
3 1761 08116746 2

HLÍDKA.

Redaktor

Dr. PAVEL VYCHODIL.

Ročník XXXV.

V Brně 1918.

Tiskem a nákladem papežské knihtiskárny benediktinů rajhradských.

OBSAH.

Strana

Rozhled náboženský:

Rozhled vědecký a umělecký:

Rozhled vychovatelský:

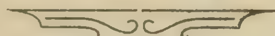
Rozhled hospodářsko-socialní:

Rozhled politický a vojenský:

Příloha:

Ročník XXXV. Číslo 1.

HLÍDKA.

Turecké písemnictví.

Alois Koudelka.

V XXII. ročníku „Hlídky“ vypsal jsem na základě různých pramenů, — hlavně Vl. Gordlevského „Očerki po novoosmanskoj literaturě“ — vývoj tureckého písemnictví až do nejnovější doby. V článku tom zmínil jsem se, že až do XX. století turecké písemnictví jest učiněný suchopar, následkem nepříznivých poměrů politických a společenských. Teprve mohutné otřesy politické a duševní přivodily obrod i na poli literatury. Že nová literatura turecká nemůže se doposud pochlubiti ani originalitou ni zvláštní duchaplností, jest na snadě. Tak rychlo nelze se zhostiti vlivů, kterým podléhali u výchově vůdcové literárního hnutí. Vyprostivše se ze zajetí arabsko-perského, upadli zase v otroctví francouzské. Teprve v nejnovější době snaží se z vlivu toho vyprostiti ducha tureckého tak zv. hnutí „novo turánské“ (orgánem jejich je „Türk jordu“.) Rozumí pak se novotu ránci skupina tureckých básníků a spisovatelů, kteří sní a horují pro obrod mongolsko-tatarsko-seldžucké, nebo jak oni ji zovou, novoturánské kultury. Že v tom „turanismu“ vězí mnoho přepjatého nacionalismu a klamného pojímání i budování dějin, jen tak mimochodem budiž poznamenáno. Hnutí to chce z řeči a z básnické tvorby, ze stavitelství a uměleckého průmyslu vymýtiti vše, co není čistě tureckým. Nesměřuje tedy snad proti nám Evropanům, vždyť se chtějí od nás učiti, nebo přesněji řečeno čerpati z vymoženostĺ docílených v oboru techniky a vědy, — nýbrž proti rušivému vlivu francouzskému na životní nazírání a anglicko-americkému na výchov tureckých žen. Že hnutí to

vedeno jest především ideální láskou k nezkalenému a neporušenému turectví, toho důkazem to, že se staví rovněž tak nepřátelsky proti arabským, a najmě proti perským živlům, jež činily až do nedávna turecké písemnictví nejenom nabubřele nechutným, ale širším vrstvám lidovým i naprosto nesrozumitelným.

Pomíjeje v článku onom již uvedeného Ahmed Hikmeta hodlám se tu zmíniti podrobněji o jiných čelnějších zástupcích turecké moderny.

Mehmed Re'uf narodil se r. 1875 v Cařihradě. První svůj román napsal už jako dvanáctiletý hoch. V námořní škole naučil se francouzsky a anglicky a obeznámil se s předními francouzskými spisovateli, totiž jejich prácemi. Z tureckých spisovatelů největší vliv měl na něho Chalid Zija (srv. článek v „Hlídce" r. XXII. a mé překlady v „Hlasu".) Napsal řadu románů, povídek, divadelních kusů a mimo to mnoho literárních pojednání. Veškero cítění a myšlení Re'ufovo otáčí se kolem žen. Práce jeho však nevynikají ani duchaplností ani švihem. Ze sbírek povídek jmenuji Chanymlar arasynda (Mezi paními) se studií o původ. románu; Bir 'ašgy tarichi (Historie lásky), kde zvláště podařené jsou dvě studie „Dcera našeho souseda" a „Otázka cti"; pak 'Ašygane (Zamilovaně) a Ichzar a Soň emel (Poslední přání). Z románů zasluhuje zmínky Ejlul (září), jenž měl býti po vzoru P. Bourgetových prací psychologickým románem, ale nepovedl se, ježto psychologické poznámky jsou až tuze všední, sloh pak rozvláčný a jednotvárný. „Ferda-i gharam" (po č. asi Po vášni), „Gendž gyz galby" (Srdce mladé dívky) a „Menekše" (Fialka). Z dramat „Ferdi ve šürekasy", zpracování stejnojmenného románu Chalid Zije, pak „Penče" (Drápy) a „Džidal" (Zápas), nadepsané tak, ježto v něm dvě ženy zápasí o muže.

Hüssejn Džahid nar. se r. 1875. Založil už jako školák s několika druhy týdeník „Mekteb" (Škola). První práce svoje začal uveřejňovati v „Servet-i-fünun". Za revoluce (1908) rozvinul své politicko-žurnalistické schopnosti, proslaviv se jako zakladatel a hl. redaktor „Tanin-u" (Ozvěny), orgánu to mladoturků. Za protirevoluce (1909) jenom zvláštní náhodou ušel úkladné smrti, totiž pro nápadnou s ním podobnost odnesl to za něho přítel jeho, tiskárna byla nadobro demolována, ale po vítězství ústavní strany zvolen poslancem za Cařihrad. Je ctitelem Německa. Literární práce jeho vyznačují se unylým světobolným tonem. V drobných jeho črtách táhne před vašima očima celý pestrý svět. Džahid je v nich internacionalistou jak co do námětů

tak i co do tónu. Čistě tureckou povídkou je „Görüdžü“ (Obhledy = námluvy). Souborně vyšly ve dvou svazcích, a to: „Hajat-i-muchajjel“ (Život fantasie) a „Hajat-i haqyqyjje sahnalary“ (Výjevy ze skutečného života). V této sbírce převládá hlavně upřímný soucit s nešťastnými, nemocnými, uhnětenými.

V povídce „Chajal ičinde“ (V moci fantasie) hrdinou je Turek bojící se činu. Je to pranudná historie mladíka (Nezih a), který se nemůže odhodlat k vyznání lásky dívce, kterou miluje. Možná též, že autor mínil povídkou tou napsati satyru na mladé Turky (před válkou) odchované četbou francouzských romanopisců, t. j. na jejich blaseovanost a malátnost.

F a ï g A l i, lyrik, stojící na nejzazším křídle tak zv. akademiku. Básně jeho mohou čísti lidé estheticky raffinovaní, neboť jeho city jsou chorobně něžné, — sklon k elegickému v nich patrný, — a řeč příliš těžká. Z vydaných sbírek jmenuji: „Fani teseliler“ (Zvadlé útěchy), „Elhan-i vatan“ (Vlastenecké zpěvy) a „Temasil“ (Postavy).

J a ' g u b Q a d r i narodil se r. 1889 v Kahyře, od revoluce žije v Cařihradě. Jako jiní turečtí spisovatelé hledal i on lidové vzdělání u francouzských spisovatelů, s tím toliko rozdílem, že nepřestával pouze na stravě pro obrazotvornost, ale pilně se obíral též socialním studiem. Knižně vydal dosud jen sbírku povídek „Bir serendžam“ (Podivná historie) nazvanou po první, jež je napínavě psanou historkou (lásky) z haremu. Kniha vyšla v Cařihradě r. 1330 (= 1914) a na 277 stránkách kromě právě uvedené povídky obsahuje ještě: Šarga, Bir ölünüñ mektublary, Jalynyz galmag gorgusu, Bir terdžime-i hal Nebbaš a Bir gadyn meselevi a tři prosaické črty. Nejlepší z nich, bez odporu jest „Bir terdžime-i-hal“; je to historie nešťastného člověka, Nedžet efendiho. Je to neškodný človíček, nepraktický učenec, ale nikdo nemůže ho vystát, kde kdo zle s ním nakládá, poněvadž nemá sám k sobě úcty. Neštěstí ho stíhá od prvního okamžiku: matka při jeho porodu zemře, churavý otec je stále na zdravotních cestách, synkovi lakotní příbuzní život ztrpčují. Po smrti otcově nevychází ze soudů o pozůstalost. Na chvíli usměje se na něho štěstí: zřídí školu, jež na počátku prospívá, ale již potom fanatikové zapálí, protože moderní učební osnova zdá se jim býti rouhavou. Potom zkusí to s novinami, než brzo mu je zastaví. Po revoluci jako by se vše k dobrému obracelo, dostane se mu vysokého úřadu městského. Při volbě však dostane se do rozporu s vůdčím klubem politickým. Jednoho dne shromáždí se poštvaná luza před jeho úřadovnou, vypáčí dveře a když

N. před ní prchá, pronásleduje ho lůza s křikem „Allahyny seven vursun!“ t. j. Kdo Allaha miluješ, zab' ho! N. na útěku ukryje se v pekárně nudláře. Pekař slyší fanatický řev lůzy venku „Kdo Allaha miluješ, zab' ho!“ i vyleje ve své hloupé horlivosti náboženské, aniž věděl, oč vlastně jde, N-ovi na hlavu vroucí těsto. N. na popáleniny zemře.

Celá věc vypravována klidně jako životopisný článek, odtud také mocný dojem na čtenáře.

Neméně charakteristickou pro poměry společenské v Turecku je povídka „Šarga“ (= Klobouk). Oč tu jde? Mladý, hezký Fadil je zasnouben s Vlaškou (Clercotino). Jednoho dne zkusí krásný zelený plstěný klobouk jejího bratra. Celá rodina nevěsty prohlašuje, že mu nadmíru svědčí. F-ovi samému se klobouk tak zalíbí, že jej chce odkoupit a s ním na hlavě veřejně na ulici se projít. Přese všecko varování provede svou. Zprvu jde všecko jako po másle, ale v pouliční dráze setkají se, Fadil a nevěsta, s dvěma sprostými chlapy, kteří ho znají. Začnou si šuškat. Našemu párku začíná býti nevolno. Vystoupí, přesednou. Chlapi za nimi a neustanou jich pronásledovat, až v pusté jedné ulici na hrubé nadávky jejich Fadil jednomu z nich vytne políček. Následek — pračka, ve které Fadil na smrt raněn. Se smíchem začala jízda a končí se slzami a krví. Proč? Inu, pro hloupý fanatismus (tu pro ulpělost na kroji).

„Nebbaš“ svou zvířeckostí připomíná Zolu. Tu krátce obsah: Ošklivý, zrzavý a přihlouplý nádeník zastává nějaký čásek za pár grošů a trochu toho jídla práci lenošného, nadutého panského kočí, a je při tom — svým arci způsobem — šťasten. Má však nepěknou jednu vlastnost, spává totiž na hřbitově. Když se toho doví domácí slečna, nechce ho nadále ve stáji viděti jako pomocníka kočího. To však onoho hrozně rmoutí. Krátce po té umře mladá panička. Zrzoun vidí její pohřeb, a v noci potom vykope mrtvolu a oloupí ji o rubáš atd. Ne ze msty, ale z řemesla — neboť již dávno olupování mrtvol prováděl.

Jako tyto, tak i ostatní povídky mají svoje přednosti. Zkrátka lze Qadriho charakterisovati jako milovníka tajemného, temného, jenž ponechává důvtipnosti čtenářově co nejširší pole.

Chalide Edib hanym nar. se 1883 v Cařihradě jako dcera vyššího úředníka. Dostalo se jí neobyčejně pečlivého vychování, sama pak hroužila se do studií matematických, filosofických a sociálních. První svoje práce uveřejňovala v „Taninu“. Již sbírkou „Charab ma' bedler“ (Zbořené svatyně), dále „Raigyň Annesi“ (Raigova matička)

a „Sevije Tālib“ ukázala nadějné schopnosti literární. Ale význam její spočívá na dvou románech, a to na „Chandan-u“ a „Jeñi Turan“ (Nový Turán). Onen je románem (vlastně historkou) lásky, tento politickým.

„Chandan-u“ (vyjde co nejdříve česky) obsah je tento: Chandan od malička jeví neobyčejnou touhu po vědění, ale při vší své vědychtivosti zůstává ženou. Ký div, že odmítne svého učitele Nazima, jenž se do ní zamiloval, jenž však nezdál se jí, — poněvadž přede vším žil svým politickým ideálům, — jako ženě odpovídajícím mužem. Nazim nedlouho po té pro své politické působení vsazen do žaláře, kde si vezme život. Chandan po odmítnutí Nazima provdá se za elegantního světáckého Hüsny pašu. Manželé žijí většinou v Paříži, kde světák-muž holduje svým rozuzdaným choutkám. Chandeninou družkou neboli správněji řečeno zbožňovatelkou je Neriman, její příbuzná, duševně zcela sprostná dívka. Neriman provdá se za Dželal Refiga, jenž se stane konsulem v Londýně. Cestou na své stanoviště seznámí se s Chandan, jež na něho učiní mocný dojem, jenž se ještě více prohloubí, když se Chandan se svým manželem též v Londýně usadí. Nevěrnost chotě působí na Chandan tak, že upadne do těžké nemoci. Duch její po měsíce zůstává obestřen mrákotami. Refig Dželal věnuje jí veškeren svůj čas; ano, doprovodí ji dokonce na Sicilii, kamž ji lékaři pošlou zotavit se. Z tamodtud líčí v dopisech svému příteli Severovi, jak se dříve hrdá, duchaplná Chandan od něho nechává ošetřovat. Dokonce se obává, že se pozdraví úplně, a kdož ví, bude-li mu i potom náležet. Spisovatelka však nechává umříti Chandan, když po nabytí jasného a zdravého rozumu poznává, že se stala zrádkyní své milé Nerimany. — Spisovatelka chtěla na Chandan ukázati, jak se mstí přirozenost na ženě rozumářce.

Politický román „Nový Turán“ má mnoho podobností s Chandan. I tu hrdinkou duchaplná žena, i tu nešťastné manželství. Obsah je tento: Konservativně centralistický politik Hamdi paša zamiluje se do Samije, dcery svého politického protivníka Lutfiho. Lutfi je vypovězen. Po smrti jeho vynoří se Samije pode jménem Kaja, a sice jako vůdkyně strany „Nový Turán“, jejímž pohlavárem je její bratranec Oghus. Hamdi paša dá jej zatknout a hrozí mu smrtí. Když Kaja za něho prosí, slíbí Hamdi, že ho propustí, ale jen pod tou podmínkou, že Kaja stane se jeho chotí. K. pro dobro strany přinese tu oběť, ale nezpronevěří se své věci. Ač Hamdi, by si K. lásku získal, svému přesvědčení se zpronevěřuje, přece lásky její dobýti nemůže, ba K.

jej do konce s opovržením opouští, když se Oghus stává obětí atentátu, jehož osnovatelem je strana H. paše. Hamdi pašu raní potom mrtvice. — Zástupcem politického živlu v románě jest Oghus a Hamdi, jejichž programové řeči značnou část knihy zaujímají a z nichž se dovídáme o snahách strany t. zv. „Nový Turán“.

Za největšího náboženského básníka turecké moderny prohlašuje se Mehmed ‘Akif, ale neprávem. Rodem jest Albanec (nar. 1870). O svém smýšlení sám s důrazem poznamenává, že je konservativcem. ‘Akif cítí se býti islamským Osmanem, nikoliv mongolským Turkem. Jeho obraznost nejraději těká v prvních dobách islamu, především v době kalifa Omara. Ač je zbožným muslimem, přece neostýchá se i nejohyzdnější bez obrádky říci. Hlavním jeho dílem jsou „Sefahat“ (fáze) ve čtyřech svazcích. Nahoře jsem řekl, že ‘Akif není náboženským lyrikem, a že tomu tak, tomu nasvědčuje II. a IV. díl „Sefahat“, v nichž vystupuje jako kazatel pokání. V těch řečech chví se bol a hněv nad úpadkem islamu, kterýžto bol místy zvrhá se ve vášnivé žaloby proti samému Allahovi. Umělecky nejcennější básně obsahuje I. díl „Sefahat“. Řeč jeho vyniká křišťálovou jasností.

Aga Gündüz (vlastním jménem Enis Avni) je prý původem kdesi z Kavkazu. Vyniká neobyčejně živou obrazivostí a poněvadž se tak říkajíc s jednajícími osobami stotožňuje, též přímo čtenáře a posluchače s sebou strhuje. Nejpozoruhodnější jeho prací je drama: „Muhterem gatil“ (Ctihodný vrah). Tímto „ctihodným vrahem“ je Doghan, mladý kavkazský Turek, jenž bojuje proti ruskému tyranství. Ve válce balkanské přišel o ruku, nohu a oko, proto jako mrzák přenechává vnější vedení vzpoury proti Rusku svému příteli Jakubovi, duší však její zůstává sám. Svými nadšenými slovy zjednává stoupence islamu, z lásky k vlasti zastřelí nevlastního bratra svého. Tak stává se vrahem, ale vrahem „ctihodným“. V revoluční noci, kdy jeho přítel Džan pumou usmrtí ruského generála, sám padá zasažen zbloudilou kulkou, umírá však šťasten, poněvadž vidí vzcházeti jitřenku svobody.

Jak z tohoto obsahového náčrtku vysvítá, je vlastně hrdinou dramatu turectví na Kavkaze, z té příčiny lze také vysvětliti, proč všecky osoby hlavní jsou tak ideálně kresleny.

V „Gatyrdžy oghlu“ vypravuje o zbojnickém náčelníku (žijícím na počátku XVI. stol.) Mehemed šahovi, jenž za všechny své kousky od sultána poctěn hodností lenního pána v Jenišehiru v kterémžto hodnosti vede dále svůj nevázaný život. Autor chtěl asi ukázati, že ideálem novoturánců jsou osoby à la Attila a Džengistan. R. 1327 (1912)

vydal v Cařihradě sbírečku povídek nadepsanou „Türk qalby“ (Turecké srdce). Všecky jsou vlasteneckého rázu a náměty jejich vzaty jsou z posledních boju Turecka s Italy (jako Novina, Tripolská válka, Bombardování, Loďkař), s Řeky, Bulhary a Rusy.

Mehmed Emin, nejoblíbenější ze všech tureckých básníků v cizině pro jasnosť a lehkost své dikce, je synem cařihradského rybáře. Narodil se r. 1869. Třeba že se mu nedostalo vyššího vzdělání, přece jenom dosáhl význačného postavení společenského, neboť byl valim v Trapezuntském vilajetě.

První básně jeho byly vojenské zpěvy, ale M. Emin přes to přese vše jest vlastně náruživým přítelem pokoje. Nevelebí zápasů zbraněmi vedených, nýbrž zápas o život slaví a horuje proň. A aby Turci v tomto boji obstáli, burcuje všecky jeho stavy k činnosti. Překrásné jsou v té příčině básně: Hej, mladý rolníče! Zemědělství, U kovadliny! V jiných zase básních svých obrací se k vrstvám bohatých, zámožných, nabádaje jich k účinné lásce k chudým a nuzným. Emin tureckým Tyrteem a o velké oblíbenosti jeho svědčí okolnost, že turečtí literární dějepisci nazývají současnou dobu tureckého písemnictví Mehmed Emin devresi (= obdobím M. E.). Ze sbírek jeho uvádím: „Türkdže Ši irler“ (T. básně), „Tan sesleri“ (Zvuky jitřní) „Türk sazy“ (T. zvuky).

Zija Gök Alp je hlavou moderny turecké, jako M. Emin jest jejím srdcem. Narodil se v Diarbekru r. 1875 a sluje vlastně Zija bej. V mládí svém — jako sedmnáctiletý — pokusil se o sebevraždu, a to následkem těžkých bojů duševních ve příčině víry. Od r. 1912 vyučuje na cařihradské universitě sociologii. Ideálem jeho je přivoditi nové, očištěné turectví. Těžiště jeho literární činnosti spočívá v pojednáních, v nichž právě svůj ideál rozvíjí a jež uveřejněny v tureckých vědeckých měsíčnících. Aby však s ideálem svým obeznámil i širší kruhy, šíří jej básněmi. A tu nejznámější a nejpopulárnější básní stalo se jeho Červené jablko (Qyzyl elma). Červené jablko jest symbolem kmenové vlasti turectva, vnitroasijského Turánu. Obsah básně (vl. básnického románku) jest asi tento: Mladý malíř Torgud pátrá v jakémsi stavu snění po červeném jablku. Nedaleko Baku setká se s Ajhanym, dcerou milionáře, jež pokládá za vznešený svůj úkol životní duševní povznesení kavkazských Turků. Torgud pokládá ji za „peri“ (vílu). Ona sama hned na první pohled zamiluje se do sličného jinocha, ale ihned, aby se nestala nevěrnou svému životnímu úkolu, rozhodne se ho zříci, i skryje se mu. Torgud hledá v zemích východ

kaspického moře „Červená jablka“. Aj hanym je zatím praktičtější, založí v Lausanně tureckou kolonii, jíž dá jméno „Červené jablko.“ Má to býti jejím duševním Turánskem, a skutečně znamenitě prospívá se svou hospodářskou, obchodní a uměleckou školou. Tam z té kolonie (semeniště) vycházejí hlasatelé osvěty a prosvěty do všech zemí Turky obydlených. Jednoho dne čte Torgud o té kolonii, hned se vypraví do Švycarska. Aj hanym na něho sice nezapomněla, ale pořád ještě nechce ničeho slyšet o lásce k muži. Když Torgud do kolonie zavítá, dá jej Aj hanym přijati svou kamarádkou a spolupracovnicí Tomyris, do níž se Torgud zamiluje, ježto ji pokládá za onu „peri“ ze sna. T-da ustanoví učitelem kreslení na umělecké škole Aj hanymy. Když T. doslechne, že Tomyris hodlá se vdáti za Ertogrula, chce si v sluji jakési vzíti život, avšak Aj hanym, jež to tušila, zabrání mu v tom a dává se mu poznati. Torgud ožení se se svou (pravou) „peri“, společně s ní řídí osadu, z níž se bohaté požehnání rozlévá po tur. světě.

Jak viděti, jest „Červené jablko“ jakousi utopií; Turán není autorovi snad zeměpisným pojmenováním, nýbrž kulturním označením, pojmem pro nové Turecko, v němž v jednu nadějnou jednotu splynou tatarské, islamské a osmanské živly. Škoda, že pěkné ideji neodpovídá vnější háv, jinými slovy: škoda, že Zija nemá slohového nadání M. Eminova.

I z z e t M e l ī h, rodem Kreťan, narodil se r. 1887. Svou činnost literární zahájil o devatenácti letech románem, k němuž předmluvu napsal Halid Zija bej, — takto jeho mistr, — „Mazyje raghmen“ (Proti minulosti). Za revolučních dní konal přednášky, psal, harangoval, slovem „krétařil“. Dnes je redaktorem časopisu „Mubit“ a spolupracovníkem několika revuí. R. 1909 dáván v Paříži jeho divadelní kus „Leila“. Odtud asi původ povídaček, že prý svoje věci píše napřed francouzsky a potom teprve že je dává překládati do turečtiny. Dosud nejvíce proslul svým románem: „Tesad“ (Rozpory). Hrdina jeho Našid jest učiněným rozporem v lásce i v povaze. Miluje prostou Turkyni, Behiré, ale miluje též krásnou, půvabnou Rusku, Milíci Nelidovnu, od níž se vrací k Behiré. Našidovi je manželství — kontrastem lásky, a přece do něho vstupuje, a to s Behiré. Našid je idealistou a realistou zároveň; je kosmopolitou, a opouští z národních pohnutek milovanou dívku, Rusku, atd. Je to kus pěkné práce. Jak oznámeno na 1. stránce rom. „Tesad“ (po našemu na poslední), mají co nejdříve vyjíti (snad již vyšly, neboť „Tesad“ vyšel r. 1331 = 1915 [16]) „Büjük paša“,

divad. kus, jehož hrdinou má býti známá osobnost ze dvoru Abdul Hamida II, a pak sbírka povídek „Qadyň sesi."

Dramaticky a novelisticky činným je Sehābeddīn Sülejman, ale mnohem výše cení se jeho kritické práce o literatuře a politice, jakož i jeho příručky. Z oněch jmenují se zvláště „Ma'lumat edebije" ve dvou svazcích. Lyrické nadání s vypravovatelským talentem spojuje 'Ömr Seifuddīn, jenž byl hlavní oporou solunské skupiny jazykových oprávců. Z pěstitelů filosofie a historie zasluhuje zmínky Mehmed Fu'ad neboli plným jménem Köprülü zade M. Fu'ad.

Ku konci nemohu neupozorniti, kdo se o to zajímá, na t. zv. almanach čili ročenku „Nevsal-i-milli 1330." Je to, abych tak řekl, zlatodol, ze kterého možná načerpati spolehlivých informací a vědomostí o současném kulturním životě v Turecku. Kniha o 584 stránkách oktavových přináší v úpravě opravdu elegantní (po vyobrazení — rozumí se — členů panovnického domu) zdařilé podobky všech tureckých spisovatelů žijících s facsimilem jejich rukopisu, potom stručný životopis jejich s charakterisujícím vystižením jejich činnosti a pak nějaký příspěvek toho kterého spisovatele. Dále následují podobně spracované oddíly výtvarného umění, sportovnictví, vojenství, žurnalistiky a politiky. I tu podány podobky na př. poslanců, redakčních členů, vedle statistických údajů atd. Po této první ročence možná se jenom těšiti na druhou.

Resignace opata zábrdovského Šimona Farkaše roku 1610.

Jan Tenora.

O zábrdovském opatu Šimonu Farkaši uvádí Volný v „Církevní Topografii brněnské diecese“ I. 195 správné datum jeho opatství 1597—1610, ale hned nesprávně dodává rok 1618, kdy byl od strahovského opata sesazen, a nesprávně udává léty 1618—1645 dobu opatství nástupce jeho Benedikta Waltenbergera. A dříve již na str. 192 jmenuje Šimona Farkaše opatem 1597—1618 dodávaje, že za něho, vinou samého opata, zase do kláštera se vedral nevázaný život, pročež strahovský opat Jan Lobel jako visitátor řádový Šimona sesadil a po rozličných trapných případech dal zvoliti 1618 za opata mladého sice, ale v každé příčině výtečného Benedikta Waltenbergera.

Pospěch Josef ve svém „Krátkém dějepise bývalého kláštera premonštráků v Zábrdovicích (v Brně 1869) rovněž nesprávně jmenuje r. 1597—1618 opatem Šimona Farkaše, o němž dí, že byl pak r. 1618 pro své příliš nevázané živobytí od strahovského opata shozen (str. 28.)

S odkazem na Volného (str. 192) P. rytíř Chlumecky ve spise: „Des Rathsherrn und Apothekers Georg Ludwig Chronik von Brünn“ (Brünn 1859) na str. 40 v poznámce dí, že r. 1610 proti tomuto opatu propter vitam licentiosam byl započat soud. Ale zdá se, že se ospravedlnil, ježto až do r. 1618 zůstal v úřadě, potom však pro své staré chyby byl sesazen.

Čermák Dominik ve spise: „Premonstráti v Čechách a na Moravě“ (Praha 1877) rovněž píše (str. 452), že nevázanost života jeho dosáhla již takového stupně, že opat Šimon od visitátora řádu sesazen býti musil (r. 1618).

Všecka tato tištěná literatura udává mylně rok 1618 jako rok sesazení opatova. Stalo se tak již r. 1610.

Správně do roku tohoto událost tu klade rukopis: „Annales Zabrdovicenses“ ve Sbírce Rukopisů zemského archivu moravského v Brně č. 296, z nichž rukopisný výtah jest obsažen v č. 4238 Sbírky Bočkovy tamže. Příčinu sesazení udávají

rukopisy tyto jen povšechně: špatný život opatův. O podrobnostech se nezmiňují, tak že odtud nedostává se nám bližšího poučení. Teprve zevrubné relace a listy o tom, co se po sesazení opatově dálo, jsou zachovány v rukopisech kníž.-arcib. archivu kroměřížského. Ve vatikánském archivě jsou zprávy vídenského nuncia Placida biskupa z Melfi a listy kardinála Dietrichštejna oné události se týkající; v tomto článku použito opisů jejich ze zemského archivu království českého. O době sesazení předcházející jsou velmi cenné zprávy v kopiářích Lohelových kláštera strahovského, o době potomní v kopiářích Questenberkových tamže; jen žel, že kopiář Lohelův z let 1605—1610, kde by nejlépe zračil se protějšek relací Dietrichštejnových a odpověď na né se stanoviska řádového, nezachoval se na Strahově, aniž lze se ho jinde dohledati.

V práci této podává se látka rukopisná, posud nepoužitá.

R. 1597 zvolen byl za opata premonstrátského kláštera zábrdovského Šimon Farkaš. Volba jeho nebyla milá generálnímu vikáři řádu premonstrátského, jímž pro Čechy, Moravu, Slezsko, Uhry, Polsko a Rakousy byl od r. 1587 opat strahovský Jan Lohel. Generální vikář horlil pro obnovu a zvelebení bělostného řádu a se vším úsilím prováděl reformu klášterů, zdála li se mu kázeň pokleslou. Také v klášteře zábrdovském bylo nápravy třeba: vroucnost řeholní zvlažněla, pravidel a předpisu řeholního života nebylo přesně šetřeno, a duch světské nedbalosti, lehkomyslnosti a požívavosti vtíral se tam. Řeholníci byli věšinou mladí, a mladého Šimona Farkaše si zvolili za opata, který dle úsudku přísného Lohela neposkytoval dostatečných záruk, že by pro blaho všech život řeholní obnovil a upevnil.

Lohel rozpakoval se potvrditi Šimona Farkaše. Když však konvent zábrdovský snažně dožadoval se potvrzení volby, přivolil posléze generální vikář, ale zavázal nového opata, aby se všemožně vynasnažil napraviti v klášteře řeholní kázeň. Zároveň postavil opata i konvent pod kontrolu. Ze svého strahovského kláštera, jejž byl zreformoval neunavnou pílí podle ducha řeholního, a kde pod jeho dozorem vychováváni byli členové řádu tak, aby opat mohl spoléhati, že na místech sobě vykázaných dále pracovati budou podle jeho úmyslů, poslal do Zábrdovic svého zasloužilého převora Jana Schiesslera s pod

jáhnem Matějem.[1] Tak hned poprvé projevena byla novému opatu neúvěra a osvědčena zaujatost.

Opat Šimon začal sice zprvu dobře; zdá se, že napřed také klášteru věnoval větší péči: jemu do rukou složili professi r. 1598 Jan Kostelecký, r. 1600 Martin Krupička (?— Polentarius), Maximilian Franěk (Franco), Jiří Kohout (Gallus), Jakub Pesinger, Valentin Springel a Jan Konrad, r. 1601 Jakub Adamides, Benedikt Waltenberger, Pavel Gerloch, Jan Teischel a Václav Vlach (Italus); později skládali professi za něho jen Jan Helmschrot r. 1604 a Stanislav Gol (Golius), Filip Bonifac a Gabriel Michal r. 1607. Pro klášter koupil opat Šimon nádhernou infulu. Také v hospodářství byl chválen jako dobrý a dbalý hospodář; r. 1597 postoupil jesuitským poddaným v Diváčích kopec Martinice u Klobouk za plat 55 zl. a s podmínkou, aby tři dědiny odebíraly pivo z klášterského pivovaru, vystavěl nový mlýn a přičiňoval se o rozkvět zboží klášterního.[2])

Ale význačné místo, které od své volby za opata zaujal, nové styky, které mu jeho postavení ukládalo, značný příjem, který do jeho rukou byl položen, — klášterní výnos byl 8—9000 tol.[3]) — nepřešly u opata Šimona bez účinku. Čest, volnost, majetek opájely ho. Byl pánem klášterních panství, stal se údem stavu prelátského, vyšinul se z ústraní do popředí, a s ním i jeho rod. Bratr jeho Bartoš (Bartoloměj) žil mu po blízku v Brně a tam se r. 1601 oženil s Barborou Pesingrovou, sestrou premonstráta zábrdovského Jakuba.[4]) Bartoš byl asi dosti mohovitý; hotové peníze měl.

Volnější život opatův v nové společnosti šlechtické, do níž byl přijat jako rovnoprávný druh, učinil z něho tehdejšího světského pána, veselého, života užívajícího, do světa chodícího i jezdícího,[5]) a ubíjel

---

[1]) Čermák, Premonstráti v Čechách a na Moravě, str. 452.

[2]) Annales Zabrdovicenses ve Sbírce Rukopisů zemského archivu moravského č. 296, fol. 187, 188.

[3]) Archiv vatikánský. Nunziatura di Germania 1'4 D, fol. 36.

[4]) Chlumecky, Georg Ludwigs Chronik von Brünn, str. 61, 69.

[5]) Zajímavý z první doby opatství Šimona Farkaše jest půhon, jímž jej r. 1598 pohnal i s jeho konventem Karel z Žerotína z 10 000 hřiven grošů, že mu před p. hejtmanem a nejvyššími úředníky i soudci zemskými nechce ku potřebě jeho dáti svědomí, co jest jemu o tom vědomo, že r. 1598 okolo času Navštívení P. Marie jsouc u kněze Basiliusa z Karpinetu, převora sv. Tômy, v dědině Šardicích Jana Baptistu Pieria Vlacha na gruntech téhož převora jest viděl, a že týž převor, když se do Brna navracoval, jest Baptistu k sobě vzal a na svém voze z Šardic do Brna dovezl. Půhony brněnské 1598—1601, č. 32, fol. 50.

v něm řeholníka. Ve společnostech a zábavách překročoval míru slušnosti a dovolenosti, a pozbýval u přísných pozorovatelů dobré pověsti. Jak neoblomný karatel a oprávce kázně řeholní Lohel se vyslovil, mluvilo se o opatu Šimonovi nejen na Moravě, nýbrž i v Čechách neváženě, ano doneslo se i císaři, jak jest živ k necti nejen svého kláštera, nýbrž i celého řádu premonstrátského.[1]) Prvotní nelibost k opatovi u představeného nepominula, nýbrž se stupňovala.

Než tento přísný úsudek jest zajisté upřílišený. Nedůtklivý, stárnoucí, asketický a na svůj řád žárlivý visitátor bral příliš přísné měřítko a snad z dálky chyby opatovy jevily se mu ještě černějšími. Kteří z blízka se s opatem stýkali, byli mu naopak přátelsky nakloněni. Zvlášě nápadno jest, že kardinál Dietrichštejn, biskup olomoucký a vlastní biskup opatův, byl jeho příznivcem. Nemohlo mu býti neznámo, co visitátor Lohel proti opatu má, a přece nepokládal to za nějaké těžké provinění. Nebylo tak zajisté ze slabošské shovívavosti u kardinála, jenž dovedl rázně i příkře proti zlořádům vystupovati a je trestati; pročež souditi možno, že život opatův nebyl tak příliš na pohoršenou

Kardinál Dietrichštejn dokonce tolik důvěřoval v opata, že jej chtěl poslati r. 1603 jako svého vyslance do Říma. List kardinálův o tom doručil Lohelovi sám opat Šimon.

Ale na Strahově byl zábrdovský opat visitátorem nedobře přijat. Dovolení na cestu mu nedal, a používaje vítané příležitosti, aby chybujícího potrestal, přísně mu domluvil a zavázal ho k nápravě. A nescházelo ani vůle ještě přísnějším trestem proti opatovi dokročiti; zatím však ustanovil se visitátor na tom, poslati do konventu zábrdovského milého sobě řeholníka P. Matouše Wernera. Psal o tom konventu 16. června 1603 vydávaje v listě svém P. Matouši čestné svědectví, že dávno ho zná jako řeholníka, jenž co praví, také koná, a jenž nebude snadno žádati něčeho, čeho by sám napřed svým příkladem neprokázal. Konventu ukládal, aby ho poslouchali jako svého představeného a by podle rozkazů a vůle jeho jednali, jeho činy pozorovali a jim sami se přizpůsobili, tak aby nebylo nejmenší příležitosti do nich si stěžovati. Měla se u nich jeviti zbožnost a chvalitebná horlivost, aby rostli v muže dokonalé. Zároveň ohlašoval Lohel, že sám si přispíší visitovat klášter. Současně zbavoval dosavadního převora úřadu a podřizoval jej novému představenému.[2])

---

[1]) Archiv strahovský, Kopiář Lohelův 1603—1604, fol. 49.

[2]) Tamže, fol. 37, 38.

Rovněž téh ž dne 16. června odepisoval Lohel kardinálovi. Děkoval mu sice za přízeň k řádu, ale určitě oznamoval, že nepřipustil a nedovolil opatu vzdáliti se. Vymlouval se, že brzy budou se v řádě projednávati důležité věci, které vyžadují přítomnosti všech prelátů řádových v království i v zemích okolních, a dodával, že také zvláštní příčiny nutkají, aby opat zábrdovský se nevzdaloval. A při tom zřetelně naznačil, jak nemile nese všeliké zastávání se opata Šimona Farkaše, a jak je rozhodně odmítá.[1])

Tuto poprvé srazily se názor příkrý a mírnější. Lohel od svého neustoupil, ani když kardinál podruhé opakoval žádost svou, uváděje důvody, proč si přeje, aby opat Šimon do Říma se odebral. V odpovědi své Lohel přímo naznačil svůj úmysl s opatem; píše, že dle svorného mínění mnohých vynikajících mužů, i samého císaře déle prelátem býti nemůže a nesmí. Odešel sice z Prahy do svého kláštera, ale tím nebylo ještě všecko hotovo, ježto nebylo učiněno zadost ani císaři ani představeným ani řádu. Žádným tedy způsobem nemůže býti, aby opat odešel, dokud sám jako visitátor nepřijede a všecko pilně neprozkoumá. Bude to brzy a pak také s kardinálem o všem promluví.[2])

Kardinál opět odepsal, načež visitátor Lohel zkrátka jen mu oznámil 25. srpna, že se chce ještě tohoto týdne vydati na cestu, aby vyplnil vůli císařovu, jenž ustanovil, aby klášter zábrdovský na každý způsob byl visitován, protože se proslýchají všelijaké pomluvy. Po visitaci, nebude-li tomu na odpor zmatený stav kláštera, bude to dáno kardinálovi na rozváženou.[3]) Z listu visitátorova vyznívá, že považuje život a poměry v klášteře za vnitřní záležitost řádovou, a že se v tom již předem ohražuje proti zasahování kardinála jakožto vlastního biskupa diecesního.

Ale teprve v září byla vykonána visitace kláštera zábrdovského. Lohel dojel 21. září 1603 a při visitaci poznal, že nepřízní doby a nedbalostí zavládly tam některé návyky, které se nesrovnávaly s řeholními ustanoveními a řády. Zvláště jaký byl opat Šimon Farkaš a život jeho, o tom lze z Lohelovy zprávy visitační načrtnouti tento obraz: Opat nechodíval do kostela na církevní hodinky a málokdy sloužil mši sv.; nesloužíval ani o nedělích a svátcích. Byl živ mnoho mimo klášter; se šlechtici důvěrně obcoval, a to i s nekatolíky, jichž

[1]) Tamže, fol. 38.
[2]) Tamže, fol. 49; list z 5. srpna 1603.
[3]) Tamže, fol. 52.

se radil a s nimi pěstoval důvěrné známosti. Před nimi choval se volně a nenuceně ve svých způsobech, a zadával si; s nimi hodoval a popíjel přes míru, tak že posuzování a pomluvám pro tak veselé společnosti neušel. Rád si zašel na hony a lovy, a na svých vycházkách a cestách na své statky býval sám. Štědře, až mrhavě platil a rozdával a zavděčoval se tak přátelům.

Sobě dopřával, ale s řeholníky jednal pánovitě a bezohledně; jim dopřáti potřeb jejich odkládal, tak že si stěžovali na špatnou obživu i na chatrnost oděvu. Sám ve všem rozhodoval nestaraje se o souhlas nebo nesouhlas bratří řeholních. Rád stavěl nákladně a dával se do větších staveb nedbaje o povolení svého generálního opata a visitátora. Služebníci klášterní jen jakoby byli pro opata; měli-li posloužiti řeholníkům, reptali a odmlouvali. Zdá se, že i klausura byla uvolněna, neboť nařizoval opatovi visitátor, aby osoba ženská pod jakoukoli záminkou nevkročovala do klausury, a aby ani do kláštera žádná podezřelá ženská neměla přístupu. V klášteře nebylo řádné kázně: opat nijak se nezastával představeného konventu a jeho autority nechránil, konvent svého představeného neposlouchal a v úctě neměl, ano byli také, kteří nenapravitelně odmlouvali a odpírali. (P. d.)

K dějinám generálních seminářův.

Dr. Jos. Samsour. (Č. d.)

Das eigentliche Geschäft der Studienprefekte wird darinn bestehen, daß sie die täglichen Repetitorien mit den Zöglingen derjenigen Klasse, der sie als Prefekte vorstehen, abhalten und darüber wachen, daß von den Zöglingen jederzeit die Vorbereitung zu den öffentlichen Vorlesungen, so wie sie im 5ten Abschnitte und 3 § des Seminarien Instituts vorgeschrieben ist, ordentlich geschehe, und dann nach geendigten Vorlesungen das Gehörte nachgehohlt und das Vorzüglichste davon in dem Notatenbuche aufgezeichnet werde. Nebstdem sollen sie die nächste und unmittelbare Aufsicht sowol über die Sitten als auch über den Fleiß der Zöglinge führen und überhaubt dasjenige übernehmen, was den Prefekten nach den für sie im Institute enthaltenen Vorschriften zu thun obliegt. Dabey behalten aber die Vorsteher, wie bisher, allzeit die Pflicht den Korrepetitorien wechselweise ordentlich beyzuwohnen, die Verfahrungsart der Studienprefekte zu beobachten, diese zu leiten, auf die vorkommenden Fehler aufmerksam zu machen, zurechtzuweisen, durch belehrende Anmerkungen zu unterstützen und in dem erforderlichen Fleiße zu erhalten.

Da zu Studienprefekten nur solche Alumnen zu wählen sind, welche vorzügliche Fähigkeiten und Neigung zu einem theologischen Lehramte haben, so liegt die Absicht, welche man bey ihrer Anstellung hat, am Tage, daß man nemlich von ihnen nicht nur Nützen für die innere Einrichtung der Generalseminarien für die Beförderung des haußlichen Unterrichts und des Privatfleißes, sondern auch vorzüglich für das theologische Studium erwarte, indem man hoffet, künftig die theologischen Lehrstühle, welche von Zeit zu Zeit durch Todesfälle oder Beförderungen der Lehrer in Erledigung kommen, ihnen anvertrauen zu können und auf diese Art in den Generalseminarien zugleich eigentiche Pflanzschulen der künftigen theologischen Lehrer entstehen sollen. Woraus von selbst folgt, daß die Studienprefekte die ihnen von ihren Amtsgeschäften übrig bleibende Zeit mit aller Sorgfalt zur weiteren Gründung, Befestigung und Erweiterung der schon erworbenen Kenntnisse, besonders in denjenigen Lehrgegenständen, über welche sie die täglichen Wiederholungen abhalten und die sie dereinst öffentlich lehren sollen, zu verwenden haben. Von dieser Verwendung erwartet man die besten Früchte desto sicherer, als es ihnen im Generalseminario an keinem Hülfsmittel zur Erlangung einer vollständigen Gelehrsamkeit in jedem Fache der Theologie mangelt, indem sie daselbst nicht nur die Handbibliotheken in den Studirsälen, sondern auch die öffentliche Bibliotheke an dem Lyzeum zu ihrem Gebrauche haben, in Gemeinschaft mit ihren Vorstehern, und im Umgange mit den

Lehrern stehen, deren Vorlesungen sie besuchen, deren Rath sie einholen und nach deren Leitung sie arbeiten können, und überdieß auch Gelegenheit haben, Vorlesungen über andere — außer dem Gebiethe der Theologie liegende — wissenschaftliche Gegenstände zu hören, und sich die ihnen als künftigen öffentlichen Lehrern so unentbehrliche Kenntniß von dem jedesmaligen Zustande der theologischen Literatur aus gelehrten Zeitungen, welche bey öffentlichen Bibliotheken gehalten werden, zu verschaffen, endlich auch durch Abhaltung der täglichen Repetitorien eine gute Lehrart eigen zu machen.

Das zweite Mittel, wodurch die Vorsteher zur literarischen Bildung der Zöglinge das ihrige beitragen können und sollen, ist die Beförderung des Privatfleißes unter denselben, welche von Seite der Vorsteher durch öffentliche Vorträge, durch Aufsicht über die Verwendung, durch Theilnehmung an den Studien, durch zufällige Belehrungen im Umgange und durch Aufmunterungen erzielet wird.

Wie wenig in dem mährischen Seminario von Seite der Vorsteher in diesem Stücke geleistet wurde, läßt sich daraus schliessen, daß sie nicht einmal diejenigen literarischen Übungen, welche im Institute der Generalseminarien ausdrücklich vorgeschrieben sind, abgehalten und nur selten einen Umgang mit den Alumnen gepflogen haben. Da aber der Privatfleiß einer Seits die Haubtsache bei einem jungen Menschen ist, um einen merklichen Fortgang in gründlichen Kenntnissen zu machen, anderer Seits aber der Mangel an demselben in einer Gemeinde Zuchtlosigkeit und Unsittlichkeit unvermeidlich nach sich zieht, und also die Erweckung des Privatfleisses zugleich als das zuverlässigste Mittel zur Beförderung der haüßlichen Zucht, der Ordnung und der Sitten sich darstellet; so ist auch dessen Beförderung unter den Zöglingen eine Haubtpflicht der Vorsteher, welche diesen also auf das nachdrücklichste einzuschärffen ist, mit dem Beisatze, daß eine kleine Schrift, welche im Jahr 1784 in Berlin unter dem Titel: Gedanken über die Beförderung des Privatfleißes auf öffentlichen Schulen von Friedrich Gedike herausgekommen ist, hiezu hinlängliche und wirksame Mittel, welche zugleich für eine große Gemeinde anwendbar sind, an die Hand gebe.

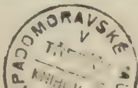
Dritte Abtheilung.

Die Hülfsmittel zum Studiren sind:

1tens die vorgeschriebenen Schulbücher.

2tens die Handbibliotheken, welche aus den unentbehrlichen Büchern zum Nachschlagen über denjenigen Lehrgegenstand, welchen die Zöglinge jedes Jahr hören, bestehen; und

3tens eine grössere Bibliothek, worinn die besten Bücher aus denjenigen Fächern der Gelehrsamkeit, welche die Religion und Theologie zum Gegenstande haben und mit dem theologischen studio

in einiger Verbindung stehen, zu ihrem Gebrauche aufgestellt werden sollten.

Schulbücher hatten die wenigsten Alumnen; daher entstand für sie die Nothwendigkeit des Explicationschreibens. Die Handbibliotheken sind nur zum Theil mit den vorgeschriebenen Büchern versehen, und es fehlt an allen denjenigen Büchern, welche das Generalseminarium nach der Vorschrift aus den Dupplikaten der eingezogenen Kloster Bibliotheken erhalten soll.

Die Schulbücher werden den Zöglingen, die sich dieselben aus Eigenem nicht beyschaffen können nach der allerhöchsten Verordnung vom 12ten April dieses Jahrs in Zukunft aus dem Religionsfond beygeschaffet; diejenigen aber, welche sich die Bücher aus Eigenem beyschaffen können, sollen nach eben dieser Verordnung von den Vorstehern dazu mit Anfange jedes Schuljahrs verhalten werden.

Um die Handbibliotheken alsbald gehörig herzustellen, hat die Direkzion des Generalseminariums sich an den dortigen Lyzeums Bibliothekar zu wenden und demselben die in den Handbibliotheken noch abgängigen Bücher anzuzeigen, der Lyzeumsbibliothekar diese Bücher, falls sie in Duplikaten schon vorhanden sind, an den Rektor ohne Verzug abzugeben oder doch dafür zu sorgen, daß sie dem Seminarium bald zukommen, das Gubernium aber zu wachen, daß die Verordnung befolgt werde.

Da die Laage des mährischen Generalseminarium den Zöglingen nicht gestattet, die Lyzeums Bibliothek zu benützen, so wird es nöthig, daß in dem Hause selbst noch eine grössere Sammlung der besten und brauchbarsten Büchern, die von der Theologie und der Religion handeln, so wie aus solchen Fächern, welche auf das Studium der Religion und Theologie einige Beziehung haben, veranstaltet werde. Das Verzeichniß der Bücher, aus welchen diese Sammlung bestehen soll, wird man dem Gubernium ehestens zuschicken. Sobald sie aber aufgestellt seyn wird, hat der Seminariumsrektor die Aufsicht darüber zu führen und die Bibliothekarstelle einer von den Studien Prefekten zu übernehmen.

Nun hat noch der Lehrer der hebräischen Sprache und Hermeneutik des alten Testaments Chrysogonus Walser schon mehrmals um ein Kuratbenefizium in Niederösterreich aus dem Grunde das Ansuchen gemacht, weil die Luft in Olmütz seiner Gesundheit nicht zuträglich ist. Seine Mayestät haben demselben also auf seine unterthänigste Bitte die in Niederösterreich erledigte landesfürstliche Pfarr Deutschschaltenburg allergnädigst zu verleyhen geruhet; von welcher höchsten Entschliessung unter einem die N. Ö. Regierung verständiget wird.

Für das durch diese Beförderung erledigte Lehramt der hebräischen Sprache und Hermeneutik des alten Testaments ist der Konkurß am Olmützer Lyzeum von dem Direktorate der theologischen Fakultät mit Zuziehung zween theologischen Lehrern den 19ten Julius d. J. abzuhalten, dessen vorläufige Kundmachung das Gubernium, wie gewöhnlich, zu veranlassen und nach abgehaltenen Konkurse die Aus-

arbeitungen mit dem Gutachten des Direktors und der Examinatoren ungesäummt einzusenden hat, damit noch vor Anfange des künftigen Schuljahrs diese Lehrkanzel mit einem ordentlichen Lehrer besetzet werde.

Wien den 14ten Junius 1787.

Graf Kollowrat.

Jako první vyšetřování r. 1785 mělo v zápětí změnu v představenstvu generálního semináře, tak tomu bylo i po tomto vyšetřování druhém. Dosavadní rektor, bývalý prelát u Všech Svatých, **Tadeáš Slavíček**, byl dle rozhodnutí císařova, ježto se ukázal příliš slabým, dán na odpočinek a místo něho ustanoven po návrhu dvorní komisse rektorem první subrektor generálního semináře ve Štýrském Hradci **Petr Tomáš Basulko**. Dvorní komisse uznávala jej pro toto místo za úplně vhodného pro jeho rozsáhlé vědomosti, čisté pojmy, bezúhonný život a dobré, neomrzelé chování k alumnům. Ježto pak zároveň dosavadní první vicerektor Dankesreiter stal se kanovníkem v Brně, byl 7. července 1787 ustanoven jeho nástupcem opět dle návrhu dvorní komisse slavný učenec a známý slavista **Josef Dobrovský**, světský kněz z Čech a dotud vychovatel mladých hrabat Nosticů, jenž již rok před tím ucházel se na důtklivou přímluvu svých přátel o místo vicerektora v pražském generálním semináři, místa však tehdy neobdržel, poněvadž až do té doby nedal se vysvětiti na kněze. Dvorní komisse doporučila jej pro toto místo prvního rektora v Olomouci, že netoliko má důkladné vědomosti ve filosofii a theologii, jakož i v paedagogice, nýbrž i zná jak řeči orientalní tak i češtinu, a proto je s to, aby v tomto semináři velmi užitečné služby konal.[1])

[1]) Dokladem uvádíme přednášku duchovní dvorní komisse ze dne 29. června 1787 uloženou v c. k. domácím, dvorním a státním archivu ve Vídni pod číslem 2777 z roku 1787.

Vortrag der geistlichen Hofkomission vom 29. Juni 1787.

Womit der abgeforderte Vorschlag eines neuen Reektors für das Hradischer General Seminarium vorgelegt, und zugleich ein neuer Subrektor, dessen Stelle ebenfalls in Erledigung geht, angetragen wird.

Zu dem Amte des Reecktors schlägt die Hofkomission den dermaligen ersten Subreektor des Grätzer General Seminariums Basulko vor, als welcher hiezu in Rücksicht seiner ausgebreiteten Känntniße, reinen Begriffe, seines untadelhaften Wandels und guten, unverdrossenen Benehmens gegen die Alumnen vollkommen geeignet sey.

Und da zugleich der erste Subreecktor Dankesreiter, der ein Kanonikat in Brünn erhalten hat, aus dem Hradischer General Seminarium austritt, so trägt die Hofkomission an dessen Stelle den Joseph Dobrowsky, Weltpriester aus Böhmen, und dermaligen Hofmeister der jungen Grafen von Nostitz an in Erwägung, daß er nicht nur in der Philosophie, und Theologie, dann Pädagogick gründlich bewandert, sondern auch

Byv zpraven o jmenování svém dne 14. července, odebral se Dobrovský nejdříve z Prahy do Vídně k svému příznivci dvornímu radovi a referentu při dvorské komissi ve věcech duchovních Zippeovi, uslyšet tam jeho návod a pokynutí v příčině zvláštních poměrů v semináři, jakož i přijat poučení, jak by se chovati měl. Z Vídně do semináře Hradištského přibyl dne 23. srpna 1787 a hned druhý den uvázal se v úřad svůj. Snaha jeho jakožto muže stejně učeného, jako přísného směřovala předem k tomu, aby mezi alumny zaveden byl přísný pořádek a vážná kázeň, jak mu též na srdce kladl dvorní rada Zippe v listě ze dne 16. listopadu 1787: „Z nařízení do pražského semináře daného a zde přiloženého poznáte, jak pevně nad orthodoxií a přísným řádem v domě ruku držeti musíte. Bděte nad těmito dvěma věcmi, aby, co se týče orthodoxie, biskupové, a co se týče slušného šatstva a chování alumnů, lid příčiny k žalobám neměli. Je to opravdová vůle císařova, aby alumnové orthodoxní byli a aby mravy jejich nejen bezúhonné, nýbrž také příkladné byly“.[1]) Skutečně také jeho horlivým úsilím a přísným dozorem nejen kázeň do semináře se ponenáhlu navrátila, nýbrž i vědecká přičinlivost theologů se povznesla. Proto také vláda, když rektor Petr Basilko později děkanem ve Štýrsku se stal, jmenovala dne 20. srpna 1787 Dobrovského v uznání zásluh, kterých si o seminář dobyl, rektorem. (P. d.)

---

der orientalischen sowohl, als böhmischen Sprachen kündig, folglich bey diesem Seminarium sehr nützliche Dienste zu leisten im Stande sey.

Den Gehalt des Rectors erachtet die Hofkomission nach der allerhöchsten Entschliessung vom Jahr 1783 auf jährlichen 1200 fr., jenen des ersten Subrecktors auf 800 fr. zu bestimmen.

Nach allerhöchster Genehmigung dieses Vorschlags wird die Komission beyde Individuen sogleich an ihren Bestimmungs Ort weisen, dem itzigen Recktor Prälaten Slawiczeck aber seine Jubilirung bekannt machen.

In Vertrauen auf die geistliche Hofkomission und auf ihre hier vorgeschlagene Auswahl (welche in Ansehen von seinen Verdiensten bereits bekannten Basulko auf keine Art — und höchstens in Ansehen des noch in keinen öffentlichen Amte, sondern in Privatdiensten des Grafen Nostitz als Hofmeister stehenden Priesters Dobrowsky allerfalls bezweifelt werden könnte) bin ich mit ihrem Einrathen, auch so viel es den Gehalt für einen und den anderen betrift, verstanden. Eger.

Begnehmige Einrathen der geistlichen Comission. Joseph.

[1]) Brandl, u. d. str. 58.

České postavy v básních Julia Slowackého.

Emanuel Masák.

V životě Słowackého není nikde viděti, že by se byl kdy blíže stýkal s Čechy nebo s českou literaturou. Jako 21letý mladík opustil na počátku listopadového povstání (1830) vlast a žil pak již stále jako vyhnanec v cizině, hlavně v Paříži, kde jej také stihla smrt (1849). Látku k větším básním a dramatům vybírá si hlavně z polských dějin a z časů předhistorických, někdy také ze současných poměrů, ale při tom líčí — básník vyvrcholeného individualismu — stejně jako v drobnější lyrice především sám sebe.

Bylo hned první období jeho literárního vývoje vyplněno skoro výlučně úsilným bojem o básnickou slávu. Zdálo se mu, že Bůh vzal Goetheho s tohoto světa (1832) jen proto, aby připravil místo jemu, jenž právě vydal první svazky svých básní (Listy matce I, 96). Podrážděn pak lhostejností obecenstva i ranami nespravedlivé často kritiky, roztrpčen osudem nešťastné vlasti i poměry mezi emigranty, unaven i náboženskými pochybnosti a nevychován k určité práci v povolání, utíká se Słowacki stále více do říše snův a cítí se vždy nejvýš nešťasten a zklamán, kdykoli jest mu vraceti se odtud ke skutečnosti „mezi hady“. A pak útočí zase ve svých verších tím více na své protivníky, kritiky a soupeře, z nichž největším byl Mickiewicz.

Zvláště rozsáhlá básnická povídka Beniowski (1841—1842) jest plna těchto útoků na současné osoby a poměry, plna trpké ironie, výsměchu, nenávisti i bolesti. Teprve v pozdějších jejích částech mírní se osobní ton, a básník, odbočuje dle zvyku od povídkového děje, uvažuje i protestuje hrdě proti všemu, co pokládá v životě a v umění za nesprávné. A tak ve velikém množství episod objevuje se tu (v VII. písni) po Mickiewiczi, Puškinu, Lenartowiczi, Kukolniku, Trentowském, Heglovi a jiných také náš — Hanka.

Słowacki nezabývá se tu však Rukopisy, jež sotva asi podrobněji znal. Za to pobouřil Hanka jeho smýšlení protiruské. Právě v předcházejících verších „Beniowského“ apostrofuje básník Slovany, kteří dlouho snášejíce pod knutou rány třesou se dosud „jak otrávený pes, jenž pouze kňučí“; při tom naslouchají svým naříkavým básníkům, kteří „pištějí jakousi divnou notou jako sklenka pod horkem“; pravda a krása jsou vyhnány, „harfa se stala skřipkami, urna díží . . .“

Tam učený zas, milý Čech, pan Hanka,
má na pečeti... tu mi neuvěří
hermafroditi, Slovano-Poláci,
že na pečeti Hanky jsou — kozáci! ...
A pod kozáky za heslo mu slouží
slovíčko malé, leč velmi důrazné:
„Въ передъ ...

Básník ironisuje pak „zlatou naději“ Hankovu, jež „unáší mudrce ve sfery blankytné“, a dodává posměšně:

Přál bych si, aby — než mu Parka Kloto
nit žití přetrhne a starožitné
badání — učinili jemu rájem
svět tento jeho kozáci dva — s nahajkou!
Ne mnoho žádám... aby v jeho domu
postojem pouze stanuli dva donští!
Bůh vidí, nechci zlého pro nikoho,
a ty, již lidu zapalují slunce
vavříny... rád bych uvaroval hromu...

Životopisec Słowackého prof. Dr. Tretiak (Jul. Słowacki I, 352) nazývá tuto polemiku proti Hankovi „nejvtipněji zaostřenou střelou“. Básník však sám na konec jaksi se omlouvá, že „sloku tu psal v hněvu“, ale hned zase dodává:

Mám smazati ji? — Ne! Nechť, pro Bůh, stojí
v kousavém tlumu slok mých dantejských!
Čech, kozáky jenž v mysli v Rýnu pojí,
ač Němec, hlasu lidskému snad porozumí...

Užíval-li Hanka skutečně takové pečeti, nemohu zatím zjistiti. Tím méně, kde Słowacki v Paříži čerpal své vědomosti o něm.

*

Básník ještě ani neukončil „Beniowského“, když nastal u něho delší čas již připravovaný úplný duševní převrat, dovršený setkáním s polským mystikem Ondřejem Towiańskim (1842). Všecka mysl jeho obrátila se nyní k otázkám života vniterního, mravního i náboženského. Zaujat úplně představou, že Bůh si jej vyvolil, aby jako vůdce národa a celého lidstva přivedl je k pochopení neznámých dosud pravd a k mravní dokonalosti, pokládá všechny své sny a myšlenky za zjevení boží. Užívá zase ke svým větším básním námětů z polských dějin,

ale nijak se na ně neváže, přetvořuje si všechno silou své neobyčejné obrazivosti, aby odůvodnil a znázornil své nové nábožensko-filosofické zásady.

K tomu posloužila mu i postava našeho knížete Svatopluka, jež jest episodicky vetkána v osnovu nejmohutnějšího, byť nedokončeného díla Słowackého — „Krále Ducha“ (1846—1849).

Základem básně jest idea stálého vývoje ducha, který svatostí svých snův a modliteb dovede smazati v očích Boha viny milionův a zdokonaluje se ustavičně podle vzoru Kristova nabývá královské moci nad jinými duchy i nad celými národy, aby je vedl k Bohu. Poněvadž pak krátký pozemský život nestačí člověku, aby dosáhl takové dokonalosti a zasloužil si nebe, přejal Słowacki od Towiańského zásadu metempsychose: duch přechází tu na zemi různými životy; odchýlí-li se někdy s cesty boží, trpí v novém životě za spáchané viny, aby se potom povznesl tím výše.

V „Králi Duchu“ chtěl Słowacki vytvořiti všechny postavy, jimiž dle zásad metempsychose prošla jeho vlastní duše. A jsou to právě vůdčí osoby polských dějin, s nimiž se tu básník stotožnil a jichž osudy představil jako historii změn svého vlastního ducha . . .

Ale zákonu metempsychose podléhá v básni také Svatopluk. O jeho pozemském životě ví básník, že byl „kdysi králem Čech a Moravy“, „člověkem velké slávy“, „známým z divných osudů na světě“. Po ztrátě vojska pak podivuhodně zmizel: vítr jej uchvátil za krvavou přilbu a unesl jako planoucí oheň . . . Neuzavírá ho hrob ani dům, ale žije jako „posmrtný obyvatel“ na oslavované ve Slovanstvu čarodějné hoře, zvané Zober (Zauber?) Hora má skalnatý vrchol a visí v mracích jako mrak. Na ní jest postavena poustevna, stará zpráchnivělá chata, kde bydlí tři poustevníci pod stráží orla, hada a lvice. Tam „na temnotách pohanského světa od pěti set let sní onen starý král“ a udržuje na živu poustevníky, zahleděné skelnýma očima v nebe. Duše v nich stále se mění: když jedna odejde, tu cizí duchové vcházejí jim do těla a přinášejí pak oběť Svatopluku, „králi bez hrobu . . . jenž na plamenech létá a s tělem vchází mezi duchy v nebe“. (Rapsod III, píseň II.)

Tato podivná legenda o Svatopluku zalíbila se asi Słowackému, neboť ve Spisech nalézáme ji ještě dvakrát zpracovánu s ruznými změnami, ačkoliv celkem velice málo souvisí s obsahem.

*

Přesněji zapadá do osnovy „Krále Ducha“ postava české kněžny Doubravky a sv. Vojtěcha.

Básník líčí ve IV. rapsodu („Meč a sláva“) osudy svého ducha vtěleného v osobu krále Mečislava. Hoch přišel na svět slepý, prohlédl teprve náhle při slavném obřadu postřižin. Kněžka postřižin, tajemná pohanka, má naň proto veliký vliv, ale přes to otec určil mu za manželku křesťanskou kněžnu z Čech. Vzpomínaje na to nyní, velebí básník v řadě krásných slok dobrotu a milosrdenství křesťanského Boha, jenž vyvolil si jeho ducha, aby světlem nové víry Ježíšovy osvítil otčinu, kráčel vždy výše a táhl za sebou svět.

Převrat v jeho duši nestal se ovšem bez boje. Vypraveno nádherné poselstvo královských svatů do Čech pro Doubravku, ale zatím Mečislava uchvátí smutek a tesknota po mrtvých předcích a velikých, hrozných jejich činech. V tom zjevuje se mu kněžka jeho postřižin a usiluje pobouřiti jej proti nové víře a udržeti při staré. Lichotí i varuje, zapřísahá i hrozí: „Nesvol ke křivdě té nízké, urážet nedej stínů našich otců! Nesvol! Já ti víčka otevřela! chci-li, zamknu — na věky je zase zamknu!“

Mečislav jest dojat jejími výmluvnými slovy i její krásou, chvěje se ve svých záměrech, cítí, že již láme jej násilně jako klas — ale tu pastýř pasoucí ovce svou písní klidně smutnou a hlubokou připomněl mu svatbu a poselstvo do Čech.

Rozjasněn září čisté veselosti,
jsem řek' jí: Mně jen cestu zvolit sluší,
a nyní čekám z Čech tu nových hostí,
u nichž snad najdu pomoc pro svou duši.
Když nová víra srdce moje zprostí
vší bázně, žalu, život zjednoduší:
pak přijmu ji; když divů neučiní,
tu vyzvu na ni tebe — mstitelkyni!

Dlouho byl pak Mečislav jakoby rozštěpen: tu vábil jej klidný, tichý blankyt polí a obloha zvonící skřivánky — tam temné, chmurné lesy kouzlem oné ženy změněné ve stánky měsíčných duchů . . .

Zvítězil konečně nebeský jas nové víry, zosobněný ve spanilé a zbožné Doubravce.

Vrací se poselstvo z Prahy: panny nesou v košíkách na hlavě věno, mládenci jdou v párech, pak před „neviňátkem“ župan a bratr Mečislavův.

Doubravka sama — na svém bílém oři,
v nosítkách zlatých — jako paní svatá,
a k čabrace, jež tyrkysy jen hoří,
jak květ připjatá a jak palma zlatá
uprostřed těch, jež družinu jí tvoří,
nad pány vyniká i nad pážata;
jak v jasu nebes blankytných tak tone,
je vskutku rovna palmě na Sioně!

Obklopena skvělým průvodem patří Doubravka zbožně na pravici, kde na osílku jede „biskup a svatý onen mučeník Krista Pána, svatý Vojtěch — tehdy mladý — by národům mým byl apoštolem“.

Tu básník stotožňuje se již úplně s Mečislavem a lituje, že nemůže dnes uvítati těchto dvou hostí jako před lety ve svém dvoře, neb jsa ve vyhnanství v cizině, jako žebrák chatrný a neznámý, nemá vlastní střechy a neposkytne ochrany ani vlaštovce. Nemůže jim předložiti zlatého medu z královské paseky ani rozsypati na prahu zlatého obilí, ale ví, že přece znovu jej navštěvují v jeho bědné chatě. Děkuje jim proto a blahoslaví je:

O! hosanna vám ještě dnes, vy hosté
andělští, cizí lidé dobré vůle!
O! alleluja vám!...

Vždyť jasnost víry, kterou má od nich, září mu ještě dnes v zajetí těla a ukazuje pevnou cestu životem...

Přišli tehdy — vzpomíná dále — z Čech do Polsky jak andělé oděni pro věc Kristovu lidským tělem a hlásali pokoru a tichost, „nejvzácnější ctnosti pro ducha, který již se cítí Bohem“. Porubal pro ně posvátné háje a přinesl jim i se svým lidem darem upřímné srdce. A když „svatí“ předpověděli, že Pán neušetří jeho ducha, ale dopustí naň velké bolesti, aby tak zkoušel zlato jeho úmyslův — unesen mladistvým zápalem složil Pánu v obět slávu, meč, osobní štěstí a byl ochoten odhoditi i korunu a vzíti kříž na ramena, jen aby si tím zasloužil věčné světlo. A tu obět vykonal nejen za sebe, ale i za lidi, aby měl nebe s bratřími... A Pán přijal obět a do dnes plní bolestmi jeho tělo...

Posilou pak v těžkém boji ducha s tělem byla mu Doubravka, „čistá z nejčistších na zemi“. Básník nenalézá ani dosti přirovnání, aby naznačil kouzlo jejích očí a vylíčil tajemný vliv, jakým uchvátila

tehdy jeho duši. Jak v stromech to šelestí před bouří, tak v duchu vřely mu prvky sluneční. Jakoby sto harf zvonilo naň jménem a Duch svatý jakoby ovanul je ohněm.

Doubravka pozdvihuje pak i později ducha Mečislavova, když klesá skoro pod těžkými ranami: podléhá v boji s císařem římským, nepřátelé ohrožují se všech stran Polsku a sv. Vojtěch jest umučen od Prusů, k nimž odešel „bosky a s křížem". „Strašná mohyla!" volá o něm Mečislav. „My padli — ona jediná jen zvítězila!" A tu poučuje i přesvědčuje jej Doubravka, že nad válečná vítězství větší je záslohou povznášeti ducha národního k Bohu a dávati mu stále dokonalejší tvary.

Sama pak přispívá i k osvobození země: za bitvy počne hráti na zlaté varhánky, mistrovské to dílo, jež požívalo mezi lidem veliké slávy, svítilo zdaleka a vyluzovalo tajemný, jakoby slavičí zpěv. Hudbou Doubravčinou chvějí se stěny i klenba, nadchne se jí i Mečislav a vítězí . . .

Brzy však uvědomuje si král, že se blíží konec nynějšího života: květ jeho myšlenek zdá se mu stále sladším, tělo opotřebovaným a duch stále mladším. Oslepl podruhé. A když pak leží na smrtelném lůžku, přichází zase Doubravka, vypravuje mu své prorocké sny a vyprošuje mu od Boha, aby směl ještě jednou před smrtí popatřiti na Polsku a syna Boleslava.

Postava Doubravčina vyrůstá v těchto posledních scenách do velikých rozměrů věštkyně a mocné prostřednice mezi Bohem a národem. „Vidím se v síních budoucnosti! . . ." volá. „Jsem jak dávní proroci! Minulost i budoucnost vidí člověk živý, jeden Bůh jest otců mých — Bůh pravdivý!" Když však vrací se ze svých vidění ke skutečnosti a vidí své dítě i umírajícího muže, chvěje se zase jako dívenka, tichá a pokorná: „Nevím, jak takové neslýchané zjevy přicházejí . . ." Mečislav na chvíli prohlédá a pak duch jeho, když vydal mocný „výkřik soudu a spravedlivosti", uchvácen jest od andělů.

Posmrtné osudy Mečislavovy začal básník opěvovati v novém rapsodu, napsal již řadu pěkných slok, ale pak zanechal toho úmyslu, přecházeje hned ke třetímu vtělení Krále Ducha v Boleslavu Smělém. A tak mizí z básně také Doubravka, jedna z nejkrásnějších ženských postav, jaké vytvořila neobyčejná obrazivost Słowackého.

Posudky.

K revisi překladu Nového zákona. Vydavatel nové Bible české. Dědictví Svatojanské, oznamuje, že k překladu Starého zákona, pořízenému p. prof. Hejčlem, připojen bude překlad Nového zákona z péra p. prof. Sýkory. S povděkem dlužno zaznamenati, že překlad bude prohlédnut.

Sleduji li překlad Sýkorův dle textu řeckého, nikoli dle Vulgaty, mám v tom nejen předchůdce, ale také důvody věcné. Sám pan překladatel pozměnil během své práce stanovisko svoje, v proslovu k evangeliím projevené, překládaje alespoň mnohé statě apoštoláře vlastně už dle znění řeckého, arci se stálým zřetetem k Vulgaté. Otevřeně a důsledně učinil tak s velkým zdarem P. Konstantin Rösch O. M. Cap. ve svérazném německém překladu evangelií (Paderborn, Schöningh 1914). Výtku, jakoby počínání takové bylo méně církevní, dlužno proto s důrazem odmítnouti.

Poznámky mé týkají se především vnější struktury překladu, ne tak vniterního způsobu překládání aniž stránky exegetické.

Bude mi asi vytýkáno, že nepodávám alespoň zpravidla vlastních positivních návrhů. Na mnohých místech je to na prvý pohled zbytečné. Kdo se propracoval celým aparátem překladu Nového zákona, toho stačí tuším na jednotlivá nedopatření upozorniti. Jinde bude lhostejno, pro který způsob překladu se překladatel rozhodne; jest na př. jedno, překládá li se plukovník nebo tisícník, inkoust nebo černidlo, παραθήκη vklad nebo statek svěřený a pod.; v takových případech upozorňuji pouze na zbytečně různý překlad; tu by kladný návrh nebyl na místě.

Pečlivě budiž předně toho dbáno, aby překlad byl úplný; nynější překlad vykazuje dosti vynechaných slov i vět; uvádím alespoň důležitější z nich, na které jsem přišel:

Mt 1, 24 κυρίου[1]; 6, 14; 6, 16 (celá věta); 15, 5; 18, 8.
Mk 6, 37; 9, 40; 10, 49.
Lk 3, 8; 4, 20; 5, 8; 6, 48 (in altum); 7, 34; 17, 2; 17, 29; 18, 29.
Jan 9, 18; 13, 1.
Sk 13, 2; 18, 25.
Řím 16, 26. 27 a Gal 2, 8 (číslo verše); Gal 2, 14.
Ef 2, 3. 1 Sol 2, 9 a 4, 16. 2 Sol 3, 2. Žid 2, 4; 5, 7; 8, 13. Zjev 17, 10.

Do překladu vloudily se také četné chyby, v doplňcích neopravené, které ruší a jichžto čtenář nemající po ruce textu řeckého nepozoruje; uvádím tyto:

---

[1]) P. rec. vypsal všechna vynechaná slova v originále; jelikož pro requisici písmoviny není možno jich řeckým písmem vysázeti, zaznamenány tu jen příslušné verše.

Mt 1, 24, sna (spánku [1]); 10, 24 horlivec (kananejský); 10, 8 darmo (zdarma); 15, 21 syrských (tyrských); 18, 16 dva neb tři (jednoho neb dva); 19, 25 apoštolé (učeníci); 20, 20 padnuvši k nohám jeho (klanějíc se mu); 27, 26 ubičovav (zbičovav, jako Mk 15, 15 překládá totéž řecké slovo); Mt 22, 17, Mk 12, 14 a Lk 20, 22 sluší (je dovoleno); rovněž Jan 5, 10 nesluší (není dovoleno).

Mk 2, 14 na celnici (u celnice — viz Mt 9, 9); 3, 18 horlivec (kananejský); 3, 35 Otce mého (boží); 7, 23 věci (věci zlé); 9, 40 jste moji učeníci (jste Kristovi); 10, 30 dcery (dítky — viz v. 29); 14, 56. 59 vhodný (shodný nebo pod.).

Lk 5, 8 k nohám (ke kolenům); 6, 26 prorokům (nepravým prorokům); 22, 12 prostrannou (prostřenou — viz Mk 14, 15); 23, 45 ve dvé (v půli).

Jan 18, 1 přes potok (za potok); 12, 6 odnášel (nosil); 21, 1 jezero (moře).

Sk 2, 11 křesťané (Krétané); 11, 29 v Jerusalémě (v Judsku); 26, 10 veleknéze (velekněží).

Řím 13, 11 sna (spánku). 1 Kor 7, 18 neobřezaný (obřezaný). 2 Kor 5, 7 vidění εἶδος species (snad: patření).

Gal 3, 17 třech (čtyřech).

Zjev 19, 7 nevěsta γυνή uxor (žena, manželka), ale dobře: nevěsta νύμφη Zjev 18, 23 a 20, 2; obé vedle sebe přesně rozlišováno Zjev 21, 9.

Častěji užívá pan překladatel slov zastaralých, nepřiléhajících nebo alespoň méně vhodných; na př.

blázen, blázniti, bláznivý, bláznovství a pod.: Mt 7, 26, Lk 24, 11, Sk 26, 24, 1 Kor 1, 25 (bláznivá věc boží) atd.; většinou lze slova ta nahraditi výrazy mírnějšími jako: pošetilý, šíliti, blouzniti, šílení;

darmotlach Tit 1, 10, pleskač Sk 17, 18 (mluvka a pod.);

divadlo 1 Kor 4, 9 ve významu: podívaná; ale dobře Sk 19, 29 a j.;

hon (stadium) Lk 24, 13; Jan 6, 19 a j.;

humno (mlat) Mt 3, 12, Lk 3, 17;

kancléř Sk 19, 35 (scriba γραμματεύς); budiž nahrazeno kterýmkoli jiným slovem významu odpovídajícím, nikoli však slovem cizím;

kasárna Sk 21, 34 a častěji (ležení);

koflík Mk 7, 4. 8 (zastaralé a zvláště u dětí nesrozumitelné);

lůno Lk 6, 38; zde: klín;

massa Řím 11, 16 (celek);

medle Mt 24, 45 a Lk 1, 66 (as, jen) Lk 12, 42 (pak);

měkký 1 Kor 6, 10 (změkčilý);

musíval Lk 23, 17, z mušení 2 Kor 9, 7 (z přinucení);

nadějné věci Žid 11, 1 (věci, v něž doufáme);

našinci Lk 24, 24 (naši); na výsost 1 Kor 14, 27; zde: nanejvýš;

nehodný (abortivus!) 1 Kor 15, 8· v dřívějším překladu: nedochůdče;

nelenuj se Sk 9, 38 (neobtěžuj si a pod.);

nemocný (»tělo je nemocno«!) Mk 14, 38;

obec πολιτεία Ef 2, 12 (styk), πολίτευμα Fil 3, 20 (obcování);

obecnýma rukama Mk 7, 2, 5; κοινῶ překládáno: poskvrňuji Mt 15, 20, Mk 7, 23; κοινός je tedy: poskvrněný, nečistý (Řím 14, 14);

obživa 1 Tim 6, 8 (živobytí);

odporný Sk 26, 9; zde: protivný;

ostatky Mt 14, 20; zde: zbytky;

pásli po něm Lk 20, 20 (slídili nebo pod.); podolek Mt 9, 20;

popluží Mt 26, 36 a častěji;

poslanec (o Kristu) Žid 3, 1;

pozorovati na někoho Sk 8, 10, Žid 3, 1;

---

[1]) v závorkách uvádím znění správné.

p r o c e n i t i Mt 27, 9 (odhadnouti);
p ř e d m e s s i á n s k á doba Žid 9, 9; je to v ě d e c k ý výraz theologický, proto zde méně vhodný; totéž slovo řecké, ač v jiném tvaru, přeloženo 1 Kor 3 22: přítomný;
p ř i n á š e t i Lk 6, 45 (profert προφέρει): vyndává; ἐκβάλλει profert Mt 12, 35 přeloženo: vynáší;
p ř í š t í 1 Tim 6, 14 a často; jinde psáno vhodněji: příchod;
r o z b r o j Mt 26, 5 a často místo: hluk, vzbouření a pod.;
r o z v a z (solutio) 1 Kor ., 2.;
s a m o t n é místo Lk 4, 42; má býti: osamělé (jindy psáno: pusté);
s t a r š i n s t v o 1 Tim 4, 14; snad: duchovenstvo (viz 1 Tim 5, 17 a Tit 1, 5);
s t o l o v a l i Jan 21, 12 (patrně beze stolů!) (jedli);
s t o u d e v Jan 2, 6, 7;
s t u d i e Sk 26, 24 (učení);
u s a z o v a t i! (corripio νουθετέω) 1 Sol 5, 14:
u ž í t i l e h k o v á ž n o s t i a pod. 2 Kor 1, 17; 3, 12 (jednati lehkovážně);
z l a č n ě t i Mk 2, 25 a často; mnohdy vhodněji: míti hlad (tak i v poznámce);
z b o ž í Lk 12, 18 19;
mezi z r o z e n c i ženskými Lk 7, 28 (zrozenými z žen);
z v ě ř Jak 3, 7;
ž e n u š k y 2 Tim 3, 6; zde: ženštiny!

Za veliký nedostatek překladu dlužno tuším pokládati n e s t e j n o s t a nedůslednost v p ř e k l á d á n í jednotlivých slov, rčení, ba i celých vět častéji se opakujících. Arciť je samozřejmý fakt ve všech jazycích, že jednotlivých slov nelze vždy týmž výrazem v jiné řeči ztlumočiti; a je základním požadavkem každého překladu, klásti jiné slovo, kdykoli se mění význam a kdykoli toho žádá duch jazyka, do něhož se překládá. Ale podržuje li slovo originálu na různých místech význam tentýž a není li žádného důvodu pro změnu, ba jsou li dokonce vážné důvody, aby týž výraz předlohy častěji se vyskytující byl také týmž slovem přeložen, pak je všeliké obměňování vadou překladu; nedostatek ten je větší, jde-li o výrazy ustálené a názvy vědecké. Zvýšenou měrou platí to o Písmu sv., zvláště Nového zákona, kde často i jednotlivá slova a rčení mají svou důležitost a význam ostře vymezený. Zdůrazniti proto třeba tento požadavek zvláště při vědeckých názvech dogmatických (διαθήκη, υἱοθεσία a pod.), při názvech technických, vojenských (σπεῖρα atd.), při názvech peněz, názvech vzatých z biblické archaeologie a při výrazech užívaných v Bibli takořka stereotypně (οἱ ἅγιοι, ὁ πονηρός atd.) Vyskytuje-li se taková nedůslednost i na místech parallelních (souhlasných), stírá se tím zbytečně patrná shoda jevící se ve zprávách různých evangelistů.

Opak toho se děje, kdykoli za různá slova předlohy užívá překlad stále a stále j e d n o h o a téhož slova českého; dává se tím na jevo buď nedokonalost překladu nebo slovní chudoba jazyka, do něhož se překládá.

Dlužno však poctivě uznati, že náš překlad alespoň v mnoha případech se může právem odvolati na nestejnost překladu v latinské Vulgatě, ač její nesrovnalosti na jiných místech šťastně vyrovnává.

Příklady uvádím dle pořadu abecedního:

"Ἅγια Sancta Žid 9, 2: svatyně, Žid 8, 2; 9, 8, 12; 13, 1 velesvatyně, ač tomuto slovu odpovídá Žid 9, 3 "Ἅγια Ἁγίων Sancta Sanctorum; věcně může býti překlad správný, ale neodpovídá předloze. Podobně σκηνή Žid 8, 5; 9, 2; 13, 11 stánek, Žid 8, 2 svatostánek. Rovněž ἱερεύς Žid 7, 1 velekněz, vždy jindy: kněz (tak hned Žid 7, 3); a již Žid 8, 2, velekněz = ἀρχιερεύς.

"Ἅγιοι někdy: svatí (Řím 16, 15...), jindy: světci (1 Kor 1, 2; 14, 33 ...).

"Αἰδης infernus: Sk 2, 27, 31 podsvětí, Lk 16, 23 peklo, Mt 11, 23, Lk 10, 15 propasť; propasť znamená však zároveň Lk 16, 26 chaos a Řím 10, 7, Lk 8, 31 (v závorce: pekelná) abyssus; peklem přeloženo ovšem i gehenna na př. Lk 12, 5.

Αἵρεσις haeresis: sekta Sk 5, 17; 24, 14, strana Sk 15, 5; lat. secta: sekta Sk 24, 5; 28, 22; 2 Petr 2, 1, strana Sk 26, 5.

"Απιστος obyčejně: nevěřící, často (v témž smyslu): nevěrec (Lk 12, 46; 2 Kor 4, 4), ačkoli v češtině je mezi oběma slovy patrný rozdíl.

'Απογράφομαι Lk 2, 3 přiznávám se, ale hned Lk 2, 5 přihlašuji se; změna nepatrná, ale zbytečná.

'Αρχιερεύς pontifex, princeps sacerdotum, summus sacerdos: nejjednodušší a zajisté neméně církevní — překlady německé na př. píší veskrze a vždy der Hohepriester — by bylo, nechati v tak nepatrné věci známé různé překládání Vulgaty stranou a přidržeti se textu řeckého, psáti tedy vždycky: velekněz, velekněží. Překlad náš nedrží se ani zněm řeckého ani Vulgaty a překládá se stálou změnou: nejvyšší kněz, velekněz, kníže kněžské (i v plurála). Podrobně uváděti jednotlivá místa je zde asi zbytečné.

'Αρχισυνάγωγος Sk 13, 15 náčelník synagogy, Sk 18, 8 představený synagogy.

Γραμματεύς scriba někdy: učitel (Mt 13, 52; 23, 34), obyčejně zákoník (i 1 Kor 1, 20); νομικός legisperitus přeloženo Tit 3, 13 rovněž: zákoník, ale Mt 22, 35 učitel zákona (lat. legis doctor); toto (učitel zákona) = νομοδιδάσκαλος legis doctor Tim 1, 7.

Δέρω caedo Mt 21, 35 a Lk 20, 10 mrskám, Mk 12, 3, Sk 22, 19 biji, ač jsou to částečně místa souhlasná; ἐράβιζον 2 Kor 11, 25 rovněž: mrskám.

Διαμαρτύρομαι testificor Sk 20, 21 zapřisahám, ale hned 20, 23, 24 osvědčuji.

Διαθήκη (i plur.) testamentum nejčastěji: úmluva; mimo to: pořízení Gal 3, 15, ustanovení Gal 3, 17, závět Žid 9 (tamtéž i: úmluva), zákon 2 Kor 3, 14; několik takových výrazů se střídá často v témž odstavci (Gal 3; Žid 9 je toho třeba) nebo v téže souvislosti za různé řecké výrazy stojí totéž slovo české (Gal 4, 21 a 24 νόμος i διαθήκη = zákon [1]. Nestejně přeloženo διαθήκη i ve slovech konsekračních: Mt 26, 28 a Mk 14, 24 zákon, Lk 22, 20 a 1 Kor 11, 25 úmluva. Διαθήκης (νέας) μεσίτης přeloženo Žid 8, 6 prostředník úmluvy, Žid 12, 24 prostředník (Nového) Zákona. (P. d.)

Fr. Valach.

Kraus Arnošt, Husitství v literatuře, zejména německé. Část I.: Husitství v literatuře prvních dvou století svých. Rozpravy České Akademie třída III, číslo 45. V Praze 1917. Stran 271.

V prvních třech kapitolách (1.—70) jsou tu sebrány verše české a latinské o událostech za Husa a po něm až do r. 1431. Posud bylo je nutno hledati v různých sbírkách, u Feifalika, Höflera, Menčíka, Nejedlého, ve Výboru a jinde, tak že soustavný přehled jich může býti jen vítán. Kraus ovšem nepodává jich úplně, nýbrž jen stručný obsah a svůj úsudek o něm. Někde text neúplně vydaný doplňuje dle rukopisu, na př. na str. 32—51 politické letáky „Žaloba koruny české" a „Prorok české koruny" a náboženský traktát „Hádání Prahy

[1]) Gal 3, 15 διαθήκη κεκυρωμένη = pořízení právoplatné; Gal 3, 17 διαθήκη προκεκυρωμένη ὑπὸ τοῦ θεοῦ = ustanovení učiněné dříve od Boha; slova δ. (προ) κεκυρωμένη jsou středním členem důkazu, musejí tedy zůstati nezměněna, má-li síla důkazu býti zjevna.

s Kutnou Horou" (dle opisu Urbánkova) Podobné doplnění bylo by žádoucno i při básni „Vaclav, Havel a Tábor" (58 n.). Úplně pominuty jsou tu verše, jež byly uveřejněny v tomto časopise 1911: „Praga, modo doleas", pendent k první básni Krausem otištěné, „Scire si vultis, audite" proti Husovi a česká báseň proti Husitům: „Truchlé k nebi volám také i k zemi" a „proroctví" Rupertovo o husitech. Zmínky by snad zasluhovaly! Rovněž nepřipomenuta satira proti viklefistům: „Nuž vy ševci viery nové" (Flajšhans, Český lid XIII, str. 470, Patera ve Sborníku hist. kroužku Vlasti 1913, str. 63). Z německých veršovníků uveden zde Attinger, Muskatblüt, Rosenplüt, Wolkenstein, Bernkopf.

Hlava IV (71—95) zaznamenává a posuzuje historické zprávy o Husovi a válkách husitských. Čtenář tu najde vypsány a bystře oceněny Mladenovicovu relaci („evangelium" Husovo 73), Kroniku Richentalovu, list Poggiův o Jeronymovi, spisy Leutolfa Zaháňského, traktát Brodův „De origine Hussitarum", díla Ondřeje Řezenského, zprávy Eberdorfrovy (5 řádků), Kroniky Vavřince z Březové, Bartoška z Drahonic, kollegiáta pražského, Příbramův život kněží táborských a Biskupcovu Kroniku táborskou. K tomu několik románů kronistů německých. Z řádků Krausových vysvítá veliká jeho sympatie s Tábory, jež jej svádí k tvrzení, že „neblahé ruce ničily, co se vytvořilo, šetříce traktátu a foliantů theologických" (95). Kraus totiž míní, že Táboři psali o svých dějinách více, než máme v Kronice táborské. Než domněnky té nelze ničím podepříti. Kdyby i historický spis takový, jenž by byl ceny nemalé, byl beze stopy zmizel, byla by o něm aspoň zmínka nějaká v literatuře polemické nebo bratrské.

V hlavě V. a VI. (96—149) obírá se Kraus dobou Jiřího z Poděbrad a spisy českých hlavně humanistů. Uváží díla německých spisovatelů (Petschachera, Radelera, Chipenwergera, Vettra, Beheima, Sachsenheima), všímaje si zvláště zpráv o smrti Ladislavově, a charakterisuje práci Tempelfeldovu, Eschenloerovu, Koranovu, Tovačovského a Žídkovu. Obšírně pojednává o Silviově Historii české a jejím vlivu na dějepisectví, domácí i cizí, chválí Řehoře z Heimburka a Jana Rabštejnského a posuzuje zprávy humanistů, podávaje tu několik doplňků k práci Truhlářově (133 d.) Od humanistů by Kraus čekal, že „náboženská snášelivost, předčasně v Čechách se rodící, jim bude sympatická, když hleděli tak povýšeně na zvyky a dogmata, která dělila strany" (121). Ale náboženské dějiny české v druhé polovici XV. stol. nemají přece rázu náboženské snášelivosti předčasně se rodící. Theologické spory katolíků, kališníků a bratří svědčí o pravém opaku. A pohrdání latinou, jež se jeví v husitském hnutí, a odpor proti kultuře v prvním období bratrství nemohly vzbuditi u humanistů sympatií. Není tedy jediným důvodem nepřátelství humanistů ke kališníkům, že „jedna z těch dvou stran zadávala tučná obroční a sinekury, koruny básnické, ba dokonce i trojnásobnou korunu samu". Štiplavá poněkud je také poznámka na str. 146 n.: „Kronika o Žižkovi

vyznamenává se nestranností takovou, že podle slov Balbínových nelze rozeznati, psal-li je katolík nebo kacíř; což ovšem značí, že to nemohl býti katolík."

V této části vynechána jest báseň proti Rokycanovi: „Dieky vzdávám Hospodinu" a píseň proti mistru Sovkovi „Račte prosím všichni slyšeti", jež z Paterovy pozůstalosti byly uveřejněny ve Sborníku hist. kroužku Vlasti 1913 str. 61.—64.

Nejpečlivěji zpracována hlava VII., nadepsaná „Labuť wittenberská" (150.—203.) Opíraje se o starší práce Gollovu a Cihulovu, ukazuje Kraus citáty ze spisů Lutherových, jak soudil o Husovi a Češích před disputací lipskou a jak se tím více klonil k Husovi a jeho se zastával, čím více se sám odvracel od Říma. Zvláště ze spisu Husova „De ecclesia", jenž mu byl poslán r. 1520, poznal částečnou shodu myšlenek svých s Husovými a tím se mu vniterně přiblížil. Jen tak možno rozuměti slovům Krausovým (154), že teprve teď nabyl Hus velikého významu pro Luthera. Jinak pro dogmatický vývoj Lutherův Hus významu neměl — byl jeho předchůdcem časově, nikoli příčinně. Že přes veliké věroučné rozdíly Luther Husa se ujímal, ba, ač zamítal uctívání svatých, jej svatým prý jmenoval (162), chápeme lehce: spojovalť jej s Husem protiřímské stanovisko, jež i jindy osvědčilo se pojítkem velmi pevným, překonávajícím veškeré rozdíly konfessijní i národní. A pro Luthera to byl spolu agitační prostředek, jímž doufal získati Čechy pro svou „reformaci". Při tom arci také působila na Luthera podobnost jeho osudu s Husovým: „nemyslí při něm na dogmata a víru [přece také!], nýbrž na osud, který se mohl státi také osudem jeho, na velkou podobu v jejich vystupování před sněmem církevním nebo říšským, na příklad pevnosti a neústupnosti, který mu dal, na útulek, který mu pro nejhorší případ upravil ve své zemi", jak praví Kraus (201.) Ale nadsazuje, vidí-li v tomto posledním nejmocnější zasažení Husovo v německou reformaci, pravě: „důležito bylo, že pro kacíře dříve nezbývalo místečka na zemi, na němž by směl dýchati — teď byla v katolickém světě mezera. Luther neměl volbu pouze mezi odvoláním a hranicí, mohl se rozhodnouti též pro vyhnanství v Čechách". To je theoreticky sice pravda, ale prakticky bylo pro Luthera bez významu. Neměl úmyslu utéci se do Čech a v Němcích měl dosti mocných přátel, kteří i bez ohledu na Čechy chtěli ho hájiti. A v Německu byly přece okolnosti jiné než na církevním sněmě.

Stejně přemrštěno je, co praví Kraus o tom, jak se Luther skvěle odsloužil Husovi: „vzav na se nenávist, kterou budilo české jméno, smazal ji — zázrak nebývalý a po něm neopakovaný" (202). Tomu, kdo se tak bez obalu hlásil ke kacířství, jako Luther, nebylo arci kacířství Husovo potupným, a jeho stoupencům, protestantům, rovněž ne. Nenávist pak, pokud ji způsobily války husitské, vybledala časem sama, zvláště když je omlouval odboj proti Římu: pokud však byla vzbuzena národními účinky husitství, není u Němců smazána podnes! Těžko tedy viděti tu nějaký nebývalý zázrak.

V dalším líčí Kraus, co vykonali protestanté pro sebrání a vydání Husových listů a spisů. Agricola, Brunfels budou tu vždy jmenováni, Norimberská edice bude stále pomníkem literární čilosti protestantské a nejlepší odměnou Husovi. V katolickém duchu pracovali Faber a C o c h l a e u s (Dobneck), jehož „Historia Hussitarum“ jest první velké učené dílo věnované husitství. Kraus, pojednávaje o něm, lituje, že „opět se katolická strana zmocnila minulosti české a vtiskla její památce na dlouhou dobu svůj ráz“ (192). Cochlaeovo dílo není sice dokonalé a nedostatky, jež mu vytýká Kraus, jsou tu skutečně, zaviněny jsouce jednak prameny, jednak i stanoviskem autorovým, ale na druhé straně nutno přiznati, že Cochlaeus sebral mnoho dokumentů a prozkoumal i polemické spisy současné a že má jako katolický historik takové právo odsuzovati kacířství a násilnictví proti katolické církvi, jako má historik nekatolický za své právo oslavovati mučenictví Husovo a velebiti boje Táborských pro zákon boží.

V poslední kapitole (204—265.) kritisuje Kraus dějepisná díla XVI. stol., hlavně Bílejovského, Kroniku Hájkovu, jejíž vady zase správně uvádí, ale novějšího, mírnějšího a spravedlivějšího soudu o Hájkovi pomíjí, historii Dubraviovu, Theobaldovu a některé kroniky cizozemské. Končí písněmi církevními o Husovi, jež podává dle zpěvníku strahovského, objeveného Strakou. Nová terminologie, Hrejsou zavedená, dle níž lutheráni čeští se nazývají n o v o k a l i š n í k y, je v této části již přijata. Na věci samé se tím arci nic nezmění, protestanti nestanou se kališníky, jen nevědomí se uvedou v omyl.

Spis Krausův je tedy obsahem velmi bohatý a poučný. Pěkně odmítá Richentalovu zprávu o Husově pokusu utéci z Kostnice (76) a objasňuje, jak se šíří klepy o Jiříkově vině na smrti Ladislavově (106 d.) Erasmovo peruté slovo, že Hus byl „e x u s t u s q u i d e m s e d n o n c o n v i c t u s“ určuje Kraus (vlastně Wolkan) v listu Erasmově Martinovi Lypsiovi (7./5. 1518) ve formě: „cum . . . exustus fuerit. non revictus“. Legendu o věštbě Husově, že p o s t u l e t e c h p ř i j d e p o n ě m l a b u ť, vytvořil sám L u t h e r. Vykládaje o sobě list Husův z r. 1412, že vzbudí Bůh orly a sokoly, kteří roztrhnou osidla antikristova, napsal Luther ve spise „Auf das vermeinte . . . Edict . . .“ r. 1531: „Sv. Jan Hus o mně věštil, když psal z vězení do Čech: Upekou husu, ale po stu letech uslyší labuť zpívat, tu budou musit trpět. A při tom zůstane, dáli Bůh“. S t o let vzato se slov J e r o n y m o v ý c h, jenž své soudce zval po stu letech před trůn boží. Legenda hned spisovateli protestantskými přijata a různě zpracována, ba labuť se stala s y m b o l e m protestantismu (176 dd.) Též druhá legenda, že se Hus zasmál sedláčkovi dříví přikládajícímu na hranici a řekl: S a n c t a s i m p l i c i t a s, má původ u L u t h e r a, jenž ji omylem připisuje Richentalovi, kde není, ale měl ji dle mínění Krausova z nějaké ústní zprávy původu neznámého (181). Je to tedy smyšlenka, jako nepravdivá smyšlenka je, že byl Hus velmi učený, učenější než všichni doktoři na koncilu, že papírová infule s obrazy

ďáblů ani nechtěla hořeti a jiné výroky Lutherovy opepřené nadávkami na koncil a římskou církev.

Několik malých nedopatření se vyskytuje v knize. Na str. 3. je při správném překladu v pozn. na str. 2. zbytečná otázka, jaký prý to chrám Jeseniců̊v. Str. 10. „Omnes attendite“ je také otištěno ve Sborníku hist. kroužku Vlasti 1913 str. 60. Str. 27. „Gaude mater ecclesia“ (četl jsem v rkp. „victrix ecclesia“, ale nemohu nyní zjistiti, zda správně) není u Höflera Gesch. I., a bibliothekář rajhradský, jenž ji otiskl latinsky v Anzeiger 1872, slovo Kinter, nikoliv Küster. Místo „gens perversa et discorta“ jest čísti „distorta“. Nepřípadná jest poznámka na str. 28., že po česku se lépe nadávalo než po latinsku, neboť v latinském textu je totéž: „Insanitis velut thauri, vacce, mures, sicut mauri“ (v českém: mauřínové místo muřinové). Str. 94. pozn. 3. rukopis Příbramova Života kněží táborských není v Českém museu, nýbrž tam jest pouze opis rukopisu třeboňského, a první díl uveřejněn Vinařickým v Časopise kat. duch. Str. 165. česká Antithesis jsou Tabulae veteris et novi coloris (čili Cortina) Mikuláše z Drážďan. Jejich vliv na Cranachův Passional a na Processus iudicialis bylo by zajímavo stanoviti.

Flajšhans V., O mučenících českých knihy patery. Staročeská knihovna číslo 1. Nákladem České Akademie v Praze 1917. Stran XXIII. a 133.

Knihou tou začíná Akademie vydávati novou sbírku, jejíž program jest naznačen názvem. Flajšhans tu otiskuje dle opisu musejního prvotisk při Passionále jenském z r. 1495, obsahující čtyři listy Husovy z vězení, překlad Mladenovicovy zprávy o smrti Husově, protest pánů českých a moravských, zprávu o upálení Jeronymově a překlad listu Poggiova o Jeronymově odsouzení a smrti. Vytknuv si za úkol podati text „Knížek“ (nikoli prvotní text) v nejstarší a nejsprávnější formě dnes dostupné, přirovnává Mladenovicův rukopis musejní, víd. rkp. 4524 (vlastně otisk z něho v Duchu Husově), Křižovnický XXII A 4 a sborník freiberský (totéž vydání Gollovo), hlubší práci přenechávaje vydavateli Mladenovicovu. Texty opatřuje pod čarou vhodnými poznámkami, obšírnější výklady o jednotlivých částech a varianty odkazuje na konec knihy (95.—106., 109.—122.).

Účelu svému, učiniti známé texty přístupnými širšímu kruhu čtenářů v poněkud správné formě, knížka Flajšhansova může vyhověti.

Úvod Flajšhansův však trpí dvěma vadami: nehoráznými nadsázkami a nedostatkem nestrannosti. Že je Flajšhansovi vše husitské veliké a krásné, tomu bychom se již ani nedivili, ale že z Husa a Jeronyma učinil „knížata apoštolská“ mladého husitství, že zprávu Mladenovicovu o odsouzení a smrti Husově nazývá „prvním evangeliem o prvním mučeníku církve kališnické“ (XIV) a celý sborníček pěti kusů, jež vydává, „novým zákonem husitským“ (XVII), ba „evangeliem

Petrovým“ a zase „brevířem husitským“ (XX d.), braničí na nechutnost a jevilo by se Husovi samotnému rouháním. Nadsázkou je také, že „jenom smrt Husova zachovala život Lutherovi“ a že se Luther „snažil ze všech sil, aby památku tohoto velikého Čecha zbavil rmutu pomluv a postavil Evropě do světla nejlepšího“ (V.)

Že pak „nový breviř pražský dokonale vyhladili stoupenci breviře římského“ a „slídiči po knihách kacířských“ (XXI), je tvrzení nedokázané a nedokázatelné. Nelze ani dokázati, že by se právě tyto části byly četly ve sborech husitských — rukopisy (mimo freiberský) nemají jich společně — a výrok Flajšhansův: „v XV. stol. bylo tedy nutně potřebí takové knížky příruční, breviře husitského o nových světcích, k jejichž poctě zaznívaly nové modlitby [!] a rozléhaly se zpěvy nové“, je libovolný postulát Flajšhansův. Někde snad četli na svátek Husův o jeho upálení (jako četl Valecius r. 1611 svým ovečkám), ale že se také četl protest pánů českých a list Poggiův a právě ony čtyři listy Husovy, odkud ví Flajšhans? Tištěná knížečka pak byla zatlačena novými většími a lepšími vydáními a jinými důvody, o nichž sám Flajšhans mluví na str. XXII. Proč tedy hned vymizení knížky vykládati slíděním a nedůsledně prohlašovati: „Katolická reformace vyhubila ji úplně i její památku“? Vždyť se ztratily i jiné staré tisky, i katolické, a nezbylo po nich ani tolik exemplářů, kolik po tomto „husitském breviři“!

V poznámkách k textu bylo by od nestranného vydavatele lze očekávati, že některé neúplné neb nesprávné výroky relací doplní neb uvede na pravou míru, aby se čtenářům podala pravda úplná. Tak na str. 23. zpráva Mladenovicova: „i ostali sú konečně na tom, aby anebo se vinen dal v těch ve všech kusiech, jimiž sú jeho skrze křivé svědky vinili [z nichžto mnozi sú byli jeho uhlavní nepřietelé] a k tomu těch aby se odpřisáhl a těch, kteréž sú z knih jeho vybrali, druhde ujímajíce, druhde přidávajíce a druhde celé vymyšlené kusy, jichž jest nižádný v jeho knihách nebyl psán, jemu připisujíce, aby se také odpřisáhl . . “ nesrovnává se s pravdou. Sněm přece na konec žádal jen, aby Hus články svědky dotvrzované (ačkoli svědkům nelze dokázati, že svědčili křivě) uznal bludnými a přisahal, že jim nikdy neučil; články pak z jeho knih nebyly vymyšleny a nebylo z nich nic ubráno ani přidáno. To by v poznámce mělo býti pověděno. Pouhá zmínka v úvodu, že Mladenovic „tu a tam leccos, co by mohl nepříznivého pověděti, nepověděl“ (XII), nestačí, zvláště když se tamže tvrdí, že „Mladenovic nikdy fakt nemění“. Nepřesné je také, co praví Flajšhans na str. X.: Mladenovicova „báječná paměť zachovala nám přesný obraz hlavních výslechů Mistrových daleko zevrubněji a správněji, nežli úřední protokolista koncilu — a vzácná jeho duše, ač se chvěje hrůzou z tušeného osudu i rozhořčením proti strůjcům této katastrofy, tvoří svou zprávu přece úplně nestranně a klidně, docela [!] tak jak první evangelisté své zprávy o umučení Kristově [!]“. Tak docela nestranná zpráva Mladenovicova není, jakž přece Flajšhans sám přiznal, a úředních protokolů o výsle-

ších Husových nemáme, tak že nelze říci, kde jest obraz zevrubnější a správnější. Tolik jest jisto, že Mladenovic je straník Husův a z lásky k němu zdůrazňuje, co jest v jeho prospěch, a nevidí často a nereferuje, co jest proti němu; proto, ač jest celkem spolehlivý, třeba jest opatrnosti při používání jeho.

Chybný je výklad v pozn. 22. na str. 65., že Jeronymův „štít víry“ byl logický obrazec, a pravdě nepodobný jest dohad Flajšhansův, že falsifikát pod jménem listu Poggiova o smrti Husově byl snad míněn jen žertem (XX.) *Dr. J. Sedlák.*

Šusta Josef, Dvě knihy českých dějin. I. Spisů musejních čís. CLXXV. Praha 1917.

Knihou Šustovou dočkaly se dějiny posledních Přemyslovců velmi cenného příspěvku. První knihu rozdělil p. spis. na pět kapitol o dvou oddílech. První pojednávající o sociálně-politickém vývoji zemí českých, a druhý, vyličující usilování Přemyslovců o korunu uherskou a polskou, jakož i o zmatcích po roce 1306 nastalých.

První část jedná o vnitřních poměrech českých, jež měly pro pozdější události tak ohromný význam. P. spis. počíná vylíčením významu peníze. On usnadnil postavení poddaného, učiniv jeho povinnosti méně ponižujícími, na venek pak působil, jako přechod od hospodářství naturálního k peněžnímu. Chtěje označiti blíže jeho vliv, zabývá se vývojem českého poddanství. Peníz odstranil otroctví, lánový systém přinesl pravidelné rozdělení břemen a připoutal rolníka trvale ku hroudě. Řád zákupní pak spojil venkov s městy, při čemž opětně hrál vynikající úlohu peníz, lákající venkovany k městům.

Tato změna, jež nastala v krátké poměrně době, byla způsobena přijetím cizích řádů přinesených kolonisty. Pan autor je charakterisuje jako živel, jenž „po veškerém světě se rozlézá a vetřev se někam, ovšem pak obchodem a obratností v zápětí i moc na sebe strhuje“ (47). Potomci zbohatlých kolonistův snažili se koupiti, pokud možno, nejvíce půdy, jež jim měla býti mostem vedoucím od patriciátu k vyšším stavům. Tak se nám jeví někteří kolonisté jako předci vynikajících drobných rodů šlechtických. Domácí obyvatelstvo pozorovalo s nevolí podobný vzrůst cizincův a schylovalo se již k zápasu, obou národností.

Pro další vývoj zemí českých měl velký význam ještě jiný činitel: moc panovnická. Stříbrné doly kutnohorské učinily z českého krále velmi mocného vladaře. Však velkým nebezpečím pro něho byla moc panská. Nejeden pán hleděl svému rodu mlčky získati zboží, jehož požíval, jako královský beneficiát. Odtud také zcela dobře rozumíme, proč mezi tehdejšími beneficiáty shledáváme se s předky nejmocnějších rodů šlechtických. Proti vzrůstající moci panské použil král dvojí zbraně: 1. Církevních korporací, nadav je bohatými statky, a sice tak, aby obkličovaly latifundia některého velmože (na př. Zlatá Koruna a Vyšší Brod proti Vítkovcům). 2. Měst učiniv je svobodnými

a nezávislými na pánech. I v jiném ohledu dovedl moc panskou velmi seslabiti: zřídil královský soud pražský, učiniv jím aspoň po dobu svého panování konec právním přehmatům.

V ohledu právním měl Václav II. daleko větší plán, zamýšleje novou kodifikaci právní. Pan autor opravuje při tom názor starších dějepisců. Popíraje tvrzení, jakoby Václav byl pobožnůstkářským slabochem, předvádí nám ho právě naopak jako ducha vzletného, snažícího se ve všem státi na výši doby. Prohlédnuv záhy poměr domácích pánův ke koruně, uchyloval se raději o radu k cizincům. Proto nelze jen tak beze všeho považovati poslední Přemyslovce za zbožňovatele němectví. Vždyť nedůvěra k domácím lidem vehnala je do náručí německých rádců.

Druhý, veledůležitý příspěvek nám podává pan spisovatel ku poznání církevních poměrův za posledních Přemyslovců. Přízeň, kterou prokazoval Václav církvi, plynula předně z jeho povahy. Jsa velmi zbožné povahy, štědře podporoval církevní instituce, zvláště své miláčky, cisterciáky. Zbraslav byla jeho hrobem i pomníkem. Hledati však příčinu Václavova mecenášství pouze v ryzí, ideální zbožnosti, bylo by příliš jednostranno . . . „ani zbožný Václav II. nedával své záštity církvi z prosté úcty" . . . (260.) Jak zmíněno, měl při svém podporování církve na zřeteli seslabení moci panské. Tím ale církev stávala se orgánem královským a ztrácela svůj největší poklad: svobodu.

Takto přicházíme k věci tvořící podklad doby předhusitské: „Král platíval zásluhy svych dvořanů duchovními obročími" (260). Zde jest kořen zla — ač ne jediný — spočívajícího v tom, že při obsazování prebend hledívalo se více na osobu nežli na způsobilost. Pan autor podává několik zajímavých dokladů. Tak na př. úřad kancléře byl nerozlučně spojen s vyšehradským proboštstvím (260.) Tohoto beneficia použil Václav II. k zaopatření svého nevlastního bratra, lépe řečeno nemanželského syna Přemysla II., byť byl pouze laikem, jemuž „myšlenka opustiti stav duchovní a státi se světským knížetem, nebyla . . . zcela cizí" (234). I v jiných případech se nám jeví světská moc jako správce a pán církevních statkův. Král „rozhoduje autoritativně ve přích o podací právo mezi samým biskupem pražským a klášterem waldsaským" . . . (186). Dle jiných pramenů prodeje a koupě nemovitostí klášterních bývají neplatné, staly-li se „favore d. regis super hoc non obtento" (U. m.) V nejkřiklavějším světle však se jeví velitelské postavení moci světské v těchto dvou případech: „Křížové desátky, papežem čas od času duchovenstvu ukládané, plynuly větší polovicí do pokladnice královské" . . . (188) a v případě sedleckých cisterciákův, kterým Otakar II. o své ujmě prodal „les jakýsi, ale vzav peníze, podržel jej dále a po několika letech prodal jim týž les znova za nemalý peníz 150 hřiven". (U. m.)

Na základě údajů Šustových nelze souhlasiti s míněním Novotného ohledně původu nešvaru při obsazování beneficií. Novotný totiž přičítá všechnu vinu kuriální praxi, odmítaje poukazování na

touž praci moci světské a řka, že „světská moc nebyla by to mohla činiti, kdyby jí k tomu nebylo poskytnuto příležitosti, že užívajíc toho, co se jí nabízelo, nestávala se původem zla, jenž tkvěl právě v systému papežském.“ (Náboženské hnutí české atd. I., 9.) Dle **Krofty** (Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské, II, 28.) „systém papežských provisí při volbách biskupův a opatův u nás začíná se projevovati teprve v druhé čtvrti století čtrnáctého“ . . . Mínění Novotného dochází tedy dokladů pro dobu po roce 1325 Susta však ukazuje. kterak již v druhé polovici 13. století král „svým služebníkům a členům kanceláře platil mnohdy prostě výsluhou duchovních obročí“ (186—187). „Proto bývali členové rady královské tak znamenitými mnohoobročníky.“ (U. m.) Tyto věci se u nás dály více nežli půl století před uvedením kuriálního systému do české provincie církevní. Jak byla tedy kuriální praxe pramenem přehmatů moci světské při obsazování beneficií, když tato se jich dopouštěla již tehdy, když zmíněný kurialní system u nás ještě ani v život uveden nebyl?

Rovněž o t. zv. kazatelské náladě lze se domnívati, že počátek její jest asi starším století čtrnáctého. Již v době Brunonově (1273) shledáváme se s hnutím dávajícím přednost nabádání ke křesťanskému životu před dlouhými obřady. Nositelem nových myšlenek byly kláštery. Pan spis. o nich praví, kterak „starší spíše formalistní nábožnost se tu patrně srážela s novější. více o kázání a cit opřenou.“ (179.) Toto, snad eucharistickou myšlenkou grálskou vzbuzené hnutí po dosažení vyšší dokonalosti bylo prvním počátkem kazatelské nálady, kterou tak znamenitě vzdělávali později předchůdci Husovi.

Z řádů zabývá se nejobšírněji cisterciáky, kteří v době Václavově hráli úlohu tak vynikající. Přirovnávaje organisaci jejich k jesuitské, dokazuje na základě toho, že v ní spočívala příčina ryze německého rázu klášterův tohoto řádu. Kdežto ostatní kláštery, majíce většinou stabilitatem loci, snadno se počešťovaly, cisterciáci, nebo jak jim tehdy říkali „rýnští mniši“, běhajíce s místa na místo, činili jakoukoliv národnostní akkomodaci předem nemožnou.

V ohledu národnostním byl proti nim ostatní. domácí klerus v hrubém kontrastu. P. spis praví: . . . „stavem, který zde nejdříve dospěl k opravdovému uvědomění svého češství, bylo asi duchovenstvo domácí“ . . . (277.) Tak na př. biskup Tobiáš vybízel své diecesany, aby se s „poutěmi svými neobraceli toliko do ciziny, nýbrž zůstávali věrni národním patronům českým“ (280.) Za to se mu dostalo důtky od arcibiskupa mohučského. Kněz však nespokojil se vzděláváním národního uvědomění pouze pro svou osobu, nýbrž on je hleděl pěstiti i u lidu sobě svěřeného. Proto překládal homilie, skládal duchovní písně, stávaje se takto zároveň i prvním pěstitelem českého písemnictví. Totéž pak dokazuje na jiném místě i o kněžstvu polském.

Prostým slohem stává se dílo Sustovo, opravdu důkladné a v nejlepším slova smyslu vědecké, přístupno i širším vrstvám obecenstva. *Nn.*

* * *

Jan Vrba, Člověk boží. Nakladatel B. Stýblo v Praze 1917. Stran 122. Cena 2·40 K.

Poznamenal jsem již v referátě v „Mučenících“ Jana Vrby (Hlídka 1917, 233), že mladý, sympatický spisovatel — povoláním lesník — jeví značný sklon k náboženským otázkám. Nová jeho povídka ukazuje to ještě zřetelněji. Hrdina její jest také poněkud z rodu oněch „mučeníků“, kteří sebezáporem osvobozují duši od pozemských pout, vyrůstají nad všední poměry a zrakem jasnovidců nahlížejí do světa tajemství. Věnování knihy zdá se nasvědčovati, že tu měl spis. před očima aspoň v hlavní věci živý vzor. A odtud lze snad také vysvětliti, že vypravování jeho, zvláště v prvních částech, je slohově i myšlenkově značně jednodušší a výraznější než v minulé knize, třebas později proniká je více živel nadpřirozený.

Líčí osudy člověka, jenž nešťastnou náhodou ztratil jako student sluch a vytrpěl pak statečně všechny bolestné následky tohoto neštěstí. Uznává sám ke konci, že vlastně zbohatl svou ztrátou. Stálým odříkáním zušlechtil svou povahu, smířil se klidně se životem, nalézaje náhradu za jiné jeho radosti v práci a v lásce k rodičům. Tato láska zasahuje až v tajemnou říši zasvětovou: oddává se podivnému kultu mrtvých rodičů, je přesvědčen, že se mu zjevují a že ve styku s nimi nabývá sluchu. Zevnější svět ustupuje mu vždy více do pozadí, všecko se odhmotňuje a sbližuje s ním . . . A konečně dospívá k vrcholné chvíli svého života, když zachránil z hořícího domu malého synovce, synka ženy, k níž pocítil kdysi lásku, ale pak mužně se přemohl: umírá po utrpěných ranách blažen vědomím, že nežil nadarmo, že vykonal svůj úkol jako jeden z dělníků božích. Nabývá při tom skutečně sluchu na několik chvil, jež jsou prozářeny viděním laskavého Krista a předtuchou sladkých radostí nebeských.

V povídce Vrbově jest ještě dosti nábožensky i psychologicky nevyhraněného a neurčitého, ale je psána vážně a nehledě k několika trochu suchým kapitolám, poutavě. Vane z ní čistá poesie mládí a duševní síly, jež čtenáře osvěžuje a povznáší.

Karel Čapek, Boží Muka. Kniha novel. Praha 1917.

Mnohem více než u Vrby proniká kult tajemna první samostatnou knihu Karla Čapka, jenž před rokem vydal společně s bratrem sbírku prós „Zářivé hlubiny“. Skoro všechny osoby jeho „novel“ vzpírají se názoru, že by světem i člověkem vládl zákon pouze mechanický. Tuší za viditelnými jevy neznámé síly, které jej lákají právě svou tajemností a nevysvětlitelností. „Každé tajemství — praví intelligent Slavík v povídce „Hora“ — je jako úkol, a jen proto se tím musím zabývat . . . že je to tak nevysvětlitelné“. Hledají Boha, který zůstavil ve světě své stopy a působí stále v duši tisícerými znameními i náhlými záblesky myšlenek a citů — nejvíce tam, kde člověk trpí, podléhaje bezmocně tlaku těchto těžkých záhad. A kostra většiny

novel spočívá v tom, že některá osoba ocitne se náhle na takovém duševním rozcestí — odtud asi název knihy! — a řeší pak sama nebo v rozhovoru s jinou svůj životní problem, jenž třebas druhým zdá se malicherným neb i podivínským, ji však zaujal tak, že pro nic jiného nemá smyslu. A řeší jej přesně, methodicky a logicky, jako by rozebírala filosofický traktát.

Logika spisovatelova vyvrcholuje pak v názoru, že pro vniterní život člověka jest nutna stálá účast tajemství, ano že zázrak jest něčím přirozeným naší duši. „Tajemství je věc duše“ — praví v téže povídce. „Jen když se potká se záhadou, uvědomuje si člověk vlastního ducha; i pocítí zachvění a bázeň. Timor Dei. Materialismus je vůbec bez tajemství...“ „Viděl jsem ledacos“ — vykládá filosof Boura v „Elegii“ — „a četl mnohé nad to; ale ze všeho toho nic jsem nechápal lépe než vzkříšení dcery Jairovy... Ach, v tom ohavném mechanismu jediné bylo by vpravdě přirozené: zázrak. Jediné odpovídalo by člověku nejhlouběji... I v nás jsou takové události a případy, jež snad nemají cíle, než vlastní svou dokonalost... Kdyby se věci děly tak, jak je přirozeno naší duši, dály by se zázraky“.

Spisovateli nelze upříti vážných úmyslů. Je to zřejmo i po stránce formální, ve snaze vyjádřiti myšlenky způsobem novým, neobyčejným, ale při tom jasným a názorným, prostým všech ozdůbek jenž připomíná úsilí kubistů v architektuře a malířství. Ale celkový dojem knihy je tíživý. Není tu skoro děje, není tu hlubšího básnického zaujetí pro osoby, jen dusné ovzduší záhad, řešených chladným postupem analytika, jenž se vzdělal u moderních filosofů.

František Střížovský, Půlnoční světla. Básně. Knižnice „Evy“ v Olomouci, 1917. Stran 45. Cena 80 h.

Lonský rok byl poměrně bohat na samostatné knihy katolických kněžských básníků. Mezi nimi představuje se nám sbírka Střížovského rozsahem i úpravou nejskromněji. Básník byl znám dosud hlavně svými náboženskými verši pro mládež, k nimž se připojila válkou vyvolaná příležitostná knížečka „Modlitby vlastenecké“. „Půlnoční světla“ souvisejí s nimi jen několika málo čísly, jinak však znamenají značný pokrok, a to myšlenkově i formálně.

Co skoro překvapuje u mladého básníka, jest jeho povýšený klid bez těžších rozporův a bojů. V básni „Svému mládí“ sám praví, že bylo živeno vědomím malých poměrů, pokorně stoupalo do strmého vrchu bez vášně a reptání, pokorně plulo v oblastech zrádných podmořských skalisk, okem nechápavým hledělo do výhně planoucích vášní, nevstoupilo nikdy v taneční síň a kabaret, ale za to kráčelo „alejí vonících jabloní, závanem neznámých tajemna sil, které ti dřímaly v zamlklé duši“, až duch boží zavedl je „ke zdrojům kastalským“. Tak pokojnou a bezpečnou cestou dospěl přístavu, kde sice ozývají se zase nové touhy „metafysických“, „věčných“, „astrálných“ dálek, kde rád by zřel do tajemné kosmické dílny a kde poznávaje,

že jest upoután k zemi jako periskop k ponorce, pociťuje někdy i únavu a smutek — ale většinou těší se rozkoší svého klidu a vědomím, že patří mezi „silné“, „zasvěcené“, „jimž známa stezka vyvolení“ a již usilují „zdrtit v duši unavené ocel hořkých těla pout“. Toto vědomí pak jej podněcuje, aby svou písní probouzel a ke vzkříšení volal ty, kteří ještě líně spí nebo tápají po tmě. Pokládá za svůj úkol „duším sbratřeným ... partesy dát k písni jásající, která vzbudí ty, kdož uspáni jsou k smrti“.

Zpívám těm, kdož vzbudili se právě
ostrou září světla, jehož neviděli,
jehož teplo ssáli odmítavě
a v své duši po něm touhou mřeli.

Toto světlo rozjasňuje básníku i těžké otázky, jaké zrodila válka. Doufá, že veliká bouře způsobí přerod duší. Jeho bojovníci umírají klidně, poněvadž věří v nový, věčný život. Je přesvědčen, že meč z rukou vraždícím může vyraziti jen milionová armáda sepjatých rukou, bušících na srdce Slitovníka . . . a sám konečně parafrasuje v tom smyslu prosby Otčenáše

Základní notou básní Střížovského jest tedy pokoj ducha toužícího světlem pevné své víry ozářiti cestu unaveným duším, aby tak „obrozena byla země“. Více v tom směru působí čísla, kde básník sám nevytýká příliš své tendence. A byla by ještě účinnější, kdyby dovedl vždy ovládati příval svých slov i obrazů. Jím v některých básních myšlenka přímo se rozplývá neb uniká. Básníku je třeba větší slohové přesnosti a ukázněnosti, jež nepřipustí takového nesrozumitelného hromadění výrazů, jako na př hned v úvodní básni: „Spáče děsí zažitých sny dojmů štvaných pekla běsy“ nebo takové nesouzvučnosti jako na př. v básni „V zamyšlení“: „Slyšíš hlasy znít plavců kosmem vodstev peřejemi“. Dosavadní vývoj básníkův dává naději, že šťastně překoná i toto nebezpečí verbalismu.

Verner von Heidenstam, Karolíni. Část prvá. Ze švédštiny přeložil Viktor Šuman. Nakladatel B. Stýblo v Praze 1917. Stran 232. Cena K 3·80.

Spisovatel ještě před rokem u nás skoro neznámý dočkal se pojednou několika překladů: kromě menších prací v časopisech vycházejí téměř současně dvě obsáhlá díla „Karolíni“ a „Pout svaté Brigitty“ Snad byl tento zájem vyvolán cenou Nobelovou, jíž se spisovateli dostalo, a příkladem naš ch sousedů, kteří si také právě letos podruhé přeložili „Karolinerna“, ale přece možno se z něho jen těšiti — jeť Verner von Heidenstam vážným a dokonalým umělcem a při tom nejznamenitějším zástupcem novoidealistické reakce proti psychologickému realismu Strindbergovu ve skandinavské literatuře

Hlavní dílo „Karolinerna“ vyšlé již před 20 lety zahájilo toto nové období tvorby Heidenstamovy. Jest to vlastně hrdinská píseň na

švédský národ, jenž se obětuje pro svého krále Král Karel XII. je středem celé této řady historických obrázků, obsahově spolu nesouvislých a zdánlivě zcela libovolně spojených. V některých vůbec nevystupuje, v jiných přejde sotva jako tajemný stín; ale přece všude cítiti jeho podivuhodný, skoro démonský vliv, jaký měl na své okolí a na svůj národ. Přivedl zemi k největšímu úpadku, dopouští se dětinských hloupostí i rozpustilostí, nazývá se sám „rex svecorum et scandalorum“. „patronem dobrodruhů“, popuzuje proti sobě mnohé — a přece zase je svými vojáky neobmezeně milován a zbožňován, takže i najatí úkladní vrahové při pohledu naň odhazují zbraně. Spisovatel ovšem oslavuje hlavně tuto věrnou lásku a obětavost svého národa, jež pohrdajíc hmotnými výhodami jde nezlomně za ztělesněným ideálem Ale cizímu čtenáři jest líto tohoto krále, jenž spojuje v sobě vlastnosti dítěte, tuláka a filosofa, jenž měl kdysi nejlepší úmysly, ale zaslepen nesprávně pochopenou ideou hrdinství a vidinou dějinné slávy zmařil sebe i své činy A ještě více líto nešťastného lidu, jenž podléhaje suggestivní síle jeho osobnosti nechává hynouti spustošenou vlast, zanáší válku daleko do cizích zemí a při tom pokládá se za „bojovníky boží“ Přes pochmurné válečné obrazy je však v knize i dosti jasu a milého souladu. *M.*

Knihovna lidu a mládeže.

L Grossmanová-Brodská, Lidé a život Povídky a obrazy Hlasy tiskového spolku 1917 č 2., Praha. Členský poplatek 2 K — Spisovatelka čerpá ze skutečného života a líčí v 7 zcela prostých obrazích: Klid duše po svobodné volbě stavu, vliv společnosti na výchovu dítěte, skutek vykonaný z křesťanské lásky, jež přináší požehnání, lásku k bídnému mamonu a stavovskou pýchu, původce rodinného rozvratu, bledou závist ve válečné době, ztroskotanou rodinu, jež se z venkova na Ostravsko za prací přistěhovala, a krásnou, s chudinou cítící povahu, jež dochází štěstí v rodinném blahu, Lidovým knihovnám buďiž doporučeno. *—r.*

L. L. Tolstoj, Jáška a jiné povídky. Přel J. Veselovský. Král. Vinohrady. Jan Laichter 1912. — Syn slavného románopisce ruského L. N. Tolstého podává tu několik povídek. V první, podle níž pojmenována celá sbírka, líčí smutný osud hluchoněmého hocha Jášky, který nalezen zmrzlý v poli u lesa, umělou pomocí opět přiveden k životu. V druhé povídce „Svědomí“ líčí čiperného hocha Antocha, kterého vzal sebou do Moskvy, aby mu posluhoval. Z hocha však v městě stal se švihák, jehož na venkově již nic netěšilo, a proto zajel si do Petrohradu, kde konal lokajské služby, které však jsou horší než život venkovský. „Pekař a kuželky“ líčí náruživého, vášnivého hráče, „Moska“ nesmyslnou lásku ke psovi. V „Šedivých vlasech“ líčí úzkosti starostlivé matky, která pod saněmi se dvěma dítkami čeká, až vozka přivede pomoc z vesnice; mezitím smečka

vlků roztrhá znavené koně; matka při tom sešedivěla. Hodí se za četbu pro mládež na 3., po případě i na 2. stupni.

Adalbert Stifter, Křišťál. Přeložil Jan Satromský. Praha. Jan Laichter 1906. — Na štědrý den jdou dvě dítky, hošík a děvče, na návštěvu k dědečkům přes hory. Vracejíce se zachváceny sněhovou vánicí zbloudí a nocují v ledovcové sluji; ráno pak teprv nalezeny vesničany a svými rodiči. Povídka nevyniká tak dějem, jako věrným líčením přírody a skvělými popisy horských krajin. — Hodí se pro mládež na 2. a 3. stupni.

Karel V. Rais, Povídky o českých umělcích. Praha 1891. — Jsou to pěkné obrázky ze života několika vynikajících umělců českých: Václava Hollara, vynikajícího rytce, žijícího na konec ve vyhnanství v Londýně; skladatele a královského koncertního mistra pruského, Františka Bendy; skladatele Josefa Myslivečka, který pod názvem Il divino Boemo Venatorini v Italii se proslavil; malíře Václava Vavřince Rainera a slavných hudebníků: Jana Ladislava Dusíka a Josefa Slavíka. „Primice u sv. Havla" věnováno našim národním buditelům, především básníku Vojtěchu Nejedlému. Prácí dodělali se znamenitých úspěchů. Pracujme tedy, ale práce naše provázena budiž láskou k vlasti! — Hodí se pro mládež na 2. stupni.

Karel V. Rais, Lví stopou. Výbor z knih Jana Nerudy. Praha. — Pořadatel předesílá krátký životopis Jana Nerudy a oceňuje jeho spisovatelskou činnost, upozorňuje na jeho vlastenectví, jež jevilo se cítěním s národem a lidem, a pak na jeho lásku k matce a matkám českým vubec. Dokladem toho jsou výňatky z knih Nerudových veršovaných i prosaických, jež pro mládež dosti vhodně voleny. — Možno dáti do rukou mladých čtenářů na 3. stupni.

Jan Kabelík. Výbor z prósy Jana Nerudy. Praha 1912. — Naproti Raisovu výboru z knih Jana Nerudy, který více se obírá tvorbou básnickou, podává výbor Kabelíkův ukázky z prosy, obzvláště feuilletony. Proto pořadatel v úvodu, jenž obsahuje nástin života a činnosti spisovatelovy, poukazuje hlavně na tuto část činnosti jeho. Výbor hodí se dobře pro studující vyšších tříd, pro něž také na prvém místě určen, zařaděn jsa do „České knihovny zábavy a poučení", kterou vydával ústřední spolek českých profesorův.

Adolf Heyduk, Na přástkách. Praha — Básník vázanou mluvou podává několik pohádek, či lépe pověstí, jež slýchal vypravovati při přástkách v domě otcovském. Večer, kdy vypravovány byly, přináší sám sebou, že jsou po většině ponurého obsahu. — Neobsahují celkem nic závadného a mohou býti čteny mládeži na 3, po případě i na 2. stupni. *A. S.*

Rozhled

Náboženský.

Ve své Kirchliche Topographie von Mähren I. Abtheilung. Olmützer Erzdioecese. I. Band. Brünn 1855, str. 193 a d. činí známý historik moravský Wolný při dějinách metropolitní kapitoly olomoucké též kratičkou zmínku o tak zvaných kanovnících domicellárních.[1]) Tímto jménem označováni byli při kapitolách metropolitních a kathedrálních mladší kanovníci, kteří byli sice do kapitoly přijati, neměli však ještě praebendy, nýbrž teprve ponenáhlu dle doby přijetí na uprázdněné praebendy kapitolní nastupovali.

Již v prvních dobách církve založili biskupové, jako sv. Augustin, ústavy, v nichž mladší klerikové pod jich dozorem, často přímo od nich byli vyučováni a vychováváni. Z toho vznikla tak zv. episcopia neboli školy kathedrální, s nimiž byl pravidelně spojen institut minoristů, tak že mladší klerikové podle stáří a schopností byli připouštěni k nižším svěcením, aniž zastávali skutečné úřady. Tím vzniklo samo sebou rozdělení na kleriky starší, k nimž náleželi kněží a jáhnové, a mladší, k nimž příslušeli ostatní. Toto rozlišení se nezměnilo, když společný život kleriků při všech chrámech, kde bylo dosti duchovních, zvláště při chrámech kathedrálních a kollegiatních, přičiněním sv. Chrodeganda († 766), biskupa metského, a po synodě v Cáchách r. 817 od krále Ludvíka Zbožného byl zaveden. Kněží s jáhny a později i s podjáhny tvořili vyšší třídu duchovenstva chrámu kathedrálního, kanovníky, seděli v hořejších stolicích kůru, měli v kapitole místo a hlas, minoristi stáli naproti tomu v dolejších lavicích (in pulvere) a nenáleželi ještě do počtu kapitulárův. Avšak i když v 10. a 11. stol. společný život ponejvíce přestal a ze společných statků kapitolních utvořeny byly pro plnoprávní členy kapitoly (capitulares, seniores) zvláštní praebendy, udržel se rozdíl mezi staršími a mladšími kanovníky dále; mladší tito kanovníci byli i na dále zavázáni ku společnému životu pod dozorem a řízením scholastika nebo kantora a byli vydržováni ze společného majetku kapitoly. Od té doby pak, kdy starší kanovníci dotavadní pokorné jméno fratres za zvučnější domini zaměnili, nazýváni byli mladší kanovníci domicelli (diminutivum od dominus) nebo domicellares (dle domus cellae, společného domu, v němž bydlili). Vedle toho sluli též iuniores canonici non capitulares nebo canonici in pulvere. V mnohých kapitolách byly i pro domicelláry utvořeny menší praebendy, které s počátku zvány byly iunioratus, později pak domicellariae. Dle toho

---

[1]) Ph. Schneider, Die bischöflichen Domkapitel, Mainz 1892, str. 64 d.

byli domicelláři opět mnohdy děleni na domicelli emancipati, kteří měli menší praebendu, neměli však ještě hlasovacího práva v kapitole, a na domicelli non emancipati nebo canonici scholares, kteří ještě byli pod dozorem scholastika.

Propuštění dosavadního chovance z kázně scholastika dělo se slavným aktem emancipace. Po vykonané zkoušce totiž, a dosáhl li zákonitého věku 21 let (s kterýmžto věkem spojen byl subdiakonát a schopnost kapitolní), byl domicellár scholastikem nejprve představen či praesentován jednotlivým kapitulárům a po té in pleno, a bylo-li jeho přijetí schváleno, byl vykonán poslední akt pokoření tím, že někde od dosavadních spoluscholárů, jinde od kapitularů obdržel lehký úder metlou. Po té vykonal duchovní cvičení a složil před biskupem a shromážděnou kapitolou vyznání víry a kapitolní přísahu, byl investován a na své místo v kapitole uveden

Společný život a školní kázeň domicellů udržovaly se až do doby, kdy vznikly university; odtud domicelláři jako ostatní klerici dokončovali svá studia na těchto ústavech. Žili při tom z vlastního jmění nebo z malé kapitolní praebendy a měli čekatelství (expectativu) na kanonikát.

Když od 12. století kapitoly nabyly výlučného práva volby biskupa, dosáhly tím, jakož i svým postavením jako senát biskupa také velkého vlivu politického ve veřejném životě. Odtud používala šlechta ráda kapitol jako zaopatřovacích ústavů pro své mladší syny. Tím se stalo, že do mnohých metropolitních a kathedrálních kapitol posléze jen šlechtici (pueri nobiles) byli přijímáni, ano mnohé kapitoly ve svých statutech učinily stav šlechtický přímo podmínkou pro přijetí (capitula insignia). Následek toho byl velké sesvětštění kapitol; jejich šlechtičtí členové nepřijímali mnohdy ani svěcení, a nedbajíce povinnosti residence dávali se při službách v kůru zastupovati vikáři (mansionarii). V Rakousku odstranil Josef II výsady šlechty až na Olomouc a některé kanonikáty ve Vídni, dále též domicelláry a snížil počet kanonikátů na 12 při kapitolách metropolitních, při ostatních na 8, k čemuž mohlo ještě přistoupiti 8, případně 6 kanovníků čestných. (O. p.)

*

Konvertité za života Lutherova. Již za života reformatora německého stávalo se, že stoupenci jej opouštěli a stávali se zase katolíky. Každý z těchto konvertitů ospravedlnil svůj krok nějakým spisem. K nejznamenitějším konvertitům patří, dle vzácného díla Grisarova o Lutherovi, jež tu uvádíme, Haner, Pirkheimer, Witzel, Auerbach, Zasius a polokonvertita — tak jej nazývá Grisar — Egranus. Jan Haner vrátil se r. 1534 ve svém rodišti, Norimberku, do církve katolické. Návrat do církve ospravedlnil hlavně smutnými následky, jež měla nauka Lutherova v mravním ohledu. V listě, poslaném jinému konvertitovi (Witzelovi) praví, že dogma o samospasitelné víře zrušilo veškerou kázeň, kajícnost ducha vůči Bohu a snášelivou svornost mezi bratřími. Žádný blud prý proto nebyl dosud tak jedovatým

a zhoubným jako ono dogma. Tento dopis byl jedním z hlavních důvodů, pro něž byl konvertita lutherskými kazateli a městskou radou vypuzen z rodného města.

Vilibald Pirkheimer pocházel z patricijského rodu norimberského a vrátil se již dříve než Haner do církve staré. R. 1528 psal svému vídeňskému příteli, staviteli Tschertte-ovi: „Přiznávám se, že jsem byl původně tak dobrým lutheránem jak zvěčnělý Albrecht“ (Dürer). Doufal prý, že některé zlořády budou odstraněny, ale zmýlil se, neboť zlořády se ještě množily. Mluvě o evangelících, píše o jejich „schändlich a sträflich Wesen“, a praví, že žádají, aby jich nikdo neposuzoval podle skutků, poukazujíce na svou víru; není u nich bázně před Bohem, žádné lásky k bližnímu, „Hinwerfung aller Ehrbarkeit, und guter Sitten, Kunst und Lernung“ (Grisar: Luther II 772. str.)

Jiří Witzel stal se jako ženatý kněz evangelickým kazatelem a po důkladném studiu bible a církevních otců vzdal se svého úřadu a stal se zase katolíkem. Dvěma spisy „Apologia“ a „Aufdeckung des Luthertums“ ospravedlnil svůj krok. O životě svých bývalých souvěrců dí, že byl málo evangelickým. „Příliš rychle vsála většina do sebe jed, že skutky nejsou nic, že se hříchy věřícím nepřičítají . . Skoro nikdo nenavštěvuje nemocných; nikdo se neodváží morem postiženým přispěti. Nikdo jich nechce ani zdaleka viděti Kde jest ona všemohoucí víra, která se nyní tak často velebí, kde je láska k bližnímu? Řekni mně přece jménem Kristovým, zda bylo někdy mezi křesťany méně důvěry, méně lásky.“ (Grisar: II. 677. str) A v díle „Apologia“ píše týž: „Die Luthersche Sekte hat Unzucht und Unordnung eingelassen, so dass jedermann darüber klagt und seufzt. Je li však ještě něco v této sektě bohabojného, dobrého, cudného a upřímného, bylo to již před tím a nestalo se teprve v této sektě. Neboť ukaž mně sedm lidí mezi sedmi tisíci, již byli dříve bezbožnými a špatnými, a nyní teprv, protože se stali lutherany, bohabojnými a hodnými se stali. Chci ti však ukázat takové, již byli dříve zbožnými, mírnými a vedli uzavřený život, a již se zcela změnili v tomto evangeliu“. A Witzel projevuje pak touhu po tom, aby tito svedení poznali pravdu a k ní se navrátili.

Vít Auerbach patřil k nejznamenitějším humanistům doby Lutherovy; působil napřed v Eislebenu, pak na filosofické fakultě ve Wittenbergu. Studiem patristiky nabyl pravého poznání a po osobních konferencích s Lutherem a Melanchthonem stal se katolíkem. Na to stal se profesorem na ingolstadtské universitě. Hlavní důvody ke konversi byly nauky o primatu a o ospravedlnění, v čemž jemu nauka reformatorova nevyhovovala.

Humanista a právník, Oldřich Zasius, zaujímá mezi konvertity té doby přední místo. V řečech akademických vystupoval rázně proti novotám. Svému příteli, Tomáši Blaurerovi, píše 21./12. r. 1521: „Co mám na to říci, že Luther s odvážnou drzostí celé písmo sv. St. i N. zákona od první kapitoly Genese až do konce k stálým (lauter) hrozbám a kletbám proti papežům, biskupům a kněžím překrucuje, jako by Bůh po všechna století nebyl žádné jiné práce měl, než aby proti

kněžím hřměl.“ Mnohá stať z onoho dopisu byla a je dosud cenným příspěvkem apologetickým. Pravil-li reformator, že samojediný po staletích pravou pravdu křesťanskou odhalil, praví konvertita: „Této potupy nechci se naprosto vůči Pánu pravdy dopustit, že bych mohl věřit, že nás tak mnohá století klamal.“ Slíbil své církvi ustavičnou pomoc jen na prázdno? „Již víc než tisíc let učí nás církev na celém světě hlasem svých učitelů, již jednohlasně v písmě sv. mají svou oporu. Vy však ohýbáte evangelium svým vlastním domněním. Má mít jediný Luther přednost přede vší autoritou a všemi učiteli minulosti dohromady? Naši předkové, kteří byli také moudrými muži, byli by takový požadavek nazvali šílenstvím.“ Reformator se chlubil, že je veden duchem sv. Zasius se táže: „Ale co je to za ducha, který vás učí tak potupně nadávat a se rouhat? Já jsem naproti tomu četl u apoštola Jakuba, že moudrost je mírumilovná a cudná.“ Skoro u všech nepřátel církve bylo zvykem, že se zlořády zobecňovaly a že se pro ně církev šmahem zavrhovala. U méně vzdělaných docílilo se tím žádoucího účelu, — zmatku a odpadu od víry. „Smíte pro zlořády, které vytýkat můžete, másti veškerou církev?“ táže se Zasius a pokračuje: „Co je výjimkou, kladete celku za vinu; pro skutečné nedostatky útočíte též na dobro a házíte všechno dohromady.“ O Lutherovi, který kategoricky žádal, aby jedině jeho výklad měl platnost, a všechny ostatní zavrhoval, praví, že je to neslýchaná pýcha „když jednotlivý člověk žádá, aby jeho výkladu se dala přednost před výkladem všech církevních otců, ano před autoritou církve samé a veškerého křesťanstva.“ (Grisar III. 906. 907. str.)

Sylvius Egranus, vlastně Jan Wildenauer, dle Grisara polokonvertita, pocházel z Chebu v Čechách, byl jako evangelický kazatel nadšeným stoupencem německého reformatora, ale později zaujal proti němu stanovisko, ačkoli se do církve staré nevrátil. „Nelíbí se mi Lutherovo šíleně odvážné haroběni (tollkühne Schmähsucht) a ona vyzývavá prudkost, z níž dosud nic nevzniklo než jenom nevýslovný zmatek ve všem. Neboť nikde nevidím v srdcích lidských kvésti křesťanské jistoty v Bohu (Gottsicherheit).“ Rázně zamítá novou nauku. „Tvrdím, že učení Lutherovo je tkanivem sofismat, že není ani křesťanským ani apoštolským, nýbrž docela spřízněným oněm sofistickým fraškám a siláckým výrazům, jež se stále u něho vyskytují“. Když byl Egranus r. 1534 místa svého zbaven, stěžoval si v dopise, že je v klatbě jak od papeženců, tak i od lutheránův. Téhož roku vydal v Lipsku dílo: „Christlicher Unterricht von der Gerechtigkeit des Glaubens und von guten Werken“, z něhož se dovídáme, že mu bylo zakoušet mnoho příkoří od evangelíků pro nauku, kterou zdůrazňoval všude, že dobré skutky a křesťanský život vedle víry jsou nezbytně potřebny, chceme-li věčné blaženosti dosáhnout. Že se Egranus posléze vínem upil, je ničemná pomluva velebitele a životopisce Lutherova, Mathesia.

Dr. Jos. Vrchovecký.

*

Nietzsche (v Morgenröte) domnívá se, že lidé, kteří teď ještě v srdci jsou křesťany, jsou sami sobě dlužni, jednou na nějaký delší čas na zkoušku žíti bez křesťanství, aby se přesvědčili, jsou li skutečně pevnými křesťany a zdali by se k němu vrátili

Opačné zkoušky však nechce připustiti, je prý to hra nebezpečná: wer den religiösen Empfindungen in sich Raum gibt, der muß sie dann auch wachsen lassen.

*

Rok a den úmrtí Spasitelova pokouší se würzburský biblista Val. Weber (Theol prakt Monatschr Passau 1918, str 1dd) stanoviti na 7. dubna r 30 dle nynějšího letopočtu Opírá se hlavně o nápis achajského konsula Gallio v Delfách, před nímž apoštol Pavel r. 51 stál, a o list tohoto ke Galatským Podle zmíněné tu sbírky na křesťany judské, asi r 47 hladem stižené, a dle datování 6 cest jeho do Jerusalema spadá obrácení jeho před r 33 Prvá cesta totiž byla tři léta po obrácení, druhá pak po 14 letech Tertullian klade onen den do 16 roku panování Tiberiova za konsulů Gemini (25. farmuthi r. 29 dle kalendáře egyptského a tradice alexandrijské); rok egyptský však začínal srpnem, tak že onen 29. rok byl dle Juliova kalendáře 30., ve kterém Gemini už konsuly nebyli.

*

Nový codex iuris canonici nazývá se od některých učenců právem vatikánským, jako se mluví o právu tridentském Jiní názvu tomu odporují, jelikož ono právo není konciliarním jako tridentské, anyť na sněmě vatikánském učiněny pouze pokusy o novou úpravu, obsah pak („spiritualisace“ církevního práva) nesouvisí tak s infallibilitou a episkopalní mocí papežskou, jako spíše s odpoutáním jurisdikce od soustavy feudalní a se snahou upevniti jednotu a povznésti vniterný život náboženský.

*

Samospráva katolíků, jež má býti zavedena v Uhrách, týká se především stránky hmotné: samosprávný řídící orgán, který bude panovníkem jakožto nejvyším patronátním pánem zřízen, obdrží od státu všechny katolické náboženské a studijní fondy jakož i ústavy z nich dosud vydržované, a na další výdaje může vybírati církevní daně. Všechno toto jmění bude spravovati a z něho konfessijní ústavy všeho druhu, i dobročinné, zřizovati a opatřovati. University smí zřizovati s královským schválením.

Bude vydávati nařízení ve věcech církevních, majetkoprávních i školských.

Pro církve protestantské (s unitářskou) zřídí se nadace 200 milionů K, jejichž úroky 4% nastoupí místo dosavadní podpory státní.

Pro židy zřízena podobná nadace 25 milionů K.

Znamená to tedy jakousi odluku od státu, kteráž na jedné straně bude pro církev příznivou, jelikož bude tato zbavena poručnictví jinověreckých, obyčejně zednářských ministrův a úředníků, na druhé straně

však může se tím připravovati odkřesťanění t. ř. „marianského království“. Mnoho záleží na tom, jak se této svobody bude používati.

Ve Francii, kde od r. 1882 (vyloučení náboženství ze škol) odluka postupně prováděna, náboženství, zdá se, mnoho utrpělo, prý však ne tak odlukou, jako tím, že až dotud katolíci právě na vliv státní příliš spoléhali a za náboženství kladli to, co náboženstvím nebylo, totiž šetření náboženských zvyků. V Uhrách ostatně prý není tuze jinak.

Ohromný rozdíl mezi Francií a Uhry jest ovšem v tom, že tam církev nejen o veškero jmění obrána a vypuzením řádových osob o četné pracovníky ochuzena, tak že cokoliv nyní podniká, ze svých příspěvků podnikati nucena, kteréž oběti na obyvatelstvo někdy těžce doléhají, nad to pak všechny její podniky mají ráz pouze soukromý, což na př. při zkouškách školských jest nemalou závadou v postupu odchovanců katolických škol. Toho v Uhrách zatím nebude, a na katolících bude záležeti, aby ani příště nebylo.

Holandský posuzovatel francouzských poměrů, řeholník Terbünte píše m. j. o protiklerikalismu i venkovského obyvatelstva (k úřednictvu atd. ani nehledě): z části prý se vysvětluje tím, že příliš mnozí šlechtičtí velkostatkáři se o bídu a nouzi lidu, zvláště svých nájemců, nestarají. Takto kněze, který se zámeckým pánem byl obyčejně za dobré, stihla část nenávisti proti neuznalému pánu, kdežto lidé vládní (poslanci, starostové, učitelé) uměli obyvatelstvu slibovati, někdy i vymahati nějaké výhody neb úlevy, a tím je získávali, ne sice všude pro své názory, ale aspoň pro své stoupenství (při volbách atd.).

Vědecký a umělecký.

Luther a Nietzsche o německém národě. „Luther je nejněmečtějším mezi velikými Němci“, tvrdila francouzská spisovatelka pí. št Staëlová a mluvila jistojistě mnohým německým obdivovatelům Lutherovým ze srdce. „Luther zná jako nikdo jiný německou duši lidovou, miluje ji a ztělesňuje ji, ale není slepým vůči jiným slabostem“ dí Köhler v díle „M. Luther und die Reformation“ (1916 118 str.).

Luther píše na př. (Werke, Erl. Ausgabe 62, 389 str.): „Wider eines solchen Feindes Gewalt und Macht (proti Turkům) sind wir volle Deutschen faulfressige Säue, gehen müssig, schlinken, schlenkern, fressen, saufen, spielen allerlei Mutwillen und Bubenstücke....“ A tamtéž (31, 33 str.) také píše: „Dazu, wie unser deutsches Volk ein wüst Volk ist, ja schier halb Teufel, halb Menschen sind, begehren Etliche der Türken Zukunft und Regiment.“ Luther zapomíná, co dříve sám napsal: „Bojovat proti Turkům znamená protiviti se Bohu, který nás jimi za naše hříchy trestá.“ Ve spisech (Weim. Ausg. 23, 149 str.) dovoluje si o německém národě toto: „Wir niederträchtige Deutsche sind schreckliche Schweine“, „solch schändliche Säue sind wir heillosen deutschen das mehrer Teil, dass wir weder Zucht noch Vernunft haben“, „barbarský národ“, dí reformator; a opět na jiném místě: „Wir deutsche sind Deutsche und bleiben deutsche d. i. Säue und unvernünftige Bestien“ (Weim. Ausg. 19, 631 str.) „Wir deutsche sind ein wild, roh, tobend Volk, mit dem nicht leicht ist etwas anzufahen, es treibe denn die höchste Not.“ (Weim. Ausg. 19, 75 str.)

Veliký ctitel Lutherův, Vil. Walther, praví, že reformatorova řeč podobá se občas proudu „který strašně mnoho bahna, špíny a kalu všeho druhu s sebou přináší“ (Für Luther wider Rom. 1906, 232 str.)

Podobně vášnivý Nietzsche v první době své spisovatelské činnosti pochválil někdy německý národ a jeho vzdělanost, ale dálo se to vždy s jakousi reservou. V letech pozdějších psával však o Němcích někdy až příliš potupně. Co bylo příčinou toho? Někteří spisovatelé měli za to, že věc zavinil jeho téměř stálý pobyt v cizině; jiní zase tvrdí, že Nietzsche se mstil za nevšímavost a chladnost, jakou spisy jeho byly v Německu přijaty. V díle „Ecce homo“ v pojednání „der Fall Wagner“ č. 4. píše: „Deset let: a nikdo v Německu neudělal si z toho povinnost svědomí (Gewissensschuld), aby hájil jméno mé proti absurdnímu mlčení, jímž bylo pochováno“. Stalo se, že filosof byl dotazován, nač vlastně píše německy, když jenom cizina jeví větší zájem pro spisy jeho.

R. 1886 chtěl se usaditi v Lipsku a sešlo z toho. Příčinu sdělil své sestře; byla prý to veliká pokoření a nesmysly (Dummheiten), jež

musil, jak dí, spolknouti. „Zažil jsem hodiny duševní depresse, které jsou mně opravdu strašnou vzpomínkou“. Ačkoli Němec je velikých činů schopen, je přece nepravděpodobno, že je vykoná. „Draze se to vyplatí, když se nabude moci: moc o h l u p u j e . . . Němci — kdysi byli národem myslitelů nazýváni; myslí dnes vůbec ještě? . . . Existují němečtí filosofové? Existují němečtí básníci? Jsou dobré německé knihy? — táží se mne v cizině. Červenám se, ale s mužností, mně v takových zoufalých případech vlastní, odpovídám: ‚Ano, Bismarck!‘ — Směl bych se jen přiznat, jaké knihy se dnes čtou?“ (Götzendämmerung.)

Německá hloubka ducha je dle filosofa často jen „těžkým, zdlouhavým zažíváním“. O německé řeči praví: „Abscheulichere Klänge sucht man in Europa vergebens“. „Man gebe acht auf die Kommandorufe, von denen die deutschen Städte förmlich umbrüllt werden . . . welche Anmassung, welches wütende Autoritätsgefühl, welche höhnische Kälte klingt aus diesem Gebrüll heraus! . . . Sicher ist, dass die Deutschen sich jetzt im Klange ihrer Sprache militarisieren“ (Fröhliche Wissenschaft, č. 104.) O Goetheovi praví, že byl posledním Němcem, před nímž má úctu. V díle „Morgenröte“ upírá Němcům ducha; pocifují prý zdlouhavě a nenechají svých pocitů dozrát; čtou mnoho a vůči dvoru nebo vládnoucí straně jsou servilní. Evropská narkotika — alkohol a křesťanství — nejsou prý nikde tak rozšířena jako v Německu. „Němec který rozumí tajemství duchem, věděním a citem býti nudným a si zvyknul nudnost morálně pocifovat — má před francouzským espritem strach, že by mohl morálce vypíchnout oči“ (Morgenröte č. 193.) Na německých vysokých školách se prý komolí duch a posluchač se odnaučí myslit. „Deutschland gilt immer mehr als Europas Flachland“ (Götzendämmerunng.) Tak daleko jde jeho nenávist proti Němcům, že píše: V š e c h n y v e l i k é k u l t u r n í z l o č i n y č t y ř s t o l e t í m a j í n a s v ě d o m í . . . Němci připravili Evropu o žeň, o smysl poslední v e l i k é doby, renaissance . . . připravili Evropu o její smysl, o její r o z u m (Ecce homo — der Fall Wagner č. 2.) „Patří to k mé ctižádosti, als Verächter der Deutschen par excellence zu sein. Svou nedůvěru vůči německé povaze projevil jsem již šestadvacátým rokem. — Němci jsou pro mne nemožni. Vymyslím li si druh člověka, který se všem mým instinktům protiví, vždycky je z toho Němec“. „Den Deutschen geht jeder Begriff davon ab, wie gemein sie sind, aber das ist der Superlativ der Gemeinheit, — sie s c h ä m e n sich nicht einmal, bloss Deutsche zu sein.“ (Der Fall Wagner č. 4.)

*

O j i s t o t ě a h r a n i c í c h h i s t o r i c k é h o p o z n á n í mluvil před rokem berlínský učenec **H a r n a c k** ve výborové schůzi mnichovského „Německého Musea“. Význam vědy historické jistotně přeceňoval, když tvrdil hned na začátku, že nelze bez ní zjištěného světového a životního názoru se dopátrati. Proti názoru dějepisce Ranke, že historie má jenom konstatovat, co bylo, praví Harnack:

„Aber das ist etwas schalkhaft geredet; má se zabránit apriornímu konstruování a domýšlivé (anmassend) filosofii dějin, která skutečnost znásilňuje. Ani Ranke sám nepsal dějin tímto způsobem.“ Dějiny prý nejsou na ukojení pouhé zvědavosti; lidské práce bylo by k tomu škoda. Historii mají se síly uvolnit a vytvořit hodnoty.

Na dvě veliká tajemství životní upozorňoval: na normalitu a individualitu. Přivrženci naprostého vývoje nedbají tohoto požadavku a není proto divu, že nám nesprávný obraz kreslí. „Je tomu v dějinách lidstva skutečně tak, že vždy národ pozdější, který se v dějinách vyskytuje a zvlaštním způsobem utváří, je vyšším a že dřívější je nižším? Myslitel a umělec starověku nepatrnějším, a myslitel a umělec novověku vyšším? Mohou vzhledem na „vyšší“ a „nižší“ Číňané, Egypťané, Assyřané, Indové, Řekové, Římané, Germani vůbec tak beze všeho býti srovnáváni? . . . který básník překonal Homera v jeho způsobu nebo Dantea? Který filosof pozdější doby vyrovná se Platonovi v jeho způsobu. Byli Mojžíš a Caesar, Feidias a Bach svými nástupci překonáni? Neprojevuje se jimi maximální normalita, která tak nikdy již nebyla dosažena? Nejsou proto pro nás trvalými vrcholky?“

Harnack nepopírá, že dějiny jsou dějinami vývoje lidského, ale ve smyslu pokračujícího objektivování ducha a pokračujícího ovládání hmoty, při čemž dlužno brát ohled na druh a individualitu.

V jistém smyslu mají býti všechny dějiny dějinami přítomnosti. „Jenom co slouží poznání přítomnosti, smí činit nároky na to, aby se stalo pro nás předmětem poznání. K poznání přítomnosti slouží však jako všechny skutečnosti a vývoje, s nimiž je příčinně spojena, tak i jiné, jež jsou s přítomností v analogii, i kdyby sebe více byly vzdáleny.“ Dle Harnacka má jen taková věda právo existenční, která připravuje budoucnost.

Smíme mluviti o historických zákonech? Veškeré mluvení o nich je berlínskému učenci „verlorene, von vornherein zum Scheitern verurteilte Liebesmüh“ (15). Duchovědy nejsou prý čistými vědami, nýbrž smíšeninou věd a životní moudrosti. V dějepisectví jedná se sice v první řadě o skutečnost, ale též jedná se o životní moudrost, která prý udává vniterní souvislost, „a veškerý pokrok v historickém poznání je proto tím podmíněn, že poznávající přináší k látce bohatší, hloubější a mnohostrannější vědění a vlastní prožití než jeho předchůdci. Přesvědčení pak vzbudí ne důkazy, kterých nemůže vždycky uvésti, nýbrž životní moudrostí, jíž prozařuje látku. Ein Herüber und Hinüber entsteht hier; vlastní bohaté prožití historikovo ujasňuje a uspořádává historickou látku, a právě tato látka zvyšuje reflexivně jeho moudrost životní. Co smí býti z minulosti ještě platným, co se má v přítomnosti konati a jak vznikající budoucnost se má připraviti, může určovati. Tímto stává se prorokem, ne neomylným, avšak tím spolehlivějším, čím hloubějším a vážnějším je vlastní jeho životní poznání.“ Ale Harnack nepovážil, že se to snadno může dít na úkor objektivního poznání, tedy na škodu věci. Když racionalista píše na př. o dějinách církevních a vše „svou životní moudrostí“, vlastně

svými předsudky posuzuje, jakou cenu má jeho dílo? O Treitschke ovi, jehož názory právě učinily německou vědu a politiku tak nenáviděnou, se vypravuje, že se jednou vyjádřil: „Nesmím-li dějin se svého stanoviska vypravovat a posuzovat (frischweg beurteilen), 'dann will ich lieber Seifensieder werden". Dle věrohodného sdělení začínal prý známý historik císařské doby německé, Giesebrecht, přednášky na mnichovské universitě slovy: „Jsem Prus a protestant; podle toho budu přednášet." Ve velikých dílech historických jeví se dle Brauna, professora filosofie v Münsteru, osobnost autorova. Smíme toho litovat? je to snad nedostatek? Jenom doba, která je do exaktnosti zblázněna, dí B., mohla by to tvrdit. V dějinách třeba výkladu, jež učenec z vlastního prožití čerpá, a toť prý hlavní zásluha učencova.

Není však pochyby, že tím objektivita dějin trpí.

*

Goldstein o Jamesově filosofii. Pragmatism amerického myslitele má i v Německu některé stoupence, k nimž patří filosofický spisovatel Goldstein. Ten přeložil před třemi roky poslední dílo Jamesovo „Das pluralistische Universum" do němčiny a opatřil je zvláštní předmluvou. Slibuje si od tohoto díla novou orientaci pro moderní myšlení, hlavně však otřesení monismu. James je zásadním odpůrcem intellektualismu. „Myšlení dělá z nás skety," vyjádřil se v přednášce r. 1906. Vědecká přesnost, logickými pravidly zdůvodněná, není jeho idealem. „Naše vědecká respektabilita," dí James, „zdržuje nás od volného rozvinutí mystické stránky naší přirozenosti . . . My všichni známe lidi, kteří jsou vzorem zdatnosti, ale přece patří k extremnímu typu filistrovskému." Úcta jejich k intellektu je prý takovou, že nemůžeme s nimi o některých věcech vůbec ani hovořit „Intellekt, jenž úzkostlivým ohledem na to, co trvá a je v platnosti a co se sluší, bývá tlumen, činí týž dojem, jako člověk, který by si zvyknul vykonávat svou práci jen jedním prstem, a který dává zbývající část svého organismu v pouta a nechává ji nepoužitou." Jenom v malém počtu moderních myslitelů neruší prý se různé funkce duševní James upozorňuje hlavně na Fechnera, který neutlačoval svého smyslu pro mystiku a zároveň zůstal mužem vědy. I učenci se modlí, dí James, myslí však, že jest jich málo. „Ale mnozí z nás vědí dobře, jak by byl život náš mnohem radostnějším a k činu v mnohých směrech schopnějším, kdyby takové důležité formy zvýšení energie nebyly potlačovány." Zdravý smysl pro skutečnost pojil se u amerického pragmatisty s touhou po nadsmyslném. Jak zkušenosti nabyté ve vědách přírodních, tak i zkušenosti náboženské mají dle něho právo spoluurčovati názor o světě. Příroda sama byla jemu dle Goldsteina „etwas Vorläufiges und Vordergrundartiges". Při svém pozemském optimismu byl pevně přesvědčen, že život na světě je něčím prozatímním, a proto nebylo mu možno přírodní vědou zakončit názor o světě. Jamesův empirism je zjevem zvláštním, že se zastává náboženské víry. Žádnou filosofií, žádnou ethikou nemůžeme nahradit náboženství, toť Jamesovo přesvědčení. Mezi naturalismem a idealismem kráčí střední cestou, v theorii poznání

zavrhuje racionalistický pojem pravdy, staví se proti monistickým světovým názorům svojím pluralismem a souhlasí s Bergsonem, že pojmové myšlení nestačí, aby pojalo dění světové „Má souveréní opovržení pro všechno čistě akademické ve filosofii. Die gezirkelten und sauberen Umrisse der Systeme scheinen ihm wenig zu der Wesensart der Wirklichkeit zu passen, die in ihren unmittelbaren Erscheinungen nicht klassisch, sondern überall gotisch sind.“

Vděčně vzpomínal James francouzského myslitele Renouviera, který měl v letech sedmdesátých rozhodující vliv na směr jeho myšlení. Bez tohoto filosofa nebyl by se James nikdy „monistické pověry“, jak praví, zbavil. Žádná kritika monismu není dle Goldsteina tak pronikavou, žádná nejde tak do hloubky, jako kritika Jamesova, jež odhaluje bystrým zrakem různé irracionality soustav monistických. Filosofie nepokračuje jenom tím, že luští záhady, nýbrž též tím, že vypracovává nové možnosti názorů o světě. Možnosti tyto obohatil James svým pluralismem. „Co dosavadní metafysika potlačila a k bezcennému odhodila: nahodilé, tvůrčí, individuelní, svobodu, skutečné, časem se vynořující možnosti — pluralismus dává jim místo a nechává je jako skutečnost v platnosti.“

V první přednášce svého posledního díla pojednává James o typech filosofického myšlení. „Individualita vzpírá se vší klassifikaci. Přece jsme nakloněni, každého, s nímž se setkáme, umístit pod nějakou všeobecnou rubrikou.“ Rubrikami takovými budí se však často nepříznivé associace a stesky do nepochopených názorů. Dle amerického pragmatisty je každá filosofie celkovou skizzou, obrazem světa s mezerami, zmenšujícím pohledem s ptačí perspektivy. Všichni filosofové pojali prý celek světa dle analogie některého jednotlivého rysu, který jejich pozornost zvláště poutal. Někteří myslitelé brali motivy k myšlení z lidského života a zacházejí s vesmírem, jakoby byl místem k uskutečnění ideálů. Jiným vnucují se zase nižší rysy vesmíru a shledávají proto, že brutalní nutnost lépe jeho povahu vystihuje. „Všichni sledují,“ dí James, „tu kterou analogii; a všechny tyto analogie přidržují se toho kterého oboru vesmíru. Přes to činí každý nároky, že jeho soudy jsou jedině logickými, že jsou nutností všeobecného rozumu, ačkoli, zásadně vzato, dochází jimi výrazu jen více méně nahodilý druh osobního názoru o světě. Bylo by lepší, kdyby se to jednoduše uznalo; neboť světový názor jednoho člověka může býti mnohem cennější než názor jiného člověka, a způsob, jak na věci nazíráme, jest obyčejně nejen náš nejzajímavější, nýbrž též nejpozoruhodnější přídavek k světu, v němž hrajeme úlohu svou.“

Americký pragmatista souhlasí úplně s myslitelem 18. století, jehož výrok uvádí: „K čemu jinému byl člověku dán rozum, ne-li k tomu, aby byl uschopněn, by našel důvody pro to, co chce činit a myslit.“ Dějiny myšlení prý mu dávají za pravdu. O Hegelově náhledu „Beim Erkennen ist es überhaupt darum zu tun, der uns gegenüberstehenden objektiven Welt ihre Fremdheit abzustreifen, uns, wie man zu sagen pflegt, in dieselbe zu finden,“ praví, že u různých lidí jsou

to různé části světa, v nichž dochází touha jejich uspokojení. Jednotlivec zvolí si takovou filosofii, s kterou možno nejlépe vyjít: „Všeobecně můžeme říci: Člověk shledá světový názor v té míře rozumným, v jaké v něm rozproudí (auslöst) nějakou činnost, jež mu připadá snadnou, nebo probudí schopnost, již rád užije, jako schopnost dělat výpočty, bít se, mít přednášky, klassifikovat, pořídit schematické tabulky, nebo schopnost uzavřít příznivé obchody, klidně čekat a trpět, kázat, vynalézati vtipy, nebo něco podobného“ (str. 70, 71).

O monismu soudí, že je vlastně víc výrokem moci a výtvorem vůle než výtvorem rozumu.

Naproti logice zaujímá James stanovisko odmítavé; praví, že byl nucen bez oklik a jednou pro vždy logiky se vzdát „Skutečnost, život, zkušenost, konkretnost, bezprostřednost — užijte, kterého slova chcete — přesahuje naši logiku, přikrývá ji vlnami überflutet) na všech stranách.“ (135.)

Četbou spisů Bergsonových, praví pragmatista, že poznal nedostatečnost rozumu v bádání filosofickém. Od dob Sokratových a Platonových byla filosofie na nepravé cestě, domnívajíc se, že rozumem lze obtíže odklidit. „Je-li filosofie víc věcí vášnivého patření než věcí logiky, — a mám za to, že tomu tak, protože logika jen dostatečné důvody pro patření má nalézti — nepochází taková bezkrevnost (transcendentalní filosofie totiž) buď z toho, že žáci mají jen nedostatečnou intuici, nebo že vášeň jejich patření má se k vášni Fechnerově nebo Hegelově jako světlo měsíce k světlu slunečnímu nebo jako voda k vínu?“ (111.)

Empirismus je prý přirozenějším spojencem náboženství než racionalismus, a tím nastává jak myšlení tak i náboženství nová doba. Nedá se popřít, dí James, že náboženské potřeby to byly, jež budily nový, všeobecný zájem pro filosofii, a co nejvíc překvapuje, jest, že se potkáváme s tímto zjevem za dnešní doby ve všech zemích.

Proti monismu staví svůj pluralismus, který jest ochoten ke kompromisům a ku sprostředkování. Považuje svůj pluralismus za jedinou pravdu, jež všechny ostatní subjektivní pravdy zatlačí? Nikoli! Ze slov uvedených na str. 112. a 113. vysvítá, že pluralismus je tak domněnkou jako monismus. „Ať řeknu cokoli, každý z vás jistojistě pluralism buď přijme nebo odmítne, podle toho, jak jeho smysl pro racionalitu jím hýbá a jej určuje. Jediné, na čem důrazně trvám, je skutečnost, že pluralism je jako monism domněnkou zcela téže ceny.“ Něco dál píše, jaké důvody rozhodují, když se volí názor o světě. „Světový názor noří se nějak před vámi. Tážete se: Je pravdou či není? Mohl by být pravdou, pravíte, neboť si neodporuje. Může být pravdou, dokonce zde a nyní. Má všechny požadavky, aby byl pravdou, bylo by dobré, kdyby byl pravdou, měl by být pravdou, pocituje hned. Musí být pravdou, šeptá na to ve vás přesvědčivý hlas; a pak — jako konečný výsledek, — má být považován za pravdu, rozhodujete; má být pro vás takovým, jakoby byl pravdou. A tím, že podle tohoto přesvědčení

jednáte, můžete ho v jistých zvláštních případech posléze udělati také pravdou. Ani jediný krok není v tomto procesu logickým; přece je to způsob, jímž monisté a pluralisté volí stejnou měrou své intuice a se jich přidržují. Život je vyšší než logika; je to praktický rozum, pro který nachází theoretické důkazy, když první dospěl k úsudku." (213.)

O vědeckou pravdu, všeobecně platnou, nejedná se dle amerického pragmatisty v názoru o světě. Ale když myšlení přec jen neodbytně po ní touží! *Dr. Jos. Vrchovecký.*

*

E. Chalupný háji ve „Kmeni" (č. 45) proti V. Dykovi právo nakladatelu zdražovati knihy i bez svolení spisovatelova a při tom jen mimochodem ale velmi vystižně, charakterisuje tohoto básníka, jenž se stal po amnestii pověstným svými nesčetnými „projevy." „Viktor Dyk je básník satirik a karikaturista tak výrazně osobitý, že tyto stránky svého talentu chtěj nechtěj vnáší do každého svého projevu, ať je to drama, úvaha, kritika, polemika či cokoli jiného. Každá věta, kterou cituje, každý problém, který formuluje, mění se mu pod rukama vlivem jeho zvláštní fantasie v karikaturu, která psychologicky je zajímava a umělecky cenna (aspoň v četných případech), ale po stránce praktické by natropila pravé spousty, kdyby vliv jeho článků byl větší, nežli skutečně jest, t. j. kdyby neporušitelná skutečnost sama váhou své pravdy neodsuzovala tyto vtipné zkresleniny k poměrné bezmocnosti."

V témže článku obírá se E. Chalupný otázkou, jak ochrániti hmotné zájmy spisovatelů a zlepšiti jejich poměry. Nepomůže tu dle něho žádná organisace, dokonce ne Česká Akademie, která sama není s to, aby vlastní své publikace uvedla na knihkupecký trh a sama by potřebovala činitele, který by její ediční činnost sorganisoval... Cesta ke skutečné nápravě je prostá. Je to táž cesta, kterou se domáháme práv občanských vůbec: odevzdání nároku právníkovi, aby jej upravil ve smlouvu, a nesplní-li druhá strana, co slíbila, aby nárok zažaloval a vydobyl.

*

Snahy o povznesení divadla, pokud soustřeďují se ve svazích na to zakládaných, aby řízena byla jimi jak výroba tak také předvádění her, narážejí na odpor nejen divadelních činitelů, nýbrž i vzdálenějších posuzovatelů.

Hlavní námitkou jest, že třeba napřed reformovati divadelní obecenstvo, tedy — po obchodnicku řečeno — regulovati poptávku, nabídka zreguluje se prý pak už sama.

Použijeme-li variace: každé obecenstvo má divadlo, jakého zaslouží, dali bychom námitce za pravdu. Ale jak obecenstvo zreformovati? Snad nějakými kursy?! A kdy pak to bude?

Právě teď upozorňují ti, kteří tomu rozumějí, že divadla na obecenstvu závislého — a které pak jim konečně není? — zmocňují se zbohatlíci, kteří do něho nejdou jako do „chrámu Thalie",

nýbrž jako do kterékoliv jiné zábavné místnosti, kina, šantánu a pod., žádajíce ovšem přiměřené potravy. Jak prý tu možno nedbati operetty atd.?

Že divadlo celkem už není mnoho víc nežli zábavní místností, jest bohužel pravda, a ještě více litovati třeba toho, že podává zábavu velmi pochybné ceny. Neboť zase přece není to pouhá zábava, taková totiž ne, která jako hračka právě jen rozesměje neb rozčilí a pomůže zabíti dlouhou chvíli — bez dalších následků. Divadlo jest pro nedovzdělance školou, školou správných i nesprávných názorů dějepisných, mravních a j. Je to veřejná vychovatelna celého pokolení, a účinná, neboť vychovávání zábavné jest nejpříjemnější, jako naopak co nebaví, to ani „netáhne."

Tedy opět onen poměr: jaká poptávka, taká nabídka. Kritika pak namnoze, ačkoli snad bez úmyslu, divadelní zlořád podporuje. Vážný kritik nezahodí se, aby psal o představeních nebo zpěvech šantánů a jim podobných podnikův a jich artistů, kdežto o všelikých ledajačinách, jakmile dostaly se na divadlo, zpravuje s ukrutnou důkladností, jakoby to byly události, pomáhaje tak sám nejvíce přesouvati měřítko.

Tuhle v novinách pražských ostře odsuzováno bláznění nedospělých i dospělých holek za herci. Ale kdo k tomu více pomáhá, než noviny samy svými chvalořečmi? Komu čest, tomu čest, zajisté, a časy, kdy herec za úlohou svojí takořka mizel, jsou již dávno minulé. Avšak jako u dramat samých, tak též u jejich představitelů bylo by přece záhodno spořiti poněkud obdivem těch prý „tvůrčích" sil pro případy, kde výraz ten jest na místě.

Umění po přednosti baví, ale tím již také vzdělává — nejen pro sebe, pro požitek umění ale i vůbec, pro život, pro názorový i povahový pokrok. Na tom, jaké jest umění, záleží také z části, jaký bude pokrok, k lepšímu či k horšímu. Umění jest částí vzdělávacích prostředků, není samo sobě účelem. Máme-li pak na mysli, jakého vzdělání národu a jeho mládeži potřebí, aby se stal národem zdatným, v myšlenkové osvětě i v mravní povaze pokročilým, nutno dle toho také prostředky zařizovati.

Nezávislost divadla prý jediná pomůže, nezávislost na náhodném obecenstvu totiž, které by úroveň jeho stlačovalo. Pokusův o to stalo se již, jak známo, několik. Ale závislost a nezávislost jsou pojmy tuze pružné. Nebude-li divadlo závislé na obecenstvu — ač to těžko si představiti — bude závislé na činitelích jiných, již opět na obecenstvo se ohlížeti budou či nebudou. A nebudou-li, co potom? Vždyť má to býti ústav demokratický, přístupný nejširším vrstvám, nikoliv jen vzdělancům. Oddělovací pokusy ony se málo zdařily a nevábí k dalším.

Divadelní krise je tu, a sotva bude spokojivě rozřešena. Není asi jiného východiska než pusobení osobní, jednotlivé. Rozumný výchov nemůže schvalovati divadelní sháňky vůbec, tím méně pak, jde-li o divadlo špatné.

Vychovatelský.

Známým dekretem Quam singulari (1910) snažil se papež Pius X dosáhnouti jednoty ve věci prvního sv. přijímání, jež stanoveno přibližně na sedmý rok (circa septimum annum). Přes to prakse kolísá dosud mezi 7.—11. rokem. Stejně nevyjasněna byla dosud otázka, kdo má právo rozhodovati o tom, může-li dítě býti připuštěno k prvnímu sv. přijímání: osobovali si je rodičové, zpovědník, farář a katecheta. Podle dekretu Pia X měl rozhodovati v první řadě otec nebo jeho zástupce a zpovědník; o pozdějším sv. přijímání také katecheta a farář. Co se má státi, ocitnou-li se tito čtyři oprávnění ve sporu, bylo vždy ještě nejasno.

Nový církevní zákoník má v otázce sv. přijímání ustanovení, jež dovolují další odklad a přibližejí více k místním poměrům. Výraz „circa septimum annum" byl vynechán; místo toho se praví: sv. přijímání nemá býti udělováno dětem, které nemají ještě znalosti této svátosti a touhy po ní. Pro nebezpečenství smrti žádá se jen nejpotřebnější: rozeznávání od obyčejného chleba a pobožnost. Mimo nebezpečenství smrti vyžaduje se poněkud více: úplnější znalost a věku přiměřenou pobožnost. V otázce, kdo má právo připustiti k prvnímu i k pozdějším sv. přijímáním, byl přijat dekret Pia X, ale zároveň odstraněna nejasnost v případě rozdílného mínění oprávněných vychovatelů tím, že rozhodující slovo dáno faráři: má právo a povinnost dohlížeti k vyučování a případně zkoušeti děti.

*

V mnichovských „Katech. listech" rozpředla se v letoším ročníku delší rozprava o vhodnosti katolického pozdravu „Pochválen . . ." Vyvolal ji školní inspektor Bernbeck, jenž ve svém článku uveřejněném v těchto listech nepokládá za vhodné předpisovati dětem, aby pozdravovaly kněze jen tímto pozdravem, poněvadž často se vyslovuje bezmyšlenkovitě a tím skoro profanuje. A později prý málo kdo takto pozdravuje.

Proti tomuto názoru ozvalo se několik kněží na obranu starodávného obyčeje. Připouštějí namnoze, že děti skutečně někdy znesvěcují tento pozdrav. Dětem je všechno hračkou. Zneužijí i nejsvětějších slov. Ale jest povinností katechety vždy znovu a znovu žáky o tom poučovati a zakročovati proti všem zlořádům.

Jeden z pisatelů popírá, že by bezmyšlenkovitě vyslovený katol. pozdrav byl hříchem proti druhému přikázání. Jest nemožno ukládati dětem za mravní povinnost, aby z pozdravu — třebas by si toho bylo ovšem přáti — učinily střelnou modlitbu. Vychází snad u nás kněží odpověď vždy z aktu víry nebo nadpřirozené lásky? Ano, kdyby jen všichni kněží dbali, aby na pozdrav vůbec odpověděli, bylo by již mnoho získáno k zušlechtění pozdravu u dětí . . . — K tomu, aby pozdrav byl uchráněn profanace, stačí úmysl, který všechny děti

nadno si navyknou: chtíti pozdraviti kněze. Dítěti vrozená nebo vští-
ená úcta ke knězi již sama vzbudí tento úmysl, i když nevstoupí na
ědomí. Nestačí-li tento úmysl, bylo by ovšem lépe pozdrav omeziti.

Jak známo, není pozdrav ten ve všech katolických zemích ani
bvyklý. Přemrštěno zajisté jest, podle něho měřiti náboženské uvědo-
ění a jiné pozdravy jako „dobrý den" atd. odsuzovati. Vždyť ani
ěti ho do života dlouho neuchovávají. Pozdrav onen je spojen s od-
ustky, ale tak, jak se obyčejně pronáší, jistě málokdy je dostane.

*

V posledních letech zabývá se paedagogická literatura zase ve
výšené míře domácím výchovem malých dětí. V Né-
ecku vznikla r. 1916 zvláštní „Společnost k podpoře domácího vý-
hovu", jež založila od té doby v jednotlivých městech již množství
ístních skupin a při poslední valné hromadě r. 1917 se usnesla vy-
ávati zvláštní časopis i sbírku dobrých a laciných vychovatelských
pisů. Jako hlavní úkol pro rok 1918 vytkla si otázku, jak podporo-
ati domácí výchovu v širokých vrstvách pracujícího lidu.

Touto otázkou obírá se ve svých spisech také vážený a zkušený
ětský lékař v Berlíně, tajný medicinální rada prof. Dr. Vojtěch
zerny. Poslední jeho, neveliký, ale obsažný spisek jedná o vý-
hově ke škole („Die Erziehung zur Schule"). Děti dle něho
ají býti vychovávány doma tak, aby dovedly nejen snésti školu,
ýbrž také využíti jí v každém směru ku prospěchu svého mládí i ce-
ého života.

Školní vyučování vyžaduje na prvním místě uznání auto-
ity. Tomuto staví se dnes v domácím výchovu různé překážky.
e to zvláště politováníhodná soustava jednoho dítka. Je zřejmo, že
ři jediném dítku rozvíjí se jen podmínečné a nedokonalé uznání
utority a že to pak při školní návštěvě zavdává často příležitost
u mnohým srážkám. „Avšak uznání autority a s tím spojená subordi-
ace jsou důležitými výchovnými prostředky pro nervovou soustavu.
odřizovati se znamená ovládnouti sebe sama, a to jest nutnou pod-
ínkou pro výkony nervové soustavy v pravidelných mezích. Má-li
šak sebeovládání nabýti žádoucí pevnosti, musí býti jeho vývoj pod-
orován již v nejčasnějším dětském věku."

Nemalý jest počet dětí, kterým pojmy autority a subordinace
ůstávají úplně cizími, poněvadž jejich rodičové sami si utvořili neb
djinud přejali názor, že neomezená svoboda a sebeurčo-
ací právo dítěte jsou nutným požadavkem naší doby a po-
rokem nového výchovu... Děti, jež takto vyrůstají, nejsou vycho-
ány pro školu. Pro některé z nich však je školní nucení požehnáním
školа účinným lékem nedostatků domácího výchovu. Za to pro jiné
nich jest počátek školní doby koncem šťastného dětství, neboť tímto
okamžikem nastává zklamání... Rodičové jsou rozhořčeni, když se
ovídají, že jejich zázračné děti jsou jen prostředními nebo špatnými
áky. Vina připisuje se pak ovšem učiteli a škole.

Při této příležitosti vyslovuje se lékař docela otevřeně i pro tě-

lesné tresty. „Nikterak nestačí vždycky síla slova. Bez mírnějších i tvrdších trestů, ano i tělesných trestů nelze se mnohdy obejíti. Připuštění tělesného trestu vzbuzuje u mnohého člověka hrůzu ... Avšak dobře uvážená rána v pravý čas nikdy ještě neuškodila malému dítku, za to však odstranila nejjednodušším způsobem mnohou vychovatelskou obtíž. Že připomínám zvláště tělesný trest, má svou příčinu. Jako lékař shledal jsem, že takoví rodičové, kteří pokládají i nejmenší tělesný trest za nedůstojný člověka a za všech okolností nedovolený, nikdy nezůstanou na tomto stanovisku, nýbrž chtějí vyloučiti i každý jiný druh trestu pro své děti. Přirozeně jsou také školní tresty v jejich očích pochybeným skutkem ... Výchov bez trestu a bez bázně před trestem dá se uskutečniti jen v ojedinělých případech. Všeobecně však zůstávají trest a odměna nepostrádatelnou pomůckou účelné vychovatelské techniky."

Přípravou k vytrvalosti je dále výchova k vytrvalosti při zaměstnávání jedním předmětem. Spisovatel odsuzuje tu množství hraček, jež vytvořil moderní průmysl a umění Jimi děti již v prvních letech svého života zvykají si rychlé změně dojmů, těkají s předmětu na předmět a neučí se nijak soustředíti pozornost na jedinou věc, což ovšem je špatnou přípravou pro školu. Proto nutno využíti účelně i dětských her ke cviku pozornosti a přidržovati děti, aby se zaměstnávaly vytrvale jednou hrou.

Podobně ukazuje Dr. Czerny, jak třeba vychovávati malé děti k samostatnosti, svědomitosti, společenskosti, pracovitosti; varuje, aby se nevodily do divadel, kin, cirkusů a podobných atrakcí. „Musí zůstati předností prvního dětství, že pro ně nevinná hra stačí již k největší životní radosti, a není k tomu třeba dráždidel, jež jsou vynalézána pro pozdější věk." Za to se naskytuje množství příležitostí při hře, doma i venku, aby se cvičila pozorovací schopnost a ruční pohotovost dětí.

*

Prvním prosincem přejala nová vláda polská do své správy také střední školy. V území obsazeném Němci je značně soukromých škol středních; pro veřejné školství polské nevyšla se strany německé správy žádná iniciativa. Za to okupační správa rakouská zřídila 11 škol středních, které nyní jako „kadry" veřejného školství byly přejaty polským ministerstvem osvěty. Školy ty jsou: Učitelské semináře — v Jędrzejowie, Kielcach, Solcu a Zamościu (mužské), v Lublině a Piotrkowie (ženské); realní gymnasia — v Kielcach, Krasnymstawie, Pińczowie, Zamościu; realka v Pulawach Při seminářích jsou školy cvičné či vzorné. Kandidáti i kandidátky v seminářích dostávají stipendia jako v Haliči, ano i větší Při seminářích mužských jsou mimo to internáty. Učitelských sil je na těchto školách 75 Řediteli jsou učitelské síly z polských škol haličských, ostatní pak sbor tvoří osoby z království, ačkoli jsou mezi nimi i rakouské.

Dosud střední školy podléhaly školskému oddílu vojenské správy lublinské. V čele stál sekční rada z ministerstva, dr. Longin Womela;

referentem a organisatorem všeho školství od začátku okupace byl Dr. Marian Reiter, jemuž k ruce byl dán ředitel Vladislav Złobiecki. Přechodem pod vládu polskou ani v útvaru ani ve správě těchto škol nenastane změny.

*

V o j e n s k ý v ý c v i k s t u d u j í c í mládeže zklamal na všech stranách: ve škole, neboť překáží v učení, doma, neboť odcizuje rodině, přepíná rozvíjející se síly mladíkovy a zhrubuje jeho mravy, v kostele, ze známých příčin, a konečně u — vojska samého, neboť mladíci takto připravení vstupujíce do vojska domnívají se, že vojenský výcvik už mají za sebou, a proto se špatně cvičí; je to jako s jinými „přípravkami“.

Ostatně Hindenburg vzkázal německé mládeži: Hleďte si svých slovníkův a příprav, válku už doděláme sami.

To snad pomůže.

*

„Narodit se mezi mnoha dětmi chudobných rodičů není životní med. Ale pro výchovu mužů je to vždy stokrát příznivější, než se narodit v záplavě peněz jako jedináček. Kdo ví, co je to vydělaný kus chleba, a ví, jak chutná pohlavek, ten dovede ocenit správně šunku a být soudcem, zda pohlavek, který tu a tam padl, ať už hmotný nebo mravní, je správný“. Tak napsal nedávno p o k r o k o v ý člověk, Karel Pelant, úvodem k životopisu Petra Coopera.

Hospodářsko-socialní.

Stížnosti na vládu, co všecko by měla dělati a nedělati, nejsou sice rakouskou specialitou, ale přece prý v Rakousku zvyk ten zvláště vyvinut. Že byrokracie může i státy přivésti do rozkladu a zničiti, je známo, třebas ona se domýšlela, že ona je to, která stát udržuje. A není zhoubnější domýšlivosti než tato, zvláště když ovládá třídu privilegovanou, která se domnívá, že vláda náleží jen jí, ať jest pro ni schopna či není, a která všechny pochyby o její schopnosti odbývá výtkou zemězrady a v nejmírnějším případě všecek slendrian svádí na válku. Stěžujte si, že nemáte čím topiti, řekne se, že není dosť lidí na dobývání uhlí. Přesvědčte se na místě, že tam leží uhlí spousty, že jest až nebezpečí samovznícení, a těžení proto třeba přerušovati: řekne se, že není vozů. Přesvědčte se, že na stanicích stojí bez upotřebení vozů spousty: řekne se, že jsou opotřebované. Přesvědčte se, že by soukromou pomocí mohly býti rychleji opravovány, jelikož železniční dílny nestačí: řekne se, že to nejde, a pak že není pro lokomotivy a závody uhlí atd. od repetice.

S podivem jest, že poslanecká sněmovna poměrně tak málo určitých stížností a návrhů hospodářských přednáší a zpracovává, a že nechává se od vlády tak lacinými vytáčkami odbývati, na př. ve věci dovozní, že prý náš „park" jest o tolik a tolik větší než r. 1913; no-ano, ale pro jaké území?!

Nelze chváliti, když poslanci nebo noviny zbytečnými stížnostmi na nedostatky, kterých za války odstraniti nemožno, obecenstvo znepokojují: tím méně však, že nevšímají si, aspoň poslanci těch nešvarů, které odstraniti lze, často jen odstraněním neschopných nebo neochotných lidí. Vrátíme-li se na př. k železniční dopravě: kolik vozů posílá se s potravinami bezúčelně semotam, při čemž i potraviny přicházejí na zmar? Kolik vozů stojí kolikrát několik dní se živým requirovaným dobytkem ve stanicích, dobytek bez potravy, zdechající? Nehledě k surovému týrání, kolik tu masa, kolik mléka přichází tu na zmar! Ale zas: není vozů, není uhlí atd.

Jistě už mnoho znamená, že stížnosti na takové a jinačí hospodářství ozývají se ve sněmovně panské. Časově nejzajímavější byl útok na ústředny. Že se neosvědčily, jest přece nad bílý den prokázáno. Nejsme venkoncem obdivovateli soukromého obchodu, který by v těchto mimořádných poměrech jistě nebyl potřebám vojska ani obyvatelstva vyhověl, ani co do stačitelného zásobování ani co do cen, ale byrokraticky vyděračné zařízení ústředen je spolu vinno mizerií, která nás tíží a z velké části zbytečně tíží. Vláda proto nemá nic pilnějšího nežli zřizovati nové. Tak nedávno zřízena ústředna na spřádání papíru. Rozumí se samo sebou, že šaty jsou důležitější než noviny, ale ustavičné balamucení a přetěžování poplatného obecenstva,

z jehož peněz veškeři ti přiživníci tyjí, má přece také meze. Jinak jsme na nejlepší cestě k vyssavačským monopolistům.

Jiný člen panské sněmovny odsuzoval dělání nových ministerstev (nyní pro t. ř. sociální péči), na které demokratická sněmovna jest jako posedlá. Navrhoval, aby do ministerstev jako poradci raději byli přibíráni odborníci, kteří neženou se do státní služby, nýbrž ponechávají si svého občanského zaměstnání.

Bývalý ministr práv Klein ujímal se v též panské sněmovně středních stavů, které prý samy už si nepomohou. Všechen směr novodobého hospodářství jest proti nim: v soutěži mezi mzdou a cenami živobytí mzda vždy pokulhává a bude pokulhávati. Nezbývá prý než podporovati je slružováním pro výrobu a nákup jich potřeb, snižováním bytného, daně atd.

Prof. Hochenegg poukazoval na nebezpečí hrozící průmyslu nedávným dodatkem zákona o poplatcích do nemocenské pokladny. Správy těchto vymohly si totiž, aby dělníku, který onemocněl (nebo pro jinou zákonitou příčinu se do práce nedostavil), povinen byl platiti mzdu za 1 týden závod. Rozumí se samo sebou, že takovým ustanovením zákon simulantství a lajdáctví nesvědomitých dělníků přímo podporuje a závody zbytečně poškozuje.

Jak nemocenské pokladny, tak také úrazové pojišťovny zvýšily značně pojistné poplatky. „Potřebujíť“ mnoho dobře placených úředníků.

To jsou tak některé ukázky, jak se připravujeme na přechodné hospodářství. Nikde neviděti cílevědomého rozhledu, nikde plodné myšlenky a především pronikavé důsledné vůle! Viděti to také z tahanice mezi panskou a poslaneckou sněmovnou o zdanění válečných zisků. Zpětnou působnost za r. 1916 ona již připustila, jde pořád ještě o zdanění společenstev, totiž — nehledě k námitce, že pak týž výdělek zdaňuje se dvakrát, u celku i u členů — o vyšší jejich zdanění než u soukromníků. Jelikož ministr financí přes tento kámen neshody prý „padne“ za guvernéra rakouskouherské banky, bude spor snad nějak uklizen; zatím asi válečné nadvýdělky octnou se pěkně v suchu.

Jmenovaná rakouskouherská banka zrušila za války 31 poboček, nyní ještě jen 9 jich nepracuje.

Státní půjčky říše naší do 7. prosince obnášely 13·2 miliardy K.

Bankovek obíhá za 3 miliardy. Vláda pořád jest napomínána, by nových bankovek nevydávala a dluhů tím nemnožila, ale marně: neniť asi jasno, jak se tomu vyhnouti. K requisici zlata se sáhnouti nechce (v začátcích války měli jsme ho přes 1 miliardu, nyní již jen 264·2 miliony) — dobrovolně za obecné nedůvěry se nesejde, jakáž tedy pomoc?

Při válečné půjčce vytýkají bankéři a průmyslníci, že zemědělství nepoměrně málo na ni upsalo.

V Rusku a Ukrajině — teď, snad na nějaký čas, třeba rozlišovati — prohlášena prý půda majetkem státu. (Pravíme: prý, jelikož ze zpráv o Rusku vůbec dobře polovici škrtnouti a ostatním tuze nevěřiti, tak jako o cizině vůbec.) V Ukrajině zámožnější a přičinlivější

Poláci proti dělení protestují. U nás totéž navrhuje agrárník Udržal; myslí asi, že se budou pak děliti jen o půdu církevní a šlechtickou, o agrárnickou ne. O tom však ještě příště

Zásadně nemožno proti řádné úpravě pozemkového majetku nic namítati, jest jí i u nás opravdu potřebí. Ale jak ji provésti, aby lépe bylo, to už není tak snadno říci.

*

Berní úřady upozorňují, jak ohromné pokuty za nesprávné přiznání příjmů již v samém začátku uloženy; tak v Brně v několika málo případech přes 600 000 K.

Zcela správně: jsou-li berně spravedlivé, kdo má příjmy, ať platí. Jenom že se tak zdá, jakoby fiskus číhal jenom na pokuty, ne tak na to, aby berňová a vůbec poplatnická i obchodní morálka byla trochu víc pěstována; při stíhání lichvářův aspoň je to příliš nápadné, a ještě méně výnosné než by mohlo a mělo býti, již k vůli ochraně vykořisťovaných!

*

V poslanecké sněmovně zmíněno cosi, aby prodej zbraní byl omezen. Nyní, kdy celé lidstvo touží po odzbrojení, měl by tento návrh býti vlastně bezpředmětným, ale — je to jako s trestem smrti: právě vrahové nechtějí začít nezabíjet, „demokraté" odzbrojit. Máme sice zbrojní lístky, ale nemívají jich právě ti, kteří zbraní zneužívají.

Ve svobodné Italii zakázáno nositi i nože nad jistou délku.

*

Kterýsi statistik píše o obsazování míst novinářských: z případů, kdy novináři hledáni, v 59 % označena také podmínka, jakého politického smýšlení má uchazeč býti; z případů, kdy novináři místo hledali, jen v 26% oznámili svůj politický směr.

*

Nedávno rozhodnuto soudy, jako 1902 říšským soudem, že uražen-li veřejně (tiskem nebo řečí) časopis, není nikdo ze zástupců (redaktor neb vydavatel) oprávněn urážku zažalovati. (Listy Morgen a Abend obviněny, že jsou pod českými úplatky.)

*

Prvé noviny francouzské (Gazette) vydával v Paříži lékař Renaudot (od 30. května 1631), znamenaje při rozsáhlé praxi své, jak klípky jeho pacienty baví; list psal jen o písemnictví a zábavných věcech. Prvý politický denník Journal de Paris povstal teprve 1777.

Z novin u nás častěji uváděných náležejí pravici (konservativcům, monarchistům): Action française, Gaulois. Echo de Paris, Croix, Figaro, Eclaire. Libre Parole. Umírněným republikánům: Journal des Débats. Republikánům: Temps, Soir, Gil Blas. Radikálum: Petite République, Action. Rad. socialistům: Rappel, Radical, Bataille, Dépêche socialiste, Guerre sociale (= za války: Victoire). „Nezávislé" jsou: Matin, Journal, Petit Parisien, Petit Journal, Bonnet rouge, Homme enchaîné.

Petit Parisien měl, jak se při konfiskaci 1916 ukázalo, 2,129.940

výtisků, z nich $^3/_4$ posílány do kraje; stlačil Petit Journal z 1 milionu na 800 tisíc. Temps, orgán ministerstva zahraničí, má asi 35 tisíc výtisků, Matin asi $^1/_2$ milionu; tento zavedl prvý ve Francii 1885 interviewy, které mu velmi pomohly.

U nás nejrozšířenější jest Nár. politika — mohl by však býti jiný, lepší list, kdyby ti, jichž se týká, dali aspoň do začátku peníze, a jeden schopný muž se ho chopil; po mnohovladařství ani zde nic není.

*

Vlečná dráha u Železných vrat. Velmi důležitou otázkou pro zaopatření Německa a Rakousko Uherska potravinami a výrobky států balkánských je zlepšení dopravy s jihovýchodem. Výkonnost dráh zatím dostoupla takového stupně, že jí zvýšiti už nemožno. Nových drah tam za války stavěti nemožno a starých potřebuje vojsko výlučně pro sebe. Obrácena tedy zvýšená pozornost k cestě po Dunaji. Až do r. 1891 bylo téměř nemožno projeti Železnými Vraty. Tehdy byl s velkou námahou vylámán průplav 80 m široký ovroubený dvěma mohutnými kamennými hrázemi. Ale i pak trvala jízda tímto 1700 m dlouhým průplavem půl druhé hodiny, protože rychlost proudu obnášela až 8 m za vteřinu, tak že nebylo možno za den dopraviti více než 8 vlečných lodí a to každou jednotlivě. Za války zvýšena upotřebitelnost tím, že na hrázi na straně srbské postavena vlečná dráha o normálních kolejích se zvláště silnou lokomotivou, čímž se doprava zvýšila pateronásobně. Možno nyní místo jedné vlečné lodi dopraviti dvě za čtvrtinu oné doby, které bylo dříve pro jednu potřeba. Proti dřívějším 400 možno nyní dopraviti náklad 2000 vagonů denně. Jiná výhoda záleží ještě v tom, že vlečných parníků možno teď upotřebiti jinde.

*

Pomocný komitet pro oběti vojny v Polsku (Vevey) vykazuje ciferně obětavost národů ve prospěch Polsky za dobu od 9. ledna 1915 do 31. března 1917. Čítáno na franky: Anglie dala 1,224.271; Německo 1,305,754; Rakousko 158.721; Belgie 94.397; Bulharsko 6.279: Dánsko 160.173; Spojené Státy americké 8,689.453; Španěly 29.237; Francie 232.140; Holandsko 62.089; Uhry 18038; Irsko 319.857; Italie 123.984; Japonsko 1.214; Norvéžsko 38.318; Polsko 746.067; Rusko 22.755; Švedsko 37.198; Švycary 253.470. V tom nejsou zahrnuty obnosy ze sbírek kostelních. Z uvedených číslic imponují některé svou velikostí, jiné vyniknou i mravní svou hodnotou, uváží li se, kdo na obnosy nejvíce přispěl. Tak sbírka americká většinou pochází od Poláků tam žijících, jichžto svazku s rodnou zemí ani dálka nespřetrhala. Četně jmén polských je též na sběracích listinách Anglie, Argentiny, Belgie, Brasilie, Kanady atd. V Anglii vynikly zvláště diecese katolické, jakož i v Německu. Rakouská lidumilnost jest poněkud skromná, přeskočilo nás malé Švýcarsko a Dánsko. Rytířský národ maďarský dal méně než diecese portsmouthská. Jistě však dojímá dar katolického chudého Irska.

Celková sbírka činí 15,827.499·68 franků. Připočteme li obnos kostelních sbírek po přání papežově 21. listopadu 1915 konaných, činí pomoc světa Polsce asi 20 milionů franků. Nejobětavější jest Irsko.

*

Udrží-li se nedávno vyhlášená republika ukrajinská, bude jedním z větších států Evropy; rozsahem i lidnatostí rovnala by se Francii, ba předčila by ji úrodností půdy a bohatstvím uhlí. Nová republika obsahuje devět bývalých gubernií, jichž rozsah a lidnatost je tato: kijevská 50 999 kilometrů čtverečných, 5 100.000 obyvatel; volyňská 71.853 km², 4 200.000 obyvatel; podolská 42.018 km², 4,100.000 obyv.; poltavská 49.896 km², 3 900.000 obyv., černigovská 52.402 km², 3 300.000 obyvatel; charkovská 54.495 km², 3,500.000 obyv.; jekaterinoslavská 63 395 km², 3 300.000 obyv.; chersonská 71.284 km², 3,700 000 obyv.; taurická 63.447 km², 2 100 000 obyv. Obyvatelstvo Ukrajiny není jednolité. Ukrajinců je 27.400.000; židů 1,900.000, Rusů 1,800.000, Poláků 1,000.000, Němců 800.000.

*

Kardinálové Gibbons, O' Connel, Farel a 40 biskupů amerických založili Národní katolickou radu vojenskou, která by se starala o hmotné i duševní potřeby vojska, bděla nad mravností v garnisonách a pečovala o siroty po padlých vojínech.

*

V novém útvaru polském bude nutno záhy upraviti hmotné poměry katolického kněžstva; neboť Polsko nyní přejímá všechny povinnosti a závazky, jež úkazem carským ze dne 27. října 1864 vzalo na sebe Rusko. Dosud byla na kléru katol. páchána velká křivda. Kaplan měl platu 150, farář 300 rublů Platy hradily se z důchodu církevního majetku, zabraného ruskou vládou a oceněného na 60 milionů rublů. Tento měl při 5% nésti 3 miliony rublů, úhrada činila sotva 1,080.713 rb.; roku 1913 etat kleru činil pouze 908 480 rb. Vláda ruská ovšem při každém farním kostele ponechala zahradu pro faráře a pozemek, který však nesměl přesahovati rozlohu 6 jiter; ale ve skutečnosti připadlo na faru jen 3·72 jitra, ježto 1639 farám ponecháno 6101 jitro. Z výnosu těchto polí a 300 rb. měl farář: 1. vydržovati kaplana, 2. varhaníka, 3. kostelníka a 4. svou domácnost. Všechen majetek kněžstva světského i řeholního (10 milionů rb.), lesy a domy (asi 15 milionů rb.) atd. možno odhadovati na 60,964.044 rb. Kdyby tento majetek bylo možno oceniti dle stavu před válkou, stoupla by jeho cena do výše 400,598.505 rb. Kněžstvo v království chystá se podati v té věci nové vládě polské memorandum, aby úpravou platů a větší svobodou byla poskytnuta polské mládeži možnost věnovati se více duchovnímu stavu, jehož nedostatek je i tam citelný.

*

Ministerstvo zahran. záležitostí v Petrohradě dostalo koncem listopadu papežskou bullu o jmenování vilenského biskupa

Edvarda Roopa arcibiskupem mohylevským a metropolitou katol. církve v Rusku.

Edvard baron Roop pochází ze staré polské rodiny šlechtické; narodil se v Livonsku. Po ukončení studií právnických vstoupil do Akademie duchovní, z faráře v Lbavě stal se biskupem saratovským, pak vilenským. V boji proti Stolypinovi, háje práva církve katolické, carským ukazem zbaven biskupských práv a vykázán z gubernie vilenské, internován v gubernii vitebské na statku svého bratra. Za převratu mohl se vrátiti do své diecese.

*

Program židovstva a liberalismu. Na židovském sjezdu ve Lvově (1912) měl mladý rabín řeč, v níž naznačil plány židovstva. Z ní pěkně poznáváme, jak protináboženský liberalismus pracuje židům do rukou. „Vzdělání“ křesťanů je mocnou pomocí pro židy, s ním ruku v ruce kráčí snaha poštvat proti sobě jednotlivé křesťanské konfese. Největšího úsilí je třeba vynaložit proti katolické církvi. To se děje t. zv. bojem protiklerikálním, jenž má za účelem všemožně špiniti katolické kněžstvo, aby se stalo u lidu nemožným. V jiném ohledu napomáhá židům pokažení křesťanské rodiny, k jehož dosažení naznačuje dva prostředky: požidovštění lékařů a rozluku manželství. Korunování všech dosavadních úspěchů spatřuje se v ovládnutí křesťanské půdy. Za tím účelem směřuje vyvlastnění církevních statků, žádajíc, aby se nyní stalo u nás to, co před nedávnem ve Francii. Srovnejme tyto body židovského programu s požadavky našich pokrokářů, vzpomeňme si při tom na rabínova slova, dle nichž „ein getaufter Jud hört nicht auf, Jude zu sein!“ Onen projev zní:

„Meine Brüder! Wir wohnen einem imposanten Schauspiel bei. Israel wird von Tag zu Tag mächtiger. Das Gold, vor dem sich die Menschheit beugt, das so verehrte Gold ist fast vollständig in den Händen der Juden und das Gold ist die Zukunft Israels. Die Zeiten der Verfolgung sind vorüber. Der Fortschritt und Zivilisation der christlichen Völker bilden mächtige Wälle, welche die Juden decken und die Verwirklichung ihrer Pläne unterstützen. Uns, den Juden ist es gelungen sich der wichtigsten Zentren der Weltbörse zu bemächtigen. Die Börsen von Paris, London, Wien, Berlin, Hamburg, Amsterdam sind unser!

Überall, wo sich die Juden befinden, verfügen sie über enorme Kapitalien. Alle Staaten sind verschuldet. Die Schulden nötigen die Staaten, den Juden alle Bergwerke, Eisenbahnen und Staatsfabriken zum Pfand zu geben. Es erübrigt nur noch, daß sich die Juden der Grundstücke bemächtigen. Wenn die großen Besitztümer in die Hände der Juden übergehen, werden die christlichen Arbeiter den Juden enorme Einnahmen verschaffen.

Wir waren 19 Jahrhunderte unter dem Joche gebeugt: jetzt sind wir aber mächtiger geworden als unsere Gegner. Es ist wahr, daß sich manche Juden taufen lassen, aber selbst diese Tat trägt dazu bei, uns mehr Kraft zu verleihen, denn ein getaufter Jude hört nicht auf, Jude zu sein.

Der Hauptfeind der Juden ist die katholische Kirche. Deshalb haben wir auf diesen Baum den Geist der Freiheit und Disziplinlosigkeit gepflanzt. Wir haben auch den Kampf und die Uneinigkeit zwischen den verschiedenen christlichen Konfessionen groß gezogen. In erster Linie werden wir mit der großten Erbitterung gegen den katholischen Klerus kämpfen. Wir werden gegen ihn Spott, Verwünschungen und Skandalgeschichten aus ihrem Leben schleudern, um sie dem Abscheu der Welt auszuliefern. Wir werden uns der Schule bemächtigen. Die christliche Religion muß verschwinden. Die Kirche wird ihren Einfluß verlieren, wenn sie arm wird und ihr Reichtum wird die Beute Israels werden.

Die Juden werden alles in ihre Hände nehmen, besonders die Macht und die Stellungen. Der Richterstand, die Behörden, die Doktoren müssen jüdisch werden. Ein jüdischer Arzt hat die beste Gelegenheit, in vertraute Beziehungen mit christlichen Familien zu kommen.

Die Juden müssen der Unlöslichkeit der katholischen Ehe ein Ende machen und überall für die Einführung der Zivilehen agitieren. Frankreich ist schon unser, gegenwärtig ist Österreich an der Reihe!“

Nn.

Politický a vojenský.

Papež ve vánoční promluvě zcela bez obalu přiznal, že jeho výzva k míru nejen úspěchu neměla, ale že od jedné válčící strany ani k ní neodpověděno. Tím odňat i podklad domněnkám, jež podle diplomatických obyčeju předpokládaly, že papež k onomu kroku se odhodlal po nějakém „sondování“ u příslušných diplomatu. Dle onoho projevu nutno za to míti, že výzva poslána docela samostatně, z nejvlastnějšího duchovního popudu Takto nabývá čin papežský, jenž v ošemetné diplomacii by se nazval diplomatickou porážkou — vímef, jak se jí skoro všechny neutrální vlády bály, odmítajíce zasáhnouti ve prospěch míru! — tím vyšší ceny v úsudku každého nezaujatého člověka.

Nemožno souditi jinak, leda že byl v tom ústupek Italii. Sonnino, tázán ve sněmovně katolickým poslancem, jest-li pravda, že k tajné smlouvě dohody přidána také výluka papeže z mírových domluv, dal tajemníkem Borsarellim odpověděti, že ne. Tedy prostě zapřel, podle Beustova: quod fecisti, nega.

Ruští nynější vladaři vypověděli boj tajným smlouvám vůbec, v theorii, ale zatím i v praxi, uveřejnivše tajné listiny o přípravách nynější války, pokud se jich dosud zmocnili. Není pochyby, že tím učiněn značný pokrok v očistě mezistátního jednání, které po několik set let, zvláště od humanistických dob, úskoky, úplatky, podvody, zákeřnictvím, vůbec nekalými zásadami i praktikami otravováno, v jejichž obratném používání spatřován vrchol umění státnického. Veřejné diplomatické knihy zahraničních úřadů (bílá, červená, zelená atd., podle barvy desek) byly více na to, aby choulostivější obsah smluv zastřely než prozradily. Kdo má příležitost, čísti soukromé paměti diplomatů, ví to. Kdyby se demokracii podařilo, tajnůstkářství z úředního života vymýtiti — ale všude! — bylo by to velikým úspěchem křesťanské mravnosti, která káže sice obezřelost, ale zakazuje úskočnost.

O ruských mírotvorcích Leninu a Trockém šíří se roztodivné zprávy. Onen jmenuje prý se Vladimír Uljanov, ne Cederbaum, jak také psáno; tento žid byl jen Leninovým spolupracovníkem v revolučním časopise Iskra (zal. 1900 v Mnichově). Lenin pobýval častěji v cizině, i v Americe.

Trockij za to jest žid a jmenuje se vlastně Leo (Lejba) Bronštejn (Bronstein). Pro revoluční rejdy byl dvakrát na Sibiři, r. 1905 podruhé a „na věčné časy“. Ani on jinak nevynikl než novinářstvím.

Oba jsou nebo byli bolševiky (maximalisty), již socialismu chtěli dobýti vítězství i mocí ozbrojenou. Oba bývali i v Rakousku, a tu prý, jak protivníci Dra Šmerala teď oznamují, byli ve stycích s rakouskou vládou. R. 1913 byli s jinými revolucionáři „tajně“ v Praze

na jakýchsi tajných poradách se stoupenci Šmeralovými a část jich bydlela v Podbabě ve ville policejního rady Dra Petersa.

Buď tomu jak buď, pomohou li k míru, zaslouží díků. A jest-li pravda, že byli dvojspolkovou diplomacií „získáni“, byl by to skoro jediný její úspěch za dlouhou dobu, takový však, jenž by stál za to.

Není sice toto naše přání brzkého míru „politikou vysoké koncepce“, jakou teď najednou ve prospěch další války hlásají vůdčí české orgány, vinivše dříve klerikaly z podněcování k válce, ale je to politika rozumu a lidskosti.

Mnoho „chytře“ strojeného poplachu dělá ve světě československá legie s divisionářem Dr. T. G. Masarykem v čele. I německé listy, kterým jinak tento pomocník v boji proti nám jest vítán, pochybují, že by to s ní bylo právě tak, jak nadubřelá Francie vytrubuje. U Arrasu prý již 1915 potřeny české čety vedle „barevných“ divošských To by prozrazovalo sebranku sehnanou ve zlopověstné „cizinecké legii“, hanbu francouzského válečnictví, analogon starořímských galejních otroků.

Nová ona legie byla by vedle pozůstalých sebrána z českých zajatců v Srbsku a v Rusku, ovšem „dobrovolně“ se na vojnu přihlásivších. Mezinárodní právo sice zakazuje používati zajatců k válčení, ale na takové lapalie se teď už nehledí. Že ze Srbska mohli se takoví, bojování tak tuze lační zajatci do Francie dostati, není pochyby; jen o té bojechtivosti lze pochybovati. Mezi českými zajatci v Rusku také se před časem povídalo, že budou dopraveni na západní bojiště; jak by tam poslední dobou mohly býti dopraveny větší čety, toť zajisté záhadou.

A kdyby i někteří zajatci nechali se k porušení původní své přísahy svésti, bylo by to možno ne sice omluviti, ale vysvětliti. Jako všichni Němci v Americe nepracují pro vítězství své staré vlasti, nýbrž proti němu, tak by to bylo možno i u některých Čechů v cizině — z důvodů politických, neboť ani tam ani zde poměry politické docela spokojivé nejsou. Přimysleme si k tomu také, co asi cizozemské noviny zajatcům o zdejších poměrech píší. Že válečné události nezůstávají bez účinku na politické, víme ze všech válek a již také z nynější: a všichni národové, kteří si mají proč na bezpráví stěžovati, očekávají za válečné oběti nějaké zlepšení. Budou-li však s těmito příštími zajatci více práce míti — šibenice, nebude to jistě k velké radosti ani svedeným ani jich příslušníkům.

Ve dnech novoročních upírají se zraky světa k Brest-Litovsku, kde opodál rozstříleného města v táboře rokují zástupcové čtyrspolku a Ruska o vojně a míru, o cestách z příměří do míru. Zamítne-li dohoda výzvu ruskou súčastniti se rokování, bude jednáno jen o míru s Ruskem (a Rumunskem?). S jakým Ruskem? Ukrajina prohlásila se samostatnou, ačkoli ve svazu s republikou ruskou; chce sice též mír, ale námluvčí dohody tam plně pracují. Polsko jest samostatné a hlásí se k mírovým poradám. Finsko chce býti samostatným, ale v Berlíně správně mu odpověděli, že to nezávisí jenom na Německu, nýbrž také

na Rusku. Čtyrspolek totiž nepřijal podmínky ruské o sebeurčování národů v dosavadních svazcích státních. Bude-li ji pak nynější ruská vláda doma chtíti provésti, nemůže jí sice nikdo bránili, ale Rusko se pak rozdrobí na řadu států, s nimiž jednání o mír, nebude li brzy uzavřen, protáhne se do neurčita. Snaha přeložiti jednání do Stokholmu prozrazuje námahu socialistů vydávati mírovou práci za svou.

Ani požadavek ruských zástupců, by vojska z východního bojiště za příměří nebyla přesouvána na bojiště západní a jihozápadní, nebyl a ovšem nemohl býti bezvýhradně přijat. Zde nastanou nyní hrozné dny, nepřelejí-li jich ochota do doby k dorozumění. Nová strašná zbraň, otravné plyny, stává prý se tu zbraní hlavní . . .

Úleva na bojišti ruskotureckém má uvolniti Persii a změní snad i tvářnost bojiště syrského. Jerusalem bez boje vydán Angličanům a Italům. V novinách byla zpráva, že papež požádal katolických biskupů čtyrspolku nečiniti proti tomu žádných projevů. Nebylo možno zjistiti, zdali to pravda, ale vánoční proslov papežův obsahuje věty, jimiž vyjádřena radost nad tím, že posvátná místa jsou zase v rukou křesťanských. Přotiklerikalismus dle Gambetty není sice artiklem exportním, ale kdyby se v Jerusalemě přece uplatňoval, kde protestantismus beztoho jest už dosti silný, bylo by to jako z deště pod okap. Anglie sice v osadách svých bývá v té věci snášelivá, pokud to vynáší, ale ani zednářskožidovská krev není voda; a co do Italie — no vždyť ta má druhé naše nejposvátnější místo v rukou, a co tam tropí, víme.

Jeden vídenský deník požádal známých politiků, by se mu vyjádřili o nynějším poměru českoněmeckém. Přední zájemník německý Urban navázal na projev Českého svazu z 30. května 1917 a odpověděl asi v tomto smyslu: Ano, když Čechové prohlašují se pro sebeurčení národu, zmiňujíce se o historickém požadavku práv koruny české (Čechy, Morava, Slezsko atd.) jen mimochodem, jsme docela srozuměni, jelikož odpadá předmět dosavadních sporův a nabízí se, oč i my dávno usilujeme, národní samospráva obou kmenů v zemi.

Jak čeští zástupcové k tomuto prohlášení se tvářili, není známo. Před časem excellence Prášek měl na problem československého státu velmi jednoduchý recept: jsa tázán, co pak bude s „největším českým městem“, Vídní, prohlásil jednoduše, že Vídeň musí se státi městem samostatným s ochranou české menšiny

K vánocům vydala výzvu k soustředění třetí strany, kromě agrarní a socialistické, řada českých spisovatelů (podepsán též J. S. Machar), universitní professoři a zástupcové českého prumyslu.

V začátcích nynějšího zasedání vídenské říšské rady vykřikl německý poslanec, že na válečné zrádce vychodního bojiště mělo býti ještě více šibenic než jich bylo. Mělo se mu to právem velice za zlé. — Když Machar před lety volal po šibenicích pro své krajany jiných názorů, než on je právě měl, národ se nerozčiloval.

*. !

Stavba ponorek v Sev. Spoj. státech. Ode tří let se proslýchá o stavbě velkých ponorných křižníků, a skutečně prý se staví už od roku 1914 u Electric Boat Co ponorný křižník „Schley" o 1000 až 1500 tun. Dle úředních zpráv nepokročila stavba až do jara 1916 dále než k prvním začátkům. Loděnice si patrně netroufala zajistiti lodi rychlost 20 uzlů pro nedostatek vhodných motorů. Stavba ta pak v létě r. 1916 zcela zastavena. Z nových zpráv o pokroku ve stavbě válečných lodí lze však souditi, že se stavba přece prováděla, ale loď je značně menší, je jen 56 metrů dlouhá a zcela ponořena vytlačí 950 tun. Rychlost pak bude sotva vyšší než 16 uzlů. Zůstává tedy i co do velikosti i co do rychlosti za moderními ponorkami jiných států. Nedávno byla spuštěna na vodu od Electric Boat Co. též jiná ponorka téhož typu, jménem Isaac Peral, zhotovená pro Španělsko.

*

Letectvo anglické. Anglický válečný úřad uveřejňuje zprávu, ve které obhajuje výkony oddílů leteckých. Předně poukazuje na poměry, jaké panovaly na počátku války, kdy měla fronta k disposici 56 létadel se 100 řidičů, zatím co asi 20 létadel bylo v zemi ponecháno k výcviku nových letců a nad to nebylo ani jedno létadlo vyrobeno v Anglii, tak že byl tento obor ponejvíce odvislý od Francie. Když se proti tomu srovná, jakou měrou létadel přibývalo, jak jejich jakost se zlepšovala, jak nyní anglický průmysl sám hradí potřebu, když se též přehlédne množství cvičišť a budov, výzbroj řidičů a pozorovatelů jakož i celé voje mechaniků — tedy vidno, že máme před sebou zcela nově zbudovaný vojenský útvar. Podiv je prý tím větší, že letecké sbory současně tak úžasně se vyvíjely a současně konaly pomocné služby vojsku na bojištích. Výtky proti jistému druhu létadel odmítá poukazem na to, že létadlo toho typu zničilo v Anglii tři Zeppeliny. Konečně se zmiňuje uvedená zpráva též o tom, že létadla, koupená anglickou admiralitou na počátku války v Americe, zklamala.

Ročník XXXV. Číslo 2.

HLÍDKA.

Resignace opata zábrdovského Šimona Farkaše roku 1610.

Jan Tenora. (Č. d.)

Výsledkem visitace byla pohrůžka, kterou projevil visitátor všecku nespokojenost s opatem: kdyby se provinil proti předpisům nyní sobě daným nebo jich nedbal, nebo kdyby zase upadl do hříchů, pro něž tak otcovsky za rozličných a mnohých příležitostí byl napomínán, nejsa pamětliv svých přípovědí, přísahy a slibů, že bude ipso facto zbaven opatské důstojnosti a hodnosti, i kdyby se za něho kdokoliv přimlouval.[1])

Poslední slova obsahují jasnou narážku na kardinála Dietrichštejna. Kardinál mluvil s visitátorem v Brně[2]) a přimlouval se za opata. Neznáme pohnutek, které uváděl, ale zajisté dotýkal se také okolnosti, s kterou Lohel nepočítal, a která v Čechách nepadala na váhu. Byl to poměr opatův k zemi; na Moravě byl opat zábrdovský údem stavu prelátského, byl spolulantfrydníkem stavovským, a měl tudíž právo na ochranu stavovskou, tak že nebyl jen pouhým řeholníkem podřízeným visitátorovi. Lohelovi byla sice přímluva kardinálova nemila, ale přece jen přese všecku zaujatost proti opatovi, s jakou se byl již před visitací vyslovil, že opatem býti nemůže a nesmí, musil na přímluvu tu ohled vzíti: opat Šimon Farkaš zůstal opatem.

Přispěla k tomu, jak se zdá, ještě jedna okolnost. U visitací klášterních srážela se dvojí jurisdikce: visitátora řádového a biskupa

[1]) Archiv strahovský, Kopiář Lohelův 1603–1604, fol. 82–86.

[2]) Tamže, fol. 148.

diecesního. Biskupové svojili si právo míti účast při visitaci kláštei po případě sami je visitovati, ale klášterní visitátorové, zejména Loh naprosto odpírali. Lohel byl vždy neoblomný v tom, co měl za s právo, a to si vší mocí zastával, ale kardinál byl neméně žárlivý 1 své prerogativy a neustupoval také nikomu; dovolával se papežsl výsady. Tenkráte byl tento jurisdikční spor ještě na začátku, a doby, co byl visitován zábrdovský klášter, nebyla ještě otázka, jak mají kláštery visitovati, dohodou upravena a rozřešena, ač se o jednalo. Teprve něco později, v prosinci 1603, domluvil se zástup nunciův arcikněz savonský Šebestian Lambert de Fornari s nej kancléřem Zdeňkem z Lobkovic, aby byla prováděna visitátcrem, jem byl by přidán od biskupa diecesního jeden komisař.[1]) Za sporné n ujasněnosti o způsobu visitace v Zábrdovicích možno míti za to, dospělo se tenkráte mezi kardinálem a visitátorem k tomuto srovnán visitátor konal sám visitaci bez ingerence biskupovy, ale zavázal tenkráte učiniti již napřed po přímluvě kardinálově, aby opat Šim zůstal opatem, jenž musil slíbiti ovšem polepšení a přijmouti ostrou p hrůžku do budoucna. Visitátorem bylo konečné zkrušení opatovo o loženo, ale osten proti opatovi zůstal, a zůstala také kontrola n opatem v klášteře.[2])

Lohel odcházeje ponechal P. Matouše Wernera v klášteře za tí účelem, jak se vyjádřil, aby bratry v pochybnostech poučoval, aby vedl a řídil, aby byl jim živým pravidlem, a přikazoval mu pilně p čovati, aby předpisy, jež byl konventu zanechal, zevrubně se zachov valy, aby všecko slušně a řádně se konalo. Ale ani tím se visitát nespokojil: z ovzduší klášterního povážlivého pro přísnou kázeň ř holní, o niž tolik pečoval, vytrhl dva řeholníky, aby pod jeho doz rem na Strahově se utvrzovali: kněze P. Valentina Springela a kl rika Benedikta Waltenbergera. Tak zůstalo v klášteře zábrdovské málo řeholníků, zvláště kněží. Proto dožadoval se jich v červnu 16 opat Šimon nazpět.[3]) Ale teprve 30. srpna poslal Lohel do Zábrdov nazpět P. Valentina, o němž dosvědčoval, že zbožně a dosti chva tebně mezi nimi se choval, a že život jeho vyzkusil. Pokládal jej pro za hodna, aby jej opat Šimon autoritou generálního vikáře a visitáto ustanovil za představeného konventu, ale úřadu převora aby mu ješ

---

[1]) Vatikánský archiv, B o r g h e s e IV. 291, fol. 195; list z 8. prosince 16

[2]) Strahovský archiv. K o p i á ř L o h e l ů v 1603—1604 fol. 131—133.

[3]) Tamže, fol. 183.

nedával. Bratra Benedikta však zanechal Lohel ještě u sebe, protože nebyl ještě knězem a nebyl tedy tak potřebný v klášteře. P. Matouše Wernera odvolával zase na Strahov.[1])

Stalo se, jak generální vikář kázal, ale P. Valentinem pokoje do kláštera nepřibylo. Dne 23. prosince 1604 přišel do kláštera strahovského ze Zábrdovic bratr Jan konvrš, jenž si u převora stěžoval velmi na křivdy utrpěné od P. Valentina. Opatovi Lohelovi neviděly se však býti tak závažnými, že by pro ně směl bratr Jan jako odpadlík klášter opustiti a ve světském oděvu choditi. Kázal tedy opatu zábrdovskému, aby oba před sebe sročil, vyslyšel a stížnosti jejich rozsoudil a všecko uklidnil, aby na velikou pohoršenou z kláštera utíkati příčina nikomu se nedávala, ale nad to měl bratr Jan býti potrestán, že klášter svůj opustil.[2]) Byl tedy v klášteře život neklidný; představený konventu byl podle všeho osobivý a příkrý, měl však za sebou autoritu Lohelovu, proti níž ani opat postaviti se nesměl. Byl to poměr nezdravý, ze kterého vznikalo jen sočení, nevůle, donášení a žaloby.

Ale přese všecko obmezování zůstal opatem v Zábrdovicích Šimon Farkaš. Trval i na dále se šlechtou v důvěrném poměru. Také poměr jeho ke kardinálovi Dietrichštejnovi stal se ještě bližším. Bratr jeho Bartoš stal se tehdy věřitelem kardinálovým: půjčil jemu hotových peněz. Nepohodli se sice r. 1605 spolu: Bartoš vzkázal, že o položení peněz nenastupuje, ale potom nic na kardinála nevznášeje upomínal rukojmě i s pohrůžkami o ten dluh. Kardinál pohněván nechtěl ani jednati s takovým člověkem vrtkavým a nestálé mysli, maje to za věc jak nebezpečnou tak i poněkud nenáležitou, a proto raději psal opatu Šimonovi o psanou odpověď, aby se nač ubezpečiti věděl,[3]) — ale přece přátelské styky mezi kardinálem a Farkaši trvaly dále, a kardinál dopřál oběma manského statku svého želetického, když jej byl r. 1606 vypověděl Janu Krčmovi z Koněpas.[4])

Opat nabýval tedy, — ač také na dluh — zboží ještě jiného vedle statků klášterních, ale klášteru samému se dobře nedařilo. Byl ve dluzích, a vina toho dávala se v klášteře opatovi. Byly ovšem doby ty stálých válek tureckých těžké pro kláštery, ježto jim jako

---

1) Tamže, fol. 201 - 202.

2) Tamže, fol. 212. Bratr Jan jest asi Jan Helmschrot ze Švábska, jenž roku 1604 činil professi Lohel byl již tehdy biskupem, suffraganem pražským.

3) Kníž.-arc. archiv v Kroměříži, kop. č. 37, list z 16. listopadu.

4) Sbírka Bočkova č. 12206, originál.

komoře královské byly předpisovány veliké berně, a nad to ukládány jim mimořádné daně. Opatové bývali nuceni zastavovati některé vesnice nebo si vypůjčovati peníze, při čemž dávali za rukojmí své poddané. Ale jak rozvráceno bylo hospodářství klášterní u Zábrdovic, viděti z toho, že Abraham Šimonský, jenž se r. 1606 uvolil opatovi zapůjčiti 1000 zl. ku složení mimořádné berně, nechtěl za rukojmí přijmouti poddaných klášterních. Sám kardinál přimlouval se 21. července, aby na ujištění poddanými kloboućkými a borkovanskými opatu ty peníze půjčil, ale opat ještě ani v srpnu ani v září berně té nespravil; kardinál opětně ho upomínal.[1])

Při tom však přece ve veřejném životě na Moravě začal býti opat Šimon Farkaš více než před tím jmenován. Za bouřlivého roku 1608 za odpadu od císaře Rudolfa II. byl s druhými preláty zemskými v dubnu na sjezdu v Ivančicích, ovšem jen jako pozorovatel toho, jak se odboj dále rozvine, s obavami do budoucnosti.[2]) Když pak země dostala nového pána v arciknížeti Matyášovi, účastnil se 3. září při zápisu lantfrydu, a stal se tak spolulantfrydníkem zemským.[3]) Ještě více vystoupil však do popředí r. 1609, — ale možno, že to uspíšilo jeho pád. Když tehdy děkan opavský Mikuláš Sarkander pro podezření, že měl účast ve snahách, aby země mírem libenským r. 1608 pro císaře ztracené zase byly mu navráceny, byl vzat na závazek a postaviti se musil před kardinála Dietrichštejna, bylo zvoleno na sněmu zemském v Olomouci při sv. Janu Křtiteli 1609 osm osob, po dvou z každého stavu, k obvinění Mikuláše Sarkandra. Ze stavu prelátského byl zvolen tehdy opat Šimon Farkaš a převor svatotůmský z Brna Jan Vincenc Barnabaeus.[4]) Kardinálu nebyla ta volba prelátů po vůli, ježto nechtěl, aby preláti měli podíl na žalobě proti knězi; viděl v tom snahu nekatolických stavů svaliti všecku zodpovědnost za průběh vyšetřování na katolíky. Proto napomínal opata Šimona, aby toho na sebe nebral. Ale bez výsledku; stavové opata pohrůžkami přinutili.[5])

---

[1]) Kn.-arc. archiv v Kroměříži, kopiář č. 38, fol. 101, 112, 117.

[2]) Tenora, Účast kard. Dietrichštejna za boje mezi arc. Matyášem a Rudolfem II. roku 1608, str. 80.

[3]) Kameníček, Zemské sněmy a sjezdy I. 493.

[4]) Procházka, Život bl. Jana Sarkandra, str. 843. — Chlumecký, Karl v. Zierotin, st. 656.

[5]) Kn.-arc. archiv v Kroměříži, oddíl Monastica, kop.

Při přelíčení proti Sarkandrovi, jež počalo 17. listopadu, účastnil opat Šimon s druhými ze stavů, a rozsudek pronesen byl po dvou necb, jímž Mikuláš Sarkander odsouzen k suspensi, a 4. prosince ělo se k němu přikročiti mučením ve vězení na zámku vyškovském. kutečně 4. prosince vyslaní stavovští: Oldřich z Kounic, opat Šimon arkaš a měšťan znojemský Melichar Šprengel dostavili se, aby vyýchali obviněného a aby byli při jeho mučení. Výslech útrpný byl iročen do 14. ledna 1610. Než o Vánocích 1609, když byli lidé na třní, uprchl Mikuláš Sarkander z vězení.[1])

V záležitosti Sarkandrově naposledy opat Šimon jako prelát əmský čestně vystupoval. Tehdy ještě byl vyslán k obvinění a výechu druhého, — a zatím proti němu samému povstávalo vždy více bvinění a stížností, které se roznášely, a které se neslušely na opata protonotáře apoštolského. Poukazovalo se na jeho volný život, jímž yl živ jako dříve, nedbaje napomínání svého visitátora ani svých řípovědí, že se polepší, a neohlížeje se na představeného konventu vého kláštera P. Valentina, o němž přece věděl, že je všech jeho inův oznamovatelem. Řeholním ukázněným životem ovšem nežil opat, tak sám si přivodil svůj pád.

Světící biskup pražský Lohel, visitátor řádový, ohlásil visitaci láštera zábrdovského. Jaký bude konec, tušilo i vědělo se. Špatným namením pro opata prý bylo, co se mu stalo při slavné jitřní mši sv. Když jáhen zpíval evangelium, najednou svíce na oltáři se roztekla a pata popálila.[2])

Jakmile zvěděl o visitaci kardinál, napřed sám zasáhnul. Pokusil e ještě jednou zachrániti opata. V tom viděti rozdíl mezi kardinálem visitátorem: Lohelovi jednalo se o řád a zásadu, kardinálovi o člověka.

Koncem roku 1609 zavolal si opata kardinál na domluvu do Kroměříže. Tam jemu za přítomnosti svého světícího biskupa Civalli převora svatotůmského Barnabaea vytýkal špatnost života i mravů, jej jako diecesní biskup i z autority brevem Klementa VIII. sobě dělené vážně a přísně napomínal k opravdové nápravě. Opat pokorně řiznal se ke své vině, slzavě prosil za odpuštění a slíbil pod nejřísnějšími tresty jisté polepšení.

Ale zasáhnutí kardinálovo neodvrátilo osudu opatova, nýbrž, jak e důvodně zdá, ještě urychlilo trest. Lohel žárlivý na svobodu svého

[1]) Chlumecký, u. d. 60. — Snopek, Některé relace biskupa Stanislava Pavlovského a kardinála Dietrichštejna ČMM. 1903, str. 396.

[2]) Annales Zabrdovicenses, u. d. fol. 187.

řádu nikterak nepřipouštěl oprávněnosti biskupa diecesního vměšovati se do řádových záležitostí. Potrestati opata bylo mu výhradním právem visitátorovým, a potrestati již chtěl beze všeho ohledu. Dospěl právě na Nový rok 1610 do Brna s takovým úmyslem. Společníkem jeho byl podpřevor kláštera strahovského Kašpar Questenberk, a oba doprovázel P. Benedikt Waltenberger, jenž se vracel do svého kláštera; byl 27letý, knězem nebyl ještě ani dva roky.[1]) Nežli však visitátor v té záležitosti něco učinil, jal se s ním v Brně jednati kardinál, aby ustal od takové visitace a od sesazení opatova, poukazuje na zbědované poměry časové.

Skutečně byl kardinál tehdy pln obav do budoucnosti. Ačkoli byl zcela nevinen útěkem Mikuláše Sarkandra a vší mocí usiloval zase zmocniti se ho, přece dobře věděl, že obrací se proti němu obecné podezření u stavů nekatolických, jakoby útěk z jeho zámku a od jeho soudu byl se stal s jeho vědomím a v jeho zájmu, a tak svalovala se všecka zodpovědnost za ten skutek na kardinála. A ježto nekatoličtí stavové připisovali výslechu Sarkandrovu velikou důležitost, a nad míru byli rozezleni, jak říkali, nad vlastizrádným pokusem uvaliti na ně zase jho císařovo, obával se kardinál, že veškerou svou nedůvěrou zahrnou jej i všecky katolíky, a že rozhořčení své projeví bezohledným jednáním proti církvi a náboženství katolickému. A teď ještě přichází visitátor premonstrátský, aby sesadil zábrdovského opata, jenž byl také komisařem stavovským při obvinění Sarkandrově, a jenž byl při soudě nad ním! Zda-li nebude sesazení opatovo uváděno v souvislost s účastí opatovou v záležitosti Sarkandrově? Zda-li nebude projevováno domnění, že proto byl opat sesazen, že měl podíl na jeho obvinění? Sesazení opatovo v době, kdy je všecko proti náboženství katolickému, bylo by podnětem k novým sporům, při čemž by nekatolíci měli největší radost z nesvornosti a hádek mezi katolíky, jimž by se jen posmívali. Proto kardinál v Brně na své schůzce s visitátorem opětovně ho i pro Boha žádal, aby posečkal aspoň šest měsíců; po této lhůtě že kardinál sám visitátoru svou pomoc slibuje. Na doklad, že je kardinál oprávněn jednati o opatovi s visitátorem, uvedeny byli jím také některé příklady sesazení, které se nikdy nestávaly bez vědomí biskupa diecesního. (P. d.)

---

[1]) Archiv vatikánský, Nunz. di Germ. 16, fol. 342. Waltenberger byl rodák z Olomouce z protestantských rodičů.

Neznámá statuta moravská z 15. století.

Podává AUG. NEUMANN. (Č. d.)

Statuta augustiniánů-kanovníků v Olomouci.

34.

De revelacione confessionis.

Caveat confessor, ne directe vel indirecte personam nominet in aliquo su sibi confessam, nec quidem signo vel nutu, commendacione vel vituperio in genere vel specie communi sermone de sibi confitente loquatur cum de facili percipi possit, quod hoc confessor ex confessione habeat, od loquitur.

Competens autem hora confitendi statim post capitulum sit cottidianum, l sicut prelato visum fuerit. Si quis vero semel in septimana confiteri luerit, notabilis iudicetur et puniatur.

Revelator vero confessionis quocunque modo secundum concilium nerale, capitulo »Omnes utriusque sexus« de penitencia et remissionibus[1]) non solum a sacerdotali officio deponendus, verum ciam ad agendam perpetuam penitenciam in artum onasterium detrudendus", id est, in carcerem perpetuum.

35.

De institucione et officio prioris.

Priorem cum prelatus sibi tamquam manum dexteram substituere elit, poterit de consilio aliquorum fratrum, deum timencium, quem noverit, on annorum, vel professione seniorem, sed moribus et vita maturiorem reficere, cui conferat potestatem spiritualium officiorum.

Quem si instituerit consensu fratrum omnium, vota omnium requirendo, alis prior mortuo prelato usque ad alterius successionem in regimine suo erdurabit. Si vero motu proprio eum instituerit, prelato mortuo, officium rioris cessabit, et tunc capitulum constituet aliquem provisorem usque ad leccionem alterius prelati, ut cap. 1. „Ne sede vacante", et glossa in clem. n fine, de procuratoribus.[2]) Sic fiendum de aliis officialibus.

Ad cuius officium pertinebit assiduum esse in congregacione fratrum t eorum curam gerere, eos verbo et exemplo precedendo secundum regulam vitam dirigere, regulam, statuta, rubricam, kalendarium frequenter con-

---

[1]) c. 12., X, V., 38.
[2]) c. 1., X., III., 9.

spicere, ut de festis et officio defunctorum, ceterisque regularibus et ecclesiasticis obligacionibus nichil omittatur vel diminuatur. Sed cuncta ordinate, sine erroribus compleantur. Sinistrum chorum in ecclesia obtinebit, in refectorio similiter supernum locum sinistre mense et in absencia prelati capitulo presidebit et vice illius inobedientes et excessivos corriget. Obedientes vero pie hortando ad meliora studeat provocare, pietatem maternam semper imitando. Si pater austeritatem exercere cogeretur, ita, ut non ex vindicta, odio vel offensa propria gravius puniat, sed nec bonitate sua perdat,[1]) quod emendare debeat.

De exterioribus autem et temporalibus negociis se non intromittat, nisi prelatus sibi committat.

Ad priorem eciam pertinet de necessitatibus fratrum et de yis, que utilia sunt, conventui et spiritualibus et corporalibus prelato componere et cum humilitate suggerere. Et in yis debet eum prelatus benigne audire, et quod ortum fuerit inter prelatum et conventum fideliter, quae pacis et caritatis sunt, procurare, causas maiores prelato reservando. De agendis et ordinandis in conventu tractet cum prelato, ut cuncta bono ordine fiant. — In absencia vero prelati, si aliqua causa magna occurrat, usque ad adventum eius differat, nisi nimis remote prelatus discedat et res ipsa sine periculo differri nequeat. Nec quidem sine licencia aliquem in noviciatum vel ad professionem recipiat, aut de consultis quibuscunque immutet, vel in presencia prelati licenciam in civitatem tribuant.

Vestitu, cibo et potu se ceteris conformabit. In absencia prioris senior vices eius supplebit. Si autem aliquo diverterit tempore parvo, poterit vices suas alicui committere, qui diligencior fuerit.

36.

De magistro noviciorum.

In magistrum noviciorum eligatur semper de congregacione sacerdos in religione probatus, mansuetus, discretus, deum timens, qui sciat infirmitati aliorum compati et animas lucrifacere. Ad huius officium pertinebit sibi commissos diligenter in omni vita regulari et spirituali quottidie hora statuta instruere et sub omni disciplina morum in omni loco sua conversacione tenere cum eis conversando, eos monendo ac corrigendo vel proclamando, cum ceteri fratres de eis se impedire aut eos preter licenciam magistri occupare non debeant. Cui novicii tamquam patri suas tentaciones fideliter revelent, et ipse secundum deum, quantum poterit, consoletur et confortet, fratribus quoque commendet. Dissolutos vero et instabiles cum omni compassione et caritate, si expedire videbit et sine scandalo emittere procuret.

[1]) Fol. 35a.

37.

De institucione visitatoris et eius officio.

Et pre ceteris omnibus, que ad vite regularis observanciam conservandam pertinent, precipue necessarium videtur, ut satisfiat debito privilegii apostolici, in quo papa eodem monito et eodem privilegio, monasterium hoc nostrum erigendo, privilegiis lateranensibus decoravit, ubi ab episcopi ordinarii motu proprio de certa sciencia exemit, sibi iurisdiccionem reservando. Et ne per talem exempcionem ab ordinarii visitacione absoluti ab observancia regulari laberentur ex libertate, in eodem ereccionis privilegio, sive bulla apostolica providit, ut canonici ipsius monasterii omnium sanctorum eiusdem vel alterius ordinis aliquem discretum virum in suum possint eligere visitatorem, qui plena [1]) auctoritate apostolica corrigere, instituere, deponere et confirmare prelatum possit, atque ceteros canonicos secundum demerita eorum punire.

Quapropter vigore talis ordinacionis apostolice tenentur prepositus et canonici sibi visitatorem eligere, ne derogantes privilegio, illud perdant, ut de officio iudicis delegati, cap. „Gratum“ [2]), in glossa, vel „Recessum“, ubi dicitur, quod iuri suo renunciare presumitur, qui iuri suo contrarium facit, cum concordanciis multis in glossa et de regularibus in lib. VI.: „Privilegium meretur amittere, qui privilegii abutitur potestate,“ [3]) et de privilegio, cap. „Accedentibus“ [4]), in fine dicitur: „Cum enim contra privilegium decimas solverint, eis renunciasse tacite presumitur“ et „De regularibus et transeuntibus“, cap. „Ad apostolicam“ [5]) et cap „Statuimus“ [6]), ubi dicitur: „Cum quilibet renunciare valeat ei, qui se noverit introductum,“ ideo non possunt se de cetero privilegio tueri sic amisso, ut de privilegio, cap. „Si de terra“ [7]), ubi dicitur: „Tanto tempore vobis detrahere voluistis, cum liberum sit unicuique suo iuri renunciare, eo quoque modo non potestis vos in hac parte tueri“, et glossa, in versu „Tempore“ [8]), dicit sic: „Patet, quod privilegium perditur, nisi quis utatur ipso“, et in fine glosse dicitur: „Sed propter hoc alia

---

[1]) Zem. arch. mor. Listiny augustiniánů olomouckých, B, 5. (Listina z r. 1500, 28. dubna, Řím.) . . . „quotiens expedire videbitur aliquem discretum virum predicti vel alterius ordinis professorem in suum possint eligere visitatorem, qui monasterium predictum omnium sanctorum et illius prepositum ac canonicos visitet, corrigat et iuxta eorum demerita destituat, ac etiam electum pro tempore in prepositum dicti monasterii omnium sanctorum apostolica auctoritate approbet et confirmet . . .“

[2]) c. 20, X, I., 29.

[3]) Správně: D., L. XXIV.

[4]) c. 15., X, V., 33.

[5]) c. 16., X., III, 31.

[6]) c. 23, X, III., 31.

[7]) c. 6., X., V., 33.

[8]) Není na u. m.

non perduntur.“ Sic ergo iterum in iurisdiccione ordinarii reverti cogantur. Nam eciam quantuncumque exempti, si a norma vite regularis discesserint, ordinarius tenetur eos corrigere atque visitare, ne scandala in sua dioecesi fovere videatur, penas autem pro enormibus excessibus non infliget, sed culpas eorum enormes ad sedem deferret apostolicam, ut de privilegiis, cap. „Cum capella.“ [1])

Eligetur autem visitator hoc modo: Prepositus et canonici previa deliberacione dierum trium in capitulo convenientes per singulas voces a preposito incipiendo, personam nominabunt deum timentem et religionis zelatorem, partibus non suspectum. Quodsi in unum consentire nollent, prepositus ex tunc maiori et saniori parti adherebit, que secundum deum procedet sincero zelo religionis sacre conservande et dummodo nichil agatur pro parcium favore, alioquin in duos fratres compromittet, omnes pro eligendo visitatore. Si autem unus solus eligatur et ex simplicitate sua sufficiens non videretur, poterit, ut de iure cavetur, sibi de consensu omnium virum regularem sive secularem assessorem adiungere, cuius consilio et doctrina ipse visitator posset officio suo satisfacere.

Itaque, cum in unione pacis et caritatis convenient, in personam visitatoris accedentes, eundem cum reverencia et privilegio apostolico desuper dato et requirent eum, ut causa dei et religionis sancte atque animarum salute ad hoc officium rogatus et electus suscipere dignaretur, cuius iudicio se humiliter subicient.

Illo deinde consenciente, formabunt eidem literas sub sigillo prepositi et conventus, ut sit testimonium, quod vigore privilegii apostolici [2]) cuncta ordinate processerint.

Si autem prepositus vel aliqua pars, quod absit, contra tale privilegium apostolicum et ordinacionem contraire presumpserit, nec in visitatorem vel visitacionem consentire voluerit, altera pars procedendo, visitacionem ipsam exsequi procurabit et contra partem, tanquam contra privilegii destructorem procedet.

Visitatoris officium tale erit: Primo curabit intelligere et scire regulam, utraque statuta per registrorum tabulam, et si poterit, tria capitula de statu monachorum et canonicorum regularium per ordinem, scilicet capitulum, „Cum ad monasterium“ [3]), „In singulis“ [4]) et „Ea que“ [5]), et capitulum, „Sicut olim“ [6]) „De accusacione et inquisicione“ cum capitulo sequenti et duobus: „Qualiter et quando“ [7]).

---

[1]) Decret. c. 16. X. V. 33.
[2]) Fol 35b.
[3]) c. 6, X., III., 35.
[4]) c. 7., X., III., 35.
[5]) c. 8., X., 35.
[6]) c. 25., 26, X., V., 1.
[7]) 17, 24, X., V., 1.

38.

Quo tempore visitacio fieri debeat.

Visitator in nomine domini omni mense septembris quolibet anno inpretermisse, nisi infirmitate impeditus, tunc precedenti vel sequenti visitare debebit monasterium omnium sanctorum, sive sit necessarium sive non, pronunciabitque diem adventus sui.

Et infra tempus visitacionis, quantum poterit, ne prepositi auctoritas enervetur, fratrum accusaciones in prelatum non facile accipiat, quoniam ex hoc fratribus occasio preberetur prelato recalcitrandi. Sed, si quidpiam gravioris casus acciderit, adhortetur accusatores vel accusantem, ut secundum presencia statuta prelatum admoneant et causa ipsa ad visitacionem usque differatur, nisi adeo tale periculum immineret, tam ex parte prelati, quam ex parte fratrum, ut ex longiori mora grave periculum labi timeretur. Tunc visitator, non expectato visitacionis tempore, poterit suas voces adhibere.

Tempore autem visitacionis secundum hec statuta accedente, ut in precedenti propositum est capitulo, visitator veniens, si necessarium fuerit, in capitulo horam iniunget examinis, adhortando omnes, ut secundum deum et conscienciam suam unusquisque, si quid contra regulares vite normam factum censuerit, regulamque et statuta presencia et vetera non servari in parte vel in aliquibus eius ordinacionibus videretur. Similiter in ecclesiasticis et spiritualibus atque ceremoniis, temporalibusque dampnis, negligenciis prelati et officialium negligencias cognoverit, fideliter exponere tenetur. Et si privilegia servantur, ne eorum negligencia in prescripcionem deveniat et yis iure priventur. Et precipue, si conspiraciones, si personarum accepciones apud prelatum fuerint, vel partes alique et divulgaciones extra monasterium, que summopere omni adhibito remedio tam in capite, quam in membris castigentur et prohibeantur, que omnia illa pacis et caritatis sunt inimica et destruccio religionis.

Et visitator habitacionem seorsum habeat, ubi quiete singulorum necessitates audire possit sine impedimento aliorum. (P. d.)

K dějinám generálních seminářův.

Dr. Jos. Samsour. (Č. d.*)

Jednoty však a svornosti mezi představenými generálního semináře a theologickým sborem professorským při lyceu nebylo dosaženo ani nyní, jakkoli ve svrchu uvedeném dvorním dekretu ze 14. června 1787 s důrazem byla doporučena. Vzájemná nevraživost projevila se ještě koncem téhož roku znovu. Podnět dalo jednání na výzvu c. k. moravsko-slezského gubernia zahájené, jak by si chovanci generálního semináře, aby ku svému konečnému povolání náležitě byli připraveni, mohli dokonaleji osvojiti řeč českou.[1]) Poněvadž spolu běží o dokumenty,[2]) které nejsou pro první dobu znovuzrození jazyka českého zcela bezvýznamné, uvádíme je opět ve znění doslovném. Je to především dobré zdání rektora Petra Basulka, které na výzvu gubernia ze dne 26. září v této příčině podal přípisem ze dne 28. října 1787:

Hochlöbliches k. k. Landes Gubernium!

Unterfertigtem ist von 26. September und Empfang 9. Oktober sub Nro 18701/4028 durch ein hohes Gubernialdekret der Auftrag geschehen, sich des fördersamsten gutächtlich zu äussern, auf was Art den geistlichen Zöglingen des General Seminariums, um selbe ihrem vorhabenden Endzwecke entsprechend zu bilden, eine vollkommenere Kenntnis der hier Landes so nothwendigen böhmischen Sprache beigebracht, und ob nicht etwa daselbst ein oder anderer dieser Sprache kündige Zögling zu dem Unterricht der übrigen angewendet werde könne? ohne jedoch die sonst bemessene Studienzeit zu verlängern oder zu unterbrechen.

---

*) Na str. 17 6. řádek z dola čti unentbehrlichsten, na str. 19 třetí řádek z dola čti vicerektora, na str. 20 v pozn. druhý řádek allenfalls.

[1]) Již v dekretu studijní dvorní komisse ze dne 27. července 1785 (uveden u Zschokke, c. d. str. 415) nařizuje se:

Die Erfahrung lehrt, dass jungen Geistlichen, besonders jenen, die nebst ihren Schulbüchern sonst keine Bücher in der Nationalsprache lesen, wenn sie ihre theologischen Wissenschaften auch noch so fertig auszudrücken gelernt haben, bei ihrem Eintritte in die Seelsorge schwer fällt, sich in der Nationalsprache auszudrücken, und da sie die theologischen Kunstwörter und den systematischen Schulvortrag nicht in die populäre Sprache zu übersetzen und umzukleiden wissen, in ihren Predigten und katechetischen Vorträgen oft unverständlich werden. In dieser Rücksicht befehlen Seine Majestät, dass um den Zöglingan des General-Seminars die Fertigkeit beizubringen, sich auch in der Nationalsprache verständlich, richtig und bestimmt über praktische Gegenstände der Theologie auszudrücken, in Zukunft die Vorsteher des Generalseminars bei Abhaltung der Repetitorien vorzüglich aus den mehr praktischen Lehrgegenständen, als da sind: die Moral, Pastoral und Dogmatik, auch manchmal der Nationalsprache sich bedienen.

[2]) Uloženy jsou ve fascikulu S 15 staré registratury c. k. místodržitelství v Brně.

Diesem hohen Auftrag zufolge hat Unterfertigter gehorsamst anzuzeigen nicht ermangeln sollen, dass schon mit Anfange dieses laufenden Schuljahrs von Seite der Seminariumsdirektion die Veranstaltung getroffen worden seye, den geistlichen Zöglingen durch einen ordentlichen Unterricht die vollkommenere Kenntnis der böhmischen Sprache zu ihren vorhabenden Endzwecke beizubringen, zu welchem Ende auch in jeder Woche viermal den in dieser Sprache mehr oder weniger geübten Zöglingen der ordentliche Unterricht von dem ersten Vicerektor Josef Dobrovsky, in Ermangelung dessen aber von dem zweyten Vizerektor Georg Fiala gegeben wird. Wobei die Seminariumsdirektion der hohen Erwartung ganz entsprechend gehandelt zu haben nicht ungegründet anhofen darf.

Da es aber zur vollkommenen und für die Seelsorge mehr anwendbaren Sprachkenntnis noch erforderlich seyn will, dass die Zöglinge des 1ten, 2ten und 3ten Kurses, welche diesem Sprachunterrichte jährlich beygewohnt und während dieser Zeit die hier Landes so nothwendige Sprachkenntnis gesammelt haben, auch im 4ten Schulkurse anstatt der deutschen vielmehr die böhmische Pastoraltheologie abzuhören angewiesen würden: indem, da ihnen wochentlich durch 9 Stunden die Anleitung zu praktischen Seelsorgsübungen in der böhmischen Sprache gegeben wird, sie in dieser um so mehr befestiget und ihrem vorhabenden Endzwecke entsprechender gebildet werden können, als wäre des Unterfertigten unmaasgebliche Meinung, wenn ein Hochlöbliches Gubernium sowohl der Seminariums als Studiumsdirektion anzubefehlen geruhete, die auf solche Art in der böhmischen Sprache vorbereiteten Zöglinge künftig nur in die Vorlesungen der böhmischen Pastoraltheologie übergehen zu lassen.

Petr Thomas Basulko,
Rektor des General Seminariums.

Hradisch nächst Ollmütz 20. Okt. 1787.

Tento návrh rektora generálního semináře, ve kterém především žádal, aby chovanci na upevněnou v řeči české poslouchali místo pastorálky německé pastorálku českou, zaslalo gubernium přípisem ze dne 24. října rektorovi lycea, aby vyslechna ředitele studijního o něm se vyslovil.

Studijní ředitel Bernard Josef Böhm podal svoje dobrozdání ze dne 4. listopadu 1787 tohoto znění:

Hochlöbliches k. k. Landes Gubernium!

Es wurde durch ein hohes Dekret ddto den 24. Oktober und praes. 2. November l. J. sub Nro 20691/4448 dem Olmützer Lyzäums Rektor anbefohlen den hier Unterfertigten zu vernehmen, ob nicht

etwas dem von dem General Seminariums Rektor gemachten Antrag entgegenstehe: dass die Seminariums Zöglinge, um sie in der Känntnis der böhmischen Sprache zu befestigen, statt der teutschen vielmehr die böhmische Pastoral abzuhören angewiesen werden sollen.

Unterzeichneter ermangelt nicht, hierüber seine unmassgebliche Meinung gehorsamst anzumerken: dass es nämlich für das laufende Schuljahr nicht thunlich seyn dürfte, diejenigen Zöglinge, welche nur eine wenige und schwache Känntnis der böhmischen Sprache haben, zur böhmischen Pastoral anzuweisen; dann diese Pastoral, in welcher sowohl die Vorlesungen und mündliche Beantwortungen als auch die verschiedenen schriftliche Ausarbeitungen in böhmischer Sprache zu machen seyn, setzet bey den Schülern voraus eine hinlängliche Kenntnis von gemelter Sprach, dergleichen Kenntnis diejenige Zöglinge, von denen hier Erwehnung ist, nicht besitzen; folgsam würden sie aus denen Pastoralgegenständen nicht hinlänglichen Nutzen schöpfen, weilen sie zu gleicher Zeit auch erst die Sprache lernen müssten.

Was aber die Zukunft anbelangt, so glaubet Unterfertigter, dass es gut wäre, wann in denen vorhergehenden 1ten, 2ten, 3ten theologischen Kurs denen jenigen, welche eine wenige und schwache Känntnis der böhmischen Sprache haben, zu jenen Stunden, welche nicht verhindert sind, Unterricht in gemelter Sprach möchte gegeben werden; alsdann könnten solche Zöglinge in dem vierten theologischen Kurs zur böhmischen Pastoral angewiesen werden, um sich in der böhmischen Sprach noch mehr zu befestigen.

Bernhard Jos. Böhm,
Direktor der Theologie am Olmützer Lyzäum.

Olmütz 4. November 1787.

. . .

Dobrozdání rektora lycea Josefa Wimmra znělo takto:

Hochlöbliches k. k. Landes Gubernium!

Laut hoher Gubernial Verordnung dto 24. Oktober et praes. 2ten Novembris d. J. Nro 20691/4448 soll Unterfertigter nach Vernehmung des Studiensdirektors sich aüssern, ob etwas entgegen stehe, dass die Zöglinge, um sie in der Könntnis der böhmischen Sprache zu befestigen, statt der deutschen vielmehr die böhmische Pastoral nach dem Antrag des Rektors des Generalseminariums abzuhören angewiesen werden sollen.

Unterfertigter leget sub Sig. die Aüsserung des Studiumsdirektors hiemit gehorsamst vor; Unterfertigter tritt der Meinung des Studien Direktors bey, doch mit dieser weiteren Erklärung: in der böhmischen Pastoral einen Fortgang zu machen ist nothwendig, dass der Schüler die Sprache in seiner ganzen Macht habe, also ist in der Pastoral nicht der Orth die Sprache zu erlehrnen, sondern es sollen gleich

beym Eintritt in das Generalseminarium jene Zöglinge, so entweder nicht oder wenig böhmisch verstehen, von den Vorstehern des General Seminariums von Jahr zu Jahr unterrichtet werden, so wie jene Böhmische, welche nichts oder wenig deutsch verstehen, auf eben diese Arth sollen behandelt werden, damit sie als Utraquisten aus dem General Seminarium austretten, und folglichen an einen jeden Orth, wo ein Seelsorger nothwendig ist, können angestellt werden.

Man sucht ihnen jetzt die französische Sprach beyzubringen, Unterfertigter will zwar nicht in Abrede stellen, dass es Ihnen einigen Nutzen verschaffen könne, dennoch aber sieht jedermann ein, dass die böhmische mehr als die französische denen Seelsorgern in Mähren nothwendig seye, folglichen anstatt die Zeit mit der französischen Sprach zu verschwenden, müssen sie mehr zur böhmischen angehalten werden.

Es ist zwar wahr, dass der 1te Vicerektor Dobrovsky denen Zöglingen Vorlesungen über die böhmische Sprache gebe, allein diese sind unnütz, denn nicht jenen, welche Deutsche sind, lehrt er böhmisch, sondern nur diesen, welche schon böhmisch verstehen, befleisst er sich in der zierlichen böhmischen Sprache zu unterrichten, welches ohne Zweifel keinen Nutzen in der Seelsorge schaffen kann, sondern vielleicht auch Schaden bringen wird, dann der Volkslehrer muss seine Gemeinde unterrichten, er kann sie nicht unterrichten, wenn er nicht von Ihr verstanden wird, er wird von Ihr nicht verstanden, wenn er nicht die Volksprache redet. Da also die Mährer ihre eigene Sprache haben und nicht zierlich, wie die Prager böhmisch sprechen, ist Unterfertigten unmassgebliche Meinung, dass bedachter Unterricht nicht nur überflüssig seye, sondern auch aus angeführter Ursache schädlich werden könne. Ein klahren Beweis davon haben jene theologische Lehrer, welche schon durch mehrere Jahre Unterricht geben; wenn sie zierlich lateinisch reden, werden sie von denen Schülern nicht verstanden, und so, um doch einen Nutzen zu schaffen, werden sie genöthiget die mündeste Mundarth der Lateiner anzunehmen, welches in der Seelsorge bey jeder Sprache bestättiget wird. Übrigens wäre Unterfertigten unmassgebliche Meinung, dass nur von einem Lehrer die Pastoralgründe in lateinischer Sprache, welche sowohl die deutsche als böhmische verstehen, sollen vorgetragen werden, der Lehrer aber müsste sowohl die deutsche, als böhmische Sprache in ganzer Macht haben.

Auf diese Arth könnte er die praktische Ausübung in beeder Sprache geben, damit der deutsche in der böhmischen, der böhmische in der deutschen Sprache befestiget werde.

Durch welches, wenn es in dem praktischen Jahr, würde fortgesetzt werden, könnte ungemeiner Nutzen für die Seelsorge geschaffet werden, damit dem zukünftigen Mangel der böhmischen Seelsorger gesteüert würde. Es ist auch weltkündig, dass zwischen denen Pastoralschülern von beeden Sprachen beständige Zwistigkeiten herrschen, aber kein Wunder, es ist nicht möglich, dass zwey Lehrer in allen Fällen gleiche Grundsätze haben, wie auch nicht möglich ist, dass sie gleichen

Vortrag haben. Man kann aber nicht begehren, dass sie sich gemeinschaftlich alle Zeit so abreden, dass sie im Herzen und Mund ganz übereinstimmen, nothwendiger Weis also müssen bey den Schülern beeder Pastoralen Uneinigkeiten entstehen, da sie vielleicht auch oft den Lehrer nicht recht verstehen und Ihm falsche Meinungen aufbürden. Diese Uneinigkeiten, welche die Schüler erwecken, hatten auch schon oft einen Bezug auf die Lehrer, welche Unannehmlichkeit nach sich zohen, wie es die traurige Erfahrnuss lehret, welchen allen durch gemachten Vorschlag könnte abgeholfen werden.

Weiters nehmen die theologischen Schüler von Jahr zu Jahr ab, also zwar: dass heuer in dem 1ten Kurs 12, in dem 2ten 9 sind; bis sie in die Pastoral hinaufkommen, wird sich wohl noch einer oder der andere verliehren, also wegen zu kleiner Anzahl der Schüler scheint der Unterhalt zwey Lehrern zu kostspielig zu seyn, besonders, da einer das nemliche, und wie Unterfertigter unmassgeblich glaubet, vielleicht auch besser verrichten könne. Diese ist des Unterfertigten unzielgebigst — gehorsamste Meinung, die er Einer hohen Entscheidung unterthänigst unterwörfet.

Ollmütz 6. Novembris 1787.

Jos. Wimmer,
der Z. Rektor.

Obě tato dobrozdání zaslalo gubernium rektorovi generálního semináře s tímto doprovodem:

An den Rektor des Generalseminars.

Wessen sich der Ollmützer Lyzäumsdirektor nach Vernehmung des Direktors der Theologie wegen des Unterrichts der Zöglingen des Generalseminars in der böhmischen Sprache anhero geäussert hat, ist aus dem gegen Rückstellung mitfolgenden urschriftlichen Anschlusse zu entnehmen.

Nun obzwar man hierorts desselben Antrage in deme Beyfall zu geben findet, dass es vortheilhafter seyn dörfte, wenn den Zöglingen des 1ten, 2ten und 3ten theologischen Kurses, welche noch nicht hinlängliche Känntnis in der böhmischen Sprache haben, in jenen Stunden, wo sie nicht verhindert sind, der Unterricht in der böhmischen Sprache gegeben, und sodann jene Zöglinge, die in dieser Sprache schon vollkommen sind, in dem 4ten theologischen Kurs zur böhmischen Pastoral, jedoch allemal einverständlich mit dem Lehrer, somit, wenn dieser es für gut und räthlich hält, angewiesen würden; so will man doch noch von Ihme Generalseminarrektor, sowohl hierüber als über den weiteren Vorschlag, dass nur ein einziger Lehrer der Pastoral anzustellen wäre, der diese Lehre nur in lateinischer Sprache vorzutragen hätte, jedoch der böhmischen so wie der deutschen Sprache

vohlkündig seyn müsste, die Aüsserung gewärtigen: ob und was etwa derselbe dagegen zu erinnern finde, vorsonders da einmal vom höchsten Orte zween Lehrer der Pastoral bestimmet worden sind.

Brünn 14. November 1787.

Rektor Basulko podal po té guberniu přípisem ze dne 9. prosince o obojím dobrozdání jak studijního ředitele Böhma tak rektora lycea Wimmra obsáhlé vyjádření, ve kterém tónem podrážděným ostře proti rektorovi lycea Wimmrovi polemisuje.

Hochlöbliches kais. königl. Mähr. Schles. Landesgubernium!

Da die hohe Landesstelle den Beifall, dass es vortheilhafter seyn dürfte, wenn die auf oberwehnte Art vorbereiteten Zöglinge zur böhmischen Sprache angewiesen würden, nur dahin einzuschränken scheinet, wenn nemlich dieses allemal einverständlich mit dem Lehrer, sofern es dieser für gut und räthlich hält, geschehen würde: so findet Unterfertigter hierüber nicht nur nichts zu erinnern, sondern ein hochlöbliches Gubernium vielmehr gehorsamst zu bitten, dass zur Aufrechthaltung der hierorts so nöthigen Eintracht unter einigen Lehrern dies ausgesetzte Ziel auch der Lyzeumsdirektion angedeütet werden möchte.

Hingegen findet Unterzeichneter über den weiteren Vorschlag des Lyzeumsrektors, dass nur ein einziger Lehrer der Pastoral anzustellen wäre und diese Lehre nur in der lateinischen Sprache vorzutragen käme, mit Erinnerung gehorsamst anzumerken, es habe das Ansehen, dass der Lyzäumsdirektor vielmehr auf seine schwankenden und aus seichten Gründen geschöpften Meinungen, als auf die höchsten Verordnungen die schuldigste Rücksicht genommen habe. denn, da es im 3ten Bande der k. k. Verordnungen in publico ecclesiasticis de dato Wienn 12. Juni 1784[1]) mit folgenden Worten nachdrücksamst

[1]) Dvorní tento dekret uveden je v Declaratorienbuch de Annis 1783 bis 1786 str. 234 n., avšak s datem 12. července 1784. Zní takto:

Seine Majestät befehlen, daß mit Anfang nächsten Schuljahres die deutsche Sprache zu den öfentlichen Vorlesungen an den Lyzeen gebraucht und nach der Art, wie es hier geschehen ist, eingeführt werden soll, wozu folgende Vorschrift zu beobachten kommt:

Bey dem theologischen Studium mag der Vortrag in lateinischer Sprache zwar gegenwärtig noch fortdauren, es mögen auch die lateinischen Vorlesbücher ferner beybehalten, die Pastoral-Theologie aber muß gleich in deutscher Sprache gelehrt werden

Bey dem juridischen sind alle Gegenstände deutsch zu lehren, nur das geistliche Recht für jetzt noch ausgenommen, wobey der lateinische Vortrag und das lateinische Vorleßbuch deswegen gestattet wird, weil alle theologischen Schüler, die der deutschen Sprache nicht immer mächtig sind, es zu hören verbunden werden. In deutscher Sprache sind zwar auch die Prüfungen pro doctoratu vorzunehmen, die öfentlichen Disputationen abzuhalten und die Abhandlungen pro gradu zu verfassen,

anbefohlen ist: bei dem theologischen Studium mag der Vortrag in lateinischer Sprache zwar gegenwärtig noch fortdauern, es mögen auch die lateinischen Vorlesebücher ferner beybehalten, die Pastoraltheologie aber muss gleich in deutscher Sprache gelehrt werden.

Nicht minder zum besten der zur Seelsorge in beeden Sprachen gehörig auszubildenden Zöglingen auch zwee Lehrer der Pastoral vom a. h. Orte bestimmt worden sind, wie es die hohe Landesstelle selbst zu bemerken geruhet: so kann Unterfertigter dem Vorschlag des Lyzeumsrektor sowohl in einem als dem anderen um so weniger beistimmen, als Unterfertigter vielmehr pflichtwidrig zu handeln glaubt, wenn er ohne hiezu die erheblichsten Beweggründe zu haben, es wagen sollte, den wirklich bestehenden und nur zum allgemeinen Nutzen abzweckenden höchsten Anordnungen mit seinen nicht genug und standhaft geprüften Meinungen vorzugreifen, besonders da Unterzeichneter der hohen Studien Hofkomission auch so viele Einsicht zutrauen müsse, dass hochdieselbe sowohl den anscheinenden Vortheil der Ersparnis, als auch die Anstellung eines einzigen in der deutsch und böhmischen Sprache gleich und wohl kündigen Lehrers erwegen haben würde, wenn dieses dem allgemeinen Nutzen, der hieraus sowohl für die Zöglinge als selbst für die Seelsorge erwächst, vorzuziehen gewesen wäre.

Ferner kann Unterzeichneter aus dem urschriftlichen Anschlusse, und aus den so manigfaltigen Aüsserungen nicht undeutlich entnehmen, dass der Lyzeumsrektor anstatt seine unmassgebliche Meinung dem Endzwecke ganz entsprechend zu geben, vielmehr seine schiefen Absichten gegen das Seminar habe aüssern wollen: weil er die inneren und häuslichen Seminariums Angelegenheiten, welche doch ganz ausser seinem Wirkungskreise sind, mit einem zwar scharfen, aber unrichtigen Blicke zu bestimmen sich anmasset. Der Lyzeumsrektor behauptet auf der 3ten Seite der urschriftlichen Aüsserung: Man sucht ihnen jetzt die französische Sprache beizubringen.

Unterfertigter antwortet: Man sucht ihnen keineswegs, sondern zwar hindert nur einige Zöglinge nicht die französische Sprache zu solchen Stunden zu erlehrnen, welche zum Beyspiel Sonntags, Dienstags und Donnerstags von 1 bis 2 Uhr Nachmittags ganz zu ihren

---

doch mag den Kandidaten nach einige Zeit die Wahl der deutschen oder lateinischen Sprache freygelassen werden.

Bey dem medizinischen werden der medizinische praktische Unterricht für Wundärzte und die Lehre der Wundarzney und Hebammenkunst ehehin schon in deutscher Sprache vorgetragen.

Bey dem philosophischen hat der Gebrauch der deutschen Sprache sich über alle Lehrgegenstände zu erstreken.

Das Gubernium hat diese Vorschrift durch den gehörigen Weeg den Lehrern an den Lyceen bekannt und von denselben beobachten zu machen.

Wien den 19. Julii 1781.

Lp. v. Kollowrat. T P Fr. v. Geblern. Sonnenfels.

Erholung gewidmet sind. Dann bei dieser Gelegenheit können sie ihre Känntnisse erweitern, ihren Geschmack und Bildung verfeinern und zugleich von unnützen Zerstreuungen abgehalten werden, ohne dabei ihre sonstigen Pflichtobliegenheiten zu versaumen. Wozu würden sonst die vielen und guten meistens auf das theologische Fach sich beziehenden französischen Bücher dienen, mit welchen die Seminariums Hausbibliothek versehen ist? wenn sie nur unbenützt in selber liegen, von Staub und Motten aufgezehrt würden? Es ist immer lobens und nicht tadelnswert, wenn junge Leute freywillig anstatt müssig zu seyn, und ohne Versäumnis des böhmischen Sprachunterrichtes sich auf eine so edle Art zu beschäftigen wissen.

Wie unrichtig auch der Lyzeumsrektor auf der 4ten und 5ten Seite seiner Aüsserung schlüsse, erhellt hieraus, da er sagt: Da also die Mährer ihre eigene Sprache haben und nicht zierlich wie die Prager böhmisch sprechen, ist des Lyzäumsrektors unmassgebliche Meinung, dass bedachter Unterricht nicht nur überflüssig sey, sondern auch aus angeführter Ursache schädlich werden könne. Der Lyzeumsdirektor wird mir erlauben, einen ähnlichen Schluss zu machen, und jedermann kann es begreifen, wie unrichtig die Folge aus dem Vordersatz flüsse: Da die Österreicher ihre eigene Sprache haben, und nicht zierlich wie die Dresdner oder Leipziger deutsch sprechen, so folget, dass der von einem Dresdner oder Leipziger in der deutschen Sprache gegebener Unterricht nicht nur unnütz und überflüssig sein, sondern auch aus angeführter Ursache schädlich werden könne. Wie diese Schlussrede mit den Regeln der Logik übereinstimme, mag Unterfertigter nicht entscheiden.

Noch deutlicher wird sich die trügliche Meinung des Lyzäumsrektors auch in der Folge zeigen: dann, wenn der böhmische Sprachunterricht des ersten Vizerektors Dobrovsky aus dieser Ursache, weil die Mährer ihre eigene Sprache haben und nicht so zierlich, wie die Prager böhmisch sprechen, schon unnütz, überflüssig und schädlich werden könne, um wie viel mehr muss der Unterricht des Lehrers Wenzel Stach in der böhmischen Pastoral aus dieser Ursache unnütz, überflüssig und schädlich werden, weil die Mährer ihre eigene Sprache haben, und der erstgedachte Lehrer gerade aus der Hauptstadt Prag, wo man nicht die mährische Volksprache, sondern zierlich böhmisch spricht, nach Ollmütz gekommen und schon in das 3te Jahr wochentlich durch 9 Stunden die Pastoral nach des Lyzeumsrektors wörtlichen Sinn zierlich böhmisch vorleset.

Ob aber der erste Vizerektor Dobrovsky die Zöglinge, welche schon böhmisch verstehen, in der zierlichen böhmischen Sprache zu unterrichten sich befleissige, wie es der Lyzäumsrektor vorgiebt, kann Unterfertigter samt dem Lyzäumsrektor ebenso wenig als der Blinde von der Farbe ein richtiges Urtheil fählen, weil sowohl Ein als Anderer weder die böhmische, noch mährische Sprach verstehet. Dass aber oberwehnter Vizerektor nur diesen, welche schon böhmisch verstehen, den Sprachunterricht ertheile, ist falsch, indem auch jene,

welche Deutsche sind, dem böhmischen Sprachunterrichte beiwohnen. Und gesetzt auch, dass er Vizerektor nur diese, welche schon böhmisch verstehen, in der böhmischen Sprache unterrichte, so ist ja noch kein hohes Gubernialdekret hierüber an Unterzeichneten erlassen worden, vermög welchen auch die anderen deutschen zu dem böhmischen Sprachunterricht angewiesen werden sollen.

Der Lyzäumsrektor behaubtet auch, dass obgedachter Unterricht aus dem Grunde unnütz und schädlich seyn könne, weil der Volkslehrer seine Gemeinde unterrichten müsse: er kann Sie aber nicht unterrichten, wenn er nicht von Ihr verstanden wird. Er von Ihr nicht verstanden, weil er nicht die Volksprach redet.

Wie sehr aber der Lyzäumsrektor auch hierinfalls irre, bestäthiget die Erfahrung selbst. Dann da die sämtlichen böhmischen Predigten von den Vizerektor Dobrovsky vorher jedesmal geprüft, nach Erfordernis verbessert und unter seiner Leitung an Sonn- und Feyertagen früh morgens öfentlich von der Kanzel vorgetragen werden, so würde ja wegen Unverständlichkeit des Predigers oder wegen Mangel der Volkssprache von der hier umliegenden Gemeinde Niemand dabei erscheinen: denn wer höret gern diesen, den er nicht verstehet? So kann aber Unterzeichneter, welcher Vortragshalber mit den 2 Vicerektoren und mehreren Zöglingen jedesmal bei der Predigt zugegen ist, mit Wahrheit gestehen, dass von der benachbarten Gemeinde die Zuhörer beiderlei Geschlechts gewiss zahlreich in der Seminariumskirche sich einfinden, dem böhmischen Predigtunterricht mit grosser Aufmerksamkeit und Geistesversammlung beiwohnen und hieraus einen nicht geringen Seelen Nutzen zu schöpfen an Tag legen.

Endlich kann Unterzeichneter die Dreistigkeit nicht genug bewundern, mit welcher der Lyzeumsrektor es waget, der hohen Landesstelle mit ofenbaren Unwahrheiten vorzukommen. Er sagt zu Ende der 7ten und mit Anfange der 8ten Seite seiner Aüsserung: es ist auch weltkündig, dass zwischen den Pastoralschülern von beeden Sprachen beständige Zwistigkeiten herrschen.

Es ist offenbar falsch und erdichtet, dass zwischen den Pastoralschülern von beeden Sprachen beständige Zwistigkeiten herrschen. Unterzeichneter ist zu jeder Stunde erbietig und bereitet, vom höchsten oder hohen Orte sich und seine lieben Zöglinge der strengsten Untersuchung zu unterwerfen, um mit Grunde erheben zu können, ob zwischen den Pastoralschülern, welche doch keine anderen als die Zöglinge des Generalseminarium im 4ten Kurse seyn können, beständige Zwistigkeiten herrschen? So wie Unterzeichneten jede seiner Pflichten heilig seyn muss, so ist ihme gewiss diese vorzüglich, dass immer Ruhe, wechselseitige Liebe, Eintracht und Friedfertigkeit unter den Zöglingen stets aufrecht erhalten werde, weil diese gleichsam die Seele und das Leben des ganzen moralischen Körpers ist. Dass aber die Pastoralschüler von beeden Sprachen sowohl in Absicht auf Grundsätze als Meinungen noch keine Zwistigkeiten erweckt, sondern sich bisher in wöchentlichen Examinatorien, in täglichen Repetitorien,

in ordentlichen Studien und Erholungsstunden friedsam und einhellig betragen haben, kann Unterfertigter, solang er diesem Hause vorzustehen die Ehre hat, nicht nur mit seinem eigenen, sondern auch in den Zeugnissen der 2 Vizerektoren und der übrigen Praefekten welche diesen literarischen Übungen stets wechselweise beiwohnen, bestättigen.

Mit welchen Ungrunde also beschwert sich der Lyzeumrektor? Und sucht die ganze Uneinigkeitssünde nun auf die lieben Zöglinge zu wälzen? da er sagt: dass diese Uneinigkeiten von den Schülern erweckt werden: dass nothwendiger Weise bei den Schülern beider Pastoralen Uneinigkeiten entstehen müssen, weil Sie vielleicht auch oft den Lehrer nicht recht verstehen und ihme falsche Meinungen aufbürden.

Gesetzt auch, dass manche Uneinigkeiten unter den Schülern entstünden: so gestehet ja der Lyzeumsrektor auf der 8ten Seite seiner Äusserung selbste ein, dass es nicht möglich seye, dass zween Lehrer gleiche Grundsätze haben. Ich will aus diesen Worten eben nicht folgen, dass zween Lehrer in einigen Fällen ungleiche Grundlehren in der Religion vorträgen, weil in Absicht auf Dogmatik und Pastoral, wovon in jedem Fache zween Lehrer angestellt sind, man unter den Worte Grundsätze auch die Religionsgrundlehren zu verstehen pflegt. Dann sonst müsste der Lyzeumsrektor, welcher mit den Direktor und Professor Böhm gleicher Lehrer der Dogmatik ist, die hohe Landesstelle auf seine eigenen Grundsätze aufmerksam machen.

Allein Unterzeichneter kömt wieder zur Sache. Der Lyzeumsrektor gestehet also selbste ein: es ist nicht möglich, dass zween Lehrer in allen Fällen gleiche Grundsätze haben. Der Lyzeumsrektor erlaube mir zu fragen: Woher erlehrnen dann die Schüler ihre Grundsätze? Woraus schöpfen Sie dann ihre Meinungen? gewiss vorzüglich aus den öffentlichen Vorlesungen ihrer Lehrer? Sind nun die Lehrer selbste in ihren Grundsätzen und Meinungen ungleich und getheilt, so werden ja in der natürlichen Folge auch die Schüler ungleiche Grundsätze und Meinungen von ihren Lehrern annehmen: dann nach dem Sprichwort: Regis ad exemplum totus componitur orbis. Entstehen nun wegen ungleichen Grundsätzen oder Meinungen unter den Schülern einige Zwistig- und Uneinigkeiten, mit welchem Ungrunde getraut sich der Lyzeumsrektor vor der hohen Landesstelle zu behaupten? dass diese Uneinigkeiten von den Schülern erweckt werden, dass nothwendiger Weise bei den Schülern beeder Pastoralen Uneinigkeiten entstehen müssen, da es doch aus der natürlichen Folge der eigenen vom Lyzeumsrektor angeführten Worten klar am Tage liegt, dass diese Zwistig und Uneinigkeiten, welche vielleicht wegen ungleichen Grundsätzen entstanden seyn sollen, nicht von den Schülern, sondern von einigen Lehrern ursprünglich hergeleitet werden müssen, und dass man die Zwistigkeiten einiger Lehrer vielmehr mit der vorgeblichen Zwistigkeit der Zöglinge geflissentlich zu bemänteln suche.

Da also Unterfertigter aus den bisher angeführten Gründen

einerseits die offenbaren Unwahrheiten des Lyzeumsrektor und die von ihme den Zöglingen fälschlich angedichteten beständigen Zwistigkeiten sattsam erwiesen zu haben glaubt: andererseits aber Unterzeichnetem bei seinen vielen und schweren Amtspflichten auch diese vorzüglich wichtig seyn muss, dass die Ehre und der gute Name seiner lieben Zöglinge nicht auf eine so lieblose Art gekranket, sondern wider dergleichen beleidigenden Antastungen künftig sicher gestellt werde.

Als gelanget zugleich an ein hochlöbliches k. k. Landesgubernium des Unterzeichneten gehorsamste dringende Bitte, Hochselbes geruhe den Lyzeumsrektor Josef Wimmer dahin zu verhalten, dass er bestimmt und umständlich erweisen solle:

1. Wann und zu welcher Zeit diese Zwistigkeiten am meisten zu herrschen pflegen?

2. Welche benanntlich die Zöglinge seyen, welche die beständigen Zwistigkeiten erwecken?

3. Wo und in welchem Orte diese Uneinigkeiten am meisten erregt und wahrgenommen werden?

4. Auf was Art und Weise sich unter den Zöglingen diese beständigen Zwistigkeiten ereignen?

5. Wer die Personen sind, die von diesen beständigen Zwistigkeiten der Pastoralschüler von beeden Sprachen mit Gewissheit zeigen können?

6. Welche Meinungen es sind, die etwa die Schüler ihren Lehrern fälschlich aufbürden, hierüber Uneinigkeit erwecken, und dadurch den Lehrern schon manche Unannehmlichkeiten verursacht haben?

7. Was es für Grundsätze sind, worinn die Schüler beeder Pastoralen unter sich: oder mit den Lehrern nicht übereinstimmen, dass hieraus nothwendiger Weise Uneinigkeiten entstehen müssen?

Schlüsslich findet Unterzeichneter des Direktors der Theologie Bernhard Böhm Aüsserung dem Endzwecke der hohen Landesstelle ganz entsprechend und angemessen, und tritt daher gegen Rückstellung beeder urschriftlichen Anschlüsse seiner Meinung vollkommen bei.

Hradisch nächst Ollmütz den 9ten December 1787.

Petr Thomas Basulko,
Rektor des General Seminariums.

Gubernium moravsko-slezské vyslechnuvši takto názory obojí strany, zaslalo rektorovi lycea Wimmrovi a rektorovi generálního semináře Basulkovi toto konečné rozhodnutí:

An den Ollmützer Lyzäumsrektor und den Rektor des General Seminariums den Unterricht der Zöglinge in der böhmischen Sprache betreffend.

Demselben wird auf seine wegen des Unterrichts der Zöglingen des Generalseminariums in der böhmischen Sprache untern 6. des vorigen Monats anhero erstattete Äusserung anmit erwiederet:

a) Man finde den von dem Direktor des theologischen Studiums Bernhard Böhm vorgelegten Antrag nach Einvernehmung der Direkzion des Generalseminariums in deme zu begnehmigen, dass den Zöglingen des 1ten, 2ten und 3ten theologischen Kurses, welche noch nicht hinlängliche Känntnis in der böhmischen Sprache haben, solche in jenen Stunden, wo sie nicht verhindert sind, beygebracht, und sodann jene Zöglinge, die in dieser Sprache schon vollkommen sind, in dem vierten theologischen Kurs zur böhmischen Pastoral, jedoch allemal einverständlich von dem Rektor des Generalseminars und dem Lehrer, wenn es nämlich beyde für gut und räthlich finden, angewiesen werden mögen

b) Kann man dem von ihme Lyzeumsrektor gemachten Antrag, dass nur einziger Lehrer der Pastoral anzustellen wäre, der diese Lehre lediglich in lateinischer Sprache vorzutragen hätte, jedoch der böhmischen wie der deutschen Sprache wohl kündig seyn müsste, um so weniger Beifall geben, als solcher gerade der höchsten aus gutem Grunde gemachten Anordnung, dass die Pastoral von zweien Lehrern, nämlich in deutscher und böhmischer Sprache vorgetragen werden solle, zuwiederläuft, mithin muss es auch hiebey, solange nicht was anderes vom höchsten Orte anbefohlen wird, sein unabänderliches Verbleiben haben. Dagegen wird

c) ihme Lyzäumsrektor alle Aufmerksamkeit unter sonst eigener Verantwortung anempfohlen, damit von beyden Lehrern der Pastoral nach gleichen Grundsätzen einstimmig der höchsten Vorschrift gemäss gelehret und alle widrige Auslegungen der Schüler sorgsamst vermieden, folglich hiezu von Seite der Lehrer nicht die mindeste Gelegenheit gegeben werde Sollten aber

d) wider alles Vermuthen jedennoch unter den Schülern Streitigkeiten und Uneinigkeiten sich ergeben, so hat derselbe nicht nur die betreffenden Schüler namentlich, welche ohnehin keine anderen als die Zöglinge des General Seminars im 4 Kurse seyn können, sondern auch auf was Art und Weise sich Zwistigkeiten ereignen, was für Grundsätze sind, worinn die Schüler beyder Pastoralen unter sich oder mit den Lehrern nicht übereinstimmen, dass hieraus nach Meinung des Lyzäumsrektors nothwendig Uneinigkeiten entstehen müssen, jedesmal sogleich dem Rektor des General Seminariums anzuzeigen und die Abhilfe zu gewärtigen.

Schluss

An den Rektor des Generalseminars.

Diese Verfügung wird dem Rektor des Generalseminars in Erledigung seiner diesfälligen Äusserung von 9. laufenden Monats zur

Nachricht bedeutet und anbei die Erinnerung gemacht, zu trachten, dass unter den Zöglingen so viel möglich, jedoch ohne Abbruch ihrer sonstigen Lehrgegenständen die böhmische Sprache verbreitet und dass sie sich solche vorzüglich eigen machen sollen, ihnen anzuempfehlen.

Brünn 12. December 1787.

(P. d.)

Posudky.

K revisi překladu Nového zákona. (Č. d.)

Velké potíže činí překladateli výrazy ἔθνη a Ἕλληνες. Ἔθνη, latinsky zpravidla gentes, znamená v Písmě sv. někdy všechny národy, Židů nevyjímaje, jindy pouze Nežidy, při čemž dlužno míti na mysli zásadní rozdíl oekonomie starozákonní vůči Židům i Nežidům. Srovnal jsem *všechna* příslušná místa v překladu Sýkorově, ale přesně jednotného hlediska, dle něhož překládáno, jsem nenašel. Ἔθνη přeloženo někdy: národové, jindy: pohané; ani v citátech vzatých ze Starého zákona nezachován jednotný překlad; i v důkazu mění pan překladatel názvy na př. Sk 13, 46. 47: »obracíme se k *pohanům* (ἔθνη), neboť takto přikázal nám Pán: Ustanovil jsem tě za světlo *národům*«; nebo s ještě větší změnou Řím 15, 9—11: „*pohané* však že pro milosrdenství oslavují Boha, jakož jest psáno: Proto tě budu vyznávati mezi *národy*... A opět dí: Veselte se *pohané* s lidem jeho. A opět: Chvalte Hospodina všickni *národové*..."

V téže souvislosti překládáno tedy totéž slovo téhož významu výrazem různým a naopak témuž slovu českému odpovídají různá slova řecká (latinská); tak Řím 1, 13—16: „jakož i mezi jinými národy (ἔθνη)... Jsemť zavázán *Řekům* (Hell.) i Neřekům (βαρβάροις)... pro žida i pro *pohana*" (Hell.) Nebo 1 Kor 1, 22—24: „Vždyť Židé vyžadují zázraků a pohané (Hell.) hledají moudrosti... pohoršení to židům, *pohanům* (ἔθνεσι) pak bláznovství, ale těm, kteří jsou povoláni, židům i *pohanům* (Hell.) boží to moc." Český čtenář pak opravdu neví, jaké slovo původní se skrývá za slovem *pohané*. Svatý Pavel nazýván někdy učitelem národů (1 Tim 2, 7), jindy učitelem (apoštolem) pohanů (2 Tim 1, 11. Řím 11, 13). — Judaeus et Graecus, spojení často se opakující, překládáno někdy: Řek a Žid (Kol 3, 11 — zde „Barbar" přeloženo ovšem *cizozemec*, nikoli *Neřek* jako Řím 1, 14), jindy: žid i pohan (Řím 1, 16, 2, 9. 10, 3, 9. 10, 2, Gal 3, 28). — Pohany zváni také křesťané z národů (pohanokřesťané); tak: církevní obce pohanů Řím 16, 4, vám pohanům Řím 11, 13, Gal 2, 12—15, 3, 28, Ef 3, 6 a často. Chtěje příkrost výrazu „pohan" v těchto a podobných případech zmírniti, pomáhá si pan překladatel přídavky »rodilý« a pod.: (rozený) pohan (o Titovi), Gal 2, 12 (rodilí) pohané nebo přesunuje děj do minulosti: 1 Kor 12, 13 sive Judaei sive gentiles (Hell.) ať *jsme byli* židy nebo pohany.

Myslím, že křesťanský čtenář 20. století, upozorněn jsa občas poznámkou, snáze si přimyslí k slovu *národové* pojem Nežida, než aby nazýval křesťana pohanem; na druhé straně vystihuje výraz *pohan* slovo Hellen originálu jen se stránky náboženské; příslušnost národní zůstává neoznačena.

Dodávám: není nevyhnutelně nutno, překládat jednotlivá tato slova téměř mechanicky; kde toho jasnost vyžaduje, buďiž změna; vytýkám pouze *zbytečné* měnění a nedostatek jednotného a důsledného postupu.

Ecclesia překládáno různě: církev, církevní obec, obec, shromáždění, často v témž smyslu a zbytečně. Může-li se psáti *církve* judské Gal 1, 22, proč píše se jinde *církevní obce* macedonské (2 Kor 8, 1), galatské (1 Kor 16, 1), asijské (1 Kor 16, 19) atd.? Totéž platí i o církvi *místní* (v Antiochii při tamější *církvi* Sk 13, 1 a: *církevní obec* thessalonická 1 Sol 1, 1) Rovněž ve Zjev: sedm *církevních obcí* 1, 20, pak: *církev* efeská 2, 1, .. *církevní obec* pergamská 2, 12 atd. Změny zbytečné.

Dies festus Lk 22, 1 svátek, Mt 26, 5, Mk 14, 2, Jan 13, 29 den sváteční, Jan 5, 1, 13, 1 slavnost.

Ἔρημος (τόπος) Lk 4, 42 místo samotné (má býti: osamělé), Mk 1, 45. Lk 9. 10 ... místo pusté. — Desolatio Mt 24, 15, Mk 13, 14 spuštění, Lk 21, 20 spustošení (místa souhlasná!)

Evangelista Ef 4, 11, Sk 21, 8 a 2 Tim 4, 5 hlasatel evangelia.

Θερίζω meto Gal 6, 8. 9 třikrát: sklízeti, jednou: žíti (2 Kor 9, 6: žnouti).

Thesaurus Mt 12, 35 poklad, 13, 52 zásoba (místa souhlasná).

Israel, obyčejně, někdy Israelité, jindy: lid israelský (na př. Jan 3, 10 Ty jsi učitelem v lidu israelském.)

Κακοῦργος zločinec: Lk 23, 32 (nequam), 23, 39 (latro); Lk 23, 32 lotr (latro); λῃστής latro obyčejně lotr (při umučení a také Mk 11, 17), 1 Kor 11, 26 lupič, což zase jinde odpovídá slovu ἅρπαξ raptor.

Fragmenta vždy: drobty, jen Mt 15, 37 kousky, s poznámkou „bylyť to nejen pouhé drobty, nýbrž i větší kousky", ač místo to je souhlasné s Mk 8, 8. 20, kde psáno: drobty; téhož slova užito i při prvém nasycení lidí Mt 14, 20, Mk 6, 43, Lk 9, 17 a Jan 6, 13; slovem drobty přeloženo však také ψιχία micae Mt 15, 27 a Mk 7, 28 a τὰ πίπτοντα micae Lk 16, 21.

Κράσπεδον vždy třepení, jen Mt 9, 20: podolek (nevhodné).

Κρατέω teneo Mk 6, 17 zatknout; Mt 14, 3, 26, 50, Mk 14, 1. 49 jmouti; Mt 26, 48, Mk 14, 44 chopiti se; změna je tedy většinou na místech souhlasných nebo brzo po sobě; πιάζω apprehendo též zatknout Jan 7, 44, 10, 39 . . ., jmouti Jan 8, 20, 11, 57 . . .

Κράτος imperium (v stereotypním zakončení: vláda Jud 1, 25, 1 Petr 4, 11, panování 1 Tim 6, 16, 1 Petr 5 11.

Lilia Mt 6, 28 kvítí, Lk 12, 27 lilie (místa souhlasná!)

Κώμη castellum osada Lk 5. 17, 8, 1, 9, 12; městečko Mk 8, 27, Lk 10 38; dědiny Lk 9, 6, 13, 22 (dědiny také = ἀγροί villae Lk 8, 34, což zase L . 9, 12 znamená dvory); (vicus) vesnice M. 6, 36. 56, 8, 23. — Vicus Mk 9, 11, Lk 14, 21, Mt 6, 2 ulice; ale už tři verše dále ulice platea, což L . 14, 21 přeloženo zase: silnice.

Atramentum 2 Kor 3, 3 černidlo, 2 Jan, 12, 3 Jan, 13 in .oust.

Μετοικεσία transmigratio stěhování Mt 1, 11. 12. 17a a v témže verši Mt 1, 17b zajetí, ačkoli na nesprávnost tohoto překladu zvláště upozorněno v proslovu k prvnímu dílu.

Mistr; jedinému tomuto slovu českému odpovídají výrazy tři: rabbi (má jen několikrát Mt, Mk a Jan), praeceptor — t. j. představený — (šestkrát u Lk) a magister (nejčastěji u všech). — Mimo oslovení překládáno toto někdy učitel Jan 3, 10, někdy mistr Mt 10, 24.

Una (prima) sabbati: první den týdne (a pod.) Mt 28, 1, Mk 16, 2. 9, Jan 20, 19, ale Lk 24, 1, Sk 20, 7 a Kor 16, 2 neděle.

Nésti; slovem tímto přeloženo (správně) portare Lk 23, 26, ale také (nesprávně) ἵνα ἄρῃ ut tolleret aby nesl Mt 27, 32, M . 15, 21.

Νύμφη nurus Mt 10, 35 nevěsta, Lk 12, 53 snacha (místa souhlasná!)

Filii sponsi (nuptiarum) Mt 9, 15 přátelé ženichovi M . 2, 19 hosté ženichovi, Lk 5, 34 svatebníci (místa souhlasná!)

Confessio Žid 3, 1 vyznání, 4, 14 víra, kterou vyznáváme (to už není jen překlad, nýbrž výklad.)

Paedagogus 1 Kor 4, 15, vychovatel (toto Řím 2, 20 = παιδευτής), Gal 3, 24 pěstoun.

Παῖς; řecké výrazy tohoto pojmu jsou překládány výrazy českými: dítě, dítko, nemluvňátko, pachole, pacholík, syn, synáček, chlapec, maličký, nedospělý, nedospělec, ale střídavě a **bez kteréhokoli pravidla**.

Παραθήκη depositum (název dogmatický) 2 Tim 1, 12. 14 vklad, 1 Tim 6, 20 state . svěřený. Ne sice etymologicky, ale věcně vystihuje pojem ten asi nejlépe čes. ý výraz ‚odkaz'.

Parasceve vždy pátek, M . 15, 42 den přípravy, Lk 23, 54 rovněž pátek.

Castra: kasárna (výraz v Bibli méně vhodný) S . 21, 34. 37, 22, 24, 23, 32; ležení Žid 13, 11. 14; hrad S . 23, 10. 16 (ač v tomto případě bylo ležení s.utečně na hradě).

Pascha obyčejně: beránek (i 1 Kor 5, 7), Mk 14, 12. 13 velikonoční beránek, Jan 18, 28 velikonoční oběti; v jiném smyslu arci = velikonoce.

Patriarcha vždy, jen Sk 2, 29 praotec (Řím 4, 1 προπάτωρ pater rovněž praotec).

Fons Jan 4, 14 pramen, ale Jan 4, 6 studnice, čemuž odpovídá Jan 4, 12 puteus (Jan 4 11 studna); opět změny nepatrné, ale zbytečné.

Názvy peněz někdy překládány, jindy nikoli, což má na některých místech dobrou příčinu; ale nějaká důslednost by měla přece býti. Nepřekládáno: stater Mt 17, 26, drachma Lk 15, 8 (didrachma Mt 17, 24 přeloženo: daň chrámová), denár Mt 20, 2, Lk 10, 35 atd. (ale Jan 6, 7 peníz), lepta Mk 12, 42, Lk 21, 2 (ale přeloženo Lk 12, 59). — I talentum i mna přeloženo jediným výrazem: hřivna Lk 19, 11 27, Mt 25, 14—29, Mt 18, 24 dd, ač na místě tomto δηνάριον nepřeloženo. Slovem »penízek« přeloženo: 1 quadrans Mt 5, 26 (ač nepřeloženo*) Mk 12, 42); 2. as Mt 10, 29; 3. minutum; 4. dispondius Mt 10, 29 (podle 2. by mělo alespoň býti: dva penízky).

Usura Mt 25, 27 užitek, Lk 19, 23 úrok (místa souhlasná!).

Πονηρός jako epitheton služebníka překládáno: Mt 18, 32 nešlechetný (nequam), Lk 19, 22 špatný (rovněž nequam); Mt 25, 26 špatný a Mt 22, 10 zlý (v obou případech: malus).

Ὁ πονηρός ve významu διάβολος: nešlechetník 1 Kor 4, 13 (malus), Ef 6, 16 (nequissimus); zloboh Mt 13, 19 (malus); zloboch 1 Jan 2, 13, 3, 12 atd.

Popluží; tomuto zastaralému slovu odpovídá χωρίον Mk 14, 32 praedium, Jan 4, 5, Mt 26, 36 villa (s pozn. »či dvůr«), ἀγρός villa Mk 5, 21.

Calix pravidelně: kalich; Mk 7, 4. 8 koflík; Mk 9, 40, Mt 10, 42 číše; Mt 23, 2 a Lk 11, 39 pohár.

Praetorium zpravidla: soudní dvůr; Sk 23, 25 palác; toto však Mt 26, 58 = αὐλή atrium, což zase přeloženo Lk 22, 25: dvůr.

Presbyteros (pl.) Jak 5, 14 kněží, 1 Petr 5, 1 starší (protiva: iuniores), 1 Tim 5, 17. 19 a Tit 1, 5 duchovní; πρεσβυτήριον 1 Tim 4, 14 staršinstvo.

Různě vyjadřován pojem proselyta. Někdy překládán, a to: novověrec Mt 23, 15, Sk 2, 11, 13, 43, 6, 5 (zde advena = židovský novověrec), ač novověrec znamená 1 Tim 3, 6 také neophytus; — jindy naopak cizí název proselyté kladen za σεβόμενοι: colentes (religiosi) Sk 13, 50, 17, 4. 17, colentes Deum Sk 18, 7, 16, 14; Sk 13, 16 podobné rčení ponecháno v textu (»kteří se bojíte Boha«) s poznámkou, že se jedná o proselyty.

Σάλπιγξ 1 Kor 14, 8 polnice, 1 Kor 15, 52 trouba (i 1 Sol 4, 16 . . .).

Sindon: plátno Mt 27, 59, kment Mk 15, 46, Lk 23, 53 (tato tři místa jsou souhlasná, jednajíce o pohřbu Kristově); lněné roucho Mk 14, 51. 52. Slovem kment překládáno také byssos Lk 16, 19 a Zjev 19, 8 a 18, 12. 16. — Purpura překládáno Lk 16, 19 a Sk 16, 14 purpur, Zjev 17, 4 a 18, 12. 16 nach, Mt 27, 28 a Mk 15, 17. 20 šarlat; šarlat je však zároveň coccus Žid 9, 19 a Zjev 18. 12. 16.

Služebník; příslušných výrazů českých užíváno velmi střídavě, ač může býti závažný důvod pro změnu, psáno-li na př. za výraz servus Christi služebník Kristův. Vyhýbati se však třeba měnění přílišnému; českému slovu ‚služebník' odpovídá na př.: διάκονος Mk 10, 43, Řím 13, 4 atd.; δοῦλος Mk 10, 44 . . .; οἰκέτης Sk 10, 7, Řím 14, 4 . . .; ὑπηρέτης Jan 18, 18, 1 Kor 4, 1; λειτουργός Řím 13, 5.

— Ὑπηρέτης přeloženo mimo ‚služebník' ještě: zřízenec Sk 5, 22. 26, sluha Jan 19, 6, biřic Mt 5, 25 (toto u Lk 12, 58 = πράκτωρ exactor). — Δοῦλος přeloženo: služebník Jan 8, 34. 35, Řím 6, 17, 1 Kor 7, 22, Ef 6, 5. 6; posluha Jan 18, 18; otrok 1 Kor 7, 21 23, Kol 3, 11, Zjev 13, 15, 2 Petr 2, 19; nevolník Ef 6, 8, Zjev 19, 18.

Časté spojení δοῦλος καὶ (ἢ) ἐλεύθερος překládáno různě: otrok a svobodník Gal 3, 28, Kol 3, 11; nevolník i svobodník Zjev 6, 15, 19, 18; nevolník nebo svoboden Ef 6, 8; ať nevolní nebo svobodní 1 Kor 12, 13. Srv. také 1 Kor 7. 21—23 a Ef 6, 5—8.

Femininum παιδίσκη přeloženo: služebnice Mk 14, 66 69, služka Lk 12, 45, nevolnice Gal 4, 22. 23, děvečka Sk 16, 16, 12, 13; Mt 26, 69.

Cohors: Kohorta Sk 21, 31; četa Sk 10, 1, 27, 1, Jan 18, 3. 12; tlupa Mt 27, 27, Mk 15, 16.

Σπέρμα (σπορά) semen překládáno ve známém smyslu místo dřívějšího ‚símě' zpravidla slovem ‚potomstvo', ač ne vždy (na př. Sk 3, 25 . . .), nezřídka užito slova

---

*) ale v poznámce vysvětleno slovem čtvrták. Tento nepěkný výraz se houževnatě drží v českých Biblích; dříve jím překládáno slovo tetrarcha.

pokolení, jako Sk 13, 23; tomuto však odpovídá ještě φυλή tribus (na př. Sk 13, 21 (tedy dva verše před místem právě zmíněným), genus Sk 17, 26, genus Sk 27, 29 a generatio Mt 12, 39 . . .

Sporta Sk 9, 25 a Mk 8, 8 koš, Mt 16, 10 a Mk 8, 20 košík; κόφινος Mt 16, 9 košík (ač 16, 10 totéž slovo σπυρίς), jindy koš.

Στέφανος corona (i příslušné sloveso): koruna, korunovati (nejčastěji); někdy: věnec, věnčiti (2 Tim 2, 5); věnec jest i diadem Zjev 19, 12. — »Illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam« 1 Kor 9, 25 (podobně i text řecký) přeloženo: oni, aby obdrželi věnec porušitelný, my však korunu neporušitelnou.

Synagoga vždy, Zjev 3, 9 sbornice (satanova); toto zůstalo patrně z překladu starého.

Synedrium concilium Sk 4, 15 . . . rada, Sk 6, 12. 15, 22, 30 velerada, Mt 10 17, 13, 9 soud.

Corpus carnis Kol 1, 22 tělo masité, Kol 2, 11 plet tělesná.

Publicanus vždy: celník, jen Lk 3, 12 celný a Mt 18, 17: publikán.

Solidus cibus Žid 5, 12 tvrdý pokrm, ale už 5, 14: tvrdá strava; 1 Kor 3, 2 Esca pokrm (tuhý).

Uzdraviti (se); tomuto jedinému českému slovu (snad jen ještě jednoho slova je užito, totiž učiněn jsem zdráv na př. Jan 5, 14) odpovídá několik výrazů řeckých: Sk 4, 9, Mt 9, 21, 22; Mt 14, 36; Sk 4, 14, 5, 16, Jan 5, 10; Sk 9, 3 , 10, 38 . . .; Jan 5, 4, 9; Jan 5, 11. 15; Mk 16, 18; zvláště nemístné jest překládati po sobě několik různých výrazů slovem týmž na př. Lk 9, 1. 2, 9, 11, zvláště však Jan 5, 4. 9. 10. 11. 14. 15.

Hydria Jan 4, 28 konev, Jan 2, 6. 7 stoudev.

Υἱοθεσία adoptio filiorum (název dogmatický): synovství Řím 8, 15, 9, 4; přijetí za syny Ef 1, 5; přijetí za syny boží Gal 4, 5.

Večeřadlo; tímto slovem přeloženo Mk 14, 14 refectio, 14, 15 coenaculum, Lk 22, 11 diversorium, Sk 1, 13 coenaculum (což je zase přeloženo Sk 9, 37. 39 hořejší síň; tomuto zase odpovídá Lk 22, 12 coenaculum).

Vinař; tímto jediným slovem přeloženo agricola Mt 21, 33 . . . a Jan 15, 1 i cultor vineae Lk 13, 7 (Mk 12 γεωργός přeloženo latinsky napřed agricola, pak colonus).

Tribunus vždy (i Zjev 19, 18) tisícník, na dvou místech (Mk 6, 21 a Zjev 15): plukovník.

Ψευδο- falsus falešný prorok (obyčejně) i Zjev 16, 13, 19, 20 20, 10; třikrát: nepravý prorok (Mt 7, 15, 2 Petr 2, 1, 1 Jan 4, 1); falešný svědek Mt 26 59 a často, ale: křivé svědectví (vždy) a křivý svědek 1 Kor 15, 15; falešní bratří 2 Kor 11, 26, Gal 2, 4; falešní Kristové Mt 24, 24, Mk 13, 22; nepravý apoštol 2 Kor 11, 13; nepravý učitel (mendax) 2 Petr 2, 1; zázraky lživé (mendacia) 2 Sol 2, 9.

Ψυχή anima dle různého významu různě překládáno; přece však v témž významu a hned po sobě měněno Mt 16; v. 25 dvakrát: život, ale ve v. 26. dvakráte: duše — asi z ohledu na nesprávný výklad verše 26., tradicí téměř už zobecnělý.

Zázrak; řecké a dle nich latinské výrazy pro tento pojem jsou signum, prodigium, virtus; překlad opět není důsledný; σημεῖον přeloženo: někdy zázrak, jindy div nebo znamení; rovněž τέρας libovolně měněno: div, zázrak; δύναμις (i plur.): moc, moc divotvorná, div, čin mocný; příkladů je mnoho; i v témž verši měněno, zbytečně (viz na př. 2 Kor 12, 12). (O. p.)

Alois Hlavinka, Když srdce zavolá nebo Rationale obsequium, t. j. světské myšlenky o svatých věcech. V Olomouci 1917. Knihovny Paedagogické akademie sv. 5. Cena 2 K 60 h.

„Naší dobou jde a pořád patrněji se jeví pud a tlak k náboženskému životu. Je to výslednice mnohonásobné působnosti . . . I moderní člověk cítí, že světem se srdce nenasytí. Ale při tom bývá člo-

věku nesnadno vymaniti se z pout, kterými svět drží člověka jako kleštěmi. Bez vnitřní působnosti to nejde, ale člověk, když Bůh působí, má si to uvědomiti, poznati čas navštívení svého a také se přičiniti, spolupůsobiti . . . Když srdce zavolá, ať člověk uslyší. A jistěji uslyší, když rozumem zví, že jest volán k rozumnému poslušenství, k rozumné službě, bohoslužbě. A to spíše pozná, když se to řekne přístupněji, pokud svatá věc snese, po světsku."

Tato slova z „Úvodu" páně spisovatelova jistě dobře charakterisují celou knížku. Je to 53 vzácných hlubokých meditací o nejdůležitějších záhadách životních, od záhady kosmologické až do záhady věčnosti. Forma meditací jest velmi vhodná, svěží, světská, ale s četnými citáty z Písma a hluboce náboženská, ba někdy mystická. Patrno, že p. spisovatel není jenom vynikající znalec lidové řeči a písně, jak dokázal svými dřívějšími spisy, nýbrž i hluboký myslitel a theolog, který ovládá stejně dějiny světské i církevní, Písmo sv. i Otce a spisovatele středověké. Některé meditace jeho, jako „Řeč nad propastmi", „Království Boží v nás", „Tříděni duchů", „Cesty k víře", „Sucho v duši", „Skrytý Kristus", „Sub specie aeternitatis" jsou opravdu vzorem stručných ale přece jen hluboce obsažných náčrtů meditačních.

Pro dnešní dobu naši je kniha Hlavinkova jako stvořena. Kletba bezduchovosti těžce lpí na dnešku. Kam pohlédneš, všude bezduchý, hrubý materialism a cynism, vnější pokrok, vnější osvěta a civilisace — v duši však prázdno a pusto. K čemu všecky velkolepé vynálezy a objevy, k čemu triumfy věd odborných — když zmírá duše, když domnělým pokrokem zakrývá se děsné prázdno v srdci, duši člověka.

Jsme na rozhraní nové doby. Bohatýrové ducha již delší dobu volali mocně: „Zpět k duši, k ráji srdce." Nuže, kniha Hlavinkova ukazuje cesty. Jen kultura duše dovede zaceliti hluboké rány, jež otevřel v národu našem a evropském lidstvu vůbec hrubý materialism, sterilní rationalismus a surový mamonism. Skutečné obrození národní, regenerace sil životních jedině touto cestou jest možná.

„Po válce bude život i v náboženství čilejší, rušnější," praví p. autor. Když oživne náboženské vědomí i nepřátelé zostří zbraně a najdou si nové. Když protivy prudčeji se střetnou, bude tíže zůstati lhostejným, „nad stranami". *Dr. Jos. Kratochvíl.*

Václav Kubíček, Katolická prvouka pro nižší třídy obecných škol. Nákladem R. Prombergra v Olomouci 1917.

Nový pokus jednotné náboženské učebnice pro první tři roky obecných škol je důležitým krokem k uskutečnění myšlenky, jež ozývá se již od let v odborné literatuře i v kruzích katechetických a o níž také „Hlídka" mnohokrát psala. A co je zvláště potěšitelno: je to práce zcela naše, česká, nejen původem, ale celým svým duchem, práce

svérázná, vyrostlá z dlouholeté praktické činnosti ve škole a podporovaná znalostí psychologie lidové i dětské. Kromě toho má p. spisovatel neocenitelný dar, že dovede podati věc velmi názorně, konkretně a srozumitelně. Jeví se to ve všech třech součástkách, z nichž je „Prvouka“ složena.

Jsou to především biblické články. Naproti „Učebnici katol. náboženství“, vydané r. 1916 v Mor. Ostravě, v níž bibl. články jsou po většině volnou parafrasí Písma sv., zachoval p. spis. pokud jen možno biblické znění, k němuž jen výjimkou přidána některá vysvětlení. Je to způsob docela správný, dnes skoro všeobecně uznávaný, a knize jen prospěl. Mluva článků nabývá tím větší barvitosti, konkretnosti i vážnosti, a při tom jest i dětské schopnosti zcela přiměřena. Krátké jasné věty pěkně se čtou a snadno pamatují. — O výběru článků jsou mezi katechety různé názory, ale za našich tak málo příznivých školních poměrů celkem stačí moudře omezený jejich počet v „Prvouce“, v níž Starý zákon končí se zákonodárstvím na Sinaji a krátkým přechodem k Nov zákonu, kdežto zmíněná „Učebnice“ přidává ještě řadu článků o vyzvědačích, soudcích, králích, prorocích atd.

Z biblických článků vyplývají pak učebné věty ve formě katechismových otázek. Soubor jejich připojen jako přídavek ke konci Prvouky pod názvem „Učivo větné“ Je to vlastně malý katechismus, značně ovšem zkrácený a zjednodušený. Obsahuje celkem 168 otázek, ale mohlo jich býti zcela dobře mnohem méně. Jsou tu dle mého názoru zbytečny otázky z bibl. dějin, jež dříve v článcích ani nejsou uvedeny. K čemu memorovati otázky jako na př.: „Čím se probřešil Kain proti Abelovi?“ a pod. Stačilo by úplně oněch 84 vět z vlastní „Prvouky“; pak by odpadlo také dvoje číslování v „Učivu větném“. Pichler ve svém návrhu zkráceného malého katechismu, jejž byl nucen připojiti k novému vydání své „Náboženské knížky“, vybral jen 78 otázek. Ovšem jsou zase otázky Kubíčkovy namnoze lepší, jednodušší a snadnější pro děti, než Pichlerovy, jenž ponechal většinou otázky rakouského malého katechismu nezměněny, mezi nimi i některé definice (na př. i otázku „Co jest církev obecná“, pak vlastnosti boží ve staré formě: „Co znamená: Bůh jest pouhý duch“ atd.). Spisovatel „Prvouky“ vyhnul se definicím velmi šťastně, až na několik zcela krátkých (Co jest očistec, peklo atd.), jež by se daly snadno také jinak upraviti.

Je dobře, že i v tomto „Učivu větném“ zachován dějinný postup, shodný s „Prvoukou“, a nikoli systém katechismu. Je to výhodno zvláště pro opakování, jež má se díti pravidelně, když byla probrána určitá část, aby si děti uvědomily lépe historickou souvislost událostí a při tom pevněji vtiskly do paměti získané pravdy Při soustavě katechismové měli bychom obtíž podobnou, jako máme při katechismu dosavadním: bylo by nutno ukládati otázky hned z té, hned z jiné části, což malé děti jen plete.

Ostatně není ani učivo „Prvouky“ bez soustavy: p. spisovatel spojil dějinný postup s články apoštolského vyznání víry, podobně jak

učinil ve svých slavných katechesích pro nižší stupně G. Mey a jak se většinou také provádí ve škole. Tak vložil do 1. článku víry kromě příběhů starozákonních výklad Desatera, do 4. článku svátost oltářní, do 5. čl. pokání, do 8. svátosti. Odlišil se tím, že nauku o mši sv. odtrhl od poslední večeře a svátosti oltářní a vložil ji až za 9. článek víry, což se mi nezdá ani přirozeným ani praktickým. Že oddělil také celou přípravu ke sv. zpovědi a k sv. přijímání do zvláštního přídavku, má ovšem své výhody, ale také nevýhody. Podle zásady provedené v knize bylo by důslednější a přirozenější zařaditi přípravu do „Prvouky“ a krátkou pobožnost mezi modlitby nebo ještě lépe: na zvláštní lístky, jež by se mohly vložiti do modlitební knihy; neboť aby se děti modlily při prvním sv. přijímání z učebnice, které užívaly po dva roky ve škole, k tomu i dosti velikého formátu — sotva by bylo krásné a povznášející; a modlitby v dosavadních našich modlitebních knihách pro mládež jsou již slohově naprosto nezpůsobilé pro děti 3., po případě 2. šk. roku, tím méně pak souhlasí s methodou, jíž nutno postupovati u dětí tohoto věku.

Nejvíce liší se „Prvouka“ od ostatních podobných prací svými článečky: Knížka Pichlerova i naše česká „Učebnice“ pod každým bibl. článkem kromě katechismových vět má také hojně různých jiných pouček mravních, liturgických, výňatků z Písma sv., z modliteb a kostelních písní, pokud se dají — někdy i dosti násilně — vyvoditi z biblického příběhu. U některých článků jest 8—10 takových vět. Že nezlákají dětí k četbě, je zřejmo již z jejich formy. Svou různorodostí nepřispívají také jistě k jednotnosti dojmu, jakým má působiti každá katechese. Tak na př. z příběhu o Kainu a Abelovi vyvozuje česká „Učebnice“ tyto poučky: o vraždě, o závisti a hněvu, o odpuštění hříchů, o lítosti, Abel předobrazem P. Ježíše, o modlitbě, o obětech, o mši sv., o úmyslu při mši sv., o krvavé oběti předobrazem smrti Pána Ježíše . . .

Podobnou nevýhodu mají ovšem také článečky Prvouky, hledíme-li na ni jako na školní učebnici. Ale p. spis. výslovně podotýká, že „Prvouka“ chce býti také knihou rodinnou, v níž by si doma četly děti a snad i dospělí, zvl. rodiče, kdežto katecheta si vybírá pro školní vyučování pouze jednotlivé kaménky z bohatých pokladů, které jsou tu velmi pečlivě shromážděny.

Je tedy „Prvouka“ jaksi kompromissem dvou proudů katechetických, z nichž jeden volá po náboženské čítance přizpůsobené praktickému životu bez mnohých theoretických pouček v otázkách a odpovědech, druhý pak zdůrazňuje nutnost přesné katechismové soustavy. Kompromiss obyčejně neuspokojí úplně žádné strany. Ale za našich školních poměrů jest myšlenka Kubíčkova asi nejlepším východiskem a provedení její nutno nazvati v celku zdařilým. Asketické a jiné poučky, jež ve jmenovaných dvou učebnicích jsou rozptýleny v několika bodech a podány formou málo vábivou, seskupil p. spis. s jednotného hlediska v článečky opatřené zajímavým nápisem. Obsahem jejich jsou kromě úryvků z Písma sv., z modliteb a písní četné příklady z dějin.

zvl. českých, ze životů svatých i z denního života, obrazy z přírody, lidová přísloví atd Všechno pak podáno slohem konkretním, jadrným a dětem snadno přístupným. Stačí srovnati třebas uvedený prve příběh o Kainu a Abelovi, z něhož vyvozena jen jediná poučka o rozdílu hříchů a připojeny tři vniterně s příběhem pěkně související článečky: „Od pouštím rád?“ „Malé začátky“, „Bez koruny a přece král“.

Že o některých věcech v „Prvouce“ mohou býti různé názory, je zřejmo: každý posuzuje obyčejně dle svých poměrův i své individuality A je také přirozeno, že kniha není hned na poprvé dokonalá Pichlerovu knížku zkoušeli na školách po 5 let; přes 1000 došlých návrhů zkoumala katechetická sekce Lvovy společnosti; nové vydání (1917) vyšlo pak zase jen prozatímně se žádostí, aby byly dále posílány opravné návrhy. Téhož jistě si přeje i p. spisovatel „Prvouky“. Vysoká válečná cena knihy i nedostatek výtisků znemožní ovšem, aby se rozšířila mezi děti, ale zatím mohou ji katecheté prostudovati a vyzkoušeti, jak se osvědčí pro přípravu k vyučování. Myslím, že bude pro každého dobrou příručkou již od první třídy V mnohém pak přispěje také „Doprovod katolické Prvouky“, v němž p. spis. podrobně vysvětluje složení své knihy, podává návod, jak by se dalo dle ní pracovati, a konečně i úplné vzorce osnov pro první tři školní roky. Uloženo tu mnoho pěkných, cenných a zdravých myšlenek.

Bylo by škoda, kdyby svědomitá, všeho uznání hodná práce Kubíčkova měla býti odstrčena všeobecným zavedením učebnice Pichlerovy pro celé Rakousko, jak se před časem psalo. Je schopna zdokonalení a až za příznivějších poměrů bude vypravena také, jak p spis. slibuje, pěknými a doufám i původními barevnými obrázky, dojde jistě obliby u dětí, rodičův i katechetů: usnadní, zradostní a také zúrodní jejich práci tam, kde dnes bývá často nejnesnadnější Bude li pak u nás zavedena, bude to zároveň první krok, abychom se vymanili ze stálých překladů náboženských učebnic.

* * *

Jan Jakubec, Sebrané spisy Františka Vladislava Heka. I. Práce veršované. Novočeská knihovna č. 1. Nákladem České akademie v Praze 1917. Stran XXVIII a 148. — *Jaroslav Vlček*, Almanachy Antonína Jaroslava Puchmajera Novočeská knih č. 2. Stran 155

Současně se Staročeskou knihovnou začala Akademie vydávati také knihovnu Novočeskou, jejímž úkolem jest „přispívati ke znalosti doby obrozenské hlavně po stránce literárně historické.“ Nová sbírka bude tedy přinášeti v kriticky přesných vydáních literární díla českých buditelů, mezi nimi i takových zjevů, které se samy neprobojovaly do pozornosti širšího čtenářstva a jejichž jména často dávno již zapadla v málo přístupných časopisech a novinách.

První číslo kříší památku studovaného dobrušského kupce Fr. Vl.

Heka, kterého jsme znali dosud jen jako sympathického hrdinu Jiráskova rozsáhlého románu „F. L. Věk“. Prof. Jakubec v důkladném úvodě osvětluje své zásady vydavatelské a mluví podrobně o pravopise Hekově; životopis a rozbor spisovatelské činnosti jeho podá až ve druhém svazku, jenž přinese práce psané prósou. Zde sebral pečlivě básně Hekovy rozptýlené dosud v obrozenských časopisech, jakož i básně jeho dvou dcer, jež psaly zcela v duchu otcově a pod jeho vlivem Nejzajímavější jsou ještě epigramy, v nichž ozve se časem pěkný vtip nebo satira na lidské chyby i současné společenské poměry — jinak má celá kniha význam pouze literárně historický a sotva dostojí druhému, podřadnému ovšem úkolu Novočeské knihovny, aby totiž nízkou svou cenou vnikla i mezi lid. I dnešní lidoví čtenáři mají již jiné požadavky než jejich předchůdci před 100 a více lety.

Zvýšenou měrou platí to o druhém čísle, jež přináší z pětidílného Puchmajerova sborníku I. svazek „Sebrání básní a zpěvů“ z r. 1795. Knížka je dnes bibliografickou vzácností. Prof. Viček vydává ji úplně v původní podobě, i se starým pravopisem a švabachovým písmem. Vedle Puchmajera je tu zastoupen hlavně Šeb. Hněvkovský, Jan a Vojtěch Nejedlý, Jaroslav Metlovic a jedním epigramem také J. Jungmann.

M. Běňa, Jano Šibenec, kurucký komandýr. Historické črty. Nakl. R Promberger v Olomouci 1917. Stran 96.

Spisovatel po své knize o slováckých dětech a nynějších poměrech (viz Hlídku 1916, 127) obrátil se k minulosti týchž krajin. Zvolil si dobu, jíž bylo u nás dosud velmi málo literárně využito — jako vůbec moravských dějin — dobu cizích vpádů na Moravu v 16. a 17. století. A tak vypravuje v řadě krátkých črt, jaké spousty tropili v jižní Moravě Tataři, Kumáni, Kuruci, jaké útrapy bylo snášeti městům Strážnici, Hradišti, Uh. Brodu a zvláště Velké, jak byli trestáni chycení tu špehouni a zrádci, jak odcházeli odtud zase jednotlivci do Uher, aby pod Rákoczym bojovali za svobodu a bratrskou víru. Jsou to obrázky vesměs pochmurné, působící nepříjemně četnými krvavými scenami a unavující jednotvárností svých námětů, při tom často slohově roztříštěné. Název knize dala první črta o krutém vůdci Kopaničářů v armádě Rákoczyho, Janu Šibenci. Mihne se sice i v některých jiných črtách, ale ústředním bohatýrem tu není.

J. R. Hradecký, Rodina špačka Perčivy. Pohled do manželství dvou špačků, o jejich strastech, radostech i nadějích. Praha 1918.

Píši o knize, aby se naši čtenáři nenechali zlákati nakladatelskou reklamou, jež ji prohlašovala za dílo ryze národní, hodné státi po boku „Babičky“. Hradecký jest mladý spisovatel, jenž jen za minulý rok vydal čtyři dosti tlusté belletristické knihy. Není proto ani divu, že skoro na každé stránce znáti spěch psavosti, jež ubíjí v Hradeckém umělce. Rozvláčná povídavost a vnitřní prázdnota jest patrna zvláště

zde, kde není maskována zevnějším dějem, jak tomu bylo třebas v románech „Vant“ a „Blouznivci ze Studnic“. Zklame se i ten, kdo se snad podle titulu a Laudových obrázků těšil na svěží příběhy z ptačího života. Spis. spokojil se v té věci několika povrchními pozorováními, a to ještě jen s počátku, kde jsou jen jednotlivé nápovědi, že špačci jsou mu symbolem — Čechů, havrani Němců atd. V dalších částech pak jako by již zapomínal, že píše obrazy ze života ptačího. Z jeho špačků stávají se zcela obyčejní trásovití řečníci a žurnalisté, kteří útočí stále na radikální vlastenecké city českého čtenářstva. Sejdou se třebas na svatbě nebo na křtinách a tam s pathosem mluví o boji proti havranům a proti nepokrokovým špačkům, kteří se smlouvají s havrany o sebeurčování národů, o „nadosobních ideách“, o samostatném československém státě a ovšem také o Bílé Hoře . . . Horují také pro pohřbívání ohněm jako „nejlepší a nejdůstojnější“. Na podzim pak — tím kniha končí — letí na návštěvu do Ruska, těší se, že tam uzří věže Moskvy, „Rus volnou, mocnou a šťastnou, a že se tam pozdravíme s našimi bratry a sestrami špačky, kteří mají brka a křídla silnější než my“. A při odletu těchto pokrokových špačků těší se lidé v Čechách, že „začíná věk nový, takový, jaký byl pro nás za tatíka Žižky“. Za války bylo sice třeba českým spisovatelům užívati často různých jinotajů, ale kniha Hradeckého je v té věci již vrcholem nevkusu. *E. M.*

Knihovna lidu a mládeže.

J. M. Barie, Malý farář. Přel. Jos. Bartoš. Praha 1900. — Hrdinou této povídky jest Gavin Dishart, jenž po krušně a lopotně vybytých studiích universitních dosáhne pastorátu „Starých Světel“ v Thrumech. Tam ho lidé pro jeho horlivost a zbožnost takřka na rukou nosí, ale, když vyhlídky jeho zdají se býti nejlepší, vplete se mu v cestu dívka „Babbie“. Původ její zahalen jest závojem tajemství. Zdá se býti původu cikánského, ale je bohatá a, ač to hled. ukrýti, velmi vzdělaná. Svou krásou všechny oslňuje, ale prostí obyvatelé thrumští pohlížejí na ni jako na čarodějku a pohanku. Náš pastor snaží se jí opovrhovati, ale ku své hrůze pozoruje, že v srdc jeho vzňala se k ní vroucí láska. Trpký zápas v duši jeho mezi láskou a tím, co pokládá za povinnost, jest vlastně středem celé povídky Zděšení farníků, když se o tom dovědí, jest veliké; konečně lásk všechno přemáhá. — Předností knihy je zvláště povahopis mužských postav. Probleskuje z ní milý humor.

P. Albieri, A temno posud . . . Praha. — Ve válce o ba vorské dědictví zvolil císař Josef II klášter v Kuksu za hlavní stan Mezi družinou císařovou upoutal na sebe pozornost klášterního lékárníka P. Cyrina mladý rytmistr Arrigo d' Ornano. Jeho chorobný ze vnějšek pohnul tohoto klášterního lékárníka a zároveň lékaře, že m nabídnul své služby a uvedl jej do své lékárny. Zde poznal v něm

svého bratra Jindřicha, který, jsa povahy dobrodružné, utekl asi před desíti lety z domu. Tu dovídá se od něho, že, vydávaje se za německého šlechtice, vstoupil v Italii do vojenské školy, pak jako důstojník byl v Turině a v Paříži, přišel do Vídně, kde při dvorním plesu seznámil se s nějakou vlivnou ale mstivou dvorní damou, z jejíž hnusné poroby se rád vybavil. Z té příčiny stal se zrádcem, podávaje pruskému Fricovi různé zprávy, čímž císaři Josefu II připraveny byly mnohé mrzutosti. I z kláštera podnikl dvě cesty do stanu Fricova. Vraceje se z druhé své výpravy byl však přistižen a zraněn. P. Cyrinus upadl v podezření účasti. Tento vyzradil celou záležitost císaři a prosil za svého bratra. Císař odložil soud až po svém návratu z prohlídek vojska. Mezitím však přijela ona dáma s rozsudkem smrti, podepsaným císařovnou Marií Terezií, kterýžto rozsudek měl býti ihned vykonán. Leč odsouzený předešel to ranou z pistole, kterou vyrval vojínu blízko stojícímu. Když císař se navrátil, bylo vše odbyto a záležitost zůstala nevysvětlena. A temno posud . . . – Pro některé osvícenské a mravní názory nelze knihy právě doporučovati.

V. B. Pavlík-Sychra, Na rychtě Černilovské. Brno. Benediktinská knihtiskárna 1909. — Slohem poutavým vylíčen tu spor osadníkův Černilovských s vrchností o les „Kalthaus“, který jim měl býti odňat úskokem, k němuž návodem své nehodné ženy napomáhal i mladý spoluobčan Kulík. Leč úskok se nezdařil a les zachován osadníkům hrdinnou smrtí matky Kulíkovy a neohrožeností svobodného rychtáře Špatenky. — Povídka pro lid se hodí.

D. N. Mamin-Sibirjak, Povídky. Přel. J. Veselovský. Praha 1901. — V prvních dvou povídkách vylíčeno obětavé plnění povinností. V „Poslední službě“ jede starý pop v noci vánoční poskytnout umírající ženě lesníka Jevtropa útěchy a na zpáteční cestě zmrzne. V povídce „Žid“ lékař, jemuž pro jeho původ dostalo se dosti ústrků, ošetřuje tyfem onemocnělého kollegu Petrova a přijímá místo lékaře v tyfových barácích, až sám podléhá zákeřné nemoci. Ve „Hvězdě“ líčena láska mladého Bucharbaje, který promrhal statek otcovský, k bílému hřibátku „Hvězdě“, jež jediné mu zůstalo. Odešel s hřibátkem do světa a stal se pastuchou u zámožného Kirgize Zavzgy, jehož dcera Mečita se do něho zamilovala. Když otec prohlásil, že dá dceru tomu, kdo v závodech zvítězí, súčastní se s „Hvězdou“ závodů a zvítězí. Leč nedostává se mu výkupného za dívku. Zavzga žádá, aby mu „Hvězdu“ prodal; tomu se Bucharbaj vzpírá. Konečně dostává se mu Mečity za ženu. Tu mu však zloděj ukradne „Hvězdu“, a on marně jej honí. I opouští i Mečitu a jde do světa „Hvězdu“ hledat, až jej naleznou u studně mrtvého, objímajícího svou bílou čepici. „První lov“. Čtrnáctiletý Pavlík dostal od strýce k narozeninám ručnici. S tou vypraví se na první lov, při němž zastřelil kachnu. Ale zármutek káčat nad ztrátou matky účinkoval na něj tak, že již nikdy nevzal ručnice do rukou. „V zimě na Studené“ líčen strastný život starého hlídače této samoty s jeho psem Muzgarkou, kam jen jednou za rok přijížděli vozkové s nákladem lososů, aby zde odpočinuli, při čemž mu

8*

dovezli stravy na celý rok. — Povídky neobsahují nic závadného a hodí se pro dospělejší mládež, pro niž jsou určeny.

Václav Tumpach, Z knihy života Řada II. Praha Kat spolek tisk 1910 — V nejdelší ze tří povídek, přeložených z polského, „Pro duši“, líčí spisovatel Jan Lada obětavou lásku sestry pro svého bratra Žofie Laňská, dívka ani ne dvacetiletá, slíbila takřka pod přísahou své umírající matce, že vynaloží vše na záchranu svého mladšího bratra Viktora Slibu svému snaží se věrně dostáti. Záchrana rodinného statku Miňkovic se jí dosti podařila za pomoci starého Čaplevice, bývalého sluhy svých rodičů a nyní nájemce statku na blízku a po jeho smrti za pomoci jeho nezištného syna Stanislava, k němuž za to pojala nejen důvěru, nýbrž i upřímnou lásku Více obětí stála záchrana duše náruživého mladíka. Dokud byl studentem, poslouchal své sestry, která mu byla nejen sestrou, ale i matkou. Když však dospíval, upadl následkem zlých přátel na scestí Žofie vytrpěla mnoho pro svého bratra a jen podpora Stanislavova ji udržovala. Když však viděla, že všechna její námaha jest marna, zřekla se i lásky sobě věrného Stanislava a vstoupila do kláštera, aby se za bratra modlila. Oběť sestry Bronislavy nebyla oslyšána. Viktor zemřel kajicně, usmířen s Bohem.

V kratičké povídce „Jeden jako druhý“ líčí A. M. L. staré bezdětné manžely, dobráky, kteří, četše v novinách o bídě sirotků, oba ochotni byli některého se ujati, ale ostýchají se jeden druhému s úmyslem svým se svěřiti. Konečně k vespolné spokojenosti se dohodnou. V povídce „Poslední mše“ líčí opět Lada poslední okamžiky starých řeholnic v klášteře, jenž vládou byl rozpuštěn a zabrán, kdež byly tyto stařenky ztrávily téměř celý život ve službách Bohu a bližnímu. — Povídky dobře se pro lid hodí. *A. S.*

Květnice: Kniha pro dívky. Napsal K. Balík. Knih Dědictví Svatojanského č. 138. V Praze 1917. Str. 350. Cena 2 K. — Kniha obsahem velmi pěkná, zasluhující, by byla všemožně doporučována a šířena. Statí o jednotlivých ctnostech nebo nectnostech je 101 Některé sice mohly by pro příbuzný obsah býti sloučeny v jedno ale i toto rozdělení má své výhody: statě jsou kratší, a dobré neškodí opakovati. Rady a pokyny podány slohem napomínacím, ale neunavují protkány jsouce vhodnými příklady z dějin i všedního života, výroky Písma a spisovatelstva i moudrosti lidové. Někdy (na př 8. Štěstí) příběhový obal mohl by býti příhodnější, méně hledaný, ale toť vedlejší.

K obsahu jest jen málo co podotknouti. U statečnosti mohlo býti víc o statečnosti ve věcech náboženských, které se našemu pokolení zvláště v našem národě tolik nedostává. U růžence nebylo by od místa upozorniti na pochopitelnou námitku mechanismu. Přemrštěno jest (ač jinak p. spis přepjatě nepíše), co napsáno na str. 301: „Jako Nebeská Paní [v Lourdech] držela růženec na pravé ruce, tak chci stále u sebe a s sebou míti a nositi růženec“ Dějiny náboženské znají různé modlicí nástroje, i není ani růženec ničím lidské povaze a čistému náboženství nepříhodným, ale požadavky

řeba dobře rozlišovati. Chváliti dlužno, že vedle vlastních ctností náboženských obrácen zřetel také ku ctnostem občanským a společenským a vplétány pokyny pro všední život, ba i rady zdravotní; z těchto známé pravidlo „hlavu studeně, nohy teple“ novým lékařstvím se co do prvé části bezvýhradně neuznává. Posledního pořízení (95) dívky obyčejně nedělávají. Ženy prý jsou zbožnější (308) než muži; je to pravda, jen že ta ženská zbožnost velice často jest vana religio, bohužel, a od té třeba co nejdůtklivěji odváděti ku zbožnosti v duchu a v pravdě životní, jak spis tento poctivé činiti se snaží, nenadržuje nikterak feminismu, kterýž ani náboženství našemu na prospěch nebyl a není.

Mluva spisu celkem jest pěkná, správná a důstojná. Vymýtiti třeba zobecnělý zlozvyk říkati nebo psáti: za doby svého kralování, po čas jeho nepřítomnosti a pod. Starost (197) není totéž, co staroba. Ortel jest rozsudek, nález a p. Píše se Assisi, ne Assisi. Na str. 93 v místě z listu k Židům má státi: zaslíbení (m. zalíbení). Výroky Písma vůbec uváděny v obvyklých překladech. „Nehřeš více!“ v prosté češtině, i když toho „více“ ujímá se „Naše řeč“, znamenalo by: nehřeš více než dosud, kdežto Pán chce říci: nehřeš již! Nikdo „nemyslný řekl . . .“, nýbrž pošetilý. Úryvek o ženě statečné (Parab. Salom.) by se našim ženám tak pěkné a příkladné četl, kdyby byl správně zčeštěn, místo sloves minulých přítomná, místo kostrbatosti Vulgaty vhodné výrazy dle hebr. („za nejblahoslavenější prohlašovali“ = chválí, blahořečí n. pod.)

V umělých verších dbejme konečně bedlivěji české prosodie. Popěvek „Vesnička pod Šumavou“ byl by pěkný, nebýti těch arythmických veršů a málo poetického „pana faráře“.

Opakuji: spis velmi pěkný a doporučeni hodný. Chválím panu spis. již také to, že místo pohodlného překládání z němčiny, jak stalo se v Čechách zrovna manií, pokusil se o práci samostatnou.

Rozhled

Náboženský.

O kanovnících domicellárních. (O.) Předeslavše tyto historické poznámky, podáváme v následujícím čtyři dokumenty týkající se domicellárů při kapitole olomoucké a z části brněnské. První z nich je žádost,[1]) kterou po vydání dvorního dekretu ze dne 22 října 1783, jímž bylo základním pravidlem stanoveno, že jen ten má dosáhnouti místa kanovníka, kdo byl aspoň 10 let v duchovní správě a se v ní vyznamenal, kapitola olomoucká podala 14 listopadu téhož roku aby domicelláři jako dosud mohli býti praesentováni nebo voleni, ti však, kdož po vydání zákona byli zvoleni nebo praesentováni, nestali se kanovníky residentiálními, dokud by v duchovní správě nepůsobili a v ní nevynikli.

Hochlöbliches Landesgubernium!

Aus Gelegenheit der mittelst decreti von 29. Octobris 1783 Nro 17419/3382 anhero intimirten allerhöchsten Schlußfassung, daß bey allen, es seye bey landesfürstlichen bischöflichen, Capitular, oder anderen Ernennungen oder Wahlen der Dom-Herrn-Stellen, in allen Erblanden nie einer darzu ausgewählet werden könne der nicht wenigstens 10 Jahre in cura animarum gestanden und sich darinnen vorzüglich ausgezeichnet habe, findet sich unterzeichnetes Ollmützer getreues Metropolitan-Capitul nachfolgendes zu eröfnen bemüssiget, wienach vermög hierortiger statutmässigen, von allerhöchsten Orten bestättigten Verfassung bey diesem Metropolitan-Capitul 31 Canonici vorhanden. Aus diesen 31 Canonicis seyend nun 14 residentiales welche durch gewisse Zeit des Jahrs bey der Metropolitan-Kirche persönlich gegenwärtig seyn müssen und hievor auch die fructus zu genüssen haben; siebzehen hingegen seyend canonici domicellares, welche in ihren jugendlichen Jahren entweder von Ihro Majestät als canonici regii, oder in denen alternativen Monathen praesentiret, oder von hieraus gewählet werden, aus welchen dann bey sich ereigneten Erledigungen die älteren, und welche zugleich die pro residentia erforderliche requisita produciren, unter die 14 residentes canonicos nach und nach succediren jedoch vor ihrer Erwählung die Zeit zu denen studiis verwenden müssen nach absolvirten studiis hingegen und erlangten Doctorat sich auch in der Seelsorge üben können, wobey noch jenes hauptsächlicher anzumerken kommet, wienach von den 17 canonicis domicellaribus die jüngsten gar keine, die übrigen aber ganz geringe fructus zu genüssen haben.

---

[1]) Uložena je ve fascikulu D. 8. v staré registratuře c. k. místodržitelství v Brně.

Bey so bewandter Sache, und falls keine andere, als welche sich wenigstens durch 10 Jahre in der Seelsorge geübet haben, zu hierortigen canonicis gewählet werden solten, so wären Wir fast ausser Stande gesetzet, bey sich ereignenden Apertur einen canonicum zu wählen, welcher nebst denen statutmässig — erforderlichen requisitis pro canonicatu sich auch durch 10 Jahre in der Seel-Sorge geübet hätte, dem neugewählten canonico hingegen wäre hiedurch auch nicht gedienet, anerwegen derselbe zwar eine Canonical-Stelle, jedoch ohne Einkünften, erhalten wurde.

Wannenhero dann Ein Hochlöbliches kaiser königliches Landes Gubernium anmit gehorsam bitten, Hoch dasselbe diese Bewandnuß der Sache allerhöchster Orthen vorstellig zu machen und dahin einzuleithen geruhen wolle, womit noch fernerhin die hierortigen canonici domicellares in ihrer Jugend praesentiret oder gewählet werden, jedoch die post legem latam gewählt oder praesentirte nicht eher ad residentiam zugelassen werden sollen, als bies dieselben sich in der Seel Sorge geübet und hervorgethan haben würden.

Ex Capitulo Ordinario Ollmütz den 14ten Novembris 1783.

Oto Alfred Freiherr von Minkwitzburg,
Domdechant und ein gesambt getreues Metropolitan Capitul.

Když po té 30. ledna 1784 vydán byl dvorní dekret, že 17 domicellárů má býti použito až do uvázání se v residenci v duchovní správě, při obsazení residencí hlavně na použití má býti hleděno, volba kanovníků že má býti ponechána kapitole, jmenování pak kanovníků místo kanovníků zemřelých v měsících papežských má býti vyhrazeno pouze panovníkovi, a spolu arcibiskup vyzván, by podal dobrozdaní, zda a jak by praebend domicellarů bud učeně mělo býti použito, zda by z jejich duchodů neměly býti zřízeny nové praebendy residentialní, podal arcibiskup hrabě Colloredo přípisem ze dne 13. dubna 1784 tuto odpověď: [1])

Gleich wie die erflossene Uns untern 11. praes. 16ten Hornung d. J. Nro 2548/352, in Betref der hiesigen Dom Herrn-Wahlen bekannt zu machen beliebte allerhöchste Entschlüssung: daß die dermaligen 17 Domizellaren, wenn sie anderst in eine Residenz einrücken wollen, sich nach der allerhuldreichest bestimmten Verordnung bies zu einer erfolgenden Apertur der Seelsorge wiedmen, auch für das künftige Unserem Metropolitan-Kapitul die Wahlen Ihrer canonicorum überlassen — die erledigende Plätze derjenigen aber, so in denen päbstlichen Monaten versterben, zu Ersetz- und Benennung Sr. k. k. Majestät vorbehalten bleiben sollen, Unserem Metropolitan Kapitel zum wesentlichen Geschäfte der genauesten Beobacht und Darobhaltung gereichet,

---

[1]) Tamže.

So entbleiben Wir auch nicht über die aufgeworfene Frage, ob? und wie etwa künftighin die Domicellar-Stellen und die darmit verkünpfte Präbenden zweckmässig zu verwenden, denn ob nicht allenfalls von diesen Einkünften, in soweit sie zulangen, neue Residential-Präbenden zu stiften wären? nach vorläufig mit erholt Unserem Metropolitan-Kapitel fürgepflogenen Einvernehmen Unsere gemeinschaftliche Eußerung unmasgebig zu erstatten.

Wasmassen, da die gegenwärtig bestehende 17 Domicellar-Kanonikate, wozu die dermalige canonici durch die canonische Wahl oder die ordentliche Präsentation ein ius quaesitum schon erlanget haben, und in deren Possession bestellet sind, für die Zukunft aufgehoben werden solten, die Folge hieraus entspringete:

a) daß, wann ein Domicellar-canonicus in die Residenz eintrettete, oder sonst per resignationem oder anderer gestalten abginge, weder Allerhöchst Se Majestät bey denen in mensibus papalibus oder ex canonicis regiis abgehenden durch lange Jahre keine Nomination, bey denen in mensibus capitularibus hingegen das Kapitel in so lang keine Wahl haben würde, bies alle dermahlen existirende 17 domicellares entweder in die Residenz eintretten würden oder sonsten abgienger. Und wenn also

b) nach diesen langen Jahren eine Residenz frey würde, folglich die Nomination an Se Majestät oder die Wahl an das Metropolitan-Kapitel gelangete, so würde selten ein Geistlicher aus-findig zu machen seyn, welcher die sammentlichen statuten mässig erforderlichen requisita pro canonicatu et residentia besitzete, besonders pro canonicatu das 8te Requisitum, nemlich diploma regium über den erhaltenen Incolat in dem Königreich Böheim und Marggrafium Mähren; dann zur Residenz das von einem notario publico ordentlich errichtete, von denen directoribus einer allergnädigst bestättigten Universität über das hinterlegte Triennium ausgefertigte Zeugnuß, das Diplome doctoratus aus der theologisch oder juridischen Facultaet, das Zeugnuß des Registrators der königl. Land Taffel, oder Vormerkung über die in Ansehung des Incolats abgeleistete praestanda bey Handen haben dürfte, um welche requisita sich die in der Jugend praesentirt oder gewählte Domicellar-canonici bey Zeiten bewerben, welche doch ein anderer auf die ganz ungewiesse Hofnung eines vielleicht erst in vielen Jahren erlangenden Canonicats wohl schwörlich thuen würde.

In Absicht hingegen, wie die denen Domicellaren zugeeignete Präbenden anderweitig zu verwenden wären, da ergiebet sich aus dem vorangeführten: daß solche ihnen Domicellar-canonicis ratione iuris quaesiti dermahlen beyzulassen wären; und wenn diese Domicellar Präbenden jedennoch zu seiner Zeit eingezogen werden solten, so müssen Wir anerinnern: daß sothane für die domicellares gewidmete Präbenden von geringer Erträgnuß seyen, und zwar

Czelechowitz . . . . 155 fr. 59 kr. 1 d.
Pentschitz . . . . 137 fr. 14 kr. 3 d.

Michlowitz . . . . 120 fr.
Topolan . . . . 82 fr. 1 kr. 1 d.
Wicklek . . . . 72 fr. 34 kr.
Wlastowiczka . . . . 36 fr. 50 kr.

Die übrige 9 canonici domicellares aber jeder jährlich nur 11 fr. 40 kr. bekommen, dahingegen die 2 letztere jeder jährl. 11 fr. 40 kr. selbst zahlen müssen, folglich zu dem Betrag derer Domicellar-Praebenden nur 81 fr. 40 kr. zu zuschlagen kommen, mithin alle Praebenden deren Domicellar Canonicorum zusammen gezogener nur 686 fr. 19 kr. 1 d. ertragen.

Welcher geringer Betrag zu Stiftung eines canonici residentialis nicht zureichet, und dennoch würden hierwegen 17 Domicellar Stellen aufgehoben, deren jeweilige Besitzer, weil sie gewußt und wiessen: daß sie dereinst zur Residenz gelangen, hierdurch aufgemuntheret, sich mit erforderlichen Eyfer bestreben und jene Eigenschaften beylegen kännen, die sie zur Residenz und einmahliger Beförderung zu höheren geistlichen Würden verdient und tüchtig machen. welches sich bey Einziehung der diesfälligen Präbenden und Domicellar Stellen in Absicht jener Subyekten, die in ihrer Jugend und zur Zeit, wo sie denen Studien obliegen, keine gewiesse Aussicht zur Kanonikats Erlangung haben, nicht wohl hofen läst.

Wie nun alle diese Gründe zur Belassung derer Domicellar Canonicorum in statu quo das Wort noch um so mehr sprechen: als durch derley Kanonikat Stellen auch von Ihro Mayestät Selbsten verschiedene wohl verdiente Familien durch Versorgung ein- oder andern Sohns consoliret und belohnet werden kännen,

Als belangen Wir eine Hohe Landes Stelle in Freundschaft, dieselbe geruhete diese Unsere Eusserung gefällig zu unterstützen und allerhöchsten Orts darauf geneigt anzutragen, womit beotierte Präbenden und Domicellar Kanonikate auch für die Zukunft in seiner Wäsenheit ohne Abänderung allergnädigst belassen würden.

Geben Ollmütz 13. April 1784.

Anton Theodor Ertz Bischof.

Třetí dokument je dvorní dekret ze dne 6. června 1787[1], jímž se stanoví, že olomoucké domicellární kanonikáty mají úplně zaniknouti a jejich důchody při každém uprázdnění pro náboženskou matici zabrány, jakož i že důstojnost scholastika má býti podržena a moravskému vrchnímu dozorci normálních škol při skutečném uprázdnění udělena. Zní takto:

Bey Gelegenheit des über die Wiederbesetzung der bey dem Olmützer Dohmkapitel erledigten zwei Domizellarkanonikate, welche der

[1]) Uveden v Gubernial Normalien Buch vom Jahr 1787 bis 1788 str. 15 d.

verstorbene Brünner Bischof Graf von Chorinsky und Freyherr v. Stillfried genossen haben, erstatteten allerunterthänigsten Vortrags haben Se Mayestät zu entschliessen geruhet, daß mit der für alle erz- und bischöflichen Kapitel bereits unterm 2ten Februar d. J. allgemein vorgeschriebenen Reduction der Dohmherrn auch in Ansehung des Olmützer Kapitels von nun an vorzugehen seye. Die Domizellarstellen haben daher gänzlich einzugehen und nur den gegenwärtigen ist ihr wirklicher Genuß noch solange, bis sie anderwerts befördert werden, beyzulassen, auser dem aber sind in jedem Fall ihrer Erledigung die Einkünfte zu dem Religionsfond einzuziehen. Ferner befehlen allerhöchst dieselben, daß bey Regulirung der künftigen Zahl der Kapitularen die Würde eines Scholastikers beibehalten und dieselbe dem mährischen Normalschuloberaufseher bei ihrer wirklichen Erledigung zu theil werde.

Übrigens haben Seine Mayestät auf die von dem Olmützer Herrn Fürst Erzbischof am Ende seines hier zurückgehenden Berichts vom 14ten Oktober vorigen Jahrs gemachte Vorstellung genehmiget, daß nach dem im Jahre 1776 vom Olmützer Dohmkapitel errichteten und allerhöchst bestättigten Vortrag, vermög welchem die Intercalareinkünfte des Olmützer Erzbißthums mit Einbegrief des Brünner Bißthums mittels eines Pauschbetrags von 3000 fr. jählich reluirt und an den Religionsfond abgeführet werden, nicht nur jener Betrag der Einkünfte, welchen etwa der Graf Khevenhüller gemäß der unterm 24ten August v. J. ergangenen höchsten Verordnung von dem seit seiner Vereheligung genossenen Domizellarkanonikate wird zurückzahlen müssen, sondern auch alle jene Ersätze, welche in gleichen Fällen führohin geschehen dürften, dem Dohmkapitel belassen werden. Man ersuchet daher unter einem die geheime Hof und Staatskanzley, die Zeit der Vereheligung des gemelten Grafens Khevenhüller durch die Behörde ausforschen zu lassen, worüber dem Gubernium seiner Zeit die erhaltene Auskunft mitgetheilet werden wird.

Diese allerhöchste Entschliessung hat dasselbe dem Olmützer Herrn Fürst Bischof bekannt zu machen mit dem Einsatz, daß derselbe bei der jedesmaligen Erledigung eines derley Domizellarkanonikats dem Gubernium sogleich die Anzeige erstatte, welches dieselbe zur höchsten Wissenschaft einbegleiten wird.

Wienn den 6ten Junius 1787.

J. Graf Chotek.
Anton Frid, v. Mayer.

Čtvrtý dokument[1]) konečně ze dne 3? listopad 1787 prohlašuje zrušení kanonikátů domicellarních při kapitole brněnské a olomoucké, omezuje počet kanovníku residentialních v kapitole olo-

---

[1]) Gubernial Normalienbuch vom Jahr 1787 bis 1789 str. 480 n. uložená v nové registratuře c. k. místodržitelství v Brně.

moucké na 12 a stanoví spolu znova, že scholasterie olomoucká má býti budoucně vyhrazena vrchnímu dozorci normálních škol.

An das k. k. Landes. Gubernium.

Über den von dem Gubernium unterm 26ten September dieses Jahr einbegleiteten Personalstand der zwey dortländigen Domkapitel haben Se Majestät zu entschliessen geruhet, daß bei dem Brünner Domkapitel die vorhandenen 4 Domizellarstellen, so wie sie nach und nach erlediget werden, einzugehen haben und der Betrag der damit verbundenen Einkünfte den dortigen Kapitularen zugetheilet werden soll.

Bey dem Olmützer Metropolitankapitel befehlen allerhöchst dieselben, daß die gegenwärtige Zahl der 14 Residenzialen nach der bestehenden Vorschrift vom 2ten Hornung dieses Jahrs auf 12 herab und die jüngsten zwei überzähligen in ein anderes Kapitel, wo sich eine Erledigung ergiebt, übersetzt werden oder auch in dem dortigen Kapitel bei Erledigung eines Kanonikats vorrücken. Doch sollen sie im ersteren Falle, nemlich bei ihrer Übersetzung in ein anderes Kapitel, nach der bereits unterm 7ten August dieses Jahrs ergangenen Verordnung von ihren dermaligen Einkünften nichts verlieren, und auch, wenn sich bei dem Olmützer Metropoltankapitel seiner Zeit in der festgesetzten Normalzahl wieder eine Erledigung ergiebt, daselbst in die Wirklichkeit wieder eintretten können.

Ferner soll die Scholasterie in Zukunft für den Normalschulen-Oberaufseher, er mag weltlich oder geistlich seyn, bestimmt bleiben, jedoch so, daß demselben von den Einkünften dieses Kanonikats nur ein Betrag von 1500 fr. zu seinem Salarium ausgemessen, der Überschuß aber dieser Einkünfte an den Normalschulfond eingezogen und zum Besten der Normalschulen verwendet werde. Wornach auch gleich bei der ersten Eröfnung dieser Dignitaet im gedachten Metropolitankapitel ohne weiteren vorzugehen ist; dem Herrn Erzbischof aber wollen Seine Majestät zur Entschädigung des in Zukunft zur Domscholasterie verlierenden Nominationsrechts die Befugniß eingestehen, so oft als ein neuer Schuloberaufseher in Mähren von allerhöchst denselben ernennet wird, dafür eine in den königlichen Monaten erledigte Kanonikatstelle bei dem Metropolitankapitel zu vergeben.

Übrigens haben die dortigen Domizellarstellen nach der unterm 6ten Junius dies Jahrs schon erhaltenen Weisung gänzlich einzugeben, und den gegenwärtigen ist ihr Genuß nur insolang, bis sie anderwerts befördert werden, zu belassen. Von welcher allerhöchsten Entschliessung dasselbe beide dortländige Domkapitel zu verständigen hat. Die Berichtsbeilagen sammt den Originalstatuten des Olmützer Metropolitan Kapitels werden in der Nebenlaage zurückgeschlossen.

Wien den 30ten November 1787.

J. Gr. v. Ugarte.
J. Gr. Chotek.

Dr. Jos. Samsour.

Z původního lutherství. „Věřím a učím, jak církev wittenberská věří a učí." Jan Agricola, professor na vysoké škole ve Wittenbergu, vyvodil důsledky z nauky reformatorovy a dostal se tak s Lutherem do tuhého sporu. Je-li pravdou, že člověk jedná nutně tak, jak jej nutí buď Bůh nebo ďábel, že svobodně nemůže jednat, jak učil Luther, pak z toho následuje, hlásal Agricola, že desatero není hodno, by slovem božím bylo nazýváno, že i největší hříšník nachází se verou na cestě spásy, a výzva Bible, abychom víru skutky osvědčovali, nestojí za nic. Luther se však proti tomu ozval: „I když zákon neprospívá k ospravedlnění, nenásleduje z toho, že se má zrušit nebo že se jemu nemá učit." Agricolu stihl krutý trest; byl svého úřadu zbaven, čímž rodina jeho těžce postižena. Žena Agricolova prosila Luthera na kolenou, aby rodiny nepřipravil o chléb, a sdělila, že se muž její úplně podrobí. Na veřejné disputaci, pro kterou napsal L. these, odvolal Agricola 12./1. r. 1538, ale k úřadu akademickému se již nedostal; jenom kazatelem směl zůstati, což jemu dovolil saský kurfiřt, ne však Bugenhagen, farář wittenberský.

Později však zase dostal se do sporu s reformatorem; znovu hrozilo mu nebezpečí, že přijde o chléb. Opět se podrobil a přenechal Lutherovi, aby sám napsal formuli, jíž má býti vše odvoláno. V srpnu r. 1540 převzal Agricola místo v Berlíně. Protože však na novém místě bylo shody s Lutherem nezbytně třeba, vydal veřejné provolání, o němž se praví ve známé biografii Lutherově (Köstlin-Kawerau 2. sv. 464. str.), že mohlo i silným požadavkům Lutherovým vyhovět. Agricola prohlašuje, že chce tak věřit a učit, jak věří a učí církev wittenberská. Když několik let na to přišel Agricola se ženou a dcerou do Wittenbergu, dostalo se jen ženě a dceři u reformatora audience. Prostřednictvím Lutherovy Kateřiny z Bory se stalo, že později přijal L. dopis Agricolův, avšak ke smíru nedošlo přece s jeho strany. Agricola píše o tom ve svých záznamech: „Do hat die domina Ketha rectrix coeli et terrae, Juno conjunx et soror Jovis, die den Mann regiert, wohin sie will, eyn mal eyn gutt Wort von myr geredt." (Grisar, Luther III. 11.—16. str.) Za žádnou cenu nechtěl L. uznat, že taková nauka, jak ji hlásal Agricola, nutně plyne z jeho zásad. Protestant A Heyler (Geist und Schrift bei Sebastian Franck, 1892, 24. str.) praví, že idea ospravedlnění bez dobrých skutků, jak se hlásala v reformaci, byla namnoze spojena s mravní nevázaností, ano že za jistých podmínek dokonce k ní vedla. Heyler se táže po příčinách „der Absonderung des hochangelegten Sebastian Franck", když byl až do roku 1528 lutherským kazatelem, a praví: „Es spricht manches dafür, dass hier die Beobachtung der sittlichen Gleichgiltigkeit und Roheit unter dem evangelisch gesinnten Volk den Ausschlag gegeben hat." Podobné smutné zjevy vedly mnohé znamenité stoupence Lutherovy tenkráte zpět do církve katolické. Sám reformator trpce pociťoval vzrůstající nemravnost. „So gross ist die Gottlosigkeit der Vornehmen," píše Luther, „dass sie sich ohne Gewissen rühmen, einer hab 43 Kinder ein Jahr gezimmert." (Grisar, II. sv. 554. str.)

Svému příteli Jeronymu Wellerovi, který si stěžoval, že má často pochybnosti o nové nauce, radil reformator tento prostředek proti pokušení. „Občas musíme hojněji píti, hráti a žertovati, ano i hřích spáchati (peccatum aliquod faciendum) z nenávisti a opovržení vůči ďáblu, aby v nás nenašel místa, aby nám dělal z věcí nejmenších svědomí; jinak býváme poraženi, když příliš úzkostlivě se staráme, abychom nezhřešili . . . O kdybych nyní k potupě zlého ducha něco výtečného z hříchů mohl označit, aby věděl, že neuznávám žádného hříchu a že nejsem sobě žádného hříchu vědom! Celé desatero musí být u nás z očí a ducha odstraněno, u nás pravím, které ďábel pokouší a trápí.“ Když zlý duch nám naše hříchy vytýká a nám namlouvá, že jsme zasloužili smrt a peklo, můžeme prý klidně odpovědět: „co potom?“ Neboť z toho ještě nenásleduje, dí Luther, že musíme do pekla; klidně prý sobě můžeme říci: „Znám jednoho, který za mne na kříži trpěl a dostiučinil.“ A můžeme prý mít pevné přesvědčení, že budeme tam, kde je Kristus. „Když řekne ďábel: „nepij“, odpověz jemu jen rychle: „Právě nyní, když toho nechceš, chci důkladně pít a hojněji pít. Tak musíme vždy opak toho činit, co satan žádá. Proč, myslíš, se stává, že hojněji piju, volněji mluvím a častěji hodům se oddávám, než abych tupil ďábla a trapil, když mne chce tupit a trápit?“

R. 1531 řekl Luther Janu Schlaginhausenu: „Je nepravdou, že Bůh nenávidí hříchů,“ a těší jej, že si nemá z hříchů ničeho dělat, i kdyby jich měl tolik jako Zwingli, Karlstadt, Münzer a jiní bezbožníci. Na slova Schlaginhausenova, že je lépe, když zůstane hříšníkem a „Schurke“, odvětil reformator: „Auf dass du, o Gott, gerechtfertigt werdest in deinen Reden und siegest wo du gerichtet wirst.“ (Žalm 50.) Dle záznamů Schlag. vyjádřil se Luther o prostředku v pokušení takto: „Ďábel nemohl mně důvodů vyvrátit. Často jsem zavolal svou ženu et cetera, abych znemožnil pokušení.“ Co slovem et cetera míněno, vysvětluje žák Lutherův Konrád Cordatus ve svém denníku podrobně. Různými prostředky v pokušení nepořídil ničeho. „Užil jsem objetí své ženy, aby mne tento pocit zbavil myšlenek satanových . . . Musíme se na každý způsob namáhat, aby byly myšlenky silnějším affektem zapuzeny“. Důležitý latinský záznam rozhovorů Lutherových podává nám tento passus následovně: „Jak často jsem svou ženu objal, jak často nahé se dotknul, jenom abych tím dráždidlem zapudil satanovy myšlenky.“ Ale i to prý bylo marným, protože satan velmi poskvrnil naši přirozenost. „Radím proto každému, který nemůže jinými myšlenkami myšlenky satanovy zapudit, jenom aby tak činil, na př. myšlenkami na krásnou dívku, na zisk, na opilství nebo ještě živější affekt. Hlavním prostředkem však jest, věřit v Ježíše Krista, neboť přichází, aby potěšil a poučil.“ Dle Luthera radil prý i Gerson, aby se satan zapuzoval myšlenkami na krásnou dívku. Ve skutečnosti však veliký pařížský učenec 15. století nikdy nedal rady takové; udává náboženské a indifferentní, nikdy však choulostivé prostředky. Ve „Stolových řečech“ je místo to úplně vynecháno. (Grisar II. 143—146. str.)

Erasmus, největší humanista 16. století, pozdravil zprvu dílo německého reformatora, avšak později, poznav důkladně, kam dílo vede, odvrátil se od něho. Je zajímavo seznat, jak Luther soudil o Erasmovi, dokud tento byl jeho stoupencem, a jak o něm psal, když zaujal stanovisko jiné. R. 1519 psal Luther rotterdamskému učenci: „Jsi naší chloubou a naší nadějí . . . Kdo jest, u něhož by nebyl Erasmus pronikl do nitra, jemuž by Erasmus nebyl učitelem, u něhož by nevládl Erasmus? Mnohým se nelíbíš, avšak podle toho poznávám dary milostivého Boha."

Když se později E. stal Lutherovým odpůrcem, soudil o něm reformator zcela jinak; nazval jej „ústy a orgánem satanovým" a praví, že jeho „nevědomost a zloba si drží rovnováhu." Erasmus je mu epikurejcem a nejvyšším nepřítelem křesťanství, jakého nebylo od tisíc let. Erasmus ovšem nemlčel a odpověděl vážně: „Snižuješ se zcela k pomluvám, potupám a hrozbám, a chceš se jevit, jakobys byl bez neupřímnosti čistě duchem božím a ne lidskou vášní veden." Na to vyčítá jemu počínání, jež se úplně příčí evangeliu: „Takový neevangelický způsob má být správným, aby evangelium bylo hlásáno?" Poukazuje na bezohlednost reformatorovu: „Odstranilo novorozené evangelium všechny zákony slušnosti, tak že každý je volný vůči každému útočnému způsobu slovem a písmem? To má být svoboda, již dáváš?" (Hyperaspistes l. I. Op. ed. Ludg. 10 col. 1327, col. 1335).

A něco před tím píše: „Směřuješ ku vzpouře a vidíš, že taková dosud tak často tvými spisy povstala. Apoštolé takovými nebyli. Před forum nevzdělaného lidu zatahuješ naše sporné otázky." Emfaticky volá Erasmus: „Velký Bože, jak daleko od ducha evangelia! Sto proti němu psaných spisů neodvrátilo by mne od něho tak, jako tyto urážky." Urážky, jimiž se spisy Lutherovy zrovna hemží, hnusily se jemně vzdělanému humanistovi: „Sotva jednu z tvých knih mohl jsem až do konce přečísti, tak veliká je v nich tvá insatiata conviciandi libido." Kdyby prý těch potup bylo jen několik, mohli bychom si myslit, že mu přišly do péra v okamžiku nestřeženém. „Tak ale tvá kniha scatet undique maledictis. Tím začínáš, tím pokračuješ, tím končíš."

O přívržencích reformatorových, hlavně o knězích a mniších, pravil Erasmus, že hledají census (příjmy) et mulierem. „Jinak jim přece dává evangelium svobodu, žíti dle libosti." Erasmus umíral se slovy: „Ježíši Kriste, Synu boží, smiluj se nade mnou. Milosrdenství boží a jeho soud chci velebiti." Před svou smrtí projevil bolest nad tím, že musí dlít v městě, kde se tiskly jeho spisy, mezi jinověrci a že mu není možno přijmouti svátostí. —

R. 1540 byl Luther tázán o radu, jak se má jednati s lidmi, kteří po dvacet let se vzdalovali evangelia. „Ať jdou k čertu," odpověděl tázaný, „a když zemrou, na mrchoviště s nimi."

Luther tvůrcem moderního ducha? Mnohými svými ctiteli byl německý reformator oslavován jako veleduch, který inauguroval novou dobu. A přece je známo, jak Luther smýšlel o důležitých složkách moderní doby. Čím byla jemu filosofie? čím astro-

nomie? Jakými tituly častoval největšího řeckého myslitele a největšího astronoma své doby? Harnack („Lehrbuch der Dogmengeschichte, III 4. vyd. 810 str.) „Je to zcela jednostranné, ano trestuhodné abstraktní posuzování Luthera, které oslavuje v něm muže nové doby, hrdinu vznikající éry a tvůrce moderního ducha". Ba ani za svého vznikání nekráčela reformace s duchem času. Na téže straně píše Harnack: „Jak se může jen popírat, že katolicism, od té doby, co se vzchopil k protireformaci... víc než století byl v daleko užší spojitosti s novou dobou než lutherský protestantismus! Proto také četné konverse protestantů, zvláště učených protestantů, ke katolicismu až ke dnům švedské královny Kristiny, ano až i za ní." Známý evang. historik, W. Köhler, který reformatora velice chválí, píše (M. Luther und die deutsche Reformation 1916, 135.) „Jest nesprávno, vznik moderního světa jedině Lutherovi nebo jedině protestantismu připisovat".

Snášelivost náboženská je prý plodem reformace, chlubili se někteří evang. spisovatelé. Ale pravé tolerance nebylo u Luthera ani za mák. Protestantský dějepisec V. Walther, praví v díle „Luthers Waffen 1890, 158 str., že po celý život svůj setrval Luther při zásadě, že nauka jeho musí být hlásána, i kdyby při tom bylo vše zničeno. Horst Stephan, protestant, praví, že mnozí, kteří původci německé reformace přičítají toleranci, nemají ani tušení o protivě mezi tímto pojmem a Lutherem. (Luther in den Wandlungen seiner Kirche, 1907, 59.)

Nebyla to síla pravdy jako spíše politika, jež tu a tam dopomohla lutheranismu k vítězství. Protestant Karel Sell píše: Kde pronikla reformace, stalo se to pomocí světských mocí, knížat a republik, a reformace sama posílila všude moc těchto vrchností. Neboť tyto převzaly nyní i starost... o náboženství... Tak byla tedy starost o správné učení, o pravou víru, o tu nauku, s kterou jedině mohl býti Bůh spokojen, hlavní úlohou vrchnosti; a z toho povstalo přísné přidržování se orthodoxie, vyloučení bludů z území státního, z toho veškera policie víry, jež panovala ve všech protestantských územích až do polovice 17. století. (Der Zusammenhang von Reformation und politischer Freiheit, v Theologische Arbeiten aus dem rhein. wissenschaftlichen Predigerverein; Neue Folge, 12. sešit 1910, 44. a 54.), Friedensburg, taktéž protestant, píše (Schriften des Vereins für Reformationsgeschichte č. 100, 50. str.) „Tak jest lutheranism záhy do politických konstelací zavlečen a jeho vývoj stává se až k určitému stupni závislým na směrech a náklonnostech vrchnosti, zvláště jednotlivých knížecích osobností oné doby." Houston Stewart Chamberlain píše: „Kdo chce vážně tvrditi, že reformaci nakloněná knížata jednala v náboženském a z náboženského nadšení?" Prstů jediné ruky bylo by prý pro takové nadšence příliš mnoho. „Politický zájem a politická ctižádost, podepřená probuzeným vědomím národním, byly směrodatnými" (Grundlagen des 19. Jahrhunderts.) *Dr. Jos. Vrchovecký.*

*

Z podrobného bádání o náboženských poměrech, pěstovaného v Německu na straně protestantské i katolické, vzcházejí četné a důležité opravy názorů dosavadních: světlo a stín jinak se rozděluje, v čí prospěch, netřeba zvlášť podotýkati, povážíme-li, v jakých rukách dějepisectví severoevropské spočívalo.

O církevních poměrech vévodství Bremen a Verden 1650—1725, tedy brzy po míru Vestfálském poučuje nás rozprava E. G. Woltersa (1914). Latina byla ovšem odstraněna, ač některé písně a části bohoslužby i po venkově ještě v latině se zachovaly, bohoslužba připomíná mši katolickou (někde Kyrie, pak následuje Gloria, modlitby, epištola, evangelium, Credo). Zpověď (soukromá) konána v sobotu večer; vyskytovaly se však i zlořády, že na př. zpovídalo se více osob najednou, i muž a žena pospolu. Rozřešení dáváno vzkládáním rukou. Pastorům se ve visitačních rozhodnutích zakazuje u sebe se zpovídati a sobě samému dávati rozřešení; mají prý si voliti za zpovědníka pastora jiného. Káře se obžerství při svatbách, postávání mimo kostel za prvé části nedělní bohoslužby nebo prodlévání v hospodách, nesmekání v kostele. Visitatoři dali se více než pořádně hostiti; sedlákům bylo je dovézti a odvézti. Jeden visitator (Diecmann) prý na konec u sebe děkoval: Benedictus Deus, qui nos non fecit rusticos, sed rusticorum dominos.

*

Biblika. Žalm 148. (Chvalte (oslavujte) Pána na nebesích, chvalte jej na výsostech), jejž katolický kněz denně v Laudech říká, pěkně vykládá Dr. Nagl (Tübinger Qu. 1918, 98 dd.) poukazy na dějinné pozadí kultů polytheistických, jež ostrůvek israelského monotheismu obklopovaly.

V prvé části obrací se pěvec k obloze, jejíž tělesa Babylonu, Egyptu i Persii byla vznešenými a mocnými božstvy (Anu, Samas, Marduk, Amon, Chonsu, Osiris, Isis, Ahura-mazda, Mithra atd.) Všechno to nejsou bohové, nýbrž tvorové Páně povstalí věčným příkazem jeho: proto i oni jej mají oslavovati, nikoliv oslavováni býti.

V druhé části z téhož důvodu vyzývá zemi a co na ní se vyskytuje, ku chvále jednoho Boha, naproti úctě, jíž onino národové prokazovali božstvům moře, řek, hor, stromů zvířat

Konečně volá ku chvále boží všechny lidi, všeho druhu a řádu, zvláště lid svůj vyvolený, Bohu nejbližší.

V tom osvětlení, praví N., nabývají slova žalmu, výčet i bezvýznamných jinak bytostí, zvláštního významu, celek pak posvátné živosti a síly; neboť „vznešené jest jméno Jeho Jediného“.

Zdálo by se pravdě nepodobným, že by svatopisec, vlastně původní žalmista byl ve svém chvalozpěvu měl na mysli celé mythologie sousedních národův. Avšak časté a úzké styky s nimi, vzpomínky na pobyt v Egyptě zcela dobře vysvětlují, kterak ctitel jediného Boha připadl na myšlenku, postaviti tuto bohoctu proti pověrám okolním. Předpoklad tento stává se docela jistým, povážíme li, že pověry tyto i do Israele pořád se draly a stoupence v něm nacházely, tak že tím

potřebnějším se stalo monotheistickou bohoctu slavnostně hlásati a hájiti.

O poměru Žalmů k duchovnímu básnictví Babylonu a Egypta šíří se proslulý biblista lipský Rud. Kittel ve svém překladě a výkladě (1914). Škola Wellhausenova pochybuje, že by bylo Žalmů předexilních, kladouc Žaltář do časů pomakkabejských. Naproti tomu K. pečlivým srovnáním obojího básnictví dovozuje, že básnictví žalmové v Israeli jest prastaré, snad „tak staré, jako národ sám". Souběžnost jeho s básnictvím babylonským připomíná poměr mezi zákonníkem Hammurapiho a Thorou, nebo mezi pověstmi o potopě a Gn 6—9.

*

O sv. Cyrillu a Methoději jedná uveřejněná akademická přednáška heidelberského prof. Hansa v. Schubert (Die sogenannten Slavenapostel . . . Ein grundlegendes Kapitel aus den Beziehungen Deutschlands zum Südosten. Heidelbg. 1916). To, že Němci s Bulhary chystají se na Soluň, zavdává spis. podnět k časovým úvahám, které sice s vlastním předmětem nesouvisejí přímo, ale širšímu nazírání naň mimoděk se vnucují. Vždyť i naše náboženství doufá, že dílo našich milých věrověstců na Balkaně přinese nové ovoce spásy . . .

Ponechávajíce kritické ocenění spisku odborníkům, poznamenáváme pouze, že Sch. rázně opřel se fantastickým smyšlenkám berlinského slavisty Brücknera, který po svém příliš temperamentním zvyku a v polském duchu nenávisti proti Rusku na naše svaté apoštoly tolik hany snesl, jehožto však „Selbstsicherheit im umgekehrten Verhältnisse stehe zur Sicherheit der Methode". Ale jako on domnívá se Sch. mylně, že oni nebyli pravověrni (v bludu fotijském), ačkoliv je činí nástroji římské lačnosti po moci! Přes to správně soudí, že zavedli v našich krajích ne řecký, nýbrž římský obřad, jen ve slovanské řeči. Glagolici dle Sch. vytvořil sv. Methoděj podle řeckého minuskulního písma; jak známo, domnívá se C. Wessely, že glagolice v podstatě vznikla před 7. stol. z mladší latinské kursivy, tak že by sv. M. byl ji ve slovanské písmo pouze upravil.

Sch. nazývá celé missijní dílo našich světců Fehlschlag. Inu ovšem, Wichingové, prohnaní Řekové atd. atd. byli silnější. Arciť přičinili se i Slované a Čechové sami, aby dílo cyrillomethodějské takořka ztroskotalo.

*

Z českých dějin náboženských. Národ český vystupuje teprve tehdy na jeviště dějin, když přijal víru Kristovu; od té chvíle, dřív rozdrobený na kmeny, roste ponenáhlu v jednolité těleso národní, roste však i kulturně i hospodářsky za stálých takřka bojů o své bytí. Palacký praví, že jenom svému včasnému pokřtění mají Čechové co děkovati, že jich nestihl osud Slovanů polabských.

Než netoliko pokřtění, nýbrž správné pochopení idealu křesťanství bylo, co Čechy pozdvihlo mezi přední národy, daleko nad ně četnější. Tento ideal první stělesňoval kníže sv. Václav, jak o něm píše prof.

F. Mareš: „Český národ již před tisícem let byl odvrácen od nebezpečných ideálů moci, panství, msty a obrácen k ideálům vyšší hodnoty. Ctil za svatého vévodu Václava, ač byl jím uveden ve služebnost mocnému sousedu. Ale v těchto službách cizím politickým ideálům stala se naše vlast ohniskem, ze kterého zazářilo světlo vyšších ideálů a náš národ se stal prvním kulturním činitelem ve středu Evropy.“ [1])

Zdaž nevycítila křesťanstvím zjemněná duše česká tento ideál svatého knížete, že vždy v dobách nejhoršího útisku a ponížení k němu se utíkala, čehož svědectvím je nám píseň „Sv. Václave“, jakoby tušili, že dokud tento ideal svatováclavský bude v nich žíti, že národ nezahyne. Tento ideal pochopil následovník sv. Václava, Karel IV Otec vlasti, a hleděl jej uskutečniti vší silou a mocí svou. A právě za něho dostupuje národ vrcholu svého rozkvětu. Dr Flajšhans píše o Karlu IV: „Světlo knížat“ — tak nazýval „nejslavnějšího vladaře“ Karla IV kdysi sám Hus — přinesl Čechám a říši koruny Svatováclavské vskutku z l a t ý v ě k ... Karel byl Čechám otcem, Praze vším. Karel byl jediný ze všech panovníků českých, který s láskou lna k rodné zemi a svému zlatému rodišti ... provedl i další kroky — neodvislost církevní zjednal jí zřízením arcibiskupství r. 1343, k němuž vedle domácích biskupství patřilo i biskupství Míšeňské, Bamberské a Řezenské ... a jehož první správce Arnošt z Pardubic vynikal nejen vzorným životem křesťanským, nýbrž i vysokou učeností a vzácným porozuměním plánům velikého císaře. Zjednal dále svým milým Čechám neodvislost kulturní — založením university ... Neodvislost hospodářskou Karel zjednával moudrou ochranou obchodu i průmyslu, povoláváním cizích umělců i techniků do svých Čech, úpravou řek a silnic, obchodními smlouvami s Krakovem a Lubekem, Frankfurtem a Norimberkem, Hamburkem a Benátkami, zakládáním továren, přenesením výroby hedvábí, založením lázní, zakládáním měst a hojnými privilejemi císařskými i královskými ... nade všechny arci vyvýšil Prahu. Z malého města malých králů, kteří gravitovali za hranice Čech, učinil sídlo říšské vlády, ztrojnásobil založením Nového města jeho rozměry i obyvatelstvo, spojil organicky s oběma hrady — Hradčany a Vyšehradem, ozdobil nádhernými chrámy i velkolepými budovami veřejnými, spojil oba břehy Vltavy mostem nevídané velikosti, nadal privilejemi a přiřadil najednou k Paříži a Avignonu, oběma sluncím tehdejší civilisace západní. Pro Čechy byla Praha příliš veliká a mocná: K a r e l c h y s t a l j i z a h l a v n í m ě s t o c e l é n e b o a s p o ň s t ř e d n í E v r o p y. P r a h a m ě l a p ř e v z í t i d ě d i c t v í Ř í m a.“ [2])

Jaká by byla budoucnost národa českého a celé Evropy, kdyby na tomto základě velikým Karlem položeném bylo se pracovalo dále? V y s t o u p e n í m v š a k m i s t r a J a n a H u s i p o č í n á u n á s p o k l e s m r a v n í, k u l t u r n í i h o s p o d á ř s k ý. Evangelík Arn. Denis píše: „Přes tato neslýchaná vítězství dvacetiletý zápas na-

[1]) Naše Doba XXIII., str. 572.
[2]) Mistr Jan Hus, kap. I.

plnil českou zemi bídou a sssutinami; i vítězství vlastní vysilovala ji. Všecky svazky společenské byly rozpoutány; nebylo vlády: ani obchodu, ani průmyslu; rolnictví zahubeno, pole opuštěna. Národ nabaživ se slávy a boje, toužil po klidu a míru. Ke hmotným útrapám se družil rozvrat mravní. Od počátku revoluční krise nesmiřitelné rozbroje rozrývaly zemi českou a občas propukaly v krvavé boje. Mnozí z těch, kdo se postavili proti Římu, dávno se děsili prudkosti a výstřednosti radikálů. S hlediska náboženského utraquisté naproti Táborům skoro ve všech kusech zachovávali učení víry, ústrojí a obřady církve katolické, přejíce si opětného smíru s Římem, který by jediný vpádu podvratných theorií postavil nepřekročitelnou hradbu. S hlediska politického páni s nevolí snášeli vládu vojenské demokracie, podzírajíce její záměry veliké a zhoubné. Radostně uvítali povstání, jímž doufali zahubit měšťanstvo, uchvátit statky duchovní a oslabit moc královskou; když jejich snaha byla ukojena, myslili jen, aby jejich vítězství bylo slavně uznáno. Zmateni v své víře, ohroženi v svém prospěchu, v své mysli znepokojeni záměry a pokusy stran výstředních všichni, kdo zvykem, nesmělostí, vypočítavostí nebo přesvědčením se přidržovali minulosti, sjednotili se proti novotářům i podařilo se jim zničit je... Řád společenský nebyl méně zmaten: roty, rozmnožené dobrodruhy ze všech zemí, probíhaly království, plenice a pustošíce i neznajíce jiných vůdců než hejtmany, kteří vodili je na plen. Soudy nezasedaly aniž zákony měly platnost; byl to neustálý rej spolků, roztržek, jednot, jenž byl prospěšný všelikým choutkám a úchvatům." [1])

Hořké tedy bylo ovoce hnutí, které vzbudil v Čechách mistr Jan Hus, netuše ovšem dalekosáhlých a zhoubných následků jeho. K. V. Zap píše dle Palackého: „Ve snažení Husově v bohosloví vadila mu při vší zběhlosti v písmě svatém, ve svatých otcích a v bohoslovecké literatuře středního věku, nedůkladnost jeho theologických studií, pro kterou neprohlížel vždy důsledků a dosahu každého svého mínění, a nedá se zapříti, že v tom se jakási umíněnost a samolibost v něm jevila, pro kterou aby z jednoho pobloužení se znáti nemusil, ve druhé upadal." [2])

Stejnou výtku mu činí Denis, jenž praví: „Není pochyby, že Hus, jak se nám jeví ve svých spisech, zajisté byl by s rozhorlením zavrhl důsledky, jež více méně nezvratně čerpány byly z jeho slov." [3])

Toť právě hlavní věc u každého spisovatele nebo řečníka, aby si byl vědom, kam svým slovem jiné, méně vzdělané vede a jaké ovoce ze semene, jež do duší lidských nasil, vyroste. Správně na tuto zodpovědnost vzdělanců poukazuje dr. Emil Rádl slovy: „Kdo zavrhuje víru v autority, ať nadále sám nese mravní

---

[1]) Konec samostatnosti české I. str. 11 dd.
[2]) Vypsání války husitské str. 22.
[3]) Konec samostatnosti české II. str. 84.

zodpovědnost za své nauky; jest však známo, že moderní věda odmítá tuto zodpovědnost a zavazuje se pouze pronášeti pouhou pravdu samu o sobě, nehledě na její důsledky. Neručí-li však hlasatel pravdy sám za to, co z ní pojde, kdo má převzíti ručení? Berou je na sebe úřady, které se tak stávají podobným rozhodčím o věcech vědy, jako jím bývala církev ve středověku. Jen badatel, který si troufá převzíti plnou zodpovědnost za důsledky své nauky, jest opravdu svobodný muž ... kacířství takové, jako bylo Husovo, musí býti za všech dob úřady, i úřady universitními pronásledováno, protože neuznává než individuální zodpovědnost. Hus by měl mutatis mutandis v moderní vědě tak obtížné postavení, jako ve středověké církvi, jak osud Rob. Mayera dokazuje." [1]) (O. p.)

[1]) Naše Doba, XXIII. str. 11.

Vědecký a umělecký.

Inž. Josef Bareš, velkoobchodník z Č. Budějovic, letákem vyzývá veřejnost k peněžitým příspěvkům na rukopisný fond RKZ, z něhož by vydány byly jak tyto rukopisy, tak „velké dílo: Slovanská pradoba"; techn. úř. Václav Honžvička a účetní Jan Procházka příspěvky přijímají, Vídenský denník bude přinášeti výňatky ze Slovanské pradoby. „Důkazy o pravosti obou Rukopisu jsou hotovy a pro tisk připraveny".

Zajímava je zpráva letáku, že „na Strahově nalézá se vzácný staročeský rukopis, který stal se nepřátelům RK nepohodlným. Jistý středoškolský profesor vyžádal si týž za účelem prozkoumání domu. Když byl navrácen, shledal bibliotekář v ozdobném rámečku initiálky vepsáno jméno V. Hanka, které dříve tam nebylo, čímž zajisté tento rukopis byl již připravován na padělek Hankův".

V ČČH 1917 dokazuje V. Hrubý paleografi·ky o RK a tvrdí „s úplnou bezpečností a jistotou", že Hanka napsal: zlomek evangelia sv. Jana, padělané glossy v Mater verborum, Žalm 109. a část Žalmu 145 v glossovaném žaltáři musejním, Píseň na Vyšehradě, RZ, Píseň milostnou krále Václava, Libušino proroctví, RK.

Jistě pěkný kus práce. A dala zase tolika slavným učencům tolik práce, ne sice zcela, ale z části přece zbytečné!

Dr. Frinta vydal — podle zdejších Lid. n. — novočeské přebásnění RK. Referent vyslovuje se o něm nepříznivě.[1])

*

Psychologie vědou samostatnou? Někteří myslitelé novější doby žádali, aby se psychologie úplně osamostatnila, aby byla nezávislou na filosofii. Na všech vysokých učilištích měly se zakládati samostatné stolice pro psychologii. Podařilo se učencům, duševědu osamostatnit? Přetrhla psychologie všechny svazky, jež ji poutaly k filosofii? Německý psycholog, William Stern, známý svými spisy v tomto oboru, odpovídá záporně. V díle „Die Psychologie und der Personalismus" vloni v Lipsku vydaném, praví, že by se psychologové dopustili sebeklamu, kdyby se domnívali, že duševěda nezávisí na filosofii. Vliv filosofický je v každé duševědě příliš patrný, než by se snad na první pohled zdálo. „Filosofické základní přesvědčení nejen že určuje předchozí podmínku a nejobecnější pomocné pojmy práce psychologické, nýbrž jeví se hluboko i v nejspecielnějších pojetích a

[1]) V »Kalichu« odpovídá p. Dr. A. Frinta k našim poznámkám stran RK a sv. Jana Nepomuckého (1917, 766). Dle své nedávno i prohlášené zásady nehodláme se do dalších sporů pouštěti, jelikož z nich nic nekouká. Jen ad personam podotýkáme, že o úrovni nebo podúrovni naší neměl by p. Dr. Fr. rozhodovati jen podle svého omezeného měřítka, a že nezná-li o sv. Janu Nep. nic než co napsal Tomek nebo Herben, nemá práva poučovati nás, co my si máme přečísti, nýbrž naopak, on by si měl přečísti ještě něco více, chce-li do té věci vůbec mluviti.

výkladech, i ve formulování každé jednotlivé otázky a každé jednotlivé kategorie vysvětlení. A tato závislost psychologie na filosofickém názoru světovém platí neméně pro upotřebení psychologických výsledků v otázkách kulturního života; ano zde je snad ještě silnější, protože tyto obory upotřebení samy — budiž zde jen pedagogiky vzpomenuto — jsou nerozlučně spojeny s hledisky filosofickými."

Jenom doba, filosofii velmi nepřátelská, domnívala se, že úzkým vztahem mezi filosofií a psychologií se této působí škoda, že se jí znemožňuje tím práce volná. Staly se ovšem případy, dí Stern, že myslitel uzavíral se důležitým výsledkům duševědy, protože se nehodily k jeho předsudkům, ale celkem smíme tvrdit, že příznivý vliv filosofie na psychologii je mnohem větší, předpokládáme-li odborné vyškolení psychologické u myslitele. „Filosofové naší doby, kteří základní problemy psychologické zpracovávali, neměli vždycky této intimní znalosti — a tak mluvili často daleko od toho (vorbei an dem), co zajímalo bádání psychologické". Často prý uvázli v otázkách noetických a dál se vůbec nedostali; nedospěli prý ani k vlastním otázkám světového názoru, jež dle Sterna mnohem rozhodněji mohou „veškeru strukturu psychologie" určiti.

Avšak ani psychologové nebyli bez chyby; filosofické zdůvodnění stanoviska svého brali prý příliš krátce, aby se co nejdřív dostali k otázkám odborným. „Že při tom ovšem dosti často přijali do svého empirického pozorování dogmaticko filosofické předpoklady, mohlo jim snadno ujít. Z těchto okolností vysvětluje se, že dnes — přes ohromné výsledky exaktního bádání psychologického — stále ještě nemáme (pravé) psychologie (d i e Psychologie, sondern viele Psychologien)."

Stern žádá, aby odborníci v duševědě stavěli mosty k základním otázkám světového názoru. Ve dvou dřívějších spisech obhajoval spisovatel svůj system, který nazval p e r s o n a l i s m e m, o němž soudí, že patří nezbytně k vědecké psychologii. Jenom personalismus může prý filosofii ospravedlniti hlediska, jichž potřebuje; zároveň může odstraniti „četné polovičatosti a nedůslednosti, jimiž psychologie dnešních dnů churaví. Celou řadu hledisek nových může ozřejmit a známé věci v novém světle ukázat. Obávaný a sesměšňovaný princip účelnosti má být uznán jako plně oprávněný princip pozorování a vysvětlování".

Vývody tyto jsou zvláště proto pozoruhodny, že pocházejí od učence, který mnoho pracoval v psychologii a má jako psycholog zvučné jméno.

Dr. Jos. Vrchovecký.

Vychovatelský.

Náboženství a dítě jest předmětem rozpravy Waltera Oehme v bavorských „Socialistische Monatshefte“. Jeho názory jsou namnoze stejné s našimi. Obrací se především proti bremskému sjezdu učitelskému (r. 1905), jenž rozhodl se pro školu bezkonfesní. Učitelé neohlížejíce se na duši dítěte, monistické své názory uplatnili ve výchovu. Protože pak bez náboženství to nešlo, dali do školského učiva náhražku. Oehme rozebírá pět takových pokusů: 1. bezkonfesijní vyučování mravnosti, 2 vyučování dějinám náboženství, 3. filosofická propaedeutika, 4. výchov aestetický, 5. osobní náboženství.

Prvému Oehme velké ceny výchovné nepřikládá. „Die Überzeugung von der moralischen Verpflichtung des Menschen ruht nicht in irgend welchen Lehren des Verstandes, sondern in dem, was wir religiöses Gefühl nennen dürfen. Der Moralunterricht ist also bestenfalls imstande, ein zusammenhangloses und einheitliches Gemisch von Moralvorschriften, Lebensklugheiten, allgemeinen Tatsachen und gemeinnützigen Kenntnissen zu vermitteln Diese Wahrheiten sind ohne Gefühlsinhalte unfähig irgend welche Willensimpulse moralischer Natur zu wecken, d. h. pädagogisch wertlos“.

Druhou náhražku stanovili bremští učitelé r. 1908, když radikální odstranění všeho náboženství se neosvědčilo. Výsledků však tohoto „objektivního vyučování náboženského dosud neviděti; učitel sám není s to požadavek tento uskutečniti“

Náboženství vystřídati filosof. prepaedeutikou je nemožno, jelikož předmětem výchovu jsou děti a ne universitní profesoři.

O čtvrté náhražce praví: „So viele erzieherische Werte man aber in der Kunst immer entdecken wird, niemals wird sie ein Ersatz für die religiöse Erziehung sein können, denn so persönlichen und subjektiven Charakter die Religion trägt, ihr letztes Ziel, ihr Wesen liegt im Gemeinsamen, im Allumfassenden. Wo die Kunst allumfassende Wirkungen auslöst, da ist sie eben religiöser Art“.

O výstředně-liberalním stanovisku některých pastorů, hlásajících osobní náboženství praví Oehme, že tento názor nedodělá se nikdy zvláštních nějakých výsledků. Náboženství není nějakou poučkou, již dlužno si zapamatovati. Úkolem náboženského výchovu jest náboženskou sílu v dítěti „zu religiösen Erlebnissen und zur religiösen Entwicklung zu bieten und sie ferner für die gesamte Erziehung dienstbar zu machen.“

Výchovu náboženskou nazývá Oehme problemem paedagogickým. Škola povinna „die ganze Erziehung mit dem Sauerteig religiösen Lebens zu durchdringen, die Charakterbildung fest in die religiöse Überzeugung zu gründen.“ Paedagogika musí v budoucnosti výchovných momentů náboženství co nejvíce využíti a je spracovati.

Jsou to pravdy celkem známé, u našich vychovatelských myslitelů docela obvyklé. Ale uvádíme je slovy z protivného tábora, aby naši učitelé, již mezi stavovskou intelligencí nejvíce na socialismus protináboženský přísahají, viděli, že v něm není summa vychovatelské moudrosti.

*

Osvětový svaz vybízí znova ke sbírkám na Lidovou universitu Husovu. Dr. Uhlíř myslí, že „kultura náboženská ustupuje novodobé kultuře mravní a vědecké. V politickém a socialním životě jdeme od theokracie k demokracii... Minulost věřila v theokracii; žijeme v době rostoucí víry v demokracii, věříme v národ, v jeho rozum, vůli a sílu. Lidová universita má probouzeti národní vědomí a svědomí, ona má býti chrámem budoucnosti. Husova lidová universita je chrám české budoucnosti.“

Kdyby na té universitě měli býti odkájeni takovými .... inu řekněme duchaplnostmi, to věru raději nic. A Hus? No ten teprv by pány s takovými chrámy hnal.

*

O poměru experimentní psychologie a vychovatelství poznamenává Lindworsky (Stimmen d. Zeit 1917, 335): Namnoze nedovede se oceniti rozšíření spořádaného vědění jako takové. Místo toho posuzuje se věda především dle toho, co koná pro vědy jiné... Kvapící praktikové chtějí theoretické výsledky hned obraceti ve vychovatelská vodítka (Gebrauchsanweisungen). Zapomínají, že pravá věda kráčívá jen drobnými krůčky, krůčky, ze kterých nutně ten neb onen bývá chybným neb nejistým! Ukvapené použití v mnohotvárné praxi pak z pravidla uvádí vědu v nedobrou pověst.

S téhož hlediska A. Volkner (Pharus 1918, 61 dd) káže s novými pravidly výuky zacházeti co nejobezřeleji. Na př. samočinnost žákovská: nevede někdy k rozptylování, nenahraditelné ztrátě času, k nežádoucí myšlenkové nekázni, k zaostalosti slabších? Nebo t. ř. pracovní škola: nezanedbává někdy příliš stránku podstatnou, cvik myšlení, mluvy? a především vědomosti? nezaměňuje pouhou dovednost obratnějších dětí se vzděláním? Nebo učení pro život: nepřeplňuje se nezralá mysl poznatky v životě sice užitečnými, ale ne náležitě ztrávenými? nezanedbává se při tom základní, celkové vzdělání, které mládež uschopňuje dále se vzdělávati vlastní četbou?

Z novot mnohé propadly zapomnění dříve než mohly se rozšířiti, na př. „veškero vyučování spatřuj umělce v dítěti!“, jiné se zkoušejí a uplatňují. Nejsou to sice vždy nové objevy, jichž by starší vychovatelství nebylo tušilo, ale nové jest, že nemají už býti ponechány vynalezavosti a dovednosti jednotlivcově, nýbrž mají se státi obecnou zásadou a soustavou, dle níž by se vzdělávalo především učitelstvo a jím pak mládež.

Hospodářsko-socialní.

Dle výkazů ruského ministerstva financí činí dluhy Ruska koncem roku 1917 okolo 50 miliard rublů, před válkou činily 9880 milionů rublů. Asi 20 miliard jest uloženo v půjčkách domácích, 30 miliard v zahraničí. Lvím podílem jest účastněn kapitál anglický a francouzský. Při výbuchu války měla Francie v Rusku investovaných 25 miliard franků jednak v ruské rentě, jednak v železnicích. Za války vyplatila vláda francouzská v kuponech Rusku $3^1/_4$ miliardy fr.

Anglický kapitál byl v Rusku účastněn počátkem r. 1917 obnosem 90 mil. liber. Číslice tato stoupla během roku na 500 mil. liber. Z neutrálních států má ruských dluhu nejvíce Holandsko — 1 miliardu rublů. Německo mělo před 17 lety v Rusku investovaný kapitál 5 miliard rublů, kterýžto obnos činil na začátku války už jen 1 miliardu. Naše říše půjčila Rusku r. 1906 156 milionů korun, půjčka tato však jest už vyrovnána. Zrušením zahraničních dluhů, které ovšem nemůže býti definitivní, nemá li Rusko ve světových hospodářských stycích býti nemožno, trpěli by nejvíce ruští spojenci.

U nás do konce r. 1917 nutno odhadovati přírostek státních rakouských dluhů za války ještě nad 52 miliardy. Z toho bylo uhraženo šesti válečnými půjčkami $23^1/_4$ miliardy K; banky, spořitelny a jiné úvěrní ústavy poskytly snad asi 8 miliard K, valutní výpůjčky v cizině vydaly 2·5 miliardy K a připočteme li 15·5 miliardy K zálohy cedulové banky, zůstaly by asi 3 miliardy dluhů, které šly už na účet 7. válečné půjčky.

*

Do nebývalé dosud výše vzrostla cena papíru. Produkce papírová před válkou (1913) obnášela 32.000 vagonů, v tom 6500 vagonů papíru novinového; ve válce výroba klesá: v roce 1916 na 26.000 vagonů (5400 novin.), v roce 1917 na 20 000 vagonů (4492 novin.). Úbytek v celkové produkci činí 63 %, v papíru novinovém 69%. Dle toho též stoupły ceny papíru. Ze 30—50 K za 100 kg v r. 1914 ceny stoupły na 200—300 K v r. 1917. Při papíře t. zv. „Spinnpapier“ stoupla cena z 250 K za q na 450 K. Rovněž vzrostla cena papíru rotačního z asi 10 K v r. 1914 na 80 K v r. 1917. Rotační papír totiž dostala do rukou zvláštní ústředna; proto . . . Jak „obchodnicky“ pracuje, viděti na př. z poznámky na jejích účtech: Die genaue Feststellung des Preises hat sich das k. k. Handelsministerium vorbehalten, weshalb auch wir uns eine nachträgliche Preisänderung vorbehalten. Pak dělejte zákazníkům přesné rozpočty!

Vláda pořád napomíná papírem spořiti. Jakým příkladem ona předchází, víme z bezčetných, prazbytečných -enek, jež stojí ohromné množství peněz a jinak potřebných hmot, pak z bezčetných popletených „nářezů“ atd. atd. Jen prospekty, jimiž peněžní

ústavy doporučovaly 7. válečnou půjčku, spotřebovaly opět zcela zbytečně 30 vagonů papíru.

*

Ohrožená atmosféra? Čpavek a salnytr samy o sobě i v rozmanitých sloučeninách hrají velikou úlohu v průmyslu i v polním hospodářství, jež jich potřebuje čím dále více na výrobu umělých hnojiv. Jediným pramenem, ze kterého lze čerpati dusík, potřebný k výrobě těchto chemikalií, je dusík obsažený ve vzduchu. Jej zachytnouti a upoutati je snahou chemického průmyslu ve 20. století. K velkovýrobě použito rozličných prostředků. Připomínáme jen výrobu salnytru ze vzduchu pomocí střídavého proudu s vysokým napětím dle Birkelanda a Eydeho, podobný postup Schönherrův, výrobu dusíku dle Franka a Caro, Serpekův způsob vázati dusík na aluminium, bezprostřední výrobu čpavku z dusíku a vodíku dle Habera.

V roce 1913 obnášel uměle upoutaný dusík ze vzduchu desátý díl světové spotřeby. Když při vypuknutí války Anglie zamezila dovoz salnytru z Chile, bylo čekati, že zásoby střeliva a látek výbušných, jichž podstatnou částí jsou sloučeniny dusíku, budou brzy vyčerpány. Před tímto „největším technickým nebezpečím“ nás zachránil chemický průmysl, jenž povznesl výrobu dusíku vzduchového v několika měsících ve velkoprůmysl, a lze očekávati, že ani po válce výroba neklesne. Co to znamená, lze posouditi z toho, že před válkou stál z ciziny dovezený salnytr do Německa 170 milionů marek. Ale tu mají mnozí zase už starost, nevznikne li tím nebezpečí pro naši atmosféru. Těm dává Dr. A. Sieverts ve své úvodní přednášce na universitě lipské uklidňující odpověď. Atmosféra dodává zemi ve srážkách dobrovolně mnohem více upoutaného dusíku než lidstvo by vůbec mohlo spotřebovati. Část dusíku se též geologickým a biologickým postupem vrací do vzduchu. Ale i kdyby spotřeba dus. sloučenin tisíckráte stoupla a dusík jen ze vzduchu čerpala, zmenšila by se nynější zásoba, obnášející asi 4000 bilionů tun, teprve za 4000 let o jedinou tisícinu. Co se pak týče složení vzduchu, učí více než stoletá zkušenost, že množství kyslíku a dusíku se nezměnilo a nezmění a že se jedná o prakticky nevyčerpatelné zásoby, jimiž možno dle libosti plýtvati.

*

Otiskujeme tu selský leták, příznačný pro náladu robotního lidu moravského v r. 1847—1848.

Odpověď Čechům z Moravy.

1. Vy milí po Bohu bratří,
Čechové i vy Slezáci,
to dodání vám dáme
taky my Moravané.

2. Abyste na svém stáli,
materskou řeč chovali,
všecko německé psaní
ať je od vás vzdálený.

3. Nač pak slujem Moravci,
kdyby z nás měli Němci
svou živnost vydobíti
a nám ji odstraniti.

4. Příklad dosti máme
jenom v naší Moravě,
kterak mnozí sedláci
jsou tak jako otroci.

5. Od vrchnosti šálení,
to skrz jejich němčiny,
jenžto na kanceláři
každý se vynasnaží.

Moravca sužovati,
ním opovrhovati,
za dost malou příčinu
má snášet velkou vinu.

Nebo mnohý kancelář,
každý to dobře rozvať,
ouřad sobě vyvolí, *
když němčině rozumí.

Pak pudmistr neb rychtář,
jak obecní hospodář
k vrchnosti se připojí,
obec pěkně oloudí.

O kus pola neb lesa,
z kancelářa donesa
arch německy popsaný,
že je něco k dostání.

By se sousedi sešli
a písmo podepsali,
řkouc: „Je to jistě dobrý,
rychtář tomu rozumí.

Dáme obecní dekryt,
by to nemoh jinší vzít;“
pak pudmistr to vezme
a vrchnímu odvede

Řka: Je to vyhotovený
celý jejich mínění,
a tu hned druzí páni
dají obdarování.

Vepravíce pudmistrovi,
dají i rychtářovi:
Za vaši vděčnou službu
obci dáme přes hubu.

Pak po čase vrchnost ta
anebo po ní druhá
obecnost odebere
a obci se vysměje.

15. Že je to jistě v pravdě,
příkladů dosti máme,
třeb jen v protokolách
ve všelijakéch soudách.

Je Moravec sklíčený,
jako němý stvoření,
jenž ani Boha nezná,
ale přece se lépe má.

Tak řeči ukončíme,
v Boha doufání mějme,
že snad přece Moravani
budem vysvobození

Od vrchností zněmčilých
a podpisů falešných,
když na svém státi budem
a k Čechům se přivinem.

Dá Bůh, že od roboty,
od té sedlcké psoty
budem osvobození,
též desátku zbavení.

Teprv za to císař pán
od všech bude poznán
a to jméno: Ferdinand
bude jako dyjamant.

Od všech lidí váženo
a v schránce uchováno,
obzvlášť naši potomci
na něho si vzpomenou.

Budou vzdávati chválu,
to předně Pánu Bohu
a pak teprv císaři,
jménem Ferdinandovi.

Pak tedy, milí bratří
Čechové i Slezáci,
budeme mět jedno tělo,
jednu literaturu.

Tak prosme Pána Boha
ať nám dílo požehná,
jenž má císař před sebou
i s celou jeho radou,

By rozum do nich vštípil,
duchem svatým osvítil,
lásku v jejich srdce vlil
a ctnostmi jich ozdobil.

Přijme také modlení,
aby odvrátil vojny
ten nebeský otec náš,
kterým nám po všechen čas

Při svém zdraví zachoval
a ourody požehnával,
zachránil od neštěstí,
popřil trpělivostí.

Tak budem Bohu vděčně
díky vzdávat srdečně
a po skonání časném
budem v království věčném.

Složeny od sedláka dědiny Holubic, panství Slavkov.

*

V plzeňském Českém západě napsal kdosi nedávno: „Organisace mívají trojí období: v prvním mají pracovníky, poctivce a mučeníky; ve druhém blahobytníky, přiživníky a blbečky; ve třetím tyrany a otroky.“

Politický a vojenský.

Protičeská nálada v říši se zostřuje, a náčelník vlády jí úředně dává výraz ve sněmovně. Osamocení Čechů povážlivě pokračuje, myšlenka národnostní vítězí nade všemi jinými, byť sebe vyššími, nešetřic žádné z nich. Vítězí ovšem v theorii, v praxi zvítězí, pokud bude spojena s mocí Ostatní lze si domysliti.

Za lednové stávky nepoužila vláda proti dělníkům zmilitarisovaných závodů přísnosti zákona; stávkující brzy se vrátili k práci. Proč stávkovali, bylo sice veřejně řečeno: pro mír, pro lepší výživu — ačkoli rakouskou výživu řídí jménem ministra Höfera socialista Dr. Renner —, pro rovné volební právo do obcí. Stran tohoto prohlásil náčelník vlády, že není proti němu, ale že nedopustí, by jím německá država byla ohrožena. Jak došlo ke stávce, nechce nikdo se přiznati: vláda jí prý neobjednala, náčelníci čili byrokrati dělnictva ji napřed tlumili a chválí si ji teprve, až vzala za své a nic se nestalo.

Stran těch držav stojí za zmínku, že před válkou rakousko-italskou bar. Burian, ač nyní zapíral, zaručoval Vlachům vlašský ráz Terstu, mimo jiné známé ústupky, na něž naléhal kn. Bülow.

Útoky na dualismus jsou také útoky na jisté državy. Němci sice vidí a žaludkem cítí, že dualismus se špatně osvědčuje, ale z ohledu na své državy ho nepotírají.

Divná věc: Takoví znamenití státníci před i za Litavou, takoví věrní strážcové mocnářství, ale pořádek udělati neuměli a neumějí, problem rakouský zůstává problemem nerozřešeným. Není to tak trochu důkazem jejich státnické neschopnosti? Nápadně často a víc nežli snad přípustno, odvolávají se teď vedoucí státníci na nositele koruny, místo aby sami co správné jest vymyslili a provedli.

Pro naši državu nechtí se páliti ani němečtí socialní demokraté, kterým se jinak tolik nadbíhá. Ti ovšem nevyhlašují se za staatserhaltende Partei, ale jim je tu takto dobře býti; poslouchát jich kde kdo.

Chytlavou otázku o sebeurčení národů — sami socialisté ji už nazývají dvojsmyslnou — rozřešil sudetským Němcům nynější mluvčí českého národu Staněk tak, že jim dává, co sami chceme. Theorie zajisté důsledná. Jak se provede v praxi?

*

Kněžstvo v Čechách zamýšlelo podati v Římě stížnost na štvavou protičeskou řeč tepelského opata Helmera v panské sněmovně. Na schůzi katolických stran (6. ledna v Praze) přijat však mírnější návrh, nesahati takto na svobodu politického projevu, nýbrž vyložiti v Římě memorandem české poměry a tužby vůbec.

*

Na schůzi pokrokové (realistické) strany, kde jednáno o připojení k jiným stranám, židovští důvěrníci pozváni nebyli, jelikož

prý Židé jsou národně nespolehliví. Židé byli, jak známo, silnou oporou oné strany.

Co do národní spolehlivosti netřeba již opakovati, že Židé půjdou vždy se stranou, která má moc a vliv; a tak i s národem.

Ve Věstníku Matice opavské (1917, 14) připomíná prof. Hauer, jak slezský buditel Jan Zacpal (1844—1888) soudil o antisemitismu v „Opavském týdenníku". „Místo potupy jest mnohem rozumnější, vyličovati dobré vlastnosti Židův, aby náš lid se od nich učil a mohl s nimi konkurovati. Třeba pověděti lidu, odkud vznikla moc židovstva a čím se nyní drží. Vzíti statistiku do ruky a vypočísti, kolik je Židův a kolik mají žákův. Ukázati těm kterým nadutým lidem, že jeden Žid má více časopisů než ostatní celá obec".

Je v tom kus pravdy, ale jen kus. Dobré vlastnosti zajisté jsou u každého cti a následování hodny, avšak jsme-li proti špatným bezbrannými, jest pokojné soužití nemožné. A nebylo by ani lidu našemu přáti, aby si osvojil všechny vlastnosti, jež u Židů zdají se dobrými: základní jejich vlastnost, hrabivé obchodnictví, není ani člověka, natož křesťana důstojná.

A ty „časopisy"? Nejsme si již ani vědomi, jak veškera žurnalistika duchem židovským nasákla.

Ostatně pocítíme teprve po válce, čím Židé říši a celé společnosti se stali.

*

Jednání o mír naráží dle toho, co se ví veřejně — mívajíť i bolševici svoje tajné porady, docela po staru! — na požadavek sebeurčení národů v obsazených územích a požadavek vyklizení jejich spojeneckým vojskem. Rakousko sice má přímo co jednati jen s Ukrajinou, se kterou se snad brzy dohodne; nepřímo ovšem všichni spojenci, zvláště Turecko, mají zájem na oněch otázkách. Silný „vlastenecký" směr v Německu je proti veškeré povolnosti; že má stoupence i na rozhodujících místech, zvláště vojenských, rozumí se samo sebou. „Úprava" a „zajištění" východních hranic, jím žádané, nezní jako předehra světového míru. Dosavadní chování k Polákům v Poznaňsku nesvědčí o velké ochotě k požadavkům polským a možná ani k „austropolonismu", jenž by zatím vystřídal carství.

Na Litvě na př. jest veliká převaha Poláků nad ostatním obyvatelstvem, židovským i litevským; litevské po venkově jest četnější nežli židovské, ve větších městech značně ustupuje. Německá vláda polský živel všemožně potlačuje ve prospěch povolnějších Litevců.

Za těchto poměrů, jež jinde jsou obdobné, nabývá požadavek ruských zástupců poněkud jiného významu, než možno tušiti dle pouhé zprávy německé, že by totiž po odchodu německého vojska nebylo lze ručiti za pořádek.

Arciť nelze také zhola odmítnouti důvodu, že Německo a Rakousko nemůže se vzdáti těchto záruk, dokud nic určitého nedojednáno a válka docela nezažehnána. Bylo by to sice demokraticky kavalírské, ale státnicky hloupé. Jak jsme minule řekli, vzali bychom

— národové totiž — mír od kohokoliv, třebas i od bolševiků, jakkoli málo důvěry budí, hledíce především uplatniti svůj revolucionářský socialismus místo řádné úpravy poměrův, ale právě proto, že tyto revoluční proudy jsou nevypočitatelné, bylo by bláhovým nechati jim na hranicích volné půdy a připustiti hořlaviny jejich až do nejbližšího sousedství, ne li na vlastní střechu.

Po našem soudě třeba na obojí straně poněkud ustoupiti: na jedné od imperalistického poručníkování, na druhé od choutek revolučních. Tak řečené plebiscity okázaly se podvodem již ve svých začátcích, za revoluce francouzské (1791—8), a i později, za Napoleona III; jedině při rozdělení Norska a Švedska zachován způsob, jejž možno nazvati snad právním a správným. Co revoluční živlové ted zamýšlejí, připomíná příliš ony plebiscity francouzské a vlašské v letech padesátých a šedesátých minulého století, vedené dle pravidla: režie je tu vším! Čímž ovšem se nedoporučuje ani režie Německa. Cavour se komedii napoleonského plebiscitu smál, ale v Toscaně kázal nasaditi všecky páky, aby se „rozhodla" pro Piemont. Jiný strůjce plebiscitů, Garibaldi, se vztekal, když italská Nizza a Savojsko se „rozhodlo" pro Francii, v ostatní Italii byly jeho plebiscity v pořádku. V Rusku se to nedělá jinak. Finská uznaná samostatnost na př. bolševiky ohrožena, ukrajinská taktéž. Odtud nejistota mírového jednání a blízké budoucnosti.

U nás měl ryt Seidler jistě pravdu, nazval-li říšský volební řád nejdemokratičtějším na světě — totiž podle písmeny zákona; co však z něho „reží" vzešlo, víme. O Uhrách škoda každého slova.

*

Na bojišti jihozápadním a západním připravují se veliké boje, největší snad z dosavadních.

Přestřelky ruskorumunské osvětlují poněkud poměry na východní frontě: spojenci dávají se do sebe. Jinde by učinili taktéž, kdyby si kdo na Anglii troufal. Není pochyby, že by Anglie okamžitě uzavřela s Německem mír, kdyby viděla, že její světové pevnosti (Suez s Egyptem, Gibraltar, La Manche atd. atd.) jsou vážně ohroženy. Takto však vydrží ještě čas a nevzdá se ani toho, co ve Francii obsadila, nerkuli aby připustila sebeurčení Irska, Egypta, Indie atd. Slabí dovolávají se práva, silní ho nepotřebují — tak zní formule, jež vysvětluje situaci. Pokrytecký mluvka Wilson hlásá tam za větrem, že vláda má záviseti na souhlasu ovládaných, avšak neřídí se tím ani sám aniž toho žádá po těch, pro které pracuje. Proto nutno vražditi se dále, aby dosavadní „oběti" se vyplatily na jiných.

*

Uskuteční-li se v říši ruské zásada sebeurčení národů, změní se mapa bývalého panství Mikuláše II k nepoznání. Celá říše ruská před vojnou měla 22,556.520 km², 171 milionů obyvatel. Nyní však už se osamostatnily či pracují o to:

1. Král. Polské v rozloze 127.320 km² a 12,770.000 obyvatel.
2. Finsko v rozloze 373.600 km² a 3 mil. obyv.

3. Litva v gub. Vilno, Kovno, Grodno — nyní ovšem pod vojenskou okupací německou — má 2½ mil. obyvatel.

4. Lotyšsko mající 1·5 mil. obyvatel zůstalo Kuronskem pod správou Německou, Livonskem pod ruskou vládou.

5. Bělorus — gub. Vilno a Grodno se silným živlem polským jsou pod správou německou; gub. Minsk, Mohylev a Vitebok zůstaly u Ruska — čítá okolo 9 mil. obyv. Západní, katolická Bělorus graviluje k Polsku, pravoslavná východní sní o vlastní samostatnosti.

6. Estonsko čítá téměř milion obyv.

7. Ukrajina v 9 guberniích obsahuje na 519.789 km² a má asi 30 milionů obyv.

8. Besarabie obsahuje 45.632 km² a má 2½ mil. obyv., etnograficky i historicky tíhne k Rumunsku.

9. Kavkaz, rozloha 469.220 km², 12 mil. obyv. V horském pásmu západním je obyvatelstvo národnosti ruské, v oblasti kubaňské ukrajinské, na jihu: 2 miliony Gruzinů (gub. Kutais a Tiflis), milion Armenů (gub. Erivan, Jelisavetpol a okolí Karsu), milion t. zv. Tatarů zakavkazských a konečně milion různých nárůdků kavkazských. Politicky vystupují pouze Armeni a Gruzíni.

10. Turkestan, přivtělený k Rusku teprve před 40 lety; rozloha činí 3,488.530 km², lidnatost 11 milionů obyv.

Je možno, že i severní gub. Archangelsk — rozloha 845.000 km² a 346.000 obyv. — a Vologda — rozloha 402.000 km² a 1,340.000 obyv. prohlásí se samostatnými. Tím by Rusko mělo přístup k moři pouze z Petrohradu. Připustíme-li, že by i chanáty tatarské se osamostatnily, zůstalo by Rusku 80 milionů obyvatel. I tak by ovšem Rusko zůstalo mohutnou velmocí s možností obrovského rozvoje.

*

Námořnický odborník Archibald Hurd rozepisuje se v „Daily Telegraph" o německých ponorkách praví, že Němci mají čtyry rozličné typy ponorek. Předně ponorkové křižníky, to jest velké lodi o velké rychlosti, ozbrojené pěti devítipalcovými děly, velkým počtem torped, jež se vystřelují pod vodou a pohybují se rychlostí 30 až 40 uzlů za hodinu až do vzdálenosti asi 10.000 yardů. Pak jsou vlastní ponorky asi o 900 tunách, též vyzbrojené děly a torpedy. Tyto pracují v Atlantickém Oceaně a v úžině La Manche. Třetí druh jsou malé ponorky, určené ke kladení min, a čtvrtý jsou ponorky, jichž úkolem je prořezávati podmořské kabely.

Od té doby, co Spoj. Státy vypověděly válku, bylo prý u námořního úřadu podáno neméně než 40 tisíc návrhů na obranu proti ponorkám. „Scientific American" popisuje drátěné sítě, určené k ochraně lodí, ale ani ty se prý neosvědčily mnoho lépe než ocelové plotny a jiné ochranné prostředky, jež mají torpedo zachytiti. Nejlepší prý by byla nová konstrukce lodí s dutými prostorami, ale stavba jejich vyžaduje mnoho času a zmenšuje značně jejich pohyblivost.

Ročník XXXV. Číslo 3.

HLÍDKA.

Jan VIII bullou Industriae tuae nařídil slovanskou bohoslužbu.

Vyložil Fr. Snopek.

Podařilo se mi roku 1908 dokázati jasně a do podrobna na základě bully Jana VIII Industriae tuae z roku 880, že arcibiskup Methoděj v nauce o východě sv. Ducha nikterak nebyl stranníkem Fotiovým, nýbrž že se držel učení apoštolské stolice a otcův. Roku 1911 pokročiv dále, provedl jsem důkaz, že víra ve východ sv. Ducha z Otce i ze Syna byla obecna nejenom Řekům a Latinům, ale i Syrům, Armenům a Koptům, kteří již po několik století žádných styků neměli s Římem, jsouce oddáni bludu monofysitskému. Okolnosti této není lze vysvětliti jináč, nežli že tito národové nauku onu v souhlase s Římem čerpali z apoštolského podání, byť i v dogmatě jiném (o dvojí přirozenosti Kristově božské a lidské) se od něho byli uchýlili.

Na základě slov téže bully „eius archiepiscopatus et ei privilegium confirmavimus" dokázal jsem přirovnávaje listinu listům Svatoplukovi a Methodějovi roku 879 zaslaným (počínaji: Scire te volumus a Praedicationis tuae), že privilegium Methodějova arcibiskupství, které jemu 880 Jan VIII slavně potvrdil, pochází od Hadriana II a záleží ve slovanské hlavně liturgii a v jeho důstojnosti legata stolice apoštolské u národův slovanských.

Právem podotkl již Dr. Ginzel: **Nikdy nebylo v Římě zvykem uděliti nějakou výsadu, zvláště výsadu tak důležitou jako jest výsada slovanské bohoslužby takořka a priori**, beze zkoumání, bude li ji možno

provésti, bude-li vhodna a užitečna, po málo létech zase ji odvolati a brzo zase obnovovati.[1])

Papež Jan VIII privilegium arcibiskupství Methodějova roku 880 slavně potvrdil (confirmavimus); z toho plyne zcela jasně, že mu je udělil předchůdce Janův Hadrian II.

Přijav za svůj výklad římského praelata Petra Pressutiho[2]), že Jan VIII nejenom schválil, nýbrž i nařídil užívati jazyka slovanského v bohoslužbě, vždycky jsem při něm setrval, neboť jsem jej uznával za jedině správný. Na omylu jest Dr. Brückner, jenž píše: „že papež váhal, že své koncesse nerozvíjel zbytečně, snadno pochopíme, neb ť nebylo příčiny něčím se chlubiti. Nejlépe to dokazuje onen dodatek o latinské bohoslužbě pro knížete a pro pány, který zničil na Moravě jednotu liturgickou, které tedy Methoděj nedosáhl. Co papež dal jednou rukou, druhou zase odňal.“ [3]) Právě naopak, přihlížeje k veliké důležitosti politické, jakou mělo co nejrychlejší obrácení velikých národův slovanských, povolil papež na úsilovnou prosbu Methodějovu úchylku od liturgického zákona zvykového, jaký platil na západě, a pro blaho lidu nařídil slovanskou liturgii pro všecky slovanské země.

Dr. Brückner mi odpovídá: „Nepřiznávám nikterak tomu dovolení tak velikého významu, jak to učinil kněz Snopek. Tvrdíť zajisté, že Jan VIII nařídil slovanskou liturgii v zemích Svatoplukových.“ [4]) Toho jsem netvrdil nikdy, za to jsem zjevně hlásal, že ji nařídil v zemích téhož jazyka všech. Níže o tom více. Dr. Brückner píše dále: „Ale to je zjevná mýlka; Janova slova iubemus odnášejí se pouze k odstavci, ve kterém jest řeč o chvále, ne o službě boží; rozkázal papež, aby jazykem slovanským vzdávána byla chvála Bohu a Spasiteli.“ [5]) Na jiném místě, v recensi jiné čteme: „daß sein [Methods] Hauptverbrechen, die slavische Liturgie ausdrücklich genehmigt war“ [6]), ale níže odporuje zcela zjevně a nepokrytě mým vývodům následujícími slovy: „Snopek behauptet zwar, der

[1]) Časopis katol. duch. 1870 (12) str. 45. Kirchenhistorische Schriften II. S. 44.

[2]) La santa Sede e gli Slavi. Discorsi letti all' Academia di religione cattolica. Roma 1881. pag. 22 sequ.

[3]) Przegląd histor. VII. 167.

[4]) Kwartalnik hist. roczn 25 (1911), str. 494 d.

[5]) Uv. m. str. 496.

[6]) Götting. gel. Anzeigen 1911 (173) S. 596.

Papst befiehlt [totiž slovanskou liturgii a breviář], aber das ist unrichtig; der Papst befahl nur, daß in der slavischen Sprache Christi Domini nostri praecepta et opera enarrentur, — das ist noch keine slavische Liturgie".[1])

V nejnovější pak práci „Die Wahrheit über die Slavenapostel" píše takto: „Wir lesen immer wieder einem vollen Triumph Methods, ja sogar von einem päpstlichen „Befehl der slavischen Liturgie" (Snopek). In der Tat gab es nur einen Pyrrhussieg Methods. Zwar ging seine Orthodoxie glänzend gerechtfertigt hervor, aber in der Frage von der liturgischen Sprache zog er schließlich den kürzeren. Was diese betrifft, lobte der Papst mit Recht die slavische Schrift und befahl, daß in dieser Sprache Christi Ruhm und Werk verkündet würden: aber dies bezieht sich nur auf die nothwendige Kündigung des Evangeliums dem Volke in seiner Sprache. W a s dagegen M e ß e u n d B r e v i e r b e t r i f f t, s t e l l t s i c h d e r P a p s t a u f d e n S t a n d p u n k t d e s b l o ß e n tolerari posse: auch hindert es nichts wahren Glauben noch Lehre, Messe zu halten in dieser slavischen Sprache, wohl übersetzte und gedeutete Evangelium und Lektionen des Alten und Neuen Testaments zu lesen, die Horen zu singen. Von einem „Befehl der slavischen Liturgie" ist keine Spur; sie wird nur geduldet, mit zwei Enschränkungen; die eine, formale, verlangt die Lesung der Lektionen zuerst in lateinischer, dann in slavischer Sprache (im Mittelalter wurde dies sogar bei der Predigt beobachtet, wo man jedes Zitat aus Schrift und Vätern zuerst lateinisch, dann in vulgari vortrug); das andere hob dagegen das für Method wünschenswerteste, das zu seinen Gunsten entscheidende, die Einheit der liturgischen Sprache in Mähren vollständig auf, denn es befiehlt (praecipimus!) der Papst, daß dem Fürsten und seinen iudices auf deren bloßen Wunsch hin die Messe lateinisch zu lesen ist"...[2])

Nejsa uspokojen mými vývody z roku 1897 ve stati o listě Hadrianově v pannonské legendě uveřejněné v VI. svazku Sborníku velehradského, které jsem opakoval částečně v obojím vydání obrany slovanských apoštolův, tvrdí: „Dagegen bestätigte er [Jan VIII] und gab ihm [Methodějovi] kein besonderes Privilegium für die mährische Kirche mit, wie dies Snopek behauptet (der darin das Privileg Hadrians wiederfindet), denn d a s P r i v i l e g i u m M e t h o d s,

[1]) U. m. s 603. 1.

[2]) Wahrheit über die Slavenapostel. S 85. f.

das der Papst ‚confirmavimus et in perpetuum firmum manere statuimus‘, besteht wie die iura und privilegia anderer Kirchen, nur darin, daß Method alles Kirchliche nach der kanonischen Tradition zu besorgen und zu verwalten habe“.¹)

Zdá se, že obojí tento výklad berlínského učence lze přijmouti jiná jest otázka, zdali vůbec odpovídá pravdě? Myslím, že nyní mi lze, co tvrdil jsem, z listiny Jana VIII zcela jasně dokázati. Mám za to, že tím přispěji jednak ke zjištění historické pravdy, jednak že radost svým výkladem způsobím mnohému čtenáři, který pozná lépe i papeže Jana VIII i vliv, jakému se u nás těšil náš apoštol Methoděj. Počínati si budu při tom s obvyklou akkuratessou a beze všelikého přeháněni, které mi vytkl nedávno Dr. Naegle. V posudku totiž soustavného díla Brücknerova o slovanských apoštolích, aniž by zření měl na kratičký výklad můj uveřejněný v mojí odvetě Dru Brücknerovi²), jehož tedy nečetl nebo neuvážil, píše: „In Wahrheit wurde auch von diesem Papste [Johann VIII] die slavische Liturgie nur geduldet („nec obstat“), hauptsächlich aus kirchenpolitischen Erwägungen (S. 89 und Lapôtre S. 128) und dazu noch mit zwei wesentlichen Einschränkungen. Das fünf Sätze voraus stehende „jubemus“ bezieht sich, wofür nicht der geringste Zweifel aufkommen kann, bloß auf die Predigt und das Gebet im allgemeinen Vgl. hierzu den Beschluß der Synode von Frankfurt 794 (Mon. Germ. hist. leges sectio II. capitul. I. 78“.³)

Pražský historik nemohl zde narážeti než na kap. 52. synody frankfurtské, která takto zní: „Ut nullus credat, quod nonnisi in tribus linguis Deus orandus sit, quia omni lingua Deus adoratur et homo exauditur, si iusta petierit.“ Toto ustanovení jest za vlasy sem přitaženo. Nechápu, jak může někdo ze slova bully „iubemus“ za pomoci ustanovení synody frankfurtské cap. 52 usouditi na kázání a na soukromou modlitbu. Nechci recensentu jako seriosnímu historikovi sáhati do svědomí, ale mám za to, že jeho přesvědčení o správnosti dotčeného jeho výkladu jest příliš silné; píšeť o něm: „worüber nicht der geringste Zweifel aufkommen kann“.

Správně soudí Dr. Naegle z dotčeného kanonu v díle svém ne-

---

¹) U. m. s 87.

²) Vzdělávací knihovna katolická. Sv. LVII str. 74 d.

³) Theologische Revue 1913. Nro 14/15. Sl. 440.

ávno vydaném: „Daß alle nichtliturgischen Gebete nicht bloß in den durch Christi Kreuzesinschrift (hebräisch, griechisch, lateinisch) geheiligten Sprachen verrichtet werden dürfen, sondern in jeder anderen Sprache, das hatte bereits eine fränkische Synode zu Frankfurt im Juni 794 entschieden: ‚Ut nullus credat etc.' Capitularia regum Francorum I. p. 78. Mon. Germ. hist. LL. sectio II.“ [1]) Ale protože již v dubnovém sešitě roku 1914 časopisu „Roma e l' Oriente“, vycházejícím v Grottaferratě na světlo vyšel obšírněji můj výklad posledních odstavcův bully Jana VIII Industriae tuae, při nejmenším neměl beze všeho tvrditi: „Überhaupt hatte Johann VIII die slavische Liturgie nicht förmlich angeordnet oder anbefohlen, wie Snopek die Bulle falsch interpretiert, und im Gegensatz zu anderen Interpreten (z. B. Jagić, Entstehungsgeschichte 2 vyd. S. 60. 67. „tolerari posse“, Bretholz, Geschichte Böhmens 64 und Geschichte Mährens I. 91. Ginzel 83. Brückner, Die Wahrheit 85) mit allerlei Sophistereien nicht müde wird zu wiederholen (S. 92. 111. 124. 134. 245. 281. 284. 343. 351.“ Dr. Naegle přijímá výklad Jagićův a Brücknerův tolerari posse za svůj a tvrdí: „Johann VIII. hatte sie nur geduldet“.[2])

Domnívám se, že i ve 20. století každému jest volno, zastávati se svého mínění a svědectví vydati o tom, o čem člověk jest přesvědčen. Výtka sofistiky se mne netýče, protože není mým zvykem uváděti důvody zdánlivé.[3]) Dr. Naegle neměl nejmenšího práva, ne-

[1]) Kirchengeschichte Böhmens. Quellenmäßig und kritisch dargestellt. Erster Band. Einführung des Christentums in Böhmen. S. 89 Pozn. 571.

[2]) Uv. m. 99. Úmyslně píšu »přijímá výklad Jagićův a Brücknerův«, neboť třeba podotknouti, že žádný z ostatních učencův, které uvádí Dr. Naegle, ani nesnil o výkladě bully Industriae tuae pouhým »tolerari posse«. Dr. Bretholz píše ve své Geschichte Mährens I. Band S. 91: „Die slavische Liturgie wird gestattet, besonders für jene Kreise der Bevölkerung, die die lateinische Sprache nicht verstehen«. Geschichte Böhmens und Mährens bis zum Aussterben der Přemysliden. S. 64: „Die slavische Sprache im Kirchendienste wurde zwar gestattet, besonders für jene Kreise der Bevölkerung, die das Lateinische nicht verstünden“. Dr. Ginzel, Geschichte der Slavenapostel Cyrill und Method. S. 83: „Dies Privilegium gewährte Johann VIII, indem er verordnete, daß in allen Ländern Svatopluks fortan das Slavische als Cultussprache gebraucht werden dürfte“. V tomto výkladě shledávám ostatně zřejmý odpor ve slovech »Privilegium«, »anordnete« a „gebraucht werden dürfte“.

[3]) Za to budiž mi zde dovoleno uvésti důkaz o důkladnosti Naeglově. Nedovolávaje se autora uvádí domněnku Dümmlerovu (Die pannonische Legende vom heil. Methodius. Archiv für Kunde österr. Geschichte 13. S. 179), že pouze tři jazyky oprávněny jsou jako liturgické, že prý se nalézá již u Isidora Hispalského, Etymolog.

maje zření na moje výwody tvrditi: „Das fünf Sätze vorher stehende „jubemus“ bezieht sich, wie sich aus dem Wortlaute und Zusammenhange aufs Unzweideutigste ergibt, nicht auf die Liturgie (gegen Snopek 351), sondern auf die Predigt und das Gebet im allgemeinen im Sinne der bereits (siehe oben S. 89 Anmerkung 371) zitierten Verordnung einer Frankfurter Synode vom Juni 794. Dazu hatte der Papst für die Persolvierung der slavischen Liturgie noch die zweite Einschränkung gemacht mit einem wirklichen Befehl „jubemus“, daß das Evangelium in sämtlichen Kirchen des Landes zunächst zuerst in lateinischer, sodann erst in slavischer Sprache zu lesen sei“.[1])

Dr. Naegle neměl pokdy, vyvrátiti můj výklad bully Janovy Industriae tuae hermeneutickým zákonům jedině odpovídající; odvolává se na vykladače, kteří bully vlastně nevykládali vědecky, proto jesti třeba i širšímu čtenářstvu pravý její smysl vyložiti ještě jednou a vyvoditi z ní další důsledky.

Papež začíná v posledním oddíle bully: „L i t t e r a s d e n i q u e S c l a v i n i s c a s a C o n s t a n t i n o q u o n d a m p h i l o s o p h o r e p p e r t a s, q u i b u s D e o l a u d e s d e b i t a e r e s o n e n t, i u r e l a u d a m u s“.[2])

---

9. 1. 3. Tres autem sunt linguae sacrae, hebraea, graeca et latina, quae toto orbe maxime excellunt. His enim tribus linguis super crucem Domini fuit causa eius scripta (Migne P. Lat. 82, 326.) Naegle sice uvádí Migneho patrologii, ale hl. De linguis nationum nečetl, nebo si toho řádně nevšiml, nebo jináč byl by se přesvědčil, že ze slov Isidorových nelze nijak vyvoditi, co z nich usoudil Dümmler. Isidor zle vykládaje zmatení jazykův při stavbě věže babylonské, tvrdí, že prve jeden byl pouze jazyk, jímž mluvili patriarchové, hebrejský totiž. Po větě: Tres autem sunt linguae sacrae etc. píše: „Unde et propter obscuritatem sanctarum scripturarum harum trium linguarum cognitio necessaria est, ut ad alteram recurratur, si quam dubitationem nominis vel interpretationis sermo unius linguae attulerit.“ Isidor netvrdí, že jen o n y t ř i j a z y k y přípustny jsou v liturgii, nýbrž pouze, že n á p i s e m n a K r i s t o v ě k ř í ž i j s o u j a k s i p o s v ě c e n y a že z n a l o s t i j e j i c h t ř e b a p ř i v ý k l a d ě n e s n a d n ý c h m í s t p í s m a s v a t é h o, protože na některých místech není jasno. Dotčené věty Dümmlerovy nelze vyvoditi ani z Jeronymovy epist. ad Heliodorum (epitaphium Nepotiani cap. 3 Migne 22. col. 590 sequ.) ani z Hilaria Piktavského Prologus ad tractatum super psalmos cap. 15. Srovn. moji studii o Listě Hadriana II. ve Sborn. velehr. VI. str. 59 d. Tolik jest mi jasno. O tom není pochybnosti nejmenší. Také Hippolyt mluví ve svém kommentáři in Danielem o třech jazycích na nápise kříže Kristova, ovšem ve smyslu zcela jiném.

[1]) U. m. s. 99.

[2]) Friedrich, Codex diplom. regni Bohemiae I. pag. 20. Caspar, Mon. Germ. hist. Epist. tom. VII. pag. 223.

Obecně je známo, a nikdo o tom nepochybuje, že filosof Konstantin vymyslil slovanské písmo. Toho jemu nebude někdo upírati. Ale v této větě má substantivum „litterae“ širší smysl, znamenáť zde nejenom slovanská písmena, nýbrž jak již u Cicerona a Livia tolik, jako i staroslovanské кннгы nebo jako naše „knihy“ a „spisy“.

Otázka jest nyní, jaké knihy nebo spisy míní papež? Aby pak nebylo u nás žádné pochybnosti, sám je blíže určuje větou: „quibus Deo laudes debitae resonent“. Také lze na tomto místě čísti „debite resonent“. Třeba se zde poněkud rozběhnouti dále. Konstantin vymyslil Slovanům písmo, aby, poněvadž také tehdy platila zásada „a Iove principium“, jim pořídil především překlad písma svatého a nejprve perikop nedělních a svátečních; konečný jeho úmysl byl, přeložiti také všecky ostatní bohoslužebné knihy. Na knihy pak posledně uvedené se vztahuje hlavně věta papežova: „quibus Deo laudes debitae resonent.“

Papež tedy o slovanském překladě bohoslužebných knih píše, že je právem schvaluje, „iure laudamus“; jistě neschvaluje bohoslužebných knih do slovanštiny přeložených za tím účelem, aby byly uloženy někde v bibliothece, nýbrž aby jich bylo užíváno při bohoslužbě, jak sám píše: „quibus Deo laudes debitae resonent“. Čili, což jest jedno, papež Jan VIII právem schvaluje slovanskou bohoslužbu; — ale Dr. Brückner tomu lépe rozumí, neboť píše: „das ist noch keine slavische Liturgie“.

Papež pokračuje ve svém listě: et in eadem lingua [Sclavinisca] Christi Domini nostri praeconia et opera enarrare iubemus.

Co znamená výraz „Christi Domini nostri praeconia“? Někteří učenci mají za to, že papež Jan VIII měl zde na mysli pouze kázání jazykem slovanským. Ale dovoluji se jich tázati, ve kterém jazyce měla na Moravě býti hlásána Kristova nauka? Snad jazykem německým nebo řečí starých Gallů nebo Hibernův? Kdo bude něco podobného tvrditi? Tomu jazyku na Moravě nikdo nerozuměl. Evangelium se hlásá vždycky a všude jenom jazykem lidovým. Tak bylo za apoštolův, tak se děje i nyní, tak díti se bude i v budoucnu. Janovi VIII nebylo zajisté třeba, zákonem teprve stanoviti, aby Slovanům moravským nauka spásy přednášena byla jejich jazykem mateřským, neboť to se rozumělo samo sebou.

Jest nám tedy hledati jiný význam pro „praeconia“. Substantivum to se vyskytuje u Cicerona v kap. 9. řeči pro Archia poeta: „Nemo est tam adversus a Musis, qui non mandari versibus aeternum suorum laborum praeconium facile patiatur“. Tomuto místu odpovídá význam „veřejná chvála“. Týž význam se hodí výborně i pro větu z bully Janovy Industriae tuae. Christi Domini nostri praeconia v naší listině znamená veřejné chvalozpěvy boží čili především církevní psalmodii čili hodinky církevní, které tedy dle výslovného rozkazu Janova (iubemus) konati se mají týmž slovanským jazykem.

Že tento jest správný smysl tohoto kommatu bully Jana VIII Industriae tuae, nevývratně a zcela jasně dokazuje o něco níže následující ustanovení papežovo, že se nikterak nepříčí ani zdravé víře ani disciplině, týmž slovanským jazykem konati všecky kněžské hodinky nebo celé církevní officium, jakož ihned čísti budeme, „in eadem Sclavinica lingua . . . alia horarum officia psallere“. .

Co však znamenají „Christi Domini nostri opera“? Mám za to, že nic jiného nežli Kristovo dílo vykupitelské, jehož se lidé účastnými stávají předně obětí mše svaté, ve které se nekrvavě obnovuje Kristova smrt krvavá, a svatými svátostmi, kterými se věřícím přivlastňuje ovoce smrti Kristovy.

I v odůvodnění, proč Jan VIII změnil svoje smýšlení o slovanské bohoslužbě, které uvádí o něco níže, výslovně uznává alespoň a parte potiori, že se neprotiví ani pravé víře ani kázni, týmž slovanským jazykem zpívati mši svatou a čísti evangelium s lekcí Nového i Starého zákona dobře přeložené a vyložené; „sive missas in eadem Sclavinica lingua sive (= et) sanctum evangelium vel lectiones divinas novi vel veteris testamenti bene translatas et interpretatas legere“.

Toto místo, jež jest vyňato z vlastní obrany Jana VIII, jest každou měrou s uvedeným výše Litteras denique Sclaviniscas a zejména „in eadem lingua“ etc. docela parallelní a nad to každou měrou jasné nad bílý den.

Ve veřejných chvalozpěvích božích (v církevních hodinkách nebo v breviáři) a ve svatých svátostech, jmenovitě pak v novozákonní oběti mše svaté, v níž vrcholí křesťanská bohoslužba, záleží hlavně katolická liturgie. (P. d.)

K dějinám generálních seminářův.

Dr. Jos. Šamsour. (Č. d.)

Uvedené dokumenty dokazují zajisté s dostatek, že v generálním semináři olomouckém volným duchem josefinského zřízení pořádek a kázeň, v každém vychovávacím ústavě na vysost nezbytné, hned od počátku byly značnou měrou uvolněny. Někteří z theologů byli oddáni nemírnému pití, bohoslužba vlažně se pěstovala, alumni neměli ani nezbytných knih k přednáškám, v museích nebylo předepsaných příručních knihoven, všeobecně stěžováno si také do špatné přípravy pokrmů. K tomu družily se spory mezi professory lycea a představenými semináře, jakož i rozkol v professorstvu samém. Někteří oddáni jsouce novotám josefinským, jako zejména professor české pastorálky Václav Stach, proti druhým, kteří orthodoxií a větší přísností ve věcech náboženských se vyznamenávali a proto posměšně rigoristy nazýváni byli, neustále brojili, i vlády samé je denuncujíce a osočujíce. Že takovéto neblahé poměry ve sboru professorském i na výchov theologů působily škodlivě, netřeba dokazovati; zkušenost je tu nejvýmluvnějším dokladem.

Podobný duch jako v Olomouci byl i v generálním semináři pražském.[1]) Poněvadž byl určen pro 600 alumnů, kterého počtu ovšem nikdy nedosáhl,[2]) bylo především potřebí proň opatřiti

[1]) Soldát, Představenstvo generálního semináře Pražského. (Čas. katol. duchovenstva. Praha 1894 str. 476 dd.)

[2]) O počtu alumnů v generálních seminářích poučuje nás přednáška duchovní komisse z 26. dubna 1785 uložená mezi akty státní rady pod č. 1773 z r. 1785 v c. k. domácím, státním a dvorním archivu ve Vídni.

Vortrag
der geistlichen Commission von 26. April 1785.

Womit der Stand sämmtlichen Generalseminarien, wie selber 1ten Dezember 1784 existiret hat, zur höchsten Einsicht vorgeleget wird.

Aus den hierüber abgefasten ersten halbjährigen Tabellen veroffenbahret sich, daß den 1ten December vorigen Jahres

A.	in dem Nieder Österreichischen General Seminario		119
B.	Inner »		204
C.	Ober »		61
D.	Vorder »		39
E.	Böhmen		168
F.	Mähren		82
G.	galizischen	ritus lat. 29 graeci . 61	90

vhodnou místnost. Za tím účelem navržena kolej Klementinská, původně pro gubernium české určená. Císař Josef II sám, meškaje v Praze za příčinou vojenských cvičení, přijel 13. září 1783 odpoledne v průvodu nejvyššího purkrabí do Klementina, prohledl kolej a schválil návrh, aby v ní generální seminář byl umístěn.

Úprava místností dála se v největším chvatu, neboť již 1. listopadu 1783 otevřen byl seminář v místnostech nově upravených. Jakkoli mu přikázán statek Savinsky a všecky fondy před tím arcibiskupskému semináři náležité, nebyl podřízen arcibiskupovi, nýbrž nejvyššímu purkrabí jako předsedovi náboženské komisse.

Prvním rektorem jmenován byl vládou Augustin Zippe, dotud děkan v České Kamenici, duševní přítel Kindermannův a Rautenstrauchův, o němž Pelcl praví, že byl „ctihodný, učený a mnišských předsudků prostý muž." Jmenován byl proti vůli arcibiskupa pražského Přichovského, jemuž liberální děkan nebyl příliš po chuti, po návrhu biskupa litoměřického Emanuela Arnošta hraběte Waldsteina, který jej „perlou" svého kněžstva nazval, jakož i královéhradeckého biskupa Háje. Upozornil na sebe hlavně tím, že přičiňoval se o zvelebení školství a že v dosavadním působišti svém horlivě pečoval o zřízení ústavu chudých.

Jsa úplně oddán zásadám tehdejšího osvícenství, jakož i rozhod-

in samentlichen diesen General Seminarien also 763 junge Zöglinge, grösstentheils wohl gestiftete und fähige Jünglinge, die fast alle ihren Unterhalt der a. h. Milde verdanken müssen, existiret haben, wovon, wenn man die von Klöstern unterhaltenen Candidaten zum Ordensstand, nemlich 14 abrechnet, für den Weltpriesterstand ein Nachwachs von 749 Individuen übrig bleibe.

Die Commission erinnert dabey, daß, wenn man erwäget, wienach diese Zahl der Zöglinge von 6 Kurs Jahren enthält, folglich von denselben alle Jahr in Durchschnitt nur 125 austretten, diese Zahl der Zöglinge für den Bedarf der Seelsorge offenbahr zu gering wäre. Allein gegenwärtig seye sie bey dem hie und da noch vorhandenen Überflusse an brauchbarer Kloster Geistlichkeit hinlänglich. In späteren Jahren dörfte die Zahl der General Seminaristen dadurch zunehmen, dass

a) der Religionsfond durch allmähliche Gewinnung der Pensionen im Stande gesetzt seyn wird, dem noch zu schwachen Seminarienfond besser unter die Arme zu greifen.

b) daß die General Seminarien durch mehrere Bekanntwerdung ihrer guten Verfassung und die vorzügliche Beforderung der General Seminaristen werden anziehenden werden und

c) daß der gegenwärtig herschende Spott über Vorurtheile, seichte Kenntnisse und Aberglauben der Geistlichen, so wie die Bildung in den General Seminarien und die Zahl der sich im Lande verbreittenden austrettenden Zöglingen zunihmt, aufhören werde, so wie heuer die Zahl der Zöglinge schon stärcker, als die vorjährige seye. Übrigens wäre nun den Oberen der General Seminarien aufzutragen, daß sie diese halbjährige Tabellen längstens 14 Tage nach dem 1. Junii, dann 1ten December an die Landesstellen zur ungesäumten Anherobeförderung abgeben sollen.

ným jsa josefinistou, Zippe v úřadu rektora svědomitě prováděl úmysly císaře Josefa II a bděl přísně, aby v generálním semináři alumnové tak byli vzděláváni a vychováváni, jak císař si přál. Ký proto také div, že za svého dvouletého rektorství ve stálých byl sporech s duchovní svou vrchností. Tak hned na počátku snažil se všemožně omeziti a zkrátiti podací právo na alumny, jež arcibiskupovi v příčině generálního semináře ještě zbylo. Když pak arcibiskup Příchovský přípisem ze dne 18. listopadu 1784 hájil toto svoje právo, Zippe nejen že neuznal chyby své, nýbrž i mluvil urážlivě o těch, kdož kolem arcibiskupa jsou, jakoby zlomyslně a překrouceně o všem, co on na povznesenou semináře koná, arcibiskupa zpravovali, z každého kroku jej obviňujíce. Končí slovy: „Jakkoli je to bolestno, přece těší mne vědomí, že vždy jednám dle nejvyšších zákonů, že od té doby co ředitelství jsem přijal, nic jsem nepodniknul, aniž jsem se byl prve s vysokou vládou poradil.“

Tím ovšem bolestně byl dotčen arcibiskup, a proto v přípise svém ze dne 24. února trpce si stěžuje na rektora u gubernia: „Za tyto urážlivé výrazy nezasluhuje rektor ani odpovědi, neboť kdyby povinnosti ku své duchovní vrchnosti jen dle prostých pojmů lásky k bližnímu byl uvážil, nebyla by mu tak nízká myšlenka o nás ani napadla, tím méně, aby o nás tak se vyjadřoval.

Také nemám kol sebe mužů, kteří by proti dobré věci byli, nebo špatně vykládali to, co dobré je. Z mé strany nikdy proti nejvyšším nařízením se nejednalo. Poněvadž však je nám zaručeno právo tolik kandidátů praesentovati, kolik jich fond náboženský uživí, a dle výroku samého rektora fond tento 200.000 zl. činí, proto mám právo na praesentaci tolika, kolik fond ten jich uživí . . . Rektor přijímá kandidáty i bez vysvědčení mravův a bez zajištění z naší strany, že je do své diecese jednou přijmeme. Tím by se rektor ovšem rád z povinné k biskupovi poslušnosti vyzul, kteréž počínání v čas dlužno staviti. Také dovolil si pořádek služeb božích změniti a zjednal si dovolení gubernia ku kázáním alumnů na neděle a svátky. Tím kostely sv. Klementa a křižovnický zbavuje posluchačstva, které více svého faráře slyšeti nebude, poněvadž je zvědavost potáhne za novotou.

Snad ví rektor, jako muž učený, že ku kázání potřebí je církevního poslání a bez tohoto nikdo v úřad ten dráti se nemá. Ostatně dí-li, že jsou to pouhá cvičení, tu dostačí jim ku cvičením těm refektář.

Na konec stěžuje si vrchní pastýř do libovůle rektorovy, s kterou kandidáty ku svěcení přivádí, a pozastavuje se nad tím, že by jen od

libovůle jeho svěcení nebo nesvěcení kandidátů záležeti mělo. Po šestiletém učení dá některému alumnovi chatrné vysvědčení a ten na takové vysvědčení nesmí býti vysvěcen.

Daleko pohoršlivější však spor, jenž ani z kruhů osvícenských nebyl schvalován, vyvolal rektor Zippe s arcibiskupem, když tento jej přípisem ze dne 3. června 1784[1]) vyzval, aby poslal příslušný počet alumnů, kteří by účastnili se dle starého obyčeje na Hradčanech průvodu o slavnosti Božího Těla. Když posel pražské konsistoře přípis rektorovi přinesl, vrátný semináře přípisu nepřijal, podotýkaje, že je mu přijímati jakékoli přípisy od konsistoře zakázáno. Arcibiskup podal ihned stížnost guberniu do zneuznávání a porušování práv biskupských rektorem generálního semináře, ježto Zippe tvrdil, že není mu jednati s konsistoří. Zippe vyzván byv guberniem, aby se ospravedlnil, odpověděl dne 8. června: „Byl jsem posud toho mínění, že nemám ve příčině alumnů od nikoho nijakých rozkazů přijímati, leč od vysoké vlády. Biskupové nemají nad alumny pravomoci, pokud jsou tito v semináři (§ 7. statutu); teprve po šesti letech, když světští alumni do kněžských domův a klášterní do noviciatu jdou, podrobeni jsou alumni biskupské pravomoci.

V tom utvrdil mne dvorní dekret ze dne 25. února 1784, kde se praví, že má rektor biskupovi oznámiti ty alumny, kteří z jeho diecese jsou, aniž onen biskup do řízení domu míchati se má. Poněvadž nikde mně nařízeno nebylo, abych konsistorní přípisy přijímal, ale toliko přípisy vysokého gubernia, nechtěl jsem býti příčinou, aby konsistoř jakékoli buď přímé nebo nepřímé působení v generální seminář měla nebo jakýkoli vrchní dozor vykonávala. S počátku, chtěje se mrzutosti vyhnouti, přijal jsem některé missivy, ale když konsistoř začala mně dávati nařízení, se stanovami ústavu nijak se nesrovnávající, tak buď aby alumnové ve velechrámu akolytovali nebo chodili na veřejné průvody, abych se zodpovídal, proč alumnus Häussler vystoupil, předvídal jsem, že kollisi neujdu, a proto bylo nutno, abych nadále konsistorních přípisů nepřijímal.

---

[1]) Přípis zněl: Admodum reverende Nobis in Christo dilecte Praeclarae ac laudabilis consuetudinis hucusque fuit, ut in solemni processione theoforica, quae ipso festo Corporis Christi ex s. metropolitana ecclesia ducitur, non tantum clerus regularis, verum etiam clerus saecularis comparuerit. Admodum rev. Paternitas proinde alumnos curae suae concreditos pro futura solemni processione festo ss. Corporis Christi mane hora 8. ducenda ad s. metropolitanam ecclesiam dirigere non gravabitur. Pragae, in cancellaria archiep. 3 Junii 1784.

Tyto důvody jsem také po prvém subrektorovi Lunáčkovi panu arcibiskupovi oznámil a též ústně s ním sdělil, že podrobím se všemu, co se osoby mé týče, ale nařízení semináře se týkající pouze od vysoké vlády přijímati budu. I prosil jsem ho, aby mne podobnými věcmi ušetřil.

Z té příčiny dal jsem také vrátnému rozkaz, aby již žádných konsistorních missiv pro mne nepřijímal, zvláště ne těch, které by nebyly podepsány . . . Co se průvodu Božího Těla týče, jsem proti tomu, aby se ho alumni účastnili. Máme doma pořádek služeb božích předepsaný, tak že alumnové všeho doma se účastní, a o tomto průvodu se říká, že mnozí více pro parádu nežli z pobožnosti se ho účastňují. Stanovy domu pak nám nařizují, abychom nepěstovali pobožnůstkářství ani lichých pobožností, které vznikly v pozdějších letech, když z pobožnosti chlebařství se vyvinulo. Ostatně slavnost Božího Těla je původu nového, pročež nejsou alumni jí vázáni. Nařídí-li však tak vysoká vláda, je vždycky možno slavnosti Božího Těla se súčastniti.

Gubernium a duchovní komisse pro království české rozhodly po té, že rektor generálního semináře je povinen konsistorní missivy přijímati a průvodu o Božím Těle s alumny se súčastňovati. (P. d.)

Resignace opata zábrdovského Šimona Farkaše roku 1610.

JAN TENORA. (Č. d.)

Visitátor Lohel na to odpověděl, že ještě není úplně informován o životě a mravech opata Šimona, a že se o všecko s kardinálem sdělí, a bez souhlasu a dožádání kardinálova proti opatovi nijak nezakročí. Ale stalo se jinak. Lohel 2. ledna povolal do kláštera faráře řeholní a 3. ledna konal kapitulu[1]; na ní vyšetřoval život opata Šimona a shledav na něm vinu, zbavil jej opatství a sesadil jej. Nedopustil mu ani možnosti, aby se očistil z toho, co mu bylo za vinu kladeno, a dal jej nad to vsaditi do vězení. A hned dal provésti volbu nového opata a docílil, že byl za opata zvolen Benedikt Waltenberger. Lohel tvrdil, že volba se stala kanonicky, kdežto kardinál Dietrichštejn naopak zpravoval, že byl zvolen a přijat jen od některých bratří z konventu, když byli ostatní oddáleni.

Jakmile kardinál zvěděl, co se stalo v zábrdovském klášteře, hned důtklivě dopsal 8. ledna visitátoru Lohelovi, že nechce ani věřiti takové pověsti, ježto spoléhá na to, co mu v Brně byl visitátor přislíbil. Nicméně že schválně k němu posílá, aby podle povinnosti své otcovsky a opravdově jako biskup diecesní jej napomenul, pokud není pravda, co se roznáší, aby se neosmělil o nic u věci té bez vědomí kardinálova se pokusiti, aby nic nového bez jeho rady nečinil a předešel pohoršení, jež odtud mohou bráti moravští stavové. Jestliže by však nedbaje napomenutí kardinálových zakročil proti opatovi, že kardinál proti tomu protestuje, a co proti ujištění danému a proti naději a očekávání stavů bylo by učiněno, nikterak neschvaluje, nýbrž spíše to za nicotné a zrušené prohlašuje. Proti tomu že se postaví, a hrozil přímo klatbou stížiti jak vetřelého nového opata, tak konvent i jiné, kteří ho přijmou. Kromě toho ježto prý opat Farkaš do žaláře zemskému prelátovi méně slušného vsazen byl, je-li tomu tak, naléhal, aby odtud byl vybaven a na místě příslušícím osobě jeho beze škody zdraví dotud chován, dokud nebude kardinál úplně o všem zpraven. Učiní-li visitátor v té příčině, co přísluší, předejde mnohé obtíže, jichž kardinál nikterak nestrpí, nýbrž proti nim protestuje.

---

[1]) Annales Zabrdovicenses u. m. fol. 187.

Než visitátor Lohel nechal v Zábrdovicích vše na té míře, jak byl zařídil, a odjel odtud visitovat klášter hradištský. Při této příležitosti zase jednal s ním kardinál v Olomouci tři dni, i sám i svými vyslanci, a znová poukazoval na všecko nebezpečí, které může vzniknouti pro církev z toho, co se stalo v Zábrdovicích. Opakoval, co již v Brně připomínal, a předkládal dotýkaje se případu Sarkandrova, jenž tolik stavy pobouřil a rozjitřil, že nepřipouštějí toho ani nynější doby ani obyčeje zemské nebo zákony, aby proti duchovním osobám tak kvapně beze všeho řízení právního se jednalo; kdyby takový neobvyklý způsob jen jednou uchopen byl, budou odtud mnozí dovozovati: jestli přední zemský prelát a úd stavovský od svého řádového představeného mohl býti beze všeho řízení právního sesazen a degradován, nač je třeba, aby biskup diecesní u obyčejného svého provinilého klerika, než ho pro jeho viny potrestá, tolik užíval slavných právních forem? Následek toho bude, že stavové najisto tvrditi budou, že kardinál podvodně s nimi délal, protože proti Sarkandrovi nezakročil na naléhání stavů podle nálezu prohlášeného, nýbrž provedení odročil, — pročež je povinen odpovídati za to, že Sarkander uprchl. Kromě toho, ježto je teď všude plno podezření, jest se vystříhati, aby visitátor u těch, kteří jsou nepřáteli císařovými, neuvedl sebe a všecky duchovní do podezření, jakoby návodem císařovým zamýšlel usilovati o škodu markrabství moravského, ježto z Čech přichází a z Čech přivedené opaty do klášterů uprostřed Moravy dosazuje. Sesazení opatovo je proti všem zákonům a obyčejům zemským, je na ujmu autority biskupovy, ježto nikdy žádný prelát a úd stavovský bez dožádání biskupova a bez vědomí ostatních stavů nebyl se svého úřadu a hodnosti složen.

Ale všecko domlouvání kardinálovo i jeho vyslaných bylo nadarmo. U přísného visitátora Lohela neúčinkovala ani pěkná ani výhružná slova; zůstal neoblomným a nebral nejmenšího ohledu na nesnáze, které odtud pochodí, a že celý duchovní stav proto může trpěti. Tu kardinál před ním a před jinými svědky 11. ledna 1610 osvědčil a prohlásil, že všecko zlé, co odtud vzejde, nikoli kardinálovi, nýbrž visitátorovi se musí přičítati. Dále, ježto otcovské a přátelské napomínání kardinálovo bylo bez prospěchu, že poroučí visitátorovi i pod trestem klatby, aby potud ode vší visitace v diecesi olomoucké ustal, pokud kardinál apoštolskému nunciovi vídenskému nedopíše, co se stalo, a pokud nuncius neustanoví, co se tu má státi. Ozval se při tomto visitátor, že diecesní biskup nemá žádné moci postihnouti klatbou

jeho nebo jeho řád, načež kardinál odvětil, aby klatba platila tolik, kolik platiti může. Ještě pak kázal kardinál, aby nový opat zábrdovský byl vzat podle obyčeje zemského na závazek, a sesazený opat aby byl z vězení propuštěn; že dostaví se svého času na místo určené, zaručoval se za něho kardinál.

Visitátor však nepodvolil se žádnému z těchto požadavkův, a obě strany rozešly se ve zlém, uraženy. Kardinál potom byl nucen oznámiti zemskému hejtmanu Karlu z Žerotína, že starý opat zábrdovský byl sesazen a nový zvolen. Žerotín věděl již o případu zábrdovském; sám kardinál mluvil s ním před několika dny o tom, a tehdy ohražoval se Žerotín proti sesazení opata. Řekl, že by to bylo velikou urážkou zemských stavů, a že stavové nestrpí, aby prelátu, jenž k stavům náleží, byla odňata vláda zboží pozemského a správa poddaných bez jejich vědomí a bez náležitého přelíčení a řádu. Ovšem ptal se při tom Žerotín, proč se tak stalo, a začal se domýšleti kdoví jaké špatnosti do opata. Kardinál podezřívání to uváděl na pravou míru pravě, že opatovo uvěznění a sesazení jest jen dočasné pro jeho polepšení, ale že tak daleko se nezaběhne, aby trest ten skutečně na opata uvalen byl. Když však teď visitátor trval na tom, aby uvěznění a sesazení opatovo opravdovým skutkem se stalo, oznámil kardinál Žerotínovi, jak se to stalo, a jak vlastně záležitost ta teď stojí.

Zemský hejtman zase zpravil o tom soudce zemské a stavy, kteří byli tehdy na zemském soudě v Olomouci. Jednáním Lohelovým byli velice pobouřeni. Usnesli se žádati kardinála, aby vypravil některé vyslance k visitátoru, jenž dlel v klášteře hradištském se vzkazem, aby odtud neodcházel bez vědomí stavův a dokud ty věci nebudou srovnány; že s ním stavové mají o to mluviti. Kardinál oznámil vůli stavů visitátorovi po některých kanovnících olomouckých.

Opět 12. ledna bylo vyjednáváno, jak rozpor ten urovnati. K visitátorovi poslal kardinál své vyslance, a sám jednal se společníkem visitátorovým P. Kašparem Questenberkem; kardinál poukazuje na nesprávný postup visitátorův zastával nezbytnost, aby sesazení opata Šimona bylo odvoláno a aby byl zase za opata dosazen. Zároveň však aby se nalezlo přece nějaké východisko ze sporu pro obě strany přijatelné, nabízel se, že způsobí v případě tom, aby opat Šimon do šesti měsíců dobrovolně resignoval anebo na jisto řádným způsobem byl sesazen. Myšlenkou totiž kardinálovou hned od počátku byla na uhájení cti opatovy dobrovolná resignace, a ne násilné sesazení, — nebo aspoň řádné soudní rozeznání a projednání.

Zasáhnutím moravských stavů nabýval případ zábrdovský ještě hrozivější podoby, a stával se zvláště pro visitátora velmi nemilým a těžce snášeným. Záležitost, kterou měl výhradně za vnitřní, řeholní, stávala se záležitostí veřejnou, zemskou. Za tohoto pozadí vidělo se visitátorovi popustiti: sjednán byl kompromis, a mezi kardinálem a visitátorem umluveno, pokojně všecko urovnati, aby se zamezilo všeliké zasahování světských stavů. Kardinál odvolal zápověď, že visitátor nesmí již visitovati v diecesi, a visitátor měl sesazeného opata z vězení propustiti a nového přiměti, aby se na ten čas vůli kardinálové podrobil. Zároveň kardinál ustanovil své komisaře do kláštera zábrdovského s výslovným rozkazem, aby opat Šimon Farkaš byl zase do své hodnosti úplně dosazen a vláda u světských záležitostí aby mu byla přikázána tak, jak ji před tím měl; nově zvolený Benedikt Waltenberger aby byl ustanoven převorem a představeným všech ostatních bratří a aby vládl nad řeholníky v duchovních záležitostech, maje nad to moc, aby ještě s dvěma z konventu jakožto přibranými poradci nedopouštěli, aby opat Šimon něco ze statků klášterních prodával, odcizoval, zastavoval, nebo jakýmkoli způsobem pro klášter škodně a neužitečně mrhal.

Visitátor Lohel uhnul tuto z nutnosti, sotva se však poddávaje důvodům kardinálovým. Kardinál zase při tom osvědčoval, že cokoli v této záležitosti koná, nečiní snad proto, aby se zastával sesazeného opata a jeho špatný život chránil, nebo aby úřadu visitátorova škodlivě se dotýkal. Všecko jeho jednání že směřuje k tomu, aby se zabránilo největšímu nebezpečí pro církev a náboženství a všemu zlu odtud pocházejícímu, a sliboval visitátoru, že za pokojnějších bohdá dob podle svých sil úsilovně bude jemu pomáhati, aby kláštery jeho byly reformovány a v nich dřívější kázeň a rozkvět obnoveny.

Že se s kardinálem domluvil a shodl, projevil také Lohel 13. ledna, když o 8. hodině ráno zemský hejtman Žerotín s třemi pány ze soudu zemského dostavil se do domu biskupského k visitátoru. Žerotín obšírně a stížně promluvil a mnohé okolnosti předložil proti sesazení opatovu, načež Lohel maje na mysli pobouření stavův odpověděl dosti rozvážně a slušně, že se o tom všem od kardinála dověděl, a že tu záležitost tak dovede, aby páni stavové nemohli si stěžovati. Zároveň prohlásil také kardinál, že již se domluvili o způsobu, jakby to pokojně srovnali. Stavové s uspokojením odešli.

Podle dohody s visitátorem poslal kardinál hned komisaře[1]) do

[1]) Jména komisařů nejsou v relaci uvedena.

kláštera zábrdovského. Přijeli do Brna 14. ledna o 11 hodině dopoledne a až do 2. hodiny odpoledne pilně se přeptávali na to, jak byl starý opat sesazen a nový zvolen. Shledali, že to katolíci a druzí dobře smýšlející s velikou bolestí nesli, a že zli a heretici si pochvalovali sesazení a ještě více uvěznění opatovo, jenž dosud ve dne v noci v přísném vězení byl držen, majíce za to, že se tak stalo za veliký zločin. Bylo to na potupu náboženství katolického a to tím více, ježto pokládali také jiné klášterní bratry současně uvězněné asi za spoluúčastníky zločinců a neřestí. Proto by si dychtivě přáli, aby jen mezi mnichy a katolíky povstaly rozepře a různice, a hleděli by tyto živiti každým směrem a během.

Komisaři odjeli pak do kláštera; ale již v městě i na cestě bylo ustanoveno mnoho vyzvědačů, kteří snažili se úprkem předstihnouti jejich příchod. Podařilo se jim to, a tak nebylo komisařům možno vjeti vozem do kláštera, ježto brána byla zavřena. Vystoupili tedy z vozu a s jakousi děvečkou malou brankou vkročili do kláštera a ptali se, kde jest opat. Vrátný odpověděl, že žádného opata není, leda že jest zvolenec, a že k němu přístupu nemají. Nadarmo osvědčovali, že jménem kardinálovým přicházejí.

Zatím zvěděl o tomto výstupu zvolený opat P. Benedikt Waltenberger, který s představeným konventu P. Valentinem dostavil se ke komisařům. Komisaři pozdravili, dali jim čísti věřící list kardinálův a řekli, že mají zvolenému opatu a konventu něco oznámiti. Ale z konventu nebyl k nim nikdo připuštěn, tak že zůstali tam sami s těmito dvěma. Opakovali jim tedy pozdravení a pravili, že ze zvláštního daru božího nepokoje a pohoršení vzniklé dohodou a domluvou kardinála s visitátorem tak jsou srovnány, že již nehrozí od uražených stavů moravských ani od kohokoli jiného žádného nebezpečí, což se zítra u přítomnosti visitátorově obšírněji vyloží. Zatím že komisaři žádají, aby byli připuštěni k uvězněnému opatu, za tím toliko účelem, aby mu oznámili, že tam přišli na smír autoritou kardinálovou, a že zítra přibude visitátor, jemuž má prokázati všecku poddanost, třebas byl uvězněn.

Ale nikterak nebyli komisaři k opatovi připuštěni. Neostýchali se na ně nahlas křičeti, že mají v tomto případě výslovné rozkazy svého visitátora, a že jim nic není po rozkazech kohokoli jiného, pročež že nechtějí, aby se k opatovi jakkolivěk dostali.

Chtěli tedy komisaři uvězněnému jinou osobou to oznámiti, ale ani toho nemohli obdržeti; konečně žádali, aby směli jemu to říci ze

zdáli desíti nebo dvaceti kroků u přítomnosti všech bratří klášterních. Ale všecko bylo nadarmo. Teprve když řekli, že žádným řádným právem nesmí se takové vězení ukládati ani těm, kteří by byli všemi zločiny vinni a z nich usvědčeni, pročež že pochybují, jest li opat tam u vězení, a jest-li živ, představený konventu s nikým se neporadiv pravil, že budou-li komisaři mlčeti, chce to opatu pověděti. Učinil konečně tak, když byl stráž vzdálil a vězení otevřel. Potom komisaři, když jich byli požádali, aby jim oznámili, až visitátor přijede, vrátili se z kláštera do své hospody; byli roztrpčeni nad takovým jednáním a nad urážlivými slovy, která pokládali za znevážení důstojnosti kardinálské, hodnosti protektorské těch zemí i biskupské.

Druhého dne 15. ledna zase komisaři po rozličných osobách vzkazovali do kláštera, aby byl jim oznámen příchod visitátorův. Avšak zase jen představený konventu za přítomnosti zvoleného opata odpověděl a ubezpečoval, že tak učiní. Ale když komisařům někteří šlechticové výstražně pověděli, že jediný ten představený konventu, člověk špatného života, jest původcem všech těch zmatků, a že jest pln pletich a klamu, ustanovili na rozličných stranách hlídače, aby snad lestně podvedeni jsouce pozdě bycha nehonili. Tak se ještě v noci dověděli, že visitátor téže noci tři hodiny po soumraku dojel do jakési klášterní vesnice a tam v jakési chatě měl tajnou schůzku se zvoleným opatem a představeným konventu. Na ní uložil představenému konventu P. Valentinovi, aby podal protest proti zasahování kardinála do záležitostí řádových. Komisaři biskupští zvěděvše o té schůzce hned časně z rána před úsvitem žádali konvent, aby podle svého slibu jim ustanovili hodinu, aby své poslání vyříditi mohli. Ale tam odvážili se nerozumně tvrditi, že ani visitátora ani nikoho z jeho doprovodu neviděli, ačkoliv P. Kašpar Questenberk, společník visitátorův, neostýchal se předstoupiti. (P. d.)

Neznámá statuta moravská z 15. století.

Podává Aug. Neumann. (Č. d.)

Statuta augustiniánů-kanovníků v Olomouci.

Officium visitacionis durabit usque ad revocacionem, que revocacio, sicut eius institucio a toto simul capitulo cum prelato fieri debet et non alicuius solius partis

Cause autem revocacionis erunt: ut si ipse non sit reformatus, vel non sub observancia degat regulari, si criminosus, si partes foveat vel personas accipiat aut negligens circa visitacionem fuerit, extunc reverenter intimabitur ei revocacio fienda, ut sibi constet penitus de eadem. Nam prelatus et fratres simul capitulariter scribent ei, quod ex aliqua consideracione meliori vel causa pro ea vice habent paternitatem visitatoris supportatam et tali officio gracias agentes pro officio suo et laboribus et cum talibus literis duo reverenter mittantur ad eum, cui et literas publice coram aliis presentent revocacionis. Ubi autem timetur periculum ex persone astucia, posset notarius cum duobus vel tribus testibus vocari in capitulum et coram eo revocari atque alterum instituere posset, quod tucius esset, si prius institucio per notarium facta fuisset

Contingit frequenter in visitacionibus, quod prelati angustiati a fratribus suis aut vexati, quandoque eciam gravium metu excessuum suorum, ut penas fugiant, per resignacionem solvi a prelacione contendunt, et cum secundum decretalem de renunciacione cap. „Nisi“ cum pridem“ [1]) certi casus expressi, quibus quis valeat cedere dignitati, ut propter consciencian criminis, propter debilitatem corporis, propter defectum sciencie, propter maliciam subditorum, propter grave scandalum et propter irregularitatem. — Si sua devocione, ob melioris vite frugem, quis hoc fecerit, digneque antea se gesserit atque rexerit, pro reverencia sue dignitatis post prelatum primum locum obtinebit cum aliqua speciali prerogativa. Si autem post multos suorum laborum fructus, quibus monasterium per eum decoratum extiterit et ipse tanquam defatigatus soli deo vacare cupierit, nec talis quidem resignacio improbatur.

Et quia cogi ad resignandum non poterat iure sibi favente, nec quidem capitolum quomodocunque resignanti teneatur ad provisionem, tamen, cum renuncians taliter iuri suo renunciat et favori, capitulum iuri suo cedendo, ad quod non obligabatur, se submittere poterit et tali probo prelato moderatam provisionem deputare Quoniam simile habetur „De regularibus (et) transeuntibus“, cap. „Ad apostolicam“ [2]). ubi cavetur, quod nec prelatus tenetur suscipere novicium ante annum probacionis ad professionem. Neque novicius cogi potest ad faciendam professionem ante id tempus. Tamen, cum

---

[1]) c. 10., X., I., 9.

[2]) c. 16, X., III., 31.

utroque renunciat, iuri et favori, pro se introducto, professio fieri potest, quando placebit. Sic de provisione fieri potest.

Quodsi acciderit, sicut agitur de provisione et aliquali prerogativa tali patri concedenda et assignanda, ille penitus sub regulari vita et potestate prelati vivere tenebitur et de sibi concessis pro administracione sua nichil, sicut alius frater sine licencia erogare poterit, omnia pro nutu prelati possidendo, quoniam administracio de iure communi[1]) concedi potest, ut „De regularibus (et) transeuntibus", cap „Johannes"[2]), in glossa „Peculiare" et „De statu monachorum et ca(nonicorum) re(gularium)", „Cum ad monasterium".[3]) Non tamen a priore vel fratribus in aliquo gravabitur, molestabitur aut impedietur.

Qui autem metu pene vel culpe renunciaverit, ille sub vite disciplina cum ceteris vivendo, peniteat.

Renunciacio autem fieri debet superiori, de cuius manu habetur institucio vel confirmacio, ut XVIII. q II, cap. „Abbas"[4]) et de renunciacione cap. ultimo, glossa versus „in manibus"[5]) et nullo modo conventui vel alicui alteri, ut eodem capitulo in textu.

39.

De officio procuratoris et institucione.

Procuratores Cristus habuit, ut ipse quiecius saluti hominum invigilaret. Et quia pastoris spiritualis officium est spirituali oves pascere cibo et corporali, ideo in canonibus apostolorum cavetur, quod episcopus, sive, prelatus per se vel per alium bona ecclesie dispenset, ut habetur XII, q 1., cap. „Precipimus"[6]), ubi dicitur: „Precipimus, ut in potestate sua res ecclesie episcopus", id est, prelatus, „habeat. Si enim hominum anime sunt preciosiores illi tradite, multo magis oportet eum magis curam de pecuniis agere, ita ut potestate eius indigentibus omnia dispensentur per presbyteros et dyacones cum timore et solicitudine" etc. Regula eciam disponit, ut a preposito distribuatur unicuique victus et tegumentum.[7]) Nichilominus prepositus, si onus sibi sentiat grave, de consilio aliquorum fratrum eligere potest sibi de congregacione sua procuratorem, fratrem providum, et religiosum, fidelem, boni testimonii, maturum, in moribus sobrium, non iniuriosum, non prodigum, non avarum, sed timentem deum.

Ad cuius officium pertinebit omnes proventus monasterii atque census et pecuniam non per villas propter spolii periculum, sed in monasterio a

1) cap. XV. Fol. 36a.
2) c. 5., X, III., 31.
3) c. 6, X. III., 35.
4) c. 8., C., XVII., 22.
5) c. 15, X, I, 9.
6) c. 24, C., XII, qu. 1.
7) cap. II.

iudicibus colligere et collectam prelato statim presentare ad reponendum et aliquam sibi assignatam pro communi necessitate a prelato accipere et eam exponere fideliter. — Ad ipsum eciam pertinet emere et procurare omnia, que fratribus sunt necessaria, et quod vestiarius, infirmarius aut ceteri officiales secundum ordinacionem prelati pecierint procurare, ut ipsi fratribus distribuere possint, que eis a prelato conceduntur. — Et omnia, que sibi prelatus iniungit, habeat sub sua cura, nec aliquis det alicui, nisi cum licencia generali vel speciali preterquam elemosinam. — Omnia et singula percepta et exposita monasterii per eum vel prelatum sive alios diligenter ad registrum suum scribat. — Causas eciam rusticorum domi audiat, non per villas, nisi fundi occasione, ubi presencia requiritur, vel sicut prelato visum fuerit.

Registrum autem distinctum, adeo ut omnia facilius intelligi possint, que fuerint exposita, ut sequenti anno melius regulari possint. Ita, ut carnes seorsum, pisces, legumina brasei panes, ligna, pro structuris, artifices diversi, suis locis connotentur. Registrum eciam sit debitorum, contractorum per monasterium et obligatorum ab aliis monasterio. Similiter orphanorum, culparum, pro quibus casibus, et qui fideiiussores, ut temporibus suis exigere possint.

Non debet procurator pecuniam in magna quantitate dare vel accipere, aut deposita ad custodiendum absque scitu prelati suscipere. Non contrahat debita, sed que emit, quantocius potest, solvat. Omnia angaria faciat racionem de singulis perceptis et expositis per eum in presencia prelati, prioris, sacristiani et alterius per conventum electi, ut quid supersit vel deficiat cognoscatur. In ultima autem computacione omnia sumentur in generali, ut sciatur, an percepta sufficiant pro expensis et postea in proximo capitulo fratribus pronuncientur, ut status monasterii cognoscatur. Quodsi talem racionem facere neglexerit, ad arbitrium prelati puniatur.

Et nisi legitimis occupacionibus impeditus a dormitorio, refectorio, capitulo et ceteris officiis divinis se non absentet. Talem itaque gerat vitam, ut sua superbia nullum molestet fratrem, nec lenitate sua et dissolucione exteros ledat.

Officinas quoque omnium familiarium et officialium visitet, ut in singulis locis, cameris omnia ordinata et composita habeantur, maxime in locis communibus et publicis, ut in curia et alibi diversis rebus diversa loca non occupentur et coangustentur. — Nocturnis autem temporibus familiam visitet et quid in crastino agere debeant, precipiet. Et, ut ad primam horam omnes domi recludantur, nec paciatur aliquem noctu vagari, aut ignotos aliquos in monasterium adduci, alioquin tales eiciet. — Portarium stringat cottidie, ut non prius aliquem intromittat, quam eum videat et causam introitus examinet, nisi prelatus vel persona digna. Nichilominus prelato prenunciet adventum persone Communes vero homines ad conventum non intromittat, sed in domo familiari prestolari faciat. — Dum quid a preposito precipiatur, audiat. Lumina vero per cavernas et loca familiaria nonnisi ex necessitate deferri admittat.

Invigilet eciam quantum possibile est, ut per adventum et quadrage-

simam potus antique cerevisie fratribus provideatur. De reliquo vero tempore sit in arbitrio prelati.

Et ut dispendium caveatur monasterii, non omnes galline recipiantur a rusticis, sed pecunie, ut temporis cursus in foro communi practicatur, quum rustici vel gravamen allegan si succesive gallinas persolvant, vel fallaciter antiquissimas, malas presentant. Similiter et auce, pro quibus alie possint comparari. Ova vero per vices, non summatim, sed distinctis temporibus; ville successive ad dandum deputentur.

Inventaria preterea in omnibus officinis et familia fieri faciat, ut quis, quales res monasterii habeat, destruat vel perdat, in fine anni vel eius servicii solario suo dampnum recuperari possit.

Provideat insuper, ut ligna per mensem octobris, hoc est, ante festum omnium sanctorum, ubi meliori precio haberi possint, comparare non obmittat. Et post festum omnium sanctorum fratribus et familie calefacere stubas procuret, nisi rigiditas temporis, algorum et nivium aliud requirat

Omnique sero post completorium claves portarum a portario resumat [1])

Summa etiam providencia provideat, ne calefactor caminum lignis e hastulis quovismodo, ut desiccentur, occupet, ne, ut pluries contingit, in se ligna sccensa, monasterium sua negligencia redigat in favillam.

Caveat eciam diligenter, ne preter hos, qui coquine deserviunt, non intromittantur et explorent facta et vitam status monasterii, clamores et rumoras ibidem prohibendo.

40.

Cura sacristie, cui commmitti debeat.

Sacristanus sacris intendere debet rebus, loca sacra omnia, ecclesiam, sacristiam etc. munda tenendo, et quociens opus est, purgando.

Claves communis thezauri ecclesie in tantum caute conservet, ut nulli constet, nisi prelato, ubi conservet, ne, ut pluries contigit, aliquis tentatus, clave comprehensa, dampnum et scandalum inferat ecclesie. Et si eum abesse contigerit, non cuique eas claves confidat, sed de sciencia prelati vel prioris alicui committat.

Ladulam quoque sigillorum [2]) nunquam exponat, nisi capitulo toto presente et eis, qui claves ladule habuerint.

Similiter maiorem depositorum, nisi prelato presente et procuratore.

Nobilibus vero suas ladulas depositas, nulli nobilium det sine testibus, quos sibi conscribat, atque diem quando factum sit. Nec alicui nomine eorum clavem habenti det, nisi litteris et sigillo illius nobilis mandetur et ille littere reserventur. Quoniam et claves et false littere aliquando plures sic deceperunt, et futurus sacristanus postea factum ignoraret.

---

[1]) Fol. 36b.

[2]) Stará statuta (8a): Sigillum conventus sub tribus . . . custodiatur . . . Nulla eciam littera sigilletur . . nisi prius lecta fuerit in capitulo.

Noctu vero fenestras clausas teneat ferreis fenestralibus et neminem unquam forensem ad illum admittat locum, nisi de licencia prelati.

Preciosas sacras vestes frequencius videat, ne humiditate ledantur et caute, cum opus sit, ad desiccandum exponat, ne quovismodo per fenestras comprehendi possint. Statuimus de cetero, ut nemini unquam sacre preciose vestes ad processiones concedantur, nec ad alienas ecclesias, sed in summis cristi festis et omnium sanctorum et dedicacione ecclesie dumtaxat ad sacrificia uti poterint. Mediocribus vero festivitatibus, sericeis et communibus et festum novem leccionum, diebus simplicioribus communiter utentur omnes. — Nec aspiciatur ad hoc; ut singulis festivitatibus colores convenientes ornamentorum tribuantur, dummodo in officio summo color solemnitati conveniens ministretur. — Advertat eciam, ut omnes sacre vestes et albe, quando opus est sine dilacione reformentur et mundentur. Similiter humeralia, palle et corporalia sacra. Cinguli vero, stole et manipuli suis apparamentis iungantur, ut non sit opus unum hic et aliud ibi querere.

Oleum pro lampade, vinum et aquam pro officiis atque hostias semper in promptu habeat, ne negligencia committatur.

Sic cereos, palmas et que consecranda sunt, debito tempore provideat.

In hyeme luminaria pro missis privatis, munda candelabra et omnia vasa habeat et carbones pro temporis congruencia provideat. Candelas et lucernas chori matutinarum et horarum competenti tempore[1]) exponat. Attendat praeterea, ut lampas ante venerabile sacramentum jugiter die noctuque ardeat, reverentia namque erga tantum sacramentum hoc exigit.

Sacristiano serio etiam praecipitur, ut festivis et dominicis diebus ita provideat, ne sacerdotes vel horarum tempore vel cumulatim ad altare accedant, sed successive, quatenus a sexta hora usque decimam, excepto concionis tempore altaria nunquam sint vacua. Pridie itaque festi catalogum in choro affigendum, quando et qua hora, qui in vacantia sunt, celebrare debent, cum praescitu saltem prioris componet

42.

De senum et infirmorum cura.

Debet a praelato mansio infirmorum ac senum inter[2]) claustrum canonicorum fieri, ut suam possint aptissime tolerare imbecillitatem, quatenus ibidem et subsidiis ecclesiasticis, quibus indigent, et canonicorum adminiculis

---

[1]) Až potud sáhá text rkp. olom. knih. (fol. 37a). Zbývající část odstavce jest vzata z Lichtenštajnských konstitucí z r. 1689. Zem. arch. mor., olom aug, rkp. č. 8) čl. 43, fol. 34a.

[2]) Stará statuta (fol. 8a): Debet a prelato mansio infirmorum de senum inter claustrum canonicorum fieri, ut suam possint aptissime tolerare imbecillitatem, quatinus ibidem et subsidiis ecclesiasticis, quibus indigent, et canonicorum ammini-culis misericorditer sustententur. Erga quos oportet, ut ceteri canonici non solum

misericorditer sustententur. Erga quos oportet, ut caeteri canonici non solum magnam exhibeant charitatem, sed ut eis compatiendo subveniant, necnon necessaria praebeant, ut impleatur in eis illud evangelium: „Infirmus fui, et visitatis me.“

Nihil eorum, quae ad sanitatem aegroti medicus facere iudicaverit, quantum facultas suppetit, praetermittatur, modo id statui religioso et instituto nostro competat, ac congruat, qua in re ad superioris iudicium recurrendum erit, sine cuius facultate nullus medicum advocare et medicinas sumere praesumat.

Infirmi patienter et fortiter sustineant omnem morbi gravitatem, et quidquid de manu domini acciderit, cum gratiarum actione suscipiant, non reluctentur, non murmurent, sed resignatione su(mm)a (sic), mansuetudine, humilitate et patientia omnes aedificent. Omnia ex medici praescripto sibi apposita percipiant, et huic, qui illorum curam gerit, fideliter oboediant, non facile propter infirmitates leves forvorem animi et pietatis opera remittant, confiteantur et sacrosanctam Eucharistiam suscipiant. Durante morbo, quavis septimana, sacramentum extremae unctionis, ubi periculum mortis imminet, dandum erit, et canonici susceptioni [1]) sacramentorum signo convocati aderunt; infirmi vero mente integra, firma fide, Dei voluntati se committant, timoremque mortis excludentes, diem ultimum expectent, qui eos hoc exilio eductos, paradiso restituet et regno coelesti. Orationes communes et privatae pro infirmis fiant, cum ultima hora iam vicina putatur, attentius pro eorum felici obitu oretur, canonici etiam, dato signo, adsint, ut ab omnibus moribundus iuvetur.

Externi ad locum infirmorum non admittantur, nisi ob pietatem et consanguinitatem, habita ratione personarum, superior id permittat. Locus infirmorum piis imaginibus, et picturis pro posse decenter exornetur, ac libris devotis, quibus aegroti, in pietatis spiritu conserventur.

Convalescentes, senio fracti, tractentur cibis illis, quos praefectus infirmorum ex medici praescripto parari iusserit, prout loci facultatis tulerint. Viribus recuperatis, gratiis praeposito et canonicis in capitulo actis, ad solita et communia religionis redeant opera.

11.

De officio vestiarii.

Qui vestibus praeponitur, attendere debet iuxta regulam, [2]) ne a tinea laedantur, sed eas quandoque soli exponere, quandoque etiam a pulveribus

---

magnam exhibeant caritatem, sed ut eis compaciendo subveniant, necnon necessaria prebeant, ut impleatur in eis illud evangelium: „Infirmus fui, et visitastis me.“

[1]) C m. fol. 34b.

[2]) Cap. VIII.

purgare studeat, nulli a se petenti vestem quampiam, nisi de licentia superiorum extradat, ac talis sit, qualis esse supra in 42. capitulo ordinatur.

43.

Librarie officium.

Collegii item ac loci, religionis nostrae dispendiis[1], quae ex concessione seu accomodatione librorum plerumque contingunt consultius intendentes, conventuali consilio duximus statuendum, ut nullatenus extraneis libri concedantur, nisi meliores alios aut aliquid aequivalens in vadium reposuerint. Fiat quoque de personis, quibus dicti libri fuerunt accomodati, et librorum nominibus seu titulis memorialis consignacio, quae in archivo ad tempus usque restitutionis diligenter conservetur. Huius modi vero librorum susceptionem et concessionem in praesencia aliquorum canonicorum fieri volumus, ne per oblivionem aut errorem deperdatur. Registrum praeterea bibliothecarius conficiet sibi, in quo, quales aut quot, quivis canonicorum de licencia prioris libros apud se teneat, diligenter annotabit.

44.

De usu et tempore balnei.[2]

45.

De officio coquarii

46.

Quid cellarius facere debeat?

---

[1] Stará statuta (fol. 8b) De conservacione librorum et comodacione. Monasterii ac loci religionis nostre dispendiis, que ex commodacione seu ex concessione librorum plerunque contingunt, precavere, consulcius intendentes, conventuali consilio duximus statuendum, ut nullatenus libri concedatur extraneis, nisi meliores aut equivalentes, aud aliquod competens vadium ipsorum loco in libraria reponantur. Fiat quoque de personis, quibus dicti libri fuerint commodati et librorum nominibus seu titulis memorialis scriptura, que in monasterio ad tempus restitucionis eorundem cum diligencia conservetur. Huiusmodi vero librorum concessionem et resumpcionem in presencia talem aliquorum fratrum fieri volumus ne per oblivionem aut errorem aliquatenus deperdantur.

[2]) Text tohoto, jakož i ostatních (45—49) jsou ztraceny. O předmětu tohoto a následujícího (45. čl. »de officio coquarii«) předpisují statuta Engelmannova (část III. kap. 17, fol 54b): »Dispensatoris officium erit, semper hora consveta prandium et coenam providere, balneum curare fieri, quod necesse erit, chirurgum advocare pro radendis capillis et coronis seu tonsura. Calceos novos singulis, cum necesse fuerit, afferre, lotionem vestium et alia providere, ut omnia ita fiant, ne murmura inter canonicos exoriantur.«

47.

De operibus manualibus.[1]

Rubrica ultima est:

„Ut hoc monasterium a periculo destruccionis conservetur, cuilibet prelato et capitulo diligenter legenda et conservanda.“ (O. p.)

---

[1]) Statuta Engelmannova předpisují takto (u. m kap. 28, fol. 38a): „Ne otiosos vos diabolus inveniat et sementum zizaniorum incuriosis superseminet, diligenter invigilabunt, atque ideo ex tempore, quo a choro diversisque vacabant officiis, honestis aliquibus exerciciis se occupabunt, ut tamen, ut studium oracionis, et primario lectionum usus non intepescat et postponatur. Conversi (siqui sunt propter obsequia canonicis praestanda in congregationem admittuntur, ad corporalia exercicia per superiores principaliter deputari debent; quoniam et si quis in particulari canonici obsequio versetur, nullo tamen pacto a communibus absolutus esse censeatur. Famulos saeculares, supervacaneos in nostris monasteriis alere omnio inhibemus, iis exceptis, qui pro servitio equorum, ianuae, culinae aut talium officinarum tenendi erunt. Particulares autem famulos saeculares, sive pueros, nullus insciis superioribus teneat, poenam arbitrariam in transgrediendo statuentes.

Posudky.

K revisi překladu Nového zákona. (O.)

Jednotlivá rčení, ustálené spojeniny, hebraismy atd. se v překladu často zbytečně mění; na př.:

μὴ γένοιτο absit: nikoli Řím 11, 1. 11 ..., rozhodně ne 1 Kor 6, 15, Gal 2, 17, 3, 21; chraň Bůh Lk 12, 16;

καί etiam: ano Mt 13, 51 ..., ovšem Mt 15, 27, zajisté Mt 11, 19, platí (t. j. přeloženo slovesem) Mt 27, 24;

τὰ πρὸς τὸν θεόν Žid 2, 17: v záležitostech u Boha, Žid 5, 1: ve věcech, které se vztahují k Bohu;

τὸ λοιπόν de cetero: konečně 2 Sol 3, 1, Fil 3, 1; nadále Ef 6, 10; v příčině ostatní 1 Sol 4, 1;

πατὴρ ... ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς qui in coelis est: Otce mého v nebesích Mt 12, 50, Otce mého, jenž jest v nebesích Mt 18, 19, Otec váš, jenž jest v nebesích Mk 11, 25, Otec váš nebeský Mk 11, 26;

σὺ λέγεις tu dicis (i v plur.): ty pravíš (vy pravíte) Lk 22, 70, 23, 3, Mt 27, 11; podobně i Mt 26, 25 64; Jan 18, 37: ano (tu dicis).

Celé věty, mající mnohdy už platnost přísloví, jsou různě překládány, ač řecký i latinský text má znění stejné; na př. Mt 7, 2 jakou měrou měříte, takovou bude vám odměřeno, ale Mk 4, 24 kterou měrou měříte, tou bude měřeno vám. 1 Kor 5, 6 málo kvasu nakvašuje celé těsto; ale Gal 5, 9 málo kvasu všecko těsto kvasí (česky: nakvasí!). et peior (Mk maior) scissura fit: Mt 9, 16 a stal by se horší roztržek, Mk 2, 21 a povstane díra větší (místa souhlasná). Srv. také Mt 13, 8 a 13, 23, Mt 13, 57 a Mk 6, 4 (ἄτιμος sine honore: prorok... bez úcty — beze cti; Jan 4, 4 přeloženo honor na místě souhlasném: vážnost) a mn. j.

genera linguarum přeloženo 1 Kor 12, 10 dar rozličných jazyků, 1 Kor 12, 28 rozličnost jazyků.

Z menších nestejností v překladu, jichž je velmi mnoho a které by měly býti vytýčeny alespoň na místech souhlasných a ve verších téměř bezprostředně po sobě jdoucích, uvádím na doklad ještě několik: ticho Mt 8, 23, Lk 8, 24 — utišení Mk 4, 36; přináším Mt 5, 23 — obětuji Mt 5, 24; ve tmě Lk 12, 3 — ve tmách Mt 10, 27; na zem Lk 12, 51 — na svět Mt 10, 34; ptáci nebeští Lk 9, 58 — ptactvo nebeské Mt 8, 20; uteete Mt 24, 16, Mk 13, 14 — utíkejte Lk 21, 21; přemýšleli Mt 16, 7 — uvažovali Mk 8, 16.

Naopak přeloženy často v týchž případech různé výrazy originálu týmž slovem českým: demolior Mt 6, 19. 20 a corrumpo Lk 12, 33: kazím; sursum respicio Lk 13, 11 a hned erigor Lk 13, 3: vzpřimuji se; tribulatio Mt 24, 21, Mk 13, 19 a pressura Lk 21, 23: soužení; κόφινος Mt 16, 9 a σπυρίς Mt 16, 10: košík; excido 1 Kor 13, 8 a cesso 1 Kor 13, 10: přestávám; in caelo Lk 6, 23 a in caelis Mt 5, 12 (opět místa souhlasná) nepatrný rozdíl, který můžeme i česky podat, jak pan překladatel na mnohých místech i učinil — přeloženo zde a na některých jiných místech: v nebesích.

Krása jednoduché a přece velebné mluvy Písma sv. nadmíru trpí kudrlinkovými přívěsky, jimiž se překlady dosavadní hemží; aby bylo jasno, co myslím, uvádím příklady (většinou bez citování) [1]):

-li: ty-li jsi, nikdy-li, proroka-li, tak-li, tolik-li, nic-li, z Nazareta-li;

-liž: byl-liž jsi, můžete-liž, tak-liž, ještě-liž, nikdo-liž, máme-liž, nevěříte-liž, nepamatujete-liž se Mk 8, 19 a 2 Sol 2, 5; Hebreji-liž jsou, činí-liž to, začínáme-liž, nečetli-liž jste; zvláště nepěkně čte se 1 Kor 9, 1—11: Nejsem-liž svoboden? Nejsem-liž

---

[1]) Připomínám, že vytýkám jen případy, při nichž českému přívěsku, na př. -li, neodpovídá žádný suffix řecký nebo latinský, na př. -ne, num atd.

apoštolem?.. Mluvím-liž toto po lidsku, aneb-li nepraví toho také zákon?... Řím 8, 35; soužení liž aneb-li úzkost...

. . . ž: kdež byl učinil vodu vínem Jan 4, 46; za Jordánem, kdežto(!) Jan křtil Jan 1, 28; na nebi, kdežto(!) se zloděj nepřibližuje Lk 12, 33.

—koli: kolikoli Jan 1, 12, kolik jich koli Sk 2, 39; kolikrátkoli Zj 11, 6; 1 Kor 11, 25 (ale hned v. 26 má pěkně: kdykoli).

Sem také zařazuji Mt 21, 20 kterak jest ihned uschl (Mt 21, 21 uschl, Mk 5, 29 vysechl).

Rovněž přístavkové slovce to tuze často a zbytečně kladeno, což nijak nepřispívá k jasnosti nebo kráse mluvy; na př. Nikodém, náčelník to židovský Jan 3, 1: Apollo, rodem z Alexandrie, muž to výmluvný Sk 18, 24; Epafry, milého to spoluslužebníka našeho Kol 1, 7; pozdravte Urbana, spolupracovníka to našeho Řím 16, 9 a velmi často.

Nelibozvučné skupiny slov, jako: Jiný jest, jenž rozsévá, jiný jenž žne Jan 4, 37, které se dosti často vyskytují, mohou býti velmi snadno pozměněny; dialektický tvar všic(h)ni, téměř výhradně užívaný, taktéž nezvyšuje libozvuku dikce; nepěkně se čtou přechodníky vzkřikše, vyvrhše, strhše a m. j.: vyskytují se velmi často (zvláště ve Skutcích apošt.); kde se jim lze snadno vyhnout, budiž volena vazba libozvučnější. Věty jako »čím i vznešenější úmluvy jest prostředníkem« Žid 8, 6 nebo »vaše však i vlasy na hlavě jsou všecky sečteny« Mt 10, 30, nejsou pěkné.

Jména osob jsou nezřídka zbytečně zaměňována: přesnost překladu žádá na př., aby bylo Mk 1, 36 psáno Šimon, nikoli Petr: 1 Petr 1, 12, 3, 22, 9, 5, 15, 5 má státi Kefas, ne Petr. — Στέφανος i Στεφανᾶς (1 Kor 1, 16 a 16, 15 17) přeloženo obé. Štěpán.

Přepisování jmen biblických (zvláště v rodokmenech u Mt a Lk) pomíjím, poněvadž pro jednotný ráz překladu mělo by býti pořízeno podle překladu prof. Hejčla; jen aby se tak nedálo pouze na některých místech, nýbrž všechna místa buďte pečlivě srovnána s předlohou Zákona starého. Upozorňuji při tom na nedůsledné zčešťování jmen Ἰακώβ a Ἰάκωβος v našem překladu.[1] Ono (osoba starozákonní) přepisováno pravidelně Jakob, ale na čtyřech místech psáno Jakub: Mt 22, 32, Mk 12, 36, Lk 1, 32, Sk 3, 13. Toto (osoba novozákonní) zčešťováno Jakub, ale Mt 27, 56 Jakob; i v poznámkách je nestejnost: tak v pozn. k Lk 2, 4 jednou Jakob, dvakrát Jakub o praotci starozákonním.

Rovněž pokládám za nevhodné psáti Mikoláš Sk 6, 5, Mikolášovců Zjev 2, 6. 15; Tygelus 2 Tim 1, 15 je chyba tisku (místo Fygelus).

V koncovkách jmen je překlad taktéž nedůsledný; psáno na př. Jair Lk 8, 41 a Jairus Mk 5, 22, Lysiáš Sk 24, 22 a Lysias 23, 26, Silas Sk 17, 14 atd. a Sila Sk 15, 31, Judas Sk 15, 34... a Juda Sk 1, 13, Jan 14, 22, Mt 13, 55, Jud 1, 1, Epafra Kol 4, 12 a Epafras Filem 1, 23. Rovněž je zbytečno lišiti Galilean Lk 22, 59, Galilejec Sk 2, 7, Galilejský Lk 13, 2, Mk 14, 70.

Některá jména a příjmení osob jsou překládána, jiná nikoli, kde latinský a řecký text (tento alespoň u jmen hebrejských) nepřekládá: tak přeloženo: Christus Mt 2, 4, Sk 9, 22 (Vykupitel), Zjev 11, 15 (Pomazaný), Zelotes Sk 1, 13 (Horlivec) Castores Sk 28, 11 (Blíženci), Didymus Jan 11, 16 a častěji (Blíženec), Bar Jona Mt 16, 17 (synu Jonášův); nepřeloženo zůstalo: Justus Sk 1, 23, 18, 7, Kol 4, 11; Niger Sk 13, 1, Christus na ostatních místech.

Asia překládáno zpravidla: Asie, Sk 27, 2: (Malá) Asie, Zjev 1, 4: Malá Asie.

I s cizími slovy pan překladatel nestejně zachází. Amen pravidelně nepřekládáno, jen Mt 13, 17 a 5, 18 přeloženo (V pravdě), ač už Mt 5, 26 stojí zase: Amen.

Philosophia (i řecky) Kol 2, 8 přeloženo (moudrost světská), philosophi (i ř.) Sk 17, 18 zůstalo právem nepřeloženo (filosofové).

Sabbatismus Žid 4, 9 přeloženo (odpočinutí), ačkoli v celé kapitole téhož slova českého užito pro: requies.

---

[1]) Je zajímavo, že jména tato jsou odedávna v různých překladech Bible a v různých našich knihách (biblických dějepravách, katechismech, kancionálech atd.) různě psána: někteří nazývají obě osoby Jakob, jiní obě Jakub, opět jiní zachovávají způsob Sýkorův, většinou i s uvedenou nedůsledností.

Jako příklady nestejnosti a nedůslednosti u jmen cizích, ať se to týká přepisování, pravopisu nebo skloňování, uvádím:

1. saduceů Mt 3, 7, sadduceů Mt 16, 1, 22, 23, Lk 20, 27, Sk 23, 6, Sadduceů Sk 4, 1; Genesaretský Lk 5, 1, Genezaretský Mk 6, 53; Betanie Jan 11, 1, 12, 1..., Betánie Mk 11, 12, Lk 19, 29; Aron Žid 5, 4, Áron Lk 1, 5; Nikodem Jan 7, 50..., Nikodém Jan 3, 1. 9; Kafarnaa Mt 17, 23.... Kafarnda Mt 8, 5. — Cyrena Sk 2, 10 (cyrenský Mk 15, 21..), ale Kyrena Sk 11, 20, 13, 1; Cilicie Sk 21, 39 (cilicijský Sk 22, 3, Gal 1, 21), ale Kilikie Sk 6, 9; Cypr Sk 4, 36, ale Kypros Sk 11, 20 a často. — Quirinus Lk 2, 2, ale Kvartus Řím 16, 23, Akvila Řím 16, 3...; Cesarea Sk 21, 8 a často, ale Caesarea Mt 16, 13, Mk 8, 27. Getsemany Mt 26, 36, Mk 14, 32, ač ve všech jiných případech psáno -ni (Nikodem, Ninive atd.).

2. herodián Mt 22, 16, Mk 12, 13 — Herodián Mk 3, 6; israelité Řím 11, 2 — Israelité Gal 6, 16...; iškariotský Mt 10, 4, Jan 6, 72 — Iškariotský Mk 13, 46, Lk 6, 16, Jan 13, 2; jezero (moře) Galilejské Mk 7, 31... — galilejské Mt 15, 29, krajina Gerasenská Mt 8, 28 — gerasenská Lk 8, 26 atd. I u slov českých je nestejnost v písmenech začátečních: Zákon — zákon, skutky Zákona — skutky zákona, Zákon a Proroci — zákon a proroci; Písmo, písmo. Více příkladů pro velký počet neuvádím.

3. Korneli! (vok.) Sk 10, 3 — Kornelie! Sk 10, 31; Kafarnaum! Lk 10, 15 — Kafarnaume! Mt 11, 23 (místa parallelní!); do Kafarnaum Mk 2, 1 — do Kafarnaumu Mk 1, 21 — do Kafarnaa Mk 9, 32; v Ikonium Sk 14, 1 — v Ikonii 2 Tim 3, 11; Galilee (gen.) Mt 4, 12 — Galileje Mt 4, 25, Cesareje, Caesareje Mt 16, 13 — Cesarey, v Cesarei — v Cesareji; z Laodicei Kol 4, 16. Artema (lat. Artemam) Tit. 3, 12, ale Parmenu (Parmenam) Sk 6, 5; Epafry Kol 1, 7, ale Epafra Kol 4, 12.

Četné jsou nedokonalosti jazykové, ať už se to týká tvarosloví nebo skladby. Upozorňuji alespoň na některé:

nohách (lok.) Sk 13, 26; noh Sk 2, 34, 7, 49, Žid 1, 13, 10, 13; věrou Žid hl. 11, vždy, ale Sk 26, 18 vírou; čí ducha jste Lk 9, 55; jejíž vínem Zjev 17, 2, zabíme Mk 12, 7; co jest Boží Lk 20, 25 proti: co jest Božího Mt 22, 21, Mk 12, 17 (místa souhlasná); třicetnásobný, šedesátnásobný Mt 13, 8.

Nestejně užíváno přivlastňovacích jmen přídavných: Mk 6, 3 syn Marie a bratr Jakubův, Jan 1, 44 z Betsaidy, města to Ondřejova a Petra, Jan 1, 45 Ježíš, syn Josefa z Nazareta (má býti: syn Josefův, z Nazareta).

Libovolné střídání je v kladení pádu doplňkového: Lk 19, 9 i on jest syn Abrahamův (viz také Lk 4, 22. 4, 41, Jan 1, 49...) proti: jenž byl synem Heliovým Lk celá 3. kapitola, kde se instrumentál nepěkně čte (viz i Lk 20, 41...); podobně Jan 18, 33 a 18, 37 (jsi král židovský?... králem jsi ty?... jsem král...); rovněž Sk 7, 5: který slul Šavel (srv. i Mt 10, 2, 4, 18...) a Sk 13, 9: Pavlem slove.

Genitivu užíváno přespříliš a zároveň nedůsledně: Řím 16, 3 pozdravte Prisky a Akvily (genitivy), i 16, 5; hned dále veskrze kladen akk.; Tit. 2, 13 očekávajíce blahé naděje a příchod... (adventum); na druhé straně chybí genitiv mnohdy v záporu (Lk 7, 45 nepřestala líbati nohy mé, Žid 10, 11 nemohou shladiti hříchy atd.), ač na jiných místech záporový genitiv kladen i tam, kde je to proti novočeskému zvyku. Četné jsou chyby pádové při osobních zájmenech: poslyšte mně Sk 15, 3. ve mně věří Mt 18, 6, nikdo mně neměj za nemoudrého 2 Kor 11, 16.

Nestejně zacházeno i s předložkami; eicere daemonia in Beelzebub, digito Dei atd. přeloženo: Lk 11, 15. 18. 19 a Mt 12, 24. 27 v Belzebubu, 11, 20 prstem Božím, Mt 12, 28 Duchem Božím, Mt 9, 34 skrze knížete... Místo českých předložek kladena často nepěkná frásovitá rčení: πρός s ohledem na... Lk 20, 19 a Mk 12, 12 [o nich], Lk 18, 1 [o tom, že], Kol 1, 25 [vůči vám], Žid 1, 7. 8. 13 [o]; περί 1 Kor 7, 25 a Sk 21, 25 v příčině [o], 1 Kor 16, 1 v příčině sbírky [se sbírkou], 1 Tim 6, 21 zbloudili v příčině víry [ve víře, jako 1 Tim 1, 19]; anakoluth Sk 7, 40 co se týká Mojžíše [o Mojžíšovi] atd.

Z poznámek o slovese, týkajících se kolikosti a dokonavosti děje, rodu i času, uvádím: 1 Kor 7, 18 neobřezej se [neobřezuj se]: Jan 2, 8 neste správci svatby. I nesli [zaneste... zanesli]; Mt 15, 26 Není dobré vzíti chléb dítek a dáti psíkům [bráti... dávati, vlastně házeti]; Lk 21, 20 Jerusalem obléhá se od vojska [jest obléhán vojskem]; Lk 21, 24 v zajetí povedou se [passivum]; trpný rod by byl asi vhodnější také Sk 22, 20, Žid 3, 4 (staví se od někoho...). Mt 27, 8 Proto nazváno jest..., až do dnešního dne [nazývá se].

Příliš často a zbytečně vyskytuje se v překladu čas předminulý: Mt 18, 11 aby spasil, co bylo zahynulo, Lk 15, 9 drachmu, kterou jsem byla ztratila, Lk 7, 39 fariseus, kterýž ho byl pozval, Mk 3, 22 zákoníci, kteří byli přišli z Jerusalema, Sk 13, 31 těm, kteří s ním byli vstoupili ... do Jerusalema atd.

K chybám ojedinělým náleží Lk 17, 8 přepásav se posluhuj mi. Lk 17, 3 zhřešil-li [zhřeší-li].

Nemístným zdá se mi spojovací způsob v těchto případech: Lk 18, 29 jenž by opustil, Sk 8, 19 na koho bych vložil ruce (vložím), Mt 10, 33 kdo by však mě zapřel (kdo mě zapře), Řím 11, 6 milost nebyla by již milostí (není — non est) atd.; zvláště tak buď pozměněno klasické místo 1 Kor 13 1... Ἐὰν ταῖς γλώσσαις... λαλῶ..., ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χάλκος...: Mluvím-li..., lásky-li však nemám atd.

Fr. Valach.

Dr. Jan Bedřich Novák, Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu. Díl XV. Sněmy roku 1611. V Praze 1917.

Nejdůležitější edicí pro dějiny české začátkem 17. stol. staly se již XI. dílem Sněmy české. Již tam zpracován byl materiál co možná nejúplnější na zcela jiných základech než dříve, aby jen vystiženo bylo hnutí dějinné se všech stran a správně vylíčen byl vývoj jeho. Díl XI. jedná o roku 1605, kdy začíná již skláněti se vláda Rudolfa II k pádu jejího představitele, což se pak neuprosně přibližovalo, až rok 1611 dopadl tak tragicky pro císaře.

Konec této císařovy tragedie možno sledovati podrobně, živě a plasticky v XV. díle Sněmů českých, jejž vydal ředitel zemského archivu království českého J. B. Novák. Ježto díl XI, 2 až XIV. ještě nevyšly, předesílá vydavatel jako historickou průpravu k materiálu tuto podanému přehledný úvod o všeobecné situaci, kdy zdálo se, že již nastane hrozící evropský spor pro zápletky v Julichu, a dotýká se vzájemného poměru jednotlivých členů dynastie habsburské. Odtud přechází ve vypsání vývoje stavovských poměrů a tendence stavovské politiky. Stavové zemí sloučených pod žezlem Habsburků začínají se navzájem sbližovati jak svým programem politickým tak náboženským. Stavovská moc v konfederaci uhersko-rakousko-moravské v zemích Matyášových mohutní, a také v Čechách dobývá si majestátem velikého politického vítězství nad mocí panovníkovou, a dochází ke konfederaci česko-slezské. Spojení však obou těchto konfederací se neuskutečnilo, ačkoli cíl takový měl před očima Kristian z Anhaltu i Žerotín. V zemích dynastie habsburské je však stále plno podpalu k výbuchu, aby se již vybilo napětí mezi katolíky a protestanty v Evropě. Výbuch pak skutečně podnícen vpádem pasovského vojska do Čech, jehož úkolem bylo dobýti zemí rakouských, Moravy a Uher na králi Matyášovi, pojistiti arciknížeti Leopoldovi následnictví v Čechách, zkrotiti odbojné

stavovství a býti pohotově proti možnému zakročení jiných protestantských mocí, které by mohly přijíti ohroženým stavům na pomoc.

Nezdařený vpád pasovský ve všech svých obdobích je předmětem tohoto svazku Českých sněmů. Podává se tu velmi bohatý materiál, který se pro cíl edice až vyčerpává. Přehledný jeho obraz před vádí vydavatel velice pěkně v poučném úvodu. Názorně viděti osudnou tu politickou hru císařovu, která na konec s jeho strany se popírá, dovedné rozdvojování stavů a působení na ně, aby ani nehledali pomoci u krále Matyáše; jak sjezd stavů na Hradčanech byl vpádem Pasovských rozehnán, ale za to na radnici staroměstské učiněn počátek revolučního sněmu, který svolával hotovost zemskou proti císaři a jeho vojsku pasovskému, ale úzkostlivě vyhýbal se každému zdání, jakoby začínal odboj. Stavové hledali pomoci také v zemích sousedních, ale námluvy jejich nepotkávaly se s větším zdarem; přece však docílili, že nikdo nepostavil se přímo proti nim. A když dostali do rukou doklady, že se chystal proti nim násilný převrat, kterému stál v čele arcikníže Leopold a o kterém věděl i císař, byli již vlastně pány situace. Zastrašený císař pokoušel se o smír se stavy, hodlaje obětovati pasovské vojsko, které se již bouřilo. Pasovští odešli konečně v noci na 11. březen. Pro císaře byl odchod vojska sebevraždou; stal se zajatcem českých stavů a krále uherského, jenž již vojsko své poslal. Matyáš sám dojel 24. března do Prahy a ubytoval se mezi stavy na Starém městě. Císaři nezbývalo nic než resignace; nátlaku stavů povolil a rozepsal jenerální sněm, který znamenal konec vlády císařovy. Při tom se však jeho nástupci Matyášovi a jeho všemohoucímu ministru Khleslovi podařilo isolovati české stavy v boji právě nastávajícím o udržení autority panovnické proti nárokům stavovským a o zachránění církve katolické proti rozmachu protestantství a připraviti je o vítězství, které pokládali takřka za jisté.

Co tu v nejstručnějších rysech nastíněno, toho přebohatý materiál podává se ve velikém tomto svazku. A je to přece jen začátek pohnutých dějin roku 1611 v Čechách; druhý svazek věnován bude jenerálnímu sněmu na hradě Pražském, třetí obsahovati bude krajské sjezdy toho roku. Další díl Sněmů určen bude odvozené působnosti stavů v zemi, týkající se především vybírání daní a vyzdvihování vojska.

Osou celého díla je sněm a stavové čeští, jiná hlediska musila se podříditi. Nicméně však použitím pramenů se všech stran, jak přímo súčastněných, tak jen svým pánům referujících, postaveny jsou dějiny roku toho do světla politiky evropské. Uveřejněný materiál je v zajímavých podrobnostech u veliké části nový, a přímo podněcuje, aby byl ve svých jednotlivých výjevech i u vůdčích osob monograficky zpracován. Prameny své vydavatel v úvodě také oceňuje a hodnotí, a dle nich způsob edice vysvětluje. Se stanoviskem jeho dlužno projeviti úplný souhlas; i přes obsáhlost svazku jest uvítati všecko plus v zajímavých pramenech, i obšírnější regesta, která usnadní použití. Úprava textů je veskrze účelná, hojné poznámky, odkazy a vysvětlivky

jsou dokladem veliké práce a péče, aby dílo bylo co nejdokonalejší. Skutečně vzácná edice jest vynikající ukázkou české vědecké práce.

T.

* * *

Viktor Kamil Jeřábek, Trýzeň duše a jiné povídky. Nakl. Emil Šolc v Praze-Karlíně 1918. Str. 317.

Přirozeno, že ani nejnovější obsáhlá sbírka nemění již mnoho na literární podobě skoro šedesátiletého lidového povídkáře: zůstal i zde poctivým realistou, jenž pokládá za nutno popisovati svědomitě do podrobností zevnější zjevy a osudy svých postav, jenž zachycuje fotograficky nejvšednější maličkosti a zvláště neopomene nikdy důkladně vylíčiti, jaké bylo počasí, třebas hrdinům i čtenářům na něm pramálo záleží. S dřívějšími povídkovými knihami souvisí nynější i svým dějištěm: jsou to obě čtenářům Jeřábkovým dobře známé obce z brněnského okolí — Valčice a Třešňůvka — s některými stálými již figurkami. Přece však „Trýzeň duše“ vyznívá celkem mnohem jemněji a ušlechtileji než na př. „Dílo saně“ nebo „Černý chléb“. Vypravuje sice také o temných, pudových stránkách lidských povah, líčí zhoubný vliv blízkého Brna, kreslí několik úplně zkažených postav, šlehá obecní hospodářství a různé poměry v obou vesnicích, ale všechno to barvami zladěnějšími, v nichžto cítiti spíše soucit a usmíření než hořkost a odpor, spíše snahu po očistě a nápravě než zálibu ve rmutu a špatnosti.

Tak hned v nejdelší a také nejlepší titulní povídce, kde samotářský, přemýšlivý, ale také úzkostlivě citlivý a trpný kovář Kosma zaseje si do duše símě nedůvěry ke své dobré manželce, živí je různými nahodilými věcmi a podezřeními, až mu vyroste v pravé peklo a dožene ho konečně po hrozných útrapách k zoufalství. Jakýmsi protějškem je povídka „Krista“, líčící venkovskou trpitelku, vyšívačku, jež opuštěna mužem-surovcem obětuje se pro svou rodinu, a poslední, hodně tendenčně zahrocená črta „Otec“, kde stařec nad hrobem obětuje se pro svou nehodnou dceru. Z tohoto ideového ovzduší vymyká se kratší povídka „Za panování Tomáše Juránka“, živými barvami malovaný obraz selské schytralosti, a nejslabší číslo „Kozí smrt“, zdlouhavé vypravování o rodině venkovského zloděje a jeho špatném konci. Jako v dřívějších knihách Jeřábkových mluví i v této osoby nářečím brněnského okolí, často pokaženým z těsného styku s brněnskou hantýrkou.

Jan Vrba, Dolina. Román. Praha 1917.

Od svých šlechtických a městských hrdinů přešel Jan Vrba k sedlákům. „Dolina“ jest románem selské pýchy a chamtivosti po půdě. Líčí nekonečný, po tři generace úporně vedený zápas dvou rodův o vzácné pšeničné pole („Dolinu“) a tím také o prvenství v malé horské vesnici. Obě strany vidí celý smysl života v úsilí pokořiti sou-

peře a povznésti moc vlastního statku. Obě jsou houževnatě zaryté, tvrdohlavé a neústupné, lakotné a při tom furiantsky hrdé. O úpadku nebo vítězství rozhodují pak většinou zevnější nahodilé události, sňatky, počet dětí atd. Vniterní vývoj dokonává se teprve na konci života a skoro již bez účinku na děj u dvou hlavních osob: starého Maretíka a jeho vnuka Petra. Maretík hned na počátku svého hospodaření zmocnil se lišácky schytralým způsobem „Doliny“ a pak i starostenství v obci, povznesl neobyčejně slávu svého statku, ale nedovedl jí udržeti, ač vládne místo slabého syna a později i místo vnuka. Právě druhý vnuk zasadí mu nejhorší ránu: poslal jej na studie, chtěl jej míti knězem, aby nemusil děliti statku a hlavně aby pak usadil vnuka na místní faře a tak ovládl svým rodem ves i duchovně. Ale v Petrovi probudí se v bohosloví selská povaha i lačnost půdy, uteče ze semináře a zavržen dědem vstoupí do služby právě k jeho soupeři Krutinovi. Sňatkem s dcerou převezme Krutinův statek a podnikne boj proti svému stoletému již dědu, jenž počíná se právě duchovně obrozovati a zbavovati selských vášní. Zvítězí, zmocní se „Doliny“ a dočká se úplného úpadku rodu Maretíkův i násilné smrti dědovy. A čeho nedokončil v sobě starý Maretík, děje se nyní v Petrovi: když dosáhl cíle řadu let trvající úporné námahy, proměňuje se duchovně. Vrací se k silné víře mládí, stává se filosofem a náboženským blouznivcem, jenž odsuzuje svůj dosavadní „hlad po půdě“ a buduje si nové názory o příštím uspořádání světa. Smiřuje se se životem, pokládá se za nehodného dělníka božího a hosta na zemi, počíná litovati, že sběhl s kněžství, neboť stůně touhou býti apoštolem svého nového přesvědčení; šíří aspoň doma úctu k sv. Petru, jemuž postavil prostřed „Doliny“ kapli . . . Umírá šťastně ve své víře, ale „Dolina zůstává, aby snad mezi jeho potomky vzbudila nové staleté sváry a nová nepřátelství.

Jak vidno, není námět románu nijak nový: touha po půdě, jež plyne u všech ze selské pýchy, neústupnosti a hlavně lakoty a pouze u jediného Petra proměňuje se na konec v jakousi mystickou lásku k zemi a nabývá posvěcení s hlediska věčnosti. Tento duševní přerod je sice dobře odůvodněn celým vývojem bývalého bohoslovce, ale vypravování o něm — neboť spisovatel pracuje skoro výlučně methodou popisnou — je značně zmatené a svou mnohomluvností málo působivé; nad to spisovatel sám ubírá mu opravdovosti, nazývaje jej „náboženským šílenstvím“ a velebě na konec ne Petrovu odpoutanost od zemské hroudy, nýbrž právě selskou tvrdost a přilnulost k půdě, v níž vidí „slavnou záruku vytrvání našeho přes všechna zvichření, která ještě v tisíciletích příštích otřesou světem“. A přece celý román ukazuje názorně, že právě z této nemírné, lakotné lačnosti vyrostla všechna krutá nenávist i neštěstí dvou rodů.

Jinak jde spisovatel soustředěně za svým cílem, neobírá se zbytečně jinými složkami selského života a opomíjí skoro úplně líčení erotických poměrů, usuzuje zcela správně, že u takových vybraněných, tvrdých povah selských není místa pro nasládlé city. Přes to nepodařilo se mu úplně, zvláště v první polovici románu, překonati nebez-

pečné úskalí suchoparnosti, když vypravuje vzájemně spletené osudy tří pokolení. Za to v dalších částech děj má již rychlý spád a jest mnohdy pln rušného života. Jako v dřívějších knihách jest i zde mluva někdy ještě hodně nečeská a často prozrazuje ve svých obrazech básnického žáka Březinova, což v selském románě působí přece jen divně. *M.*

Knihovna lidu a mládeže.

Henryk Sienkiewicz, Pojďme za ním! Přel. Jul Košnar. V. Kotrba, Praha 1901. — Děj povídky odehrává se v dobách Kristových. Římský patricius Kajus Septimus Cinna následkem lehkého života přišel na mizinu, leč přičiněním příznivců své rodiny dostalo se mu veřejného úřadu v Alexandrii. Hmotně tudíž byl zaopatřen, ale nedostávalo se mu klidu vniterního. Marně ho hledal u filosofů, jediný Timon, hledající přemýšlením pravdu, poněkud jej dovedl uklidniti, a tohoto dceru Antei, jež s otcem byla stejného smýšlení, pojal za manželku. Po roce upadla však Antea do těžké choroby, jsouc pronásledována různými vidinami. Lékař radil změnu vzduchu a Cinna odebral se s Anteí do Jerusalema, kde oběma se dostalo laskavého přijetí Pontským Pilátem. Ten vypráví Antei o proroku z Nazareta, kterého odsoudil na smrt, a vybídl Antei, aby přítomna byla jeho popravě na Golgotě. Antea byla při smrti Kristově; vidiny zmizely. Třetího dne v poledne odpočívá Antea na pohovce, tu spatří: „Sloup světla blíží se ke mně. Toť On, toť Kristus! Usmívá se . . . Cinno! hle, On přináší mi zdraví, spásu a volá mne k sobě!“ Cinna zbledl a řekl: „Ať nás volá kamkoliv, pojďme za Ním!“ Po chvíli přináší Pilát novinu: „Považte, co znovu o Něm vypravují: že z mrtvých vstal!“

Těžko pochopiti základní myšlenku a proto obyčejný čtenář nenajde v povídce záliby.

Václav Řezníček, Na stará kolena. Praha 1897. — Spisovatel líčí idyllický život starého kantora v Hořičkách Antonína Černého s jeho paní kantorkou Annou. Vychovali sobě tři hodné syny a hodnou dceru Anninku, a ti jsou jejich opravdovou radostí na stará kolena. Radost jejich dovršena, když vidí všechny své dítky zaopatřeny a spatří i svá vnoučata, již všichni přijeli k nim na pouť, netušíce, že přišli, aby byli svědky klidné smrti svých rodičů, jež uložili do společného hrobu. — Vypravování je trochu přesládlé a začátečnické, a ač neobsahuje nic závadného, sotva čtenáře tak uspokojí, jak si spisovatel v předmluvě slibuje.

Barbora Mellanová, Různé obrázky ze života. V. Kotrba, Praha 1905. — Některé obrázky Mellanové jsou dobře zachyceny ze života. Celkem čtou se pěkně a neobsahujíce nic závadného poslouží dobře čtenářům z lidu.

Václav Špaček, Přítelův odkaz. V. Kotrba, Praha 1914. — Ačkoliv se těší oblibě jak u pana řídícího, tak u dítek a

jich rodičův, přece necítí se mladý pan učitel František Družný v Podubicích úplně šťastným, a jsa příliš ostýchavým, nemůže se s nitrem svým nikomu svěřiti. U správců, kamž dochází vyučovat malou Stázičku, mají starší dcerušku Vojtěšku, která padla Františkovi do oka Ale kde by mohl chudý učitel mysleti na dceru zámožného, jinak sice hodného, ale poněkud hrdého správce. Proto zůstává František v sobě uzavřený a nedává své náklonnosti ani Vojtěšce na jevo. Když pak se dovídá, že Vojtěška již od mládí chová náklonnost k jeho důvěrnému příteli ze studií Hrouškovi, synu chudého dělníka z Podubic, vzdává se veškeré naděje, a přeje oběma milujícím co nejvíce zdaru. Ovšem nemají oba se milující velké naděje, že by hrdý otec Vojtěščin hned ku sňatku svolil, chtějí však trpělivě čekati. Pan správce myslel totiž na sňatek Vojtěšky s právníkem Paluhou, jehož otec uměl správci lichotiti, takže tento syna hodně na studiích podporoval. Vojtěška Paluhům nevěří a po mnohých překonaných překážkách provdá se za Družného, o jehož lásce jí umírající Hroušek vypravoval a přítele jí doporučil

Vypravování jest pěkné a lze je lidu doporučiti. *A. S.*

Rozhled

Náboženský.

Z křesťanské mystiky. V jednom seznamě spisů, které theosofický časopis čtenářům a stoupencům doporučuje, nalezáme též Kempenského Následování Krista a Angela Silesia Cherubského poutníka. Přítmí theosofických a pantheistických nauk vábí duše dumavé, blouznivé, přesným, střízlivým myšlením odpuzované. A naopak nevystihlé pomysly křesťanských tajemství snadno zavádějí duše takové do končin pomezních, kde jinak přesně vytčená hranice se ztrácí. Jako u jednotlivých duší, tak též u celých dob znamenati mezi obojím směrem příliv a odliv, sklon i odklon, který někdy vede až do zámezí, někdy však zase zabraňuje této nezdravé výstřednosti v tu neb onu stranu, kde by buďto rozum nebo srdce — mluvíme-li nepsychologicky — nedošlo úkoje. Jestiť zákon kontrastu nejen prvkem esthetickým, nýbrž i psychologickým a proto dějinným.

Kde náboženství není záležitostí zcela soukromou, nýbrž postaveno na podklad určitých skutkův a nauk, není ovšem lhostejno, jak dalece směry jeho se rozcházejí. A jelikož rozum, pokud vůbec ještě stojí na tomto podkladě, pak-li poněkud vybočil vždy snáze možno zavolati k pořádku, nežli těkavé srdce, jest přirozeno, že soustava náboženská jakožto půdorys pro celek i jednotlivce, jeho si především hledí. Intellektualismus její tedy dán sám sebou. Můžeť ovšem i on, jak podotčeno, vybočiti, a to dvojím způsobem: buďto překročí hranice povahou náboženského obsahu dané (rationalismus) anebo uplatňuje se jednostranně jakožto výhradní činitel náboženský. V onom případě nastává nebezpečí pro naukovou základnu zjeveného náboženství, v tomto pro jeho životní působivost, neboť život duše nepozůstává pouze, ba ani hlavně v činnosti rozumově pojmové, a ačkoli vzněty jeho z ní pocházejí, přece žádá si duše, by obsah náboženský také přímějším, plnějším a jímavějším způsobem jí byl sdělován.

Tento způsob pěstuje mystika, zastoupená v každém rozvinutějším náboženství, a i v křesťanství daná jím samým třebas ve spisovatelích jeho někdy převládala stránka intellektualistická, někdy mystická. Jsouť přemnozí, kteří by celé náboženství na mystiku omezili. A ti, kteří o t. ř. zvniternění života vůbec usilují, myslí, pokud ještě s náboženstvím počítají, právě na ni nejvíce.

Hranice mezi obojí stránkou může sice pojmově celkem asi býti určena, ne však ve skutečnosti provedena: duševné úkony lze sice pojmově rozlišiti, ne však odděliti. A není to žádným neštěstím. Spíše naopak, přílišné různění zavádí do psychologie náboženské místo vyhledávané přesnosti roztříštěnost, jíž novější psychologie právem se brání, do popisu života náboženského pak nepřípustné třídění jevů

i osob. V náboženském smýšlení, cítění a osvědčování buďte rozlišovány různé povahové sklonnosti a různé stupně vroucnosti a horlivosti, ne však různé druhy schopností a úkonů. Jako život duševný vůbec jest mnohotvárný, u různých osob jednodušší nebo složitější, tak také život náboženský v duši i v zevnějším osvědčování. Ale jako v onom tak i v tomto ta neb ona krajnost porušuje rovnováhu duševní, nezbytnou podmínku zdravého života, onen soulad, jejž tak vysoko ceníme a jehož výchovem se domáháme. Není to t. ř. zlatá prostřednost nebo lépe řečeno průměrnost, soběstačná, pohodlná, líná, mocnějšího rozmachu neschopná, nýbrž vyrovnanost v Bohu a ve shodě s ním zakotvená, která jsouc sama se sebou hotova činí schopným i náchylným dobro rozsévati kolem sebe, za ně bojovati i trpěti, dle různých jinak sil a náklonností.

Nejsou tím vyloučeny snaby a jevy mimořádné, v tom neb onom směru vynikající, bez nichž by veškeren život, a tedy zvláště náboženský, brzy se sploštil a poklesl. Bez nadšení, ba řekněme bez jakéhosi fanatismu není velikých činů. Jednostrannost v tomto smyslu není však výstředností, jako všetečnost není všestranností.

V náboženském životě často zove se výstředností, co vystupuje nad onu zmíněnou průměrnost, všednost, ba netečnost. Ale jsou i v něm skutečné, nezdravé výstřednosti, které v mimořádném vidí řád a zákon, v nepravidelnostech pravidlo, v bezuzdném přepínání pravou sílu a horlivost

Co do mystiky záměna ta je tím snadnější, že v ní se uplatňují zvláště emoční, vznětlivé mohutnosti duše, právě ty, které dle obyčejného pojímání tvoří „život" její, totiž její čilost a snaživost Není li proto divu, že mnozí psychologové v nich vidí střed a jádro života duševného vůbec, je tím méně nápadno, že v nich se spatřuje také jádro náboženství, které konec konců není vědou, nýbrž činem, snahou a činem. A že tyto vzněty mocně působí i zpět na činnost poznavací, nejenom na její uskutečňování, nýbrž na její obsah, není nikoho tajno: rozum často uteče s vášní.

Jest-li pak náboženství poměr k Bohu a duševné spojení s ním, jest až příliš pochopitelno, že „srdce" v zanícení svém hledá přímější, rychlejší cesty k onomu spojení, než mu střízlivý rozum a theologie jím učená ukazuje. A dobře činí. Jestiť v životě duševném mnoho, čeho nelze pojmy vystihnouti, i duše lidská má své zdravé pudy, jichž nemůžeme šmahem zváti nezdravými neb nespolehlivými, ač nemohouce ovšem pokaždé zas ani dokázati, pokud jsou zdravé a spolehlivé. T. ř. zdravý smysl býval neprávem podceňován, ale i přeceňován. Jest a zůstane v něm mnoho tajemného, ale vždycky a docela zajisté se neklame. Jde jen o to, pokud možno s ním počítati v postupu vědeckém nebo řekněme raději, mluvíce o náboženství, v postupu naukovém Že cit a vůle na nauku silně působí, netřeba zvlášť podotýkati, zvláště jest-li to nauka životního názoru, jakou právě po přednosti jest nauka náboženská. A tu nastává otázka, pokud možno tomuto vlivu v nauce náboženské povoliti a máme-li tu činiti s nějakým zvláštním nástrojem

jejím, vedle obvyklé cesty Zjevení a rozumu, čili, určitěji řečeno, jaký jest poměr mezi poznáváním a uvažováním náboženských pravd, jak je provádí pravidelná (spekulativní) theologie a jak je koná mystika.

O tomto předmětě jedná v 1. seš. 1918 Zeitschr. f. kath. Theol. Ludv. Lercher. Mystický život, o němž pojednává mystika, není nic jiného nežli duševné spojení s Bohem v poznání a lásce. Vyznačuje se zvláště cituplným rozjímáním, t. ř. kontemplací (Beschauung). Ta dle pseudobernardského spisu (Scala claustr.) vymezuje se jakožto mentis in Deum suspensae elevatio, aeternae dulcedinis gaudia degustans. Naproti slavenému spisu A. Poulaina (Des grâces d'oraison), který (s jinými) zastává názor, že kontemplace jest poznání Boha specificky rozdílné od pravidelného poznání jeho rozumem a věrou, tedy zcela mimořádné, jakési bezprostřední nazírání, vyžadující jakési zvláštní mohutnosti — jako prý by bylo potřebí šestého smyslu pro ultrafialové paprsky, dí Lamballe —, Lercher hlavně na základě nauky Suarezovy stanoví tyto poučky: Hlavní částkou kontemplace jest láska, která modlitbu a rozjímání prozařuje a prohřívá; živostí a vroucností těchto představ a pomyslů někteří vedeni byli k mylnému názoru, že to jiný druh poznání. Poněkud jiný způsob ovšem to jest, ana láska přímo směřuje k Bohu a odtud k ostatním poznatkům ve světle božském, kdežto pravidelné poznání od těchto postupuje k Bohu. Avšak i láska předpokládá předběžné, aspoň nějaké poznání Boha, jeho skutkuv a dokonalostí, aby se jím roznítila, ale zase k lepšímu, vroucnějšímu poznání a ocenění jejich vedla, k uvědomění přítomnosti boží a zvniternění vztahu duše k Bohu. Průvodní city radosti, úcty, bázně, klidu atd. dostavují se podle živosti touhy a lásky, která v rozjímání o Bohu spočívá, tedy podle schopností a nálad přirozených, ale ovšem také podle vlivů nadpřirozených, zvláštních milostí božích, jež nutno předpokládati, jichžto však nelze dokázati, leda nepřímo.

Celkem tedy není tu nic, co by se zásadně a bytelně lišilo od průběhu obyčejných nábožných úkonů víry, naděje, lásky atd. Jen síla a vroucnost jejich i průvodních citův jest vyšší, unášivější.

Na konec zaznamenává L. rozdíl mezi mystikou a asketikou. Ona jest vědou o uvědomování a zakoušení božských věcí, poznatků, milostí, vznětů skrze spodobení a spojení s nimi (via unitiva), tato vědou o úkonech přípravných k tomu vedoucích (via purgativa et illuminativa); ani mezi těmi není rozdílu zásadního. Cílem obojí, jako celého náboženského zákona a života jest láska k Bohu a bližnímu — vše mimořádné jest jen přídavkem v odměnu a posilu upřímného obcování s Bohem, nejvyšším dobrem.

*

Z českých dějin náboženských. (O.) Tato pravdivá slova o zodpovědnosti měli by uvážiti všichni, kteří chtějí zas národ vésti o 500 let nazpátek, hodlajíce založit národní církev „novohusitskou“. Neboť stejné příčiny, stejné učení budou míti také stejné následky, totiž opětný rozvrat a pokles národní v každém ohledu. Na to poukázal již r. 1910 v Přehledu dr. Chalupný v článku „Úkol

českého národa“, který potom vyšel samostatně v brošurce; tam napsáno:

„Následovat husitů pak nemůže dnes nám znamenat pohodlné deklamování jmen a citátů z tehdejší doby, žádná uplynulá epocha se neobnoví; co mrtvo, nechme spáti... Historie není stojatý močál, nýbrž rušný proud, spějící stále v před, a za půl tisíciletí dospěla do končin jiných nežli byla za Husa... Tak tedy omezit nutno mínění o souvislosti dnešního života českého s náboženským hnutím v 15. století. Zbývá otázka: bylo toto hnutí tak příkladné aby mohlo a musilo nám býti vzorem i dnes, abychom vstoupili těsně v jeho šlépěje?... S vynikajícími vlastnostmi hnutí toho nerozlučně byly spojeny také veliké vady, a jeho konečný význam pro národ je dosud otázkou spornou. Co praví sám evangelík Palacký, první obnovitel husitské slávy, o následcích husitského díla?

„Kališnický rigorism stavěl smyslnému vzletu a rozhledu ještě větší překážky nežli sama církev Římská; cokoli zbývalo tehdáž pokroku na poli náboženském, utíkalo se do ušlechtilé sice, ale duchem poněkud obmezené Jednoty bratří českých... Činnost myslí a s ní spojená iniciativa, jakkoli nevalná, jevila se již vždy více u strany římské, kdežto u strany podobojí, při panující nesvobodě a obmezenosti myslné, zmáhala se duchovní lenost a kráčelo se do barbarství nazpět.“ [1])

Zde tedy Palackým jasně řečeno, že byla iniciativa, to jest hledání nových cest, vývoj a pokrok, jakož i činnost mysli u strany katolické („třeba nevalná“, poněvadž byla katolíků mizivá menšina), kdežto u strany husitské byla nesvoboda, obmezenost, duchovní lenost a „kráčelo se do barbarství nazpět“ — tedy zpátečnictví. Bylo to zcela přirozené, neboť tím, že byla Husem zavržena živá autorita církve a prohlášena autorita Písma, vlastně lidský rozum jako vykladač Písma, vidíme, že Husité, zvláště Táboři přiklonili se Zákonu starému. Nebo pozorujeme-li jejich život, vidíme u nich obnovený starý Zákon se vší jeho výlučností a krutostí, jelikož jsa „pro tvrdost srdce“ nedokonalý více povaze lidské vyhovuje než Zákon nový, dokonalý a vznešený, ale ještě nerozvinutý, naznačený jen několika rysy jako plán Ježíše Krista ke království božímu na zemi, který lidstvo za dohledu církve stavěti má. K tomuto Zákonu novému přiklonila se menšina lidí ušlechtilých, kterým se krutost táborská zprotivila, a to jsou Čeští bratři. Také oni však pobloudili, tvrdíce, že církev římská zesvětštěla, odklonivši se od učení Páně a sv. apoštolů. Proto zachovávali jenom to, co v Novém zákoně jako příkaz nacházeli, zapomínajíce, že církev katolická, žijíc ve světě, musila vedle prvků božských Kristem Pánem za základ jí položených, přibírati také prvky světské, měla li se vyvíjeti. Zřejmo tedy z toho, že husitství i českobratrství je krok na-

[1]) Palacký, Dějiny V. str. 65. (Riegrovo vyd.)

zpátek o celá století, u Husitů do Zákona starého, u Českých bratří k dobám apoštolským.

Než poslyšme dále, co píše dr. Chalupný: „Tak vyslovuje se Palacký o českém hnutí náboženském po smrti Jiřího z Poděbrad; úplně stejně E Denis v „Konci samostatnosti české“. Mluví o „obmezeném asketství“ Českých bratří (II. vyd., str. 363), vytýká jim, že „se vyhýbali nejvyšším a nejtěžším otázkám, velikým problémům osudu lidského“ (str. 425 tamže), zůstávajíce plachou sektou; praví že nebyli bojovníky jako sv. Pavel nebo Luther, nýbrž jen mučedníky a proto „jejich porážka byla nevyhnutelná“ (str. 373.), a výslovně dí: „Jsou vlasti ctí, ale i nebezpečenstvím,“ dávaje na uváženou, zda-li kázání jejich „nepřispěla do jisté míry k rozšíření politické lhostejnosti a k odvrácení nejušlechtilejších synů vlasti od jich povinností společenských“ (str. 199); dobře též ukazuje, že ani ideálu prvotních křesťanů nevyhovují: „Vždycky se radujte, pravil apoštol. Mezi všemi svými ctnostmi Bratří pozbyli této“ (str. 37?).

To jsou úsudky mužů, zaujatých spíše pro českou reformaci nežli proti ní. Netřeba ostatně ani uvádět osobní úsudky dějepisců českých; události samy dosti výmluvně ukazují, že hnutí mělo líc i rub. Bylo demokratické — a vedlo přímo k sesílení panstva a zotročení lidu selského. Vypěstovalo železnou kázeň brannou — a vedlo k záhubnému bezvládí. Protestovalo proti upálení Husovu — a samo došlo také k upalování „kacířů“, zprvu jen z náboženských, později bohužel i ze stranicko-politických pohnutek! Vznítilo v národě neslýchaný ruch myšlenkový a skončilo trapnou prázdnotou a leností duševní.[1])

Uvedená tuto slova moderních intelligentů dávají za pravdu V. V. Tomkovi, jenž totéž napsal již r. 1854: „Nepředcházelať Husa v Čechách, tak jako Luthera v Němcích, žádná doba duchovní temnosti, nýbrž doba plná skvělých důkazů pokročilého života duchovního. Hus opustil cestu, po níž se posavád kráčelo ku předu, k nenabyté škodě naší. Hloubání o náboženství nevedlo, jak on domníval, k opravě společnosti církevní ani k lepšímu vzdělání mravnímu, nýbrž jen k rozpuštění svazků církevních a ke zlehčení náboženství; čehož následek byla značná zástava v utěšeném pokroku duševním, jejž spatřujeme před tím. Rozšíření luteránství, jemuž husitismus připravil půdu, přivedlo pak zmatky na nejvyšší stupeň. Ve druhé polovici 16. století spatřujeme následkem toho Čechy, jak dalece nebyly katolické, zbaveny skoro všeho církevního pořádku;

[1]) E. Chalupný, Úkol českého národa str. 71, 75, 76.

kněžstvo luteránské sproštěno vší kázně, spustlejší ve mravích a také méně vzdělané, než bylo kněžstvo to, proti kterému Hus pozdvihoval svého hlasu; lid zanedbaný, ale ovšem naplněný pověrečným záštím proti staré církvi; šlechtu zhýralou, jak nikdy před tím. — V politickém ohledu rozbořilo husitství naši starou státní společnost, která se podstatně zakládala na silné moci královské, ačkoli obmezené stavy zemskými. Husitská válka vyvrátila moc královskou a rozmnožila moc šlechty přespříliš; jistá rovnováha mezi mocmi státními, na níž spočíval doposud zákonný pořádek, byla tím zrušena; pročež nacházela se země od té doby s jistými přestávkami brzy více, brzy méně ve stavu anarchistickém".[1])

Tak tedy vypadala „nejslavnější doba českých dějin" dle svědectví vynikajících a vážných spisovatelů. Ovšem že vítězili Čechové ve všech bitvách, ale mezi tím co hrubá moc nabývala vrchu a pěstní právo stávalo se rozhodčím mezi stranami, ztrácel se onen idealismus, jejž učinil sv. Václav základním kamenem své říše české.

Krásně se to sice čte v románech a povídkách Třebízského, Jiráska a j. o „spanilých" jízdách husitských a jejich vítězstvích, ale zapomíná jak spisovatel tak čtenář, že válečný lid potřeboval chleba a masa, potřeboval šatu i peněz, koňstvo sena a obilí den za dnem skoro po patnáct let, a kde to vše brali? Jako dnes, pokojnému, pracovitému lidu venkovskému selskému.

Než husité nebojovali jen proti nepříteli vnějšímu, nýbrž i sami mezi sebou. „Strašné bylo pobití Pražanův (u Malešova)" . . praví Zap. „A tak jest tudy Žižka boj obdržel a děla, vozy i jinou zbraň jim pobral. Tu jest množství veliké měšťan z Prahy a drahně lidu rytířského zbito. Toto hrozné vítězství Žižkovo bylo spolu i nejžalostnější porážkou Čechův, neboť čímž může takový bratrovražedný boj jiného býti než-li hlubokou ranou vlasti zadanou?"[2])

Husité však nejen bořili hrady a panská sídla, ale vypalovali také města a vesnice. Pokračujeť Zap na str. 354: „Táboři a Sirotci odstoupili zase a spokojili se spálením měst Žebráku, Hořovic a mnoho vsí; kazíce vlast svou rozbíhali se v měsíci květnu po rozličných stranách země." „Kohož by čtoucího o těch válkách a záhubách bez konce, nezželelo se těch strašlivých záhub lidí a zemí . . země sama již náramně utrpěla domácími rozbroji a jedenáctiletým bojem proti celému takořka světu; města, hrady a tvrze, vsi a dědiny byly pobořeny a vypáleny; obyvatelstvo namnoze pobito a ze sídel svých vyplašeno, pole zůstávala již namnoze nezoraná, všechny živnosti klesly, obchod s cizími národy byl všude zakázán a zamezen, zdivočilost mravů zmáhala se pořád více a více, ušlechtilé umění hynulo. Byla sice úroda, ale válečné běhy způsobily, že po tato léta setba a vůbec polní hospodaření velmi nedostatečně opatřeno bylo, tak že v Čechách

[1]) Čas. Čes. Musea 1854, str. 242-4.
[2]) Vypsání války husitské, str. 331.

čím dál tím větší drahota se zmáhala a v jejím zápětí hlad a mor. V některých končinách země musel lid dubových listů a žaludů požívati".[1])

Takové bylo ovoce husitství a rub „nejslavnější doby české" a rozvrat pokračoval čím dále, tím více. Ani úsilí krále Jiříka z Poděbrad nebylo s to, aby rozklad zastavilo. Dobřeť řekl Kristus: „Tak každý strom dobrý ovoce dobré nese: zlý pak strom zlé ovoce nese. Nemůžeť dobrý strom zlého ovoce nésti, ani strom zlý ovoce dobrého vydávati" (Mat. 7, 17 d.)

Na konec pak poslyšme výstrahu dr. Chalupného, jenž praví: „Kdykoli by se v národě českém obnovilo podobné hnutí, jako bylo husitské, bude stejně draze zaplaceno: nový směr znepřátelil by nás opětně s celým světem a v naší zeměpisné poloze by svedl znova k situaci národu nebezpečné. To lze předpokládati s jistotou" [2])

Emil Novák.

*

Luther a Kalvín o poměru církve a státu. Idea státu, ve věcech náboženských neutralitu zachovávajícího, byla oběma reformatorům cizí. V díle „An den christlichen Adel deutscher Nation" (1520) přiřkl německý reformator světské vrchnosti právo, zavést reformaci — ovšem jenom jeho. Tím prý povznesl neobyčejně státní moc, ale zároveň podvázal samostatnost církve na staletí. „Tak byl stát s církví opět co nejúžeji vyšší jednotou spojen. Tak ovšem . . ., že stát se pošinul na první, vůdčí místo, církev jako samostatný právní subjekt úplně mizí . . . Tím bylo osamostatnění států, napřed v jejich absolutistické formě podporováno" (Pastor Pfannkuche, Staat und Kirche in ihrem gegenseitigen Verhältnis seit der Reformation. 1915. 9. str.) Každý zeměpán stal se nyní nejvyšším pánem své církve. Dějiny podávají nám mnoho dokladů, jak nepříznivě okolnost tato na další vývoj církve působila. „Státní hlava a hlava církevní, státní zákon a zákon církevní, státní sluha a sluha církevní staly se pojmy totožnými: církev se úplně ztratila (aufgelöst) ve státním organismu." Tak protestantský právník Zorn (Kirchenrecht. 155. str.) Nejinak soudí protestanté Sohm a Bornhack.

Pro reformatora ženevského je příznačným, že začal svou práci novou církevní ústavou a že právě v tom oboru byly jeho rozhodující boje vedeny. Dle zásady Kalvinovy mají obě moci, církevní a státní, spolu působit; avšak přednost patří moci církevní. „Veškera výchova lidu, mravní policie v nejširším slova smyslu, veškera úprava společenského života podléhá církvi. Rozhodnutím jejích orgánů má světská vrchnost bezpodmínečně propůjčit svou ruku. V tom případě přísluší naprosto právo věřícím, vzepřít se proti bezbožné vrchnosti." (Pfannkuche u. m. 13.) Tak se právo toto přepínalo, že se ospravedňovala i vražda tyranu, dí týž pastor. „Es ist nicht zufällig, dass in den vom

[1]) K. V. Zap, Vypsání války husitské, str. 41, 48.
[2]) Úkol českého národa, str. 78-79.

Kalvinismus beeinflussten Ländern das Repräsentativsystem in der Staatsverfassung schnelleren und leichteren Eingang fand" (tamže.) Náboženská svoboda byla dle Kalvína nemožnou „Individuelní svobody svědomí proň není" (14). Není také divu, že příkře vystupoval proti všem jinak smýšlejícím. „Ví, že má absolutní pravdu, a považuje za věc samozřejmou, toto poznání pravdy všemi prostředky násilí prosadit. Na každé vzbouření proti sobě, proti své nauce a svému zřízení církevnímu pohlíží jako na zločin proti Bohu" Tortury užíval proto hojně a ani popráv se nelekal. Dle Pfannkucha bylo stanovisko Lutherovo i Kalvinovo vůči státní moci novokřtěncům „nesnesitelnou polovičatostí" (15.) *Dr Jos. Vrchovecký.*

*

Protestantský missionář Hoffmann píše v „Evang. Kirchenztg" (18. list. 1917) z holl. ostrovu Nias, u Sumatry, jak domorodci přicházeli k missionáři se z p o v í d a t. Lidé ti přiznávali se, jak se jim cesta ta příčila, ale cítili nezbytí, nemohouce jinak nabýti klidu. „Po týdny a měsíce vyznávali jsme hříchy své Bohu, nic nezatajujíce, a přece nedocházeli jsme pokoje Museli jsme hříchy své také lidem vyznati".

Že i mezi evropskými protestanty a pastory jsou stoupenci soukromé zpovědi, je známo.

Obvyklé námitky proti ní, pokud nejde o z á s a d n í popírání moci klíčů, týkají se více zevnějších okolností. Předpokládá-li se nadpřirozená možnost odpouštěti jménem božím hříchy, jak dogmatika učí, vše ostatní závisí na moudrém řízení Církve a jejích orgánů, především tedy jednotlivých zpovědníků, jimž nelze dosti důtklivě povinnosti jejich připomínati. Jak učí zkušenost a slova nahoře uvedená opět potvrzují, je zpověď potřebou stísněného nitra. Jak dalece je záhodno zpověď jednotlivými předpisy upravovati, o tom by snad mělo býti bedlivěji uvažováno, pokud totiž zpověď jest nejen předmětným prostředkem posvěcení, jako jiné svátosti, nýbrž především též osobním úkonem potřeby a důvěry přijímatelovy, úkonem člověka vůči člověku, třebas na místě božím. Co tu jemných a choulostivých předpokladů pro povinnost osobně mnohdy tak tíživou! A naopak za nynějších častějších zpovědí v městech, zvlášť u devotus femineus sexus, mluvívá se o nebezpečí, že mnohé kajícnice rády se zpovídají, ale více z toho, co páchají j i n í a o jistém hodnostáři je známo, že klevetnictví takové přímo podporoval.

Nejnověji oznamuje ordinariát Brněnský, že vymohl dovolení, aby p o v i n n á pobožnost v e l i k o č n í na jistých p o u t n í c h místech mohla býti vykonána k d y k o l i. Zmínili jsme se kdysi (ve stati o poutech) o nevhodné formulaci příslušného příkazu církevního. Zde máme jeden prostředek nápravy; o dalších bude ještě přemýšleti.

Vědecký a umělecký.

Ke sporům mezi českými hudebníky píše Jaroslav Křička v „Hud. revue“ (1918, str. 220). Promluviv o výtkách, jež mu činěny, že o svém koncertě vynechal původně slíbený Smetanův Karneval, dodává: „Je to jen malá ukázka systematického terroru, který otravuje všechen náš hudební život a jehož programem jest podlomiti důvěru obecenstva v hudební umělce, kteří se nehlásí k určité skupině, terroru, který se neštítí zbraně sebe nekalejší. Vzpomeňme jen na činnost Kovařovicovu, na České kvarteto, Nováka, Suka, Štěpána a j. Naši hudebníci „nechápou“ Smetany, Fibicha i jiných, „nestačí“ na ně, nemají charakteru, kultury! Smetanu chápou, charakter a kulturu mají v Čechách kromě čtyr skladatelů a dvou dirigentů professoři Nejedlí, doktoři Helfertové a inženýři Pujmanové!“

*

Od r. 1907 chystal P. Streit O. M. I. přehled písemnictví missijního R 1916 vydán I. svazek Bibliotheca missionum podporou mezinárodního missijního ústavu v Münsteru W. založeného 1911. Celé dílo rozpočteno zatím na 4 svazky. V prvém zaznamenána díla o missiích vůbec (přes 2000 čísel), v dalších mají býti seznamy děl o jednotlivých missijních působištích (v Americe, Asii atd.) Doba spisů vytčena od začátku 16. stol., kdy missijní činnost na nových základech upravována, až do ř. 1910.

Rozumí se samo sebou, že dílo takové důležito jest nejen pro ty, kteří se zajímají o dějiny missií po stránce náboženské, nýbrž i pro dějepisce, národopisce a anthropology. Cena prvého svazku (str. XI + 24* + 877) jest 28·60 M.

*

Štrassburský profesor Dr. Otto von der Pfordten o mravnostních otázkách píše ve své Ethice (1916): „Všechny empirické vědy jsou ethicky indifferentní, nacházejí dobro a zlo a užívají k jejich poznání a konstatování takových ethických pojmů, které jim ethika jejich doby podává. Samy však nemají míry té.“ Můžeme základní pravidla mravnosti tak odůvodniti jako pravidla mathematická, jichž jenom nerozum nechce uznat? „Nové normy, jako všechny normy základní, nedají se vůbec dále odůvodniti ozřejmiti, ospravedlniti a musí být autoritativně a dogmaticky předneseny, jak tomu v dějinách vždycky bylo“ (30).

Stačí však v té příčině každá autorita?

Ethika je dle tohoto myslitele paedagogikou lidstva, proto třeba jí co nejvíc pozornosti věnovat. „Náboženství je matkou ethiky, jako filosofie vůbec.“ (39) O zakladatelích náboženství praví, že jejich methoda byla správnou, protože se jim podařilo lidi vniterně přetvořit. Historická poctivost prý káže, abychom to uznali. Vůči velebitelům stoicismu namítá, že ethika stoická byla „podstatně nejasnou“ (44).

Stanoviti mravní idealy je prý každému dovoleno, ale záleží hlavně na tom, zda se idealy osvědčí. U Platona, nejvíce v dialogu „Gorgias“, pozorujeme úsilovnou snahu, odůvodniti první mravní normy, ale snaha ta byla marnou. „A kdekoli v pozdější době shledáme myslitele, již prostě hlásají normy nové, vždycky shledáme, že jejich argumentace spočívají v základě na klamných důvodech, a že jsou nuceni, aby základní normy jednoduše tvrdili“ (44). „Učenec chce jenom přesvědčiti, dokázati, že má pravdu; žádá jen trpného souhlasu; nikdy ethik“ (45). Praxe rozhoduje o ethických zásadách.

Ještě do nedávna byl prý d e t e r m i n i s m vědeckým heslem, ale dnes ozývají se četné hlasy proti němu. Svobodu vůle nazývá filosof ž i v o t n í o t á z k o u e t h i k y. „Zákony přírodní nejsou svobodě na ujmu ani ne ekvivalenci energie“ (52). Materialisty, již popírají zásadně svobodu vůle, upozorňuje, že nemohou ani chemických zjevů vždycky beze zbytků mechanicky vysvětliti, oč méně zjevy životní. O pokusech materialistů, založit ethiku a uvést ji v souhlas s determinismem, soudí takto: „Překrouceniny a nejasnosti, jež jsou k tomu potřebny, převyšují nejodvážnější sofismata všech dob“ (53). Pojem mravní normy vymyká se z mechanického názoru světového a mravní hodnoty nemají s mechanickým pohybem nic společného.

A u t o n o m i e, heslo, jež mnohé zrovna opájí, může snadno svésti na scestí. Má opravdu každý člověk o svých mravních zásadách sám rozhodovati? Pro průměrného člověka je prý to úloha „zcela nerozluštitelná“ (59) „Tento nemá vůbec áni schopnosti ani nadání, aby kriticky prozkoumal všechny normy, a vůbec nemá na to kdy v práci a povolání, leč snad sedí následkem příliš kritického počínání v káznici. Člověk normalní musí ve většině případů na základě autority jednat a jedná také“ (tamže). Zbaví-li se někdo jedné autority, nejde jiné. Nelze žádat, aby každý sám rozhodoval o svých zásadách mravních. „Ethik, Sitte und Recht möchten sonst noch völlig zum Teufel gehen“ (tamže). Lákavé heslo „autonomie“ svádí prý mnohé k nerozumu.

Mělo lidstvo čekat, až vynikající pracovníci v ethice se dopracují nejdůležitějších norem? „Ale kdyby lidstvo ve svém mravním vývoji na tyto bílé vrány bylo chtělo čekat, stáli bychom ještě v začátcích vší kultury“ (60). Filosofie nesmí proto mravní jednání, založené na autoritě, prohlásit méněcenným, praví spisovatel, „neboť na tom spočívá ve skutečnosti ethické jednání milionů, a tím stojí a padá naše kultura. Znamenalo by stupňovat řecký intellektualism, „rozumí-li se mravní autonomií, že každý jednotlivec je svéprávný (selbstherrlich) a že má jemu jednání bez vlastní kritiky za nic být počítáno“ (60). Často postrádáme i u učených jednotlivců potřebných předpokladů k správnému posouzení mravních hodnot. „Miliony žen, strážkyně mravu po tisíciletí, vychovatelky našich dětí, vzory pro tiché plnění povinnosti — většinou se vůbec rozumovou kritikou ethiky nezabývaly. Jejich poslední hodina uhodila, kdyby skutečně všechny, i nejomezenější hlavy chtěly celý svět norem své nepatrné, ubohé soudnosti

podrobit a ethické autority zamítnout, jež ku spáse lidstva zvěstovaly, co je dobrým a zlým“ (61). Královecký myslitel nemínil svou autonomií nikdy naprostou libovůli, jíž by kdekdo mohl sám býti nejvyšší instancí v mravních zásadách.

Význam neštěstí pro mravní život uznává myslitel bez obalu. „V neštěstí vzpomene si člověk snáze na nejvyšší „dobro“ t. j. na ethické hodnoty, na které ve štěstí rád zapomíná; bolest činí jej přemýšlivějším, vážnějším, schopnějším pro přijetí dobra“ (66. Ano bolestí ustupuje zvířecí a smyslné v člověku do pozadí a pro výchov národa má prý bolest i neštěstí „zvláštní cenu“.

Stanovisko biologů, již na základě života chtějí zbudovat ethiku, Pfordten rázně zavrhuje. Pojem „život“ není pojmem ethickým, a každý pokus, z tohoto pojmu nebo z pojmů „moc“, „vývoj“, „kultura“, vytvořit ethiku, je dle něho v základech pochybeným. Některé ethické systemy, jako na př. naturalism a hedonism, mají prý dnes jenom historickou cenu. Ethice Demokritově a Epikurově vytýká vniterní nelogičnost (85). Ethika na základě pojmů „štěstí“ a „cit“ postrádá pevného základu, „každý vítr ji vyvrátí“ (88).

Logických důvodů pro mravní normy nelze dle Pfordtena uvésti, při čemž klade se důraz na slovo „logický“. Důvody v tomto oboru mohou býti někdy i velmi pravděpodobnými, ale přece tak jistými, jako u positivních věd, být nemohou.

Pozorujeme-li mravnost historicky, shledáme, že se jevila vždy v „šatě náboženském“ (90). Filosofii působilo vždy neobyčejné obtíže, měla-li ethice dáti takový podklad, jak dávalo náboženství.

Cílem ethiky má být, vypěstit ethický charakter v lidech. V čem nacházíme však potřebnou orientaci? Snad v názoru světovém? Pfordten míní, že opak je pravdou — totiž, že světový názor musí být ethickým charakterem orientován.

Žádná ethika nesmí význam idealů podceňovat. Který ideal si máme zvolit? Volba taková je „nejvlastnějším a nejzákladnějším činem individuelní ethiky. Idealy nemohou býti dokázány, a tak zůstává v případě pochybnosti otázka, zda se osvědčí ... v ethice rozhoduje slovo: „Po ovoci poznáte je“ (108) „Věda faktů končí spokojeně konstatováním a vysvětlením; věda norem však končí dvěma hodně nevědeckými pojmy (recht unwissenschaftlichen Begriffen): věrou v moc ethosu a mravní určení lidstva, a nadějí ve vyšší ethický vývoj a „lepší budoucnost“ (109).

V některých povoláních lze prý se víc ethicky uplatnit. Duchovní, učitelé a představení mají víc odpovědnosti a též víc příležitosti než jiná povolání, aby se ethicky uplatnili. Vůči stoupencům pěstění jen rozumového praví, že takové pěstění může být ethicky dosti indifferentní. „Překonání řeckého ethického intellektualismu, který konečně přiřkl cenu mysliteli, křesťanskou ethikou citu a vůle nesmí nikdy již lidstvu se ztratiti“ (116).

Volnost v poměru muže k ženě mimo manželství musí ethika rázně zavrhnout. Co je zásadně irracionalní, nemůže prý

nikdy být racionalisováno. Všechny moderní snahy po volné lásce končí vyloučením ethiky. Dnešní literatura o problemu sexualním chápe prý lásku namnoze „čistě smyslně a zvířecky“ (121). Ostře odsuzuje myslitel popularní spisy o této látce, které pod rouškou vědy poškozují mravnost

Církev nazývá velikou institucí, která má jako hlasatelka a strážkyně ethických hodnot význam značný. Rozluka církve od státu není jeho idealem. Církev a stát nemohou být nikdy vůči sobě lhostejnými. „Idealně vzato jsou na sebe odkázány pro uskutečnění ethických idealů a měly by ruku v ruce pracovat; stát má v církvi nejúčinnější obhájkyni ethosu, jehož potřebuje pro své vyšší účely . . . církev však může jenom ve státě prospívat a ovoce přinášet, ne však bez něho a mimo něj“ (135)

Proti požadavku, aby se politika neohlížela na mravní zásady, stojí požadavek jiný, že nesmí těchto zásad pomíjeti. Pfordten souhlasí s posledním požadavkem. „Má-li stát ethické úkoly prakticky rozluštit a provést, potřebuje především silné vlády, protože egoism, chtivost peněz, závist, jim silně odporují“ (136). Protekční hospodaření škodí prý každému státu. „Tím trpí především naše kultura“ (137). Pravého pokroku nemůžeme od mravnosti nikdy odloučit.

Tak jako nechápou mnozí pravého vztahu mezi politikou a mravností, nechápou ho správně, jedná-li se o mravnost a umění. Vše nemravné má býti dovoleno, podává-li se jen umělecky; v esthetice platí jen forma, kdežto obsah — látka je vedlejší. „Toť docela nesprávno“, volá Pfordten (138). Jednota osobnosti znemožňuje prý umělci, aby nechal při tvoření mravní zásady stranou. „Slovo: ‚čistému je vše čistým‘, je proto nesprávné, protože my lidé nejsme vůbec čisti, t. j. nemůžeme si nikdy ethicky indifferentně počínat“ (139). „Čistý, nezkalený, umělecký požitek je pouze u mravných uměleckých děl možný, nikdy u nemravných.“ „Jenom mravné umělecké dílo může být velkým dílem.“ Ethice prý proto patří prvenství před esthetikou „vzhledem na duševní hygienu“ (140). Jenom zdravé slouží pokroku a nikoli choré, i když má jakýsi význam esthetický. „Estheticism jako světový názor je neudržitelným a zavržení hodným, protože jen malý a méně významný obor norem upravuje; jenom zdravé umění slouží vzestupu lidstva, který září jako poslední cíl ethosu jak pro jednotlivce tak pro dějiny národův.“ Krásně mluví Pf. o významu příkladů v ethice, o důležitosti oběti, zvláště o askesi, které mnozí moderní nemohli ani přijít na jméno.

Úkolem ethiky jest, aby mravním obsahem pronikala stát čím dál tím více.

Dr. Jos. Vrchovecký.

*

Pud ve zvířeně dříve zhusta přeceňován, pokud nedostávalo se jiného vysvětlení a přesnějšího pozorování. Novější mechanický názor v biologii jej zase příliš podceňoval, sváděje vše na cvik a nápodobu. Čím dále pokračuje pozorování mláďat, tím více zas nabývá

půdy názor, že v počínání jejich přece jen hlavně rozhodují vrozené, reflexně se jevící pudy; příklad starých a pěstění lidské mají při tom vliv podřízený.

V ornithologické společnosti berlinské přednášela pí Dr. Heinrothová 2. dubna m. r. o svých zkušenostech a pozorováních mladého ptactva, jak si počíná při krmení, vyměšování atd. I tam, kde ještě o associaci na základě zkušenosti nelze mluviti, chová se zcela stejně jako ptactvo starší. Sotva že mládě vyvedeno, jeví touž plachost naproti novým předmětům, v zajetí i vůči osobám, které je odchovaly, ačkoli před chvílemi od nich ještě potravu bralo, zvykajíc jim pomalu teprve teď. Co do teploty u mláďat uměle pěstěných poznamenala přednášečka, že přílišné horko je spíš usmrcuje nežli přechodné chladno. „Samostatnost“ pociťují asi stejnou dobou, jako když se vylíhla a odchována v přírodě.

*

Vůně, nebo nelišně řečeno, zápach země, který již Berthelot a André odvozovali z nějakých ústrojných neutralních sloučenin v půdě, dle novějších zkoumání Rullmannových, Salzmannových a Münterových a j. působen jest bakteriemi Streptotrichejemi nebo Aktinomycety; zvláště Streptothrix odorifera k němu přispívá. Pokusy v laboratořích ukázaly, že nejlépe se houbám těm daří ve zbytcích uhlohydrátových, které nejsnadněji rozkládají; kyseliny uhličité nepoužívají. Ve 100 částech hmoty jejich nalezeno 2·22 tresti étherové, 7·39 dusíku, 9·23 popela. Že takto nejsou bez významu pro úrodnost půdy, jest na snadě.

Tento zápach orné půdy liší se docela znatelně od hrobného zápachu lesního a šíří se nejvíce z půdy vazké, zvláště čerstvě přeorané, nejvíce na jaře a na podzim, kdy i vzduch jest vlhčí než v létě.

Nadšenci jej srovnávají s vůní fialkovou (iononem), k níž ovšem má daleko. Ale i tak jest příjemný, zvláště čichá li se, jako u Kollára, čichem vlasteneckým.

Vychovatelský.

K dějinám školství moravského. Residence piaristická v Kyjově zřízena byla r. 1760 Základ k ní položil r. 1756 tamní primátor Jan František Filip, odkázav závětí na její zřízení 12.000 zl. Nadace tato rozmnožena byla současně ještě o 6000 zl. vdovou po měšťanovi Karolinou Jurovskou.[1]) Dle vůle zakladatelovy zřídili Piaristé v Kyjově též gymnasium, totiž čtyry nižší latinské školy, které však trvaly jen do roku 1774. V zápětí reforem, císařovnou Marií Teresií zmíněného roku zavedených, byly školy tyto roku následujícího vládou proměněny v německou hlavní školu. Záměnu tuto však město těžce neslo a usilovalo proto opětovně o znovuzřízení dřívějších latinských škol. Tak již r. 1791 za vlády Leopolda II. zakročil magistrát o jejich obnovení, a ježto žádost zůstala tehdy bez úspěchu, učinil nový pokus v této příčině za císaře Františka II. roku 1803, když se proslýchalo, že má býti nový učebný plán zaveden a zrušená na venkově gymnasia obnovena. Poslední tato žádost z r. 1803 uložena je ve fascikulu 7. Normalia v staré registratuře c. k. místodržitelství v Brně, a ježto je v nejedné příčině zajímavá, podáváme ji tuto v doslovném znění:

Hochlöblich k. k. mährisch-schlesisches Landes Gubernium!

Schon im Jahre 1791 wagte es der Magistrat um Wiedereinführung der lateinischen Gramatical Klassen bei den hier bestehenden P. P. Piaristen hohenorts gehorsamst einzuschreiten; allein der Umstand, dass damals die Vermehrung der vorhandenen lateinischen Schulen in Mähren allgemein nicht zu Stande kam, vereitelte auch hierorts die Erfüllung dieses so sehnlichen Wunsches.

Nachdem jedoch gegenwärtig dem Vernehmen nach ein neuer Studienplan und in dessen Folge die Vermehrung der lateinischen Schulen im Antrage seyn soll, so findet sich der gefertigte Magistrat nicht nur selbst pflichtmässig verbunden, sondern überdies durch ein von der Bürgerschaft eingebrachtes Gesuch aufgefordert den allgemeinen Wunsch der ganzen hiesigen Stadt Ansässigkeit zur Kenntniss dieser hochlöblich k. k. Landesstelle zu bringen und solchen aus allen Kräften mit der unterthänigst gehorsamsten Bitte zu unterstützen, womit ein hochlöblich k. k. Landesgubernium bei Abstattung des Vortrages über den im Werke seyn sollenden neuen Studienplan auch die Wiedereinführung der niederen lateinischen Gramatical Klassen nebst der Präparanda bei den hiesigen P. P. Piaristen allerhöchsten Orts gnädigst in Vorschlag zu zubringen geruhen wolle.

---

[1]) **Wolný**, Kirchliche Topographie von Mähren I. Abt. Olmützer Erzdiöcese. II. Bd. Brünn 1857, str. 171.

Die Gründe, welche diesem — der hierortigen Stadt zu so wesentlichen Vortheile gereichenden gehorsamsten Vorschlage das Wort führen, mithin dessen allerhöchstortig gnädigste Begnehmigung mit Grunde zuversichtlich erwarten lassen, sind folgende:

1tens. Bestehen die hiesigen H. P. P. Piaristen ohnehin aus 1 Vorsteher und 3 Lehrern, von diesen letzteren würde also einer die sogenamste Prä aranda, der zweite die Prinzipie, der dritte aber — so wie es bei mehreren Gimnasien wirklich der Fall ist, — die Gramatik und Syntax um so füglicher zu übernehmen im Stande seyn, als die Zahl der Schüller in der lezt gedachten Klasse, besonders in den ersten Jahren, sich ohnehin nicht zu sehr häufen, in der Folge aber sich durch Stieftungszuwachs oder in andere Weege leicht ein Mittel ergeben dürfte, die Zahl deren hiesigen — ursprünglich auf 6 Individuen gestiefteten H. P P. Piaristen mit einem eigenen Lehrer für die Syntax zu vermehren.

2tens. Ist der fond zum Unterhalte deren 4 H. P. P. Piaristen sowie der locus physicus zu Tradirung der lateinischen Gramatical Klassen gestieftet, er würde daher durch gnädigste Gewährung der lateinischen 3 Grammatical Klassen in denen ganz gut hergestellten jetzigen Schulzimmern ohnehin schon vorhanden, mithin diesfalls kein neuer Aufwand erforderlich.

3tens Sind die H. P. P. Piaristen hierorts nach Inhalt der hier abschriftlich zuliegenden Stiftungsurkunde ausdrücklich zu Tradirung der lateinischen Gramatikal Klassen gestieftet, es würde daher durch gnädigste Gewährung dieses gehorsamsten Gesuches der erst seit dem Jahre 1774 unterbrochene Wille des Stiefters abermahls in Erfüllung gehen; dieser Stiefter hatte es

4tens sehr wohl eingesehen, wie äusserst schwer es denen Bürgern hiesiger Stadt — deren Mitglied er selbst gewesen — fallen müsste, ihre Kinder zu Erlernung deren für ihren künftigen Nahrungsstand höchst erforderlichen wissenschaftlichen Gegenstände mit unerschwinglichen Kosten auf ein entferntes Gimnasium zu senden, er wollte dieses Hinderniss aus dem Weege raumen, wollte für bessere Kultur der künftigen Bürger auf immer thätigst sorgen, stieftete blos zu diesem Endzwecke die hiesigen H. P. P. Piaristen und erwarb sich hiedurch einen unvergänglichen Nachruhm und Dank in den Herzen aller hiesigen Stadteinwohner.

5tens wurden hierorts diese lateinischen Gramatical Klassen seit dem Jahre 1762 bis 1774 wirklichblich tradirat, und es lässt sich von dem würdigen Herrn P. Provinzial des um Oestereichs Schulunterricht von jeher, besonders aber in unseren Tagen, so sehr verdienten Piaristen Ordens allerdings hoffen, dass hochselber zur Realisirung dieses hierstädtischen Wunsches und Erfüllung der stiefterischen Willensmeinung mit dem Ihm ganz eigenen Eifer in Beförderung alles Guten thätigst mitzuwirken geneigt seyn werde.

So viel es nun

6tens den anderweiten Unterricht für die kleineren Kinder an-

belanget, so wird dieser in der ohnehin bestehenden — nun erbauten Stadtschule um so ordentlicher besorget werden können, als die Stadt mit einem sehr geschikten, thätigen Schullehrer versehen ist, der Organist sowohl als Chor Adstans gleichfalls zur Aushülfe beim Schulunterrichte bestimmet sind, mithin die Kinder daselbst im Buchstabiren, Lesen, Schreiben und Rechnen den erforderlichen Unterricht erhalten — die zum Studiren aspirirenden aber sonach von dort zu denen H. P. P. Piaristen in die Präparanda werden übertretten können.

7tens. ist es unverkennbahr, welch ein übergrosser Vortheil der hiesigen Stadt und ihren Einwohnern durch Wiedereinführung der lateinischen gramatical Klassen zugehen würde, denn nicht nur, dass die Bürgern und sonstig hier wohnhafte aus städtisch, dann landesfürstlichen Beamten bestehenden Honoratiores ihren Kindern gleich im Orte den höchst erforderlichen Schulunterricht bis ad Syntaxim ertheilen zu lassen, und die mit der Versendung auf entfernte Gimnasien verbundenen besonders itzt sehr grossen Unkösten zu ersparen im Stande wären, so würde denen — in Hinsicht des Nahrungserwerbes gegen andere Städte ohnehin in einer schlimmeren Lage befindlichen hiesigen Bürgern noch der Vortheil zugehe, dass sie auswärtige Knaben, besonders auch wegen Erlernung der mährischen Sprache aus deutschen Örtern zum Wechsel in die Kost nehmen und so ihre eigenen Kinder nach absolvirter Syntax auswärts desto leichter fortstudiren lassen zu können.

8tens. Die Vortheile bei Wiedereinführung der lateinischen Gramatical Klassen würden jedoch nicht blos der hiesigen Stadt fühlbar werden, sondern sich auch auf die ganze hiesige Gegend ausbreiten, denn es befinden sich ringsherum Wirtschaftsbeamte zu Millotitz, Wlkosch, Swatoboržitz, Scharditz, Stražowitz, Steinitz, Koritschan, Kostoletz, Moschtienitz, Bisenz etc.: diese Ortschaften liegen meist sehr nahe, höchstens aber eine Meile von Gaya entfernet, und die Eltern würden gewies unendlich darüber erfreuet seyn, wenn sie ihre Kinder, statt selbe jetzt auf 3—4 Meilen weit von sich geben zu müssen, bei sich haben und im Stande seyn könnten, sich von ihren sittlichen Verhalten, dann dem Fortgange in Wissenschaften öfters persönlich zu überzeugen.

9tens. Sind die Gimnasien zu Kremsier, Brünn und Nikolsburg, ersteres 4, letzere zwee aber 5 starke Meilen, mithin zu weit von hier entfernt, überdies die Unterbringung der Knaben daselbst zu kostspielig, als dass Eltern, die grösstentheils nur von den geringen Ertrage ihrer Felder oder Gewerbe leben, ihre Kinder dahin abzusenden im Stande wären. Das Strassnitzer Gimnasium liegt wohl freylich etwas näher, allein nicht nur zu gedenken, dass die öfteren Marchausgüsse die Zufahrt dahin entweder ganz unmöglich oder doch einen beträchtlichen Umweg über Göding, Holitsch, Skalitz nothwendig machen, und dass wegen der Laage deren Schulen nahe am Marchflusse dort die Gefahr des Ertrinkens für Studirende obwalte, so mangelt es daselbst auch gänzlich am solchen Kösthäusern, wo die Kinder

zugleich ausser der Schule eine gute sittliche Bildung zu erlangen im Stande wären, ein Umstand, dem die geringe Anzahl der daselbst studirenden Jünglinge blos allein zugeschrieben werden muss. Endlich

10tens schmeichelt sich die hiesige Stadt, deren Bürger sowohl die Aker als alle sonstige Steuern und Lieferungen in Dominicali entrichten, dass sie als eine unter dem allerhöchsten Schutze Sr. Majestät selbst stehende Stadt auf die höchstortige Gewährung dieser — ihr zu so wesentlichen Vortheile gereichenden, auf die bessere Bildung der künftigen Bürger so offenbahren Einfluss habenden höchst landesvätterlichen Gnade mit innigster Zuversicht hoffen könne und andurch zu noch eifrigerer Erfüllung der ihr zustehenden Pflichten so wie zum unauslöschlich treu gehorsamsten Dankgefühle verbunden werden würde.

Gaya am 12ten July 1803.

In Ermangelung des Bürgmeisters
Thomas Petula
Johann Nemling
Johann Hein
Augustin Feudt

Dr. Jos. Samsour.

*

V 1. sešitě letošího (54) ročníku „Österreichische Rundschau“ píše Dr. Franz von Groes „Jak pohlížeti lékařsky na ochranu dítěte a péči o mládež.“ Ochrana dítka, jako vubec sociální péče má prý čerpati svou úsilovnost z vědy lékařské, jež učí milovati vše živoucí, rozumě i mu a udržovati je. To dodnes není tak známo, jak by třeba bylo. Hojný počet dětí jest předností pro stát a pro národní vývoj: tím vtažena ochrana dítěte ve sferu politicko hospodářskou a sociálním politikum přiznán vliv na ni. Ale stránka lékařská stále ještě jest zanedbávána, a přece lékařovo spolupůsobení jest podstatnou částí péče o dítě. I ošetřovatelka, má-li se státi vychovatelkou, má li chrániti zdravé dítě před nemocemi, musí uměti též ošetřovati. Základní podmínkou pro uskutečnění lékařských ideálů bylo by postátnění všech snah péče o dítě za vedení dětských lékařů. Péče o dítě jest sice také vážnou otázkou peněžní, ale kapitál, ovšem zcela obrovitý, by se skvěle vyplatil.

Možná, že pisatel — sám lékař — svou zamilovanou vědu příliš bezvýhradně miluje, ale dva poukazy ku všestranné kulturní práci **křesťanství a církve** zasluhují, aby byly z jeho úst uvedeny. Tak praví o vývoji péče o dítě: „Poněvadž, jak známo, vděčíme za počátek všeho usilování v péči o dítě křesťanství, tož kotví základní myšlenky její v nejrannější organisaci církve, která položila úhelný kámen základního významu pro příští praktickou a theoretickou výstavbu ochrany dítěte tím, že upevnila rodinu, uložila rodičům povinnost starati se o děti, učila pokládati je za požehnání boží a tím vytvořila přirozenou péči o dítě ve vlastní rodině.“

Str. 25: „Lékařsko-biologickou zkušeností dospělo dětské lékařství k témuž poznání, jež razilo učení nejvyšší ethiky — křesťanství — že totiž základnu pro péči o dítě má tvořiti rodina. První úkol péče o dítě, který odpovídá též hospodářským a mravním ideálům, spočívá v podpoře a výchově života rodinného.“ *Hr.*

*

V německých kat. listech hovořilo se již několikrát o poměru prof. Fr. W. Foerstera ke katolické náboženské paedagogice. Vedle nadšených ctitelů nalezl tu slavný dnes spisovatel i některé pochybovače a odpůrce. Na obranu proti nim vyvstal tehdy prof. Dr. J. Göttler v mnichovských „Katechet. listech“ (1913, 33 a d.) a dokazoval, že Foerster podle svých jasných vyznání při nábožensko paedagogických reformních návrzích nemá na mysli nějakého racionalisticky zvodnatělého poučovacího náboženství, nýbrž autoritativně podané supraracionalní . . . Bez námitek že je také jeho hlavní vyučovací zásada: od psychologicky známého k psychologicky vzdálenému. Jeho vůbec platných zásad možno však upotřebiti jen u mládeže starší (nad 12. nebo 14. rok) a u mládeže vyšší z prostředí, jaké má Foerster na mysli — tedy z prostředí prosáklého duchem materialismu, empirismu, racionalismu a pyšného sebevědomí. Proto katecheta musí upravovati a říditi jeho návrhy podle věku, vzdělání, duševních schopností a okolí svých žáků.

Otázka rozvířena nyní znovu, když „Pharus“ uveřejnil koncem minulého roku kritický posudek o poslední knize Foersterově „Erziehung und Selbsterziehung“. Kritik vytkl jí při veškerém uznání některé myšlenkové a zvláště formální nedostatky, na př. že cituje většinou bez udání pramene, často označuje jako pramen prostě „novějšího psychiatra“ nebo „novější spisovatelku“, že uvádí cizí výroky v jiné souvislosti než původně byly vysloveny, příliš allegoricky užívá slov Písma sv., pracuje také příliš mnoho analogiemi, někdy přehání, z nadšení pro věc upadá v superlativy a pod.

V tomto posudku viděli mnozí počátek tažení i s kat. strany proti Foersterovi, jenž sám byl dosud spolupracovníkem časopisu. Redakce proto v 1. čísle letošího ročníku vyznačuje poměr katolíků k Foersterovi. Foerster, praví, poskytl nám tolik krásného, že nemůže býti nijak na ujmu jeho vážnosti, přednesou-li se jednou také jisté pochybnosti a přání. Při veškeré úctě k autoritě nesmí býti pěstován také jednostranný kult autority, jedná-li se při kritickém hodnocení díla o zásadní rozbor. A v mnohé příčině je skutečně nebezpečí, že katoličtí paedagogové z radosti nad množstvím zvláště cenných věcí ve spisech Foersterových přehlížejí, co tam není ještě úplně katolické. Jak praví P. Hugger ve „Stimmen der Zeit“ (prosinec 1917), dělí nás od něho ještě veliká mezera. Nám je křesťanství ne pouze podivuhodnou naukou, jež dává rozumu zářivé osvícení a ideály a vůli silné popudy i pomoc, nýbrž je to Bohočlověk Ježíš Kristus, jenž v my-

stickém těle církve nadpřirozeně žije a působí . . . Foerster, aby přiblížil také vzdáleným paedagogický význam mnohé křesťanské pravdy, vykládá ji skoro racionalistickým způsobem, tak na př. dědičný hřích. Přes to jsme zavázáni Foersterovi velikým díkem. Získal staré paedagogice nové přátele a dokázal s neúprosnou důsledností význam křesťanských zásad pro řešení tak mnohých moderních otázek vychovatelských . . Na druhé straně zkušenost ukazuje, že Foersterův idealismus nedovede vždy udržeti dnešní mládeže proti drsné zkušenosti. Mládež jednoduše není od základu nakloněna k dobrému, třebas se nechá pro dobré nadchnouti. Četba Foersterových vychovatelských spisů svádí však mnohdy čtenáře k upřílišenému paedagogickému optimismu, jenž musí hledati svých hranic v zákonu dědičného hříchu.

*

První diecesní školní rady, k nimž podnět vyšel z návrhu Vil. Pichlera, byly zřízeny v Linci a ve Vídni. Linecká, jejíž úřední název zní: „Diecesní komisse pro školní záležitosti“, dostala již vypracované stanovy. Ordinariatní list zdůrazňuje, že tímtonovým zařízením nemění se nic na dosavadním způsobu inspekce náb. vyučování, jež budou dále vykonávati děkani na obecných a měšťanských a bisk. komissaři na středních školách. A dále, že diecesní komisse není exekutivním úřadem s právem vydávati nařízení ve věcech náb. vyučování, tak jako ve věcech školských činí zemská školní rada. Má býti spíše jen poradním sborem, jemuž biskupský ordinariat podává k úvaze záležitosti týkající se náb. vyučování a náboženských zájmů školní mládeže, než o nich sám úředně rozhodne; po případě může také podávati přiměřené návrhy bisk. ordinariatu. Proto byli vyzváni úředně učitelé náboženství a duchovní správcové na různých školách, aby svá přání a návrhy směřující ku podpoře náb. vyučování oznamovali diecesní komissi s prosbou, aby tam byly probrány a třeba-li, předloženy bisk. ordinariatu. Vyloučeny jsou osobní, hmotné a právnické stavovské zájmy katechetů.

Diecesní komisse má dle stanov dvě oddělení: první obírá se záležitostmi škol středních, druhé škol nižších, k nimž počítány i odborné, pokračovací a učitelské ústavy. Každé oddělení má po šesti členech, jmenovaných na 4 roky. Stálým členem druhého oddělení jest učitel katechetiky v kněžském semináři; z ostatních musí býti nejméně dva katecheté z povolání na obecných a měšťanských školách, neb učitel náb. na ústavech učitelských, a nejméně jeden člen z duchovní správy. Předsedou diecesní komisse jest kanovník, jemuž náleží v bisk. konsistoři školský referát. Členové jsou povinni zabývati se podrobně odbornou literaturou a methodikou náb. vyučování, jakož i příslušnými zákony a nařízeními. Sezení konají se dle potřeby, nejméně však dvakrát za rok.

Není pochyby, že lineckého a vídeňského příkladu budou následovati brzy i jiné diecese. Nezvrhne-li se nové zařízení v mechanismus

a byrokratismus, může se státi jistě významným činitelem v rozvoji náboženského vyučování. *M.*

*

Z okolí Brna děvče 13leté, poblázněné za jakýmsi hercem, uteklo rodičům z domu do světa, snad za oním „ideálem“. Blouznění o divadle, zvláště v ústavech dívčích pěstované, novinami podporované, u ženského dorostu přispívati bude k hysterii.

Hospodářsko-socialní.

Ve při Kramářově uvádí žaloba, nedávno tiskem vyšlá, na str. 124, kolik upsáno v Čechách na druhou válečnou půjčku. Z upsaných 665,635.628 K připadá prý na německé obyvatelstvo 548,561.728 K, t. j. 82·42%, na jednoho Němce 217·73 K, na české 117,073.900 K, t. j. 17·58%, na jednoho Čecha 26·33 K.

Ústřední banka českých spořitelen upsala na prvou 9,546.000 K, na druhou 12,030.000, německých 170,000.000 a 204,374.000 K.

Dr. Kramář, jenž prý má vlastního jmění přes 3 mil. K, „opomenul upsati válečnou půjčku, aby svým demonstrativním chováním působil také na svůj národ.“

*

Vyvlastnění půdy z majetku šlechtických a církevních velkostatkův, jakého na říšské radě žádal právě velkoagrárník Udržal a jež rozumným způsobem nemůže zhola býti odmítnuto jako neodůvodněné, bude nutno dobře promysliti, aby nevedlo k záhubě selského stavu, jádra to našeho národa.

Před několika lety napsal o zkušenostech v té věci na Rusi učiněných A. F. Renatus: „Kdyby Rus proudu přistěhovaleckému (kteréhož tam pro zalidnění země není naprosto třeba) otevřela dokořán své hranice, přestala by za krátko býti ruskou ... přistěhovalci nestali by se Rusy, nýbrž vtiskli by zabraným krajinám svůj ráz a podmanili by sobě hospodářsky i kulturně slabší plémě slovanské. A co hlavního, mocný, dosud na krajiny polské odkázaný živel židovský rozlil by se rychle po celé té širé prostoře ruské, a zachovávaje při vyvinutém ústrojí svém svůj ráz ovládal by prozíravostí a pohyblivostí svou za krátko ty poměry životní, kde lze nejvíce těžiti a získati, ba za daných poměrů přímo ssáti. Kmen ten nestává se nikde národem, ježto v hlavní věci neváže se nikdy na půdu, nýbrž na podmínky výdělkářské a obchodní a i za úplné svobody nestotožnil by se s národem ruským. ... Pádem samoderžaví (carské samovlády), nejvyšší autority, jediná slovanská velříše za nedlouho by se rozpadla. Dědiců hlásilo by se asi mnoho a s rozdrobenými Slovany byli by v krátce hotovi, jako vždy a všude jinde.

Avšak ani zemědělskému lidu nepomohla udělená svoboda a půda tak, jak se snad očekávalo, a to proto, že nestal se majitelem půdy někdejší nevolník, pozdější poddaný jednotlivec, nýbrž obec. Obec, t. j. příslušníci jedné obce užívají dohromady půdy sobě přidělené. Vypadá to velmi pokrokově, a bylo by to snad vzorem, jak řešiti tak zvané sociální otázky, bylo by to učiněné ztělesnění snah a snů nejidealnějších socialistův, — kdyby to při tom bylo možno zaříditi tak, aby se lidé rodili s pudy včelími nebo mravenčími, a ne lidskými, anebo kdyby bylo možno jim pudy ty vočkovati, kdyby zkrátka bylo možno lidem přijmouti celou úpravu včelí nebo mravenčí

rodiny: aby celá veliká rodina — obec — pracovala na přidělené oblasti půdy společně, a stejným dílem z výtěžku aby žili všichni její členové. Tu by bylo arci správnou podmínkou, aby také všichni stejně pracovali, a to dobrovolně.

Ale ježto není možno lidem vštípiti úplné sebezapření, a ještě nepodařilo se nahraditi rozum, přemítání pouhým pudem, nenastalo v skutku společné, t. j. ve výkonech práce a užití úrody nerozdílné obecní, společné hospodářství na obecní půdě, nýbrž správa obce rozděluje každoročně mezi jednotlivé příslušníky obce půdu podle početnosti členů rodinných. Aby jedni nemohli vyčítati druhým, že jedni užívají pozemků lepších (a aby časem si nemohli vlastniti takových po léta užívaných pozemků), kdežto druhým připadly horší — obdrží každoročně každý příslušník jiné pozemky. Má alespoň jiné obdržeti, a to bez určitého pořádku, ježto nějaký řád předem v tom stanoviti jest těžko, když vodítkem v těch věcech jest počet hlav v rodině, jenž arci se stále mění. — Co platno zde jednotlivcům zařízení, voliti svobodně obecní správu, když předem každý ví, že pozemek, který letos vzdělává, připadne přesrok jinému, a že užitek vynaložené naň práce, námahy, vůbec nákladu, přes rok sklidí někdo jiný? I nejposlednější mužik zná, že půda odměňuje práci při dobrém, trvalém obdělání, při trvalém přičinění, při dlouholeté pilnosti a nákladu. Nač by se namahal pro jiného, nač připravoval by zisk druhému? Nač by sobě zřizoval nákladné lepší nástroje, nač by se staral o lepší potah? Nač by hnojil? Nač by se vůbec mozolil? Nepracuje tudíž vlastně nikdo, t. j. dělá jen to, co nevyhnutelně dělati musí, a jen tolik, co dělají ostatní, aby mu nevzali neobdělanou půdu.“ [1])

Pohleďme na onu dobu, kdy byla bez rozvahy a bez přípravy prohlášena svoboda řemesel. Sama Božena Němcová psala tehdy, v srpnu roku 1860. řídícímu učiteli Koliskovi do České Skalice: „Co říká u Vás lid tomu všemu? Co soudí o té svobodě obchodu a řemesel? Boháči a židé budou míti z toho nejlepší užitek, ale řemeslníci přijdou s tím docela na mizinu. K takové svobodě patří lepší časy a potom hlavně vzdělaný řemeslnický stav. Měli nám dáti dříve dobré školy obecné na základě národním a školy průmyslové a potom svobodu řemesel a obchodu — Zle nohoum pod nemoudrou hlavou.“ [2])

Tak moudře soudila o svobodě řemesel — žena. Jak to se vzděláním u rolnictva našeho vypadá, je známo: dojde-li selskému chlapci nebo děvčeti páno 14tý rok, nejde už odpoledne do školy a všechna upozornění a prosby učitelů neprospívají. Těch několik hospodářských škol nevychovává samostatné rolníky, nýbrž podřízené úředníčky panských dvorů a velkostatků.

Co do náhlých agrárních převratů máme odstrašujících dokladů hojně v dějinách domácích i cizích. Přihlédněme na př. k době husitské a poslyšme, co píše Arn. Denis: „Osadníci emfyteutičtí za-

[1]) Osvěta 1904 str. 777, 882. Z výletu na Rus.

[2]) Čas. Čes. Musea 1896. Vinc. Vávra: Nové dopisy Boženy Němcové, str. 307.

chovávali plnou svou osobní svobodu a nebyli připoutáni ke hroudě; za ochranu, již přiznávali pánu, byli osvobozeni od velmi těžkých robot veřejných. Těmito výhodami přivábeno bylo mnoho sedláků, tím více, že půda jim nabízená byla nejlepší v království... V Čechách pokrok cizích zásad byl mnohem zdlouhavější; na počátku XV. století zřízení zemské chránilo ještě obyvatelstva selského proti úchvatům uznávajíc jeho svobodu osobní a zaručujíc jeho majetek. — Však napříště nastávají mu jisté nesnáze; šlechta hledí všemožně nabýt nad svými poddanými větších práv a často se potkává s úspěchem: žaloby sedláků jsou vždy četnější a trpčejší; postavení drobných dědinníků nesnadnější. Po dlouhý čas potlačení nalézali pomoc a ochranu v moci královské, ale této opory byli zbaveni, když za Václava IV slabý, malomocný panovník nedovedl chránit ani sám sebe. Abdikace moci ústřední prospívala úchvatům šlechty; páni zakládali rozsáhlá panství, svým poddaným jali se upírat právo nakládat volně se svými statky, rozmnožili roboty a rozličnými podmínkami stížili stěhování. Sedláci měli zákon na své straně, ale zákon byl malomocný; život byl skoupější než listiny... Voje táborské nešetřily vždy prostých sedláků více než pánů, a válka, která měla potlačit nerovnost a nespravedlnost, naopak uspíšila vítězství strany aristokratické... Ke konci XVI. století každý, kdo se vydává za svobodného musí si opatřit listinu úřední, kterou se stvrzuje jeho osvobození... Poddanství nepřestává ani smrtí... Následky poddanství konečně se vyrovnávají skoro krutostem otroctví v pravém slova toho smyslu.“ [1])

Tak smutné bylo ovoce revoluce husitské vzhledem k zemanstvu a malorolnictvu českému. A co do revoloce francouzské, kdy zkonfiskovány šlechtické a církevní statky, zajímavá byla by dnes statistika, kolik půdy té patří drobným zemědělcům a kolik velkostatku a v čích rukou se tento nachází. Viděli bychom jasně, že rovnost nikterak provedena nebyla.

Jak důležitým však je pro národ také velkostatek, zvláště v ohledu lesnictví a rybníkářství, líčí zkušený zajisté muž, dr. Klostermann: „Obávám se zcela vážně, že není daleka doba, kdy cizina postřehne neobyčejnou způsobilost tolika končin naší vlasti k rybníkářskému hospodářství, že znenáhla cizí kapitál zakoupí za laciný peníz vhodná pro ně místa jako zakoupil půdu, pod níž se skrývaly poklady z říše nerostů, v přední řadě uhlí a železo, jakož i nejlepší místa, na nichž bylo lze zakládati průmyslové závody. Potom budeme naříkat, dělat resoluce a běhat za politickými hesly, jež dohromady mají menší cenu, než nejmenší mřínek v našich regulovaných i neregulovaných potocích, nevyjímajíc ani toho, jež žádá bezpodmínečné rozparcelování všech velkostatků, tak zvaných latifundií. Toto heslo

[1]) Konec samostatnosti české I. str. 271. 272. 275. 276.

narazilo už často na můj sluch a také jsem je již četl tištěné na trpělivý papír a nicméně nemám za to, že knihtiskařství bylo vynalezeno za účelem jeho šíření... Ba můj milý čtenáři, lesy naší vlasti, naše chlouba, zdroj snad nejvydatnější našeho přírodního bohatství, bezpečná záruka, že klimatické poměry u nás vládnoucí se nezhorší, jsou svěřeny povolaným správám! Jsem přesvědčen, že kdyby dnes došlo ku převratům, jež by učinily konec nynějším fideikomissům a latifundiím vůbec, rozparcelované části jejich by se záhy zase slily ve veliké komplexy, velmi pravděpodobno přičiněním cizího kapitálu. Věc by zůstala, pouze osoby a rodiny dosavadních držitelů by ustoupily jiným osobám nebo kapitalistickým společnostem, eventualita to, již pokládám za neméně zhoubnou než konfiskace pobělohorské, poněvadž by otevřela dokořán dvéře nejbezohlednějšímu vykořisťování; však Bosna a mnohé kraje Rusi, Sedmihradska, Haliče a Bukoviny by ti zapěly o ní píseň plnou žalosti a zoufání. Nevěříš li, přečti si stati Němiroviče Dančenka o řádění spekulantů při březích Kamy, kteří netoliko vydrancovali lesy, ale i lid v nich a s nimi žijící zkazili a znemravnili. Žal, jenž tryská z jeho zvolání: „Gdě vy, lěsa, lěsa dremůčije?" vzbudí dojista mocný a bolný ohlas ve tvém srdci. Život bych dal za naše lesy, bez ohledu na to, komu náležejí, a těším se z nich, jako by byly mé".[1])

Co se týče polařství, uznává Klostermann jako každý rozumný člověk, že je třeba nápravy, jelikož latifundie polní, ač někdy snad výtečně zpracovávané, vynášejí naší šlechtě pramálo, kdežto v rukou malorolníků by uživily tisíce lidí, ale výslovně podotýká, „nemám nijak na mysli nucenou expropriaci polních lánů náležejících velkostatkářům, nýbrž dohodu mezi nimi a malorolníky takovou, jakou by oběma stranám bylo pomoženo..." „Evoluce, nikoliv pak revoluce, jest žádoucí a nutná i po této stránce." Povšimnutí hodna jsou také slova, kterými upozorňuje na velké nebezpečí, aby rozparcelované velkostatky neupadly do rukou velkokapitálu, který teď válkou vzrostl v obrovskou výši a jenž by pozemky zase poznenáhlu zcelil v nové ohromné latifundie, na nichž by bývalí samostatní hospodáři pracovali jako podřízení dělníci; pak by byl každý boj s velkokapitálem marný. (O. p.)

*

Anglické dopravní plány. Ve zprávě z Londýna uveřejněné v „Birmingham Daily Post" čteme: Protože válka ve střední a východní Africe je téměř ukončena, převezmou civilní úřady od úřadů vojenských mnoho set mil silnic, železnic a upravených vodních cest. Odstranění německé překážky, jež stála v cestě železnici z Kapska do Kaira, bude mocnou vzpruhou pro nové železniční plány, o něž se zajímá britský, francouzský a portugalský kapitál. Nejsevernější dosud

[1]) Snímky lidí a věcí str. 213. 227.

dosažený bod dráhy, vedoucí z Kapska, je Bukama, vzdálená asi 2800 mil a nezbývá, než postaviti asi 100 mil, aby trať byla dokončena. Jiný velký projekt zabývá se dráhou z Alžíru napříč Saharou do Stanleyville. Již nyní je možno se dostati z Indického k jižnímu Atlantickému oceanu dílem dráhou, dílem parníkem po Kongu přes nově dobyté území ve východní Africe. Značně pokračuje též jiná trať spojující oba břehy africké mezi Lobito-Bai na západě a Beirou na východě.

*

Evropský zájem o Poláky, vysvětlující se jich dějinami a šlechtickými i jinak společenskými styky zvláště s Paříží a Římem, nemálo vzrostl za války a po uzavření míru s Ukrajinou. Nebude snad od místa zmíniti se nyní, kdy vzrostlo také napětí mezi živlem polským a německým, o polských osadách v Porýní a Vestfálsku.

Vystěhovalectví polské jest, jak známo, velice četné. Neuspořádané poměry hospodářské, šlechtické hospodářství, souvislý s tím nedostatek půdy pro drobné zemědělce, pruský hakatismus a pronásledování Poláků k němu vedlo. Mnoho se jich stěhovalo do Ameriky, v letech osmdesátých minulého stol. též do průmyslových krajin porýnských. Ti, kterým se tam dobře dařilo, volali druhé, a tak se jim podařilo zůstávati ve větších skupinách pohromadě a zachovati svoji víru i národnost. Katolické náboženství, ku kterému věrně lnou, bylo jim hlavní oporou proti poněmčení; protestantští Mazurové se snadno poněmčovali

R. 1890 bylo Poláků ve Vestfálsku přes 24 tisíc, 1910 již přes 182 tisíc, v provincii rýnské (hlavně v okrese düsseldorfském) přes 71 tisíc; zde jest jich v některých obcích až polovice, ano v Börnigu třikrát tolik co Němců. Nejraději bývají po venkově, aby měli zahrádku.

Celkem lze jich počítati kolem 300 tisíc; úředně zaznamenáno ovšem méně.

S německým hornictvem se snášejí; nebývají stávkokazy. Cechy však přece odepřely vyvěsiti zajišťovací předpisy po polsku; proto bývá mezi polskými horníky víc úrazů.

Jsou celkem spořiví. Mají dobré obchody i peněžní ústavy a ještě posílají peníze domů. R. 1913 měli v Bochuně svou průmyslovou výstavku.

Již 1877 založeny prvé spolky v Dortmundě a v Bochumě. Od té doby jich značně přibylo, tak že 1904 utvořen svaz 150 spolků s 15.000 členů. Spolky jsou vesměs ustaveny církevně, i kromě náboženských bratrstev. Socialních demokratů jest mezi Poláky velmi málo.

Z listů nejrozšířenější jest Gazeta grudziądska v Graudenzi, v Bochuně vychází Wiarus; Pochodnia jest obrázková.

V bohosl. semináři paderbornském jest polština předmětem závazným.

Mír s Ukrajinou, jímž cítí se Poláci tolik poškozeni, vyvolal v nich světlé vzpomínky na velkého jich ochránce na papežském

docela pochopitelný. Kněžstvo v Čechách snad právem vytýká moravskému přílišnou měkkost a ústupnost, nemohouc pochopiti, jak tu byly možny poměry za minulého desítiletí. Avšak na druhé straně zase nám nemožno pochopiti, jak by mělo posloužiti svaté věci, o kterou nám především jde a jíti musí, chceme-li pravé dobro národu, aby kněžstvo radikalismem stůj co stůj předcházelo a se před vychytralými diváky z jiných stran zahazovalo; nebyla by to ani úloha mouřenínská, úloha ve službě povinnosti, a konec by byl přece týž.

*

O českém korunovačním královském plášti, na jehož uschování jest v zemském rozpočtě položka, píše Dr. K. Chytil v Nár. l.: To, co u Pospíšilů na Malé straně, starém kožešnickém závodě (firmy Kubišta) pečlivě se přechovává, není celý plášť, nýbrž toliko kožešina z pláště. Plášťový poklad jest uschován jinde — bezpečně spolu s klenoty království Českého, korunou, žezlem a jablkem. Ty chovají se — jak známo — ve chrámu svatovítském, v tak zvané korunní komoře, jež spojena jest s kaplí svatováclavskou točitými schody. Tam za onou zdí, která zevně jest pokryta obrazem mosaikovým, nachází se klenutá místnost, naposled r. 1867—68 upravená, a v ní nedobytná pokladna, na sedm zámku uzavřená. Týmiž sedmi klíči, jež opatrují přední hodnostáři, otevírají se též železné dvéře, vedoucí z kaple svatováclavské ke schodům. Naposled otevřena byla komora dne 17. srpna 1911 za účelem komisionální prohlídky klenotu. Archaeologická komise při České akademii vydala r. 1912 v řadě Soupisu památek historických a uměleckých v království Českém svazek, jednající o klenotech zemských. Je tam též veliký plášť tvaru pluviálu s vlečkou. Látka jeho jest zlatohlav — drap d'or —, těžká tkanina z karmazínového hedvábí, zlatem protkaná; k tomu patří štola a pás z téže látky. Látku možno dle ornamentiky vzoru klásti do dob Karla VI (II); na rubu pláště připevněn lístek s nápisem, že sloužil při korunovaci J. M. královny Marie Terezie v Praze dne 12 května 1743. Zhotovení zvláštního roucha pro korunování Karla VI stalo se nepochybně nutným proto, že od předchozího korunování Leopolda I r. 1656 uplynulo 67 let. Starého korunovačního pláště nebylo, ježto ve století XV a snad i později plášť (cappa regis) při korunovačním obřadu nesený odevzdáván chrámu svatovítskému.

Nynější korunovační plášť sloužil od dob Marie Terezie při korunování Leopolda II (1790), Františka I (1792), Ferdinanda V (1836) a jich manželek. Od dob Ferdinanda II až do korunování Leopolda II přechovávány odznaky korunovační občas v pokladní komoře ve Vídni. V inventáři komory z r. 1773 popisuje se též pluviál či plášť vyložený uvnitř taftem a ostatně hermelinem. K tomu se poznamenává, že hermelin musel býti sňat, jelikož již byl částečně poškozen a byl by rozežráním vzal za své. Zbývající hermelin byl odevzdán dvornímu kožešníkovi Dietrichovi (ve Vídni) k uschování. Po převezení odznaků r. 1791 do Prahy byl hermelin po použití pláště odpárán a ukládán u pražského kožešníka. Po korunování Františka I byl to kožešník

Wittmann. Když r. 1866 za války s Prusy klenoty převezeny na čas do Vídně, uveden v seznamu, vystaveném 22. května 1866 místodržícím hrabětem Lažanským, sub V. korunovační ornát; o hermelinu není při tom zmínka, zůstal asi v Praze. Do nové pokladny r. 1868 uložen plášť bez kožešiny, která by byla jistě při dlouholetém uzavření utrpěla zkázu. Součástky kožešinové skládají se ze širokého límce, užšího nákrčníku a lemů, jež běžely po svislých stranách a po dolním okraji. Ve zprávách o „korunovačním plášti“ v denních listech poukazováno k tomu, že by vlastně patřil do Musea, a již při ohledání klenotů z r. 1911 a i dříve častěji vyslovováno ve veřejnosti přání, aby, když ne stále, alespoň občas byly vystaveny klenoty na odiv na místě bezpečném, na př. v samém chrámu svatovítském; k nim patří plášť i s hermelinem. Ať by se to stalo jakýmkoliv způsobem, tolik jest jisto, že hranostajová ozdoba nebude moci ani pak postrádati odborného ošetřování kožešníkem z povolání. Musejním kruhům jest dobře známo, jaký úporný boj za pomoci všech prostředků starých i nových, kafru a naftalinu, vedou proti drobnému nepříteli tkanin, molu.

*

Rakouská říšská rada nemůže uspokojiti ani nejlepšího přítele parlamentarismu, a přece, když nastalo nebezpečí, že bude v nejistotě většiny pro zatímný rozpočet (řádný rozpočet z též příčiny vládou odvolán), rozpuštěna, vznikly obavy, aby se tak nestalo. Hlavní úkoly její, hospodářské, docela odpočívají, celá činnost, jež jest více zápornou, vyčerpává se půtkami politickonárodnostními. Byrokratismus vládnoucí strany nechce nebo není ani schopen nahlédnouti, že věci takto, po jeho rozumu jíti nemohou. Věří ještě pořád, že skrytý absolutismus rakouský si z nesnází i tentokrát pomůže.

Opět a opět čteme zprávy, jak málo poslanců dochází do schůzí. Je to ovšem nesprávné, ale příčinu sotva lze hledati pouze v tom, že mají své tisícovky zajištěny: snad je v tom i jakási passivní resistence, že ani důležitější výbory nebývají tak obesílány, aby byly schopny se usnášeti. Nejnověji postavili se i vždy spolehliví Poláci do opposice tak ostré, jaké u nich nepamatujeme.

Mluvilo při tom sebeurčování národů. Po několikanedělních tahanicích mezi bolševiky a středostáty smluven totiž 9. února přes odpor oněch, kteří nechtěli uznati zástupcův ukrajinských v Brestě, s těmito mír, skutečný mír, kdežto Trockij zaručoval pouze konec války a ruskou demobilisaci.

Proč tak činil, nesnadno říci. Snad proto, by zůstalou nejistotou byly středostáty, hlavně Německo, na východě vázány, dále proto, aby zachránil socialisticko-revoluční zdaj, že počítá jen se světovými konferencemi a domluvami, nikoli se zvláštním mírem, a konečně, posuzuje klamně jako všichni ostatní poměry v nepřátelských státech spoléhal asi na revoluci internacionály, která mír za každou cenu a beze všech podmínek vynutí.

I zde opět jeví se nepěkný jeden rys revoluční internacionály. Kdyby byla zvolila poctivý mír, mohla počítati s tím, že bude moci

klidněji pracovati o uspořádání poměrů domácích, kdežto zvolená nejistota nemohla vésti ke klidu. Také skutečně řádily tlupy Červené gardy, sebranka to všelijakých živlů, po tatarsku nejen doma, nýbrž i ve Finsku, válčeno s Ukrajinou a kdoví s kým ještě: proudy krve musely téci, aby obvyklý obraz revolucí byl zachován, aby socialistický justament byl proveden.

Jsou lidé, kteří to vše shledávají samosrozumitelným: jitřenka obnovy prý se musí vykoupati v lidské krvi. To ovšem se píše a mluví hezky za větrem; kdo v té koupeli se octne, mluví jinak. A konečně: když nemá vůbec býti válka a vraždění, proč neučiniti vše, co možno, aby aspoň byla omezena a zkrácena? Když ne vraždění militaristické, proč vraždění revoluční?

Účastník jiných porad s ruskými lidmi (hr. Spiegelfeld od Červ. kříže) popisuje své dojmy, jež si odtud odnesl. Kromě obvyklého propagandismu a vnucování vlastních názorů je to ukrutná záliba v přemítání a přemílání předmětu, odbočování od jádra, nechut k přímému logickému postupu k cíli, co jejich rozpravy a porady vyznačuje. Známe to ostatně i z nejlepších ruských románů, jež takto i v té věci jeví se věrnými obrazy skutečna: vleklé, často až únavné rozbory a rozhovory o podrobnostech, mnohdy odlehlých, kde zrovna cítiti, že se mluví, aby se mluvilo, a ne aby se domluvilo.

Tak tomu bylo i v Brestě, kde třeba ještě přidati židovskou náchylnost k handrkování, i není divu, že zástupci středostátů konečně dali na srozuměnou, že tam nepřišli poslouchat marxistických traktátů. Gen. Hofmannovi zazlíváno, že naproti ruským frásím o imperialismu poukázal na surové násilnictví bolševiků, ale konečně ani ten, kdo není právě obdivovatelem pruské řiznosti, nemohl mu nedati za pravdu.

Smluven tedy mír, chlebový mír aspoň s Ukrajinou, se kterou právě Rakousku bude nejvíce činiti, a dle zásady: lepší něco než nic, nutno s tímto začátkem vzíti za vděk.

Nespokojeni jsou ti, kteří jako internacionála počítali na světovou konferenci, na níž budou zástupci všech národů — ne států — a kde se bude dělati zcela nová mapa Evropy. Jak věci jsou, bylo by na takovou poradu ještě dlouho čekati. A kdy by se svou prací byla hotova, lze, ba vlastně nelze si ani pomysliti.

Nespokojeni byli s ukrajinským mírem především Poláci, jak z nové říše, tak také z říše naší, a to proto, že nebyli přibráni k mírové poradě — pro odpor ruský? — a že Ukrajině přiděleny části polské (Chelmsko a j.) a katolické. Jak dalece to pravda, nesnadno nám tu posouditi — Ukrajinci zase praví, že polské je tam více panstvo, lid prý jest ukrajinský. Odpor Poláků byl nadmíru ostrý, došlo k velikým demonstracím, zvláště ve Varšavě i v Krakově, ministři a tajní radové se poděkovali atd. Daleko méně salonním způsobem projevil odpor za Čechy (ale ne všechny!) socialista Dr. Soukup pokřikováním na ukrajinského zástupce Sevrjuka, když byl hostem (!) v diplomatické lóži říšské rady ve Vídni. I maďarské pomoci se Poláci dovolávali. Konečně jakž takž uchlácholeni ministerským prohlášením,

že hranice Ukrajiny nejsou ještě stanoveny na pevno: bude se o nich ještě mluviti, a obyvatelstvo samo ať rozhodne, ku kterému státu chce náležeti.

Bude to tedy prvý plebiscit podle moderní fasony, totiž podle časového hesla: sebeurčení národů. Na výsledek možno býti zvědavým, neboť i tu, jako na mnohých jiných místech východní Evropy, u nás a na Balkáně, jde o kraje národnostně smíšené. Nebude-li také tento plebiscit „vzorkem bez ceny"? Že tato řevnivost právě mezi dvěma větvemi slovanskými tak silno se vybíjí, náleží už k tragice dějin Slovanstva; zažijeme v té věci ještě asi leckteré překvapení, jak na východě, tak na jihu.

Nepřímo tedy a bezděky Trockij mírotvorcem přece zůstal. Přímo ta zásluha mu vnucena, když Německo po uplynulém příměří vytáhlo polem proti Rusku na severovýchod i na východ a nemajíc proti sobě odporuchtivého vojska zabíralo tolik půdy, kolik cesty vojska jeho dovedla uraziti, zajímalo štáby s mužstvem, obsazovalo města a pevnosti skoro bez odporu. Zdali ty hlasy z oněch území, volající Němce na pomoc proti bezuzdným tlupám, byly právě tak úpěnlivé, jak nám povídají noviny, nevíme: ale že nepříteli připadla úloha v nepřátelské zemi dělati pořádek, nebylo by tentokrát poprvé.

Postupem německým překvapeni, bolševici kapitulovali a přijali německé podmínky míru, z nichž pro nás nejdůležitější jest ona, by skončili válku proti Ukrajině, pro Německo pak obnova hospodářských styků za nejpříznivějších podmínek až do r. 1925.

Takto končí se — snad — válka s Ruskem hospodářsky, ačkoli s ním začata politicky, na rozdíl od Anglie.

Co vlastně socialisté z Ruska chtěli nebo chtějí míti, těžko uhádnouti, máme-li na mysli naši vlastní domácnost. Víd. Arbeiterztg. se obává, že mír lidu ruskému vnucený „oživí znova ruský nacionalismus, který byl povalen vítězstvím ruského dělnictva v květnu. Postaví mezi Rusko a nás půl tuctu drobných států [NB dle sebeurčení!], které jako druhý Balkan budou hříčkou pletich velkých států". To říkáme již dlouho i my, ale ovšem nejen o nových oněch státech na východě, jež konečně, soudíc podle Ukrajiny, nebudou tak tuze „drobné", nýbrž také o státech nám bližších, na př. o státě československém, bude-li jako kůl v plotě, odkázán sám na sebe, obklopen kolkolem silnými nepřáteli, kteří ho konečně potřebovati nebudou.

Aby se smysl našich slov nepřekrucoval, podotýkáme výslovně, že nemluvíme tak z nějakého zásadního nepřátelství proti myšlence státoprávní — naopak, podle pravdy a práva zdůrazňujeme, že na ní spáchána těžká křivda, kterou nutno napraviti. Ale pouze to chceme říci, že stát založit jak založit, ale kterak jej udržet? Poukazuje-li se na Maďary, opakujeme znova, že by i oni zpropadeně špatně pochodili, kdyby jim dnes byl zřízen samostatný stát, a že by velice brzy zatoužili po egyptských, totiž rakouských hrncích.

Jmenovaný socialistický orgán uvažuje zřizování drobných států

arcif z jiného hlediska, pokud totiž „směsice drobných a prostředních států nastolí v Evropě dobu nových závodů ve zbrojení". My prohlédáme více k budoucnosti samých států takových, co z nich bude a čím ony mohou býti svým příslušníkům. Poměry za posledních 50 let se důkladně změnily — doba nezávislých „duodezfürstů" a republiček už na dobro zašla. Je proto divno, že čeští socialní demokraté, kteří přece v zásadních otázkách s německými souhlasí, v Českém svazu, tedy ve svazu „nacionálním", kde přece mají mocné slovo, nepřispějí k vyjasnění a nepřičiní se o poučení národu, který zajisté má právo zvěděti pravdu o politickém programě svých vůdců. Ne ten je zrádcem národu, kdo mu řekne poctivou pravdu, nýbrž ten, kdo jej v nemožných utopiích utopiti chce, sám dobře věda, že to nejsou než utopie

S Rumunskem za nového ministra Averescu místo odstouplého štváče Bratianu vyjednává se též o mír. Překvapují zprávy novin, že Rumunsko dělá drahoty, neboť dnes závisí docela na vůli středostátů, řekne-li se: Rumunsko bude, či: Rumunsko bylo. Aby snad slovanští Bulhaři zase nezplakali nad výdělkem!

Zajímavo je také, že k tomuto jednání přibráni byli pohlaváři maďarští — prý proti vůli hr. Czernina; tento je sice společným ministrem, ale jen potud, pokud Maďaři dovolí. Není nad dualismus, když se vydaří, jako ten náš!

*

Brest-Litevský byl už jednou jevištěm, z něhož rozneslo se radostné slovo mír. Za Zikmunda III Vasovce byla zde r. 1596 smluvena unie, dle níž litevští pravoslavní uznali prvenství papežovo, ale podrželi svou liturgii. Tenkráte poprve setkalo se pod vládou polskou katolictví s pravoslavím. Unie přečkala všechno ruské násilí za velikých, i krvavých obětí.

Už v 10. stol. připomíná se Brest jako opevněný hrad, jenž byl nejednou příčinou sporů mezi Rusy a Poláky. Jaroslav Moudrý, velkokníže kyjevský a Boleslav Smělý, král polský, byli střídavě jeho držiteli. Roku 1182 dobyl pevnosti Kazimír II Spravedlivý, postaviv na návrší novou tvrz; rozbořenou za vpádu Mongolů zas obnovil vévoda volyňský Vladimír r. 1275. Za vlády knížat litevských povstalo zde město, jemuž Vladislav Jagiello udělil r. 1390 magdeburské právo. Zvláště za výsad, jež mu propůjčil Vitold, kvetlo. Mocný Mikuláš Radziwill založil zde kalvinskou obec a velkou tiskárnu, v níž byla tištěna známá „Radziwillova Bible". Za Zikmunda III konány zde tři synody, v letech 1590, 1594 a 1596, jichž výsledkem byla zmíněná unie. Za vpádu vojsk švédských město rozbořeno. Jan Kazimír sice je znovu vystavěl, stará však sláva Brestu se už nevrátila. Vůdcové konfederace barské z r. 1768 a konfederace targovické z r. 1792 měli zde hlavní stan.

Poznenáhlý zánik města začal r. 1794 porážkou Sierakowského v nešťastné bitvě s Rusy pod Suvarovem. Rusové, poznavše strategickou polohu města, zřídili zde r. 1881 pevnost, zbořivše celé staré město až na dominikánský kostel; nové město povstalo za pevností na

řehu Muchawiece. Dle sčítání z r. 1889 mezi 41.615 obyvateli bylo: 7357 pravoslavných, 5888 katolíků, 223 evangelíků, 142 mohamedánů a 27.005 židů.

*

Na bojištích západních řadí se protivníci ke konečnému rozhodnutí v jarní offensivě.

Turecko v Palestině ustupuje dál a dál. Podaří-li se mu, až bude na pomezí ruském uvolněno, zmocniti se znova důležitých držav proti Anglii, aby usnadnilo mírové jednání s ní?

Prozrazená smlouva dohody s Italií, dle níž tato měla dostati naše Přímoří atd., náhrady ve východním Středomoří a v Asii, jest a zůstane asi pouze zajímavým dokladem historickým. Jiná podmínka její, vyloučení papeže z mírových jednání, podle všeho nebude již záviseti jenom na dohodě.

*

O situaci v Palestině píše major du Bois v „Neue Zürcher Zeitung“: Rychlý postup Angličanů v jižní Palestině obrátil znovu pozornost obecenstva na toto odlehlé bojiště. Všeobecně je málo známo o strategickém významu této země a o velikých obtížích, které jsou v cestě válečným operacím a které způsobují zvláštní tempo. Překvapuje neočekávanými podniky, které se buď neobyčejně pomalu anebo zrovna bleskurychle vyvíjejí. Ač Turci nemají v Palestině tak silné armády jako na bojištích evropských, přece jsou dobře organisováni, a Angličané poznali u Kut-el-Amara, že boj proti takovému odpůrci není pouhým sportem. Vzdálenost Suezského průplavu, anglické to operační základny k čáře Beerseba—Gaza, jež byla východištěm poslední offensivy, obnáší asi 250 km. Silnice, jež byly v těchto krajích vystavěny, bývají zase brzy záváty lehkým pískem. Vody není a kde je, tam je nečistá a působí projímavě, takže jí nelze dávati ani lidem ani zvířatům. Není vegetace, není krmiva ani dříví. Protože se i voda dováží, je vozatajstvo neobyčejně veliké. Ani ponebí není příznivo, vedro v létě, velmi zima za zimních nocí, tím nebezpečnější zdraví, že je mezi vojskem značně rozšířena úplavice.

Místo velmi obtížné cesty pouští volili Angličané příznivější cestu na pobřeží, bez hor, téměř bez pahrbků, s pevnou půdou, zřídka jen posetou pískem z pouště, takže je tam snadno stavěti železnice a silnice. V létě je tam méně horko, noci méně studené, vody poměrně dosti, písečné bouře mírnější. Lodní dělostřelectvo pak může ovládati celé pobřeží. Přistáti tam sice nemožno, protože pobřeží je písčité a příboj silný. Proto, jakož i pro nebezpečí min a ponorek nepokusili se Angličané ani jednou vyloditi tam větší vojsko a i hlídkové lodě se tam ukazují jen zřídka, takže turecké bárky konaly pobřežní službu po celý čas, co Turci ovládali pobřeží.

Po turecké offensivě, která r. 1916 postoupila až na 50 km od průplavu, přešli Angličané k útoku, aby si v jižní Palestině zajistili uzel mezi Asií, Evropou a Afrikou; spojení to je tím důležitější, čím více ponorky ohrožují volnou plavbu po moři.

*

O zkušenostech s pancéřovými vozy zvanými t a n k čteme v „Umschau“ mezi jiným toto: Ve francouzské armádě se používá dvojího druhu tanků, jež se liší od sebe pouze velikostí, nikoli soustavou.

Velký tank jest asi 7 m dlouhý, 3 m široký a 2 m vysoký. Anglické i francouzské tanky se pohybují pomocí širokých řetězů, u anglických běží řetězy ty přes celé těleso, u francouzských pouze přes kola, jež jsou umístěna pod vozem. Hybnou sílu dodává benzinový nebo elektrický motor. Tato síla se přenáší na zadní kola, jež jsou ozubená, kdežto přední kola pouze vedou řemeny. Pro velkou tíži stroje jest i mezi předními a zadními koly několik kol.

S m ě r j í z d y se řídí rozličnou rychlostí pravých a levých kol, čímž jest umožněno otočiti se téměř na místě. Články vedoucího řetězu jsou opatřeny čímsi jako ostruhou, aby se lépe v půdě zachytily, tak že možno jeti do kopce s úhlem až 40°. Doliny v zemi nepřekážejí pohybu, za to mohou malé překážky jako kameny, kmeny a kořeny stromů jízdu značně ztěžovati ano i znemožniti. Též sklouzne často řetěz s kol.

O p o t ř e b e n í materiálu je značné, po asi 150 km jízdy bývají důkladné opravy nevyhnutelny. Proto se tanky na větší vzdálenosti dopravují dráhou. Za hodinu ujedou 8 až 10 km.

N á k l a d na velký vůz obnáší 200.000, na malý 110.000 franků.

P o s á d k a velkého tanku sestává z 1 důstojníka a 7 mužů. Důstojník řídí vůz sám a je za něj i za jeho činnost odpověden. Z mužstva má jeden na starosti lehké dělo, ze čtyr dalších každý jednu strojní pušku a jeden obsluhuje motor. Jsou to vesměs odborníci, kteří prošli několikaměsíčním důkladným výcvikem. Služba v tanku jest obtížná, časem zrovna nesnesitelná. V těsném prostoru je špatný vzduch, málo světla, které vniká jen malými střílnami a ani malému muži není možno se vzpřímiti, jen na některých místech je střecha zvýšena malými kopulemi. Ač je pancíř dosti silný, není posádka jista před zraněním. Nepřihlížíme li ani k úplnému zničení, které znamená pro všecky jistou smrt, způsobují též nárazy z venčí na př. ranou z pušky, že se odloupnou třísky z křehké pancéřové ocele a způsobují zranění. Celkem je prý tato služba hotovým peklem. Ztráty tanků, jež se velkých bojů účastní v celých bateriích, jsou poměrně vysoké a proto, jakož i pro nedostatky shora uvedené nehrají už v bojích první úlohy.

*

R u č n í g r a n á t je přirozenou zbraní boje posičního a byl v této válce důkladně zdokonalen. Nynějším způsobem se ho ovšem už používalo ve válce rusko-japonské, ale jeho zevní podoba nelišila se mnoho od jednoduchých granátů, jakých staří granátníci používali před staletími v otevřených bitvách, až je zatlačila dalekonosná střelná zbraň, a to tím více, že bývaly nekrytému útočníku často nebezpečnější než nepříteli.

Starý granát bývala dutá železná koule, naplněná černým prachem,

z níž vyčníval doutnák. Tento se zapálil a granát se hodil na nepřítele. Granáty, jež po staletém zapomenutí se v poziční válce rusko-japonské znovu objevily, lišily se od svých starých vzorů jenom nepatrně. Jen místo černého prachu se používalo výbušnějších látek a místo doutnáku zapalovací šňůry, u níž se dá doba doutnání lépe vyměřiti. Mimo továrnicky vyrobená dutá tělesa používalo se z počátku rozličných krabic k naplnění výbušnou látkou a zapalovací šňůru zapalovali ruští vojáci nezřídka cigaretou.

Za nynější války, zvláště když nastaly boje poziční, věnovaly všecky státy zvýšenou pozornost této zbrani, jíž dána nejrozmanitější podoba. Nejlépe se osvědčila kromě staré formy koule též forma vejčitá. Granát s rukojetí má válcovitou výbušnou látku upevněnu na rukojeti, jež usnazuje házení a slouží k výhodnému umístění zařízení zapalovacího. 300 g mocné výbušné látky je ve slabém plechovém válci, jehož střepiny nejsou sice velké ale ostrými, kostrbatými hranami se hluboko zařezávají. Poměrně silný náboj působí mocným výbuchem též trhliny na plicích a to zvláště když je nepřítel v uzavřeném prostoru, na př. v krytech Též silné třesknutí a oslňující plamen působí mocně na napadeného. Poslední dobou se též dělají dvojité plechové obaly, mezi nimiž jsou kousky železa, jimiž se počet střepin značně zvyšuje. Jejich účinek působí asi na 40 metrů daleko.

Zařízení zapalovací je umístěno ve vývrtu rukojeti a sestává ze zapalovací šňůry, třecího zapalovače a kapsle. Protože 1 cm šňůry hoří asi jednu vteřinu, možno dosti přesně délkou šňůry určiti, kdy má granát vybuchnouti. Obyčejně se vyměřuje na 5 vteřin. Šňůra se zapálí třecím zapalovačem, jenž je umístěn v přední části rukojeti a jenž se uvádí v činnost drátěnou spirálou pomocí jiné šňůry. Aby se tato někde nezachytla a nezpůsobila neočekávaný výbuch, jest její konec, opatřený knoflíkem, upevněn v dutině rukojeti uzavřené šroubem.

K házení se nejlépe hodí podoba koule, jež však má tu nevýhodu, že má při stejném obsahu nejmenší zevní plochu, takže má méně střepin při stejném náboji než jakákoliv podoba jiná. Proto se nyní používá ponejvíce granátů vejčitých. Tyto mívají výbušnou látku v silných stěnách a jsou otočeny rýhovaným prstenem, aby se mohly lépe v ruce držeti. Zapalovač se krátce před použitím přišroubuje a třecím zařízením zapálí. Za pět vteřin vnikne plamen do náboje a způsobí výbuch. Náboj obnáší jen asi jednu desetinu náboje v granátech s rukojetí, dá se dohoditi na více než 60 m a rozhodí asi 40 až 50 střepin v okruhu asi 50 m.

Ručních granátů se používá k obraně i k útoku. Při obraně vyhodí jej hazeč stoje z příkopu, útočník vyskočí při házení, ale ihned se kryje jednak před střepinami jím samým hozeného granátu, jednak před jinými střelami nepřítele. Při výzvědných pochůzkách bývá jedinou zbraní, protože puška tu bývá více na překážku. Vejčité granáty ruční se nosívají v kapse, granáty s rukojetí se nosí zavěšeny na spinadle.

Protože ruční granáty nemožno daleko dohoditi, pomýšleno brzy

na to, pak by se dalo použíti pušky k jejich vystřelení. Granáty opatřeny tyčkou, která strčena do hlavně. Ale zpětný náraz byl tak mocný, že střelce povalil. Když pak puška opřena o něco pevnějšího, roztříštěna často pažba. Byly tedy sestrojeny zvláštní vrhače granátův, u nichž se též používá prachu jako hybné síly. Jimi lze granáty vystřeliti na 60 až 300 metrů daleko.

*

V „Naturwissenschaftliche Wochenschrift" uveřejněna zajímavá pozorování zvířeny v oblasti bojů. Celkem možno říci, že větší zvířata se dala spíše zaplašiti než malá. Od počátku se vzdálili od bojišť vlci, jeleni, daňci, srnčí a černá zvěř, z ptáků orel mořský, čáp, tetřev a tetřívek, divoká husa a kachna a krkavec. Pravděpodobně patří mezi ně i medvěd hnědý, rys a los. Naproti tomu zůstali i v místech, kde se střílí: liška, jezevec, zajíc, králík, lasička, potkan, myš jakož i vrány, poštolka, ostříž, koroptev, čejka, vodní slípka, ledňáček, křepelka, vrabec atd. Některá ze zvířat boje nemilovných se však po čase vrátila, první z nich bylo srnčí a za nimi brzo následovala i černá zvěř. Zvířata zůstavší na bojišti neodvykla si lekati se při blízkých výstřelech. Vyletí polekána, krouží krákorajíce, po př. ponořují se jako jindy, když se polekala. Mnozí ptáci však zpívají i za prudké střelby.

Ročník XXXV. Číslo 4.

HLÍDKA.

Farisejské názory z doby nedlouho před narozením Kristovým.

Dr. František Kovář.

Historické osobnosti, jejich činy a spisy možno správně a plně chápati pouze v rámci jejich doby. Čím důkladněji, podrobněji a všestranněji známe poměry, v nichž kdo žil, jednal a psal, tím správněji a pravdivěji chápeme to, co napsal, tím lépe porozumíme jeho činům a pronikáme jeho život.

Vše to platí také o historické osobnosti Ježíše Krista, o jeho díle, křesťanství i o spisech, které o jeho životě a díle vypravují. Methoda historická jest ku správnému porozumění nutna.

Abychom správně uvážili osobnost a dílo Ježíše Krista, třeba nám znáti podrobně a všestranně též politické, národnostní, socialní a hlavně náboženské poměry především židovstva samého, také však světa kultury řecko-římské a orientální. Znalosti o poměrech těch třeba čerpati ovšem hlavně z literatury oné doby.

Židovství doby Kristovy bylo postaveno na základech starozákonných, takže znalost Starého zákona je první podmínkou k poznání a správnému pochopení židovství. Nutno však jíti též dále a poznati tu židovskou literaturu, která vznikla po uzavření kanonu St. Z. Je to literatura značná a s mnohými jejími památkami seznamujeme se teprve v poslední době, kdy téměř každoročně objevují učenci některý ze spisů židovských a starokřesťanských buď v rukopisech řeči původní nebo, častěji ještě, v různých překladech. Většina oněch spisů byla buď autory samými nebo dobou pozdější připisována mužům

starozákonním, aby autorita jména dodala vážnosti a ceny obsahu spisu samého. Jsou to tak zvané apokryfy a pseudepigrafy, jichž význam pro poznání poměrů a názorů hlavně náboženských se v poslední době stále více oceňuje.

Duchovními vůdci národa židovského v době Kristově byli fariseové, strana přísného plnění zákona Mojžíšova ve všech jeho požadavcích jak mravních, tak občansko právních a bohoslužebných, ale nejen pokud byly obsaženy v zákoně pouze psaném, nýbrž i pokud se vytvořily prací zákoníků za staletí v t. zv. ústním podání. S fariseji potkáváme se téměř na každé stránce evangelií, jejich význam pro život Ježíše Krista i prvotního křesťanství je znám každému alespoň poněkud. Správné pochopení fariseů, jejich ducha a směru přispěje velice k poznání poměru Ježíše Krista k nim a k objasnění mnohých míst evangelních.

Mezi památkami literatury židovské z doby nedlouho před Kristovým narozením jest i spis pseudepigrafický, zvaný „Žalmy Šalomounovy", pocházející z kruhů farisejských a velmi cenný právě tím, že z něho poznáváme ducha fariseismu a jeho názory náboženské, ale hlavně též politické a mesiášské, jak byly rozšířeny mezi fariseji a lidem jimi ideově ovládaným v době př. Kr. a tedy také v době Kristově. Zmíním se nejprve o spise samém a pak o farisejských názorech, v něm obsažených.

I.

Žalmy Šalomounovy.

Žalmy Šalomounovými sluje pseudepigrafická sbírka 18 písní, které byly napsány dle vzoru žalmů biblických, jak svědčí jednak jejich vnější forma, zvl. parallelismus členů, podstatný to znak hebrejské poesie, jednak veškeren sloh, obsah i myšlenkový postup. Žalmy samy nikde nečiní nároků na to, aby byly pokládány za spis Šalomounův, nikde není známky, že by se chtěly vmýšleti do poměrů jeho doby a klamati čtenáře o svém původu; spíše naopak, z vnitřních důvodů dá se dobře poznati doba jejich sepsání. Názvu Ž. Š. dostalo se jim však asi brzo po jejich sepsání a sice nejprve v nadpisech, které byly k jednotlivým žalmům připojovány opět dle vzoru žalmů kanonických a které vyjadřovaly skladatele žalmu a krátký jeho smysl. Tak jest ž. 2. nadepsán: „Žalm Šalomounův nad Jerusalemem", ž. 3.: „Žalm

Šalomounův nad spravedlivými", atd. Poněvadž některé žalmy byly dle nadpisů se zpěvem (ž. 8. je nadepsán: „řediteli hudby", v ž. 18. pak je διάψαλμα čili selah, t. j. přestávka ve zpěvu), je patrno, že žalmy byly recitovány a zpívány při bohoslužbě ve sbornicích. Jsou psány také v tom smyslu, jakoby v nich mluvila sama obec věřících, synagoga. Zdá se tedy, že od jejich pořadatele pro bohoslužbu pocházejí nadpisy jednotlivých žalmů a snad také nadpis celé sbírky „Žalmy Šalomounovy".

Že byly pokládány za Šalomounské a užívalo se jich v liturgii synagogální, bylo asi též příčinou, proč mohly vniknouti v užívání úplně pravověrných obcí křesťanských. Některé křesťanské seznamy knih Písma sv. uvádějí totiž Ž. Š. mezi antilegomeny, t. j. knihami, jež některé obce uznávaly za kanonické, jiné však odmítaly [1]), jiné uvádějí je mezi apokryfy [2]); jsou také zachovány četné řecké rukopisy Písma sv., v nichž jsou Ž. Š. jako jeho část zařaděny mezi knihu Moudrosti a kn. Sirachovu.[3])

V literatuře starokřesťanské nejsou nikde citovány a když byly vyloučeny z užívání církevního, zmizely tak, jakoby jich nikdy bylo nebylo, nikde se pak o nich neděje zmínka. Teprve r. 1626 vydal je v Lyoně Jesuita De la Cerda dle vídeňského rukopisu jako přílohu k svému dílu Adversaria sacra.[4]) Od té doby byly vydány několikráte a dosti o nich bylo psáno. Kriticky byly vydány na základě nově objevených rukopisů r. 1891 v Anglii [5]) a nejlépe, s použitím nejnovějších rukopisů, od Gebhardta [6]) v známé sbírce:

---

[1]) Tak Synopsis Sacrae Scripturae ze 6. st., připisovaná mylně sv. Athanasiovi a t. zv. Stichometrie Nikeforova z též asi doby, uvádějí Ž. Š. mezi ἀντιλεγόμενα zároveň s knihami Mak., Moudrosti, Kn. Sirachovou, Tobiáš., Judit. — Zahn, Gesch. des Neutest. Kanons II, 317.

[2]) Tak některé anonymní seznamy kanon. knih, zároveň s knihou Henochovou, Závětmi 12 patriarchů, Apokalypsí Mojžíšovou a Ezdrášovou. — Zahn, Gesch. d. Neutest. Kan. II, 292.

[3]) Zahn, Gesch. d. Neutest. K. II, 183 d.

[4]) De la Cerda, Adversaria sacra. Lyon 1626.

[5]) Ryle and James, Ψαλμοὶ Σαλομῶντος, Psalms of the Pharisees, commonly called the Psalms of Solomon, the text newly revised from all the MSS. edited with introduction, english translation, notes, appendix and indices. Cambridge 1891. a ve vydání celé Septuaginty: Swete, The Old Testament in greek according to the Septuagint. sv. III. Cambridge 1894, 2. vyd. 1899.

[6]) v. Gebhardt, Ψαλμοὶ Σαλομῶντος, Die Psalmen Salomo's zum erstenmale mit Benützung der Athoshandschriften und des Codex Casanatensis. Leipzig 1895. Texte u. Untersuch. XIII, 2.

Texte und Untersuchungen. Na základě Gebhardtova vydání je též překlad žalmů v tomto článku.

Žalmy Šalomounovy třeba dobře rozlišovati od Od Šalomounových, nedávno objevených, které se sice vnější formou podobají Ž. Š. a v rukopise syrského překladu, v němž byly r. 1907 Harrisem[1]) objeveny, vskutku s nimi byly pokládány za spis jediný, ale jsou dílem křesťanským, byť i směru judaistického a doketského.[2]) Ž. Š. jsou však spisem vysloveně židovským.

Řečí, ve které jsou nám Ž. Š. dochovány, jest řečtina, ale na každé stránce je patrno, že řečtina není jejich řečí původní, nýbrž že jsou překladem z originálu hebrejského nebo aramského. Svědčí o tom zcela hebrejský kolorit, stavba vazeb i vět, takže některým místům možno porozuměti teprve, když vazbu přeložíme do hebrejštiny, kde objeví se její správný smysl, jehož překladatel nepochopil a proto nesrozumitelně přeložil. Překlad z hebrejštiny byl pořízen buď od řecky mluvících židů v diaspoře nebo od křesťanů.

O době vzniku Ž. Š. povstala svou dobou živá diskusse mezi učenci. Někteří kladli jejich sepsání dle některých zdánlivých důvodů do doby Antiocha Epifana[3]) (175—164 př. Kr.), jiní do doby vlády Heroda Velikého[4]) (40. př. Kr. — 1. po Kr.), Grätz[5]) dokonce pokládal je za spis křesťanský a kladl sepsání jejich až na konec 1. stol. po Kr. Žalmy však samy přesným líčením událostí své doby, jak v dalším poznáme, ukazují dobře na dobu svého sepsání. Líčí totiž přesně dle historické skutečnosti dobytí Jerusalema od Pompeja r. 63. př. Kr. Některé žalmy líčí, jak se zdá, poměry doby poněkud starší, avšak je možno, že jsou to pouze básníkovy historické vzpomínky, neboť jednotnost žalmů svědčí zase, že byly sepsány všecky jedním básníkem a to v posledních letech vlády knížat z rodu Makabejského, ještě před

---

[1]) J. Rendel Harris, The Odes and Psalms of Salomon, now first published from the Syriac version. Cambridge 1909.

[2]) Viz Dr. Tomáš Hudec, Ody Šalomounovy. Hlídka 1912.

[3]) Ewald, Gesch. des Volkes Israel. IV³, 392 d. — Grimm, Exeg. Handbuch zu 1 Makkab., str. XXVII. — Frankenberg, Die Datierung der Psalmen Salomos. Gießen 1896.

[4]) Movers ve Wetzer u. Welte, Kirchenlex. 1 vyd., I. 340. — Frant. Delitzsch, Commentar über den Psalter. 1. vyd., II. 381. — Keim, Gesch. Jezu von Nazara. I. 243.

[5]) H. Grätz, Gesch. der Juden. 2. vyd. Lipsko. Sv. III. 439.

nastoupením Herodovým na trůn židovský (r. 40. př. Kř.). V tom shodují se nyní všichni znalci doby.[1])

Co řadí Ž. Š. mezi nejlepší a nejzajímavější apokryfy St. Z., jest jejich vyslovený ráz farisejského židovství. Mluví z nich opravdové mravní smýšlení, upřímná zbožnost, básník je proniknut duchem St. Z., všude je patrno jeho hluboké studium knih biblických a nejvyšší úcta k zákonu Mojžíšskému.

Spravedlnost, již Ž. Š. hlásají a na jejíž nedostatek u odpůrců svých si stěžují, je však spravedlnost zákonná, ryze farisejská, vnější, plynoucí z doslovného splnění předpisů zákona s jeho tradičním výkladem.

Věrný jest Pán těm, ...
kteří kráčejí v spravedlnosti přikázání jeho
dle zákona, jejž přikázal nám k životu našemu.[2])

Saduceové, odpůrci fariseů, jsou „nespravedliví“ a „bezbožní“ jen proto již, že nejsou fariseji, bez ohledu na mravní jakost.

Již z toho je zřejmo, že skladatel byl smýšlením přivržencem směru farisejského. Také názory čistě náboženské, které známe z jiných zpráv jako charakteristikou fariseů, jsou v Ž. Š. dobře dosvědčeny a zmíním se o nich v poslední kapitole. Čím předčí tento farisejský žaltář údaje ostatních pramenů o farisejích, je to, že podává jejich názor na politické poměry doby a představy o Mesiáši. O těch budiž tedy předem promluveno v následujících 2 kapitolách.

II.

Politické poměry.

Žalmy Šalomounovy prozrazují celou svou povahou, že byly napsány pod vlivem a dle vlivu žalmů biblických; podobajíť se jim, jak již řečeno, nejen vnější formou, ale často i vnitřním obsahem. Stačí všimnouti si na důkaz toho již jen nadpisů některých žalmů. Tak nadepsán je Ž. 3.: „Žalm Šalomounův nad spravedlivými“, ž. 4 : „Řeč

---

[1]) Bousset, Die Religion des Judent. 2. vyd. 1906, str. 16. — Schürer Gesch. des jüd. Volkes. 4. vyd. 1909, III. 206. — Felten, Neutest. Zeitgesch. 1910, I. 539.

[2]) Ž. Š. 14, 2: ἐν δικαιοσύνῃ προσταγμάτων.

Šalomounova k těm, kteří se chtějí líbiti lidem", ž. 9.: „Šalomounův, k napomenutí", ž. 16.: „Hymnus Šalomounův: k pomoci zbožným".

Přes tuto velikou podobnost jak formální tak namnoze i obsahovou mezi žalmy biblickými a apokryfními Ž. Š. je přece zvláště jeden znak, který je úplně od sebe odlišuje a který zároveň ukazuje, že Ž. Š. nikdy by se nemohly dostati do sbírky posvátných knih inspirovaných, majících význam a cenu pro náboženský život lidstva všech dob a všech krajů. Ž. Š. nemají totiž onoho obecného rázu, pro nějž biblické žalmy se hodí na případy duševního života, stále se opakující ve světě, na všecky životní a zvláště duševní poměry jednotlivce i celků tou měrou, že každý, ať ocitne se v jakékoliv situaci, nalezne v nich místa, která co nejlépe odpovídají jeho poměrům a sice tak, jakoby právě pro něho byla psána. Ž. Š. jsou naopak rázu zcela individuálného a nesou zcela patrně ráz doby sepsání, takže měly význam jen pro dobu svou nebo nanejvýš ještě dobu nejblíže příští. Na každém ze Ž. Š. je patrno, že byl složen pod dojmem a zorným úhlem určité speciální situace dobové, hlavně politické. Možno je nazvati — a zvláště některé — písněmi politicko-náboženskými; všechny mají podkladem některou politickou událost své doby nebo doby předcházející v historii národa židovského. A v tom právě, jaké stanovisko zaujímá skladatel jejich k událostem politickým a historickým a k jejich ředitelům, máme příklad farisejského nazírání nad jiné cenný.

Zvláště dva ze žalmů byly napsány asi přímo pod hlubokým dojmem, jaký vyvolaly události politické v duši farisea, horlícího pro zbožnost přísně zákonnou. Uvedu je nejprve oba celé v překladu a pak zmíním se o událostech, pod jichž dojmem vznikly.

Ž. Š. 8.

1. Nebezpečí a ryk válečný zaslechlo ucho mé,
hlas polnice, věštící smrt a zhoubu;
2. hlas nesčetného lidu jako prudký vichr,
jako vichřice ohnivá, nesoucí se stepí.
3. I pravil jsem v srdci svém:
»Kde tedy souditi je bude Bůh?«
4. Ryk uslyšel jsem [směřující] k Jerusalému, městu svatému,
shroutil se bok můj při té zprávě;
5. Klesala kolena má, poděšeno bylo srdce mé,
chvěly se kosti mé jako len.
6. Řekl jsem: „Zařídí cesty své v spravedlnosti!"

7. Přemýšlel jsem o soudech božích od stvoření nebe i země,
uznal jsem spravedlnost v soudech jeho odvěkých.
8. Odkryl Bůh hříchy jejich před světlem slunečním,
uznala veškerá země soudy boží spravedlivé.
9. V podzemních rozsedlinách [dály se] ohavnosti jejich rouhavé,
syn s matkou a otec s dcerou se znečišťovali;
10. cizoložili každý s ženou svého bližního,
uzavírali mezi sebou přísežné smlouvy o nich.
11. Svatyni boží vylupovali,
jako by nebylo dědice ani mstitele.
12. Vystupovali na oltář Páně po každé nečistotě
a proudem krve znečišťovali oběti jako obyčejné maso.
13. Nezůstalo hříchu, jehož by nečinili, hůře než pohané.

14. Proto vlil jim Bůh ducha zaslepení,
napojil je pohárem vína nesmíšeného k opojení.
15. Přiveďte toho, [který přišel] z končin země, mocné rány dávajícího,
určil válku na Jerusalem a jeho zemi.
16. Vstříc mu šli vládcové země s radostí,
řekli mu: Velmi vítána jest cesta tvá! Nuže, vejděte v pokoji!
17. Rovnali drsné cesty před jeho příchodem,
otevřeli brány Jerusalema, ověnčili hradby jeho.

18. Vešel jak otec v dům synů svých v pokoji,
postavil se pevně na nohy s plnou jistotou.
19. Zmocnil se opevněných věží i hradeb jerusalemských,
neboť Bůh vedl jej bezpečně, zatím co oni zaslepeni byli.
20. Zahubil náčelníky jejich a všechny moudré v radě,
prolil krev občanů jerusalemských jako vodu nečistou.
21. Odvedl syny a dcery jejich,
které zplodili v nečistotě.

22. Jednali nečistými skutky svými jako otcové jejich,
znesvětili Jerusalem i vše, co svato je jménu božímu.
23. Bůh však ukázal se spravedlivým v soudech svých nad národy země
a zbožní boží jako nevinní beránci uprostřed nich.
24. Veleben budiž Pán, soudící veškeru zemi v spravedlnosti své!

25. Hle, Bože, Tys ukázal nám soud svůj v spravedlnosti své,
spatřily oči naše soudy Tvé, o Bože!
26. Velebili jsme jméno Tvé úctyhodné po věky,
neboť Tys Bůh spravedlnosti, soudící Israele zkouškami.
27. Vrať, o Bože, milosrdenství své opět k nám
a měj slitování s námi!

28. Přiveď dohromady rozptýlený Israel v slitování a dobrotě,
vždyť věrnost Tvá je s námi!
29. My ovšem zatvrdili jsme šíje své,
ale Tys vychovatel náš!
30. Neodvracej se od nás, o Bože náš,
aby nepohltili nás pohané jako toho, kdo nemá vykupitele.
31. Vždyť Ty jsi Bohem naším od počátku
a v Tobě jest naděje naše, o Pane!
32. My neupustíme od Tebe,
neboť dobré jsou soudy Tvé nad námi.
33. Nám i dětem našim [budiž] blahovůle Tvá na věky,
Pane, spasiteli náš, nebudeme kolísati již na věčné časy!
34. Veleben budiž Pán pro soudy své ústy zbožných
a požehnán Israel od Pána na věky!

Ž. Š. 2.

1. Hříšný v pýše své beranem zdi srážel
a Tys [tomu] nebránil!
2. Národové cizí stoupali na oltář Tvůj,
obuví svou v zpupnosti šlapali jej
3. za to, že synové jerusalemští poskvrnili svatyni Páně,
znesvětili dary boží nepravostmi.
4. Proto řekl: Odvrhněte ji daleko ode mne,
nemám zalíbení v nich!
5. Krása slávy její za nic počtena byla před Bohem,
zneuctění došla do krajnosti.
6. Synové a dcery v bídném otroctví,
v kruhu šíje jejich a na podívanou mezi pohany!

7. Podle hříchů jejich učinil jim,
že je vydal v ruce vítězů.
8. Neboť odvrátil tvář svou, nemaje slitování s nimi,
s mladým, starým i dětmi jejich vesměs,
poněvadž zla páchali všichni, neslyšíce.
9. A nebe se rozhněvalo a zemi ošklivost nad nimi pojala,
neboť neučinil žádný člověk na ní, co oni učinili.
10. I poznala země, že soudy Tvoje jsou spravedlivé všechny, o Bože!
11. Vydali syny jerusalemské na posměch pro smilstvo v něm,
každý mimojdoucí mohl dovnitř za jasného dne
12. Posmívali se bezbožnostem jejich, jako oni činili,
tak za jasného dne jejich bezbožnost postavena byla na odiv.
13. A dcery jerusalemské zneuctěny byly podle soudu Tvého,
za to, že samy se poskvrňovaly ohavnou nečistotou.
14. V nejhlubším nitru trpím pro to!

15. Já dávám Ti za pravdu, Bože, s upřímným srdcem,
nebof v soudech Tvých [jeví se] spravedlnost Tvá, o Bože!
16. Vždyť Tys hříšným odplatitel za jejich skutky
a za jejich hříchy obzvláště zlé.
17. Odhalils hříchy jejich, aby zjevný byl soud Tvůj,
vyhladils památku jejich se země.
18. Bůh je soudce spravedlivý a nehledí na osobu!
19. Neboť nenáviděli pohané Jerusalém až k podupání,
svržena byla krása jeho s trůnu slávy.
20. Obléci musel roucho pytlové místo roucha cti,
provaz kolem hlavy místo věnce;
21. odložil korunu slávy, již mu udělil Bůh,
v neúctě krása jeho, odhozena na zemi.

22. A já viděl jsem to a prosil tvář Páně a řekl jsem:
»Ustaň, Pane, [v tom] aby ruka Tvá tížila Jerusalem vpádem pohanů!
23. Neboť hříčkou jim byl a nešetřili v hněvu a divé vášni
a dorazí jej, jestliže Ty, Pane, nezakážeš jim v hněvu svém.
24. Vždyť nejednali z horlivosti [pro tebe], ale ze žádostivosti duše,
aby vylili hněv svůj na nás v pustošení.
25. O neváhej, Bože, za to odplatiti jim
a zpupnost draka v potupu obrátit!«

26. A netrvalo dlouho a ukázal mi Bůh svévoli jeho,
probodeného u hor Egyptských,
zneuctěného nad posledního na zemi i na moři,
27. jeho tělo unášené na vlnách v divém příboji
a nebylo, kdo by je pohřbil,
neboť vydal ho [Bůh] v potupu.

28. Nepomyslilť, že člověkem jest
a nepomyslel na konec;
myslel: já jsem pánem země i moře!
29. A nepoznal, že Bůh je velký,
mocný v síle své velké.
30. On sám je králem nad nebem
a soudcem králů a zemí.
31. On povyšuje mne k slávě
a pyšné vede k věčnému zatracení v potupě,
poněvadž nepoznali ho.

32. A nyní popatřte, vy velcí na zemi, na soud Páně,
že velkým a spravedlivým je králem, jenž soudí vše pod nebem.
33. Oslavujte Boha, kteří bojíte se Pána a znáte ho,
neboť slitování Páně k těm, kdo bojí se ho, při souzení,
34. že rozdíl činí mezi spravedlivým a hříšným
a splácí hříšným na věky dle jejich skutků.

35. a slitovává se nad spravedlivým proti ponižování od hříšníka
a hříšníku splácí, čím spravedlivému ublížil.
36. Neboť milostiv je Pán k těm, kdo vzývají ho v trpělivosti,
a činí milosrdenství zbožným svým,
že vždy před ním státi mohou v síle.
37. Buď blahořečen Pán na věky před služebníky svými!

Jasné známky svědčí o tom, že oba žalmy mluví o dobytí chrámu jerusalemského vojskem Pompejovým r. 63. př. Kr., žalm 2. nad to s historickou přesností o smrti Pompejově r. 48. Žalm 8. byl psán asi pod svěžím dojmem dobytí chrámu vojskem Pompejovým, ž. 2. později, ale přímo po tragické smrti Pompejově.

Poněvadž máme o oné době dosti podrobných zpráv u Josefa Flavia, jak v Starožitnostech, tak ve Válce židovské, dá se zcela dobře sledovati postup historických událostí doby, jaké působily na farisea přísného náboženského smýšlení. (O. p.)

Jan VIII bullou Industriae tuae nařídil slovanskou bohoslužbu.

Vyložil FR. SNOPEK. (Č. d.)

Tomuto mému výkladu nemůže a nebude odporovati žádný znalec. Jan VIII nařizuje (iubemus) ve svojí bulle, aby všecky tyto posvátné úkony se dály týmž jazykem slovanským (in eadem Sclavinica lingua). Komu na prospěch byl vydán tento rozkaz? U kterých národův měl se uplatniti? Rozumí se samo sebou, že neměla slovanská liturgie býti zavedena u Gallův, ale ani u Němcův, u těchto národův latinská liturgie již byla zavedena právem. Tedy snad byla určena pouze pro Slovany Svatoplukovy? Mám za to, že povinen jsem zamítnouti i tuto myšlenku, neboť níže jest rozkaz papežův (ještě se k němu vrátíme), aby ve všech kostelích zemí Svatoplukových evangelium [s lekcí] napřed zpíváno bylo latinsky a potom teprve slovansky. Mimo země Svatoplukovy neplatil tento rozkaz, proto kdekoli jinde mimo Velkou Moravu slouženo bylo slovansky, evangelium i s lekcí zpíváno bylo pouze jazykem slovanským. Nařízení tedy slovanské bohoslužby se neobmezovalo jenom na území Svatoplukovo, nýbrž platilo pro všecky krajiny, kde bydleli Slované.

Ale berlínský slavista tomu lépe rozumí nežli prostý kněz z venkova, píšeť v Kwartalniku historyczn: „To jawna mylka“, to není správno. Se vznešeného svého stolce volá: Das ist noch keine slavische Liturgie.

Že slova bully „in eadem Sclavinica lingua Christi Domini nostri praeconia et opera enarrentur iubemus“ nesmí se vykládati o hlásání evangelia nebo o kázání, ještě méně (jak soudí Dr. Naegle) o soukromé modlitbě v jazyku slovanském, nýbrž o slovanské liturgii vůbec, která se zde tedy výslovně nařizuje, dokazují následující věty naší listiny, kde papež, jakož bylo již dotčeno, udává některé důvody tohoto svého nového rozhodnutí, které dřívějšímu jeho zákazu jsou e diametro na odpor.

Píšeť: „Neque enim tribus tantum, sed omnibus linguis Dominum laudare auctoritate sacra monemur, quae praecipit dicens: Laudate Dominum omnes gentes et collaudate eum omnes populi. Et apostoli repleti Spiritu sancto locuti

sunt omnibus linguis magnalia Dei. Hinc et Paulus caelestis quoque tuba insonat monens: Omnis lingua confiteatur, quia Dominus noster Jesus Christus in gloria est Dei Patris. De quibus etiam in prima ad Corinthios epistola satis et manifeste nos ammonet, quatenus linguis loquentes ecclesiam Dei aedificemus."[1])

„Písmo svaté (Žalm 116, 1; Sk. apošt. 2. 11; Filip. 2, 11; 1 Korint. 14, 14) napomíná nás, abychom velebili Boha ne pouze trojím jazykem, nýbrž jazyky všemi." Z těchto výrokův nelze sice dovoditi, že veřejná bohoslužba má se konati všemi jazyky celého světa, nýbrž jsou zde uvedeny pouze za tím účelem, že písmo svaté nezapovídá veřejné bohoslužby konané jazykem slovanským. Dr. Brückner dotýká se těchto vývodův Jana VIII v Gött. gelehrte Anz. pouze slovy „nach längeren Ausführungen"; z toho čtenář jeho recense nikterak nepozná, že papež na tomto místě svoji dřívější myšlenku dále rozvádí a rozplítá.

Dovodiv tedy papež, že svaté písmo nikterak nezapovídá slovanského jazyka v bohoslužbě, pokračuje takto: „N e c s a n a e f i d e i v e l [= et] d o c t r i n a e a l i q u i d o b s t a t, s i v e m i s s a s i n e a d e m S c l a v i n i c a l i n g u a c a n e r e s i v e s a c r u m e v a n g e l i u m v e l l e c t i o n e s d i v i n a s n o v i e t v e t e r i s t e s t a m e n t i b e n e t r a n s l a t a s e t i n t e r p r e t a t a s l e g e r e a u t a l i a h o r a r u m o f f i c i a o m n i a p s a l l e r e, q u o n i a m q u i f e c i t t r e s l i n g u a s p r i n c i p a l e s H e b r a e a m s c i l i c e t, G r a e c a m e t L a t i n a m, i p s e c r e a v i t e t a l i a s o m n e s a d l a u d e m e t g l o r i a m s u a m."[2]) Tato slova obsahují další důvody, proč papež Jan VIII výsadu arcibiskupstva Methodějova vůbec a slovanskou bohoslužbu zvláště znova schvaluje a nařizuje. Opakuji, Jan VIII nemluví zde snad o kázání ani o (soukromé) modlitbě, nýbrž v ý s l o v n ě o s l o u ž e n í m š e s v a t é, o zpívání evangelia a lekce při mši svaté, k o n e č n ě o v š e l i k é c í r k e v n í p s a l m o d i i neb o církevních hodinkách j a z y k e m s l o v a n s k ý m. Nikdo toho nemůže upříti, leč by svoje oči úmyslně uzavíral pravdě.

Jest naší povinností všimnouti si také blíže začátečních slov uvedeného právě souvětí „Nec sanae fidei vel doctrinae aliquid obstat". Papež přiznává, že nepříčí se ani pravé víře ani „dotrinae", slovansky

---

[1]) Friedrich l. c. 20 sequ. Caspar l. c. 223 sequ.

[2]) Friedrich l. c. pag. 21. Caspar l. c. 22+.

slavit bohoslužbu. Substantivum doctrina obecně se překládá: nauka, Lehre. Mám za to, že neprávem. Neboť obsah pojetí „sana fides“ kryje se naprosto s ponětím „doctrina“ u významu „nauka“, neboť v katolické církvi nauka vždycky souhlasí s dogmaty víry. V kommatu pak uvedeném jest „doctrina“ poněkud na odpor pravé víře (sana fides), pročež pro slovo „doctrina“ z té příčiny, že jazyk liturgický nenáleží k depositum fidei, třeba hledati významu jiného. Ten jsem pak nalezl ve slově disciplina. Již Cicero užívá ho v tomto významu, píšeť ad Quintum fratrem: Ea doctrina adhibita est, quae vitiosissimam naturam excolere possit.[1]) Kdož může upříti, že slovanský jazyk liturgický nenáleží k depositum fidei? Za to může a musí připustiti kdekdo, že jest věcí církevní kázně, kterou papež jako nejvyšší pastýř z jistých důvodův podle potřeby může změniti, po případě okolnostem ji přizpůsobiti.

V témže smyslu se vyskytuje „doctrina“ v hl. 12 spisu Conversio Bagoariorum et Carantanorum, kdež se vykládá, že Methoděj nově vymyšleným slovanským písmem latinský jazyk a římskou „doctrinam“ jakož i starodávnou písemnosť (litteras) mudrácky změnil.

I na tomto místě překládají všichni „doctrina“ slovem nauka, Lehre. A přece neběželo v Pannonii o nic jiného než o římský zvyk, o disciplinární zákon zvykový, konati všecky úkony liturgické jenom jazykem latinským.

Pročež uznal jsem za vhodné výraz „doctrina“ překládati na těchto místech „disciplina“ již v dřívějších svých statích a spisech.

Jan VIII obšírně uvádí v bulle Industriae tuae důvody, ze kterých změnil svoje smýšlení proti svému dřívějšímu rozhodnutí o — slovanském bohusloužení z roku 873 a 879; tedy jest docela oprávněn předpoklad, že jeho předchůdce Hadrian II, od něhož pochází prvotná výsada arcibiskupství Methodějova, v ní dovolil slovanskou bohoslužbu alespoň pro Moravu a Pannonii a sice za týchž podmínek, jak je máme v Janově bulle potvrzovací Industriae tuae. Již Hadrian II nařídil slovanským kněžím, evangelium s epištolou pro větší počestnost zpívati napřed latinsky a potom teprve slovansky pro lid neznalý jazyka latinského. Slova bully „sicuti in quibusdam ecclesiis fieri videtur“, po případě zvyk zavládlý již prve v některých kostelích moravských, nelze nijak objasniti bez předpokladu, že Hadrian po-

---

[1]) Ad familiares lib. I. epist. 1.

volil slovanskou bohoslužbu za touž podmínkou. List Hadriana II v pannonské legendě má tuto podmínku bez omezení „in omnibus ecclesiis terrae vestrae“, což jest také důvodem pro jeho původnost alespoň obsahovou. Jan VIII nedovolává se výslovně rozkazu svého předchůdce, nechtěje přiznati se v listině takového dosahu, že jeho zápověď z roku 873 (a 879) čelila proti výsadě arcibiskupství Methodějovu udělené Hadrianem II.

Dokázal jsem zde docela jasně, že Jan VIII výsadou Hadriana II o slovanské bohoslužbě nejenom slavně potvrdil, nýbrž učinil ji pro země jazyka slovanského obecně platnou normou, že ji zavedl zákonem; mohu se pochlubiti, že jsem od počátku svého studia cyrillo-methodějského nevykládal jináč těchto slov Jana VIII.

Nespravedlivý věru jest soud Dra Brücknera o Janu VIII. „Daß der Papst seine Konzessionen nicht zu sehr entwickelte, werden wir leicht entnehmen, er hatte keinen Grund sich zu brüsten“. — Ano můžeme jenom srdečně litovati, že jeho bulla z roku 880 Industriae tuae jest tak kratičká, že v ní mluví tak stručně o věcech, které jsou nejvýš důležity pro ocenu působnosti a ostrovtipu velikého apoštola slovanského a i jeho vznešeného ochránce na stolci Petrově Jana VIII.

Dr. Brückner vykládá zcela nesprávně: „Der Papst gestattet slavische Messe und Brevier“, a dodává poznámku ještě nesprávnější: „er hat wenigstens nichts dagegen einzuwenden“.[1]) Rovněž mylné jest, co tvrdí ve svém soustavném obraze o slovanských apoštolech: „Daß auch Johann VIII. 880 sich nur auf den Standpunkt des tolerari posse für die slavische Liturgie stellte und damit nicht viel Prunk zu machen war“ [2]) A jinde: „Was dagegen Messe und Brevier betrifft, stellte sich der Papst auf den Standpunkt des bloßen tolerari posse... von einem ‚Befehl slavischer Liturgie‘ ist keine Spur; sie wird nur geduldet“.[3]) — Podle mého rozumu neznamená tento výklad čerpati z listin, korzystać z dokumentów; to znamená vykládati je podle svojí libovůle, nebo jakož vytýká jiným, vykládati jednostranně.[4]) Neboť zákony zdravé hermeneutiky nedovolují nižádnou měrou, vnášeti v text listiny, čeho tam není, ale rovněž také nepřipouštějí obme-

---

[1]) Gött. gel. Anz. S. 603.

[2]) Wahrheit über die Slavenapostel S 64.

[3]) U. m. s 85.

[4]) Uv. m. str. 48.

zovati její obsah, jakož to činí Dr. Brückner s Drem Naeglem na tomto místě.

Naprosto mylno jest, co tvrdí Dr. Brückner, spoléhaje na správnost svých vývodův: „in der Tat gab es nur einen Pyrrhussieg Methods", nebot „in der Frage der slavischen Liturgie zog er schließlich den kürzern".[1] Papež Jan VIII zajisté, přesvědčen jsa Methodějem ba i Vichingem o prospěšnosti slovanské bohoslužby při hlásání slova božího národům slovanským, učinil pro ni, co mu bylo možného; jenom badatel nespravedlivý jako Dr. Brückner jej může učiniti zodpovědným za to, co provedli později nepřátelé Slovanův, aby zamezili mnohoslibné úspěchy církevního slavismu. Papež alespoň nikoli, jak tvrdí náš badatel, co jednou rukou dával, nebral druhou.[2] Zákon o slovanské řeči bohoslužebné, jejž vydal, zajisté můžeme přijmouti jenom vděčně jakožto skvělý důkaz jeho přízně k národům slovanským a jeho otcovské o ně péče.

Když tedy Jan VIII, jak jsme vyložili zcela jasně a bezpečně v předcházejících řádcích, právem byl schválil slovanské knihy, zavedl formálním zákonem slovanský jazyk v bohoslužbě u národů slovanských všech a potom když byl uvedl konečně některé alespoň důvody, pro které změnil svoje smýšlení o slovanské liturgii právě za posledního pobytu Methodějova v Římě, ukončuje svoji listinu slovy: Et si tibi et iudicibus tuis placet, missas Latina lingua magis audire, praecipimus, ut Latine missarum tibi sollemnia celebrentur.[3])

Výslovně schváliv slovanské knihy bohoslužebné a vydav zákon o zavedení slovanské bohoslužby ve všech zemích tohoto jazyka, uděluje papež Jan VIII Svatoplukovi a jeho velmožům indult nebo prostou výsadu, aby směli, pokud by se jim zdálo, slyšeti mši svatou slouženou jazykem latinským. Vším právem tvrdíme s Drem Ritigem: „Toto nařízení papežovo má ráz výsady (privileje) a dokazuje zároveň, že nařízení papežovo o slovanské liturgii ... nemůže býti pojímáno leč jakožto zákon. Nebot povolení slyšeti mši svatou latinsky, jež udělil Svatoplukovi a jeho rádcům, předpokládá u jeho lidu moravského povinnost, slyšeti ji slovansky, a tato obecná povinnost slovanského lidu představuje zákon; za to dotčené právo Svatoplukovo a jeho družiny, kteréhož může užívati ale není k tomu zavázán, „si

[1]) U. m. s 85.
[2]) Przegląd hist. VII. 167.
[3]) Friedrich, l. c. I. pag. 21. Caspar, l. c. pag. 224.

iudicibus tuis placet“, jest výhradou ze zákona, pro slovanské země obecně stanoveného, a z obecného všem závazku — jest výsadou čili privilejí.[1])

Jestliže tedy Viching, jak tvrdí Dr. Brückner dále, spoléhaje na tento papežův rozkaz (my nazvali jsme jej správně: výsadou) nejenom nikdy sám nesloužil slovansky mši svatou, ale naprosto zabraňoval, aby v jeho diecesi nitranské vůbec slouženo bylo jazykem slovanským, pak za to zajisté nezasluhoval pochvaly, nebcť se protivil výslovnému rozkazu papežovu, aby tím způsobil svému metropolitovi nepříjemnosti a mrzutosti, aniž směl za to očekávati ochrany od papeže. Dr. Brückner tvrdí: „immer fand sich ein Fürst oder ein iudex, . . . der in der slavischen Messe unwillkürlich eine Abkehr oder Entfremdung von Rom, unter dessen Schutz man sich eben begab, erkannte.“ [2]) Než to znamenalo by předpokládati u těchto lidí příliš mnoho. Že si některý z nich dal namluviti od německých kněží méně vzdělaných, že slovanská mše méně Bohu se líbí nežli latinská, nebo že jest, jak míní Dr. Brückner, nepůsobivá (unwirksam [3]), není sice nemožno, nebcť podobné výtky nalezli jsme již u kněží bulharských, kteři sloužili řecky. Brückner se táže také: „Ob Method auch ihn (totiž rozkaz, správně výsadu Svatoplukovi a jeho velmožům udělenou) seinen Mährern hat vorlesen lassen?“ [4]) Otázka tato jest docela zbytečna, nebcť Methoděj neměl při tom nejmenších nesnází. Mohlť zajisté beze všelikých výčitek svědomí ohlásiti lidu zákon Jana VIII, který všechněm Slovanům nařídil bohoslužbu jejich jazykem, přednost, jaké neměl žádný národ v Evropě, a zároveň oznámiti příslušně, že výsadou povolil Svatoplukovi a jeho dvořanům slyšeti mši svatou jazykem latinským slouženou.

Jan VIII tedy nařídil všechněm národům slovanským liturgii jejich jazykem zákonem vížícím je všecky. Zejména měl v platnosti býti v celé říši Svatoplukově. Diecese nitranská nebyla nikterak z něho vyňata. Jenom u dvoru Svatoplukova a v kostelích jeho velmožův, při nichž byli ustanoveni kněží němečtí a vůbec cizí, povolil papež, pokud by si toho přáli páni, zvláštním indultem, zpívati jim latinským jazykem pouze mši svatou.

Při tom třeba výslovně vytknouti, že zákon, o kterém jsme výše četli, zpívati evangelium s lekcí pro větší počestnost napřed latinsky a potom teprve pro lid latiny neznalý

[1]) Srov. Povijest i pravo slovenštine u crkovnom bogoslužju. I. str. 203.

[2]) Wahrheit über die Slavenapostel S 86.

[3]) Na uv. m.

[4]) Na uv. m.

slovansky, jakož prý již bylo zvykem v některých kostelích moravských, platil nejenom, jako by se kdo domníval, pro kněze slovanské, nýbrž i pro kněze sloužící latinsky. Papež píše: „Iubemus autem, ut in omnibus ecclesiis terrae vestrae propter maiorem honorificentiam evangelium Latine legatur et postmodum Sclavinica lingua translatum . . . adnuntietur.“ Ačkoli v bulle o povolení latinské mše svaté pro Svatopluka a jeho dvořany teprve později se mluví na konec listiny, samo sebou se rozumí, že i těchto kostelův týče se obvod platnosti tohoto zákona. Papež zavedl k dobru lidu latiny neznalého jistou reciprocitu: slovanským kněžím uloženo evangelium s lekcí zpívati napřed latinsky a potom slovansky, však i kněží jiných národností měli, jakož se již dělo v kostelích, jejichž správcové byli dokonale znali jazyka slovanského, tyto části mše svaté recitovati napřed latinsky a potom slovansky. Tím byli cizí duchovní na Moravě vybídnuti důkladně si osvojiti nejenom slovanský jazyk, nýbrž i slovanské písmo.

Budiž mi dovoleno upozorniti ještě na jednu okolnost, která pravděpodobnost nebo lépe řečeno pravdivost tohoto mého soudu, po případě tohoto mého výkladu bully Industriae tuae dokonale potvrzuje. Jakož jsem právě dokázal, nařídil Jan VIII svojí bullou vůbec slovanskou bohoslužbu v zemích téhož jazyka, tedy nejenom svatou mši, nýbrž výslovně i všecky hodinky církevní a všecky obřady jazykem slovanským. Naproti tomu dovolil na konec svojí listiny právě tak jasně pouze sloužiti mši svatou jazykem latinským Svatoplukovi a jeho velmožům Z toho vším právem mohu souditi, že také na dvoře knížecím a kdekoli na Moravě a vůbec v metropolitním okrese Methodějově byli kněží němečtí a vůbec cizí latinští, podle nařízení papežova i církevní officium i udělování svátostí, ale také všecky obřady od jisté doby v budoucnu vykonávati měli jazykem slovanským. Je tedy velmi pravděpodobno, že sám papež očekával zcela najisto, že slovanská liturgie ujme se a rozšíří se i na dvoře knížecím.

Tuto částečnou změnu liturgického jazyka v zemích Svatoplukových nebylo lze provésti v okamžiku. Kněží latinští byli povinni především se naučiti slovanskému písmu, opatřiti si slovanské knihy atd. K tomu třeba bylo delší doby, které byla jim také beze všeho popřáno papežem. Takto se staral Jan VIII, pokud jemu za těch

okolností bylo lze, o jednotnost liturgického jazyka v říši velkomoravské.

Mají-li se věci takto, pak ona „capitula“, která papež po Methoději odeslal knížeti Svatoplukovi, bezpečně a jistě obsahovala způsob, jak provésti slovanskou bohoslužbu na Moravě; byla ustanovena zajisté i lhůta, ve které latinští kněží měli alespoň svátosti udělovati slovansky. Capitulum pak, jak potrestati dlužno vzpurné a neposlušné kleriky, kteří by se opovážili způsobiti pohoršení nebo roztržky, o kterém jsem promluvil na jiném místě[1]), logicky ukončovalo celou řadu ustanovení papežových v novém církevním zákoníku moravském.

Není opravdu ani nejmenší příčiny, aby někdo Jana VIII podezíral nebo jemu vinu dával všeho toho, co zlomyslný Viching zlého učinil svému arcibiskupovi Methodějí. Kdyby bulla Jana VIII Industriae tuae podle úmyslu jeho a Methodějova provedena byla, pak zajisté výsledek byl by býval velikolepý. Že se tak nestalo, zavinila jenom Vichingova zloba a závist a neprozíravost Svatoplukova.

Nemohu dále nikterak pominouti mlčením, že úsudek Dra Brücknera, jejž o jednání Methodějově proti nařízení papežovu vyslovil bez jakýchkoli důvodův, není právě ušlechtilý. Podezírá totiž, aniž byl v pramenech našel nejmenší doklad toho, Methoděje, že rozkaz papežův o fakultativném zpívání latinské mše zatajil před věřícími a takto je uváděl v omyl.[2]) Předpokládá u Methoděje nesvědomitost, při nejmenším neposlušnost v této věci, pro kterou skutečně nebylo důvodu. S velikou jistotou tvrdí dále Dr. Brückner: „In der slavischen Übersetzung hat er ihn ausgemerzt,“ spoléhaje ovšem přespříliš na správnost svých hypothes a theorií, jež nadobro postrádají všeho podkladu, že Methoděj jest falsatorem listu Hadrianova v pannonské legendě. (P. d.)

[1]) V recensi uvedeného i výše díla Ritigova Povijest i pravo slavenštině. Časopis Matice mor. 36 (1912) str. 175.

[2]) Wahrheit über die Slavenapostel S. 86.

Resignace opata zábrdovského Šimona Farkaše roku 1610.

JAN TENORA. (Č. d.)

Zatím byvše komisaři ode dvou šlechticův upozorněni, že visitátor zamýšlí odjeti, ráno 16. ledna na úsvitě vypravili se do kláštera. Visitátor dověděv se to od řeholníka zvěda, kvapem jinou cestou odjel. Tím ovšem osvědčil, že všemu, co kardinál podniká, odpírá; pro něho a pro jeho řád byla záležitost ta sesazením opata Šimona a zvolením za opata Benedikta vyřízena.

Potom komisaři dojeli do kláštera, a aby své úloze dosti učinili, žádali, aby jim dovoleno bylo před konventem své poslání vypraviti. Než jako před tím vždycky, tak i teď představený konventu se zvoleným opatem jen ještě s dvěma přibranými řeholníky bez konventu chtěl, aby komisaři vyložili, co jim bylo uloženo. Pročež po uctivém pozdravení u přítomnosti mnohých šlechticův a měšťanů, kteří k tomu zvláště byli přizváni, komisaři pravili, že kardinál zrovna tak, jak obecně se mluví, lituje, že se přikročilo k sesazení i zvolení opata zábrdovského, z čehož za tohoto zbědovaného stavu pochází mnoho neprospěchu náboženství. Kardinál že přeje od Boha konventu i řádu všeho dobra, čehož se dosáhne, spojí-li se pobožnost se svorností. Potom vyložili, že bylo v Olomouci umluveno mezi kardinálem a visitátorem, aby opat překotně sesazený byl propuštěn ze strohého vězení a aby zase byl dosazen ve správu záležitostí světských, při čemž však zvolenému opatu zanechává se úplně duchovní správa a stanoví se, aby opat ani ve světských záležitostech bez rady a souhlasu zvoleného opata a jiných z konventu neosmělil se žádné věci a žádného důchodu zciziti a nic v důležitějších věcech zařizovati. O obživu konventu aby tak se postaral, jak předpisy rozumně jest nařízeno, ostatní pak všecky jak konventní tak i zvláštní záležitosti, aby zabráněno bylo nepokojům a nesvornosti, že budou opatu až potom podle dalšího ustanovení představených přikázány.

Když to komisaři přednesli, za mlčení ostatních a sám od sebe zase P. Valentin, představený konventu, propuknul v tato slova: že vědí, koho mají za své představené, a že nemohou a nechtějí autority nikoho připustiti na ujmu privilejí svého svatého řádu. Pročež že

z rozkazu visitátorova, jako řádného představeného klášterního, proti tomu pronáší a prohlašuje protest. Potom ještě volal, že zhola nic opatu neodevzdá, ježto mají preláta řádně a kanonicky zvoleného, a že nechce, aby se nějaký řád obživy předpisoval nebo správa duchovní přejímala, když přísluší zvolenému opatu plné právo; že visitátor celou záležitost nejspíše vypraví, a ten, kdo to jednou na sebe vzal, že nechce ani zbla ustoupiti od zámyslu svého visitátora, že opět a opět protestuje, že kdokoli by proti tomu o něco se pokusil, násilí jim a řádu činí, a že to všecko na hlavu komisařů padnouti musí. Tak odmítal všecko zasahování kardinálovo.

Na to odpověděli komisaři, že kardinál tak činí podle úmluvy, která ujednána byla mezi ním a visitátorem, a že mu to přísluší jako kardinálovi sv. římské církve, jako protektoru od apoštolské stolice, od císaře Rudolfa i od uherského krále Matyáše v těch zemích ustanovenému, jako tomu, jenž má zvláštní breve na visitaci klášterů v diecesi, jako diecesnímu biskupu podle rozkazu koncilu tridentského, jako knížeti v zemích těch, - že tedy komisaři snažně žádají, aby nebránili tomu, co se má státi na dobro řádu a na zamezení nenabytých škod; posléze bude-li toho nutnost vyžadovati, že sám papež bude o té věci zpraven.

Než představený konventu zběsile volal, že mu po tom všem nic není, ježto mají rozkazy představených, a že je mu dobře známo, jaké je to breve kardinálovo a od koho vyšlo; volal, že se mu násilí děje, a ze světnice jako chlapec utekl.

Komisaři pobouřeni takovou domýšlivou smělostí a znevážením autority kardinálovy, brali přítomné za svědky všeho toho, co se stalo, a provedli svou úlohu do konce. Zase dosadili opata Šimona Farkaše ve světské držení kláštera, při čemž žádný ani šlechtic ani služebník ani poddaný nijak tomu neodpíral. Ale do místností opatských nemohl býti opat uveden, ježto tam se již usadil zvolený P. Benedikt Waltenberger a nechtěl nikterak odtud uhnouti; tam scházíval se opominuv konventu s jinými spoluspiklenci. Přece však mnohou prací podařilo se komisařům odděliti od zvoleného opata hlavního náčelníka celého zla, představeného konventu P. Valentina. Ještě pak žádali komisaři jak opata Šimona tak i zvoleného Benedikta pro milosrdenství boží, aby pokojně spolu byli živi, dokud věc ta nebude pořádně ukončena.

Odpověděl na to výmluvně zvolený opat, že plně spoléhá na ujištění a slib svého visitátora, že zajisté jeho věc vítězí. Opat Šimon však osvědčoval se Bohem a svědomím, že chce hned resignovati nebo

spokojiti se jakoukoli úmluvou předepsanou mu od představeného pro dobro obecné, jen když bude brán ohled na jeho čest jako úda stavu zemského; to že však lépe státi se sotva může, než když soudním rozeznáním a ne chlapeckými a babskými zprávami kterémukoli představenému řádně se objasní, co se s obou stran dálo. Zatím žádal v tomto svém jakém takém znova dosazení býti zachován, a aby byl také i v jiném restituován, ježto všecko stříbro, všecek statek, šat svrchní i spodní až do nitky je rozptýlen, a nabízel se, bude-li třeba, dokázati, že nová volba byla neplatna, a že zvolený opat nemá žádného práva, ačkoli si osobil z vlastní moci správu všech světských záležitostí.

Komisaři je vyslechli, napomenuli opata i zvoleného opata k pokoji a odešli.[1])

V klášteře zůstal opatem zase Šimon Farkaš ovšem s mocí obmezenou, obklopen jsa protivníky. Věda, že nemá opory v klášteře svém ani u svých představených, utíkal se o ochranu k zemskému hejtmanu Karlu z Žerotína.

Když ze zprávy svých komisařů zvěděl kardinál, že domluva v Olomouci ujednaná nebyla dodržena, uražen a roztrpčen psal 18. ledna do Říma papeži o útěku Mikuláše Sarkandra i o svém sporu s visitátorem Lohelem, a přiložil relaci komisařův i jiné listiny záležitosti se týkající.[2]) Současně dopsal apoštolskému nunciu Placidovi biskupu z Melfi do Vídně. Vypsal mu, jaká úmluva se v té příčině stala, poukázal, že také zemský hejtman Žerotín dovozuje, že nemůže bez souhlasu a schválení stavů sesazen býti prelát, jenž jest údem zemských stavů, a na místo jeho býti dosazen jiný. Na doklad, že jest oprávněn zasáhnouti, dovolával se kardinál, že brevem Klementa VIII dána mu byla moc visitovati všecky kláštery ve své diecesi. S listem tím byl poslán sekretář kardinálův Salinas do Vídně, kam se zatím také byl uchýlil visitátor Lohel, jenž zase se své strany docela popíral úmluvu s kardinálem nebo slib jemu daný, aby kardinál ten případ projednával, a také ukazoval protest podaný komisařům biskupským.

---

[1]) Kníž.-arcib. archiv v Kroměříži. Monastica, Premonstráti Zábrdovice. Brevis relatio horum, quae in causa Fr. Simonis Farkass, abbatis monasterii Zabrdovicensis, ordinis Praemonstratensis, dioecesis Olomucensis, facta sunt. — Relatio prima in causa abbatis monasterii Zabrdovicensis, ordinis Praemonstratensis, dioecesis Olomucensis. — Relatio dd. commissariorum ab Illma Sua Celne ad monasterium Zabrdovicense missorum in causa depositionis antiqui abbatis. Současné kopie.

[2]) Patrno z odpovědi z Říma z 18. února. Borghese, I 952, fol 7.

Nuncius, u něhož se tedy sešly obě strany, zaujal stanovisko proti kardinálovi. Visitátor, jenž předešel kardinála, informoval jej ve svůj prospěch, a u nuncia poměrů moravských neznalého velmi vážilo proti kardinálovi, že domáhá se téhož, čeho heretičtí stavové moravští. Zase jako již dříve za jiné příležitosti přičítalo se kardinálovi za vinu, že drží se stavy moravskými, jakoby opouštěl stanovisko církve i její zájmy. Ano dokonce bylo, jakoby byl obviňován, že z něho samého vyšlo ohražení stavů proti sesazení opatovu. Pod dojmem a vlivem informace visitátorovy, že zastává právo a svobodu svého řádu, a že odpírá heretikům, nuncius řekl přímo sekretáři kardinálovu, že se mu nezdá, že by spravedlivě bylo pokračováno v tomto případě, protože sesazený opat mohl se odvolati, domníval-li se, že mu bylo ukřivděno, a že se mu nelíbí, že do podobných rozepří zasahují laici, a zvláště heretici, protože tak se nedocílí ničeho, leda zbude škoda jurisdikce církevní. Ale protože, co se stalo, nemůže se již odestáti, a protože z ohledu na kardinála bylo slušno, aby byl aspoň na pohled, když ne ve skutečnosti uspokojen, a aby pokud možná se zamezilo, aby katolíci nebyli pro své roztržky divadlem a posměchem protivníkům, pomýšlel nuncius na to, aby hned na počátku urovnal spor bez hluku. Dohodnul se s visitátorem, aby nechal to po nějaký čas běžeti tak, a zatím visitoval své kláštery v Rakousích, a žádal, aby kardinál na druhé straně uvedl ve skutek, k čemu se nabízel, aby totiž opat Šimon Farkaš resignoval, ale hned, - a aby volba Benedikta Waltenbergra zůstala v platnosti.[1])

Sekretář kardinálův, jemuž to nuncius oznámil, projevil prý naději, že se tím kardinál spokojí. Než kardinálovi nevidělo se kapitulovati před visitátorem, ani ustoupiti před výtkami nunciovými. Odepsal, že nemůže učiniti jinak, než trvati na své úmluvě s visitátorem, a že se jen se své strany zavázal, že do šesti měsíců přiměje opata Šimona k resignaci. Ale do té doby musí visitátor dopřáti opatu Šimonovi, aby zůstal ve své hodnosti. Potom pak, až by odstoupil, musí se mu přikázati slušný plat, a kromě toho kladl kardinál ve prospěch opata Šimona ještě některé jiné podmínky menšího významu. V tomto smyslu odepsal nunciovi kardinál, jenž zároveň, poněvadž usuzoval na osobní vliv visitátorův, vyzýval nuncia, aby se s ním sešel na místě tři míle od Vídně vzdáleném. Nuncius vyhověl, a schůzka se konala 4. února.

[1]) Nunz. di Germania 114 D, fol. 56, list nunciův z 23. ledna 1610.

Zatím se již obavy kardinálovy rozptylovaly, že sesazení opata zábrdovského může býti stavům nekatolickým novým podnětem k útokům na církev a náboženství. Útěk Mikuláše Sarkandra nezanechal kromě nadání dlouho známek prvotního rozčilení. Již na soudě sv. tříkrálském v Olomouci, kde se očekávalo proto bouřlivé jednání, bylo ticho a pokoj úplný; jen se tam stavové usnesli, ježto nelze napraviti toho případu, aby se jednání o něm odložilo na sněm obecný. Kardinál Dietrichštejn, aby tím více dokázal svou nevinu, nabídnul stavům, aby před svým soudem vyslýchali a potrestali hejtmana vyškovského i hajduky, kteří střežili vězení, ale ani této nabídky stavové nepřijali, nýbrž zanechali soud nad nimi kardinálovi.[1])

Za nálady klidnější, ke smíru i v záležitosti zábrdovské přístupnější sešel se kardinál s nunciem. O schůzce té referoval nuncius do Říma, že prý měl dojem, že kardinál velmi dobře poznává, že postupoval posud málo správně, ale teď že by chtěl svou chybu okrášliti, a aby jí druzí nepoznali, a nad to že mu běží o svrchovanou vládu a panství i nad zemskými preláty. Než tato zpráva nunciova je strannicky proti kardinálovi zbarvena na obhájení dosavadního stanoviska zaujatého nunciem. Že kardinál chtěl vládnouti preláty, je pravda, ale že by jen nějak klonil se k vědomí, že by postup jeho nebyl správný, tomu odporuje všecko jeho dosavadní jednání i všecka povaha kardilova. Jak kardinál posud v případě zábrdovském jednal, neměl za chybu. Proto se ho trpce dotklo, když nuncius při této příležitosti vykládal, což prý již dříve naznačil sekretáři kardinálovu, že sesazený opat Šimon podle bully In Coena Domini, protože utekl se k zemskému hejtmanu, aby zabránil nálezu visitátorovu, upadl do censury, a že kardinál má mu připomenouti, jaké chyby se dopustil a jakého zasloužil trestu na který snad z nevědomosti, jež však ho neomlouvá, neměl pozoru, a aby ho pohnul co nejspíše povstati a rozvázati se z censury. Ačkoli nuncius mluvil jen o opatu zábrdovském, poznal kardinál, že také na něho naráží. Rozešel se s nunciem bez dohody, se zřejmými známkami nespokojenosti. Než přece podle své povahy, která dlouho se nehněvala, podával zase hned ruku k smírnému dojednání. Dne 5. února poslal k nunciovi svého bratra Maximiliana se žádostí, aby nuncius zavolal na nějaké vhodné místo také visitátora budou-li všichni tři pohromadě, že naposledy všecko se urovná.[2])

---

[1]) Tamže fol. 34.

[2]) Tamže, fol. 158 (list z 6. února); fol. 122 (z 13. března).

Ze zprávy nunciovy o tom všem lze vyčísti, že kardinál nikterak nemínil ustoupiti. Běželo mu v té věci o jeho vlastní reputaci, a odtud byl nedůtklivý a velmi vznětlivý, jak nuncius se vyjadřuje, jako lidé, kteří jsou tak malé postavy, hned velmi lehce chytlavý, a dovolával se toho, když jednání u nuncia je marné, že se obrátí na papeže. Oprávněnost svého počínání dovozoval nejen z nesprávného postupu visitátorova a ze svého práva ozvati se, nýbrž také z poměrů stavovských na Moravě.

Nuncius se však s ním nesrovnával. Stanovisko visitátora Lohela bylo mu správné: hájiti neodvislost řádovou a nebrati ohled na nikoho, a proto, že kardinál nechtěl ustoupiti, zdálo se mu vrtochem. Odsuzoval, že kardinál chce býti absolutním pánem a vládcem nad preláty zemskými, i to, že preláti sami živili toto jeho domnění a skutečně se mu poddávali z důvodu, že jej pokládali za pána přístupného a odpouštějícího, aby jen se utekli z kázně svých představených. Nesnesitelným bylo nad to oběma, aby preláti hledali zastání u stavů; bylo jim to nedovoleno a hříšno, ježto bylo bullou In Coena Domini výslovně zakazováno uchylovati se od poslušnosti svých představených k moci světské. Ale při tom všem přece rád by nuncius, který živě cítil nepříjemnost i nebezpečí toho sporu, aby se nějak bez hluku a rozruchu srovnal. To bylo také přáním státního papežského sekretáře kardinála Borghese.[1]) O poklid pracoval tedy nuncius, než ani tu nezapřel svého smýšlení. Nemohl-li přímo, chtěl oklikou dosíci, aby se jen kardinálovi za pravdu nedalo. Jakoby mu běželo o to, aby církevní jurisdikce neutrpěla škody, žádal státního sekretáře papežského Borghese, aby svou autoritou zdržel všeliké poručení papežovo ve prospěch kardinálův; odkladem tím nevzejde prý žádné straně škoda, ježto nuncius není žádán jako soudce o spravedlivé rozsouzení, nýbrž bylo mu jen mimosoudně vypravováno, co se stalo.[2])

[1]) Tamže 23, fol. 149.

[2]) Tamže, fol. 58.

K dějinám generálních seminářův.

Dr. Jos. Samsour.* (Č. d.)

Jiný spor vyvolal rektor Zippe s professory fakulty theologické, na níž vládl tehdy rovněž duch osvícenský, zastoupený zejména professorem české pastorálky Jiljím Chládkem a známým osvícenským historikem Kašparem Roykem, od roku 1783 professorem církevního práva, a původcem sensačního spisu, odsuzujícího sněm Kostnický a ospravedlňujícího mistra Jana Husi. Zippe počal totiž občas docházeti do přednášek jednotlivých professorův, aby poznal, přednášejí-li dle úmyslů vládních. Direktor fakulty Schmalfuss vyzval však professory, aby Zippeovi vstupu do poslucháren nedovolovali. Tu rektor tvrdě, že prý chodí se přesvědčovat, zdali alumnové pořádně kolej navštěvují, podal stížnost guberniu, načež duchovní komisse jemu přisvědčila prohlásivši, že má dokonce povinnost choditi na přednášky professorů theologie, jakož i professora církevního práva Woldřicha.

Ježto vše to odehrálo se takořka před zraky alumnů, je na jevě, že i neblaze působilo na jejich kázeň, která také vskutku, jak svědčí přípis Zippeův guberniu dne 7. září 1785 zaslaný, nebyla asi valnou. Stěžujeť si v přípise tom rektor, že alumni 6. roku před svěcením, netážíce se nikoho, dali si z plášťů kommuních, které 6 let vydržeti měly a jichž teprve 2. rok užívali, nadělati šatů světských do duchovní správy, tvrdíce, že druhdy v semináři arcibiskupském před svěcením dostávali 24 zl. na kleriku, zde však nedostávají, tedy že se tímto způsobem odškodňují. Plášťů nebylo, a proto gubernium nařídilo, aby alumnům dostalo se pokárání, chudším aby se věc odpustila, ale bohatší aby pláště zaplatili, ostatní alumni pak měli býti před podobným počínáním varováni.

V úřadě rektora generálního semináře pražského zůstal Zippe dvě léta. Když opat Rautenstrauch na visitační cestě v Jageru zemřel, jmenován byl po něm Zippe 24. října 1785 dvorním radou a referentem při dvorní komissi ve věcech duchovních. Nástupcem jeho v řízení pražského semináře stal se na doporučení Zippeovo Josef Hurdálek[1]), dosud děkan v Novém Městě nad Metují, později biskup litoměřický, muž učený, šlechetného srdce a národního smýšlení, jenž

* Na str. 146 ř. 8. shora čti Sovinky.

[1]) Časopis kat. duchovenstva 1834 str. 101.

však rovněž názorům osvícenským a josefinským horlivě byl oddán, jakž o něm píše Helfert dne 13. srpna 1785 Dobrovskému[1]): V Novém Městě měl jsem se ve společnosti Hurdálka a Kodeše (pozdějšího vicerektora v semináři pražském) výborně. Přál jsem si, abyste nás slyšel . . . když jsme kněze vyšší hodnost majícího nabírali . . . Když Hurdálek jednou pravil, že osvícenost u věcech náboženských je rozličná, a že se řídí podle vědomostí a schopností věřících, dostal odpověď: „vos literati nullam habetis religionem."

Poměr Hurdálkův jako rektora generálního semináře k arcibiskupovi byl daleko příznivější než za byrokratického jeho předchůdce. Také k alumnům i sluhům choval se nový rektor vlídně, laskavě a v pravdě otcovsky, což m. j. ukazuje jeho péče a mnohonásobné dopisování guberniu při zrušení generálního semináře, aby pamatováno bylo na chudé alumny, kteří nemohli hned býti převzati do arcibiskupského semináře.

Volné však názory josefiské a osvícenské, jimiž se spravoval, hleděl rektor Hurdálek uplatnit i při výchově alumnů sobě svěřených. Dokladem výmluvným toho je, že při nedělních a svátečních čteních, v § 9 VI odstavce institutu předepsaných, četl s alumny vedle jiných i dílo Budkenovo „Über die Toleranz", což i vládě samé zdálo se pro mladé lidi trochu nebezpečným, a proto Hurdálka napomenula, aby, když již něco takového čte, vybíral místa méně závadná aneb je aspoň výkladem na pravou míru uvedl.

Zda je proto s podivem, že při takovéto zvláště v semináři nemístné liberálnosti rektorově, alumni, nemajíce nad sebou železné ruky subrektora Lunáčka, začali si více dovolovati, nežli srovnávalo se i s liberálními zásadami institutu Rautenstrauchova?

Již po dvou letech úřadování Hurdálkova došly císaře na pražský generální seminář stížnosti a žaloby do nepořádků jak v příčině kázně tak i studií. Vlastnoručním listem ze 14. září 1787 v Terezíně daným uložil Josef II presidentovi duchovní komise známému osvícenci baronovi Kreselovi přísné vyšetření stížností na pražský generální seminář přednesených. Hned po svém příchodu do Prahy baron Kresel, aby vyšetřil stížnosti, podrobil výslechu netoliko alumny a představené ústavu, nýbrž dal si podati potřebné zprávy též od světícího biskupa, od prodirektora theologické fakulty, universitního knihovníka, od lékaře a lékárníka, na-

[1]) Brandl, Život Josefa Dobrovského Brno 1883, str. 50.

vštívil neočekávaně musea, spárny, místnosti rekreační, byl přítomen dvakráte obědu a též obcoval bohoslužbě seminaristův.

O předmětě a výsledku vyšetřování podává nám zprávu nota vyšetřujícího komissaře ze dne 22. října 1787 [1]). Notou touto předložil baron Kresel k nejvyššímu rozhodnutí svoji relaci o provedeném vyšetřování. Zní takto:

Note des Praeses der geistlichen Hofkomißion Baron von Kreßel vom 22. Oktober 1787.

Womit derselbe seine Relation über die auf allerhöchsten Befehl von ihm selbst vorgenommene Untersuchung des Generalseminariums zu Prag zur allerhöchsten Schlußfassung vorlegt.

Euere Majestät haben den Baron von Kreßel mittelst allerhöchsten Hand Billets ddo Theresienstadt den 14. September l. J. aufzutragen geruhet, die in dem Prager Generalseminarium theils im Disziplinar- theils im Studienfache obwalten sollende Unordnungen, dann die angebliche schlechte Leitung der Zöglinge bey seyner Anwesenheit in Prag selbst genauest zu untersuchen, die dienstsamen Abhilfs Mittel anzukehren, den Oberen, wenn er die erforderliche Eigenschaften und Thätigkeit nicht hätte, abzuändern und überhaupt Ordnung und Zucht in diesen Hause wieder herzustellen.

Die Haupt Anklags Punkten waren, daß

1mo: Die Zöglinge verschiedene leichtsinnige Reden hielten und auch im Glaubensfache Grundsätze aüserten, welche nach der sozinianischen Jrrlehre zickten.

2do: Daß die Onanie im Hause ziemlich im Schwange sey und deswegen schon kalte Bäder und andere Mittel hätten ersonnen werden müssen, um viele die deswegen im Spitale waren, wieder zu recht zu bringen.

3tio: Daß in Ansehung ihrer Sitten weder im Hause noch außer demselben die gehörige Obsicht getragen werde.

4to: Daß die Zöglinge außer dem Hause aller Orten ohne Aufsicht einzelnweise herumlaufen könnten, und Bier und Wirtshäuser frequentirten und sich besöfen, über dieses aber in Kaputröcken und nicht in geistlicher Kleidung erschienen, andere Unanständigkeiten begiengen und Bekanntschaften mit verdächtigen Weibsbildern machten.

Um nun den angegebenen Unordnungen auf den Grund zu kommen, hat Baron Kreßel nicht nur die Zöglinge und Oberen des Seminariums gehörig konstituiret, sondern auch die weiters nöthig befundene Auskünfte von dem Weihbischofe und Domdechante Krieger, von dem Prodirecktor der theologischen Fakultät und von dem Universitäts Bibliothekor Bartholotti, wie auch von dem Arzte und Apothecker

[1]) Uložena je v aktech státní rady v c. k. domácím, státním a dvorním archivu pod číslem 4402 z r. 1787.

eingeholet, die Musäen, Dormitorien, Erholungs Saäle und Krankenzimmer des Seminariums unvermuthet besehen zweyen Mittagsmalen unversehens beygewohnet, und endlich sich auch bey dem Gottesdienste der Seminaristen eingefunden.

Das Resultat seiner Untersuchung liefert nun im wesentlichen folgenden Befund:

1tens. In Bezug auf die Religion sey zwar richtig, daß die Alumnen, wenigstens jene des pracktischen Jahrs, auch solche Bücher läsen, welche sozinianische Grundsätze enthielten, wie sich denn die Alumnen von der allgemeinen deutschen Bibliotheck [1]) alle Theile aus der Universitäts Bibliotheck ausgeliehen hätten. Auch sey ziemlich wahrscheinlich, daß jugendtliche Unbedachtsamkeit oder die Sucht, in Gesellschaften mit neuen Kenntnissen zu glänzen, einige Zöglinge verleitet haben dörfte, in Gesprächen bisweilen solche Grundsätze zu aüsern, die mit der katholischen Religion nicht vollkommen harmonirten.

Allgemein aber lasse sich von den Alumnen keineswegs behaupten, daß sie in ihren Gesprächen leichtsinnig wären oder irrige theologische Grundsätze aüserten; vielmehr werde die Aechtkeit ihrer Grundsätze, ihr Fleiß und ihr gutes Betragen von dem Direcktor der theologischen Fakultät, von dem Prager Weihbischofe und von allen öffentlichen theologischen Lehrern, die doch beynahe alle Mönche, folglich Erzorthodoxen seyen, bezeuget. Zu noch mehrerem Beweise legt Baron Kreßel 3 Predigten bey, die von Zöglingen gehalten worden, und deren einer er selbst beygewohnet, woraus erhelle, wie gut katholisch die Zöglinge denken, dann wie fleißig und mit welchem guten Fortgange der Verstand derselben überhaupt bearbeitet werde.

2tens. In Ansehung der Sitten möge zwar manches auf Rechnung der Seminaristen von anderen auswärtigen jungen Geistlichen geschehen seyn, welche, weil sie theils wie Generalseminaristen gekleidet waren, vom Publikum auch dafür angesehen worden seyen; doch sey auch sicher, daß das Seminarium hier dem Publikum eine Blöße zu seinen Nachtheile dargeboten habe, vorzüglich durch die weltliche Kleidung, den übertriebenen Kopfputz und das öftere Ausgehen. Wahre sittliche Ausschweifungen aber könnten den Seminaristen mit Grunde nicht beygelegt werden; denn die Ausschweifungen einiger Religiosen, die sich schon überhaupt in den Sitten nicht so vortheilhaft auszeichneten, wie die übrige Alumnen, könnten den Seminarium keinen charakterischen Zug geben, besonders da si jedesmal gehörig gestraft worden seyen.

3tens. Belangend das Laster der Onanie: da werde sowohl vom Arzte, als den Oberen betheuert, daß sie keinen Seminaristen kennten, der diesem Laster ergeben wäre, und aus den Wirkungen

---

[1]) Tato „Allgemeine deutsche Bibliothek“ byla založena r. 1764 knihkupcem Nicolaiem v Berlíně, a obsahovala do r. 1792 106 svazkův. Jsouc hlavním orgánem slaveného „osvícenství“ a ovládajíc celou literaturu, potírala takřka oficielně všechnu zjevenou a církevní víru úplně v duchu encyklopaedie francouzské, redigované Diderotem († 1784) a D'Alembertem († 1783).

derselben zu urtheilen, lasse sich auch solches den Zöglingen mit keinem Grunde zumuthen, da ihre Gesichtsfarbe zu lebhaft, ihr Geist zu aufgeweckt und ihr ganzes Betragen zu heiter sey, wie denn auch die Ausübung desselben durch die stäte Aufsicht und Gesellschaft sowohl in Studier als Schlafzimmer durch die Beleuchtung der letzteren bey der Nacht, durch die öftere Visitationen fast unmöglich gemacht werde. Einige seyen zwar in das Seminarium gekommen, die diesem Laster vorhin ergeben waren, allein nach Versicherung des Arztes hätten sie sich davon befreyet, und eben zu deren Stärkung seyen die kalten Bäder eingeführt worden. Zum Überflaße legt Baron Kreßl das Ordinazions Buch von 17. März bis 14. Octob. l. J. bey, und stellt anheim, ob solches Jemanden von der Fakultät zu Beurtheilung in Geheim mitgetheilt oder dem Seminarium sogleich zurückgesendet werden solle. Hierinn kommen zwar Rezepte mit dem Mercurio Sublimato vor, allein nach Erinnerung des Arztes sey diese Arzney zur Heilung hartäckiger Halskrankheiten mit gutem Erfolge angewendet werden Die mehrere Zahl der Kranken im vorigen Jahre, die der ehemalige Zögling Thadäus Seelisko gezeuget habe, sey vorzüglich durch die Religiosen entstanden, weil diese vorhin eine ganz andere Lebens Art gewohnt gewesen, und deren Abänderung zu schnell erfolget sey. Baron Kreßel habe in den Krankenzimmern nur 9 Zöglinge gefunden, und der Arzt, Chyrurgus und die Apotheke hätte im vorigen Jahre, nicht wie Seelisko angegeben, 7 bis 8000 fr., sondern nur 4362 fr. gekostet.

Der Umgang mit den verdächtigen Weibs Bildern habe sich gleichfalls nicht bestättiget, und jene Krankheiten, die die unverkennbaren Zeichen eines solchen Umgangs seyen, wären im Seminarium nicht vorgekommen, den Fall zweyer Religiosen ausgenommen, die schon vor dem Eintritte damit behaftet waren, sich in der Stadt heimlich kurieren ließen und nachher erst im Seminarium vollkommen hergestellt werden musten.

Zu Abstellung der gefundenen Unordnungen hat Baron Kreßel die in Abschrift beyliegende provisorische Anordnung dem Recktor mit dem Auftrage zurückgelassen, selbe bis auf weiteren allerhöchsten Befehl genauest zu befolgen, solche auch dem obersten Burggrafen mit dem Ersuchen zugestellet, dem Probste Schulstein eine besondere Aufsicht auf das Seminarium aufzutragen. Die Bestättigung dieses Provisoriums unterwirft Baron Kreßel der allerhächsten Einsicht, besonders die Sub Nro. 2. lit. e vorkomende allgemeine Anordnung, daß die Alumnen in ihrer langen Kleidung, jedoch bey warmen Tage ohne Mantel spazieren gehen sollen. Der Rector habe sich auf eine ihm im vorigen Jahre allerhöchst mündlich ertheilte Erlaubniß berufen, vermöge welcher die Zöglinge, wenn sie vor die Stadt Thöre spazieren gehen, Überröcke anlegen dürften. Wäre dieses geschehen, so müste diese Ausnahme vom Provisorium dem Recktor durch das Gubernium eigens bestättiget werden. Noch findet Baron Kreßel die Einführung der Oberröcke beschwerlich, weil selbe,

wenn sich die Zöglinge solche selbst schaffen sollen, verschieden ausfallen und einen Lärm beym Publikum veranlassen, außer dem aber dem Seminariumsfond eine neue Auslage verursachen würden, vorüber der Recktor erst zu vernehmen wäre, ob er sich mit dem für jeden Zögling ausgemessenen Betrage auszulangen getraue.

Auser dem trägt Baron Kreßel noch auf folgende Verfügungen an:

a) Da die provisorische Ordnung Nro 1. Lit. C. befiehlt, daß der Revers Zeddel, gegen welchen ein Zögling aus der Universitäts Bibliotheck sich ein Buch ausleihen will, von dem Vorsteher nur dann bestättiget werden solle, wenn das verlangte Buch im Entwurfe zur Einrichtung der Generalseminarien angezeiget oder den Zöglingen durch spätere Resolution erlaubt worden, so wäre auch an die Vorsteher der Bibliotheck ein ähnlicher Verbot wegen das Darleihens der Bücher an die Alumnen zu erlassen.

b) Um die Alumnen kennbarer zumachen, und den Eifer für ihre Ehre mehr anzufachen, wäre nach der in anderen Generalseminarien bestehenden Beobachtung die Anstalt zu treffen, damit der Kragen und der vorne herablaufende Umschlag des Mantels blauviolet oder von einer anderen blauen Farbe hergestellt werde. Und da nebstdem

c) die Klagen vorgekommen, daß die Alumnen mit ihrer langen Kleidung, wenn sie solche ohne Abwechslung mit ihren eigenen Kleidern tragen sollen, und so auch mit der Weste 2 Jahre nicht auslangen könnten, daß ihnen keine Schnupftüchel gereichet würden, die Strümpfe zu schlecht seyen, und die Zöglinge des pracktischen Jahrs bey dem Austritt aus dem Seminarium ihre Kleidung zurücklassen, folglich fast nackend austretten müsten, daß ferner die gegenwärtigen Talare auf der Brust zu knapp und unten herum zu enge wären und einen weiteren Spaziergang beschwerlich machten, und daß endlich die Zöglinge weder ein Kollar erhielten, so trägt Baron Kreßel an, über beide Punkte Sub b) und c) vorläufig der Recktor: wie er mit dem für die Alumnen ausgemessenen Quantum eine bessere Kleidungsart einzuführen gedenke? vernehmen und dessen Vorschlag bey der geistlichen Kommission näher überlegen zu lassen. Übrigens wäre das sub U beygefügte Gesuch zweyer ehemaligen Individuen des aufgehobenen Benedicktinerstifs Sazawa um den Nachtrag einer Summe von 100 fr. zu ihrer bisherigen Pension von 200 fr. dem böhmischen Gubernium um Bericht zu zufertigen.

d) Die Klage der Alumnen über die schlechte Zubereitung der Speisen habe schwachen Grund; doch sey der Traiteur ermahnet worden, durch ununterbrochene gute Zubereitung der Speisen allen Klagen vorzubeugen. Den Oberen wäre noch aufzutragen, daß sie auch in Zukunft den Mittag und Abendessen ihrer Zöglinge wenigstens abwechselnd beywohnen, die entstehende Klagen auf der Stelle untersuchen, wenn sie ungegründet sind, die Kläger zurechtweisen, falls sie aber gegründet wären, der Traiteur zur Rede stellen, warnen, mit der Entlassung bedrohen, endlich wenn keine Betserung erfolgte, wirklich entlassen, den erst nach der Mahlzeit erhebenden Klagen aber gar

kein Gehör geben sollen. Über die Bitte des Traiteurs sub W. um eine Zulage zu dem kontrahirten Kostgelde, solang der dermalige höhere Preis der Lebens Mitteln dauert, wäre das Gubernium zu vernehmen.

e) Hoft Baron Kreßel, daß die Zahl der Kranken sich in diesem Jahre wohl merklich vermindern werde, weil nach Versicherung des Recktors izt eine sehr strenge Diät im Krankenzimmer bestehe, welche die nicht wirklich Kranken abschröcken werde, wobey auch im Provisorium vorgesehen sey, daß der Recktor die Erlaubniß zu Privat-Ausgängen seltener ertheilen solle. Jedoch wäre dem Arzte aufzutragen, in zweifalhaften Fällen sorgfältig zu untersuchen, ob bey dem als krank gemeldeten Zöglinge eine wirkliche oder nur verstellte Krankheit vorhanden sey. (P. d.)

Neznámá statuta moravská z 15. století.

Podává AUG. NEUMANN. (O.)

Statuta augustiniánů-kanovníků v Olomouci.

Speculum praelatorum,

per divi patris nostri Augustini regulam collectum, nec non per eiusdem ordinis sacri statuta approbatum.

In Christi nomine sanctissimo eiusdem evangelio commoniti, ut scilicet, quidquid velimus, ut faciant nobis homines, haec eadem faciamus eis. Cupiebant enim pharisaei multa sibi a subditis fieri, quodii haudquaquam rependebant Hortatus igitur est eos ad supportationem humilem errorum eorundem, cum dixisset: „Quidquid dicunt, facite, sed secundum opera eorum nolite facere."[1]) non officiis derogando. Cum satis clare magister dictis et factis ipse omnium ostendit in se, cum coram iniquo pontifice tacuit, nec reprobavit iussa eorum, sed inquit: „Quodcunque dixerint, facite" [2]) etc. Servos autem electos, quos in humilitate sua fundavit, non primos appetere accubitus, non filacteria ampliare,[3]) non principatus quaerere, sed dixit: „quis inter vos maior[4] est, an qui recumbit? Aut is, qui ministrat?" Similiter conclusit dicens, quod maior sit, qui decumbit.

Magnus pater et gloriosus divusque doctor Augustinus coelibem diligens vitam, praeceptorem imitans, ne frumentum procacibus curiosis, frivolis, laudipedis, vana petentibus ex administratione relinqueret superbiae, et ipse praepositum episcopis maioribus implicitis in administratione aliquali praeeminentia corporis proposuit, utique semiplene, cum dixisset in regula sancta: „Praeposito, tamquam patri oboediatur," [5]) hoc excepto, ut maior authoritas alia super praepositum non enervetur, cum dixisset: „Multo magis presbytero, qui omnium vestrum curam gerit." [6]) Hoc est secundum sacros canones, a quo praepositus recipit authoritatem, nec parum obligare voluit subditos regulae oboedire superiori, quam praeposito, cum dixisset: „Multo magis presbytero" etc. Et ad detestandam omnem praepositi superbiam propter illam praeeminentiam et administrationem subintulit: „Honore sit coram vobis,

[1]) Fol. 38a. Dle rkp. olom. stud. knih. II, 72 3, kopie 18. stol. Před titulem předchází záznam o Jaiserově opisu »Specula«.
[2]) Mat. 23, 3.
[3]) U. m.
[4]) Srov. Mat. 23, 5.
[5]) Regule sv. Augustina, kap. XI.
[6]) U. m.

substratus sit pedibus vestris," et illud: „Patiens sit ad omnes."[1])

Sed, ut cum bona dicam, istis temporibus parum literati „scientiae inopes, honoris, fumique et venti transitorii cupidi," ut amplissimo D. Bernhardus Eugenio, summo praesuli, olim monacho scribens[2]) allocutus: „Culmen honoris," et „detestans, scilicet vitam: Sunt, qui omnium authoritate abusi, tanquam ipsi extra legem, vel supra positi, usurpant sibi authoritatem adulteram: Subditos opprimetes, conculcantes, opinionem suam trahentes, hos officiis allicientes, alios vexationibus afficientes, ut ipsi libere non patrisare, sed damnari possint," cum expresse hoc pater inclytus prohibeat in regula dicens:[3]) „Non se existimet potestate dominante, sed charitate serviente felicem," utinam servitente, Christi exemplo felicem, quoniam Christus prius coepit facere et postea docere! Capitaneus semper in armis noctuque paratus, ut se et exercitum conservet.

Sed coecus ductor, qui prior et omnium regulis, praeceptis et statutis est adstrictus, sicut capitaneus et praecessor per devia gradiendo aliter suo stulto sensu regulae et statutis sua praeferre praesumit authoritate, cum duntaxat illi iure concedatur, ut in aliquibus, vel necessitate compellente vel pietate suadente dispensare possit, ipse secum dispensat nec necessitate nec pietate, sed curiositate, temeritate, nec ut bene et regulariter vivat, dispensat, ut non dispensatus, sed dissipatus ad infernum liberius eat. Quare provisum est sacris canonibus, quibus regulae et statuta omnia subduntur, ut praepositi presidentes suis limitibus concludantur, ne nimis emulgentes, emulgeant sangvinem in suam perditionem. Ideo bonus aemulator bonarum primarumque traditionum inititque cenceptibus, sed satagit scire, quaerit intelligere, non dedignatur doceri, quod ignorat, ne dicatur ei: „Ignorans ignorabitur,"[4]) et illud: „Quia repulisti scientiam, repellam et ego te, ne sacrificio fungaris mihi,"[5]) cum hoc cavetur in canone, ut ignarum deiciat, ne alios secum ducat in interitum.

Provisum ergo est de subditorum subiectione, ut oboediant, quoniam „melius est obodire, quam sacrificare," ut inquit Augustinus. Sic oboediendum est, ut bono praelato in malo consentias et malo in bono non contradicas, quin imo praelato excedenti metas sui officii subditus oboedire non tenetur, canone XI, qu III qui resistit et canone „Julianus".[6])

Provisum est etiam, ne praelati subditis insolescant, cum dicat

[1]) Tamže.
[2]) „De consideratione," Migne, P. L., 182, 727—809. Nelze nalézti.
[3]) Kap. XI.
[4]) I. Cor. 14, 38.
[5]) Os. IV, 6.
[6]) c. 94. C. XI., qu. 3.

„Summus omnium praelatus.“ „Sic volumus superiorum iura servari, ut inferiorum nolumus iniurias sustinere.“ „De statu monachorum,“ cap. „In singulis“.[1])

Item praepositus aliis non debet ferre moleste, aliquem sibi praelatum esse, sed oboedientia, quam exigit ab aliis, ipse impendant, et can. „Qui scit se,“ qu. 6.[2])

Item praelatis, etiam frivolis dicitur: „Non pudeat vos errorem“ vestrum corrigere, qui positi estis,[3]) ut „aliorum corrigatis errorem,“ „De accusacione et inquisicione,“ „Qualiter et quando,“ alioquin male administranti, canonici resistere debent, „De appellationibus“ cap. „Quum“,[4]) iniuncta glossa.

Capitularis enim authoritas haud parva est, cum qualiscumque praelatus in arduis et perpetuis et certis in iure expressis sine consensu nihil agere potest. Hoc experti patres nostri instituti nostri, attenta regula, quod non se existimet praelatus habere potestatem dominantem sed servientem substratus fratrum pedibus[5]) in re minima et favorabili pro religionis et collegii, ac divini cultus augmento, obicem posuerunt, cap. 1., ubi de novicio dicitur: „Cum praeposito visum fuerit, ut recipiatur, illo foris manente, dicatur fratribus in capitulo, ut eorum consilio et consensu fiat,[6]) ita ut non solum consilium requirat, sed consensum, sine quo authoritate propria minime receptio valeret.

Item iidem patres in eisdem statutis authoritatem conventus expresse non flocci penderunt, sed honore praetulerunt, cum in capitulo „Lecturus“[7]) statuissent, quod lecturus procedens ad legendum, altari ante se et conventui post se inclinet, et non dicitur praelato soli, sicut iam sibi aliqui usurpant ex superbia etc.

In statutis, quae pertranseo et lectori relinquo, copiosius autem de authoritate et potestate prelati et conventus, sive capituli, canones sacri et sanctorum decreta distingvant, videlicet in rubrica „De his, quae fiunt sine consensu capituli“, sicut officialis domino suo, sic praelatus rationem reddet conventui ex officio suo et depositus rationem reddere debet de administratione, „De statu monachorum“, „Ea quae“.[8]) Ergo magis non depositus, glossa „Panormitanus“ (sic). E contra debent esse, cum consensu non valent, patet per totum in textu et glossa.

Item secundum rubricam, „quae fiunt a maiori parte capituli“, similiter potestas capituli et non praelati elucidatur. Omitto

---

1) c. 7. X. III. 35.
2) c. 14. C. II., qu. 6.
3) c. 17. X. V.
4) X. II. 28.
5) Srov. regule sv. Aug., cap. XI.
6) Stará statuta, fol. 1b.
7) T. d., fol. 4a.
8) c. 2. X. III. 35.

id, quod praelatus sine consensu fratrum nihil alienarepotest, alias est suspensus ab officio et beneficio, imo debet deponi, et fratres non denunt antes eum similiter sunt suspensi. Patet in rubrica „De rebus ecclesiae non alienandis“,[1]) cap. „Nulli liceat“,[2]) et „Eodem“ lib. VI, cap. I. et cap. sequenti.[3]) Item et in Clementinis [4])

Item tanta est capituli authoritas prima, imo fratrum singulorum, quod licet alias accusare non possint, tamen ab accusatione praelatorum non prohibentur, quibus, qui propria non habent, de rebus collegii expensa dari debent, ut in accusacione [5]) „ex parte“ [6]) et infra, cap. „Olim“ I. a V.[7])

Item casus depositionis in cap. „Cum ad monasterium“, „De statu monachorum et canonicorum regularium“. „Si praevaricator, ordinis contemptor fuit et sit seu negligens aut demissus, pro certo se noverit non solum ab officio deponendum, sed alio modo secundum regulam captivandum“ [8]) et 16. „Ea quae“. „Si dilapidator inventus fuerit, vel alias merito admonendus, amoveatur sine iudiciorum strepitu a regimine abbatiae“.[9]) XVIII., qu. II. „Si quis abbas cautus in regimine, humilis, castus, misericors, sobrius non fuerit, divina praecepta verbis et exemplis non ostenderit, a suo arceatur honore.“ [10]) Fratres sed quare talia tolerant et se periculis animarum exponunt non contradicendo praelato et consentiendo, non contradicendo aut non denuntiando praelatum? Et est racio, qua vel aliqui timent persecucionem praelatorum, vel timent privari officiis, vel sperant adipisci officia, ideo vel blandiuntur praelatis, confortant eos, produnt zelatores observantiae, inter se discordant, commune bonum non advertunt, ideo necessario praelatorum potentiam ipsi cum collegio destruunt, vilipendent et confundunt. Quae omnia visitatio corrigeret et normam futuris daret, ubi ergo non est visitatio, ibi fit omnium corruptio et perpetua destructio.

Causa turpis et detestabilis superbiae praelatorum cum sacrorum canonum ignorantia, et maxime bonorum fratrum patientia! Qui de fratrum subiectione, oboedientia, poenitentiis tractant et ceremoniis, nihil autem de praelatorum institutione, moribus et vita, confirmatione, visitatione, correctione, depositione et eorum authoritate, sed ut ipsi, qui alios regunt sacris cano-

1) Správně má býti: „De rebus ecclesiae alienandis vel non“.
2) c. 5 X. III. 13.
3) c. 1. 2. in VI. III. 9.
4) c. un. Clem. III. 4.
5) Rozumí se: „De accusationibus, inquisitionibus et denuntiationibus“.
6) cap. XI. „Ex parte tua“.
7) c. 11. 16 X. V. 1.
8) c. 6. X. III. 35.
9) c. 8. X III. 35.
10) c. 15. C. XVIII., qu. 2. Správně takto: „Si quis abbas cautus in regimine humilis, castus, misericors, discretus, sobriusque non fuerit, ac divina praecepta verbis et exemplis non ostenderit, ab episcopo, in cuius territorio consistit, et a vicinis abbatibus et ceteris Deum timentibus a suo arceatur honore“.

nibus tanquam peritiores regantur, ut in rubrica „De statu monachorum et canonicorum regularium“, „De vita et honostate clericorum“. — De regularibus et ceteris rubricis plurimis res decretales et patrum decreta sanctorum, quae omnia ignorantes, ut frivoli fratrum iura suffocantes, violantes, et fratrum patientia vel timore ipsi pro sua voluntate vivunt et sic dominantur, prout volunt, de temporalibus et spiritualibus disponunt cum fratrum contemptu, quod nec apud canonicos cathedrales talis inconveniens patet patientia praeposito vel decano, minime apud religiosos observantes, qui singulis visitationibus corrigunt errores singulorum et mutant praelatos capitosos. Quisquis ecclesiae aut apostolicis voluerit contradicere decretis aut consuetudinibus, deinceps inter sanctos non habeat locum nec de eius iudicio quisquis curam habeat, et iam damnatus est, scilicet pro haeretico, ut in capitulo: „Violatores canonum“ poenam habes expressam.[1])

Redite ergo ad cor et inspicite illud insigne privilegium vestrae dignitatis, quod „non potestate dominante, sed charitate serviente felices“ [2]) assumi meruistis, delectet vos onus, non honor, charitas, non potestas, servitus impensa aliis, non suscepta ab aliis, iuxta quod B. Paulus ait: „Cum essem liber in omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrifacerem.“ [3]) Eia, vos praelati, pincernae veri Salomonis Jesu Christi et camerarii et secretarii et dispensatores misteriorum Dei, diligenter attendite, in quo gradu et dignitate sitis constituti, scilicet, super bona domini, in vobis pendent animae sanctorum vestrorum vobis commissorum. Unde scribitur [4]): Sangvinem eorum de manibus eorum requiram“, perpendite, quaeso, praedictam scientiam, qnia cui plus committit, ab eo plus exigetur. Studete statuta patrum nostrorum pro posse observare, et ante omnia laudabiliter vivere iuxta regulam, quae praecipit, circa ipsos „seipsos bonorum operum praebeant exemplum“. [5]) Sicut enim alios praecedunt ordine, ita eos praecedere debent sanctitate, ut eorum exemplis discant fratres, qualiter vivere debeant, ut non tantum quaerant lucrum rerum temporalium, sed animarum, pro quibus Filius Dei mortem sustinuit Ipsi honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.

---

1) c 5. C. XXV., qu. 1.

2) Regule sv. Aug. kap. XI.

3) I. Cor. 9, 19. „Nam, cum liber essem ex omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrifacerem“.

4) Ezech. 3, 18. . . »sanguinem autem eius de manu tua requiram«.

5) Regule sv. Aug. kap. XI.

Posudky.

Jiráskova husitská dramata.

Jirásek napsal tři dramata o době husitské: „Jan Hus“, „Jan Žižka“ a „Jan Roháč“. Licentia poetica básníku dramat historických dovoluje děj pravděpodobně doplniti nebo přikrášliti, ale nikdy nepřipouští, aby spisovatel vylíčil předmět své práce tak, jakým nebyl. U Jiráskových her se nepotkáváme bohužel s touto zásadou. Katolická strana se v nich předvádí obecenstvu jako společnost intrikánů a nemravů, kdežto Hus a husité jsou u něho samí světci. V zájmu historické pravdy jest ona dramata zrevidovati.*)

I. Jan Hus. Hlavní závadou tohoto dramatu jest, že v první části, pokud se odehrává na půdě domácí, dal se příliš unášeti svojí jednostrannou husofilskou fantasií, v druhé části, při ději v Kostnici pak příliš volně čerpá z Mladenovice, takže na mnohých místech je s jeho zápisy v úplném rozporu. Hus i jeho odpůrcové bývají leckdy

---

*) K úvaze této, probírající svůj předmět s hlediska pouze dějepisného, budiž také připomněno, co již r. 1891 v Hlídce literarní napsáno a dokázáno o Jiráskově zcela neodůvodněném hanobení Jana z Jenštejna svaté paměti (v povídkách »Mezi proudy«).

Jakkoli sporné mohou býti jednotlivé otázky o dějepisné věrnosti v dílech básnických, jedna zásada jest a musí zůstati nespornou, pokud jde o známé osoby dějinné: Nepromluvíš křivého svědectví čili: nelži a nepomlouvej! Zásadě té podroben jest každý vědomý projev lidský, tedy i básnický. Bez důvodu a důkazu hanobiti památku zemřelého zove se kannibalstvím a hyenismem. Avšak i ten, kdo zemřel před tolika a tolika lety, má právo na svou čest, a žádná básnická volnost nedovoluje na ni bez důkazů sahati; a kdo tak činí, byť i byl sebe větším umělcem, je, docela jako mezi živými, ničemným nactiutrhačem a pomluvačem. A jako mezi živými žádné právo básnické invence nedispensuje od přirozeného zákona: nemo praesumatur malus, nisi probetur, tak nutno zacházeti také s osobami dějinnými.

Jinak ovšem má volné pole tendence, mohouc podle záměru svého přimýšleti osoby a příběhy, charakterisovati dobu a společnost její invencí do té míry volnou, pokud neodporuje rysům známým a zjištěným, motivovati výroky a skutky dle pravděpodobnosti, ale opět ne proti zjištěné pravdě; sice je to nejen proti dějinné věrnosti, nýbrž i proti zmíněnému stežejnému zákonu mravnímu, jde-li o bezdůvodné osočování. Ani v básnictví nižádný účel neposvěcuje prostředků nekalých. V našem případě tedy tendence husitská, myslí-li, že nemožno „vyzdvihnouti“ „nejslavnější doby“ českých dějin jinak než právě ostouzením protivné strany, třeba stejně české, má ovšem značnou volnost v invenci i motivaci. Ale ani tu nesahá volnost její tak daleko, aby proti dějinné pravdě směla zkreslovati známé osoby, výroky a příběhy, a jednostranné pojetí své předváděním jen stinných typů na straně protivné vydávati za obraz doby. Ruší-li v historických básních umělecký dojem nepřesnosti jinak nelišného rázu, nemůže skutečnému umění nebýti na ujmu tendenčně vypočítavá jednostrannost a zaujatost.

Z obojího tendenčního zabarvení, dějepisně oprávněného i neoprávněného, poznáváme ostatně osobnost pisatelovu: z onoho zvláště směr myšlenkový, z tohoto zvláště nešlechetnost mravní. *R.*

při tom vyličováni na škodu Jiráskova díla, které takto v očích znalců klesá na tendenční karrikaturu doby.

V prvním jednání předvádí obecenstvu mistrovy odpůrce, jež charakterisuje veskrze jako lidi špatné, uváděje většinou proti nim věci, jichž nelze naprosto doložiti. Příležitost mu k tomu zavdává jejich schůzka na faře svatovojtěšské. Horlivý přívrženec Husův, krejčí Polák si dobře všech účastníků všímá, pronášeje při tom o nich ostré úsudky.

Michal de Causis „dolů nechal, peníze ukradl a pryč do světa". Slova tato působí dojmem jakoby Michal sebral peníze a utekl s nimi pryč. Tomek (Děj. Prahy, III 521) píše: „Maje nějakou známost v hornictví, vzal na sebe úkol od krále Václava, připraviti zlaté doly Jílovské v lepší stav, k čemuž svěřeny jsou mu potřebné peníze. On však ničeho nepořídiv, i s penězi utekl ze země . . ." To jest veliký rozdíl, zakopat někde část peněz anebo se vším prchnout! S tímto důležitým momentem se u Jiráska nikde nesetkáváme, pročež není ani trochu divno, že se mu jeví jako „farář podvodný" (273.)

Jinak představuje střídníka od sv. Jiljí, Jana řečeného „Peklo". Jméno jeho zavdal p. sp. podnět k vylíčení tohoto muže jako mamiče lidu, jenž o sobě na kázání vypravuje, jak byl — v pekle. Rozhovor Marty s Polákem je nám toho dokladem:

Marta. Jen Kristus Pán vstoupil do pekel.
Polák. A ten sádelný střídník káže, že tam byl také. (168.)

Kde se nám zachovalo kázání, ve kterém Peklo něco podobného tvrdí a v důsledku toho: jakým právem odsuzuje ho Marta z rouhačství? O něco dále jej uvádí jako opilce — „je pitím rozjařen" (177) a při této příležitosti ho nechává dokazovati, že byl vskutku v pekle. (178 a 179.) Tento nesmysl, jaký se může zroditi jenom v hlavě opilcově, ironisuje Žofka slovy: „Jen ho nechte, toť zbožné kázání" (179.) Znovu opakujeme: podobného kázání Peklova se nám nedochovalo a přece má p. Jir. dosti odvahy, aby nepříčetné žvanění ironisoval jako „zbožné kázání".

O studentovi Bernardovi se pouze dovídáme, že byl vůdcem útoku na Betlém.[1]) Jirásek také ví, že byl synem Peklovým.

Polák (vyrazí na ulici). »A ty z kuběny, z farářovy podběhy, kterou jsme musili z fary vyhnat, po které plvali a blátem házeli, když jsme ji vedli pod pranéř, víš-li, ty synku nekázaný« (172.)

O Peklovi nemáme ani jedinkého pojednání a přece nám Jirásek o něm tolik podrobností povídá! Z kterého historického pramene čerpal tyhle údaje? Na základě tak „věrohodných" dokladů jej celkově charakterisuje jako člověka, „kterého ani čerti nechtěli" (175.)

Faráře od sv. Vojtěcha vyličuje jako svatokupce, nechtějícího pochovati chudáka, dokud by mu vdova po něm pozůstalá předem nezaplatila. Ta (Maří) s pláčem si stěžuje na podobné jednání sousedům (176), kteří faráře odměňují epithety: „Svatokupec! Dráč! La-

[1]) Docum. M. J. Hus 719. „Němci s meči přiběhli na Betlém a já káži, jichž póvod byl jest Bernart Chotek . . ."

kamec!“ (u. m.) Tak jedná ten, jenž rouhavě se chlubil, že je důstojnější nežli matka Páně, on že může kdy chce Boha stvořit svěcením, a matka Páně že jen jednou Boha porodila. Kde se nám dochovalo toto kázání faráře od sv. Vojtěcha? Zmíněná slova jsou fráse ze souvěkých primičních kázání, jež p. sp. jednoduše připsal jemu. — Na to jí Žotka dává jednoduše peníze řkouc: „Jdi do krámu, jemuž fara říkají, a zaplať tomu necitelnému kramáři . . .“ Předně jest něco podobného naprosto neprokázáno a za druhé jest příliš jednostranno vytýkati hrabivost odpůrcům Husovým, i když mezi jeho stoupenci byli lidé podobné kvality. Nejlepším toho důkazem je list Křišťanův z r. 1416,[1] kterým on odsoudil své vlastní stoupence: „Se všech stran vystupují *naši* lžikněži opilí poživační a nad míru pohoršující, kteří předstírajíce, aby se zdálo, že učinili něco nového, hlásají chudobu, vyprazdňujíce měšce vdov . . chtějí míti příjmy církve, ale bez práce míti všechno v nadbytku.“ — Na tuto charakteristiku — některých — husovských kněží jsme si vzpomněli když jsme pročítali první děj Husa, ve kterém nebylo mezi protivníky mistrovými ani jediného poctivého člověka!

Proměna je protikladem k předchozímu ději, předvádějíc Husovy stranníky jako světce. Hus jakožto přísný mravokárce velmi se rozhorluje nad zápovědí svobodného kázání. Prý se tak stalo, aby on měl „mlčet, třebas jen na chvíli a schvalovat převráceného kněžstva pokrytství a pýchu, nádheru a zpupnost, lakomství a smilstvo, svatokupectví a jiné hříchy, které on do této chvíle oznamoval a káral, abychom zase byli přivedeni k životu apoštolskému“ (186.) To je prostě překrucování. V zápovědi[2]) neděje se o pokárání mravokárných snah ani nejmenší zmínky, nýbrž dočítáme se tam o nauce Viklefově, k jejímuž šíření nemohla církev přece propůjčiti kazatelen a chrámů, když ji před tím byla odsoudila. Rovněž se nedá mysleti, jakoby zakročení proti viklefismu bylo pouhou zástěrkou sloužící ku znemožnění snah opravných. Vždyť ani vrstevníci Husovi podobnému tvrzení nevěřili. Ondřej z Brodu jednou pro vždy vyvrátil podobné tvrzení. V dopisu odeslaném Husovi napsal:[3]) „neříkejte, že jste byl vyobcován a pronásledován pouze proto, že jste potíral zlořády kněžstva!... Mluvíte o zlořádech kněžstva: ale o knihách a *bludech Viklefových nečiníte žádné zmínky. Já, ubohý človíček*,

---

[1] »Ex omni parte enim insurgunt nostri pseudosacerdotes ebriosi, luxuriosi et supra modum scandalosi, qui sub hypocrisi, ut aliquid videantur fecisse novi, bursas viduarum evacuant, paupertatem praedicant... volunt habere ecclesiae redditus, sed sine laboribus in omnibus abundare« ... Docum 635.

[2]) Doc. 374 376.

[3]) Doc. 520 .. »non veremini dicere, quod solum propter impugnationem criminum, quae clerus sequitur, excommunicationem et persecutionem patimini! ... Dicitis de criminibus clericorum: sed de erroribus et libris Viclef, quos protegitis, nullam mentionem facitis. Ego pauper homuncio dico, si non al a: propter hoc, quod praedicatis contra clericos, nullus vos, ut aestimo, excommunicaret; nam et ab antiquis temporibus Milicius, Conradus, Seekna et alii quam plurimi contra clericos praedicaverunt, nullus tamen propter hoc excommunicationis fuit sententiae subiectus.«

pravím, že k vůli kázáním proti kněžstvu by vás nikdo nevyobcoval; neboť již od dávných časův kázal proti kněžím Milič, Konrad, Štěkna a mnozí jiní a přece žádný z nich nebyl proto vyobcován". Žádný z těchto mužů nepřešel z pole praxe církevní na pole dogmatické a proto nedostal se do exkommunikace.

Příklad toho je na někdejším stoupenci Husově, Janu Protivovi z Nové vsi, o kterém Novotný [1]) píše: „jeho kázání z první doby jeho činnosti svědčí, že také on byl v té době horlivým stoupencem opravného hnutí. Jsou plna ostrých výčitek proti kněžím i mnichům, ale ovšem i proti nemravnosti laiků ... jeho snaha nevybočiti z mezí církve činí ho nejednou podobným Štítnému" ... Zde je tedy příčina Husovy exkomunikace, zákazu jeho kázání a rozchodu s četnými stoupenci: oni zůstali na poli katolickém, považujíce za nesprávné, aby zároveň s praksí měla býti měněna i dogmata, kdežto Husovi byl rozchod s praksí církevní mostem vedoucím k rozkolu s officiální církví. V dogmatických úchylkách jest příčina zápovědi kázání a nikoli v znemožnění jeho snah opravných. V těch jej naopak církev sama podporovala! Poměr mistrův k arcibiskupovi Zbyňkovi jest nám toho nejlepším dokladem. „Zbyněk totiž přiklonil se hned s počátku k českým mistrům ... M. Janu Husovi, jehož si zvláště oblíbil pro jeho horlivost kazatelskou, dal dovolení, aby kdekoliv by shledal jaký nedostatek jemu to oznámil. Není pochybnosti, že Hus používal přízně arcibiskupovy a upozorňoval ho na zlořády, aby byly odstraněny." [2]) Proto také svolal r. 1403. synodu, v jejíchž „dekretech lze viděti následky tohoto dobrého působení Husova". [3]) Na to pak Dr. Sedlák dodává: „Arcibiskupova přízeň umožnila Husovi, že směl na konci r. 1404. výtky, jež duchovenstvu činil s kazatelny betlémské, přednésti mu přímo." Stavěla mu tedy církev překážky ohledně nápravy mravů?

Odchýlení Pálče od Husa líčí Jirásek pochybeně. Na dotaz Husův: „Oč ti běží? Přece ne o důstojemství od nich?", odpovídá... „A kdybych i důstojenství žádal! — Nemám-li na ně práva, je-li to hřích, řádně dojíti důstojenství?" (189) V další rozmluvě mu Hus otevřeně vyčítá ... „Bojíš se postavit se, když jde do tuha, mocným tohoto světa se postavit, pozbýt jejich přízně". Ohledy na přízeň světskou a vypočítavé úmysly beneficiální při Pálčově obratu nerozhodovaly. Působil zde činitel daleko čestnější: hluboké vzdělání theologické, daleko hlubší než bylo u Husa. Fikrle [4]) o tom píše: „Hus hledá příčiny jeho obratu v bázni světské a před mocí papežovou a velkých prelátů. Třeba si však uvědomiti, že v té době Hus již stojí ve zjevném rozkolu s církví. Tak daleko střízlivě myslící a málo vzletný duch M. Štěpána se neodvážil, byl příliš theolog, aby dovedl tak lehko zbaviti se pouta církevních doktrin. Jeho přesvědčení

---

[1]) Nábož. hnutí české ve 14. a 15. stol. Sbírka přednášek a rozprav IV. str. 239.-240.

[2]) Sedlák, M. J. Hus 103 d.

[3]) U. m.

[4]) Čechové na koncilu kostnickém ČČH. IX. 190—191.

o autoritě církevní a papežské, jak je vypracovala středověká theologie, zrací se ve všech jeho spisech — on nemohl jíti dále, jakmile Hus postavil se proti takovému základnímu učení katolické církve.[1]) Proto stojí Páleč proti Husovi za jedno s institucí, která je hlavní představitelkou církevní doktriny, s theologickou fakultou.“ Fikrle takto vyvrátil bludná domnění o obratu ve smýšlení Pálčově.

Připisovati Husovi autorství písně „Navštiv nás, Kriste žádoucí“, jak p. spis. činí slovy Pálčovými „Houf se blíží —á— zpívají tvou písničku“ (195) jest nesprávno. Sedlák[2]) o ní píše: „Nejedlý přiznává sám (že je) staršího data, a že ji Hus upravil ke zpěvu, není jisté.“ (P. d.)

A. Neumann.

* * *

Gab. Ronaj, V městě. Drama o 3 jednáních. Knihovna Družiny literární a umělecké, sv. V. Olomouc 1917. Stran 80. Cena K 1·70.

Po „Sluneční písni“, prvním dramatickém pokuse Ronajově (1914), jest nové jeho dílo slohově i divadelně mnohem vyspělejší, ale dramatem bych ho přece ještě nenazval: je to spíše „obraz ze života“, ovšem ucelenější a myšlenkově soustředěnější, než bývají různé divadelní hry označené tímto názvem. Snaží se řešiti časovou — před válkou ovšem — otázku útěku z venkova do měst a ukázati zhoubný vliv velkého města na venkovany. „Město vraždí lidi.“ Příčin útěku jest sice více a mnohdy hlubších, ale ona, kterou tu p. spis. znázornil, bývá asi nejčastější: touha po lehčím živobytí a větším výdělku i volnějších zábavách, vzbuzená hlavně příkladem jiných. Tato touha uchvátí rodinu slováckého chalupníka Míška, pevného, rozumného a zbožného písmáka, jenž jí konečně povolí proti svému přesvědčení a přijme v městě místo podomka, ačkoli slíbil umírajícímu otci, že neopustí rodné chalupy. Mučí jej proto výčitky svědomí i tesknota po venkově a rodných polích, dusí jej městská neupřímnost a mravní zkaženost, chce se vrátit domů aspoň s dcerou Katuškou, na níž si zakládal a jíž věřil — ale v tom se dovídá, že i Katuška ve službě mravně klesla. Vidí v tom trest boží a umírá pak náhle posmíván těmi, jimž dříve vytýkal zkaženost.

Jak vidno, je děj zcela jednoduchý, vyvíjí se přímo bez větších zápletek, takže s bídou jen stačí vyplniti tři jednání. Některé scény ukazují zřejmě svou naivní stavbou, že autoru chybějí dosud zkušenosti divadelního praktika a že jeho školou v té příčině byla asi jen ochotnická jeviště; jiné však jsou zcela životné a plastické, dialogy v nich přirozené a úsečné, nerozbíhající se na plano do široka, ale spějící soustředěně k hlavnímu cíli. Všude pak viděti, že venkovské poměry i jednotlivé osoby jsou spisovateli bližší, známější i milejší, než

---

[1]) Bylo tedy Husovi zapovězeno kázati, aby se církev nemohla vrátiti ke stavu apoštolskému?

[2]) Hus 368.

byl svět „Sluneční písně“. Platí to zejména o Miškovi, jediné dramatické osobnosti, jež skutečně prožívá na jevišti svůj vnitřní rozpor. Katuška, jíž ilustratorka Zdenka Vorlová-Vlčková v pěkné jinak výzdobě knižní věnovala největší pozornost, je postava více pasivní, poddávající se skoro vždy cizí vůli. Ostře, někde až nepříjemně realisticky kreslena je postava její matky.

Třebas tedy dílo Ronajovo není ještě dokonalým činem, zralým pro veliká jeviště, má přece své literární a umělecké přednosti, jež se mohou dobře uplatniti na našich menších spolkových scenách. Spisovateli bude to jistě pobídkou, aby dále rozvíjel své nesporné básnické i dramatické nadání. Dnes divadlem možno působiti neméně než povídkou a románem. A naše katolická literatura neměla dosud silnějšího dramatika.

Bedřich Konařík-Bečvan, Judita. Kresby z východní Moravy. Knižnice »Evy«, sv. III. Olomouc 1917. Stran 126. Cena K 2·40.

Knížka mne radostně překvapila, jako asi každého, kdo sledoval před lety počátky belletristické tvorby Konaříkovy. Odvedla jej brzy od ní horlivá činnost ve hnutí abstinentním — dnes možno říci, že jen ke škodě naší literatury. Neodmlčel se sice úplně, ale své umělecké nadání dal do služeb protialkoholního boje: napsal řadu tendenčních povídek, z nichž asi dvě nebo tři přijal i do této sbírky, vyloučiv z nich nadměrnou tendenci. Ale myslím, že ani tato léta boje nebyla tak zcela promarněna: spis. měl tu jistě příležitost studovati podrobně duši lidu a nahlédnouti zvláště do jejích temných koutů, kde z otrávené půdy vyrůstají často podivné květy pověr, vášní i zločinů. Několik nejlepších čísel knížky jest důkazem, kolik dovedl vytěžiti z této znalosti, doplněné křesťanskou láskou, chápající a odpouštějící. Tak již „Judita“, skoro jen načrtnutá historie ostravské krasavice, prožívající několik okamžiků před smrtí svůj pohnutý život a šlehané ztělesněnými výčitkami probuzeného svědomí; pak zvláště „Tatíčkova nemoc“, pevně, zhuštěně a psychologicky věrně kreslený obraz valašského zločince, pronásledovaného svědomím a volajícího po vyznání. Hodně silného, svou životní pravdivostí až krutého realismu je v pochmurných kresbách „Hronkova pomsta“ a „Lékařka“, jež vyznívá skoro pessimisticky v ironii marného boje proti vládě alkoholu. Stinné stránky lidských povah, jak se projevily nynější válkou, šlehá umělecky slabší, ale zajímavá „Legenda“. O ostatních pěti povídkách, skoro stejně pochmurných píše p. spis., že je upravil ze svých starších, asi ještě studentských a bohosloveckých prací. Jak důkladná a věci prospěšná byla tato úprava, viděti třebas z povídek „Lítost“ a „Hedvička“, otištěných kdysi ve sbírce „Povídky z různých končin“ (Slezská kronika 1904). Toto srovnání také nejlépe ukazuje, jak Bečvan vyspěl ve svém umění i formálně, zbavil se sentimentálních sklonův a stal se i ve svých výrazových prostředcích hutným, jadrným,

právě tak jako ve volbě svých námětů. Nemožno než přáti si, aby neodkládal již péra.

Jiří Sumín, Děti soumraku. Povídky skoro neuvěřitelné. Moravsko-slezská kronika r. XXVIII. Nakl. R. Promberger v Olomouci 1918. Stran 168.

Jako ve většině svých dosavadních povídek a románův obírá se spisovatelka i v této sbírce se zvláštní zálibou pochmurnými a záhadnými stránkami našeho venkovského lidu. Se zřejmým úmyslem vyvolati ve čtenáři dojem tajemné hrůzy vypravuje někdy podivné, „skoro neuvěřitelné“, ale často zcela obyčejné příběhy, při nichž nechybí ovšem noc, kosti nebožtíků, zjevení, šílenci a vraždy, ukrutné kněžny a vychytralí františkáni, ďábel a různé pověry. Nejpatrněji jeví se tento úmysl v povídce „Karnyfel“, kde jedná se ne již o venkovany, ale o městské, „intelligentní“ lidi. Malá jejich společnost oslavuje v osamělém domě narozeniny mladého muže. Za mlhavého večera přijede pojednou na koni tajemný bankéř, jenž se prohlašuje za svobodného zednáře. Mluví se o ďáblu, starý učitel vypravuje hrůzyplné příběhy o jeho moci, mladá paní, jež hned koketuje s bankéřem, ráda by viděla ďábla, bankéř jej tedy vyvolává, až potvrdí podezření některých, že on sám je ďáblem. Babička pokropí jej svěcenou vodou — a hned „hrozná rána otřásla stavením, jelení parohy spadly se zdi, hodiny se zastavily a svíčka zhasla.“ Pod okny dusot koně, viděti jen jiskry, jež tryskaly pod jeho kopyty . . .

Z tohoto soumračného ovzduší zcela se již vymykají dvě poslední povídky: skoro humoristicky zahrocená, ale jinak velmi slabá „Bláznivá dívčina“ a „Koňaři“, líčící společnou vášeň starého hraběte a mlynáře pro koně. Že jména koní píše spisovatelka velkou písmenou, kdežto jméno Bůh — až na skrovné výjimky — malou, patří snad u ní již k modě. Ale nevkusem jisté jest, píše-li — a to dosti často — po macharsku „pámbu“. Vždyť její osoby komolí ještě i jiná slova, a přece píše je správně. Proč tedy jen toto? Zní to tak podskalácky, neženský!

L. Grossmannová-Brodská, Očarovaný Nikolaj. Veselé a vážné obrázky z Petrohradu a okolí. Nakl. R. Promberger v Olomouci 1918. Str. 72.

Knížka jest asi literární kořistí spisovatelčiny cesty na Rus ke konci ruskojaponské války. Poučila se tam o některých ruských zvycích, o životě boháčův i mužiků, všimla si několika pouličních figurek petrohradských, v klášteře Sergějevském zaujal zvláštní její pozornost bratr rodilý Černohorec, slyšela asi několik historek, jak snadno ruské dámy zamilují se do mnichů („Blouznivci“), jak zbohatlíci rádi a nevhodně ukazují svou dobročinnost („Dobroději“), jak služební okrádají a podvádějí své dobromyslné pány („Hloupý Míša“. „Matka vdova“)

jak carská vláda pronásledovala často ušlechtilé lidi („Nihilistka“) — a zpracovala je svým prostým, průhledným způsobem, jenž nestaví si vyšších uměleckých cílů. Lepší jsou „vážné“ obrázky, „veselé“ spíše zarážejí naivností námětův a nedostatkem vtipu. Většina byla asi psána jako časopisecké feuilletony v různých dobách, poněvadž mnohá poučující vysvětlení o ruských poměrech a zvycích několikráte se opakují. *M.*

Rozhled

Náboženský.

Biblika. Nesnadné místo z listu sv. Pavla ke Galatům (3, 10 dd) vysvětluje Dr. Phil. Häuser (Kath. 1917, 345 dd) výkladem od dosavadních poněkud odchylným. „Kteříkoli ze skutků Zákona jsou, pod zlořečenstvím jsou, neboť psáno jest: zlořečen každý, kdo nezůstane ve všem, co psáno jest ve knize Zákona, aby činil věci ty". Zákonem je tu ovšem Starý zákon, výslovně Dt. 27, 26.

Dle H. mylně vykládáno, že nikdo zajisté vždy nevykonal všeho, čeho Zákon žádal, a proto... Správný výklad prý jest: Apoštol staví tu proti těm, kteří jsou ze skutků Zákona, ty, kteří jsou z víry (Gal 3, 9 a 10). Zákonem rozumí tu především státní, politickou ústavu starozákonní, která jako každá politická říše, chce li obstáti, nucena zachovávání svých předpisů vynucovati výstrahami a předpisy trestními, z nichž ve SZ častým bylo zlořečenství. Činil tak i SZ, nemaje však moci, aby, jako Nový zákon, říše duchovní, božskými prostředky milosti zjednával také sílu vůle, pokrok mravnosti a tím věrnost v zákoně, aby místo zlořečení v případě věrnosti dával také požehnání, ačkoliv i SZ o tomto mluví. Pod touto stálou hrozbou zlořečenství stáli tedy příslušníci starozákonního společenství. „Každý stát, srovnává H. dále, mluví sice o kultuře, humanitě, blahu lidu, ale žádná politická moc přes nejlepší vůli a přese všechny námahy nedovedla dáti, o čem mluvila a co slibovala. Světová válka jako posel boží měla nás opět o tom poučiti, co nejstarší křesťanství a především sv. Pavel, někdejší nadšený nacionál, tak bolestně cítil a poznával".

Žádal sice SZ víry v jednoho Boha. „Ale jakožto politická moc měla tato říše jen zevnější bohoctu uzákoniti a jen po této stránce občany své pod dohled postaviti... Ovšem pak mohou v takové politické říši ti, kteří zákon ne pouze zevně pojímají, nýbrž i po duchovní, mravní obnově touží, tvořiti také, jako bylo ve SZ, říši zvláštní; to jsou ti, kteří i v politické říši jsou „z víry".

H. zároveň odmítá myšlenku, že by apoštol na SZ pohlížel jen tak, jak prováděn sektou farisejskou, tedy jednostranně chápaný a prováděný. Protivu „z víry" — „ze Zákona" vidí ve věci samé, v zevní organisaci společenské jako takové, již ovšem vniterným, duchovním pokrokem možno a nutno doplniti, má li se státi organisací v pravdě blahoplodnou.

K tomu naopak možno zajisté dodati, že království boží na světě, ačkoliv i zevních úkonů, tedy také předpisů potřebuje, zvětrává a zvetšuje, jakmile si z politického byrokratismu vypůjčuje příliš mnoho. Zdůrazňuje-li apoštol v onom listě ke Gal. a i jinde křesťan-

skou svobodu naproti starozákonní služebnosti, nemínil zajisté, aby i v Novém zákoně „duch, jenž oživuje“, byl podobným způsobem pěstován a udržován, jako náboženství starozákonní farisejstvím a jeho Talmudem, totiž nesčetnými zevnějšími předpisy sub maledicto.

*

Evangelické zprávy o dětství Ježíšově (Mt 2: příchod mudrcův a vraždění betlémské) co do věrohodnosti znova probírá Joh. Benning v Theol. u. Gl. (1917, 577). Dle methody evoluční, použité o zprávách dějepisných, odvozují někteří rationalističtí biblisté vypravování ona z vypravování podobných událostí za Nerona a Augusta.

Pátrati po souvislosti, po př. závislosti zpráv jest ovšem důležitým, zhusta však velice nesnadným úkolem dějepisné kritiky. Nejčastější vadou takového odvozování jest, že zaměňuje se analogie s genealogií, t. j. ukvapeně odvozují se jedna z druhé zprávy o událostech podobných, jež docela dobře se vysvětlují z podobných okolností doby a místa, aniž potřebí mysliti na jich závislost a opakování.

Co do příchodu mudrců (magů) uvádí se případ Tiridatův z r. 66 po K., o kterém se zmiňuje Suetonius (kolem 75—160), Plinius (23—79), zvláště pak jej popisuje Dio Cassius ve svých římských dějinách (Hist Rom LXIII zač.), sepsaných však až po r. 200, a od knihy LX, tedy i s naší zprávou zachovaných jen ve výpisech mnicha Jana Xifilina z 11. stol. Suetonius píše jen, že Tiridates byl v Římě, Plinius, současník, nazývá jej i průvodce jeho magy, o podrobnostech se nešíře, Dio Cassius teprve zaznamenává věci, které nápadně zdají se připomínati Mt 2, 1-12; toliko magův u D. Cassia není.

Tiridates bratr krále parthského byl tímto jmenován králem Armenie a domáhal se uznání římského. Po několikaletém válčení, se střídavými výsledky, jel si Tiridates ve skvělém a ohromném průvodu — krómě 3000 parthských jezdců provázeli jej i římští do Říma pro korunu k Neronovi. V Římě byly po devět měsíců veliké slavnosti na jeho poctu, Nero sám prováděl při nich svá umělecká bláznovství; sám Tiridates, ačkoli před ním jako před svým bohem klekl, cítil k němu odpor, divě se vojevůdci Corbulovi, se kterým se byl v bojích utkal a jehož si vážil, že takového pána snese. Nero dal Tiridatovi darů v ceně 500.000 drachem, tento pak vrátil se jinou cestou, navštíviv města maloasijská a unesen výsledky vladařství římského, do vlasti své.

Tohle má býti předloha Mt 2, 1 dd! Bylo to v několika letech třetí parthské poselství v Římě, o darech Tiridatových Neronovi není řeči, ač podle východního zvyku možno je předpokládati; Tiridates maje se setkati s Neronem, neodložil meče, jak po něm žádáno, vykonal sice předepsaný obřad, ale s nevolí vůči takovému panovníku, prožil nákladné slavnosti, vrátil se, jak se u každého zvědavého cestovatele samo sebou rozumí, jinou cestou domů, která mu ovšem, jako příchod, všemožně zpříjemňována.

Mudrci neboli magové od východu přišli se poklonit, jak na východě zvykem, novorozenému králi (o Bohu u Mt 2 není zmínky), k němuž je přivedly starodávné zkazky, i v krajině jejich rozšířené, a výpočet hvězdářský. Jak různé pohnutky a okolnosti obojí výpravy! A tenhle chudičký obraz má býti protějškem, jenž by křesťanům ukázal, že i v Betlemě holdováno králi, a jenž by srovnával Ježíše s Neronem?!

Mudrcové se vrátili jinou cestou domů, totiž ne přes Jerusalem, což u Mt zcela přirozeně odůvodněno, tak jako to zcela přirozeným shledáváme u Tiridata; podobnosti tu není pražádné, naopak, co Tiridatovi skytalo nových požitkův a zkušeností, působilo mudrcům snad obtíže: ujíti nástrahám Herodovým a hledati si novou cestu.

Název magové pro kněžskopanovnickou třídu byl na západě docela dobře znám (u Cicerona, Curtia Rufa, Herodota a j.), tím více na východě; ostatně, jak zmíněno, jest název ten v našem případě jen u Plinia, jehožto zpráva jinak pro výklad Mt 2 dále nepraví docela nic.

Závažné okolnosti, které u Mt jeví se v těsné souvislosti s celým příběhem (hvězda, porady v Jerusalemě, dějinně zaručená charakteristika potměšilého a úzkostlivého tyrana Heroda, nepatrné dějiště — stáj v Betlemě atd.), nemají v oné výpravě Tiridatově obdoby pražádné, což i čelní protestantští biblisté proti svým druhům zdůrazňují; naopak ve vypravování evangelistově vystižena zcela případně jedna zvláštnost východních zvyků, tak jako se jeví na př. podle Josefa Flavia v pouti proselytky kněžny Heleny adiabenské do Jerusalema s potravinami pro obyvatelstvo a j. p.

Že příběh evangelistou nesestaven ani dle SZ (Is 60, 3 dd; Ž 72, 8 dd a j), vidno z toho, že nemluví o k r á l í c h, ač my tak říkáme a „tříkrálové" officium stále opakuje, ani ne o j i ž n í S a b ě, Arabii (srv. Mt 12, 42 královna z jihu), nýbrž o m u d r c í c h z v ý c h o d u; právě Mt jindy tak často odkazuje k připovědem SZ, zde však nikoli.

„Parallela" o h v ě z d ě a jejím zmizení nalezena také u Vergilia (Aen. II. 801); i zde totiž mizí Aeneovi hvězda, jakmile přišel k Laurentius ager — ale to také vše.

Obdoba ku vraždění mláďátek (Mt 2, 12 dd) nalezána ve zprávě Suetoniově (Aug. 94), že před narozením Augustovým jakési prodigium factum Romae publice, quo denuntiaretur regem populo Romano naturam parturire: senatum exterritum censuisse, ne quis illo anno genitus educaretur, což ale zmařeno těmi, kteří měli těhotné manželky, ne senatus consultum ad aerarium deferretur (= uzákoněno a provedeno). Prodigium blíže nenaznačeno, pověrčivými Římany však určitě vykládáno, a co hlavního, nález senátu neproveden. U Heroda, o kterém sám Augustus prohodil, že lépe býti Herodovým vepřem nežli synem (ὗν — υἱόν, Makrob. Saturnal. II. 4), evangelista věru nepotřeboval jíti pro příklad vraždění až do Říma; ať o jiných dokladech pomlčíme.

židovsko-apokalyptická Ascensio Moysis (z r. 7 po K., tedy současná) píše o něm, že vraždí starší a nešetří mladších.

Za těch okolností není divu, že utracení nějakých 10—20 kojenců opovrženého národu (i zde officium Mláďatek někoho uvádí v omyl svým centum quadraginta quatuor millia. z Apok. 14, 1 dd) nevzbudilo ve světě větší pozornosti.

Naproti těm pak, již obě zprávy, o návštěvě mudrců a vraždění Mláďatek, pokládají za nesouvislé, z různých pramenů vzešlé, podotýká právem Steinmetzer, pojednávaje o dětství Ježíšově vzhledem k babylonskému mythu (Münster 1910): „Es müßte wahrhaftig ein schriftstellerisches Genie gewesen sein, das zwei getrennte Geschichten so miteinander zu verbinden und ineinander zu fügen verstanden hätte, daß man auch beim genauesten Zusehen keine Naht mehr finden kann".

*

V témže měsíčníku (str. 592 dd) rýsuje známý biblista Dr. Alf. Steinmann podobu sv. Pavla jakožto spisovatele. Jest nejen rodem, nýbrž i smýšlením Žid, řecky mluvící, tedy hellenista. Septuagintě přičítá touž hodnotu jako originálu, o ni se hlavně opírá; graecita jeho, jako vůbec Nového zákona, není tou měrou semitismy prosáklá, jak se dříve za to mívalo — z asi 5000 výrazů NZ sotva 50 jest křesťanských nebo semitských — není to ani t. ř. biblická řečtina, nýbrž, jak ukazují památky nově nalezené, zvláště v Egyptě („rumišti starověku"), řečtina lidová té doby (κοινή). Pavel se jí naučil doma v Tarsu. jenž po Alexandrii byl předním sídlem vzdělanosti na blízkém východě; naučil se jí ne jako missionář cizí řeči, nýbrž vyrostl v ní.

Četné prvky retorské, rythmické a básnické v jeho spisech zavdaly podnět k otázce, byl-li také po tehdejším způsobu, na př. v nějaké retorské škole vzdělán. To vzhledem k jeho židovskému pravověří sotva lze předpokládati; že však, připravuje se v Tarsu na apoštolát mezi pohany, aby všechněm stal se vším, hleděl se obeznámiti se vzdělaností řeckou, možno tušiti a také ze spisův jeho usuzovati. I když moudrosti tohoto světa vysoce necení — vzhledem k „pošetilosti slova kříže" totiž (1 Kor 1, 18), přece ji zná a formalními prostředky jejími také pracuje (parallelismus, antithese a pod.), nepomíjeje ovšem pomůcek slohu starozákonního a rabbinského, tohoto na př. hromaděním dokladů z Písma. Zvláště znamenána u něho t. ř. diatribe, jak vyvinuta na př. u Epikteta, směs monologu a dialogu. rozpravy a kázání, otázek, zvolání, vyzvání atd. (1 Kor 9, 24; 15, 35. Řím 2, 1 a j.)

Co do obsahu leckteré osobní značky prozrazují velkoměšťana, znajícího zařízení právní, rodinná, vojenská, především neblahé otroctví, vůbec poměry společenské, an sám byl řemeslníkem. Zemědělství poměrně zřídka se dotýká, a v jednom takovém případě (Řím 11, 17 dd) proti pravidlu, jak již Origenes poznamenal, dává pláně štěpovati na ušlechtilou olivu, místo naopak; zahradníkem stromoví tedy nebyl, za to tím větším zahradníkem duší.

*

N á b o ž e n s k á t o u h a. Nový socialnédemokratický list (družstva „Chelčický“ ve Vídni) S v ě d o m í ukazuje v 1. čísle, jak inteligence bez svědomí jednala a jedná s dělnickým lidem, jenž pro starost o vezdejší živobytí nemůže se věnovati studiím a přemýšlení, nýbrž, jako kupuje hotové šatstvo a prádlo v krámích, nemaje sám kdy si je ušíti, i kdyby uměl, tak nucen je kupovati hotové již poučení v novinách, kde by po práci bez dlouhého přemýšlení nalezl uchystanou stravu duševní. Zřejmo tedy, jak čistý a zdravý má býti tento duševní pokrm. Bohužel víme, co všechno lidu dělnickému tisk jeho předkládal, jak se kazily duše. Víme na př. jak se doporučovaly lidu zásady materialismu a darwinismu, hlásající, že není Boha, člověk že nemá nesmrtelné duše, že je jen dokonalejším zvířetem, že na zemi máme hledat své nebe; jaká je mravnost z těchto hmotařských pouček nutně plynoucí, prožíváme nyní ve válce a okoušíme její ovoce, totiž sveřepé, bezohledné sobectví.

Naproti tomu píše m. j. ono „Svědomí“: „Soudí se, že kdo je sociálním demokratem, musí býti i zatvrzelým atheistou. Není to správný názor. Člověk nemusí být atheistou a přece může být dobrým socialistou. Proč? Poněvadž idea socialismu není v rozporu s ideály náboženství“. Toto doznání s radostí přijímáme, neboť jsme tvrdili vždycky, že „atheism nestačí a že z pouhého záporu nelze žíti“. Ve slovech „nevěra nemůže býti než přechod k nové víře, třebas již ne náboženské“ však jest omyl; správně by měla zníti: třeba ještě ne náboženské, neboť platí-li zákon vývoje, musí k této náboženské víře, ovšem po mnohých ještě blouděních a zklamáních, jaké zažili s materialismem, dojíti aspoň duše silné. Neboť socialní demokraté poznavše, že materialismus a „a t h e i s m s á m j e c h u d ý, p r á z d n ý, n e p l o d n ý“, hledali pravdu jinde. Duševní vůdce české sociální demokracie F. V. Krejčí viděl „konec materialismu a krisi darwinismu a současně potřebu h l u b š í h o n a z í r á n í. A nebyl Krejčí osamocen — přidružila se k němu tehdy silná skupina českých socialních demokratů, kteří počali zkoušeti, najdou-li svoje uspokojení v monismu“. Toto hledání nového náboženství bylo by snad správné, kdybychom zde neměli již cestu známou a osvědčenou tisíci příklady lidí výtečných v každém ohledu, ve vlastním národě, jak je vychovala naše církev. Vidímeť naopak, kolik duší se již nepozdvihlo z materialismu k vyšším hlediskům, kolik jich utonulo.

Avšak ani s monismem neměla sociální demokracie štěstí. Dr. Mareš praví: „německý monism Haeckelův a Ostwaldův nemůže nikdy splniti očekávání české sociální demokracie. Čirý intellektualism, zakládající vše na přírodní vědě, citu prázdný a citu nepřátelský, není schopný utvořiti nové náboženství, nové ideály ethické a esthetické... Německý monism jest n e b e z p e č n ý slovanskému duchu, práhnoucímu po citech nové zbožnosti a víry, an jeho vědecká hodnota jest stejná, jako byla hodnota materialismu, který tak sklamal“.

Druhé již zklamání, druhá chybná cesta, druhé poblouzení, a to ještě nebezpečné duchu národnímu. Kdo ví, jak těžce zase bylo zapla-

ceno, kolik duší při tom trápení národ ztratil! Čteme dále v zmíněném článku: „Tvrdil tedy prof. Dr. Mareš, že odvrátí se česká sociální demokracie od německého monismu, jakmile sezná, že monism nevybuduje nové náboženství a proto **nemůže nikdy vyhověti citovým tužbám.** V myslích nastává obrat a poznává se, že věda nemůže nahraditi náboženství a bez náboženství že nelze člověku žíti tak, aby vyplnil smysl života. Evropské lidstvo touží po náboženství".

Jaká útěcha pro věřícího katolíka, když si vzpomene, co pronásledování a potupy zažil za své náboženské přesvědčení. „Německý monism v českých sociálně-demokratických kruzích nezdomácněl".

Přes to kráčí se po bludné cestě dál. Vědátoři sociálně-demokratičtí vedou lid k theosofii čili spiritismu, jak patrno z dalšího článku v tomtéž listě. Ale co je spiritismus? Materialismus v jiném zakuklení, nebo končí oba stejně, bezbožectvím. Jaký vliv pak má na nervy, mozek a tělesnou soustavu, ví každý, kdo mezi spiritisty žije. Dojdou zase stejného zklamání jako s materialismem a monismem.

Jak si má počínati katolický lid naproti těmto zjevům? Jel jsem jednou před vojnou dráhou ve svátek; na větší stanici museli jsme všichni vystoupit a čekat na příští vlak. Přijel nabitý do posledního místečka a nás tu čekalo dvě stě. Průvodčí vlaku volá: „Všichni do zadu, tam je místa dost!" Hrnu se tam s ostatními, když mě jakýsi pán zastaví a praví: „Počkejte, pane, nechte je běžet, však se na nás místa dostane". Skutečně vzadu usedlo, vlastně vmáčklo se asi deset osob, ostatní ženou se ku předu. Míst není. Přednosta, pokladník běhají sem tam, až se zase hlásí: „Do zadu se připne jeden vůz". Vše se úprkem žene do zadu, padá, strká, cpe se, ale do vozu se stísnilo asi 50 lidí, zase běhání červených čepic a po čtvrt hodině se připnul jeden vůz za lokomotivou. Zase překotný útěk k vozu, zmatek ještě větší. Průvodčí cpou lidi do oddělení, ale pořád nás zbývá hrstka. Chtěj nebo nechtěj otevřeli nám konečně druhou třídu. „Takhle se to dělá", řekl mi se smíchem onen pán.

I náš katolický lid ať jen klidně zůstává věren své katolické víře, zatím co druzí běhají za bludičkami výmyslů lidských, vysilujíce se marným shonem, aby poznali, že zas a zase zbloudili.

*

V lednovém čísle „České Revue" má E m. R á d l článek „Český Rudin", ve kterém odsuzuje filosofa H. G. S c h a u e r a proto, že ve svém spisu „Duchovní život v 12. století" obhajuje „středověk proti výtkám, že nebyl duševně vyspělý", a že dává „placet i hierarchickému zřízení církevnímu, klášternictví, absolutismu". U Dr. Rádla nejsme zvykli takovému paušálnímu odsuzování jako jsou slova: „připomeňte si, že ve 12. století byla neslavná scholastika, ale žili také Katharové, Valdenští a jiní hledači Krista. My, potomci husitů, máme proč jich vzpomínati a nezapomínati, jak je církev potlačila".

Dr. Rádl, zdá se, nepropracoval se ještě k důkladným názorům o předmětech, o nichž jedná. Nedávno psal o středověku: „Zbavte se

předsudku, že tehdy, za Alberta Velikého, za vlády scholastiky, učenci věřili v autority a dnes že už nevěří. Tak podstatu scholastiky nikdy nepochopíte. Byla tehdy víra v autority, zajisté — ze stejných příčin jako je dnes: učenci nevěřili v sebe, nevěřili v prostý život, zavrhli naivní víru století předchozích a odtud jim nezbylo než „věřiti" ve všeliké -ismy: v aristotelism, v platonism, v arabism atd. Nechápeme pohled scholastiků pořád dozadu upřený, jejich strach z vlastní myšlenky, jejich filosofování na chůdách? Nechápe toho jen ten, kdo neprohlédl mechanism moderní vědy... Středověké university, tato slavná sídla vědy, ke kterým vzhlížel s úctou celý svět, souvisely s církevní organisací: sacerdotium, imperium, studium byly tři sloupy středověké církve. Hle, jaký význam církev dávala vědě! Kněžství, vláda, věda byly jejím ideálem. Postavil některý moderní stát vědu tak vysoko? (Vědou rozuměj tu theorii, filosofii poznání, nikoliv industrii.) Ani z daleka nesmíme středověkou církev viniti z nepřízně k vědě; úřední vědu (jiné úřední vědy než scholastické nebylo) církev podporovala do krajnosti a podporovala ji víc, než moderní stát podporuje moderní úřední vědu. Církev svěřila scholastice větší vliv na vytvoření církevních nauk, než jaký svěřuje moderní stát universitám na úpravu politických otázek. Věda universitní jest pro středověk charakterističtější než kathedrály; učenci byli jmenováni svatými: sv. Bonaventura, sv. Tomáš Akvinský, blahoslavený Albert Veliký by dnes sluli jen tajnými rady a jejich vliv by nesahal za zdi posluchárny." [1])

Dr. Šusta píše: „Málo zjevům bývá tak křivděno jako vědeckému dílu západoevropských učenců doby 12—15. století. Obecný názor spojuje je s představou bezúčelného hádání o několik pojmů předem daných, knižných, kterých ze života nečerpá a z nichž mu nic nevrací. Nic nesprávnějšího nežli toto cenění. Mužové jako Baco a Albertus Magnus pozorovali svět a kladně obohatili zásobu vědění. Scholastika naučila středověkého člověka bezvadně užívati schopností logického soudu a utvořila tak nezbytný podklad pro další intelektuální tvořivost... Samostatný rozbor veškerého vědění jest cílem scholastiky, snaha po poctivém využití psychických ústrojů, soustavném oklepání všech obvyklých představ a pojmů... Z Aristotela a jiných synthetiků mistři středověkých universit čerpají, ale antická věda není jim již zásobou hotových kapitol, oni neberou z ní celé stavební částky, nýbrž užívají jí pouze jako lomu, pálíce v logické peci z mramorových sloupů a ozdob jen vápno pro stavby vlastní".[2])

Slovy „ale žili také Katharové, Valdenští a jiní hledači Krista. My, potomci husitů, máme proč jich vzpomínati a nezapomínati, jak je církev potlačila", — aniž tuší, odsuzuje Dr. Rádl husity tím, že je staví do jedné řady s Kathary. To je u nás už obvyklé mluvení, vědecké i nevědecké, že každý, kdo se postavil proti církvi, je výtečník a věhlasný člověk. Zcela jinak se o nich soudí v cizině; píšeť na př.

[1]) Naše Doba XXIII. Svobodná věda a university, str. 11.
[2]) Lumír 1918.

protestant Pavel Sabatier o Katharech ve svém díle: „Život sv. Františka“: „Bylo by lépe pro Řím, kdyby byl vítězil něžností, poučováním a svatostí, ale bohužel bojovník nevybírá vždy své zbraně, a když jde o život, béře první, která se mu namane. Papežství nestálo vždy na straně reakce a tmářství; když na př. vyhladilo Kathary, jeho vítězství bylo vítězstvím zdravého smyslu a rozumu“.[1])

Stejně píše na str. 201: „Zmizení katharismu v Italii, bez násilí a obzvláště bez inkvisice, jest nepřímý výsledek hnutí františkánského a jistě ne nejmenší. Jakmile zavzněl hlas reformatora umbrijského, Italie se vzchopila; nalezla svůj zdravý smysl a dobrý humor a vymítila idee pesimismu i smrti, jako silný organism vylučuje chorobné zárodky“.

Sabatier tedy není na Kathary tak hrdý jako Rádl. (O. p.)

Emil Novák.

*

Křesťanství náboženstvím absolutním či relativním? Dr. J. Hessen píše o tom v knížce vloni vydané. Moderní věda historická posuzuje vše v minulosti podle svých hlavních zásad badatelských — obdoby a souvztažnosti. Dle první zásady je veškero dění historické podstatou svou téhož druhu, tak že není v dějinách ničeho absolutně nového. Druhou zásadou tvrdí se, že každá dějepisná událost je vřazena do celkové souvislosti dění a že je jí podmíněna. I když zásady tyto jsou oprávněny, bylo by přece jen nesprávným, kdyby měly být nejenom regulativními, nýbrž i konstitutivními. Methodou takovou nedošlo by křesťanství posouzení spravedlivého a musilo by se jednou pro vždy prohlásit jako všechna jiná náboženství relativním.

V minulém století byl to Hegel, který nazval křesťanství náboženstvím absolutním. Pojem pravého náboženství je prý jím uskutečněn, ideal stal se jím skutečností, kdežto v jiných náboženstvích jsou jen slabé začátky, které mají k cíli daleko. Avšak Hegelův názor o křesťanství nekryje se s pravým křesťanstvím. Pojem Boha dle nauky Kristovy a dle tohoto myslitele mají se k sobě jako den a noc. Důkazy, jež Hegel uvádí na důkaz absolutnosti křesťanství, třeba zamítnout. Nejinak má se věc s důkazy školy Ritschlovy, dle níž má býti kriteriem absolutnosti křesťanství jeho souhlas s přirozenými požadavky mravního vědomí. Jak různy jsou takové postuláty u různých filosofů!

Od dob osvícenských opovrhovali někteří myslitelé náboženstvími, jež se dovolávala historických událostí, s nimiž byla spjata, a horovali pro náboženství čistě rozumové. Avšak jest otázka, zda se náboženství taková — bylť jich mnoho — osvědčila. Eucken praví o nich: „Rozumová náboženství jsou vždy jenom odštěpením historicko-positivních náboženství a nemají nikdy při vší své myšlenkové jemnosti silných samostatných náboženských impulsů. Z nich nevychází ani

[1]) Pelclova Knihovna Rozhledů LX. str. 189.

náboženská síla ani náboženská společnost . . . Produktivní síla náboženská jest jenom v historických náboženstvích, a každé stanovisko k náboženským hodnotám lidstva jedná v první řadě jen s nimi.“ (Der Wahrheitsgehalt der Religion, třetí vydání, 62 str.) Hledalo-li se poučení o podstatě náboženství v tak zvaných rozumových náboženstvích, nečerpalo se z pramene pravého. Nikoliv abstraktní reflexe filosofů, nýbrž živí tvůrčí hlasatelé života opravdu náboženského zjevují nám pravou podstatu náboženství svým vlastním životem. Nikdy to nebyla objektivní poctivost, dávala-li se přednost náboženstvím jiným před naukou Kristovou. Liberalní theolog protestantský T r ö l t s c h praví: „Tak musí křesťanství nejen jako vrchol, nýbrž i jako konvergenční bod všech poznatelných směrů vývojových v náboženství platit a smí proto porovnáno s ostatními býti označeno jako ústřední souhrn a jako otevření zásadně nového života.“ (Die Absolutheit des Christentums und die Religionsgeschichte. 2 vyd. Str. 89.) Tröltsch uznává upřímně, že hodnocení, kterým se v té příčině řídí, je subjektivní, ale podotýká, že jeho subjektivní přesvědčení není svévolným, nýbrž že má objektivní podklad „in der sorgfältigen Umschau, in der parteilosen Anempfindung und in der gewissenshaften Abwägung“ (66). Kdo žádá přesnost mathematickou a přírodovědeckou, nebude ovšem tím uspokojen. „Avšak obor vědy sahá dále než vědy exaktní“ (39).

Náboženství křesťanskému přiřkne dle E u c k e n a nejenom věřící, nýbrž i vědecký badatel neobyčejnou velikost, jíž převyšuje všechna ostatní náboženství. Osobnosti zakladatele křesťanství nevyrovná se žádná jiná osobnost. Jaký rozdíl je mezi sebevědomím Kristovým a sebevědomím zakladatelů náboženství ostatních! „Není vědomí Kristovo a vědomí jeho povolání hlasitým protestem proti tomu, aby jeho osoba byla na roveň postavena prorokům? Kde najdeme u proroků jen stopu vědomí Ježíšova, že jsou jediným zjevitelem božím a prostředníkem spásy? Ovšem i proroci mají v sobě hrdé vědomí, že zastupují věc boží, že hlásají slovo Jahvovo, že jsou ústy Jahvovými. Ale nikdy nepřipadá jim na mysl, aby zjevení boží uváděli se svou osobou v nutnou a nerozdílnou souvislost. Naopak ustupují zcela do pozadí za zjevujícího se Boha“ (55). Prorok ví, že jest pouhým nástrojem, jehož užívá Bůh, který může míti mnoho podobných nástrojů. U Krista však shledáváme, že se považuje za jediného oprávněného učitele lidstva. Svým sebevědomím převyšuje všechny proroky. „Toto nadprorocké sebevědomí a vědomí povolání (Berufsbewusstsein) Ježíšovo zcela bez analogie zdá se mi býti bodem, jímž vycházíme ze sféry pouze relativního a dospíváme k absolutnímu. Neboť vědomí Ježíšovo, že je zjevovatelem božím vůbec (der Offenbarer Gottes schlechthin), jeví se nám jen tenkráte srozumitelným, když jest odleskem absolutnosti, která je zjevení samostatnému vlastní. Jenom když se skutečně o absolutní zjevení boží jedná, nachází ono vědomí své uspokojivé vysvětlení. Idealní absolutnost musí být exponentem realní absolutnosti věci“ (54.) Přesně prý toho nelze dokázat, ale náboženské vědomí toho žádá. Člověk může celým svým srdcem pouze k absolut-

nímu náboženství lnouti. Vůči náboženství relativnímu mohli bychom zaujmouti jen chladné stanovisko, rozehřát a nadchnout by nás vůbec nemohlo. Kristem ukázalo se lidstvu slunce, před nímž mizí lesk i hvězd nejjasnějších. *Dr. Jos. Vrchovecký.*

*

O náboženském přesvědčení Svatopluka Čecha přináší některé nové autoritativní doklady Ferd. Strejček v článku „Z mých vzpomínek na S. Čecha" (Zvon 1918, č. 22). Tak uvádí slova, jež Čech sám napsal do poznámek určených pisateli vzpomínek: „Otázku víry nerozřešil jsem pro sebe ani v Adamitech ani kde jinde. O víře positivní nelze tu vůbec mluviti, ale ani volné přemýšlení nevedlo mne k žádnému pevnému výsledku, k žádné určité náboženské filosofii... Že ani v Modlitbách k Neznámému neprojevuje se deismus ve smyslu představy Boha osobního neb vůbec jakékoli určité filosofické představy božství, nejlépe vysvítá ze slov: „Co značí lidský spor, zda jedno Jsi či mnoho, zda všechno nebo nic — to prázdná slova jen." Proti úsudku Masarykovu pak se vyjádřil: „Myslím, že každý vážný člověk musí si časem utvořiti vlastní představu Boha. Rozum neuspokojí a cit člověka povznáší a přibližuje božství, ať je na venek sebe větším nevěrcem podle názoru obyčejných lidí."

Tyto doklady potvrzují jen výsledky, k nimž dospěl prof. Alois Spisar ve své důkladné studii o nábožensko-filosofických názorech Čechových (Meditace 1909): „Prošed výhní skepse, temnou, chladnou a nízkou uličkou materialismu a plochého positivismu, po dlouhých bojích, po chvílích marné touhy a marného volání po jasu a klidu víry z dětství, — utkvěl S. Č. s tichou resignací na poetickém, přírodu oživujícím pantheismu... Je to pantheism panpsychický — monism parallelistický... S. Čech téměř po celý život svůj svými názory náboženskými stál mimo církev... Vážíme si díla Čechova pro ideální nazírání jeho na život a člověka..."

Vědecký a umělecký.

O rozvoji slavistiky v Německu píše v „Internat. Monatschr. f. Wiss.“ prof. Murko, Slovinec, nástupce Leskienův na universitě v Lipsku. Zakladateli byli Frisch a Schlözer. V Čechách začala pod vlivem idei Herderových i německé romantiky. Také Kopitar byl přítelem bratří Schlegelův a učitel Humboldta i Jak. Grimma, ba i Šafařík patří k téže škole. V romantickém Německu začali soustavně pěstovat jazykozpyt, a kdežto Fr. Pott i Fr. Bopp málo věděli o slavistice, Schleicher Aug. ve své srovnávací grammatice (Compendium der vergl. Grammatik der indogermanischen Sprachen) vzal značný ohled na Slovanstvo.

První stolice slavistiky založena 1840 v Paříži, ale jen dočasně pro Mickiewicze. V Německu chtěli již 1830 zříditi stolici pro slavistiku ve Vratislavi (kandidátem byl Šafařík), ale teprve 1841 Bedřich Vilém IV nařídil je v Berlíně a Vratislavi, kamž se dostal na doporučení Šafaříkovo Fr. Čelakovský, který však již 1849 vrátil se do Prahy. V té době (1848) pražskou stolici dostal Šafařík, a 1849 Vídeň založila dvě stolice slavistiky, jež obdrželi Kollár a Miklošič. Do Vratislavě 1860 dostal se Cybulski, po něm 1868 Nehring, jejž 1907 vystřídal Berneker, a když tento odešel 1911 do Mnichova, do Vratislavě přišel P. Diels.

V Lipsku byl prvním lektorem slavistiky 1842—48 lužický Srb Jordan, jenž popularisoval slavistiku, vydával v Lipsku (1846—47) první bulharské noviny „Blgarski orel“, ale po pražském kongressu musil odstoupiti. Později, 1870. přišel sem z Jeny na doporučení Miklošičovo žák Schleicherův Aug. Leskien, a 1916 Murko.

Prvním berlínským slavistou na doporučení Miklošičovo byl (1874—80) Jagić, jenž došel z Oděsy, a po jeho odchodu do Petrohradu obdržel stolici v Berlíně Brückner, jelikož stolice ta byla založena též pro Poláky. Tak to trvalo 30 let v Německu, zemi filologie, kde každá universita měla svou stolici pro jazyk indský. Na naléhání byzantologa Krumbachera dostal stolici slavistiky 1911 Mnichov a 1914 Královec.

Světová válka přivedla poznání, že je třeba studovati také slovanské jazyky prakticky a vědecky, a Murko nyní vyšetřuje, jak by se to dalo provésti v Německu. Podle něho bylo by třeba odloučiti slavistiku od slovanských dějin a prohloubiti studium různých slovanských jazyků. Dále přednášejí slavistiku většinou Slované, kdežto by jí měli vyučovat Němci. Mimo to by se vedle slovanského jazyka i literatury měly studovat i slovanské realní poměry (obyčeje, život, hmotná kultura) a stolice měly by míti lektory slovanských jazyků a to lidi onoho národu, jehož jazyku vyučují; měla by se také lépe pěstovati srovnávací slovanská mluvnice. Hanba je pro slavisty, že soudce to

byl, jenž vydal první srovnávací všeslovanskou mluvnici, a pro Slovany je to hanba, že Němec vydal slovanský etymologický slovník.

Německá slavistika má podle Murka seznámiti Němce se všemi jazyky slovanskými; Německo je sice nyní veliké v jazykozpytné slavistice, ale v realním poznání Slovanů předčí Němce Francouzi a Angličani, již vlastním pozorováním slovanských národů mnoho získali. Slovanské jazyky třeba studovat již pro všeobecnou osvětu, a zásada „Slavica non leguntur“ měla by přestat již pro vědeckou solidnost. Slované nyní tolik pracují pro všeobecnou osvětu, že dílo, jež si jich nevšímá, není dosti vědecké, jak ukazují německá politická díla z této války.

Rakousko mělo by otevřít slovanský svět Němcům, ale tomu brání byrokracie; a přece poznání slovanských jazyků a národů, národního cítění a myšlení bylo by zároveň cestou k řešení mnohých politických otázek a snad i jedinou cestou ke smíru národů.

Tak soudí Murko.

Zatím slavisté v Rakousku z pravidla neznají slovanských literatur a národů, ba neznají ani theoreticky jazyk tak, by mohli překládat z češtiny, polštiny, hrvatštiny. Sami čtou slovanské spisy v německých překladech. Realní, praktické slavistiky u nás není.

*

Bibliothek der Nationen je název knihovny, již ve Stokholmu zamýšlí vydávat slavista dr. Alfred Jensen ve spolku s jinými spisovateli. V knihovně má býti vydána řada monografií malých národů, které jsou zapleteny do nynější světové války, a o jejichž osudu má rozhodnout příští světový mír. Spisovatelé, seskupení okolo této knihovny, jsou přesvědčeni, že pravý mír v Evropě nezajistí jen diplomacie, nýbrž třeba dospěti ku všeobecnému smíru národů. K tomu nutno, by národové znali nejen sebe samy, nýbrž aby se poznali všichni mezi sebou. Válka počala také proto, že národové se vespolek neznali, měli jedni o druhých nesprávné pojmy. Třeba tedy, aby se poznali vespolek ve svém životě kulturním, mravním, politickém, hospodářském.

Každá monografie má obsahovat asi na 15 tiskových arších: 1. přehled dějin; 2. popis země (geografie, statistika, hospodářské a finanční poměry); 3. popis národu (národní charakter, obyčeje, společenský život); 4. kultura (náboženství, lidovou vzdělanost, tisk, politické strany); 5. literaturu (zvláště současnou, s několika příklady); 6. umění a divadlo; 7. politické postavení ve světě.

R. 1918 vyjdou knihy o Bulgarech, Polácích, Židech a Ukrajincích, později o jiných národech. To bude podle mínění hlavního redaktora nejlepší prostředek ke smíru národů a urovnání příštích mezinárodních vztahů.

*

Český samostatný geologický ústav jak vědecký rozvoj, tak přírodní bohatství naší milé vlasti odůvodňuje zasté více než dostatečně. Máme sice říšský geologický ústav, ale ten

jest úplně německý. Jediný člen jest Slovinec, z mapujících geologů jest jediný profesor české vys. školy činný jako hospitant a též mezi úředníky jest jen jediný Čech.

Mapování postupuje tak pomalu, že by uplynulo ještě drahně let, než by došlo na př. na západní Čechy. Mimo to je měřítko 1 : 75000 celkem nedostatečné, zvláště tam, kde jsou poměry poněkud složitější. Proto některé kraje české probádány a zmapovány v měřítku 1 : 25000.

Jakýmsi zemským geologickým ústavem měla býti geologická sekce Komitétu pro přírodovědecký výzkum Čech, založeného před 50 roky, jehož „Archiv" přinesl mnohé cenné práce petrografické, geologické i několik dobrých map. A dosud pracuje se pilně. S hrdostí můžeme pohlížeti na horlivou a na výši vědy stojící činnost mnohých oficielních i soukromých badatelů, kteří plody své práce výzkumné ukládají do spisů „České Akademie", „Král. č. spol. nauk," do „Slovníku č. společnosti zemědělské", do „Archivu pro přírod. výzkum Čech" a pod. A přes to, že mnozí jsou vázáni službou vojenskou, činnost neutuchá — důkaz to, že máme dosti odborných sil znamenitě připravených pro založení vlastního geologického ústavu.

*

Záhada dědičnosti v ústrojném světě, která lamarckismem a darwinismem na scestí zavedena, vyšetřuje se nyní, po výzkumech starobrněnského praeláta Řehoře Mendela († 1884; mendelismus) na jiných základech; mendelismus je co do dědičnosti vyvrácením darwinismu.

Kodaňský biolog prof. Dr. Johannsen probírá (v Naturwissenschaften 1917 389 dd) přehledně dějiny nauky o dědičnosti. Ve starověku převládl populární, skutečností zdánlivě ověřovaný názor, že celkem dědí se kterékoli vlastnosti rodičů, tělesné i duševné: semínka pocházejí ze všech částí organismu, a tak dědí se vlastnosti i čistě osobní, ba i přechozí nálady, a také zrůdnosti. Odchylky od zákona toho jsou jaksi výjimkami způsobenými od nahodilostí. Tak hlavně učil Hippokrates a Demokritos, snad i před tím Empedokles, později Lucretius atd. až i Darwin ve své pangenesi; tomuto z části sice odporoval příbuzný jeho Galton svojí naukou o stirpech, souboru semínek, jež ale nepocházejí z různých částí organismu, ani vesměs na vytváření jejich nepůsobí. Ale proti pojetí darwinskému, jež vhodně odpovídalo materialistickému směru doby, neprorazil.

Johannsen ukazuje pak, že týž osud neprávem stihl správnější názor Aristotelův, dle něhož plodivá podstata zůstává od pokolení do pokolení v souvislosti, sperma nebo Galtonův stirp nebo moderní genotyp jest, co zůstává a se přenáší, nikoli každým jedincem dědičně vytvořuje; jedinci naopak jsou vytvořováni jím, proto vykazují jakési podobnosti, na kterýžto postup ovšem působí různé z části více méně již vybadatelné vlivy plodivého spojení dvou jedinců, změny vnitrobunečné, vlivy vzrostu, vlivy zevnější, výživy atd. Mendelismus zásadou svojí o čisté linii uvedl biologii opět na správnou cestu.

Sociologii a vychovatelství dle výzkumů nové biologie nastávají nové úkoly, aby zastaralé předsudky o přenášení dobrých nebo špatných vlastností, determinismu atd. též na svém poli překonaly a hnutí eugenické, které namnoze jimi operuje, do správných mezí odkázaly. Otázka dědičnosti, zvláště duševné, stala se v podrobnostech zatím tajemnější, ale odklizeny za to unáhlené úsudky darwinismu na chybných návěstech spočívající.

*

V témž týdeníku (str. 477 dd) odporuje Friedr. v. Lucanus rozšířeným domněnkám o výši letu stěhovavých ptáků. Gätke pozoroval jej upr. min. stol. na Helgolandě a usoudil, že většinou, když jest jasné a klidné počasí, litají v nesmírných výškách, neviděni; pokud ještě je bylo lze aspoň jako body spatřiti, odhadoval výši na 5000—12.000 m.

Lucanus po jiných použil pomoci vzducholetcův, a ti jistí, že celkovou hranicí jsou jen 400 m; nad 1000 m jen málokdy spatřen pták a to ojediněle, nikoli v stěhovavém hloučku. Skřivan vypuštěný na 3000 m výše nad mlhami z balonu, poletoval kolem něbo a jakmile se mlha rozestoupla, spěchal dolů; i jiné pokusy ukázaly, že ptactvo nerádo se vzdaluje od země, ať už do nedozírné výšky aneb i jenom nad mlhy, které mu zemi zakrývají. Vidí li dobré oko u čápů nebo divokých husí ještě podobu, možno mluviti o 900—1000 m výše, jeví-li se mu již jen jako bod, o 1500—2000 m. Ve výši 5000 m je teplota asi —20C a tlak vzduchu půl atmosféry, o 7000 m již — 33C a 298 mm; tu by tedy ptáci, ku tlaku vzduchu dokonce citlivější nežli ssavci, zimou i ovzduším zahynuli. Namnoze letí stěhovavé ptactvo ve (vztažité ovšem) výši pod 100 m, naši drobní zpěváčci (pěnkavy a pod.) 30—80 m, hledíce si, zvláště za poledne, na vhodných předmětech odpočinouti a se nasytiti. Jako mlze, vyhýbají se ovšem také co nejvíc protivnému větru; za deště odpočívají.

Stěhovavost uváděna na zvláštní pud, reflektorický, vrozený. Proti tomu známý směr poukazoval na zvyk a nápodobu; docela neprávem. Ptáci v zajetí, kteří nemohou tušiti rozdílu mezi kraji teplými a studenými, po léta v dobu stěhování jeví zvláštní nepokoj tak dlouho, až uplyne asi doba přeletu. Teplota sama také nerozhoduje, neboť stěhování neděje se postupně v dlouhých přestávkách do krajů teplejších a teplejších, a často po teplejších octne se ptactvo v chladnějších; a jarní návrat do našich studenších krajů byl by vůbec nevysvětlitelný.

Především pak nemožno účelivostí vysvětliti, kterak nováčci, kteří ještě na jihu nebyli, najdou tam cestu, takoví totiž, kteří stěhují se ojediněle (žežulka, slavík, dudek, lelek, mnozí dravci), ne pospolu.

A tentýž vrozený zákon pudu, který opeřenci káže na zimu poohlédnouti se po kraji, kde by se dále uživil, a zas jej k nám povolává, dává mu také voliti celkem správnou dráhu za příznivého i nepříznivého počasí.

Pud ten je tak silný, že překonává i ostatní, jinak silnější, na př. hlad, strach, plachost a pod. Tak ukazuje se, že stěhující se ptactvo vzducholodmi ani jejich hřmotem nenechá se odvrátiti od svého směru, ba pozorováno, že hlouček holubů letěl bez úchylky zcela těsně vedle sokola, který taktéž hleděl si jen své cesty, nevšímaje si bohaté a snadno dosažitelné kořisti.

Tím tedy odpornější jest, co tropí v Italii s našimi drobnými pěvci. Nachytají jich několik do léček, vypíchají jim žhavými dráty očka a umístí je tak, aby zpěvem svým lákali sourozence do připravených sítí; takto pohubí jich miliony na — pečeně! Oslepení, jakmile přešla bolest, prý zpívají ještě pěkněji nežli zdraví! Často o tomto barbarství psáno, často i popíráno; Vlaši, kteří mezi námi seznali naše názory, stydívali se k tomu přiznati. Avšak je to pravda; zlozvyk ten jest po venkově všude rozšířen, kudy ptactvo četněji táhne.

*

Tamtéž (str. 494 dd) píše Dr. W. Schmidt z Vídně o vlivu velkoměst na podnebí, především arciť na jich vlastní. Prach, saze, výpary tvoří dusné ovzduší a přispívají k hustším mlhám. Dále pohlcuje se tu sušší půdou rychleji spadlý déšť vodních pár jest méně. Konečně teplota jest vyšší; jelikož jednak méně vypařovacího tepla jest vázáno, jednak uměle mnohem více tepla se tu vyvádí než na venkově, topivem, elektrikou, teplotou živočišnou atd.; ve Vídni, praví Sch., dává vyzařování tepla slunečního 52·3 kg kalor na 1 čcm plochy, kdežto umělé teplo dává celou šestinu tohoto množství. V těsněji stavěných a průmyslových městech (Sch. uvádí Berlín) je tento podíl ještě větší.

Velebitelé starých časů říkají, že dříve stavělo se praktičtěji: úzké ulice bývaly v zimě teplejší, v létě chladnější než nynější široké. Za to ovšem bývaly výpary v nich méně příjemné, zvláště v létě.

Vychovatelský.

Nové opravné snahy katechetické odvolávaly se již často na starého, vždy vysoce ceněného theoretika a kritika náb. vyučování Jana Hirschera (1788—1865). Nedávno vydal známý již odborník Dr. Jan Praxmarer zajímavý spis, kde hlavní zásady Hirscherovy přizpůsobuje nejnovějším poměrům a vyvozuje z nich řadu dobrých i méně dobrých reformních návrhů. Spisek má název: „Hirscher redivivus! Besorgnisse hinsichtlich der Zweckmässigkeit unseres Religionsunterrichtes.“ (Dillingen aD. 1917.)

Nejprve uvažuje spis. o otázce: Které pravdy víry třeba v naší době zvláště zdůrazňovati a čeho nutno při tom hlavně dbáti? Na prvním místě uvádí ovšem víru v Boha a dokazuje nutnost, aby si děti utvořily správný pojem o Bohu. V dětském pojmu Boha, jak si jej přinášejí do života, spočívá často kořen náboženských pochybností a praktické bezbožnosti. Dítě musí býti uvědoměno, že antropomorfismy o Bohu užívané jsou jen pomůckami z nouze, a takové představy nesmějí býti podporovány ještě obraty katechismu. O božství Kristově zdůrazňuje, že nejen musí býti dokázáno, ale má pronikati celé vyučování. Poukazuje na veliký a skoro všeobecný nedostatek, že život a osobnost Ježíšova nemá dosud v našem officielním náb. vyučování oné úlohy, jaká jí přirozeně přísluší. „V bezkonfessijních školách zmizel, jak známo, ze školních síní obraz Ukřižovaného; ale jsou bohužel i konfessijní školy, v nichž často vyučuje se náboženství celé hodiny, a ani jednou nevznáší se v duchu před dítětem obraz Spasitelův.“

V druhé části dokazuje: Aby náb. vyučování bylo udělováno způsobem přiměřeným časovým poměrům, nutno se snažiti hlavně o to, abychom vytvořili náboženské přesvědčení. Není třeba, aby celé vyučování bylo apologeticky zbarveno, ale každý žák musí býti naplněn „přesvědčením“, že čemu se v náboženství učí, jest pravda. „Jedná li se při tom o otázku, jak se varovati příliš mnoha a příliš mála, byli bychom toho domnění: raději příliš mnoho než příliš málo. Lépe když dítě nerozumí něčemu z mého výkladu, než aby si nevědomky odnášelo dojem: to jest libovolné tvrzení a nedá se dokázati!“

V třetí části uvažuje spis. o otázce, jaké mravní požadavky a praktická životní pravidla třeba zvláště zdůrazňovati v dnešním náb. vyučování. Přeje si tu, aby více bylo si všímáno sociální činnosti křesťanské, aby byla pěstována — zvláště v pokračovacích a vyšších školách — ethika povolání. aby byli žáci poučováni také o četbě, divadle, o životě spolkovém i společenském. Upozorňuje na důležitost liturgie a přijímání svátostí, ale doporučuje omezení a zjednodušení zpovědí ze zbožnosti.

Čtvrtá část ukazuje, že prakse náb. vyučování a učebné knihy nevyhovují namnoze svým úkolům. Vytýká zvláště skutečnost, že vyučování i tam, kde se vykonává s největší svědomitostí, má v sobě příliš mnoho školy, příliš málo života. Dostatečným svědectvím toho jest odpor, jejž toto vyučování zanechává velmi často u žáků pro celý život. Spis. stanoví tedy pravidlo: „Méně šablony, méně školy, více života, více prožití! Každá náboženská hodina musí býti tak utvářena, že každé duchovně normálně založené a mravně aspoň do základu ještě nezkažené dítě odchází z ní nábožensky povzbuzeno a pohnuto a že také náboženské vědomosti, jichž ve vyučování nově nabylo nebo prohloubilo a zdokonalilo, mají rozhodný účinek na jeho vniterní i vnější náboženský život“. Mravouka má býti méně naukou o hříších a více naukou o ctnostech.

V otázce katechismové souhlasí celkem se zásadami nových směrů katechetických, vytýká, že je psán pro učitele a ne pro žáka. Učebná kniha má býti v hlavní věci srozumitelná žáku i bez výkladu učitelova. Není li tomu tak, pak i nejvzornější výklad bude brzy zapomenut. Biblická dějeprava jest odbývána dosud macešsky na obecných i vyšších školách.

*

Otázkou opravy náboženských knih pro obecné a měšťanské školy zabývá se také farář Jos. Obersteiner ve vídeňských „Christl.-päd. Blätter“ (únor 1918). Obrací se zvláště proti názoru, že nově zamýšlené učebnice mají býti pracovány tak jako „domácí knihy“. Bylo tomu tak u velkého katechismu, ale myšlenka sama v sobě jistě krásná a dobře míněná prakticky nijak se neosvědčila. Není tím vinna pouze nepopulární, theologicko-vědecká forma, nýbrž i zcela přirozený nedostatek zájmu pro školní knihy se strany vystouplých ze školy. Také dospělí chtějí více viděti a slyšeti, než viděli a slyšeli v obecné škole. I když zájem pro náboženské knihy u lidu bohužel vždy více klesá, přece mají větší náboženské domácí knihy, psané pro dospělé (Goffine, Hattler a j.), více vyhlídky než školní kniha, katechismus. A možno se nadíti, že kniha pro obecné školy nalezne v naší i v budoucí době vstup do rodin vzdělaných stavů? Musí tomu tak býti? Nedá se katolické náboženství také tak podati, aby dovedlo dobýti si zájmu a úcty i u vzdělaných?

Nebude to ani na škodu náboženských učebnic, budou-li myšleny a pracovány ne již jako domácí knihy. Naopak, užitek, který mohou působiti jako ryze školní knihy, bude větší a jistější. Neboť jejich spisovatel může pak míti před očima jedině školní účel a celou svou práci může bez překážky, plně a zcela postaviti do služby náb. vyučování, jak je pro děti nejúčelnější.

První zásada při reformě náboženských knih pro obecné a měšťanské školy tudíž zní: „Náboženské knihy buďte pravými školními knihami!“

*

Obecné školství v Telči před reformami školskými r. 1774 císařovnou Marií Teresií zavedenými, jakož i seminář „sv. andělů“, zbožnou hraběnkou Františkou Slavatovou při tamní koleji jesuitské pro 12 studujících zpěváků zřízený, jest předmětem zprávy jihlavského krajského hejtmana Baltasara Klementa Johna. z 3. prosince 1774 k c. k. moravskému guberniu. Když totiž r. 1773 zrušen byl řád jesuitský, zrušeny byly spolu též jeho školy neb odevzdány Piaristům nebo světským učitelům. Tento osud stihl i šestitřídní gymnasium a seminář v Telči, jakkoli město o ponechání obou ústavů žádalo. Bylof dvorním dekretem ze dne 12. listopadu 1774[1]) rozhodnuto, že v Telči, ježto v Jihlavě a tedy v témže kraji jsou úplné školy latinské, mají býti pokud možno brzy zřízeny školy normální a při nich dva kněží ustanoveni, kteří by v příčině bohoslužby zastávali to, co dosavadní 3 kněží z Tovaryšstva Ježíšova konali. V zápětí tohoto rozhodnutí vyžádalo si moravské gubernium přípisem ze dne 19. listopadu 1774 od krajského hejtmana jihlavského dobrozdání, které dvé osoby měly by k ustanovení při normální škole navrženy, kteří ze studujících fundatistů zpěváků měli by býti k pokračování studií do Jihlavy posláni nebo v Telči ponecháni k vyučení se věd školy normální, jakož i kolik dosud učitelů mládež v slabikování, čtení, psaní a počtech vyučovalo, jakých jsou schopností, odkud mají svoji výživu, jaký je stav farní školy, kolik je při ní osob, zda a od koho a jak často katechetické vyučování se koná, a zda by z tamních duchovních některý schopný nemohl býti navržen, aby mládež jako

---

[1]) Uložen je ve fascikulu O 23. č. 25 v zemském archivu moravském, kam byl ze staré registratury c. k. místodržitelství v Brně odevzdán. Zní takto:

Von der Röm. Kais. zu Hungarn und Böheim Königl. Apostol. Maitt . . . dero Gubernio in Ihro Erbmarggrafthum Mähren hiemit in Gnaden anzuzeigen: Allerhöchst gedacht Ihre Majestät hätten auf die von der Stadt Teltsch Iglauer Kreises um Beylassung der 3 Lehrer für die sechs lateinische Schulen und des Seminariums auf 12 studierende Musicos allerunterthänigste eingereichte Bittschrift und hierüber weiters beschehenen gehorsamsten Vortrag allergnädigst zu resolviren geruhet, daß zumahlen auch im Iglau und also in nemlichen Kreise ohnehin vollständig besezte lateinische Schulen sich befinden, in ersagter Stadt Teltsch, sobald als möglich, normal Schulen errichtet und dann zu Versehung desjenigen, was die bisherigen 3 Lehrer im Gottesdienst versehen, zween Priester bey der Normal Schule angestellet werden sollen.

Was aber die Stiftung auf 12 studierende Musicos anbelanget, seyen die dermahlen daselbst befindliche Knaben mit verhaltnißmässigen Stipendien zu versehen, und wenn sie zu Fortsetzung der 6 Schulen Lust haben, nach Iglau zu schiken, die übrigen hingegen. die keine Lust oder Fähigkeit zu höheren Wissenschaften haben, hätten sich in den Normal Kenntnissen des Rechnen, Gutschreiben, der Historie und dergleichen zu befestigen, durch welche so, wie mit jenen, was bisher für die Verwaltung des Seminariums aufgegangen, die Kirchen-Music vollkommen beitritten werden könnte

Welche allerhöchste Resolution demnach ihme Gubernio zur weiteren Verfügung hiemit erinneret wird.

Und es verbleiben . . .

Signatum Wienn . . . den 12. Novembris im 1774 Jahre.

H. Gf Blümegen.

katecheta ve škole dle opraveného způsobu vyučovacího v pravdách víry vyučoval.

Zpráva, kterou krajský hejtman na tyto dotazy podal [1], zní takto:

Hochlöblich kaiser. königl. Landes Gubernium!
Gnädig hoch gebittend- und hoch geehrteste Herren!

Euer Excellenz und ein hochlöblich kaiser. königl. Landes Guverno haben dd. 19ⁿ et recepto den 25. Novembris a. c. mir gnädig zu verordnen geruhet, daß, nachdeme innhältlichermassen zwey Priestere zu der Normal Schule in Teltsch anzustellen entschlossen wäre, so hätte ich mich guttächtlich zu eysern, welche zwey Individua etwa zu sothannen Ende gemäß der inhaltlichen allerhöchsten Entschliessung auserkieset und Ihro Mayestät guttächtlich vorgeschlagen werden könnten.

Belangend weiters die innberührte 12 Slavatische Musick Kindlinge, da hätte ich zu erhöben und Hoch dero Orths fördersamst mit Beyfügung meiner Guttmeinung ob der Sache, reflectendo auf die hierinnfällige Stiftungs Verbindlichkeit högenden Gemüthsmeinung berichtlich anzuzeigen, welche nahmentlich von diesen Musick Stiftlingen nacher Iglau zu Fortsetzung ihrer Studien sich zu begeben oder aber zu Erlernung der Wissenschafften der Normal Schule ferners in Teltsch zu verbleiben willens seyn.

Nicht minder einzuberichten, wie viell Schulmeister bishero die Jugend an Buchstaben können, Buchstabiren und Lesen, ingleichen in Schreiben und Rechnen unterrichtet haben, von welcher Fähigkeit sie seyn, dann woher selbe ihren Unterhalt bekommen, wie es um die Pfahr Schulle aussehe, mit wie viell Personen solche besetzt seye, ob? und von wehme der katechetische Unterricht in der Schule und wie oft solcher wochentlich gegeben worden? endlichen auch, ob nicht aus den in Orth verhandenen mit einem Beneficio oder Pension versehenen Geistlichen ein taugliches Subjectum in Vorschlag zu bringen wäre? um als Katechet in der Schulle nach der verbesserten Lehr Arth der Jugend die Glaubens Wahrheit beyzubringen.

Zur diesfällig so gehorsambist als genauester Befolgung dero hohen Auftrags habe ich mich den 2. Decembris persönnlich nacher Teltsch begeben, auch daselbst mit Zuziehung des Stadt Pfarrers und Land Dechandts, des gewesten Ministri des dortigen Collegii Patris Marquart und des Ober Directoris Martin Ignatz Khorintzer so vielles ganz verläslich behoben, daß ich auch fehig binn darüber meinen gehorsambisten Bericht folgender massen zu erstatten und zwahr:

quoad Passum Primum. Khann ich Euer Excellenz und ein hochlöblich kaiser. königl. Landes Gouvern. submissest versichern, daß auser des Praefecti Scholarum Patris Heymann und des Professoris Rethorices Franz Obst keiner aus dem Mittel deren Ex Jesuitten fähig ist, die Lehre deren Normal Schullen auf sich zu nehmen.

---

[1]) Uložena je ve fascikulu O 23. č. 25 v zemském archivu moravském.

Diese zwey gleich berührte geistliche Individua, Pater Heymann und Obst, sind mehr böhmisch als teutsch und finden sich selbst unfähig das Amt eines Professoris deren Normal Schullen zu begleitten.

Ad Passum Secundum. Zur Forthsetzung deren Studien verlangen folgende Slawatische Stiftlinge in das Iglauer Seminarium in hohen Gnaden an und aufgenohmen zu werden, nemlich der Johann Hiebsh von Gemnitz aus Mähren absolutus Syntaxista.

Johann Skala von Potshatek aus Böhmen absolutus Poeta.

Johann Niemetz von Kirchwidern aus Mähren absolutus Grammatista.

Martin Leixner von Datshitz aus Mähren absolutus syntaxista.

Johann Killian von Holleshau aus Mähren absolutus Principista.

Alloysius Hauke von Keribitz aus Böhmen absolutus syntaxista.

Nach Anzeige des Praefecti sind diese Slawatische Stiftlinge lauther Studiosi Primae et Secundae Classis und recht gutte Musici, doch aber sehr arme Kinder, welche ihren Mittellosigkeit halber von Tag der Aufhebung des Seminarii bey ihren Eltern verbleiben musten und die angefangene Studia nicht forth setzen kunten.

Die übrige Fundatisten, namentlich der Nowak und Kratochwill, haben aus Mangel deren Lebensmitteln ihr weiteres Forthkommen suchen müssen.

Der Johann Bechinie wurde als gutter Organist in das Neuhauser Seminarium an und aufgenohmen.

Ad Tertium. Zwey Persohnen haben bishero die Jugend in der böhmischen Sprach, in Buchstaben können, Buchstabiren und Lesen, ingleichen in Schreiben unterrichtet.

Ad Quartum. Der Schulmeister und Kantor besitzen eine sehr geringe Fähigkeit, auch keinen Eyfer.

Ad Quintum. Diese zwey Lehrer genüssen kein bestimtes Salarium, sondern die Kinder zahlen ihnen vor Buchstaben können wochentlich 1 kr., vor Buchstabiren 1½ kr., vor Lesen und Schreiben 3 kr.

Ad Sextum. Das Gebaü der Pfarrschulle ist so schlecht, wie der Schulmeister und Kantor beschaffen, eben sind die Winkel Lehrer so schlecht bestellet, bey welchen die Kinder gar nichts lehrnen.

Ad Septimum. Von dem Kantor wird denen Kindern der katechetische Unterricht in der Schulle zweymahl wochentlich, an Montag und Donnerstag, gegeben und einmall in der Woche examiniret ein Caplan die Kinder.

Ad Octavum. Von einem Katechet wäre der geweste Praefectus Heymann der tauglichste, welcher wohlgelahrt und in der teutschen Sprache auch zimmlich erfahren ist.

Nach beendigter Behebung allen diesen habe ich sodann das Slawatische Fundations Instrumentum ganz reiflich überleget.

Dieweillen nun in diesen Instrumento zweyerley Intention enthalten, nemlich, daß durch die Music die Ehre Gottes befördert und

die Studenten, welche in der Singkunst oder anderer Music erfahren sind, auf diese Fundation an und aufgenohmen werden sollen,

Dahero wäre ich des gehorsambist und unmasgebigen Dafürhaltens daß und um damit die beederseithige Intention der Fundatricis in Erfüllung gebracht würde, so kunten von dem jährlichen Interesse pr 760 fr. zu Unterhaltung deren Musicorum in Teltsch 380 fr.

Und zu Erhaltung 6 armen Knaben in dem Iglauer Seminario auch 380 fr. gewidmet und die in der würklichen Possession geweste 7 Knaben anjetzo in das Iglauer Seminarium an und aufgenohmen werden.

Wann aber diese 7 Knaben aus der Fundation einer nach dem anderen tretten, so kunten bey der Teltscher Normal Schulle allemal 6 arme und der Music, insonderheit aber der Singkunst, kindige Bürgers- oder andere Kinder erhalten und zum Diensten des Publici tüchtige Bürger gebildet werden, da ohnehin vor dem gemeinem Bürger in derley Land Städten die Erlehrnung der Wissenschaften in denen Normal Schullen viell nützlicher als die Studia deren 6 lateinischen Schullen sind; dann wann sie sonsten aus Abgang deren Mitteln das fernere Studium nicht forthsetzen können, so ziehen sie aus der Lehr deren sechs kleineren Schullen einen sehr wenigen Nutzen und müssen sodann erst nach der Hand vielle Zeith anwenden, bies sie die Schreibarth und die Rechenkunst erlöhrnen.

Bey Errichtung der Normal Schulle därfte eine grosse Anzahl Kindern in Teltsch zusammen kommen, mithin müsten drey Professores bestellet und zu diesen Normal Schullen das Gebaü deren lateinischen Schullen gewidmet auch die sonst in Teltsch geweste Winkl Löhrer aufhören, von welchen die Kinder wenig oder gar nichts gelehrnt haben.

Und sintemahlen

Schliesslichens der Teltscher Ober Director in Nahmen der Obrigkeit dahin die Vorstellung gemacht, daß, so wie es im dem Fundations Instrumento worth deitlich enthalten, so hätte die waylland Frau Francisca verwittibte Gräfin von Slawata gebohrne Gräfin von Meggau, als Fundatrix des Teltscher Collegii zugleich das Seminarium vor 12 der Music kündige Studenten mit 19.000 fr. mit der Verbindlichkeit gestiftet, auf daß diese Stifftung bey dem Gottesdienst in der ehemaligen Jesuitten Kirchen des allersüssesten Nahmen Jesu zu Teltsch die Instrumental Music produciren, denen Geistlichen bey dem heyligen Meßopfer ministriren, alle Donnerstag die Angst und Freytag die Scheydung Christi auf vorgeschriebene Arth absingen, anbey alle Sonntag die heylige Meeß für die gräfliche Frau Stifterin andächtig hören und aufopfern sollen.

Da nun aber die studierende Seminaristen entlassen und das Seminarium [illegible] worden, [illegible] der Music kündige junge Leuthe, welche lediglich in denen Normal Schullen zu unterrichten kommen, in die Slavatische Stiftung angenommen werden sollen, um die Instrumental Music in obbesagter Kirchen wehrenden Gottesdienst

produciren zu können, so thätte er Ober Director gehorsambist bitten, Euer Excellenz und ein hoch löblich kay. königl. Landes Guverno geruhen es bey der allerhöchsten Behörde in hohen Gnaden zu bewürken, womit die Teltscher Orths Obrigkeit jetzt und in Zukunft derley taugliche Musicos für erwöhnte gräfiich Slavatische Stiftung vorschlagen dörfte, weillen solche von Seithen der Famili angeleget worden.

Diesemnach thue ich auch dieses so gestaltige Belangen der Teltscher gräflichen Obrigkeit Euer Excellenz und einem hochlöblich kaiser königl. Landes Guverno submissest anzeigen und ersterbe unter meiner zu forthwehrender Gnadens Protection gehorsambister Empfehlung in all erdenklichster Submission.

Eines hochlöblich kaiser. königl. Landes Gubernii

gehorsambist dienstschuldigster
Balthasar Clemens John.

Geben kaiser. königl. Kreyß Amt.
Iglau den 3. Decembris A. 1774. *Dr. Jos. Samsour.*

*

Moderní stavitelství snaží se všemi prostředky dosáhnouti více účelnosti u školních budov. Zajímavý pokus učinil v tom směru architekt Liska z Král. Hradce. Po mnohých zkušenostech, čerpaných dílem z vlastní praxe, dílem ze studijních cest po cizině, provedl projekt na stavbu obecné a měšť. školy v Černilově u Král. Hradce, jenž má mnohé pozoruhodné zvláštnosti. Tak místo obvyklých dlouhých chodeb seskupil kolem velké ústřední síně všechny učírny, šatny, místnosti administrační a mimo to použil dosud málo využitkovaných místností sklepních a podkrovních za tělocvičny, kreslírny, dílny a pod. Ústřední místnost je takořka srdcem celé budovy: z ní vchází se do všech tříd, v ní žactvo tráví chvíle oddechu a prohlíží si školní sbírky účelně ve skříních kolem stěn umístěné. Kromě toho může sloužiti síň za shromáždiště veškerého žactva, za místnost pro pěstování styků mezi školou a rodinami, a v menších obcích může býti střediskem všeho obyvatelstva, vhodným pro pořádání přednášek, promítání obrazů a pod. I ostatní vedlejší místnosti jsou velmi účelně, úsporně a zdravotně zařízeny. Místo dosavadního větrání - otvíráním oken — jest zavedena soustava odsávací a v oknech děje se posouváním. Školní budova má také dílnu, v níž by se hoši seznámili s různými stroji, řemesly a zručnostmi. Pro dívky zařízena kuchyně, kde se zaučují vaření a vedení domácnosti. Otápění celé budovy děje se ústředním topením, umístěným ve sklepní místnosti.

*

Katolická jednota českých učitelek na Moravě dle výkazu z valné hromady v Olomouci (12. pros. 1917) měla v letech 1914—1917 příjmů 250 K, celkem 304·21 K, výdajů 187 K, zbylo tedy 117 K. — Moc to právě není!

Hospodářsko-sociální.

Vyvlastnění půdy velkostatků. (O.) Ale i program socialistický, aby „půda přešla v držení družstevní a na družstevním základě prováděna byla produkce i směna zboží“ chová mnohé nebezpečí, ač myšlenka v jakémsi omezení by byla zcela rozumnou, aby totiž družstva rolnická prodávala své plodiny družstvům řemeslnickým, maloobchodnickým a dělnickým, kupujíce od nich navzájem, čeho potřebují, bez třetí ruky — přímo. Nebo družstevnictví u nás je na nízkém stupni, proto odkaz Udržalův na Dánsko je směšný; uvažme jen, jak špatné by bylo zaopatřování velkoměst na př. mlékem, při němž se jedná o rychlé a včasné zaslání, kdyby nebylo velkostatkův a dvorů. Tady je potřebí veliké práce a teprve až ta bude provedena, může se mluvit o parcelaci velkostatků. Avšak i ta družstva, která dnes jsou, nepřinášejí členům žádného velkého užitku, leda chytrému jednotlivci v nich na úkor ostatních, neboť schází družstvům našim hlavní věc, totiž křesťanská solidarita členů, která překonávajíc sobectví, spojuje členy v jeden celek. Důkaz o tomto nedostatku podává nám brošura B. Treybala: „Družstevnictví“, kdež se dovídáme: „Nelze ovšem očekávati, že družstevnictví rázem převrátí společenské a výrobní poměry, a že přivodí naprosto spravedlivé rozdělování výrobních zisků. Jak vylíčíme dále, jest družstevní podnikání v některých odvětvích spojeno se značnými potížemi, zvláště proto, že musí spoléhati na solidaritu sdruženců, tedy na pohnutku mravní, jež bohužel u všech sdruženců nebývá dostatečně rozvinuta“.

Tento stesk opakuje se na dalších stránkách, ku př. str. 11., kde čteme: „Neméně důležitým požadavkem družstevnictví jest solidarita; lze ji vyjádřiti heslem ‚jeden za všecky a všichni za jednoho‘. Bez solidarity, bez podřizování osobního zájmu zájmům celkovým lze některá odvětví družstevnictví stěží uvésti v život a je udržeti. Bohužel vidíme z dějin družstevnictví, že právě ona odvětví družstevní, která vyžadují vyššího smyslu pro pospolitost, nedovedla zapustiti pevných kořenů v hospodářském životě a že pouze ta odvětví dosáhla značného rozkvětu, kde není solidarita družstevníků složkou rozhodující, nebo kde není spojena se žádnými nebo jen nepatrnými obětmi osobními. Ukážeme, až budeme mluvit o jednotlivých druzích družstevních, v čem tkví hlavní obtíže toho kterého družstevního podnikání, a seznáme, že všude lze je hledati v nedostatku lidského smyslu pro solidaritu“.

Zvláště výtku nesolidarity činí družstvům zemědělským na str. 20.: „Prodejní družstva mají už svoji nevýhodu v tom, že požadují více sebezapření, solidarity a potlačení sobectví, než tomu bylo u družstev nákupních. Má-li družstvo dosíci úspěchů, nesmějí členové jeho činnosti rušiti tím, že prodávají na vlastní účet tam, kde se jim to zdá výhodnějším, a pouze z nouze používají svého družstva. V ta-

kových případech svádějí ostatní členstvo k napodobení, působí sváry a znemožňují činnost družstva, které nemajíc jisté dodávky od ostatních členů-výrobců, nemůže ani vůči svým odběratelům vystupovati s jistotou a závazností, jež jsou v obchodu nutné . . . Roztříštěností rolnictva se činnost družstva oslabuje, družstvo nemůže pak již působiti konkurenčně na obchodníky, a staré poměry se opět vracejí. Z toho, co bylo řečeno, jest jasno, že k trvalému zdaru družstev prodejních je třeba vyšší již družstevní i mravní vyspělosti a že teprve pak, až pocit solidarity pronikne nejširší vrstvy, budou tato družstva s to, aby poskytovala trvalých výhod jak výrobcům, tak i spotřebitelům".[1])

Stejné stesky na nedostatek solidarity čteme dále na str. 23., 33., 35., z čehož jest vidno, že každá společnost, každé družstvo musí mít mravní základ a že členy neváže stanovy, nýbrž duch členstva, to jest solidarita či křesťanská láska, jak ji hlásá náboženství. Neboť mravnost jest ovoce, jež roste z kořene víry; o čím víra lepší, tím lepší též ovoce či mravnost. Víra musí tudíž proniknouti duši každého jednotlivce, omeziti a potlačiti sobectví, potom je teprv možna solidarita a s ní úspěch. Vzpomeňme jen, kolik družstev u nás bylo již založeno, která však po neúspěchu přešla do rukou jednotlivců, často nepřítele a vyssavače.

Proto za nynějších hospodářských poměrů je slovo Udržalovo vločkou sněhovou, která se vysoko na alpě utrhla a jež by se nezadržitelně valila dolů, měníc se v lavinu, pohřbívající samostatnost rolnického stavu; nezastaví se zajisté u velkostatkářstva, ale zachvátí i malorolníka. Krásná bude potom podívaná na dělení pozemků mezi všechny bez rozdílu. Co si potom počnou s přidělenými pozemky ti, kteří neměli jakživi motyky v ruce? Vzdělávání půdy žádá lásku a velikou trpělivost, které však lid městský a tovární nezná, bera výplatu každé soboty, kdežto rolník musí na užitek své práce čekati celý rok a stále míti na mysli nebezpečí ohně, krupobití, mrazu, sucha, mokra, hmyzu, dobytčího moru a podobně. Nebylo by záhodno místo hřišť upravovati u měst pokusná pole, aby žactvo zvyklo zemědělské práci, učilo se milovat zemi, poznalo těžkost práce polní, ale také její sladkost? Pak snad by byla naděje na vzájemné dorozumění velkostatkářstva a bezzemků. Jaké však dorozumění může nastati, když jisté strany v národě, které horečně sbírají haléř ku haléři, aby zachránily jedno české dítě, vykopávají hlubokou a osočováním nejhoršího druhu dva důležité stavy z národa, šlechtu a duchovenstvo?

Konečně naproti tomu, co praví Udržal, že byli jsme vždy národem demokraticky založeným, budiž uvedeno, co píše větší zajisté znalec věci, prof. dr. Pekař: „Hus ani česká reformace ani Bratří čeští neměli v programu svém nějakého požadavku svobody poddaných, stáli úplně při názorech feudálních, tedy při člověčenství poddaných a měli je za řád Bohem daný. . . . Ani radikální Chelčický požadavku

[1]) Za vzděláním, sv. 68.

občanské rovnosti všech lidí nevyslovil. U Lipan nebyla poražena česká demokracie, nýbrž polní vojska strany táborské, složená v podstatě z kontingentu měst venkovských. Sociálně politický program této radikální strany byl jasný, ale právě ještě nebyla čest jeho rovnost všem, t. j. rovnost poddaných se svobodnými, rovnost před zákonem vůbec demokratická, jak ji my chápeme".[1] A co se týče dalších slov, že „myšlenka rozdělení půdy není nám nijak novou", je v nich snad něco pravdy, jen že to [illegible] pro nás dnes [illegible]. A my zajisté všichni toužíme, aby našemu českému národu bylo lépe než dosud. *E. N.*

*

Dle naší nouze o p e t r o l e j bychom skoro zapomněli, že máme v našem Předlitavsku v Haliči tak bohaté zdroje. Za krásných [illegible] na tamním území bylo sice mnoho zpustošeno, ale od té doby zas opraveno. Potřeba válečná jest právě mnohem větší, než aby dodávka stačila i na potřebné svítivo, jímž po většině venkově a mnohonde i v městech jest petrolej. A svítivo to bude potřebno i když by se celá země zelektrisovala, potřebno jako svítivo výpomocné, dokud jiným podobným (plynovým atd.) nebude nahraženo. Nenahradil ho ani svítiplyn, ač dosud městům i průmyslu znamenité služby prokazoval, naléhavá nutnost šetřiti uhlím, v budoucnu sotva nahraditelným a sotva dostatečným, toto svítivo asi brzy vyloučí docela.

Petrolej spotřebuje se nyní v ohromném množství ponorkami a jinými stroji, ale také průmyslem určeným na různé přípravky.

Zajímavo jest popatřiti na finanční výzbroj h a l i č s k é h o n a f t o v é h o p r ů m y s l u.

Kapitál tam investovaný obnáší asi půl miliardy korun, z něhož kapitálu cizímu, hlavně německému, připadá 450 mil., polskému pak 50 milionů korun.

Cizí kapitál je soustředěn v několika skupinách. Skupina rakousko-uherská (německá) representuje 100 mil. korun; jsou to akciové společnosti opírající se o banky vídeňské a pešťské.

Skupina „Dea" (Deutsche Erdöl-Aktien Gesellschaft) s jměním 70 mil. kor.

Skupina Deutsche Bank (německá) 30 mil. korun.

Skupina nesdružených 50 mil. korun.

Kapitál anglický:

Skupina Rockefellerova: Sem patří 1. akciová společnost Vacuum Oil Company s mnohými haličskými podnikateli. Je to filiálka amerického Standarda v Rakousku. 2. Skupina Boxsip. Obě zastupují kapitál 50 mil. korun. Akcie anglické vykoupil si zde za války německý kapitál.

Kapitál francouzsko-belgický:

Skupina tato disponuje kapitálem 50 mil. korun a náleží sem: Vaterkeyn, Compagnie internationale de Pétrole, Compagnie Dahn-

[1] Masarykova Česká filosofie.

Petroles de Boryslav. K tomuto cizímu kapitálu druží se ještě dvě samostatné skupiny: akciová společnost „Galicya“ — kapitál 20 mil. korun (většinou vídeňský) a skupina „Mao garvaj“ (Galicyjskie Akcyjne Karpackie Towarzystwo Naftowe) kapitál 30 mil. kor.; polovina je anglická, druhá rakouská (německá).

Vedle tohoto organisovaného kapitálu stojí ještě neorganisovaných 50 milionů korun rakousko-německých.

Toto bohatství země tedy plným proudem plyne do cizích rukou.

V těchto poměrech, jimž podobné v jiných oborech nalezáme i doma, tkví zajisté notná částka problemu „sebeurčení“!

Mezi podmínkami míru s Rumunskem, jichžto jádro jest ovšem rázu hospodářského, důležité místo zaujímají úmluvy stran těžení a dodávek petroleje. Jak známo, pracoval tam do války nejvíce kapitál anglický, jenž nyní bude vystřídán německým. A nebude to jen po právu vítěze, nýbrž také přirozeným během hospodářské nutnosti. Sotva rozkvetší Rumunsko vrhlo se zásluhou anglomilské královny a strany do války a v ní zakrvácelo; nestačil-li kapitál jeho před válkou na zužitkování přírodních pokladů, stačí nyní tím méně. Velikášský sen rumunských hurra-vlastenců na dlouho dosněn.

Politický a vojenský.

Část politiky pozůstává v umění, vypozorovati vhodnou chvíli a dle ní počínání své zaříditi. Doba naše chová zárodky velikých změn, bude mnoho záviseti na lidech, jichž se budou týkati, budou-li změny v jich prospěch či neprospěch, ve prospěch či neprospěch věcí, které zastupují.

Obrat v politice vnitrorakouské jeví se poněkud již v tom, že polevuje zásada oktroje a komanda, která německé byrokracii po celé věky zdála se všemocnou a která říši dovedla tam, kde jest; neznalať Vídeň a nesnažila se ani seznati těch, jimž poroučela. Volají-li se nyní ku spolupráci, je to významná chvíle v dějinách říše a jejích příslušníků, i rozhodne o mnohém, podle toho, jak si kdo vyloží moderní sice slovo, ale přirozeně prastarou, v dějinách ovšem různě chápanou a prováděnou věc: právo sebeurčení.

Mesologie, docela moderní věda, učí, že nikdo se docela neurčuje sám. I jest velice divno, že právě nejhorlivější hlasatelé determinismu v morálce a sociologii zdají se v politice naň zapomínati. Není sice život jedince docela souběžný se životem společnosti, ale obdoby tu jsou. Ani společnosti a skupiny jejich neurčují se docela samy.

Lloyd George nedávno prohlásil, co sice každý by mohl a měl věděti, co však do nedávna bez vlastizrády nesmělo se říkati: Idea státu národnostního je dnes překonána velkými světovými říšemi.

Říše rakouská chystá se zaujmouti své místo mezi nimi; o tom už jistě nikdo nepochybuje, i když mluví nebo píše opak. Ani velké světové říše nejsou ve všem nezávislé, jak právě válka poučila snad každého, kdo toho ještě nevěděl; i tu možno mluviti jen o více — méně. Upřímným přátelům říše — že jimi vždycky nebývají ti, kteří vládu v ní vedou, netřeba podotýkati — záležeti bude jistě na tom, aby říše rakouská ve svojí stupnici nezávislosti dostala se co nejdále ve směru „více". Že to však dosavadním během nepůjde, jest rovněž jisto. Bude záležeti všechno na tom, jak upevní se sama v sobě, totiž v částech i v celku, v pospolitosti i součinnosti jejich.

Cílem rozumného státníka jejího nebude nadvláda jedněch vůči druhým, ani uvnitř ani vůči sousedům, ale dorozumění a vzájemná výpomoc. Dojde-li na tomto podkladě k onomu upevnění, bude upevněna a zajištěna i samostatnost zahraniční, a to, podle zákona rovnováhy, na všechny strany, vůči dosavadním nepřátelům i — přátelům; neníť právě žádoucím ani přátelství, znamená-li porobu.

Ve při Dra Kramáře hlavním motivem je sblížení Rakouska s Ruskem, o něž usilovali i ministři, hlavně Aehrenthal, ale i Berchtold. Dnes ten „vlastizrádný" tantom zmizel, ale nezmizel úkol zaříditi a upevniti přátelské styky s celým tímto východem. Možná, že jsme to všecko mohli míti laciněji. Ironií či tragikou osudu jest, že z no-

vých styků největší rebach budou míti právě ti, kteří piklemi svými po celá desítiletí ono dorozumění byli mařili.

I kníže Lichnowsky, bývalý německý vyslanec v Londýně, ve svých zápiscích, jež byl několika osobám svěřil a jež veřejnosti prozrazeny, kárá německou vládu, že nehleděla si více přátelských styků s Ruskem. A víme přece, že jak Bismarck, tak i jeho nástupcové je pěstovali, byť i ne tou měrou, aby válce bylo zabráněno. Z týchž příčin.

Jinak zápisky ty protivníkům cechovní diplomacie poskytují vítané zbraně k útokům na ni. Pokud jsou nám známy, prozrazují skutečně nemalou nezralost poměrův, již na vlastním působišti pisatelově, nerkuli mimo ně. Že vedle toho obsahují také leckterou správnou poznámku, rozumí se samo sebou; bylo by už velice smutné, kdyby ne. Ačkoli tedy ani v tomto případě tajná diplomacie se neosvědčila — jest vůbec divno, že Bismarck zůstavil tak neschopnou školu —, odbyta tím opět nebude. Býv. ministr Schorlemer (z t. ř. vlastenecké strany) ostatně prohlásil: Stojíme za Hindenburgem a Ludendorffem, dvěma to muži, kteří jediní v této válce neprovedli žádných hloupostí.

Co by asi řekl, jsa u nás, poslední řeči pana hraběte Czernina k vídenským pánům radním? Tónem byla sebevědomá, až absolutisticky velkopanská; vídenským uším arciť je to tón nejpříjemnější, dokud nejde jim na kůži. Na české zemězrádce ostře si vyjel. Kdo se cítí, ať se vtípí, ale státník by měl nejen lépe rozlišovati, nýbrž i jemněji odvažovati; knutou se obyčejně láska nevtlouká, jako Čechům se vtloukala, a akta o válce nejsou ještě uzavřena, aby tak bezpečně mohl staveti matky německé a zvláště maďarské proti matkám českým!

*

V seskupení českých politických stran nastaly tyto změny: Pokrokáři státoprávní a lidoví pokrokáři sestoupili se ve stranu České státoprávní demokracie (předs. Dr. Kramář, místopř. Dr. Budínský z Brna). K národním socialistům přestoupili čeští anarchisté-komunisté a část pokrokářů (realistů), která se nepřipojila k Č. st. demokracii (red. C. Dušek v čele) a strana nazvána Českou stranou socialistickou (univ. prof. Dr. Fr. Krejčí, posl. Stříbrný, posl. Al. Konečný z Brna, anarch. Dr. Vrbenský a j.) Katolické politické strany v Čechách domlouvají se také o spojení; slovo koncentrace slýcháme často, ale věc jaksi se nedostavuje snad je koncentračních bodův, [illegible].

Česká státoprávní demokracie pilně agituje; připravuje se na volby dnes jen proti politickému aktivismu, ačkoli předák její Dr. Adolf Stránský docela zřejmě opustil dřívější stanovisko české delegace, neúčastniti se jednání o změnu rakouské ústavy.

Vedení české politiky [illegible] a slábne. Vedení českého národu válka vyprahlo [illegible] Dr. [illegible] znemožněno [illegible] v Národním výboru, [illegible] byl zastavil; volá se po něm opět, [illegible] by [illegible] národ svěřil, [illegible] Kvapil se svými spisovateli.

*

S Rumunskem dojednává se za předsednictví Marghilomanova mír. Podmínky naše jsou tentokrát nejen hospodářské, nýbrž i strategické: hranice mají býti upraveny pro lepší zajištění nejen dovozu k nám (přístavy dunajské), nýbrž i obrany; bude tedy přece kousek annexe, začež Rumunsko odkázáno na ruskou dosud Bessarabii. Dle řeči hr. Czernina ujednána při tom také rovnoprávnost židů v Rumunsku, tedy věc vnitropolitická; kdo čteš, rozuměj! Zdali pak tedy také zajištěna rovnoprávnost sedláků, kteří tam dosud byli jako nevolníci v rukou velkostatkářů?

Na Rusi, v Ukrajině a ve Finsku míru skutečného dosud není. V Rusku zuří strany proti sobě, ačkoli bolševici nabývají převahy; zdali vracející se vyslanci dohody nebudou ohrožovati i mír zevnější novými piklemi? V Ukrajině i ve Finsku německé vojsko pomáhá proti vojsku bolševickému obhajovati samostatnost mladých státův a ovšem též upevňovati svůj vliv.

*

Hlavním bojištěm stala se zatím severní Francie, kde Hindenburg podle svého slova předešel americkou pomoc a úspěšným útokem, proměniv posiční válku v pohyblivou, pokusil se přerušiti spojení Angličanů s Francouzi; toto se dosud nepodařilo, ale padne-li Amiens, nebude k tomu daleko.

Ostřelování Paříže ze vzdálenosti 100 km překvapilo celý svět. Odborníci vysvětlují možnost tím, že podařilo se Kruppovi sestrojiti děla tak, aby střely dostaly se do výše vztažitě vzduchoprázdné, kde let jejich jest velice usnadněn. Kdyby se Němcům podařilo postoupiti ku břehu tak, aby Londýn byl na dostřel těchto děl, byla by to událost zajisté dalekosáhlá, ať už konečně cílem jejich jest Paříž nebo Calais.

Ze zmíněné řeči Czerninovy také se dovídáme, že Clemenceau chtěl vyjednávati s Rakouskem o mír, že však dostal odpověď, aby otázka o Elsasku již napřed byla vyloučena. Německo na této zemi má veliký zájem hospodářský pro její bohatství na horniny a rudy; neméně pak jest nyní zájem cti, a ačkoliv dohoda má veliké zástavy v německých koloniích, sotva by se v Německu našel, kdo by byl ochoten za ně vzdáti se Elsaska. Jestiť měřítko docela různé.

Clemenceau, za jehož předsednictví v letech 1906—1909 zašantročeno jmění kongregací, páchány veliké podvody u námořnictva a m. j., rozněcuje jinak stále francouzskou bojechtivost a krutě pronásleduje ty, v nichž tuší stoupence míru (Caillaux atd.); jako tehdy řádil proti nespokojenému dělnictvu kulomety, tak nyní zuří proti snahám mírovým soudy. A svobodná Francie poslouchá.

*

Plovoucí baterie. Za nynější války vybudovala Italie několik těžkými námořními děly vyzbrojených pontonů, jichž používá jako plovoucích baterií. Myšlenka ta jest už asi 60 let stará. Tehdy vystavěli Angličané a Francouzi taktéž plovoucí baterie, jež se skvěle

osvědčily proti Rusku v bitvě u Kimburnu. Byly opatřeny pancéřovými plotnami, od nichž se ruské duté koule z litiny bez účinku odrážely. Z té doby pochází zavedení pancéřových ploten při stavbě válečných lodí. Tři roky později vystavěla Francie první pouze ze železa zhotovenou pancéřovou loď Gloire. Tím počalo též nepřetržité závodění mezi dělem a pancířem. Čím pevnější pancéřové plotny, tím účinnější střely děl byly konstruovány.

Plovoucí baterie hodí se zvláště k obraně pobřeží, protože jsouce pohyblivé, mohou býti převezeny na kterékoliv ohrožené místo pobřeží. Způsob převážení byl ovšem dosti nepohodlný. Vlečné parníky byly nepraktické, protože nejsouce vyzbrojeny, snadno mohly býti nepřítelem rozstříleny. Lodě pak válečné měly jinou, důležitější úlohu. Proto se měly baterie ty pohybovati vlastní silou, což vedlo ke konstrukci dělových člunů, jež měly nepatrný ponor, aby se mohly pohybovati i na plýtkém pobřeží a v řečištích. Vyzbrojeny byly jedním nebo dvěma děly umístěnými v pancéřové věži. V době novější dělové čluny téměř docela vymizely a konaly ponejvíce jen v osadách službu policejní v přístavech a řekách.

Rozhodla-li se nyní vojenská správa italská stavěti těžká lodní děla na pontonech, měla snad proto zvláštní důvody. Účel mají asi jen obranný, protože na širém moři by se nepřátelským ponorkám a jiným válečným lodím nijak neubránily. K ochraně pobřeží se proto zvláště hodí, že mohou měniti své stanoviště a nepříteli znemožniti, aby se zastřílel. Jak se tyto plovoucí baterie osvědčily, není z pochopitelných důvodů veřejnosti známo.

*

O působení dělové palby napsal gener. poručík Rohne v Artiller. Monatsch. článek, jehož vývody nebudou ani pro naše čtenáře bez zajímavosti.

Obrovský pokrok techniky zvýšil v posledních padesáti letech působení dělostřelectva neobyčejně. Zavedení tažených děl nabíjených ze zadu zvýšil i přesnost i vzdálenost dostřelu. Náboje podlouhlé, plněné látkou výbušnou a opatřené spolehlivými zapalovači mají mnohem větší účinek než kulaté náboje starých hladkých děl. Umělá kovová konstrukce zvýšila schopnost odporu proti tlaku plynů. Ve spojení s pomalu hořícím slabodýmným prachem zvýšena i počáteční rychlost i zatížení průřezu tou měrou, že moderní dělo dostřelí dvakrát tak daleko než první děla tažená. Ano při těžkých dělech námořních, jakých dříve v té velikosti a délce nebylo možno sestrojiti, vzrostl dostřel na dálku pateronásobnou.

Nemenší byly pokroky ve zhotovení nábojů. Od původních nábojů z litiny se přešlo k nábojům ocelovým, při nichž je stěna tenší, ale tím větší dutina. Do granátů vložen silnější náboj, šrapnely naplněny větším počtem kuliček.

Vynález silných látek výbušných, jichž se může bez nebezpečí používati k plnění granátů, zvýšil účinky granátové střelby tak velice,

že nastal úplný převrat ve stavbě pevností. Zvýšený účinek lodního dělostřelectva vedl k sesílení pancéřové ochrany a tato opět ke stavbě děl ještě mohutnějších, jichž bylo možno používati jen na velmi nízkých lodích. Dreadnoughty a naddreadnoughty děkují za svůj vznik jen zvýšenému působení dělové palby.

Účinek střelných zbraní vedl k využitkování krytů přirozených a ku stavbě umělých. Za těmi skryté vojsko bylo bezpečno proti plochému letu střel z polních děl, sestrojeny tedy houfnice, které vysílaly střely v letu více oblém a dopadaly na cíl s vrchu. Vojsko se tedy krylo i s vrchu, proto zvyšován kalibr. Toto těžké dělostřelectvo není ovšem tolik pohyblivé jako polní dělo a polní houfnice, ale při rozhodných bojích i při bojích posičních má úlohu důležitou.

Po zavedení nového prachu odstraněna největší překážka rychlé střelby, totiž neproniknutelný kouř, jenž náramně ztěžoval míření i pozorování. Rozličnými prostředky: spojením střely s nábojem a zapalovačem v patronu, zjednodušením závěru, ale především zařízením, že při výstřelu zpětný odraz se pružně zachytí, byla obsluha děla tolik zjednodušena, že rychlost střelby se zvýšila zrovna desateronásobně. Dělo stojí nyní při výstřelu tak pevně, že nejen není třeba dělo s velkou námahou zase vléci a tlačiti do předu, nýbrž že je možno bez nového míření několikráte po sobě vystřeliti. Tato stabilnost děla umožnila připevniti na něm štít, jenž chrání obsluhující mužstvo před střelami z pušek, před koulemi šrapnelovými i lehkými střepinami granátovými.

Bez nadsázky možno tvrditi, že od války 1870-71 zvýšen účinek děl při stejné váze patnácteronásobně. Doprava silou mechanickou dovoluje dopraviti do fronty též těžká a následkem toho mnohem účinnější děla. (O. p.)

*

Problem věčného míru. „Válka jest zákonem přirozeným, je bojem o život ve všeobecnější formě, a dokud lidé nejsou anděly, nepřestane“. Tato slova Bismarckova vyjadřují přesvědčení mnohých, již ve válce vidí jen jinou stránku stálého prý „boje“ v přírodě. Frischeisen-Köhler, professor filosofie v Halle, praví, že odůvodnění takové dlužno bráti s výhradou. „Výroky tak všeobecného způsobu jsou vždycky svůdné“ (Das Problem des ewigen Friedens. 1915, str. 8.) Záleží velmi na tom, zda biologické zjevy nekulturního rostlinstva a živočišstva lze beze všeho přenésti na lidstvo kultury schopné. Co všechno dalo by se dovoláváním se přírody ospravedlniti! „Od té doby, co se člověk jeví v dějinách, jeví rozhodně válečný a výbojný rys. Přes to nemůžeme zapuditi domněnky, že byl původně tvorem mírným“ (15.) Lidské války nebyly jen válkami o bytí, nýbrž často též o jiné hodnoty, n. př. „o národní existenci, jejíhož smyslu a oprávnění nelze pochopit ze všeobecné zákonnosti přírodní, která platí pro všechny bytosti bez rozdílu. I kdyby jednou měla přijíti doba, kdy vyčerpaná země by naprosto již nemohla nekonečně vzrůstajícího lidstva uživit, staly by se války jenom tenkráte nutností

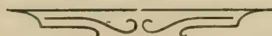
přírodní, kdyby intelligence lidská nenašla žádných jiných prostředků k záchraně“ (19.)

Pohlížíme li na válku se stanoviska kulturního, jeví se nám jako úpadek do starých dob, jako barbarské přerušení kulturního vývoje. Kolik hodnot kulturních bývá válkou zničeno! Jak strašlivě vybíjí se národnostní zášť ve válce. Dalo by se snad válce zabránit, kdyby se každý národ věnoval svému kulturnímu poslání a jinými národy nebyl vyrušován? Bude v budoucnosti jenom zápolení v oborech vzdělanosti možno? »Je to právě klidné zápolení, které zvětšuje nerovnost národů a tvoří tím předpoklady, které zvyšují a řídí expansivní moc státní vůle. Každý krok klidné práce kulturní připravuje nový politický nárok; každé hrozící předstižení (Überflügelung) soutěžícím národem působí ve směru zajištění dosavadní moci politické fysickým násilím. V tomto věčném, neklidném vlnění, v tomto stoupání a klesání kultury, v tomto zápolení o technické a hospodářské ovládnutí společné země vězí trvalá pohnutka, jež nutí národy a státy ku stálé pohotovosti válečné . . .« (30). Přes to nejsou války, dí F. K., žádnou nutností přírodní, ale právě proto nemohou žádným přirozeným vývojem zmizeti. Vyjdou-li si národové při hrozících nebezpečích ochotně vstříc, bude lze mnohým válkám zabrániti; bude však lze vždycky jim zabrániti? F. K. myslí, že to není možno: »Doch das Entgegenkommen ist nicht grenzenlos; es findet in den Zielen seine Schranke, um deren Durchsetzung ein Volk jedes Opfer zu bringen bereit ist« (48.)

Dr. Jos. Vrchovecký.

Ročník XXXV. Číslo 5.

HLÍDKA.

Resignace opata zábrdovského Šimona Farkaše roku 1610.

JAN TENORA. (O.)

Kdežto tedy nuncius postavil se s visitátorem proti věci kardinálem zastávané, kardinál zase měl na své straně kromě stavů moravských samého krále Matyáše. Plyne tak rovněž z relace nunciovy, který přiznává, že nemožno ubezpečiti se na vydatné přispění královo, jenž prý jedná tak reservovaně a s ohledem na své poddané.[1]) Byla to ovšem doba, kdy v Rakousích bylo skoro povstání, a kdy na Moravě stavové sami si sněm rozepsali a zbrojili.

Jakož kardinál pravil, také učinil. Ještě téhož dne 4. února psal do Říma opět o svém sporu s visitátorem, a zároveň dožadoval se, aby mu bylo obnoveno breve, jež měl již od Klementa VIII, že může visitovati kláštery řeholníků ve své diecesi.[2])

Ale také visitátor Lohel mocně volal na pomoc svou stranu. Kromě nuncia stál při něm i španělský vyslanec a vynikající šlechtici, jejichž vlivem mělo se působiti na krále Matyáše.[3])

Zatím co případ zábrdovský se probojovával ve Vídni i v Římě, zápasilo se o opata také v klášteře zábrdovském. Proti opatu Šimonu

---

[1]) Zprávu tuto nunciovu potvrzují také Annály Zábrdovské, dle nichž vedle kardinála a skoro všech stavů byl na straně opata Šimona Farkaše i panovník zemský. (fol. 187).

[2]) Borghese, I. 952, fol. 8. (list z 20. února.)

[3]) Archiv strahovský, Kopiář Questenberků v 1611—1614, fol. 334—336.

Farkašovi vypukl odboj. Dne 8. února ráno, když ještě ležel, vešli do jeho světnice bratři z konventu a vzali mu klíče od brány, kuchyně, sklepu a kanceláře a dali osaditi bránu poddanými klášterními. Když si opat stěžoval svými služebníky do násilí, odpověděli mu, že tak právem učinili. Opat si stěžoval na tu křivdu u kardinála, dovolávaje se jeho pomoci, rady a ochrany. Chtěl prý sice násilí násilím odraziti, ale z ohledu na lantfryd zemský nechal toho.[1]) Zároveň také uchýlil se k zemskému hejtmanu Žerotínovi jako spolulantfrydník o pomoc. Dosáhl skutečně od něho, že bylo poddaným klášterním poručeno, aby opata Šimona poslouchali a za svého pána uznávali.[2])

Ale stálé spory a žaloby, stálý neklid a zaměstnávání konečně unavovaly. Že opat Šimon na svém sesazení nebyl bez viny, vědělo se, že udržeti ho v jeho hodnosti je nemožno, přiznávalo se, a bylo jisto, že nebude v klášteře pokoje, dokud dva opati spolu budou se příti. Pokoj žádoucí nastane tím spíše, čím dříve bude opat Šimon resignovati. Učiní-li tak sám, odpadne podnět k výtkám a stížnostem jak kardinála, tak stavů, že právní forma nebyla zachována, a pomine příčina všech sporů. Zvláštního zájmu neměli ani kardinál ani stavové, aby udrželi osobu opatovu, jim jednalo se jen o způsob, jakým proti opatu bylo postupováno, který měli za nesprávný a pro sebe urážlivý, proti němuž se ohražovali.

Proto lze snadno pochopiti, že kardinál Dietrichštejn přestával se ujímati osoby opata Šimona, když věděl, že splněno bude, co od počátku navrhoval: že opat Šimon, s něhož sňata byla potupa sesazení, bude nyní sám dobrovolně resignovati. Vždyť kardinál ve věci samé vyhrával, a při tom cti odstupujícího opata bylo ušetřeno. Visitátor přese všecko vzpírání musil konečně přistoupiti na stanovisko kardinálovo. Za tohoto stavu již také král Matyáš byl hotov provésti, aby opatství zábrdovského ujal se P. Benedikt Waltenberger.

Dne 27. února podával do Říma o dalším vývoji té záležitosti nuncius vídenský zprávu po svém názoru upravenou, dodávaje, že očekává co nejspíše do Vídně společníka visitátorova P. Kašpara Questenberka, a že jest naděje, že věc ta bude urovnána tak, že nově zvolený opat bez dalších intrik stane se skutečně opatem, a sesazený buď dá pokoj, nebo nebude-li spokojen bude apelovati tam, kam patří.[3])

---

[1]) Kn.-arc. archiv kroměřížský, Monastica, Premonstráti Zábrdovice.

[2]) Archiv vatikánský, Nunz. di Germ. 114 D, fol. 93.

[3]) Tamže. Státní sekretář papežský kardinál Borghese úplně schvaloval tento postup; ještě 20. března doporučoval nunciovi pražskému, aby visitátor poslal svého

Dohoda se tenkráte uskutečňovala, protože se vcházelo na požadavky kardinálovy. Opatu Šimonovi nabízela se již slušná obživa podle statut řádových. Kardinál pak, jenž byl tehdy ve Vídni v záležitostech politických, sliboval nunciovi, jakmile se vrátí na Moravu, že učiní, aby opat Šimon ustoupil a resignoval. Se strany visitátorovy dojednával to P. Kašpar Questenberk. Zásluhu toho srovnání přičítal si ovšem nuncius, jenž osvědčoval 6. března v listě do Říma samolibou naději, že nebude již větších obtíží, a plesal nad tímto svým znamenitým výsledkem za takových a tolikerých nesnází: za vzdorovitosti stavů, za stálých ohledův a slaboty krále, za vrtochů neb rozmarů kardinálových.[1])

Než přece ještě po celý měsíc březen trvalo dojednávání. Opat Farkaš a s ním kardinál pro něho činili požadavky, které se zdály řádu na ujmu. Úskalí se však vyhnulo, podmínky se přizpůsobily a docílena dohoda, aby opat Šimon dobrovolně resignoval na opatství ve prospěch zvoleného P. Benedikta Waltenbergera; za to visitátor přislíbil mu takový plat, jakého se dostává druhým, kteří buď pro stáří nebo jinou slušnou příčinu resignují na opatství. Sám kardinál konečně usiloval, aby co nejspíše věc ta byla ukončena. Dne 25. března žádal nuncia vídenského, aby se přičinil, aby král vydal již list pro klášter zábrdovský, jenž by dokonal a potvrdil úmluvu již učiněnou.[2]) Kláštery byly totiž pokládány pokud se temporalií dotýče za náležité ke komoře královské a ke správě podkomořího patřící; musil tedy přistoupiti souhlas panovníka krále Matyáše. Král Matyáš učinil tak ještě koncem března nebo začátkem dubna, a přikazoval, aby poddaní opatství za svého pána uznávali a poslouchali zvoleného P. Benedikta; toto nařízení královské měli provésti kardinál Dietrichštejn a podkomoří moravský.[3])

Kardinál však v březnu onemocněl neduhem očním[4]) a proto nastal malý odklad. Zatím se do jeho přízně vmlouval nový opat Benedikt. Přál mu 1. dubna k velikonočním svátkům, posílal mu list z Jihlavy došlý, a opětovně ho žádal, aby od papeže vyžádal odpustky

důvěrníka do Vídně, kde mešká kardinál Dietrichštejn, a kde by se přispěním nuncia vídenského všecko spravilo. Nunz. di Germania, 23, fol. 155.

[1]) Tamže, fol. 112.

[2]) Tamže, fol 157 (list z 31. března).

[3]) Tamže, fol. 164 (list z 3. dubna).

[4]) Tamže, fol. 197 (list ze 24. dubna).

pro kostely ve Křtinách a Zábrdovicích.[1]) Na usmířenou kardinála bylo asi také, že klášter zábrdovský opouštěl představený konventu Valentin Springel, jenž tolik byl na odpor komisařům kardinálovým a nevážnými slovy i skutky kardinála urážel. Ovšem byl povýšen: 14. dubna 1610 stal se proboštem v Berneku v Dolních Rakousích.[2])

Posléze dne 22. dubna 1610[3]) o páté hodině odpoledne stala se skutkem umluvená dohoda. Do kláštera zábrdovského v novém opatství přibyla královská komise: jako komisaři kardinál Dietrichštejn a podkomoří moravský Karel Haugvic z Biskupic na Rokytnici a Linhartové, a dostavili se ještě dožádaní svědkové Jan Vincenc Barnabaeus, převor kláštera sv.-tůmského, Jan Štěpán Perdomus, kanovník kolegiatního kostela sv. Petra, Jiří Peiger z Perku na Tuřanech, rada, Ondřej Václav Posthumovský z Tiberina, sekretář kardinálův, a Jan Jogauaeus, filosofie a obojího práva doktor. Notářský zápis provedl Vavřinec Zwetler ze Svitav.

U přítomnosti celého konventu dobrovolně a svobodně ze slušných a spravedlivých příčin právně resignoval opat Šimon na opatství zábrdovské a vzdal se všech práv, hodností, služebností a všeho příslušenství toho opatství. Vyznal, že je spokojen ročním platem 300 zl., jež mu králem na statcích klášterních poukázány byly, že přestává na slušném stole buď s opatem nástupcem svým nebo zvlášť, na třech mázech vína denně, na lázni a jedné světnici mimo konvent v novém nebo starém opatství a na jednom služebníku, což všecko do jeho smrti podle nařízení zmíněných komisařů královských bez odporu má se mu dávati a poskytovati. Při tom žádal, aby taková dobrovolná resignace nebyla na škodu jeho pověsti a jména, anebo aby se mu to od nikoho nevykládalo ve zlé.

Ale ani tento akt neprošel bez stížností a výtek. Jak byl konvent nepřátelský odstupujícímu opatovi, poznati z toho, že se z něho ozvaly stížnosti, že jsou odcizeny některé movitosti klášterní a jen dluhy zanechány.[4]) Opat se bránil proti výčitkám. Královští komisaři některé, pokud bylo možno, srovnali pokojně a ostatní zanechali do rozhodnutí

---

[1]) Kn.-arc. archiv kroměřížský, Monastica, Premonstráti Zábrdovice.

[2]) Annales Zabrdovicenses, fol. 192.

[3]) Annales Zabrd. nesprávně udávají: feria sexta Paschatis (16. dubna.)

[4]) Koncem prosince 1613 bylo ještě dluhu klášterního 12.000 tolarů. (Strahov, kop. Questenberkův 1611—1614, fol. 318—324). Hradištský klášter měl dluhu 137.000 tol., lucký 50.000.

králova, a prohlásili, že resignaci opatovu s výhradou ročního platu souhlasně podle nařízení králova a vůle představených řádových přijímají a připouštějí. Pročež z moci králem sobě udělené vybavili Šimona Farkaše ode všech práv, hodností, služebností a jakéhokoli příslušenství opata zábrdovského a prohlásili ho za vybavena, napomenuli ho, aby podle své povinnosti, jakož se sluší na řeholníka před visitátorem a řádovými představenými prosil za odpuštění, pokořil se a přičinil, aby zase milosti došel, a odevzdali úplně opatství se všemi právy, hodnostmi, služebnostmi, užitky, se vší jurisdikcí a příslušenstvím i s břemenem vyhraženého platu pro resignovaného opata jménem a mocí královskou Benediktu Waltenbergerovi zvolenému již od konventu za opata.[1])

Potom, jak bývalo zvykem, žádal kardinál jako biskup diecesní za potvrzení opata Benedikta u krále Matyáše, jenž jej potvrdil 20 července 1610. Taxy bylo placeno 600 zl.[2])

Resignací opata Šimona urovnána také rozepře mezi kardinálem a visitátorem Lohelem. Kardinál, jak hned vzplanul, tak se zase hned udobřil, a brzy potom osvědčoval listem k Lohelovi své pevné a neochvějné přátelské smýšlení k němu, ale u visitátora utkvěl osten této nevole hluboko, a ještě po letech hlásil se výčitkami, stížnostmi a žalobami.

Tak skončilo se období opatské Šimona Farkaše. Přestal býti prelátem zemským, údem stavovským, a stavové, kteří se ho dříve ujímali, neměli již na něm zájmu, byl i pro ně padlou veličinou. Zboží klášterní přešlo z jeho ruky do ruky nástupcovy, a kromě ročního platu a obživy neměl od kláštera čeho požadovati. Zůstal mu však přece podíl na manském statku biskupském Želeticích, jehož se svým bratrem Bartošem užíval.

Než jedno neštěstí nechodí samo. Ještě byl opatem, když 1. února 1610 kardinál Dietrichštejn, protože až dosavad od opata záplatou za manský statek Želetice nebyl spokojen, nařizoval Jiřího Pergera, Karla Jordana a Valentina Ducha za komisaře, aby se v týž statek pro nedoložení sumy povinné zvedli, všecky svršky zinventovali a lidi poddané kardinálovi v poddanost uvedli.[3]) Tehdy však ještě odvrátil Šimon Farkaš hrozící nebezpečí, že pozbude manství. V dubnu téhož

---

[1]) Kníž.-arcib. archiv v Kroměříži Nové listiny; Spiritualia.
[2]) Annales Zabrdovicenses fol. 192.
[3]) Kníž.-arcib. archiv kroměřížský, kopiář z r. 1610.

roku navrhoval Šimon na faru do Želetic Adama Rhemena, ale byl již konsistoří tam ustanoven Vincenc Čtyroký (Stirokouius [1]).

V klášteře resignace opata Šimona nedonesla žádoucího uklidnění a pokoje. V srpnu již stěžoval si Šimon kardinálovi, že mu nový opat netoliko peněz neodvozuje, ale ani náležitého vychování nevydává a i jinak proti vyměření v dubnu učiněnému jedná. Kardinál, jenž opět jej napomenul, aby se podle povinnosti své pokál, před představenými se pokořil a zase hleděl dojíti jejich milosti, zastával se ho listem k opatu Benediktu z Vyškova 23. srpna, a napomínal také opata, poněvadž týž kněz Farkaš větrem živ býti nemůže a vyměření v celosti své zůstati má, aby se k němu vedle téhož vyměření jak při odvozování jemu povinných peněz, tak i při vychování jeho zachoval. Opat odpověděl vymlouvaje se na visitátora, načež kardinál 4. září odepsal, že oznámí nunciovi vídenskému, že se předchůdci opatovu plat králem určený nevydává. Projevoval při tom veliké své podivení, že úmluvě uzavřené od komisařů královských zadost se nečiní, a že se do toho visitátor kromě všeho nadání a proti nařízení královskému vkládá. A když ani potom nevydával se mu plat — na zákaz visitátoruv —, přimlouval se o měsíc později (21. září) kardinál, jenž dovolil, aby nový opat od svého visitátora Lohela byl benedikován a od něho berlu opatskou přijal, listem u samého Lohela, aby bez odporu vydával se plat roční Šimonovi, aby nemusil snad proto býti zaneprázdňován král, a tím nepovstala větší nesnáz [2])

Za těchto poměrů nezůstal bývalý opat Šimon Farkaš v klášteře, kde všecko mu připomínalo jeho dřívější slávu a nynější úpadek, nýbrž pobýval na klášterní faře v Šaraticích. Že nevpravil se do nových poměrů ochotně, že brojil proti svým představeným, kteří na něho nebyli laskavi, nýbrž jej přísností a strohostí zkrotiti chtěli, a že nedovedl upustiti od života dříve obvyklého, snadno u něho pochopiti. Že zase jeho visitátor Lohel nemile to všecko nesl a že těžko mu vážil, že se proti jeho nařízením utíká o pomoc ke kardinálovi, a že právě proto chtěl mu dáti zakusiti svou moc a odvislost jeho, rovněž je přirozeným během vysvětlitelno. R. 1611 byl Šimon Farkaš povolán do Prahy, a tam v klášteře strahovském zadržen. Pobýti tam musel půl třetího roku, a zajisté skrušen kázní řádovou i opatovou,

---

[1]) Tamže. Parochialia Z.

[2]) Tamže. Monastica, Premonstráti, Zábrdovice.

jímž byl od 12. listopadu 1612 Kašpar Questenberk, vrátil se teprve asi koncem r 1613 nebo začátkem r. 1614 do kláštera zábrdovského.

Jen zmínky jsou ještě o jeho dalším životě. Také v klášteře, kde od té stále žil, potřeboval peněz, aby spokojil některé své věřitele, a proto začátkem r. 1614, když byl kardinál v Brně, žádal ho za dovolení, aby mohl se svým bratrem Bartošem prodati manský statek želetický. Dovolení dostal a hned radovi kardinálovu a vladyce Jiřiku Pergerovi z Perku a na Sedlnicích se zavázal a připověděl, že ho k tomu statku přijme na spolek a to jistou smlouvou upraví, jestliže ho jistou sumou peněz založí. Perger odevzdal mu 200 zl., ale Šimon Farkaš připovědi své nesplnil. Chtěl tedy Perger své peníze nazpátek, ale když v domě jeho opět mu Farkaš připověděl, že své připovědi dosti učiní a jí nijak změniti nemíní, nechal své peníze ještě za ním. Než Farkaš zase tu věc odkládal a o smlouvě se nezmiňoval. Perger, jenž již po želetickém manství všecek toužil, v takové své nejistotě prosil kardinála za připsání Farkašovi, aby s tím déle neodkládal, a projevoval ochotu teď buď 1000 nebo 2000 zl. Farkašovi vyčísti, bude-li smlouva zhotovena a upevněna, a chtěl, aby se o den a místo k tomu snesli. Kardinál skutečně přimlouval se u Farkaše listem z března 1614 ale nadarmo. Ještě ani do polovice května nebyl statek ten Pergerovi postoupen a odevzdán. Protože takové odklady byli proti smlouvě a proti pořádku manskému, psal kardinál 16. května Pergerovi, nestane-li se mu postoupení statku v témdni, aby to kardinálovi v známost uvedl, aby mohl podle práva a pořádku svého manského postupovati a tam vypraviti své komisaře, aby se v ten statek k ruce jeho uvázali.

Zakročení kardinálovo pomohlo; statek byl od Farkašů Jiříkovi Pergerovi postoupen. Zbývalo ještě učiniti z toho statku povinnost manskou, než před tím musel prodávající vzdáti se jí a z ní býti propuštěn. Kardinál listem ze 24. května ustanovoval Farkašům k tomu 31. květen a volal je na ten den na Kroměříž, aby povinnost manskou pořádně vzdali a ji ze sebe zhostili, tak aby potom Perger ji na sebe přijíti a se statku želetického ji odbývati mohl. Tak přestalo u bratří Farkašů držení Želetic, po nichž se potom Jiřík Perger psal.[1])

Brzy potom dne 19. července 1614 visitoval kardinál Dietrichštejn autoritou papežovou klášter zábrdovský. Přítomen byl i visitátor řádový [2]), který se před tím tolik proti visitacím řádovým od kardinála

---

[1]) Tamže, Volná akta 1614—III.

[2]) Annales Zabrdovicenses, l. c. fol. 193.

vzpíral a všemožné pomoci pro sebe všude se dovolával. Tehdy v Zábrdovicích bylo jednáno také o bývalém opatovi Šimonovi a kardinálem byl vyrčen a stvrzen nález, aby zůstával v konventě, a tam na příklad ostatním odkál to, v čem se po mnohá léta prohřešil.

Než v klášteře nesloužilo ani bývalému opatu, ani nástupci jeho opatu Benediktovi nebyl vhod. P. Šimon Farkaš chřadl; r. 1615 byl nemocen, síly jeho byly zlomeny. Chtěl z kláštera na faru klášterní, a opat Benedikt přimlouvaje se za to, psal opatu strahovskému Kašparu Questenberkovi, jenž přednesl záležitost tu arcibiskupu Lohelovi. Výsledek porady byl, že byla naprosto odmítnuta myšlenka, aby Šimon opustil konvent. Dovolávali se čerstvých příkladů, kdy bývalý opat hradištský a lucký Zikmund Kohel a probošt doksanský Kašpar žili na farách dále nevázaně: lidé takoví ani utrpením ani zahanbením nebývají napraveni, nýbrž jsouce zaslepeni chtějí na uzdě držáni býti. Opat Benedikt, jak mu psal strahovský opat 8. ledna 1616, měl již to pokládati za zisk, že P. Šimon jsa v konventě uzavřen stížně nedomáhá se ročního platu a pohoršení mezi lid nerozsévá.[1])

Šimon Farkaš zůstal v klášteře, a tam zemřel 2. května 1619, právě v předvečer, než se moravští stavové, s nimiž mnohými dříve tak důvěrně a přátelsky se stýkal a obcoval, připojili k odboji českému. Pochován byl uprostřed kůru starého kostela. Náhrobní nápis jemu od bratří zábrdovských zhotovený, vypisuje elegicky úpadek jeho života:

Quaeris in hoc tumulo, quis sit iaceatve, viator?
  Quaeris? et haec cuius sit pyra, scire cupis?
Dicere non ausim, prohibet me vita iacentis,
  Quae Protheo similis visa fuisse, fuit.
Extulit hunc virtus, solioque inscripsit et arae,
  Depulit at rursus reproba vita throno.
Flevit ad hunc casum Pietas, sublatus in altum
  Quod fuit, et casu mox graviore ruit.
Justitia at luctum Pietati sustulit addens:
  Quemque suis meritis praemia digna pati.
Nam velut ad Solis radios Iovis aliger (inquit)
  Ungue tenens pullos, aspiciendo probat:
Sic hunc Relligio (tanto dato honore) probavit,
  Utque probe sciret vivere, fraena dedit.

[1]) Archiv strahovský, Kopiář Questenberkův 1614—1618, fol. 89.

At quia de recto secessit tramite: rodit
  Propterea cineres dissona Fama suos.
Ista locuta Themis, librabat protinus acta,
  Egerat in mundo quae bene, quaeve male,
Omnibus et visis: sit eorum oblivio dixit,
  Omnia in hoc tumulo vel tumulentur humo.
Ossa viri hic iaceant et facta: sepulchra
  Nos damus haec, intus turpia, pulchra foris.
His dictis tacuit, nos et taceamus oportet,
  Haec postrema tamen percipe Posteritas:
Si vis, ne proprii palpent Te a funere mores,
  Vivere disce bene hic, et bene disce mori.
Si bene coepisti, bene desine, desine dico:
  Dimidium facti, qui bene coepit, habet.[1])

---

[1]) Annales Zabrdovicenses, fol. 190.

Jan VIII bullou Industriae tuae nařídil slovanskou bohoslužbu.

Vyložil FR. SNOPEK. (Č. d.)

Kdyby, posito non concesso, Methoděj byl podvrhl list Hadriana II právě dotčený, pak by se nikterak nebyl ostýchal a pranic nebyl by váhal, co nejdůkladnější zprávu podati o této události, která v celých dějinách nemá rovné, že se apoštolská stolice odhodlala naříditi veškery liturgické úkony pro Slovany jejich rodným jazykem.

Podobně by se ani věrný žák Methodějův nebyl pranic zdráhal, v hl. 12. jeho života, kdež podává stručný obsah bully Jana VIII Industriae tuae ve znění: „Methodus frater noster sanctus et orthodoxus est" etc obšírněji vypravěti o tom, kterak týž Jan VIII slovanskou liturgii pro všecky národy nařídil zvláštním zákonem pro ně platným, — kdyby byl autorem jeho. Protože však pannonský život o této události pro Methoděje a jeho kostel neumí vypravěti ani nejmenšího, nelze ani mysliti, tím méně tvrditi, že by její pisatel byl náležel k učňům slovanského apoštola.

Dr. Brückner ostře mně vytýká: „Einmal übergeht er mit Stillschweigen (wie alles was ihm unangenehm ist), daß der Papst die Zerreißung der liturgischen Einheitlichkeit in Mähren gesetzlich festgelegt hat . . . er befiehlt, daß nach Wunsch von Sventopulk seinen Großen die Messe lateinisch zu feiern sei".[1]) A níže: Damit hob der Papst (absichtlich, den schließlichen Erfolg voraussehend?) die Einhelligkeit der mährischen Liturgie auf".[2]) V týž smysl se vyjadřuje i v jiné recensi, že Jan VIII „rozkazem latinské mše Svatoplukovi zvěčnil liturgickou roztržku v zemi i nadále", rozterkę liturgiczną w kraju i nadal uwiecznial.[3]) Anebo jak píše ve svém souborném díle o slovanských apoštolech: „Die andere (Einschränkung) hob dagegen das für Method wünschenswerteste, die Einheit der liturgischen Sprache in Mähren vollständig auf". — Mám za to, že se našemu autorovi nedostává příčiny, aby tak zle posuzoval Jana VIII. Že nařídil zpí-

[1]) Gött. gel. Anzeigen S. 603.

[2]) Uv. m.

[3]) Kwartalnik historyczny na uv. m. str. 495.

vati evangelium s lekcí ve všech kostelích velkomoravských podle příkladu svého předchůdce Hadriana II, nejednal nemoudře, neboť takto byli přidržováni kněží jiných národností, aby se pilněji učili jazyku slovanskému, rodáci pak moravští byli tím vybízeni, při všech ostatních pracích nezanedbávati latiny, jazyka to, jehož výhradně užíval kostel římský, jemuž byli vděčností povinni za zavedení zákonem bohoslužebného jazyka slovanského, na paměti majíce, že pouze v latině s ním se mohou dorozuměti.

Dr. Brückner soudí ve svojí Wahrheit über die Slavenapostel o větě bully: „Et si tibi et iudicibus tuis placet" atd. „Diesen Passus hat ein deutscher Geistlicher, Wiching mit oder ohne vorherige Verabredung mit Sventopulk hereingebracht" [1]), zapomínaje, že touž větou bully Svatoplukovi a jeho rádcům poskytnuta byla pouze možnost slyšeti mši svatou latinsky; mezi řádky pak bylo čísti přání papežovo, aby i oni podrobili se novému zákonu o liturgickém jazyku slovanském. Co pak dále na téže stránce se mluví o odvrácení nebo odcizení Slovanův od Říma právě slovanskou mší, dále že není Bohu příjemna a že jest nepusobiva před Bohem, žije asi v bujné obrazotvornosti berlínského professora slovanských jazykův.

Spravedlivější soud pronesl jsem již roku 1897: „Bylo nadějí nejenom světcovou nýbrž i papežovou, že se slovanská liturgie přece ujme svým časem i na dvoře knížecím; proto až na sám konec listu jest postavena podmínka: „Et si tibi et iudicibus tuis placet". Dovolení toto nebylo absolutné, nýbrž fakultativné, proto docela oprávňuje výklad náš".[2])

Správně-li jsem pochopil (o čemě nepochybuji) slova naší listiny, pak její dosah, dosah úmyslův Methodějových a Janových byl a jest nesmírný. Velikým se věru jeví náš apoštol slovanský Methoděj, že dosáhl u papeže koncessí takového významu pro Slovany. Velikým jest však v našich očích i papež Jan VIII, který pochopiv dokonale velikého apoštola Slovanův Methoděje, pro všecky časy nařídil, aby Slovanům veškera bohoslužba konána byla jazykem slovanským.

Nezbývá nežli odmítnouti jednu námitku: Jestliže konstituci

---

[1]) Wahrheit über die Slavenapostel s 86.

[2]) List Hadriana II. Sborn. velehr. VI. str. 27.

Janově z roku 880 rozuměti třeba tak a nejináč, proč neprojevil svojí vůle jasněji? Proč neudal při tom zcela patrně svých záměrův a úmyslův? — Papež neprojevuje na venek svých úmyslův, protože toho nečiní žádný, ani církevní politik. Ostatně poznati lze snadno smysl slov Jana VIII i jeho úmysl, jenom čteme-li je bez předsudkův a uvažujeme-li o nich docela nestranně.

Můžeme si pomysliti, jak působilo dalekosáhlé rozhodnutí papežovo na nového biskupa nitranského Wichinga, který, jak výše podotčeno, bezděky byl povinen potvrditi papežovi, že slovanská liturgie se velice zamlouvá lidu moravskému a že se výborně osvědčuje. Však ani dověděv se o velikolepých úmyslech Janových a Methodějových, nesměl projeviti svojí nespokojenosti před papežem, ale uvnitř v srdci jeho vřela zášť a nenávisť proti Methodějovi a jeho dílu.

Methoděj se dostavil do Říma roku 879 před soudnou stolici papežovu jakožto zřejmý vinník. Německá strana duchovenstva moravského s Wichingem v čele očekávala s jistotou, že bude úplně odstraněn se svého stolce zejména pro svou neposlušnost naproti svaté stolici v otázce liturgického jazyka, a ejhle, ač nechtíc pomohla jemu k slavnému vítězství právě v této věci veledůležité, sobě pak způsobila naprostou porážku. Jenom muž tak spravedlivý jako jest Dr. Brückner může zde mluviti o vítězství Pyrrhově[1]) a jinde tvrditi, že se vrátil roku 885 skutečně jsa na hlavu poražen.[2])

Methoděj se vrátil do svojí arcidiecese dokonale ospravedlněn. Co do víry uznán byl slavně na synodě biskupův a duchovenstva římského pravověrným i v otázce o východě svatého Ducha. Výsada pak slovanské liturgie, kterou Němci nejvýše nenáviděli, nejenom byla zachována, nýbrž nad to prohlášena zákonem u všech Slovanův platným. Wiching, protože nebylo jinak nejmenší námitky se strany jeho chování, byl sice posvěcen na biskupa v Nitře, ale podřízen ve všem podle kanonů svému metropolitovi a apoštolskému legatu.

Než nitranský biskup suffragán nehodlal svých rukou nečinně složiti do klína; již v Římě osnoval svoje plány, dle kterých, spoléhaje na přízeň knížete Svatopluka, bojovati mínil proti svému metropolitovi. Zjednav si zavčas opis bully Industriae tuae, podvrhl papeži

---

[1]) Wahrheit über die Slavenapostel s 85.

[2]) Uv. m. s 90.

list, kterým by se vykázati mohl na Moravě. Jak asi zněl, šíře udal jsem na jiném místě.[1])

Dr. Brückner se táže: „Wie hat nun Method die Änderung der Stellung Roms herbeizuführen verstanden?" Tuto otázku, na kterou jsem odpověděl již roku 1908 a opět roku 1911, klade si zase berlínský slavista. Uvedl jsem všecky důvody, které mohl uvésti a uvedl asi také skutečně arcibiskup moravský. Zejména jsem upozornil na jednu věc, která zcela nepochybně papeže naklonila slovanské bohoslužbě: Národ bulharský obrátiv se na křesťanství nějakou dobu byl ve spojení se stolicí apoštolskou, avšak brzo zase odpadl k' Cařihradu nakaženému již dogmatem Fotijským. To se stalo, když na něj působili Řeci, kteří, jak známo všemu světu, nemají mnoho schopností osvojiti si cizí jazyk. Nyní odbila hodina jedenáctá. Nebudou-li národové slovanští co nejdříve získáni pro Řím, není doba vzdálena, kdy je bulharští missionáři znalí z domu slovanštiny uvedou do rukou Cařihradu. Methoděj mohl tak mluviti nebo podobně, nebo jakožto horlivý Ignatiovec byl oddán upřímně apoštolské stolici atd.[2])

Moje důvody pro konfirmaci slovanské liturgie Janem VIII, kterým v německém vydání mé obrany slovanských apoštolův byla věnována celá kapitola IX, bohužel neuspokojily našeho autora. Ani v této věci nechtěl pokulhávati za mnou. Počíná takto: „Wir schweigen von klingenden Argumenten". A bylo by skutečně bývalo lépe, kdyby o tom byl docela pomlčel. Uvádí-li totiž na doklad toho, že dle nestranné(?) zajisté zprávy německého episkopatu „Die Mährer magnitudine pecuniae id egisse sich rühmten", to jest novou úpravu církevní hierarchie roku 899 velkými penězi si vykoupili, pak neměl zapomněti, že roku 879 Methoděj povolán byl do Říma jako obžalovaný; roku 899 vyslanci Mojmíra II dostavili se do Říma k papeži prosíce, by jim znova zřídil na Moravě hierarchii. Potom je zvykem potentátův, posílati si navzájem při daných příležitostech dary. Methoděj přišel do Říma doprovázen poslem knížecím Zemižiznem. Přinesl-li tento papeži nějaký dar od knížete, který nikdy nebyl příznivcem moravského arcibiskupa, nestalo se to za tím účelem, aby se papež jemu naklonil; neboť Svatopluk, jak se podobá, očekával jeho odsouzení, ne však jeho osvobození a dokonalou restituci, tím méně očekával

[1]) V díle, jež jest v tisku. »Die Slavenapostel« s. 186 f.

[2]) Konstantinus-Cyrillus und Methodius. S. 140.

zákona o slovanské liturgii pro země slovanské, když této liturgie nebyl příznivcem.

Methoděj přišel do Říma jakožto obžalovaný. Bylo jemu sice dopřáno jakožto mluvčímu moravského poselstva pozdraviti papeže jménem knížete a ujistiti jej jeho oddaností naproti apoštolské stolici, ale Jan VIII nebyl by od něho ani žádných darův přijal; dary, jež mu poslal kníže, odevzdal jemu Zemižizn. Také bych nevěděl, odkud by Methoděj, muž života apoštolského, který neměl nic vlastního, byl nabral „zvonivých důkazův".

Dr. Brückner na různých místech svých statí tvrdošijnost Moravanův, o které mluví Kristian, jako důvod uvádí, pro nějž prý papež povolil jim slovanskou bohoslužbu. Dá li se mysliti vůbec, že by lid moravský byl tvrdošijný, svéhlavý, tupý naproti křesťanství nebo naprosto proti němu zaujatý. Nikterak, nebo kdyby naši předkové ke křesťanství byli lhostejni nebo zpříma nepřátelsky byli smýšleli o křesťanství, jak bychom si potom vysvětlili, že ačkoli hlasatelé jeho před Cyrillem a Methodějem nebyli dostatečně znalí jejich jazyka, přece převážná část národa přijala nové náboženství, které ukládalo jemu nemalé sebezapírání.

Z toho usoudíme snadno, že si Kristian, nenalézaje právě vhodnějšího důvodu pro povolení slovanské bohoslužby Janem VIII, vybájil a vymyslil tvrdošijnost lidu moravského. Kdybychom pak přijali za svou domněnku, že si Moravané chtěli slovanskou bohoslužbu vyvzdorovati, kterak si vysvětliti, co udává Dr. Brückner, že jejich počáteční nadšení pro slovanskou bohoslužbu nebylo než hořící sláma (bloßes Strohfeuer; tuto „charasteristiku" lidu velkomoravského přináší i Dr. Naegle, jak uslyšíme níže.)? Kterak potom shoduje se s pravdou, co píše berlínský slavista: „Das Volk verhielt sich Method und seiner slavischen Kirche gegenüber ebenso gleichgiltig, wie der Landesherr selbst"; když chtěli Moravané vzdorem dobýti slovanského bohuslouženi, pak není pochybnosti nejmenší, že jim na něm nemálo záleželo.

Však ani nepatrné (prý) výsledky křesťanských missionářův na Moravě nebyly by pranic přispěly k příznivému rozluštění této otázky. Naopak. Dejme tomu především, že slovanská liturgie nebyla prve již povolena. V tom případě by byl papež vším právem mohl namítati, že Moravané nejsou ani hodni této veliké milosti pro svoji nevšímavost k náboženství křesťanskému. Udržujeme-li však v platnosti výsadu arcibiskupství Methodějova a v něm obsaženého povolení slo-

vanské liturgie, pak Jan VIII, který ji byl aspoň roku 873 zapověděl potvrditi mohl tuto výsadu jenom, když se byl přesvědčil, že se velmi dobře osvědčuje při šíření křesťanství. Že pak působnost Methodějova na Moravě byla požehnaná a zejména že se slovanská liturgie při hlásání slova božího vykazovala nejlepšími výsledky, zcela zřejmě vysvítá ze slov papeže Jana VIII v bulle z r. 880: „nos autem illum in omnibus ecclesiasticis doctrinis et utilitatibus orthodoxum et proficuum esse reperientes vobis iterum ad regendam commissam sibi ecclesiam Dei remisimus“.[1]) Vysvítá dále, že Methodějí papež slovanskou bohoslužbu, kterou byl jemu aspoň roku 873 zapověděl, nejenom znovu schválil, nýbrž ji zvláštním zákonem pro všecky Slovany platným, jak jsme se o tom přesvědčiti mohli, i nařídil. V témže smyslu vykládati třeba i list Janův Pastoralis sollicitudinis tuae z roku 881.

Dr. Brückner však namítá proti tomu, že Methoděj přeháněl výsledky docílené slovanskou liturgií. V tom případě byl by si Methoděj sám odporoval. Byl by nad to uváděl důvody nepravé (obreptio) a milost (zde potvrzení výsady jeho arcibiskupství, kterou následkem toho obdržel od svaté stolice) byla by sama o sobě podle církevního práva docela neplatná. Nesmíme však zapomněti, že v Římě tehdy s Methodějem byl i jeho nový suffragán biskup nitranský Wiching a jak se zdá také salzburský arcibiskup Theutmar. N e j v ý š n e b e z p e č n o b y l o M e t h o d ě j i u v á d ě t i d ů v o d y n e p r a v é; stačilo jediné jejich slovo, pouhé udání, jak se věci mají ve skutečnosti, a bylo by najednou v niveč obrátilo celé jeho pracné dílo. Ani nebylo jim třeba, čekati jeho smrti.

M o r a v s k é m u a r c i b i s k u p o v i n e z b ý v a l o t e d y n i c j i n é h o, n e ž u v é s t i d ů v o d y s k u t e č n é p r a v d i v é. „Es werden somit hauptsächlich kirchenpolitische Erwägungen für den Papst entscheidend gewesen sein“, možno pověděti s Brücknerem, ale ani jediný důvod, jejž udává sám, není takový, aby se mu něco nemohlo vytknouti. Uvážíme-li pak tyto důvody v celku, jak patrno každému, nejsou ani logicky možny.

Mimo to významnou úlohu hrála v otázce o potvrzení slovanské liturgie Janem VIII podle všeho zdání — politika charvatského knížete Branimíra (879—890). Jeho předchůdce Zdeslav (Sedeslav) panovavší pouze dvě léta dal se pod ochranu byzantského císaře Basilia i se svými Charvaty i Srby. Branimír uvedl charvatskou politiku

[1]) Friedrich na uv. m. str. 20. Caspar na uv. m. str. 223.

v jiné koleje. Odloučiv se od Cařihradu obnovil zase spojení s Římem a se západem.

V Ninu, kdež prve bydlel pouze arcikněz, bylo zřízeno biskupství. Biskup zastával úřad kancléře knížete charvatského. Roku 879 byla stolice uprázdněna buďto úmrtím dřívějšího biskupa nebo že v posledním povstání zahynul jakožto stranník cařihradský. Nástupcem pak jeho zvolen Theodosius, horlivý přivrženec Říma. Professor Dr. Klaić má za to, že návrat knížete Branimíra a jeho národa pod ochranu Říma nestal se beze spolupůsobení zvoleného biskupa Theodosia a já dovoluji si připomněti, že není vyloučen naprosto ani vliv apoštolského legata Methoděje. Někteří se nad to domnívají, že list Branimírův, kterým se podřizuje i se svým lidem ochraně svaté stolice, papeži Janovi VIII donesl týž kněz Jan z Benátek, který obstarati měl i obžalobu Methodějovu se strany Svatoplukovy. Jestli tomu tak, potom kněz Jan nikterak nebyl tak rozhodným nepřítelem slovanské liturgie, za jakého vůbec jmín, nýbrž hotovým diplomatickým agentem, sluhou svých pánův.

Odpovídaje 7. června 879 knížeti Branimírovi raduje se papež z upřímné jeho oddanosti k římskému kostelu a objímá jej v otcovské lásce jako milovaného syna. Ujišťuje jej, že na jeho prosbu o nanebevstoupení Páně (21. května) jemu, veškerému lidu a celé zemi požehnal při mši svaté a přeje jemu úplnou jistotu ode všech nepřátel viditelných i neviditelných. (O. p.)

Farisejské názory z doby nedlouho před narozením Kristovým.

Dr. František Kovář. (Č. d.)

Skladatel žalmů slyšel zprávy, kdesi v dálce vedené, a sice o válce veliké, jíž se zúčastnilo nesčetně lidu a která šířila se jako požár stepní, podporovaný vichřicí. Vidí v tom soud boží, Bůh chce trestati národy; zbožný žid má jen starost, kde se tak stane, kde se bude bojovati. (8, 1—3.)

Z dalšího patrno, že zprávy o hrozné válce, jež docházely sluchu básníkova, týkaly se velikého válečného tažení Pompejova v Malé Asii, které začalo r. 66 př. Kr. proti Mithridatovi, jejž r. 66 porazil, a proti Tigranovi v Armenii, jehož podrobení téhož roku přijal. Příštího roku obrátil se Pompejus také proti Syrii a poslal tam svého vojevůdce Scaura.

V Palestině byly politické poměry tehdy velmi neutěšené. O vládu a velekněžství bojovali bratři Aristobul II a Hyrkan II z rodu Hasmonejského či Makabejského. Za vlády jejich matky Alexandry (76—67 př. Kr.), která přenechala vládu zcela vlivu farisejskému, byl starší, ale bojácný a pasivní Hyrkan veleknězem, mladší, bojovný a velmi nadaný Aristobul byl v čele oposiční strany saducejské. Hyrkan byl ustanoven matkou za zákonného dědice trůnu královského i veleknězství, ale Aristobul, poraziv jeho vojsko u Jericha, donutil ho, aby odevzdal mu i království i veleknězství pod podmínkou, že bude ponechán v nerušeném požívání svých požitků.[1])

Leč piklům a přemlouvání Antipatra Idumejského podařilo se Hyrkana vylákati z jeho klidu, že utekl z Jerusalema k arabskému králi Aretovi a s jeho a Antipatrovou pomocí vytáhl proti Aristobulovi, porazil ho a oblehl v Jerusalemě.

O tom všem slyšel Scaurus, když r. 65 přišel do Damašku. Bez odkladu rozhodl se táhnouti do Judska, aby těžil ze sporů obou bratří. Sotva vkročil na území Palestiny, přišla k němu poselství jak od Aristobula tak od Hyrkana. Oba prosili o jeho přízeň a podporu, Aristobul nabízel za to 400 talentů; Hyrkan nemohl zůstati pozadu

[1]) Josef Flavius, Antiquitates, XIV, 1, 2; Bellum Judaicum I, 6, 1.

a nabídl tolikéž. Scaurus, důvěřuje, že spíše Aristobul bude moci splniti svou nabídku, přidal se na jeho stranu a poručil Aretovi arabskému, aby odtáhl od Jerusalema, jinak že ho prohlásí za nepřítele Římanů. Aretas neváhal, zvedl obležení a také Scaurus vrátil se do Damašku. Aristobul však spěchal z osvobozeného Jerusalema za odcházejícím Aretou a připravil mu ještě citelnou porážku.[1])

Římská přízeň, o niž se Aristobul tak horlivě namáhal a pod jejíž ochranou se cítil jistým, měla se mu i jeho zemi státi osudnou. Jako si získal Scaura, tak snažil se získati i Pompeja; poslal mu drahocenný dar, zlatý hrozen v ceně 500 talentů, jejž ještě Strabo viděl vystavený v Římě v chrámě Jova Kapitolského.[2]) Pompejus vytrhl na jaře r. 63 ze svých zimních táborů v Syrii, podrobil velké i malé dynasty v Libanonu a přitáhl do Damašku. Tam přišla k němu současně tři poselstva židovská: Hyrkanovo, Aristobulovo a lidu, vedeného fariseji. Hyrkan žaloval, že Aristobul strhl na sebe vládu proti všemu právu, Aristobul se hájil, že poukazoval na Hyrkanovu neschopnost. Charakteristická je mluva lidu, vedeného fariseji, ve sporu obou bratří o trůn: nechtějí slyšeti o žádném z nich, žádají odstranění království a znovuzřízení staré kněžské ústavy.[3]) — Zcela v témž duchu jsou psány naše žalmy. — Pompejus všecky vyslechl, ale rozhodnutí odložil na pozdější dobu; všecko prý uvede do pořádku, až bude hotov se zamýšleným tažením proti říši nabatejské. Do té doby mají se všecky strany chovati pokojně.[4])

Leč Aristobul nebyl s takovým rozhodnutím spokojen a projevil to také. Táhl s počátku s Pompejem, aby se s ním súčastnil výpravy proti Nabatejcům, ale v Dium se náhle od něho odloučil a táhl zpět domů. Pompejus pojal podezření, odložil výpravu nabatejskou a následoval Aristobula. Překročiv Jordan a vstoupiv u Korejí na půdu Judska, poslal posly k Aristobulovi do pevnosti Alexandreion s výzvou, aby odevzdal všecky pevnosti země.

Všecky tyto události obrážejí se v ž. 8. Ryk válečný v dalekých zemích, o němž básník slyšel, náhle směřuje k Jerusalemu, městu svatému. Po podrobení Malé Asie a Syrie přicházejí Římané do Palestiny. Srdce pěvcovo zachvělo se úzkostí před metlou války, ale hned

---

[1]) Ant. XIV, 2. 3. — B. J. I, 6, 2—3.
[2]) Ant. XIV, 3, 1.
[3]) Ant. XIV, 3, 2.
[4]) Ant. XIV, 3, 3.

se utěšuje: Vždyť se nejedná o celý národ boží, jde jen o urovnání sporu mezi svářícími se bratry, lid je věren Bohu, chce, aby Bůh sám mu kraloval, a proto doufá pěvec, že ti, kteří přicházejí s válečnou mocí „zařídí cesty své v spravedlnosti“ (8, 6).

Leč potom přemýšlel pěvec hlouběji, zkoumal minulost a seznal, že se v ní jeví spravedliví soudové boží, že Bůh dobré odměňuje a zlé trestá, spravedlnost boží že na konec vždy vítězí. Vzpomíná též přítomnosti a vidí, že národ na venek a politicky je veden hříšníky, kteří neplní vůle boží, v zákonu projevené. Jsou pány národa a zároveň i kněžími k službě boží, ale svatyni Páně olupovali na dary a na vojska, hřešili hlavně nečistým životem, ale při tom, ve všech hříších, přinášeli jako kněží oběti Bohu, hřešili hůře než pohané. Spravedlnost boží musí se i tu ukázati; trest musí přijíti na hříšníky jako vždy. A tak musel přijíti trest boží na Hasmonejská knížata a velekněze i na jejich přivržence, saducejskou šlechtu kněžskou, za jejich hříšný život proti zákonu božímu. Bůh je zaslepil a trestajícím nástrojem v rukou jeho je Pompejus, „mocné rány dávající, který přišel z končin země“ (8, 15.) „Vládcové země“ vyšli mu vstříc, vítali ho s radostí, otevřeli mu brány jerusalemské, ale když se v městě upevnil, dobyl beranem tvrzí a zdí chrámových, pohané ve svých vojenských botách šlapali na oltář zápalů, znesvětili svatyni, mnoho lidu pohubili, náčelníky a mnoho jiných do zajetí odvedli a „na podívanou“ [1]) pohanům. Spravedlnost boží se ukázala v potrestání hříšníků, ale s nimi trpí také „zbožní jako nevinní beránci uprostřed nich“ (8, 23.)

Vše to se zase shoduje s událostmi historickými. Po delším vyjednávání uposlechl Aristobul výzvy Pompejovy, odevzdal mu pevnosti země a přijal ho jako spojence a příznivce, ale současně se připravoval v Jerusalemě na odboj.[2]) Pompejus však náhle přitrhl přes Jericho až téměř k samému Jerusalemu. Aristobul, pozbyv tím odvahy, odebral se k němu do tábora, znova ho obdaroval a sliboval odevzdání města, jestli Pompejus zastaví nepřátelství. Pompejus byl spokojen a poslal hned vojevůdce Gabinia, aby obsadil město; zatím podržel Aristobula v táboře. Gabinius však se vrátil s nepořízenou, byly před ním zavřeny brány městské. Pompejus byl tím tak rozhořčen, že uvěznil Aristobula a přitrhl těsně k městu.[3]) V Jerusalemě

[1]) Ž. Š. 8, 14—21; 2, 1—6.

[2]) Ant. XIV, 3, 3—4. — B. J. I, 6, 4—5.

[3]) Ant. XIV, 4, 1. — B. J. I, 6—7, 1.

bylo smýšlení rozděleno. Přivrženci Aristobulovi, hlavně Saduceové, nechtěli slyšeti o míru, chtěli se brániti do krajnosti, protivná strana Hyrkanova a fariseové chtěli Pompejovi otevříti brány města a také to skutečně učinili. „Otevřeli brány města, ověnčili hradby jeho." (8, 17.) Pompejus „vešel jako otec v dům synů svých v pokoji" (8, 18), vojsko jeho obsadilo město bez rány meče. Válečná strana Aristobulova se však již byla utekla na horu chrámovou a tam se chystala k prudkému odporu.[1])

Hora chrámová byla tehdy, jakož i později vždycky, nejpevnějším místem v Jerusalemě. K východu a jihu byl srázný svah, také na západě byl chrám od města oddělen hlubokým údolím. Jen na severu bylo území rovné, ale tam byl silným opevněním přístup téměř úplně znemožněn. V té nedobytné tehdy pevnosti uzavřeli se přivrženci Aristobulovi a Pompejus musel se rozhodnouti pro pravidelné obléhání. Jak bylo přirozeno, vyhlédl si severní stranu pro útok. Byl vyházen násep, na něm postaveny velké obléhací stroje, které dal dopraviti z Tyru. Dlouhý čas odolávaly mohutné zdi nárazům střel. Konečně po 3 měsících obležení se podařilo utvořiti beranem průlom a syn diktátora Sully byl první se svým mužstvem, který jím vnikl do opevnění; ostatní následovali. Povstalo strašlivé krveprolití, kněží, kteří byli právě zaměstnáni obětováním a nechtěli se dáti vyrušiti, byli pobiti u oltáře, 12.000 židů přišlo prý o život při všeobecném pobíjení. Bylo to v pozdním podzimu r. 63., za konsulátu Ciceronova, v sobotu, kdy svaté místo chrámové sklonilo hlavu před římským imperátorem.[2])

Pompejus sám vkročil do velesvatyně,[3]) kam směla vstoupiti pouze noha veleknězova v den smíření. Leč pokladů a skvostů chrámových se nedotekl,[4]) naopak pečoval docela o to, aby se nerušeně pokračovalo v bohoslužbě. Poražené však soudil přísně. Původcové války byli popraveni, město a země učiněny poplatnými, hranice země

---

[1]) Ant. XIV, 4, 2. — B. J. I, 7, 2.

[2]) Ant. XIV, 4, 2—4. — B. J. I, 7, 3—5. — Dio Cassius, XXXVII, 16. — Strabo XVI, 2, 40. — Livius, Epist. 102. — Tacitus, Hist. V, 9.

[3]) Tacitus, Hist. V, 9: Romanorum primus Cn. Pompeius Judaeos domuit templumque iure belli ingressus est. Inde vulgatum nulla intus deum effigie, vacuam sedem et inania arcana.

[4]) Cicero, pro Flacco 67: Cn. Pompeius captis Hierosolymis victor ex illo fano nihil attigit.

silně zredukovány, zmenšené území dostal Hyrkan, ale jen jako velekněz, bez titulu královského.[1])

Aristobula pak vzal Pompejus s sebou, když vracel se po uspořádání poměrů zpět do Malé Asie, jako válečného zajatce, rovněž jeho dvě dcery a syny Alexandra a Antigona, zanechav Scaura místodržitelem Syrie. Když pak r. 61. slavil s obrovskou nádherou v Římě svůj triumf, musel židovský král-velekněz, potomek Makabejců, kráčeti před vozem triumfátorovým, pohanským tisícům „na podívanou".[2]) Mimo Aristobula a jeho rodinu odvedl s sebou Pompejus do Říma velký počet židovských zajatců, kteří později byli propuštěni a značně rozmnožili a povznesli židovskou obec římskou.[3])

Údaje Ž. S. shodují se tedy přesně se zprávami historickými. Skladatel žalmů dívá se na všecky ty události očima víry, je přesvědčen, že vše to stalo se z úradku božího, který trestá tak Hasmonejce a jejich přívržence, Saduceje, za život proti zákonu božímu. Pěvec cítí upokojení nad tím, že posílen v důvěře ve spravedlnost boží.

Zároveň však cítí znepokojení a obavy, aby pohané nepohltil celého národa. (8, 30.) Zdálo-li se mu s počátku a ostatním zbožným s ním, že Pompejus a pohané jako nástroj boží jednali „z horlivosti" pro Boha (2, 24.), vidí nyní z hrozného potrestání nejen hříšníků, ale celého národa, zbaveného téměř samostatnosti, že pohané šli dále, že jednají ve zpupnosti své a že dorazí i Jerusalem, nezabrání-li tomu hněv boží. (2, 25 d.) Nezničili pouze vládu a stát hříšníku, nýbrž zneuctili i svatyni, jako by proti Bohu samému válku vedli. A proto se pěvec modlí, aby i jim Bůh odplatil v spravedlivosti své a aby „zpupnost draka (Pompeja) obrátil v potupu." (2, 25.)

Modlitba jeho byla splněna. Netrvalo dlouho a přišel tragický konec Pompejův. Pěvec líčí jej s historickou věrností až do podrobností. Proboden u hor Egyptských, zneuctěn nad posledního na zemi i na moři ten, který myslel, že je pánem země i moře! Jeho tělo bylo unášeno vlnami v mořském příboji a nebylo, kdo by ho pohřbil. (2, 26. 27.) — Po prohrané bitvě proti Caesarovi u Farsalu 9. srpna roku 48. př. Kr., uprchl Pompejus po moři přes Kypr do Egypta, jehož ochráncem ho senát byl jmenoval; doufal, že tam shromáždí nové síly v boji proti Caesarovi. Na egyptském dvoře neměli však

---

[1]) Ant. XIV, 4, 4. — B. J. I, 7, 6—7.

[2]) Ž. Š. 2, 6. — Viz popis triumfu u Plutarcha, Pomp. 45.

[3]) Philo, De legat. ad Cajum § 23.

citu vděčnosti, pouze starost o budoucnost. Byli na rozpacích: nepřijmou-li ho, mohl by se mstít, kdyby došel znovu moci; přijmou-li ho, měli by co činit s vítězným Caesarem! Proto poslali k přijetí jeho malý člun, Pompejus do něho vstoupil a když se přiblížili k zemi, byl, jak praví Dio Cassius: πρὸς τῷ Κασσίῳ ὄρει, u hory Kassia, úkladně zavražděn 29. září r. 48. př. Kr., ve výroční den svého triumfu nad Mithridatem; mrtvola kdysi všemocného muže vhozena do moře a po nějakém čase teprve spálena chudým jakýmsi propuštěncem.[1])

Nepomyslelť, že člověkem jest, že Bůh sám je králem, soudcem králů a zemí, který vede pyšné k věčnému zatracení v potupě. (Ž. Š. 2, 28 d.) (P. d.)

[1]) Plutarch, Pompej. 90. — Caesar, Bell. civ. III, 104. — Appianus, Bellum civ. 86. — Dio Cassius, 42, 5.

K dějinám generálních seminářův.

Dr. Jos. Samsour. (Č. d.)

*

f) Wegen der in Prag befindlichen verschiedene Ausschweifungen begehenden jüngen Geistlichen erachtet Baron Kreßel durch das Gubernium die Einleitung treffen zu lassen. daß jene junge Priester, die in Prag ohne Anstellung oder nöthigen Geschäften sich aufhalten, falls sie nicht zur Erzdioezes gehörer, ohne Vorzug in ihre Diözesen zurückgeschickt, im entgegengesetzten Falle aber vom erzbischöflichen Consistorio in die Seelsorge ausgesezt und nach Verlauf 4 Wochen entweder dessen Vollzug, oder die unterwaltenden Hinderniße angezeiget werden sollen. Die Diakonen, Subdiakonen und Minoristen hätten die Ordinarii entweder, wenn sie die nöthige Eigenschaften besitzen, für das Generalseminarium zu präsentiren oder die Hindeniße einzuberichten. Könnten derley Geistliche wegen ihrer schlechten Aufführung nicht zur Seelsorge verwendet, nicht ins Seminarium präsentiret werden, so hätten die Ordinarii selbe, so weit es thunlich ist, vom geistlichen Stande loszuzählen, oder in die Correction zu nehmen, im Falle der Incorrigibilität aber sie als Laybrüder in die Köster abzugeben.

Da ferner der Umstand vorgekommen, daß der Exkarmeiit Deabis, ungeachtet er seiner schlechten Aufführung wegen aus dem Seminarium gestoßen worden, doch als Lokalkaplan angestellt sey, folglich statt bestraft zu werden, Belohnung erhalten habe, so wäre Gubernium zu vernehmen, ob dieses Angeben gegründet sey?

Da endlich nicht nur Weltgeistliche, sondern sogar nicht saecularisirte Ordens-Geistliche in gefärbten bunten Kleidungen einhergiengen, so wäre dem Gubernio und Consistorio zu verordnen, — diesen — die Alumnen zur Nachahmung reizenden Misbrauch bey der böhmischen Geistlichkeit abzustellen. besonders aber die nicht säkularisirten Ordens-Geistlichen anzuhalten, daß selbe, sie mögen wo immer angestellet seyn, in ihrem Ordenkleid erscheinen, ihren Ordensregeln gemäs leben und diesfalls ihren Oberen, besonders wenn das Kloster in der Stadt ist, gehorchen sollen.

Im übrigen glaubt Baron Kreßel, den Vorstehern des Seminariums zu bedeuten, daß sie 1tens in den Alumnen herrschende Liebe zur Lektüre immer auf die ihrem Stande angemessene Werke leiten — 2tens alles, wodurch der Verstand der Zöglinge eine falsche Richtung, besonders im Glaubensfache, bekommen oder zu Bezweiflung ihrer Religion und Sitten Anlaß gegeben werden könnte, entfernen — 3tens ihnen die gute Absicht der ihrer wegen ergehenden Anordnungen begreiflich machen und 4tens zwar allezeit die sanfte Behandlungsart

* str. 236 řádek 9. shora čti sozianische; str. 237 řádek 18. shora místo gezeüget čti geeüget.

vorziehen, im nöthigen Falle aber mit Strenge vorgehen und ihr Ansehen behaupten sollen.

Die Zöglinge wären ihres Fleißes wegen zu beloben und anzuweisen, daß sie 1tens ihren Fleiß fortsetzen, 2tens sich der ferneren Leitung ihrer Vorgesetzten überlassen sollen. 3tens wären si dahin zu vertrösten, daß auf jene, die sich während ihres Aufenthalts im Seminarium vortheilhaft auszeichnen, bey Vergebung der von allerhöchsten Patronate abhangenden Benefizien vorzügliche Rücksicht genommen werden würde, wornach denn auch das Gubernium sowohl, als die Kameral Administration anzuweisen wären. 4tens Wäre dem Recktor aufzutragen, zu Ende jedes Schuljahrs jene Zöglinge namhaft zu machen, die sich in Studien und Sitten am rühmlichsten hervorgethan, welche sodann mittelst eines Hofdekrets zu beloben und dieses Lob von dem Recktor der ganzen Kommunität vorzulesen seyn würde, wovon auch die Alumnen zu verständigen wären.

Endlich macht Baron Kreßel noch folgende Anträge:

1tens. Wäre zu Verhinderung alles Unterschleifes zu verordnen, daß in Zukunft kein wirklicher Zögling des Generalseminariums zu Konkursen für Gymnasial Lehrstellen zugelassen werden solle, weil in jenem Falle, wenn sie das Lehramt erhalten, die auf sie verwendete Kosten verloren gehen und die Absicht, selbe zu guten Seelsorgern auszubilden, vereitelt werde.

2tens. Da es auch außer dem Seminarium noch Hörer der Theologie gebe, so wäre jenen, die Inländer sind, zu verordnen, sich binnen 6 Wochen um die bischöfliche Präsentation für das Seminarium um so gewißer zu bewerben, als ihnen nach Verlauf dieser Zeit nicht mehr gestattet werden würde, die öffentlichen theologischen Schulen zu besuchen.

3tens rathet Baron Kreßel an, dem Zöglinge Karl Pelzeter den auf seinen Unterhaltungs Betrag für das verflossene Jahr noch schuldigen Rest pr 50 f um so mehr nachzusehen und aus den Seminariums Rechnungen abschreiben zu lassen, als er diese Nachsicht seiner Armuth und guten Aufführung wegen verdiene, auch seine verwittwete Mutter, die sich blos durch Handarbeit nähre, zu zahlen nicht im Stande sey.

Jene Bitte, daß die Zöglinge des pracktischen Jahrs nicht bald in dieser, bald in jener Stadtschule, sondern blos in der Musterschule vom Normalschuldirektor geprüfet werden möchten, hätte der Recktor bey dem Gubernio anzubringen.

Schüßlich bemerket Baron Kreßel noch, daß er bey dieser Lage der Umstände keine Ursache gefunden habe, welche die Abänderung der Vorsteher des Seminariums auf der Stelle nothwendig gemacht hätte. Vielmehr glaubt derselbe, hiemit in solang zuzuwarten, bis sich zeigen werde, ob gegenwärtige Untersuchung und die darüber erfliessende allerhöchste Resolution die Mängel dieses Seminariums bessern werden. Sollte in der Folge dennoch eine Abänderung nöthig seyn, so erachtet er solche bey allen drey Vorstehern auf einmal vor-

zunehmen und dem Recktor eine geziemende Beförderung zu verschaffen, den ersten Vize-Recktor Wenzel in ein anderes Seminarium als Recktor zu übersetzen, dann den zweiten Vizerecktor zu einem Lehramte oder zur Seelsorge zu verwenden, die künftigen Vorstehern aber aus jenen Männern zu wählen, die Probst Schulstein verläufig namhaft gemacht habe.

Aus dieser Untersuchungsrelazion des Baron Kreßel gereichet im Grunde zu Beruhigung, daß das General Seminarium zu Prag von wesentlichen Gebrechen rein — Religion und Sitten allda aufrecht angetroffen, auch in den Studien ausgezeichnete Vorschritte gemacht worden. Bei dem von Baron Kreßel eingeführten, bessere Zucht und Ordnung zum Endzweck habenden Provisorium könnte es nach meinem unterthänigsten Dafürhalten durchaus belassen, auch dessen übrige Anträge, und wie etwan die Kleidung der Zöglinge überhaupt verbessert, und ohne die Auslagen zu vermehren, ihnen etwann gleichförmige Überröcke anzuschafen wären? allerdings genehmiget werden könnten, mit dem alleinigen Beisatze: daß dem Oberstburggrafen aufzutragen wäre nach einer Zeit von 3 Monaten ungefähr eine abermalige Untersuchung vorzunehmen, um sich und die Hofstelle zu überzeugen, in wie weit die gegenwärtige Untersuchung und darauf erfolgten Verbesserungs Anordnungen gefruchtet haben, oder ob im Gegentheile eine Abänderung der dermaligen 3 Seminariumsvorsteher wirklich nöthig seyn dürfte

27 Eger

den 28 similiter Izdenczy.

eiusd. ich trette dem Voto vollkommen bey.

Reisach.

Resol. august

Die Kleidung der Prager Alumnen ist auf die nehmliche Art einzurichten, wie solche bey dem hiesigen General Seminario besteht, und bedarfen die Alumnen keiner Überröcke.

Die Besuchung der theologischen Studien kann zwar auch jenen, die nicht in dem Seminario wohnen, noch ferners gestattet werden, allein es ist ihnen zu bedeuten daß keiner, der nicht im General Seminario selbst erzogen worden und darinn die theologische Studien vollendet hat, weder zur Weihe noch zur Seelsorge nach der bestehenden Vorschrift je gelangen könne.

In all übrigen beangnehme Ich die von ihnen bereits getrofenen, und noch weiters an Handen gelassenen sehr vorsichtigen Fürkehrungen, und wird nur dem obersten Burggrafen noch mitzugeben seyn, daß er nach einiger Zeit von 3 4 Monate bey dem Seminario eine nochmalige unvermuthete Untersuchung selbst vornehmen und über den Erfolg des Angeordneten einen umständlichen Bericht anhero anzeigen solle. Wie denn auch im Fall als Rector oder Seminaristen nicht vollkommen den getroffenen Anordnungen sich fügen würden, ohne weitern von dem Seminario auszuschliessen sind.

30. October 1787. Joseph.

Jak z uvedené právě noty praesidenta duchovní komisse barona Kresela patrno, bylo vyšetřováním jeho v pražském generálním semináři zjištěno:

1. že alumni, aspoň alumni praktického kursu, četli i takové knihy, jež obsahovaly s o c i n i a n s k é, t. j. rationalistické zásady, jakož že si vypůjčovali z knihovny universitní všechny části „Der allgemeinen deutschen Bibliothek". Neméně bylo pravděpodobno, že mladistvá nerozvážnost jakož i touha ve společnostech novými vědomostmi se blýskati, některé chovance asi svedla projeviti v rozhovorech někdy takové zásady, které s náboženstvím katolickým nesouhlasí. Všeobecně nebylo však lze o nich tvrditi, že by byli ve svých rozhovorech lehkomyslní nebo projevovali bludné názory theologické.

2. Pokud se týče m r a v n í c h p o k l e s k ů, staly se asi mnohé věci od jiných mladých duchovních, kteří byli zaměněni s chovanci generálního semináře, poněvadž měli z části stejný oděv. Přece však bylo jisto, že si alumni generálního semináře u obecenstva zadali hlavně světským oděvem, přepjatým účesem a častějšími vycházkami. Skutečných výstředností mravních kromě několika případů, které ponejvíce řeholníci zavinili, nebylo lze důvodně alumům za vinu přikládati.

Také neřesti o n a n i e nebylo možno u alumnů dokázati. Někteří sice vstoupili do semináře, kteří před tím nepravosti této byli oddáni, dle ujištění lékaře však se jí zbavili. Mezi nemocnými byli zvláště mnozí řeholníci, poněvadž před tím byli zvyklí jinému způsobu života.

Rovněž nepotvrdil se styk s podezřelými ženštinami.

V zápětí tohoto vyšetřování byla v příčině četby knih, oděvu a vycházek učiněna různá v notě obsažená opatření, aby shora uvedené nedostatky byly odstraněny. Kromě toho přikázal císař, aby vrchní purkrabí v několika měsících neočekávaně ještě jednou vyšetřování provedl.

Pro rektora Hurdálka celé vyšetřování nemilých následků nemělo, jediné snad to, že referent duchovní komisse při předkládání pololetních výkazův o semináři rektorovi někdy připsal, aby těch několik alumnův, u nichž pozoruje dosud náklonnost k lehkomyslnosti a pití, řádně napomenul.

Stejně neurovnané a nepříznivé jako v Olomouci a v Praze byly také vnitřní poměry v generálním semináři ve Š t ý r s k é m

Hradci.[1]) Seminář tento zřízen byl pro diecese vnitrorakouské a určena proň byla bývalá kolej jesuitská. Alumni z Gorice a Terstu byli přeloženi do Innsbrucku; pouze theologové diecesí gorické a terstské mimo seminář studující měli býti dáni do generálního semináře štýrsko-hradeckého. Žádosti biskupů těchto obou diecesí, aby všichni chovanci se zřetelem na řeč „vendickou" nebyli posíláni do Innsbrucku, nýbrž do Štýrského Hradce, bylo vyhověno nejvyšším rozhodnutím po přednášce dvorní kanceláře z 30. září 1783. Prvním rektorem tohoto semináře jmenován byl světský kněz František Tomicich s platem 2000 zl. vedle svobodného bytu, světla a otopu. Jeho nástupcem stal se r. 1785 bývalý ředitel kněžského domu v Gorici Pollanz.[2]) Rektorovi na pomoc přiděleni byli dva vicerektorové s platem 800 zl. a k řízení záležitostí ekonomických ustanoven byl zvláštní účetní s platem 500 zl. Sarta tecta, vnitřní zařízení, potřebné opravy a první opatření domácího náčiní měla hraditi náboženská matice.

Záhy docházelo i v tomto generálním semináři k častým žalobám a stížnostem chovanců. Roku 1786 podali dva kněží kapucínští proti svým představeným řádovým stížnost, že nemají oděvu seminaristů, nýbrž že musejí choditi ve svém hábitě, že nedostávají volného mešního stipendia, a od té doby, co jsou v generálním semináři, že jsou od svého představeného utiskováni. Vnitrorakouské gubernium po důkladném šetření podalo zprávu, že tyto žaloby ponejvíce jsou neospravedlněny, jakož i že důvod svůj mají v nespokojenosti a snaze, aby onino kněží od svého představeného učinili se nezávislými; než při delším pobytu v generálním semináři že vše se poddá. Po přednášce duchovní dvorní komisse ze dne 2. března 1786 rozhodl císař: „Těmto studujícím kněžím budiž pro jejich z větší části neodůvodněné udání rektorem semináře učiněna výtka, zároveň však budiž jim uloženo, by se klidně chovali a k svým představeným s povinnou úctou se měli.[3])

Poněvadž nedostatky a stížnosti se množily, bylo dvornímu radovi Zippeovi jako referentovi dvorní komisse ve věcech duchovních uloženo, aby vykonal v semináři štýrskohradeckém vyšetřování.

Než však vyšetřování bylo skončeno, poslal císař Josef dne 18. června 1786 baronovi Kreselovi tento vlastnoruční list:[4])

---

[1]) Zschokke, Die theologischen Studien und Anstalten der katholischen Kirche in Österreich. Wien und Leipzig 1894 str. 756.

[2]) Dvorní dekret ze dne 7. září 1785.

[3]) Zschokke, u. d. str. 757.

[4]) Uložen v c. k. domácím, dvorním a státním archivu ve Vídni pod. č. 2711 z roku 1786.

Lieber Baron Kreßl!

Daß das General Seminarium zu Gratz schleunige und standhafte Hilfe braucht, hievon habe Ich mich selbst ausser den Bericht des Hofrath Zippe überzeugt. Diese aber muß aus folgenden bestehen:

1. Ist den Seminaristen eben der Betrag, den die Seminaristen in Wien genießen, auszumessen. Es verstehet sich also, daß dem Traitteur mehr auf die Kost gegeben und auf gute Bedienung und Zubereitung streng gewachet werden muß.

2. Ist für mehrere Reinlichkeit der Betten und überhaupt im ganzen Hause zu sorgen.

3. Müssen die Seminaristen, wenn sie ins Seminarium aufgenommen zu werden wünschen, oder von Bischöfen und Ordens Obern zur Aufnahme praesentirt werden, die Tonsur und die quatuor minores erhalten, so wie jene, die sie noch nicht haben und sich bereits alda befinden, bey ihren Ordinarien darum einzukommen haben. Diese Ordnung ist allgemein bey sämtlichen General Seminarien der Monarchie einzuführen, sie wird in allem Anbetracht schiksamer seyn und auch die Anstände wegen der Frisure ziemlich beheben.

4. Muß dem Seminarium der Kapuziner Garten auf Graben in der Vorstadt eingeraumt, mithin auch das Kloster aufgehoben werden, damit die Seminaristen sowohl den Garten, als die Kuchel, das Refectorium, die Bibliothek und andere grosse Behaltnisse an Rekreations-Tägen brauchen können.

5. Ist die Abänderung der Vorsteher vor allem der wichtigste Gegenstand und muß in selber zwar schleunig, jedoch mit aller Vorsicht zu Werke gegangen werden, weil die Noth dringend, und der bis jetzt bestandene Gebrauch und die ganze Benehmungs Art eben so unanwendbar als fehlerhaft ist.

Grätz, den 18. Juny 1786. (P. d.)

Posudky.

Jiráskova husitská dramata. (Č. d.)

V druhém jednání projevuje p. Jir. hrubou neznalost katolického učení o odpustcích. Ani v jedné dogmatice (katolické) by nenalezl mínění, že se jimi odpouštějí hříchy. Církev odjakživa učila, že se jimi zmírňují tresty časné. Jest proto přímo směšné, klade li mylné tvrzení o jejich účinku do úst — knězi, proboštovi Tiemovi! Ten si na radnici stěžuje tímhle kramářským tónem: „A za to, že za malý dar se mu dostane milosti a hříchů odpuštění, za to spílání a rouhání slovem i písmem.“ (204.)

Velmi jednostranná jsou slova, kterak „kněží mámí lid, aby dával peníze papežovi pro prolévání krve křesťanské.“ (214.) Víme dobře, jak kněží táborští dali si lidem naplňovati zrovna celé kádě penězi na vedení války a že netoliko peníze na válku brali, nýbrž přímo nutili své lidi k plenění a krveprolévání, slibujíce jim za to — blahoslavenství, v opačném případě trest smrti. Máme toho doklady přímo klassické! Tak na př. hlásali r. 1420 táborští kněží. . . . „každý věrný má ruce své omýti v krvi nepřátel Kristových, protože blahoslavený jest, kterýž bídný dceři odplatí odplatu, jakž ona odplacovala nám.“ [1]) Popravčí kniha rožmberská [2]) pak nám dokazuje, kterak husitští kněží nutili lid do boje. Dle ní vyznal r. 1420 Slívka, hrnčíř: „Kněžie — kniez Michal, kniez Prokop, kniez Petr — pudili je, aby pálili, řkúce: nebudete li páliti, ale sami budete spáleni, tak že ti kněžie sami domy i s kláštery v Vodňanech pálili i bořili.“ Takového něco ve válce proti králi Ladislavovi přece nebylo!

I způsob onoho přispívání na vojnu byl velmi rozdílný. V pražských kostelích postaveny pokladnice pro příspěvky zcela libovolné. Kdo chtěl dal, kdo nechtěl šel kolem, po případě, jak Jirásek (211.) tomu chce, hodil do ní ceduli s potupným nápisem.

Jinak se mělo s přispíváním na vojnu pro Husity. To nebylo dobrovolné, jako pro papeže, nýbrž nucené a jeho provádění kruté. Palacký [3]) nám otiskl dva tak zv. holdovní listy, které umožňují historikovi představu o vymáhání dávek; končí se totiž obyčejně slovy: „Pakli hold neučiníte, tedy s pomocí boží vás k tomu všelikým obyčejem a nad to ohněm připravíme, že naše rozkázanie musíte učiniti.“ Krutost těchto holdů přiznali Táboři sami na svých synodách: „Skoro všecky obce, které chtějí považovány býti za přívržence zákona božího, trýzní způsobem docela nelidským okolní lid, utlačují jej jako tyrani

[1]) Vavřinec z Březové (F. R. B., V., 454.)
[2]) Uveřejnil Mareš (Pojednání Kr. č. spol. nauk., 1878, 25.)
[3]) A. Č., IV., 165. Jsou to listy podané obcí bratrstva táborského.

a pohané a shánějí platy, jež jmenují „holdy", bez rozdílu a milosrdenství i u nejpravověrnějších, ačkoliv část lidí oněch jest jejich víry, s nimi nebezpečím války se vydává a od strany nepřátelské surové nakládání a loupení trpí".[1]) Dle p. sp. kněží při hlásání odpustků mámili lid (214.) Táborští kněží slibovali selskému lidu lepší budoucnost, proto zcela vhodně poukazuje B e z o l d[2]) na jejich kázání, jako na „osvobozující kázání". Ale čeho dosáhli tito lidé, kteří „odcházeli se ženami i dětmi na hory", opouštěli své jmění a zboží anebo dokonce domy své spalovali"?[3]) O tom píše týž autor o něco dále[4]): „. . . osud pokojných sedláků, kteří krásnými kázáními o bratrství se těšívali, (byl) přímo hrozný; nejhorlivější přívrženci nového učení zůstali jako před, tak potom poddanými a robotníky, bídnými pacholky domnělých svých bratří. Bez počtu jich pohynulo a mnoho jich hledalo konečné útočiště v řadách válečných rot bez domova, bez vlasti". Které mámení bylo horší? To které požadovalo, aby kdo chce, dal nějakou almužnu, anebo to, které činilo ze svobodných a zámožných rolníků otroky a bezzemky?

Při vylíčení Husovy intervence stran tří mládenců přihodila se Jiráskovi nehoda. V rozepři s Pálčem stran své účasti na bouři odpustkové odmítá co nejrozhodněji jeho tvrzení, jakoby on byl hlavním jejím původcem, řka: . . . „Ne příteli, ne páni. Ten oheň jinde založen, ten dlouho doutnal, však mohli byste dobře vědět, kde, že na farách zvrhlých plebánů, v bujnosti klášterní, v rozkošných domech kanovnických a v dvořích biskupských . . . tam, kde kupčí kde kdo a všecko se prodává, fary, biskupství a jiné obroky i svátosti i milost boží, kde všecko frejmarčí i mníšek nejnižší i sama hlava církve nejvyšší" (217.) Hus tedy onou bouří není vinen, nýbrž zlořády v církvi. Hned ale na to (219) volá: „Nuž, tedy mne se chopte, neb skrze mne, mým kázáním povzbuzeni tak učinili. Já jsem toho první příčina. Tu jsem, mne uvězněte, mne suďte!" . . . Který Hus má pravdu? Hus na straně 217. anebo 219?

Proměna uvádí nás do kaple betlémské. Polák se Žofkou zpozorují studenta Bernarta — dle Jiráska syna faráře od sv. Vojtěcha (231) — jak se tam plíží. Žofka hned tvrdí, že tam jde — „mistra zabít" (u. m.) Šel-li tam skutečně, pak tam mohl jíti i za jiným účelem. V té době totiž se mimo kázání konaly v Betlémě tajné schůzky, při nichž se Husovi stoupenci zapřísahali vzájemnou pomocí proti všem odpůrcům (S e d l á k, Hus, 233.) Jestli dle p. spis. odpustky „z domu modlitebného se činí jeskyně lotrova" (214), slušelo se na posvátném místě umlouvati proti druhé straně odpor, třeba i s krveprolitím spojený?

Ve výstupu 14.—16. podává velmi pěkný obraz zaslepené zášti

[1]) B e z o l d, K dějinám husitství, 65—66.
[2]) U. d. 62.
[3]) U. m.
[4]) Str. 67.

proti kněžstvu. Přijde žena celá zdrcená smrtí dítěte. Ukazuje mrtvolu Husovi s nářkem, že dítě zemřelo beze křtu. Ten, aniž by se optal, již předem ví: „Farář odepřel křest“ . . . (235.) Na dotaz jeho, bylo-li dítě zdrávo, odpovídá matka kladně s podotknutím, kterak její muž, chodící na mistrova kázání, se na ni osopil: . . . „ten na mne zle, co že chodit na faru, že dítě je zdrávo, ať se křtem čekám“ . . . (236.) Tedy její manžel nesl hlavní vinu, nedovoliv dítě pokřtíti. K největšímu překvapení se za nedlouho na to z úst Husových dovíme, že vinou všeho jsou — kněží! „Oni, kněží, sluhové boží zapovídají teď i Bohu sloužit! Lidé zoufale na mne běhají, slábnoucí i poštvaní. Před chvílí mne tu klnula žena, jejíž dítě zemřelo bez křtu“ . . . (239.) Nejlepší pak je, že Hus vychází z celé věci jako mučenník. Na výtku ženy: . . . — „ty, tys jej (= Antikrista) na nás poslal, skrze tebe umírají lidé bez svátostí“ (236), odpovídá: . . . „To je dílo lakotných praelátů. Když kletbou mne neporazili, vymyslili na mne takovou zlost“ (237). Dílo Husova posluchače se přičítá na vrub prelátum! Jak to?

V třetím jednání zaráží nelogický názor o Husově půhonu do Říma (253.) On i s celou korunou českou dostal se do nařknutí z kacířství. Toho všeho jsou vinni jeho odpůrcové, kteří těžko a křivě nařkli naši zemi . . . Podezření Čech z kacířství mohl Hus učiniti přece konec dostavením se do Říma, leč on „do té chvíle nemohl“. Proč? Dle slov třetího řádku nestalo se tak, poněvadž — neuposlechl. Neposlušnost přivedla ho tedy do klatby, ale přes to přese všechno ona není její příčinou, nýbrž — kněží.

Čtvrté jednání se odehrává v Kostnici. Nejprve předvádí obecenstvu čelnější osobnosti z processu Husova. Vede si při tom podobně jako při charakterisování pražských odpůrců Husových, představuje je jako lidi mravně lehké, zvláště biskupa lodského a generála cisterciáků vkládaje jim do úst tato slova:

Generál: Opravdu myslíš, že si posedíme? (260)
Lodský: Snad až do večera.
Generál: Ó, ó a pak večer znova.
Lodský: To spíše vydržíš u kostek, u vína a — (zamrká významně.)

Z kterého pramene historického čerpal p. spis. tento kudrnatý rozhovor?

Rovněž jest zajímavo srovnati počátek Husova procesu, jak se nám jeví dle Jiráska a dle dějin. Kdežto historie nás zpravuje o vážném, předběžném řízení právním[1]), Jirásek při samém počátku nechává Husa odsouditi ústy generála Cisterciáků, na př. při vylíčení domnělého útěku mistrova praví (dle p. spis.) Michal de Causis: . . . „Měl bochník chleba s sebou a láhev vína“. Generál (vesele): „A chudák, toho již nevypije“ (261.) O něco dále (262) při zmínce Micha-

[1]) Srov. Sedlák, Hus 318 d.

lově o oprávněnosti laiků k zabavování statků klášterních, zase volá generál: „Kacíř! Ohavný kacíř! Za to již by měl být upálen“.

Články Michala de Causis uvádí ve znění pochybném. Omylem totiž cituje články z r. 1412 a nikoliv z r. 1414. V článcích těchto podaných koncem listopadu nebo počátkem prosince (1414) podobná slova vůbec nepřicházejí. Jak je tedy mohl Michal citovat? V procesu Husově se s nimi setkáváme jako se vsuvkou ve svědectví kostnickém, které pochází až teprve z června 1415.[1]) Rovněž i jejich pořadné číslo je nesprávné, tak že dle autorova čítání shledáváme se s články zcela jinými. Citovaný jím článek první jest v Michalových článcích z r. 1412 jako čtvrtý [2]), u kostnických svědků jako dvacátý [3]), druhý pak článek, u Michala pátý a u svědků jako dvacátý první. Jejich vliv pak nebyl tak veliký, že biskup lodský a opat z Citeaux považovali pod jejich vlivem Husa již za předem odsouzena, řkouce: „Ah, co to číst. To, co jsme slyšeli stačí... To budeme s ním dříve hotovi nežli do večera“ (263.) Vžyť jest vůbec pochybno jestli — tehdy právě — oni uvedení dva hodnostáři obsah článků Michalových vůbec znali. Sedlák [4]) totiž o nich píše: ... „papež artikulů těch nedal komisi, tak že na další jednání neměly vlivu“.

Domnělý Husův útěk je zachycen jednostranně. Jirásek spatřuje v Michalově upozornění na řeči o tom šířené intriku směřující k tomu cíli, aby Hus pozbyl ochrany glejtu a přišel do vězení (264.) Ve skutečnosti tak učinili kardinálové jednak z opatrnosti, aby k něčemu podobnému opravdu nedošlo, jednak, aby vyhověli předpisu kanonického práva.[5])

Slov Petra z Alliaku třeba si trochu lépe všimnouti. Předně se vůbec neví, jestli ona slova pronesl on anebo někdo jiný. Mladenovic [6]) tuze neurčitě praví: „... řekli mu“ [7]) (= kardinálové.) Místo slov obecně znějících, že „se ... povídá“ mnoho o jeho bludech, opět píše Jirásek, že tak o něm mluvili hlavně jeho krajané, jakoby nebylo cizinců, hlavně pak německých mistrů, kteří poukazováním na kacířství škodili českému jménu, kde mohli. Při zakončení řeči naproti tomu zase vypustil slova, dle nichž si ho kardinálové k sobě zavolali, aby se přesvědčili, zda li jsou řeči o něm pravdivé, či ne. Tomu se ani trochu nedivíme, když osm stránek před tím (263) mu prorokuje ústy opata z Citeaux, že s ním budou „dříve hotovi nežli do večera“.

---

[1]) Jejich text viz: Sedlák, Hus 340*.
[2]) Docum. 170.
[3]) Sedlák, u. d. 340*.
[4]) Proces kostnický, Studie a texty, II, 1.
[5]) Sedlák, Hus 318 a pozn.
[6]) Zpráva o soudu a odsouzení M. J. Husi v Kostnici. Přeložil V. Flajšhans. Světová knihovna č. 1296—97. Odtud naše české citáty.
[7]) Mladenovic, 32.

M l a d e n o v i c (32.)

M. Jene! Mnoho podivného se o vás povídá, že jste mnoho bludů držel a rozséval v království českém; a proto jsme vás dali povolati, chtíce s vámi mluviti, jestli tak.

J i r á s e k (271)

Svatého kollegia došly mnohé žaloby a těžké žaloby na tebe, hlavné od tvých krajanů, žes v Čechách šířil zjevné bludy proti svaté církvi.

Následující děj je v rozporu s vypravováním Mladenovicovým. Dle něho zůstal s Husem Jan z Chlumu. V jeho přítomnosti se vlídně a pokorně vyptával proslulý Minorita Didakus mistra Jana na jeho názory o svátosti oltářní.[1]) Místo této tiché scény klade však p. autor bouřlivý výstup mezi Husem a Chlumem s jedné a mezi Pálčem a Wallenrodem s druhé strany (272—274), se kterým se u Mladenovice nesetkáváme. (P. d.)

A. Neumann.

* * *

Marie Gebauerová, R o d J u r i j a K l e m e n č i č e. Román. Laichterova sbírka krásného písemnictví, sv. XXIII. V Praze 1918. Stran 316. Cena K 5·20.

Román líčí obšírně všední celkem osudy tří synů zámožného slovinského sedláka Jurija Klemenčiče a při tom popisuje důkladně celý život v zapadlé horské vesnici, jak jej spisovatelka poznala asi za svých prázdninových pobytů na Slovinsku. Mnohé, čeho si snad doma nevšimla, zdá se jí tam patrně novým, hodným podrobné kresby; tak na př. věnuje mnoho místa popisu kostela, nedělních bohoslužeb i různých zvyků. Částečně dotýká se i kulturních poměrů slovinských, otázky národnostní i vnitřních bojů mezi liberály a „Orly“. Sama zdůrazňuje ovšem své pokrokové stanovisko a dle něho odsuzuje pak starého Klemenčiče, že v otázce náboženské „nedospěl k naprosté svobodě . . . nedovedl se dopracovati vlastního stanoviska vuči bohu a přijímal proto diktát, který měl takovou moc v horských krajích“ . . . (228). Takovým jest i druhý jeho syn Matouš, sedlák, dědic statku. „Nedovedl se vymaniti z podruží kostela“ (248). Jejich náboženství pak líčí jako zcela formalistické, vnějškové, bez pravého cítění i žití křesťanského; mravní zásady jejich zvláště v oboru erotickém jsou zcela volné a vůbec celý život slovinské vesnice jest podle líčení spis. přeplněn smyslností.

Z otroctví smyslnosti snaží se vymaniti Luka, nejmladší syn Klemenčičův. Otec chtěl jej míti knězem, ale Luka vystoupiv ze semináře oddal se lékařství, kde chce vyniknouti jako slavný okulista. Prodchnut moderním pokrokovým a vlasteneckým duchem zanechává milostných dobrodružství, sní jen o vzdálené vidiné dobročinné zá-

[1]) U. d. 32—34.

mecké slečny, opouští své vědecké plány a stává se konečně dobročinným lékařem v rodné vesnici těše se, sám svoboden, z rozkvětu rodu Matoušova a „spokojuje se vírou v přírodu.“ Postavu Lukovu chtěla spis. zvláště vyzdvihnout, učiniti jej svým mluvčím, ale přes to nevyjasnila a neodůvodnila nijak vniterního přerodu jeho. Zůstal jí cizím a čtenáře zanechá chladným.

Ještě více pak to platí o nejstarším synu Petru. Z vůle otcovy stal se knězem, ale již o primici vida družičky „cítil dobře, že nebude moci splniti, co slibuje.“ Jako farář zamiluje se do selské dívky a přes odpor jejích i svých rodičů vezme ji k sobě, žádaje ještě otce, aby mu vymohl u konsistoře přeložení na jinou faru, kde by lidé neznali jeho poměrů! Ačkoli jej spis. líčí jako kněze věřícího a zbožného, nikde neviděti, že by měl boje se svým kněžským svědomím. Svaluje jen vinu na otce, že z liché marnivosti dal jej do semináře, a omlouvá se konečně tím, že i otec měl své bujné mládí a že po něm zdědil smyslnou povahu Klemenčičů, jež prý se nedá sejmout žádným posvěcením... Není tu tendence? Luka vymaní se ze smyslnosti sám svými pokrokovými zásadami, Petr, kněz, klesá a na domluvu otcovu: „Tak se také trochu přemáhej!“ odpovídá drsnými výtkami a poukazuje na jiné kněze, fariseje a požitkáře... Nesnáze, které mu vznikají od církevních úřadů, vítá v duchu jako daň, kterou musí zaplatiti za své „štěstí lásky“ a která mu toto štěstí činí ještě dražším... Tak cítí a mluví Petr jako každý jiný románový hrdina, ale kněžské duše jeho spis. nijak nepochopila. Neoprávněnou také zdá se výtka, že usazování cizinců mezi Slovinci je zaviněno tím, že nejnadanější synové stávají se kněžími; vždyť je známo, že již po léta je všude tam nedostatek právě domácího kněžstva. Kolik jen Čechů žilo a žije dosud na slovinských farách!

František Taufer, Horská zahrada. Prósy. Úvod napsal Dr. Jan V. Sedlák. Péčí Mor.-slezské besedy. Nákladem E. Šolce v Praze-Karlíně 1918. Stran 179.

Kniha prós, upravená ještě spisovatelem, nyní delší čas již nezvěstným, doplňuje hlavně svými četnými autobiografickými rysy literární obraz mladého moravského básníka-učitele, jenž debutoval právě před 10 lety sbírkou „Květy“. Jeví se v ní i v dalších čtyrech sbírkách „U Lesní studánky“, „Kruh“, „Trosky“, „Země milostná“ — jako epigon Březinův, jenž přijímá většinou jen dialektiku a formu mistrovu, nepochopiv bohatství jeho idejí. A kde snaží se vymaniti z jeho zajetí, poddává se hned zase vlivu Neumannovu, ba skoro všech význačnějších směrů v moderní české poesii. Svědkem tohoto zápasu a hledání vlastních cest jest i přítomná kniha prós, vzniklých v letech 1908—1915. I tu zpívá nadšené hymny přírodě, sní o bratrském sblížení trpícího lidstva, vypravuje zcela romantické příběhy o milencích vrhajících se do Macochy nebo žijících v tajemných jeskyních u Punkvy — na druhé straně zase kreslí mírně realistické obrázky ze života venkovského

i městského, ale znovu připojuje k nim tu dlouhé lyrické passáže, tu výjevy zcela naturalistické, tu zase vlastní vzpomínky, vyznání i novinářské úvahy.

Většina prós naladěna je subjektivně, nejvíce pak první a nejobsáhlejší „Horská zahrada“, v níž — podle úvodu vydavatelova — líčí spisovatel vám sebe, své tvůrčí zápasy, touhy i plány. Pak by ovšem v postavě básníka Štěpána, jenž v malém domku se zahrádkou v Boskovicích začíná nový život přiblížený skutečnosti, odsuzoval kriticky svou vlastní osobní i literární minulost. A odsuzoval by i svou minulost — náboženskou. „Střásám vůni chrámového kadidla se svých křídel, osvobozuji svého ducha od tíže předsudků a zvyků. Mé náboženské mládí, plné kouzla a něhy, dlouho mne drželo v zajetí, mystická slova učitelů mne mátla. Přemohl jsem již několik překážek, ale nedostal jsem se z nejistoty křižovatek na cestu, která vede k volnému člověku“ (69.) Zatím jeho volnost jeví se tím, že sní o „pohanské radosti smyslů“, mluví posměšně o „nábožných tajemstvích a svatých možnostech světa onoho“ a pohrdavě hledí na ty, kteří se dosud neosvobodili od „náboženských předsudků“. Není to podivné, když básník, jenž tak nadšeně hovoří o bratrské lásce k ubohým, nemá ani trochu pochopení pro sílu, jež pudí vesničany k poutním místům? A když tak ušlechtile přirovnává sloupské procesí stádu dobytka vedeného na porážku, při němž si zpívají opilí pacholci? „Bylo tam několik bab se slídivýma očima, několik hysterických dívek a tři mužové s idiotskou fysiognomií“ (67.) Třeba ovšem věděti, že „Horská zahrada“ byla otištěna původně v brněnském pokrokovém deníku. Tím více však nutno oceniti vzácnou slohovou pečlivost spisatelovu, zvláště v novějších pracích: umí hospodařiti slovem, má jemný smysl pro čistotu a barvitost řeči a snaží se úzkostně vystihnouti myšlenku nejpřiléhavějším výrazem. Snaha mluviti v obrazech, nových a neotřelých, působí však často dojmem hledanosti a nepřirozenosti, zvláště tam, kde jde o lidi prosté; tak na př. mrzáček Petr v „Horské zahradě“ filosofuje docela stejně jako básník Štěpán, jenž uvažuje třebas o spánku dělníku: „Sny kolebaly je obrovskými pažemi a půlnoc se zachvívala, zmatena jejich hlubokými a pokojnými oddechy“.

A. Ziegloserová, Úsměvy. Črty a humoresky. Nakl. E. Šole v Praze-Karlíně 1918. Str. 96.

Knížka zahajuje ne příliš šťastně novou „Šoleovu knihovnu humoru a satyry“. Spisovatelka sama nestaví si vyšších uměleckých cílů, načrtává často zcela zběžně své nápady i obrázky ze života pražských rodin, snažíc se vyvolati jen úsměv na rtech čtenářových nebo šlehnouti neškodnou celkem satirou lidské slabosti a chyby. Z nich nejvíce námětů poskytla jí záletnost vdaných žen: z 11 črt plných šest líčí, jak pražské manželky z nudy, lehkomyslnosti nebo touhy po dobrodružství klamou své muže, většinou ubohé figurky, jak blázní za herci, na letním bytě nepohrdají venkovskými siláky, běhají za

egyptskými vykladačkami a věštkyněmi, jak mladá děvčata se baví atd. Je to snad pravdivé, ale humoru a vtipu v tom není, třebas spis. hledí na takové poměry buď se shovívavým úsměvem nebo se jemně vysmívá těm, jimž se zálety nepodařily. Celkem jsou tyto črty přece slušnější než její dřívější erotické povídky. Čeština v nich je však dosti chatrná.

Adéla Červená, Kantor Ideál. Všední příhody nevšedního člověka. Nakl. Pavel Körber v Praze 1917. Stran 192. Cena K 3 60.

„Vděčná žákyně“, jak poznamenává ke konci spisovatelka, jež „jako privatistka prošla střední školu“, zvěčnila tu životní osudy svého gymn. professora. Nebylo jí ani třeba připomínati v Doslovu, že si mnoho jen vybájila, neboť ubohá postava takového professorského „božídárka“ je dnes prostě nemožná. Nejvíce humoristické látky poskytla jí ovšem professorská zapomětlivost a roztržitost, již vyhnala až do nejkrajnějších mezí. Její hrdina zapomíná stále nejen deštníky, klobouky, kravaty, klíče atd., ale nemůže nalézti ani své třídy, chodí do školy i v neděli, zapisuje do třídní knihy sebe místo žáků atd. Při tom jest ovšem terčem všech možných studentských kousků. Druhým hlavním zdrojem spis. vtipů jest professorovo manželství s ráznou vdovou a pak s její dcerou. Dosti nešťastně a násilně spojila s tím i vojenskou jeho službu: hrdina dle vlastní „autobiografie“ i dle celého způsobu své mluvy vyšel ze staré školy let šedesátých či sedmdesátých — a přece na počátku světové války je povolán do zbraně hned v první výzvě! Spis. také světovou válku již ukončila a dává svému professoru po ní podruhé se oženit... Jednotlivým dobrým vtipům a některým zcela pěkným kapitolám škodí velká povídavost a velmi časté odbočky, úvahy, poznámky, omluvy i apostrofy „laskavého čtenáře“, jakým jsme již dávno odvykli. Několikrát docela praví o sobě: „Vaše, milí čtenáři, oddaná služebnice“ . . . Proč v titulu knihy nazvala svého hrdinu „Ideálem“, je věru těžko pochopiti. *M.*

Knihovna lidu a mládeže.

Jan Milota, Děti-křižáci. Vypravování z dob křižáckých výprav do Palestiny. Brno, Benedikt. knihť. 1909. — Nadšení pro sv. zemi, jež ve středověku vedlo k několika křižáckým výpravám do Palestiny, dalo též podnět k nešťastné křižácké výpravě dětí. Vybízel k ní v Čechách poustevník Ctibor, rytíř z Radoslavic, jenž byl na jedné z dřívějších výprav provázel jako panoš pana Přibíka z Chrudošova a obdržel za svou statečnost, byv od krále na rytíře pasován, statky po padlém rytíři z Radoslavic, kterých však nikdy neužíval, zvoliv raději jako poustevník putovati od hradu ku hradu a vybízeti rytíře ke křižácké výpravě, jelikož pán jeho Přibík z Chrudošova byl beze stopy zmizel; na konec jal se vybízeti k takové vý-

pravě děti. Na jeho podnět vypravil se též Jaromír, syn zemana ze Zdislavic, jejž až k moři doprovázel starý zbrojnoš Zbihoň, který taktéž dříve se byl účastnil výpravy se strýcem Jaromírovým, panem Dětřichem ze Zdislavic, jenž taktéž v zemi nevěřících byl mu úplně zmizel. S Jaromírem šli také někteří jeho druhové, z nichž však až do konce vydrželi jen sirotek Jíra, a slepý Stašek se svou sestřičkou Eliškou. Velké obtíže bylo dětem překonati při přechodu Šumavy a Alp, ještě větší je čekaly v přístavním městě Janově, ale ty vše nebyly ničím proti strastem, které bylo jim zakoušeti na moři, když dostali se do rukou nesvědomitých otrokářův. Jedna z lodí ztroskotala za mořské bouře, druhá upadla do rukou mořských lupičů, třetí, na které byl Jaromír se svými soudruhy, přistála sice v Alexandrii, ale děti prodány tu za otroky. Jaromír s Jírou dostali se do domu Alexandrijského paše Aliho ben Deteri. Ten zamiloval sobě brzy oba hochy, obzvláště když v Jaromírovi poznal syna svého bratra. Paša byl pan Dětřich ze Zdislavic, jemuž k místu tomu dopomohl pan Přibík z Chradošova, miláček sultána Saladina. Na prosbu Jaromírovu, který slepého Staška nalezl žebrajícího na ulici, jal se paša pátrati po Elišce, která odvlečena byla do Kahiry. Toho použil falešný sluha pašův Murad, který střežil pána svého, aby jej očernil u sultána, že kupuje křesťanské otroky, aby je vysvobodil. To poznal paša, když Jíra zavražděn byl dýkou Muradovou. Postavení pašovo bylo ohroženo. Proto pod záminkou, že jede k sultánovi, opustil s Jaromírem a Staškem Alexandrii, připojil se v Jaffě k francouzským poutníkům a navštívil s nimi Jerusalem, kde Stašek v nemocnici shledal se se sestrou Eliškou, se kterou navštíviv chrám Božího hrobu, najednou volá: „Vidím Ježíše. Přichází, aby mne uzdravil“ a umírá. Eliška zůstává pak jako milosrdná sestra v Jerusalemě. Jaromír se svým strýcem panem Dětřichem ze Zdislavic vrací se do své vlasti. V Janově připojil se k nim věrný zbrojnoš Zbihoň, který se zde šťastného návratu Jaromírova přece dočkal. Radost z návratu jejich byla ve Zdislavicích veliká. „Všude dobře, doma nejlépe,“ pokyvovali hlavami starší. „A kdo chce Kristu sloužiti,“ doložil Jaromír, „ať žije, jak Kristus velí, ať žije a pracuje doma pro sebe i pro svůj národ“ a „bude spasen,“ doložil kdosi ze zástupu, a všichni mu dali za pravdu.

Vypravování je dosti pěkné a hodí se pro mládež na 3., po případě i na 2. stupni.

J a r o s l a v Š í r, J o z k a. Olomouc. R. Promberger. — Spisovatel podává zde příhody mladého dobrodruha, jež tento zažil doma i v dalném světě. Jozka, mladík ne zcela 18letý, upoutal svou hrou na flétnu na sebe pozornost mladé komtessy Olgy ze zámku, a ta byla pak příčinou, že Jozka dostal se mezi hudebníky v zámku, kde hrabě, ctitel hudby, občas se svými úředníky pořádal koncerty, na které zváni bývali i různí hosté. Správce, který hrával na flétnu, vyvrtnul si nohu a Jozka měl jej zastupovati. Hrabě i koncertu přítomný kapelník vojenské hudby Polomský pozorovali v mladíku hudební nadání a tento vyzval Jozku, aby přijal místo u vojenské hudby. Jozka

již dříve pociťoval touhu jíti do světa, aby se v hudbě zdokonalil. Touha ta nyní vzrostla, ale otec se tomu vzpíral. Leč okolnosti mezitím se sběhnuvší pohnuly nerozvážného Jozku, že utekl z domu do Prahy ke kapelníkovi Polanskému. Ten však již v Praze nebyl a Jozkovi vedlo se v Praze zle; domů však vrátiti se nechtěl. Pro své hudební nadaní našel v Praze jakési, byť dosti trudné živobytí Lépe se mu dařilo, když dostal místo u lázeňské hudby v Opatiji, kde setkal se s hrabětem i komteskou Olgou. Leč když se mu vedlo dobře, nemyslel na zadní kola, žil vesele, a když léčebné období uplynulo, byly úspory jeho nepatrné, takže na návrat domů nechtěl ani pomýšleti. I nechal se impressariem zlákati a přijal místo hudebníka na zábavní lodi Ahasver, jež společnost bohatých cestovatelů vozila po větších přístavních městech. Na lodi však vedlo se Jozkovi zle; hudba byla jen vedlejším zaměstnáním; Jozky používáno k těžkým službám na lodi. Tu často vzpomínal na domov a často též pomýšlel na útěk, ale ten se mu nezdařil. Tak přijel s lodí do Egypta, kde dospěl až do Kahiry, pak přijeli do Bombaje atd. až octl se v hlavním městě čínském Pekingu, kde právě bylo mocné boxerské hnutí proti Evropanům. Zde při pouliční šarvátce byl zraněn, ale dosti brzy se vyléčil. Vyléčenému bylo hledati útočiště na vyslanectví, kde shledal se s mladým baronem Arturem, který dleje návštěvou u hraběte v jeho rodišti, Jozku kdysi náramně potupil. Jozka zapomněl na ono příkoří a zachránil baronu Arturovi při příležitosti i život, neboť i vyslanectva zakoušela mnoho zlého od boxerů. Teprv když evropská vojska přišla vyslanectvům v Pekingu na pomoc, bylo možno Jozkovi vrátiti se do vlasti, v čemž mu nápomocen byl bohatý Francouz pan Cerat, který si ho na lodi Ahasver dosti oblíbil. Šťastně dostal se do rodné své obce, kde rodiče jemu nerozvážnost jeho dávno odpustili, ale nezdržel se zde dlouho, neboť brzy nastoupil místo u hornické hudby v Mor. Ostravě, jehož mu zde poskytl kapelník Polanský. Jedno však si pevně umínil, že již nikdy se nedá unésti nerozvážností.

Vypravování jest dosti poučné; závadou jsou četná neznámá slova, která jsou sice pod čárou vysvětlena, ale lépe bylo hned v souvislosti nahraditi je známými. V obsahu neshledáváme nic závadného, proto lze knihu dáti do rukou dospívající mládeže.

Rozhled

Náboženský.

Na dějiny apoštolského vyznání víry (Apostolicum) překvapujícím způsobem padá světlo, odkud bychom se toho sotva nadáli, z papežské — kancelářské knihy (Liber diurnus). Vilém M. Peitz podává o tom krátkou předběžnou zprávu ve Stimmen d. Zeit (1918, 553 dd).

Od stol. 4. v západní církvi zjištěno přesvědčení, že toto naše „snesení apoštolské“, jímž uzavírán také křestní slib, jest původu apoštolského a že sv. Petr je přinesl do Říma. Legenda šla ještě dále, připisujíc každý ze 12 článků jednomu apoštolu.

V církvi katolické zůstalo tedy Apostolicum v klidném držení a užívání. Za to humanismus a protestantismus, nenacházeje slov jeho v Písmě, odmítal závaznost jeho jakožto nebiblického (římského) původu. Ad. Harnack vznik domněnky o apoštolském původě klade do l. 2.0 až 3.0, vznik textu do polovice 2. století a do Říma, za to Kattenbusch kolem r. 100

Prudký spor o jeho závaznost v úřední nauce rozšířil se v celém protestantismu a dosud nerozřešen.

Peitz stopuje dějiny onoho Liber diurnus, úředních to záznamu papežské kanceláře, směrodatných v úřední praxi až asi do 2 polovice 11. století, nalezl ve formuláři 73. předlohu věroučného vyznání nebo přísahy pro biskupa, form. 84 a 85 promluvy nově zvoleného papeže. V podrobném rozboru, jehož tu dále sledovati nelze, slibuje ukázati ještě zevrubněji, že ono symbolum f. 73. podle obsahu nemohlo vzniknouti po 1. polovici 2. století a odvozuje z toho, jednak že již tehda byla jakási papežská kancelář, která pracovala psanými listinami — čehož možno se domýšleti také odtud, že již tehdy podezřelí údové církevního společenství byli zavazováni k písemnému prohlášení své víry, pak z obsáhlé činnosti karitativní s potřebnými záznamy a výkazy —, jednak že onen formulář symbolu, jsa již tehdy písemně stanoven, předpokládá vznik starší, tedy z 1. století, a oprávňuje k víře v jeho původ apoštolský.

Biblika. V Bibl. Ztschr. (1917, 333 dd) vrací se K. Rösch k výkladu Jan 20, 17 noli me tangere. Proti výkladu Kästnerovu, o němž tu již byla řeč, soudí R. z trvacího imperativu ἅπτου, jenž prý značí jakési pokračování, že třeba vykládati asi jako: noli me retinere, zdržovati, zabavovati.

O výroku, jímž umírající Spasitel odporučil mátí svou apoštolu Janovi za matku (Jan 19, 26) táže se C. A. Kneller (Ztschr. f. k. Theol.

1916, 597 dd), má-li také hlubší, symbolický význam (Jan jakožto zástupce církve, Maria tedy také její matkou), a odpovídá: snad ano; patristické době prý však výklad ten byl cizí, možná že z časových příčin.

*

Volebními kapitulacemi rozumějí se úmluvy, kterými si dávají volitelé při volbě biskupa jistá zajištění přísahou ztvrditi. Jsou sice již v právu kanonickém stanoveny jisté případy správní, ve kterých biskup je vázán slyšeti radu kapitoly, a opět jiné, ve kterých je vázán jejím souhlasem, než tyto případy zdály se kanovníkům často z části příliš všeobecné, z části, jak skutečně jsou, pro praxi nedosti vyčerpávající; proto snažili se dohodnouti se podobnými předběžnými úmluvami o právech, která budoucně mají míti naproti biskupovi. O sobě kapitulacemi mohly býti příliš libovolnému jednání biskupů jisté meze položeny, když však kapitoly těmto úmluvám ponenáhlu přílišný rozsah dávaly a posléze hned po uprázdnění biskupského stolce stanovily články odporující nezřídka církevním předpisům a jejich přesné plnění jako podmínku volby slibovati a přísahou potvrzovati si dávaly, viděli se papežové a císařové opětovaně pohnuti proti takovémuto neoprávněnému omezování biskupských práv důrazně zakročiti, jako na př. Řehoř XIII r. 1584 a zejména Innocenc XII r. 1695 konstitucí „Ecclesiae catholicae“, kterou pod hrozbou přísných trestův jakékoli smlouvy před volbou zapověděl a všechny po volbě učiněné závazky potvrzení stolice papežské podřídil, než mohly dosáhnouti platnosti a závaznosti. Ale konstituce tato zůstala namnoze bez pronikavějšího vlivu. Císař Leopold I již 9. února téhož roku dal doručiti papežskému nunciovi ve Vídni resoluci, kterou prohlásil také všecky kapitulace za nezávazné, které by v příčině žádaných v nich temporálií nedošly císařského potvrzení. Často také dávali se biskupové od závazků, jež se jim zdály s jejich svědomím neslučitelny, od stolice papežské osvoboditi.

Snaha kapitol směřovala při kapitulacích k tomu, aby rozšířily svá práva v řízení diecese; při tom staraly se také o majetkově právní prospěchy. Ačkoli však volební kapitulace byly spojeny s různými zlořády, které vyvolávaly nejednou vážné rozpaky ve svědomí biskupův a roztrpčené boje mezi biskupem a kapitolou, byl by přece soud naprosto zamítavý o kapitulacích nespravedlivý a nesprávný. Již jejich dlouhé trvání jakož i skutečnost, že i nejvyšší církevní a světská autorita nikdy nevyslovila naprostého jejich zákazu, musí od takového úsudku zdržovati. Volebními kapitulacemi bylo zabráněno zlému hospodaření a rozmrhání majetku, nezřídka bylo jimi teprve zajištěno provedení blahodárných zákonů církevních; kapitulace hleděly ve správě zameziti stranickost a násilnost. Pro dějiny kapitol podávají volební kapitulace pozoruhodné často zprávy.[1])

---

[1]) Srv. L. Bruggaier, Die Wahlkapitulationen der Bischöfe und Reichsfürsten von Eichstädt. 1259—1790 Freiburg 1915.

V Cerroniho kodexu II S 260 str. 115 atd, obsažen jest opis kapitulace před volbou Olomouckého biskupa Wolfganga Hannibala hr. **Schrattenbacha** (1711—38) umluvené. Dosavadní biskup Olomoucký **Karel** III, vévoda z Lothringen a Baru, byl 5. února 1710 papežem Klementem XI přeložen na arcibiskupský stolec v Trevíru; za něho bylo Olomoucké biskupství událostmi válečnými značně trpělo. Pro potřeby státní (válka o španělské dědictví a r. 1695 válka s Turky) bylo nuceno císaři r. 1706 a r. 1710 nejen půjčiti 64.650 zl, nýbrž i ještě 196 liber 13 lotů stříbra z chrámu stoličného za náhradu ceny v penězích odvésti.

Kapitulace,[1]) kterou zde podáváme, obsahuje v celku 32 namnoze zajímavých bodův a zní takto:

Concordata Olomucensia

in electione episcopali 13. Septembris 1711 ordinata.

In nomine Domini. Amen.

Anno a nativitate Dominica millesimo septingentesimo undecimo indictione quarta pontificatus sanctissimi Domini Nostri Clementis papae huius nominis Undecimi, anno undecimo, die vero decima tertia Septembris per hoc publicum instrumentum notum sit et pateat omnibus et singulis, quorum interest, quod cum per promotionem et translationem ad archiepiscopalem electoratum Treuirensem reuerendissimi et serenissimi principis et domini domini Caroli, ducis Lotharingnae et Barri, episcopi Osnabrugensis, S. R. I. principis et ordinis Melitensium, Castiliae et Legionis Magni prioris etc. episcopatum hunc Olomucensem ab eadem reuerendissima serenitate per annos complures canonice tentum vigore declarationis Sedis apostolicae viduatum et uacantem fieri contigit et ut eidem rursus de nouo et idoneo antistite prouideatur, reuerendissimum ac fidele capitulum diem decimam quartam labentis mensis Septembris pro electione eiusmodi determinauerit et praefixerit, priusquam ad praedictam episcopalem electionem actualiter procederetur, secundum huius cathedralis antiquissimam, continuam et laudabilem consuetudinem et obseruantiam quaedam concordata ad normam felicissimae memoriae quondam eiusdem praesulum unanimi consensu ordinauit, fecit et constituit, quae electus aut postulatus episcopus, postquam actualiter in regimen episcopale successerit, seruare tenebitur, quorum tenor est, ut sequitur:

Primo. Qvoniam ecclesiae tam in spiritualibus quam temporalibus multa damna et incommoda ex absentia episcopi plerumque oriri solent, tenebitur episcopus vigore iuramenti et summorum Pontificum decretorum in loco residentiae suae actualiter residere. Si tamen eundem ob urgentes causas extra dioecesim hanc ultra tempus trimestrale a

[1]) Wolný, Kirchl. Typographie von Mähren. I. Abth. Olmützer Erzdiöcese. I. Bd. Brünn 1855 str. 102 d.

sacris canonibus praescriptum abesse oporteret, ne exinde episcopatui siue in spiritualibus siue temporalibus periculum et detrimentum aliquod emergat, communicato cum capitulo consilio, unum uel duos ex gremio capitulari zelo, experientia et rerum capacitate praecellentes loco sui administratores constituet. Quod si vero episcopatum per mortem aut per resiggnationem siue quemcumque alium modum uacare contigerit, ita libertati capitulari consulet, ut electionis libertas illesa permaneat, ac proinde nullum coadjutorem episcopatus sine uoluntate et expresso consensu capitulari petendi aut assumendi facultatem habebit. Caeterum quia officium episcopi abunde satis concilii Tridentini decretis expressum est, propterea capitulum hac de re aliquid ultra statuere supervacaneum duxit; hortatur nihilominus futurum episcopum, ut in exequendis tam sacris canonibus, quam dicti concilii decretis sui iuramenti et obligationis memor existat et iisdem omnimode conformet.

Secundo. Alumnos ecclesiasticos ab episcopis fundatos in convictu Olomucensi sicuti praedecessores ita et novus episcopus propriis expensis alet, qui una cum Greiffenthalianis et Gobrianis ecclesiae cathedrali, quoties opus fuerit diligenter inservient. Pariter et apud Sedem Apostolicam procurare conabitur, ut cum episcopali muneri incumbet, caeterorum quoque convictus Olomucensis alumnorum curam habere et eis de accomodatione et beneficiis providere ut et ii, siue in pontificia, siue in caesarea aut quacumque alia fundati ne existant, etiam ecclesiae huic cathedrali diebus festivis et dominicis pro exigentia ad sacras functiones ministrare et inseruire teneantur.

Tertio. Si quid circa ornamenta, suppellectilem et vestes sacras pro cathedrali hac ecclesia desiderabitur, his omnibus adeo necessariis rebus quamprimum et incunctanter laudatissimo exemplo suorum antecessorum occurrere, denique sarta tecta tam ecclesiae quam reliquorum in episcopatu existentium aedificiorum conservare tenebitur.

Quarto. Privilegiorum omnium tam episcopatum tam fidele capitulum concernentium non solum confirmationem sicut a Sede Apostolica, si necessitas postulet, ita et a sacra caesarea aut regia maiestate cum prescitu et consensu capituli, prout ante consueverat, sumptibus suis impetrabit, verum etiam aduersus quosvis impugnatores defendet et tuebitur, nec unquam se a capitulo sejunget aut quocumque colore neutralitatem exhibebit, ac denique cum eodem conjunctus in defendendis eiusdem libertatibus et prerogativis unum corpus indivisibile constituet.

Quinto. Anticipationes censuum et alias exorbitantes exactiones in bonis episcopalibus a subditis nullo modo faciat nullasque exemptiones et privilegia subditis episcopatus et vassallis feudatariis sine consensu capituli concedat, si quae vero a priori concessa absque consensu capituli in quacumque demum forma emanaverint, tamquam ipso iure nulla et omnimode irrita reuocentur, et quae a praedecessoribus episcopis de scitu et consensu capituli confirmata, nullo modo alterentur aut mutilentur sine impetrantium gravi delicto uel causa. Et siquidem sua reuerendissima nunc archiepiscopalis et electoralis Treuirensis serenitas huic fideli capitulo et episcopatui tam pro fundatione duorum neoresi-

dentium dominorum capitularium quam etiam pro argentaria fidei commissoria a laudatissimae memoriae suo antecessore reuerendissimo et celsissimo principe et episcopo Carolo ex comitibus de Liechtenstein et in perpetuum usum futurorum episcoporum Olomucensium donata, a sua serenitate autem maiori ex parte distracta, non minus et pro acceptis pecuniis alienis ad tabulas feudales ad judiciale sequestrum depositis, item pupillaribus cautionariis et aliis quibusqunque hucusque debitor existat, quapropter ut sua alte memorata reuerendissima archiepiscopalis electoralis serenitas Treirensis haec omnia et quaecunque insuper ex episcopalibus praetiosis et aliis mobilibus ad episcopatum et ecclesiam cathedralem pertinentibus defuerint, facta praevie desuper consignatione et computatione conformiter inuentario ex instrumento donationis, cum memoria alte memorati reuerendissimi et celsissimi donantis debite persoluat et restituat, futures neoepiscopus omnimode procurabit.

Sexto. Capituli iurisdictionem secundum tenorem statutorum huius cathedralis non impediat, uerum potius illius immunitates et laudabiles consuetudines tueatur et conseruet.

Septimo. In homagialium conuentibus litibusque ac judiciis solitis duos pro ueteri more canonicos a captulo deputatos presentes habeat, cum quibus consilia communicet consideretque, quod deputati ecclesiae membra, confratres consequenterque condomini sint; ea propter nunquam patiatur et admittat, ut vel in vel extra judicium tam assessorum quam reliquorum vassallorum substitutos agant, cum id in praejudicium et dedecus inseparabilium membrorum, quorum caput est, vergere videatur. In absentia uero sui tertium e gremio capituli personam suam representantem locumque capientem constituat. Nullum uero judicem feudalis iuris assumat, qui non sit feudataris et catholicus, in cuius assumptione hortatur vehementer fidele capitulum, ut de bono eiusdem consilio fiat, cum plerumque personarum pleniorem teneat cognitionem.

Octavo. In administratione feudalium illud ius siue nouum siue antiquum adhibebit, quod magis pro conseruatione suae libertatis et huius regalis conducere videbitur. Et quia experientia compertum est, quod antehac quidam vassalli feudatarii ad praestationem debitam homagii feudalis personaliter non comparuerunt, sed ad ea, quae alias de jure et natura feudali in persona praestanda ueniunt, duntaxat deputatos submiserint, insistat omnimode futurus episcopus, quantum possibile et qualitas personarum admittet, ut hoc in passu ab omnibus vassalis praesentibus personale praestetur debitum vasallitium.

Nono. In praestandis iuramentis vasallorum, judicis et scribae feudalis, siue fuerint in conventu generali post possessionem acceptam siue postea privatim, duo ex capitulo juramento eiusmodi omnino intersint.

Decimo. Cum his extremis et periculosis temporibus nullum sit ad subitaneos et repentinos casus paratae pecuniae subsidium, caueat futurus episcopus, ne cuiquam ex suis ecclesiis feudatariis posthac sine consilio et expresso consensu capituli in scriptis facultatem testandi sponte uel ultro concedat, qui consensus in libris concessionis exprimi debebit, neque capitulum pro simultaneo consensu sollicitet, et si deuo-

lutionem aliquam bonorum feudalium, ut fit interdum, euenire contigerit et eiusmodi caducum bonum venditum fuerit, teneatur futurus episcopus pro necessitatibus communibus capitulo tertiam partem illius pretii statim in archivium capituli deponere idque ex prima pecunia a feudatario accepta et accipienda. Quod si uero alicui gratis feudum donauerit, tunc existimatione feudi facta, tertia pars iusti valoris nihilominus, de quo nullo modo disponere poterit episcopus tamquam de re supradicto nomine ad capitulum pertinente, in archivium eiusdem inferet. Conabitur etiam, quoad fieri poterit, ut feuda atque bona ecclesiae alienata vel quasi alienanda recuperentur neque ulla feuda communitatibus aut monasteriis conferat neque de communitate in communitatem transferat sine eiusdem capituli consensu. (O. p.)

Dr. Jos. Samsour.

*

Kathaři a husité — úsudky o středověku. (O.) Dále čteme v prvém Rádlově článku: „Schauer jich (t. j. Katharů a j.) také vzpomíná, vypravuje, jak se odvraceli od úřední církve a usilovali o návrat k ideálnímu křesťanství“.

V této větě je silné zmatení pojmů. Ideální křesťanství ve světě znamená přece vzor, za nímž máme **každý** dle **poměrů** spěti, aby stal se skutkem, aby byl ztělesněn. Proto výrok, že Katharové, Valdenští, Husité a jiní hledači Krista „usilovali o návrat k ideálnímu křesťanství“, je protimluv. Ideál křesťanství jest pro každého v budoucnosti, to jest ono království boží na zemi, kdy každý křesťan bude moci o sobě říci se sv. Pavlem: „Živ pak jsem již ne já, ale živ jest ve mně Kristus.“ (Gal. 2, 20). Jak je možný návrat k něčemu, čeho tu ještě nebylo? Pan spis. chtěl patrně říci: návrat k prvotnímu křesťanství, jaké bylo za časů apoštolských, ale zapomíná, že tento návrat byl by opak pokroku a vývoje, neboť co bylo možno v „malém stádci“, není možno v celém lidstvu. A už tenkráte jevily se stíny (na př. Ananiáš a Safira a 1 Kor 11, 18 dd.). Správně na to ukazuje dr. Winter, líče dějiny Jednoty bratrské. Čeští bratři odtrhli se totiž také od církve katolické a hleděli napodobiti doby apoštolské. Než „již tím, že rozšířila se Jednota, nebylo lze na dlouze zůstávati primitivní formou prvotní církve. Uvážliví Bratři mohli sami na své Jednotě — třeba jen v malých poměrech — dobře postihnouti, že i obecná církev křesťanská pokrokem lidstva a jdouc za svým velikým světovým úkolem musila se z prvotních forem rozvíjeti a proměňovati“.[1])

A proto, co vytýká dr. Rádl Schauerovi jako pochybené, totiž: „Ačkoli jistě plně sympatisujeme s mnohými z těchto sekt, třeba konstatovati, že neměly pravdu se stanoviska historického a proto i positivního a praktického. Kultura by byla utrpěla pádem jednotné církve (39),“ toto tvrzení Schauerovo jest úplně správné.

Konečně výtka činěná Schauerovi slovy: „A což s tvého stanoviska, mladý spisovateli, měli s tvého stanoviska pravdu Kristus, Petr

[1]) Život církevní v Čechách, I str. 47.

Valdus, Hus a jak jinak slují rušitelé starých pořádků, či byli i pro tebe odsouzení hodni, protože, jsouce věcni, byli protihistoričtí?“, je mírně řečeno, novinářskou frasí, lesklou bublinkou bez vnitřního obsahu. Jak může vážný učenec stavěti vedle sebe Krista a Husa?

Srovnejme, co bylo ve světě před Kristem a po něm, co bylo před Husem v Čechách a co po něm. Všimněme si jen jedné věci, jak totiž vypadal český lid v dobách předhusitských. Píšeť na př. Palacký: „Utěšený zjev ve mravní povaze lidu českého té doby byla nepopíratelná převaha čistoty a kázně, manželské věrnosti a panické zachovalosti obojího pohlaví, zakládající se na přirozené a hluboce zakořeněné zbožnosti . . . . ale o mravní čistotu a neposkvrněnost byla vesměs píle veliká, v domácnosti pak panovala vůbec kázeň a pobožnost, ježto všem věkům za vzor sloužiti by mohla. Náboženství vůbec bylo a jest to, čím duch český od jakživa nejvíce se vyznamenával a co úmysly českými nejmocněji a nejtrvaleji hýbalo; ono bylo ten pramen, ze kterého hlavně prýštívala se duchovní činnost česká. Kamkoli kdy obrátilo se nábožné Čechovo přesvědčení, tam on bývaje celou duší svou, osvědčoval smýšlení své i činy ráznými a důkladnými. Ve XIV. stol. jevila se nábožnost jeho ještě věrou tak mocnou a vroucí, že jí věk náš rozumový sotva myslí stihnouti může“.[1])

A V. V. Tomek praví. že „nepředcházelať Husa v Čechách, tak jako Luthera v Němcích, žádná doba duchovní temnosti, nýbrž doba plná skvělých důkazů pokročilého života duchovního“,[2]) národ byl jednotný, vzdělaný a mezi prvními národy evropskými. A po Husovi?

Evangelík Pavel Stránský líčí nám obraz státu českého v době předbělohorské a lituje obecné ochablosti mravní. Kdežto za zlatých dob dřívějších nebylo mezi předky nikoho, „jenž by v čas potřeby nebyl hotov za vlast a krále vynaložiti i život i svůj všecek majetek, v této době zvrhlé téměř všichni libují si v tom, své vynášeti nad obecné a hleděti si zlata nahromaďování na drahocennosti domácí, nikoli na potřebu veřejnou“.[3]) Stejná svědectví nalézáme u Palackého, Tomka, Denisa, Wintra a jiných.

Vysmívají se nám věřícím katolíkům a vyčítají nám „sacrificium intellectus“, čili že víra naše žádá v oběť rozum, jakoby se nám předkládalo k věření něco nerozumného nebo protirozumového, a zatím my můžeme říci hrdě a sebevědomně se sv. Pavlem: „Vím, komu jsem uvěřil.“ Čteme li však podobná slova, jaká zde napsal dr Rádl a jinde dr. Masaryk (viz Masarykova česká filosofie, od Pekaře), dr Drtina (viz v Hlídce 1817 kritiku jeho spisu: Myšlénkový vývoj evropského lidstva), zdá se nám, že spíše oni přinášejí jakési neznámé, tajemné moci „v oběť svůj rozum“. Nalézáme-li v jejich jinak cenných spisech podobné úsudky, vidíme, že je to obdoba oné stařenky, rozsvěcující svíčku před sv. Prokopem i před čertem. *Emil Novák.*

[1]) Fr. Palacký, Dějiny české II, str. 197.
[2]) ČČM. 1854.
[3]) Denis, Čechy po Bílé Hoře I, 191.

Ve článku Naší doby (1918, leden) Památka reformace mimo Německo a stanovisko katolické k projevům katolickým počítá se také 93 thesí, které prý holštýnský kněz P. Hansen k 31. říjnu minulého roku uveřejnil. Ve mnohých thesích dílo německého reformatora se odsuzuje. Na př. 2. these zní: Protestantism nemá příčin, aby slavil jubileum, nýbrž aby v žízni a popele činil pokání. 3. Reformace r. 1517 sice dala podnět k lecčemu dobrému, ale stala se příčinou ke mnohému zhoršení: jednoho ďábla vypudila a sedm jiných vpustila. 4. Reformace by se právem měla nazývati deformace. 6. Protestantism jest jako marnotratný syn, římskokatolická církev rovná se synovi, který zůstal v domě otcovském. 12. Jediná ideová moc, která v Německu má vliv na národní život, jest katolická církev. 52. Průběhem staletí vloudily se do lutherství zlořády a zlozvyky, které jsou horší než ty, proti kterým Luther brojil.

Hansen, pisatel thesí, není však katolickým knězem, jak Naše doba se domnívá, nýbrž protestantským pastorem! a pak věc dopadá poněkud jinak, než Naše doba usuzuje.

Tamtéž vytýká se pisateli těchto řádků, že k jubileu Lutherovu uvedl v Hlídce citáty ze spisů protestantských vesměs kritické, s pominutím i nejmenší zmínky positivně hodnotící. Pisateli nešlo o celkové posouzení — na to by objem Hlídky nestačil — nýbrž jen o nějaké opravy. Četní naši spisovatelé směru pokrokářského vynášejí Luthera jako heroa, jichž bylo v dějinách málo. Některým je dílo jeho obnovou původního, čistého křesťanství, zbaveného všech výmyslů lidských; jiným je zase reformator prvním moderním člověkem, který inauguroval novou dobu. Úsudky podanými mělo býti jen ukázáno, jak učenci protestantští sami o těchto názorech soudí. *Dr. Jos. Vrchovecký.*

K tomu budiž jen ještě podotčeno, že katoličtí bohoslovci již úředním vzděláním svým daleko zevrubněji a věcněji bývají seznamováni s Lutherem a jeho dílem, než naopak bohoslovci protestantští s věcmi katolickými; na důkaz postačí kterákoli učebnice dogmatiky a církevních dějin. A to u nás, v zemi s nepoměrnou většinou katolickou, kde také přímý význam Lutherův ustupuje do pozadí, znamená mnoho, i bylo by si přáti, aby protestantští spisovatelé aspoň tolik znali z náboženství většiny a tak o něm psali, jako jest naopak. V Německu, zemi většinou protestantské, je tím huř. Nedávno jim tam vydán z pozůstalosti známého publicisty Dr. Karla Jentsche spis Wie dem Protestantismus Aufklärung über den Katholizismus nottut und gegeben werden soll.

*

Dle novin bylo poselstvo nové republiky finské i u papeže. Vzdálený čtenář podle zkušenosti bude náchylen souditi, že to z pouhé vypočítavosti, tedy ve vlastním slova významu diplomaticky: dokud jsme v začátcích a slabí, bude i papežské pomocné slovo dobré.

Ale také snad jeví se v tom zdravý, křesťanský, židozednářstvím ještě neotrávený cit seveřanů, kteří nikdy nezvěděli a dosud nevědí,

proč vlastně od společné matky církve jsou odloučeni. Tak v Kathol. Miss. (1918, 153) píše apošt. vikář **Norska** biskup **Fallize**: Několik neděl před reformační slavností přišel ke mně předseda **studentského** sdružení při **universitě** v Kristianii a prosil, abych v některý jubilejní den měl v jich spolku přednášku a v ní ukázal, jak zhoubně náboženské ono rozštěpení působilo na politiku a civilisaci... Já vysvětloval mu, že přímé zasahování katolického biskupa do této lutheranské slavnosti by nečinilo dobrého dojmu, a radil mu, aby místo mne pozvali pana děkana Offerdahla, který sám byl kdysi lutheránem. Ten že to lépe provede a nikdo nebude uražen. A tak se stalo.

Týž Fallize popisuje na u. m. obtížné své visitační cesty — jest mu 73 let — žaluje na velikou bídu svého obyvatelstva (váleční zbohatlíci ani zde ovšem nejsou mezi katolíky), na nedostatek svítiva na oltáře, ba i mešního vína atd. a na konec s milým humorem otiskuje, co o něm, katolickém biskupu, 25 čce 1917 píší úřední, ovšem protestantské noviny „Finmarkens Amtstidende“: „Norsko jest bohužel chudé na diplomatické síly prvého řádu. Je zbytečno dále pátrati, proč tomu tak. Příčinu známe všichni. Ale zcela nepochybno jest, že jsou v Norsku mužové, kteří mají nejskvělejší vlastnosti a podmínky, aby naši zemi v mezinárodním styku zastupovali, i když nejsou v Norsku zrozeni. Jsou-li formální překážky, že by **katolický biskup Norska** nemohl jako **norský vyslanec** přijíti do **Berlína**, nevíme“, atd. následuje celá chvalořeč na jeho přednosti, které prý jej také doporučují za zástupce Norska u Svatého stolce. „Málokteří tuší, jaký význam toto může pro Norsko míti, jakmile začnou mírová jednání a nastane podpisování protokollů. Na to lze spoléhati, že Stolec papežský při tom svůj světový vliv uplatní. Šťastna země — ať veľká či malá — která svůj zřetel na to v čas obrátí“.*)

*

Linecký ordinariat zakázal konati t. ř. **duchovní koncerty** v kostelích.

Jak v hudebním časopise čteme, naléhá se v této diecesi na pěstování bohoslužebného zpěvu dle novějších přísných předpisů římských. Dle úředních výkazu prý reforma ta zdárně pokračuje — zdali také účast návštěvníků kostela, se nepraví.

Tamtéž nařízeno, upustiti o 6 svátcích Piem X zrušených od slavné bohoslužby, kázání a odpolední pobožnosti; jak biskup Gföllner oznamuje, učinil tak po důkladné úvaze a dle vyžádaných dobrozdání z duchovní správy.

---

*) Našim dějepiscům českých styků s cizinou přijde snad vhod poznámka, že v témž čísle Kathol. Missionen ukončena zpráva pozdějšího jesuity Jana Körningsa, původem Šveda, který koncem r. 1659 z Prahy podnikl výzkumnou cestu do Laponska, by zkoumal podmínky pro missii, vrátil se pak do Prahy, zde a po venkově blahodárně působil a 2. bř. 1687 v chebské kolleji zemřel. Zpráva jeho dopsána 6. února 1670. Úvaha tam jmenovaná, o vyhlídkách missijní činnosti mezi Laponci, dosud nenalezena, jak vydavatel A. Huonder podotýká.

Vědecký a umělecký.

F. X. Šalda píše o češtině Jar. Vrchlického: „Soudím a jistě ne sám, že Vrchlický neovládal nikdy dobře jazyka českého — vždyť i básně jeho, a básně nejen z mládí, nýbrž i z let pozdních, hemží se jazykovými nesprávnostmi . . . i ony jsou svým jazykem někde přímo nečeské“ (Kmen 1917, 18). Jak významné i smutné to zjištění!

*

50tileté jubileum Národního divadla v Praze oslaví český národ v květnu letošího roku. Za tím účelem ustavil se slavnostní výbor, jehož akce má za účel, aby po všech vlastech ve slavnostním období (kolem 16. května) byla uspořádána slavnostní divadelní představení, a to jak ochotníky i divadly stálými, a konány v tom směru přednášky. České divadelní museum má býti trvalým pomníkem letoších slavností.

Do vzpomínek na tehdejší dobu a vůbec na dějiny Národního divadla mísí se mnoho poctivému Čechu nemilého (boje mezi staro- a mladočechy, choutky protikatolické atd.); dnes sice toto divadlo daleko nemá již v národě toho symbolického významu, aby bylo v popředí všenárodních zájmů a ty také v něm se obrážely — i umělecky prý klesává někdy hodně nízko — jak se zatím národní poměry v osvětě i v politice utvářily, pokročili jsme kvantitativně zajisté velice; zdali také a pokud kvalitativně?

*

Výstava bohoslužebných předmětů z kaplí na Karlově Týně a z kaple sv. Kříže v Praze, pořádaná v místnostech Umělecko-průmyslového musea, jest, jak pražské listy sdělují, čile navštěvována, a to právem: obsahujeť nám všem tak drahé památky a kromě toho návrhy bohoslužebného náčiní v kovu a skle od arch. Kamila Hilberta, a prof. Kastnera a paramentů od prof. Fanty. Návrhy Hilbertovy ukazují nejvíce přilnutí ku starým, vskutku posvátným náboženským formám, jsou přímé, jednoduché a monumentální. Mnohem světštější jsou návrhy Kastnerovy a ornáty Fantovy jsou až pozemsky vkusné, efektní a okázalé. Provedení všech návrhů zasluhuje plného uznání vzácné dokonalosti uměleckého řemesla. Při té příležitosti nutno vzpomenouti, že nemáme dosud samostatné české publikace věnované Karlštejnským tabulovým obrazům, t. j. publikace moderní s dobrými reprodukcemi. Nemůžeme se honositi souborným vydáním skvělé české gotiky, zatím co Němci již obrátili k ní svou pozornost. Býváme pyšni na svou reprodukční techniku; zde by byl pro ni úkol nad jiné významný.

*

Malý národ slovinský má tři literární revue; z nich právě letos „Dom in svet“, literární časopis skupiny katolických spisovatelů

slovinských, slaví třicet let svého trvání. Založen byl 1881 v Celovci jako „křesťanský belletristický a vědecký časopis“ proti Ljubljanskému zvonu, časopisu pokrokové strany, ale zanikl již 1886. Avšak r. 1888 znova „Dom in svet“ založil Fr. Lampè, doktor bohosloví a filosofie, a redigoval jej až do své smrti († 24. září 1900). V druhém ročníku tohoto časopisu (1889) uveřejnil Andrej Kalan článek: „Ali je umetnost sama sebi namen?“, kde prohlásil, že „umění není samo sobě účelem, nýbrž je dcerou boží ve službě lidské, by lidi vedlo k Bohu. Heslo krásného umění jest: Sursum corda!“

Oba tyto časopisy trvaly klidně vedle sebe, zásadních literárních sporů bylo mezi nimi málo. Dom in svet z nepatrných počátků (byl to s počátku vlastně časopis pro mládež středoškolskou) rozvinul se ve velmi pečlivě redigovaný a na slovinské poměry bohatě illustrovaný časopis, jenž ve mnohém předčil nad Ljubl. zvon. Po smrti Fr. Lampèa vědeckou a illustrační část „D. in svetu“ redigoval Dr. Evgen Lampè a belletrii dr. Mihael Opeka, na jehož místo 1913 vstoupil Andrej Kalan. Konečně r. 1914 na místo obou redaktorů vstoupil kněz dr. Izidor Cankar, jenž 1911 uveřejnil v „D. in svetu“ pod pseud. Franc Bregar článek „Obiski“ (návštěvy), který znamenal obrat proti dřívější literární praxi D. in svetu. Spisovatel totiž navštívil přední umělce slovinské, vyptal se básníka Župančiče, prosaiků Mešky, Finžgara a Iv. Cankara, malíře Jakopiče i skladatele Gojm. Kreka na jejich umělecké názory a popsal tyto své návštěvy. Tak se dostaly do časopisu rozmluvy lidí, jejichž činnost dosud v D. in svetu byla většinou haněna. R. 1913 Iz. Cankar uveřejnil v D. in svetu román „S poti“, jakýsi pendant Obisků, jakési umělecké confiteor. Když se Izidor Cankar 1914 uchopil redakce časopisu, dovršil přelom s dřívější tradicí časopisu, zrevidoval program jeho, zastávaje se čistého umění a otvíraje přístup do časopisu také spisovatelům liberalního směru, vyhovují-li díla jejich požadavkům čistě uměleckým. R. 1916 uveřejnil Iz. Cankar v D. in svetu a vysvětluje „Gregorčičeva pisma Gruntarju“, kdež rázně se zastal básníka Gregorčiče proti jeho kritiku dr. Ant. Mahničovi, professoru bohosloví a později biskupu na ostrově Krku, dokazuje, že básníkovi stala se křivda, zvláště tvrzením, že svými básněmi pohoršoval mládež, pro niž prý také určen „Dom in svet“. Cankar též vystoupil proti mínění, jakoby D. in svet byl jen časopisem pro mládež, a ne pro dospělé. Největší talent časopisu F. S. Finžgar napsal v 1. č. 1918 programový článek, kde ne bez příčiny citoval slova písma sv.: „Qui non est tentatus, quid scit?“ (Eccli 34, 9).

Skutečně liberálnější (v čestném slova smyslu) duch současného „Dom in svetu“ je příčinou, že mezi spolupracovníky jeho najdeme na př. Ivana Cankara, největšího současného belletristu, krajana redaktorova, Igu Grudena a j. Mezi illustracemi nacházíme reprodukce liberálních umělců slovinských.

V belletrii posledního roku 1917 je Dom in svet slabší proti Ljubl. zvonu. Básní je tu méně a menší ceny. Z básníků vyniká

Silvin Sardenko (pseud. kněze dr. Al. Merhara), básník čistého a něžného náboženského citu a hudební řeči (charakteristická je zvláště báseň „Daritev v šumi"), Joža Lovrenčič, básník reflexivní lyriky, Igo Gruden a Ivan Pregelj. V novellistice D. in svetu přednost náleží Ivanu Cankarovi, jehož většina povídek vychází tu (na př. Podobe iz sanj), Fr. Finžgarovi, Ksaveru Meškovi („legende o sv. Frančišku" a Detelovi. Ostatní novellistika D. in svetu je buď legendarní nebo visionářsky symbolická nebo nejasně psychologická; jest v ní málo života, málo síly. Jediný J. Pahor vnáší trochu svěžesti, života a krve v novellce „Pomlad".

Vědecká a poučná literatura Dom in svetu je bohatější a rozmanitější než v Ljubl. zvonu. Jsou tu studie o domácí i cizí literatuře, studie z klassické starobylosti, z kulturních dějin, jež píší vysoce vzdělaný dr. Izidor Cankar, Ivan Grafenauer, Andrej Kalan, dr. Janez Krek. Ve feuilletonu jsou referáty o všech uměleckých, kulturních zjevech (píše je dr. Iz. Cankar, dr. A. Žigon, F. Bevk). Vkusné umělecké přílohy, provedené v jedné i více barvách, zajišťují Dom in svetu přednost přede všemi jihoslovanskými illustrovanými listy. V té příčině daleko za ním zůstává illustrovaný měsíčník lublaňský Slovan, vycházející od 1903. Měsíčník liberálně pokrokové strany „Ljubljanski zvon" založen 1881 a je redigován nyní největším basníkem slovinským Otonem Župančičem (nar. 1878), jenž většinu básní svých tam uveřejňuje. Vedle něho básněmi přispívá jemný lyrik Ante Debeljak, básník přírody. Fron Albrecht obírá si za předmět básní lyrických a ballad motivy kosmické, společenské a filosofické. Vedle nich uveřejňují tu básně pessimista Joan Albrecht, erotik Igo Gruden a Janko Glaser, básník krátké pointované lyriky, charakteristické pro literaturu slovinskou. Z románopisců vyznamenali se: dr. Alojz Kraigher nedokončeným dosud románem „Mlada Ljubezen"; Rado Murnik povídkou „Na Bledu", plnou svěžího humoru; Emil Leon (pseud) povídkou „Cvetje v jeseni"; Ivo Šorli; hlavně však Ivan Cankar, spisovatel evropského jména, i Anton Novačan črtou „Muri preganja vrane", psanou živým a krásným slohem.

Slabší je vědecká a poučná prosa. O zjevech literárních psal Župančič a Debeljak, dr. Glonar o vědeckých, dr. Romovš o filologických a dr. Lončar o politických i socialních zjevech.

•

O nové formě hudby, již budoucnost vytvoří, píše B. Taraba (Kmen 1918, 17): „Hudba uzraje na hudebnost. Obmezí kvantitu tónů, akordů, barev a hlasů. Vrátí se homofonie, miláček prostých, hlubokých duší. Tvůrce nebude otrok mnohosti, promluví i pomlkou i jediným tónem."

Toto všecko jest možno, jako že už tu bylo a zatlačeno polyfonií atd., a opět zatlačeno bude, kdyby se ujalo; věčný koloběh! či jak

Ibsen praví, točité schodiště, po němž vystupující octne se za chvíli zase na témž bodě, jen že trochu výš. I Němci volají: zpět k Bachovi, ba i před Bacha! Co však bude pak s naším Smetanou, kterého Helfert klade i nad Wagnera a který prý dosud ještě ani řádně nepochopen?

Ale p. T. myslí dále, že „mravný, přísný umělec vychová posluchače na husity, jimž bude umění pobožností. Odstraní dráždivou a rozptylující mnohost, zazpívaji jednohlasý hymnus, a chrám jejich bude bez ozdob.“ Tedy snad bez malby, bez soch atd. jako za husitů? Melodie zahoří opět krví poznání a bude hlasem o minulu, přítomnu i budoucnu, bude tajemstvím umělcova zrání: jeho sebepoznáním a svatou zpovědí a v ní shlédne se duše davu a bude mu svatým přijímáním.“

Jak vidno, již také kus opatření do p. Uhlířova husitského chrámu (= lidové university). Jen kdyby v této velkohubosti nebylo tolik nevkusného zneužívání fraseologie katolické. Zvykli jsme si už čísti, kterak v Římě je všechno „sacro“, v Paříži skoro také tak, ale ve mluvě „husitské“ by toho býti nemělo. Jest vám, jakobyste slyšeli kouzelníky a kouzelnice, které svoje zaklínací nesmysly koření „svatými slovy“.

*

V židovském vídenském žurnále napsal nedávno Egon Friedell, mluvě o nové knize Dána J. Jensena „Náš věk“ („ein ganzer Cook im Extrakt“) a jeho sensualisticko-impressionistickém nazírání: „Jensen a celý skandinavský sever, jehož nejsilnějším zástupcem dnes on jest, nemají nám co nového říci . . . Skandinavské písemnictví hrálo koncem 19. stol. podobnou úlohu jako francouzské koncem 18. století. Od francouzských vzorů nabyl hluboký a myšlenkově bohatý, ale necvičený a těžkopadný Němec potřebné duchové vybroušenosti (Schliff), slohové obratnosti a uhlazenosti, schopnosti lehce, ostře a nenuceně se vyjadřovati, k obsahu nalézati tvárnost. Skandinavci zase v době pouhé literární výmluvnosti, plané retoriky, nadvlády frase obrátili zrak náš od duté formy na obsah skutečnosti, jenž ji má plniti. Tvrdý, na slova skoupý, jen ke skutečnu hledící realismus, neúplatný hled na věci učinil velké severní básníky vychovateli nejen Německa, nýbrž celé Evropy. Podnikatelské podvodnictví (Gründerschwindel) jimi odhaleno a zaraženo . . . Ale čeho náš věk hledá, nejsou ani cvičitelé formy ani cvičitelé realismu. Máme formu, máme věci: obě polovice skutečna držíme v rukou. Chybí bohužel jen duchový spoj. Tímto spojem jest cosi božského. Za vzor nepotřebujeme teď ani národa uhlazených tanečních mistrův ani národa jasně vidoucích námořníků, nýbrž národa hledačů Boha. Nejbližší desítiletí uzří svět orientovaný po rusku.

Rus je dnes jediný člověk na světě, jenž má odvahu a sílu, ve tvář pohlédnouti sám sobě; a proto nepotřebuje ani cestovati. Neboť

proč jedou lidé někam, kde nemají čeho hledati a kde jich nikdo nemůže potřebovati? Proto, že sami sebe nesnesou! Ale právě toto obávané vlastní já, před kterým do cizích zemí utíkají, jede jako slepý passažér s nimi. A když ani tato úchylka lidem neprospívá, hrají hazard neb ubíjejí neškodná zvířata. A když ani to nepomáhá, udělají světovou válku".

Roku 1918 znějí ta slova o Rusku sice jako anachronismus, máme-li totiž na mysli Rusko jako celek, jako část kulturního světa, k jehož kultuře věru náramně málo přispělo, a to pro svou osamotnělost a odloučenost od křesťanského ústředí, od Říma. Ale dosť možná, že jsou správná o Rusu jako jednotlivci, jehož ještě daleko neznáme, jako ho neznali ruští státníci ani vojevůdcové, většinou cizinci. Říká se sice: Grattez le Russe, et vous trouverez le Tatare, avšak nebylo by v dějinách poprvé, co by „Tatar" a „barbar" v přesycenou kulturu přivodil zdravý obrat. V jedné věci ostatně výrok ten Rusovi jistě křivdí, má-li totiž Tatar znamenati také člověka bojovného, výbojného; tím vlastní Rus naprosto není.

Jinak ale zdála se slova Friedellova státi za poznamenání.

Vychovatelský.

Nedávno zemřelý baron G a u t s c h, favorit kruhů v Rakousku směrodatných, znepřátelil si český národ již na začátku své ministerské činnosti svými „ordonancemi“ 1. srpna 1886, jimiž několik českých gymnasií poškozeno nebo zrušeno. Přímo snad nebyly namířeny proti národnosti, nýbrž proti nezdravému rozmnožování gymnasií a následkem toho proti snižování úrovně jejich; ale tím, že německá menšina byla jimi už přesycena, kdežto česká daleko nenasycena, stihl zákaz rozmnožování právě jen školy české. Dnes ostatně možno již klidněji o tom souditi a říci, že chyba byla na obou stranách: čeho jsme potřebovali a potřebujeme, nebylo více neb aspoň ne o tolik více s t ř e d n í c h, jako spíš o d b o r n ý c h škol, arciť ne po řemeslnicku, nýbrž opravdu výchovně, s náležitým zřetelem k výchovu d u c h a zařízených. Bylo by se tím ulevilo některým gymnasiím, na Moravě na př. v Olomouci a Přerově, a pro samostatnost národní mnohem více vykonalo.

Na Moravě za nástroj Gautschův pokládán zemský inspektor, břevnovský benediktin Riedl, Němec původem i smýšlením, který v češtině dosti „zatrhoval“. Byl kdysi převzat do státních služeb, ačkoli vlastní klášterní gymnasium v Broumově by ho bylo velice potřebovalo. Byl filolog vzdělaný, osobně muž vlídný a snášelivý. Jsa vykonavatelem vyšší vůle leckde narazil, avšak leckdy se mu též ubližovalo a úřední přísnost jeho stranicky vykládána.

Za Gautsche vydána také 12. března 1890 školská novella, proti níž biskupové se stanoviska náboženského protestovali; Gautsch též potíral Liechtensteinův návrh školy konfessijní. Zásadní chybou odporu proti liberalisujícím záměrům Gautschovým bylo, že odpor ten veden příliš povšechně, bez určitého propracování jednotlivých požadavků, jimiž by získalo to, oč jedině šlo, v z d ě l á n í š k o l s k é, pravé vzdělání národní, že příliš málo určitého podáváno, jak náboženské vzdělávání ústrojně včleniti v celkové vyučování. Na jedné straně křičeno o p o d r u č í c í r k v e, na druhé při otázce š k o l s k é h o d o z o r u zapomínáno, že pokrok školy již nemůže býti svěřen bývalému dozorčímu dilettantismu a jeho osobním nahodilostem, nýbrž jen vedení též odborně vzdělanému a didakticko-paedagogicky postupujícímu.

Že ostatně Gautsch takovými otázkami si hlavy nelámal, jež měli řešiti odpůrcové jeho směru, jest pochopitelno též odtud, že mu mohl jeden z nich veřejně vytknouti, že je s v o b o d n ý m z e d n á ř e m. Za trest bylo smělci tomu vzdáti se učitelské činnosti na řádovém gymnasiu, nemělo-li toto být býti poškozeno nebo zrušeno. Odtud také vysvětlitelno, že ani v českých pokrokářských kruzích neměl tolik opravdových protivníků, jak by se dle křiku novinářského bylo zdálo; to bylo jen tak, pro národ, aby zůstal dále „rozčileným“ — jinak si pánové dobře rozuměli i do karet hráli! Známoť, že G. i prof.

Masarykem chtěl „Pražanům nasaditi veš do kožicha“ a panovníka proti kard. Schönbornovi o něm „lépe informoval“.

*

Ve vzpomínkách na císařovnu Elišku, uveřejněných v „N. W. Journal“, Klothilde Benedikt, snad židovka, zmiňuje se též o jednom jejím učiteli v mládí. „Její pessimismus a sklon k romantice vysvětlují také její nadšení pro Heineho (Heine-Schwärmerei), které ostatně jí vštípil její učitel písemnictva, nikoli nějaký ctihodný starý professor, nýbrž jako obrázek hezký, nadšený a nadchnouti umějící mnichovský student filosofie, Meyer Feuchtwang, jejž vévoda Max k návrhu státního ministra Lutze [v „kulturním boji“ proslulého zednáře] své dceři ustanovil za učitele. Ještě jako pozdější rabín v Mikulově svou znalostí písemnictva působil Feuchtwang nadšení u mladých katolických kněží, jako u pozdějšího universitního professora Vavřince Müllnera.“

Přes to, jak píše Benediktová, „besonders anmutend ist später ihre Zuneigung zu Kaiser Wilhelm, dessen universelle Bildung ihr Gelegenheit bot, sich mit einem geistig Ebenbürtigen zu unterhalten“. V každém řádku prý jeví se politická a náboženská svobodomyslnost; tak mohl prý nedávno zemřelý slavný dvorní kazatel při zádušních slavnostech za císařovnu říci, „sie hätte Gott mit Inbrunst, aber nicht in der Kirche, sondern in der freien Natur gesucht“.

Ministři jako vychovatelé a dvorní kazatelé jako chvalořečníci se často doplňují!

*

Německé paedagogické listy byly v prvních válečných dobách plny nadšení nad výchovnými účinky války pro nové pokolení. Nyní však pohlížejí i ony střízlivěji na věc a nezamlčují výstražných hlasů z obav pro budoucnost. Přiznávají, že dlouhé trvání války zničilo všechny počáteční naděje, jaké chovaly, že se totiž probudí a sesílí v lidu smysl pro dobro, velikost a hrdinství, že oživnou city vlastenecké i náboženské. Nyní vidí, jaké spousty způsobila válka v oboru mravním i náboženském, — a v časopisech i na vychovatelských schůzích v popředí úvah stojí skoro vždy otázka, jak napravovati tyto škody, jak zabrániti dalšímu divočení mládeže i lidu, jaké úkoly čekají v té věci zvláště školu.

Škola — těšili se vychovatelé s počátku — získala v této válce pro vždycky bohatou pokladnici velikých příkladů statečnosti a hrdinné obětavosti. Nyní vyznávají, že tyto příklady nepůsobí již na dnešní mládež. Sevšedněly jí příliš, ve válečných knížkách četla mnohem drastičtější a krvavější, jest unavená, blaseovaná, tísněná hospodářskými poměry. Škola nezískala ve válce „velké doby“, za to však ztratila mnoho malých dob: odpadlo mnoho jednotlivých vyučovacích hodin i dnů nouzí o uhlí, povoláváním učitelských osob, zabráním škol pro

vojenské účely atd. Dětem dovoleno místo školy pomáhati rodičům při domácích i polních prácích, čehož, jak známo, dovedou děti dobře využíti i zneužíti. Tím uvolněno v nich vědomí povinnosti, odcizují se škole i učiteli, a poněvadž i domácí kázeň a výchova v rodině byly uvolněny, ba často znemožněny, nelze se diviti všude dnes patrným následkům, zvláště když děti samy dobře pozorují všeobecné poklesnutí veřejné morálky.

U nás novými nařízeními bylo zakázáno užívati školních dětí ke sbírkám — v prvních letech totiž děti také z nařízení úřadů sbíraly po domech kovy, hadry a pod. věci — rozmnožovati z různých důvodů „prázdna" a poručeno nahraditi svědomitě všechen čas zanedbaný nedostatkem topiva. V mnohých, zvláště venkovských školách, neučilo se po celou zimu, jinde učitelé místo vyučování konali různé soupisy a rekvisice, nyní na jaře a v létě nedostanou zase děti do školy. Tak vyrůstá naše nové pokolení!

A při tom všem žákovské knihovny pokrývají se vrstvou prachu. První rok nepůjčovaly se knihy ze strachu před nakažlivými nemocemi, pak pro předepsanou „revisi" knihoven — oba důvody dávno již pominuly, ale knihovny ve veliké většině škol odpočívají dosud, ač právě v této době mohly by dobře působiti zvláště tam, kde mládež z nedostatku jiného zaměstnání i z nedostatku dozoru žije na ulicích a divočí. A nemožno říci, že by netoužila po četbě. Zaopatřuje si ji pak, kde a jak může. Nikdy nebylo viděti mezi dětmi tolik různých sešitků pohádkových, indiánských a detektivních jako nyní, kdy mají hojně peněz a celkem málo příležitostí k jiným útratám. Nakladatelé a knihkupci dosvědčují, že české knihy jdou neobyčejně čile na odbyt, že četné spisy našich spisovatelů jsou rozebrány a že ani není mnohdy možno pořiditi nové vydání. Tedy touha po četbě tu je — proto je tím podivnější, že mezi učitelstvem nejeví se v celku chuti či ochoty otevříti žákovské knihovny. Tak se na mnohých místech zdá, že všechna ta předválečná hesla o vzdělání, pokroku atd. byla jen módou a prázdným mluvením.

Hospodářsko-socialní.

Mezi předními předměty válečné potřeby je dřevo. Palivem sice z velké části už býti přestalo, nestačíc ani množstvím ani výhřevností, ale jinak ukázalo se užitečným v několikerém směru, a to buď vydatnějším upotřebením i zpracováním dle vzoru mírového anebo zpracováním a upotřebením novým, v tom rozsahu nebývalým. Že v zákopech a jiných obranných stavbách zastavěny celé lesy, je známo. Dřevěná obuv, dřevěné podešve rovněž nejsou ničím novým, ačkoli novým jest jejich jemné zpracování. Ničím novým nejsou výrobky mající vzhled kosti, mramoru, kůže a pod., ačkoli je to pouhé dřevo nebo papír, dřevo mechanicky a lučebně zpracované.

Nové jest u nás zpracování dřeva v papír na tkaniny. Pamatujeme si snad ještě — v nynějším překotném shonu se snadno zapomíná — jaká byla v druhém roce valky sháňka po kopřivách; nám censor tehdy dokonce zabílil docela nevinnou a nevinně věcně myšlenou poznámku v nadpise příslušné statě, že kopřivy jsou nikoli sice náhradou, ale náhražkou tkaniva. Nedostatek vlny i bavlny a spotřeba tkanin u vojska pudila hledati náhražku vydatnější než kopřivy, a tou se stal papír, nepřímo tedy cellulosa a dřevina. Hubovali jsme a hubujeme dosud na papírové motouzy, a ony se stále polepšují; papírové podešve ostatně měli jsme někdy sice i v míru a nebyli s nimi ovšem spokojeni — za války prý se znamenitě osvědčily, jen že bohužel ne ubohým vojákům, kteří takovou obuví podíleni, nýbrž podvodným dodavatelům Smáli jsme se papírovým šatům, u druhých totiž, jak byly dopraveny, když je stihl déšť. Tu přichází zpráva, že německému průmyslu daří se pokusy vyráběti z papíru tkaniny „deštivzdorné“. A proč by ne? Lepidlo a mastnota dovede mnoho, zvláště jest-li tu nějaká vlněná neb aspoň bavlněná kostra; vždyť konečně i bavlna jest jakási dřevina, hmota rostlinná. a podaří se snad i tu nějakou jinou nahraditi i pro potřeby mírové, byť i stálo to zatím více práce a nákladu.

Jde jen o to, co tomu řeknou lesy. Rakousko a též užší vlast naše jest sice místy vydatně zalesněna, avšak sotva by stačila na velkovýrobu papíru k vlastním jeho účelům; vždyť už před válkou továrníci papíru rok od roku uměli dojemně naříkati na nedostatek cellulosy atd. a zdražovali papír. Považíme-li, jak skrovná jest částka, již možno z lesa ročně vysekati, aby nebyl zničen, a jak dlouho trvá podrost, uznáme, že my si tu mnoho přepychu dovoliti nemůžeme, předpokládajíc, že nutno lesy udržeti nejen pro další výrobu jakéhokoli zboží, nýbrž i z příčin meteorologických a zemědělských; výstraha Krasu a Hercegoviny je dosti zřetelná.

Nejvydatnější naše polesí, Šumava, značnou měrou prý přispívá k účelům válečným, a snad zdraví jejímu neuškodí, bude-li trochu prosekána a zužitkováno to, co by jinak bez užitku zhnilo. Není po-

chyby, že tam i jinde lepším přístupem otevřeny by byly nové prameny blahobytu, nejen výdělečného, i zdravotního a duševného. Bude záležeti na tom, aby zužitkování nepřecházelo v ničení.

Pravé pralesy byly a jsou snad ještě na dobytém území rusko-polském. Tam pak teď — nehledě ke spoustám válečným — vykáceno a pořezáno ročně asi 6 milionů m³, čímž roční sek čtyrykrát překročen. Nejvíc postižena Litva a Bělorus. Rozumí se samo sebou, že takto i sebe větši bohatství časem bylo by vyčerpáno. A dejme tomu, že by některé potřeby dřeva, na př. na železniční pražce, telegrafní tyče a pod., byly uhražovány jinak, zbývá ještě jiných víc než dost. Válka i v hospodářství mnohému naučila, kladně i záporně, mírové práci nastane úkol, aby si odtud vzala příklad, ale i výstrahu.

*

Správy státních financí, předkládajíce sněmovnám a veřejnosti zvýšené rozpočty a dávky, poukazují na zvýšené výdaje všeho druhu, a zmenšené, v některých věcech zbytečně zmenšené příjmy, roušku zastírající budoucnost jen zlehounka poodhalují a obraz této jen docela povšechnými rysy nastiňují. A není věru ani dosti tuše — ani na vypracování nákresu ani na zatušování hrozivé skutečnosti: nejen u nás — kromě Ameriky a Japonska ve válčících státech všude. A čím kde menší hospodářská vyspělost, tím hůř tam bude.

V popředí pozornosti národohospodářův jest ovšem státní dluh a jeho úhrada. Vše ostatní bude se tím říditi, jak šťastně či nešťastně tato otázka bude řešena. Není-li naděje na nějakou válečnou náhradu, v penězích totiž, předstupuje před povolané činitele úkol, jakým způsobem ty miliardy doma sehnati, aby poplatnictvo nebylo hmotně zničeno a jak výkonnost tak také koupěschopnost vzhledem k potřebnému dovozu nebyla ochromena.

Pravidelné berně podle dosavadní soustavy nemohou zvýšeny býti tak, aby k obratu podstatně přispěly. Některé totiž vůbec odpadají, některé, jako činžovní nebo spotřební, zvýšení nesnesou, buďto že by se nezakládaly na skutečném zvýšení příjmu poplatníkova (vždyť nájemné z bytů zvyšovati zakázáno a namnoze bylo za války sníženo) anebo zdražení spotřebních předmětů přesahovalo by koupěschopnost většiny obyvatelstva.

Zbývají jen daně mimořádné. A tu především se myslí na zdanění válečných zisků, zajisté právem. Avšak i kdyby se směrodatní činitelé na př. ve Vídni shodli na zásadní směrnici této daně a velevýdělky se přiměřenému zdanění nevzpíraly, nestačilo by to — neb aspoň nebude možno velkovýdělníky ty, kteří přece ve státě udávají tón, pohnouti k tomu, aby odvedli tolik, co by stačilo. Kde vlastenectví jde jen „až do těch kapes," tam bude poměrně snadno nátlaku se vyhnouti. Velkotovárníci řeknou prostě: my takto nemůžeme dále pracovati, a co jim uškodí, když provoz továren svých zastaví? Velkofinančníci pak ještě snáze poplatnosti se vyhnou, buď zatajením anebo, pokud finance státní ovládají, odporem, z něhož by vyplynul úpadek.

Možno tedy za jisté pokládati, že dávky na umoření státních dluhů potřebné stihnou nejen výdělníky válečné, nýbrž majetek vůbec. A tu národohospodáři rozcházejí se v názorech, bylo li by hospodářsky výhodnější, umořiti dluh ten najednou, jedinou daní z majetku, anebo přece přiměřeným zvýšením daní dle soustavy dosavadní; které daně by to hlavně byly, možno se domysliti. Praví totiž obhájci druhého způsobu, že nebylo by spravedlivo, aby právě jenom nynější poplatníci, kteří za války bez toho jinak dosti strádali, celé břímě dluhu pocítili. A uvádějí ovšem také pádné důvody hospodářské, na př. náhlé snížení provozovacích a nákupních jistin, čímž by průmysl a obchod byl ochromen, nespravedlivost naproti těm, kteří mají sice větší jmění ale menší příjmy, ve prospěch takových, kteří mají malé jmění ale velké příjmy, dále nespravedlivost naproti těm, jichžto jmění jest v podnicích průmyslových atd.

Zastanci jediné daně zase praví, že jí by poplatnictvo zbaveno bylo stálého, již před válkou sotva snesitelného tlaku daňového, že zmenšený majetek aspoň by byl jistějším, jaksi více vlastním než majetek pod nepoměrnou tíhou daňovou, že by tu bylo více popudu k práci a spořivosti, než bude-li tíha převalována dále a dále, při čemž potřeby opět by se víc a více zdražovaly, také že by ti, kteří z války více vytěžili, více státu zase měli vrátiti atd. Výtku kommunistického socialismu, vyvlastnění, konfiskace a pod. odmítají poukazujíce na to, že jde o jediné, mimořádné opatření, jímž by právě majetek jednotlivce byl sice zmenšen ale upevněn.

V kruzích peněžních a obchodních, které jsou zvyklé na pronikavější obraty hodnot, spíše smiřují se s dávkou jedinou, jež by konečně také na více let mohla býti rozdělena, nežli v kruzích zemědělských, ačkoliv i těmto se namítá, že by jí tolik nepocítili, mohouce splátky své provésti in natura, odstoupením části pozemků, dodávkami výtěžku z polností atd.

V dějinách setkáváme se s návrhy tohoto druhu častěji; tak v Anglii po válce o posloupnost španělskou, po válkách napoleonských, ve Francii r. 1871 — ale pokaždé návrh ostal návrhem. U nás jistí lidé mají na to stručný recept: zabaviti majetek bohatých klášterův atd. Nehledě k tomu, že i ten jest nyní válečnými půjčkami zadlužen, kdyby bylo možno jej číslicemi odhadnouti, podivili by se, jak malá kapka by to na tu žhavou plotnu byla! Čímž ostatně není řečeno, že by církevní majetek v tomto případě měl zůstati nedotčen. Spravedlivou zásadou jest i pro něj: kdo má, ať platí! Naproti tomu nelze zamlčeti, že, nehledě k jinému plýtvání, které i společný ministr vojenství uznal a omeziti slíbil, rozumnějším a spravedlivějším rozdílením válečných podpor rodinám vojínů mnohý milion mohl býti ušetřen, aniž by komu bylo ublíženo; tak stává se, že mnohá „proletářská“ rodina dostává nyní bez potřeby tolik peněz, kolik její živitel nikdy ani přibližně vydělati nemůže a proti nimž platy úředníků neb učitelů jsou pravým žebráctvím; jaké toho následky jsou a ještě budou, možno se domysliti — dobré jistě ne.

*

Ve vídenském rozpočtovém výboře ohlašuje se rozsáhlé státní monopolisování zboží co do velkoprodeje, a zdá se, že vláda jemu přeje — o uhlí aspoň to již prohlásila. Snad i tím má přispěno býti k úhradě státního dluhu, ačkoliv, jak víme, stát bývá špatným obchodníkem, a to nejen proto, že státní obchody pro nehoráznou režii obyčejně málo vynášejí, při čemž nebývá zboží nikterak lacinší, ale také pro neobchodnické, byrokratické řízení naproti obecenstvu. Toto by sestátnění snad přijalo bez odporu, jako by vůbec rádo přijalo jakoukoli změnu nynější nesnesitelné soustavy. Jest jen, kromě zmíněné vady, obava, že zmonopolisování bude jen sestátněním nynějších ústředen, a pak bychom se věru neměli nač těšiti.

*

Při nynějším vybíjení lidstva mimoděk obrací se pozornost k budoucí náhradě. Nářky na podvýživu, úmrtnost a sesláblost mládeže jsou denním čtivem. Věda upozorňuje však také na zločinné neb aspoň lehkomyslné utrácení životů v lůně mateřském, stavší se, jak praví vídenský biolog Hainisch, „kvetoucí živností“, jež v jednotlivých případech vynáší i 20.000 K honoráře; a nepokrytě samými stavovskými odborníky dává se hlavní vina lékařům a jich „lehkomyslnému zabíjení“, jehož dle výkazů pruského ministerstva z r. 1916 hrozivě přibývá.

K tomu přistupuje množící se utrácení dětí z neřestného styku za války vzešlých, jež porotními soudy, sotva že obnoveny, málokdy bývá odsuzováno. Stávalo se sice i dříve, že vražednice takové i v případech zdánlivě nepochybných dovedly na „soudce z lidu“ učiniti „dojem“, ale dnes opakuje se to tak často, že i právníkům stává se věc povážlivou. Učeně zkoumají „psychu“ těch soudců, vysvětlují tak a všelijak, čeho omluviti nelze; ale když kterýsi státní zástupce v křiklavém případě takovém ve Vídni dodatečně porotcům řádně do duše promluvil, poukazuje na to, že takovými rozsudky všechen právní cit a zákon stává se illusorním, mělo se mu to velmi za zlé, an sahá prý na soudcovskou neodvislost. Praví-li se, že okolnostmi doby, hrůzami války, častými případy atd. se cit porotců jaksi otupuje, je to sice vysvětlení pravděpodobné, ale důsledky pro právní společnost byly by pak jiné, než písmena zákona o soudcovské neodvislosti káže; tuť by u jednotlivého soudce byly omluveny i nejnemožnější rozsudky! Rozumíť se samo sebou, že nutno u pachatelů takových mnohdy počítati s „neodolatelným tlakem“ duševním, avšak neodolatelnost má také své stupně a meze; stanoví-li se naprostý determinismus zásadou, pak ovšem není viny, a soudy jsou — zbytečny, zvláště takové, které jako porotní, rozhodují prostě o vině či nevině, při oné bez dalších následků.

V obecném posuzování těchto jevů ostatně jeví se rovněž nedůslednost a nezdravé sobectví. Ubývá-li českých dětí, těžce to nese každý upřímný český národovec, tak jako u národův jiných. O jednotlivých případech opravdu zločinného utrácení dětí však soudí samá humanita a píší se pohnutlivé zprávy ve prospěch zločinců, příčiny hledají se všude jinde než ve zločinnosti. A přece dvěma pánům sloužiti nemožno!

Politický a vojenský.

K památným projevům české celonárodní mysli a vůle počítá se také přísaha složená o sjezdě 13. dubna 1918 v Praze. Navrhnul a předčítal ji sice jen spisovatel A. Jirásek, nikoliv nějaký čelný zástupce národu v činnosti, již nazýváme veřejnou, politicko-kulturní, ale byla přijata za společnou a představuje tedy veřejný projev národní. Co v ní všecko bylo, národ arci neví, neboť nebyla celá do veřejnosti propuštěna.

Slavnost zahájena byla husitskou hymnou „Kdož jste boží bojovníci".

Nuže, kdo jste boží bojovníci i zákona jeho?...

*

V theorii jsou prudké spory mezi českými aktivisty a passivisty. Variace na staré české thema, jež vidělo již abrahama. Ovšem variace.

Při tom však Český svaz naléhá na svolání říšské rady, které vláda oddaluje. Jednotliví, i nejhorlivější passivisté pilně zakročují u vlády, pracují jménem jejím na př. i v ústřednách, jimž národní proklínání jde, jak se zdá, náramně k duhu, atd. Jestiť právě celý život náš se státní správou tak těsně spjat, že ani nejurputnější odpůrce její nedovede jí zatím jinak čeliti než nanejvýš slovy.

Z též příčiny je také pochopitelno, ač ne snad omluvitelno, že marně se volá po určitém, propracovaném prohlášení našich národních a státoprávních požadavků.

Ostatně prý vláda nás v té příčině již poněkud předešla, vypracovavši pro nás a pro německé krajany návrh krajského zřízení. Pro nás bez nás? O zasedání sněmů totiž není ani řeči.

*

Dva z českých (böhmisch, ne čechisch) kavalírů, Clam-Martinic a Czernin, již povoláni byli Rakousko sanovati, jeden uvnitř, druhý vně, zmizeli zatím v propadlišti. Oba s velikým rachotem, aby se zjevily z mnohých srdcí myšlenky, jak dí Písmo.

U hr. Czernina, jinak nikoli neschopného státníka, přispělo k tomu okolností několik. Nejapná provokace Čechů v řeči k zástupcům Vídně sice tu nerozhodla, ale polínko přidala. Divná jest krátkozrakost, jež dosud se domnívá, že lze národy, jako jest český a jihoslovanský, ukřičeti. Jen krátkozrakostí totiž možno si vysvětliti, že Czernin tak promluvil a že Němci a Maďaři mu tolik tleskali. A tihle lidé že znají Rakousko a dovedou jeho poměry uspořádati?! (Maďarům se nedivíme, ti dobře vědí, kdo zapálil, a proč tak pokřikují; že si najednou oblíbili hr. Czernina, na jehož vyslaneckou působnost v Bukurešti do nedávna tak útočili, na to pyšným býti nepotřebuje.)

V oné řeči pravil též o vládě francouzské, že nedávno nabízela se Rakousku k jednání o mír. Clémenceau odpověděl mu, že lže. Po té nastala trapná tahanice o listy našeho panovníka, jichž opisy fran-

couzská vláda prý má v rukou, o zprostředkování císařova švakra Sixta, z rodu bourbonského, o jednáních mezi zástupci Francie a Rakouska ve Švycarech a j. Kamenem úrazu pro Němce bylo, že v listech je zmínka o ochotě císařově prostředkovati mezi Francií a Německem stran Elsaska.

Jakou úlohu v této věci hrál Czernin, ovšem nemožno veřejnosti zjistiti. Němci však nenapadli jeho jako zodpovědného ministra zahraničí, nýbrž bouřili a bouří proti zasahování neodpovědných dvorních vlivů, naléhali na předsedu panské sněmovny, aby ji svolal k projednání toho případu, což kn. Windischgrätz odepřel, v Salzburgu vyvěsili pro Czernina černé prapory, ve St. Hradci demonstrovali proti dynastii, v severních Čechách, ba i v Tyrolích rozhodli se požádati o připojení k zásobovacím obvodům saským a bavorským, ano žádají téměř, aby Rakousko stalo se spolkovým státem u souseda.

Bylo by dětinské opláceti jim stejné stejným, totiž voláním o velezradě, ale neškodí zapamatovati si to; není u nich sice nic nového, že bouří se, když právě jich panovačnosti se neděje po vůli (Vídeň 1848, 1881, 1897 atd.), ale za dnešních poměrů víc než jindy se ukazuje, oč jim vlastně jde — té staatserhaltende Partei.

Stran Elsaska ostatně budiž jen podotčeno, že v tomto případě vídenští Němci chtěli býti němečtější než Berlín sám, neboť tuto zcela veřejně a beztrestně se mluvilo o tom, nenašel-li by se nějaký způsob, jímž by otázka ta byla zprovozena se světa — ne sice odstoupením celého území, čehož veřejnost německá nikdy by neschválila, ale úpravou hranic podle národností a obranných ohledů.

Hezky pikantní je zpráva jednoho maďarského deníku, že listy císařovy zfalšoval císařovnin francouzský — zpovědník. Tedy i kus renesanční romantiky!

Za hlavní příčinu pádu Czerninova uváděna neshoda stran hranic ukrajinských, totiž přivtělení Chelmska k Ukrajině či Polsku, a stran dynastie rumunské. Král totiž jest ubohý alkoholik, královna s korunním princem kuje dohodové pikle dál, tak že všechno mírové smlouvání jest na sypkém základě. (Mimochodem budiž zaznamenáno, že Bratianu je stíhán pro zpronevěru hezkých milionů státních peněz.)

*

Rozhodnutí na západním bojišti se očekává, ale, jak přirozeno, nepřichází tak rychle, jak by si bylo přáti. Jednotné velení pod Fochem neprokázalo sice té účinnosti, jakou si dohoda slibovala, ale přes ohromné ztráty, zvláště anglické, klade vítěznému postupu přece značné překážky.

Německé vojsko zatím ještě dobývá Finska i Ukrajiny proti tlupám bolševickým; na západním bojišti za to vypomáhá vojsko rakouské.

Spojením Estonska a Livonska s Pruskem nabývá východní výboj německý takového rázu, že rozvážliví posuzovatelé tamější uznávají za dobré varovati od přepjatých nároků, poukazujíce na to,

že zatlačení od moře by silný stát, jakým i zmenšené Rusko zajisté opět bude, na dlouho nesnesl.

Výprava japonská proti Sibiři zdá se že uvázla; ačkoliv anglické lodě byly nebo jsou spolu ve Vladivostoku, Spojené státy a ovšem ani Anglie nedůvěřují tomu, že by šlo pouze o výpravu proti vlivu — německému. Ostatně podaří-li se Wilsonovi přeplaviti svou armádu do Francie, aspoň si ji tam dá vycvičiti pro všecky možné případy proti Japonsku. Nový zahraniční ministr Japonska prý jest nejen v Německu vzdělán — to by sice mnoho neznamenalo, ba tím hůř — ale není prý ani jeho nepřítelem.

Turecko proti bývalým ruským hranicím postupuje a obsazuje přiřknutá mu území. V Palestině se brání.

*

Působení dělové palby. (O.) Přes to však nešel výsledek stejným krokem s úmyslem. Taktik hledal a nalezl prostředky, jak by jej zmenšil. Bitvy se vedou na větší vzdálenosti. Není už výjimkou, střílí-li dělostřelectvo na 4000 až 6000 metrů. Vojsko se i při útoku dle možnosti kryje před zrakem nepřátelského dělostřeleckého pozorovatele. I dělostřelectvo má jen zřídka příležitost zakusiti ochranu dělových štítů, vyhledávajíc krytého postavení za hřbetem výšiny, za osadami, v lesích, dle možnosti tak, aby nepřítel ani zablesknutí při výstřelu nepozoroval. Jemnými přístroji optickými, které lze upevniti na děle, a dle pomocného cíle možno v kratičké době zaříditi míření na přímo neviditelný cíl a to tak přesně jako při míření přímém. Postavení otevřené se volí jen tehdy, když už naprosto nic jiného nezbývá.

Využitkování úkrytů, jakož i zmizení dýmu ze střelného prachu ztěžují vyhledání cíle, jakož i pozorování výsledků vlastní střelby tou měrou, že nyní třeba zcela jinak stříleti než jindy. Jen zřídka je možno střílet na cíl tak, že se na něm všecky střely sjednotí a žádoucího výsledku dosáhnou. Ponejvíce je třeba spokojiti se tím, že se určitý větší nebo menší prostor, na němž je pravděpodobně cíl, dle možnosti rovnoměrně poseje železem a olovem. Proto je možno dosáhnouti žádoucího výsledku jen velikou spotřebou střeliva, zvláště když se cíl dle možnosti ukrývá nebo aspoň lehnutím na zemi zmenší plochu ohroženou. Následkem toho je v nynější válce spotřeba střeliva i poměrně daleko větší než byla ve válce rusko-japonské, kde se střelivem doslovně plýtvalo. Dle zpráv, jež pronikly do veřejnosti, možno souditi, že při mnohých příležitostech za tak řečené bubnové střelby jedno dělo průměrně 500, mnohdy až 1000 nábojů za den vystřílelo. Že byl za takových okolností nedostatek střeliva zrovna chronický, nemůžeme se diviti, a též je pochopitelno, že měl na operace časem rozhodující vliv. Nedostatek ten na straně dohody vysvětluje, že po bitvě u Marne došlo k válce posiční tak dlouhého trvání. Spojenci musili tehdy odložiti pro zmíněný nedostatek útok na německé postavení a umožnili tím Němcům tak se opevniti, že nebylo možno ani nejsilnějšími prostředky války pevnostní jich zatlačiti.

Jak velice poklesl kladný výsledek dělostřelby, přes její účinky, dokazují tato data: Dříve se mluvívalo o tom, že je potřeba železa

neb olova ve váze člověka, aby jeden člověk byl učiněn k boji neschopným. To je dnes značně nákladnější. Je vypočteno, že francouzské dělostřelectvo v bitvě 18. srpna 1870 vypálilo 22 granátů, aby jeden nepřátelský vojín byl učiněn k boji neschopným. Počítá-li se granát průměrně něco přes 4 kg, bylo na to třeba asi 100 kg granátů. Ve válce východoasijské byla ta číslice už značně vyšší, počítáť se tu na jednoho mrtvého nebo raněného asi 40 nábojů ve válce 290 kg.

Za války nynější jsou ty výpočty mnohem nesnadnější, protože ztráty se neuveřejňují. Ale je přece známo, že na př. v bitvě svedené na podzim 1915 v Champagni francouzské dělostřelectvo vystřílelo asi 1 milion nábojů. Kdyby bylo 40 nábojů postačilo jednoho muže vyloučiti z boje, byla by ztráta Němců způsobená jen dělostřelbou obnášela přes 25.000 mužů, číslo to, jež daleko převyšuje skutečnost. Protože asi dvě pětiny děl náležely těžkému dělostřelectvu, možno vzíti za průměrnou váhu jednoho náboje 15 kg, takže bylo třeba 600 kg střeliva, aby jeden muž se stal boje neschopným.

Avšak není úkolem dělostřelby malými prostředky způsobiti velké ztráty, jako spíše pěchotě dopomoci k vítězství. Mnohem více než jindy je nyní pěchota odkázána na podporu dělostřelectva, neboť tytéž okolnosti, které zmenšují účinek dělostřelby, jsou ještě větší měrou překážkou pro střelbu pěchoty, protože plochý let střely z pušky je bez účinku proti cílům, které jsou kryty i pro malý úhel dopadu. Dosud je málo údajův o tom, v jakém poměru jsou ztráty způsobené děly a puškami, ale tolik je již dnes jisto, že podíl děl je daleko větší než byl ve všech dřívějších válkách, vyjma snad válku Krymskou. Přesná data máme z války rakousko pruské. Ze 100 vojáků, kteří se stali boje neschopnými, lze přičísti 90 na účet jehlovek a 3 na účet děl, tedy poměr 30 : 1 Za to ze sta Prušáků bylo 79 zraněno puškami a 16 děly, tedy poměr 5 : 1. Ve válce 1870/71 byl podíl německé pěchoty na ztrátách francouzských asi 70%, dělostřelectva 25%, už poměr 2·8 : 1. Ve válce východoasijské klesl opět podíl dělostřelectva, dle málo přesných údajů byl asi poměr 5 : 1. Ještě neúplnější jsou data z války nynější. Jisto jest však, že se poměr zase přesunul ve prospěch dělostřelectva. Francouzský chirurg dr. Hartmann udal ve zprávě, předložené akademii, že ze 100 vojínů, jež léčil, bylo zraněno 31·8 pěchotou a 60·8 děly; poměr 0·53 : 1. Dle sdělení generálního štábního lékaře, činného v armádě franc., uveřejněného v americkém časopise „Information" připadá prý jen 14% těžkých zranění na účet pušky a 70% na účet děl; poměr 0·2 : 1. Novo-Yorský „Army and Navy Journal" přináší zprávu z anglické polní nemocnice, že z ošetřovaných bylo zraněno 52% puškami a 40% děly; poměr 1·3 : 1. I když třeba připustiti, že tyto číslice se vztahují na těžká poranění a že poměr poranění lehkých je příznivější pro pěchotu, nutno zase uvážiti, že mezi mrtvými je větší počet padlých působením dělostřelby.

Tento pro dělostřelectvo příznivý poměr možno připsati nejen na účet technických pokroků ale i zvýšené jeho síle. Ve válce 1870/71 připadalo na 1000 pušek 3 až 3·5 děl, při vypuknutí nynější války 4 až 6·4. Toto sesílení bylo potřebno vzhledem na účinek moderní

pušky, která zvláště při obraně má toliký význam, že útok bez mohutné dělostřelecké přípravy a podpory je zrovna nemožný. Na druhé straně velká rychlost palby z pušek dovolila značně rozšířiti frontu. Není výjimkou, že jedna divise obsadí nyní dvakrát až třikrát tak širokou frontu než bývalo dříve zvykem.

Zvýšení kalibru na míru dvojnásobnou, 42 proti 21 cm, zvýšilo však též prorážecí sílu a výbušný účinek střel, jejichž váha a náboj se až zosmeronásobnil. Ještě je v živé paměti, v jaký úžas byl uveden vojenský svět strašným působením 42centimetrových hmoždířů. Až do té doby považována pancéřová věž za nezranitelnou, protože její rozbití bylo možno jen když byla několikráte dobře zasažena. K tomu bylo ovšem vzhledem na malý cíl třeba mnoho střeliva i času. Naproti tomu byl účinek 42 cm granátu tak mocný, že ani nebylo třeba zasáhnouti cíl sám. Jediná střela, jež se zaryla do země na blízku cíle, zničila svým výbuchem celou věž. Nebylo tedy ani třeba zcela přesně trefiti a proto bylo možno střileti z větší vzdálenosti. Tím bylo možno najíti pro hmoždíř výhodné neviditelné stanoviště a i kdyby jej nepřítel byl uviděl, byla vzdálenost tak velká, že jej bylo velmi těžko zasáhnouti.

Rozmanitost střelby dělové zvětšena v této válce též o jednu novinku. Střílí totiž i granáty, jež při výbuchu vyvinují jedovaté plyny, a ty člověka na blízku usmrtí nebo vypudí.

Též psychologický účinek dělostřelby jest významný. Je to bázeň před velkým nebezpečím, která vyvolána jsouc dojmy smyslovými oslabuje ano ochromuje vůli. V první řadě je to sluch, jenž dojmy ty přijímá. Svědkové líčí hukot letícího 42cm granátu jako něco mohutného a srovnávají jej s burácením větru, s hukotem blížícího se vlaku, což je slyšeti 20 vteřin. Na to následuje strašlivý třesk výbuchu a pohled na účinek materielní. Tlak vzduchu vyhodí vše pohyblivé do vzduchu, těžká děla, celé stromy. Viděti lidská těla a utržené údy, jak letí sta metrů daleko. Těžké pancéřové věže, betonové balvany obrovských rozměrů se viklají a boří. Též je pochopitelno, že celé dny trvající bubnová střelba, jež předcházívá velké útoky ve válce posiční, otřásá i nejsilnějšími nervy, a to i tehdy, když jest obhájce ve krytech, skytajících poměrné bezpečí před granáty středního kalibru.

Ale i tam, kde jsou jen polní děla v činnosti, má psychologický účinek veliký význam. Působení granátu proti živým cílům se cení obyčejně výše než šrapnelu a to jednak proto, že výbuch granátu mocněji působí na nervy, jednak že rány způsobené ostrými střepinami granátu jsou horší než poranění koulemi z pušek nebo šrapnelů.

Psychologický účinek se zvyšuje konečně i tím, že člověk nevidí, odkud výstřel přichází, a při tom má vědomí, že se proti němu nemůže brániti.

Je-li pravda, že ten podlehne, jehož nervy napřed vypovědí, pak pochopíme tím lépe, jak veliká úloha připadla dělostřelectvu při tomto neblahém zápolení národů.

Ročník XXXV. Číslo 6.

HLÍDKA.

Petr Preradović.

(19/3 1818—18/8 1872)

Podle pramenů hrvatských podává A. VRZAL.

V době, kdy idea národní jednoty, svornosti a svobody u Jihoslovanů tak mohutně se projevila, kdy vlastenectví jejich má hořeti nejjasnějším plamenem, chtěli Jihoslované důstojně oslavit v Záhřebě památku stoletých narozenin nejvýznamnějšího „pěvce národní jednoty“ jihoslovanské, nejvlastenečtějšího básníka hrvatského Petra Preradovíće. Ač maďarská vláda škrtla pořadatelům slavnosti tolik bodů z programu, že od něho raději vůbec upuštěno, přece slavnost v Záhřebě konána dosti okázale i jinde a časopisy věnovaly nadšené vzpomínky pěvci národní jednoty, jenž přes to, že byl vychován v cizině a větší část života ve své službě vojenské trávil mimo vlast, ve Vídni, v Uhrách a Italii, přece může býti vzorem vlasteneckého nadšení příštím pokolením.

Petr Preradović spatřil světlo světa dne 19. března 1818 v Grabrovnici, vesnici plukovního okresu gjurgjevačského; u pluku jeho otec básníkův z prostého vojína vyšvihl se na důstojníka, ale brzy (1828) zemřel. Obecnou školu Petr navštěvoval v Gjurgjevci, odkudž přešel do vojenského ústavu v Bjelovaru a 1830 byl přijat na vojenskou akademii ve Vídeňském Novém Městě. Jelikož chovanci školy té směli býti pouze katolíci, Preradović, jenž pocházel z rodičů pravoslavných, přijal víru katolickou. Vychování v akademii bylo ovšem německé, a tím si lze vysvětliti, že první básně své Preradović psal německy a byl by se snad odnárodnil, kdyby na akademii nebyla čeština závazným předmětem. Učitelem češtiny 1830 byl známý český

básník Milota Zdirad Polák, jejž 1831 vystřídal nadšený český vlastenec a zakladatel Matice České Tomáš Burian. Ten měl značný vliv na rozvoj slovanských chovanců ústavu, již měli tu spolek, pro který B. objednával knihy současných spisovatelů; z nich zvláštní nadšení vyvolala Jana Kollára Slávy dcera, jejímž duchem mladí nadšenci byli uneseni. Tak Pr. v cizině naučil se důkladně jednomu jazyku slovanskému, kdežto rodný jazyk znal velice nedostatečně a teprve po návratu do vlasti počal studovati důkladněji řeč lidu. A národně obrodný duch českých křisitelů způsobil v něm rozpoložení takové, že už v básnických prvotinách jeho zvučí mocně slovanská struna a jeho poesie stala se nejsilnějším ohlasem jihoslovanského znovuzrození.

Vyšed z akademie jako poručík, navštívil matku i sestru a v Záhřebě uslyšel od svého spolužáka o Gajovi, o illyrském hnutí, o odporu Hrvatů proti Maďarům. V Milaně, kam byl přeložen pluk Preradovićův, seznámil se Pr. s vlastencem hrvatským Ivanem Kukuljevićem Sakcinským, původcem prvého dramatu hrvatského „Juran i Sotija". Vliv jeho na Pr. byl značný, ale Pr. dosud neznal hrvatsky tak, aby dovedl své myšlenky obléci v roucho jazyka mateřského. Ještě více naň působil v Benátkách vlastenecký spisovatel Špiro Dimitrović, který ho přiměl, by na jeho báseň k poctě důstojníků, s nimiž strávil vesele 14 dní, napsal básnickou odpověď. Tak získán byl Pr. literatuře hrvatské a hned první jeho báseň, uveřejněná 1844 v Zoře Dalmatinské, nadepsaná Zora puca, bit će dana a pak Putnik, v níž s nadšením pozdravuje znovuzrozené Hrvatsko, svědčily, že se zjevil skutečný básník. Již r. 1846 v Zadru vyšla sbírka jeho básnických prvotin Prvenci, jež jsou proniknuty hrvatským vlastenectvím a všeslovanským citem. Tak v básni Zora svítá, bude den, jíž vítá obrození dalmatské, zároveň s nadšením praví, že po půlnoční tmě, která jej obklopovala,

„. . . od východu jasného však
víla slovanského rodu
ohlašuje se k nám tiše:
Zora svítá s nebes výše." [1])

Těžce nesl Pr. první známky svárů mezi Hrvaty a Srby, vida v nich předzvěsti těžkých zmatků v budoucnosti (Brać a 1844). V Písni slunci (1844) obrací se básník ke slunci, by osvítilo

[1]) Cituji podle překladu Preradovićových „Básní" od Fr. Veverky, vydaného ve Světové knihovně.

„k jednotě jedné matky syny“ (Hrvaty a Srby). V básni Děd a vnuk (1845) posílá slepý stařec svého vnuka-básnika po celé slovanské zemi, jež je široká od severu na jih, dlouhá od východu na západ. V básni Slovanské včely (1845) slaví „pilné včely“ — bratry Čechy, již do svého úlu sbírají z každého květu slovanského med — pro potomky. Vůbec v básních jeho první doby tluče srdce slovanské a převládají myšlenky, jež pozorovati v literatuře české, zvláště u Kollára. Jeho slavjanofilství tehdejší bylo realní, mělo praktické cíle, ale Pr. neměl dosud vyššího filosofického vzdělání, ani neovládal dosti mateřského jazyku, aby dovedl jemně zpracovati a přioditi své vysoké myšlenky, individualněji vyjádřit slovanskou ideu. Jeho názory z první doby básnické tvorby jsou vázány na přítomnost, většinou, smutnou, daleká však, světlejší budoucnost nemá dosud v poesii jeho vlastních jasných obrysů. Proto také se mu nezdařila delší allegorická báseň Vilin san, o níž, povzbuzen Stankem Vrazem, pracoval 1844 několik měsíců, již však nedokončil. Je to jakási odpověď víly hrvatské, dcerušky „Slávy, všech vil víly“, sesterské vile české na dojmy čtení Slávy dcery. Preradovićova víla se posestřila s vílou Kollárovou, Slávy dcerou, přijavši jeho knihu, jež rozveselila jeho myšlenky; a když přemýšlela o jejích záměrech, sklonil se sen k duchu jejímu: zjeví se jí matka Sláva i ukazuje dcerušce svou minulost i budoucnost, a tyto sny posílá básník jako odpověď Slávy dceři. Smysl odpovědi Pr. jest, že slovanská minulost je kalná, ale hrobky hrdinů našich vyrostly jako hora, s níž viděl jasnější budoucnost! Slovanští národové se probudili, a jest-li přítomnost smutna, „málo dává, kde mnoho dlužna, mnoho požaduje, kde málo dala“, nesmíme přece zoufati: svítáť lepší budoucnost, pro niž ovšem nutno pracovat vytrvale. Ještě r. 1850 Pr. nadšeně vítá obrození Rusínů, „Polákům“ však vyčítá lhostejnost ke společné věci Slovanů. Do první doby činnosti básníkovy spadá také počátek dramatisované epické básně Kraljević Marko, již přinesl Neven 1852. Kralevič Marko podle podání lidu spí, ale zase se probudí, aby ke své staré tělesné síle připojil sílu novou, duševní. Kralevič Marko není nikdo jiný než hrvatský národ sám, jenž nyní spí, ale také se probudí, a ke své síle tělesné přidá novou, duševní sílu pokroku, a to na základě „čistého srdce, dobré vůle, pevného ducha“ a vzájemné lásky. Je tedy Marko symbol národní duše, je to hrdina doby staré, kdy lid žil prostě, ale svobodně, drže se hlasu svého srdce; je však zároveň hrdinou budoucnosti, kdy lid přijde k sebevědomí a vlastnímu rozumnému životu.

Podle mínění předního kritika hrvatského Fr. Markoviće umělecky nejdokonalejším dílem z této první doby činnosti Pr. je zlomek jeho romantické básně Lopudska sirotica, začaté v mládí básníkově, když poprvé navštívil Dubrovnik, kde byla živa legenda o tragickém osudě nevinné lopudské dívky, jež pro lásku hyne. R. 1853 básník vrátil se k započaté práci, ale nedokončil jí.

Veškera lyrika Pr. v době obrození, t. zv. illyrského hnutí před r. 1848, byla jasná, základní myšlenka jeho poesie, idea slovanská, je plna naděje do budoucnosti, jak o tom svědčí ještě sbírka básní Nove pjesme (1851), věnovaná biskupu Štrossmajerovi.

A své slovanské stanovisko Pr. důsledně přizpůsobil všem otázkám obrozenské literatury. Žije v Zadře r. 1844, působil na směr Zory Dalmatinské, snaže se, aby také v Dalmacii národní prob zení se bralo za snahami křisitelů záhřebských. Sám pracuje pro jednotu literatury hrvatsko-srbské, Pr. v Zoře Dalm. 1844 uveřejnil článek Jezik južnoslavski, kde otevřeně horoval pro jednotu spisovného jazyka i pravopisu, lituje, že písemnictví jednoho národu rozštěpilo se na dvě strany. Pr. si přál jednoho jihoslovanského písemnictví duchem, jazykem i pravopisem bez ohledu na předsudky a tradice podle theorie Kollárovy, počítající pouze se čtyřmi literaturami slovanskými.

Po r. 1849 v době absolutismu Bachova, v době rozpadnutí národních ideálů, v době všeobecného zklamání a stísněnosti, zatemnila se také základní idea poesie Preradovićovy, idea slovanská. Básník teskní nad rozptýlenými svými ideály, nad zklamanými sny, ponořuje se v nitro své, odvrátil se myšlenkami od současných událostí politického života, oddávaje se blouznění o budoucnosti, supranaturalismu, náboženství, mysticismu. Poesie jeho téměř umlkla. R. 1855 zemřela mu žena i dceruška, i napsal r. 1856 elegii Poželjeni kraj a odu Smrt. R. 1856 zamiloval se do Milice Novakovićovy, jíž však za choť nepoja . Idyllické lásce té věnována pěkná elegie Zemaljski raj. Smýšlení básníkovo v té době charakterisují allegorie Starý klesar (St. kameník) a nedokončená náboženská báseň Prvi ljudi, oslavující lásku v metafysickém smyslu a idealisující lidovou pohádku o povstání prvních lidí. Podobně není dokončena nábožensko-filosofická báseň Pustinjak (Poustevník).

Ale jeho idea slovanská, v době absolutismu zatlačená do pozadí, začala nabývat nové tvářnosti. Preradović začal jako realista, ale pokud básník teskníl nad ztrátou svých ideálů, chystala se evoluce jeho slovanské idey: ztrácejíc život, založený na realním základě

Kollárově, podle změněných kulturních a politických poměrů ve světě slovanském, idea slovanská začala nabývat nového obsahu, přijímat nový život nad světem realním, obracet se výlučně k budoucnosti, k zvláštní mystice, kde svítala nová zora budoucího velikého dne pro slovanskou ideu. Zavrhnuv básní Na Grodniku (1851) Západ, který „hyne, hnije, churaví" i západní „učenost zlou", jež zkazila „rozum i srdce", vidí, že práce západu nevede k cíli, k dokonalé lidskosti a proto obrací oko své k východu. Pr. nezavrhuje všecky vymoženosti západu a západní kultury jako Rousseau a ruští slavjanofili, míní však, že jen láska, nejpodstatnější známka schopností slovanské duše, přinese — ovšem teprve daleko v budoucnosti — lesk nového života, království boží na zemi, štěstí světu, sdruží národy vší země, zapudí nenávist, závist a zlobu, tak že nebude třeba děl a lidstvo bude žíti v míru a lásce. Tyto myšlenky básník provedl ve své velkolepé odě Láska (1863.)

Z těchto předpokladů rozvíjí se hlavní myšlenka Preradovićova, slovanofilství. Člověčenstvo se nepřetržitě rozvíjí, touží po vyšší lidskosti. V tom rozvoji duch neustále víc a více podrobuje hmotu, lidstvo připodobňuje se Bohu. Ale toho připodobňování lidstva k tváři boží neprovádí Bůh sám, nýbrž nalezl si na zemi zástupce k této svaté práci, Slovanstvo. V odě Povolání Slovanstva (1860) praví básník, že Bůh uštědřil různým národům různé dary: jednomu ostrovtip, druhému moudrost, třetímu sílu, Slovanům však „vedle toho dal ještě lásku svou." Co nyní v rozvoji lidstva působí surová síla, ostrovtip, to ve veliké době slovanské zamění slovanská láska, jež oblaží svět.

Když po době absolutismu přišla doba volnějšího života konstitučního po r. 1860, poesie Preradovićova zůstala reflexivní, abstraktní, nesla se k budoucnosti Slovanstva, ale myšlenky jeho se prohlubovaly a nabývaly silnějšího výrazu básnického, a předtucha slovanské budoucnosti a poslání v rozvoji člověčenstva stala se ještě idealnější známkou jeho poesie. Důkazem toho básně Rodu o jeziku, Jezik roda moga, Molitva. V žádné básni Preradović však nemá tak slavnostní posu, tak silnou dikci, tak vítězoslavný základní tón jako v odě Slovanstvu (1865). Básník se ptá, kde jsou housle dostatečné síly, jež by nepukly, až duše jeho začne na nich hřmíti píseň, jaké zasluhuje silné, přeslavné, mocné a veliké Slovanstvo. Cizinec bezděčně se třese před velikostí Slovanstva, protože svědomí spravedlivé měří mu podle té velikosti pomstu za veliké hříchy,

spáchané na něm. Cizinec bezbožný ve jménu božím s křížem v rukou pustošil „největší svým počtem lidstvo“, „na kříž rozpínal národ nejmírnější, nejzbožnější na zemi“. Ale Slovanstvo se nemstilo, nýbrž svou krev junáckou jako Kristus na kříži za cizí prolévalo hříchy v mnohých půtkách s divochy asijskými, — neboť pochopilo svou velikou úlohu vůči člověčenstvu, nejvyšší své povolání na zemi, být na zemi v pokolení lidském junákem, miláčkem lásky boží, která „zjemňuje, hladí, mírní, krotí a šlechtí, blaží, posvěcuje a přizpůsobuje Bohu vše božské na světě“. V tomto boji Slovanstva s cizáctvem, jenž se podobá boji nebe a pekla, nebývá dobře miláčkům nebe, mnoho jest jim trpěti bolesti, zloby, nenávisti. Avšak, volá básník k Slovanstvu,

„brzy láska jak veliká hranice štěstí vzplane,
ohništěm jí bude celá širá tvoje země a
palivem všecka tvoje srdce; velebný bude to
příklad, dosud neviděný a neslyšený na světě,
svět celý užasne a divit se bude,
bude se dívat, dokud neschvátí ho zářivý ten proud
a nevleje se s ním v jedinou **říši lásky**, v onu
říši, již na zemi předvídají knihy boží“.

Tak tedy podle názoru Pr. v básních poslední doby jeho činnosti samo nebe vybralo si Slovanstvo, aby bylo nositelem jeho lásky na zemi a nového řádu i lepšího života a připravilo cestu království božímu na zemi. Mluvě tak o slavné budoucnosti Slovanstva, Pr. zpracoval slovanskou ideu na základě západních filosofů, hlavně Němců Hegela i Herdera zrovna tak, jako ostatní básníci slovanští, ale samostatněji. Kdežto Kollár hlásá lidumilné idealy slovanské ve Slávy dceři jen na základě filosofie německé, a to spíše jako agitator a žurnalista než jako básník, Preradović prožil, procítil myšlenky západních filosofů, tak že poesie jeho je plodem skutečného básnického nadšení. Mickiewicz a Krasinski řeší ideu slovanskou jednostranně, jako by jenom katolické Polsko bylo povoláno obrodit lidstvo. Ruští slavjanofili ve svém úplném opovržení západní kulturou vidí zase jen v pravoslaví a carském Rusku onen nástroj, který má provésti v dějinách lidstva velikou úlohu. Takové jednostrannosti není v poesii Preradovićově: vidí sice v národě srbsko hrvatském něco velikého, nalezl v jeho dějinách „hrdiny ducha“, již by dovedli vykonati neobyčejné činy, ale mluvě o Slovanstvu vždy **pohlíží na ně jako na celek a v tomto celku, ne v jeho části vidí sílu k uskutečnění slovanské idey.**

Idey Slovanstva i Jihoslovanstva jsou nejvyšší jeho ideály politické a vůbec nejmocněji ozývají se v poesii Preradovićově. Ale kromě Slovanstva i hrvatského vlastenectví jsou ještě jiná zřídla jeho poesie: idea Boha, lásky a smrti, z nichž také čerpal pro své velkolepé ody, jako jsou Bohu (1868), Láska (1863) a Smrt (1856). Milostných básní u něho jest málo, a ty jsou málo osobní a nevynikají cenou básnickou, srovnáme-li je s jinými prácemi básníkovými, věnovanými otázkám národní svobody a budoucnosti národa, problemům smyslu života a smrti, jež zaujaly všecku jeho duši.

Velice vhodnou k oslavě tohoto velikého idealisty, vlasteneckého básníka hrvatského a nejčistějšího hlasatele slovanské idey a shody, i jednoty Hrvatů i Srbů, je právě doba nynější, kdy srdce naše měla by se rozehřáti plamenem nejčistější lásky k vlasti a k bratřím našim slovanským, kdy jde o to, aby se položily základy lepší budoucnosti, volnějšího života. A tyto idey Preradovićovy i politické ideály v době, kdy národové zápasí za podmínky svobody a lepšího života, jest zajisté včasno připomněti.

Farisejské názory z doby nedlouho před narozením Kristovým.

Dr. František Kovář. (Č. d.)

Ž. Š. nazírají na otázky politické i historické s hlediska čistě náboženského, jak bylo vždy u fariseů obvyklo, neboť nebyli stranou politickou, nýbrž náboženskou, která všecky otázky řešila se stanoviska náboženského a specielně se stanoviska zákona Mojžíšského. Farisejský skladatel Ž. Š. vidí v pádu Hasmonejců uskutečnění trestající spravedlivosti boží, zadostučiněním jeho náboženskému nazírání jest, že Bůh zvolil Římana za nástroj k potrestání Hasmonejců, ale ještě více i to, že Bůh sám potrestal Římana. A veškero svoje přesvědčení shrnuje v slova:

... slitování Páně k těm, kdo bojí se ho, při souzení
že rozdíl činí mezi spravedlivým a hříšným
a splácí hříšným na věky dle jejich skutků
a slitovává se nad spravedlivým proti ponižování od hříšníka
a hříšníku splácí, čím spravedlivému ublížil. (2, 23 dd.)

Se stanoviska náboženského dívá se farisejský pěvec žalmů také na politické předáky svého národa, knížata a jejich spojence a pomocníky v politickém vůdcovství národa, saduceje či Sadokovce, jak nazývali se přívrženci bývalého veleknězského rodu Sadokova, strana oportunistická, přijímající vlivy cizí, zvl. řecké, nejen v oboru kulturním, ale i náboženském, a proto ovšem nepřátelská farisejské straně přísného a výlučného židovství zákonného. Oba uvedené žalmy dosti již charakterisují odpůrce zbožných fariseů, „bezbožné“ a „hříšné“ saduceje. Abychom však plně mohli poznati názor fariseů o jejich protivnících, třeba tu uvésti ještě žalm 4., nadepsaný: „Řeč Šalomounova k těm, kteří se chtějí líbiti lidem“, t. j. saduceům, na rozdíl od fariseů, kteří se chtějí líbiti pouze Bohu.

Ž. Š. 4.

1. Proč sedíš, ty bezbožný, v radě zbožných
a srdce tvé tak daleko vzdáleno jest od Pána,
proviněními dráždíc Boha israelského?
2. Vynikaje slovy, vynikaje posunky nade všechny,
tvrdými slovy soudí vinníky při soudu.

3. A ruka jeho mezi prvními na něho jako v horlivosti
a [přece] sám v mnoha hříších a nečistotě zamotán jest.
4. Oči jeho na každou ženu bez rozdílu
a jazyk jeho lže i v úmluvě přísežné.
5. V noci a v skrytu hřeší, domnívaje se, že je neviděn,
zrakem svým mluví ke každé ženě o domluvě k špatnosti,
hbitě vniká do každého domu, vesele, jakoby nic zlého nesmýšlel.

6. Vyhlaď, Bože, ty, již v pokrytectví žijí mezi zbožnými,
chorobou těla a chudobou životy jejich!
7. Odkryj, o Bože, činy těch, kteří lidem líbiti se chtějí,
k výsměchu a potupě [ať jsou] jejich činy!
8. A zbožní uznají soud Boha svého,
když hříšní budou odstraněni s očí spravedlivého,
hlásající lstivě zákon, který lidem se líbí.
9. A oči jejich [obracejí se] na dům muže zbožného,
by jako hadi ničili moudrost slovy bezbožnými.
10. Slova jeho jsou závěry klamné, aby bezbožné chtíče prováděl.
Neustal, dokud nezvítězil a jako v sirobu nevyhnal;
11. a zpustošil dům pro bezbožnou žádostivost,
klamné řeči vedl, jakoby nebylo vidoucího a soudce.
12. Byl-li bezbožnosti na jedné syt,
oči jeho na dům druhý [se obrátily],
aby zničil jej slovy svůdnickými.
13. Nenasycuje se duše jeho, peklu podobná, při tom všem!

14. Kéž jest, o Pane, údělem jeho, v hanbě býti před Tebou,
vycházení jeho v sténání a příchod jeho v kletbě,
15. v bolestech, nouzi a bídě život jeho, Pane,
spánek jeho v bolu a procitnutí jeho v bědách!
16. Vzdálen kéž jest spánek víček jeho v noci,
kéž zvrhne se každé dílo rukou jeho v nečest!
17. S prázdnýma rukama kéž vchází do domu svého
a nedostatek kéž má dům jeho ve všem, čím plní se duše jeho;
18. v opuštěnosti bezdětné [kéž jest] stáří jeho do smrti!

19. Kéž roztrhána jsou od zvěře těla těch, kteří lidem líbiti se chtějí,
a kosti bezbožných na slunci v hanbě!
20. Ať havrani vyklovou oči pokrytců,
že hanebně zpustošili mnoho příbytků lidských
a vyvrátili žádostmi svými;
21. a nevzpomněli na Boha
a nebáli se Boha při všem tom
a hněvali Boha a dráždili.
22. Nechť vyhladí je se země,
poněvadž duše bezelstné hanebnými řečmi oklamali!

23. Blaženi ti, kdož bojí se Pána v bezelstnosti své!
Pán uchrání je lidí hříšných a lstných
a nás uchrání všeho pohoršení protizákonného.
24. Kéž vyhladí Bůh ty, kdož činí v pýše každé bezpráví,
neboť soudcem velikým a mocným je Pán Bůh náš v spravedlivosti.
25. Budiž, Pane, milosrdenství Tvé k všem, kdož milují Tě!

V žalmu tomto střídá se singular s pluralem, básník mluví brzo o jednom „hříšném“, brzo o větším počtu „bezbožných“, kteří se snaží zalíbiti se lidem a nikoliv Bohu, činí výtky a formou zaklínací ohlašuje tresty brzo jednomu, brzo více lidem. Má tu asi na mysli společnost „bezbožných“, z nichž jeden jest jejich hlavou. Že „bezbožní“ jsou saduceové. vysvítá ze všeho, čím jsou charakterisováni v tomto i v ostatních žalmech. Koho má na mysli, když mluví o jednom z nich jako náčelníku, nelze s jistotou usouditi ze žalmu samého. Wellhausen [1]) se domnívá, že je tu míněn král a velekněz Alexander Jannai (120—76 př. Kr.), na něhož by se arci mnohé z údajů žalmu hodily, zvláště na jeho nekněžský, dobrodružný, hýřivý a nečistý život,[2]) pro nějž byl také nenáviděn a potírán od farisejské strany jako žádný jiný z hasmonejských vládců. Pak musí však Wellhausen klásti sepsání žalmu 4. do doby asi kol r. 80. př. Kr., tedy do doby dřívější, než byly napsány žalmy ostatní. Poněvadž však, jak již zmíněno, žalmy jednotností svou ukazují na jednoho skladatele a žalm 4. napsán byl asi pod přímým dojmem nějakého nespravedlivého usnesení synedriálního, vydaného nátlakem velekněze krále a jeho strany, zdá se, že nutno spíše mysleti na Aristobula II (66—63 př. Kr.) a že žalm vznikl nedlouho před příchodem Pompejovým.

Shrne-li se vše, co v uvedených třech žalmech se mluví o odpůrcích fariseů a doplní li se údaji žalmů ostatních, možno saduceje dle Ž. Š. charakterisovati asi takto: Co do vnějšího postavení jsou držiteli moci politické, jejich náčelník je králem na trůně Davidově. „Honosivě vložili na se království v pýše své, zpustošili trůn Davidův v chlubivé zpupnosti.“ (17, 6.) Ostatní mají nejvyšší úřady země, zasedají ve veleradě a mají v rukou moc správní i soudní a vykonávají ji s hrdou přísností. (4, 1.—3.) S nejvyššími hodnostmi politickými, světskými, spojují i duchovní, obsadili nejen království, ale i svatyni, mají v moci nejen politickou správu země a

---

[1]) Wellhausen, Pharisäer und Sadduzäer, str. 110.
[2]) Ant. XIV, 14, 2; — 15, 5; — 13, 5.

národa, ale i oběti Bohu (8, 11. 12.), jsou kněžími. (2, 3.) Válkami dosáhli bohatství, sláva jejich se rozšířila až na konec země, vyvýšili se až ku hvězdám v pýše své. (1, 4.—6.)

Jejich vnější postavení jest tedy vysoké a mocné i vznešené, ale třeba jim činiti velké výtky. Již samo lidské království je hříšným zasahováním v moc Boha samého nebo aspoň v moc jeho vyvoleného ze semene Davidova. „Pane, Ty jediný jsi králem naším na věky a vždycky . . . Ty, Pane, vyvolil's Davida králem nad Israelem a Tys mu přísahal o jeho semeni na věky, že nikdy nepomine před Tebou království jeho.“ (17, 1. 4.) Leč hlavně nutno jim vytknouti naprostý rozpor mezi jich vnitřní bezbožností a vnějším postavením. Zdůrazňují své vysoké theokratické postavení, tváří se horlivými (4, 3.), vykonavateli zákona (4, 2. 3. 10.), ale to je přetvářka, pokrytectví (4, 7.), jejich srdce je docela vzdáleno Boha. (4, 2.) V tajnosti dopouštějí se nejhorších hříchů, zvláště cizoložství a nečistoty. Je to tedy děsný nepoměr, že takoví lidé nejen „žijí mezi zbožnými“ (4, 6.), ale že jsou mezi nimi, ač v srdci úplně odcizeni všemu svatému, jako kněží v čele bohoslužby a prostředníky mezi Bohem a jeho lidem. „Svatyni Páně vylupovali, jakoby nebylo dědice ani mstitele. Vystupovali na oltář Páně po každé nečistotě a proudem krve znečišťovali oběti jako obyčejné maso.“ (8, 11. 12.) „Nezákonitosti jejich [vzrostly] nad nezákonnosti pohanů před nimi, znesvětili svatyni Páně v znesvěcení“ (1, 8.), „poskvrnili svatyni Páně, znesvětili dary boží nepravostmi.“ (2, 3.) „Nezůstalo hříchu, jehož by nečinili, hůře než pohané“ (8, 13.), „znesvětili Jerusalem i vše, co svato jest jménu božímu.“ (8, 22.)

Dlouho dály se jejich hříchy v skrytu, ale konečně Bůh přísným soudem svým v zasáhnutí Pompejově ukázal jejich pravou špatnost a svou spravedlivost.

> Honosivě vložili na se království v pýše své,
> zpustošili trůn Davidův v chlubivé zpupnosti.
> Ale Ty, Bože, svrhl jsi je a odňal símě jejich se země,
> tím že proti nim vyvstal člověk cizí národu našemu.
> Dle hříchů jejich odplatil jsi jim, Bože,
> že se jim stalo dle skutků jejich. (Ž. Š. 17, 6. 8.)

Když uvědomíme si tyto farisejské názory na politické poměry doby jejich sepsání, zvláště posuzování všech poměrů se stanoviska náboženského a zákonného, vyjasní a osvětlí se nám mnohé z následujících let dějin židovských, zvláště chování fariseů k vládě Herodově, k přímé vládě prokurátorů římských v době Kristově a především

v době počátku války židovské, kdy vystoupení zelotů, naprostých radikálů mezi židy, možno pochopiti pouze tím, že opuštěny byly názory farisejské a přešlo se k nazírání čistě politickému a národnostnímu na poměry.

A všimneme li si dále, že „farisejský žaltář" jmenuje vesměs všecky přívržence strany saducejské „hříšníky", „bezbožníky", bez ohledu na jejich vnitřní stránku mravní, jen proto, že neměli „spravedlivosti" farisejské, plynoucí z přesného a doslovného plnění předpisů zákonných, jak je vybudovalo ústní podání, chápeme tím plněji, že všichni celníci byli v jejich očích „hříšníky" a ovšem také Kristus, když s hříšníky se stýkal a neplnil farisejských lidských ustanovení, zvláště o zachovávání soboty a očišťování.

III.

Mesiáš a jeho království.

Srovnáme-li židovské názory o Mesiáši, pokud obsaženy jsou v kanonických knihách SZ. a v ostatní literatuře židovské, poznáme, že přes velkou zmatenost a neujasněnost představ mesiášských v apokryfní literatuře židovské doby Kristovy, možno všecky názory o Mesiáši rozděliti ve tři skupiny: 1. učení o Mesiáši, obsažené v knihách SZ., 2. mesiášské představy rabínského farisejství, a 3. mesiášské názory apokalypticko-eschatologické, obsažené v t. zv. apokalyptické literatuře židovské, bující před Kristem i po něm. Ač některé znaky základní jsou všem třem skupinám společné, jsou přec zase jednotlivé skupiny přesně odlišeny svými zvláštními názory.

Mesiášské představy farisejského židovství obsaženy jsou hlavně ve spisech zákoníků a rabínů, v Mišně a Targumech. Ač spisy ty v nynější své podobě pocházejí většinou z doby po narození Kristově, obsahují přece mnohé části starší, uchovávané a předávané ústním podáním a vyučováním a jsou důležitými prameny pro poznání názorů farisejského židovství nejen v době Kristově, ale také před ním. V úplné shodě s mesianismem rabínských spisů jsou mesiášské představy Ž. Š. Pokud rozdíl pozorujeme přece, je pouze v tom, že názor o Mesiáši a jeho království, obsažený ve spisech rabínských, svědčí o dalším vývoji myšlenky, mnohé představy jsou v nich úplnější, názory propracovanější, do podrobností mnohdy vyložené, jak je vybudovala postupem

let práce rabínů; v podstatě však rozdílu není. Leč Ž. Š mají před spisy rabínskými tu přednost, že v nich je podán, obzvláště v jednom ze žalmů, obraz Mesiáše a jeho království jednotný, celistvý a jasný, třeba pouze v hlavních obrysech načrtnutý. V Mišně a Targumech musíme jednotlivé tahy a rysy obrazu toho teprve pracně shledávati po různých místech, spojovati a doplňovati, neboť mluví se v nich o Mesiáši většinou po různu a příležitostně pouze a leckde mlhavě.

Ve farisejském žaltáři našem obsahují tři písně představy o Mesiáši a to ž. 11., 17. a 18. Vizme nejprve celé žalmy, pak vytkněme hlavní rysy obrazu Mesiášova i jeho království, jak je žalmy podávají a doplňme jednotlivé z ostatní židovské a hlavně rabínské literatury. (P. d.)

Jan VIII bullou Industriae tuae nařídil slovanskou bohoslužbu.

Vyložil Fr. Snopek. (O.)

Jábnu Theodosiovi, který jej jako zvolený biskup ninský ujistil svojí věrností svatému Petru, vyjadřuje upřímnou radost z toho a vybízí jej, aby nepřijímal svěcení biskupského od jiného biskupa, nýbrž od apoštolské stolice, což bylo také v jeho zájmu.

Velmi podobá se pravdě, že tu běželo také o slovanskou liturgii obřadem římským. Alespoň mají obecně za to, že byla v dioecesi ninské zavedena již za biskupa Theodosia. Ano není nemožno, že již 870 někteří salcburským arcibiskupem z Pannonie vypuzení kněží slovanští uchýlili se do Bílých Charvat. Později zmohutněla zde slovanská liturgie, když duchovní roku 885 z Moravy Vichingem vypuzení dle svědectví císaře Konstantina Porfyrogenety přátelsky byli přijati od Bílých Charvatův, tak že ninský biskup stal se hlavou Charvatův slovansky sloužících. Takto rozlišoval se od hierarchův byzantsky smýšlejících, románskodalmatských, i liturgickým jazykem.

Románská hierarchie z přímořských měst, byť i vyzvána Janem VIII dne 10. června 879 slovy důraznými neopovážila se provésti unii s Římem, snad obávajíc se Řekův, udělovalť Walpert patriarcha voglejský i svěcení Marinovi, arcibiskupovi spljetskému. Naproti tomu měl Theodosius, biskup ninský přednost již v tom, že přijal svěcení v Římě a že byl pod zvláštní ochranou papežovou. Slovanská liturgie a jurisdikce nade všemi Charvaty v románských biskupstvích dalmatských, kterou jemu udělil Methoděj jakožto apoštolský legat (stopu její nalezl jsem ve výrazu „doctrina Methodii“ na synodě spljetské z roku 925), tvořila mocnou hrázi mezi ním a bývalým jeho metropolitou spljetským. Jeho někdejší suffragan naproti němu obhajoval svoji nezávislost a pevnou rukou udržoval jurisdikci nad Charvaty dalmatskými. Z toho ovšem povstaly spory mezi latiníky a hlaholity, jež trvajíce po několik století spolu s jinými příčinami zavinily úpadek a zkázu samostatnosti Charvatův.

Konečného vítězství idejí Methodějových a Janových, jak jsme výše obšírněji vylíčili, **na Moravě i mimo ni bylo lze dosíci jedinou podmínkou, kdyby všichni**

rozhodující činitelé pomáhali všemi svými silami. Na neštěstí kníže Svatopluk neměl porozumění pro církevní jazyk slovanský. Neumělť, jak soudil německý historik Höfler, uchopiti ruku, kterou jemu Řím podával, k utvoření veliké državy slovanské.

Jan VIII však přece vydal zákon o slovanské liturgii, jednak na něj působil Branimír, jednak očekával na jisto, že se brzo změní poměry na dvoře knížete moravského. Zdá se totiž, že synové Svatoplukovi nesmýšleli o slovanské liturgii jako jejich otec. Také užitek její při obracení velikých národův slovanských a z toho plynoucí prospěch apoštolské stolice padl jistě těžce na váhu. Leč stařičký papež zemřel příliš záhy, aby byl mohl docela provésti velikolepé zámysly. Jeho nástupcové pak slovanskému dílu nerozuměli, jeho neuznávali, a Štěpán VI lživými zprávami Vichingovými nechal se pohnouti ke zničení mnohoslibného slovanského díla.

Kandidátům stavu duchovního v latinské církvi i v řecké z veliké aspoň části bylo ukládáno vzdělávati ducha na klassických vzorech. Od slovanských s počátku nic takového nebylo požadováno, jenom poněkud byli cvičeni v latině. Otázka jest: nebyla snad úroveň vzdělání u slovanských čekatelův stavu duchovního vyměřena od papeže neb od jeho legata Methoděje příliš nízko?

Methoděj všecko s papežem dobře uvážil. Mělo-li slovanské duchovenstvo vůbec po všecky časy zachovati živé spojení s Římem, pak nesmělo zanedbávati vzdělání svého dorostu; bylоť pro ně nezbytností vší píli věnovati studiu jazyka latinského. Pro počátek nebyla vyžadována důkladnější znalost latiny: bylo třeba, uznávali alespoň všichni potřebným, obrátiti národy slovanské na křesťanství co nejrychleji; slovanská liturgie Římem schválená a nařízená měla býti pomůckou, dobývati jejich srdcí a hlouběji v ně vštípiti spásonosnou nauku evangelia.

Další pak rozvití slovanské církve Methodějovy a další vzdělávání slovanského dorostu duchovního vloženo bylo do rukou jeho nástupce. Za tou příčinou doporučil Methoděj svým žákům před svojí smrtí za svého nástupce Gorazda, rodilého Moravana původu svobodného, který byl dobře znalý jazyka latinského.

Jednoho třeba se dotknouti, o čem prý stále mlčím. Náš autor píše: „Přicházíme k nejchoulostivější věci, o které kněz Snopek, vždycky tak výmluvný, nejméně slov ztratil. Vždycky jsem to vytýkal, že zavedení slovanské liturgie bylo krokem na západě neslýchaným a docela zbytečným, tedy škodlivým: něco jiného byla kázaní, výklad

víry, poučování lidu (toho i papeži vymáhali v jazyce lidovém), a docela něco jiného liturgie knězova, v celé církvi římské v jednom jazyce konaná".[1]) — Že slovanská liturgie byla dotud na západě neslýchanou novotou, toho jsem nejenom nikdy nepopíral, nýbrž v tom smyslu jsem se vyslovil častěji. Že by však byla zbytečna, tedy škodliva, mohl tvrditi jenom Dr. Brückner proti slovanskému jazyku liturgickému naprosto zaujatý, který ve svém souborném díle o slovanských apoštolech opakuje ocenu životního díla týchž apoštolův, jakou pronesl německý historik Dr. Konstantin Höfler: „Mähren (und die Westslaven überhaupt) verloren nichts, als sie die südslavische Liturgie verloren".[2])

Zcela jinak smýšleli o slovanské liturgii sami Slované v devátém ale i v následujících stoletích. Nemáme sice, pokud se pamatuji, mimo listy papežovy žádného přímého svědectví o vlivu Methodějově na Moravany ani o slovanské bohoslužbě, kterou byl zavedl, ale budiž mi dovoleno poukázati na sousední zemi slovanskou. Spis salcburského bezejmence udává takto: qui (Rihpaldus archipresbyter) multum temporis ibi commoratus est, exercens potestative officium, sicut illi licuit archiepiscopus suus, usque dum quidam Graecus Methodius nomine noviter inventis Sclavinis litteris linguam Latinam doctrinamque Romanam atque litteras auctorales Latinas philosophice superducens vilescere fecit cuncto populo ex parte missas et evangelia ecclasiasticumque officium illorum, qui hoc Latine celebraverunt".[3]) Duchovenstvo salcburské i se svým arciknězem Richbaldem působilo v Karantanii, pokud Methoděj se svými novotami nevystoupil; svojí slovanskou bohoslužbou zajisté připraviv dle slov bezejmencových starodávnou liturgii latinskou o její vážnost, vytisknul ji, tak že Richbald arcikněz, nechtěje se podrobiti novým řádům, raději se vrátil zpět do Salzburgu.

Slovanská liturgie v Karantanii za kratičké působnosti Methodějovy (sotva trvala přes rok) dosáhla takové obliby, že se Richbald viděl nucena vrátiti se do Salzburgu. Z toho můžeme usouditi do jista, že na Moravě byla oblíbena neméně.

Pannonský život Methodějův podává nám nezcela jasný, ale ani ne docela správný obraz o událostech let 879 a 880, jehož si Dr. Brückner dobře nepovšimnul. Methodějovi protivníci, „kteří churavěli

---

[1]) Pregląd histor. VII. str. 164.
[2]) Wahrheit über die Slavenapostel S. 46.
[3]) Pertz, Mon. Germ. hist. tom. 11. pag. 13 sequ.

hyiopatorským kacířstvím“, povstavše proti němu, na základě plné moci, kterou prý obdrželi od papeže, chystali se jej vybýti ze země. „Lidé pak, jakož jest obyčej lidský, všichni truchlili a rmoutili se, zbaveni jsouce pastýře takového.“ Moravané se tedy rmoutili nemálo, protože, jak víme z listin, již po dlouhou dobu zbaveni byli svého arcipastýře, a ještě více byli zarmouceni, jelikož, podle legendy alespoň, se jim bylo obávati, že ho budou zbaveni navždy. Ale když přečetli list papežův, nalezli napsáno tam: Bratr náš Methoděj svatý pravověren jest a apoštolské dílo koná atd. Načež nepřátelé Methodějovi zahanbeni jsouce se rozešli jako mlha. — Z této zprávy pannonského života Methodějova právem lze souditi, že nejenom Methoděj svojí osobou byl oblíben u Moravanův, nýbrž i jeho slovanská liturgie. Jinak si nelze představiti, proč by se byl moravský lid rmoutil, když Methoděj po dlouhou dobu roku 879 a 880 dlel v Římě, a proč se oddával obavě, že jej neprozíravá politika Svatoplukova a pletichy německého duchovenstva buď odstraní s jeho prestolu, nebo že se ho vzdá sám. Jinýma očima tedy pohlíželi naši praotcové na svého arcibiskupa Methoděje a jeho slovanskou liturgii i dle samých pannonských legend, než berlínský slavista. Mně vytýká, že pomíjím některou věc (pomíjím-li něco, pak jistě mi nezavdal příčiny, abych o tom promluvil); sám pak nedal si ani práce, aby vyzpytoval všecko, co obsahují jeho neomylné legendy, a tudíž ve své smělosti ve svých thesích neostýchá se tvrditi, že Svatopluk i všichni Moravané srdečně se z toho radovali, když řečtí Slované, Methodějovi učenníci, opustili zemi.

Dr. Brückner ujišťuje: „Dem Verfasser der Legende lag dieses Schreiben (bulla Industriae tuae) vor, aber er entnahm ihm nur einen Passus . . . Den ausführlichen Teil des Schreibens, der sich mit der slavischen Liturgie und mit Wiching beschäftigt, überging er schon darum mit Stillschweigen, weil er einzelne Sätze und Bestimmungen daraus bereits im angeblichen Schreiben Hadrians II von 870 verwertet hatte“.[1]) Naproti tomu jsem zevrubným přirovnáním textu obou listin dokázal jistě a bezpečně, že tomu tak není. Bulla Jana VIII Industriae tuae jest listina z doby pozdější.[2]) Ani jediné slovo listu Hadrianova Gloria in excelsis Deo není vzato z bully Janovy Industriae tuae; za to bulla tato předpokládá privilegium arcibiskupství Methodějova, jehož obsah máme v dotčeném listě Hadrianově Gloria in excelsis Deo z roku 869.

[1]) Wahrheit über die Slavenapostel S. 84.

[2]) Srv. můj spis »Die Slavenapostel« str. 83.—87.

Náš autor píše dále: „Die Methodlegende kennt den Brief Johanns VIII vortrefflich".[1]) Kdyby tomu tak bylo, opravdu nedalo by se vysvětliti, proč tam není zmínky o zákoně o slovanské bohoslužbě. „Sie (die Methodlegende) stellt die Sache dar, als wäre Methods Rechtgläubigkeit so selbstverständlich, daß seine persönliche Verantwortung in Rom, jeglicher kanonischer Prozeß ohne weiteres wegfielen". Nesprávně usuzuje Dr. Brückner, jako by nebylo kanonického processu dle legendy v Římě, že Methodějovi se nebylo odpovídati papežovi. Neboť v 12. hlavě legendy čteme slova „лишаюми пастырѧ такого", latinsky: privati tali pastore, což předpokládá delší nepřítomnost Methodějovu. Dále máme tam větu: „convocato vero universo populo, coram iis epistulam legi iubent, ut audiant expulsionem eius", v níž máme jasný nepopíratelný důkaz, že Methoději podle prý kanonického rozsudku papežova, kterýž nemohl býti vydán bez předchozího šetření a bez kanonického soudu se strany papežovy, bylo se obávati okamžitého vypovězení ze země alespoň podle intencí jeho odpůrců. Ba ani soudu „Methodius frater noster orthodoxus est" nemohl papež pronésti bez předcházejícího vyšetřování.

Jaký to list míní pisatel legendy, který měl býti čten lidu moravskému? Zdálo by se, že naráží na list Janovi VIII podvržený biskupem Vichingem, jehož obsahem vypovězení Methoděje z Moravy. Ale není tomu tak. Hlavní obžaloba týkala se sice haerese o východě svatého Ducha. Methodějovi odpůrcové se domnívali najisto, že pozbude úřadu i cti. Ale v tomto případě nebyl by se ani vrátil na Moravu s poselstvem Svatoplukovým. Shromáždění pak lidu moravského, aby jemu byl přečten papežův rozkaz o jeho výpovědi ze země, teprve by nebylo mělo účelu.

Pravověrnost Methodějova byla v Římě na synodě důkladně a to veřejně vyšetřována a slavnostně uznána. Nemohu, nesmím předpokládati, že by Viching přes to byl se opovážil ve své podvržené listině popírati ji neb aspoň uváděti ji v pochybnost. Byla by to od něho smělost a opovážlivost veliká. Protože se jí vykazoval po Methodějově smrti papeži Štěpánovi VI, byl by tento měl beze vší pochybnosti zření na to ve svojí bulle Quia te zelo fidei. Ale zde neobviňuje Methoděje ze žádné haerese nebo nauky nesprávné, jakož jsem dokázal, (jenom jeho žákům se vytýkají v jakýchsi theologických subtilnostech úchylky od způsobu učení v Němcích obvyklého, jež si o nich vy-

[1]) Wahrheit über die Slavenapostel S 89.

myslil Viching); z té příčiny nemohlo falsum Vichingovo obsahovati nic podobného. Konečně legenda delší vzdálenost Methodějovu z Moravy spojuje s nařknutím jeho, jako by byl odpůrcem hyiopatorské haerese, to znamená po fotievsku mluveno, že byl protivníkem nauky církve obecné: Duch svatý vychází z Otce i ze Syna. Zastancové nauky této v legendě svolávají moravský lid, chtějíce jemu přečísti list papežův, kterým, jak se domnívali, nařizuje vyhoštění Methodějovo z Moravy, protože s nimi nesouhlasil. A ejhle! papež v listě uznává Methoděje pravověrným, což neznamená nic jiného, nežli že pravověrnou nazval nauku Fotiovu, že Duch svatý vychodí z jediného Otce. Takto klame pisatel pannonské legendy, ale přes to ukládá Dr. Bidlo za povinnost,[1]) uznávati ve všem její spolehlivost a hodnověrnost.

Všimněme si slovanského jihu. Vizme kruté ony boje, které podstoupiti bylo národu charvatskému s latinskou hierarchií o slovanskou liturgii. Dr. Ritig v druhé části svého díla „Povijest i pravo slovenštine u crkovno bogoslužju" vylíčil nám je výtečně. Charvaté se svými knížaty a králi nenechali si vzíti slovanské bohoslužby dle římského obřadu, hájili ji s úspěchem a obhájili ji skutečně. Jejich knížata a králové alespoň částečně šli s nimi ruku v ruce. Šťastně obhájili ji, poštěstilo se jejich spojenému úsilí, zachovati si vzácné dědictví Methodějovo. Odtud šířila se mezi Slovinci a Srby, ba v sedmnáctém století alespoň co do zpívání evangelia a lekce dostala se i do vzdálené bulharské dědiny Čiporovců.

Myslím, že z houževnatosti, s jakou Charvaté se ujímali hlaholštiny, právem souditi mohu i o Methodějových Moravanech. Slovanský lid tehdejší vysoce si vážil přednosti, jaké se nedostávalo ostatním národům nerománským v Evropě, přednosti, že směl míti bohoslužbu v jazyce příbuzném svojí mluvě mateřské. Slované neviděli v tom nic zbytečného, tím méně něco škodlivého; ano měli slovanskou bohoslužbu za věc užitečnou a prospěšnou, ba co více znamená, za věc nanejvýše čestnou a zakládali si na ní nemálo. Také ji hájili všemi zbraněmi, pokud jenom poněkud bylo lze.

Právem píše Dr. Jagić: „Diese [slavische Liturgie] hatte für die damaligen Slaven ungefähr jenen unwiderstehlichen Zauber, wie noch heute die slavische Liturgie bei den orthodoxen Slaven das wesentliche Moment bildet".[2])

[1]) ČMM. 1916 (40) str. 37.

[2]) Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache II. Auflage S. 88.

Dr. Naegle poznamenává ve svojí recensi Brücknerova dílka „Wahrheit über die Slavenapostel“: „Gegenüber der unkritischen Wiedergabe der legendären Übertreibungen weist Brückner mit Recht darauf hin (S. 111), daß die anfängliche Begeisterung für den slavischen Gottesdienst bloßes Strohfeuer war“.[1]) Ve svojí Kirchengeschichte opakuje tato slova.[2]) — Že prvotné nadšení lidu slovanského pro slovanskou bohoslužbu bylo jenom hořící slamou, může tvrditi pouze člověk, který úplně si nevšímá neb úmyslně přehlíží, že od roku asi 870 až do 885 nikde ani německé kroniky o ní se nezmiňují, ani slovanské legendy. V té věci tedy legendárné nadsázky jsem nepozoroval nikde.

Dr. Brückner vytýká mi ještě: „Všecky národní církve (polská atd.), které uznávaly Řím, mohly postrádati národní liturgie, o tom kněz Snopek tvrdošíjně mlčí“. — Mluviti o národní církvi polské a o jiných národních církvích zejména ve středověku jest historické absurdum, a protož budiž mi dobrotivě dovoleno mlčeti o nich i nadále.

[1]) Theol. Revue 1913 Sp. 43.

[2]) Kirchengeschichte Böhmens S 96.

K dějinám generálních seminářův.

Dr. JOS. SAMSOUR. (Č. d.)

Nejbližším důsledkem tohoto vlastnoručního listu císařova bylo, že dosavadní neschopný rektor Pollanz dekretem duchovní dvorní komisse ze dne 8. července 1786 byl propuštěn a energický vicerektor pražského generálního semináře Leonard Felix Luňáček s platem 1500 zl. za rektora generálního semináře štýrsko-hradeckého ustanoven byl.

Zatím skončil dvorní rada Zippe vyšetřování svoje a zjistil v generálním semináři nedostatky jednak v příčině vydržování alumnův, jednak i v příčině jejich literárního a morálního vzdělání. Zprávu o tomto vyšetřování podává přednáška spojené českorakouské dvorní kanceláře ze dne 6 července 1786[1]), kterou se předkládá přednáška duchovní dvorní komisse z 30. června téhož roku o zmíněném vyšetřování dvorního rady Zippea. Uvádíme ji opět v doslovném znění:

Vortrag

der vereinigten B. Öen Hofkanzley vom 6. Julii 1876. Womit der Vortrag der geistlichen Hofkommission vom 30. Junii l. J. über die vom Hofrath Zippe im Gratzer General Seminarium vorgenommene Untersuchung vorgelegt wird.

Die Gebrechen, welche Hofrath v. Zippe bey dieser Untersuchung erhoben hat, ziehet die geistliche Hofkommission auf 3 Gegenstände zurück:

1tens. Auf den Unterhalt der Alumnen:
2tens. Auf die literarische und
3tens. auf die moralische Bildung derselben.

Ad 1mum. Ist das den Unterhalt betreffende Gebrechen bereits durch die mittelst allerhöchsten Handbillets dto Gratz den 18. Juni l. J. erlassene Verordnung und durch die in dessen Gleichförmigkeit an das J. Öe Gubernium ergangene Weisung behoben. Da hirnach der Landesstelle zugleich aufgetragen worden, daß mit dem Traiteur neuer Kontrakt geschlossen und zur Bestättigung eingeschickt, von ihm auch die ganze Fournirung der Tafel mit Beleuchtung, Wäsche etc. künftig übernommen, inzwischen aber bis zur Zustandbingung des Kontrakts demselben eine Zulage von etwann 2. Kr: pr: Kopf abge-

[1]) Uložena je v c. k. domácím, státním a dvorním archivu ve Vídni pod číslem 2711 z r. 1786.

reicht werden soll; so glaubt die Hofkommission, nach dem Antrage des Hofkommisär die Direktion nur noch zur genauen Nachsicht und dahin anzuweisen, daß wenigstens allemal einer der Versteher bey der Mahlzeit im Speisesaal gegenwärtig seyn solle.

Die Kanzley ist nicht nur mit diesem Antrage ganz verstanden, sondern sie erachtet auch in Gemäßheit der allerhöchsten Entschlüssung vom 7. September 1783 (Pr. 3099) noch weiters zu verordnen, daß wenigstens immer einer von den Verstehern mit den Alumnen speisen solle.

Da ferners die Klagen wegen der Kleidung, des nöthigen Erholungsorts, der Reinlichkeit etc. ebenfalls durch oberwähnte allerhöchste Verordnung bereits abgethan sind, so wäre nur noch über den Umstand, daß die Alumnen in Erkrankungsfällen gezwungen werden, sich an den Dr. Cloi zu wenden, die Direktion anzuweisen, daß jedem Alumno in Krankheitsfällen die Wahl des Arztes freystehe und die Arzneyen aus dem Fundo des Seminariums anzuschaffen seyen.

Ad 2dum. Ist die Hofkommission mit dem Kommisär des einstimmigen Erachtens, der Direktion aufzutragen, daß sie die vorgeschriebene und dort manglende Bücher sogleich theils aus der Haus Bibliotheck, theils aus den Dupplikaten der Lyzäums Bibliotheck, und soweit solche in keiner vorhanden sind, aus dem Religionsfond beyzuschaffen, in den Musäen aufzustellen und den Präfekten unter die Aufsicht und Verwahrung zu geben, dagegen aber die Haus Bibliotheck von den vom Hofrath Zippe benannten Büchern zu reinigen, die Schulbücher in der erforderlichen Zahl anzuschaffen, sofort den bisherigen Misbrauch, daß 6—7 Alumni sich mit einem Schulbuche behelfen musten, abzustellen, ferners die bestimmten Repetitorien unfehlbar abzuhalten und selbe vorzüglich aus den pracktischen Lehrgegenständen auch oft in der Nationalsprache vorzunehmen, hiebey die Fähigkeit und Verwendung der Alumnen beurtheilen, den trägeren keine Zeit zu ihrer Vernachlässigung zu lassen, den schwächeren aber sorgfältig nachzuhelfen hätte, wie denn auch die vom Hofrath Zippe vorgeschlagene Verbesserung des Unterrichts in den seelsorglichen Verrichtungen für die Alumnen des 6ten Jahrs wegen schriftlicher Verfassung des Stofs zu den Predigten und Anmerkung des diesfälligen Fortgangs in den einzuschickenden Stands-Tabellen zu genehmigen und zur Ausübung zu bringen wäre.

Ad 3tium. Ist immittelst ein tauglicher Recktor für dieses General Seminarium in der Person des Leonhard Luniačzek (Pr. 2526) benennet, mithin dem in der Leitug liegenden Hauptgebrechen bereits abgeholfen worden. Was den dermaligen zur Direktion eines so wichtigen Instituts nicht geeigneten Recktor Pollanz betrift, so trägt die Hofkommission einstimmig mit dem Kommisär an, ihn davon ganz zu entfernen, jedoch in Rücksicht seines untadelhaften Lebenswandels und seiner sonstigen guten Eigenschaften dem Gubernium mitzugeben, auf ihn bey Erledigung einer der besseren Pfarren vorzüglichen Bedacht zu nehmen.

Endlich sind von den Direktoren und Alumnen noch über zween Gegenstände, nämlich 1tens wegen des Mangels der Vakanzen durch den ganzen Studienlauf, und 2tens wegen des auf 7 bis 8 Jahre sich erstreckenden Aufenthalts in den Erziehungshäusern Vorstellungen geschehen.

Die Hofkommission rathet hierüber einverständlich mit dem Hofrath Zippe an,

ad 1mum die dem Wiener und Prager Recktor ertheilte Erlaubnis auch auf den künftigen Vorsteher des Gratzer Seminariums dahin auszudehnen, daß er jenen Zöglingen, die sich während des Schuljahrs sehr fleißig verwendet haben und sonst von guten untadelhaften moralischen Charackter sind, gestatten möge, sich in den Vakanzen auf einige Zeit zu ihren Eltern zu begeben, welches zugleich die übrigen aufmuntern werde, und

ad 2dum nachdem der theologische Schulkurs über Vortrag vom 25. May v. J. (Pr. 2181 [1]) bereits von 5 auf 4 Jahre zurückgeführt

---

[1]) Vortrag der Studien und Censur Commission von 25. Maji 1785. (C. k. domácí, státní a dvorní archiv č. 2181 z r. 1785.)

Womit eingerathen wird, den theologischen Schulkurs auf einen Zeitraum von 4 Jahren einzuschränken.

Die Commission rathet auf diese Verkürzung des bisherigen hiezu bestimmten 5jährigen Zeit Raums aus folgenden Beweggründen ein.

1mo. gegenwärtig die Dogmatique, Polemik und Patristick eine mehrere Beschränkung und Simplifizirung erhalten hat.

2do. Durch die Reduzierung des Schul Curses auf 4 Jahr von den für die Zöglinge der General Seminarien erforderlichen Unterhaltskosten die Aufwands Summa eines ganzen Jahrs ohne Nachtheil der Schüler hinwegfallet, mithin die bishero noch allzu geringe Zahl der Stiftlinge vermehret werden kann, gleichwie auch

3io. die General Seminaristen künftig um ein Jahr eher in die Seelsorge oder doch in das Priesterhauß austretten und die Plätze der Volkslehrer eher mit wohl gebildeten Leuten besetzt werden würden.

4to. nach von der Commission angetragen werdenden Eintheilung dieses 4jährigen theologischen Schul Courses in dem letzten Jahre die Zöglinge auch mit dem ihnen besonders nützlichen jure publico universali bekannt gemacht werden könnten; die Ausführung dieses Antrags aber bei der Einrichtung des juridischen Faches einen vorzüglichen Gegenstand der Aufmerksamkeit machen würde und ganz füglich bewürket werden könnte.

5to. Dem Reduction Plane zufolge die Zahl der theologischen Lehrer um ein Individuum bey jeder Universitädt und jedem Lyceo, wo das theologische Studium eingeführet ist, vermindert werden würde, da die Kanzeln der Patrologie und Polemik, für welche ein besonderer Lehrer angestellt ware, an die Lehrer der Dogmatik übertragen werden.

6to. Ein Theil der dadurch in den quiescenten Stand verfallenden 7 Lehrer alsogleich bey den 3 dermal erledigten Kanzeln der Dogmatique zu Prag und der Moral und Pastoral zu Freyburg um so mehr untergebracht werden könnte, als eben diese Kanzeln mit jenen der Patrologie und Polemik in einiger Verwandschaft stehen; wohin gegen die 4 übrigen bey Curat Beneficien angestellt werden könnten.

7mo. dieser Vorschlag bei den gegenwärtigen theologischen Schülern keine andere Vermissung nach sich ziehen würde, als daß blos jene, die heuer Theologen des 2ten Curs Jahres sind, künftiges Schuljahr den ersten Theil der Dogmatique in den für die Schüler des 3ten Cours Jahres angewiesenen öffentlichen Vorlesungen nicht hören werden. Da aber nach der gegenwärtigen Einrichtung eben die Theologen des 2ten Cours Jahres nicht durch 4, sondern nur durch 3 Stunden des Tag öffentlichen Vor-

worden, auch den Aufenthalt der Alumnen im Generalseminarium von 6 auf 5 Jahre allgemein zu beschränken, und das 5te Jahr zu dem pracktischen Unterrichte zu widmem, und dieses um so mehr, als sie hierauf ohnehin in die bischöflichen Priesterhäuser überzutretten haben.

Zum Schlusse bittet die Hofkommission dem Hofrath Zippe über sein gutes und ordentliches Benehmen in diesem Geschäfte die allerhöchste Zufriedenheit zu erkennen geben zu lassen.

Den 10ten July. Da Seine Majestät in den meisten der persönlich angetrofenen Gebrechen durch ihre allerhöchste Entschliessung allschon selbst abgeholfen haben, kommt es mir noch auf sehr wenige specifische Gegenstände und deren Entscheidung hier an, und zwar

ad 1mum was den Unterhalt der Alumnen betrift, glaubte ich, daß nach dem Einrathen der Kanzlei nicht nur Einer, sondern alle Vorsteher, mithin so wohl Rector als Vicerectores, da sie die Hausväter der ihrer Obsorge anvertrauten Familie vorstellen, in regula mit den Alumnis in refectorio speisen sollen; desswegen blieb ihnen doch unverwehrt jezuweil, bald dieser, bald jener auszuspeisen.

Daß in Krankheitsfällen jedem Alumno die Wahl des Medici, in den er Vertrauen hat, freystehe, gründet sich ohnehin in der allerhöchsten Verordnung, wie es die Geistlichhofkommission in ihrem Vortrage selbst anmerket.

ad 2dum et 3um wäre ich mit dem Einrathen der Hofkommission sonderlich auch wegen der Vakanzen, als einer nach vollbrachter Arbeit wohl verdienten Erholungserlaubnis, dann wegen Reduzierung der Aufenthaltszeit der Alumnen in dem Seminario von 6 auf 5 Jahre um so mehr verstanden, als auch theoretisch theologische Lehrkurs dermal von 5 auf 4 Jahre reduziert ist, mithin für die praktische Seelsorgerübungen noch immer 1 Jahr übrig bleibt.

Endlich scheinet Hofrath Zippe für die mit so guter Ordnung vollbrachte Untersuchung zu verdienen, daß er der allerhöchsten Zufriedenheit darüber versichert werde. Eger.

11 h. ad 1mum bin ich mit dem vorstehenden Voto, in all übrigen aber mit dem Einrathen der Hof-Kommission einverstanden.

Izdenczy mp.
Simililer Hatzfeld.

---

lesungen beywohnen, so könnte der erwöhnten Vermissung leicht dadurch abgeholfen werden, daß diesen Schülern gleich heuer noch der erste Theil der Dogmatique mittelst ausserordentlichen Vorlesungen, die dem ordentlichen Lehrer dieses Faches gegen eine Remuneration aufzutragen wären, beygebracht würde.

Res. Aug.

Da der theologische Kurs hinfüro blos in den General Seminarien gegeben wird, so kann er zwar auf 4 Jahre hier vorgeschlageneremassen eingeschränkt werden, jedoch haben die Zöglinge das noch hiedurch erübrigende 5te Jahr zur vollkommenen Erlernung der Normal Schulmethode und einer ächten Catechisirungsart anzuwenden.

Mantua 6. Juny 1785.

Res. Aug.

Ad 1mum: beangenehme Ich das Einraten der Kanzley, im allen übrigen, aber jenes der geistlichen Kommission und kann auch dem Hofrath Zippe über sein gutes und ordentliches Benehmen meine Zufriedenheit zu erkennen gegeben werden.

Graf Hatzfeld.

Hermannstadt den 17. Juli 1786.

Dle vyšetřování dvorního rady Zippea ukázaly se v příčině vydržování alumnů tyto nedostatky: špatná strava, nedostatek oděvu, nutného zotavení a pohybu, nenáležité nakládání s nemocnými, špatně opatřené ložnice. Dekret dvorní kanceláře ze 27. července 1786 odstraňoval tyto nedostatky a spolu nařizoval, aby rektor a vicerektoři s alumny společně stolovali. V příčině literární stanovil zmíněný dekret, aby zřízeny byly příruční knihovny, jež měly býti opatřeny z části z duplikátů zabavených knihoven klášterních, z části z peněz, jež by se ušetřily z příspěvku na vydržování určeného (!), dále aby byly zjednány knihy ku přednáškám, jež alumnům při jejich odchodu měly býti ponechány, aby zavedeno bylo vyučování v hospodářství, jakož i aby byla konána denní repetitoria, zvláště v řeči národní, katechetická cvičení a přednášky kázání. Na podporu vzdělání mravního doporučovala dvorní kancelář veřejné přednášky a poučování, přednášky o celém postupném zdokonalení pospolitého života lidského, seznámení s císařskými nařízeními, omezení studia na pět rokův.[1])

Zjistilo-li vyšetřování dvorním radou Zippem vykonané různé nedostatky v příčině vydržování, jakož i literárního a mravního vzdělání alumnů v generálním semináři štýrsko-hradeckém, ukázalo se hned následujícího roku, že někteří z chovanců tohoto semináře přidržují se též bludných názorů dogmatických. Při zkoušce, které za dosažením vyšších svěcení chovanci z gorické diecese byli od sekovského biskupa Josefa Adama hraběte z Arca (1780—1802) podrobeni, pronesli z nich někteří věty na výsost pohoršlivé a heterodoxní v nauce o hříchu dědičném, o nutnosti křtu a jeho účincích, dále na otázky de ministro ordinis jim předložené, jakož i o breviři, že totiž jeho recitace nezavazuje pod těžkým hříchem. Z té příčiny odepřel jim biskup, ač jinak v ohledu církevně politickém přidržoval se úplně josefinismu a jediný ze sufragánů solnohradských pověstnou

[1]) Zschokke, u. d. str. 758.

punktaci emskou podepsal,[1]) uděliti žádané svěcení. Celá záležitost byla vyšetřována dvorní komissí ve věcech duchovních a při tom probírána také otázka, jak bylo by lze pro budoucnost takovéto případy zameziti. Duchovní komisse byla názoru, že chybil biskup, dav chovance zkoušeti od examinatorů, kteří „nedovedli rozlišovati podstatu náboženství od lidských přídavkův a ryzí nauku víry od theologických školských domněnek". Naproti tomu referent v uhersko sedmihradských duchovních záležitostech hrabě Sauer, jenž za nepřítomnosti barona Kresela předsedal v duchovní komissi, dokazoval, že odmítnutí kandidáti čerpali své odpovědi ze dvou špatných brošur bývalého učitele práva církevního pověstného Neuparera a stěžoval si do odchylky theologických přednášek od předepsaného systemu. Českorakouská dvorní kancelář dovozovala z těchto příhod, že biskupům nemůže býti nadále zadržováno právo dozírati na nauky seminaristům přednášené. Poněvadž státní rada s tímto názorem souhlasila, bylo dle rozhodnutí císařova ze dne 21. září 1787 nařízeno dekretem dvorní kanceláře ze dne 26. září téhož roku, aby pět z těchto chovanců bylo dáno na rok zpět do generálního semináře, ostatních deset však aby bylo znova zkoušeno a jejich odpovědi zaslány byly k nejvyššímu posouzení.

Spolu připojeno bylo obecné nařízení, že zkoušky pro ordinibus budoucně mají býti konány písemně, dále že biskupové a jich vikáři mohou navštěvovati veřejné školy, aby se přesvědčili o vyučování alumnům udíleném, jakož i že alumnové, než budou posláni ke konsistorní zkoušce pro ordinibus, mají býti před tím doma zkoušeni.

Učitelům a představeným generálních seminářů konečně bylo uloženo, aby ve veřejném vyučování a v soukromých rozhovorech s chovanci dbali náležité mírnosti a skromnosti. (P. d.)

---

[1]) Wetzer und Welte, Kirchenlexikon 2. Aufl. 5 Bd. sl. 1068.

Posudky.

Jiráskova husitská dramata. (Č. d.)

O slyšení u Františkánů nezachovalo se poměrně mnoho zpráv. Úřední záznamy notářovy se ztratily a my zůstáváme většinou odkázáni na Mladenovice, který při prvním přelíčení vůbec nebyl, k druhému a třetímu dostavil se pozdě.[1] Proto také Mladenovic zaznamenal jenom, co čerpal z vlastní zkušenosti a my proto dobře rozumíme kusosti jeho pamětí o této části processu. V takovém případě může samozřejmě dramaturg použíti své fantasie k vyplnění zející mezery, ale je záhodno, aby se tak dálo pokud možno ve shodě se skutečností. Tak tomu zde není.

P. sp. vyličuje (280—281) veřejné slyšení tak, jakoby na něm Hus vůbec nepřišel k slovu, aby obhájil se proti článkům falešně sobě přičitaným. Na falešné články nemohl při veřejném slyšení nikterak sobě stěžovati. Komise majíc tuto výmluvu od ledna (1414) ještě ve zdravé paměti, zařídila proces tak, aby Hus nemohl na něco podobného poukazovati. Petr z Aliaku „u každého článku tázal se Husa, zná-li se k němu a tvrdil-li Hus, že není tak v jeho spise, dal jej kterémusi anglickému biskupovi čísti v souvislosti z vlastního exempláře Husova. Sněm nemohl pak pochybovati a Husovi nebylo lze popírati, že článek tak v jeho spise jest, ba v několika případech konstatoval předsedající kardinál, že článek jest v souvislosti horší, než jak jej mistři uznali.“ [2]) Tedy při každém článku byl Hus tázán, zda-li je s obsahem jeho srozumĕn či ne, ale u Jiráska se o podobných dotazech Alliakových vůbec nedočítáme a Hus mluvící jest nám předváděn jako Hus umlčovaný, jak nasvědčuje tento výjev:

Hus: V tom spise svém —
Hlasy (ze všech stran): Svědectví! Svědectví! Ať odvolá!
Hus: Uvádím svědectví.
Křik jej přehluší.
Hlasy: Ať mlčí! Jaká opovážlivost!
Hus (usedne).
Michal: Aha, umlkl, přiznává se.
Hus (vyrazí): Jen mne nechte promluvit! (Ke králi a kardinálům): Popřejte mi slova! (281.)

Tak vypadalo podle Jiráska svobodné slyšení.

Divíme se, jak na některé články (dle Jiráska) mohl Hus odpovídati, když vůbec proti němu podány nebyly! Tak na př. mu

[1]) Sedlák, Hus, 336.
[2]) U. d. 339.

kdosi vytýká, kterak v Čechách „svátost krve Kristovy v hrncích posvěcují.“ (281.) O tom se dočítáme z Mladenovice, jenom že věc nesouvisí s veřejným slyšením u Františkánů, jak p. spis. chce. V polovici května si deputace pánů českých stěžovala na biskupa litomyšlského ohledně šíření podobných řečí (Doc. 256—258), který hned na to se proti nim ohradil (u. d. 259). Autor, nemoha samo sebou uvésti, která osoba podobné věci Husovi předhazovala, velmi obezřele napsal, že to volal — „hlas“. (281.) U Mladenovice (55) shledáváme se sice s podobnou scénou, ale ta je v podstatě jiná nežli u Jiráska. Mladenovic vyličuje jako příčinu bouře nepoddajnost Husovu, který nechtěl na jednotlivé články odpověděti slovy „ano“ nebo „ne“, nýbrž dával se do rozvláčného vykládání. Tedy přílišné řečňování bylo příčinou roztrpčenosti. Podle Jiráska však činili tak členové koncilu, aby Hus — chystající se na obranu — nedostal se k slovu! Jirásek opět záhadným způsobem zcela jistě věděl, že Michal de Causis na něho volal: „Aha, umlkl, přiznává se“, třebas v Mladenovicovi (55) se žádná osoba při těchto slovech určitě neoznačuje.

Když ale dává stále Husovi mluviti o falešných článcích, přesvědčme, jak se to s nimi má. Dr. Sedlák (Proces kostnický, Studie a texty, II, 5 n.) po pečlivém srovnávacím studiu dospěl k tomuto výsledku: „Při tom stavu věcí nelze se věru ubrániti údivu, slyšíme-li, jak Hus rozhodně prohlašuje: „quos false extraxerunt“ a jak Mladenovic po něm opakuje: „quos Palecz false et inique extraxerat.“ To není pravda! Články Pálčovy nejsou vyňaty lživě, nýbrž pravdivě! Hus to v odpovědech částečně sám přiznává. U článku 2. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 13. 14. 15. 16. 25. 26. 29. 30. 33. 34. — tedy u plné polovice článků Pálčových — nečiní žádné námitky, jen tu a tam článek vysvětluje neb uvádí text svůj úplněji z čehož právě lze viděti, že Páleč cituje doslovně; u článku pak 1. 3 4. 5 12. 24. 27. 28. 31. 32. praví sice, že ten výrok není v jeho spise, ale hned jej uvádí sám, tak že se lze snadno přesvědčiti, že ten výrok v jeho spise jest, třebas Páleč citoval poněkud volněji. Zbývá tedy 7 článků, jež Hus úplně odmítá, totiž 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. Z těch jest 18: „Důstojnost papežská má svůj původ od císaře římského“ ve hl. XIII ve formě: „A jest patrno z kronik, jak vznikla moc papežská: neboť císař Konstantin . . .“ (Pozn. 3. česk. překl. Spisy I, 328.) Článek 20.: „Papež nepodobný životu sv. Petra nemá se zváti papežem neb náměstkem Petrovým, ale spíše antikristovým“ jest ve hl. XIV v podobě otázky: „Žije-li však těmto ctnostem na odpor . . . jak jest pravý a zjevný náměstek Kristův nebo Petrův a nebo spíše náměstek antikristův . . . ? (Pozn. 1. Tamže 333. Hus to místo sám cituje něco dále při čl. 21.) Článek 21. „Pap ž v životě nepodobný není pravý představený aniž kardinálové jsou nástupci apoštolů, ale jidášové, zloději a lotři“ jest Pálčem upravena z věty Husovy: „Papež není zjevný a pravý nástupce knížete apoštolů Petra, žije-li v mravech protivných Petru, a vyhledává li lakomství, pak jest náměstek Jidáše Iškariotského . . . a stejně patrně nejsou kardinálové zjevní a praví nástup-

cové sboru ostatních apoštolů Kristových... pak jsou zlodějové a lotři." (Pozn. 2, Tamže 334. n.) Z této druhé části vznikl čl. 19., jehož začátek jest na str. 330. řečen o papeži. Článek 22.: „Papež jest ona šelma, o níž praví se ve Zjevení sv. Jana: Dáno jí i bojovati se svatými" není sice v této formě u Husa, ale v hl. XI (str. 321) jest toto místo z Apokalypse uvedeno o moci duchovní s jasnou tendencí proti papežství. Tamže vyzývá Hus věřící, aby se moci té šelmy nebáli, odkud tvoří Páleč článek 17. Konečně čl. 23.: „Kdo může volně kázati proti zákazu papežskému" jest volně podán z hl. XVIII. „Proto každý kněz, který nehledá vlastní slávy, ale cti boží... má znamení... že jej poslal Bůh" (str. 360.) — Takto prokázáno, že vyšetřující komise (koncem r. 1414) mu nepřikládala žádných článků, jimiž by býval neučil, nebo které by v jeho spisech obsaženy nebyly. O veřejném slyšení pak jsme již pravili, že při každém článku byl Hus tázán, zda-li mu učil či ne, čímž nějaké falešné přičítání článků je nemyslitelno. Jakým právem p. sp. stále klade do úst Husovi výmluvu, že ten neb onen článek není v jeho spisech?

Nejpodrobnější zprávy nám zachoval Mladenovic o třetím slyšení, na němž měl osobní účast. Proto jí budeme věnovati zvláštní pozornost za účelem konstatování historičnosti Jiráskova Husa. Opomíjejíce méně významné výroky a scény, naznačujeme tyto hlavní body:

Ve výjevu, v němž Alliak a Zabarella doporučují Husovi, aby se poddal rozsudku koncilu (Mladenovic, 98 n.) nevystupuje biskup augsburský a mnich, jejichž osob p. spis. zneužívá k zlehčení nauky o neomylnosti. Jest to však útok velmi nezdařilý, neboť p. sp. jím netoliko nic nevyvrací, nýbrž naopak dokazuje svou naprostou neznalost příslušného dogmatu. Kdyby věděl, že papež, učí li neomylně, má mluviti jako doctor ecclesiae publicus buď sám, anebo s ostatními biskupy zároveň (= koncil), že musí definovati, předmět pak se má vztahovati na věci víry a mravů, pak nikdy by proti neomylnosti býval nepoužil tak směšného argumentu, jako tohoto:

Augšpurský: Co svatý sbor ve jméno svatého ducha prohlásí, to nutno bez odporu poslechnout —

Mnich (za Husem): Kdyby svatý sbor vyslovil, že máš jen jedno oko, ačkoli máš obě, musíš vyznat, že tomu tak jest. (287.)

Poněvadž tento velmi „zdařilý" argument v Mladenovicovi (97 n.) není, pak také marně se na témže místě pídíme po Husově odpovědi k vybájenému mnichovi: „A kdyby celý svět to říkal, nemohl bych to uznat bez odporu svědomí. Chatrný tvůj příklad."

Odpověď Husova na radu Alliakovu, aby se podrobil a odvolal, podává Jirásek ve smyslu opačném. Kdežto dle Mladenovice (98—99.) Hus poukazoval na články sobě neprávem přičítané, podle Jiráska odpůrcové „byli postiženi, že klamně vybírali kusy z mých knih." (287.) Bližší srovnání textu Mladenovicova a Jiráska dokáže nejlépe, jak p. spis. si látku přizpůsobil.

Mladenovic (98—99).

„Nejdůst. otče! Hotov jsem po korně poslechnouti sboru a dáti se poučiti. Ale prosím pro Boha, abyste mi neráčili klásti osidla zatracení, abych nebyl nucen lháti a odpřisáhnouti ty články, o nichž — Bůh mi svědek a svědomí — nic mi není známo: a svědkové proti mně vypovídají, co mi ani na srdce nikdy nevstoupilo a zvláště o tom, že po posvěcení v svátosti oltářní zůstává chléb hmotný. Ty však, o nichž je mi známo a jež jsem v svých knihách položil, chci — po naučení o opaku — pokorně odvolati. Ale abych všecky články sobě přikládané odpřisáhl, z nichž mnozí mi bohdá falešně připsáni jsou, připravoval bych si lží osidlo zatracení, ježto odpřisáhnouti, jak se pamatuji, že jsem čítal v Katholiku, jest odříci se bludu dříve drženého. Ale ježto mi mnohé články byly připsány, jichž jsem nikdy nedržel ani na srdce mi nevstoupily, proto se mi zdá proti svědomí je odpřisáhnouti a lháti".

Jirásek (287—288.)

Šedesát doktorů, nejdůstojnější otče! Jest velká jejich učenost, velký jejich rozum. A přece byli postiženi, že klamně vybírali kusy z mých knih, nebo že z nich ujímali a zase přidávali celé vymyšlené kusy, z nichž žádný nebyl v mých knihách psán a jimž jsem jak živ neučil. A nechtěli a nechtějí mně dát poučení a praví: Ty se musíš poddat rozhodnutí svatého sboru. Toť jejich poučení! Koncilium na jedné straně a na druhé svědomí. Svědomí, nejdůstojnější otcové. Mám odpřisáhnout a připustit, že články mé jsou bludné, že články křivými svědky mě přisouzené jsem držel, kázal. Toho nemohu, nesmím. Odvolám, jen budu-li poučen. Jednám, jak jsem přesvědčen, jak svědomí mně káže.

Dle Mladenovice (u. m.) mu na ta slova někteří řekli: „Ne, ne, to není odpřisáhnouti". A mistr řekl: „Tak jsem četl, že je odpřisáhnouti". A mnozí křičeli, když se svědomí dokládal, pravíce: „A snad by tvé svědomí nikdy neříkalo, žes bloudil či bloudíš?" Jirásek (288) místo toho napsal: „Hlasy odporu, repot, hrozby". Kde jsou ty hrozby?

Žádné místo není tak překrouceno, jako Pálčova výpověď o popravě tří mládenců pražských. Řekl toto: Král zakázal pod trestem smrti brojiti proti hlásání odpustků. Zmínění zákaz porušili a byli dle něho na hrdle trestáni. Za chvíli pak se dovolával samého Boha za svědka, že mluví pravdu. Jirásek vylíčil věc úplně jinak. Dle něho Páleč udal, že Hus bouřil lid proti papeži — a k tomuto nikdy nevyslovenému svědectví Pálčovu připojuje jeho zapřísáhnutí o pravosti svědectví.

Mladenovic (106.)

A Páleč vstav řekl: „Ježto král přikázal vyhlásiti veřejně, aby

Jirásek (289.)

Páleč (vstane, obrácen k Husovi): A zda-li také odvoláš a vy-

nikdo bullám papežským neodpíral a tito odporovali jim veřejně, tedy mocí onoho přikázání královského byli sťati — a ty on prohlásil za svaté: pročež čtěte v jeho knize „O církvi“ kap. 20. F. a uvidíte, jak je on za svaté prohlásil“.

vrátíš, žes bouřil lid proti svaté stolici, proti papeži, žes ty tři sťaté mládence blahoslavil jako svaté, ty mládence, které král dal popraviti, poněvadž se rouhali a v kostele.

Mladenovic (108)

. . . povstav Páleč . . . řekl: „Nejjasnější kníže a nejdůstojnější otcové! Dokládám se Vaší jasnosti a Vašich důstojností a Boha na před, že při tom, v čem jsem proti němu postupoval, nečinil jsem toho z nějaké zlé horlivosti nebo nenávisti osoby, Bůh mi jest svědek, ale toliko proto, abych dostiučinil své přísaze, kterou jsem vykonal, ježto jsem doktor bohosloví, ač nehodný. Proto jsem to učinil“.

Jirásek (u. m.)

Páleč (vpadne). Nejdůstojnější otcové, zapřísahám, že jsem v této při nic neučinil ze zášti, nýbrž, abych splnil přísahu, kterou jsem přísahal jako doktor theologie.

Jak vidno, přidal si p. autor nařknutí Husa z pobuřování lidu a vypustil zase slova, jimiž Páleč dokládal své tvrzení o prohlášení tří mládenců za svaté na základě Husova spisu „O církvi“. (P. d.)

A. Neumann.

* * *

František Kašpar, Vexilla Regis. Básně. Nákladem vlastním Nicov u Plánice 1908. Str. 55. Cena 3 K.

V krátké poměrně době třetí básnická sbírka Kašparova potvrzuje celkem, co tu bylo řečeno o něm před rokem, když překvapil náhle literární veřejnost svou vyspělou a silnou první knihou „Granátová jablka“. Nepopíratelným jejím úspěchem rozpjala se do šířky i zmohutněla jeho křídla. Nadán neobyčejnou obrazivostí tvoří si svůj sloh, jenž někde skoro marnotratně rozhazuje a kupí bohatství obrazů, většinou nových, neopotřebovaných a při tom přirozených i básnicky působivých. Dosavadní, převahou duchovní, náboženská poesie zabarvena je v poslední knize novým prvkem — vlasteneckým. Proniká již v některých básních první části („Zelená hora“, „Vlast“), plně pak zní v celé druhé části, obsahující cyklus „České mše“. Při mši, již slavil r. 1917 na hrobě sv. Václava na hradě pražském, vzpomíná básník současných osudů svého národa, jeho muk a krvavých obětí, po nichž musí přijíti nová, svobodná a duchovně bohatá budoucnost.

Příznačný je tu především básníkův optimismus, s jakým pohlíží na duševní, zvláště náboženský stav českého národa. Lituje

sice s počátku, že národ nesklání se k zemi s touže věrou jako on: „Hlavu a srdce odklonil od azuru, přeplnil zemí svá ústa, s hrudou i duše mu srůstá“ — domnívá se však, že současné utrpení vrátí jej zase víře: svist bičů v pěsti katově mění prý si národ v „metly askese“, povznáší se v snění nad zemi a sklání-li se k ní přece, „hledá si v kajícím gestu královskou svoji cestu po stopách, kde šel Kníže“ (40.) Celý národ — těší se básník jinde — ohýbá se v něm nad ostatky sv. Václava a pije z nich zázračnou sílu, by setřásl tíži okovů. „Pochodeň planoucí víry mu na pochod vítězný hoří, a meč, co odkázal Václav, v hruď černou svých nepřátel noří“ (41.) Hrobaři přišli zakopávat národ, však sudba Páně změnila jejich zlobu: pod jejich rýči objevila se a jak antické sochy svítí spanilá krása víry, již přinesli svatí bratří a již zaséval sv. Kníže (43.)

K tomuto náboženskému optimismu pojí se pak i záblesky mírného messianismu. Podobně jako kdysi Mickiewicz nebo Krasiński a u nás Neruda („Zpěvy páteční“) vidí ve svém národě vyvolený národ boží, jenž trpí, obětuje se a tedy i zvítězí jako Kristus. Otec vždy trestá, koho miluje; „proto tak bolestná jest národa mého cesta trnitá, nepřátel těžký nájezd“ (51.) „A zřím, jak s Kristem trpícím jsou vzdáni zloby liticím i moji bratři rodní. Je národ žertva obětní. Krev jeho skvrny smývá . . .“ (45.) „O přijmi tu krev obětní a dej nám za ni výměnou veselou svatbu svobody s bratrskou láskou plamennou“ (49.) „Čeho se bojíš, stádo vyvolené? V ohradě hor jsi vlky obstoupené, však Otcem království máš zaslíbené, a Syn tě na královskou pastvu žene“ (52.) Kristova zmučená tvář je básníku zrcadlem našeho národa a tedy i jeho slávou. „Trní a krev a sliny mučňů Tvých vzácná je čest; jak líce Tvé vzkříšením zmládly, po mukách dej nám zkvést v bohatý život“ (53.)

Krasiński a ostatní velicí básníci messianismu nespokojili se ideologií trpného mučenictví, ale vyvodili ze svých snů další praktické důsledky. Národ musí si svého vyvolení také zasloužiti, musí se stále mravně zdokonalovati, aby se přiblížil sám ideálu Kristovu a svatými činy šířil na zemi království boží. „Nechtěj mukou spěti“, volá Krasiński, „marné slávy věnce — léčka na šílence!“ A modlí se: „Dej nám, o Pane, svatými teď činy uprostřed soudu toho vzkřísit sebe!“ Náš básník snad sám tuší, že jeho optimistické názory o náboženském obrození českého národa za války jsou zatím jen snem — aspoň v úvodní básni mluví o „královské korouhvi“, kde na líci vítěz-národ vstává ze hrobu, na rubu však dosud vrah mává nad obětí mečem . . . Ve významu ovšem vlastním, ale také mravním. A tu pak nestačí národu opájeti se kouzlem muk a těšiti se, že Václavův meč vnoří v černou hruď nepřátel . . . Po pašijích bude i tu třeba mužné písně „svatých činů“. Zapěje nám ji také náš básník? Naznačuje to aspoň ke konci v prosbě:

Z Kristova Těla ať mohutně rosteme,
spojené údy;

čím víc nás trhají, tím hloub ať vzrůstáme
do svaté půdy,
a dorostem koruny dvojité:
pro dvojí vlast královskou uvité!

Čeněk Klier, Pouta. Lidový román o čtyřech dílech. Nakl. E. Šolc v Karlíně 1918. Stran 224.

V románě mluví se a deklamuje mnoho o nejrůznějších poutech. Každý člověk — dokazuje doktor Plachý — musí žíti v poutech, které (?) víží ho k jednotlivým osobám i k vyšším svazkům společenským, k rodině, společnosti, obci, vlasti atd. Na těchto poutech zakládá se vůbec lidský život, z nich vzniká dobro i zlo, všechny lidské city od nejhlubšího žalu až k nejvyššímu blahu . . . Tyto zásady spis. znázorňuje na mladém snílku, techniku Čermákovi, jenž chystá se kráčeti životem bez pout „za jasnými ideami volnosti a bratrství v práci". Chce býti apoštolem nové myšlenky „volné práce dělnické": míní totiž zaříditi továrnu tak, aby dělník byl skutečným druhem továrníkovým, maje úplnou volnost pracovati tolik hodin, kolik mu libo. Zatím však upadne do pout smyslné vášně k dceři továrníkově, potácí se v nich dlouho slabošsky, utápí se v citech, chce přetrhati nedůstojná pouta, ale přetrhávají je jiní a pomáhají mu obětavě uskutečniti prvotní jeho plán: Čermák stává se továrníkem a provádí své sociální theorie, ale brzy poznává, že i samostatný podnikatel je v poutech poměrů obchodních a hospodářských. Když podnik jeho se ztroskotal, stává se zase podřízeným a dochází konečně pravého štěstí v poutech čisté, obětavé lásky. Spisovatel svým prvním, pokud vím, románem chce zřejmě poučovat, varovat i povznášet, ale upadá často v mnohomluvnost, rád vplétá do děje všeobecné sentence, úvahy i zvolání, na př. „Ty vznešené srdce mateřské!" atd., leckde zaráží naivnostmi v hovorech i jejich scenování, takže některé výjevy, jež měly býti nejvážnější, budí úsměv. Překvapuje také množství často hrubých mluvnických chyb.

Tréval-Viola, Stříbrné své vlny voda vyleje... Román. Praha 1918.

Román spisovatelské dvojice chce býti historií mravního a částečně i národního obrození českého člověka, kterého životní osudy zavály do Vídně. Jest to mladý, vědecky pracující, po smrti strýcově i značně bohatý lékař vídeňský dr. Eineigl, jehož duch zmalátnělý několikerým erotickým zklamáním ocitne se až na pokraji duševní choroby a zoufalství. Pokusí se i o sebevraždu, odhazuje přes palubu „krásné dogma idealismu o čisté, jediné lásce v životě", poddává se halucinacím a chimérám o mimosvětském spojení duší, omlouvaje se dědičnou disposicí a pokládaje se za výjimečného jedince. Zachraňují ho jiní, nutí jej k činnosti, vzbuzují zájem pro českou literaturu a české poměry,

až konečně obrodné dílo dokoná čistá láska k prosté, domácně vychované, třebas prý trochu „bigotní“ české dívce.

Jak patrno, zůstal spis i zde věren svým oblíbeným pochmurným thematům chorobných duševních stavů, jež zpracovává s použitím svých odborných lékařských vědomostí i se zájmem bystrého psychologa. Zatěžuje to mnohdy i jeho sloh, svádí k četným i zbytečným odbočkám, jinde zase působí dojmem schematičnosti, ale přes to celek — na rozdíl od některých dřívějších prací — vyznívá na usmířenou se zdravým, ideálním životem. Neboť duch — vysvětluje spis. název i vůdčí myšlenku svého románu slovy závěti zemřelého strýce lékaře — duch, jenž neutonul ve všedním shonu, stále pronikán je neviditelnými prvky, nasycen jimi noří se do hloubky, ne aby zahynul, ale jako některé do podzemí zapadající řeky, aby rva a rozbíjeje se o ostré hrany soutěsky, nabera neznámých sil, pročištěn vylil své stříbrné vlny do výsluní daleko od místa, kde prvotně zapadl.

F. X. Svoboda, Z lesů zaznívá zpěv. Román. Praha 1918.

O nové knize Svobodově je těžko říci něco nového. Po mužských hrdinech posledních větších románů vrátil se zase ke svým oblíbeným dívčím postavám, vzrušujícím se vzněty svých prvních lásek. Je to zde zvláště Milada, kupecká dcerka z města, duše celkem mělká a ješitná, jejímžto hlavním půvabem jsou krásné oči a hlavním zaměstnáním ustavičné dopisování. Okouzluje se ješitně dvěma svými ctiteli, starým lékárníkem a mladým studentem Sýkorou. Při tom blouzní stále o „zpěvu po lesích“ a o „lásce osvobozující“, jež by ji náhle přepadla. Splní se jí to, provdá se za lesníka, ale kouzlo z muže, přímého a prostého, brzy vyprchá. V lesní samotě teskní po obdivu, opojuje se dopisy svých bývalých ctitelův, ale po náhlé smrti mužově poznává, že i její kouzlo vymizelo: Sýkora volí raději její značně mladší sestru. Z ostatních postav nejpečlivěji je kreslen starý lékárník, jenž promarnil mládí i mužný věk tichou, vzdychavou láskou k matce Miladině, ve stáří pak stává se směšným žárlivou láskou k oběma dcerám. Jako jindy vypravuje Svoboda svůj zajímavý příběh pružně, životně a při tom zcela jemně, místy jej přibarvuje tesknou melancholií nesplněných tuh. *M.*

Knihovna lidu a mládeže.

Alois Jirásek, U nás. Nová kronika. Část III.: Osetek; část IV.: Zeměžluč. Praha. — O první části této kroniky (Úhor) psáno bylo v Hlídce r. 1898, o druhé (Noviny) r. 1900. Třetí část: Osetek líčí další práci hlavního hrdiny, buditele kraje Náchodského, faráře v Podolí, P. Havlovického. Úhor poněkud vzdělán, jen třeba tuto novinu oseti. Osetkem může býti hlavně pokolení mladé. Proto ujímá se P. Havlovický sirotka Hilmy, jevícího velké nadání k malířství, a

posílá ho na školu malířskou do Prahy. Leč choroba schvátí tohoto nadaného mladíka v předčasný hrob. Podobně pomáhá na studie mladému Kalinovi, synu kostelníkovu, a později synu učitelovu, Františku Černému, zjednav jim místa vokalistů u křižovníků v Praze. Zvláštní přízni jeho těší se mladý Klimeš, jemuž z otcovského majetku nic nezůstalo, který však přičinlivostí svou mohl všem mladým sloužiti za vzor. Klimeš oženiv se s mladou Šimkovou, vdovou po hostinském v Padolí, jejíž živnost valně povznese, stává se hlavní oporou P. Havlovického v jeho idealních snahách. Vlasteneckému nadšení P. Havlovického dostává se nové vzpruhy setkáním s mnohými vlastenci při korunovaci krále Ferdinanda v Praze a schůzkou s Klicperou při jiřinkové výstavě ve Skalicích. Tak seménko P. Havlovického zaseté pomalu klíčí a vzbuzuje krásné naděje; ovšem že tu a tam leccos rušivého do činnosti jeho zasáhne.

Není totiž člověka, jehož by v dobrých snahách jeho nestihlo nějaké sklamání. Tak děje se i P. Havlovickému, jak líčí spisovatel ve IV. části kroniky, jež nese název: Zeměžluč. P. Havlovický vida rostoucí bídu tkalců v kraji, by rád lidu také hmotně pomohl, a proto chápe se myšlenky bratrem Vincencem, šichtmistrem v Uhrách, nadhozené: hledati v Padolí uhlí. Když bratr jeho Vincenc, vstoupiv do výslužby, přistěhuje se k němu do Padolí pustí se společně do kutání za uhlím. Ale pokusy na různých místech učiněné končí všude nezdarem. To uvádí P. Havlovického i do peněžní tísně a zkrušuje mu život i v nové faře, kterou jemu patron postaví. K tomu i druhý bratr Anton, mlynář, na něho se obrací o výpomoc. Také neušetřen pomluv zlých hub. Jediné, co se mu ještě podařilo, bylo, že jeho přičiněním zavedeny v kraji tkalcovské školy, aby tkalci jemnější prací mohli soutěžiti. Okolnostmi často sklíčován těžce nese mnohé věci, když tu po dvacetiletém působení v Padolí dostává se mu fary v Náchodě a on stává se vikářem. Odcházeje z Padolí mohl s dobrým svědomím uvažovati (str. 396): Na tom úhoru pracoval dvacet let. Dvacet let a snad ne nadarmo. Viděl před sebou z pustiny pole, v nich černající se aleje stromů, lípy u hřbitova a kostela, jež všechny on zasázel, viděl hojnější sady sousedův, jež učil stromy pěstovat i půdu lépe vzdělávat. Leccos tu spravil. Mnohé semeno padlo na skálu, mnohé mezi trní, ale leckteré přece se ujme, zvláště v mladém pokolení. Leckdes ostal ještě úhor, leckde však však už novina. — Pán Bůh jim žehnej všem!

Jako vikář věnoval zvláštní pozornost školství. „Školy jsou zlatý důl, tam se vyváží mnoho zlata pro život. Teď budu mít lepší příležitost, větší působení“ (40.) Ovšem bouřlivý rok 1848 uškodil v mnohém směru. P. Havlovický dlouho se netěšil faře v Náchodě; podlehnul chorobě z přepracování. Zakusil na sobě: Země nevydala bohatství, nýbrž jen starosti, trýzeň — zeměžluč. Přece však měl pravdu přítel jeho, farář Bojek, když při kladení těla jeho do rakve pravil: „Josefe, Josefe, blahobyt lidu, duševní i hmotný, byl tvým heslem a snahou. Pracovals, bojovals, a vlastní krev — a nevděk, neuznalost, a nerozuměli ti. Pán Bůh ti odplať — —“. P. Havlovický

tu líčen jako povaha ušlechtilá, a sklidil neuznalost. Leč kolik kněží chová stejně ušlechtilé snahy a sklízí — neuznalost, a to nejen od toho prostého lidu, který snahám těm nedovede mnohdy porozuměti, ale právě od vzdělanců, kteří těm ušlechtilým snahám staví se na odpor, poněvadž pro ně pracuje — kněz. — Z vedlejších osob věnováno nejvíce pozornosti rodině Dušánkově, jehož dcera zamilovala se do učitelského Kallisty, avšak přičiněním rodičů provdala se nešťastně za zámožného Dománě z Bezdékova, od něhož konečně utekla a živila se po náhlém skonu otcově v Praze „světačením“, prodejem pláten ve světě. Poněkud pozornosti věnováno též panu komisaři v Padolí, Ondřeji Tuschlovi, jehož činnost pěkně vylíčena. Celkem možno kroniku „U nás“ doporučiti hojně čtenářům.

Alois Jirásek, Rozmanitá prosa III. Praha. — Svazek ten obsahuje několik obrázků a studií. „Talacko“ seznamuje nás se životem pana Talacka rytíře z Ješetic před r. 1848 na jeho panství Bratronicích a jeho každoročními zájezdy do Prahy na zimu. Ve „Ztracencích“ líčí se osud tří uprchlíků ze zajetí pruského po nešťastné bitvě u Ustřehoma a jejich pomoc, které poskytli majiteli dvorce proti plenícím Prusům, při čemž všichni tři zahynuli. „Z pamětí samotářových“ podává nám četné zprávy o poměrech vynikajících mužů v letech 1830—1848, obzvláště pak z r. 1848, jehož bouřlivých událostí pisatel zápisků František Emanuel Velc hojně se súčastnil.

Ostatní studie týkají se literární historie a pak různých míst, jež jsou v nějaké souvislosti s historickými prácemi Jiráskovými. Zajímati budou jen čtenáře vyspělé.

Alois Jirásek, Písničky a jiná prosa. Praha. — Písničky, jimž naučila stará Kulichová Rozárku, dceru správcovic na zámku Střezmírském, přivedly dědice tohoto panství, náležejícího starému baronu Malovci z Malovic, Jeníka z Bratřic, důstojníka v císařském vojsku, že se do ní zamiloval a chtěl ji pojmouti za manželku, jako byl učinil jeden z předků Malovců, vzav sobě za manželku Olivovou, dceru kantorovu. Rozárka však miluje již praktikanta hospodářského Hlena, jehož ženou se stává.

Dále následují tři z prvních prací Jiráskových. „Felice Tankredo“ líčí bezcitného plukovníka, který neušetří ani své milovnice Sidonie, když mu s pobočníkem ujede. Za to mu pobočník přisahá pomstu, kterou později též vykoná. — „Turečkové“ líčí osudy a konec pluku, jehož setníkem byl pověstný Tureček. — „Markytánka“. Tonička, dcera po důstojníku, jest markytánkou ve vojsku při obléhání Nového Města nad Metují r. 1715. Zamiluje se do mladého důstojníka Simoniče, a ten do ní, a opovrhuje rytmistrem Vránou, který si dovolil i neslušný útok na ni. Při té příležitosti ujal se jí Simonič a tasil proti představenému svému zbraň, začež odsouzen k smrti. Tonička však mu pomohla k útěku, který se zdařil. Načež oba ve šťastném manželství žili v Charvatsku. Ostatní články jsou studie: Z barokové Prahy, lidopisné črty a studie z literární historie. Všechny tyto poslední zajímati budou jen sčetlé čtenáře. *A. S.*

Rozhled

náboženský.

Alex. Löwentraut, pastor v Lužici, vydal vloni k protestantskému jubileu spis: Svatá církev obecná, kterým se zasazuje o spojení církve protestantské s katolickou, jíž v mnohých bodech dává se za pravdu. Evangelické církvi vytýká, že se odcizila od své matky, totiž církve římské tou měrou, že skoro úplně ztratila smysl pro spojení s ní. Přes to smíme však doufati, že může dojíti ku spojení „největšího slohu" s církví starou, a uvádí také důvody pro potřebné spojení. Pravá jednota je v církvi katolické, jíž se snažila od nejstarších dob zachovati. „Má-li církev jako lidská společnost trvat, musí být jednotně spravována. Kdyby ještě nebylo pro ni žádného jednotného vedení a vlády, věru musilo by se co nejdřív najíti" (18.) Löwentraut ani dost málo nepochybuje, že nástupce apoštola Petra je hlavou církve. Nejvyššího úřadu papežova si církev vždy nejvíc vážila a tím splnila se na ní slova Páně: Hle já s vámi jsem po všechny dny až do skonání světa" (Mat. 28, 20.) Přese všechny bouře zůstalo papežství pevným a tím ukázala se jen jeho nerozbornost.

Jednotným vedením církevním je též jednota ve víře umožněna. Protože pravda jest jen jedna, může být i víra jen jedna. O Katechismu římském, který obsahuje věroučné články církve katolické, praví, že vyniká „přehledností, jasností, důkladností, ucelenosti a bohatostí, především však svou církevní jednotou, čistotou a vznešeností". O úctě svatých, nauce o očistci a odpustcích dí, že nejsou žádnou příčinou k rozkolu, ačkoli se jich často užívá jako „strašáků", jimiž má být svět odpuzen od církve římské.

Předmětem obdivu je lužickému pastoru jednota v bohoslužbě, jejímžto střediskem jest oběť mše sv. „Ano, to nutno nám bezpodmínečně připustiti, že v této slavnosti mše vězí přitažlivá síla katolické bohoslužby, které holá bohoslužba (der kahle Weltgottesdienst) církve evangelické pozbyla a ztratila, protože se vzdala porozumění té svátosti jako oběti . . . sie hat in diesem Stücke, wie man zu sagen pflegt, das Kind mit dem Bade ausgeschüttet . . . Vraťme se proto zpět k první lásce církve katolické" (54.)

Tvůrkyní nové kultury křesťanské je dle Löwentrauta církev katolická; v ní je pravá jednota a proto může být jedině tato církev cílem spojení. „Náboženská roztržka byla příčinou všeho vniterního církevního a politického rozkladu" (56.) Cesta do Říma jest mu cestou jedinou k církevní jednotě. „Má-li být lidstvo spaseno a má-li dojít míru, chce-li být majetkem božím, kněžským, královstvím a svatým národem, musí konečně býti jeden ovčinec a jeden pastýř t. j. jedna svatá, obecná církev. Všechny modly, ať jsou kteréhokoliv druhu,

musí padnout, všechna rozdvojení musí přestat, všechny vlastní názory a mínění musí být odstraněny . . . Láska a milosrdenství boží musí všechna srdce naplnit a spravovat . . . Tak jako víra bez skutků je mrtvou, jest i království boží bez politiky mrtvým. Die Politik aber des Reiches Gottes ist, wenn es anders zu Stand und Wesen, Geltung und Einfluß, Regierung und Herrschaft kommen soll: Einheit, Reinheit und Hoheit der Kirche" (71.)

L. doufá v hromadný návrat protestantů do církve katolické. Zajímavo, že právě kdy v našem národě vyhrožují některé listy, že „súčtují" (!) po válce s římskou církví, volá evangelický pastor: „Zpět k této církvi, protože jest jedině pravá".

Otázku hodnoty v katolické dogmatice projednal prof. frýburské university (Breisgau), Engelbert Krebs, ve své zahajovací řeči akademické. Žádný pojem nehraje ve filosofii Windelbandově a Rickertově tak veliké úlohy jako pojem hodnoty. Windelband rozlišuje přesně mezi vědami bytí a vědami hodnot. Tím, co je, zabývá se jenom věda přírodní, hodnotami, jež tvoří a určují směr našemu životu, zabývá se však filosofie a je při tom nezávislou na poznatcích bytí samotného. Výslovně dí Rickert, že filosofii jedná se o pochopení kultury a nikoliv o pochopení přírody. „Tím, že se odvažuje logikou, ethikou, esthetikou a náboženskou filosofií čtyři veliké obory kulturní: vědu, mravnost, umění a víru na základě platných hodnot pravdy, dobra, krásna a svatosti pochopit, staví si nejvyšší úlohu, kterou věda dnes ještě může míti vedle probadání veškeré skutečnosti jednotlivými disciplinami" (Nachruf auf Windelband 11.)

Názor o světě lze jenom na základě nauky o hodnotách zbudovati a nikdy ne na základech vědy přírodní. „Smysl kultury v její historické pestrosti musíme pochopit, pak se nám teprv může smysl našeho života výkladem v hodnotách (durch Deutung von Werten) otevřít". Takový názor může nám teprv ukázat směrnice a cíl, to nejvyšší, co vůbec od něho mít můžeme. — Zasluhuje přísná rozluka vědy bytí od vědy hodnot souhlasu? Krebs odpovídá záporně. „Veškero poznání všeobecně platných hodnot stojí a padá s poznáním veškerého skutečného řádu bytí. do něhož je mravní osobnost svou přirozeností vřaděna a do něhož se má svou svobodou dále vřaďovat" (8.)

Kdo pátrá po hodnotách bez poznání skutečnosti, sotva unikne subjektivismu. Již v samém pojmu hodnoty věží něco relativního, neboť jenom tam dá se o hodnotách mluvit, kde je myslící tvor. Komu přísluší právo rozhodovat o hodnotách? Smí rozhodovat jednotlivec dle své vlastní životní zkušenosti nebo skupina lidí? V obou případech hrozí nebezpečí subjektivismu. „Když někdo", dí Aug. Messer, „hodnotí něco z nejplnějšího přesvědčení a při plné znalosti předmětu jako zvláštnost, jak se jemu má dokázat, že je v neprávu? Vůči všem takovým důkazům může prohlásit: ‚Prožívám toto hodnocení v sobě (ich erlebe nun einmal diese Schätzung in mir), nemohu a nechci se ho vzdát.' Hodnocení a jím podmíněné chtění je potud souve-

:ení. Sic volo, sic jubeo, stat pro ratione voluntas" (viz Hochland XII. sv. 643 str.) Dle stanoviska Messerova není možno, abychom někoho přesvědčili o špatnosti jeho hodnot a abychom objektivní platnost těch kterých hodnot dokázali. K čemu béře proto útočiště? K souhlasu národů.

Takové odůvodňování hodnot nazývá Krebs zlým a nebezpečným. V případech sporných nezbylo by nic jiného než aby se hlasovalo a věc dala tím většinou rozhodnout. Málokterý novodobý myslitel zavrhoval stanovisko psychologismu v hodnocení tak rázně jako Windelband nebo Rickert, a to proto, že vede k relativismu, dle něhož není obecně platných hodnot. Dějinami lze dle Rickerta poznati platné hodnoty. „Je správno", dí, „že filosofie má napřed v historicky daných dobrech kulturních najíti hodnoty, aby je potom uspořádala" (Logos. IV. r. článek Rickertův: Vom System der Werte 298 str.) Krebs však namítá: „Pouhé události dějin nemohou mně nic pověděti o vniterné schopnosti cílů lidského snažení, jež právě v dějinách byly určujícími" (12.)

Ký div, že se dosud nepodařilo ani Windelbandovi ani Rickertovi stanoviti hodnoty objektivní platnosti a vědecky je odůvodniti. Důkazy z dějin lze poznati, jaké hodnoty byly v platnosti, a ne, jaké mají platit.

Všem myslitelům, u nichž hodnota hraje zvláštní úlohu, lze namítati, že poznání objektivních hodnot je možným na základě objektivního poznání světa. „Celkový řád však mohu pochopiti, pochopím-li jeho jednotnou poslední prapříčinu. Ona nepodmíněná, poslední prapříčina (Urgrund) řádu bytí může být také jediná původkyní cílů pro snažení svobodných bytostí . . . Bez vysvětlení světa žádného názoru o světě" (14 d.) Na základě objektivních pravd církevních lze též o objektivních hodnotách mluvit. „Vědecká věrouka má myslícímu duchu ukázat, že hodnoty, jež se mu jeví jako problem zmateně a nejasně, nacházejí své vlastní a nejhlubší odůvodnění jenom v nauce o Bohu, že naukou o Bohu vůbec se stávají teprv jako hodnoty absolutní platnosti srozumitelnými. Musí dále ukázat, že svět hodnot nabývá nadpřirozeným zjevením nekonečného obohacení a prohloubení a že tím prakticko mravní život, jakož i vědecká mravouka jako nauka o prakticko-mravním životě, přijímá své nejhlubší a nejvlastnější odůvodnění právě od dogmatu církevního" (29 d.) V minulém století byla to hlavně škola v Tübingách, na níž Drey, Hirscher a Möhler působili, která kladla důraz na požadavek, by dogma a život, obsah a hodnota nauky o Bohu zůstaly spojeny. A žák těchto theologů, Staudenmaier píše v předmluvě své dogmatiky: „Snažil jsem se na praktický moment dogmat obrátiti bedlivou pozornost". I Schell kráčel po této cestě. Censurovala li církev některá jeho díla, není tím řečeno, že se od něho nelze ničemu přiučit; naopak Krebs nazývá jeho spisy „eine Fundgrube der Erkenntnis für den unterrichteten Leser" i v tom „jak hodnoty duševního života nacházejí v dogmatu své odůvodnění" (36.) Dnešní doba požaduje mno-

hem rázněji než doba dřívější, „aby theolog katolický, chce-li býti slyšán světem, promluvil k němu de inaestimabili pretio, o neocenitelné hodnotě, již církevní věroučné nauky v sobě skrývají pro život lidský“ (38 d.)

*

S v. P a v e l a S e n e c a. Poukazovalo se již často na velkou příbuznost v názorech obou těchto zastanců dvojího směru, křesťanství a stoicismu, n. p. v naukách o Bohu, o jeho prozřetelnosti, o nesmrtelnosti duše, o mravním životě a j. Někteří spisovatelé dovozovali z toho závislost Senekovu na spisech Pavlových, dokládajíce, že není možno, aby myslitel pohanský dospěl samostatně k názorům, proniknutým duchem křesťanským. Kurt Deissner, soukromý docent v Greifswaldu, ukazuje spisem P a u l u s u. S e n e c a, vloni vydaném ve sbírce „Beiträge zur Förderung christlicher Theologie“ na značné rozdíly právě v základech.

Nauka o nesmrtelnosti duše je Senekovi někdy skoro samozřejmou, ale v některých místech svých spisů je v té příčině skeptickým, ba přímo popírá nesmrtelnost duše. Deissner upozorňuje na takové rozpory v díle „ad Marc. de cons.“, v němž píše zřetelně o nesmrtelnosti, již však na jiných místech téhož díla popírá, pravě, že smrtí rozpadá se vše v nic. Jinde nazývá víru v nesmrtelnost „krásným snem“ (ep. 102, 2.) V našich myšlenkách o životě záhrobním jeví se prý báje a hříčky básníků. Že učení Pavlovo je právě o tomto předmětě jasné, bez kolísání, jest vůbec známo.

O Bohu píše Seneca někdy jako o bytosti nejvýš dokonalé, která je původcem, vládcem a zachovavatelem vš-hommíra; i o neskonalé moudrosti, jíž Bůh řídí svět, píše myslitel římský. Ale lze s tímto názorem srovnati tvrzení, že nás vede osud? První hodinu po našem narození je prý o našem osudu rozhodnuto. A nejen lidstvo, nýbrž i božstvo jest osudem ovládáno. Tvůrce určil dle Seneky osud sám, ale hned na to byl jím vázán; proto praví o něm: „Vždycky poslouchá, jen jednou rozkázal“ (de prov. 5, 7.) Jasné odpovědi, zda Bůh pečuje o jednotlivce, S. nepodává; jenom poznamenává, že bohové starají se občas o jednotlivce. Nad to stotožňuje filosof Boha s přírodou, původce světa se světem samým. Všebožství, kterého zastával se stoik Kleanthes, nepodařilo se Senekovi překonat. Bůh, příroda, osud, svět, prozřetelnost jsou jemu pojmy identické. Na otázku po podstatě božstva odpovídá pantheisticky. „Duše všeho . . . vše, co vidíš a nevidíš. Potom se mu teprv přiřkne zvláštní velikost, nad niž se nic většího nedá myslit, když je samo vším“ (natur. quaest. lib. I. praef. 13.) Někdy mluví však o Bohu osobním a oddaluje jej od člověka tak, že není mezi Bohem a člověkem žádné spojení možným. „Nebe drží bohy připoutány“ praví S. a není jim ani dovoleno sestoupit. Tak v díle věnovaném císaři Neronovi „de clementia“ (lib. I. cap. 8, 3.) Pravého spojení immanence a transcedence u Boha marně bychom ve spisech stoikových hledali.

Na jednom místě vyvyšuje filosof římský člověka nad Boha samého. Neštěstím postižené napomíná totiž slovy: „Snášejte (bolesti) mužně; zde je bod, kde stojíte ještě výše než Bůh; je od trpění zla vyloučen, vy však ovládáte bol“ (de prov. 6, 6.)

Tak jako sv. Pavel jest i S. o lidské slabosti pevně přesvědčen, ale v nazírání na hřích rozcházejí se úplně. Apoštolu národů je hřích jediným a pravým zlem, Senekovi je však pouze nedokonalostí, jež nemůže být překonána, tak jak dobro nemůže zvítězit. „Byl to nářek našich předků, je to nářek náš, bude to nářek potomků, že zlo vládne, že mravy jsou zvráceny a vše svaté že upadá. Avšak tak tomu bylo vždy a tak to vždy zůstane, jenom časem nakloní se to víc sem nebo tam . . .“ (de benef. lib. I. cap. 10, 1.)

Rozdíl mezi svobodou u apoštola národů a Seneky vyjadřuje Deissner slovy: „Zatím co stoik ve své svobodě přichází i vůči Bohu k nejvyššímu sebevědomí, jež hraničí skoro na opovážlivost, ví apoštol, že je při vší svobodě vázán na Krista, může jeho nálada, právě když je si vědom darované svobody, být jen pokornou: „Kdo se chlubí, ať se chlubí v Pánu“ (1 Kor 1, 31.) Sebevyvýšování (Selbstbespiegelung) a pýchy, která byla v prsou stoického mudrce, nezná apoštol“ (30., 31.)

Ethické požadavky jsou u Seneky často seslabeny; místo pravého mudrce zaujímá často člověk chytrý. Nezřídka ukládá se člověku povinnost, aby uzavřel zvláštní dohody s různými okolnostmi životními. Stoický princip prý dokonce žádá, aby se člověk přizpůsobil poměrům vládnoucím, což také jeví se i v životě Senekově.

Čerpal snad sv. Pavel z řecké ethiky? Měl smysl pro to, co bylo v ethice této vznešeným a dobrým. Věřícím kladl na srdce, aby se nenechali předstihnout pohany. Avšak mimo tyto požadavky rozumné přirozenosti za řeckoesthetickým ideálem nešel. *Dr. Jos. Vrchovecký.*

*

Vzpomínaje nedávno zemřelého Stanislava Tarnowského, známého literárního historika polského, zmiňuje se redaktor krakovského „Przeglądu Powszechného“ (1918, č. 1—2) J. Pawelski také o jeho pevném přesvědčení katolickém. Rektor university, president Akademie umění, znamenitý spisovatel, člověk zaujímající ve světě jedno z prvních postavení, v době, kdy přiznati se ke katolicismu znamenalo tolik, jako býti hlupcem, vyznával svou víru hrdě a neohroženě před celým světem. Každý v Krakově mohl jej viděti, jak se modlil v kostele, vykonával rekolekce, přistupoval ke svátostem. Kolikrát dal výraz svým katolickým názorům a citům s universitní kathedry, s řečniště sněmovního i ve svých publicistických článcích! Nebylo polského sjezdu katolického, aby se ho nebyl súčastnil. Jeho ideálem bylo spojiti Polsku navždy s katolickou církví, s Římem a papežem, věda, že v tomto spojení jedině jest životní síla. Na kat. sjezdu v Przemyślu prohlásil jakoby svou závěť: „Vzpoura člověka proti Bohu je všude, boj vede se v celém světě; obrana víry a církve je také všude, ač ne všude stejně silná. My v té obraně nesmíme

býti posledními. Co by si pomyslili o nás ti, kteří kdysi hájili víru zbraní pod Chocimem a Vídní, zda poznali by v nás své syny, kdybychom neschopně, hloupě nechali se upoutat v otroctví moslemínovi horšímu onoho starého, neboť onen aspoň vyznával a ctil svého Allaha, tento jen zapírá a rouhá se Bohu. A ti, kteří v našich dobách krví a mučenictvím vyznávali a svědčili Bohu a víře, chlopi z Podlesí, zda poznali by v nás své bratry, kdybychom nevyznávali, nesvědčili, nehájili? Braňme se a pamatujme, že nehájíme toliko víru, ale i důstojnost lidí a rodin, poctivost mužů, ctnost žen, čili zdraví svého národa, budoucnost své otčiny. To všechno jest ohroženo zkázou, to vše nutno nám hájiti. Hájíme, díky Bohu, ale hledejme, zdali můžeme a jakými způsoby hájiti více a lépe . . . Opakujme prosbu: „Potři, Pane, pýchu nepřátel svých!" s důvěrou, s nadějí, že umlkne křik: „Zapřen buď Ježíš Kristus!" A nad zemí, nad zemí zvláště naší, bude se rozléhati vítězně staré heslo: „Pochválen buď Ježíš Kristus!"

*

Volební kapitulace biskupství Olomouckého z r. 1711. (O.) Undecimo. Praefecti possessionum episcopatus non solum iuramento, sed etiam litteris et sigillo fidem suam capitulo obligent idque toties quoties mutabuntur, ii decedente uel (quod Deus auertat) in captivitate existente episcopo nemini nisi soli capitulo arces, oppida et quasvis alias episcopatus possessiones tradent uel resignabunt. Quodsi episcopum in extremis esse vel subito mori accideret, praefecti possessionum, et maxime Cremsiriensis arcem claudi et cubicula obsignari omnino curent, ne quid ex rebus episcopi pereat idque statim capitulo significent. Ad praefecturas autem arc um et alias functiones, quoquo nomine illae etiam uocentur, nulla debet admitti persona, per quam possit aliquod generari praeiudicium.

Duodecimo. Ne in posterum sine consensu capituli, quisquis fuerit episcopus, arcem aliquam, dominium et possessionem praeter ea, quae non nisi ex locato fructificare consueuerunt, in arendam alicui suorum siue externorum dare omnino audeat nec ullas concordias aut transactiones ratione bonorum episcopatus ineat, si quas iniuerit, ipso facto irritae sunto.

Decimo tertio. Obligationis quoque ipsius erit, si uel indultum a Summo Pontifice canonicatus conferendi uel alio quocumque titulo tale ius acquisiuerit, ut indigenas et non extraneos promoueat, ut et iisdem reliqua beneficia ecclesiastica conferat.

Decimoquarto. Quoniam secundum sacros canones ecclesia episcopo succedit, propterea nullum testamentum aut donationes causa mortis sine consensu capituli faciet. Si autem intestatus moriatur, omnia bona mobilia ab ecclesia acquisita et solutis debitis remanentia ad ecclesiam secundum inueteratam et bene obseruatam hucusque consuetudinem deuoluantur, immobilia uero et alia pro usibus episcoporum perpetualiter affixa penes episcopatum maneant.

Decimo quinto. Pontificalia autem ornamenta et alia praetiosa, quibus in sacris uti consueuit episcopus, si quae habuit propria, eti-

amsi ab intestato non decesserit, nihilominus cedant in usum sacristiae ecclesiae nostrae cathedralis. Similiter ea apud ecclesiam aut capitulum, prouti hucusque consuetudo antiqua fuerat, relinquantur, quae ultra inuentarium reperiantur et de illis in testamento nulla dispositio facta fuerit.

Decimo sexto. Paramentis et insignibus pontificalibus magis praetiosis extra dioecesim sine scitu capituli non utatur, si uero iis in dioecesi usus fuerit, post eorum usum ad ecclesiam denuo reponantur, alia uero minus pretiosa, si aliquo secum ducet, curet, ut non alienentur aut deperdantur, sed tempore suo ad ecclesiam reducantur, deperdita uero occasione alicuius itineris alia procurando damnum ecclesiae resarcire tenebitur. Argentum uero a quondam reuerendissimo et celsissimo principe[1]) et episcopo Carolo ex comitibus de Liechtenstein laudatissimae memoriae liberaliter successoribus donatum, extra dioecesim non euehat nec distrahat; non minus ut eadem argenteria fidei commissoria, a sua Serenitate mox praecedente episcopo, ut superius memoratum, pro parte distracta, iterum in qualitate restituatur, fieri curabit.

Decimo septimo. In omnibus causis atque negotiis ecclesiam, episcopatum et capitulum communiter concernentibus, maxime uero pro defensione jurium, libertatum, priuilegiorum et immunitatum ecclesiae, sicuti etiam in expeditionibus militum siue equitum siue peditum, si necessitas id exposcat, uel si qua alia fuerint pro communi utilitate aut necessitate praestanda, episcopus una cum capitulo pro sua rata coniunctim semper tamquam unum solidum corpus sint et pariter adunati perseuerent, sibi mutuo consulant, assistant et sese totis uiribus fideliter iuuent nec permittant aliqua potentia aut aduersitatis turbine ab invicem diuelli aut sinistra suggestione siue fraudulenta persuasione scindi, ne inconsulta divisio et segregatio execrabilis sit initium dispersionis eorum et origo vastationis ac tandem causa interitus ecclesiae, cui sese firmo iuramento uterque adstrinxit.

Decimo octavo. Si quis impugnauerit facta capituli sede uacante ratione bonorum episcopatus immobilium vel mobilium praeterita, idipsum futurus episcopus in se recipiat et coram judicio tamquam ex debito officii tueatur, citationibus factis vel fiendis respondeat et sic omni indemnitati ecclesiae, sponsae suae, prospiciat; insuper si quiae, quod Deus auertat, impositiones aut grauamina ratione imponendi alicuius particularis oneris aut mutuo dandae pecuniae imminerent, teneatur omni studio et opera impensis propriis siue per nuncios siue, si rei magnitudo id postulauerit, in propria vel capitulari persona apud S. C. Rg. Majestatem et ubicunque opus fuerit causam ecclesiae et capituli fideliter accurateque agere eamque in eius modi necessitatibus defendere, uel maxime uero obsistere, ne ius decimarum et patronatus contra iura ecclesiastica et ipsamet privilegia in judicium saeculare trahantur.

Decimo nono. Indignum est, eos, qui ut episcopi fratres arctiori illi et sanctissimo societatis vinculo adstricti quique eum ad hoc fastigium honoris et dignitatis euexerunt, ut ab eo uilipendantur aut tan-

[1]) v rukopise: principi.

quam ignoti alienique habeantur, vel eis saeculares uenientes ad se praeferantur. Quapropter, quando in judiciis homagialibus, comitiis, judiciis prouincialibus et conuentibus aut alias a personis capituli consulendus vel conueniendus foret, ne praelati et canonici ad hospitia publica diuertere cogantur, sperat et confidit firmiter fidele capitulum, quod proxime futurus episcopus sequendo laudabilia uestigia praedecessorum suorum curabit, ut Brunae in domo episcopali, Cremsirii uero et alibi in arce aut domo capitulari cubicula certa et perpetua pro hospitatione confratrum habeantur et pro condigno benigne tractentur, ne sumptus ullos faciant. Erit quoque eius humanitatis et beneuolentiae, quandocumque per alia episcopatus loca, opida, arces et fortalitia personas capitulares in negotiis ecclesiasticis uel propriis ire contigerit, ut ab officialibus et praefectis illius cum honore et dignitate recipiantur.

Uigesimo. Arces, castella et alia aedificia episcopalia ab antecessoribus suis magnis impensis partim funditus extructas, partim restauratas sartas et tectas conseruet, et quae adhuc in arce Cremsiriensi secundum normas et delineationem perficienda exstant, quantocius per meliores architectos perfici faciat.

Uigesimo primo. Taxas plane nullas contra sacros canones et libertates huius ecclesiae in cancellaria sua pro litteris ad capitulum et particulares eius personas spectantibus fieri permittat.

Vigesimo secundo. Multis rationibus necessariis capitulum inductum statuit ac decernit, ut pro impetranda electionis suae confirmatione ad Sedem Apostolicam unus vel duo capitulares expensis electi vel postulati mittantur.

Vigesimo tertio. Electus aut postulatus episcopus, dum regimen aggresus fuerit, juxta statuta huius almae ecclesiae cathedralis jurata et apostolica authoritate roborata, inuentarium rerum omnium mobilium ac bonorum tam mensalium quam feudalium, etiam priuilegiorum et jurium in archiuio episcopali repositorum copiam primo quoque tempore confici iubeat atque inter tres menses a die incepti regiminis capitulo adferri ac praesentari faciat.

Vigesimo quarto. Episcopus ordinet pro tribunali ecclesiastico idoneum officialem siue vicarium generalem ex gremio capituli eidemque ex canonicis quatuor assessores adiungat, qui officiali semper assistant. Notario etiam eiusdem sedis per episcopum ordinando salarium constituet, et ne litigantes supra modum grauentur expensis, cum iam quantitas taxarum et sportularum pro iudicialibus et curialibus expeditionibus a priori exposita taliterque moderata sit, ut partes nullatenus queri possint, ideo etiam penes sic designatam et moderatam taxam maneat.

Vigesimo quinto. Ecclesias collegiatas, parochiales et alia quaeuis saecularia beneficia non alienabit nec eas monasteriis aut personis regularibus attribuet, imo attributas rursus retrahet et recuperabit. archidiaconatus vero huius dioecesis, cathedrali nostrae reunitos, nullatenus exterris, sed membris capituli conferet eiusdemque praelaturis ita providebit, ut secundum sacros canones et concilia de congruo eisdem consultum sit.

Vigesimo sexto. Electus vel postulatus episcopus, dum ad regimen peruenerit, statuta, litteras et priuilegia episcopatum concernentia extra provinciam absque consensu capituli et sine indice earum rerum edito nullo modo efferat, et si quae fors ab antecessore elata fuere, restituere satagat.

Vigesimo septimo. Legationes grauiores pro religione commodisve ecclesiae suae aut episcopatus ipse obeat, quod si magno aliquo impedimento id facere aut praestare prohibeatur, partes suas non nisi duobus aut uni ex capitulo committet idque illis, quos et rerum usu et prudentia gravitateque aptiores compererit. Ut vero ea designatio personarum accidat securior, alterum episcopo, alterum capitulo eligere licebit.

Vigesimo octavo. Cum intersit fideli capitulo in longiore et remotiore sui episcopi absentia habere ad latus canonicum residentem, qui super rebus ecclesiae et capituli consuli possit, ideo futurus episcopus gratam sibi aliquam capitularem et quidem talem, quae omnino fini a concilio Tridentino praescripto deseruire possit, personam eliget, ut continuo lateri ipsius adsit, ab eodem pro liberalitate sustentanda.

Vigesimo nono. Praeterea siquidem ob defectum mediorum et sufficientis fundationis hucusque penes cathedralem ecclesiam exigua habeatur tam vocalis quam instrumentalis musica, ut imposterum honor Dei et decor ecclesiae cathedralis augeatur, erit obligatus futurus episcopus eidem sponsae suae, quam ornare tenetur, de maiori numero virtuosorum musicorum cum congrua sustentatione prouidere, pariter et

Trigesimo, patribus societatis collegii Olomucensis antiquam fundationem de bonis episcopalibus erectam et hucusque continuatam secundum tenorem litterarum fundationis illius de anno in annum rite persoluere. Et cum bibliotheca episcopalis in arce Cremsiriensi sine fructu delitescat, et jam actualiter plurima opera insignia et libri hinc inde per partes distracti et amissi sint ac etiamnum, ne breui et reliqui in perditionem veniant, in periculo existant, antequam tam praetiosus thesaurus penitus intereat, perutile pro publico et laudabile opus foret, si illa cum sua fundatione pro usu literatorum et commodum tam ecclesiasticorum quam saecularium studiosorum huc Olomucium transferretur et locaretur.

Trigesimo primo. Consultum quoque esset, ut penes hanc almam cathedralem ad normam aliorum metropolitanarum et cathedralium stabilis caeremoniarius, qui ritibus ad sacras functiones ecclesiae dirigendo praeesset, assumeretur et stipendiaretur, cum de praeterito ob defectum eiusmodi directoris frequenter complures errores et disordines sint obseruati. Tandem

Trigesimo secundo, juret electus aut postulatus episcopus et electores, quod uelint electionem suam defendere. Ceterum concordata urgente necessitate dispensare, moderari et interpretari fidele capitulum sibimet soli reseruat, quandoquidem illud solum etiam talia tulerit et condiderit.

Quae omnia et singula praelati et canonici infrascripti ante inchoatam electionem diligenter, quicumque fuerit electus, obseruare et

iis satisfacere spondeat ac juret, renunciando omnibus exceptionibus jurium et legum auxiliis, indultis, etiam gratiis et dispensationibus quibuscunque contra praemissa facientibus. Propterea eadem concordata in formam publici instrumenti reducta et in charta descripta tenebitur electus uel postulatus episcopus sua manu cum expressione sui juramenti subscribere et proprio sigillo communire, prout et caeteri de gremio capituli confratres ante electionem illius talia concordata propria manu subscribent.

Acta sunt haec Olomucii in loco capitulari cathedralis ecclesiae, praesentibus omnibus prelatis et canonicis ad id specialiter vocatis, anno, indictione, pontificatu, mense etdie, ut supra, praesentibus honorabilibus vicariis huius almae cathedralis ecclesiae qua testibus nec non infrascripto notario ad praemissa omnia et singula specialiter vocatis et rogatis.

Ego Carolus Julius Orlick L. B. de Laczicka decanus subscribo et promitto me singulis satisfacturum mp.

Ego Guilielmus comes à Kolovrat praepositus subscribo et promitto me singulis satisfacturum.

Ego Alexander Rudolphus dux Schlesswitiae Holsatiae archidiaconus subscribo et promitto me singulis satisfacturum.

Ego Franciscus Ferdinandus comes ab Oedt scholasticus subscribo et promitto me singulis satisfacturum.

Ego Franciscus Julianus comes Braida subscribo et promitto me singulis satisfacturum.

Ego Franciscus comes à Liechtenstein canonicus subscribo et promitto me singulis satisfacturum.

Ego Wolfgangus Hannibal comes de Schrattenbach canonicus subscribo et promitto me singulis satisfacturum.

Ego Raymundus Ferdinandus comes a Lanthieri canonicus subscribo et promitto me singulis satisfacturum.

Ego Wenceslaus Liber Baro de Koschin canonicus subscribo et promitto me singulis satisfacturum.

Ego Joannes Felix Zielectzky Liber Baro de Potzenitz canonicus subscribo et promitto me singulis satisfacturum.

Ego Otto Carolus Christophorus comes à Thürheimb canonicus subscribo et promitto me singulis satisfacturum.

Ego Sigismundus Georgius L. B. de Hoffman canonicus subscribo et promitto me singulis satisfacturum.

Ego Georgius H. de Meiers-Waldt canonicus subscribo et promitto me singulis satisfacturum.

Ego Otto Honorius comes ab Egkh canonicus subscribo et promitto me singulis satisfacturum.

Ego Joannes Mathias comes à Turri subscribo et promitto me singulis satisfacturum mp.

Ego Michael Fridericus comes ab Althann subscribo et promitto me singulis satisfacturum mp.

Ego Kudonius comes de Rabutin et Ossussi subscribo et promitto me singulis satisfacturum mp.

Ego Joannes Adamus comes Wratislav promitto me singulis satisfacturum mp.

Ego Wolfgangus comes de Schrattenbach electus episcopus Olomucensis subscriptis omnibus et singulis articulis iuxta obligationem in iisdem articulis comprehensam subscribo atque fide reo et virtute juramenti antea praestiti in omnibus et per omnia ac singula puncta praemissorum sine contradictione ulla servaturum spondeo ac promitto. In cuius rei fidem haec propria manu scripsi, me subscripsi ac meum sigillum apposui.

Datum Olomucii die 15. septembris A. 1711.

† idem qui supra m. p.

Dr. Jos. Samsour.

Vědecký a umělecký.

K úpravě duchovních písní od L. Holaina, o níž tu v lonském ročníku podáno několik poznámek, vrací se olomoucký Našinec v č. 98 a 104 t. r. a zmiňuje se též o onom článku. Jen z této příčiny — předpokládaje, že slovo „Holainova kuchyně“ není míněno posměšně, což by bylo nejenom nepietní, nýbrž i věcně nesprávné — podotýkám ještě něco na vysvětlenou.

Především nebyla by správná domněnka, jako by spolupracovníky Holainovými při úpravě kancionálu byli bývali hlavně „seminaristé“, aspoň v době, o níž vím, totiž r. 1879 a 1880, na sklonku mých gymnasijních studií. Nemohu již přesně udati, kolik písní nám k opravným návrhům bylo svěřeno, ale bylo jich jen několik málo.

Nevím dále, čí jsou verše, v Našinci kárané:

Nakloň k prosbám našich vzdechů,
Pane, laskavě svůj slech,

a nevím ovšem ani, „co by tak řekl Jablonský, kdyby je ve své písni slyšel“, ale pokud věci rozumím, soudím, že jsou to verše zcela slušné. Myšlenkou i slovy jsou biblické: dle Řím 8, 26 Duch prosí za nás (nevědoucí, jak se náležitě modliti) vzdechy nevýslovnými, tedy jsou „prosby vzdechů“, a obrazné inclina aurem Tuam opakuje se v Písmě často. Dříve tu zpívány tyto verbosní verše (prý „dobrý starý text“):

Uděluj nám svou útěchu
ve všech našich žalostech,
v našich slzách, v našem vzdechu
i všech našich starostech.

Vůbec nutno práci Holainovu hodnotiti více podle toho, co se na Moravě zpívalo přední, nikoliv jen podle toho, co by mělo býti; stane-li se tak, přesvědčíme se, že po něm za těch 30—20 let daleko nepokročili jsme tolik, jako on nad své předchůdce. A to v práci literární znamená mnoho! Tehdy byla věc opravdu „pressantní“; dnes dle Naš. jí není, jistě z velké části právě zásluhou Holainovou. Všimněme si na př. jen oné písně Boh. Jablonského (Pozdvihni se duše z prachu), jak se dříve zpívala, ještě v letech osmdesátých. Máme tu verše „trochejské“:

Jako své zřítelnice.
V obět ti přinášíme.
K hvězdotrůnu tvých nebes.
A rozsíváš jarní květ.
A přiveď do končin jeho.
A jenž rád oblažuješ.
Za obět vyvolila.

Směřuj s Tvou milostí stále.
Až na výsost oblaků.
A proto se duše koří.
Všech věřících na zemi.
Spějte sem vykoupení.
Požívejte zde ovoce.
K duší svých nasycení.
Každý jazyk jej veleb.
Vzbuzuj v nás nebeské city.
Uděluj nám svou útěchu.
I jejímu národu.

To vše ve 14 slokách, a v písni jinak z nejpěknějších! Bylo tedy hodně co opravovati, i u Jablonského! O rýmech jako: na zemi — před vámi ani nemluvím. V Naš. se sice praví, že assonance místo rýmů — vaďa nepatrná, že i „assonance má své právo v poesii“ — zajisté, ale nikoli dle platné české prosodie místo rýmů.

O písni Tisíckrát pozdravujeme zmínil jsem se v onom článku taktéž; nepamatuji se však, zda i tu nám Holain dal prosodicky upraviti, vím jen, že se mu tuze nelíbila, jednak pro četné vady prosodické, jednak pro četná hluchá slova, mezi něž čítám i „exotické obrazy biblické“ (Naš.), vzaté chybnou akkommodací ze slov o boží Moudrosti (cedr na Libanu, cypřiš na Sionu, palma v Kadeš; Ecclus 24, 17 d).

V Naš. podána ukázka překladu opraveného, ačkoliv už v kancionále Eichlerově pokus lepší otištěn. V Naš. čteme jako trochejské verše:

Tobě celá klaní se říše.
V Tvůj panenský život se vložil.
Ježíš Kristus Syn Boha živého.
Moudrost tajemství převelikého.
Nás od věčné smrti vykoupil.
Již požíváš věčné blaženosti.
Jak oliva krásná na poli.
Mocná královno archandělská.

Trochejsky též tu měřeno: ó Matičko, ó překrásná. V.

*

Mezi postavami středoškolských professorů, jež „vytvořila“ nejnovější česká povídka, vyniká zajisté Josefa Holečka katecheta Ctibor na píseckém gymnasiu. Vyslýchaje podezřelého žáka, jejž by rád přiměl k udavačství, praví mu mezi jiným: „Jde-li o spásu duše člověka, dobrý katolík musí se třebas hříchu podejmnouti, o čemž nás poučuje sv. Evangelium podobenstvím o dobrém pastýři“ (Lípa 1918, str. 436). „Osobní charakter je pýcha. Pýcha je největší hřích, tedy také charakter míti je hříšno. Charakter ponechte svaté církvi“ (440).

Jak možno tohle a ostatní podobně absurdní plácání, které připomíná všelijaké inkvisiční krváky, uveřejniti ještě v r. 1918, jest opravdu záhadou.

*

Po této ukázce z veteránské literatury dovolujeme si ještě vypsati, co onehdy napsal kritik Lidových novin jv o zcela moderní spisovatelce Anně Z i e g l o s e r o v é. „Miluje rozmařilost a světáctví moderních žen, miluje jejich smělou nevěru a frivolitu, miluje jejich ztřeštěné běhání za mužskými a pikantní dostaveníčka v mládeneckých pokojích, miluje všecku tu bláznivou pošetilost a hazardní va banque ženského reje . . . všecko jí dovolí, každou tak řečenou nemravnost a lehkomyslnost, a spíš by ji těšilo, aby byla ještě nemravnější a lehkomyslnější . . . Nechybí ukázka žargonu, ve kterém kypré, hezké kontoaristky hovoří se členy Yacht-klubu. Napudrují se na to, upraví vlasy a spustí: Haló! Onke? ‚Ja, tady tanta‘. Onke, přiláduješ se dnes večer? ‚No na rokec o tom, že je zítra všeobecný slez a vejpad na kopálisty‘. Tedy sichr! A ať přivede onke Lůj svoji suchou ratolest, bude hec! K tomuhle nás naši Jungmannové a Palačtí vzkřísili!“

„Kdo jednou bude studovat naši dobu, najde zde u Ziegloserové znamenitý, bohatý pramen, bude-li chtít znát dnešní rozvolněnou světačku . . .“

*

To všecko a ještě více možno kdykoli viděti a slyšeti v „c h r á m e c h u m ě n í“, kdež ovšem působí to mnohem „intensivněji“ než pouhé výklady v povídkách.

Tuhle kterási silno moderní učitelka s velkou emfasí jistila: „Mne vychovalo divadlo!“ A je to také znáti.

Běda národu, jehož vychovatele vychovává divadlo!

Polepšovati nás mají všechny druhy poesie, pravil kterýsi esthetik. Čítáme-li k poesii také povídku a drama, můžeme se podle přítomnosti domysliti, jak to polepšování vypadá.

Za jubilejních slavností květnových v Praze vystavováno Národní divadlo za symbol národní osvěty, za přední památník celonárodních ideálů.

Nikdo nepochybuje, že divadlo stalo se jak starověku, tak novověku nezbytnou součástkou společenského života jistých tříd, že v českém probuzení, jmenovitě v Čechách, „hrálo“ důležitou úlohu a že dnes náleží také k národní repraesentaci ve vzdělaném světě. Ale symbol národní bytosti, národních ideálů?! To, co v dnešní podobě, ve výdělečném provozování poměrně zřídka kdy připomíná Olympii, neznamenajíc jinak velmi často o mnoho více nežli římské circenses — to že má býti symbolem našich všenárodních tužeb a snah? Celého národu? Co pak by k takovému horování novinářských hlásnic řekl jejich Hus nebo Komenský?

*

K jubilejním slavnostem Národního divadla napsal do krakovského „Głosu Narodu“ informační feuilleton pražský spisovatel A. B. Dostal, dle něhož bylo p o l s k é d r a m a n a p ř e d n í n a š í s c é n ě v posledních třiceti letech velmi četně zastoupeno. Z vynikajících polských jmen sluší uvésti: A b r a h a m o v i c z: Manžel ze šetrnosti, B a ł u c k i: Otevřený dům, Klub kavalírů, Po smrti tetině, Těžké

ryby, Příbuzní. Fredro: Panenské sliby, Dáma a husaři. Kiedrzyński: Hra srdcí. Kisielewski: Karikatury. Maciejowski-Sewer: Martin Luba. Perzyński: Lehkomyslná sestra. Przybyszewski: Pro štěstí. Rittner: V malém domku. Rydel: Navždy, Začarované kolo. Słowacki: Beatrix Cenci. Wyspiański: Soudcové. Zapolski: Morálka paní Dulské. Vojenskou censurou nebyly připuštěny: Wyspiańského Svatba. Žuławského Eros a Psyche, Rostworovského: Kaligula. Opera sehrála tři práce Moniuszkovy: „Halka", „Straszny dwór" a „Widma".

Z umělců polských vystoupili v Národním r. 1891 velká umělkyně Modrzejewska, r. 1893 Seszczyński; roku 1900 zpívala zde Marcello-Kochańska, Roman Żelazowski poprve r. 1890, pak 1898 a posledně 1914 a 1915. Dvakráte hrál celý sbor polských umělců: roku 1891 činohra krakovského divadla sehrála zde Fredrovy „Dvě jízvy" a Anczycovy „Chłopy aristokraty", sedm let před tím vystoupil v Praze několikrát varšavský balet. Poprve byli angažováni: Floryański, Orzelski, Dura, Wanda Radkiewiczówna a Marie Bogucka.

Neškodilo by v zájmu většího porozumění se strany Poláků národním i kulturním našim snahám, kdyby i naše díla byla dávána na polských scenách. Dosud jsou tam naši dramatičtí spisovatelé — neznámou pevninou.

*

Jako snad u všech národů sesílily také u Poláků za války snahy o očistu jazyka a boj proti cizím prvkům. V čelo postavil se tu zvláště známý professor Al. Brückner, jenž je šťastnější v jazykozpytě než v historii. Po svých „Dějinách jazyka polského" a četných menších rozpravách linguistických vydal r. 1917 ve Lvově obsáhlý spis „Walka o język", jímž chce pomoci k zavedení „všeobecných a jednotných pravidel jazykových". I pro cizince je zajímavý obraz kulturního vývoje jednotlivých výrazů, z něhož je viděti, jak snadno poddávala se řeč i celá vzdělanost polská cizím vlivům.

Vlivy ty sahají dle Brücknera až ke Skythům a Dakům, od nichž mají Poláci na př. chmiel, konopie, Dniestr, Dniepr a j, ke Gothum. od nichž pochází již mnoho výrazů jako: miecz, ksiądz (kněz), izba, piła, kupiec, lichwa, buk, wielbład, owoce, chleb . . . S křesťanstvím vnikají do polštiny rozmanité výrazy církevní, s kulturou západní pak výrazy zahradnické, kuchyňské, domácí, jež pocházely někdy z řečtiny, častěji však z latiny, a dostávaly se tam prostřednictvím Čechů a Němců. Od 10. stol. začíná pusobiti nesmírně jazyk německý: Linde napočítal v polštině na 1500 německých výrazů. Brückner myslí, že dnes třeba tento počet zdvojnásobiti. Veliký vliv měl také jazyk český, jenž tlačil se do Polska nejen studenty vracejícími se z Prahy, ale vyléval se i z královského dvoru do vyšších vrstev. Tak již královna Hedvika měla a četla díla sv. Jana Zlatoústého v českém jazyku, první překlady Písma dýchaly češtinou. Jejím působením Poláci nejen přijali mnoho výrazů, zvláště theologických a vojenských, ale podle ní měnili i své vlastní, říkajíce na př. Władysław místo Włd

zisław, obywatel místo obywaciel, śmiertelny místo śmiertny atd. Málo je v polštině vlivů rusínských — naopak Rusíni přijímali z Polska kulturu a s ní i mnoho tvarů jazykových — za to dosti četné jsou výrazy tatarské a turecké, zvláště v šatstvu a vojenství, pak maďarské, zvláště od časů Batoryho. Od XV. stol. stala se vševládnou latina, opanovavši všechny obory života šlechtického. V nové době převládly zase vlivy francouzské.

Ale nejen cizí výrazy kazí polštinu: cizí duchu jazyka jest dle Brücknera i skladba zkřivená hlavně němčinou a latinou. V pravopise pak vládne prý úplná nejistota a nedůslednost, jíž neodstranila ani poslední pravopisná pravidla vydaná r. 1917 krakovskou Akademií, takže až styděti se třeba Poláku, srovná li svůj pravopis s českým nebo ruským. Zvláště od Čechů měli prý by se Poláci učiti methodičnosti . . . Navrhuje také, aby bylo založeno fonografické museum, jež by zachovávalo hynoucí řeč. Zvláště pak zdůrazňuje potřebu „Spolku přátel polského jazyka". *M.*

Brücknerova pochvala češtiny, jest-li upřímná, mohla by nás ještě více těšiti, kdyby druzí jeho krajané s ní souhlasili a my sami té přednosti si byli vědomi. P r a v o p i s náš co do změkčování s a z (š - ž) přijat i mnohými Němci pro přepis slov semitských a pod., ačkoliv my zase bezmyšlenkově přejímáme přepisy cizí, na př. anglický v Shanghai a pod. Náš pravopis přijali Hrvati, nejbližší Poláci nikoli; praviť, že aspoň tak snadno a rychle jako č napíše se cz, ie jako ě atd. Že z stojí víc inkoustu nebo černě, tak daleko se ještě nepočítá.

Co do z á s o b y s l o v jest mezi slovanskými národy opravdová vzájemnost, totiž jeden druhého se štítí jak jen může. Naši brusiči aspoň ostrým zrakem stopovali a stopují, kdo se kdy opovážil nějaké slovo si vypůjčiti z ruštiny (na př. očividně, věrojatně), neřkuli z polštiny, a hledí je vymýtit; spousta slov francouzských a jiných jim tolik nevadí — to jsou slova kulturnější. Dobře že naše slavná vláda nezavedla žádného slovanského jazyka na středních školách a že našim poslancům nenapadlo na to naléhati: čistota češtiny by byla jistě ohrožena!

Brusičská práce česká soustředěna teď v N a š í ř e č i, z níž by Brückner mohl se přesvědčiti, kolik i v češtině různosti a nesprávnosti. Vydavatelka, Česká akademie, jež kromě toho chystá také výstižný slovník češtiny, převzala tím úkol Matice české i jednotlivých strážců češtiny a ačkoli nám již nemůže býti tím, čím Akademie francouzská byla a jest jazyku francouzskému — vývoj frančiny byl samostatnější — přece lze se nadíti, že Naše řeč dodělá se časem lepších výsledků než brusičstvo dosavadní; doufáme tak i přes neuvěřitelné téměř ukázky současné češtiny, zvláště novinářské, jak je podává v každém čísle a pořád v hojnosti.

Jestiť vedena znalecky, ale i střízlivě. Že i mezi znalci jejími vyskytují se rozpory — nehledě k podivnůstkám jednotlivců, jako jsou na př. skokády Flajšhansovy —, není divu: hlubší orba vynáš

též více rozmanitostí na jevo, a půda tato byla sice dosti často ale ne dosti důkladně zpracovávána. Přirozeno, že i tu dochází k retraktacím, ač některým bylo možno již napřed se vyhnouti; který rozumný člověk na př. bude ještě žádati, aby se české adressy psaly v dativě, aneb zakazovati jména míst na adressách psáti v nominativě bez předložky v (na)!

Čelní spolupracovníci kráčejí, jak se samo sebou rozumí, ve šlépějích Gebauerových. Ačkoliv ne slepě, přece snad příliš knižně. Dějiny jazyka jsou doslovně učitelem jazyka, avšak nejen dějiny psané, nýbrž i nepsané, jak se jeví v živém zvyku. Obojích ovšem nutno používati kriticky: jako nejsou všechny psané prameny stejně cenné, tak ani prameny nepsané. Vývoj našeho jazyka, na nějž tolik působily jazyky cizí, latina a němčina, káže býti obezřelým i co do historičnosti dokladů, aspoň do té míry, aby se nevytýkalo za jedině správné, co staršími spisy doloženo. Jsou-li na př. spisy t. ř. zlatého věku tolik prosáknuty německými slovy, není nemyslitelno, že ani vazby jejich nejsou vždy tak ryze české, aby byly jedině směrodatné. T. ř. biblická čeština jest prosáklá semitismy a latinismy, i jest přirozeno, že spisovatelé na ní závislí, ať katoličtí ať nekatoličtí, i v tom jsou na ní závislí.

Podobně jest se zvykem (usus.) Bylo by asi marno, a proto také zbytečno, stěžovati si na to, že Gebauer a jeho přímí žáci příliš málo dbají živé mluvy lidové, zvláště moravské. Sama lidovost není ještě docela spolehlivým měřítkem ryzosti. I to třeba kriticky vyšetřiti, kde zachovala se mluva ryzejší. Ale pak nutno také přehradu mezi jazykem spisovným a nespisovným náležitě posunouti. Mluva povídková neb novinová nemůže se spokojiti ustálenou mluvou literaturní, „spisovnou". Rozmanitost a výraznost její žádá nových prostředkův. a jelikož jich v živé češtině, hlavně pražské, nenalezá a jinde nehledá neb hledati nesmí, hledá je ve spisovné — němčině, z části také frančině.

Z historických důvodů také zamítají se pokusy, zvláště moravských spisovatelů, dociliti u souhláskových spřežek libozvuku vsouváním samohlásek; káže se na př. psáti čtla m. četla atd. Směr češtiny k „nevýslovným" souhláskovým spřežkám jest arciť historickým, jak už památné „krleš" ukazuje; srv. slabikotvorné polohlásky l a r. Víme, že to češtině vyneslo mnoho posměškův od německých sousedů, tak že K. Vinařický uznal za dobré v Sendschreiben eines böhmischen Philologen an einen deutschen Humoristen ukázati Němcům, že i oni mají své „strč prst skrz krk", Čechům pak ve „Varitě a lyře", že možny české básně bez souhláskových spřežek vůbec. Snaha vyhýbati se spřežkám takovým, pokud jsou nesnadno vyslovitelny, namnoze tím také vykládána, aby se výslovnost češtiny cizincům usnadnila. A bylo by to co zlého? Nebo dokonce, abychom mluvili „dobově", snad vlastizrádného?

Ale hlavní důvod přece jest jen ve věci samé. Vždyť mluva má také stránku akustickou, zpěvní. Jest velikou chybou, že čteme pouze očima a proto kupíme spřežky a slabiky bez ohledu na libozvuk.

Právě v Naší řeči sice napsal předčasně zesnulý věhlasný filolog náš Josef Král, že **každá řeč je krásná, jest-li správná.** Tomu přisvědčiti nelze. Správnost je sice složkou krásy, ale u řeči náleží až na pozdější místo. Přirozeně prvým požadavkem jest její srozumitelnost — vždyť na to řeč je — druhým vyslovitelnost, jde-li o řeč mluvenou, po případě libozvučnost atd. Nemožno tedy schvalovati předpisů, které z nějakých důvodů zvykových omezují snahu, v mezích zákonů hláskoslovných a tvaroslovných prokládati nesnadno vyslovitelné spřežky souhláskové samohláskami za účelem libozvuku. Ba nic by neublížilo spisovné češtině, kdyby dle tohoto hlediska vybírala i z podřečí, co bez ujmy platného hláskosloví přibrati lze; namátkou připomínám na př. slovo chrpa a charpa. Zpěváci naši dobře vědí, jak se jim na dlouhé noty zpívají právě nejobyčejnější slova lyrického, písňového inventáře: slz, vln, smrt, hrdlo, prsa, hrdý, trpký atd. Nač ještě zbytečnými pravidly kakofonií přidělávati?

Nelze tu dále obírati se podrobnostmi, v nichžto brusičské snahy z jakýchkoli důvodů přestřelují, neboť řada jejich byla by příliš dlouhá. Zas jenom namátkou budiž uvedeno něco z praxe, tentokrát účetnické. Káře se výraz: zanášeti (do knih) m. zapisovati, zaznamenávati a pod. Výraz opravdu neposlouchá se pěkně, ale což když se podíváme na účetní formuláře? Najdeme tam na druhé straně: převod, tedy nikoli přepis atd. Káře se slovo obnos, obnáší. Je to názvosloví německé, mající tu výhodu, že je důsledné: eintragen, übertragen, Betrag . . ., kdežto Čechu pokaždé jest voliti slovo jiného kmene.

Správně omezuje se v češtině kladení genitivu, zvláště záporného. Jelikož totiž substantivní přívlastky bývají také v genitivu, vzniká ve slohu veliká těžkopádnost, ne-li nesrozumitelnost, jde-li několik podřadných genitivů za sebou (nehledě vůbec k dřívějšímu nesprávnému kladení genitivu, snad vlivem polštiny.) Avšak vymáhá se zase bez potřeby genitiv u některých sloves, kde není pomyslu partitivního ani jiného důvodu mimo četnější doklady písemné Na př. hájiti znamená původně ohraditi, a vůbec se mluví i píše: obžalovanou hájil, schůzi zahájil atd. Podobně zužitkovati, využitkovati, třebas užívati obyčejně se pojí s genitivem.

V pravopisných otázkách „Pravidla hledící“ jak jim říkáno, způsobila trochu zmatku, který po novém vydání snad přestane, nebudou-li vymýšleny nové změny.

Stran nových potřebných názvů prohlášeno z redakce Naší řeči, že třeba vyčkati, až mluva sama si pomůže a nový název se vžije; kdyby se jaksi úředně ustanovil, nebude prý uznán a přijat.

Myslím, že Akademie, po př. Naše řeč přece by tu někdy mohla s úspěchem zasáhnouti; jestiť jisto, že obecenstvo mnohdy na vhodný výraz čeká. Vzpomeňme si ku př. na různé návrhy, jak nazývati číšníka, kterému se platí v hostinci účet, jak překládati Wurst (u Kosmáka střevnice) a j. **Lidu** by se velice posloužilo zčeštěním slov: redakce, administrace, expedice (výpravna); kdo má s novinami co

činiti, ví, co vše tu prostí odběratelé spletou. Arciť i starší české názvy, jako místodržitel, předmluva a m. j. by zasloužily stálého odpočinku a náhrady.

Odborné názvosloví jest úkolem odborníků, v čemž učiněny již veliké pokroky. Ovšem smířili jsme se tu mnohdy zcela zbytečně s názvy cizími, které předchůdcové také zčeštiti se pokoušeli. Nemáme však opravdu nejmenšího práva jim se vždycky vysmívati proto, že zčeštění jejich nám se zdá podivínským; často jest jím jen pro naši netečnost a nedbalost, že jsme si ho do knih a do mluvy nezavedli, následujíce pohodlně ciziny.

Vychovatelský.

Při zrušení řádu jesuitského r. 1773 byla gymnasia s jeho kolejemi spojená odevzdána buď piaristům a světským učitelům nebo úplně zrušena. Tento poslední osud stihl také šestitřídní jesuitské gymnasium v Uherském Hradišti. Místo gymnasia rozhodnuto vládou zříditi v městě německou hlavní školu. Její řízení zamýšleno původně svěřiti řádu piaristickému, jehož členové proto z piaristické koleje v Kyjově do Uherského Hradiště měli býti přeloženi. Za tou příčinou uložilo moravské gubernium po rozumu dvorního dekretu ze dne 5. listopadu 1774[1]) krajskému hejtmanovi uhersko-hradištskému Františku svobodnému pánu Waffenbergovi, aby vyslechna provinciála řádu piaristického vyslovil se, zda možno některé z piaristů z Kyjova do Uherského Hradiště přeložiti, a spolu podal zprávu o stavu tamní školy farní. Zprávu jeho ze dne 3. prosince 1774, ve které hlavně z důvodů finančních přeložení piaristů z Kyjova do Uherského Hradiště jako užitečné ano nutné doporučuje, ježto není bez významu pro poznání stavu obecného školství v Uherském Hradišti před reformami Marií Teresií r. 1774 ve školství zavedenými, uvádíme tuto v původním jejím znění[2]):

Hochlöblich kaiser. königliches Landes Gubernium!
Gnädige und hochgeehrteste Herren!

Einer hohen Landes Stelle hat es unterm 19ten et praes. 25. Novembris beliebet mir ein kaiser. königl. Hoff Decretum wegen an-

---

[1]) Uložen je ve fascikulu O 23. č. 25 v zemském archivu moravském, kamž byl fascikl tento z registratury c. k. místodržitelství přeložen. Zní:

Von der Römisch. kais. zu Hungarn und Böheim königl. apostol. Maj., Erzherzogin zu Oesterreich . . . dero Landes Gubernio in dem Erbmarkgrafthum Mähren hiemit in Gnaden anzufügen: Demselben seye untern 15ten vorigen Monats eine Bittschrift der Stadt Hradisch um einsweilige Belaßung der 6 lateinischen Schulen daselbst bis zu Einführung der normal Schule mit deme zugesendet worden, daß man, nachdeme die 6 lateinische Schulen zu Hradisch anbefohlener maßen aufgehoben worden, hierorts bedacht seyn werde, demnächstens 2 tüchtige in der normal Lehrart geübte Lehrer jeden mit 300 fr. Gehalt von hier nach Hradisch zu Anfangung der normal Schule abzusenden, und daß die diesfällige Kösten aus jenem Fundo zu bestreiten seyen, woraus bisher die lateinische Schulen in gedachter Stadt unterhalten worden.

Gleichwie nun aber Ihre k. k. Maiestät dermalen zu wissen verlangen, ob nicht die P. P. Piaristen von Gaya, wo selbst sie ein bauffälliges und ungeraumes Gebäude haben sollen, in jenes der gewesten Jesuiten zu Hradisch übersetzt, von ihnen die normal Schule daselbst besorget, und nur ein paar aus ihnen zu Gaya zu Besorgung der dasigen normal Schule zurückbelaßen werden könnten, wo sodann die dermalen nach Hradisch zur normal Schule abschickende Lehrer anderwärts ganz leicht unterzubringen seyn werden, also wird ihme Gubernio hiemit aufgetragen, hierüber seine Auskunft und Gutachten demnächstens anhero zu erstatten. Und es verbleiben . . .

Signatum Wienn . . . den 5ten Novembris im Sibenzehenhundert vier und siebenzigsten Jahre.

H. Graf Blümegen.

[2]) Tamže.

sinnender Normal-Schul nacher Hradisch mit dem Auftrag zu communiciren: damit ich nach Vernehmung des Piaristen P. Provincial binnen 14 Tägen mich gutächtlich aüssere, ob es thunlich wäre die Piaristen von Gaya nacher Hradisch zu übersetzen, zugleich aber auch den Stand der hiesigen Pfarrschule anzeigen solle.

Zu dieser Schule ist ein weltlicher Rector, so zugleich Regens Chori ist, dann ein adstans bestellet, und weilen der erste dermalen ein alter Mann und der lateinischen Sprache unkündig ist, so haltet er sich aus eigenen einen praeceptor für die Jugend.

Diese wird in Leßen, Schreiben, Rechnen, Anleitung zu denen lateinischen Schulen und Grundsätzen der catholischen Religion, in böhmisch und deutscher Sprach unterrichtet.

Der Rector und Adstans leben meistens von dem Kirchendienst, welchen sie hauptsächlichen gewidmet seynd, und bekommen nur geringe Zulage aus denen hiesigen Stadtrenden. Die Schule selbsten ist ein geraumes Zimmer in des Recktors Wohnung.

In Catechesi werden die Kinder von denen Schullehrern und von denen hiesigen Stadt-Kaplänen unterrichtet, und bin ich der ohnmasgeblichen Meynung, daß dieses officium parochi seye, mithin die Unterhaltung eines eigenen Catechisten dem allerhöchsten aerario nicht wohl aufgebürdet werden könne.

Dahingegen bin ausser Stande die Vernehmung des P. Provincialis deren Piaristen in der gesetzten Zeitfriest wegen Transferirung seiner Geistlichen zu bewerkstelligen, weilen nicht weyß, wo Orten derselbe sich in Böhmen aufhalte, und meines Erachtens ein dergleichen wichtiges Geschäfte viel nützlicher mündlich verhandlet werden sollte.

Daß aber diese Umsetzung deren Piaristen dem allerhöchsten aerario zur nahmhaften Erspahrnus dienete, will ich in aller Kürze darthun.

Erstens sollen zu Haltung des Gottesdienstes in der ehemaligen Jesuiter Kirchen 4 Cooperatores angestellet werden, jeder mit 300 fr., thuet 1200 fr.

Andertens. Zu Erhaltung des Sakristaner, Beleuchtung und anderer Zugehör in der Kirchen werden erforderet 500 fr.

Drittens. Wann Ihre Mayestät nach dero gegebenen geheiligten Worte, wie es die Lit. A. bewähret, der hießigen Stadt 6 Schullehrer verwilligen, so wird ein jeder dieser Lehrer, welche nach Abgang deren Exjesuiten zweyfelsohne weltliche Personen seyen werden, dem allerhöchsten aerario mit Quartier, Heitzung, Einricht- und Erhaltung deren Schulen wenigstens auf 600 fr. kommen, so anwiederum in einer Summa betraget 3600 fr., es würde alßo zu Bestellung deren Schulen und Erhaltung des Gottesdienstes in der xaverianischen Cameral-Kirche ein Capitale von 132.500 fr. erforderet.

Daß aber die Umsetzung nicht allein nützlich, sondern auch nothwendig seyn dürfte, folgert sich aus diesem, daß anstatt deren in Gaya gestiefteten 6 Geistlichen bishero nur 4 sich allda befinden und sehr kümmerlich leben, weilen sie sich mit Erbanung eines von Grund aus neuen Collegii verblutet und von dem nur in 18.000 fr.

bestehenden und zu Vollführung eines nützlichen studii noch nicht hinlänglichen Stiftungs-Capitali nicht im Stand seynd, die annoch abgängige Kirchen und Schulen herzustellen, dieses aber alles finden sie in Hradisch und därften die Interessen von dem Stiftungs-Capitali nur zu ihrer Nahrung verwenden.

Andurch erspahret das allerhöchste aerarium ein beträchtliches Capitale, gewinnet auch das neu erbaute Collegium deren Piaristen in Gaya zu anderen nützlichen und gottgefälligen Verwendungen. Ja Ihre Mayestät beruhigen andurch dero ohnehin zartes Gewissen, massen die Errichtung eines Jesuiten Collegii jederzeit die Schulen zum Zweck hatte, folglich auch hier die so nahmhafte Stiftung die Fortbetreibung deren 6 lateinischen Schulen, wann anders intentio fundatoris etwas gelten solle, zu erheischen scheinet.

Die königliche Stadt Hradisch bittet auf das sehnlichste diese nicht ganz leere Bewögs Gründe in Gnaden zu beherzigen und die gemein nützliche Umsetzung deren Gayer Piaristen naher Hradisch gütigst zu unterstützen.

Eines hochlöblich kaiser. königlichen Landes Gubernii

gehorsambist dienstschuldigster
Franz Freiherr Waffenberg.

Hradisch, den 3ten Decembris 1774.

K uvedení piaristů z Kyjova do Uherského Hradiště však přece nedošlo. Provinciál řádu piaristického při osobní schůzi s krajským hejtmanem, nařízené guberniem ze dne 10. prosince 1774, projevil sice ochotu některé členy koleje kyjovské poslati do Uherského Hradiště, když však gubernium po té podalo do Vídně obsáhlou zprávu ze dne 7. ledna 1775, v níž uvádělo zejména, že by se přeložením tímto ztížilo zamýšlené zřízení hlavní školy v Kyjově a bohoslužba zakladateli koleje piaristické v tomto městě fundovaná škodu vzala, jakož i že budova koleje byla z části dobrovolnými dary obyvatel kyjovských, z části nákladem řádu samého vystavěna a konečně, jak listina fundační dokazuje, že založení piaristů v Kyjově stalo se hlavně sub hac conditione sine qua non, budou-li piaristé skutečně do Kyjova uvedeni a tam vždy budou moci zůstati, bylo dvorním dekretem ze dne 27. ledna 1775 rozhodnuto, že se od přeložení piaristů z Kyjova do Uherského Hradiště úplně upouští:

Von der Röm. Kays. zu Hungarn und Böheim königl. Apost. Mayestät . . . dero Landes Gubernio in dem Erb Marggrafthum Mähren hiemit in Gnaden anzuzeigen: Bey den unterm 7ten abeilenden Monats anhero angezeigten Umständen habe es von der vorgeschlagenen Übersetzung der Piaristen von Gaya nach Hradisch gänzlich abzukommen und seyen also dieselbe zu Gaya noch ferners zu belassen, dahingegen der Antrag zu machen, daß sie gegen eine kleine jährliche Zulage

auch eine deutsche Stadt-Schule allda nach der neuen Vorschrift zu halten übernehmen.

Wo übrigens, so viel die zu Hradisch anzulegende Schule betrifft, nach der Vorschrifft des Reglements ein umständlicher Vorschlag und Kösten Überschlag anhero einzubefördern kommet; immasen die Idee sechs Piaristen in das alldasige Collegium der gewesenen Jesuiten zu übernehmen nicht stat haben kann.

Und es verbleiben . . .

Signatum Wien . . . den 27. Jänner im 1775 Jahre.

H. Graf Blümegen.

Dr. Jos. Samsour.

V badenské druhé sněmovně usnesli se konservativci, členové středu a národní liberálové na návrhu, zavésti náboženskou výuku do škol pokračovacích.

U nás dřívější pokračovací (nedělní) škola byla převahou náboženská, příliš málo dbajíc odvětví ostatních. Novější odborné školství v Rakousku ustaváctvím a pokrokářstvím postaveno docela mimo půdu přirozeného vývoje a mimo organisaci ostatního školství; heslo „náboženství ven ze škol!“ provedeno tu od začátku a přeneseno i do škol pokračovacích. Materialismus XIX. století došel tu přiměřeného výrazu a ovšem i přiměřených — následkův.

Bude-li se též u nás jednati o této věci — zatím jistí „majitelé školy“ volají po vyloučení náboženství ze škol vůbec — bude zástupcům nauky náboženské návrhy své důkladně dopracovati. Nebude radno přijíti s obvyklou komisní osnovou podle katechismu, neboť oné dospívající mládeži v jejích zvláštních okolnostech životních bude třeba nauku náboženskou podávati záživněji a pod jinými zřeteli než podle katechismu.

*

V obnovených po čtyrleté skoro přestávce „Pedagog. Rozhledech“ podává prof. Dr. Ot. Kádner přehled časové otázky o reformě učitelského vzdělání, jež naše vyučovací správa chce upraviti ještě za války. Rozeznává tu tři hlavní proudy: konservativní, jenž chce třebas ve změněné formě podržeti dosavadní útvary učitelského vzdělání, ale přizpusobiti je v podrobnostech potřebám nové doby; sem patří většinou úpravy podnikané samými vládami. Dále je proud radikální, jenž chce všecky nynější učitelské ústavy odstraniti a vzdělání učitelské přikázati universitám. Stoupence má mezi učitelstvem všech zemí, proti němu se stavějí obyčejně vlády a zvláště učitelstvo paedagogií. Základní překážkou je však právě úprava dnešního studia universitního, které jest určeno k úkolům docela jiným a jež by proto musilo především býti důkladně opraveno i změněno, aby mohlo dostáti nové té veliké úloze. Konečně třetí směr kompromisní neb střední trvá sice na zásadě vysokoškolského vzdělání všeho učitelstva, ale dokazuje, že university nehodí se k tomuto úkolu

a že je třeba proto zřizovati vysoké školy zvláštní (paedagogické akademie neb fakulty a pod.), jež sem tam v cizině vskutku již existují. Pro ně prohlásil se zásluhou Čechů také Svaz slovanského učitelstva o valné hromadě v Krakově r. 1912.

Otázka reformy učitelského vzdělání setkává se u nás s velikými obtížemi, poněvadž prý se tu patrně stýkají zájmy namnoze protichůdné: „Církev chce tak získati především laciné varhaníky [1], venkov učitele hospodářství, města zase učitele ručních prací, učitelstvo samo chce míti řádné vzdělání odborné a stát chce míti věrné hlasatele centralismu a státní myšlenky". Na jeden zájem tu zapomenuto: učitelstvo chce nejen řádné odborné vzdělání, nýbrž, a snad hlavně, vyšší, vysokoškolské postavení ve společnosti, především vysokoškolský plat.

Nová vládní předloha o reformě učitelského vzdělání, přikázaná školskému výboru poslanecké sněmovny, rozšiřuje ústavy nejméně na pět ročníků a nechává dokonce možnost přidati ještě i přípravky a další ročníky, ale stanoví v tomto případě věk vstupujícího žáka již na 14 let. K dosavadní pestrosti předmětů přibývá nově rukodělné vyučování a druhý živý jazyk (obojí bylo dosud nepovinné); o učebné látce stanoví, že má odpovídati povšechné látce vyšší střední školy se zvláštním zřetelem k úkolům výchovu a lidového vzdělání. Ohlašují se stálé kursy pro vzdělání odborných učitelů škol měšťanských, slibují se dokonce i kursy paedagogicko-methodické a studium pokusných method pro další vzdělání učitelstva. Zavádí se nová zkouška „správní" pro ty, kdo se chtějí státi řídícími učiteli; universitní vzdělání vyhrazuje se jen professorům (hlavním učitelům) ústavů.

[1]) To tedy podle p. K. učitelé vyhrávají církvi — ne lidu, mezi kterým působí?!

Hospodářsko-socialní.

Ruská bolševická vláda jako začala vynuceným mírem, když nepodařilo se jí roznítiti v nepřátelských státech dělnickou revoluci, tak také předešla příkladem státního bankrotu (banco rotto — od roztřískaných peněžních stolů, jak to v Italii dělali podvodným penězníkům). Zastavila prostě platy zahraničním věřitelum a bezpochyby také domácím, pokud nejsou jejími stoupenci

Takové státní úpadky nejsou v dějinách ničím novým, byly ve starověku i později. Čím jednodušší byly peněžní poměry a čím nezávislejší mocnosti, tím hladčeji se to odbývalo, ve vnitrozemí obyčejně znehodnocením platidel, jak vidíme již u Římanů za válek punských. Nyní, za spletitého obchodu peněžního, kdy i sebe větší poruchy se dosud hleděly vyrovnávati bez katastrof, jelikož postižených by bylo mnohem více bývalo a to v různých státech, z čehož hrozily mnohé záplетky, dlouho ono zlověstné slovo nechtělo „přes ohradu zubů“, ale neúprosná skutečnost i je vynucuje. Čím více hmotných hodnot se ničí a při tom požadavek míru bez náhrad se zdůrazňuje, tím přirozeněji dostavuje se tato nezbytnost u mocností válkou přímo postižených, byť jinak sebe bohatších Pro Francii na př, jež nejšťastnější přírodní polohou a jinými okolnostmi (ne posléze i skrovnějším zalidněním venkova) oplývala bohatstvím všeho druhu, již onen ruský převrat znamená citelnou ránu, neboť Rusko válčilo hlavně za její miliardy. I přebohatá Anglie byla nucena své státní výpůjčky postupně úrokovati výš a výše, což ovšem znamená cestu k rozhodné hranici, za niž už nemožno dále.

O ruském prohlášení insolvence již tu podotčeno, že nemůže znamenati opatření konečného, nemá li mezistátní styk jeho býti znemožněn. Octne-li se v nesnázích soukromník, snaží se věřitelé s ním se vyrovnati, mají-li naději a zájem, aby dále obchodoval a oni s ním. U států jest podobně: ztráty se oželí, ale hledí se, aby se aspoň budoucí náhradou zmírnily. Dvojí mír posud uzavřený, s Ruskem, Ukrajinou a Rumunskem, nenahradil nám sice válečných útrat, ale poskytl možnosti, částečně si je nahraditi — již tím, že zajištěny pokojné hospodářské styky s Ukrajinou a Rumunskem. Na tomto dobyto kromě příznivější úpravy hranic i nějakých výhod; pokud prospějí nám, jest arciť ještě otázkou, k níž odpoví jednak další jednání, jednak naše způsobilost.

Důležitou částkou ujednání s Rumunskem jest, že plavba po Dunaji dána v moc středostátův a že dosavadní rozhodování států dohodových o ní i o přístavech černomořských zatím vyloučeno. Podaří-li se dále i maloasijskou dráhu vyprostiti z dosahu válečného nebezpečí, byly by tím získány cenné záruky hospodářského prospěchu a měli bychom tu přece jakousi náhradu za přinesené oběti, jako si jich dohoda hledí na Rusku dobýti vpády na území murmanské a sibiřské.

To vše jest arcit hudbou budoucnosti. Pro nynějšek rozhodujícím jest, jakou obchodní cenu pro nás mají teď závazky obou těchto sousedních států, Ukrajiny a Rumunska, poskytnouti nám ze svých přebytků, čeho potřebujeme a nemáme, především potravin, t. j. můžeme-li to od nich dostati a nezadlužiti se za to ještě více než již zadluženi jsme. Oni potřebují a žádají od nás hlavně tovarů (strojů atd.) Ale tu již množství výroby bude omezeno, jelikož není dosti dělnictva a také ne dosti všech potřebných surovin. Hlavní však nesnází bude právě stránka obchodní, t. j. zač bude možno tovary ty zhotoviti a zač je prodávati. A tak jsme zas u záležitosti peněžní.

Mzdy dělnictva právě zásluhou státního a válečného podnikání dosahují takové výše, že výrobky jeho představují ceny nadmíru přemrštěné. (Že dělník z vysoké mzdy přes to má málo radosti, jelikož nedostane ani za velké peníze koupiti, čeho potřebuje, budiž tu jen mimochodem poznamenáno, ač ovšem je to konečně hlavní, neboť nejde o hromadění bohatství, nýbrž o život a zdraví lidí.) Na oko sice zdá se tu kynouti znamenitý obchod: draho prodávati a lacino kupovati — avšak tato směna právě lacinou nebude, a nesnesitelné zdražení oněch potřebných předmětů, dojdou-li až k nám vůbec, zůstane, peníze, jichž většina obyvatelstva přec jen nemá nazbyt, budou dále pozbývati ceny. Státní hospodaření, „kollektivní výroba“ ocítá se tu ve slepé uličce, z níž jen možno a i co nejdříve nutno se vrátiti, ustati v ničení nenahraditelného.

Papírových, tedy bez věcného podkladu více méně bezcenných peněz jest v mocnářství asi 22—23 miliard. V Předlitavsku jest víc peněz potřebí nežli v Zalitavsku. Toto hlavně zaopatřuje vojsko a dostává od něho také vyšší ceny než ono, ačkoli mnohé věci teprv odtud kupuje a vojsku dodává, a přes to platí na válečné potřeby pouze 36·4%, Předlitavsko pak 63·6%, úpisy na 6 válečných půjček byly tam nepoměrně menší a i ty s pomocí předlitavskou. Že z ujednání rumunských Zalitavsko, které i jinak v mocnářství poroučí, bude míti hlavní prospěch, rozumí se samo sebou. Při tom však stále opakuje, že jest utlačováno a ztěžuje úpravu peněžních poměrů; povážíme-li pak, že v Předlitavsku poplatnost leží hlavně na našich zemích, a přece v rakousko-uherské bance český živel téměř vyloučen, posoudíme snadno, kdo vlastně k úpadku pracuje.

Jakým způsobem jej předejíti, o tom přemýšleti a pracovati není pro samou „politiku“ možno. Proti novému vydávání papírových peněz ozývají se sice vážné hlasy, ale sotva kdo ví, jak jinak si pomoci, nepřikročí-li se k nápravě z kořene. Váleční zbohatlíci spokojují se, že aspoň těch nabývají víc a více, částečná ztráta jich pak aspoň tolik boleti nebude.

Některé známky poukazují k tomu, že nejvyšší správcové státního peněžnictví, aspoň nynější, pomýšlejí přece jenom na jednu dávku ze jmění pro úhradu státních dluhů. Naznačeno to i ve vypsání 8. válečné půjčky — kéž už poslední!

*

Průmysl k n i h t i s k a ř s k ý, pokud není ve službách válečných, kde mu vyhraženo vše potřebné, pracuje teď s nemalými potížemi. O nedostatku papíru byla již častěji řeč. Dosud byly ve větších závodech nějaké zásoby; zvláště dobře zpeněžil se papír umělejší výroby, který dříve nešel tak na odbyt. Bez povolení vídenského, o které třeba v každém jednotlivém případě, pro každou tiskovinu žádati, nedostane se papíru. Teď, kdy nastává doba k a l e n d á ř ů, vláda „uvažuje“, má-li povoliti na ně papír; namítá, že kalendáře nejsou zbožím pro obecnost potřebným.

Jak vláda sama papírem šetří, vidíme z četných ·enek a výnosů; nyní shotoveny také předběžné tabáčenky, a tu vyšlo na jevo, že již vloni jich vyrobeny spousty, ale když nezavedeny, putovaly do — stoupy.

Výroba l e p e n k y uvázla téměř úplně. Průmysl k n i h a ř s k ý, jenž odkázán na hmoty teď právě nejvzácnější — kůži, plátno, niti, zlato, barvy, laky, škrob a jiná lepidla — stěží se uhájí, nenastane-li v nejbližší době nějaká změna.

Tiskárnám bylo vloni odvésti t ř e t i n u p í s m o v i n y z každého závodu, totiž písmen, proložek, kovu pro licí stroje a stereotypie; je to směs hlavně olova, cínu, antimonu, která prý se výborně hodí na náboje. Vzhledem k tomu, že z nechráněných tiskáren odvedeno také polovici neb i více sazečů, zdálo by se, že ten úbytek písma by tolik nevadil. Avšak písma v každé lépe zařízené tiskárně jsou rozmanité velikosti, rozmanité podoby („řezu“), i nezbývalo než některých druhů zbaviti se docela nebo vyplniti žádanou váhu zmenšením zásoby jednotlivých druhů. V obojím případě výkonnost závodů zmenšena jak co do rozmanitosti tak co do rozsahu prací.

Že brzy po odvedení písmoviny chodila jistá individna po Brně a jistě také jinde ji prodávati — to prý tady na nádraží „zbylo“! —, tak že snadno některý knihtiskař mohl svoje odvedené písmo za drahé peníze si koupiti nazpět, budiž jen mimochodem zmíněno na doklad našich pořádků.

V nechráněných tiskárnách nejvíc utrpěla obsluha s t r o j ů odvedením vycvičených dělníků, zvláště u strojů sázecích, na něž každá větší tiskárna jest odkázána. Jsou-li teď, kdy všechny kovodílny mají bohatě placené zakázky erární, správky strojových poruch, buď přirozeným opotřebením nebo zlomyslností přivoděných pro nemožnost neb neochotu velice ztěžovány (v. Brně na př. není české slévárny, a Němci dávají nám tím více svoji převahu cítit, čím více my rámusíme), u s t r o j ů s á z e c í c h jsou potíže tím větší, že a n i j e d e n z obvyklých tří typů jejich n e n í v y r á b ě n v R a k o u s k u a nemá tu svých dílen; typograf a linotype (lijící pevné řádky) jsou z Německa, nejzdatnější ale i nejchoulostivější monotype, lijící dle sazby vyklepané a vydírkované v papíře (asi jako na plotnách aristonu) jednotlivé písmeny, jest výrobek americký s pobočnní dílnou v Londýně a náhradní, nedostatečnou dílnou v Berlíně. V součástkách těchto strojů zpracována hlavně měď a ccel, kteréžto kovy jak u nás tak v Německu jsou zabaveny, a jestli tedy již u nás nadmíru nesnadno

si jich opatřiti, tím nesnadnější jest opatřiti si správky z Německa. Zaostalost rakouského průmyslu i zde se mstí.

I jiné výrobní potřeby tiskáren (mazadla, benzin a terpentin na čištění písma od barvy, tkanice a řemeny do strojů, motouzy na vázání sazby atd.) opatřují se velmi z těžka a za nehorázné ceny; v Brně až do nedávna velice vadila omezená dodávka svítiplynu (na pohon, tavení kovů a j.)

Co do zůstalého dělnictva organisace obojí strany, zaměstnavatelů a zaměstnanců, celkem dosti se osvědčila; mimo obvyklé spory (stran mezdních přirážek na př. nebo stran přípustného počtu učňů, jimiž zaměstnavatelé nuceni si vypomáhati) vážnějších srážek dosud nebylo. Mzdy podle ceníku a válečné přídavky sice již opětovně zvýšeny, neboť každý rozumný člověk uzná, že tíseň těch, kteří jsou docela odkázáni na nákup potravin za peníze, jest veliká. Jako v jiných oborech, tak i tu bylo cítiti soutěž závodů pracujících pro erár, ale vyučené dělnictvo celkem poslouchalo vyzvání ústředního vedení, nepřebíhati bez vážných příčin ze závodu do závodu a ani jinak (passivní resistencí a pod.) neztěžovati svým zavodům práce; dle místních zkušeností brněnských ukázalo se znova, že v této věci, co do svědomosti pracovní a poměru k zaměstnavatelům nerozhoduje tak příslušnost organisační, zda socialní demokrat či křesťanský sociál, jako povaha osobní — smutné zkušenosti (passivní resistence a zlomyslné sabotáže) učiněny s jednotlivci obojí strany, kteří „využitkovali konjunkturu.“ Pomocné, nevyučené dělnictvo ovšem namnoze šlo za větším výdělkem, neohlížejíc se, jak dlouho tento potrvá.

Za nedostatku lidí a poměrného nadbytku práce — neboť venkovské obecenstvo majíc mnoho peněz také mnoho objednává, dělnictvo pak jednak trpíc podvýživou, jednak spoléhajíc na nezkrácenou jednotýdenní náhradu mzdy v onemocnění častěji pro churavost omeškávalo práci — pochopitelno jest, že pracováno mnoho přes ustanovenou dobu ($8^3/_4$ hodin denně), „přes čas,“ jak se říká, čímž arciť přivydělávány značné přídavky.

Z učenického dorostu mnoho odvedeno k vojsku; kteří se byli již dva roky učili, dostali při odchodu za vyučenou. Rozumí se samo sebou, že přerušení to bude dovednosti jejich na škodu. Někteří snad dostavše se k oddílům strojním, odborné zkušenosti své obohatí.

*

Křesťanská sdružení (Christliche Gewerkschaften) v Německu konala v říjnu m. r. veliký sjezd v Berlíně; bylo tam zastoupeno přes 400 tisíc členů (proti 341 t. r. 1913 a 162 t. r. 1915). Naproti sociální demokracii prohlašují se dle zásady moci, ale i práva pro silné, ale nikoli násilné Německo; Auslandspolitik auf moralische Eroberungen eingestellt. Dále pro silnou monarchii, nezávislou od chvilkových většin a takovou, kde monarch etwas zu sagen hat. Pro parlamentarismus, ale ne pro jednostrannou nadvládu většin; ať parlament má na politiku více vlivu, ale také větší odpovědnost za ni. V hospodářství ať se státu připustí jakýsi nátlak na soukromé hospo-

daření, aby byla zachována rovnováha mezi soukromými a veřejnými zájmy. Jisté monopoly jsou účelné, ale zespolečnění výrobních prostředků nikoli. Rodina jest prabuňkou státu. Ženě ať se umožní vedle rodiny působiti ve škole, v chudinství, v otázce příbytečné a pod., nikoli však v tělesech politických.

Internacionála zatím stala se nacionální, a kdyby všechny vzájemné výčitky a hrozby měly se uskutečniti, neobživla by již; avšak není pochyby, že jak rozštěpenci v jednotlivých státech a zemích, tak i v celku po válce se opět najdou a sejdou. Dorozumění národův a států neprospěla internacionála pranic, zásady její hospodářské vypěstily ono bezohledné shrabování, nedbalé opatrování a proto sdražování všech potřeb, pod nímž úpíme; soukromý majetek a jeho dobývání znamená sice jakési sobectví, ale znamená také plodný zájem, bez něhož není potřebného pokroku ve výrobě nových hodnot.

*

Schopenhauer a Nietzsche o ženách. V přípravě budoucnosti poválečné právem se mnoho mluví o poměrech ženy v příští společnosti, avšak nelze říci, že by se o nich mluvilo vždy rozumně. Výtku, že křesťanství znehodnotilo ženu, slyšeti dosti často. Že vlastně opak jest pravda, nechce se uznati. Zdánlivé důvody berou se odtud, že křesťanství, pamětlivo jsouc docela zřejmých rozdílů v ústrojí a povaze muže a ženy, nestanovilo mechanicky úplné stejnosti v úkolech a úkonech obojího pohlaví, ale že na základě podstatné rovnosti v říši duchovní společensky dobře různosti oceňovalo a dle nich si počínalo.

Již jednání Kristovo samo nenasvědčuje nikterak tomu, že měl ženu za něco méněcenného. Ani středověk v této věci jinak nesoudil. Upřílišené názory některých asketů nebyly názorem veškerého středověku; již kult Mariánský byl by tomu bránil.

Divná věc, že právě takoví spisovatelé, kteří velmi rádi mluví o znehodnocení ženy v křesťanství, přehlížejí, jak smýšleli četní filosofové a spisovatelé nové doby o ženách, n. př. Schopenhauer, Nietzsche, Weininger a j.

Zakladatel moderního pessimismu píše o ženách v díle „Parerga und Paralipomena" v 27. hlavě druhého svazku (vydání Hirtovo.) Již pohled na ženskou postavu, dí, nás učí, že není určena k velikým duševním nebo tělesným činům. Ženy se však dobře hodí za ošetřovatelky malých dětí, protože samy jsou „dětinskými, titěrnými, krátkozrakými, slovem, celý život velikými dětmi" (590.) Krása v mládí je prý jen „Knalleffekt" těch let — na úkor pozdějších.

Muž dosáhne dle Schopenhauera úplné zralosti rozumové sotva před osmadvacátým rokem, žena však prý ho dosáhne již rokem osmnáctým; avšak rozum její je také podle toho. Lpíť pouze na zevnějšku, zdání je jí věcí samou, a věcem malicherným dává se přednost před věcmi důležitými. Muž nežije pouze přítomnosti, nýbrž snaží se proniknout i do budoucnosti. Toho u žen není. Žena je „duševní myops tím, že její intuitivní rozum vidí v blízkosti bystře, avšak má úzký obor

zrakový, do něhož nespadá vzdálené. U žen shledávám o mnoho víc milosrdenství než u mužů, ale ženy nevyrovnají se mužům ve spravedlivosti, upřímnosti a svědomitosti. Základní chybou ženského pohlaví je nespravedlivost. Rozum ženy je slabší než u pohlaví mužského. Následkem rozumového nedostatku berou útočiště ke lsti; „proto jejich instinktivní prohnanost a jejich nezničitelná náklonnost ke lži“ (592.)

Všechny bytosti ozbrojila příroda vhodnými zbraněmi, ani u ženy neudělala výjimky, davši jí dar zvláštní – přetvařovat se. „Přetvářka je jí proto vrozena, tak velice nerozumné, jak moudré ženě vlastní“ (592.) Z tohoto vrozeného zla vznikají jiná: „neupřímnost, nevěrnost, zrada, nevděčnost atd.“ Ký div, že křivá přísaha u soudu vyskytuje se u žen mnohem častěji než u mužů. Ano, mělo by se o tom vážně uvažovati, zda mají býti k přísaze vůbec připouštěny. Tajnou sice, ale přece vrozenou je jim mravní zásada: „jsme oprávněny klamati takové, kteří tím, že o nás jedince chabě pečují, se domnívají, že nabyli práva nad druhem (ženským)“ (593.) Zásady této jsou prý si ženy dobře vědomy — ne in abstracto, nýbrž in concreto. Mezi mnohými muži je vzájemná lhostejnost možnou; mezi ženami však nelze lhostejnosti takové ani myslit. Již od přírody je mezi nimi nepřátelství. Potkají-li se, pak dívají se na sebe jako Velfi a Ghibellini; mluví-li spolu, mluví s větší nuceností a přetvářkou než muži. „Tím stává se, že poklony mezi dvěma ženami jsou mnohem směšnější než mezi muži“ (594.) Mluví li muž vznešený s chudobným, zachovává vždy jakýsi ohled a lidskost; mluví-li však vznešená žena se ženou nižšího stavu, mluví pravidelně „pyšně a hanebně (schnöde)“. (O p.)

Politický a vojenský.

Jubilejní slavnosti Národního divadla (16.—18. května) měly býti všenárodním projevem české osvětné i politické síly a zároveň neochvějné odhodlanosti usilovati neústupně o uznání a provedení české svéprávnosti ve všech oborech. Slavnostní výbor však, jsa složen ze zástupců Společnosti a Družstva Nár. divadla, Rady českých spisovatelů a České státoprávní demokracie řídil prý je stranicky, nepozvav řádně ani členů všenárodního zastupitelstva politického, ani čelných zástupců vědy nebo žurnalistiky. Hlavní slavnost (v Českém museu) dopadala tedy příliš „vybraně", vedlejší socialistická (v Obilní burse) teprve poskytla potřebných účastníku k imposantnímu shromáždění na svatováclavském náměstí.

Režie páně Kvapilova, v dramatě politickém i v komedii s panem Aloisem Jiráskem i v Čechách již se znechucuje.

Nový týdeník Mladočechů, pokud nepřistoupili k Č. státoprávní demokracii, Česká svoboda (red. Lad. Čech) zmiňuje se o změně v ředitelství České filharmonie, kde místo „německého žida MUDra Zemánka" nastoupil L. V. Čelanský, vidí v těch a podobných bojích potvrzenu „starou pravdu, dle níž v českém životě bývá dávána přednost průměrnosti před nadprůměrností ze strachu před osobní soutěží. To platí v hudbě, v Národním divadle jako v České filharmonii, v literatuře jako v politice a v novinářství. ‚Silní jedinci' chtějí býti pro všechny případy — pojištěni".

V Lid. novinách (č. 129) Jaromír John svému Šulínkovi, když jej byl provodil kraj světa, klade do úst tato slova: „Tak jsem se dostal do Čech, jenže je tady v Čechách jeden na druhého pakáž".

Pozváni byli a přišli také zástupcové jiných mimoněmeckých národností v Rakousku; nemalým asi podivem je naplnilo, když se tu setkali s tak málo kolegy-poslanci českými!

Byl tu a mluvil i zástupce Vlachů, posl. Conci. S hlediska politickoopposičního bylo by to hezké, ačkoliv krajané jeho hned na to prohlásili, že s ním docela nesouhlasí a Slovincům neustoupí. Tedy rub italsko slovanského sbratření. Vzhledem k tomu, že slovanské Přímoří právě ve prospěch vlašský po celé věky odnárodňováno, zajisté mohli Slované býti překvapeni zprávou Hötzendorfovou*) — ač jest-li pravdiva, o čemž i německé noviny pochybovaly — že u Carzana právě slovinský professor s českou četou pokusili se o válečnou zradu. O poměrech mezi Jihoslovany a Vlachy bylo by potřebí napřed důkladně si promluviti, než bude jednáno o nějakém spojenectví česko-italském. Na říšské radě zajisté možno ho v určitých případech vy-

*) Pan Hötzendorf onehdy byl také hlášen jako návštěvník jakési **telepathické** séance, ale ve Vídni.

hledávati, ale jistě jen v dorozumění s Jihoslovany, nikoli přes ně nebo proti nim, kteří nám dosud tak poctivě po boku stáli.

„U zlaté husy“, kde hosté přebývali, jedna ze čtyr lipek před hostincem povýšena na „slovanskou lípu“ a obcí okrášlena. Kéž jen obě, slovanská svornost i slovanská lípa, hodně prospívají, a když ne ta lípa, aspoň ta svornost.

A ještě něco o tom „slavení“. Jest přirozeno, že při veřejných slavnostech mimo uzavřené místnosti hlavní slovo mívá „zlatá mládež“, v Praze pak obzvláště. Podle toho, jak na věc pohlížíme, možno to schvalovati i neschvalovati: nadšenosti jest potřebí, zvlášť u mládeže, hledati však při všem jen švandu, škodí.

Novinářské nadšení oněch dnů neznalo mezí. Ti páni by hned předepsali několik národních svátků v měsíci; tak navrhováno učiniti národním svátkem výročí „české přísahy“. Za to prý by mohl odpadnouti svátek sv. Jana Nepomuckého. No, kdo nechce, ať ho nesvětí! Katolíci však dobře učiní, když jej budou slaviti dále jak náleží a nezapomenou při tom ku světci pomodliti se, „aby nás Čechy Pán Bůh při zdravém rozumu zachovati ráčil“, aby nám nenastaly zase ty „slavné doby“ jako po r. 1415 a 1618.

1. května také slaveno, tentokrát celým národem. Socialisté „čuli člověčinu“ — zda právem či neprávem, nebudiž tu rozhodováno — a zakázali si slučovati tento svůj „svátek práce“ se slavením buržoustů.

Rozdíl ostatně je zřejmý. Když v ě d c i slaví svůj svátek, sjedou se a konají přednášky atd. — světí a slaví svou práci. Když u m ě l c i slaví svůj svátek, mají svoje výstavy, divadelní představení atd. — světí a slaví svou práci. Podobně kněží, učitelé, technikové atd., ba i rolníci mohli by takto, výstavou a pod. svoje „svátky“ slaviti — užitečné s příjemným spojovati. Socialistické „buď práci čest“ ovšem sotva lze jinak oslaviti než svátkem o d práce. Ale známou českou náchylnost k nečinnému svátkování ještě podněcovati, zvláště v této době, mohou jen lidé nesvědomití, lehkomyslní. Nedej Bůh, abychom brzy byli donuceni se přesvědčiti, jak málo máme proč slaviti a plesati!

*

Vzpomínky na květen r. 1868, kdy Rakousko zotavovalo se z r. 1866 a zařizovalo se dualisticky, ovšem proti Čechům, tak skvěle za vpádu nepřátelského se osvědčivším, vyvolávají takto též na paměť Bismarckova slova r. 1866: Ti Čechové jsou hodní, když mají dělati revoluci, a dělají revoluci, když mají býti hodní.

Recept na správnou českou politiku jest ovšem tajemstvím. Jestli politika m. j. také uměním přizpůsobiti se okolnostem, nezdála by se ničím nesnadným. Ale jde o to, jest-li tu vůbec vůle se jim přizpůsobiti, a pak o to, ví-li se, jaké okolnosti v pravdě jsou. Přes národní svornost, v oppsici na venek zachovávanou, nelze neznamenati, že nezodpovědný radikalismus používá obecné rozčilenosti, aby pracoval pro zájmy stranické, o zmohutnění té které strany. Bylo by konečně myslitelno, že to jen prostředek ke konečnému společnému cíli —

zmohutní-li některá strana tak, že bude míti za sebou takořka celý národ, nuže pak jest práce zjednodušena a vítězství celku usnadněno. Avšak to ví každý čelný straník, že i kdyby nebylo tolik osobních nároků na vůdcovství, aspoň v nějaké stranečce, že jsou tu rozpory v názorech zásadních, jež odůvodňují odchylný postup, i když o celkovém onom úkolu jsme za jedno.

Spojené strany socialistické uznávají, že „buržoasie má právo na vlastní stranu“, ale se „skromností úměrnou své skutečné síle“. Tedy síle! Jeden z vůdců nové strany České státoprávní demokracie, Dr. Rašín, poznamenal k tomu: „Demokracie není vláda 70%, ale vláda 100%. Není v tom rozdílu, vládne-li třída 10% nebo třída 70%“.

Mluví se o spojení mírnějších, tedy jaksi meňševických stran. Mírnějších v čem? V otázkách národnostních nikoli, neboť v těch sociální demokraté by asi byli nejmírnější. V majetkových? V těch už částečně ano, ačkoliv není snadno sloučiti zájmy velkorolníků, jichž nyní tolik přibylo, s dělnickými; že však tu jakési vyrovnání nutno, netřeba dokazovati. Hlavním dělidlem budou otázky osvětné, náboženské, školské a pod. Že tu sblížení nutno, žádný střízlivý pozorovatel si nemůže tajiti, že však narazí na veliké překážky, dokud bude rozhodovati třídní a stavovský radikalismus, není pochyby.

O cestách celkové české politiky, totiž naproti státu, nesnadno mluviti, aby se člověku nevytklo pohodlné: nejde s národem! Tolik však možno snad poznamenati, že je s ní málokdo spokojen, především pro její nejistotu jak v cílích, tak v prostředcích. Politické ony „okolnosti“, které, jak zmíněno, mají určovati politiku, rozhodují se víc a více proti nám, a třebas byrokracie čím dále tím zřetelněji ukazovala svoji neschopnost v řízení veřejných záležitostí, nám z toho prospěch nevzchází a nevzejde, dokud neumíme si ho dobýti.

*

Prof. dr. Ant. Hobza navrhuje a odůvodňuje v N. l., aby se zřídila česká státovědecká společnost. Nemáme dosud, píše, solidní základny pro politickou, zejména však pro obstojnou kritiku politických myšlenek a směrů. Politika operuje vždy větší měrou vědeckými poznatky a vyvolává s druhé strany vždy nové vědecké problémy a vědecké práce. Styk vědy a politiky je tedy čím dále tím těsnější a společných zájmových otazek přibývá každým rokem.

Potřebujeme jakési „vyrovnávací spravedlnosti“ v našem politickém životě, a tuto úlohu může splniti jen věda (abstrahujeme-li od regulující činnosti v otázkách organisačních a taktických, jakou očekáváme od Národní rady.) Potřebujeme soustředění českých vědeckých poznatků a zároveň soustředění české vědecké práce, pokud směřuje ku probádání státu se všech odborných hledisek. Všichni velcí národové zřídili si vědecké ústavy k řešení podobných úkolů a neobejdou se bez nich dlouho ani národové malí, chtějíce žíti samostatným politickým životem. I Maďaři nám mohou v tom býti ne-li vzorem, tož jistě ukazatelem správní cesty. Zjednati takovou základnu jest nutným v zájmu větší stálosti a bezpečnosti v politické práci.

Zjednodušené poměry válečné, jež umožňují nové netušené úspěchy Němců proti Angličanům a Francouzům, zdály by se poukazovati k blízkému rozhodnutí, kdyby nebylo již tolik předchozích zklamání. Zlaté zednářskožidovské internacionále ještě se nevidí přestati, ale dosť možno, že události tentokrát přece budou silnější, zvláště bude-li pozornost posledního válečného podněcovatele, Ameriky, obrácena k podnikům japonským v Rusku a Číně.

*

Arcibiskup A. Symon († m. m. v Krakově) uveřejnil v čele „Przeglądu Powszechného“ (č. 3—4) otevřený list redakci „Reichspost“, kde věcně a přímo vytýká známou věc, že křesťansko-sociální deník vídenský neplní svých katolických povinností.

Na prvém místě uvádí otázku mírovou. Katolický list měl by ukazovati cesty, jimiž by katolíci celé říše účinněji nežli dosud mohli se brániti proti stále zpupnějším heslům německých annexionistů. „Nejen katolicismus, ale sama lidskost káže činiti vše, aby se neprodlužovaly hrůzy této války a nezasévaly se zárodky nové, krutější války světové, která přijde nepochybně, a to dosti rychle, skončí-li se tato válka jen annexemi. Při vzrůstající síle těchto annexionistických proudů opačné stanovisko je snad nepopulární, snad i velmi obtížné, ale i síla pravdy i čest katolického praporu káží vytrvati na něm. Jaký soud vydaly by dějiny o dnešních katolících, kdyby chtěli plouti s každým chvilkovým proudem a vytrvalost v zásadách přenechali v monopol socialistům?“

My můžeme k tomu dodati, že právě Reichspostě, když staví se tak loyalní, náleželo podporovati mírové snahy Benedikta XV a Karla I.

Na druhém místě vytýká arcibiskup stanovisko, jaké zaujala „R.“ k účasti rakouské vlády při budování Ukrajiny, která podle vzoru bolševiků zrušila vlastnické právo. Žádná vláda nemá patentu na neomylnost, ale k tomu je tisk, aby kontroloval jménem společnosti cesty vlády; úkolem pak katolického tisku jest dbáti, zda vláda zachovává neb aspoň neuráží zásad katolických. Rakouská vláda, budujíc bezprostředně stát socialistický, neuznávající vlastnického práva, přímo pomáhala ničiti toto právo, jež je právem přirozeným i božským. A redakce křesť. soc. deníku k tomu mlčela a mlčí dosud, ano mnohokrát enthusiasticky velebila ministra, jenž byl původcem této ukrajinské politiky, velebila ve všem a bez výjimky.

*

V žádné dosavadní válce nebylo tolik zničeno jako v nynější. Nejen kapitál se ničí přirozeným během války měrou netušenou, ale i jmění nemovité a to zrovna soustavně. Nedávno ve známost vešlé zničení petrolejového průmyslu rumunského, jak je provedli Angličané, jest asi vrcholem všeho, co lidstvo dosud zažilo. Když kdys duchaplná kněžna Metternichová, choť rakouského vyslance v Paříži, v hovoru

s Napoleonem vzhledem k ministru veřejných staveb „ministre de la construction publique“ označila ministra války jako „ministre de la destruction publique“, měla asi na mysli přirozené účinky války. Dle plánu se ničí především prostředky dopravní a to jejich nejcitlivější části, umělé stavby, mosty a tunely. Mnohem méně jsou nebezpečí tomu vydány silnice a cesty, ač i tu se dá při dobré vůli a důkladnosti mnohé vyvésti. Takovou důkladnou práci provedli Němci v říjnu 1914 při ústupu od Visly, kde všechny silnice a dráhy trháním a šachovnicovým prokopáním tak důkladně zničili, že bylo několika týdnů třeba, aby se to spravilo a aby mohlo začíti pronásledování. Též Rumuni se o to pokusili ustupujíce ze Sibiňska, ale se značně menším úspěchem. Ač se tu jednalo o horské cesty, kde dovedně provedeným trháním snadno se mohlo kus stráně sesouti, nepodařilo se jim zadržeti pronásledovatelů ani jediný den. Rusové, kteří zavedli pálicí oddíly, opatřené množstvím celluloidových proužků, neosvědčili se zvláště při železných mostech. Mosty dřevěné pokryli slamou, polili petrolejem, zapálili a dávali pozor, aby toho někdo neuhasil. U mostů kamenných dal se náboj buď do nejvyšší části klenby nebo do pilíře a když se náboj zapálil, most se shroutil. Při mostě železném třeba však zvláštního umění, neboť jinak se boří řetězový most a jinak obloukový. Oblouky shodili zpravidla s pilířů, ale ty se daly zdvihnouti a mostu bylo možno upotřebiti. Podobně se ostatně dařilo i Angličanům v Rumunsku, ačkoli zcela odborně ničili prameny petrolejové, ucpávajíce důkladně v zemi vyvrtané díry. Vedle těchto daly se ve 2 až 3 měsících vyvrtati nové a výsledek byl jen ten, že majitelům vzrostly značné útraty, jichž náhrady se budou na Anglii dožadovati.

*

C o s t o j í b u b n o v á s t ř e l b a? Organisator francouzského dělostřelectva, general Perfun uveřejnil nedávno, kolik stojí bubnová dělostřelba v síle, jaká bývá na západním bojišti při velkých ofensivách zvykem. Dle jeho šetření bylo by třeba 40,000.000 dělových nábojů, aby se zničily zákopy v délce 50 km. Výlohy s tím spojené obnášely by, nízko počítáno, 10 miliard franků. K výrobě tohoto střeliva potřebovalo by 1,000.000 dělníků dvou let. Z podrobností výpočtu se dovídáme, že jeden výstřel děla 15·5 cm stojí, započítá li se opotřebení děla, 250 franků. Aby se zničil jeden metr moderně opevněných zákopů střelbou bubnovou, je potřeba dle francouzských zkušeností 100 výstřelů. Kdyby se však skutečně jednalo o 50 km zákopů, nebylo by dělostřeleckým zničením zákopů samých ještě vše odbyto, musily by se také zničiti průkopy, vedoucí oklikami k zákopům do zadu i do předu, bylo by třeba množství střeliva na uzavírací oheň, proti vojsku a letcům, na obranu jakož i na umlčení nepřátelských baterií. Celkem by to vyžadovalo nikoliv 40,000 000 nýbrž 80,000.000 výstřelů z děl v ceně 20 miliard franků. Proto prohlašuje francouzský general, že rozbití německé západní fronty střelbou pouze dělostřeleckou nynějšími prostředky jest nemyslitelno.

*

Anglická létadla. New York Times přinášejí z anglického pramene tyto zprávy o nejnovějších anglických létadlech. Létadla váží 2·5 tun a mají motory Rolls-Royce o 250 konských silách, mají dva šrouby a uletí 160 km za hodinu. Jiná těžká létadla mají jen jeden šroub a motor o 300 konských silách. Z malých rychlých strojů s jedním sedadlem uletí „Sopwith“ 220 km a „Spat“ 223 km za hodinu. Jiný přístroj, který nedávno přišel na frontu a jehož jméno se neuvádí, má rychlost 220 km a překvapující zařízení. Může totiž letěti kolmo do výše a vyletí za 7½ minuty do výše 5000 m. Je prý to idealní obranný prostředek proti Zeppelinům a zajistí prý Anglii panství ve vzduchu.

Ročník XXXV. Číslo 7.

HLÍDKA.

O demokracii.

P. Vychodil.

I.

Při brestském vyjednávání o mír zástupcové ruští se začátku snažili se v jednání uplatniti své názory, jež pokládali a jistě pořád pokládají za demokratické, i vzhledem na druhou smluvní stranu, zachrániti tedy aspoň něco z toho, proč — podle hlasů dohodových — válka se vede a k čemu směřuje. Cítíce se ještě dosti silnými, aby i druhé straně něco předpisovali, naléhali na to, by ve středostátech provedena byla demokratisace veřejné správy. Co všecko jí rozuměli, nebudiž tu dále vypisováno; je to ještě v čerstvé paměti a opakuje se ostatně týmiž nebo jinými slovy napořád.

Německý zástupce naproti tomu poukázal na to, co tíž obhájcové republikánské svobody provádějí doma, na jich násilnictví páchané proti spoluobčanům, kteří s nimi ve všem nesouhlasí, a na výsledky jejich státnické činnosti. Tu Trockij zasažen ve slabině své theorie i praxe vyrazil ostrou odpověl, že tu není co vyčítati, že všechny státy násilím vznikly neb se udržují atd. Tuto trochu divnou theorii o původě a povaze státu provádějí bolševici, jak se zdá, ve své oblasti dále, jsouce zajisté přesvědčeni, že se demokratismu nezpronevěřují, ačkoli snad také vědí, že nejen doma stoupenci jiných řádů, nýbrž i za hranicemi někdejší velebitelé jejich je odsuzují; tito sice činí tak asi hlavně proto, že oni vidouce domácí rozvrat uzavřeli z nouze mír, ale jinak sotva by se odvážili hájiti skutky, jimiž bolševici usilují provésti svou a po své poměry státní spořádati. O Kerenském na-

psáno ještě v lednu tohoto roku: Bourgeoisie jej udělala svým polobohem... Jakmile však jej lid viděl obklopena kněžími a veleknězími zlatého telete, pochopil, „daß es ein Rindvieh sei“. Jak asi soudí se o jeho nástupcích, již přece po Wilsonovi prohlásili, že vladaři mají svou moc od souhlasu ovládaných, a že zlořády carstva i nechuť k prolévání krve jim brání válčiti dále?

Již v 17. století pravil Hobbes, arciť absolutista: In democratia tot esse possunt Nerones quot homines — ačkoliv ovládaní jsou zároveň vládci, mohou všichni býti tyrany, ne snad každý sám sobě, ale druh druhu.

Kdybychom tu podle starého chvalného zvyku chtěli začíti rozborem slova demokracie, nedošli bychom daleko, i když původně název ten byl dosti přiléhavý: demos ve smyslu obecnosti, která si sama vládla a své vůle poslouchala, byl by tak asi totéž, co se nyní zove „organisovanou vůlí národu“, jak někdy se stát vymezuje. V boji o to — naproti aristokratii neb oligarchii — ovšem více důrazu se klade na ten demos, a to ve smyslu „lid“, než na druhou část slova demokracie, neboť nejde tak o vytčení vládnutí, které pro ovládaného vždycky má jakousi nepříjemnou příchuť, nýbrž o nositele vlády. Vždyť i stará vychovatelská zásada, která veškeren mravný život a pokrok zakládá na ovládání sebe sama, uváděna jest v pochybnost zásadou o volném „vyžití“; oč méně příjemnou zdá se zásada o vládě jiných nad jinými, bez níž konečně žádné společenské zřízení se neobejde.

Divno však jest, že mnozí pisatelé, kteří mohli a měli při studiu řečtiny a starověkých dějin seznámiti se také se státním zřízením vlasti slova demokracie, právě tam také spatřují ideály zřízení demokratických, a to právě v onom zmíněném smyslu, se zdůrazněním demokracie jako lidovlády. Vždyť nikde a nikdy ve veřejných záležitostech nerozhodovali otroci, tedy dělný lid po výtce; a bylo jich tolik! Třebas to bývali (zajatí neb koupení) cizinci, „barbaři“, a tedy nikoliv hellenští občané — vždyť i přistěhovalci (metoikové) jakéhokoli druhu zůstávali jen jakýmisi poloobčany — nemožno přece vážně říkati, že v řeckých obecnostech byla zavedena pravá demokracie, že to byla sídla občanské svobody. Leč bychom se spokojili tautologií, že svobodní občané byli svobodnými občany!

A ani takto nebylo v demokraciích řeckých — o římské ani nemluvě — toho, čeho moderní mysl v demokracii pohledává: rovnosti. I tam totiž rozhodovalo zaměstnání a jmění; a kdykoli nějaká čelná osoba z jakýchkoliv, obyčejně panovačných důvodů demagogicky

nadržovala davu a ústavou práva jeho také ve skutečnosti na roveň uvésti se pokusila, býval to začátek konce. Mimochodem pak možno již tu poznamenati, že nejslavnějšími dobami řeckých, zvlášť athenských dějin nebyly doby demokratické, nýbrž doby „tyrannů", jednotlivců, kteří v republice se vyšinuli k vážnosti a moci autokratické. Zmíněná nedovzdělanost v dějepise řeckém ovšem dovede touž větou velebiti dokonalou demokracii athenskou a zlatý věk samovládce Periklea!

Že právě v Řecku směr demokratický — v tom omezeném smyslu — převládal, lze poněkud vysvětliti také vývojem drobných státních, vlastně městských celků (polis — politeia), jenž podporován příznivým územím, soběstačnou, nevýbojnou povahou zemědělského občanstva. Těsné styky sbližovaly. Že však přes to v nedlouhém období vlastních řeckých dějin, jež nepřesahují mnoho přes půl tisíciletí, docházelo k tolikerým a tolikým převratům v ústavním životě, může snad býti upozorněním, že veřejné poměry nebyly tak idealní, jak se za to mívá. V názoru řeckém splýval pojem člověka s pojmem občana takořka v jedno; co to sociologicky znamená, netřeba dále doličovati. Teprv Aristoteles, jenž nebyl řeckým (athenským) občanem, ve 4. století, kdy sláva řecká přes veškeru demokratičnost, nebo snad právě pro ni chýlila se k západu, poněkud proráží tento názor a oba pojmy rozlišuje: řádný občan nepotřebuje proto ještě býti hodným člověkem. A přece ani tento hluboký a všestranný, po řecku nezaujatý myslitel nepropracoval se k přesvědčení, že otrok duševnými schopnostmi jest roven svobodníkovi, že je také celý člověk; o ženě ani nemluvíc.

Ve větších státních útvarech starověku nikde s demokratickým zřízením se nesetkáváme. Vzdělanost sebe starší nikde k němu nedospěla a — můžeme hned připojiti — mimo oblast křesťanství nedospěla k němu až dosud. Nebude tedy snad neoprávněno viděti v tom také jeden dějinný pokyn, že tu nejde jen o předmět zájmu státního, státně politického v užším smyslu. Vždyť velikých státníků měl starověk i mimoevropský novověk dosť, a žádnému z nich ústava demokratická v daných okolnostech nepřipadala tak výhodnou, aby ji doma zavedl. Nesměřuje tedy ani sebe starší vzdělanost ani sebe větší státnická dovednost ku zřízení demokratickému, není-li podkladem jejím něco jiného než právě ohledy státoprávní, vojenské, obchodní — vůbec mocenské.

Vzestup neb úpadek států neřídí se právě ani demokratismem, jak se skutečně prováděl a provádí, ani jeho protivami samými o sobě. Kde postupuje se podle zásady, že stát jest sám sobě účelem a tedy

ovšem státni politika v onom užším, mocenském smyslu jest nejvyšším rozhodčím ve všech životních otázkách občanstva, tam dovedným ředitelům států podaří se snad na čas povznésti státy k moci a blahobytu, zbudovati snad i hodnoty, mající nárok na dlouhou budoucnost, avšak tím samým ještě není zajištěno, že jsou to hodnoty skutečně trvalé, a že ti, kterým se jich dědičně dostalo, si je jak náleží osvojili a je zužitkují.

A to platí o zřízení demokratickém i každém jiném, pokud jest pouze státně politickým. Jak snadný jest úpadek zevnějších vymožeností, přesvědčujeme se právě teď více než dosť. Jest viděti, že jádro pokroku lidstva spočívá přece jen ještě jinde než ve vědě, v umění a jiných dovednostech, tam totiž, kde zákony podle slov apoštolských psány jsou v základních rysech prstem Boha živého a na jich základě zákony ústav, ústav jakýchkoli, demokratických i jiných. Bez toho neprospěje ani demokratičnost ani kterákoliv jiná ústava. Ba naopak, zevní úspěchy států dle svědectví dějin z pravidla nezdají se býti připjaty na zřízení demokratická ani v době novější.

Proč asi, povíme si později. Vedle přestřelek zbraňových mezi obojím nepřátelským táborem dneška lítají sem a tam také výčitky barbarství. Těm, kdo toto svádějí na autokratický militarismus a imperialismus, není věru snadno hájiti demokratismu, jenž neukazoval a neukazuje se pranic lepším. Arciť odpovídají, že demokratické zřízení vlastně není provedeno nikde. V čelných republikách, tedy ústavách domněle demokratických, nevládne lid: ve Francii vládnou zištní advokáti, v jich čele Poincaré, který touto válkou, jak nesporně dokázáno, chtěl si zahráti na Napoleona III z r. 1851 a 1852, v Americe vládne dollar a jeho deklamační nástroj Wilson, o němž nedávno i kterési pařížské noviny napsaly, že jest ku podivu, jak se jeho bezohledné vůli vše podřizuje — jakoby nebyly už dávno mohly věděti, že tak nedemokratický jest poměr unijního předsedy k republice.

Je to jistě nápadno: demokratické zřízení a nedemokratické provádění, nedemokratická vláda! A tu jsme zas u významu slova, které má pro mnohé tak vábný zvuk, pro mnohé však, a to nikoliv ledajaké lidi, zvuk dosti nepříjemný. V jednom nedávno uveřejněném dopise znamenitého, ač nám tak nepřátelského dějepisce Mommsena (liberála) čteme z r. 1898, jak v jeho mladých letech se domníváno, že řád společenský se lepší a to že se vyjadřuje zaváděním republik, tedy demokracií. Tuto Jugendeselei prý si člověk pomalu odvykal, když měl příležitost, převraty takové zažíti. Ale možná, že jako mnozí

lidé jsou lepší než jich pověst, i demokratismus trpí jen jakýmsi nepochopením, ačkoliv, jak právě řečeno, jím trpí právě u mnohých lidí nevšedního bystrozraku a rozhledu.

Dle toho, co dříve naznačeno, nebude asi od místa, rozlišovati demokratismus jako veřejné, státní zřízení a demokratismus jako smýšlení a životní směr.

II.

Demokratie, lidovláda, určuje se celkem jako státní zřízení, ve kterém veřejnou moc má a vykonává nikoliv jednotlivec (monarch) ani zděděnými neb udělenými přednostmi obdařená menšina (aristokratie), nýbrž obyvatelstvo vůbec, bez rozdílu stavu, majetku, práce atd., každý obyvatel stejným právem a stejnou povinností.

Toť výměr theorie, která prý bývá šedá, t. j. často k ničemu v praxi, ale přece potřebná k přemýšlení. Nebudeme se tu dále zabývati otázkami, který člověk a kdy se stává příslušníkem „lidu“ vlády schopného. Vedlo by to k úvahám o dospělosti tělesné a duševné, o ženské otázce a pod., ač nemožno o tyto věci nezavaditi; již pouhá zmínka o nich ostatně prostou na oko theorii demokratismu zauzluje. Předpokládejme, že se „lid“ v tom dohodl, kdy který a jaký mladík nabývá práva k němu se čítati, zda také děvče, kdy, které a jaké.

Theoretikové dále mluví o demokracii naprosté, absolutní, v níž by lid vesměs v hromadách o veřejných záležitostech se usnášel, jak na př. v republikách řeckých se dálo; v Athenách časem i diety se za to vyplácely.

Usnesením ovšem není věc odbyta: usnesení třeba také prováděti. Řekneme sice, že lid, jenž se na něčem sám usnesl, také to sám bude prováděti. Avšak ve skutečnosti nerozumí se to samo sebou, ani v idealním prý Řecku se to samo sebou nerozumělo. Potřebí tedy někoho, kdo by se o to staral.

Již z té, ale i z jiných příčin ukázala se jedině možnou demokracie repraesentativní. V ní zástupci lidu lidem zvolení jsou nositeli svrchovanosti lidové a jménem lidu, z moci volbou na ně přenesené vykonávají vládu, tedy lidovládu, demokracii. I zde namítají se mnohé spletité otázky. Na př. co do provádění voleb: činné a trpné volební právo, podmínky obojího. Rozumíť se samo sebou, že v demokracii rozhoduje jen obecné a rovné volební právo. Ale jak daleko ta obecnost a rovnost sahá na př. co do věku, nerozumí se samo sebou. U dělnictva na př. — i když nehledíme k nynější povinnosti vojenské

od 18. roku — mladík 17 neb 18letý dostav za vyučenou nabývá poměrně veliké samostatnosti společenské, o jaké jeho bývalému druhu, nyní studujícímu, se ani nesní, ačkoli věděním a v jistém směru i společenskými vztahy zas tento daleko snad vyniká nad onoho.

U trpného volebního práva naskytují se tytéž pochybnosti. I ono jest obecné a rovné — každý volitel, t. j. každý občan, podle toho jak se demokracie usnesla občanem jej uznati, má právo, po př. povinnost býti volen a státi se vladařem. I toto stačí jen vysloviti, abychom viděli, jaké tu jsou možnosti. Schválně nepoukazuji tu na skutečnost, neboť by se mohlo namítnouti, že zcela obecného a rovného volebního práva vlastně nemáme, nemůžeme tedy říci, že se neosvědčuje: kdyby se skutečně zavedlo, ukázalo prý by samo svou oprávněnost, výlučnou oprávněnost a výhodnost. Možná, možná však také, že ne!

Řekne se ovšem: koho si lid zvolí, toho má — jaký pán, taký krám. Ale nezapomínejme, že tu jde o obecnost, o všechny a o všechno, o nynějšek a z velké části o budoucnost. Demokracie arciť předpokládá častější změny vládnoucích osobností, častější volby. Je v tom zajisté jakýsi živel, jakási záruka, že zlo se nezakoření, že nenastane hniloba nehybnosti; i v duchovních řádech časem uznáno, že doživotní volby, ač to byly docela svobodné volby, se mnohdy neosvědčují, a zavedeny proto volby občasné, někde jen u představených druhého stupně, někde u všech, někde ponechány doživotní — co se lépe osvědčilo, nesnadno říci, jelikož v obojím případě též ostatní okolnosti se značně různí a proto též výsledky nesnadno srovnávati. Že pořekadlo: nepřijde nic lepšího! ne vždy se ukázalo nesprávným, jest jistá pravda, avšak také to, že stojaté vody, i nejlepší, rády hnijí. V každé obecnosti je dvojí stránka, již potřebí způsobem přiměřeným pěstovati: stálý podklad, jímž bez nebezpečí hýbati nelze, a náhodné útvary, jež potřebí změněným podmínkám času a místa přizpůsobovati. Ve vědě, v umění, vůbec ve všeliké svobodné lidské činnosti, jakkoli náhlé jsou převraty a novoty, jednak přece mají meze v daných podmínkách předmětův i osobností, jednak nedotýkají se tak přímo nezbytných zájmů celku: ve státnictví a vychovatelství, vůbec v činnosti týkající se přímo nezbytných životních zájmů celku, překotný neklid častých hlubších změn škodí neméně než lenivý klid nehybnosti. A to oboje ve věcech o sobě dobrých, neřkuli pak ve špatných.

Demokracie není nikdy v nebezpečí nehybnosti; o to pečuje těkavost mnohohlavého celku a jeho dorostu, zvláště toho, kterému

životní okolnosti umožňují nedělati nic jiného než právě — demokracii a demagogii.

Důsledná demokracie by měla usnesení svá zvolenými zástupci také prováděti, t. j. býti demokracií zákonodárnou i výkonnou; takový byl na př. pařížský revoluční konvent. Zástupci takoví by byli povinni úřadovati stále, dokud by nebyli jinými nahrazeni, a v úřadování říditi se jen vůlí těch, jimiž byli zvoleni a jejichž vůli zastupují. K otázce, možno-li takový způsob vlády udržeti, odpovídají snad už dějiny s dostatek. Stát, jenž by měl takovou demokracii, t. j. lid, jenž by uměl pro všechny možné případy si zvoliti ze sebe vhodné zástupce, takové totiž, kteří by byli schopni pro všechny případy vhodná opatření hned uzákoniti a provésti, takový stát by zajisté mohl býti stálou výstavou. Jelikož ho zatím není, jde i demokracie cestou jiných -kracií, a svěřuje výkonnou moc stálému sboru na to vzdělaných a cvičených úředníků, tedy byrokracii.

Známá zkušenost pak ukazuje, že tato byrokracie zákony nejen provádí, nýbrž často i vypracovává; zástupcové lidu je zpravidla jen zkoumají a schvalují nebo zamítají.

Úředníci, k nimž náležejí ovšem všichni veřejní zřízenci, tedy i strážníci, soudcové atd., jsou také občané, kteří již takto mají právo s lidem spolu hlasovati a o veřejných věcech rozhodovati. Nyní, za války, často opakováno, že právě ti, kteří za vlast životy nasazují — třebas jenom někde na dobře placených místech v úzadí — nejspíše zaslouží práv politických. I v klasickém starověku se tak smýšlelo, a konečně vždy a všude nalezáme příklady, že posledním politickým rozhodčím bývalo vojsko — i v demokraciích. V nových demokraciích prý vojska nebude. Ale ozbrojenci budou.

Všichni veřejní zřízenci tedy náležejí také k lidu, který o svých veřejných záležitostech sám rozhoduje; a je to část lidu velice vlivná, která takto rozhoduje mezi jiným též o sobě, o svém úřadování. U nás sice, pokud jsme v opposici ku vládě a tedy také k jejímu úřadování, nebýval tento úřední neb úřednický „charakter" při volbách právě doporučením; v demokracii by tak býti nemělo, jelikož jsou to její zřízenci, její důvěrníci. Neměli by tedy ani v žádných občanských právech býti omezováni. Ale namítá se s druhé strany, že účastenství jejich snadno svádí ku zneužívání vlivu ve prospěch osob neb soustav obecnosti škodlivých, k ochraně zájmů stavovských na ujmu celku. Můžeť škodlivý byrokratismus vybujeti i v demokracii, ba tam ještě víc než jinde, jelikož tam má nejvyšší výkonnou moc vlastně on v

rukou: nikoliv sice neodvolatelně jako nesesaditelný vladař, ale železnou nutností správní souvislosti ve státě, již neradno násilně přerušovati. Výměna tu a tam sice snadno se provede v zájmu obecnosti neb opět jen v zájmu stranickém. Zřízenec věci znalý měl by uměti nejlépe posouditi zřízence ostatní a zřízení samo; ale mnoho závisí na tom, jde-li mu poctivě o věc a jest-li schopen vymysliti co lepšího.

Konec konců tedy ani demokracie neobejde se bez jakési aristokracie; demokratické jest při tom pouze, že si ji sama volí, volí si ji ze sebe a volí si ji s vědomím obojí strany, že volba platí jen dočasně. Stojíme li úporně na významu slova, je toho jistě dosť. Obrátíme-li však zřetel k tomu, zdali to obecnosti prospěšno, vyplynou nám možnosti všelijaké: volba dobrá nebo špatná a přiměřené též následky. Pro přednost ústavy demokratické před jinými nemáme tedy v soustavě samé záruky pražádné, leda jest-li jí to, že lid sám svého štěstí či neštěstí strůjcem. U jednotlivce toto vědomí vlastního sebeurčování může zvýšiti vědomí odpovědnosti, přičinlivost a snahu o pokrok. U lidu se předpokládá totéž; náleží to k t. ř. politickému vzdělávání. Ale ovšem nevzdělá se obecenstvo ke správnému sebeurčování, bude-li v něm pěstován jen zájem o jeho práva naproti celku, o demo k r a c i i, nýbrž bude-li mu také vštěpován cit povinnosti k celku, k d e m o kracii.

Zevní značky nynějších demokratických zřízení jsou: rovnost před zákony všeho druhu (se zmíněnými výjimkami), svoboda tisku a povolání, možnost a povinnost vzdělání školního, branná povinnost atd. Proti nedávnému dřívějšku je toho jistě mnoho, čeho dosaženo — ovšem i mimo vlastní demokracie; k opravdové demokracii však schází taktéž ještě mnoho. (P. d.)

Farisejské názory z doby nedlouho před narozením Kristovým.

Dr. FRANTIŠEK KOVÁŘ. (Č. d.)

Ž. Š. 17.

Žalm Šalomounův se zpěvem: Králi.

1. Pane, Ty jediný jsi králem naším na věky a vždycky,
nebot v Tobě, o Bože, radovati se bude duše naše!
2. A jak dlouhé je trvání života člověkova na zemi,
právě tak dlouho trvá i naděje jeho.
3. My pak doufáme v Boha, spasitele svého,
neboť moc Boha našeho trvá věčně v milosrdenství
a království Boha našeho na věky nad národy v soudech.

4. Ty, Pane, vyvolil's Davida králem nad Israelem
a Tys mu přísahal o jeho semeni na věky,
že nikdy nepomine před Tebou království jeho.[1])
5. Avšak pro hříchy naše povstali proti nám hříšníci,
přepadli nás a odstrčili nás ti, kterým jsi přislíbení nedal,
násilně loupili a nevzdávali úcty velebnému jménu tvému.
6. Honosivě vložili na se království v pýše své,
zpustošili trůn Davidův v chlubivé zpupnosti.

7. Ale Ty, o Bože, svrhl jsi je a odňal símě jejich se země,
tím že proti nim vyvstal člověk cizí národu našemu.
8. Dle hříchů jejich odplatil jsi jim, Bože,
že se jim stalo dle skutků jejich.
9. Neslitoval se nad nimi Bůh;
zkoumal símě jejich a nepropustil z nich ni jednoho.
10. Věrný jest Pán ve všech soudech svých, jež vykonává na zemi!

---

[1]) Obsahem i výrazy podle Žalmu 89.

v. 4. Učinil jsem smlouvu se svými vyvolenými,
Davidovi, služebníku svému jsem přisáhl:
5. Na věky utvrdím tvé símě
a po všechna pokolení vzdělám trůn tvůj.
v. 36. Jednou přísahal jsem při svatosti své:
V pravdě Davida nezklamu!
37. Símě jeho trvati bude na věky
a trůn jeho potrvá jako slunce přede mnou.

Ž. 132, 11.: Přisáhl Hospodin Davidovi věrně,
aniž se od toho odchýlí, řka:
Z plodu života tvého
posadím na trůn tvůj.

11. Bezbožný zbavil zemi naši obyvatel jejich,
odňali mladého, starého i děti jejich spolu.
12. V zuřivém hněvu svém poslal je až na západ [1])
a vládce země v potupu [vydal] a nešetřil jich.
13. Ve zlobě jednal nepřítel, zpupně,
a srdce jeho daleko bylo od Boha našeho.
14. A vše, co učinil v Jerusalemě,
bylo takové, jak [činívali] pohané v městech od nich pokořených.

15. A připojili se k nim synové smlouvy uprostřed národů smíšených
a nebylo mezi nimi, kdo by v Jerusalemě měl smilování a pravdivost.
16. Prchli před nimi ti, již milovali shromáždění zbožných,
jako vrabci vyplašeni byli z hnízda svého.
17. Bloudili v poušti, aby zachránili duše své ode zla,
drahocenným zdálo se vyhnancům, že duše své od záhuby uchránili.
18. Po celé zemi roztroušeni byli před bezbožnými,
neboť zdrželo se nebe spustiti dešť na zemi;
19. zadrženy byly prameny věčné z propasti i s hor vysokých,
poněvadž nebylo mezi nimi, kdo by spravedlivost činil a soud.
20. Od vládce jejich až k muži nejnižšímu [žili] v samém hříchu,
král v bezbožnosti a soudce v odpadlictví a lid v hříchu.

21. Viz, Pane, a povstati jim dej králi, synu Davidovu,
včas, který jsi zvolil Ty, o Bože!
22. A opásej jej silou, aby potřel nespravedlivé vládce,
očisť Jerusalem od pohanů, kteří šlapou po něm k záhubě!
23. V moudrosti a spravedlivosti ať vypudí hříšníky z dědictví,
ať rozdrtí zpupnost hříšníkovu jako nádobu hrnčířskou;
24. berlou železnou ať potře veškeré bytí jejich,
ať zničí bezbožné pohany slovem úst svých,
25. aby při hrozbě jeho uprchli pohané od tváře jeho,
a hříšníky aby napomenul pro myšlenky srdce jejich.

26. Shromáždí pak svatý lid, jemuž vládnouti bude v spravedlivosti
a souditi bude pokolení lidu posvěceného od Pána Boha jeho.
27. Nepřipustí, aby bezpráví v středu jejich déle prodlévalo
a nebude přebývati s nimi žádný člověk zle smýšlející,
neboť pozná, že všichni jsou synové Boha jejich.
28. A rozdělí je podle pokolení jejich na zemi
a přiživník ani cizinec nebude s nimi bydleti;
29. bude souditi národy a pokolení v moudré spravedlivosti své.

Mezihra.

---

[1]) ἐπὶ δυσμῶν, t. j. do Říma. Zde je zjevný důkaz, že možno mysleti pouze na Pompeja.

30. A držeti bude lid pohanský, aby sloužil mu pode jhem jeho
a velebiti bude Pána zjevně před celou zemí
a očistí Jerusalem a svatým učiní jej, jak byl od počátku.
31. Přijdou národové od konce světa, aby spatřili slávu jeho,
nesouce darem vysílené syny jeho
a aby viděli slávu Páně, jíž oslavil jej Bůh.
32. Sám pak <vládne jako> král spravedlivý nad nimi, od Boha poučený
a neděje se žádné bezpráví v dnech jeho v středu jejich,
neboť všichni svati jsou a králem jejich pomazaný pán.[1])
33. A nespoléhá na koně, jezdce a luk,
ani neshromažďuje si zlata ni stříbra k válce
a neskládá naděje v množství pro den války.

34. Pán sám je jeho králem, naděje jeho <jest nadějí> toho, jenž silný jest nadějí v Boha
a postaví všechny národy před něho ustrašené.
35. Neboť rozdrtí zemi slovem úst svých na věky,
žehnati bude lidu Páně v moudrosti s radostí
36. A sám čist jest od viny [2]), aby vládnouti mohl nad velikým národem,
v kázni vladaře držeti a odstraňovati mocným slovem hříšníky.
37. A neochabne nikdy v dnech svých proti Bohu svému,
neboť Bůh učinil jej mocným v Duchu svatém
a moudrým v radě rozumné s rázností a spravedlivostí.
38. A požehnání Páně s ním je v síle
a nikdy neochabne.
39. Důvěra jeho v Pána
a kdo zmůže co proti němu?
40. Jsa silný v činech svých a mocný v bázni boží,
pase stádo Páně ve věrnosti a spravedlivosti
a nedopustí, aby zemdlelo některé na pastvě.
41. V přímosti je všechny povede
a nebude mezi nimi zpupnosti, by násilí se mezi nimi dálo.

42. To je pýcha krále israelského, kterého vyvolil Bůh,
aby postaven byl nad domem israelským a vychovával jej.
43. Slova jeho čistší jsou zlata drahocenného,
v shromážděních souditi bude pokolení lidu svatého,
slova jeho jako slova svatých uprostřed posvěceného lidu.
44. Blažen, kdo zrodí se v oněch dnech
a spatří štěstí Israele v shromáždění kmenů, jaké způsobil Bůh!

---

[1]) χριστὸς κύριος, pomazaný pán, je v řeckém textu. Avšak analogicky dle nadpisu Ž. 18., kde je χριστοῦ κυρίου, pak dle v. 5. téhož ž., kde je ἐν ἀνάξει χριστοῦ αὐτοῦ, dále dle Lk 2, 11: χριστοῦ κυρίου a ž 2, 2 v. LXX: κατὰ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ, třeba asi i zde čísti χριστὸς κυρίου, pomazaný Páně, překlad hebr. משיח יהוה.

[2]) καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτίας.

45. Kéž urychlí Bůh nad Israelem smilování své,
kéž zachrání nás od znečištění nečistých pohanů!
46. Pán jediný je králem naším na věky i vždycky!

Ž. S. 18.

Žalm Šalomounův: Ještě nad pomazaným Páně.[1])

1. Pane, milosrdenství Tvé nad díly rukou Tvých je věčné,
dobrota Tvá s bohatými dary vůči Israeli.
2. Oči Tvé na ně shlížejí a nebude trpěti nedostatku žádný z nich,
ucho Tvé sluchu dopřává doufající prosbě nebohých.
3. Soudy Tvé nade vší zemí plny jsou slitování
a láska Tvá k semeni Abrahamovu, synu Israelovu.
4. Výchova Tvá nad námi jako nad prvorozeným jediným synem,
abys odvrátil duši poslušnou od nevědomého poklesnutí.
5. O Bože, očisť Israele pro den smilování blahého,
pro den vyvolení, když přijde pomazaný jeho![2])
6. Blaženi, kdo zrodí se v oněch dnech
a spatří slávu Páně, kterou zjedná pokolení přicházejícímu
7. pod žezlem výchovným pomazaného Páně[3]) v bázni boží,
v moudrosti ducha a spravedlivosti a síle,
8. aby řídil muže v skutcích spravedlivosti bázní boží
a všechny je postavil před tvář Páně.
9. Dobré pokolení v bázni boží bude ve dny slitování.

Ž. S. 11.

Šalomoun: Na očekávání.

1. Zatrubte na Sionu na zvučné polnice svatým,
hlásejte v Jerusalemě hlas blahé zvěsti,
neboť slitoval se Bůh nad Israelem v navštívení jeho!
2. Vystup, Jerusaleme, na výšinu a popatř na dítky své,
od východu i západu shromážděné všecky od Pána!
3. Od severu přicházejí v plesání nad Bohem svým,
od břehů z dáli shromáždil je Bůh.
4. Vysoké hory k pohodlí jejich snížil,
pahrbky uprchly před příchodem jejich;
5. lesy propůjčily jim stín na cesty jejich,
samé libě vonící stromy dal jim vypučeti Bůh,
6. aby Israel dospěl pod záštitou slávy Boha svého.

---

1) ἔτι τοῦ χριστοῦ κυρίου.
2) ἐν ἀνάξει χριστοῦ αὐτοῦ.
3) ὑπὸ ῥάβδον παιδείας χριστοῦ κυρίου.

7. Oděj se, Jerusaleme, v roucha slávy své,
uprav šat posvěcení svého,
neboť Bůh ustanovil blaho Israele na věky věkův!

8. Kéž učiní Pán, co byl přislíbil o Israeli i Jerusalemu:
kéž dá povstati Pán Israeli ve jménu slávy své!
9. Pán má slitování nad Israelem na věky a vždycky!

Žalm 17. jest opětným dokladem toho, jak Ž. Š. vznikly pod tlakem rozrušujících a dalekosáhlých událostí doby, kdy do sporů a bratrovražedných bojů posledních Hasmonejců o královský trůn židovský, Hyrkana II a Aristobula II, zasáhli Římané. Doba ta, kdy už Pompejus zničil samostatnost židovského státu po dobytí chrámu, potrestání Aristobula i celé země, kdy Říman učinil opatření, jež jsme v předešlé kapitole poznali, vyvolává v duši farisea výkřik po pomoci, nadějnou prosbu o seslání zaslíbeného Mesiáše.

V prvním a posledním verši ž. 17. vyslovuje básník své základní přesvědčení o theokratické formě vlády nad národem židovským jako o formě jedině správné pro jeho národ. „Pane, Ty jediný jsi králem naším na věky a vždycky!“ Pouze Bůh je králem vyvoleného národa. Leč nevykonává vládu sám přímo, vykonával ji v dřívějších dobách dějin národních skrze krále jím samým zvolené a jeho proroky pomazané a zvláště skrze Davida, „muže podle srdce božího“. „Ty, Pane, vyvolil's Davida králem nad Israelem“, leč nejen to, nýbrž nad to „Tys mu přisahal o jeho semeni na věky, že nikdy nepomine před Tebou království jeho“. Doba Davidova byla pokládána za ideál dějin národních, zlatý věk, kdy theokracie byla uskutečněna jednak vládcem podle srdce božího, jednak lidem, věrným a oddaným Bohu, skutečnému vládci. Leč pro hříchy lidu přestal Bůh vykonávati vládu nad národem králi vyvolenými a pomazanými, jeho prozřetelnost dopustila, aby národ byl ovládán nejen hříšnými vládci, ale i cizinci a nepřáteli národa božího. Ale zbožní věděli o zaslíbeních božích a doufali, že zase obnovena bude theokracie, přímá vláda boží, že bude vykonávána skrze Syna Davidova, ale daleko mocnějšího než byl David sám a v království mnohem skvělejším a za podmínek daleko příznivějších než v době Davidově. „Jak dlouhé je trvání života člověkova na zemi, právě tak dlouho trvá i naděje jeho. My pak doufáme v Boha, Spasitele svého“. (17, 1—4.)

Všechna naděje zbožných upjata tedy byla v lepší budoucnost národa, kdy Bůh pošle pomazaného krále či Mesiáše

z rodu Davidova, o němž proroci knih Písma tolikrát mluvili,[1] a kterého židé tak žhavě očekávali, jak dosvědčeno máme nejen zde v Ž. Š., nýbrž též v mnohých jiných zprávách doby Kr., zvl. také v Evangeliích [2]), Targumech [3]), apokryfech [4]) i v denní modlitbě židovské, která v té době vznikla.[5]) Názvy „Syn Davidův", nebo „potomek Davidův" jsou souznačná se jmény Pomazaný, Mesiáš, χριστός.

Touha po Mesiáši oživovala v myslích židů zvláště v dobách těžkých a strastných. Básník popisuje nám takovou dobu ve v. 5—20. Prozřetelnost boží dopustila, aby pro hříchy národa zmocnili se vlády Makabejci, kteří neplnili vůle boží v zákoně projevené, byli tedy „hříšníky" a ač nedal jim Bůh zaslíbení, vetřeli se násilím na trůn Davidův. Nemůže býti lépe vysloveno nazírání žida farisejského smýšlení na Makabejce, než učiněno slovy v. 5. a 6.:

Avšak pro hříchy naše povstali proti nám hříšníci,
přepadli nás a odstrčili nás ti, kterým jsi přislíbení nedal,
násilně loupili a nevzdávali úcty velebnému jménu Tvému.
Honosivě vložili na se království v pýše své,
zpustošili trůn Davidův v chlubivé zpupnosti.

Také ve v. 15—20. vzpomíná básník dob vlády Makabejské, zvláště vlády Alexandra Jamaea (103—76), jak lze souditi z různých známek. Kníže ten prožil celou dobu své vlády v ustavičných bojích buď vnějších se všemi sousedními říšemi, nebo vnitřních, kde fariseové proti němu vyvolali povstání vlastního jeho lidu, s nímž musel po plných 6 let bojovati cizími najatými tlupami a kdy fariseové na pomoc povolali si syrského krále Demetria III Eukaera proti králi vlastního národa. Když konečně Alexander zvítězil a dobyl zpět Jerusalema, dal uprostřed mostu, zatím co sám oddával se pitce a hýření se svými milenkami, před svýma očima ukřižovati 800 svých farisejských odpůrců a co ještě žili, před jejich zraky popraviti také jejich ženy a děti. Ostatní jeho odpůrcové farisejští tak se polekali, že v počtu 8000

---

[1]) Is 11, 1. 10; Jer 23, 5; 30, 9; 33, 15. 17. 22. Ez 34, 32 d.; 37, 24 d. Os. 3, 5. Amos 9, 11. Mch 5, 1. Zach 12, 8.

[2]) Mt 22, 42. Mr 12, 35. Lk 20, 41. Jan 7, 42.

[3]) Targum Jonathanův k Is 11, 1, Jer. 23, 5; 33, 15, Os 3, 5 nazývá ho בר דויד, syn Davidův.

[4]) Na př. 4 Esdr 12, 32.

[5]) Šemone esre v 15. prosbě o seslání צמח דויד, ratolesti, potomka Davidova.

utekli v noci a nevrátili se do země po dobu jeho života.[1]) Té doby vzpomíná pěvec:

Prchli před nimi ti, již milovali shromáždění zbožných,
jak vrabci vyplašeni byli z hnízda svého.
Bloudili v poušti, aby zachránili duše své ode zla,
drahocenným zdálo se vyhnancům, že duše své od záhuby uchránili.
Po celé zemi roztroušeni byli před bezbožnými.

Vzpomíná také toho, že za trest nastalo veliké sucho v zemi, „zdrželo se nebe spustiti déšť na zemi, zadrženy byly prameny věčné z propasti i s hor vysokých, poněvadž nebylo mezi nimi, kdo by spravedlivost činil a soud". O velikém suchu v oné době mluví také Josef Flavius a praví, že přestalo teprve na vroucí modlitbu jakéhosi Oniáše.[2])

A tak lze dobu posledních vládců Makabejských charakterisovati se stanoviska žida, horlícího pro přísné plnění zákona, slovy v. 20.:

Od vládce jejich až k muži nejnižšímu [žili] v samém hříchu,
král v bezbožnosti a soudce v odpadlictví a lid v hříchu.

(P. d.)

---

[1]) Josef Flavius, Antiq. XIII., 14, 2. Bell. Jud. I, 4, 5–6.
[2]) Ant. XIV., 2, 1.

K dějinám generálních seminářův.

Dr. JOS. SAMSOUR.* (Č. d.)

Dokladem budiž zde opět uvedena přednáška[1]) spojené česko-rakouské dvorní kanceláře ze dne 8. září 1787 v původním znění:

Vortrag

der vereinigten Böhmisch Oesterreichischen Hofkanzley vom 8. September 1787.

Womit der Vortrag der geistlichen Hofkommission von 16. August, in betref der von dem Fürst Bischof von Seggau einigen Görzer Seminaristen wegen anstossigen hetorodoxen Sätzen verweigerten höheren Weihen mit einigen Erinnerungen vorgeleget wird.

Bey Gelegenheit, da einige Zöglinge des Grazer General Seminariums aus der Görzer Dioeces sich der gewöhnlichen Prüfung des Fürst Bischofs zu Seggau zu Erhaltung der höheren Weihen unterzogen, hat gedachter Fürst Bischof diesen Zöglingen die angesuchte Weihe aus der Ursach verweigeret, weil sie seyner Meynung nach in der Prüfung einige Sätze behaupteten, die höchst anstössig und meistens nicht orthodox sind.

Die Klagen des Fürst Bischof betreffen hauptsächlich:

1. Die Aüsserungen einiger Alumnen über die Lehre von der Erbsünde und von der Nothwendigkeit der Taufe und deren Wirkung.

2do. Die Antworten anderer Alumnen auf die Fragen de ministro ordinis.

3tio. Ihre Aüsserungen über das Brevier, daß nämlich die Abbethung desselben nicht unter einer schweren Sünde geboten sey.

Die Geistliche Hofkommission, welche die Antworten der Alumnen in diesem ihren Vortrag aufführet, macht zugleich die Erinnerung, es sey ganz offenbar, daß die 5 Alumnen Marinig, Andriani, Marussig, Reiz und Ratochitsch in der Consistorial Prüfung zwar theils voreilige, unzweckmässige, auf die ihnen vorgelegten Fragen nicht passende und zum Theil unverständliche und unzusammenhangende Antworten gegeben, aber keineswegs höchst anstössige und religionswidrige Sätze behauptet haben, es könne der diesfällige Schritt des Bischofs, in dem derselbe die Aüsserungen der Alumnen für irrig erklärt und ihnen nicht nur die höheren Weihen, welche er ihnen mit Bewilligung des Görzer Ordinariats zu ertheilen versprochen hatte,

---

* Str. 374 řádek 11 shora čti: Neupauera.

[1]) Uložena je mezi akty státní rady v c. k. domácím, dvorním a státním archivu ve Vídni pod číslem 3829 z r. 1787.

versagt, sondern auch deshalben eine Klage bey dem Gubernium eingebracht hat, nicht anders als für voreilig angesehen werden.

Auch lasse sich nich einsehen, warum der Bischof zehen Alumnen, welche mit den 5 beschuldigten zugleich examiniret wurden und durch ihre Antworten den Examinatoren Genüge leisteten, denen also weder Mangel an Kenntniß und Fähigkeit, noch auch anstössige und religionswidrige Meynungen zu Last gelegt werden könnten, die höheren Weihen gleichfalls versagt habe. Diese Versagung sey also höchst unbillig, weil den Alumnen durch dieselbe zugleich der Verdacht zugezogen werde, das sie von üblen Grundsätzen und ketzerischen Meynungen angesteket wären, wodurch nicht nur sie schon in voraus um das ihnen so nothwendige Zutrauen des Volks, sondern auch das General Seminarium und die dortige theologische Lehranstalt ohne allen Verschulden in einen üblen Ruf um so gewisser gebracht worden seyen, als man nach Aüsserung des Rektors die vorgebliche Heterodoxie der Alumnen zum Theil vorsetzlich verbreitet und vergrössert habe. Schicklicher und anständiger wäre es gewesen, wenn die Consistorialexaminatoren die Alumnen über ihre unbestimmte und unzusammenhangende Antworten durch liebevolle und gründliche Belehnung zu Rechte gewiesen und dardurch das mißliche Aufsehen, welches sie durch das voreilige Geschrei über Heterodoxie der Alumnen verursachten, und welches nebst anderen bedenklichen Folgen auch diese nach sich ziehen könnte, daß manchen Jünglingen Furcht und Abneigung gegen den geistlichen Stand eingeflößt werde, verhütet hätten. Es würde daher nothwendig seyn, diese ganze Sache auf eine solche Art beyzulegen, daß einerseits die Würde des bischöflichen Amtes geschonet, andererseits aber auch von den Alumnen der Verdacht, als hätten sie anstössige und religionswidrige Meynungen behauptet, weggenommen und der gute Ruf der theologischen Lehranstalt und des Generalseminariums, welche beyde an diesen Jrrungen nicht den entferntesten Anhteil hätten, gerettet und erhalten werde. Die Hofkomission gedenket also:

Erstens. Dem Fürstbischof von Seggau durch das inner oesterreichische Gubernium zu bedeuten: es sey bey Zusammenhaltung seiner in dieser Sache an das Gubernium gemachten Anzeige, dann der schriftlichen Aussagen der Alumnen, und der von dem General Seminariums Rektor aufgenommenen Constituten hervorgekommen, daß obberührte 5 Alumnen aus der Görzer Dioeces in der Consistorialprüfung zwar theils voreilige, unzweckmäßige, auf die ihnen vorgelegten Fragen nicht passende, und theils unbestimmte und unverstandliche Antworten gegeben, aber keineswegs höchst anstössige und religions widrige Sätze behauptet haben, er Bischof würde daher nach seiner bekannten Billigkeit von selbst einsehen, daß den sämmtlichen Alumnen der Görzer Dioeces, da ihnen derselbe die höheren Weihen zuertheilen schon versprochen habe, und zehen davon bey der Consistorialprüfung durch ihre Antworten den Examinatoren Genüge leisteten, auch ihnen weder Mangel an Kenntnissen und Fähigkeiten, noch anstössige und religionswidrige Meynungen zu Last gelegt werden könnten,

weil 5 andere auf einige Fragen theils unschicklich und zweckwidrig, theils unbestimmt und unvollständig antworteten, die Ordination mit Rech nicht versagt werden könne und man also hoffe, daß erwähnter Bischof den zehn unbeschuldigten Alumnen die ihnen zugesagten höheren Weihen ohne Anstand gleich izt ertheilen werde. Es hienge zwar von ihm Fürstbischof ab, fremde Dioecesan Geistliche zu ordinieren oder nicht, allein in dem gegenwärtigen Fall, da diese Alumnen vom Konsistorium schon geprüft worden sind, sey es nothwendig, daß sie von ihm die höheren Weihen erhalten, damit der wider sie und das Institut gefaßte Verdacht getilget werde.

Zweytens. Das der Fürstbischof in Zukunft nur solche Examinatoren zu den Synodalprüfungen bestimmen solle, welche das wesentliche der Religion von menschlichen Zusätzen und die reine Glaubenslehre von theologischen Schulmeynungen zu unterscheiden wissen.

Drittens. Seyen oberwähnte 5 Alumnen so anzusehen, als wenn sie bey der Consistorialprüfung aus Mangel an hinlänglicher Vorbereitung und Vissenschaft nicht bestanden wären ; es werde daher dem Fürstbischof überlassen, dieselben noch einmal zu prüfen, und wenn sie fähig befunden seyn würden, zu ordiniren, oder wenn derselbe sie nach einer abermaligen Prüfung noch nicht weihen wollte, die Weigerungsursachen hieher anzuzeigen.

Viertens. Wäre dem Rektor des General Seminariums die an den Fürstbischof zu erlassende Verfügung in der Absicht bekannt zu machen, damit er die beschuldigten 5 Alumnen durch zwekmässige Belehrung zu der bevorstehenden Prüfung vorbereite, und sowohl diese 5 als auch alle übrige Alumnen mit allem Ernste dahin anweise, daß sie bey jeder Gelegenheit in ihren Antworten auf die an sie gestellte Fragen sich an die reine Glaubenslehre halten und dieselbe ganz allein ohne aller Einmischung scholasticher Meynungen vor Augen haben sollen.

Fünftens. Den görzischen Alumnen hingegen dürfte bedeutet werden, daß sie nach erhaltenen höheren Weihen sogleich in ihr Dioecesan Priesterhaus in Görz einzutretten hätten.

Der Referent in hungarisch siebenbürglichen geistlichen Angelegenheiten Graf von Sauer, der in Abwesenheit des Freyherrn von Kresel bey der Geistlichen Hofkomißion den Vorsitz führet, rücket über diesen Gegenstand seine Meynung bey.

In dieser suchet Graf v. Sauer zu beweisen, daß oberwähnte Zöglinge durch den gewesenen Grazer Lehrer des Kirchen Rechtes Franz Neupauer, der zu Anfang dieses Jahres gwey in allem Anbetracht zwecklose und elende Broschüren zum Druck befördert habe, die erste unter dem Titel: Die Klerisey hat vermög ihrer Einsetzung kein Recht Gesetze zu geben und die zweyte: Von der Verbindlichkeit der Fasten, und worin die von diesen Zöglingen behauptete Säze vorkommen, irre geführet worden seyen: und daß es höchst schädlich wäre, wenn derlei

Schriften durch wirkliche Lehrer der geistlichen Wissenschaften herausgegeben werden.

Übrigens ist derselbe mit den fünf Punkten der durch den Referenten angetragenen Verordnung einverstanden, nur wünschte er bey dem zweyten die Verfügung zu trefen, daß die bischöflichen Consistorien das Examen pro ordinibus eben so, wie jenes bey den Concurs-Prüfungen schriftlich abhalten, wodurch mehrere gute Absichten erzielt würden.

Bey dem vierten Punkt wäre den fünf Zöglingen, besonders aber dem Marussig, Marinig und Recz, durch den Rektor sanft zu verheben, daß sie sich durch eine so freywillige Vertheidigung neuer Religionslehren die Aufmerksamkeit des Consistorium zuziehen gesucht und andurch in diese unangenehme Lage sich versezet haben, überhaupt aber dieselben zu belehren, daß der Hang zur Neüerung nirgends so gefährlich sey, als bey der Religion, wovon die menschliche Seeligkeit abhange.

Endlich dürfte dieser Verordnung noch ein sechster Punkt beygefüget und in selben das ganze dießfällige Benehmen des Rektors durch die Landesstelle im allerhöchsten Namen belobet werden. Die Liebe und der Eifer, mit welcher er sich um die Orthodoxie der Zöglinge und des Instituts annimmt, zeige sattsam, daß er sich nicht mit dem blossen Titel und dem Emolument seines Amts begnüge, sondern daß er auch die Bürde desselben freudig ertrage; seine Ausarbeitung über diesen Gegenstand empfehlt Graf Sauer E. M. allergnädigster Aufmerksamkeit.

Schlüßlich erachtet derselbe nöthig zu seyn, daß dieser ganze Vorgang der Studienhofkommission zu dem Ende mitgetheilet werde, damit dieselbe auf eine ihrem eigenen Ermessen zu überlassende schicksame Art allen geistlichen Lehrern in den Erblanden beybringe: die höchste Absicht gehe dahin, daß keiner von ihnen während der Zeit, als sie das Lehramt bekleiden, es sey schriftlich oder mündlich, auch ausser der Schule von dem vorgeschriebenen Lehrsistem abweiche. Die Ursache hievon sey, daß dieses Lehrsistem deswegen eingeführet worden wäre, um den Zöglingen über jeden Lehrgegenstand jene Begrife beyzubringen, die man die wahresten zu seyn befunden habe.

Die vereinigte Hofstelle ist mit der geistlichen Hofkommission verstanden, daß der Versuch gemacht werden solle, den Bischof dahin zu bringen, wenigstens die zehn übrigen Zöglinge, deren Antworten minder anstössig wären, auszuweihen, damit das öfentliche Ärgerniß, welches diese Verweigerung schon veranlaßte, wieder gut gemacht und der üble Ruf, der sonst auf das Grazer General Seminarium verbreitet werden dürfte, abgewendet werde.

Verdenken könne man es aber dem Bischofe nicht, wenn er seine Weihe solchen Alumnen in Anstand ziehe, von denen der Referent der geistl. Hofkommission selbst sagt, daß wenigstens die oben bemerkten 5 Alumnen voreilige, unzweckmässige, und unzusammenhangende Antworten ertheilt haben. Es sey doch allemal bedenklich

einen Geistlichen zum Priester für die Seelsorge zu weihen, über dessen einem Bischof und Consistorio in examine pro ordinibus ertheilten Antworten erst eine weitschichtige gelehrte Abhandlung geschrieben werden müßte, um nur zu beweisen, daß diese Antworten einigerweise mit dem Sinne der katholischen Kirche vereinbahrlich seyen.

Sie Hofstelle glaubt daher, daß diese 5 Alumnen in das Görzer Priesterhaus wenigstens auf ein halbes Jahr abzugeben seyen, nach welchem sie nochmals geprüfet, und sodann erst nach Befund zu Priestern ausgeweihet werden sollen; und wenn allenfalls besagter Bischof auch in Ansehung der übrigen 10 Alumnen auf der verweigerten Ausweihung beharrte, so müßten auch diese noch in das Priesterhaus abgegeben oder wenigstens dem Bischof gestattet werden, sie noch einmal genau zu prüfen.

Überhaupt erachtet die Hofstelle dem Rektor des General Seminarium mitzugeben, daß wenn führohin Alumnen zu Consistorial Examen pro ordinibus gestellt werden, diese jederzeit vorläufig über ihre ächten Grundsätze zu Hause wohlgeprüft werden sollen, um solche unangenehme und nachtheilige Auftritte zu vermeiden.

Auch ist sie Hofstelle mit der besondern Meynung des Grafen von Sauer dahin verstanden, daß die Examina pro ordinatione, so wie die Concursen pro cura schriftlich gehalten werden sollen.

Übrigens bemerket oft berührte Hofkanzley, es seyen die Erinnerungen des Grafen von Sauer vollkommen gegründet, daß der pruritus der jungen Cleriker, neue khüne Meynungen aufzustellen, und ihr Wahn, sich klüger und vorurtheilfreyer zu dünken, in welchen sie von manchen Lehrer und Vorsteher mächtig genähret werden, bey manchen bis zum Geringschätzung des alten, in der Seelsorge ergrauten Cleri, der Bischöfe selbst und ihrer Consistorien ausarten werde, und daß es ebenso heilsam seyn würde, den Lehrern und Vorstehern der Seminarien, welche von aller bischöfl. Aufsicht losgezehlet sind, von hieraus auf das schärste hierüber Bescheidenheit, Mässigung und Klugheit einzuprägen, als den Bischöfen und ihren Vicarien den Besuch den Lehrsälen zu gestatten, indem hier eine bescheidene Controlle und eine mässige Kritik wenigstens ebenso nützlich, als für Pfarrer und Kanzelredner die Prediger- und Kirchenzeitung seyn dürfte.

(Votum) Man kann dem Bischof von Seckau die den 15 Alumnen des Grätzerischen Seminariums verweigerte Ertheilung der höheren Weihen nicht verargen: Es ist um eine geistliche Handlung zu thun, welche von der Pflicht und Gewissen des Ordinarii vorzüglich abhängt. Hat man die Antworten der fünf Alumnen auf katholische Grundsätze zurückführen und erklären können, so würde es auch einem protestantischen oder anderem unkatolischen Gelehrten ein leichtes seyn, solchen eine seiner Irrlehre angemessene Auslegung anzudichten. Sicher ist es also (und es wird von keiner Seite widersprochen), daß die gerügten Antworten dunkel, unzweckmässig, zweydeutig und gar nicht bündig gewesen sind. Wie dieser Fürgang zu verbessern und

für das Künftige derley bedenckliche Auftritte so viel als möglich zu vermeiden seyen, wird von Seiten der Kanzley mit aller Klugheit an die Hand gelassen; wornach also die Anträge sowohl der Kommission als auch des Grafen Sauer berichtiget und beschräncket werden dürften. Nur was die examina pro ordinatione belanget, glaube ich nicht, daß den Bischöfen etwas vorzuschreiben, sondern lediglich als ein Wunsch zu eröffnen wäre, daß sie sich auch schriftliche Prüfungen zu mehrerer Sicherheit gebrauchen mögten.

Martini.

Daß der Bischof von Seggau seines vorhergegangenen Versprechens den 10 Alumnis, wieder welche keine Ausstellung gemacht wird, die Priesterweihe nicht wohl versagen könne, bin ich mit geistl. Hofkommission, im übrigen aber mit den Vereinigten Hof Stellen einverstanden.

Izdenczy.

Ich trette dem 2ten Voto bei und glaube mithin auch, allen Ordinariis vorzuschreiben, daß die Prüfungen zur Priesterweihe, so wie jene für die Seelsorge fürohin allemal schriftlich gehalten werden sollen, sonst würde es immer unmöglich bleiben, den Beweiß herzustellen, ob die den Seminarien und ihren Zöglingen ungünstige Konsistorien bei der Prüfung auch wirklich zureichende Beweggründe erhalten haben, diesem oder jenem die Priesterweihe zu versagen.

Eger.

Res. august.

auf den Vortrag der geistl. Hof Kommission vom 16. August.

Ad 1mum et 3um. Jene 5 Alumni, so die unzweckmässigen und zweydeutigen Antworten gegeben, sind auf ein Jahr in Seminarium zurückzunehmen, nach dessen Verlauf sind sie nochmals zu prüffen, und wenn sie bey dieser Prüfung bestehen, zu Priester auszuweihen, wo nicht, ganz zu verstossen.

Die 10 andern Alumnen sind neuerdings öffentlich und schriftlich prüfen zu lassen und ist mir ihre Beantwortung einzuschicken, um hieraus zu erkennen, ob sie irrig dann sind, oder ob der Bischof selbst sie aus bösen Willen nicht weyhen will.

Ad 2dum. Ist dem Bischof von Sekau, so wie all anderen Bischöfen nach dem ganz vorsichtigen Antrag des Grafen von Sauer zur Richtschnur vorzuschreiben, daß künftig die Prüfungen pro ordinibus eben so, wie es jetzt bey den Concursprüfungen geschieht, schriftlich vorgenommen werden sollen.

Ad 4tum. Hat der Rector den in der Frage stehenden 5 Alumnen die von dem Grafen Sauer anrathende Ermahnung zu geben. Es müssen auch sämtliche Rectores der General Seminarien angewiesen werden, daß sie fürohin, wenn Alumnen zu Consistorial Examen pro ordinibus gestellt werden, diese allemal vorläufig zu Haus wohl prüfen

lassen sollen, um desto sicherer für die Zukunft all derley ohnangenehme Auftritte zu vermeiden.

Von jenem, was Graf Sauer am Schluß des Vortrags ganz wohl erinnert, ist der Studien Hof Commission die Eröfnung zu machen. Es muß aber auch zugleich von der geistlichen Commission den Lehrern und Vorstehern der General Seminarien auf das nachdrücklichste eingbunden werden, in ihrem öffentlichen Unterricht und Privat Unterredungen mit den Zöglingen sich aller Mässigung und Bescheidenheit und Klugheit zu gebrauchen.

Wo übrigens den Bichöfen und ihren Vicarien zu ihrer eigenen Überzeugung des den Alumnen zu ertheilenden ächten Unterrichts fortan zu gestatten ist, die Lehrsäle zu besuchen und nach ihrem Belieben dem Unterricht von Zeit zu Zeit beyzuwohnen.

Im übrigen beangnehme ich das Einrathen der geistlichen Commission, in so weit es mit dem vorstehenden vereinbarlich ist.

21. September 1787. (P. d.)

Posudky.

Václava Hájka z Libočan Kronika česká. Podle originálu z r. 1541 vydal *V. Flajšhans*. Část I. V Praze 1918. Nákladem České akademie. Staročeské knih. č. II. Stran LXII + 368. Cena 12 K.

Václava Hájka z Libočan Kronika česká jest proslulé dílo naší literatury. A nejen proslulé, nýbrž i samo v sobě svým způsobem znamenité, jak již tušiti lze z tolika sporův o Hájka. Palackého antipathie proti Hájkovi pramení jistě také z různosti pojímání našich dějin. Z ostatních jedni měli pro Hájka slova vášnivé nenávisti, kronika jeho srovnávána s ohyzdnou ropuchou, která po věky dusila pravdu o české minulosti, a na druhé straně zase duchům neméně jasným byl Hájek líbezným kronikářem a zdrojem poesie. Pokusíme se stručně pověděti o vývoji celé otázky, a na této cestě vysvitne význam nového vydání Flajšhansova.

Václav Hájek pocházel z drobné šlechty vladycké kraje žateckého. Zval se podle rodiště svého Libočan, menší vsi, nyní zněmčilé, v Žatecku rozložené při ústí Libovce do Ohře. Rok jeho narození není znám, ale jest jisto, že již r. 1520 byl knězem, tedy se narodil ještě v XV. věku. Doba jeho mládí je dobou povšechného rozvratu v naší vlasti. Jmenovitě strana kališná, v níž se Hájek zrodil a jejímž knězem původně byl, jevila smutný obraz úplného úpadku. Když začátkem let dvacátých XVI. věku začalo k nám pronikati luterství, přidal se k tomuto směru administrator kališný Havel Cahera, a ta okolnost asi přivedla Hájka zpět k církvi katolické. V duchovní správě působil Hájek nejprve v Budyni jako kněz kališný, pak jako katolický kněz v Rožmitále od r. 1524 do 1527, kdy se s ním setkáváme jako s děkanem Karlštejnským, ale úřadu tohoto byl r. 1533 zbaven mstou hradního purkrabí pana Jana Bechyně z Lažan, jehož manželka, urozená vladyka, nakládala se svými služkami surově, a když děkan Hájek se proti tomu nekřesťanskému hospodářství ozval, stihla jej panská msta. Z Karlštejnského děkanství přišel Hájek za faráře na Tetín, při čemž zároveň vykonával úřad kazatelský u sv. Tomáše v Praze, což bylo možné při nevelikě vzdálenosti Tetína od Prahy. Konečně zakoupil si i domek na Malé Straně, a augustiniáni, u nichž po léta kázával a mši svatou sloužíval, darovali mu kus zahrádky k domku.

Pobyt karlštejnský a tetínský přiváděl mysl Hájkovu k české minulosti a učinil z něho kronikáře. Po víceleté přípravě vydal Kroniku českou r. 1541 s grafickou výzdobou Pavla Severina. Jako častěji ve svém životě, měl Hájek i při vydání kroniky mnoho nesnází a sporů se svým nakladatelem. Sporů a soudů vedl Hájek sice mnoho, jako paličatý český sedlák, ale nikde není zřejmo, že by na jeho straně byla křivda.

Již od současníků byla kronika různě přijata, někteří ji haněli, Veleslavín jí bránil, a tak i později se střídali lidé a doby ve svých soudech. Celý věk XVII. a první polovina XVIII. byly Hájkovi příznivy, druhá polovice věku XVIII. a celý věk následující odsuzovaly Hájka co nejpříkřeji. Nepříznivé úsudky o Hájkovi pramenily ze dvou zdrojů. Jedni ho nenáviděli pro jeho katolické pojetí českých dějin, jiní zase, jako Dobner, jsouce příliš dětmi své doby, nedovedli oceniti toho, co asi budoucnost teprve uzná za vlastní podstatu a cenu díla Hájkova. Hájek totiž byl více básníkem nežli zkoumavým a kritickým historikem po způsobu nynějším, a jest v něm zosobněna česká lidová duše ve své bájivé a výpravné tvořivosti.

Staří velebitelé Hájka viděli v něm historickou autoritu, odpůrci a hánci jeho již asi po 150 let dívají se na Kroniku brejlemi osvícenského racionalismu, jenž neměl smyslu ani pro umění ani pro lidovou duši. Tedy ani první thesis Hájkovy chvály ve starém smyslu Veleslavínově anebo Balbínově neplatí, ani antithesis han, mluvících o Hájkovi jako lháři a pletichaři a o kronice jeho jako ropuše, znečišťující zdroj dějinné pravdy, nýbrž platí nová synthesis, spatřující v Hájkovi roztomilého vypravovatele a ducha ryze českého, jenž nikdy nezastará, ani tehdy ne, až ti historikové, kteří proti Hájkovi tak úporně se namáhali, budou zcela zastaralí.

Flajšhansovo nové vydání, jež celkem zaujme šest svazků, jistě velmi přispěje ku proniknutí tohoto lepšího nového názoru. Kniha je hojně vyzdobena i reprodukcemi starých rytin, zdobících původní vydání z r. 1541 i přetisk z r. 1819.

Je dobrým znamením zájmu o Hájka, že také u nakladatele Kočího v Praze vyšly nedávno „Pověsti o počátcích českého národu a českých pohanských knížatech“, přetisk z Hájkovy Kroniky s úvodem V. Tille.

Ovšem mnozí ani teď nebudou míti Hájka v lásce, protože jest kronikář katolický. Ale i zde snad časem zvítězí lepší poznání, a myšlenky o duchu českých dějin, které naznačil nezapomenutelný Miloš Marten ve svém dialogu „Nad městem“, budou i dále zaměstnávati české mysli a opraví časem běžný teď názor o germánském viklefství a lutherství jako domnělém vrcholu českých dějin. *A. N.*

Jiráskova husitská dramata. (Č. d.)

Vrcholem všeho pak jest odpověď Husova na Pálčovo dobrozdání: „Křivdíš králi, král jich nedal popravit, křivdíš i mně z hněvu a zášti“. — Tahle slova řekl Hus Názovi [1]) na jeho zmínku o betlémských mládencích. Jak z Mladenovice patrno, stalo se vystoupení

[1]) Mladenovic, 105—106. A mistr řekl: »Ejhle, pánové, tento doktor činí křivdu králi pánu, ježto král nekázal jich popraviti«.

Názovo podnětem [1]) k výpovědi Pálčově, ale Jirásek uvádí odpověď Názovi jako odpověď Pálčovi, třebas Hus těchto slov použil bezprostředně před Pálčovou řečí, nikoliv po ní.

P. sp. tu nevědomky uškodil Husovi, dávaje mu jinak mluviti v Praze a jinak v Kostnici. Kdežto na radnici volal: „Nuž, tedy mne se chopte, neb skrze mne, mým kázáním povzbuzeni tak učinili“ (219), před koncilem mu Páleč domnělým vytýkáním křivdil, „z hněvu a zášti“. Ale Hus něco podobného Pálčovi nikdy nevyčítal, protože on mu něco takového nikdy neřekl!

Nesprávně jsou též podána slova, jimiž Petr z Alliaku toho dne zakončil jednání. Prý „pro dnes“ dosti, Hus nechce odvolati. Zatím ve skutečnosti vyslovil kardinál uznání Pálčovi a jiným doktorům za dukladné prozkoumání Husových spisů!

Mladenovic (108.)	Jirásek (289.)
A kardinál kambrejský řekl: „Zajisté on, m. Štěpán, choval se velmi vlídně k těm knihám a článkům a též jiní doktoři, ježto mnohem více a těžších bylo vybráno než tyhle a než jak je oni přeložili. A vždy je na lepší : hle, ježto ještě mnohem tíže v knihách se klade než oni článkovali“ atd.	D'Ailly (jenž zatím tiše promluvil se Sikmundem a Zabarellou vstane): Mistr Jan neodvolal. Pro dnes skončíme. (K Wallenrodovi). Milý bratře, převezměte mistra opět ve svou péči.

Totéž lze říci o Husově odchodu. Po právě uvedených slovech přejal biskup rižský Husa. Pan z Chlumu při tom přede všemi mu podal ruku, což Husa zvláště potěšilo. Tolik Mladenovic. Jirásek před tento výjev klade něco, o čem se v zápiscích mistrova průvodce vůbec nedočteme: členové koncilu (!), zvláště Michal a Páleč si tropí z Husa posměšky! Odkud čerpal zprávy o této vložce?

Mladenovic (108—109).	Jirásek (289—290.)
	Sbor (vstává, rychle se rozchází hlavními i vedlejšími dveřmi za šumotu a hovorů. Ti, kteří seděli blízko Husa, obracejí se po něm s posunky i s úsměšky.) Páleč (jde kolem Husa.) Tak měl jsi slyšení. (Odejde.) Michal (k panu z Chlumu.) Nu, tak už je vaše pře spravena. (Odejde.) Chlum (se od něho odvrátí.)

[1]) Po uvedených právě slovech Mladenovic hned píše: A Páleč vstav řekl: »Ježto král přikázal . . .«

Potom vzal biskup Rižský m. Husa, aby šel na místo žalářní; toho mimojdoucího p. J. z Chlumu pozdravuje a ruku mu podávaje těšil. A on byl z toho velmi rád, že se ho již takřka ode všech zavrženého, opovrženého a kaceřovaného nestyděl a neostýchal pozdraviti a veřejně mu ruku podati: a to také potom p. Janovi napsal.

Wallenrod (stoje u stolu, pokyne na velitele stráže.)
Velitel (přijde.)
Žoldnéř (s ním, nese pouta, jimiž Husa poutá na rukou.)
Hus (rozrušen útoky, sklíčen křivdami, projevy zášti, vstane.)
Chlum (přistoupí k Husovi, podá mu ruku, dojat): Příteli v Kristu milovaný —
Hus (který ho neviděl, tímto projevem překvapen, srdečně potěšen.) Milostivý pane Jene, můj dobrodinče! Ty se neostýcháš podati mně přede všemi ruku, mně ubohému, spoutanému, tak zavrženému kacíři —

Z konečných slov Mladenovicových vysvítá, že jediné, co jest na tomto výjevu historické, jest podání ruky Husovi. Jeho díky Chlumovi za to vyslovené nikdy Hus ve skutečnosti nepronesl, nýbrž se mu poděkoval písemně, jak lze souditi z konečných slov: „a to také potom p. Janovi napsal“. Vydavatel k tomu v poznámce dodává: „Týče se listu III., č. 29.“

Stejně pochybná jsou slova p. Chluma: „A král glejtovník s nimi“ (290.) Čeští páni se přiblížili nepozorovaně k oknu, aby vyslechli rozhovor císařův s kardinály. Zcela jistě jim při takové příležitosti záleželo, aby se neprozradili, jak tedy mohl zmíněný šlechtic pronášeti poznámky o králi a to ještě — hlasitě? (Srov. Doc. 314.)

V jednání pátém dává průchod Husovu roztrpčení nad výsledkem processu. Kdežto Mladenovic nám o posledním pobytu mistrově ve vězení zanechal sotva jednu stranu pro paměť (Doc. 316—317), Jirásek jej vylíčil skoro na devíti stranách (295—304.) Konstatujeme tak k vůli nehistoričnosti nadávek (jinak nelze oněch šťavnatých slov nazvati) na koncil a odpůrce. Tak na př. Jiráskův p. z Chlumu nazývá Michala de Causis šelmou krvelačnou (295) a několik řádků před tím o něm píše, kterak „slídí jak pes“. O kus dále (297) nazývá Kostnici Babylonem „kdež vládne pyšný, lakomý sbor, ta veliká nevěstka, jež se obnažuje“. (P. d.)

A. Neumann.

* * *

Antal Stašek, Přelud. Román. Praha 1918.

Román s časovou národní tendencí řeší otázku, jež snad v prvních válečných letech zrodila se v některé ustrašené české hlavě: nebylo-li by pro náš národ lépe, kdyby se dobrovolně podrobil nezbytnému osudu a místo beznadějného, zoufalého boje splynul s národem

německým a stal se tak účastníkem veliké moci i kultury německé... Spisovatel ukazuje na svém hrdinu, architektu Jamborovi, že tento názor jest neuskutečnitelným a škodlivým přeludem.

Jamborovi nelíbí se v českém městě různé nepořádky, zaostalost, zaprodanost, stranictví — v městech německých, zdá se mu, panuje ukázněnost a pokrok. Jeho ideálem je síla, jež prý jedině je s to, aby vytvořila pevné charaktery. Pracuje o nápravu městských poměrů, ale nerozvážným jednáním poštve proti sobě dělníky i měšťáky. Zmocní se ho touha po moci, slávě a penězích, kdežto doma v českém městě jest jako umělecký architekt zneuznán a odmítán i urážen. K tomu zamiluje se do bohaté Němky, jež dokoná konečně změnu jeho smýšlení. Odstěhuje se za ní do německého města s českou menšinou, kde stává se apoštolem své myšlenky: pohnouti český národ, aby dobrovolným splynutím přičlenil se k německému celku, jsa přesvědčen, že by tak přispěl novými prvky ke vznešenému všelidskému dílu, osvěžil německého ducha a pomáhal tak tvořiti novou vyšší kulturu . . . Svou myšlenkou a osobní agitací vzbudí však mezi Čechy největší odpor a nezíská ani Němců, naopak zakusí sám na sobě jejich „kulturu". Probírá se ze svého přeludu, vrací se ke svému národu, aby pak svou vinu smyl smrtí na haličském bojišti.

Že by český intelligent mohl snad, aby omluvil sňatek s Němkou, pojmouti podobnou myšlenku, je konečně možno, ale je nemyslitelno, že by ji chtěl uskutečňovati podobnými malichernými prostředky jako v románě Jambor, zvláště když znal přece Němce a znal i Čechy. Vůbec celá postava jeho je tvořena příliš schematicky a nepřesvědčuje ani svým duševním zápasem ani konečným obrácením. Poměry na českoněmeckém pomezí, jimž spis. věnoval již svůj předešlý velký román „Na rozhraní", líčí asi dle vlastních zkušeností a snaží se spravedlivě rozděliti světlo a stín. Přes to leckde povolil tendenci a zidealisoval hodně českou stranu. Že i tu mezi Čechy nejdůležitější a nejlepší skupinu tvoří Čeští bratří, patřilo již k modě staré naší spisovatelské generace, tak jako romantismem silně zavánějící českobratrské schůzky v lesní hájovně a vůbec celé scenování jednotlivých výjevů. Souhlasí s tím i sloh, v němž mimo to překvapuje značné množství neobvyklých dnes již výrazů, na př. „ženy svatají", „život člověka šáma", „čemešně hemzají", „přitlumený šemor", „štiplavý přitínek" atd.

Knihovna lidu a mládeže.

V. Říha, Bajky. Druhé rozmnožené vydání. Žeň z literatur sv. IX. Nakl. Jan Laichter v Praze 1917. Str. 56. Cena 80 h. — Knížka jest výborem různorodých bajek ze staré literatury indické, z národních literatur evropských i z lidových povídek. Některé psány jsou obvyklým starším, čítankovým způsobem, majíce za hlavní úkol výklad nějakého mravního naučení, jiné jsou kratičkými, veselými i smutnými příběhy o zvířatech, snažíce se vystihnouti jejich přirozené

vlastnosti a skutečný život. Děti čtou takové příběhy velmi rády. Mravně jsou nezávadny.

H. Sienkiewicz, V pustinách. Přel. Jar. Rozvoda. Praha 1917. — Jest to již druhý český překlad S. románu pro mládež, jenž r. 1912 vyšel současně polsky a anglicky. Vypravuje osudy dvou evropských dětí: osmileté Angličanky a třináctiletého Poláka, jež byli uneseni jako rukojmí a pak utekli z nevolnictví. Hrozné příběhy v pustinách, nebezpečenství, neštěstí a útrapy, v nichž Stáňa projevuje na svůj věk až příliš bohatýrskou odvahu a podivuhodnou chytrost, upoutávají obrazivost i vnímavost a budí živý soucit. Do děje jsou vpleteny četné popisy zemí, jimiž přecházejí, rostlinstva, světa zvířecího i divokých národů, s nimiž se setkávají. Při tom nesena je kniha tonem mravně vážným i nábožensky působivým, zvláště tam, kde Stáňa je hotov obětovati se statečně za malou Nelli a zůstati věrným své katolické víře i za cenu života. Hodí se zvláště hochům od 10 let.

H. Sienkiewicz, Ve vírech. Román. Přel Jar. Rozvoda. Praha 1911. — Překlad posledního velkého společenského románu S. „Wiry“ byl u nás skoro umlčen. Proč, je pochopitelno. Nevedlo se mu o mnoho lépe ani v Polsku. Spis. odsuzuje tu socialismus a jeho revoluční snahy, útočí na některe proudy v polských politických stranách, varuje před zhoubnými vlivy ruského východu a při tom oceňuje veliký význam náboženství, zvláště katolicismu, pro národnost i mravnost lidu. Ostatně však tendence nepřevládá více nežli v dřívějších oslavovaných společenských románech S., děj rozvíjí se při ní stejně přirozeně a zajímavě, a nechybí ani několik drastických scen, v nichž si S. občas liboval. Vzdělanější čtenář nepřečte knihy bez užitku. Některé názory o polském poměru k Rusku a k Německu, o revoluci, o neodvislém polském státě atd. jsou dnes zvláště časové. Stůj zde aspoň malá ukázka. „Kdo pak dnes stojí na pevných nohách? Doktriny opojují neméně než alkohol — proto v tu chvíli jsou všichni opilí . . . Vrávorá revoluce, vrávorají strany, a kdosi třetí stojí stranou a dívá se, brzo-li se povalí na zemi. Pak přijde a udělá pořádek. A ať jen přijde jak nejdříve“. „Tím třetím měli bychom být my“. „Tím třetím jest Němec a my jsme hlupci. My jsme začali tím, že jsme se sami chytili za vlasy, a dospěli jsme k takovému stavu, že jedinou spásou pro naši společenskou duši byla by pořádná domácí válka“. (II, 29—30.) *M.*

Rozhled

Náboženský.

Po krátké redakční zprávě namířené proti nekritickému kultu Foersterovu se strany katolíků (srv. Hlídku 1918, 190), jenž jeví se i u nás, uveřejňuje nyní týž „Pharus“ (1918, č. 5—6) dlouhý článek dómského děkana Dra Kiefla o poměru F. W. Foerstera ke křesťanství. Foerster projevuje ve svých dílech zřejmé sympathie ke křesťanství a církvi, ano najdou se u něho místa, jimiž proniká vroucí náboženský cit, takže se podobá Leibnizovi, jemuž často byla dána otázka, proč při takové přízni ke kat. církvi nevyvodí posledního důsledku a sám do ní nevstoupí.

Pisatel ukazuje, že u Foerstera není snad příčinou projevované přízně ohled na katolické čtenářstvo, jež ve skutečnosti tvoří hlavní resonanční půdu pro jeho ideje a hlavní kontingent jeho neobyčejných literárních úspěchů, nýbrž že právě tak nadšeně jako on uznávali výchovnou činnost kat. církve jeho předchůdcové: Saint-Simon a Aug. Comte. A je zajímavo, že celý Foersterův důkaz o nutnosti náboženské autority, jak se ztělesnila v katolicismu, připomíná až do jednotlivostí Comteovv „Cours de philosophie positive“. Katoličtí čtenáři nechávají se snadno oslepiti chvalořečmi na křesťanství a církev z úst nekatolických. ve skutečnosti však takové chvály nemají mravní ceny, nesouhlasí li s nimi také světový názor: a u Comtea byly jen předehrou k systemu, z něhož náboženství, křesťanství a církev zásadně jsou vyloučeny.

Z positivismu Comteova vyrostl důsledně americký pragmatismus Williama Jamesa. A základními jeho názory — dokazuje Dr. Kiefl — jest ovládána i celá soustava Foersterova Podržuje sice často křesťanské pojmové formy, ale jsou vyplněny zcela novým obsahem.

Tak James otevřeně odmítá nadpřirozené zjevení, Foerster mlčky dává tomuto slovu jiný smysl. Z četných míst dá se dokázati, že zjevením rozumí zcela totéž jako James: „souhrn vniterních zkušeností, které učinili velcí mužové v rozhodujících bojích svého života“. Pramen náboženství leží podle něho v oblasti podvědomí, jež dá se proniknouti nikoliv jasným myšlením, nýbrž vniterním nazíráním. Kdykoliv pak mluví Foerster ve svých spisech o náboženství, vždy mluví jen o psychologickém působení, nikdy však o pravdě náboženské představy; vždy projednává jen subjektivní stránku náboženství, zásadně však vylučuje z diskusse transcendentní jeho hodnotu, zjevené události a pravdy i objektivní zařízení církve. Nikdy neodvolává se F., i když mluví tak důrazně o působení náboženství, vlastnosti boží: lásky, pravdomluvnosti, spravedlivosti, „svatosti“ atd

Foerster nemá tušení o pojmu **nadpřirozeného** v kat. smyslu. Pro něj, jako pro Jamesa a J. St. Milla, nadpřirozené jest prostě totožné s „duchovním“. **Milost** jest mu rozdílením zásob mravních sil, jež shromáždili vyšší geniové zkušeností heroicky prožitého života a z nichž jednotlivec může tráviti. Velebí sice víru ve **věčnost**, avšak nikde se nedovídáme, odpovídá-li této víře realita pouze v tom smyslu, jak jej konstruoval James, či ve smyslu transcendentní objektivity. O **Kristu** jako „Boho-člověku“ mluví jednou v uvozovacích znaménkách. Ale Kristus jest pro Foerstera ne Bohem, nýbrž jen největším náboženským geniem.

V názoru o **dědičném hříchu** chce Foerster „prostředkovati“ mezi učením církevním a moderním, ale i tu jeho názor jest nedůsledný a často zřejmě vychází z pragmatismu, vykládaje biblický příběh zcela racionalisticky. Mluví-li Foerster o **tradici a autoritě**, nemyslí nikdy v katolickém smyslu na hotové, zjevené, dogmaticky upevněné pravdy, nýbrž jen na psychologické zkušenosti geniálních nábožensky založených lidí, jež tradicí přenášejí se na jiné. Vždy se odvolává, mluví-li o ceně tradice, na intuici takových geniů. Totéž činí i v příčině Písma.

Dr. Kiefl se domnívá, že podobně jako u Comtea příliš hlasité chvalořeči Foersterovy o náboženství mohly by sloužiti jen k tomu, aby s bubny a trubami doprovodily ke hrobu samo náboženství. Neboť Foerster náleží k nejuvědomělejším podporovatelům oněch snah, jež usilují **vytlačiti náb. vyučování ze škol** a nahraditi je neutrálním morálním vyučováním. Nejmocnější propagandou této myšlenky jest hlavní dílo F. „Jugendlehre“, jež vyšlo na podnět „Německé společnosti pro ethickou kulturu“.

Na konec přiznává Dr. Kiefl, že jen nerád staví se proti Foersterovi, jemuž nemožno upříti mnohých předností osobních a zvláště spisovatelských, a to v okamžiku, kdy s imponující osobní odvahou hájí své přesvědčení proti celému národu. Ale v kultu Foersterově, jak se rozmohl v kat. kruzích, vidí ukryté nebezpečí pro německý a křesťanský školní ideál. Proto nesmí již déle býti zamlčováno: my katolíci nechceme přestavěti své křesťanské školy podle Foersterova ideálu v „kathedrály demokracie“ a tomuto demokratickému ideálu obětovati docela i náboženské vyučování!

V redakční poznámce ke článku, jenž rozšířen vyjde jako zvláštní spisek, se praví, že Foerster sám si přál kritického rozboru s katolické strany. „Prof. Foerster jest osobně příliš vznešený, než aby měl zvláštní zálibu v bezmyšlenkovitém vynášení do nebe . . . Jeho zásluhy o oživení mnohých oborů paedagogických, tak zvláště jeho podněty k otázce techniky vůle, zůstávají nedotčeny. Jde jen o to, aby blouznivost a nekritická ukvapenost nežádaly hned základních převratů dosavadních zásad v paedagogice a nepůsobily tak škody přeháněním a nemoudrostí“. V článku samém ovšem, jak vidno, jde o víc.

*

Tu a tam vyskytují se zprávy, že se v Římě pomýšlí na dogmatisování nauky o nanebevzetí P. Marie; snášejí se příslušné důkazy dogmatické, jelikož historických vlastně není.

Jak známo, neví se, kde P. Maria zesnula, zda v Jerusalemě či v Efesu u apoštola Jana. Stran Efesu budiž — jen referendo — uvedeno, co naproti Gutberletovi praví H. J. Cladder (Theol. Rev. 1917, 365 d). „Při narození Páně měla Maria snad 15—16 let; Kristus narodil se před r. 4 př. K., pravděpodobně r. 7, zemřel r. 30 po K. Při smrti Spasitelově, když Jan vzal Marii k sobě, měla tedy asi 50 let. Před sněmem apoštolským kolem r. 50 neopustil Petr a druhové jeho (dle Gal 2, 7—10) Palestiny. Do Malé Asie a do Efesu Jan se nedostal před úmrtím Pavlovým (srv. 2 Tim), nýbrž asi něco později, tedy k r. 70 nebo po něm. Tehdy by však Marii bylo bývalo asi 90 let! A kdybychom dokonce chtěli sestoupiti až k sepsání evangelia Janova [jak činí Gutberlet] — bylo-li psáno v letech devadesátých — byli bychom nuceni Marii přisouditi věk 120 let.“

*

O katolících v bývalém Rusku sděluje vídenský kooperator Krasa dle nejnovějších seznamů tyto číslice, jimiž běžné údaje se namnoze opravují (Archiv f. k. Kirchenr. 1918, 127 d):

Biskupství	Počet katolíků	far	kostelů n. kaplí	světských kněží
Polsko.				
Varšava (arcib.)	2,102.162	293	346	597
Kielce	1,086.530	249	425	376
Lublin (Podlašsko, Janow)	1,433.080	239	383	499
Plock	8[illegible]2.920	241	307	386
Sandoměř	879.018	213	275	315
Sejny n. Augustow	682.955	128	239	352
Wlocławek (Kališ, Kujawa)	1,420.626	351	591	536
Rusko.				
Mohylev (arcib.)	859.909	171	227	431 (Mohylev a Minsk)
Minsk*)	287.173	50	82	
Vilna	1,392.366	235	521	505
Telši (Žmuď)	1,331.900	218	365	667
Luck (Žitoměř, Kamieniec)	814.173	257	559	335
Tiraspol	359.823	125	246	175

*

Klopotně zaváděné změny u věcech církevních, rušení četných klášterův a klášterních gymnasií, ustanovení školního platu na vyšších školách, zavedení nákladnějšího a mnohem déle trvajícího studia v

*) 1917 znova obsazeno.

seminářích generálních, jakož i zřízení nových far a lokalií, které většího počtu kněží pro správu duchovní vyžadovaly, posléze pak i soustavné tupení kněžstva v tisku, to vše způsobilo ponenáhlu zvláště v zemích českých citelný nedostatek duchovenstva za císaře Josefa II. Dvorské úřady chápaly se prostředkův až pochybných, aby přítrž učinily tomuto nedostatku a nemusely uznati vad pravých, i navrhovaly zejména, aby se užilo ku správě duchovní větší než dotud měrou duchovenstva z klášterů zrušených nebo redukovaných. Mezi členy státní rady byli však již někteří, kteří určitě navrhovali, aby studia v generálních seminářích byla zkrácena a obtížný školní plat na gymnasiích zrušen. Císař sám, považuje generální semináře za velmi důležitou část novot svých, nechtěl rušiti, co správným býti soudil, a choval se proto k návrhům podávaným zdrženlivě, tak že vůbec za jeho panování již k opravě nedošlo.

Jak značný byl nedostatek dorostu kněžského na Moravě a ve Slezsku, a které činěny návrhy na jeho odstranění, o tom podává zprávu přednáška česko rakouské dvorní kanceláře ze dne 15. června 1787.[1])

Vortrag

der böhmisch österreichischen Hofkanzlei vom 15. Junius 1787.

Der Vortrag der geistlichen Hofkommission hat zum Gegenstande den erforderlichen jährlichen Nachwuchs der Kuratgeistlichkeit in Mähren und Schlesien.

Der verstorbene Brünner Bischof hat sich in seiner, vermög der von den bischöflichen Ordinariaten anverlangten Anzeige, wie sich die Zahl der vorhandenen Seelsorger verhalte, erstatteten Auskunft, dahin geäußert, daß nach einem $7^3/_4$ jährigen Durchschnitte auf 200 Seelsorger ein jährlicher Abgang von 5 Individuen ausfalle, und daß also nachdem dermal die Brünner Dioezes in 719 Seelsorgern besteht jährlich 18 neue Seelsorger als Nachwachs erforderlich wären.

Bei dieser Berechnung glaubt er jedoch eine sehr geringe Zahl des erforderlichen jährlichen Nachwachses an Kuratgeistlichkeit angenommen zu haben, weil

a) schon mehreren Pfarrern bei der ihnen zugetheilten Seelenanzahl die erforderlichen Seelsorger Gehilfen mangeln.

b) weil mehrere neue Lokalkaplaneien noch nicht besesetzt seyen

c) auch mehrere Pfarreien oder Lokalkaplaneien zu errichten nothwendig seyn dürfte, und

d) auf den Fall einer Epidemie, wo die Mortalität grösser ausfalle, ebenfalls Rücksicht zu nehmen sey.

Der Fürst Erzbischof von Ollmütz gab die Auskunft dahin, daß nach einem 10jährigen Durchschnitte, nämlich von 1773 bis 1783, de[r]

---

[1]) Uložena je mezi akty státní rady v c. k. domácím, dvorním a státním archivu ve Vídni pod číslem 2551 z r. 1787.

Stand der Verstorbenen und Deficienten auf 3 bis 4 von 100 sich erstrecke, folglich für 1244 Seelsorger, so in der dortigen Diözese vorhanden sein, ein Nachwachs von 46 Köpfen erforderlich wäre.

Nach der Äußerung des Fürst Bischofes von Breßlau wird für den ganzen diesseitigen Antheil seiner Diözes, welcher 159 Seelsorger zählet, ein jährlicher Nachwachs von 7 Köpfen erfordert.

Die Landesbuchhalterei, welche von diesen bischöflichen Berechnungen keinen Gebrauch machen zu können glaubte, gründete ihre Berechnung auf eine 3jährige Veränderungs Anzeige und berechnete die Erforderniß für die gesammten 3 Diözesen auf jährl. 77 Individuen in Rücksicht der dort vorhandenen 2320 Seelsorger.

Das Gubernium hingegen setzt diese Erforderniß in Rücksicht der von dem Brünner Bischofe gemachten besonderen Bemerkungen auf jährl. 83 Individuen für sämtliche 3 Diözesen: und da diese 5 Jahre im Generalseminarium und 1 Jahr im Priesterhause zu verbleiben hätten, so würden in diesen beiden Instituten, ohne außerordentliche Mortalitätsfälle, 498 Zöglinge unterhalten werden müssen, wo jetzt nur 184 vorhanden seyen, nebst noch 8 anderen Individuen, welche außer diesen Häusern die Theologie hören.

Die geistliche Kommission glaubt bei diesen so ungleich ausgefallenen Angaben am sichersten zu verfahren, wenn sie so, wie es in Ansehung des Landes ob und unter der Enns geschehen ist, auf 100 wirkliche Kuratgeistliche 3 sterbende und in den ganzen Defizientenstand verfallende Individuen jährlich annehme, und für die in Mähren und Schlesien nach Angabe der Landesbuchhalterei vorhandene 2320 Kuratgeistliche einen jährlichen Nachwachs von 70 Köpfen als nothwendig ansetze, wegen verschiedener anderer Ämter aber, die durch Geistliche noch sonst verwaltet werden, diesen Nachwachs noch um 4 Köpfe vermehre, folglich bis auf 74 Individuen erstrecke.

Es hätte also die Ollmützer Erzdioeces, welche 1244 wirkliche Kuratgeistliche zählt, 39, die Brünner Diözes, worin 917 Geistliche in der Seelsorge stehen, 29, und die Breßlauer Dioezes, so 159 Seelsorger hat, 6 Individuen jährlich als den erforderlichen Nachwachs der Kuratgeistlichkeit zu erhalten.

Für das General Seminarium dieses Landes hingegen wären fünfmal so viel, nämlich 370 Alumnen zur Normal Zahl zu bestimmen.

Sie geistliche Kommission bringt hier abermal in Erinnerung, daß sie die Priesterhäuser lediglich als Versammlungs Örter ansehe, wo die aus Generalseminarien austrettenden Alumnen nur bis zu ihrer Anstellung Unterstand finden sollen.

Da aber in Mähren und Schlesien nicht mehr als 184 Alumnen und noch 8 andere Theologie Studierende vorhanden sind, so wäre, um für den erforderlichen Nachwachs gehörig zu sorgen,

E r s t e n s. Den dort bestehenden Stiftern und Klöstern zu bedeüten, dieselben hätten von nun an mit Anfang jeden Schuljahrs so viele Kandidaten in das Generalseminarium zu ihrer Ausbildung abzugeben, als das verflossene Schuljahr hindurch von der für sie fest-

gesetzten Normalzahl aus dem Kloster in die Seelsorge ausgetretten oder gestorben sind.

Zweitens. Den drei Bischöfen Mährens wäre gleichfalls zu bedeüten, daß sie mit Anfang jeden Schuljahres so viele Kandidaten des geistlichen Standes in das General Seminarium zu präsentiren hätten, als sie nach Maßgabe der für jede Diözes eben angesetzten erforderlichen Zahl und nach Abschlagung derjenigen Zahl, welche die Stifter zur Ergänzung des numerus fixus in das General Seminarium abgeben, brauchen werden.

Drittens. Wäre endlich auch der Direkzion des General Seminariums in Hradisch bekannt zu machen, daß für das dortländige General Seminarium die Zahl der alljährlich für alle 3 dortigen Diözesen aufzunehmende Kandidaten des geistlichen Standes auf 74 und die ganze Normal Zahl der daselbst binnen dem festgesetzten 5jährigen Zeitraum zur Seelsorge auszubildenden Alumnen auf 370 Individuen festgesetzet sey, damit die nöthigen Vorkehrungen zur allmäligen Aufnahme derselben getroffen werden mögen.

Über den hier vorstehenden Vortrag der geistlichen Hofkommission werden von der Kanzley folgende Erinnerungen gemacht: Da es nach den vielfältigen über die Zahl der Sterbenden in verschiedenen Ländern gemachten Bemerkungen fast ausgemacht sey, daß gewöhnlich 3 von Hundert sterben, so scheine die von der geistlichen Hofkommission auch mit Einrechnung der in Defizientenstand verfallenden Geistlichen angenommene Zahl offenbar zu klein, und der jährliche Abgang auf 4 von 100 bestimmt werden zu müssen.

Nach dieser Rechnung würden also statt 74 100 Köpfe zum jährlichen Nachwachs, mithin 5 Jahre 500 Zöglinge angesetzt werden müssen.

Weiters erachtet sie Kanzley, daß, statt den Aufenthalt in den Priesterhäusern auf ein halbes Jahr zu bestimmen, den Bischöfen nur allein die Weisung zu geben wäre, diese jungen Geistlichen so kurz als möglich in den Priesterhäusern, und ja nie über 1 Jahr aufzuhalten. Es könnte auch festgesetzt werden, daß der Unterhalt für selbe aus dem Religionsfundo nur höchstens auf 1 Jahr lang bezahlt werden solle.

Sie Kanzley könne auch der geistlichen Kommission nicht beistimmen, daß die Priesterhäuser lediglich als Versammlungsorte zum Unterstande der Alumnen angesehen werden sollen, da sie doch für die Bischöfe unumgänglich nöthig sind, damit sie die Subjecte kennen lernen, deren sie sich zur Seelsorge bedienen müssen.

Die Kanzley sehe übrigens zwar die von der Kommission zur Ergänzung der Normalzahl der Alumnen angetragenen Maßnehmungen in sich ganz zweckmäßig an, zweifle aber, daß die Klöster und Bischöfe diesen Befehl zu erfüllen im Stande seyen werden, und zwar aus folgenden Grunden, weil nämlich die Anzahl der Kurat Geistlichen durch so viel neu angelegte Pfarreien und Lokalkaplaneien ansehnlich vermehret, die Anzahl der Klöster und ihrer Ordensgeistlichen auf

einen gegen den vorigen merklich geringeren Stand weit unter die Hälfte herabgebracht ist, dann weil die Bequemlichkeit ihrer Lebensart, die Leichtigkeit zu Ordenswürden zu gelangen, selbst die schmeichelnde Aussicht zur Prälatenwahl hinweggenohmen ist, dagegen aber die strengere Zucht und die vorher ungewöhnt gewesene Anstrengung zum Studiren in den General Seminarien ihnen aufgelegt worden ist, welch alles auch für die Weltpriester eintreffe. Ferners weil die Aussichten auf reiche Pfründen beschränkt seyen, die neuen Lokalkaplaneien und Pfarreien nicht viel einbringen und dagegen eine mühsame Verwendung fordern, weil die Bestehung der Klöster, mithin auch das Schicksal ihrer Geistlichen und Kandidaten ungewiß gemacht worden sey, da man seither auch von den zur Fortdauer anfangs bestimmten Stiften aus verschiedenen obschon wichtigen Ursachen noch so manche gleichwohl aufgehoben hat: nicht minder, weil durch zahlreiche Broschüren der ganze geistliche Stand, besonders jener der Mönche und Stifter, in den Augen der Welt, und sonderlich der jungen Leute, mit den schimpflichsten Anspielungen äüßerst herabgewürdiget worden, weil die Studien durch Anhäufung der zu erlernenden Gegenstände, schärfere Prüfungen und überdieß noch durch Einführung der Schulgelder beträchtlich erschwert worden, und endlich weil man den Klöstern verbotten hat, Kandidaten früher aufzunehmen, bis sie nicht auf den Numerum fixum herabkommen werden.

Da nun vor der Hand nicht viel anderes zu thun sey, also das, was die geistliche Hofkommission hier vorschlägt, so glaube sie Kanzley doch, daß der Verbott Kandidaten aufzunehmen, für die Klöster sogleich aufgehoben und die Zahl derselben nicht weiter vermindert werden solle.

1. Juli 1787.

Ich beangnehme das Einrathen der Hof Commission.

Dr. Jos. Samsour.

Vědecký a umělecký.

„Topičův sborník“ (červen 1918) oznamuje, že letos v květnu bylo nalezeno netištěné dosud a neznámé drama F. A. Šuberta „Král Václav III.“ Spisovatel sám napsal r. 1905 ve studii „Na okraje mých dramat“, že se mu jeho rukopis ztratil. Lituje toho a domnívá se, že tato práce zasloužila mnohem spíše scény nežli „Petr Vok Rožmberk“. „Kdybych ji dnes — i historickým hrám zasvitla opět jistá obliba — nalezl a upravil tak, jak bych nyní byl s to, myslím, že by se neukázala docela špatnou“. Nyní tedy nalezl se v pozůstalých papírech autorových úplný prvopis, jemuž chybí jen titulní strana se seznamem osob. Datován je r. 1880. Jest o 5 jednáních a končí násilnou smrtí Václavovou v Olomouci. Tutéž historickou událost zvolil také mladý český dramatik Ot. Fischer pro své drama „Přemyslovci“, jež dáváno nedávno na pražském Národním divadle.

*

100leté narozeniny moravského esthetika Karla Šmídka (1818—1878) oslavuje Arne Novák ve Venkově m. j. těmito slovy: „V dobách reakce podlehl na dosti dlouhý čas klerikálnímu směru v Katolické jednotě a v Hlasu, jimž věnoval své nejlepší mužné síly, nenacházeje však zde uspokojení pro ducha hloubavého a pro vážnou povahu pravého filosofa. Utíkal se odtud k rozvětveným studiím západoevropských literatur a novodobých proudů filosofických . . . a tak na sklonku svého života otiskl své nejlepší práce v časopisech stojících na zcela jiné půdě než byly kněžské podniky moravské, v Časopise Matice moravské, ve Vlčkově Osvětě a Sládkově Lumíru“.

Ne, tak to nebylo!

V r. 1857 dostal se Šmídek, žák a stoupenec Sušilův, po Hustopeči, Jihlavě a Znojmě za katechetu na brněnské gymnasium, kde později (1867) stal se c. k. professorem němčiny a češtiny, jakož i propaedeutiky; jeho učebnice psychologie (lithografovaná) dosud se zachovala. Filosofií a krásným písemnictvím zabýval se stále již od studií bohoslovných, za příkladem a popudem Sušilovým; rozšířená činnost učitelská tím více jej k tomu pobádala. Sušil a Matěj Procházka, professor téhož gymnasia, svěřili mu, an již v letech čtyrycátých jako dopisovatel Květů v novinářství se byl osvědčil, redakci Hlasu, tehdy náboženských a politických novin pro lid, a on se nové práce ujal s celým zápalem své živé letory. Nejsa však jinak v politické veřejnosti činným, nebyl touto prací, jež konečně nevybočovala z mezí účasti kteréhokoli kněze neb vůbec intelligenta, o veřejné otázky se zajímajícího, tak zaneprázdněn, aby nemohl dále pěstovati oblíbených studií filosofických a literárních, z nichž i pro redakční činnost mohl čerpati. Že z nich nic neuveřejňoval, stalo se prostě tím, že neměl kde. Nebylť on jediný ze znamenitých mužů mezi středoškolským profes-

sorstvem, který pro nedostatek popudu a příležitosti ze svých hřiven pro veřejnost nevytěžil tolik, kolik by byl mohl. Když byl založen Časopis Matice moravské — mimochodem řečeno, tehdy z veliké části také „kněžský podnik moravský“! — podařilo se redakci a přátelům Šmídkovým přiměti tohoto k přispívání; a tak také octly se jeho příspěvky v Malé slovesnosti, v Osvětě nebo v Lumíru. Jako nebyl dříve „podlehl“ nějakému směru klerikálnímu, tak nepodlehl ani teď nějakému směru jinému, třeba v poslední době stál opodál veřejné činnosti oné strany. Novákovy dohady o nějakém duševném převratu Šmídkově ve spojení s činností spisovatelskou jsou výmysly.

*

O kultu modernosti ve vědě i v umění rozepisuje se v. Dunin-Borkowski ve Stimmen d. Zeit (1918, 241 dd). Zde několik vět z pozoruhodného článku. „Opravdu vzdělaný duch nezná jednostranného kultu přítomnosti; ten má porozumění pro minulost a její tvorbu... Zdánlivě vzdělaný (a der Verbildete) prožívá pořád samá zjevení: zjevení nového světového názoru, zjevení roztodivné morálky, zjevení ve vědě a v umění — zjevení jako létavic v srpnu. Je to tím, že v jeho nitru je tak temno a mlhavo, že kdejaký odštěpek z ohonu vlasatice připadá mu jako slunce, zářící do temné prázdnoty jeho nitra. A přece jest mu zjevením vlastně jen to, co jemu se líbí... Opravdu moderně vzdělaný nezahazuje toho velkého slova pro zboží daremné. Slovo to znamená mu nejvyšší dobra důmyslu a uměleckého požitku. Příroda i umění zjevují nám tu a tam netušené, nevýslovné, když Bůh na ně pohlédne a na ně dechne. Jsou to dary saekulární. Především nemá se tímto silným slovem zahrávati při nejvyšších otázkách života. Již dějiny učí, že náboženstva a světové názory nejsou plody okamžiku, nejsou zbožím trhovým, nejsou artikly sportovními. Zakladatelem náboženství nestává se člověk přes noc. Náboženství nevynalezá se u psacího stolku a nerozprodává se (vertreibt) lidovědeckými přednáškami“.

*

Spor o myslící zvířata neutuchá ani za „sporů“ mnohem vážnějších. I vysokoškolští professoři a badatelé (Ziegler, Wolff, Haenel, Gruber a j.) pořád houževnatěji zastávají své přesvědčení, podrobnými a nevývratnými prý zkouškami zjednané, že elberfeldští koni Krallovi, jako kdysi Ostenův berlinský „chytrý Hans“, počítají, zmocňují a odmocňují, že mannheimský pes Rolf diktuje dopisy a k dopisům odpovídá, rozumuje o politice, vojně a míru atd. Četným námitkám i takových badatelů, kteří zastávají původ člověka ze zvířete, ale v těchto případech poukazují na zřejmé omyly nebo mezery v pozorovací methodě, jsou nepřístupni.

Kolik tu skutečného přesvědčení a sebeklamu, kolik učenecké neústupnosti, bojící se blamáže, nesnadno říci. Umíněné lpění i na posicích zřejmě ztracených hrálo v dějinách myšlení vynikající úlohu, i při věcech vážnějších, nežli jsou nebo zdají se býti tyto. Pro ctitele autorit jest i tu zřetelný pokyn.

Vídenský badatel Harter, chtěje vyloučiti jak lidskou součinnost (dressurou a znaménky) tak také samostatné zvířecí myšlení, uchýlil se 1914 k výkladu mediumskému, telepathickému; klepot koní nebo psa srovnává s klepotem „samohybných“ stolů při pokusech spiritistických a domnívá se, že možno v něm spatřovati projevy podvědomé souvislosti, totiž podvědomí lidského se zvířecím. Tím by věc byla začarována do oblasti, kde s jistotou nemožno říci ani ano ani ne, jelikož podvědomí jest právě podvědomí, o kterém zatím nelze vědecky jednati.

K. Marbe 1916 podrobným rozborem výkonů počítajícího šimpansa Basso ve frankfurtském zvěřinci ukázal, dle odborníků s naprostou jistotou, že vysvětlují se nepovědomým dáváním znamení se strany předvádějících osob; otevřeným listem obrátil se při tom také k majetníku počítajících koní Krallovi, že jejich výkony asi podobně lze vysvětliti.

U koní těch i u jmenovaného psa Rolfa poznamenávají jiní badatelé, kterým byly pokusy dovoleny, že skutečně nejde než o podivuhodný výcvik, jenž v jednotlivých případech jest podporován snad bezděčným, z části však i vědomým dáváním znamení od předvádějících; i tito časem lépe a lépe vypozorovali, jak na zvířata působiti — obapolný výcvik pak vedl k oněm, někdy skutečně překvapujícím výsledkům, které i zkušené jinak badatele svedly k mylným dohadům.

Freiburský prof. Doflein praví, že skutečné, methodicky správné studium zvířecí duše, kteréž ovšem vyžaduje mnohé trpělivé práce, poučuje o daleko důležitějších zákonnostech zvěropsychologických, než jeví ony hračky a bláznivé kousky mannheimské.

Málo dosud jednáno o psychologii papoušků, ačkoli podivuhodné, u žádného jiného zvířete v tom stupni se nevyskytující výkony mluvní by k tomu vybízely.

Mluvící papoušci náležejí skoro vesměs americkému druhu Chrysotis neb africkému Psittacus. Zvuková napodobivost již docela mladých papoušků jest veliká, aniž jí s věkem ubývá. Schopnost associační, vyslovovati totiž určitá slova při určitých dějích, není již toliká; jde tu tedy především o schopnost napodobivou, skutečné „papouškování“ naučeného, čehož známkou také jest, že v přírodě výkonů takových není. Ornitholog Lucanus soudí proto, že nesnadno porovnati se zákony vývoje a dědičnosti, když papoušek v zajetí ukazuje nadání, které na svobodě vůbec se neprojevuje a tedy tam užíváním ani vycvičeno býti nemůže, kdežto v zajetí skoro hravě se osvědčuje.

Vychovatelský.

Známý pracovník v experimentní psychologii jesuita J. Lindworsky dokazuje v časopise „Pharus“ (1918, čís. 5—6), že podle jeho nových výzkumů v tomto oboru není zcela správná zásada, že by vniterní síla vůle stoupala cvičením, obdobně jako třebas síla tělesných svalů. Již starým scholastikům bylo nápadno, že cvičení vůle v jedné ctnosti nepřivádí s sebou nutně všeobecného sesílení vůle, jak by se dalo čekati podle jejich názorů. Nový názor nezavrhuje sice docela cvičení, ale hlavní důraz klade na „pohnutky vůle“. Jimi pak rozumí hodnoty, ke kterým směřuje chtění. Podaří-li se objektivní hodnotu učiniti pro chovance hodnotou subjektivní, máme možnou záruku, že chovanec při dané příležitosti bude usilovati o tuto hodnotu. K silné vůli, t. j. k úspěšnému jednání je pak třeba trojího: Jednající musí se nerozděleně věnovati svému cíli a nesmí se nechati odvésti jinými lákajícími cíli. Musí se pak s jistou rychlostí oddati vykonávání svého rozhodnutí. Nesmí se konečně nechat zmásti překážkami a musí býti také hotov přinésti potřebnou oběť i snášeti nevyhnutelná utrpení. Vždyť právě ženské pokolení, jehož silná vůle všeobecně méně se cení než mužská, dovede pravidelně statečněji trpěti.

Tím dáno zásadní řešení tohoto problemu: kdo chce vypěstovati trvale silnou vůli, musí jmenované tři vlastnosti úspěšného jednání učiniti trvalými subjektivními hodnotami.

Z toho jsou zřejmy praktické důsledky obou názorův o sílení vůle. Starý názor dává prostý návod: cvič se ve chtění a tvá vůle sesílí. Nezná zvláštních omezení. Nezáleží mu ani na tom, jakými pohnutkami je chtění vyvoláno. Pokaždé je tu pravé chtění, a opakování jeho sesiluje nutně schopnost. Proto nucení bylo často v takové vážnosti ... Nový názor žádá také cvičení, ale nikoli v domněle silném chtění, nýbrž cvičení v úspěšném jednání. Neslibuje si však mnoho od cvičení jako takového, není li pěstována vědomě také stavba hodnot. Podle tohoto názoru musí vychovatel více se ujímati jednotlivce, aby dovedl jeho subjektivní soustavu obohacovati novými objektivními hodnotami. Je to úkol pro vychovatele obtížnější, ale pro chovance útěšnější než podle starých zásad. Neboť silné chtění zdá se většině býti především vrozenou vlohou, tak jako vynikající svalové výkony přese všechno cvičení zůstávají předností silných tělesných soustav; kdežto nový názor žádá od jednotlivce jen nerozdělené oddanosti, rychlého počátku a věrné vytrvalosti, tedy věci, jež mohou býti snadno vykonány i od nejslabších, jsou li jinak duševně normální. Je to jistě nemalé povzbuzení k silnému jednání. Poněvadž nový názor podporuje také cvičení, tedy opakovanou činnost vůle, spojuje tak v sobě i starou praksi.

Totéž platí také na př. o výchovu k přirozeným ctnostem. Staří se domnívali, že cvičením pokory, střídmosti atd. vzrůstá

vůli sama od sebe vniterní duchovní vlastnost, která člověka naklo-ňuje a činí schopným, aby byl pokorný, střídmý atd. Nový názor se snaží především ukázati chovanci ctnost jako hodnotu, pak usiluje toto hodnocení vždy více vybudovati a cvičením uváděti v život. Mimo to snaží se umožniti působení této pohnutky tím, že odstraňuje překážky a přivádí i sesiluje přiměřené associace. Nový názor není tedy prakticky tak jednoduchý a vyžaduje většího přemýšlení a individualisování — což celkovému výchovu nebylo by jistě na škodu.

*

O náboženském výchově ve škole vyslovil se pruský komorní soud 23. října 1917 v jistém rozhodnutí (jinak proti katolické straně učiněném) takto: Při vyučování na dnešních školách nelze vyučování náboženství buď vůbec aneb jenom na oko odděliti od ostatních předmětů. Náboženství jest a zůstává hlavním oddílem a působí na veškero vyučování.

V důvodech zákona z 1892 (o konfessijní škole) pravilo se: Výchovný účinek vyučování z nemalé části závisí na tom, podaří-li se učiteli správným způsobem působiti na cit žáků, a správně-li učitel, škola a dům spolu působí. Tu pak mnoho znamená, aby učitel žáků a rodičové dětí byli na stejné půdě náboženské (sich auf demselben Glaubensgrunde bewegen).

My sice si z Pruska předpisů nebereme, ale naši Němci ano. A jelikož naše Volná škola jest jen odvarem Freie Schule, buďtež ony pruské výroky na pamět uvedeny.

*

Mnichovské „Katechetische Blätter“ (1918, č. 4—5) uveřejňují důležité rozhodnutí známých bisk. konferencí ve Fuldě o otázce, jež v posledních letech často byla projednávána v katechetické literatuře: jak postupovati při vyučování biblickým dějinám na obecné škole. Konference udává nejprve všeobecně uznané methodické zásady, načež obrací se zvláště proti způsobu, jakým mnozí rozšiřují biblická vypravování. U malých dětí je sice často nutno doplňovati text Písma, vymalovati názorně zevnější příběh i duševní vývoj vystupujících v něm osob; ale již didaktické důvody žádají, aby katecheta v tomto rozšiřování byl opatrný a zachovával pravou míru. Tím více toho třeba z důvodů theologických.

Proto stanoví bisk. konference tyto zásady:

1. Rozšíření má se omeziti pokud možno na jednotlivé věty; připojovati celé odstavce nebo úplně přetvořovati biblické příběhy nemůže býti dovoleno

2. Přídavky musí býti zaručeny samým Písmem a jeho spolehlivou exegesí nebo vyplývati samy sebou z povahy věci.

3. Dějinná pravda musí zůstati nedotčena. Modernisování biblických dějin je proto zcela nepřípustné; příběh nesmí se vyjmouti z rámce biblického jeviště, biblické doby, mravů a zvyků biblického východu. Možno ovšem užíti známých moderních poměrů, srovnávati a znázorňovati jimi, aby děti snadněji pochopily příběh. Již z didak-

tických důvodů je však lépe učiniti to při výkladu než při prvním vypravování příběhu.

4. Rozšířením nesmějí však biblické dějiny býti zbaveny náboženské posvátnosti. Je proto třeba i přídavky podávati podle možnosti řečí Písma, za všech okolností však vystříhati se triviálních výrazů. Stahovati události sv. dějin do sfery profanního a všedního života musí přestati.

5. Rozumové a mravní zázraky, t. j. účinky, jež převyšují přirozené síly lidského poznání a chtění — jako podivuhodná osvícení a obrácení — nesmějí býti vykládány jako výsledek pouze přirozeného, třebas také působením milosti vykonaného psychologického rozvoje; třeba ukázati je jako zázraky, jako nadpřirozené a mimořádné účinky.

6. Zevrubné psychologické prohloubení jest lépe ponechati teprve výkladu, leda že by příběh byl dětem znám již z dřívějšího vyučování, takže hned pozorují, že vymalování jeho jest přídavkem katechetovým a nikoli textem Písma. Dlužno míti vždy na paměti, že příliš málo rozšiřovati bibl. vypravování není tak zlé jako příliš mnoho. **Výše než methoda stojí pravda**, jíž má methoda sloužiti, jíž však **nesmí uváděti v nebezpečí.**

Dokladem, kam až zavedla i mnohé katolické katechety v Německu snaha podávati dětem všechno názorně a přístupně, jest na př. nejnovější kniha známého moderního katechetika Jana Valeriana Schuberta z Würzburgu p. t. „Im Anfange schuf Gott . . .“ Spis. vypravuje tu biblické příběhy docela jako pohádky. Maličká ukázka, jakých je v knize mnoho: „Když Pán Bůh jde v nebeské zahradě na procházku, pověsí se mu hned tucet andílků na pravou a levou ruku; jiní drží jeho světlý plášť, aby se nerousal“ atd.

*

Přednášky vídenského vědeckého klubu obíraly se též úpravou střední školy. A tu žádáno, aby z gymnasií řečtina byla vyloučena docela, za to latina aby se stala živou dorozumívací řečí ve vědě.

Tento požadavek, jímž bychom opět se domohli mezinárodní vědecké řeči, nutno vítati a podporovati co nejdůrazněji. Byla by tím také odstraněna záminka různých jazykových hraček, jako jsou (nebo byly) volapük, esperanto atd., a praktický výsledek nejen pro budoucí dorozumění, nýbrž i pro studium minulosti (prameny dějin!) byl by dalekosáhlý.

Dále doporučeno pěstovati mathematiku, fysiku, přírodopis a zdravovědu praktičtěji; dějepis rozšířiti na studium přítomnosti, obšírněji zabývati se osvětou a písemnictvím domácím i cizím.

Řeči živé mají se pěstovati tak, aby se dosáhlo výsledku aspoň takového, jakého dosahují soukromé školy jazyků; v Rakousku pak ať jest — podle dobrovolného výběru — závazný jeden z domácích jazyků. (U nás, v zemích koruny české, by to měla býti vedle němčiny především polština.)

*

K u z ř í z e n í h l a v n í š k o l y v T e l č i r. 1775. Po zrušení řádu jesuitského r. 1773 bylo dvorním dekretem ze dne 12. listopadu 1774 [1]) rozhodnuto, že v T e l č i místo gymnasia s kolejí jesuitskou dosud spojeného má pokud možno zřízena býti š k o l a n o r m á l n í a při ní ustanoveni dva kněží, kteří by v příčině bohoslužby zastávali to, co dosud 3 kněží z Tovaryšstva Ježíšova konali.

Za tou příčinou podalo dne 19 listopadu 1774 c. k. moravské gubernium do Vídně dotaz [2]), zda tito dva kněží budou posláni z Vídně nebo zda mají býti vybráni z osob domácí země V prvém případě, měli-li býti posláni cizí kněží, je nezbytně nutno, aby byli tací vyvoleni, kteří by netoliko znalí byli řeči německé a české, nýbrž i obeznámeni se způsobem, jak nejlépe a nejsnadněji mládež v nových naukách mohla by býti vyučována. Plat jejich musil by činiti 300 zl. a vyplácen býti buď ze státní pokladny nebo z fondu jesuitského.

Měly-li by za učitele ustanoveny býti osoby zdejší země, musely by býti dle mínění gubernia tyto úřady svěřeny takovým mužům, kteří mají netoliko znalost obou řečí, nýbrž i znalost nového způsobu vyučovacího. Nejlépe bylo by použiti dvou pensiovaných exjesuitů, kteří by netoliko zastávali vyučovací úřad školy normální, nybrž i pomáhali 6 telečským beneficiatům, poněvadž nával k zázračnému obrazu marianskému je velký, a spolu bohoslužbu konali.

V tomto případě bylo by nutno, aby tito dva kněží, ježto na Moravě tento způsob vyučovací posud je neznám, posláni byli na některou dobu do Vídně k poznání této nauky a tam formálně vyučeni a k úřadu svému vzděláni byli na útraty normálního fondu školského, jenž od března 1774 u stavů na úroky uložen jest.

Stran platu pro tyto dva kněze třeba uvážit, že každý exjesuita bez tak měsíčně 16 zl., ročně 192 zl. z nejvyšší milosti dostává, mimo to, že v Telči také je kapitál 5000 zl. pro professory, který ročně 200 zl. úroků vynáší, totiž kapitál 3000 zl., jejž telečský občan T o m á š H o d a k udržování učitele šesté a páté školy založil, a pak kapitál 2000 zl. bývalého faráře krtěnického (Stiegnitz) K a š p a r a P o k o r n é h o, určený k lepšímu vydržování professorů. Přidají-li se tyto úroky 200 zl. k pensi, vysvítá, že již pro každého připadá 292 zl., tak že by na doplněnou ze státní pokladny nebo z fondu jesuitského bylo jen třeba 16 zl. Na konci svého podání žádalo gubernium, by rozhodnutí co možná brzy bylo učiněno, tak aby město Telč aspoň počátkem r. 1775 bylo normálními učiteli opatřeno.

Vyřízením tohoto podání bylo dvorním dekretem ze dne 25. února 1775 [3]) rozhodnuto, že k ušetření času a cestovního nákladu budou

[1]) Uveden v H l í d c e 1918, str. 270.

[2]) Akta uložena jsou ve fascikulu O. 23. č. 25 v zemském archivu moravském, kamž byl tento fascikl ze staré registratury c. k. místodržitelství odevzdán.

[3]) Tamže. Zní takto:

Von der Römisch kayserlich zu Hungarn und Böheim königl. Apostolischer Majestät . . . dero Landes Gubernio in dem Erb-Marggrafthum Mähren in Gnaden anzuzeigen: Allerhöchst gedacht Ihre Majestät hätten allergnädigst zu entschliessen geruhet

co nejdříve z Vídně do Telče posláni jako učitelé světský kněz Ignác Eckel jako ředitel a pak české a německé řeči znalý světský kněz Matěj Kallina jako duchovní učitel, prvý s platem 400 zl., druhý 300 zl., a tam ustanoveni, aby tamní učitele vyučovali v novém způsobu vyučování a hlavní školu ihned otevřeli.

Spolu bylo guberniu uloženo, by podalo zprávu o počtu učitelů v Telči a počtu škol trivialních pro budoucnost potřebných.

Ve zprávě, kterou po rozumu tohoto dvorního dekretu dne 11. března 1775 do Vídně zaslalo, uvádělo c. k. gubernium, že v Telči té doby je pouze jediný učitel, dětí do školy chodících od 6 do 12 let naproti tomu v tamní farnosti asi 300, kterýžto počet zdá se vyžadovati ještě dva další učitele, má li býti úspěchu dosaženo. Má tudíž gubernium za to, aby pro Telč 3 učitelé byli ustanoveni a jim určen plat 120 zl., učiteli však již zde ustanovenému vše to, co posud měl, vyjímaje školní plat, který beztak do normálního školního fondu plyne, nadále ponecháno. S platem tímto tím více může vystačiti, ježto jako zároveň při farním kostele ustanovený regens chori 43 zl. 44 kr. hotově, 34 zl. jménem školy, 8 zl. koledy, 8 sudů piva, což sud jen po 6 zl. čítajíc 48 zl. činí, v celku tedy 134 zl. 14 kr. dostává.

V rozhodnutí, jež c. k. guberniu na tuto zprávu dvorním dekretem dne 1. dubna 1775 [1]) dáno bylo, žádá se, aby se školou již

---

daß zu Erspahrung der Zeit und Reyß-Unkösten ein sicherer Welt Priester Namens Ignatz Eckel als Director, dann der der böhm. und deutschen Sprache kündiger Weltpriester Mathias Kallina als geistlicher Lehrer, und zwar ersterer mit 400 fr., letzterer hingegen mit 300 fr. Gehalt von hier nacher Teltsch abgesendet und daselbst zu dem Ende angestellet werden sollen, damit sie die dortige Schulmeister in der neuen Lehrart unterrichten, sofort die Hauptschule zu Teltsch, sobald als möglich systemalmässig eröfnen mögen.

Ansonsten habe das Gubernium über die dermahlige Zahl der Schulmeistern zu Teltsch, so wie über die für das künftige nöthige Anzahl deren Trivial Schulen daselbst seinen Bericht anhero zu erstatten, zugleich aber auch wegen Ausfindigmachung der über die Interessen deren dasselbst auf lateinische Schulen gestiftenen 5000 fr. aus denen Ballgeldern herrürenden 1500 fr. annoch abgängigen Fundorum das sorgsame Augenmerk zu richten. Bis dahin aber und bis zu Flüssigwerdung dieser annoch zu entdeckenden Fundorum hätten Ihre kayserliche königliche Majestät zu Salarirung deren Lehrern zu Teltsch für diese Haupt-Schule, welche zu Erfüllung der gewesten Stiftung auf lateinische Schulen unumgänglich eröfnet werden muß, anfänglich jährlich 500 fr. aus dem Jesuiten-Vermögen allergnädigst zu verwilligen geruhet.

Welche in ein, so anderen geschöpfte allerhöchste Entschlüssung Ihme Landes-Gubernio in Erledigung seines dießfälligen Berichts von 19ten Novembris vorigen Jahres zur nachrichtlichen Wissenschaft und weiteren Vorkehrung mit dem Beysatz andurch eröfnet wird, daß die vormeldete zwey Weltpriester ehestens nacher Teltsch werden abgesendet werden.

Und es verbleiben . . .

Signatum Wienn den 25. Februarii in sieben zehen Hundert fünf und siebenzigsten Jahre.

H. Graf Blümegen.

[1]) Zní takto:

Von der Röm kays zu Hungarn und Böheim königl. Apost. Mayestät . . . dero Landes Gubernio in dem Erb-Marggrafthum Mähren hiemit in Gnaden anzuzeigen: Demselben werde auf seinen wegen Unterweisung der Jugend zu Teltsch unterm 11ten

nařízenou bylo započato a k vyučování mládeže v předmětech triviálních tamního učitele bylo použito; bude-li nával dětí do Telče větší, může býti později ustanoven druhý nebo i třetí učitel.

Zatím koncem měsíce dubna 1775 dostavili se do Telče nově jmenovaní učitelé pro hlavní školu: ředitel Eckel a Kallina. (P. d.)

---

vorigen Monats anhero erstatteten Bericht hiemit zurückbedeütet, wienach daselbst mit der alldahin bereits angeordneten Stadt-Schule einmahl der Anfang zu machen und in dieser der alda vorfindige Schulmeister zu Unterweisung der Jugend in Trivial-Gegenständen zu gebrauchen sey. Wo sodann, wenn der Zulauf der Kinder zu Teltsch grösser werden sollte, der zweyte Schulmeister und wieder weiter hinaus auch der dritte angestellet werden könne.

Wobey man aber zuvorderist den weiteren Bericht gewährtigen will, woher die für jeden bestimmt werdende 120 fr. genohmen werden können, und ob diese Schulmeister allenfalls nur gegen Abreichung 50 fr. mit dem von den Kindern der nicht ganz armen Eltern zu empfangen habenden Schulgeld zu bestehen vermögen. Immassen wenn nur von 80 Kindern monathlich vier Groschen, oder jährlich 2 fr. 12 kr. für einen jeden Schulmeister gerechnet werden, dieses auf 11 Monathe schon 176 fr., mithin mit Zuschlagung der vorbemelten 50 fr. 226 fr. ausmachet, welches in der That für einen solchen Stadt-Schulmeister eine überflüssige Belohnung zu seyn scheinet.

Und es verbleiben . . .

Signatum Wienn . . . den 1. April im 1775 Jahre.

H. Graf Blümegen.

Hospodářsko-socialní.

Spojovací prostředky, jimiž by se ušetřilo času i výloh a usnadnila výměna všeho druhu, zboží hmotného i nehmotného, zaměstnávají pozornost odborníků na všech stranách. Buďtež uvedeny některé.

Italská komora dovolila minulého roku stavbu průplavu z Milana přes Lodi, Pizzighetone, Addu do Benátek. Průplav má býti do roka hotov. Budou se jím plaviti lodě až do nosnosti 600 tun.

Plán tunelu z Calais do Doveru už dávno není nový. U Calais i u Doveru jsou již značné průkopy v délce několika tisíc metrů, jež dala vykopati v roce 1869 utvořená anglicko-francouzská společnost. Anglická vláda — tehdy směru protifrancouzského — zakázala tenkrát pokračovati v začaté práci, považujíc takové spojení z důvodů vojenských za nebezpečné. „Zeitung des Vereines deutscher Eisenbahnverwaltungen“ uveřejnila článek tajného stav. rady Kemanna, uvádějící některé podrobnosti obnoveného plánu. Na straně francouzské má podmořská dráha odbočiti jižně od nádraží Marquise od trati Paříž—Calais a u Sangatte vjeti pod moře. Mezi Doverem a Folkestone by dosáhla půdy anglické a připojila se ke dráze vedoucí do Londýna. Ze 60 km trati probíhalo by 53 km tunelem, jenž se má skládati ze dvou kruhových rour o průměru 6 metrů. Geologická šetření zaručila prý možnost provedení v potřebné hloubce nade vši pochybu. Vedle tunelů těchto by se vedly ještě dva tunely odvodňovací. Práce by trvala asi 5 let a náklad by obnášel něco přes 15 mil. liber šterlinků. Tunel by sloužil jen dopravě osobní a jízda z Paříže do Londýna trvala by 5½ hodiny, tak že by se cesta sem a tam mohla velmi pohodlně vykonati za jediný den. Pohon prý bude elektrický a denně prý se vypraví každým směrem 15 vlaků.

Osmanský Lloyd uveřejňuje zajímavé podrobnosti o spojení obou břehů bosporských. Původně se pomýšlelo na spojení tunelové, ale nyní projekt ten ustoupil docela do pozadí, za to plán mostu nabyl určitých forem. Východiště jeho má býti ve Štambulu nedaleko mešity Boží Moudrosti a druhý konec na příkrém břehu asijském ve Skutari mezi přístavišti Saladžak-Skelesi a Harem-Skelesi. Most má sloužiti dráze železné, dráze pouliční, povozum i chodcům. Dlouhý bude 2000 metrů a protože má vésti 42 m nad hladinou moře, budou moci pod ním plouti i největší lodi. Zatímní plán bude prý brzy dohotoven a pak bude uherská společnost zkoumati dno moře na místech, kde se mají postaviti pilíře. Pak teprve se vypíše soutěž pro sestrojení přesného plánu.

Kromě těchto projektů zmíniti se dlužno též o zamýšleném tunelovém spojení mezi Španělskem a Afrikou, pak o tunelu pod průplavem Suezským.

P o t r u b n í v e d e n í p e t r o l e j e z P l o j e š t i d o B o h u m í n a. Doprava rumunského petroleje z Rumunska do Německa způsobuje velké obtíže, protože železniční dráhy jsou přetíženy a též je nedostatek vozů s kotly, za něž se ještě musí platiti značně vysoké nájemné. Za dopravu desíti tun petroleje, jež stojí v Rumunsku 900 marek, musí se platiti 2100 marek. Proto se zamýšlí vésti 1[illegible]00 kilometrů dlouhé potrubí ze střediska rumunských petrolejových pramenů Ploješti do Bohumína, jež by dle již hotových plánů stálo 15 milionů marek a mohlo se v několika měsících dohotoviti. Celé vedení by bylo rozděleno na několik dílů, jež by měly na svých koncích čerpací zařízení, jež by převádělo petrolej z oddílu do oddílu dalšího. Jednotlivá zařízení čerpací by pracovala asi 2000 koňskými silami. Do Bohumína by pak proudilo 30 až 40 litrů petroleje za vteřinu. Výlohy za práci, zúrokování a amortisace provozovacího kapitálu neobnášely by ani z daleka tolik jako nynější doprava, neboť doprava desíti tun by stála jen asi 50 marek.

Dle zprávy z Nového Yorku inž. Dr. Alexander Graham Bell v přednášce, konané v Brantfordu (Ontario), jistil, že se již mluvilo mezi Washingtonem a Paříží t e l e f o n n í m přístrojem, jenž byl připojen k aparátu pro b e z d r á t o v o u telegrafii. V krátké době prý bude možno bez drátu telefonovati po celém světě. Na menší vzdálenosti, 20 až 30 km bylo to už dříve možno. Protože Graham Bell má v oboru telefonickém zvučné jméno, možno se nadíti, že zpráva ta není jen americkou kachnou.

*

Je čas sbírek. Národ má peníze, mnoho peněz. Že jich nemá celý národ, že jich nemají právě ti, kteří jich potřebují, toť náleží k jádru problemu bohatství a chudoby: kdo má, nepotřebuje, kdo potřebuje, nemá.

Dobře, že důležité podniky národní, jako školské matice, národní divadlo brněnské, České srdce tuto konjunkturu využitkují. Možná, že se brána tohoto paláce peněžního brzy zavře, a na dlouho zavře; kdo si nepřispíšil, neurve už nic.

Arciť jest rozdíl mezi sbírkou a sbírkou. Divadlo na př., moderní divadlo velkého slohu jest sice kus národní repraesentace, ale repraesentace více přepychové, sloužící jinak přímo jen malé části národu. Vyžadujíc ohromných nákladů, počítá též na nějaký výtěžek hmotný, třeba ne na přebytek, aspoň ne jako ústav umělecký podle záměrů uměleckých. Kdyby totiž šlo podle přání umělecké kritiky, která povinna žádati všeho v superlativech — nejlepší herci a herečky, v nejlepších úborech, nejlepší hudba, nejlepší výprava atd., což všechno stojí peníze — bylo by zajisté velmi nesnadno uvésti příjmy a výdaje v řádný poměr, tak totiž aby súčastnění umělci byli spokojeni a obecenstvo také. Kdo myslí, že návštěva divadla náleží k nezbytnostem vzdělání, bude ovšem žádati, aby se na tento poměr nehledělo a nezbytný pak schodek vyrovnávala veřejnost, t. j. aby celý národ (země, stát) platil na to, že nějaké části jeho, v obvodu toho kterého města bydlící, se divadelního vzdělání dostává; má-li dokonce přístup

k divadelním představením býti bezplatný, pak ovšem stává se závazek veřejnosti ještě větším. Kdo však o tom jinak smýšlí, vida v divadle to, čím skutečně jest, nebude se cítiti osobně zavázaným přispívati jiným na divadelní požitky, nemaje sám buď možnosti neb chuti jich se súčastniti, ač ovšem snad nebude se vzpírati přispěti na divadlo jakožto i druk repraesentační. Správně tedy sběratelé na stavbu českého divadla v Brně obracejí se hlavně k zástupcům českého bohatství, aby z přebytků svých na ně dali co nejvíce.

Jinak má se věc se školami menšinovými, o něž pečují různé matice. Jde tu o skutečnou nezbytnost, ačkoliv jen potud, pokud nezachovávají se platné zákony školské. Školské vzdělání v mateřském jazyku jest nezbytnost; zákony školské vzdělání to předpisují, ale o důsledné provádění jejich není s dostatek postaráno, sice by nutných menšinových, soukromých škol býti nemohlo. Z nezákonnosti té vyplývá, že týž národ, jenž platí na školství veřejné, nucen vedle toho ještě platiti na své školství soukromé, o něž by stejně z veřejných daní mělo býti postaráno. Jest sice anomalie ta i v jiných věcech, na př. hned u divadla v Brně, kde na městské německé divadlo nuceni platiti i čeští poplatníci, kteří nad to sami platí si svoje divadlo české. Ale doufejme, že časem tu i tam prorazí právo, zvláště budeme li se ho jak náleží domáhati. Obětovnost národní jest zajisté krásná ctnost a zvláště obětovností na své školství ctí se národ sám, ale možno-li totéž míti po právu a bez ní, ji pak říditi jiným směrem, na jiné svépomocné podniky, byla by v onom případě obětovnost nemístná; také skutečně znalci menšinových poměrů nejednou v tom smyslu se vyslovili, že leckterá soukromá škola zbytečně se udržuje, buď že by měla býti veřejnou aneb že by vůbec býti neměla, nevyhovujíc účelu svému.

„České srdce“ myšlenkou svojí nejvíce vyjadřuje to, co nazýváme dobročinností a čeho právě nyní tak potřebí. Jak vidno ze soukromých i veřejných zpráv, daří se mu dobře, sbírky peněžité i věcné jsou všude podporovány; že by mohlo a mělo býti ještě daleko lépe, aby tíseň doby znatelně se zmenšila, netřeba podotýkati.

Ideál dobročinnosti to ovšem není. I když odezíráme od zabarvení pokrokářského — v Brně na př. mimo jiné extratoury chtěly příliš „srdečné“ učitelky z nasbíraných peněz také založiti pokrokářskou školu — v celém podniku jest mnoho, co ukazuje české srdce v nepěkném světle. Peníze i potraviny dávány zajisté z přebytků — peníze často lichvou na strádajících krajanech vydřené, potraviny snad nejbližším chudákům odepřené; do Brna a do předměstí jeho na př. dodáno takto potravin dětem, jichž matky i za peníze marně je po venkově byly sháněly. České srdce takto bohužel ukazuje sklon k tomu, čemu po německu říkáme flanc, a slečinky se v něm takto cvičí místo pravé dobrosrdečnosti, která nejlépe se osvědčuje od osoby k osobě, ve které nejeví se sice veliký sloh, ale za to veliké srdce.

To ovšem nevychovává se divadlem, nýbrž jinak.

Pravda, slova jako dobročinnost, podpora neb dokonce almužna znějí našemu kollektivistickému věku odporně, a taktéž slova uznalost

nebo vděčnost. Ale nazvěme si to jakkoliv jinak, citlivé srdce přese vši nezištnost nemůže tu odezírati od stránky mravní, která vyznačuje každý upřímný soucit a vzájemný poměr mezi přijímajícím a dávajícím, poměr to citového sblížení, pravého bratrství. Netřeba se tu rozplývati v nějakém lyrismu, u hromadných dobročinných sbírek už jinak nebývá; ale kdyby v našem případě dárcové slyšeli, jak mluví „ubohé proletářské“ děti jdouce se do stravovny podívat, co všecko jim „ti hřbeti“ poslali, jistě by sami litovali, že pro svou dobročinnost nezvolili jiné, nahoře naznačené cesty. Vše komisní, byrokratické jest nepřítelem ušlechtilosti mravní, kazí povahy.

Dobročinnosti, již kdosi nazval skákavou, jež totiž potřebuje tanečních zábav, aby se osvědčila, samo České srdce vydalo nepěkné svědectví. Na Žofíně uspořádalo za svým účelem slavnost, jejíž výsledek takto vypočítává: 16.000 K hotových vybráno, čistých zbylo 1000 K; útratu štědrých těch srdcí odhaduje na 150 000 K, nečítajíc škod na trávnících atd., pro něž městská rada odepřela propůjčovati ony místnosti na další podobné zábavy. Stejné zkušenosti našly by se zajisté i jinde, kde ve prospěch Českého srdce celé noci prohýřeny.

Mimochodem jen budiž ještě poznamenáno, že hromadné sbírky a zásilky tyto na mnohých místech samým dárcům staly se osudnými, zavdávajíce podnět k tužším a tužším rekvisicím.

Doufejme, že jiný podnik Českého srdce, ubytování velkoměstských dětí po venkově, bude úspěšnější. Ale i tu slyšíme, že uplatňuje se na dětech pokrokářství pod rouškou dobročinnosti.

*

Schopenhauer a Nietzsche o ženách. (O.) Jenom rozum, pohlavním pudem zatemněný, mohl pokolení ženské nazvati sličným. Větším právem mohlo by se prý nazvati pokolení to „neesthetickým“ (594.) Ani pro hudbu ani pro poesii nebo výtvarné umění nemají ženy smyslu; ale mají nadání pro opičení, aby se zalíbily. Jediný zájem jejich jest, aby získaly muže; každý jiný zájem je fingován a je pouhou oklikou „läuft auf Koketterie und Äfferei hinaus“ (595.) V divadlech mluví a baví se při nejzajímavějších místech, tak že by místo starého „mulier taceat in ecclesia“ se mělo ujmouti „taceat in theatro“ a na divadelní oponě velikými písmeny zaznamenati.

O nějaké originalitě v umění u žen není žádné řeči. Ještě ničím opravdu velikým v tomto oboru nevynikly. Běda společnosti, jíž vládnou ženy. Kde ženy rozhodují a udávají tón, propadá lidská společnost zkáze. „Sie sind sexus sequior, das in jedem Betracht zurückstehende zweite Geschlecht“ (596.) Pro slabost zasluhují ženy, aby jich mužové šetřili; směšným ale je, prokazuje-li se jim úcta. „Když příroda rozdělila lidstvo ve dvě polovice, neudělala řezu právě středem. Při vší polaritě není rozdíl positivního a negativního pólu jen kvalitativním, nýbrž zároveň kvantitativním“.

Dle filosofa pessimismu měli národové orientalní správnější názor o ženách než doba nynější, která následkem „křesťansko-germánské

hloupostí" mluví v úctě k ženam, což prý připomíná „svaté opice v Benaresu, které si ve vědomí své svatosti a nezranitelnosti kdeco dovolovaly" (596.) Taková úcta dělá ženy arrogantními a bezohlednými. Bylo by žádoucno, aby tomuto druhému číslu pokolení lidského, tak nazývá Sch. ženy, bylo opět vykázáno místo, jež jim přísluší, a aby se udělal konec uctivému zacházení s dámami, jež by bylo k posměchu nejen v Asii, nýbrž i v Řecku a Římě.

Jak rozhoduje Sch. otázku: ženit se či neženit? Ženit se znamená dle něho rozdvojiti svá práva a zdvojiti své povinnosti. Když zákony přiřkly ženám táž práva jako mužům, měly jim prý také týž rozum přiřknout. Schopenhauer mluví o nepřirozeně výhodném postavení, jehož poskytuje ženě monogamické zřízení a k němu se družící manželské zákony. Ký div, že rozvážní mužové se rozpakují přinésti takovou oběť. Mnoho dívek nemůže se provdati, proto mělo by se zavést mnohoženství, které by vlastně bylo pro ně dobrodiním. Nelze prý nahlédnout, proč by muž nemohl si vzít druhou ženu, trpí-li první chronickou nemocí nebo je-li neplodnou nebo je-liproň již příliš starou. Jenom z toho důvodu mají Mormoni mnoho konvertitů, že odstranili „nepřirozené jednoženství" (598.)

O mnohoženství nemůže být žádného sporu, jedná se jen o to, aby bylo správně regulováno. „Kde jsou skuteční monogamisté? Žijeme všichni, a s p o ň nějaký čas, většinou však stále, v polygamii. Protože každý muž potřebuje mnoho žen, není nic spravedlivějším, než aby jemu bylo volno, ano patřilo (obliege), by se staral o mnoho žen" (599.) Tím by zase nabyla žena svého starého postavení jak podřízený tvor, a d á m a, toto monstrum evropské civilisace se svými nároky na ohledy a úcty, zmizela by se světa.

Skoro u všech starých a nových národů, dokonce i u Hottentottů, dědí majetek pouze muž; jenom v Evropě tomu tak není. Nejlépe by prý bylo, kdyby se ženám nikdy nedal veškerý kapitál nebo pozemky, nýbrž pouze doživotní renta, aby se předešlo nebezpečí, by vše nepromarnily. „Ženy nemají mít nikdy volné disposice nad zděděným vlastním majetkem, tedy kapitálemi domy a pozemky" 600.) Protože samy potřebují poručníka, nemají být nikdy poručnicemi. Všude, kde má žena značná práva, nastává úpadek. Ženy prý způsobily ve Spartě úpadek a ve Francii revoluci. Svou přirozeností je žena určena k tomu, aby poslouchala.

Tak soudil filosof pessimismu o ženách v theorii; jaká byla však jeho praxe v té příčině? Professor Hönigswald vyjádřil se o něm v přednášce před akademickými občany ve Vratislavi: „Er hat sich schadlos gehalten". V praxi si to nahradil!

Jak soudil f i l o s o f n a d č l o v ě k a (Nietzsche) o ženách? Z četných výroků jeho soudilo by se, že byl jejich nepřítelem — ovšem jen theoretickým, neboť ani jeho praxe nebyla v souhlasu s theorií. Je známo, že se rád dvořil sličným dámám, byly-li duchaplnými: avšak ženami emancipovanými opovrhoval. Paní Wagnerové projevoval zvláštní úctu. Ještě r. 1887 psal o ní: „Paní Cosima Wagnerová je

jedirá žena vyššího slohu, již jsem poznal". Ale v téže poznámce praví, že zkazila komponistu. O paní Ottové z Paříže, s níž se seznámil v Bayreuthu, praví velmi lichotivě v jednom dopise: „Bylo temno okolo mne, jak jste opustila Bayreuth, bylo mně, jakoby byl někdo vzal světlo ode mne." Jako filosof pessimismu byl i filosof nadčlověka svoboden, ale, jak se praví, toužil po manželství. Mladé slečně z Holandska učinil v Ženevě nabídku k sňatku po čtyrhodinné známosti — ovšem bez výsledku. Svému příteli Gersdorffovi psal brzy na to, že nebude ze ženitby nic, a že nenávidí omezování svobody v manželství; mimo to sotva prý se najde dívka tak svobodomyslná, která by ho následovala. Pět měsíců udržoval styk se slečnou Salomé, o níž doufal, že se stane hlasatelkou jeho nauky, ale posléze se s ní rozešel. Dru Rée-ovi, na jehož doporučení se s ní seznámil, napsal: „Měl bych velkou chut, dát Vám několika koulemi lekci v praktické morálce".

Na četných místech svých spisů píše Nietzsche o ženách potupně. „Má-li žena mužské ctnosti, člověk by utek, nemá-li mužských ctností, uteče sama" (Nietzsches Werke. Erste Abteilung sv. VIII. str. 65.) Žena je mu nebezpečnou kočkou; láska k ní nepřirozeným stavem; sňatky z lásky mají původ svůj v bludu a bídě; jednoženství je předsudkem; žena nemá v lásce téhož práva jako muž. Emancipační snahy ženské sesměšňoval. „Žena chce se státi samostatnou: a za tím účelem (dazu) začíná muže poučovat ‚über das Weib an sich' ... to patří k nejhorším pokrokům der allgemeinen Verhässlichung Europas. Denn was müssen diese plumpen Versuche der weiblichen Wissenschaftlichkeit und Selbst-Entblössung alles ans Licht bringen!" (Jenseits von Gut und Böse č. 232.) Žena prý má tak mnoho důvodů k studu; je v ní mnoho pedantického, povrchního „Schulmeisterliches, Kleinlich-Anmassliches, Kleinlich Zügelloses und -Unbescheidenes". Jenom bázní před mužem mohly tyto špatné vlastnosti být ovládány.

Žena má se starat o to, aby se uplatnila v kuchyni, dosud v té příčině nevykonala své povinnosti. „Kdyby žena byla myslícím tvorem, byla by musila, jako kuchařka od tisíceletí, největší fysiologická fakta objevit, zároveň umění lékařské do své moci přivésti! Špatnými kuchařkami — úplným nedostatkem rozumu v kuchyni byl vývoj lidstva nejdéle zdržován, nejhůře poškozen; i dnes je tomu ještě málo lépe". (Jenseits von G. u. B. č. 234.)

Některá povolání, o něž se ženy novější doby ucházejí, tepe myslitel žíravým sarkasmem. Povolání taková jsou prý nebezpečím pro zdravé instinkty ženské. „— das Weib entartet, dies geschieht heute: täuschen wir uns nicht darüber! Kde zvítězil průmyslový duch nad vojenským a aristokratickým duchem, snaží se žena po hospodářské a právní samostatnosti, jakou má kommis: ‚žena jako kommis' stojí u brány tvořící se moderní společnosti". (Jenseits v. G. u. B. číslo 239.)

Moderní emancipace značí prý vzrůstající seslabení a otupění nejženštějších instinktů. Veliký nerozum tkví v tomto hnutí a pořádná žena měla by se za to stydět.

Na jednom místě praví Nietzsche, že žena dokonalejší je vyšším typem člověka než dokonalejší muž; ale je prý to případ velmi řídký. Z některých míst mohlo by se souditi, že byl pro volnou lásku nebo aspoň pro sňatek na nějaký čas, na zkoušku, po němž by se teprv měl vlastní sňatek uzavřít. Známý výrok: „Jdeš k ženám, nezapomeň na bič“ vykládá se různými mysliteli různě. Tak jako Schopenhauer chválil i Nietzsche názor orientálních národů o ženách. „Gebt uns eine Frist und kleine Ehe, dass wir zusehen, ob wir zur grossen Ehe taugen! Es ist ein grosses Ding, immer zu zweien zu sein“ (Zarathustra.)

Zušlechtění plemene má dle N. být účelem manželství. Z toho důvodu mělo by se znamenitým mužům [v čem znamenitým, tělem či duchem?] dovolit, by uzavřeli sňatek s několika ženami. Táž možnost by se měla však poskytnout i ženám, jež mají vlastnosti ku zplození lepšího člověka potřebné, než aby byly připoutávány jen k jednomu muži.

Ženy jsou prý mnohem smyslnější než muži a to právě proto, že si vlastně neuvědomují své smyslnosti jako smyslnosti. V jednom aforismu praví Nietzsche, že manželství je nejprolhanější forma pohlavního obcování a že je vymyšleno pro lidi průměrné, již nejsou schopni ani velké lásky ani velkého přátelství, tedy pro největší část lidstva.

Nietzscheův názor o ženách nazývá Reiner projevem náladových nápadů a ne vlastního prožití. Skutečného života prý dobře neznal a proto byl špatným znalcem lidí. *Dr. Jos. Vrchovecký.*

Politický a vojenský.

Vedle jiných roztřídění politických stran v národě českém uznána potřeba rozeznávati též aktivisty a passivisty: oni jsou prý zrádci věci národní, tito obhájci jejími. Proč, co vlastně obojí dělí, nesnadno říci.

Myslí a říká se, že orientačním bodem je tu poměr ke státu rakouskému.

Namítá se tu hned otázka, ku kterému: tak jak jest aneb jak býti má?

Tak jak jest, sotva kdo z nás si jej míti přeje. Všichni zajisté toužíme po tom, aby tento stát rozpomněl se konečně na své heslo: iustitia regnorum fundamentum, a udělal ve své domácnosti pořádek.

Ale snad přece ne všichni. Palacký kdysi řekl, že kdyby Rakouska nebylo, bylo by nutno je utvořiti — naproti nespravedlivému státnictví jeho však také řekl: Byli jsme před Rakouskem a budeme i po něm.

Tedy samostatný český stát asi tane na mysli těm, kteří se domnívají býti passivisty a v passivitě naproti nynějšímu státu vidí jedině správný a vhodný prostředek, jak se samostatnosti domoci.

Samostatnosti ovšem možno rozuměti všelijak. Jak jí rozumějí krajní passivisté, nebudiž tu dále rozbíráno; zmínili jsme se o tom ostatně již častěji. Passivismus ten začal snad tím, že nikdo z Čechů nesměl vstoupiti do „vlády", t. j. do ministerstva, a že exministr Prášek s dvojitou pensí pochvaloval si pronásledování českého živlu jako neklamný prostředek usamostatnění. Ale vzhledem k tomu, že tisíce vyšších a nižších českých c. k. úředníků všeho druhu zůstaly ve „vládě", že i mimo tyto předválečné vládní zřízence mnoho jiných českých lidí ochotně a bez osobní potřeby, s níž u vlastních zřízenců nutno počítati, umělo se nenáviděné jinak vládě přizpůsobiti, v jejích jinými stejně nenáviděných ústřednách se usaditi, hezky „válečně" s vládou obchodovati atd., zdá se tato abstinence a passivita hodně temperovanou. Nechceme li těmto podkládati osobních záměrů, v čas pro sebe urvati, co urvati lze, mohli bychom si tuto nedůslednost vysvětliti pouze tak, že domnívají se touto součinností ve „vládě" lépe prospěti národu než úplnou abstinencí, která v theorii našich národních zápasů také již není neznáma; vždyť nejednou navrhováno, složiti na důkaz opposice všechny vládní funkce a tak se osamostatniti.

V praxi tedy není tento passivismus daleko od aktivismu, který naopak se domnívá, že jistějším prostředkem k cíli je spoluvláda, a to i na nejvyšších místech. Často nás tento prostředek sice zklamal ale skoro nikdy docela: semper aliquid haesit! Ale když svorně Čechům Čechy ustanoveno: „neministrovati"! budiž. Jenom netřeba druhých již o správné a vhodné taktice jinak smýšlejí — a mají pro to vážné důvody! — zrádcovati. A to také třeba jednou pro vždy říci: i kdy-

bychom neměli jiných důvodů, ze kterých zachování obnoveného, na spravedlivých základech spořádaného Rakouska a příslušnost národa českého k němu pokládáme témuž národu za nejvýhodnější, za samostatnost českého státu s vládou nynějších českých bolševiků, již nyní v něm hlavní si osobují slovo, bychom se zcela rozhodně poděkovali, jelikož by to bylo katastrofálním neštěstím národu, smrtelnou pohromou v každém směru, kulturním, hospodářském i politickém. Terrorismus dovede drážditi a rozeštvávati, ale nikdy sesilovati a upevňovati. A počíná-li se — zcela správně — uznávati, že nutno spoléhati pouze na sebe, ne na cizinu, pak nutno také tak si počínati, aby všechny platné síly se soustřeďovaly, ne odpuzovaly.

*

Poměry zahraniční ke státům, se kterými uzavřen mír, pro Rakousko se jakž takž uklidnily, ačkoliv jinak z tohoto mírového ovoce dosud jsme málo okusili. Vázne „doprava".

Německu snad nastává nová práce: zachrániti východní mír proti dohodě ale i proti stoupencům jejím v Rusku samém. Jest-li pravda, že Anglie postupuje od zálivu Murmanského, Japonsko pak hrozí z východu, ospravedlňují tím jen postup Německa, které nuceno zbraní znova hájiti uzavřený mír; není pak divu, že převahy nabývá neblahý směr dobyvačný — nestál by za nic ten stát, který by proti moci neuplatnil zase moci, aby obhájil, co po právu smluveno. Možná, že bolševici nezastupují v pravdě Ruska. Ale jsou nyní, bohužel, ruskou vládou, se kterou jiným třeba jako s vládou jednati. A která strana ostatně zastupuje Rusko? Proč není u vesla? Není-li správno, zasahovati do vnitřních poměrů cizí říše, jež takto sama „sebeurčila", nemá toho práva ani Anglie ani Japonsko, a Německo se svého hlediska správně jedná, chce-li si pokoj od východu zajistiti.

.Sensační zprávy se píší o vojsku „československém" v Rusku. Ať jest výsledek těchto bojů „v cizích službách" jakýkoli, ať píšou epopeje o těchto výpravách „za českou slávou" — nejen v Rusku, nýbrž i ve Francii a v Italii — nevojácké české srdce může jen litovati, že tolik českých nadějných mužů takto lehkovážně a bezúčelně vydáno na zmar, buď že se vrátiti nechtěli nebo beztrestně vrátiti nemohli. Kdo za to bude odpovídati?

*

Redaktor zastaveného za války „Swiatu slow." Dr. Felix Koneczny uveřejňuje v krakovském „Przeglądu Powszechnem" (1918, čís. 1—2) delší úvahu o ruském sfingu, jenž již od počátku svých dějin překvapoval nenadále Evropu a mátl všechny výpočty v příčině ruské politiky. Důvodem této nejistoty a nerozhodnosti zdá se mu býti styk i rozpor nejrůznějších kultur, jež zaplavovaly Rusko. Dějiny Ruska — toť věčná honba za nějakou kulturou, bez soustavné práce o některé určité. Spisovatel sleduje podrobně působení vzdělanosti turanské, hellenské, byzantské a konečně latinské. Více než po 200 let vnikaly do Ruska vlivy evropské, ale současně

byla hlásána nenávist k Evropě, mluvilo se pohrdavě o „shnilém západě“ a snilo se o světovém poslání Ruska. Ti, kteří povalili za války carismus, snažili se zevropeisovati celou společnost. Skončilo se to nihilismem. Povstalo něco, čeho není nikde v Evropě — kromě snad theologického nihilismu německého protestantismu.

Celá otázka budoucnosti Ruska záleží v tom, k jaké kultuře konečně přilne. Má-li zvítěziti kultura křesťansko-klassická, stane se tak jen tehdy, zmůže-li se národní cit rusínský — vzkříšený znovu Poláky v Haliči — territorialně tolik, aby mohl býti zase oživujícím zřídlem pro Rusko. K evropskosti Ruska jest nutna především evropskost Ukrajiny. Třeba se vrátiti na cestu přervanou v 17. stol. Bude-li to možno, přivodí to úplnou změnu pojmův o státě a o náboženství a úplné zavržení úředního náboženství. Na konci té rozvojové linie zářil by pak katolicismus v obřadu latinském (nikoliv unie.)

Anebo také zvítězí kultura turanská, a tehdy třeba očekávati společnost založenou na ústavě vojenské, všeobecné ruské kozáctví — něco podobného Kirgizům ve velkých rozměrech Čím déle však potrvá boj kultur v Rusku, tím hůře pro toto: ztratí, co dobrého vzalo z Evropy, a nastane neschopnost k životu historickému, způsobená vyčerpáním sil a nervů ruské společnosti.

Z osudů Ruska — končí Dr. Koneczny své úvahy — měli by vyvoditi důsledky i jiní národové. „Neboť kultura celé Evropy za posledních pokolení se divně rozštěpila, stala se nedůslednou, jakousi polokulturou. Nejsou to ani křesťané ani pohané — cíl státův úplně nejasný a zásady veřejného života přerozmanité, jakoby posbírané z bludů všech kultur. Proto upadlo nejen Rusko. Upadne celá Evropa, a celá kultura evropská odsouzena je k zániku, nezbaví-li se Evropa toho všeho, co nenáleží ke kultuře křesťansko klassické. Zmítati se ve zmatku různorodých pojmů Evropa déle nemůže. Aut — aut. Opravdová kultura musí býti z jednoho kusu, a ne slepena, a to slepena — ze lží!“

*

Ve státě ukrajinském nastolena již druhá vláda, která se snaží poměry spořádati a pokojný vývoj věcí zajistiti, dosud ovšem s pomocí německou a rakouskou. Republika ta provolána 20. listopadu 1917 ne jako stát od Ruska úplně odloučený, nýbrž jako federativní část ruského celku. Na úplnou samostatnost Ukrajiny naléhali víc Ukrajinci rakouští (Rutheni neboli Rusíni, asi 4,300.000 duší) než ruští (daleko přes 30 milionů); že nyní jest samostatná, vysvětluje se jednak zatímními poměry Velkoruska, jednak vlivem německorakouským. Bude li v Rusku zaveden pořádek, oživnou zajisté zde i tam snahy po užším semknutí, neboť Velkorusko se svými 70 miliony obyvatel bude i přes dosavadní pohromy přítažlivou mocí a také mocí aspoň hospodářsky výbojnou, bohatá Ukrajina pak žádoucím spojencem.

Státotvorné podmínky Ukrajiny samé jsou co možná nejnepříznivější: Vedoucí vrstvy, statkáři, jsou ruské nebo polské, městský živel ruský nebo židovský; venkovské ukrajinské obyvatelstvo nemá národ-

ního uvědomění a jest ze dvou třetin negramotné. To jsou zajisté vratké základy ukrajinské samostatnosti, národního sebeurčení!

Hospodářská vzájemnost mezi Ukrajinou a Rakouskem připomíná dosud příslovné straky na vrbě. Ve východním Rakousku totiž naříkají, že průmyslové výrobky odtamtud šmahem mizí do Ukrajiny, dovoz potravin k nám však vázne pro známé již „dopravní obtíže“. Byrokratické hospodářství „udržovatelů Rakouska“!

Plynové střely. Válka posiční zavedla neznámý až do té doby druh střel: plynové pumy a plynové granáty. Skrytě stojícího nebo pod pevným krytem se zdržujícího protivníka je velmi nesnadno trefiti a kdyby se mělo docíliti nějakého výsledku, bylo by třeba velikého množství střeliva. To přivedlo na myšlenku, působiti na protivníka jedovatými plyny, které i když neusmrcují, přece činí na delší dobu k boji neschopným. Některé jen omámí, jiné účinkují na ústrojí dýchací a dráždí ke kašli, jiné dráždí sliznice, člověk slzí a ničeho nevidí, jiné též docela duší. Většina těchto plynů jsou chlorové přípravky. Dle amerických novin bylo prý na Lusitanii v květnu 1915 torpedované naloženo 250.000 liber chlorového přípravku, jehož se mělo ve Francii použíti k výrobě plynových pum. Všechny tyto plyny mají větší měrnou váhu než vzduch, tak že se drží při zemi. Na nepřítele se působí plynem dvojím způsobem. Buď se jím naplní velké ocelové láhve pod velkým tlakem a ve vhodnou chvíli se vypustí. Při tom je nezbytná podmínka, že silný a stálý vítr věje směrem k nepříteli, protože při slabém anebo nestálém větru se plyny snadno vrátí a ohrožují vlastní vojsko. Proto se raději buď plynem anebo hmotou, ze které se plyny vyvinují, naplní náboje a vystřelí proti nepříteli. Mimo plyn musí býti v náboji též výbušná látka, jež náboj u cíle roztrhne a vyvíjí též kouř, by bylo viděti, kam dopadnul. Náboje tyto musí vybuchnouti nárazem a nikoliv hořákem. Výhoda plynových granátů před šrapnely záleží jednak v okolnosti, že z celého prostoru naplněného plynem všecko živé se vypudí nebo stane k boji neschopným, jednak v tom, že nezáleží na velikosti cíle, spíše naopak, protože volně stojící muž není tolik ohrožen plynem lnoucím k zemi jako muž ukrytý nebo ležící. Ať je krytba nad ním nebo před ním, plyn vždy najde k němu cestu.

O velikosti prostoru plynem otráveného není ve veřejnosti určitějších zpráv. V Novém Yorku vycházející časopis Information uveřejňuje zprávu belgických lékařů, dle níž plyny Německem upotřebené bylo pozorovati až na vzdálenost 900 m. Jde tu asi o plyny vypouštěné z ocelových nádob. Plyny tyto prý způsobují 3 až 4 hodiny trvající omámení.

Dopadnou-li plynové granáty na půdu tvrdou, účinkují lépe, protože nezůstane tolik plynu v jámě výbuchem způsobené. Vyvýšeniny a prohloubeniny půdy, zídky, příkopy a pod. zdržují rozšiřování plynu anebo jej rozřeďují.

Jako dělostřelci se chrání ochrannými štíty a pěchota zákopy proti nepřátelské střelbě, tak lze se též chrániti proti plynům plynovými maskami. Dle časopisu v Paříži vycházejícího „La nature“ chrání se oči těsně přiléhajícími brejlemi, při nichž jsou skla nahražena slídovými lupínky zasazenými v tlustých gumových kotoních. Dýchací ústrojí se chrání přístrojem podobným, jakého se používá v některých dolech. Nos se stiskne svěradlem. Vzduch vydechnutý vede se ventilem do krabice, v níž se kyselina uhličitá váže draslem. Z nádobky s kyslíkem proudí, když se otevře kohoutek, kyslík, jenž se sloučí se zbylým plynem a vdychovací hadicí vede se do úst. Nádoba s kyslíkem, krabice s draslem, hadice vdechovací a vydechovací se nosí v míšku na prsou nebo na hřbetě. Přístroj je těžký a část umístěná v ústech nedovoluje mluviti. Při jiném přístroji je kyslík nahražen zhuštěným vzduchem, ale lze ho použíti jen krátkou dobu, protože k jednomu vdechnutí je třeba padesátkrát více vzduchu než kyslíku. Při poutání vydechnutím uvolněné kyseliny uhličité vyvine prý se velké teplo, jímž se vdechovaný vzduch značně ohřívá.

Tyto přístroje jsou především určeny pro oddíly zákopnické a strojních pušek. Ostatní mužstvo má přístroje jednodušší. Je to průhledný obdélník ve výšce očí zašitý v mušelínu nasáklém chemickými součástmi, jež nepropouštějí jedovatých plynů. Přístrojek ten nosí vojáci s sebou zabalený v plechové krabici nebo v nepromokavé látce.

Čím jest plynový útok méně očekáván, tím účinněji působí, nejlépe, když nepřítel ani nemá času přiložiti masky. Zvláště se ho používá k umlčení nepřátelských baterií při útoku, při střílení na nepřátelské posice jako příprava k útoku a konečně když se má zameziti nepříteli ústup (t. ř. Sperrfeuer). Vlastní vojsko smí vstoupiti na území zasypané střelami plynovými jen po delší době a samo opatřeno plynovými maskami.

Ročník XXXV. Číslo 8.

HLÍDKA.

O demokracii.

P. Vychodil. (Č. d.)

Všechny tyto demokratické vymoženosti ve státech nynějších, jež jinak mají různá vládní zřízení, zdají se znamenati výsledek dvojího úsilí: domoci se spolurozhodování o svých veřejných a tím i soukromých záležitostech a ovšem domoci se jich zlepšení.

Co předcházelo? Touha po vládě neboli, jak nyní říkáme, po sebeurčování, či touha po zlepšení? V celku zajisté toto druhé. Všechny společenské převraty, pokud vycházely a prováděny od širších vrstev, pocházely z nespokojenosti, ne tak s vládami jako takovými, jako spíše z nespokojenosti s poměry, domněle nebo skutečně zaviněnými od vlád, tedy z nespokojenosti s vládami domněle nebo skutečně špatnými. Odezírám tu od převratů způsobených boji jednotlivých panovnických nebo šlechtických rodů neb najatých spiklencův, ačkoliv ani v takových případech nebývaly výsledky bez příčin hlubších.

Poukazuje-li se naproti tomu na jednotlivé theoretiky, kteří naukami svými ten neb onen převrat připravovali, anebo na jednotlivé činné vůdce, kteří k němu pracovali výslovně s myšlenkami lidovládnými, pokaždé možno zjistiti, že úspěchy jejich zakládaly se hlavně na nějakých zlořádech veřejné správy, nikoli na vládychtivosti nespokojených davů. Jmenuje-li se tedy ten neb onen duševným původcem té neb oné revoluce jakožto hlasatel demokratismu, neznamená to, že revoluce skutečně vzešla z demokratických snah lidu, nýbrž jen to,

že lid s poměry svými nespokojený popudem oněch vůdců proti obviňované vládě se vzbouřil a sám si svůj osud zlepšiti chtěl. Že mnozí při tom dostali chut býti pány a vladaři, domnívajíce se, že to lépe dovedou než ti odklizení, jest lidsky přirozené. Ale celková nálada občanstva to nebývá, a právě toho ne, které jest jádrem a základem států.

Jest pak otázka, lépe-li, aby všichni údové státního celku veřejnými záležitostmi se obírali a o nich rozhodovali. K tomu by se pak přidružily další otázky, jakou měrou by se tak díti mělo a jakým způsobem. Ve velkých státních tělesech jsou to zajisté významné otázky, jež nutno dle jich zvláštních poměrů řešiti.

V řeckých drobných politeích i také v římské s počátku byla věc jednoduchá: otroci pracovali, občané politisovali. A i tak byly časté nepokoje a převraty z nespokojenosti. Již Agrippova bajka o žaludku a ostatních údech těla, v rozmanitých obměnách častěji opakovaná — i apoštol národů mluví o různých výkonech údů téhož těla (Řím 12, 4; 1 Kor 12, 14 dd.) — obrací se proti mechanickému zarovnávání, proti oné rovnosti, jež jest hlavním článkem demokratického vyznání a vlastně jádrem demokratismu, proti němuž ostatní dvě revoluční hesla, volnost neboli svoboda a bratrství, ustupují do pozadí, zvláště to bratrství. S druhé strany blahoslaví jistě nepříliš jemnocitný Horác toho, kdo může žíti opodál, procul negotiis, státních totiž, a přemnozí mu v tom dávali a dávají za pravdu.

V soupise člověckých práv, jejž revoluce francouzská přijala z Ameriky, prvý článek zní: Lidé se rodí a zůstávají svobodnými i rovnými ve svých právech. Společenské rozdíly mohou býti zaváděny jedině pro obecný prospěch.

Výroky zdánlivě samozřejmé, ačkoli v přírodě, jež docházejícímu XVIII. století měla býti učitelkou života, nenacházíme nikde ani volnosti ani rovnosti: naopak samá závislost a nerovnost, již od narození, ba právě tam nejvíc! Ale konečně, i když odvolání k přírodě nebylo případné — naturalisticky názor světový není vůbec schopen založiti správný názor na důstojnost lidskou, o níž dějstvo přírodní pranic neví — myšlenka byla zdravá; škoda jen, že ještě tehdy bylo ji nutno zvlášť odůvodňovati, když už apoštol národů byl prohlásil, že před Bohem není rozdílu mezi otrokem a svobodníkem (1 Kor 12, 13; Kol 3, 11), a škoda, že tolik „věků bludných" neumělo z této základní, přirozené i nadpřirozené pravdy odvoditi přirozených důsledků,

jež v době apoštolské a ještě dlouho po ní církvi odvoditi nebylo možno bez násilné revoluce, zásadám církevním ovšem se příčící!

Ale rovnost zavésti i v tom, v čem příroda ji lidem odepřela, nemohl a nemůže nikdo nikdy. „Stejné povinnosti — stejná práva!“ zní sice přesvědčivě, ale jest přece jen chybným okruhem myšlenkovým, neboť stejné povinnosti právě nejsou všem lidem možné, i kdyby společnost každému ke všemu cestu uvolniti mohla, jak nemůže. Ne každému dřevu dostane se býti fládrem — žádná demokracie nedovedla a nedovede přirozenou nerovnost sil tělesných a duševných vyrovnati. „Základní práva člověcká“ to také hned uznávají: zásadně stejnou svobodu, stejná práva všem, pokud zájem obecnosti nevymáhá rozdílů.

Nemožno tu namítati, že jde pouze o jakási práva kmenová, přirozeně daná s lidskou bytostí jako takovou. Pouhou theorií se tu nic nepořídí. Vždyť nebyla to theorie nějak nová, před tím neslýchaná; a přece nebyla tak dlouho prorazila, jako neprorazila dosud a neprorazí nikdy. Jakáž pak jest rovnost na př. v socialní demokracii, ať hledíme k její theorii nebo praxi? Postavíme li se na ono stanovisko přirozených práv, která si každý člověk samou jsoucností svou na svět přináší, octneme se ovšem u rovnice 1 = 1 a tedy u naprosté mathematické nebo fysikalní rovnosti: člověk jest jednotka — numerus sumus, pravil už kterýsi Říman —, a jednotka jako jednotka. Takto pak také možno mluviti o stejných povinnostech a stejných právech, ale jen takto, bez určitějšího obsahu dalšího. Ve spořádaných společnostech klášterních na př. říká se, že frater zametač, dobře-li svou práci vykonává, má o společnost nemenší zásluhu než jeho spolubratr pracující v knihovně atd. V Petrohradě prý doslovně se pravda tato osvědčila, když po nastolení nynější demokracie nikdo nechtěl ulic čistiti, an každý se cítil povolaným říditi osudy státu jinakým, vyšším způsobem. Začíná-li tedy differenciace již u koštěte, nezdá se oněmi základními pravidly demokratismu s dostatek postaráno býti o prospěch obecnosti.

A přece zase jest v oné rovnici: člověk roven člověku vyjádřena hluboká pravda, která zvláště v křesťanství jako pravda základní vytčena, která však právě společenskými nebo státoprávními ohledy, z nichž tu jednáme, zatlačována do pozadí. Dálo se tak vždycky neprávem? Pravda ona jest ontologicko-mravní: člověk jako člověk, jako bytost rozumná a mravní stojí naproti druhému na stejném stupni, se stejným okruhem podmínek životu jeho potřebných, pozorujeme-li

jej pouze sama o sobě po této stránce ontologicko-mravní. Po této stránce, kteráž ovšem má a vždycky měla býti směrodatnou pro veškery životní poměry člověka jako takového, bylo by nesprávno činiti jakékoli rozdíly. Avšak vztahy společenské, jimiž člověk souvisí s druhými jednak jako jednotlivci jednak jako celkem, působí na něj zpět a upravují tento základní poměr podle vespolných potřeb, jak se naskytují v poměru druha k druhu a v poměru jednotlivce k celku. Zůstává i tak bytostí samostatnou naproti druhým — odezíráme-li od poměru k Bohu —, ale jistými směry značně omezenou, poukázán jsa na jiné jako jiní na něj.

Tento poměr společenské závislosti jest přirozeně dán. Ačkoli proti původní, ontologicko mravní samostatnosti jest jaksi druhotný, jest pro pravidelný lidský život stejně nezbytný, na libovůli jednotlivce nezávislý. Z části pouze na něm závisí, jak se poměr tento v podrobnostech utváří. A v této části dána jednotlivci možnost, rozhodovati: rozhodovati o sobě, rozhodovati však také o druhých, pokud jsou k němu ve vztahu, a proto také o vztazích k celku, k němuž náleží. To jsou ony povinnosti a práva vzhledem k druhým a k celku.

P o v i n n o s t především vázána jest m o ž n o s t í: nad možnost není povinnosti. Podotčeno již nahoře, že možnosti u různých lidí jsou různé: jsou lidé tělesně i duševně schopnější a méně schopní, k různým výkonům různě schopní atd. I tak by ono: stejné povinnosti . . . mělo ještě správný smysl ten, že m i n i m u m povinnosti jednotlivců řídí se dle jich možnosti, v tom tedy že si jsou stejni, dle hranice osobní jich možnosti měří se jim stejnou měrou. Jak pak bude s m a x i m e m povinnosti? Jest vůbec jaké? V mravním životě, jak známo, neplatí zákon, že by bylo povinností vše to, co komu jest možno. V životě společenském, státním platí to asi tím méně. Nenáleží sem podrobněji tuto věc probírati, ale zmíniti se o tom zvlášť, není snad nezáhodno vzhledem k tomu, že k povinnostem připínají se přiměřená práva. Budou pak s tím všichni spokojeni, bude-li se od každého žádati jen tolik, kolik je schopen (tělesně nebo duševně), ale on bude žádati zcela stejných práv?

Není-li u všech lidí ve společenství stejných možností, není ovšem ani stejných povinností. Možno odtud usuzovati, že není ani stejných práv? O minimu práv možno ještě mluviti; byla by to snad ona míra, určena základními zákony revolučními. A přece k vů r o v n o v á z e společnosti neméně důležito by bylo stanoviti m a x i m u m p r á v, když už docela rovných práv dosud nikde není

ani v socialní demokracii ne, a ani tak brzy nebude! Jsou v rozmachu člověka a lidstva maximalní možnosti? Jsou zajisté, tam totiž, kde začínají nemožnosti. Avšak nikdo na světě jich nezná. Jest záhodno lidskou podnikavost a tady rozpínavost vůbec omezovati? V některých věcech se tak stalo, na př. především právě ve vládě jedněch nad druhými, avšak pokusy o to dály se a budou se opakovati zajisté i co do majetku a jinak. Důvod je zřejmý: lidstvo brání se tíživé moci, nadvládě. Brání se též nestejným právům vůbec? Tu by bylo nutno sestoupiti k jednotlivostem, v nichž lidský život, veřejný i soukromý, se pohybuje, k právům politickým v užším smyslu, dále vzdělavacím atd. Shledali bychom i zde snahu brániti se převaze, ale již ne snahu tak obecnou. Jest-li vzpruhou snah proti tísnivé moci oprávněná touha po jakési samostatnosti a svéprávnosti, popuzuje nad to jednotlivce k nespokojenosti také závist a domýšlivost, neklidná mysl, theoretická umíněnost o naprostou rovnost, ne vždy upřímně míněnou, a m. j., slovem sobectví v rozmanitých podobách, vítězící nad ohledem na celek, i když soukromé zájmy jednotlivce jsou v něm s dostatek opatřeny; i demokracie bývají nejvíce zmítány rýpalstvím demagogů, jistí už Aristoteles, věcí těch dobře znalý. (P. d.)

K dějinám generálních seminářův.

Dr. Jos. SAMSOUR. (Č. d.)

Návrh hraběte Sauera, aby všem duchovním učitelům bylo uloženo, by žádný z nich, pokud zastává úřad učitelský, ať písemně nebo ústně, i mimo školu neuchyloval se od předepsaného systému učebného, nýbrž jen tomu učil, a ničemu více nebo méně, než co je předepsáno, předložen byl z rozkazu císařova k dobrozdání studijní dvorní komissi.

V přednášce své ze dne 8. listopadu 1787 studijní komisse odmítala tento návrh hraběte Sauera, ježto prý spočívá na nesprávném pojmu o předepsaném systemu učebném a k tomu směřuje, aby všecka různost názorův a tvrzení ve školách byla odstraněna a úplná jednotvárnost v nich zavedena. Tím však dle názoru studijní komisse bylo by učitelům znemožněno dáti posluchačům potřebné poučení o různých důležitých a praktických předmětech a spolu vyloučeno každé bádání, všeliké samostatné myšlení a zkoumání.

Než českorakouská kancelář nesouhlasila s tímto dobrozdáním studijní komisse. Vysvětlivši požadavek hraběte Sauera v tom smyslu, že žádný theolog katolický nesmí se přiznávati k naukám, které buď odporují článkům víry čili dogmatům církevním nebo porušují povinnou úctu k nauce víry, žádala, aby ihned poukázána byla studijní dvorní komisse uložiti všem učitelům vyšších věd a k tomu dozírati, aby ani ve spisech ani v rozmluvách se svými posluchači neprojevovali zásad, odporujících křesťanskému a katolickému náboženství, nebo to, čemu mají veřejně učiti, nepodvraceli nebo jinak nevykládali, nýbrž i o těch předmětech, které nejsou bezprostředně dogmaty, přece však úcty a vážnosti zasluhují, skromně a umírněně se vyjadřovali.

Ježto s malými odchylkami vyslovili se také dotázaní státní radové Martini, Izdenczy, Eger, Reisach a Hatzfeld v tomto rozumu, schválil dne 25. listopadu 1787 císař Josef II návrh dvorní kanceláře českorakouské a rozkázal, aby všem učitelům vyšších věd bylo přísně uloženo, aby ani ve spisech ani v soukromých rozhovorech s posluchači netvrdili zásad odporujících náboženství katolickému nebo nepodvraceli neb jinak nevykládali, čemu mají veřejně učiti, nýbrž i o těch předmětech, jež nejsou bezprostředně články víry čili dogmaty,

avšak úcty a vážnosti zasluhují, i tehdy, když posluchačům skutečné nedostatky odhalují, vyjadřovali se se skromnou umírněností.

Nebude snad od místa uvésti zde i tuto přednášku[1]) spojené českorakouské dvorní kanceláře opět v původním znění:

Vortrag

der vereinigten Böhmisch Oesterreichischen Hofkanzley vom 15. November 1787.

Womit der Vortrag der Studien Hofkommission vom 8. November über den vom Hofrathe Grafen Sauer (P. 3829) gemachten Antrag: daß allen theologischen Lehrern verboten werden solle, von dem obgeschriebenen Lehrsysteme weder schriftlich, noch mündlich, auch nicht außer der Schule abzuweichen, vorgelegt wird.

Aus Anlaß der von dem Fürsten Bischofe von Seggau erhobenen Klagen gegen einige Zöglinge des Gratzer Generalseminariums aus der Görzer Diözes wegen einiger bey ihrer Prüfung behaupteten anstößigen heterodoxen Sätze ward in dem von der geistlichen Hofkommission unterm 16. August d. J. darüber erstatteten Vortrage von dem Grafen v. Sauer besonders angetragen, allen geistlichen Lehrern in den Erblanden auf eine schickliche Art beyzubringen: daß keiner von ihnen, so lang er das Lehramt bekleide, es sey schriftlich oder mündlich, auch außer der Schule von dem vorgeschriebenen Lehrsysteme abweichen, — sondern daß sie eben das, und nicht mehr und nicht weniger, als was vorgeschrieben ist, lehren sollen. Hierauf geruheten Eure Mayestät zu befehlen, daß die ganz gute Erinnerung des Grafens Sauer der Studien Hofkommission eröfnet werden sollte.

Diese stellt nun hierüber vor, daß der ganze Antrag des Grafens v. Sauer auf einem unrichtigen Begriffe von dem bestehenden theologischen Lehrsisteme ruhe, folglich dessen Ausführung zweckwidrig seyn würde. Gedachter Antrag ziele eigentlich dahin, alle Verschiedenheit der Meinungen und Behauptungen in den Schulen zu vermeiden und eine gänzliche Einförmigkeit in denselben herzustellen.

Allein dieses sey sowohl an sich selbst, als nach dem vorgeschriebenen theologischen Studiensisteme weder möglich, noch räthlich. Nicht möglich: weil wirklich nicht alle einzelnen Sätze, welche gelehret werden sollen, vorgeschrieben seyen und auch nicht vorgeschrieben werden könnten; nicht räthlich: theils, weil ein solcher Verbot die Lehrer muthlos machen und außer Stand setzen würde, über sehr wichtige und praktische Gegenstände die erforderliche Aufklärung zu geben; theils, weil dadurch der Weeg der Untersuchung und Prüfung, worauf allein ächte Bildung des Verstandes

---

[1]) Uložena je v c. k. domácím, dvorním a státním archivu ve Vídni pod číslem 4832 z roku 1787.

bewirket, das Selbstdenken erwecket und die Wahrheit gefunden werde, verschlossen, alle Thätigkeit ersticket und jede Verbesserung des theologischen Studiums auf immer gehemmet werden müste.

Da nun eine so nachtheilige Verfügung mit den auf allgemeine Aufklärung gerichteten allerhöchsten Absichten nicht vereinbarlich sey, so rathet die Studien Hofkommission an, von dem Vorschlage des Grafens v. Sauer keinen Gebrauch zu machen, besonders da durch jene allerhöchste Entschließung, vermöge welcher den Bischöfen freystehe, die öffentlichen Lehrsaäle zu besuchen, auch allen Lehrern und Vorstehern der Generalseminarien in ihrem öffentlichen Unterrichte sowohl, als den Privat-Unterredungen mit den Zöglingen alle Mäßigung, Bescheidenheit und Klugheit eingebunden worden, jedem zu besorgenden Misbrauche der Lehrfreyheit hinlänglich vorgebogen sey.

Die B. Oest. Kanzley hingegen ist der Meinug, daß von dem Antrage des Grafens v. Sauer, nach seinem wahren Sinne genommen, allerdings Gebrauch zu machen, sofort die Studien Hofkommission anzuweisen wäre, allen Lehrern der höheren Wissenschaften scharf einzubinden und darauf zu wachen, daß sie weder in Schriften, noch in Unterredungen mit ihren Schülern jemals Grundsätze, die gegen die christliche und katholische Religion streiten, äußern, oder das, was sie öffentlich zu lehren angewiesen sind, umstoßen oder anders auslegen und dadurch über die Gründlichkeit der Religionslehre Zweifel erregen, — sondern daß sie auch über jene Gegenstände, die zwar nicht unmittelbare Glaubenssätze seyen, aber doch Ehrfurcht und Achtung verdienen, z. B. den römischen Papst, die Hierarchie, die evangelischen Räthe, die Liturgien etc. selbst denn, wenn sie ihren Schülern einige Gebrechen dabey aufdecken, mit Bescheidenheit und Mäßigung sich ausdrücken sollen.

Ich kann den Gründen der Studien Kommission nicht entfallen. Man müste sonsten die alten Sekten der Thomisten, der Skotisten, der Molinisten, qui iurabant in verba magistri, einführen; der Kommission Einrathen wäre dennach, jedoch gegen dem zu beangenehmen, daß sie gleichwohl auf die angemessene Bestraffung unbescheidener, verfänglich und dem falschen Witze nachjagender Lehrer b e s s e r, als letzthin zu Gratz geschehen zu seyn scheinet, bedacht seyn, mithin die deshalb vorhandenen allerhöchsten Entschließungen genauer befolgen solle.

den 23ten. Martini.

eid. Similiter Izdenczy m. p.

Eodem: Es wäre widersinnig und dem großen Endzweck, folglich den allerhöchsten Gesinnungen entgegen, wenn dem Lehrer, der im öffentlichen Hörsale die Lehre von der Erbsünd, von der Ehe, daß sie ein Sakrament sey, etc. für richtig annähme, in seinen Schriften oder Privatunterredungen mit den Schülern das Gegentheil zu behaupten u n g e a h n d e t gestattet wäre. Dieses zu verhündern, ware

und ist der Wunsch und Antrag des Grafen v. Sauer als Referenten der geistlichen Hofkommission und der mit ihm vereinigten Hofkanzlei. Von dieser Notwendigkeit ist auch die Studienhofkommission selbst überzeugt, da sie am Schluße ihres Vortrages allen Lehrern und Vorstehern der Generalseminarien auf das nachdrücklichste einschärfen will, daß sie sich in ihrem öffentlichen Unterrichte sowohl, als auch in ihren Unterredungen mit den Zöglingen aller Mäßigung, Bescheidenheit und Klugheit gebrauchen sollen. Ebenso widersinnig würde es seyn, den Lehrern zu verbieten, daß sie ihren Schülern die Einwürfe gegen die Grundsätze der katholischen Religion, so wie deren Auflösung nicht berühren, ihnen nicht mittheilen sollten: Denn da würden die Zöglinge aus den Seminarien austreten, ohne gelernt zu haben, wie man den Einwürfen unserer Glaubenswidersacher begegnen müsse. Dies scheint nun aber auch die Hofkanzley selbst nicht zu verlangen. Mir scheint mithin, beide, sowohl die Kanzley als die Studienhofkommission, haben recht und der gleich oben angeführte schlüßliche Antrag dieser letzteren gibt auch der Sache schon den vollen Aufschluß. Eger.

Ich trete dem Gutachten der Hofkanzley vollkomen bey.
den 3ten. Reischach.

Die Gottesgelehrheit ist von andern Wissenschaften sehr unterschieden; bey letzteren hat der Verstand seinen freyen Lauf den nichts bindet, bey der erstern muß er sich der Religion unterwerfen; soll man die Religion lediglich dem Verstande unterwerfen, so hört diese auf, oder, wenn sie doch besteht, so ist sie bey jedwedem Kopf unterschieden und artet in Unglauben aus, wovon der Verstand sehr viele, vielleicht die meisten Geheimnisse der Religion nicht begreifen kann; die Wesenheit Gottes, ihr Einfluß auf den Menschen, das Verhältnis desselben gegen Gott, die Sterb- und Unsterblichkeit der Seele, von welcher der Zustand des Menschen nach dem Tode abhängt, die Dreyeinigkeit, die Wesenheit Gottes unter den Gestalten des Brotes, die Erbsünde, die Erlösung und mehrere andere Hauptgrundsätze der Religion sind die Gegenstände, welche die Kräften des menschlichen Verstandes übersteigen, und da er sie nicht begreifen kann, so verneint er sie alle, wann er seinen Verstand der Religion nicht unterwirft; hieraus entsteht die so sehr eingeschlichene Religion des honnetes gens, die bey dem größten Theil der Menschen, die derselben anhängen, jenes Band zerreiß wodurch sie vorher von schlechten Thaten abgehalten wurden; es ist also notwendig bey der Theologie die Freyheit, so zu lehren, wie man alle versichert, das man in Ansehung der Disciplinar Gegenstände dies üben solle. In betreff der hiérarchischen Macht, die Verweis des Papstes gegen die Bischöfe, jene dieser letztern gegen die Priester, der Einfluß der weltlichen Macht in diejenigen Dinge, die Religion und Staat betreffen, haben Ihre Mayestät bereits ihren Entschluß gefaßt, und deme gemäß

seynd jene Grundsätze bestimmt worden, welche man der geistlichen Jugend lehren solle; ich bin nicht dagegen, daß man ihr jene Zweifel bekannt mache, welche anderst denkende gegen dasjenige erregen, was in den Schuhlen gelehrt wirdt, allein diese Zweyfel müssen nicht als Wahrheiten, sondern als Irrthümber dargelegt, und daß sie das letztere seyndt, erwiesen werden; ich bin also der Meynung, es wäre denen Professoribus Theologiae einzugeben, daß sie weder in ihren Büchern, weder in denen mit der Jugend haltenden Gesprächen nichts als Wahrheiten vorstellen lassen sollen, was mittel oder unmittelbar jene Sätze bestreite, die ihnen in den Schuhlen zu lehren anbefohlen ist, überhaupt ist die Erörterung deren Schriftfragen kein Gegenstand, der die geistliche Jugend hauptsächlich beschäftigen soll; sie ist hauptsächlich zur Seelsorge gewidmet, bey welcher die ausgebreiteten Begriffe der theologischen Schulfragen überflüßig; es werden sich von selbsten unter der studierenden Jugend einige aufgeweckte Geister finden, welche durch eigene Bemühung sich zur Professur befähigen werden.

den 4ten. Graf Hatzfeld.

Nach den Majoribus.

Es ist den sämmtlichen Lehrern der höheren Wissenschaften schärfest einzubinden, daß sie weder in Schriften, noch in ihren Privatunterredungen mit den Schülern jemals Grundsätze, welche gegen die katholische Religion streiten, behaupten, oder das, was sie öffentlich zu lehren angewiesen sind, umstossen oder anders auslegen und dadurch über die Gründlichkeit der Religions Lehre Zweifel erregen, sondern daß sie auch über jene Gegenstände, die zwar nicht unmittelbare Glaubenssätze sind, aber doch Ehrfurcht und Achtung verdienen, selbst damals, wenn sie ihren Schülern wirkliche Gebrechen dabey aufdecken, mit bescheidener Mäßigung sich ausdrücken sollen.

den 25. November 1787.

Nové nepořádky ukázaly se v generálním semináři štýrskohradeckém opět roku 1789. Sám rektor tohoto semináře byl nucen oznámiti, že mezi chovanci posledního ročníku jsou světský kněz z diecese gorické a řeholník řádu kapucínského z diecese sekavské, kteří netoliko jsou oddáni nemírnému pití, nýbrž i na vysost nízké a hrubé smýšlení a jednání projevují; všecky polepšovací prostředky byly prý u nich marny. Po dlouhém jednání prohlásil biskup sekavský, že zmíněný kapucín má býti dán na korrekci do kláštera na dvě léta. Proti tomu podal však řeholník tento písemnou stížnost. Na návrh duchovní dvorní komisse měl býti až do konce školního roku v klášteře ponechán, a jestliže by se polepšil, přeložen do biskupského domu kněžského do Štýrského Hradce a tam zkoumán po celý rok, z la li se

ve svých mravech napravil. Po té mohl ho kníže-biskup buď použíti v duchovní správě nebo do vlastního kláštera jeho zpět poslati. Dekretem kanceláře dvorské ze dne 18. května 1790 bylo konečně uloženo alumnům generálního semináře, kteří o prázdninách ve Štýrském Hradci u rodičů nebo přátel bydlí, aby vycházeli ve svém dlouhém duchovním oděvu, rovněž i ti, kteří o prázdninách v semináři dli, aby vycházeli ne jednotlivě, nýbrž ve velkých skupinách a jen ve zvláštních případech po dvou.[1])

S generálními semináři spojeny byly tak zvané kněžské domy, ve kterých mladí kněží, kteří dokončili svoje studia theologická, prakticky pro duchovní správu byli vzděláváni a cvičeni a v nich tak dlouho zůstávali, dokud neobdrželi místa v duchovní správě. Vedle toho byli do těchto kněžských domů také přijímáni kněží, kteří se stali k duchovní správě neschopnými, jakož i tací, kteří se dopustili většího provinění, na polepšenou; byly tudíž tyto domy kněžské zároveň konvikty, domy pro deficienty a domy korrekčními. V některých byli i kandidáti theologie vyučováni.

Že namnoze i do těchto domů kněžských vnikal ponenáhlu duch liberální, jenž v generálních seminářích zavládl, a že i tu velké nepořádky se vyskytaly, o tom v příčině kněžského domu diecese gorické, umístěného v Castagnavizzi poblíž Gorice v bývalém klášteře Karmelitů, výmluvné svědectví podává přednáška českorakouské dvorní kanceláře ze dne 15. června 1787.[2]) (P. d.)

[1]) Zschokke, u. d. str. 759.

[2]) Uložena je v c. k. domácím, dvorním a státním archivu ve Vídni mezi akty státní rady pod číslem 2551 z r. 1787.

Farisejské názory z doby nedlouho před narozením Kristovým.

Dr. František Kovář. (O.)

Leč prozřetelnost boží, trestající zlo a bdící nad národem, zasáhla a svrhla Makabejce s trůnu tím, že „proti nim vyvstal člověk cizí národu našemu“ t. j. Pompejus. Makabejcům Bůh „odplatil dle skutků jejich, neslitoval se nad nimi, zkoumal símě jejich a nepropustil z nich ani jednoho.“ „Bezbožný“ Pompejus „odňal mladého, starého i děti jejich spolu, poslal je na západ“, zajav Aristobula, jeho tchána, 2 syny a 2 dcery a jako zajatce poslav do Říma, „vládce země v potupu vydal a nešetřil jich“, mnohé dav popraviti, zbaviv je titulu královského, zmenšiv území židovského státu, učiniv je poplatným Římu a závislým na něm. „Jednal zpupně a srdce jeho daleko bylo od Boha našeho“, vždyť vstoupil do velesvatyně, znesvětil oltář i chrám krveprolitím. „Vše co učinil v Jerusalemě, bylo takové, jak činívali pohané v městech od nich pokořených“.

Žid smýšlení farisejského, věřící v prozřetelnost boží, považoval dobu útrap za zkoušku Bohem poslanou na národ, Bůh vychovával utrpením národ a očišťoval ho pro veliký den příchodu Mesiášova. „Výchova Tvá nad námi jako nad prvorozeným synem . . . O Bože, očisť Israele pro den smilování blahého, pro den vyvolení, když přijde Pomazaný jeho!“

A tak v době, kdy národ trpěl od vlastních vládců i od cizích, tím bližší byla mu naděje ve šťastnou budoucnost a básník vyslovuje v žalmech to, co žilo v nitrech všech pravých židů a projevovalo se v denních modlitbách jejich, touhu po splnění zaslíbení božích, po seslání Mesiáše, Pomazaného, Syna Davidova, který by obnovil theokracii doby Davidovy, ale učinil ji nad to mnohem skvělejší.

„Viz, Pane, a povstati dej králi, Synu Davidovu!“ Podobně 11, 8: „Kéž učini Pán, co byl přislíbil o Israelu i Jerusalemu!“

Pak popisuje Mesiáše, jeho osobnost, jeho činy i jeho království ve hlavních rysech.

Hlavním a prvním úkolem při jeho příchodu bude, vykonati soud jak nad nepřáteli národa vnějšími tak nad národem samým. Bůh opáše jej silou, aby potřel nespravedlivé

vládce, aby očistil Jerusalem od pohanů. Vymítí hříšníky z dědictví, rozdrtí zpupnost hříšníkovu jako nádobu hrnčířskou, berlou železnou potře veškeré bytí jejich, zničí bezbožné pohany slovem úst svých, takže při hrozbě jeho uprchnou pohané od tváře jeho. Při líčení tohoto soudu nad nepřáteli národa má básník jistě na mysli hlavně Římany.

Prvním úkolem Mesiášovým je tedy, zbaviti zemi židovskou cizích vládců a vůbec všech pohanů a nepřátel národa židovského, vyčistiti od nich Jerusalem a celou zemi. O vykonání tohoto velikého soudu nad nepřáteli národa židovského jako prvním úkolu Mesiášově mluví všechny představy a názory mesiášské, obsažené v židovské literatuře. Dle židovské knihy Sibylliny[1]) přijde Mesiáš, „aby učinil všem válkám na světě konec, tím že jedny usmrtí, druhým daná zaslíbené splní". Dle Filona[2]) „potáhne do boje, válku povede a velké a lidnaté národy podmaní". Dle těchto představ, které převládaly v okruhu myšlení farisejského, záleží tedy soud nad nepřáteli národa židovského v porážce vojenské, Mesiáš je mocný válečník a vítěz. Naproti tomu ve skupině názorů apokalypticko-eschatologických je Mesiáš líčen jako nadlidská bytost s nebe přišedší k soudu, soud pak je iudicium forense jako při soudním přelíčení, rosudkem soudce Mesiáše ukončený.[3])

Při svém soudu očistí Mesiáš celou zemi, zvláště však Jerusalem, který má býti hlavním městem jeho království. Ž. Š. představují si očištění Jerusalema zcela jednoduše, očištěním od pohanů a hříšníků. „Očisť Jerusalem od hříšníků, kteří šlapou po něm k záhubě" (v. 22.) „Očistí Jerusalem a svatým učiní jej, jak byl od počátku" (v. 30.) Rabínské spisy, sepsané po zboření chrámu, čekají znovuzbudování města a chrámu Mesiášem. Vedle toho jsou však zase jiné představy, apokalyptické, sestrojené na základě některých zpráv prorockých o nebeském Jerusalemu.[4]) Dle těchto je u Boha v nebi nádhernější Jerusalem než je pozemský; byl prý původně, než Adam zhřešil, na zemi v ráji, ale po hříchu byl Bohem vzat do nebe a tam je přechováván; ve vidění byl ukázán Abrahamovi, také Mojžíšovi na Sinaji.[5]) A na počátku doby mesiášské sestoupí s nebe na zemi na místo starého Jerusalema a bude hlavním městem království Mesiášova.[6])

---

[1]) Orac. Sibyll. III, 652 d.

[2]) Filo, De praemiis et poenis § 16.

[3]) Kniha Henochova, 62, 2.

[4]) Ez 40—48; Is 54, 11 d; 60. Hag 2, 7—9. Zach 2, 6—17.

[5]) Apok. Bar. 4, 2—6.

[6]) Henoch 53, 6; 90, 28—29. 4 Esdr. 7, 26.

Po vykonání soudu nad pohany a vyčištění Jerusalema uspořádá Mesiáš své budoucí království. Nejprv do něho přivede všechny židy po světě rozptýlené, shromáždí všecka pokolení israelská v Palestině, aby měla účast na jeho království. „Shromáždí pak svatý lid“ (17, 26). Celý ž 11. líčí vzrušeným slohem, básnickými výrazy i obrazy na základě slov proroka Barucha (4, 36—37; 5, 5—9), někde doslovně dle něho, toto shromažďování rozptýlených synů israelských. Básník vmýšlí se v den ten a vyzývá Jerusalem, aby vystoupil na výšinu a popatřil, jak jeho dítky shromáždil Pán od východu, západu i severu a z největší dálky. Bůh snížil k jejich pohodlí při pochodu vysoké hory, pahrbky před nimi uprchly, aby nepřekážely, lesy propůjčily na jejich cesty svůj stín, Bůh dal vyrůsti při nich libě vonícím stromům, aby Israel dospěl pod záštitou slávy Boha svého.

Také Filo[1]) vidí rozptýlené syny svého národa táhnouti odevšad do Jerusalema za vedení božského zjevu. Dle IV. kniby Esdrášovy[2]) bude přivedeno také oněch 10 kmenů israelské říše severní, odvedených kdysi do zajetí assyrského; do té doby bydlí v zemi Arzareth a Nejvyšší ucpe prameny Eufratu, aby se mohly vrátiti. V 10. prosbě denní modlitby modlí se židé již od dob Kristových: Pozvedni prapor, aby shromáždil naše roztýlené a shromáždi nás od čtyř konců světa. Dle Henochovy kniby[3]) přijedou na vozech rychlostí blesku.

Když shromáždí všecky syny israelské, vykoná nad nimi soud, aby nepřišel žádný hříšník do jeho království. „Souditi bude pokolení lidu posvěceného“. „Nepřipustí, aby bezpráví mezi nimi déle prodlévalo a nebude přebývati s nimi žádný člověk zle smýšlející. A rozdělí je podle pokolení jejich na zemi“, jako měli rozdělenu zemi za dnu Davidových a „přiživník ani cizinec nebude s nimi bydleti“ (17 27. 28.)

Pak nastane kralování Mesiášovo, a bude v něm uskutečněno království boží, kralování Boha samého, neboť skrze Mesiáše, Syna, Davidova bude vládnouti Bůh sám. Idea bohovlády, theokracie nad Israelem bude tím uskutečněna. Toto království sluje proto „královstvím božím“[4]) v opaku ke královstvím lidským, kde pouze

[1]) Filo, De exsecrationibus § 8–9.

[2]) 4 Esdr 13, 39—47.

[3]) Henoch 57, 1.

[4]) Tak na př. Orac. Sibyll. III. 47—48 βασιλεία μεγίστη ἀθανάτου βασιλῆος. Podobně Assumptio Mosis 10, 1, 3. a ovšem často N. Z. a Mišna.

člověk kraluje, nebo „královstvím nebeským", ježto „nebe" bylo v pozdější mluvě židovské metonymickým značením Boha samého, anebo konečně „královstvím mesiášským".

Účastníky království Mesiášova budou především všichni židé, žijící v době příchodu Mesiášova, ale také dávno již zesnulí, neboť i (dle představ farisejských té doby, jak se zdá, pouze spravedliví), vstanou z mrtvých jen proto, aby se zúčastnili království božího, neboť to potrvá věčně.

Mesiáš však bude kralovati také pohanům, leč jiným způsobem než židům. „Držeti bude lid pohanský, aby sloužil mu pod jhem jeho a velebiti bude Pána zjevně před celou zemí. Přijdou národové od konce světa, aby spatřili slávu jeho, nesouce darem vysílené syny jeho" (30. 31.) Dle knihy Henochovy[1]) podrobí si Mesiáš pohany moci, dle Sibylly[2]) obrátí se pohané sami k Bohu a budou žíti dle přikázání zákona. Také Filo[3]) soudí, že Mesiáš podrobí si pohany tím, že jim vštípí úctu, bázeň a lásku k sobě, zákonu a národu vyvolenému.

Království Mesiášovo bude královstvím slávy, radosti, spravedlivosti a svatosti. „Neděje se žádné bezpráví v dnech jeho, neboť všichni svati jsou a králem jejich Pomazaný Pán" (32.) „Pase stádo Páně ve věrnosti a spravedlivosti a nedopustí, aby zemdlelo některé na pastvě. V přímosti je všechny povede a nebude mezi nimi zpupnosti, by násilí se mezi nimi dálo" (40. 41.) „Blažen, kdo zrodí se v oněch dnech a spatří štěstí Israele" (17, 44. podobně 18, 6 7.)

Mesiáš sám jako král bude vládnouti jménem božím a jako zástupce boží, pouhý člověk sice, ale dokonalý mravně a obdařený od Boha zvláštními dary a pomocí. Bude vládnouti „jako král spravedlivý, od Boha poučený. Nebude spolehati na vojsko, nebude shromažďovati zlata ani stříbra k válce, nebude skládati naděje v množství pro den války. Jeho nadějí bude jedině Bůh sám, Bůh ho učiní mocným v Duchu svatém, moudrým, rázným a spravedlivým. Požehnání Páně bude s ním, bude ho síliti, že nikdy neochabne. Bude důvěřovati v Boha a nikdo nezmůže proto ničeho proti němu. Bude čistý od veškeré viny, slova jeho budou čistší zlata drahocenného, slova jeho jako slova svatých uprostřed posvěceného lidu" (ž. 17.)

---

[1]) Henoch 9, 30. 33. 37; 48, 5; 53, 1.

[2]) Orac. Sibyll. III. 710 d.

[3]) Filo, De praem. et poenis § 16.

Rabínské spisy ponechávají při líčení krás a statků království mesiášského plnou volnost své východní fantasii. Velikost a nádhera království budou neslýchané.[1]) Uprostřed Jerusalema postaví Bůh na sebe hory Karmel, Tábor a Sinai a na vrcholu umístí chrám, aby byl viditelný celému světu.[2]) Odtud bude mávati Mesiáš svým žezlem ve jménu Jahvově, u jeho nohou bude ležeti rozbořená říše římská.[3]) Pohanští národové budou poplatni Mesiáši a Israelu[4]), jediným jejich cílem bude sloužiti Mesiáši a židům. Jako oblažující král bude tu Mesiáš pouze pro syny Abrahamovy a pouze v zemi zaslíbené, kam všechny s celého světa shromáždí, a zde jim bude plnýma rukama rozdávati statky mesiášské. Rabínské spisy představují si je namnoze velmi smyslově. Budou odstraněny všechny neduhy a nemoci, Israelité budou míti obdivuhodnou krásu a sílu tělesnou, stromy a pole pohádkovou úrodnost.[5]) Žádný hrozen nevydá méně než aspoň 30 sudů vína, ječmen dosáhne výše stromů palmových a bude každému dle přání beze žní vydávati již semletou mouku.[6]) Ženy budou roditi každý den[7]), muži budou dvakrát větší než Adam, který byl přes 100 loktů dlouhý, i trpaslíci mezi nimi budou dosahovati až k cimbuří chrámovému.[8])

Srovnáme-li tento farisejsko-rabínský mesianismus s učením o Mesiáši a jeho království, jaké obsahují knihy SZ., je zřejmý na první pohled nesmírný rozdíl mezi oběma. Proti světovému, universálnímu a duchovnímu království božímu, o němž tolik mluví proroci, stojí tu v představách farisejských národnostně omezená, pozemská, materiální velmoc mesiášského krále. Je sice postavena na základech náboženských, na zákonu a přislíbeních božích, má charakter theokratický, ale v podstatě a základě je zcela pozemská a politická. Mesiáš v představách těch je politický vládce světský, ale zbožný a spravedlivý podle ideálu farisejského horlivého žida, jeho království je sice theo-

[1]) Baba bathra 75 a; Sifre 65 a; Pesikta 143 a. b.

[2]) Pesikta 144 b.

[3]) Sifre 86 a.

[4]) Tanchuma Šofetim 19; Šemot rabba 35.

[5]) Berešit rabba k. 12. a 26.; Šabbat 30 b; Pesachim 68 a.

[6]) Ketubot 111 b.

[7]) Šabbat 30 b.

[8]) Baba bathra 75 a. Srv. Dr. P. Hilarin Felder, Jesus Christus. Paderborn 1911, str. 192 a 193.

kratické, ale při tom pouze nacionální a pozemské, jeho dobra mají sice ráz náboženský, ale při tom zase silně hmotný a smyslový. Farisejské představy o Mesiáši a jeho království shodují se tedy úplně s obrazem a rázem farisejismu samého; nejsou založeny na knihách SZ., nýbrž vytvořeny fantasií farisejského ducha a smýšlení přenesením farisejských ideálů náboženských, politických a národnostních na postavu vzatou z přislíbení starozákonních

Trpící a umírající „služebník Jahve“ nehodil se do toho rámce, byl pohoršením pro židy. Z farisejského pojmu vyloučen i nadzemský a nadnárodní Danielův „Syn člověka“, a tím více „Immanuel“, Bůh s námi. Zůstal ze SZ. pouze „Syn Davidův“, čistě pozemský a politický a pouze židovský potomek velkého krále; pouze král, ne také kněz-obětník a prorok-učitel, jak o něm mluví knihy biblické.

Jako ve všem ostatním myšlení o nazírání byli fariseové vůdci a učiteli celého národa, který jejich učení ve všem přijímal, tak bylo tomu i v učení o Mesiáši. Evangelia dosvědčují jasně, jak farisejské světské, politické a nacionální představy o Mesiáši v době Kristově byly obecně v lidu rozšířeny, jak se s nimi Kristus setkával na všech svých cestách, jak ho všude obklopovaly, byly ve všech myslích a ve všech ústech jeho okolí, i nejbližšího, u jeho učeníků.

Byla tu sice ještě druhá skupina mesiášských představ, názory apokalypticko-eschatologické, plné zázračného a transcendentního pojímání, ale ty byly omezeny, jak se zdá, pouze na kruhy literární a do lidu nepronikly.

Ježíš Kristus odmítl mesianismus jak farisejský tak apokalyptický a splnil a dokonal mesianismus biblický.

IV.

Náboženské názory.

Knihy novozákonní a Josef Flavius poučují nás dosti dobře o rozdílu v náboženských názorech věroučných mezi fariseji a saduceji. Týkal se hlavně třech věroučných pravd: Fariseové věřili v nesmrtelnost duše, posmrtnou odplatu a zmrtvýchvstání, saduceové vše to popírali. Fariseové dále věřili v

duchové bytosti dobré i zlé, saduceové neuznávali bytostí duchových vůbec. Konečně připisovali fariseové vše, co se děje s člověkem v životě, jednak rozhodování svobodné vůle jeho samého, jednak spolupůsobení prozřetelnosti boží; naproti tomu učili saduceové, že vše závisí pouze na svobodné vůli člověkově.

Skladateli Ž. Š. nenaskytla se asi příležitost, aby ve svých písních projevil víru v existenci duchů dobrých a zlých. Za to však jsou v Ž. Š. zcela zřejmě dosvědčeny oba další náboženské názory farisejského směru, shodující se ostatně zcela s knihami SZ. a sdílené věrou všeho židovstva pravověrného. Jen pro úplnost uvedu krátce ona místa žalmů, která pro obojí názory svědčí.

Dle názoru farisejského, jak jsme jej poznali v předešlé kapitole, vstanou zemřelí Israelité z mrtvých jen proto, aby byli účastni věčného mesiášského království slávy a svatosti. Poněvadž však v tom mohli žíti pouze lidé spravedliví, věřili, jak se zdá, fariseové v této době pouze ve vzkříšení spravedlivých, nikoli však hříšníků; ti na věky jsou odsouzeni k záhubě. Teprve v pozdější době, v Mišně, je vysloveno přesvědčení v obecné zmrtvýchvstání spravedlivých i hříšných, nad nimiž pak Mesiáš vykoná soud, hříšné zavrhne a spravedlivé ponechá ve svém království. Ž. Š. uznávají pouze vzkříšení spravedlivých.

Tak ž. 3., který nad to velmi pěkně vyslovuje rozdíl mezi životem spravedlivého a hříšného (t. j. žida nefarisejského přesvědčení a způsobu života), zvláště když klesne, a dává nám velmi dobře nahlédnouti do duše a života spravedlivého.

Ž. Š. 3.

v. 5. Klesl spravedlivý a uznal spravedlivost Páně,
padl a očekává, co učiní s ním Bůh,
vyhlíží, odkud přijde mu spása.
6. Pravda spravedlivých od Boha, spasitele jejich,
nedlí v domě spravedlivého vina na vině.
7. Spravedlivý prohlíží v každé době dům svůj,
aby smyl vinu, když se zapomněl.
8. Poklesky své posty odpyká i snižováním duše své.
Pán pak očistí každého zbožného muže i dům jeho.

9. Klesl hříšník a proklíná život svůj,
den zplození svého a porodní bolesti matky své.
10. Hromadil vinu na vinu v životě svém;
padl — těžký jest pád jeho — a již nepovstane.

11. Záhuba hříšníkova jest na věky
a nebude ho vzpomenuto, až vzhlédne k spravedlivým.
12. Toť úděl hříšných na věky;
kdož ale Pána se bojí, povstanou k životu věčnému
a život jejich v světle Páně bude a nepomine nikdy.

Víru ve věčný život spravedlivých vyslovuje také ž. 13.

Ž. Š. 13.

11. Neboť život spravedlivých věčně trvá,
hříšníci však v záhubu uvrženi budou
a nikdy již nebude nalezena památka jejich.
12. Na zbožné však slitování Páně
a nad těmi, kdo bojí se ho, smilování jeho.

Rovněž celý ž. 14. mluví o různém osudu spravedlivých a hříšných.

Ž. Š. 14.

1. Věrný jest Pán těm, kteří milují jej v pravdě,
kteří přijímají na sebe zkoušky jeho,
2. kteří kráčejí v spravedlivosti přikázání jeho
dle zákona, jejž přikázal nám k životu našemu.
3. Zbožní Páně budou žíti v něm na věky;
rájem Páně, stromy života jsou zbožní jeho.
4. Sazenice jejich vkořeněna jest ve věčnosti
nebudou vyhlazeni po všechny dny nebe,
5. protože údělem a dědicem božím jest Israel.

6. Však ne tak hříšní a bezbožní,
kteří zalíbili si dny prodlévání v hříších svých.
7. V troše hniloby žádostivost jejich
a na Boha nevzpomněli.
8. Neboť cesty člověka známy jsou mu povždy
a nitro srdce zná dříve než se něco stane.
9. Proto údělem jejich jest peklo temnoty a zničení
a nebudou nalezeni v den slitování nad spravedlivými
10. zbožní Páně však zdědí život v radosti.

Hluboké přesvědčení, že prozřetelnost boží vede a řídí osudy jednotlivce i celých národů, zvláště národa vyvoleného, je vyslovena téměř ve všech žalmech a měli jsme příležitost poznati to v žalmech již uvedených. Mocnou ruku prozřetelnosti boží vidí pěvec ve zhroucení vlády makabejské, v dobytí chrámu Pompejem i v tragické smrti Pompejově. Víra v prozřetelnost vyslovena je také na oněch

četných místech žalmů, kde se mluví o výchovné a zkoušející spravedlivosti boží a z nichž některé jsme rovněž poznali.

Avšak přesvědčení o řízení života lidského prozřetelností boží na jedné straně a svobodným rozhodováním lidské vůle na straně druhé jest nejen podkladem a předpokladem mnohých míst, nýbrž je v Ž. Š. také výslovně vyjádřeno.

Tak Ž. Š. 5.

v. 4. Neboť člověk i úděl jeho u Tebe jsou odváženy,
nepřidá k určenému soudem Tvým ničeho, o Bože.

Naproti tomu svoboda a odpovědnost vůle lidské a proto i odplata:

Ž. Š. 9.

v. 4. Činy naše [jsou] ve vůli a moci duše naší,
konati spravedlivost i bezpráví [je] v činech rukou našich,
ale Ty v spravedlivosti své pohlížíš na syny lidské.
5. Kdo spravedlivost koná, vydobude si život u Pána
a kdo bezpráví činí, sám vinen záhubou duše své,
neboť soudy Páně jsou spravedlivé nad mužem i domem jeho.

Posudky.

Jiráskova husitská dramata. (Č. d.)

Nikdy neřekl Hus těchto slov: „Vlaši, Francouzi, Ispani, Němci je [knihy] soudili, kteří jich ani neviděli, nečetli, neslyšeli. – O nejsvětější sbor, jenž nemůže poblouditi!“ ... (298) Kdyby býval Hus něco podobného řekl, pak by býval lhal. Dějiny processu Husova nás totiž přesvědčují o pravém opaku. Proslulý Francouz Gerson podal proti Husovi 20 bludných článků, jež vybral z jeho spisu „O církvi“.[1]) Nečetl tedy jeho spis? Jiný cizinec, nejmenovaný anglický biskup, byl dokonce nástrojem k překažení bludného nařknutí Husa. ...„tvrdil li Hus, že není tak v jeho spise, dal[2]) jej kterémusi anglickému biskupovi čísti v souvislosti z vlastního exempláře Husova“.[3]) Mimočeští členové koncilu, pokud měli s Husem co činiti, znali tedy jeho spisy. Tolik co do úsudku Jiráskova Husa o nich. Co do druhého tvrzení, jakoby se mistr Jan hněval nad neznalostí svých spisů se strany koncilu, to není rozhodně pravda. Historické prameny nám svědčí o pravém opaku. Tak na př. projevil v úvodu dopisu k přátelům kostnickým (červen 1415) radost nad tím, že jeho spis „Contra occultum adversarium“ byl jim vrácen.[4]) Z předchozího dopisu (5. června 1415) pak je patrno, že tak učinili na jeho vlastní žádost, neboť v něm píše: „Špatně jste učinili, předloživše traktátek „contra occultum adversarium“ s traktátem „O církvi“; nic nepředkládejte kromě traktátu proti Stanislavovi a proti Pálčovi.[5]) Dle těchto svědectví se Hus nemohl hněvati, když komisi nepřišly do ruky všechny jeho spisy, vždyť si toho sám přál a také se ani nehněval, nýbrž byl spokojen s výsledkem své žádosti, napsav přátelům: „Jsem velmi povděčen, poněvadž „Occultus“ je occultus“ (!)[6]) Sedlák[7]) pak k tomu zcela správně podotknul: „Jsou-li články odtud vyňaty nesprávně, jak tvrdí, mělo mu přece na tom záležeti, aby právě ten traktát dostal sněm!“

S historickými slovy se potkáváme teprve až na straně 304 (Mladenovic 115) a ještě ani ta nepodána věrně. V odpovědi Husově panu z Chlumu klade zcela jiný závěr: Hus je mučenníkem za svobodu svědomí, dle Mladenovice je však ochoten odvolati, dokáže-li se mu blud.

---

[1]) Sedlák, Hus, 328.

[2]) Rozumí se Petr z Alliaku.

[3]) Sedlák, Hus, 339.

[4]) Doc. 108

[5]) U. d. 105. »Male fecistis, quod praesentastis tractatulum contra occultum adversarium cum tractatu de Ecclesia: nichil praesentetis, nisi tractatum contra Stanislaum et contra Palecz.«

[6]) Doc. 108.

[7]) Hus, 337.

Mladenovic (115.)

„Pane Jene, věz to zajisté, bych věděl, žeť bych co bludného kdy psal, učil anebo kázal proti zákonu božiemu a proti cierkvi sv., chtěl bych to pokorně odvolati a od toho ustúpiti, Buoh mi svědek jest. A vždy ještě žádám lepšieho a stálejšieho písma a naučenie. A ukáží-li mi lepšie písmo a pevnějšie, nežli jest to, které sem já účil, kázal a psal, hotov sem srdečně odvolati“.

Jirásek (304.)

Hus (pohnut až k slzám): Pane Jene, Bůh mi je svědek, že bych pokorně odvolal, kdybych věděl, že jsem co bludného kdy psal, učil nebo kázal. Staň se vůle boží (vzmuží se a odhodlaně), ale já neučiním nic proti svědomí a poznané pravdě.

Zakončení jest v úplném rozporu s Mladenovicem:

Mladenovic (115—116.)

A když to vece, ihned jeden tudiež z stojících biskupóv řekl jest k mistru Janovi: „I zda-li ty chceš múdřejší býti nežli vešken tento zbor?“ A mistr Jan jemu odpověděl: „Já nechci býti múdřejší nežli vešken tento zbor; ale prosím pro Bóh, dajte mi najmenšieho z toho zboru, kterýž by mě lepším a pevnějším písmem sv. zpravil a naučil, a já hotov sem ihned odvolati“. A k té řeči biskupové tudiež stojiece vecechu: „Aj, kterak jest neústupný v svém kacieřství!“ A to řekše jeho zase do žaláře vésti kázavše odešli sú.

Jirásek (304—305.)

(Ozve se hlahol zvonů.)

D'Ailly: Již tě tedy jako ratolest shnilou a uvadlou od kořene vymítáme. Svatý sbor nemá již nad tebou co činiti, jen to, že tě ještě zbaví kněžství teď po této slavné mši, na kterou nás svolávají.

Wallenrod (k Husovi): O které ty budeš státi venku u kostelních dveří. Pak po mši tebe kněžství zbaveného a jako kacíře prokletého a zlořečeného odevzdáme světské moci a ta ohni na hranici.

D'Ailly: Neodvoláš?

Hus: Neodvolám.

D'Ailly (k Wallenrodovi): Důstojný bratře, již vám jej odevzdáváme.

Zabarella: Nešťastný! Sám jsi se odsoudil.

Hus: Jednám po svém svědomí a vy jste mne proto odsoudili. Upálíte mne, ale svaté pravdy se mnou nepohřbíte. Ta z hrobu vstane a rozmůže se a obdrží vítězství na věky. Ty, milosrdný Bože, víš, že jsem ji miloval, S tvou pomocí chci pro ni vesele zemříti.

Wallenrod (pokyne žalářníku a hejtmanu stráže a odchází.)
D'Ailly }
Zabarella } (s ním.)
Chlum: Mistře Jene, k svatému konci jsi došel. A je, jak jsi řekl: Vítězí, kdo bývá poražen! (Obejme ho.)

Výjev odchyluje se od historické pravdy co do místa. Ze slov Mladenovicových: „A to řekše jeho zase do žaláře vésti kázavše odešli sú" (Mlad. 116) poznáváme, že se děj odehrával někde mimo vězení. Dle Jiráska „Hus (na noze připoutaný řetězem ke zdi, sedí na špalku hluboce zamyšlen") Dějištěm prý je „vězení bosáckého kláštera v Kostnici" (295.) Za druhé změněn údaj časový. Mladenovic (116) píše: „Druhý den nazajtřie ... Hus veden jest skrze arcibiskupa Rigenského ... ke kostelu velikému toho města konstantského", tedy druhého dne po onom výjevu s Chlumem byl veden před koncil k degradaci. Dle Jiráska však ještě téhož dne, jak vysvítá ze slov Alliakových ... „Svatý sbor ... tě ještě zbaví kněžství teď po této slavné mši, na kterou nás svolávají" (304.) Dokonce dává již na tu mši vyzvánět (304.) (P. d.)

A. Neumann.

Církevní zřízení v Čechách a na Moravě od X. do konce XIII. století a jeho poměr ke státu. Napsal *Dr. František Hrubý* V Praze 1917. Stran 150 in 8°.

Práce tato, vytištěná původně v ČČH. a nyní i knižně vydaná, jest prvotinou mladého a nadějného historika. Vznikla v historickém semináři prof. Pekaře. Jest to prvotina cenná a byla podle zásluhy v nedávných dnech vyznamenána ctí a darem. Celá práce jest založena široce methodou srovnávací, přihlíží vždy a všude i ku poměrům nimočeským, což jest ovšem nutno, neboť ve středověku celá latinská Evropa byla kulturní oblastí do té míry jednotnou, že nelze dějin jednotlivé země osamotniti. Z původních pramenů pilně a plně čerpáno přihlíženo patřičně i k nové literatuře, české i cizí.

Za ranního středověku kostelů farních v nynějším způsobu vlastně nebylo. Biskup býval vůdcem celé širší obce duchovní a správcem společných záležitostí i jmění, vzniklého ze zbožných odkazů, chrámy pak zřizované v městech při biskupských sídlech byly jedinými místy, která sloužila náboženským potřebám všech věřících. Později, když věřících přibývalo i po venkově, tedy mimo města v oblasti románské a mimo hradní sídla v oblasti germánské a slovanské, vznikaly i po pohanském venkově křesťanské svatyně, k nimž podle potřeby od biskupského kostela byli vysíláni kněží. Avšak u

takového kostela kněz pobyl jen dočasně, vraceje se po splnění svého poslání zpět ke chrámu biskupskému, k jehož kněžskému sboru patřil. Časem vyvíjela se z organisace dioecesní členitější organisace farní, nejdříve, již koncem V. a začátkem VI. věku, v oblasti románské, a odtud jako soustředné vlny šířily se rozmanité zjevy církevního života ke Germánům a Slovanům.

Poměr církve k moci světské také v naší vlasti se měnil všelijak během věků. Až do začátku XIII. věku byla církev u nás celkem ujařmena světskou mocí, neboť ani nebyli všichni biskupové takoví jako sv. Vojtěch ani všichni knížata jako sv. Václav. Teprve začátkem XIII. věku vybojoval biskup Ondřej slavný boj za svobodu církevní proti králi Přemyslu Otakarovi I, maje oporu v generaci, vychované duchem reformním, jenž k nám vanul od r. 1150, kdy na cestě italské koupeno pro Prahu proslulé Decretum Gratiani. Z kronikářů českých Jarloch, opat Milevský, první jest mluvčím nového směru, který především směřoval k reformě obsazování biskupských katheder českých.

Mnoho časových úvah namítá se při četbě tohoto stejně důkladného jako zajímavého spisu, úvah o závislosti církve na činitelích politických, byrokratických, jež činí postavení její namnoze podobným onomu před bojem investiturním. Je tedy spis poučným nejen pro seznání poměrů 10.–13. století, nybrž i jako úvod k porozumění událostí pozdějších. *A. N.*

Knihovna lidu a mládeže.

M. Jahn, Tiché světy. Praha 1906. — Vážná, opravdová a při tom milá kniha povídek ze života moravského, hlavně valašského lidu. V obou nejdelších povídkách obírají se hrdinové předtuchami smrti a myšlenkami o účelu lidského života i o životě posmrtném. Souchotinářského professora Emila opouští před smrtí jeho schopenhauerovská filosofie, selsky nenasytný bratr jeho mučí se ustavičně svým hladem po půdě, jen poněkud slabomyslný, bratřími přehlížený Michal je šťasten ve své dětinné víře, jež plní jej nadšením při pouti na Hostýně, povznáší ducha k neviditelným světům a dává sílu k pokornému snášení všech útrap. A starý otec pozoruje své tři tak různé syny, uvažuje o jejich životě a dospívá po smrti Emilově k úsudku „Není tu člověk jen pro práci. Není spokojenosti na tomto světě, leda v Bohu nebeském.“ I v druhé povídce, kde líčí život několika chudých lidí v polozbořené chatě, ukazuje spisovatel štěstí, jakého mohou dojíti i v chudobě lidé v srdci dobří, zbožní a neodcizení přírodě. Podobně ostatní čtyři kratší obrázky jsou zajímavé svou myšlenkou i uměleckým zpracováním, zvláště originelně pojatá „Matka“. — Kniha hodí se dobře zvláště vzdělanějším čtenářům.

E. Orzeszkowa, Světlo v sutinách. Bratří. Přel. Jan Sajíc. Zábavy večerní 1916. — Obě práce náležejí k lepším

novelám ušlechtilé polské spisovatelky. V první mladá mužem zavržená žena ve své osamělosti chce již přijmouti lásku mladého člověka, ale v tom přichází stařec, přítel jejího otce, a pohled na jeho opuštěnost i na jeho křesťanskou lásku k bližnímu znenáhla ji proměňuje, že vzdává se osobního štěstí a obětuje se jiným. Ve druhé povídce setkávají se po osmnácti letech dva bratři: idealista, jenž umělecké své sny obětoval tiché práci na rodné půdě, a filister, jenž udělal v cizině karieru. První přemýšlí o věčnosti, o životě a jeho účelu, druhý klaní se jen technické kultuře a života chce jen užívati. Nerozumějí si, nedovedou nalézti již společného pouta a brzy se rozcházejí snad navždy. První se smutným pocitem, že ztratil bratra, ale i s radostným vědomím, že přece jen má pravdu i štěstí při své prosté práci a své silné náboženské víře. — Knížka zajímavá více myšlenkově než dějově hodí se sečtělejším a jemnějším čtenářům.

H. Sienkiewicz, Bartek vítěz. Přel. V Kredba. Praha 1908. — Povídka líčí osudy polského chlapce z pruského Slezska ve válce německofrancouzské, z níž vrací se do vsi zdivočelý, skoro neschopný práce. Majitel statku chce mu pomoci, ale uražen nevděčností lidu, z něhož mnozí, a s nimi i Bartek, volí za poslance ne jej, ale německého kandidáta, opouští vlast. A Bartek, zanechán tak v bídě, nemůže pochopiti, proč stíhá jej takový osud za námahy vytrpěné — pro Němce, zvláště když i pruský učitel zbije jeho synka a nadá mu „moravských sviň". Vzkypí v něm krev, pomstí se učiteli, ale přes řadu křížů na svých prsou musí podstoupiti potupný trest. Spis pěkně tu vykreslil duševní úroveň polského lidu, jeho lehkověrnost i vznětlivost a na druhé straně pruskou zpupnost. — Knížka zaujme i prosté čtenáře.

Boleslav Prus, Děti revoluce. Román z ruského Polska. Praha 1913. — Román z též doby jako Sienkiewiczovy „Víry", jen že kreslí obraz revoluce v království polském podrobněji, sytějšími i barvami a ještě určitěji vztyčuje národní a lidskou ideu spisovatelovu. Nejsou tu hlavní věcí vzrušující příběhy mladého hrdiny a jeho školních druhů, „rytířů svobody", již připojují se nadšeně proti rodovým tradicím k revoluci, jsou pronásledováni, vězněni a stříleni, — společným rekem jest tu polský lid, nešťastný lid, svedený a oklamaný svými neuvědomitými nebo nerozumnými vůdci, dopouštějící se — proti vznešenému heslu Krasinského: „Není činem řež dětinná, není činem zničení!" — krvavých, ničivých a nesmyslných násilností. Na každé stránce skoro jakoby se ptal Prus: „Jaké to šílenství, občané? To není revoluce, ale zkáza a veliký omyl!" Nad vládu násilí vztyčuje pak ideál klidné, vytrvalé práce. Práce s lidem a pro lid, práce konaná s láskou a vědomím společné povinnosti, odstraní vzájemnou nedůvěru mezi jednotlivými stavy, zmírní třídní boj a bude nejjistější zárukou společenské rovnováhy — Román i svým dějem zajímavý jest přístupný všem poněkud vzdělaným a možno jej doporučiti zvláště dospělejším studentům. M.

Svatopluk Čech, Větší prósa I. Praha. — Svazek I. obsahuje celkem pět novelek: Pan Bolehlav a svět, Oblaka, Mezi knihami a lidmi, Kallobiotika na cestách, Poslední jaro. V první novelce vylíčeno, jak zneuznáván světem pan Bolehlav. Zrcadlo mu praví, že jeho zevnějšek není nikterak ošklivý a že by mohl u ženského světa míti štěstí. Ale nemá, an nedovede svých citů projeviti v čas a na pravém místě a vhodným způsobem. Aby svému bolu ulevil, pospíchá pan Bolehlav pryč z města mezi nezkažený venkovský lid. — Oblaka. Kalinovský učitel Václav Hrdina, obdařen četnou rodinou, o jejíž zaopatření se pečlivě staral, odhodlá se, proti svým zásadám, požádati barona Pětipolského o podporu na další vzdělání svého syna Václava a dcery Julie, která byla dobrou houslistkou. Žádosti jeho vyhověno, ano ještě dalším dvěma dítkám dostalo se podpory. Leč Julie v městě zpyšněla a navázala se synem baronovým Vladimírem milostný poměr, a když rodiče Vladimírovi se tomu vzepřeli, utekla s ním do ciziny, kde však zneuctěna zemřela. Vladimír vrátiv se, odevzdal zbytek svých peněz svému příteli Otakarovi, který byl Julii taktéž upřímně miloval a ten použil peněz na podporu jejích sourozenců. Vladimír svým přičiněním a spekulacemi nabyl velkého jmění, jež učiniv svému životu konec, odkázal kalinovskému kantorovi, Václavu Hrdinovi. Ten však odkazu nepřijal, což mu lidé i vlastní děti za zlé měli; jediný Václav, samotář, který pro samé dívání se na oblaka žádného postavení dojíti nemohl, jednání otcovo schválil. Umírající otec pronášel slova: „Oblaka a myšlenky ty bydlí nad světem, a kdo se do nich zamiluje, ztracen jest pro tento svět, jako já — a ty!“ — Mezi knihami a lidmi. Na přímluvu bývalého spolužáka, nyní zámeckého kaplana, svěřeno Václava Volnému uspořádání knihovny po zemřelém hraběti Julianovi na zámku orlickém. Zde sezná se Václav se spanilou chovankou zámeckého klíčníka Irenou. Při pořádání knihovny najde denník zemřelého hraběte Juliana, z něhož usuzuje, že Irena jest nemanželským dítkem Julianovým, kterouž domněnku potvrdí i klíčník, který pána byl provázel na cestách, a ještě více poslední vůle, kterou taktéž nalezl a ve které hrabě Julian Ireně poroučí jedno panství a značnou částku peněz. Irena však poslední vůli při hře divadla na jevišti roztrhá a zamítá i ruku Volného, chtějíc se věnovati úplně umění. — Kallobiotika na cestách. Na cestě na Krim seznámil se spisovatel s německým profesorem Wagnerem, který se svou mladou paní a synovcem cestoval, aby s nimi prakticky prodělal kallobiotiku, umění přijímati v životě dobré i zlé s největším klidem, o němž knihu byl sepsal. Když však synovec v Sevastopolu mu zmizel, zanechav panu profesorovi lístek, že s tím, co mu nejmilejší, mu utekl, domnívaje se, že to žena jeho, která však na lodi jej čekala, jal se je pronásledovati. Když pak v Jaltě konečně všichni šťastně se shledali a pan profesor poznal, že synovec tím nejmilejším myslel jeho Kallobiotiku, vyléčen ze své idey pravil: „Nebudu pitvati krásy života, budu jich užívati“. — Poslední jaro. Aby své porouchané zdraví napravil, zavítal

mladý novinář Pavel ku svému strýci do venkovského města, ztrávit zde jaro. Leč hledaného zdraví nenašel, nýbrž našel smrt, zachraňuje dítky nešťastného převozníka, jehož osud mocně jej dojímal. — Episoda se „zábavami duchovního pastýře", jimiž byl Decamerone, jest poněkud nevhodna. Podobně názorů Karla Smělého (obojí v novele „Mezi knihami a lidmi") nelze schvalovati. *A. S.*

Rozhled

Náboženský.

Biblika.

Vidění Ezechielova (Ez 1 a 10) objasňuje L. Dürr z Würzburgu poukazy na babylonské názory o božstvech. Pojímá vidění ta jako skutečná, v líčení jich však spatřuje připomínky obrazův, jež se zraku a mysli věštcově naskytovaly v okolí babylonském. Jako tam božstva přicházela v bouři na hřmotném voze, pod jehož koly nebesa i země se otřásají, tak i Jahve. Trůn jeho nesou cherubové, jak je krajané prorokovi vídali u chrámů a paláců babylonských jakožto nosiče božstev. Býk, lev, orel — znaky síly a velebné mohutnosti, člověk — vrchol pozemského tvorstva, jsou jako tam podnožím jeho. Aby víru a důvěru krajanů svých posílil, chtěl jim ukázati, že velikostí slávy své Jahve nikterak neustupuje božstvům babylonským.

Naproti pochybnostem o skonu Jana Křtitele za hostiny Herodovy — jest prý neuvěřitelno, že by pyšná princezna Herodias byla svou dceru poslala do společnosti podnapilých mužů tancovat, což u Řeků a Římanů bylo přímo zakázáno — uvádí H. Windisch dva příklady z Athenaeus Deipnosophistarum (l. 13. 35. 36), kde východní panovníci v pokročilé chvíli takových hodokvasů zavolávají své dcery, arciť ne aby tančily, nýbrž aby si muže vybraly. Dle Herodota (IX. 111) bylo králům závazkem, u hodokvasu jejich i sebe hanebnějším přáním vyhověti. V bezmezné zášti mohla Herodias i k tomuto potupnému prostředku sáhnouti.

Týž W. upozorňuje na poznámku LXX k 2 Král 5, 8, že slepým a chromým bylo zakázáno vstupovati do chrámu jerusalemského; Spasitel naproti tomu je v chrámě uzdravuje (Mt 21, 14).

Průkopník biblického kázání Dr. Th. Söiron u sbírky postních kázaní o Jidáši Iškariotském táže se, zda by nebylo záhodno, nemluviti (na kazatelně) o přijímání Jidášově, když exegeti z velké části se shodují v úsudku, že Jidáš nepřijímal. (Theol. u. Gl. 1918, 76 dd.)

Poměrem politiky a mravnosti u Tomáše Aq zabývá se v nástupní přednášce prof. Schilling, nástupce moralisty † Ant. Kocha v Tübingen (Th. Q. 1917/'8, 79 dd). Pořád a pořád se opakuje po Machiavellim, že křesťanství se svými příkazy z kázaní na hoře nehodí se za podklad zdravé správy a politiky státní, jež na vladaři vyžaduje prý hlavně moci a k vůli ní každého prostředku k ní vedoucího, i násilí, klamu a podvodu (Discorsi 2.)

Tomáš Aq následuje v pojetí státu a jeho také mravních úkolův

Aristotela i Augustina.[1] „Lidé spolčují se za tím účelem, aby vedli společně šťastný život, kteréhož účelu jednotlivec osamocený by nedosáhl; šťastný život však jest život podle ctnosti“. Toť nejvyšší úkol státu. Druhý jest postarati se o dostatečná dobra hmotná, jichž na konání ctnosti nezbytně potřebí (De reg. princ. 1, 14. 15.)

Kázaní na hoře napomínající k trpělivosti, sebezapírání atd., jež prý podlamují ráznost křesťana, směřuje dle Augustina a Tom. Aq nikoli přímo k tomu, aby upravovalo zevnější jednání člověka, dokonce ne jako člena státu, nýbrž magis ad praeparationem cordis, t. j. aby nitro člověka učinilo náchylným k odpouštění, snášelivosti atd., tak že když nastane mu chvíle jednati, jest ochoten i práva svého se vzdáti a křivdu snésti, si opus fuerit, si expediens fuerit, a dovolávati se práva svého (virtus vindicationis) chce nikoli ze mstivosti, nýbrž z citu pro spravedlivost, aby protivník přiveden byl k nápravě a další pohoršení zamezeno. Kdy třeba tak neb onak si počínati, učí rozum vírou osvícený.

Týká se tedy kázaní na hoře přímo jen vniterného smýšlení a cítění jednotlivcova, jež nutno křesťanu v sobě pěstovati a podle okolností rozumně také osvědčovati. Jako v přírodě síly pro různé překážky neprojevují se vždy nerušeně, tak v mravním životě nemožno vždy na venek říditi se jen oněmi „passivními ctnostmi“, nemá-li tím zlo býti ještě podněcováno a rozmnožováno. Kladné příkazy nezavazují bezpodmínečně. Tím méně má kázaní na hoře přímo co činiti s politikou, která vztahuje se na správu celku, nikoli přímo na mravní život jednotlivců. Příkazy záporné, na př. proti lži, věrolomnosti, ukrutnosti atd. platí ovšem vždy a všude, i v politice; jelikož ale poddaní nejsou na to, by sloužili blahu představeného, nýbrž naopak (Thom. In II Sent. 44. 1. 3 ad 1), nemůže vladař proti svému státu trpěti, co by jako soukromník snad strpěl, nýbrž povinen jest zájmy státu svého dle přirozených, rozumných mravních zásad hájiti. Dle toho jest politikovi přikázáno zákonem přirozeným vše, bez čeho stát jak náleží obstáti nemůže, a zakázáno, co by stát poškozovalo, ať mravně, ať hmotně.

*

Letoší 300 leté jubileum začátku třicetileté války, jež ovšem byla tak málo náboženská jako kterákoliv jiná tím názvem poctívaná, vyvolalo četná pojednání se strany protestantské a pokrokářské. Jmenovitě okolo defenestrace císařských místodržících 18. května 1618 obcházelo se s náramnou důkladností, ale i delikatessou. Vinni byli ovšem katolíci: Mates Thurn, v němž asi možno hledati duševného původce tohoto zbojnictví, a ostatní účastníci byli pouze nástroji vyšších ideí . . .

---

[1]) Ve slavnostním článku o Husovi (Lid. n. 182 l. r.) praví Dr J. Herben: »Právo přirozené zavrhuje církev . . .« Právě opak jest pravdou, celá katolická mravověda zakládá se dle peripatetismu a scholastiky na právu přirozeném, i jest opravdu nepochopitelno, jak onen výrok mohl býti napsán.

Zachránění spatřovali v události té, jak známo, záchranu zázračnou. Někteří nynější popisovatelé snaží se dokázati, že to zázrak nebyl. Byl-li či nebyl, na tom konečně tolik nezáleží; snad by nějaký horlivější odpůrce jeho mohl o tom sebe i jiné přesvědčiti pokusem . . .?

V brněnském deníku Č. státoprávní demokracie Fr. Slaměník několik rozprav tehdejším událostem věnoval, jednu jmenovitě dvěma t. ř. Apologiím. Nehledíc k celkové zaujatosti pro strany nekatolické, podivno jest prazvláštní názvosloví Slaměníkovo. Píše stále o Apologii stavů pod obojí, o stavbě kostela pod obojí (na klášterních pozemcích Broumovských), v jehožto sboření se spatřuje podnět 30leté války, a pod. „Pod obojí“ se tu klade místo „protestantský“, což přece není totéž! Takový popletený irenismus na útraty původního katolictví je zhola nepřípustný.

Dle toho také nutno posuzovati, co S. píše v závěru (č. 192): „Kdyby strana pod obojí tak hrubě, ano násilně nebyla bývala zkracována u věcech konfessijních i po zaručené svobodě náboženské, nikdy by nebylo došlo k jakémukoli vzbouření a nebylo by bývalo „velezrádců“, jak českých tak německých. Květ intelligence naší nebyl by vymřel v cizině a nebylo by došlo k žádnému úpadku národa českého, aniž by bývala koruna Česká pozbyla kdy Slezska. Obě národnosti v našich vlastech byly by se rovnoměrně vyvíjely kulturně a žily svorně vedle sebe zrovna jako národové svobodného Švycarska. Jsouce téhož náboženství jako Němci za hranicemi, byli bychom s nimi ve shodě ano i přátelství, a nebylo by dnes žádné otázky národnostní, žádného poněmčování, žádného boje za státní právo a sebeurčení národů“.

Ponechávajíce jinak posouzení tohoto domnělého prorokování dějepiscům, podotýkáme pouze ke slovům námi vyznačeným toto: Ve zřetelné češtině by se místo nich řeklo: Kdyby čeští katolíci se nebyli bránili, byli by se stali protestanty. Panu S. na tom nezáleží, víra jako víra. Nám to lhostejné není a nemůže býti. Ale dále soudíme poněkud jinak než on, totiž: jsouce protestanty jako Němci za hranicemi, byli bychom mezi nimi utonuli, tak jako tam utonuli jiní Slované; němečtí vůdcové českých protestantů, jako Thurn a jeho druhové, kteří si za českého krále byli zavolali Bedřicha až z Falce, jistě by české národnosti nebyli uhájili proti svým soukmenovcům za hranicemi! Toto prorokování jest jistě daleko pravděpodobnější nežli páně Slaměníkovo!

Vědecký a umělecký.

Dr. Václav Melichar vydal v Praze svým nákladem Den na Karlštejně, kulturně-historickou črtu maleb karlštejnských (str. 66), prvý sešitek sbírky Za svatým Grálem. Dle poznámky na str. 4 chce tu p. vyd. o „malbách a obrazech karlštejnských“, o nichž jinak častěji psáno, pojednati „umělecko-výtvarnicky“. Postupuje při tom po způsobu cestovních průvodcův, ovšem zevrubněji, uváděje na př. u obrazův apokalyptických celé odstavce z Apokalypse, u dějepisných příslušné zprávy.

Úvodem seznamuje krátce se způsobem malby tehdejší (alla tempera; výměr tohoto způsobu měl by býti určitější.)

Obrázky ke spisku přidány nejsou, kromě titulního obrázku Karla IV. Drobný formát by se pro ně ani nehodil.

Co sbírkou Za svatým Grálem asi zamýšleno, možno se podle toho prvého dílu pouze dohadovati, výslovně o tom zpráva nepodána. Zdali nadpis tento v české publikaci je vhodný, nevím; legenda o sv. Grálu není z naší oblasti aniž jest v našem obecenstvu tak vžita, by jméno její určité vzpomínky a nálady vybavovalo.

Podnik p M ův zaslouží ochotné podpory. V příštích sešitech snad bude dobře vyhnouti se rušivým nabubřelostem slohu.

*

Expressionismus jako nejnovější umělecký směr zdá se dle slovního výrazu značiti protivu impressionismu. Obě hesla jsou, jak hesla obyčejně bývají, málo určitá, a nejspíš ještě z výtvarného umění, zvláště z malířství, možno něco určitějšího podati k bližšímu jich vysvětlení.

Dle významu slova a mlhavého pojmu, se kterým se v úvahách setkáváme, rozumí se impressionismem v umění směr, který snažil se vystihnouti dojem látky, předmětenstva a života, jak se jeví uměleckému smyslu; v umění souvisel z realismem, naturalismem, verismem atd., v myšlenkovém pozadí vůbec s empirismem, sensualismem a mechanismem, jak v 2. pol. 19. stol. převládal.

Expressionismus, k němuž druží se kubismus, futurismus atd., odmítá starým výměrem dávaný úkol umění jako nápodoby skutečna neboli přírody, vida asi, k jakým koncům špatně chápané neb aspoň špatně prováděné toto heslo bylo umění zavedlo. Nehodlá tedy spokojiti se t. ř. stylisací, jež dojmy ze skutečna utváří v umělecké celky, nýbrž usiluje o tvoření ve vlastním a vyšším významu; slovem tím všelijaká kritika již delší dobu při dílech umění, třebas i jen tanečního, ráda plýtvá, v expressionismu je to stálý terminus technicus.

Expressionismus totiž chce tvořiti ne podle vzorů přírody a života, pozorování se naskytujících, nýbrž ze sebe, z nitra, z ducha. Místo postřehu řídí v něm uměleckou činnost vhled, intuice, místo názorné jasnosti má umělecký požitek zprostředkován býti vcítěním,

vžitím ve výraznost nových, dle vniterného, duchového obsahu volených i vytvořených prostředků. Dosavadní umění ulpívalo prý příliš na z d a j i, na povrchu jevů, právě tak jako exaktní a pojmová věda. Co do umění je to z části pravda. Umění nové volí proto prostředky — slovní, zvukové, výtvarné —, které odchylujíce se od obyčejných, v přírodě i životě běžných, nepoutají tak pozornosti k sobě samým svými obvyklými rysy, nýbrž jsou jen a jen výrazem nitra, niterných hodnot, do nichž se zahloubati velí: jako z duchového vhledu a pojetí vzešly, tak také k němu mají naváděti a procítění jejich vzněcovati.

Zásadně by oba směry nebyly od sebe tak daleko, jak nová theorie namluviti se snaží. Vždyť s y m b o l i s m u s jest a zůstává jádrem veškera umění i dále, symbolismus slova, povahopisu, děje — tónu, melodie, harmonie — tečky, čáry, postavy skupiny atd. Ani nejduchovější intuice se ve výraze neobejde bez oněch prostředků, na které všechno naše vnímání a projadřování jest odkázáno: nazírání, tušení, rozlišování, spojování atd., jež umělecké dílo vnímateli jen usnadňuje. Avšak nové umění domnívá se, že nutno výrazněji vystihovati d u c h o v é pozadí, jádro, t a j e m n o jevů, a proto výrazné prostředky všemožně stupňuje, by obrazivost a mysl podnítilo pronikati k jádru jevů co nejhlouběji, jelikož obyčejné představy je spíše obalují než odhalují. Tak stupňuje se slovní výraz hromaděním souznačných slov, slovními novotvary, ale i slohem úsečným, napovídacím, v hudbě nápadnými obraty melodickými a harmonickými, ale i prostým postupem unisonním, v malířství neobvyklým seskupováním barev, zvláštními, ztrhanými rysy postav, ale i začátečnickou kresbou — vše to má vystihovati větší blízkost k podstatě věcí, k přírodě, než jí vyjadřují obvyklé „umělé“ prostředky.

Není pochyby, že z n i t e r n ě n í našeho nejen umění, nýbrž i života jest na výsost potřebno, a potud expressionismus má v zásadě pravdu. Povedou li však prostředky jeho k němu, jest pochybno. Theoretické úvahy stoupencův jeho bývají slohem i myšlenkami právě tak málo přístupné, jako díla umělecká sama: mnohými slovy, duchaplnými obraty mluví se pořád o duchových tajích a hodnotách, ale čím více se o nich takto mluví, tím méně jich chápeme — jak teprve máme chápati díla sama? Umělecké dílo má sice tu zvláštnost, že ho zcela nedomyslíme: mnoho zůstavuje našemu tušení a docítění v přítmí naší obrazotvornosti, ale zásadou mu nesrozumitelnost a mlhavost býti nemůže, nemá li pozbýti důvodu své jsoucnosti. Odvolávati se jen k „zasvěcencům“ jest podezřelé, zvláště když i ti bývají tu na rozpacích, co vlastně umělec chtěl. Eucken, slavený zastance duchové vzdělanosti, napsal o převládajícím umění formy (Formkunst), co mutatis mutandis platí též o této stránce expressionismu, že stává se v i r t u o s n i c t v í m (Virtuosentum), zajisté p r o t i p ů v o d n í z á s a d ě expressionismu, jenž by proti němu zajisté se ohradil, ale přece zhusta do něho upadá: „To myslí především na to, ukázati když ne jiným, aspoň sobě, co umí; toto však plodí zálibu v odchylném, paradoxním, přepjatém . . . Jen tu jest opravdová samostatnost, kde tvoření vychází

docela z niterné nutnosti vlastní bytosti; na to však nutno, aby člověk měl co vysloviti, ba zjeviti". (Geist. Ström d. Ggwt.) Ale těch „zjevení" bývá v nynějším písemnictvu šlakovitě málo!

Sloh expressionismu stává se však i v rozpravách oblíbeným tam, kde se rádo píše i čte a nerádo přemýšlí. Lesklá frase, hýření ve slovech okouzluje a dává snadno zapomínati na myšlenkovou prázdnotu a bohužel někdy i na překrucování pravdy. V esthetické kritice toho druhu bys mnohdy mohl říci opak toho, co se tam praví, a bude to asi stejně pravda či nepravda; „relativismus"! Proto se někdy říká, že kritika jest uměním, ne vědou. V úvaze filosofické nebo dějepisné espritní obal zhusta nahrazuje důkazy, a čtenáři jím oslňovaní odvykají si jich žádati, ano i vůbec čísti rozbory vědecké s doklady. Takto jinými dveřmi mimoděk volán jest nepřítel vážné vědecké četby, tedy práce, v povrchním žurnalismu z písemnictva vypuzovaný.

Čeština ostatně expressionistickému slohu klade nemalé překážky; odtud mnoho násilností v něm, avšak také naopak, mnohý zdařilý novotvar.

Kritik Kreitmaier obírá se podrobněji (Stimmen d. Zeit 1918, 357 dd) myšlenkovým pozadím expressionismu a nadějemi v obrod malířství náboženského. Ukazuje souvislost expressionismu s oním světovým názorem, jenž odpuzován dosavadním empirismem ve filosofii, svedené přeceňováním významu exaktních věd pro celý život lidský, snaží se smysl života najíti jinou, přímější cestou: vniknouti ne tak pojmovým postupem, jako intuicí, t. j. jaksi duševným pudem ve vniternou podstatu a spleť jevů. Je to modní filosofie pařížského professora Bergsona (prý syna ruského žida a skotské židovky), jež nalezla půdu výtečně připravenu spiritismem, okkultismem, theosofií, magií, ale i monismem. Tušení, přítemné zření, dumání v šeru vidin, hýření v extasi a pod. jsou nové prostředky poznavací, nikoli pojmy a úsudky z příčinnosti. Budhismus, gnosticismus, apokalyptismus jsou zřídla této nové vědy, která ovšem daleko pokročila nad Bergsona. Říká se tomu také mystika; proto se s tímto mnohoznačným slovem v novém básnění, i náboženském, tak často setkáváme.

Promluvivše tu již o náboženské mystice v našem smyslu, nepotřebujeme zvlášť podotýkati, že expressionismus sám o sobě, jakožto směr umělecký, se našemu náboženství neoříčí, ba naopak zdůrazňováním duchového krásna s ním se stýká. Avšak nelze neupozorniti, že myšlenkové příbuzenstvo jeho nebudí nezkalené důvěry v jeho pomoc o povznesení světového a životního názoru. Hysterické blouznění nemůže býti zdravým základem pravd životních.

S toho hlediska také jsme nevkusem nazvali zneužívání našich posvátných výrazů (vtělení, svátost a j.) v esthetických výkladech expressionismu; tomuto se jimi vyšší, náboženská značka nevtiskne, a ona skutečná tajemství se tím jen zlehčí, nikoli sblíží. Arciť není to

zlozvyk expressionismu původní; vyšel z racionalismu a hoví mu novější psychologismus a pragmatismus (na př. i F. W. Foerster.)

*

K otázce myslících zvířat, o níž tu minule mluveno přistoupila berlinská akademie nauk jinou cestou nežli cvičitelé a pozorovatelé domácích zvířat. Na Teneriffě (Kanár. ostr.) zřízena jejím popudem pozorovací stanice, která měla zkoumati rozumnost anthropoidův. O těchto opičích „Intelligenzprüfungen" podává W. Köhler obšírné a, jak se vůbec uznává, spolehlivé zprávy. Zkoumána vynalezavost šimpansů co do nejvlastnějšího zvířecího zájmu, totiž potravy. Ta umístěna tak, aby jí zvíře nemohlo dosíci bez překážek a bez nějakých samovolně vyhledaných pomůcek, jež ovšem byly na blízku. A tu shledáno, že šimpans kupí bednu na bednu, aby po nich nesměje po mřížoví klece, dostal se ku žrádlu; jest li v některé kamení, napřed je vyháže, aby ji zdvihl. Položeno-li žrádlo (banán) mimo klec, chopil se tyče, aby je přitáhl, a byla-li krátká, přitáhl jí jinou delší, která by stačila; ba když této nebylo, ale za to dvě krátké (bambusové), po různých pokusech strčil jednu do druhé, a když se mu to několikrát podařilo a dány mu pak tyče, jež do sebe nešly okousal jednu na konci, aby ji přece do druhé dostal.

Výkony zajisté podivuhodné!

Naproti tomu pozorováno: stačilo šimpansovi, když jen vrchní bedna se neviklala, o pevnost celé nakupeniny se nestaral, a proto častěji se s ním sřítila, aniž tím byl poučen. Chtěje nastaviti tyč chápal se čehokoli, kamene, ba i bedny; někdy obě krátké tyče položil jednu na druhou, ba i kus látky na tyč, jakoby tím mohla být prodloužena. Na stavbu pomocného sloupu z beden bral kde co, kameny, ba i gumovou rukavici.

Köhler má za to, že jeví se tu rozumnost od lidské sice velice vzdálená, avšak nikoli podstatně různá. Bühler, vynikající paedopsycholog, myslí, že tu jen podobný associační pochod, jako na př. pes vida, že kus žrádla vyhozen oknem, vyběhne ven, ač neví kam žrádlo padlo: celá pozornost zvířete upoutána cílem, k jehož dosažení chápe se všemožných prostředků, splývajících mu v jedno s cílem, tedy pudově a associativně, nikoli s rozvahou.

U šimpansa, dodává k tomu Lindworsky (Stimmen d. Zeit 1918, 386 dd), předpokládati dlužno pud živobytí jeho přiměřený: žije a živě se na stromech, poukázán jest na větve jako prostředky k dosažení potravy, po kterých nucen vystupovati nebo si je ohýbati a přitahovati, i není-li jich, chápe se čehokoliv, aby se k potravě dostal; je to proň náhradou pomocné větve (Funktionswert podle úkonu substituce představ, praví L.) Tak na jedné straně přelamuje šimpans stéblo slámy a skládá oba kusy, aby tato „tyč" byla pevnější, na druhé straně chce i podlouhlého hadru použíti jako tyče.

Zásadní rozdíl myšlení (Einsicht — Denken) od těchto jevů zvířecí t. ř. intelligence spatřuje Lindworsky ve schopnosti pojetí vztahu, jako Köhler (Fähigkeit der Beziehungserfassung)

kdežto **Wasmann**, slavný zvěropsycholog z téhož jesuitského řádu jemuž i L. náleží, kladl jej ve schopnost usuzování, Bühler ve schopnost soudu, takovou totiž, ve které jeví se vhled i přesvědčení o důvodech soudu.

Pojem vztahu (na př. *a* jest větší než *b*) je tedy dle L. to, co činí myšlení myšlením a co jest základem všelikého pokroku duševného, toho, čeho duševný život zvířecí naprosto postrádá, i život oněch anthropoidů. Kdo měl tolik trpělivosti, aby sledoval výv ody Aristotelovy o vztahu, jak obsaženy jsou v jeho Kategoriích, vytušil zajisté i z nedokonalého podání jeho, jakou váhu na tuto kategorii klade. L. slibuje ukázati, kterak na tomto pojmu spočívá pojetí věci jakožto věci, pojem, vněm podoby a rozdíl mezi vněmem a představou vesměs záhady, jež důležitost onoho pojmu i v nejnovější psychologii a noetice naznačují.

*

V č. „Prometheus" píše F. M. Feldhaus o obrázkovém rukopise jakéhosi německého bojovníka proti Husitům k. r. 1430, kde naleza se také nákres „vodního mlýnku", jak na něj s pevnostní stráně teče voda, tedy vzorek naší turbiny. Ve výkladě praví kreslič a písatel, že tuto Wassermühle . . . eine richtige Mühle (und sie bedarf keines Kammrades) vymyslil jeden papež v Římě.

F. marně prý pátral, který papež by to asi byl. Hádá na Silvestra II, prvého papeže z Francouzů (999—1003), který přispěl k rozšíření arabských číslic v Evropě a kterému se též (mylně) přičítá vynález kyvadlových hodin; ok. 996 zřídil, jsa ještě vychovatelem Ottona III, sluneční hodiny v Magdeburgu. Pro svou učenost ve vědách spekulativních i přírodních obviňován Gerbert, jak se původně jmenoval, i ze spojení s čertem. — —

Nyní v Americe opatřili na zkoušku uhelný parník „Jupiter" stroji elektrickými vedle turbin. Úřední zpráva o výsledku tohoto pokusu je tak příznivá, že nyní bude sedm řadových lodí a 5 křižníků opatřeno elektrickými hnacími stroji. Výhody jsou prý tyto: Zadní turbiny jsou zbytečny, stroje nezaujmou tolik místa a dají se snáze umístiti, protože umístění motorů jest nezávislé od turbin. I když jedna turbina nepracuje, dodá ještě druhá tolik síly, že se loď pohybuje rychlostí 17 až 18 uzlů, neboť se může i v tomto případě používati obou šroubů.

Vychovatelský.

V mnichovských „Katechet. Bl.“ (1918, č. 4—5) benediktin P. Pavel Weigl zkoumá podrobně Petalozziho náboženskou a mravní paedagogiku s katolického stanoviska — v německé literatuře, jak tvrdí, po prvé!

O osobní zbožnosti Pestalozziho nelze pochybovati. Až do vysokého stáří uchoval si dětinně zbožný cit; jeho důvěrou v božskou Prozřetelnost nedovedly otřásti ani nejbolestnější životní zkušenosti. Za to však je spor o myšlenkovou stránku jeho náboženství. Jedni prohlašují jej za věřícího křesťana, jiní soudí, že jeho jediným náboženstvím byla humanita, jiní konečně vidí u něho jen náboženství citu, jež v základních bodech je příbuzno náboženství Scheiermacherovu. Pro všechna tato mínění lze nalézti ve spisech P. důkazy.

Pravda je, že nábožensko-mravní theorie P. v různých obdobích životních se značně měnily; proto při každém spise nutno dbáti, kdy vznikl. Po největší část svého života P. věřil v Boha; s křesťanstvím spojovaly jej živé sympathie, ale jeho víra nedbala dogmat ani konfessí. Nepřipouští metafysického poznání Boha, vylučuje rozum z náboženství a omezuje toto jen na cit a mravy. Z citu a mravů náboženství vyrůstá, v nich žije a působí. V prvních spisech P. stojí v popředí mravnost, v pozdějších cit. Cit má tam, kde vystupuje vedle mravů, přednost před nimi. Jest nositelem vědomí o Bohu, kdežto mravy jeví se účinkem náboženství.

Z těchto základních myšlenek nedá se však sestaviti nějaká soustava náboženství Pestalozziho. Jest více básníkem než filosofem. Nelze mu upírati myšlenkové hloubky, ale jeho názory mění se často podle nálady a potřeby.

*

Moravská zemská školní rada právě před počátkem války ustanovila, jak tehdy také „Hlídka“ (1914, 389) oznámila, konati na třech lépe organisovaných školách pokusy s činnou (pracovní) školou a podávala k nim návrhy podle vzorů německých. K pokusům, pokud vím, nedošlo, poněvadž určení k nim učitelé povoláni na vojnu a poměry na školách se zhoršily tak, že na nějaké novoty vůbec nebylo lze ani pomýšleti. Letos v některých učitelských listech českých a pak v přednáškách brněnského paedagogického semináře otázka činné školy byla zase oživena a nalezla několik horlivých zastanců.

V posledním trojčísle „Pedag. Rozhledů“ (1918, č. 4—6) v mnohomluvném jinak a neurovnaném článku obrací se proti těmto snahám H. Solitude, Moravan a jistě člověk pokrokový, jak vidno z jeho úvodu. Praví, že „nafukování cílů činné školy je horlivci přehnáno, její vnitřní síla a nutnost ideje jsou vykřičeny“. Průbojnosti jí dodal všeobecný hlad a žádost oprav a jich skutečná potřeba. Vybila se v

ní nahromaděná nespokojenost se ztrnulou jednotvárností poslední doby. „Činná škola stala se i u nás modou. Od pracovní školy pokročili jsme k činné a k vývojové, napotom ku tvorné nebo tvořivé. Jméno samo o sobě je zajisté kulaté slovo a mnoho neznamená — hlavní jest idea. Oškubáme-li s tohoto cizokrajného ptáka pestré peří, zůstane nám v rukou holé tělíčko: samostatné chápání, praktické zkoušení (= pokus) a technické konání. Slovo činná a tvorná nesmí se chápati ani doslovně (jako původní tvorba konaná spontanní činností, projevem zděděného nadání) ani materialisticky (jako výsada tělesné práce), nýbrž pouze obrazně (jako harmonické buzení vnitřních i hmotných sil.)“

Símě ujalo se u nás teprve po obhlédnutí se v cizině — v Německu. Proto naši „hypermoderní paedagogové dopouštějí se zastřeného plagiátu a porušování potravin, rozbřeďují-li staré dobré myšlenky vodou a vydávají li odvar s vypůjčenou anglosaskou esencí za původní výrobek“. Proto také čeští učitelé budou posuzovati otázku vnitřního přerodu dnešní školy střízlivě a nezávazně. „Tvrdím, pokud českou školu znám, že co se z Lipska a Mnichova roztrubuje do světa a co zaplavuje paedagogické časopisy jak v Německu, tak otrocky i u nás, jako by od objevu závisel zákon i proroci, je u nás známo a konáno dávno; že skromný český učitel v ústraní dávno se pokoušel dáti naší škole v rámci suchých 30letých osnov nový obsah: vyučování v přírodě, vyřezávání, soustruhování, lepenkářství i lupenkářství, stolařství, modelování, praktické ženské práce, vaření, hospodářství, ovocnictví a včelaření, nehledě k roztodivným methodickým opravám naukového vyučování a obsahovým reformám jednotlivých předmětů . . . Nuže, to všecko tu už dříve bylo. Ale scházel tomu nátěr, pečeť známé důkladnosti německého ducha, systém, klasifikace, jméno, reklama a marka: Made in Germany“ . . .

*

V českém učitelském „Věstníku“ rozvinula se diskusse o návrhu — ostatně nikterak již novém — aby na školách byl zaveden místo čítanky časopis. Někteří navrhují, aby se vydávaly za redakce schopných mužů a žen pro každou kategorii školskou brožované knížky vždy na tři měsíce, pro první třídu na celý rok, pro měšťanské školy častěji. Časopis-čítanka přinášel by články ze všech oborů lidského vědění, byl by „almanachem, tvořícím literární přehledy nejnovější tvorby literární“. Jím bude mládež v stálem spojení s dobou. Opatřovati je bude dětem škola.

Proti návrhu ozval se důrazně v témže listě K. Žďárský. Obírá se výtkami proti čítankám, jež prý jsou bezživotné, zaostalé, neposkytují obrazu přítomnosti, dospělí jich nedbají, jsou příčinou, že rodiče žádají úlev a pod. Ubohé čítanky! — praví. Domníval jsem se, že čítanka jest pouze cvičebnicí čtení, ale ne knihou, která má poskytovati obraz přítomnosti, lákati a vzdělávati dospělé. Učitel musí oživiti neživotné čítanky dnešní. K vzdělávací práci, k ušlechtění srdce a k posilování vůle není třeba časopisu, ale úmorné práce učitelovy.

K využití čtení pro mluvnici, pravopis, větosloví, sloh atd. by se hodil lépe časopis než čítanka? Časopis na místě čítanky že by dokázal, aby děti správně četly, čtení chápaly, naučily se znáti literární formy a vynikající básníky? O tom, že by školní časopis prospěl vzestupu lidového vzdělání a mírnil proudy škole nepříznivé, nelze vážně hovořiti. Pisatel konečně míní, že ony různé nedostatky dnešních čítanek dají se odstraniti jediným receptem — prácí učitelovou a ne knihtiskařskou černí.

*

V „Ochraně mládeže" r. IV, 330) přináší prof. Fr. Cída zajímavé zprávy o prvních českých školkách mateřských. První českou školku v Praze na Hrádku založil r. 1832 Jan Svoboda; měla dvě světnice a zahradu; děti, jichž smělo býti nejvýše 150, opatroval a vyučoval zkoušený učitel se svou manželkou. Svoboda byl jejím ředitelem. Jeho příkladu následoval kanovník Václav Michal Pešina, jenž založil r. 1834 mateřskou školku na Hradčanech. Za čtvrt roku po hradčanské školce vznikla péčí vlasteneckého professora Jos. Vojtěcha Sedláčka česká opatrovna v Plzni, nenalezla však pochopení ani u veřejnosti plzenské ani u úřadů. Sedláček dal natisknouti diplomy členství „Ochranitelny dítek v Plzni" a rozesílal je po Čechách i cizině, žádaje o přistoupení za členy spolku. Spolek měl své „spoluoudy" i v Berlíně, Drážďanech, Mnichově a Stuttgartě; frankfurtský bankéř Rothschild přihlásil se za člena s příspěvkem 100 zlatých konv. m. Sedláček pečoval o opatrovnu, dokud byl živ.

*

Ku zřízení hlavní školy v Telči 1775. (Č. d.) Než počali vyučovati, provedeny bylv všechny přípravné práce a opatřeno zejména potřebné nářadí školní. Vedle toho předložil ředitel Eckel prostřednictvím c. k. krajského hejtmana jihlavského ze dne 29. dubna 1775 guberniu tyto dotazy:

1. Poněvadž byl se světským knězem Kallinou v Telči za tím účelem ustanoven, aby tamní učitele v novém způsobu vyučovali, táže se především, zda slovo tamní vztahuje se pouze na město Telč nebo také na učitele celého kraje.

2. Prosí o poučení, zda v záležitostech školských má se obraceti na c. k. gubernium nebo na dvorní komissi ve věcech školských nebo na krajský úřad.

3. Zda expedienda in officiosis mají býti podávána a zasílána za hotové zaplacení.

4. Kdy a jak mohl by opatřiti nutné knihy a školní spisy jak k potřebě učitelů, tak žákův.

5. Zda přednáška nového způsobu vyučovacího a předmětů samých má se konati v řeči německé nebo české nebo v řeči obojí.

6. Poněvadž v hlavní škole i familias je nezbytný, zda by bylo dovoleno přijmouti jej za měsíční plat 8 zl, a konečně

7. kde si mají ředitel a duchovní učitel plat jim 9. března 1775 povolený vybírati.

Na tyto dotazy dostalo se od gubernia přípisem ze dne 10. června 1775 krajskému hejtmanu jihlavskému vyřízení, v němž se především žádalo, aby s otevřením hlavní školy v Telči rychle byl počátek učiněn a doručeny byly řediteli Eckelovi a učiteli Kallinovi přiložené instrukce k přesnému jich zachovávání. Co se týče předložených dotazů, byla řediteli dána c. k. guberniem odpověď:

1. Školní direkce dána byla řediteli pouze pro Telč, rozšířiti ji na celý celý kraj je netoliko nemožno, nýbrž i odporovalo by plánu stanovenému. Proto ředitel nesmí si osobovati direkci mimo Telč, má se však snažiti, aby učitele poblíže Telče uváděl do nového způsobu vyučovacího a v triviálních jen předmětech vyučoval a takto příslušnou nauku triviální i na venkově šířil.

2. Otázka, kam se má ředitel se svými zprávami obracet, je nemístna; zdá se, že ředitel v této věci nevzal v potaz všeobecný školní řád ze dne 6. prosince 1774, poněvadž 23. odstavcem byl by jasně poučen, že všecky zprávy a dotazy mají býti podávány zemskému úřadu.

3. Co se týče zasílání úředních expediendorum, má ředitel používati posla, jenž týdně z Telče do Brna dochází, kterému pak dle míry služeb povolena bude odměna.

4. Záleží pouze, aby ředitel zaslal seznam, kolik knih každého druhu potřebuje, načež bude opatřen jejich skladem, tak však, že zašle peníze za ně žádané. Zatím však nedostatek školních knih nemůže býti překážkou zahájení hlavní školy v Telči, ježto i v Brně byla hlavní škola otevřena, aniž dítky dostaly do rukou i jednu knihu, jak to sebou nese sám způsob vyučování.

5. Rozumí se samo sebou a žádá povaha věci, že přednáška tohoto nového vyučovacího způsobu v německých školách německy[1]) musí býti konána; poněvadž však v Telči řeč česká více než německá je obvyklá, vyžaduje toho ovšem potřeba, aby mládeži tato nauka stala se pochopitelnou, i řeči české používati, tak však, že řeč německá vždy před českou má míti přednost a na ni hlavně má býti hleděno.

6. Pro familiasa nemůže býti povoleno více než 30 zl. ročně; musela by býti však zvolena taková osoba, jež schopna je v tomto novém způsobu vyučování tak se vzdělati, aby bylo-li by třeba, kdyby na př. některý učitel onemocněl, takovýto familias mohl jej zastávati.

7. Plat jak řediteli tak duchovnímu učiteli Kallinovi vyměřený poukazuje se od 1. dubna, jakkoli téměř koncem dubna do Telče přišli, poněvadž již v březnu byli jmenováni, u c. k. komorního platebního úřadu, kde koncem června první kvartál mohou si vybrati.

---

[1]) 5tens. Verstünde sich von selbsten und fordere es die Natur der Sache, daß der Vortrag dieser neuen Lehrart der deutschen Schulen in der deutschen Sprache bestehen müsse; nachdeme aber in Teltsch die Mund-Art mehr böhmisch als deutsch wäre, so erheische es freuhlich die Nothwendigkeit, um der Jugend diese Lehre begreiflich zu machen, sich hiezu auch der böhmischen Sprache zu bedienen; doch aber dergestallten, daß die teutsche immer vor jener vor-chlagen und auf selbe das Haubt-Augenmerk zu tragen getrachtet werden sollte.

Na konci svého přípisu ukládá gubernium, aby ředitel od každého do školy docházejícího dítka, úplně chudé a nemajetné vyjímajíc, týdně jeden groš školného vybíral a po uplynutí každého měsíce s přiložením výkazu konsignačního zasílal. Rovněž tak má býti uloženo tamnímu učiteli, že nemá od dítek, jež vyučuje, školné pro sebe vybírati, nýbrž že je mu spokojiti se s platem 34 zl. 14 kr.

Na konci připojujeme v doslovném znění instrukci pro ředitele a učitele jakož i předpisy pro žáky telecké hlavní školy, a konečně notu ředitele brněnské normalní školy Mehoffra týkající se školy telecké a rozvrhu hodin.

Instruction für den Direktor der Teltscher Haubt Schule.

Biß zu Bestimmung eines Oberaufsehers, welchen für jetzo die k. k. Schul-Commission anzustellen, dann zu benennen für unnöthig findet, hat Herr Director Eckel vermög gegenwärtigen Maaß-Regeln, dann Puncten sich zu verhalten und solche auf das genaueste in Erfüllung zu setzen, dann auf das pünktlichste zu beobachten.

1mo. Sämmtliche Lehrer der Teltscher Haubt Schule und aller deutschen Schulen in der Stadt und den Vorstädten stehen unter der Aufsicht des Direktors und haben dessen Anordnungen und Erinnerungen gehorsamlich zu befolgen.

2do. Theilet ihnen derselbe die Lehrgegenstände ab, bestimmet vornämlich in der Haubt-Schule, was und wie viel jeden Monat soll gelehret werden, er untersuchet, wie seinen Anordnungen nachgelebet werde. Er muß besonders in der Haubtschule Achtung geben, daß die Lehrer zur bestimmten Zeit erscheinen, zu lehren anfangen und nicht eher, als zur bestimmten Zeit abgehen.

3tio. Er muß über die Schulzucht und alles das, was deshalben vorgeschrieben ist, Hand halten, den Lehrern keinen Exceß gestatten, alle Monate muß er mit denen Schul-Lehrern der Haubt-Schule Schulberathschlagungen halten, untersuchen, was im abgewichenen Monate geschehen ist, und bestimmen, was in dem folgenden geschehen solle. Er veranstaltet die halbjährige Prüfungen am Ende der Schulkurse, versezet die Schüler in höhere Klassen oder läßt sie nach Gutbefinden in denen bleiben, wo sie noch zu lernen nöthig haben. Bey ihm müssen sich auch die Schüler zuerst melden, welche in die Schule sollen aufgenommen werden, ohne sein Vorwissen dörfen die Lehrer niemanden aufnehmen. Er sammlet die Katalogen von den Lehrern sämmtlicher unter ihn gehörigen Schulen und erstattet davon an die Schulkommission Bericht.

4to. Unterweißet die Kandidaten zu Schulämtern, auch die zum geistlichen Stande, in dem allgemeinen, das ist: in den Hauptstücken der Lehrart und bestimmet den Lehrern der Hauptschule, was sie bey dem Unterrichte dieser Kandidaten in einzelnen Lehrgegenständen zu thun haben.

5to. Auf die Lehrer der Haupt Schule hat er vorzüglich ein wachsames Auge haben und wochentlich wenigstens zweymal nachzusehen, ob jeder das ihm bestimmte vorschriftmässig befolge.

6to. Er besuchet die Schulen in der Stadt, jede monatlich, in den Vorstädten aber quartaliter einmal, verfasset über den Befund ein Protokoll, berathschlaget hierüber mit denen Lehrern der Haupt Schule und überschicket es als dann mundirter ein solches der Schul-Kommission.

7mo. Er prüfet die Schüler und auch die zu Schuldiensten sich meldenden und in der Hauptschule praeparirten Kandidaten, welche allerseits, das ist sowohl Schüler als Kandidaten zu Schulbedienungen, wenn sie aufgenommen werden wollen, sich ohnehin bey ihme Direktor zu melden haben.

8vo. Er giebt auf deren Bezeigen und Fleiß während der Präparation Achtung, er unterschreibt die Attestaten, welche aber allemal zur Approbation der k. k. Schul-Kommission einzusenden sind.

Brünn, den 10. Junii 1775. De Wille.

(P. d.)

Hospodářsko-socialní.

Zajímavý pokus o svépomoc v opatřování životních potřeb učinili učitelé na Olomoucku, založivše si svůj spotřební spolek pro učitelstvo a úřednictvo. Popud vyšel od učitelské jednoty olomoucké, popud vzdálený však prý od úřadů, které slíbily spolku také pomahati ke zboží. Překvapivou zvláštností jest, že zřízen spolek dvojjazyčný; za sídlo zvoleny české Hodolany, aby se uniklo vlivům olomoucké radnice.

Dostane-li se takto účastníkům nějaké pomoci, každý jim toho zajisté popřeje. Ale vzhledem k obecnosti jsou všecky takové stavovské náhražky řádného vyživování občanstva vůbec — pro železniční zřízence jsou zvláštní opatření, pro horníky, pro dělníky ve zbrojních továrnách a kdoví pro koho ještě — křiklavou obžalobou neschopné německé byrokracie, od ministerstva až dolů. Jakoby všichni ostatní občané středních a nižších stavů neměli práva na živobytí! Pořád se ohlašuje, že vydržíme, a hned spolu s tím, čeho všeho není, zatím pak v novinách proskakují zprávy, co kde nahromaděno a zničeno.

Tajemno ukrajinských dodávek obilí, ovšem nedošlých, poněkud objasnil jeden (německý) účastník rekvisicí. Obilí svezeno na vývoznou stanici spousty, ale když nebylo do čeho jich dáti, vysypány prostě kolem nádraží na zem, tak že tu povstaly celé hradby z obilí, které ovšem nejsouc nijak chráněno, zhnilo nebo porostlo. To byl příděl pro Rakousko. Příděl pro Německo nejen byl svezen, nýbrž také odvezen, jelikož tam odtud přišlo vše, čeho k naložení obilí třeba, nejen vozy, nýbrž i měchy a jiné nádobí.

Doprava živého dobytka k vojsku opět a opět byla kárána: dobytek, bez toho nevalně vykrmený, nechá se po celé týdny ve vozech bez potravy i nápoje, tak že na místo dojdou zdechliny nebo kostry. Proč se dobytek neporáží na místě odvodním a nerozesílá chlazené maso — vždyť jsme je dříve chtěli bráti až z Argentiny — sotva kdo pochopí.

Mezi českými agrarníky a socialisty jsou ostré novinové půtky o záležitostech výživy. Socialistická soustava, jak nyní v Rakousku se provádí, selhala a selhává venkoncem, i hledá se vinník v zemědělcích a ohlašuje proto nutnost zostřeného třídního boje. Zemědělci ovšem se brání, i tam, kde skutečně vinni jsou, svalujíce jinak právem vinu na chybnou soustavu kollektivního opatřování. Místo aby se klidně uvažovalo, jak společné tísni teď i příště čeliti, kují se odtud zbraně nových bojů, bratrovražedných bojů, jimž nejde o to, jak by se stala náprava, nýbrž o moc a násilí stran, tedy ne o práci výrobnou a vyrovnavací, nýbrž o to, kdo s koho. Prazvláštní to pacifismus!

Nejistota poměrů politických zdá se ochromovati, aspoň u nás, i přípravy hospodářské pro blízké příští. Německý velkokapitalismus ovšem jde svou cestou, věda, že on se do všech nových poměrů vpraví

ejsnadněji, an nebude záviseti na státních útvarech, nýbrž ony na ěm. Čteme, že i naše banky, jsouce penězi přesyceny, kupují tu a im pozemky a továrny, vznikají některá podnikatelská společenstva, le je toho příliš málo; jmenovitě podnikatelství t o v á r n í ostává ozadu, jako dosud. Když už se holduje passivismu v politice, v hospodářství byla by to špatná příprava na budoucí samostatnost.

Úřední zprávy o l e t o š í ú r o d ě v Rakousku znějí spíše chlácholivě nežli spokojivě. Hlavní potravina, podzimní zemáky, ovšem jsou eště v zemi a dávají dobrou naději. Jinak zdá se úroda podprostřední, le nikoli špatná. Kromě nepříznivého počasí působily tu známé válečné říčiny: menší a špatnější výsev, nedostatek hnojiva a nedostatečné bdělání vůbec.

Tato poslední okolnost měla by, jak zde už upozorněno, poněkud chlazovati nadšení pro bezohledné rozkouskování a přidělování půdy. Máme-li se co nejvíce sami uživiti, nutno dáti půdě, čeho žádá, a tím est hlavně pečlivé obdělání, ku kterému náleží nejen chut, nýbrž i as a schopnost; toho všeho každý nemá, a proto jest neodpustitelnou ehkomyslností žádati pro každého otce rodiny, ať úředníka, ať dělníka, olnosti.

Se zahradami u t. ř. rodinných domků jest věc táž, a již vyzkoušená. Jděte takovou čtvrtí, co spatříte? Zahrady pěkně upravené, stromoví atd. pečlivě pěstované vedle zanedbaných, odkud hmyz rozšězá se po okolí. Vysvětlení jest prosté: Ti, kteří chtějí ze zahrad něco míti a sami na pěstění jich nemají kdy ani znalosti, najmou si — zahradníka; ti druzí nechají všechno růsti „po anglicku“. Není pak é drahé půdy škoda?

*

Nedávno teprve byla dokončena dávno před válkou začatá stavba d r á h y A m u r s k é, nejvelkolepější to po dráze sibiřské železnice ruské. Jejím východištěm je stanice Kuenga mezi Nerčinskem a Strjetenskem. Trat běží napřed k severovýchodu a vystupuje mezi oběma zřídly řeky Amuru v pohoří zabajkalském až do výše 850 m a řeky Penkovaje, pak se obrátí směrem ke Keraku, k pohoří Njukša, prořízne výběžek pohoří Jablonojského tunelem 960 m dlouhým a vede přes Taldan a Gondatti k řekám Seji a Bureji, jež překročuje na mostech 815 a 550 m dlouhých, a dále do Aleksejevska. Na cestě tam proráží dráha v tunelu 1591 m dlouhém, nejdelším na celé trati, Malé pohoří Chinganské. V části další až ke konečné stanici v Chabarovsku je ještě jiný velký tunel 1300 m dlouhý mezi řekami Birou a Chinganem a 300 m dlouhý tunel Oblučský, jenž při stavbě působil zvláště velké obtíže, jakož i mohutný téměř 25 m vysoko nad údolím se pnoucí viadukt. Dráha Amurská má celkem 8 tunelů v celkové délce 5062 m. Její čtyry odbočky, z nichž nejdůležitější, do Blagověščenska vedoucí, 102 km dlouhá trat se u Paškova přibližuje až na 16 km řece Amuru, mají dohromady délku 245·5 km. Nedaleko poslední stanice Chabarovska překračuje dráha řeku Amur na mohutném 2227 m dlouhém mostě, jenž má 18 oblouků 123·5 m dlouhých. Celkový

náklad na dráhu Amurskou obnášel asi 900.000 milionů korun, tedy jeden kilometr asi 410 000 K.

Význam dráhy je veliký jednak pro účely kolonisační, jednak že otevře světu přístup k netknutým pokladům v zemi. Strategický význam proti Japonsku ovšem za nynějších poměrů sotva stojí za řeč, naopak, možná teď velice prospěje tomuto.

*

Dle církevního zákonníku, římským Stolcem nově vydaného, všeobecné právní podmínky, aby někdo mohl býti jmenován kanovníkem, jsou obsaženy v kanonu 404 § 1. „Canonicatus episcopus conferat sacerdotibus, doctrina vitaeque integritate praestantibus. § 2. In canonicatuum collatione ceteris paribus ratio habeatur illorum, qui doctores in sacra theologia vel jure canonico renuntiati fuerint in aliquo athenaeo vel laudabiliter ministerium ecclesiasticum aut magisterium exercuerint, firmo praescripto can. 130 § 2.“

Uvedou-li se ještě oba odstavce kanonu 130, bude pohromadě všechno, co právo církevní předpisuje o jmenování kanovníků.

Zní pak kanon 130 takto: § 1. „Expleto studiorum curriculo sacerdotes omnes, etsi beneficium paroeciale aut canonicale consecuti, nisi ab Ordinario loci ob justam causam fuerint exempti, examen singulis annis saltem per integrum triennium in diversis sacrarum scientiarum disciplinis, antea oportune designatis, subeant secundum modum ab eodem ordinario determinandum. § 2. In collatione officiorum et beneficiorum ecclesiasticorum ratio habeatur eorum, qui ceteris paribus in memoratis periculis magis praestiterunt“.

Jsou tedy církevní zákony při udělování kanovnických míst hodně „demokratické“; neboť podmínky nutně žádané jsou pouze tři: stav kněžský, vynikající věda, vynikající bezúhonnost života. Má sice ještě biskup bráti ohled na doktorát nebo zdatnost v církevní službě či učitelském úřadu nebo prospěch při zkouškách, — ale to vše jest již vybírání mezi způsobilými a vhodnými. Slovo „ceteris paribus“ v § 2. can. 404 naznačovati by mohlo, že „ohledy“ jiné se nevylučují vedle výslovně uvedených ohledů. Nejmenuje se tedy nutnou podmínkou ani šlechtictví ani příslušnost do diecese ani jisté stáří. Stačí věk nutný ke stavu kněžskému, kterýž naznačen je v kánonu 975 čtyřiadvaceti roky. „Ne conferatur presbyteratus ante annum vicesimum quartum completum“. V uvedeném již druhém § kánonu 130 předpokládá se možnost býti dle všeobecného církevního práva farářem anebo kanovníkem i před ukončeným třetím rokem po vysvěcení. Pouze má-li z kanovníků již jmenovaných vybrán býti někdo za kanovníka poenitentiára (zpovědníka), tu odporučuje nový církevní zákonník dovršený rok 30tý. „Expedit praeterea, ut canonicus poenitentiarius aetatis annum tricesimum expleverit“ (can. 339 § 1.)

Všeobecně platné církevní podmínky mohou ovšem býti doplněny zvláštními ustanoveními.

Takové zvláštní podmínky pro dosažení kanonikátů staví žádost českého a z části i německého kněžstva arcidiecese olomoucké, kte-

rážto žádost podána byla v červenci kníže-arcibiskupu kardinálu Skrbenskému, metropolitní kapitole v Olomouci a ministerstvu osvěty a vyučování ve Vídni. Žádost podepsalo 1008 kněží.

Tyto podmínky znějí: 1. Všechny kanonikáty buďtež přístupny všem; 2. kanonické obročí budiž udělováno těm, kdo v arcidiecesi aspoň 15 let pracovali, vynikají vědomostmi v bohosloví, obratností a zkušeností v duchovní správě, jsou činnými veřejně, mocni obojího jazyka slovem i písmem a mají vlastnosti, požadované pro obročí od kanonického práva; 3. kanonikáty buďtež udělovány příslušníkům obojí národnosti v poměru k počtu k n ě ž s t v a, jaký vykazuje každá národnost v arcidiecesi.

První z těchto podmínek zní sice velmi „demokraticky“, ale jest velmi omezena bodem druhým. Smysl první podmínky jest pouze vyloučiti nutnost šlechtictví. O to vlastně jde v celé žadosti. Podmínky v bodě druhém uvedené sotva mohou býti všechny míněny jako naprosto souborně nutné. Nezdá se býti úmyslem kněžstva žádati, že by se nikdy nesměl státi nikdo kanovníkem před rokem 38 či 40, kdo by nebyl veřejně činným, kdo by 15 let v arcidiecesi nepracoval, kdo by i písmem nebyl mocným obojího jazyka.

Vysvětliti možno tyto požadavky kněží za nynější doby, kdy dle posledního katalogu z roku 1917 ze 7 šlechticů kanovníků pouze jeden jest rodem z arcidiecese a snad ani jeden z ostatních v arcidiecesi nepracoval, kdy mnozí z kanovníků češtiny neovládají slovem, tím méně písmem. Ale kdo ví, nebyla li by snad v brzkých dobách nutnost takové důkladné i písemné znalosti na př. němčiny některému, jinak velmi vhodnému kandidátu českému velkou překážkou!

Nynější kníže-arcibiskup kardinál Skrbenský vyslovil se k deputaci, že má se bráti zřetel na národnostní složení arcidiecese, tedy l i d u, a jazykovou způsobilost uchazečů, ale že třeba ještě jednání mezi Sv. stolcem a c. k. vládou. Zde mínil především výsadu šlechtictví.

O odstranění výsady šlechtictví mnoho pracoval arcibiskup Dr. Theodor Kohn, kterýž jak nyní veřejnost se dovídá, obdržel r. 1897 i souhlas Apoštolského stolce. Přípisy kardinála Rampolly z r. 1897 znějí:

Nejjasnější a nejdůstojnější Pane! Co Slovutnost Tvoje v dopise mi dne 9. srpna roku minulého zaslaném o šlechtickém právu ku získání kanonikátu při metropolitním chrámu olomouckém si dovolila sděliti i co od samé kapitoly pro i proti téže výsadě vyloženo i vypracováno bylo, bylo na rozkaz Sv. Otce ku zkoumání svěřeno zvláštní radě, složené z kardinálských Eminencí sv. ř. c. t. Eminence pak otázku už dávno přetřásanou znovu rozebrati neváhali. Když tedy doklady předložené dobře a bedlivě uváženy a důvody ze všad uvedené řádně projednány byly, stalo se svatému shromáždění jasným, že na základě kapitoly se vůbec šlechtictví nepožaduje, aby kdo ty kanonikáty obdržel. Proto všichni, beze vší výjimky církevní mužové, kteří jinak se vykáží vlastnostmi od práva označenými, mohou se ucházeti o obročí onoho metropolitního chrámu, ať již volí kapitola, nebo král jmenuje. Rozhodnutí toto všech kardinálských Eminencí

ráčil Sv. Otec ve slyšení ze dne 7. t. m. schváliti a potvrditi. Než Sv. stolec si přeje, aby kapitola při volbě[1]) kanovnické, když by ostatním požadavkům vyhověno bylo, neopomněla dáti přednost mužům církevním, kteří šlechtictvím nadáni jsou. Slovutnosti Tvé zcela oddaný M. kard. Rampolla v. r. V Římě, dne 15. května 1897.

Nejjasnější a nejdůstojnější Pane! Dopisem svým, zde připojeným zpravuji Tvou Slovutnost o rozhodnutí v otázce šlechtického původu pro nabytí kanonikátů onoho metropolitního chrámu. Co pak se týká kanovníků nesídelních jest povinností mou Tobě oznámiti, že Sv. stolci se nevidí nesnadným je vůbec zrušiti, ovšem beze škody těch kteří ve skutečnosti je už mají. Aby však nevznikly obtíže, považuji za včasné, aby Slovutnost Tvá se doradila s vládou v záležitosti tohoto zrušení, které sama vláda kdysi navrhovala. Bude mi velmi milým, když při vhodné příležitosti, co o záležitosti světská moc nyní soudí — cokoliv od Tebe by vyřízeno bylo, připomeneš za tím účelem, aby Sv. stolec rozhodl, co v Pánu usoudil v záležitosti vzniklé. Zatím však Sv. Otec se rozhodl uděliti kapitole právo zpříma voliti kanovníky sídelní, jen kdyby skutečně nesídelní neměli vlastností od práva anebo od stanov označených, — anebo mezi kanovníky sídelními sami svobodně býti nechtěli. Slovutnosti Tvé zcela odaný M. kard. Rampolla v. r. V Římě, dne 17. května 1897.

Byly-li od roku 1897 arcibiskupem Dr. Kohnem či někým jiným další kroky podniknuty a s jakým úspěchem či neúspěchem, toho se veřejnost širší nedovídá. —

Uveřejňujíce tuto zprávu z Olomoucka nám poslanou nemáme dále co podotknouti, leda snad to, že podle všech jiných zpráv naděje skládané kdysi v kanovníky nešlechtické a české splnily se měrou velmi skrovnou: málokterý z nich použil bohatých příjmů svých na zmínky hodnou podporu veřejných podniků českokatolických, jmenovitě toho, jenž nyní jest nejdůležitější, českokatolického živořícího t i s k u. Nemluvíme tu pro domo nostra, totiž ve věci podniků našeho závodu, který na žádné mecenášství nepočítá, ale co do š í ř e n í dobrého lidového čtiva není snad přece příliš čestným skutek, že z celé olomoucké kapitoly s okolím byl po léta nejlepším odběratelem naším (kromě 2—3 kněží nekanovníků) arcibiskupský — komorník. Budiž prominuto, že se tu odhaluje obchodní tajemství — snad olomoučtí knihkupci mají lepší zkušenosti — ale bona a beneficia ecclesiastica jsou trochu také předmětem zájmu veřejného. Nemá-li těch olomouckých býti lépe používáno, tedy raději ať se uvedou na míru portionis c o n g r u a e, aby nebylo toho nepoměru a vznikajících odtud jednak nezřízených, kavalírských i nekavalírských ambicí, jednak stížností a ostud.

---

[1]) Je totiž zavedeno, že nové kanovníky buď panovník jmenuje nebo kapitola volí, dle toho, zda místo bylo uprázdněno v měsíci lichém či sudém. Když v letech osmdesátých m. s rozhodnuto, že i nešlechtici mohou se státi kanovníky, domluveno p r ý, že z pravidla panovník bude jmenovati nešlechtice, kapitola pak voliti šlechtice. P. red.

Věc dopisem probíraná týká se nejen těch kterých míst a osob, nýbrž i zájmů církevních a prasmutných socialních poměrů kněžstva vůbec. O těchto bylo by pojednati obšírněji, již se stanoviska čistě lidského, ale jsou to věci choulostivé, a pouhým naříkáním se nespraví.

*

Hádanka. Dr. Zvěřina napsal ve Kmeni: Francie „zbavila se blízy v začátcích — Jaurès padl výstřelem nepříčetného individua, Francie, řítící se vstříc tolika nebezpečím, oddychla si po prvé alespoň zde“.

Z toho prudký spor mezi Právem lidu a Kmenem (F. X. Šaldou). Tento píše, že Zvěřina „na české poměry nijak a nikde toho případu neobracel a ani přímo ani nepřímo vraždy politické neschvaloval“.

Tedy hádanka: Schvaluje se onou větou vražda Jaurèsova či neschvaluje?

Jest nejvyšší čas, aby rozumnější lidé si uvědomili, že v nelidském a nekřesťanském běsnění národnostním lidstvo jižjiž ocítá se dle známé stupnice tam, kde přestává nationalismus a začíná barbarství se zvířectvím.

Politický a vojenský.

Rakouská politika se zatím nezměnila; bohužel!

Mluví se opět o federalisaci říše. Jeden z nejlepších ministrů, které Rakousko kdy mělo, známý národohospodář Schäffle napsal již 1872: „A přece jsem přesvědčen a nenechám si to ze sebe vyrvati (herauskreuzigen), že v Rakousko-Uhersku jen federalismus němectvu stejně jako masse evropského lidstva jest prospěšný; neboť nevyhnutelný jinak rozklad Rakouska vydá Evropu půlstoletému pustošivému boji mezi germanismem a slavismem, jehož příslušníci jsou v mocnářství spolu pomícháni (wüst durcheinandergequirlt).“

Schäffle arciť byl cizozemec; rakouskoněmečtí státníci mívají jinou perspektivu.

Anglie uznala nad to samostatný československý stát, zahraniční národní radu (Masaryk, Beneš atd.) za jeho zástupkyni a všechny ty Čechoslováky, kteří kdekoli a jakkoli proti Rakousku bojují, za jeho příslušníky. Prohlášení to má zatím tolik do sebe, že svět o Čechoslovácích, o nichž dosud jistě málo věděl, aspoň čte a mluví. Nátlakem oněch zástupcův asi vydáno proto, by českoslovenští vojáci, bojující v řadách dohody, čtyrspolkem byli pokládáni za řádné vojsko a nikoli za přeběhlíky, po př. zrádce, již by upadnouce v zajetí dle toho byli trestáni. Aby je také čtyrspolek za válečníky uznal, toho ovšem dohoda zatím nedosáhne, i kdyby repressaliemi se toho domahala, což ostatně pravdě nepodobno, neboť protiodveta na zajatcích anglických atd. by bolela víc. A pak — nemožno si pomoci — „zrádce“ ani u toho vojska, kterému zrádné služby koná, mnoho neplatí, nanejvýš tolik, kolik služba jeho vynáší. Aby zástupcové oni byli připuštěni také k mírovému jednání, jak Anglie slibuje, muselo by tuze mnoho ještě předcházeti, totiž tolik, aby Anglie & co. mohla diktovati, kdo smí či nesmí k mírovému stolu zasednouti, t. j. diktovati mír.

Je tu zas jednou viděti, čím se národové v „kulturním“ světě stávají známými a slavnými: válkou, zabíjením. Českému národu již jednou taková sláva přišla draho, za husitismu. Tentokrát nebude snad **tak** zle, ale tuze dobře asi také ne.

Němečtí naši krajané nám tyto i jiné „velezrady“ pořád nastrkují, nedovedouce si domysliti, jak nešikovně se tím řežou do vlastního masa. O n i sami Rakouska nezachrání, a t a k t o teprv ne.

Když onekdy v l a š t í l e t c i poprvé navštívili V í d e ň, shazovali letáčky, kde mezi jiným také stálo: „Liebe Wiener, man sagt, ihr seid intelligente Leute“. Pan Kuh napsal o tom Prager Tagblattu: „Welcher Erzspitzbube, welcher tückische Galgenvogel muß es gewesen sein und mit wieviel Strafschüßen verdient er wegen Geheimspionage bedacht zu werden, wenn er eine Nachricht zur Entente hinüberschmuggelte, die selbst hier und bei den Mittelmächten kein einziger bis zum Generalstabschef wußte, nämlich: daß die Wiener intelligent sind“!?

Jen jako vzpomínku zaznamenáváme, co 6. kv. 1848 prohlásil Palacký, také jako projev Českého národního výboru: „... nejsme ani dosť nevěrni ani dosť nedomyslni. Víme zajisté dobře, že naše země ležící uprostřed evropské pevniny nemohla by ani sama o sobě ani spolu s Moravou a Slezskem obstáti na délku co stát zcela neodvislý“.

Časy se arci změnily. Německé noviny nám neúnavně dokazují, jak jsme se v Rakousku pod německou vládou zvetšili, kolik máme škol, bank atd. Jako by nám o n i něco byli na to dali!

Ale něco jiného. Jako na potvoru, jak se říkává, právě Lidové noviny (č. 224) otiskují přeložený „dopis“ vídenského obchodníka Davida S. brněnskému kollegovi Aronu B. a v něm o Češích toto: „Obchodují nejraději s námi a my se s nimi dohodneme spíš než oni mezi sebou ... Arone, jak je Bůh nade mnou, kdyby snad se měl utvořit ten český stát, nezůstal bych ani hodinu ve Vídni a stěhoval bych se na Moravu. My bychom dovedli celý ten stát koupit. Nikomu jinému by ho Češi neprodali“.

*

Jednáno o úředním z a s t o u p e n í V a t i k a n u u č í n s k é v l á d y. Francouzská vláda odvolávajíc se na smlouvu z pol. min. století, dle níž jí náleží ochrana katolíků v Číně, prý překazila přijetí papežského nuncia.

V evropských státech nunciové u monarchů nemají vlastně stejného postavení k vládám jako jiní vyslanci; zvláště úloha nuncia vídenského po zavedení dualismu jest politicky omezená.

Jinak má se věc v jiných dílech světa, kde význam těchto prostředníkův jest velmi důležitý. Ubohá Čína jest jako do nedávna Turecko loutkou, třebas loutkou obrovskou, v rukou cizích velmocí. Francie, jíž „antiklerikalismus není zbožím vývozním“, vytlačena zatím z katolického protektorátu v Turecku, nechce se ho vzdáti v Číně; možná, že zatím je pro katolíky v Číně dobře tak, neboť ustavičné nepokoje a převraty ohrožují tam i dílo missijní, jež uhájiti zástupci papežskému by snad nebylo vždy možno. Francii ovšem nejde o katolictví, nýbrž o francouzský vliv, kdežto zástupce papežský dbal by o zájmy missií všech národností bez rozdílu a snad by zachránil i pronásledované missie německé.

Při té příležitosti psáno o větší povolnosti Vatikanu k Francii, an by prý rád opět s ní navázal diplomatické styky, a vůbec o vzrůstajícím sklonu k dohodě.

Lze o tom důvodně pochybovati, jelikož není příčin k opuštění dosavadní nestrannosti. Že papež odsuzuje bezohledný chauvinismus francouzských katolíků, viděti ze zprávy o rozmluvě jeho s pařížským kard. Amettem, který — dle známé fraze — prohlásil, že jest především Francouzem, načež papež ostře odvětil, že především má býti katolickým a apoštolským knězem.

*

Přelíčení s vrahy arcivévody Františka Ferdinanda podle úředních zápisův uveřejněno v „Archiv f. Strafrecht u. Strafproceß" a také ve zvláštním otisku od prof. Pharosa v Berlině. Berlinský univ. prof. Kohler napsal úvod, v němž dí: „Víme nyní také, že tu působily mezinárodní mocnosti, mocnosti, které i jinak v této válce hrály nejzhoubnější úlohu . . . Byl to Velkoorient, francouzská zednářská lóže, která vystrkovala svá tykadla všude, kde šlo o zničení církve, o podkopání monarchického smýšlení, o uvolnění státní moci . . . Velkoorient chtěl zde nasaditi páku, aby z tohoto bodu katolické Rakousko a s tím germanský stát rozbil . . . K nejkormutlivějšímu náleží, že činem pověřeni právě lidé mladí, zcela nezralí".

Velkoorient má v mocnářství členy, ba velmi vlivné členy, mezi Čechy však asi náramně málo. Z Vídně a zvláště z Pešti by tedy neměli tolik o velezrádcích pokřikovati k nám, zvláště z Pešti ne, ježto maďarská hospodářská politika naproti Srbsku pracovala s Velkoorientem v dojemné svornosti k válce.

*

Cadorna — Conrad!

Jeden dostal prý se před válečný soud, druhý mezi hrabata. Tak s lidmi zahrává „osud".

*

Účast americká přece jen překvapila a hrozivé události v Rusku poutají u Německa víc než pouhou pozornost. Nehotovost nových pohraničních států, Polska i Ukrajiny, zaviněná také všeněmeckou rozpínavostí, neposlouží jistotě od východu.

Vláda bolševická octla se ve válce s bývalými spojenci Ruska, jimž ovšem sama čeliti nedovede. A i kdyby padla a nastoupila jiná, i ta bude při té straně, která ji k sobě připoutá, třebas i násilím; dohoda neutrality ruské neuzná. Válka opět rozšířena.

*

O námořním tanku, bratru to obrněného pozemního křižníku, jenž se nedávno objevil v jednom rakouském přístavě, oznamují se tyto zajímavé podrobnosti:

Jeho úlohou je přelézti barikády, postavené před nepřátelským přístavem a vniknouti do přístavu samého. Tyto barikády tvoří mohutné kmeny o průměru 50 cm, jež hezky uspořádány a spojeny

několika řadách plovou na moři tak daleko kam až sahá obvod námořní pevnosti. Mají dvojí úkol: zameziti lodím na povrchu příjezd do uzavřeného obvodu a v rozličných hloubkách zavěšenými sítěmi, ocelovými kruhy a měděnými smyčkami překaziti i ponorkám možnost přikrásti se do přístavu pod vodou.

Námořní tank je velmi lehký motorový člun, jenž plave plocho na vodě. Stěny o málo tlustší než plátky, jimiž se vykládá nábytek, a opatřeny jen nejnutnějším plechovým obalem. Uvnitř není než elektrický motor o desíti koňských silách, jenž pohání lodní šroub. Není tam nic zbytečného ani materialu těžkého. Jiný motor o 15 koňských silách je spojen řetězy se čtyrmi koly, jež jsou na přídi a v zadu upevněny a mezi sebou též „nekonečnými“ řetězy spojeny, tak že se může tank pohybovati též housenkovitě podobně jako tank pozemní, jen že je celá soustava nepoměrně lehčí a články řetězu jsou ve vzdálenosti 70 cm od sebe opatřeny silnými kovovými trny. Na pravo a na levo visí na čluně dvě torpeda ve velmi lehkých rámcích, každé vloženo jen ve trojích kleštích. Stačí jen zdvihnouti páku a torpedový stroj se uvede v pohyb. Na moři torpedoborec doveze tank až co nejblíže k válečnému přístavu, pak jej spustí na vodu a na této pluje tank jako motorový člun rychlostí 6 km za hodinu. Není ho slyšeti, protože motor pracuje zcela potichu, též mlha jej chrání, tak že ho neviděti. Když připlul až k samým kladám, spustí se motor, jenž pohybuje zařízením housenkovým, trny řetězů zachytnou první kládu a tank vyleze pomalu na barikádu, přeleze ji a pluje k barikádě další.

Tank, jenž se přiblížil našemu přístavu, byl zachycen reflektorem hned u první barikády. Dříve ještě než se posádka sestávající ze čtyr mužů mohla rozhodnouti, co dále počíti, padla rána a pozorovatel hlásil, že tank byl trefen. Nehýbal se a po chvíli se potopoval. Mužstvu nezbylo než čekati, až pro ně přijedou, což se též hned stalo. Pak vyzdvižen tank. Hybné vedení bylo výstřelem poškozeno, ale motor i řetězový stroj byly aspoň potud nepoškozeny, že odborníci mohli zcela dobře posouditi celé zařízení. Dle výpovědi zajatých předpokládá se, že se posádka vždy dostane do zajetí. Podaří-li se přelézti barikády, vyhledá se nějaká velká válečná loď v přístavě, aby se torpedovala. Ujdou-li obranné střelbě, čeká na ně zajetí, protože při nepatrné rychlosti člunu není na útěk ani pomyšlení.

*

Filosof Gomperz o právu silnějšího píše v díle „Philosophie des Krieges“ (1915) dí, že nemáme práva historické události souditi týmže měřítkem jako mravní jednání bližních. O mravní hodnotě dějinných skutků rozhoduje úspěch. Co vedlo k vítězství, bylo v historickém smyslu dobrým. Silnější je proto v právu a netřeba se mu pranic ohlížeti na zaručená práva jiných. Výbojná válka je podle toho dovolenou. Vede-li se válka taková, nemusí býti vlastní příčinou její věc spravedlivá. Oprávěnou je válka, vede-li se v zájmu národním „und überdies unter solchen Umständen, dass bei richtiger Beurteilung der Machtverhältnisse die siegreiche Wahrung dieses Le-

bensinteresses mit vernünftiger Wahrscheinlichkeit vorgesehen werden kann" (138.) Národ, který vede válku, nemá uvažovat, zda věc jeho je dobrá; povinností jeho jest, aby ji dobrou udělal, t. j. aby zvítězil. Úspěch rozhoduje. Kdo zvítězil v boji, dokázal svou zdatnost a vyspělost, proto má mít volnou cestu. „Pokud lidské poznání sahá, zní tvrdý zákon jak přírody tak i dějin: Zvítězit má, kdo zvítězit může — dovednější, šťastnější, silnější! Nikoli z vítězství, jež měla být vybojována, nýbrž z vítězství, jež byla skutečně vybojována, skládají se uplynulé dějiny a budou se budoucí dějiny skládat" (246.) Smysl dějin může teprv potomstvo ze skutečných událostí vyčíst. Tvrdým a neuprosným je dle G. rozsudek dějin, že prospěšným bylo, co se stalo, a co se nestalo, že se ani stát nemělo. „I to patří k tragice dějin, že posléze úspěch rozhoduje o oprávnění každé sebe horoucnější a šlechetnější snahy: dobrou, ve smyslu potomstva a lidstva, je věc, která vítězí trvale a konečně (dauernd und endgültig)".

G. neleká se pranic důsledků, vyplývajících z práva silnějšího. Nekleslo by tím lidstvo na stupeň tvorů mimo dobro a zlo? Národům schopným a šlechetným, ve válečnictví však slabším, mohl by být klidný vývoj zcela znemožněn. G. připouští, že by někdy i náhody mohly rozhodnouti boj mezi dvěma národy, ale přes to nemůže prý národ schopný trvale podlehnout a neschopný trvale zvítězit.

Záleží ovšem na tom, co kdo z dějin vyčte. A i kdyby v minulosti byl zákon ten platil a platnost si vynutil, je tím řečeno, že má mít vůbec platnost pro vždy? Z holých událostí nelze vyčíst zákona pro jejich posouzení; k tomu třeba vyššího mravního měřítka. Jako pantheista musí G. prohlásit, že vše, co se událo v minulosti, bylo dobré, protože bylo Bohem samým (pantheistickým) způsobeno.

Dr. Jos. Vrchovecký.

Ročník XXXV. Číslo 9.

HLÍDKA.

Hus a národní církev.

Píše Jiří Sahula.

Původ a opora Husova učení.

Předem budiž poznamenáno, že počátek století patnáctého varoval právě duchy nejbystřejší před pokusy o církev národní anebo jakoukoli částečnou. Ovšem papežská dvojice a pak trojice zdála se lákavou příležitostí k odpoutání od velikého tělesa církve obecné. Ale vůdčí hlavy nepodlehly dobrodružným svodům; hodnotily střízlivě a věcně výhody, jaké plynuly z křesťanské vzájemnosti národů; předvídaly, že trhání staletých svazků by vedlo k státním otřesům dosahu nedozírného. Proto heslem vynikajících politiků i theologů nebyl rozkol, nýbrž reformace, uzdravení celého chorého těla. Spíše můžeme stopovati snahy některých politických skupin po hegemonii nad veškerým katolictvem než pokusy zřetelně odstředivé.

Jestliže k odvážnému skoku se neodhodlaly ani silné autority tvůrčí, zkoumající bystře pásmo politiky evropské, tím méně mohl klásti základy skutečně reální k úspěšné národně církevní emancipaci mistr Hus. Apokalyptismus sváděl k chybám samého geniálního Milíče z Kroměříže. U Husa lze pozorovati apokalyptické sklony ještě silnější. Vřelý cit a náboženskou horlivost mistrovu provázejí různé apokalyptické předtuchy. Meditující Hus každou chvíli setkává se s přízrakem Antikrista, mistr věří v náplň doby tohoto démona, otravujícího a mámícího rodinu katolických národů vůbec, a proto usiluje, aby zhoubná moc Antikristova byla potlačena v katolictvu veškerém — netoliko v koruně české.

Představy o Antikristovi, apokalyptické šelmě a pod. sice mohly tu a tam mocně puditi k obrození mravnímu, ale porušovaly řetězec věcných dedukcí, překážely ve studiu faktické šachovnice církevně-politické. A pro muže, který by byl chtěl uvědoměle klásti základy k církvi částečné, nejpilnější kritické zkoumání spletitých mezinárodních vztahů tehdejších bylo úlohou nezbytnou.

Mělo-li Husovo vystoupení vésti k založení církve národní nebo jiné formy církve částečné, nestačily citové afekty; bylo potřebí pevnou rukou nastíniti kostru náboženské organisace nové, do které pak by se vdechl jarý život.

Kdo by byl chtěl v době Husově zakládati odloučenou obec náboženskou, býval by také nutkán k přemýšlení, jak provésti likvidaci řádů starých, aby se nová církev nerodila za příboje těžkých otřesů.

A jakých změn bylo potřebí k založení církve, kterou by bývalo možno zváti částečnou, buď národní neb aspoň státní? Vyslovené, svorné kacířství většiny obyvatelstva určité politické oblasti bývalo by nejdůraznějším znamením k utvoření zvláštní církevní společnosti; odluka od správní moci církve obecné by tu bývala nutným dozvukem změny víry. Církev částečná však mohla vzniknouti také převratem mírnějším: rozkolem administrativním, který by ovšem byl také znamenal průlom do obecné věrouky: popření papežského primátu anebo autority obecného církevního sněmu. Také bylo lze uskutečniti církev značky národní tím, že by se byly od ústředí církve obecné vymohly některé výsady, aniž by bylo došlo k úplné formální rozluce.

Stopujme nyní poměr Husovy akce k naznačeným možnostem.

Husovo úsilí o úpravu nauky a správy církevní mělo na zřeteli církev celou. Pokud se však mistrova nauka lišila od nazírání katolického podstatně, nebyla svedena k odchylkám působením svérázného kacíře nebo rozkolníka domácího. M i s t r č e r p a l o p o s i č n í n á z o r y v ý h r a d n ě ze zdrojů c i z o k r a j n ý c h; navazoval přímo na anglického Viklefa. Na poruchy církevního života a jejich příčiny díval se Hus zrakem Viklefovým i tehdy, kdy domácí poměry vybízely k samostatnější úvaze, k zaujetí hlediska čistě českého.

Dr. Sedlák, který nade vši pochybu jistě dovodil, že revoluční zásady Hus vesměs čerpal z Viklefa, dokládá k vyvrcholení Husova vývoje na venek (r. 1410): „Po celou dobu šestiletého boje mluví k nám z Husových spisův i z jeho jednání Viklef; neboť Hus nejen vypisuje z traktátů mistra evangelického, jakž nazývá Viklefa, nýbrž napodobuje ho i v jeho jednání, omluvách, útocích a p ř i v i n u t í

se k moci světské... Hlavní myšlenky nejsou plodem ducha Husova a Hus jich neměl z Milíče nebo Janova, nýbrž vážil je právě z Viklefa, jenž mu otevřel oči a jenž jej učil srozuměti Písmu, a odůvodňoval a objasňoval je zase myšlenkami i slovy Viklefovými. A většina článků kostnických, vyňatých ze spisův Husových, jest Husem doslovně vypsána z traktátů Viklefových".[1])

Jiné cizokrajné i české vlivy jsou podružné.

Již tyto okolnosti napovídají, že Hus neměl v úmyslu založiti zvláštní víru českou. Přirozeně by se naopak mohlo souditi, že se snažil věroučnou páskou připoutati své české přívržence k zámořským cizincům — viklefovcům. Hus ostatně také dobře věděl, že učení oxfordského mistra není napsáno jen pro některé národy, takové, které by hodlaly zaujmouti vůči obecné církvi odlučné postavení.

Zbytkům anglických viklefistů Hus projevoval netoliko lásku, ale i skroušenou úctu, hraničící se zbožňováním. Což ta odpověď Husova z r. 1411 na povzbudný list anglického viklefského kněze Richarda Wycha! Prý list Richardův sám by postačoval věrným Kristovým ke spáse, „kdyby jiné spisy jednotlivé skrze Antikrista jícnem (pekelným) byly pohlceny". Prý Hus neví, co by měl psáti Richardovi a ostatním bratřím. „Méně učený učenější poučovati nemohu". Prosí o přispění modlitby a děkuje, že „z blahoslavené Anglie . . . nabyly Čechy již tak velikých prospěchů". Projevuje ochotu v boji za evangelium i smrt vytrpěti, protože takového bojovníka Páně čeká oslava. Připojuje vroucí povzdech: „O, nejsvětější vytržení a oslavení! očekáváš Richarda s bratřími . . . Přijmiž i mne bídného, abych byl s bratry svými, kteří zákon Tvůj uprostřed pokolení zlého a cizoložného neohroženě vyznávají!" Kristus „nejmilejší bratře, dopřejž Tobě s pomocníky Tvými života v milosti nerušeného, abys mohl dlouhý čas žíti a ovce bloudící na cestu pravdy navracovati. Velice jsem se zaradoval, že Láska Tvá tak dobrotivou se nám osvědčila, spasitelně nás poučujíc".[2])

Z celé odpovědi Husovy vane nadšená úcta skromného žáka k znamenité autoritě učitelské, ačkoli list Wychův z r. 1410 obsahuje výhradně povzbudné projevy, jaké si mohl Hus vyčísti z tuctu jiných knih tehdy známých. Tak by byl neodpovídal cizinci český vůdce

[1]) M. Jan Hus, 371, 373.
[2]) Flajšhans, Listy z Prahy, 74—77.

náboženského hnutí, který by býval chystal pro svůj národ svéráznou nauku jako věno pro církev samostatnou.

Jméno Viklefovo stalo se mezi husity tak populárním, že jim bylo symbolem a heslem nejúčinnějších změn. Dva čeští studující (Mikuláš Fauliš a Řehoř z Kněhnic) přinesli r. 1406 do Čech z Anglie padělanou listinu oxfordské university, ve které se pravilo, že Viklefovo učení nebylo odsouzeno a že Viklef byl muž tak řádný a vynikající, že ani universita mu nezná rovného. Jakkoli ta listina byla padělkem, přece jen byla významnou charakteristikou českého náboženského hnutí. Viklefští horlivci snažili se totiž utvrzovati mezi svými přáteli mínění, že Viklefova nauka jest vlastně správným výkladem učení církve obecné, že viklefismus hodí se pro křesťanstvo všecko. Fauliš a Kněhnic přinesli do vlasti také kousek kamene z hrobu Viklefova; úlomek ten pak byl v Praze uctíván jako relikvie.[1])

V letech 1390—1410 bylo v českých rukou na sta svazků Viklefových spisů.

Mocný protektor viklefských Lollardů lord John Cobham de Oldcastel psal r. 1410 milci krále Václava IV Vokšovi z Valdštejna, aby statečně pravdu vyznával a ji hájil. Ježto list se týkal celé družiny Husovy, odpověděl sám Hus, že král provádí reformy ramenem světským (!) Také jiní Čechové psali „dobrému lordovi" o královĕ akci. Cobham byl přátelstvím českých viklefistů tolik nadšen, že 7. září 1411 poslal povzbudný list samému Václavovi IV, velebě jej jako vzor a zrcadlo králů![2]) Tak viklefská část Anglie hledala daleko za mořem úrodnou půdu pro setbu, která v domácích brázdách hynula.

Jak silně čeští radikálové lpěli na Anglii, patrno i z toho, že s velkym nadšením uvítány r. 1410 v Čechách „noviny skotské" (nova Scotiae); jsou to čtyři listy, v nichž jeden rytíř vypovídá zkaženému kněžstvu válku; jsou zde líčení blouznivá, fantasie prostomyslné a ubohé, které jistě již tehdy budily útrpný úsměv čtenářů nepředpojatých. Ale Sedlák ukazuje, že vliv „novin skotských" na okolí Husovo nebyl nepatrný.[3])

Také zápisky žáka Viklefova Viléma Thorpa o rozmluvě s arci-

[1]) Flajšhans, M. Jan Hus, 131. Petr z Mladenovic, Zpráva o soudu a odsouzení M. Jana Husi v Kostnici (v překladu Flajšhansově), 106—107. Sedlák, M. Jan Hus, 114—115.

[2]) Sedlák, u. d. 201—202.

[3]) M. J. Hus, 199. Staročeský překlad listů otištěn v přílohách, str. 189—196. Srv. Flajšhans, M. J. Hus, 256—257.

biskupem Kanterburským a jeho neohroženosti při vyšetřování nabyly mezi viklefovci českými veliké obliby.[1])

Slovem, Anglie byla výhradním zdrojem věroučných odchylek mistra Husa, Jeronyma Pražského a jejich přátel od katolické dogmatiky. Anglie také byla velebenou opěrnou zdí a vítanou morální záštitou akce Husovy.

Tato skutečnost svědčí, že si Hus nevymýšlel takové úpravy víry a církevního zřízení, jaká by byla hověla poměrům specielně českým. Ani velice důvěrné styky s bludařskou částí Anglie neměly za účel získati mohutné šiky k fysické obraně zvláštní církve české. Anglie předně byla příliš daleko a pak bylo tehdy již jisto, že úřední zástupci anglické moci, zasáhnou-li vůbec do náboženské války, postaví se po bok členů církve obecné. Tudíž družina Husova hledala v Anglii výhradně podporu morální, nikoli takovou, která by vedla k ozbrojenému zabezpečení nějaké církve částečné, oddělené i formálně od křesťanstva sousedního.

Universální povaha Husovy věrouky.

Hus věděl a přiznával, že pravda pro všecko křesťanstvo jest jediná. Prohlašoval za nejvyšší autoritu věroučnou v církvi obecné Bibli; tím, že podceňoval autoritu živou, lišil se spolu s Viklefem podstatně od katolického pravověří. Zde však mějme na ztřeteli, že mistr nechtěl, aby se Písmo stalo předmětem volné rozumové kritiky; viděl v Bibli příkazy, jimž se lidská vůle má podřizovati bezpodmínečně. Proto také mistr kacíře, osobující si právo na svobodné úsudky o závaznosti různých naučení biblických, pokládal za nejodvážnější zločince; zatracoval často všeliké notorické kacířství právě proto, že sama Bible je zatracuje zcela jasně a přísně. Ovšem kacířem byl Husovi člověk, který drží zatvrzele blud proti Písmu.

Hus, který na písmeně Písma tolik lpěl, seznával z Nového zákona, že Kristus zakládal církev jedinou, že apoštolové roztroušené sbory věřících pokládali za členy jedné církevní organisace, otvírající bránu národnostem a státům všem. Mistr četl o jednom ovčinci, o vyslání apoštolů ke všem národům. Tedy Bible nemohla býti Husovi podnětem k založení náboženské společnosti, která by svazky s jinými ctiteli zpřetrhala.

Hus ovšem nezamítal zcela ani římské církevní tradice; právě

[1]) Sedlák, M. J. Hus, 197.

proto i k tradici přihlížel, že před radikálním vzdorem varovala tato slova sv. Pavla: „Protož, bratři, stůjte a zachovávejte podání, jimž jste se naučili skrze naše slovo nebo náš list" (2 Sol 2, 14.) V protestních osvědčeních Husových čteme: „Uznávám všechny výroky svatých doktorů, tento zákon (Kristův) věrně vykládající; ctím také všechny obecné a zvláštní sněmy církevní, dekrety, dekretálky a všechny zákony, kánony a konstituce, pokud se shodují výslovně nebo mlčky se zákonem božím — hotov jsa odvolati, cokoli povím, bude-li mi ukázáno, že jest to na odpor pravé víře a pravdě".[1]) Hus tedy projevuje úctu k tradici vyznáním zřetelným, jadrným -- třebaže podmínečně. A tolik jest jisto, že tradice církve obecné naprosto nebyla příznivа odstředivým snahám církevně-organisačním.

Ještě ostřeji skutečnou víru Husovu osvětlují jednotlivé, určitě vymezené věročlánky mistrovy, které nemluví o zájmech určitých společenských skupin, nýbrž ohlašují zásady obecné, zavazující úřady, korporace, osoby morální i fysické, vůbec všecky občany, hlásící se pod prapor křesťanství. Při vyznání věročlánku jest zapotřebí důkladně uvážiti veliký dosah každého slohového obratu, každičkého slova.

Katolická věrouka praví: Církev jest viditelná společnost všech pravověřících křesťanů, kteří vyznávají jedno učení, užívají jedněch svátostí a jsou řízeni a spravováni jednou společnou viditelnou hlavou nejvyšší (nástupcem sv. Petra, římským papežem) a biskupy, podřízenými této nejvyšší hlavě. Údy církve nejsou toliko svatí, ale i hříšníci; církev není jen shromážděním předzřízených (těch, kteří budou spaseni), ale i předzvěděných (o nichž Bůh ví, že pro své hříchy budou zatraceni).

Naproti tomu Hus dle Viklefa učil, že církev jest jedna svatá katolická společnost všech, k životu věčnému předzřízených. Tato obecná církev zahrnuje v sobě všecky předzřízené od prvního spravedlivého až k poslednímu, kterému má býti údělem život věčný; proto také ještě nebyla a není plna, ale bude tehdy, až v soudný den všichni z mrtvých vstanou. K této církvi obecné dle Husa náležejí i svatí andělé. Tato církev jest jedna jednotou předzřízení, kterým jsou jedno všichni vyvolení, jakož i jednotou blahoslavenství, které je očekává. Jest obecná čili katolická, jelikož jest rozšířena po celém světě; údy své má netoliko v církvi římské, ale i v řecké a všude, kde předzřízenci jsou, byli a budou. Protože pak skutečně a v pravdě jsou členy církve boží jen předzřízení, tož jsou údy církve tito: vyvolení,

[1]) Flajšhans, Listy z Kostnice, 9

kteří pro své hříchy nejsou v milosti boží; dítky nekřtěné, pokud jsou předzřízeny; dospělí židé, mohamedáni a pohané, jsou-li předzřízeni, i kdyby se dopustili nejhorších zločinů. Naopak nenáležejí k církvi: dospělí spravedliví křesťané i kdyby sebe horlivěji žili pro Boha, jsou-li předzvěděni; dospělí křesťané hříšní, pokud jsou předzvěděni; pokřtěné nevinné dítky, jelikož ani nevinnost ani svatost nečiní údem církve, nýbrž jedině předzřízení.[1] (P. d.)

[1]) Lenz, Učení M. J. Husi, 21—27.

Podíl katolického duchovenstva v českém probuzení.

KAREL REBAN.

Světodějné převraty, z nichž i národu našemu vzejíti má lepší budoucnost, obracejí naši pozornost k oněm dobám, kdy tato budoucnost z daleka připravována. Letoší vzpomínky pak na r. 1848, který národu našemu tolik nadějí vzbudil ale i pochoval, zvláště káží obnoviti památku mužů, jichž činnosti je děkovati, že nepřízeň dob už nedovedla zničiti, co byli zbudovali, a mezi nimi také památku zdatných spolupracovníků z katolického duchovenstva.

Účelem tohoto přehledu není stavovská sebechvála, nýbrž jednak obrana proti stranickému upozaďování, jednak pobídka k následování.

Dle jednostranného směru v dějepisectví našem zvykla veřejnost naše oceňovati vlastenecké zásluhy nejvíce podle spisovatelství. Poukazováno na to již ve dnech předbřeznových (před r. 1848), že jádro práce vlastenecké neprávem se hledá jen ve spisovatelství, kdežto k povznesení národní osvěty potřebí i práce jiné. A přece bylo tehdy v písemnictvu českém ještě tolik a tolikých mezer! Spisovatelská činnost katolického kněžstva také poměrně ještě nejčastěji vypisována, ač bez důkladnějšího ocenění (srv. příspěvky, jež napsali A. Rybička, Jan Ježek, T. Škrdle, Dr. Fr. Bačkovský a j.; zevrubnější životopisy máme o D. Kynském, Fr. Pravdovi, Fr. Sušilovi a V. Zahradníkovi, chystá se o V. Štulcovi). Je to pochopitelno, jelikož prameny jsou tu nejpřístupnější. Méně známy jsou zásluhy českého katolického duchovenstva v jiných oborech národního života. Ne snad že by byly podřízenějšího významu. Ale buďto se o nich nezachovalo tištěných zpráv anebo nedocházejí dostatečného povšimnutí.

Rozumí se samo sebou, že tu nejde o práci stavovskou v užším smyslu, t. j. v duchovní správě, ač ovšem ta byla předním úkolem kněžským, tak jako práce ve škole byla a jest předním úkolem učitelským: kdo tu řádně vykonával, dobyl si o část národu zásluh největších, třeba veřejnosti neznámých. V té věci každé dějepisectví jest nadmíru kusé — proto také namnoze nespravedlivé, v dobrém i ve zlém.

Přehledem tímto mají sestaveny býti zprávy o tom, jak katolické duchovenstvo přispělo k českému probuzení jednak činností literární jednak ideovou i hmotnou podporou národního podnikání. Zprávy

vzaty jsou z pramenů tištěných i vesměs přístupných.[1]) Jistě by je bylo lze značně rozhojniti ze záznamů farních, ze soukromých dopisů, pokud ještě zachovány, a z jiných pramenův. Ale toť ovšem práce jednotlivci nemožná, k té by měli přispěti všichni, jichž se týká. *R.*

I. Činnost literární.

V písemnictví **náboženském** především překlad **rituálu** pořízen byl nejednou v té době; pokusil se o něj Vincenc Zahradník, Josef Liboslav Ziegler a Josef Miloslav Rautenkranz.[2]) Mezi prvními spisovateli českých **knih modlitebních** a duchovních dlužno jmenovati zvláště Rautenkranze a Zieglera. **Chrámovému zpěvu** a hudbě věnovali svou pozornost jmenovitě Rautenkranz a Josef Vlastimil Kamarýt, který podnikl dle příkladu Čelakovského (sbírky slovanských písní) podobnou činnost sběratelskou a ovoce její uložil ve dvou svazcích „Českých národních duchovních písní" (v Praze a Hradci Král. r. 1830 a 1831 u J. H. Pospíšila). Homiletická literatura česká nové doby zachovala si nepřetržitou tradici s dobou předchozí; vykazuje produkci neobyčejně četnou a velmi solidního vnitřního obsahu. Stačí uvésti jako autory původních knižních sbírek Vydru, Jandu, Sychru, Jedinu, Václavíčka, Rautenkranze, Puchmajera, Marka (viz J. Jungmann, Historie literatury české. 2. Praha 1849, odd. VI. č. 1774—1846 na str. 498 507). O českou **pastorálku** bylo již postaráno z konce 18. stol.; r. 1780 a 1781 vyšla v Praze kniha

---

[1]) Jakub Malý, Naše znovuzrození Politické bibliotéky české díl I. V šesti částech v Praze 1880—1884.

Antonín Rybička, Přední křisitelé národa českého. 2 díly v Praze 1883 a 1884.

Frant. Pravda (Vojtěch Hlinka), Vzpomínky. Vlast VII. (1890—1891) a VIII. (1891 – 1892.)

P. Vychodil, Z doby Sušilovy. Sbírka dopisu. I. díl v Brně 1917. (Arabské číslice značí číslo dopisu).

V. O. Slavík, Karla Aloise Vinařického korrespondence a spisy pamětní. Publikace České Akademie. Díl I. (1820-33) vyd. 1903, II. (1833-49) 1909 a 1916. Díl III. (1849-59) vyd. Jan Jakubec 1914. (Korr. Arabské číslice značí číslo dopisu.)

Časopis pro katolické duchovenstvo a Časopis Musea král. Českého (ČKD a ČČM).

Literatura česká devatenáctého století. Díl I. Od Josefa Dobrovského k Jungmannově škole básnické. V Praze 1902.

Josef Tumpach a Antonín Podlaha, Dějiny a bibliografie české katolické literatury náboženské od r. 1828 až do nynější doby (t. j. do roku 1912; dosud 3 svazky.) V Praze. Nákl. Dědictví sv. Prokopa 1912, 1913 a 1914.

[2]) Životopisné údaje hlavně u Rybičky, Přední křisitelé.

prvního českého professora bohosloví pastýřského na pražské fakultě Jiljího Chládka O. Pr. „Počátkové opatrnosti pastýřské“, jež v sobě pojímá i soustavný nástin katechetiky. Z r. 1797 je první česká metodika „O pravém způsobu cvičení mládeže ve školách českých“ od dominikána P. Aleše Pařízka, prvního to professora katechetiky a metodiky.[1]) První hlasy volající po původním českém katechismu a biblické dějepravě ozývají se v korespondenci biskupa Českobudějovického Jirsíka s Vinařickým.

Pro rozvoj náboženké literatury mělo dalekosáhlý význam založení Časopisu pro katolické duchovenstvo (1828) a Dědictví Svatojanského (1834). Jakub Malý charakterisuje význam ČKD takto[2]): „Časopis pro katolické duchovenstvo měl tehdáž pro národní věc velikou důležitost, nejvíce proto, že to byl jediný orgán, který při tehdejších censurních poměrech dovolovati sobě směl bez ostýchání bráti na přetřes otázku o vyučování a zasazovati se rázně proti poněmčování mládeže ve školách, stavě se na stanovisko náboženství a mravnosti, kamž nelze bylo ho stíhati“. — Že odborný list i ústav pro šíření dobrých knih byl mocnou podporou rozvíjející se literatury ze všech oborů bohovědy[3]) i literatury prostonárodní, je samozřejmé.

České kněžstvo platně přispělo k české práci filosofické. R. 1820 vydal Antonín Marek svoji „Umnici“ (= logiku) jako část Jungmannem chystané encyklopedie vědění. Druhé vydání (Základní filosofie. Logika) a Metafysika vydána v Praze 1844. Zajímavou kapitolu v dějinách filosofické literatury tvoří dílo Vincence Zahradníka. Jeho Logika, Psychologie i drobné stati filosofické obsahují dodnes cennou terminologii; dle svědectví autora samého měl jimi býti dán důkaz, že čeština je dobře schopna býti řečí vědy, filosofie; Zahradník, který Schellingovi, Fichtemu a jich domácímu následovníku Palackému (myslí jeho Krásovědu v ČČM I. [1827] ve 2 knihách) vytýká mlhavost a nejasnost, psal sám prostě a srozumitelně.[4]) Jirsík v nekrologu Zahradníkově přiznává, že se od něho mnohému v češtině přiučil.[5]) „Psychologie“ obdržela „Imprimatur“ od pražské censury teprve de-

[1]) Srv. Kobosil, Dějiny vychovatelství; veliký význam bohaté činnosti Pařízkovy ocenil Frant. Košák ve svých obrazech z dějin české katechetiky (v ČKD a Vychovatelských listech.)

[2]) Malý, Naše znovuzrození I. 40.

[3]) Bibliografické údaje v Tumpachově-Podlahově Bibliografii literatury náboženské.

[4]) Vinařického Korr. II 97.

[5]) ČKD 1836, 766.

letis delendis a byvši „hrozně zmrskána"; pojednání „O nejvyšším zákonu ctnosti" nebylo ani ve Vídni propuštěno.[1]) Teprve doba nová rehabilitovala poctivou práci tohoto muže; je to prof. Fr. Čáda, který Zahradníkovy práce tiskem znovu (některé teprve z rukopisu) vydal.[2]) Z konce tohoto kulturního období jest Karla Ferdinanda Hyny (1802 až 1881) Dušesloví zkušebné (v Praze 1844) „psané s dostatečným pochopením předmětu i metody empirické; má svůj význam v utváření vědecké terminologie" (OSN) I toto dílo bylo prof. Čádou oceněno.[3])

V písemnictví vychovatelském spadají do této doby první počátky činnosti K. A. Vinařického, z níž českému školství a české vzdělanosti vůbec vyplynulo tolik cenného. Čelakovský a Palacký (tento svou zprávou, že prý hr. Martinic by rád dal děti učiti česky, kdyby bylo vhodných fibulí) pobídli Vinařického k tomu, že pojal plán nové čítanky s věcným výkladem a r. 1838 vyšlo prvé vydání České abecedy, illustrovaný to slabikář, který se dočkal několika dalších vydání. Stejný cíl měla „Domácí cvičebnice dítek". Co vykonal Vinařický jako původce českých čítanek, katechismů a mluvniček, je práce obrovská, která stačí, by jeho památku věkům zajistila. Jen českých učebnic prodáno bylo z c. k. knihoskladu dle vlastního odhadu Vinařického asi na 750 000 výtisků; do toho není zahrnuto vydání polské, slovenské ni chorvatské.[4])

Připomenutí zasluhuje i Josef Ackermann († 1871 jako děkan litoměřické kapitoly), který jako kaplan rakouského vyslanectví v Kodani přeložil do dánštiny Svobodovu „Školku", dle níž byly v Dánsku zakládány opatrovny malých dítek po českém vzoru. Ač byl rodem Němec, byl i česky literárně činný.[5])

[1]) Vinař. Korr. II. 200.

[2]) Počátkové umění myslitelství. Z rukopisu vydal F. Č. v publikaci »Filosofické spisy V. Z.« I. (v Praze 1907) 125. Drobnější příspěvky Z—ovy k logice, tamže 256. Zlomky psychologické, tamže 273. Zlomky Z—ovy morálky, tamže II. (1908) 189. O cestách ku poznání mravního dobra vedoucích (z ČKD 1837, 25) tamže II. 52. Filosofická jednání o vnitřní a zevnitřní povaze ctnosti. Z rkp. tamže 71. O ctnosti člověka vnitřní i zevnitřní tamže 66. Pojednání o vnitřní a zevnitřní povaze ctnosti z části vydal prof. Ant. Hobl v Ml. Boleslavi 1881, úplně r. 1906 7 prof. Ferd. Strejček a kriticky je ocenil prof. Čáda v Listech filolog. 1906.

[3]) Fr. Čáda, Hynovo Dušesloví. Rozpravy Čes. Akad. X. 2. a Hlídka 1902, 738.

[4]) Tato činnost V—ho hodná zvláštního ocenění volá po důkladné studii: materiálu nejvíce poskytne třetí díl jeho korespondence (Praha 1914) zejména listy k Jos. Jirečkovi a Jos. Wenzigovi.

[5]) Malý VI. 172.

Z oboru mluvnictví uvádíme české a německočeské školní mluvnice Zieglerovy, jež studijní komise rozhodla zavésti do škol (k čemuž však nedošlo).[1]) Praktické potřebě hověla také Rautenkranzova konversační učebnice němčiny [2]) dosáhnuvší za života spisovatelova třetího vydání. O německočeskou fraseologii pokusil sa poprvé Matěj Josef Sychra (vyšla 1821/22), jíž užil Jungmann ve svém Slovníku.[3])

Látku bibliografickou a literárně-historickou sbíral uvedený Ziegler; čerpal z něho Jungmann pro 2. vydání své Historie řeči a literatury české.[4]) Přehled české literatury ku potřebě mladé intelligence již před Jungmannem chystal Vinařický, ale pražská censura mu rukopisu nepropustila; [5]) Vinařický jej přepracoval a předložil dvorní censuře ve Vídni.[6]) R. 1843 dostalo se Vinařickému vyzvání z Matice české, by napsal „Českou mluvnici pro české školy" přihlížeje hlavně ke stránce slohové; dílo mělo býti částí malé encyklopedie naučné. Matice však nepřijala podmínek opatřiti literární prameny a tak s. díla sešlo.[7]) Vinařický vůbec byl zvláště zaujat pro řeč a literaturu; kandidoval proto na katedru češtiny v Olomouci (r. 1831) a v Praze (r. 1838), leč nadarmo.

Srovnavací jazykozpyt byl pilně pěstován; jmenovitě Vinařický věnoval se mu tolik, že si na to jeho přátelé až stěžují. Tendence pracovníků na tomto poli nesla se duchem národním, toužili probádati minulost slovanskou a nalézti v ní mnoho světlých stránek. Vlastenci navazují styky se zahraničními učenci; Vinařický opatřuje katalog bohemik v lipské universitní knihovně pro Královskou českou společnost nauk a jiné cenné drobnosti.[8]) Ziegler sbíral topografický materiál za účelem jazykozpytným, zjišťoval původní názvy slovanských zemí, osad, hor a řek. Bylo ovšem v tomto počínání hodně diletantství, ale je příznačné pro smýšlení svých pěstitelův.

Obor věd exaktních zastupují práce exjesuity Stanislava Vydry Počátkové aritmetiky (vydané Lad. Janderou v Praze 1806) a téhož Historia matheseos in Bohemia et Moravia cultae (1778) a díla

[1]) Rybička 183.

[2]) Tamt. 74

[3]) Tamt. 204.

[4]) Tamt. 181.

[5]) Korr. II. 318.

[6]) Tamt. 337. O potřebě takové pomůcky, srv. dotaz Šemberův tamt 335.

[7]) Korr. II. 483, 485 a 506.

[8]) Korr. II. 588.

premonstráta plzeňského Josefa Vojtěcha Sedláčka Základové měřictví (1822) a Základy přírodnictví (fysiky; 1825/28).

Co do popularisace užitečných vědomostí z věd reálních zajímavý je článek Fr. J. Smetany: „Zdali jest osvěta lidu obecného nebezpečná církvi a státu?“[1]) O populárním přírodopise společně pracovali Puchmayer a Sedláček.[2]) Prvý novodobý cestopis český (lidově psaný) vyšel nákladem Dědictví svatojanského pod názvem: „Cesta do svatého Říma“, kterouž r. 1846 konal P. Pavel Frey, kapitulár tepelský. Jaké požadavky uvědomělé duchovenstvo kladlo zábavnému písemnictví, je patrno z kritik Vincence Zahradníka a F. J. Slámy v ČKD žádajících především vzdělání, zušlechtění vůle a poučení rozumu, potom teprve zábavu.[3]) Takového druhu byly poučné spisy a sbírky zábavně poučné lidové četby vzdělavací Matěje Josefa Sychry.[4])

Podřízeného významu jsou českých kněží díla básnická z té doby. Jenom jménem uvádím Antonína Puchmayera a jiné členy kněze jeho básnické družiny J. V. Kamarýta, Vojtěcha Nejedlého, Dominika Kynského a Jos. Mil. Rautenkranze. Ustálil se o nich úsudek, že dílo jejich náleží minulosti a nemá umělecké ceny. Ve všech částech u Puchmayera, Kamarýta a Kynského nikoli. A i ostatní, méně cenná, vykonala svou dobou svůj úkol buditelský. Ale i první, nikoli bezcenné pokusy Frant. Pravdy (Vojtěcha Hlinky) spadají do této doby. Nevšedním talentům básnickým Frant. Douchy a K. A. Vinařického teprve nový český literární dějepis podává náležité ocenění jejich překladatelské činnosti i původní tvorby. (P. d.)

---

[1]) ČKD VIII (1835), 247.

[2]) Rybička 296.

[3]) Těchto úsudků dovolává se Rybička v dopise k Sušilovi, když se jedná o zřízení Dědictví cyrillomethodějského. Z doby Sušilovy I. 271.

[4]) Rybička 202-5.

O demokracii.

P. Vychodil. (Č. d.)

Podle hesla: volnou dráhu zdatnému! pomýšlí se i ve školství zavésti oddělené vyučování zvlášť nadaného dorostu. Nenáleží sem vyšetřovati možné toho následky, příznivé i nepříznivé, a tedy oprávněnost či neoprávněnost pokusů takových; naléhá-li se na oddělené vyučování slabomyslných, s nimiž jinak bývají schopnější v pokroku zdržovány, nedůslednými by ony pokusy nebyly.

Ve velké škole života, jíž nazýváme státem, heslo ono přijímá se jako samozřejmé, a to právě s hlediska demokratického, jež neuznává nadpráví rodu, majetku atd., nýbrž jen osobní schopnost a ovšem jí přiměřenou výkonnost, pokud slouží obecnému prospěchu. Následek tohoto uznání jest opět samozřejmý: nejsou-li všechny výkony pro obecnost stejně důležity a stejně snadny, nejsou si rovni ani ti, kteří je obstarávají. Každý úkol obnáší přiměřený okruh práva: čím vyšší a obsáhlejší úkol, tím širší též okruh jeho práv, má-li úkol, za stejných jinak podmínek, zdárně býti proveden.

Mechanicky vypočítaná a prováděná rovnost zarovnává sice, nivellisuje, ale také splošťuje, stahuje nadprostřednost k průměrnosti, ztěžuje pokrok, je zpátečnická, odpuzujíc ty, kteří by obecnost mohli a chtěli vésti výše, a zatlačujíc je z veřejné činnosti. Je to zkušenost známá a stará.

Tato zkušenost pak též odpovídá k otázce nahoře položené: brání se lidstvo nestejným právům vůbec, brání se podřízenosti pod vůdcovství jiných? Jistotně ne! Kamkoli ve světě a v dějinách pohlédneme, všude spatříme vůdce a vedené, u národů nevzdělaných i vzdělaných, v mládí lidstva vůbec a i v mládí lidstva nynějšího; přirozený pud již, jako lidi spolčuje, tak také je „organisuje“ v nadřízené a podřízené. Říká-li se o člověku, že je bytostí stádní, i tato stránka v tom dochází výrazu.

R. 1824 založil Owen v Indianě svůj vzorný stát na základě dokonalé rovnosti, a ta také přivedla pokus k dokonalému ztroskotání. Jestiť nauka o rovnosti právě plodem theorie, která, jak sama hlasatelka theosofického bratrství, Besantová, přiznává, u psacího stolku vymyšlena vypovídá službu, jakmile má se provésti v lidském životě. Že se neprovedla a neprovádí v organisaci, která ex offo nazývá se demokratickou, v socialní demokracii, netřeba dlouho dokazovati; ví

to každý, a právě tuhá organisace podřízenosti v ní jest jednou příčinou jejích úspěchů v davech. Řekne se ovšem, že to podřízenost pouze pod společné zásady, nikoli pod čelné osoby, tedy vlastně ne podřízenost, nýbrž věcná rovnoprávnost. Avšak je to jen z části pravda, v té části, ve které socialní demokracii nutno dáti za pravdu, že totiž lidi má říditi zákon, ne libovůle osobní. Ale právě této zásady bývá skutečné řízení socialní demokracie velice vzdáleno, což budiž tu zatím jen zmíněno na doklad oné zkušenosti, o kterou tu jde, že lidé přirozeně nevzpouzejí se vedení lidí, tedy jakési skutečné nerovnosti.

Tím také se vyřizuje jiná otázka nahoře položená, zdali totiž a pokud lidé touží súčastniti se vlády. Kdybychom věřili novinám, věřili bychom také, že lidé nemají větších starostí než kdo jest nebo bude jich poslancem, jaké jest nebo bude ministerstvo, o kolik bude rozšířena jich samospráva, kolik prostých občanů bude ve veřejné správě zastoupeno, atd. Nemysleme při tom pouze na Rakousko nebo na naše země, kde se často žehrá na politickou netečnost obecenstva — můžeme si za pokusný vzorek vzíti třebas demokratickou Francii nebo Švycary nebo arciparlamentní Anglii. Že co do politiky Francií jest vlastně Paříž, ještě víc než Čechami chce býti Praha, jest přece známo; jinak by ani francouzské veřejné poměry nemohly býti jaké jsou. Londýnská pak sněmovna, ačkoli zastupuje nejprůmyslovější říši světa, má dělnických zástupců nějaké tři tucty. Ve Švycarech a severských malostátech právě pro omezenou správní oblast a zvláštní dějinné i územní podmínky nalezáme poměrně větší účast lidu ve veřejné činnosti; ale i tam zcela dobře možno rozeznávati, pokud rozhoduje živý zájem lidu a pokud umělá agitace.

Tato působí též u nás; tak zavedena na př. i volební povinnost, jež jinak by se měla rozuměti sama sebou. (Mluvím ovšem stále o poměrech mírových). Socialní demokracie přičítá si zásluhu, že v davech budí zájem o věci veřejné; jiné strany s ní v tom závodí, jsou nuceny závoditi. Říká se tomu uvědomování, politické vzdělávání lidu. V socialní demokracii je to však především uvědomování stavovské, třídní; i v tom jí ostatní strany následují. Jsou to tedy snahy zájmové, jimiž lid získáván jest k účasti v otázkách veřejných, nikoli vlastně snahy o spolurozhodování v zájmech těch, tím méně pak o spolurozhodování v zájmech tříd ostatních. Kdyby o ně bylo jinak řádně postaráno, byla by „netečnost“ širšího obecenstva k věcem veřejným ještě větší nežli skutečně jest, a sebe silnější agitace by ho nepřiměla domahati se „spoluvlády“ mimo svůj soukromý obor a zájem.

V této věci, co do vládychtivosti, zásadně nemá demokracie v lidské povaze půdy: člověk není stvořen, aby byl druhému pánem, a přirozeným během věcí ani by si toho neosoboval. Poměry a potřeby společenské teprve vedou k poměru nadřadnosti a podřadnosti, avšak vedly by k němu přirozeným během věcí jen potud, pokud toho přirozené a oprávněné zájmy celku i jednotlivce v celku tom vyžadují.

Nejde však v demokratismu o panství a vládu člověka nad člověkem — vždyť ji právě demokratismus potírá —, nýbrž o spoluvládu v celku, sebeurčování, aby totiž všichni vládli a všichni poslouchali a přece nevládl a neposlouchal nikdo nikoho. To by byl doslovný a přesný důsledek slova i pojmu demokracie. Ale jelikož tento kousek jest úkolem předaleké budoucnosti, zůstaňme zatím při tom, o čem v nynějšku a blízké možné budoucnosti lze mluviti, totiž při účastenství všeho občanstva ve veřejné správě, ne snad jaká právě jest, neboť nejsme s ní spokojeni, nýbrž jaká by býti měla a bez nebezpečí obecnosti býti mohla. A tu je snad dovoleno ještě jednou se otázati: jest možno, aby všichni občané a občanky stejně činně do veřejné správy zasahovali? (Předpokládáme ovšem občanstvo s jistým, přese vši rovnost nutným omezením, tedy občanstvo jistého věku a pravidelného vývoje, tedy příčetné atd.) Veřejnou správou myslíme celý soubor záležitostí společenských, tedy osvětu, právo, zemědělství, průmysl, obchod atd. — viz na př. seznam rakouských ministerstev, která se „dle potřeby“ pořád rozmnožují. Jest možno, aby každý do každého toho oboru stejným právem mluvil a v něm rozhodoval? Možno je to zajisté. Ale co z toho pojde, nelze ani domysliti. Jedno, co nejspíše nastane, bude, že lidé kteří něčemu rozumějí, buď ustoupí anebo podstoupí boj proti nerozumu ostatních, aby zachránili, co zachrániti lze, a buď ovládnou poměry anebo podlehnou, aby je ovládli druzí, šťastnější: celé občanstvo to jistě nebude, a tak budeme tam, kde jsme byli, u vlády nějak schopnějších.

Avšak, jest vůbec žádoucno, aby všichni do všech oborů stejným právem zasahovali? žádoucno pro obecný prospěch, žádoucno pro soukromý prospěch těch kterých jednotlivců? Říká se sice, že svět ani netuší, jak málo jest moudrosti, jíž jest řízen, moudrosti totiž u těch, jimiž jest řízen: ale toť vlastně jen vysvětlivkou, proč jest řízen tak špatně, nikoli že by k řízení jeho nebylo potřebí veliké moudrosti! Mnoho nepronikuutelného houští arciť navalilo do veřejné správy t. ř. odbornictví, theoretické totiž a papírové, a demokratismus v tom jest práv, že usiluje veřejnou správu zjednodušiti, zbaviti ji

zbytečné přítěže, jíž pedanterie a neznalost potřeb doby chod její znesnadnila. Ale ani sebe smělejší očista neodklidí všech záhad a spletitých otázek, které z mnohotvárných potřeb nové doby se namanují a důvtip odborných znalců vyčerpávají. Vizme na př. jen záležitosti školské anebo, kdyby se ty zdály příliš odbornými, otázky peněžní a hospodářské vůbec, které se týkají více méně každého, kde by tedy „hlas lidu“ zdál se býti k řešení dosti příslušným. Jistě má v nich každý anebo mnoho lidí nějaké zkušenosti, příjemné i nepříjemné, může na to i na ono upozorniti a takto dílkem svým k nápravě přispěti: ale to na zásadní projednávání celkových otázek daleko nestačí.

Potřeba-li na to důkazů, tedy jich právě nynější doba podává dosť: demokratismus trpí pro neschopnou demokracii.

Zástupcové demokratických myšlenek, zvláště ve straně, která úředně demokratickou se zove, na tyto, ovšem zcela samozřejmé věci, jež proto jen s ostychem tu zmíněny, zdají se zapomínati, ačkoliv by když ne snad svým vzděláním, tedy aspoň sněmovními zkušenostmi mohli o dosahu a spletitosti otázek takových býti poučeni. Neprospěje se obecnosti ani obecenstvu, namlouvá-li se mu jich řešení, jež ani z daleka řešením není. Dobře jest buditi jeho sebevědomí, ale nedobře jest buditi jeho domýšlivost. Pomíjím otázek náboženských, jež podle jejich slov jsou soukromé, ačkoliv jich ani jako soukromých nešetří, nýbrž i surovým způsobem u vlastních stoupencův urážejí. I s otázkami, které se zovou po výtce socialními a tedy jsou jaksi jich otázkami třídními, zacházejí tak ledabylo, že posluchačstvo frasemi jejich svedeno domnívá se míti schopnost a právo, šmahem o všech příslušných problemech rozhodovati. Nenáležíme zajisté k těm, kteří (podle Marxa) snadněji snesou útok i na jsoucnost boží než na nynější majetkové řády, ale nemůžeme se ani dosť málo přesvědčiti, že by pouhým socialnědemokratickým bouřením proti „kapitalismu“ lid o podstatě nynějších zlořádů byl správně poučován a uschopňován veřejně spolupůsobiti hlasem svým k jich nápravě. A k tomu přece t. ř. politické vzdělávání směřuje, aby lidé byli poučeni, nejen, že chyba jest, ale také, v čem jest a jak ji napraviti. Takto však pěstuje se domýšlivé rozumbradství, z něhož ani nejdůvtipnější zákonodárce si nic nevybere, neřkuli aby mohlo býti směrodatným.

Demagogii arciť nejde o nápravu, neboť nastalou odtud spokojeností občanstva uťata by byla větev, na které demagogie sedí. Občanstvo spokojeno býti nesmí. Chce-li však přece, nezbývá mu než jíti jinou

cestou, cestou kladné práce, a vliv záporné demagogie co možná rušiti, an jest obecnosti škodlivý.

I revoluce, staré i novější a nejnovější, odklidily sice mnohý zlořád, ale spatřivše se konečně nad hromadou trosek byly nuceny vybírati z ní střepiny k novým útvarům, jež bylo snad možno poříditi laciněji, bez tolikých škod v obecnosti, škod obyčejně nenahraditelných. Doktrinářské nazírání na dějiny řekne pokaždé klidně: muselo to přijíti. Ale lidumil se takovou bilancí tak lehce nespokojí vida, jak bolestně odpykána i nevinnými zaslepenost lidstva, a jak citelně zasažena idea skutečného pravého demokratismu. —

Účast ve veřejném životě může býti mnohotvárná. Pro obecnost pracuje kněz, učitel učenec, lékař, právník, rolník, průmyslník, obchodník. Všechna tato povolání tvoří zájem soukromníkův, ale i státu, jenž jest zájemníkem celkovým, pro sebe i pro své příslušníky, jimž výsledky práce jednotlivcův jaksi zajišťuje a zprostředkuje. Správný a přirozený jest poměr, dostává-li a přijímá-li od nich popudy ke vhodným opatřením ve prospěch celku, který závisí na prospěchu částí. Ne tedy hromadné, nerozlišené rozhodování lidí věci neznalých a žádné odpovědnosti za ni necítících nýbrž odborná rada svědomitých znalců povede k pokroku.

V demokratických stranách a snahách zapomíná se příliš na to, že státní úkoly nevyčerpávají se tím, co se zove politikou v užším smyslu. Bojuje se proti zastaralým názorům i řádům a zůstává se v jich okruhu dále. Posledním důvodem bývá hlasování a přesila davů, které rozhodnou, že se musí něco státi, ale neřeknou a nevědí, co, a ještě méně, jak. Je pravda, že ob čas potřebí bohužel takové zřetelné pobídky pánům nahoře, aby byli upozorněni, že v životě všechno tak nesouhlasí jako na jejich papírech, ale na druhé straně i to má býti vymožeností demokracie — když podle řečeného nejsou všichni na všechno, není vlastně fysické rovnosti mezi lidmi — aby každý přišel na své místo a na něm se mohl uplatniti, ale také na něm zůstal jen tak dlouho, dokud se na něm řádně uplatňuje.

Kdo má o tom rozhodovati? Demos, demokracie? Vláda davů, nejhorší to způsob despocie, protože nejneosobnější, nejneupřímnější, nejneodpovědnější, která všechno stahuje dolů na svou úroveň, dle ní soudí a rozhoduje?

F. W. Foerster nedávno napsal, že demokratismus přirozeně není namířen proti vůdcovství; správně, neboť

nikde není tolik slepé podřízenosti jako ve stranách úředně demokratickými zvaných. Správně také připojil, že demokratismus jest více proti methodě, proti způsobu toho vůdcovství. Jen že toho správného způsobu třeba teprve hledati. Cestami dosavadní demokracie se nenajde, neboť lidé skutečně vynikající, kterým jde o věc, nikoliv o osobu nebo stranu, cestám těm se raději vyhnou než by se k nim snižovali. Vidíme to také všude, kde takové nezdravé poměry ve veřejném životě zavládnou, i v našem národě.

Dle toho lze také celkově odpověděti k otázce, jest-li jednotlivým příslušníkům státu záhodno účastniti se veřejného života v tom smyslu, jak jej má na mysli dosavadní směr demokratický. Odpověď vyzní pak záporně: jako státu nebylo by s prospěchem, aby všichni jeho příslušníci stejnou měrou, bez ohledu na svoji schopnost, o jeho věcech rozhodovali, tak nebylo by obecnosti státní s prospěchem, aby všichni její příslušníci zaneprázdňováni byli úkoly s veřejnou činností politickou spojenými, jelikož by tím odváděni byli od svých úkolů stavovských, jichž vydatným konáním jedině mohou přispěti k pokroku ve svých oborech a tím k pokroku celkovému.

Žijeme sice v dobách přechodu a přípravy lepší budoucnosti, v nichž tedy není kdy oddávati se spokojenému klidu, k němuž bohužel není ani přiměřeného podkladu: jestiť mnoho vážných příčin k nespokojenosti. Ale znepokojením samým, uvědoměním neoprávněných poměrů ještě málo vykonáno, třebas to byl u jednotlivce začátek možné nápravy, pokud na něm samém závisí. V celku jest věc složitější, neboť nepřikročí-li se záhy k opatřením opravným a vázne-li celkový stroj, snadno nastává rozvrat pro nedostatek životních nezbytností. I práce kladná znamená sice ruch, ale ruch pouhé politické agitace od práce, od vytváření cenných hodnot odvádí, a to všude, ve třídách výrobních i badatelských. Odstrašivý příklad míváme ve volbách, jejichž rušnost si mnozí sice libují, mnozí však míjejí, aby klidně mohli pracovati ve svém povolání.

Demokratické strany lichotí si, a to právem, že probouzejí davy z netečnosti k věcem veřejným: nespokojenost soukromá, takto bezmocná, vyslovuje se hromadně, stupňuje se tím ovšem, ale vzrůstá také vědomí odolnosti a ona sama. Nepatří sem, stopovati dále, jakých se v třídních bojích užívá prostředků, k jakým záměrům, možno-li tyto vždy ve shodu uvésti se zájmy celkovými. Jedno, oč tu jde, jest jisto, že totiž dělnictvu postupně zjednáno poměrně nejvíce času a pří-

ležitosti, scházeti se k přetřásání veřejných otázek, „zaujímati k nim stanovisko“, třebas obyčejně jednostranné; předpokládá se, že ti, jichž se týče, zaujmou také stanovisko zase svoje. Tedy politické „vzdělávání“, in concreto boj všech proti všem, o němž ale ani podněcovatelé jeho nemohou říci, že by se všem příslušníkům strany zamlouval; i mezi nimi bývá mnoho „netečných“, kteří sice těží z třídních vymožeností, ale myslí si, že by nebylo třeba těch vzájemných štvanic mezi lidmi, že není to vždy zlá vůle, která to neb ono přání odmítá, že by jinými prostředky také se potřebného dosáhlo.

Zmíněné právě výhody dělnictva vůbec účastní se vůdcové jeho ještě vydatněji: opustivše vlastní odbornou práci, stávají se „politiky“ ex professo, když ne jako poslanci, tedy aspoň jako redaktoři nebo úředníci v ústavech buďto přímo dělnických nebo ve prospěch dělnictva zřízených (pojišťovnách atd.) Netřeba záviděti, dělník jest hoden své mzdy, ačkoli ve mnohých takových případech byla by možna otázka, jest-li jí skutečně hoden.

Takto mohou se vůdcové „třídní“ práci věnovati mnohem více nežli zástupci kteréhokoli z „porobených“ stavů. Jsou mezi nimi nejen dělníci výrobní, nýbrž i právníci, lékaři atd., kteří dělnickou a socialní otázku znají také více theoreticky než prakticky.

Pro náš předmět jest poměr vůdců ke straně demokratické poučný jednak tím, že tu máme in optima forma třídní byrokratismus, kde tedy čert vyhnán belzebubem, jednak tím, jak mocně oni řady svých věrných ovládají, ještě daleko mocněji, než veřejnosti vidno z líčení jejich působnosti na př. při stávkách a podobných příležitostech.

Strany zemědělské následují příkladu socialních demokratův. Výkonní zemědělci, chtějí-li si hleděti svého zaměstnání, nemají už tolik možnosti, zabývati se spolkařstvím a politikou, a kteří tak příliš horlivě činí, nezřídka stávají se také „proletáři“. Ale celkem začínají doháněti, co zameškáno, a nynější velepříznivá doba poskytuje i jim dosť příležitosti, aby i z nich vyrostli vůdcové, jichž odborná práce bude více theoretickou než praktickou, práce, která dosud svěřována lidem zemědělství docela vzdáleným (v redakcích, v organisaci). A i mezi zemědělci jeví se sklon ne sice k byrokratismu, ale k podobné jemu třídní politice, která myšlence demokratické, hrdému zemědělstvu beztoho nepříliš sympathické, přízniva není, aspoň ne té, jak dosud hlásána.

Takto různými cestami setkávají se různé názory a směry k důkazu, že ani u demokratismu nezáleží na tom, jak se věc jmenuje, ale na tom, co obsahuje. Všichni voláme, že chceme český demokratický stát, ve kterém budeme sami sebe určovati, ale přípravy neprozrazují, že by sebeurčování přisuzovalo se také všem příslušníkům uvnitř toho státu, rovnoprávně dle skutečných potřeb celku a dle služeb k jeho hmotnému i duševnému blahobytu nezbytných. Myšlenka národnostní, jakkoliv jest přirozeným podkladem samorostlého vývoje v člověčenstvu, sama o sobě jest jen jakýmsi půdorysem práce o vývoj a pokrok jejích příslušníků. Nádobu tu třeba naplniti obsahem všech těch složek, ze kterých sestává důstojný život člověka. I nejnadšenější naši buditelé myšlenky národní k tomu směřovali, aby pojem Slovana nebo Čecha kryl se s pojmem člověka. Byl v tom romantický idealismus snílkův utlačovaného a poníženého národu, kteří z pravidla vzlétají z trudné skutečnosti k nejvyšším ideálům, ale byl v tom také bystrý postřeh, že národnost nemůže sama sobě býti účelem, an bez přiměřené výplně byl by nicotným. Internacionála ohradu národnostní dávno prorazila svými třídními zájmy a ačkoliv i v ní zásady národnostní použito ke státním převratům, vázati se jí už nebude. Našemu malému národu snad sice nepřísluší starati se o záhady lidstva, dokud jsme své domácnosti nespořádali, avšak nejen domácí spletité poměry národnostní, nýbrž i novodobé mezinárodní poměry vůbec neúprosně velí t. ř. svéráznost národní pojímati už jinak, než v odloučenosti od ostatního světa pojímána býti mohla, a vzchopiti se k platné soutěži s pokrokovými snahami lidstva vůbec. K té však potřebí sil vůdčích, jichž demokratismus, jak se mu obyčejně rozumí, nezaručuje. (O. p.)

K dějinám generálních seminářův.

Dr. JOS. SAMSOUR. (Č. d.)

Vortrag

der böhmisch oesterreichischen Hofkanzley vom 15. Junius 1787.

Womit der Vortrag der geistlichen Hofkommission über die Beschwerden der Alumnen des Priesterhauses zu Görz vorgelegt wird.

Der Vortrag betrift vorzüglich die Beschwerden der Alumnen des Priesterhauses zu Görz oder vielmehr zu Castagnavizza, so eine Viertelstunde von Görz entfernet ist.

Nach dem, was das Görzer und Triester Gubernium auf die Anzeige eines Alumnus des gedachten Priesterhauses erhoben hat, ergab sich in demselben nachstehender Vorfall: Das Görzer Konsistorium erließ an die Alumnen des dasigen Priesterhauses eine Disziplinar Vorschrift, welche, nachdem sie abgelesen war, von den meisten verspottet und mit gemeinschäftlicher Einwilligung zerrissen wurde. Nach der von dem Priesterhausvorsteher (so der Domprobst Freiherr v. Codelli damals war) an das bemelte Konsistorium gemachten Anzeige von dieser Wiedersetzlichkeit, fällte daselbe hierüber das Urtheil, daß 5 dieser Geistlichen in ihren Zimmern, und zwar einer durch 3 Wochen, zween durch 8 Tage und zwee durch 6 Tage mit zweimaliger Faste in der Woche bei Wasser und Brod durch Militare bewachet, alle übrigen aber 8 Tage hindurch nicht aus dem Priesterhause gelassen werden sollen.

Dieser Konsistorial Spruch wurde auf folgende Art ausgeführet: Ein Gefreiter und 7 Manne wurden nach dem Priesterhause beordert und ihnen aufgetragen, bis zur Ankunft des Priesterhausvorstehers Niemand aus dem Hause zu lassen. Nach dessen Ankunft wurde ein Soldat an das Hausthor, um niemanden aus oder einzulassen, und ein anderer mit entblösten Seiten Gewehr dargestalt postirt, daß derselbe die 5 Zimmer der Geistlichen Pauletig, Beldassi, Alvean, Felli und Brattus übersehen und verhindern konnte, damit einer den andern nicht spräche. Wenn es aber einem Geistlichen unumgänglich nöthig war aus seinem Zimmer zu gehen, wurde derselbe immer von einem Soldaten begleitet. Jedoch sey dem Pauletig eine Woche an der zuerkannten Strafe nachgesehen worden.

Die Außerung des Guberniums in dieser Sache hat zum Gegenstand

a) den Inhalt und Werth der Konsistorial Vorschrift, wodurch dieser ganze Auftritt veranlasset worden ist,

b) das Benehmen des Konsistoriums, des Kreisamtes und Priesterhaus Vorstehers v. Codelli bei diesem Vorfall, und

c) die Anstellung eines andern Priesterhausvorstehers.

a) Ist nach Meinung des Guberniums diese Disziplinar Vorschrift ebenso elend abgefaßt, als der Bestimmung der in dem Priesterhause lebenden Geistlichen gar nicht angemessen, und wären alle Gleisnereien aus derselben wegzulassen.

Die Geistl. Kommission erachtet, daß nach dem Antrage des Guberniums diese Disziplinar Vorschrift, worin unter der Aufschrift Devitanda mancherlei garzu ängstliche moralischen Vorschriften enthalten sind, zu kassiren und anstatt derselben den Alumnen des Priesterhauses nach der höchsten Verordnung vom 14. May 1785 (Vid. P. 1865) von dem Konsistorium lediglich eine anständige, jedoch nicht knechtliche Tagordnung vorzuschreiben wäre.

b) äußert sich das Gubernium, daß die Bestrafungsart dieser Alumnen ebenso ordnungswidrig, als ihr Benehmen sträflich war. Die Militärhilfe sey unnöthig angesucht worden, da die Schuldigen ihr Vergehen ohnehin erkannt hatten: auch von Seite des Kreisamtes sey gefehlet worden, daß selbes auch seines Orts zu Militar Assistenz verhilflich gewesen sey.

Die Kommission erinnert, die Alumnen würden sich niemal haben beigehen lassen, diese Disziplinar Vorschrift zu zerreißen, wenn der Priesterhaus Vorsteher solche selber öffentlich bekannt gemacht, und die Alumnen von der Zweckmässigkeit der darin enthaltenen Regeln, so wie es seine Pflicht war, persönlich überzeugt hätte; allein diese Pflicht habe er einem Alumnus überlassen, und dadurch nicht nur den ganzen ärgerlichen Auftritt veranlaßt, sondern auch deutlich bewiesen, daß ihm das Beste der Alumnen sehr wenig am Herzen gelegen habe.

Die Militarhilfe, welche nur bei öffentlichen Auflaufe oder wenn Thätigkeiten zu befurchten wären, angeordnet wird, sey im gegenwärtigen Falle um so unnötiger gewesen, als die Priesterhauses Zöglinge von der Zeit ihrer Bestrafung durch ganze 3 Wochen ganz ruhig und ordnungsmässig sich betragen haben (wie aus dem sub 2 beiliegenden Consituto zu ersehen ist) und die Schuldigen ohnedieß ihren Fehler erkannt hatten. Es wäre also bloß auf die Bestrafung der Schuldigen angekommen, welche durch Einsperrung in die Görzerischen Klöster ohne Beihilfe des Militärs hätte geschehen können. Da aber das Gegentheil geschehen ist, so habe das Konsistorium den Verdacht gegen sich erwecket, daß es ihm mehr um die öffentliche Beschämung der Alumnen, als um die Zurechtweisung derselben zu thun gewesen ist.

Es wäre daher alles dieses dem Görzer Konsistorium vorzuhalten mit dem Beisatze, daß man für die Zukunft mehr Mässigung in dem Betragen der Konsistorialien gegen die Alumnen des Priesterhauses selbst in dem Falle einer nothwendigen Bestrafung erwarte: Auf gleiche Art wäre auch dem Kreisamte zu verheben, daß es hiezu den Beistand des Militärs bewilliget habe, ohne zuvor eine Anzeige an das Gubernium von diesem Vorfalle gemacht zu haben, wobei demselben mehr Mässigung in ähnlichen Fällen für das Künftige einzuschärfen wäre.

c) Wird von dem Gubernium die Bemerkung gemacht, daß es

nothwendig fände, den v. Codelli die Direkzion dieses Priesterhauses zu nehmen, und daß es daher das Görzer Ordinariat angegangen, einen andern fähigen Mann zum Direktorat in Vorschlag zu bringen, von demselben aber dieses zur Antwort erhalten habe, es sehe nicht vor, wie dieses Ort zu besetzen sey. In einem weiteren hierauf erstatteten Bericht hat gedachtes Gubernium die Anzeige gemacht, daß es schon einen anderen Director in der Person des Weltpriesters Massari mit der bewilligten monatlichen Besoldung von 25 fr. angestellet habe.

Da der Freiherr von Kodelli zu Görz und nicht im Priesterhause wohnte, und daher vermutlich nur sehr selten dahin kam, mithin die Alumnen ganz sich selber überlassen waren, so dürften nach dem Ernessen der geistl. Kommission die gegenwärtigen Unordnungen vorzüglich daher rühren, dieses aber für die Zukunft nicht zu besorgen seye, weil der neue Direktor Massari in dem Hause selbst wohne, und da übrigens die Bestellung der Direkzion den Kapiteln und Bischöfen obliegt, dieses aber nicht vorsieht, wie gedachtes Direktors Amt zu besetzen sey, folglich das Gubernium bemüssiget gewesen, den Priester Massari mit 25 fr. anzustellen, so hätte das Kapitel und Konsistorium sowohl pro praeterito als futuro diese 25 fr. zu bezahlen, bis einer unter ihnen tauglich gefungen wird, dieses Amt mit Klugheit und Bescheidenheit zu führen.

In einem 2ten Bericht des Triester und Görzischen Guberniums werden die übrigen Beschwerden dieser Alumnen behandelt.

1tens. Klagten sie, daß man sie während ihres Aufenthalts im Priesterhause in Unthätigkeit lasse, und daß sie also von ihrem Aufenthalte daselbst keinen Nutzen hätten und ihr Unterhaltungsbetrag fruchtlos verwendet werde.

Nach Äußerung des Guberniums ist das Konsistorium von diesem Vorwurfe nicht gänzlich frei zu sprechen.

Die Geistliche Hofkommission ist des Dafürhaltens, daß dem Görzer Priesterhausdirektor und Konsistorium zu bedeuten wäre, daß die Alumnen des Priesterhauses nicht nur allein zur Assistenz bei feierlichen Kirchenfunctionen und zum Chorsingen, sondern auch zur Ausübung der Seelsorge in allen ihren Theilen, nicht minder zur Lesung guter Bücher verhalten werden sollen.

2tens. Wird geklagt über die harte Verfahrungsart, mit der man gegen sie vorgehe.

Das Gubernium will auch in diesem Punkte das Benehmen des Konsistoriums nicht gutheißen, da selbes den Alumnus Franz Alvean, welcher sich durch gröbliche Ausdrücke gegen dasselbe vergangen hat, durch die Polizeiwache in ein Schloßgefängniß habe bringen lassen, indem solcher weit anständiger im Priesterhause oder in einem Kloster hätte abgestraffet werden können.

Die geistliche Kommission beziehet sich auf ihre in Ansehung der Bestrafungsart hier eben schon geaüßerte Meinung: glaubet aber, daß der gedachte Alumnus Alvean nebst einer von hieraus zu erlas-

enden nachdrücklichen Verhebung seines bereits bestraften Fehltritts zu bedrohen wäre, daß er, falls er sich noch einmal auf solche Art schuldig machte, unfehlbar von dem geistlichen Stande werde ausgeschlossen, oder falls er schon die höheren Weihen hätte, niemal zur Seelsorge, sondern lediglich zu den niederen Kirchendiensten bei der Kathedral Kirche werde verwendet werden.

3tens. Kömmt die Beschwerde über schlechte Kost und Bedienung vor. Das Gubernium findet auch diese Beschwerde gegründet, besonders da der Gouverneur selbst augenscheinlich bei einer vorgenommenen Reise nach Görz von dem Grunde derselben überzeugt worden ist. Die Tischwäsche sey, wie auch andere Tischefordernisse sehr schlecht und unreinlich, die Brodporzion sehr klein, keine Bedienung im Hause, die Hauskapelle wegen Abgang der nötigen Gerätschaften unbrauchbar, kein Zimmer werde Winterszeit geheizt, kein Büchervorrath sey vorhanden, mit einem Worte die ganze hausliche Einrichtung sey äußerst schlecht, und sey kein Wunder, daß bei einer solchen Verfassung allenthalben Klagen ausbrechen.

Die Geistl. Komission erachtet, daß bei dieser bisher von Görzer Konsistorium bezeigten Sorglosigkeit in Absicht auf die Verpflegung der Alumnen, das Gubernium von dem Direktor einen detaillirten Verpflegungsüberschlag sich vorlegen lassen solle, um daraus zu sehen, wie sie verköstet und sonst unterhalten werden, und sodann ihre Verpflegung auf eine solche Art festsetzen zu können, damit für die Zukunft allen gegründeten Klagen vorgebeugt werde. Diese Veranstaltung scheine auch von darum nothwendig zu seyn, weil in Görz kein Bischof zugegen ist.

Für die nötige Bedienung wäre auf gleiche Art zu sorgen, wie es in Ansehung der übrigen Priesserhäuser geschehen ist, mithin ein Hausknecht mit 8 fr. monatl. Lohn und ein Hausmeister mit 9 fr. anzustellen; der Religionsfond hätte diese Auslage zu bestreiten, für jetzt aber wären 2 Laibrüder aus einem aufgehobenen Kloster hiezu zu verwenden.

Auch wäre eine Küchenmagd, nachdem auch deren 2 in Gratzer Priesterhause zufolge einer höchsten Entschließung (vid. P. 2306) angestellt sind, mit jährl. 100 fr. aus dem Religionsfond zu unterhalten.

Nicht minder hätte der Direktor des Priesterhauses zu Görz, weil kein Bischof dort vorhanden ist, das Kapitel aber keine Aufmerksamkeit auf das Priesterhaus verwendet, alle Vierteljahre einen kurzen Bericht über die Aufführung und Beschäftigung der Alumnen an das Gubernium zu erstatten, wovon es aber abzukommen hätte, sobald dieses Priesterhaus nach Gradiska übersetzt und unter der Leitung des Bischofs stehen wird.

4tens. Erscheinet die Beschwerde, daß man ihnen Alumnen von Seiten des Konsistoriums Vorwürfe wegen der Grundsätze mache, die sie aus dem General Seminarium mitgebracht hätten.

Nach Außerung des Guberniums beziehen sich diese Vorwürfe nur auf ihre unbändige Lebensart.

Die Geistliche Kommission erinnert, es werde diesen Alumnen weder von Konsistorium, noch dem Rektor, noch dem Kreisamte irgend eine andere unsittliche Handlung zur Last gelegt, als die Widersetzlichkeit, welche sie durch Zerreißung der Disziplinarvorschrift bewiesen haben.

Obgleich die Alumnen zu ihrer Entschuldigung anführen, daß diese Vorschrift mit dem Sigill des Konsistoriums nicht versehen gewesen, auch ihnen von ihrem Vorsteher nicht mitgetheilt oder publiziret, sondern bloß von einer Privat Person eingehändiget worden sey: so bleibe dieses Unternehmen nach Meinung der geistlichen Kommission immer ein strafbares Wagestück, jedoch lasse sich hieraus nicht beweisen, daß ihre sittlichen Grundsätze durchgängig schlecht sind.

Nachdem sie aber schon einmal für obgedachten Fehltritt empfindlich bestraffet worden sind, so hätte es für dießmal dabei zu bewenden, welches ihnen durch Behörde mit dem Beisatze zu bedeuten wäre, daß sie für die Zukunft ihrem Vorsteher genauen Gehorsam zu leisten und jederzeit ein gutes und ihrem Stande angemessenes Betragen zu äußern hätten.

Bei dieser Gelegenheit führet die geistliche Kommission zugleich einige Bemerkungen an, welche die Priesterhäuser überhaupt betreffen:

Erstens suchet Sie sehr weitschichtig darzuthun, daß kein einziger Grund vorhanden sey, die aus dem General Seminarien austrettenden Alumnen zu einem langem Aufenthalte in den bischöflichen Priesterhäusern zu verhalten, auf der anderen Seite aber rücksichtswürdige Gründe wirklich bestehen, diesen Anfenthalt auf einen kürzeren Zeitraum zu beschränken: einer dieser rücksichtwürdigen Gründe sey auch folgender: daß man, wenn der Aufenthalt in den Priesterhäusern für die Alumnen auch nur auf ein einziges Jahr festgesetzt werden sollte, um einen Sechstheil mehr Kandidaten des geistlichen Standes, die schwerlich oder gar nicht aufzubringen seyn werden, haben müste, als man jetzt zum erforderlichen Nachwachse der Kuratgeistlichkeit annimmt, und daß auch der Religionsfond einen neuen Sechstheil mehr Auslagen für die Unterhaltung der Priesterhäuser zu machen haben würde, als in dem Falle nicht geschähe, wenn der Aufenthalt in den Priesterhäusern auf einen kürzeren Zeitraum eingeschränkt würde.

Sie geistl. Kommission erachtete daher, daß die Priesterhäuser lediglich als Versammlungsörter anzusehen wären, in welchen sich die aus den General Seminarien, nach vollendeten 5 jährigen Studienlaufe austrettenden Alumnen nur so l a n g aufzuhalten hätten, bis sie entweder selber eine Anstellung in der Seelsorge finden, oder von einem Pfarer zur Seelsorge verlangt werden.

Damit aber die Bischöfe Zeit und Gelegenheit erhalten, ihre angehenden Dioezesangeistlichen, ehe dieselben in der Seelsorge angestellt werden, kennen zu lernen; so hätten alle Alumnen der General Seminarien nach ihrem Austritte aus denselben alsogleich in die Priesterhäuser einzutretten und daselbst höchstens ein h a l b e s J a h r zu verbleiben, während welcher Zeit die Bischöfe sie über ihre Grundsätze und Sitten zu prüfen und ihnen die höheren Weihen zu ertheilen

hätten. Nach Verlaufe dieser Zeit wären alle, die eine Anstellung in der Seelsorge gefunden haben, aus den Priesterhäusern zu entlassen, die übrigen aber so lange darin zu behalten, bis für sie Stellen in der Seelsorge erlediget und sie von Pfarrern zu Mitarbeitern verlanget werden. Jedoch wäre keiner länger als ein Jahr im Priesterhause zu belassen, wie es auch die höchste Resoltution vom 5. May 1785 bestimmt. Dieser Antrag dürfte auch ihres Ermessens der höchsten Entschließung vom 19. März l. J. um so mehr angemessen seyn, als Euere Majestät in selber sich dahin auszudrücken geruhet habe: daß es erwünschlich sey, daß nur wenige Alumnen im Priesterhause verbleiben, und dieselben je früher, je besser bei den Pfarrern angestellt werden.

Weiter wäre auch den Bischöfen zu bedeuten, daß es nicht genug sey, während dieses halbjährigen Zeitraumes die Alumnen ihrer Priesterhäuser nur zur Assistenz bei feierlichen Kirchenfunkzionen, und zum Korsingen zu gebrauchen, sondern daß sie nebstdem

a) zur Ausübung der Seelsorge nach allen ihren Theilen, folglich zum Predigen und öffentlichen Katechisiren, zum Schulunterricht, zur Verwaltung und Ausspendung der Sakramente und zu Dienstleistungen bei der armen Versorgungsanstalt nach Thunlichkeit verwendet.

b) in der Liturgie und dem gregorianischen Kirchengesange unterrichtet, und

c) in den übrigen Stunden zur Lesung guter Bücher verhalten werden sollen.

2tens erinnert die geistliche Kommission, daß es nothwendig sey, für jedes Priesterhaus eine kleine zweckmässig gewählte Sammlung von Büchern beizuschaffen, welche theils zum Unterricht der Alumnen in der Liturgie, theils zur Erweiterung ihrer aus theologischen Schulen mitgebrachten Kenntnisse dienen mögen.

Es würde daher den Bischöfen aufzutragen seyn, ein Verzeichniß jener Bücher, welche dieselben zu diesen Absichten brauchbar finden, zu verfassen und einzusenden.

Diese Bücher wären sodann entweder aus den Dupplikaten der aufgehobenen Klosterbibliotheken herzunehmen, oder nach und nach aus dem Unterhaltsbetrage beizuschaffen, welcher erspahret werden würde, wenn der Antrag wegen Abkürzung des Aufenthalts in den Priesterhäusern die höchste Begnehmigung erhielt.

3tens machet die Geistl. Commission den Antrag, daß die angehenden Geistlichen den Kirchengesang fürohin nicht mehr in den General Seminarien, sondern in den Priesterhäusern durch einen Domvikar oder einen Choralisten erlernen sollen, und daß die Besoldung, welche dermalen den Priestern, so die Alumnen in General Seminarien darin unterrichten, abgereichet wird, eingezogen werde: und zwar aus der Ursache, weil das 5te Kursjahrs in den General Seminarien, in welchen sie diesen Unterricht erlangen, ohnehin mit Lehrgegenständen überhaüft ist, in den Priesterhäusern aber, wo sie zum Kirchendienste gebraucht werden, diesen Gesang leichter erlernen würden, da sie ihn täglich hören und auch täglich darin sich üben könnten. (P. d.)

Posudky.

Jiráskova husitská dramata. (Č. d.)

II. Jan Žižka. Místo, na němž se děj prvního jednání odehrává, jest jiné než bylo skutečně. Jirásek klade odpřisáhnutí moravských pánů na Špilberk. Dle Windecka, dvořana a životopisce Zikmundova, udála se věc v klášteře augustiniánském u sv. Tomáše.

Windecke.[1])	Jirásek.[2])
Dies geschah in dem neuen Kloster zu Brünn in Mähren am 10. November, dem Bricientage [?] des Jahres 1421.	Síň na hradě brněnském. V pozadí dvéře a gotická okna. Na pravo dvéře do komnat králových. Proti nim na levo povýšené křeslo pod nebesy. Vedle něho v pravo v levo nižší sedadla. V pozadí při levém rohu krb s malovaným pláštěm. V krbu oheň. Je listopadový, pochmurný den.

Dle Jiráska přijeli po příchodu husitských pánů na Špilberk císařovi Kumáni za účelem velmi průsvitným. Vilém z Pernštejna otázav se jejich kapitána, k čemu přichází, dostal za odpověď: „Jak bude potřeba; třeba na vás" (103.) Na bouřný protest proti podobnému jednání „obrátí se ke Kumánům, mávne buzikánem. V ten okamžik tasí všichni Kumáni na ráz šavle" (u. m.) Páni poznávají, že jsou „v tenatech" (104.) Nezbývá jim, nežli se odpřisáhnouti kalicha.

Když páni moravští učinili tak v tichém ústraní kláštera svatotomského, jak je mohli — na Špilberku — nutit k tomu Kumáni za účasti Zikmundovy? Jak pak mohl „náměstek legátův" (111) přijmout jejich odpřisáhnutí na Špilberku za pomoci maďarských šavlí, kdy se stalo u Augustiniánů?

O dobytí Německého Brodu praví staří letopisové (50): „v sobotu ráno po mšech začali mezi sebú rokovati; jedni rokují a druzí do města lezú. A tak vpadnúce v město, ztepú lidi na několiko set" .. Husité tedy dobyli města válečnou lstí, porušivše ujednané příměří. Těžko proto souhlasiti se slovy jeho Žižky, jakoby jeho voje v těch „bojích udatně bránily pravdu boží" (164.) Jeho výrok svolává bratrstvo do Něm. Brodu, „abychom se pokáli tu, kdež sme zhřešili" (A. C. III 302.) Tomek (Žižka, 158) pak k těmto slovům v závorce dodává „totiž přerušením jednání a vražděním po vtržení do tohoto města

[1]) Geschichtschreiber d. deut. Vorzeit, Bd. 87, S. 94.
[2]) Sebrané spisy, sv. 36, str. 89.

ednu roku předešlého". Žižka sám tedy považoval způsob opanování Brodu za hřích a nikoliv za udatnost.

Z jeho výroku pak lze zcela jinak usuzovati na jeho účast při dobytí města. Dle Jiráska byl Žižka strůjcem krveprolití. Na otázku Roháčovu: „Co s městem?" odpovídá: „(tvrdě) Zapalte je! Stáliť měšťané proti nám a bili do nás. Město zapalte, ale ženy, děti ať vyvedou, těch šetřete!" (156.) Tomek (u. d., 131.) píše zcela opačně: . . „a tu proti vůli Žižky nastalo ve městě krveprolití strašlivé" . . .

III. Jan Roháč. V druhém jednání se hrdina kusu, Roháč [1]), velmi rozčiluje nad znovuzavedením řeholí do Prahy: . . . „Ty darmochleby v houfích uvede vám do Prahy, obnoví kláštery a zase budete mít lakomé kněžstvo, svatokupce, kramáře. Ty bude chránit a žertéře a nevěstky, všechnu smilnou chásku" . . . (332.) Na straně 366. praví se: . . . „Již tam znovu vysvěcují kostely . . . zas kladou malované tabule po oltářích a věsí kříže na kostelní stěny". Uvedením kněžstva nastala obroda křesťanského církevního umění. Tož přece ne samí darmochlebi atd.

Duchovní stav se klade do jedné skupiny s kejklíři a nevěstkami. „Ty (= kněze) bude chránit a žertéře a nevěstky, všechnu smilnou chásku" (332.)

V třetím jednání o poslích basilejského koncilu.

De la Scala. Těším se na tu cestu a —

Barbora. Na ten hřích?

De la Scala. Na ten i na jiné, neb těch tam bude víc u těch — (Ohlédne se, významně odmlčí s úsměvem.) (346—347.)

Má to p. Jirásek gusto!

Akta basilejských legátů nám tyto muže předvádějí ve světle zcela jiném, nikoliv jako lidi mravně lehké, nýbrž jako obnovitele kázně v duchovenstvu. Stačí poukázati jenom na jejich reformní činnost v Brně, jak působili mezi kněžstvem světským i řeholním. V tom směru je pro nás zvláště důležitou řeč Palomarova k herburským Dominikánkám, ve které dával důraz na mravně přísný život právě vzhledem k Husitům, aby, nevidíce na straně církevní žádných pohoršení, spojili se s církví.[2]) K tomu si ještě vzpomeňme na obsah úředních akt uveřejněných[3]) Zeibigem a dojdeme k pevnému přesvědčení, že legáti nebyli žádnými nemravy, nýbrž upřímnými horliteli pro nápravu. Jest však upřímně litovati toho, že se jim nedostalo přijetí právě tam, kde se nejvíce pro nápravu horovalo: u Husitů. Když dne 3. července 1435 mluvil Palomar o nastávající právě reformě, zakončil touto žádostí k Rokycanovi: „Mistře Jene, vy pujdete ku

[1]) Sebrané spisy, sv. 41.

[2]) Mon. conc. I. 556.

[3]) Zur Geschichte der Wirksamkeit des Basler Koncils in Österreich (Sitzungsberichte d. Wiener Akad., 1852.)

koncilu a pomůžete nám v tomto svatém podniknutí".[1]) Slova ta však mimo nadání nezpůsobila vůdci české reformace mnoho radosti. Dle Carleria „mistr Jan Rokycana nebyl, jak bylo patrno, z toho příliš rád, nýbrž měl tvář velmi smutnou".[2])

Čtvrté jednání odehrává se na hradě Sioně. Ve spodní místnosti jsou u vězení zajatci se strany Zikmundovy. Mezi nimi jest i mnich, jehož přítomnost dává Jiráskovi vítanou příležitost k obvyklým pomluvám. Ačkoliv o tom řeholníkovi nemáme ani nejmenší zprávy, ba ani o dotyčném výjevu se nám nikde žádných zpráv nedochovalo, p. Jir. přece ví zcela jistě, že byl pijákem. Mastičkář vida, kterak se sladce ve spaní usmívá, praví: „A teď hle, vidíte, jak překusuje, polyká! To chutná, okouší, zunká!" Probrav se, vypravuje, co se mu pěkného zdálo . . . „To vám byl sen, to jsem zase pil české pivo a jaké, jako před třiciti lety, když jsem tu byl jako žáček se starým mendikem. To vám tenkrát vařili v Čechách pivo! No to si pomyslete, když si rozbili džbány o hlavu, jak tím pivem slepovali střepy. A byly to džbány! Jako v Káni Galilejské; já je viděl, ty z Káně Galilejské, dva z nich; v Norimberku je ukazují" (361—362.) Při mastičkářově poznámce padnou venku tři rány. Dle mínění všech počínají venku šturmovati. Každý soudný člověk by očekával, že nastane na okamžik mlčení, při kterém mysl všech zajatců zalétá ven, kde počíná se bojovati, ale zklamal by se rozhodně. Dle Jiráska právě po třetí ráně počal mnich své vtipy a teprve až když se společnost dosti pobavila — začíná se báti, když se ozvaly před místností cizí kroky (363.)

Narážka na Káni Galilejskou dává p. spis. podnět k sesměšnění úcty ostatků svatých. Kejklíř totiž na slova mnichova dodává, že v Norimberku též ukazují „brk z křídla archanděla Gabriela" (362.) Jest ovšem faktem, že ve středověkých kostelích byly ukazovány některé věci, jejichž pravost byla více nežli pochybnou. O tom platí slova Sedlákova: „Velikou úctou k tělům zemřelých světců byl málo kritický a pevnou věrou proniknutý středověk zaváděn často v omyl . . . Že tu střízlivějšího nazírání bylo třeba, není pochybnosti, ale akt úcty světcovy tím nepozbýval na ceně".[3])

Nás však zaráží jiná věc. Jestliže Husité mohli s největší úctou chovati se k tělesným pozůstatkům tří mládenců, Jana Želivského, ba jestliže v Praze pokládali a uctívali za relikvii[4]) „kámen z hrobu Viklefova", proč nemohli katolíci s úctou pohlížeti na ostatky světců a světic, kteří svůj život zasvětili Bohu, ba dokonce i mnozí za jeho božské učení krev prolili?

Stejně nesprávnou, jako pomluvačnou jest mnichova poznámka kontrastující Čechy katolické, předhusitské a husitské. . . „Tenkrát byly Čechy svatá země. Tenkrát byl v Čechách pátek mastnější nežli u nás neděle. Tenkrát byly Čechy voňavá květina, ale teď smrdí

[1]) Mon. conc. I. 581.
[2]) U. m.
[3]) Hus, 6—7.
[4]) Mladenovic, 107.

cířstvím“ (362.) Považovati postavení nižšího duchovenstva — p. sp. isuzuje tato slova obyčejnému frátrovi — v době Husově i v období zprostředně před ním předcházejícím za nějak skvělé jest více nežli eháněti. Historické prameny nám dokazují pravý opak. Kláštery a e i bohaté konventy utrpěly domácími vojnami tolik, že v pravém va smyslu živořily. Vezměme si na důkaz toho určité případy z ravy. Abatyše osiavanská, Anna z Fullenštajnu učinila r. 1388 atření za příčinou opravy kláštera „uvažujíc o polozbořených stavch, které každého dne hrozí spadnouti jim na hlavu“.[1]) Kounické Prenstrátky (1390) měly zase na spadnutí kostel.[2]) Jak se v takových šteřích žilo, toho nejlepším důkazem jest veliký a bohatý klášter írský, o němž se v listině z r. 1395 dovídáme, kterak „za příčinou en a jiných pohrom na svých statcích tak upadá, že nemůže býti držován obvyklý počet řeholníků a bohoslužby nemohou býti udržony“.[3]) Aby se tedy konvent mohl jak tak udržeti při životě, pomáhal přivtělováním větších far, z jejichž výnosu se klášter živil. Tak íněný právě klášter žďárský inkorporoval si faru ve Žďáře, v Horní brové a Zaječí, oslavanské jeptišky faru svatojakubskou v Brně atd. tliže již v roce 1395 vzpomínali ve Žďáře, jak u nich „kdysi býval ký počet mnichů . . . a vzkvétala velká bohoslužba“, jak pak mohl 12 let později vzpomínat Jiráskův mnich na doby, kdy „byl v chách pátek mastnější nežli u nás neděle“ (362), když bída v česh konventech již byla tehdy, když Jiráskův fráter nebyl možná ě ani na světě? (O. p.)

A. Neumann.

* * *

M. Šerý, Hastrmanka. Veršovaná pohádka o jednom dějství. Nakl. B. Jedlička, Praha-Žižkov 1918. Stran 54. Cena 1·20 K.

Pěkný jinak, třebas nikterak nový motiv obalil básník obsahem o pohádku dosti podivným: mladá dívka provdá se přes odpor babičky za hastrmana, má s ním synáčka, ale brzy znelíbí se tálé vězení, uteče k babičce a přijímá lásku učitele, s nímž se dříve domluvila. Zpět přivede ji jen láska k dítěti, jež hastrman zí zabíti. Pohádková nálada i jednotlivé osoby jsou životně vystiy. Že právě učitel učiněn tu vášnivým milovníkem, jenž třikrát ně obchází chaloupku, přivazuje dívku provazy k lavici atd., je d jen pro trochu změny, jinak to odůvodněno není. Až na některé vnosti a přílišné všednosti čtou se verše pěkně.

---

[1]) Cod. dipl. Mor. XII, 442.
[2]) Mon. Boh. Vatic. I. 226.
[3]) Cod dipl. Mor. XII., 24. Řím, 1395, 18 kv. . . . »Causantibus bellis et aliis itatibus . . . in suis facultatibus adeo diminution est, quod solitus numerus religim . . . sustentaci . . . ac . . . cultus divinus vigeri . . .

Josef Pospíšil, Statkář filosof a jiné povídky. Nakl. „Ev
v Olomouci 1918. Stran 211. Cena 3·80 K.

Snad toho p. spisovatel, pořádaje první sbírku svých belletr tických prací, uveřejňovaných v dosti dlouhé řadě let v našich čas pisech, ani nezamýšlel, aby jí dal vniterně jednotný ráz, jaký je vzác u sbírek podobných: skoro všechny povídky ukazují moc a hloubl **křesťanského svědomí.** Možno říci, že jsou jeho — a mno již úmyslnou — moderní apologií proti povrchnímu novopohanskér názoru, jejž hned v titulní povídce vyslovuje statkář, hmotařský liber stěžuje si, že křesťanství zkazilo lidstvu svědomí, že každou rozk otrávilo svými kapkami, výčitkami. Statkář se jim směje, ohlušuje léta své křesťan ky vychované svědomí, ale konečně se v něm bolest ozve, a poněvadž nedovede ho upokojiti láskou a pokáním, zbavuje ho násilnou smrtí. Dlouho také hledala cesty k upokojení svědo selka Bížová, vražednice nezrozených svých dětí — ve zpovědi, dobrý skutcích, na poutích — až ji nalezla v tuhém tělesném trestu („Pokání Náboženské svědomí probudí se náhle ve lhostejné jinak dívce, láska a skvělý sňatek láká k odpadlictví od víry („Probuzení"), i bezkonfesních, vzdělaných rodičích, jichž synáček zatouží po Ježísk („Ježíšek"). Kněžské svědomí, vyrůstající z čistého srdce, zachr mladého kaplana před pádem v těžkém pokušení a přemůže i p rozenou slabost vůle („Pokušení"). Dětsky čisté svědomí zkrašl poslední chvíle umírající školačky a odměňuje ji velikou silou i radc v utrpení („Krásná duše").

Třebas všechny tyto náměty objevily se nejednou i v naší literatu jsou tu zpracovány velmi zajímavě, způsobem často původním a sloh který svědčí o dobrém umělci, vnímavém zvláště pro jemné nábožen struny lidského srdce. Je tu sice patrno, že p. spis. je knězem, zapírá tendence, ale také jí nevnucuje: kreslí plasticky dnešní ži a různá scestí moderní duše, nevyhýbaje se ani myšlenkám a scen jimž jsme u našich kat. spisovatelů nezvykli, aby pak tím pl zazněl boží hlas v lidském nitru. Při tom jest obdařen všemi př nostmi dobrého vypravěče, jakých nemáme dnes mnoho.

Quido Maria Vyskočil, Zemi věrni. Román. Smíchov 1918.

Román „černé krve", jak praví spisovatel, ale lépe román černé beznadějného fatalismu, podpíraného věrou v záhadné, přemocné podzemních živlů či bohů, již prý netrpí zasahování člověkova svých říší, bojují s ním, mstí se mu a stíhají svou kletbou celé rodi Ačkoli spis. s počátku pohlíží trochu povzneseně na tuto pově znenáhla jako by jí sám věřil, staví na ní a rozvíjí své jednodu vypravování o hornické rodině Petrákově, jež prý celá byla urč za podzemní oběť. A lidskému duchu, praví, nebylo možno vysvobo se z tohoto poddanství, uprchnouti se světa a skrýti se slídivé klet jež železným krokem sledovala svůj chladný cíl: zničení spořád

a zbožné rodiny, která lpí vášnivě na práci v útrobách zemských. Tak ztrácí Petráková při různých katastrofách muže a dva syny. S nejmladším odstěhuje se daleko odtud, ale po letech i tam otevrou se uhelné doly a syn, vyučený kolář, neodolá vrozené touze a stává se horníkem. „Kletby“ neuprosí ani hrozná mateřská bolest, nezdolá jí ani vášnivá láska mladé židovky: poslední Petrák hyne při výbuchu podzemních plynů. Matka v úzkosti žije ještě silnou důvěrou v Boha, modlí se, aby se slitoval nad synem, který hřeší láskou k židovce, ale spis. nazývá její stav „náboženským blouzněním“ a praví: „Bůh, ztýrán starostmi, usnul asi na svém oblačném trůně“. Nebylo možno ujíti „odvěké zlobě, jež předem dává štěstí i rozsévá zlo“.

Tísnivý dojem krutého fatalismu snaží se spis. ještě vědomě zvýšiti pochmurným líčením těžkých přírodních nálad i zvláštních duševních stavů. Na těchto místech jeho líčení, jinak hodně bezvýrazné, bezbarvé, mnohdy nasládlé, stokráte již opotřebované, stává se svým přepínáním a svou hledaností skoro příšerným. Tak třebas když vypravuje o večerních návštěvách na hřbitově a zvláště když popisuje skutečně hrůzostrašně těhotenské bolesti mladé židovky a pak s velikou zálibou i obšírností surovou scenu s matkou. K sesílení „dojmu“ bere souchotinářský kaplan přes odpor Němcům zaprodaného faráře mladou židovku do své kaplánky, kde tato porodí mrtvé děcko . . . Duševně ztrýzněný čtenář, vida na poslední stránce dlouhý seznam dosavadních spisů Vyskočilových, jistě se podiví, že takhle píše spisovatel, jenž vydal již 44 belletristických knih, ovšem — za 17 let! *M.*

Knihovna lidu a mládeže.

Svatopluk Čech, Větší prósa. II. Jestřáb contra Hrdlička. Výlet do Chorvatska. První starosti. Hovor listí. Sláva. Praha. — V první novele Jestřáb contra Hrdlička líčeno pěkně jednání lichváře Jestřába, do jehož rukou se dostal dobromyslný pan inspektor panství Supova ve výslužbě, pan Hrdlička. Lichvář nešetří ničeho, i na nevinnost hodné dcery Hrdličkovy Julie odváží se útoku, který však se mu nezdaří. Hrdlička sice končí samovraždou, ale Julie stává se zachrankyní rodiny a chotí hodného přítele bratrova, lékaře Dra Volného. — Výlet do Chorvatska na pozvání strýcovo podniknul básník Volavec, nepřítel žen. Leč podařenou lstí strýcovou a chováním domnělé tety, vzdálené příbuzné, již strýc za ženu vydával, srdce jeho přece přilnulo k ženě; Volavec odvezl si domnělou tetu jako svou ženu domů. — První starosti. Po smrti své manželky žil pan Velímský na svém statečku jedině své dcerušce Jarmile, kterou vychovávati pomáhala jemu slečna Bořická až do patnácti let, kdy výchova měla se bráti jiným směrem, jak jej na to vychovatelka upozornila. V tom přichází k Velímskému na návštěvu dávný jeho přítel malíř Lešan, k

němuž malá Jarmila sama s důvěrou se obrátila, by jí pomohl tatínka oženiti se slečnou Bořickou, což se jim podařilo. — Hovor listí. I listí stromů má prý svou mluvu. Na doklad toho vypráví vychovatel vybrané společnosti, kterak přítel jeho z hovoru takového na místě, kde milá jeho s Pulčínských skal se vrhla dolů, téměř sešílel. — Sláva. Na výletu z Novorossijska do čerkesských hor nadhozena byla otázka: Co je sláva? Odpovědi byly různé. Tu vyprávěl přítomný lékař o mladíku, který se svými rodiči přistěhoval se z Čech do nedaleké vesnice Metodějovky, kterak před svou smrtí jej prosil, aby báseň jeho, o které po celou dobu pracoval, po jeho smrti poslal do Čech, aby byla uveřejněna. Avšak děti, kterým se dostal rukopis do rukou, rukopis na ohníčku spálily. Jediný pak list, který zachránil a který nyní chtěl společnosti přečísti, vítr mu odnesl. Hle, přátelé — toto je sláva! — Svazek ten lze doporučiti čtenářům vzdělaným.

Karolína Světlá, Z let probuzení: Jitřenka. Z tanečních hodin. Za májového večera. Praha. — Hrdinkami všech tří povídek jsou ženy vlastenky. Jitřenku spatřoval v neteři pana děkana Dobřanského Hedvice mladý aktuar Souček, poněvadž neuměla německy a nosila kroj, zač jiný ženský svět v městě se styděl. Proto požádal o její ruku a byl šťasten jejími pohádkami, jež krásně uměla vyprávěti. Leč návodem knížete Hedvika proti vůli aktuarově poslána byla na vzdělání do Prahy, kde obava aktuarova, že s ní setřen bude pel vlastenecký, pro který k ní přilnul horoucí láskou, se vyplnila. Hedvika odložila nejen svůj kroj, ale naučila se i německy, ano milkovala se i s německým divadelním hercem, jak sám na své vlastní oči se přesvědčil. Vida své vlastenecké naděje sklamány aktuar sobě téměř zoufá, chce odejiti do ciziny. Tu přichází Hedvika, s lítostí přiznává se ku svému pobloužení a poněkud milujícího ji usmiřuje. Ráno však nacházejí lidé oba v objetí utopené v řece, kam nešťastnou náhodou spadli. — Z tanečních hodin. Pan c. k. oficial, majitel domu, vinic a kapitálů, Jan Fryška mluvíval velmi rád; nejraději a nejvíce však mluvíval vždy o sobě, jaké má strašlivé štěstí u krásné pleti. Jedině slečna Jiřinka Procházková si ho nevšímala, ačkoliv po celou dobu tanečních hodin se namáhal dokázati svým známým, že po něm touží láskou nejprudčí. Za to se jí vymstil, že jeho návodem pro její vlastenectví při ukončení tanečních hodin s ní nikdo netančil. Msta tato však přivedla Jiřině Procházkové ženicha, upřímného vlastence justiciara Viléma Skřivana. — Za májového večera sešly se konečně dvě milující se duše: Adéla, nyní majitelka panství, a Jaroslav, syn venkovského učitele, literát, a vzpomínají uplynulých deseti let od té doby, kdy poprve se spatřili. Tenkráte ji dle vůle otcovy německým proslovem uvítal, ona pak celá zmatena políbila jej v čelo. Od té doby však jaksi k sobě přilnuli. Otec její podporoval jej na studiích, ona pak k vůli němu učila se česky a pilně četla české spisy. Ovšem musila se obětovati a pro záchranu otce vzíti si starého muže. Ten však umřel a ona stala se dědičkou jeho jmění. Nyní mohou společně věnovati své síly ku po-

vznesení národa, obzvláště českých žen. Když tak osnují své nejpěknější plány, přichází sestřenec zemřelého muže a oznamuje jí, že nemá ničeho, poněvadž poslední vůle zemřelého soudem za neplatnou prohlášena, a dědictví připadá dle zákona jemu. Nabízí jí však svou ruku, kterou ona zamítá, věrna jsouc svému milenci. Sestřenec ujišťuje ji svou láskou; takovou že ji nemůže žádný muž milovati, ano dokládá se svou mužskou ctí, že z vlastní vůle se jí odřekne, přivine-li její milenec žebračku s týmž nadšením k srdci jako bohatou dámu. Adela uvádí jej k Jaroslavovi, jemuž oznámí, že nyní zcela jest chudobnou. Jaroslav pln nadšení děkuje za to Bohu, že mu nyní konečně jest rovnou. Sestřenec odchází, ale slibu svému též dostojí. — Doporučiti lze čtenářům pokročilejším. *A. S.*

Rozhled

Náboženský.

Odpustková praxe bezprostředně před reformací je předmětem díla frýburského univ. professora Göllera „Der Ausbruch der Reformation und die spätmittelalterliche Ablaßpraxis", které vyšlo vloni. Předně konstatuje, že po usilovné práci německého dějepisce, Mikuláše Paulusa, který je všeobecně znám jako důkladný znalec odpustkové literatury a odpustkové praxe před reformací, smíme směle říci, že církevní nauka o odpustcích byla koncem středověku a před Lutherem zcela správná. Totéž dokazuje Göller četnými doklady, čerpanými z pojednání prvního řádného professora frýburského, Jana Pfeffera z Weidenbergu, „Tractatus de materiis diversis indulgentiarum", z r. 1486. Středověký učenec uvádí různé druhy odpustků a udává podmínky, jichž třeba věřícím, chtějí-li získat odpustky. Dílo Pfefferovo jeví se nám jako kompilace dřívějších traktátů odpustkových, a hlavně z díla Augustina z Ankony, zvaného „Triumphus" uvádějí se četná místa, ovšem bez udání pramene.

Soukromé názory některých kazatelů odpustkových byly někdy pochybeny a zavdávaly upřímným katolíkům té doby příčinu k stížnostem. O finančně technické praxi odpustkové však praví G., že byla někdy povážlivou, ba přímo pohoršlivou. O potvrzení Albrechtově arcibiskupem mohučským, magdeburským a administratorem halberstadtským vyjadřuje se G., že bylo nejošklivějším obchodem, jaký si vůbec můžeme pomysliti, a tím odpornějším proto, že bylo spojeno s udělením odpustků. Na koho padá vina mimo činitele římské kurie? Dle protest. dějepisce Kalkoffa padá větší část viny na hohenzollernské bratry, Albrechta a braniborského kurfiřta, již odvážili se na papeže s takovým nehorázným požadavkem hromadění církevních úřadů a statků v jedněch rukou. Obrovský obnos, který Albrecht měl platit jako taxu, byl ujednán papežským datarem, Silviem Passerinim, ještě před potvrzením, což bylo proti církevnímu právu. „Das ganze Kompositionswesen (ujednání poplatků) hatte an sich eine bedenkliche Seite, namentlich seitdem auch Fälle ohne Strafcharakter beim Dispensationsverfahren mit einbezogen wurden . . ." (137.)

Proto není divu, že koncil Tridentský odsuzoval co nejpříkřeji toto jednání, hlavně kardinál Contarini svým spisem „Consilium quatuor delectorum" a pojednáním o komposicích. Takové nabytí církevního úřadu, spojené s udělováním odpustků, bylo krajně nedůstojné a zavržení hodné. „Tak musíme soudit" praví bonnský prof. Schrörs, „i kdyby osudné následky nebyly se dostavily" (139.) Padá na papežskou odpustkovou listinu „Sacrosancti Salvatoris" nějaká vina? Göller odpovídá: „Der Vorwurf einer ganz bedenklichen Verquickung

von Geistlichem und Weltlichem kann freilich ihrem Urheber nicht erspart bleiben, und er wird auch nur dadurch etwas abgeschwächt, daß die abzutragende Schuldenlast des Erzbischofs im Grunde mit kirchlichen Verpflichtungen zusammenhing".

Velmi odporným bylo někdy nedůstojné počínání některých kazatelů odpustkových, kteří prý si tu a tam počínali jako na trhu (marktschreierisch), překračovali svou moc, význam odpustků přepínali, tak že věc stávala se až směšnou. I život některých byl pohoršlivý. Výmyslem jejich byly odpustky několik tisíc ba set tisíc let, což dokazuje Paulus a poznamenává zároveň, že odpustky takové vyskytly se hlavně za 14. století, kdy papežové nesídlili v Římě.

Ani jurisdikční praxe církevní nebyla docela bezvadnou. Přísné zákony církevní nebyly vždy proveditelnými. „An sich prinzipiell einwandfrei, bereitete dieses System der Verästelung und Verzweigung der kirchlichen Jurisdiktion in der Ausübung der cura animarum nicht geringe Hindernisse und hat vielfach einer ungesunden Kasuistik und Veräusserlichung des kirchlichen Gedankens Vorschub geleistet . . ." (145.) Tridentský sněm snažil se i v té příčině zjednat nápravu.

Nebylo by však správné, kdyby se stále jen na stinné stránky odpustkové upozorňovalo a dobrých se pomíjelo. Obrození mravního života, navrácení cizího majetku, smír v rodinách a obcích, stavba chrámů a nemocnic — byly často ovocem odpustků.

Starou, stokrát vyvrácenou námitku, že dle nauky církevní mohl věřící penězi dosáhnout odpuštění hříchů, ohřívá protestant Preuss v oslavném díle „Unser Luther" (1917). Výtka taková měla namnoze svůj kořen v nepochopení zvláštního druhu odpustků „remissio a culpa et poena". Úmyslně či neúmyslně přehlíží se, že i u těchto odpustků vyžadovala se zpověď jako conditio, sine qua non. O tomto druhu odpustků píše již Pfeffer, upozorniv, že odpustky jsou vždy jen odpuštěním časných trestův. „Sed improprie nominatur indulgentia a poena et culpa, quia remissio poenae praesupponit remissionem culpae in suscipiente. Unde datur contritis et confessis, nec ecclesia utitur illa forma scilicet a culpa et poena. Sed proprie et vere ingulgentia plenaria aut plenissima dicitur indulgentia, quia est remissio totius poenae debitae pro peccatis. Unde volunt aliqui, quod in tali forma indulgentiae plenissimae communiter datur facultas, ut poenitens indulgentiam suscepturus possit eligere idoneum confessorem, qui absolvat eum ab omnibus peccatis, ita quod non opporteat eum recitare ad curiam, si habet casum papalem" (85.) A na jiném místě: „Verum cum quis vult consequi indulgetias, disponit se primum ad contritionem et confessionem et facit ea, quae habentur in bulla, et sic potest consequi remissionem culpae et poenae, culpae per contritionem, poenae per indulgentiam" (93.)

Bylo by již na čase, aby výtka, že se odpustky odpouštěly hříchy a k tomu za peníze, zmizela z vážných spisů. Za nepochopení, překroucení a zmatené pojmy některých nesvědomitých hlasatelů odpustkových nemůže církev, a ona proti nim také zakročovala. Církvi

věrně oddaní jednotlivci a sněmy okřikovali právem některé kazatele, již svou naukou uváděli dobrou věc v posměch. Berthold z Řezna nazývá některé odpustkové kazatele „vrahy duše". „Pfennigprediger", „nejlepšími služebníky zlého ducha". Mohučská provincialní synoda z r. 1261 nazvala některé kazatele odpust. „schändliche und lügnerische Menschen", kteří zlořády zavinili nenávist světa. Albert Veliký mluví o lživých kazatelích, kteří se chlubí, že mohou odpustky sto dnů zaměnit za fenik, a hlásají báje místo Krista. „Žasneme dnes nad takovými výrazy z doby nejvýš vyvinutého života církevního . . ." (171) I Tetzel hlásal o odpustcích za zemřelé, co se neshodovalo s naukou církevní. Dle smyslu kázal prý famosní dvojveršík: „Sobald das Geld im Kasten klingt, die Seele aus dem Fegfeuer springt". Tetzel nebyl jediným hlasatelem tohoto bludu.[1]) Správně podotýká Göller: „Kdo posuzuje odpustky jen z čistě zevnějších hledisek, nebude nikdy moci proniknouti k jejich pochopení" (178.) *Dr. Jos. Vrchovecký.*

*

Záhadu indického asketismu snaží se vysvětliti A. Väth v Kath. Missionen (1918, seš. 10.) Nápadné a nápadně četné zjevy kajicníků v této slunné zemi a hýřivé přírodě zaměstnávaly již mnoho badatelů. Pozdní vedské písemnictví dosvědčuje, že již před Budhou (kol. 500 př. K.) bylo tu mnoho poustevníků, kteří opustivše rodiny nazí buď se toulali nebo stále rozjímali a se tělesně trýznili, aby unikli bídě života.

Budha i současník jeho Mahavira se sektou Džainů vzešli vlastně z takového asketismu, jejž Budha (osvícený, vědoucí) znova upravil a též nebramánům učinil přístupným. Alexander Vel. setkal se s takovými naháči („gymnosofisty") a od té doby vyskytují se nějaké zprávy cestovatelův o těchto podivných lidech.

U stoupenců Budhových, Hindu, jmenuje se asket nejčastěji Sadhu, svatý muž; Fakir jest mohammedán. Také ženy, zvláště vdovy, dávají se mezi askety, častěji však u Džainů než u Hindů. Zavazují se sliby, dle sekt různými, obyčejně chudoby, někdy i čistoty. Askese záleží předně v rozjímání, pak v jistých zevnějších úkonech; nepotřebuje býti oboje spojeno, trýznění těla zvláště nepotřebuje nikterak býti výrazem kajicného smýšlení, stačí si samo.

Rozjímání záleží obyčejně v přemýšlení o jméně nějakého „božstva", smíme-li v hinduismu o božstvech vůbec mluviti, neb o nějaké zbožné průpovědi, anebo v pouhém nehybném patření před sebe do prázdna, beze všeho určitého přemýšlení. Tak na př. vykonává se t. ř. Joga tím, že se totéž slovo, jméno nebo posvátná slabika Om stále vyslovuje, myšlenky se upírají na ně, oči pak na jeden bod, obyčejně konec nosu; dech se při tom zadržuje a nosními dírkami střídavě vpouští a vypouští. Jelikož indičtí asketé z pravidla jsou lidé nevzdě-

[1]) , řídě se mylnou naukou několika theologů. — Velmi poučný jest přehled otázek odpustkových, jejž nyní podává Theol. Revue (1918 č. 9 d). *R.*

aní, rozumí se samo sebou, že jich rozjímání obsahově nějak bohaté býti nemůže.

Zevnější úkony nejčastěji záležejí v tom, že Sadhuové nazí, pokud řady dovolují, se toulají, navštěvují četná poutní místa, jichž památkami se ověšují; příchod svůj ohlašují zvonky, bubínky neb řinčením kovových drobotin.

Málokteří Sadhu konají jinak určité skutky kajicnosti, zachovávajíce na př. posty, mlčení; mnozí nejedí než potravu rostlinnou, nepijí opojných nápojů, nekouří. Džainové bedlivě se střehou zničiti nějakého živoka, nosí proto i šátek před ústy a nosem, nejedí ani plodů a pijí jen vařenou vodu. Záslužné jest koupati se v posvátných řekách. Mnozí se však vůbec nemyjí.

Hrubší úkony jsou: státi na jedné noze, zírati do slunce, seděti neb ležeti na železných ostnech, choditi v ostnaté obuvi, viseti hlavou dolů, držeti ramena vztýčena, až ztopoří, putovati po břiše, ano na čas dáti se za živa zahrabati, an Jogi vycvičen málo dýchati. Vláda ovšem hledí různé pokusy o takové a podobné sebemrzačení zamezovati, ale přes to se provádějí, zvláště na poutních místech (Benares, Allahabad, Brindaban, Hardvar, Puri). Tu také nejvíce lidé ti dřepívají na zemi jakoby rozjímajíce, zpívají zbožné zkazky, mumlají modlitby růžencové atd.

Společensky znamená tento asketismus úmyslnou žebrotu. Lid na něj pohlíží s velikou úctou a dává těm lidem zcela ochotně, čeho potřebují, a víc než potřebují.

Na vysvětlenou uvádí Väth jednak příčiny povšechné, vědomí viny a potřebné očisty pokáním tělesným, odlukou od požitků hmotných, zvláště za častých nehod živelních (hladu, moru atd.) a prostředí horkého, uspávajícího podnebí, výlučně rostlinnou stravu, která — dle Vätha — die Lebensgeister schwächt und zum untätigen Träumen anregt.

Jednak ale, a hlavně prý hledati sluší příčiny v mlhovitém pantheismu a v pessimismu indického náboženského myšlení. Ve světě jest jen jedna skutečnost: nezměnné, neosobní B r á m a. Já je s ním za jedno: já jsem veškerenstvo. Věřiti, že věci jsou skutečny, jest omyl, na nich lpěti, z nich se radovati, jest bol. Moudrost jest pouze v poznání, že já a vše jest jedno; srdce od neskutečných věcí odloučiti, dává pravé štěstí. Proto třeba tento sebeklam o věcech i o své osobnosti ničiti a snažiti se o vykoupení z něho, o rozplynutí v Brámě.

Toho dovede málokterý jedinec v jediném životě svém. Avšak po smrti duše bere s sebou své K a r m a, soujem dobrých i špatných skutků, za něž dojde odplaty a vrátí se do života jako rostlina, člověk nebo zvíře; moudrý tedy má toto Karma, které duši vždy znova stahuje do bídného žití, co nejvíc odkládati a usilovati o nejmožnější lhostejnost ke všemu, k myšlení i jednání, k lásce i nenávisti, k bázni i naději, až by takto splynul s veškerenstvem. K tomu tedy směřuje

ono tupé „rozjímání", vlastně nemyšlení na nic, zadržování dechu, který znamená život, nahota jako vítězství nad pokoušením tělesným, umrtvování, i sebevražda, ba i kannibalismus a „jiné nevyslovitelné nehoráznosti"; vše to má duši zbaviti pouta tělesného. Proto, dí V., docházejí mnozí z těchto „světců" k úsudku, že jsouce mimo dobro i zlo smějí hověti všem neřestem, neboť vše, čeho člověk žádá, jest jen klam. Veškera indická literatura je prý také plna von unerquicklichen Liebesabenteuern und Verführungsgeschichten, in denen Sadhu die Hauptrolle spielen.

Původně jen bramáni byli askety, ale časem i ostatní kasty chtěly se na tento vyšší stupeň povznésti, a tak stala se mocnou pohnutkou asketismu c t i ž á d o s t. Sadhu totiž prý nabývá nadlidské moci — i bohové se před ním třesou. Indická fantasie vždy zabíhá do nesmírna, a také těmto světcům přibájila nehorázné zázraky vědění a moci. Mnozí z nich proto předvádějí davům svá pokání zcela jako kejklířské kousky.

Nejvíce stoupenců však přivádí asketismu, ovšem hodně zmírněnému, l e n i v o s t a slabošství v nehodách životních; mnohé kláštery jsou vlastně útulnami životních trosečníkův, unavených tulákův, ano i zločinců, kteří v davech „světcův" úřadům se skryli. Budha sám sice opustil rodinný blahobyt, aby se věnoval askesi, avšak sobecky též opustil svou rodinu, aby mu na cestách nepřekážela.

U mnohých možno také předpokládati chorobnou duševní rozpoloženost, jež nemajíc v rozumném vzdělání opory oddává se snadno a bez překážky výstřednostem vynášejícím nad to nemalou slávu.

Celkem jest asketismus indický stálým společenským neštěstím a nebezpečím, jelikož pohnutky nekalé převládají, život lidí těch řád mravní i právní ohrožuje a, co nejhoršího, mezi ostatním obyvatelstvem jest nejen trpěn, nýbrž i zbožňován a všemožně podporován.

Ind jest hluboce nábožensky založen. Nejenom v některých naukách, jako o trojici, nesmrtelnosti duše, přepodstatnění, nebi, pekle a očistci stýká se s křesťanstvím, ale i v onom zásadním názoru o pomíjivosti a nicotnosti všeho pozemského. Ale právě proto, že ve všem u něho převládá fantastičnost a sklon k nehoráznosti, nesnadno u něho navázati nauce křesťanské, která umírněností svojí ho nedovede ohromiti, která zvláště v cenění časnosti a pozemského života neučí ho effektnímu záporu a naprostému odříkání, nýbrž činnému působení pro věčnost. Jinak zase, končí V., vrozená dobročinnost a vedle toho úcta k životu prostému a odříkavému lid ten s katolickými missionáři sbližuje.

*

Básník J a n z W o j k o w i c z otiskuje v „Lumíru" (1918, č. 9) ukázky z chystané knihy „Před prahem života a věčnosti", kde v kapitole „Zpověď" píše také trochu mnohomluvně o s v é m n á b o ž e n s k é m v ý v o j i. Praví, že neprožil nikdy náboženské krise, jako ji prožila většina jeho duchově založených vrstevníků. „Zcela hladce a plynule přešla moje orthodoxně křesťansko-katolická víra v

nevěru a v jiné, krásnější, samostatněji promyšlené formy nábožensko-filosofických věr“! Než v dětství vyskytovala se období, ba chvíle orthodoxní víry, a zase období a chvíle neuvědoměněné nevíry a jiné víry. „V době, kdy mně jako dvanácti- třináctiletému můj tehdejší zpola učitel, zpola vychovatel L. Š. (tehdejší medik, člověk železně positivistický, dnes hodnostář v řádě jesuitském, zda věřící, pochybuji) poukazoval na malichernost lidí, kteří věří, že Bůh, který by spravoval celý vesmír, interesoval by se o zájmy a přání bídných jedinců neříkal mi tím nic nového, nepřekvapoval mě (dnes bych mu snad v tomto bodě více oponoval!). Bůh křesťanský už mým Bohem tehdy nebyl, přes to že jsem i později ještě upadal v recidivy dětské víry-nevíry, kdy — obyčejně v příliš lidských chvílích strachu před smrtí nebo pod. — jsem pro „každý případ“ existenci i křesť. katolického Boha se vším církevním příslušenstvím na několik hodin připouštěl. A přece, jak se znám, jsem zcela nepochybně člověk v základě náboženský, metafysický, mystik, vracející se vždy znovu v sféru, odkud se nazírá každá každodennost sub specie aeterni, jako do svého domova. Jak to vysvětlit?“

Jako na událost velmi významnou, na niž prý v posledních letech často myslí, vzpomíná básník na svou z p o v ě ď. Byl tehdy asi desetiletý, cítil obvyklou svou trému z aktu zpovědního, ale vedle toho zvláště ho rozčilovalo něco hlubšího. „Četl jsem totiž výslovně v zpovědním zrcadle své modlitební knihy, že jen tehdy mohou být hříšníkovi hříchy odpuštěny, lituje-li jich ne proto, aby jimi nebe získal a mukám pekelným ušel, ale jedině proto, že jimi Boha, zdroj to nejvyšší lásky, pohněval a urazil; jen z nejvyšší lásky k Bohu, ne ze strachu o vlastní spásu, z touhy po vlastním blahu. A já si už doma a nyní po cestě znovu uvědomoval tak jasně, že lituji-li vůbec svých hříchů, lituji jich jen proto, abych nepřišel do pekla. Za žádnou cenu nedovedl jsem najít lásky ve svém srdci k tomuto Bohu“.[1]) Líčí pak obšírně hrozná muka před zpovědí, zvláště strach, že po takové zpovědi přijímáním Těla Božího spáchá nový veliký hřích.

Dnes po 30 letech zajímá jej tato událost znovu. Jeho Bůh je prý dnes vyšší a hlubší, „potřeba ontologicko-ethické jistoty vřelejší, logicky neodpuditelná“ — a přece se mu zdá, že to nebyla tehdy jen bláhovost sensitivního mládí, jež se bála přiblížiti se Bohu pro malou skutečnou lásku k Němu. „Dnes uvědomuji si zcela jasně: nemiluji Boha pro Něho a nejvýše. Ctím, obdivuji se Mu, ale jen Sebe, svou záštitu, své možné budoucí Já v Něm miluji, věře, že jsem Jeho částí . . . Je-li můj vztah k Bohu vůbec amor, není to než Spinozův amor intellectualis. Ani za celé nebe nedovedl bych, zůstav sám sebou, stát se v tom ohledu svatou Terezií“. Přes to ke konci přiznává, že n e v í,

[1]) Nedávno slyšel jsem vypravovati, jak katecheta připravuje děti na zpověď, zpozoroval, že jedno děvčátko nápadně dlouho prodlévá v kostele, ačkoli všichni už byli odešli. Jsouc tázáno, proč také nejde domů, odpovědělo teskl.vě, že čeká, až na ně přijde ta lítost! — Takové a podobné závady jsou ve všech oborech. Jsou pokyny pro učitele, ne však pravidly životního názoru! *R.*

je-li takový vztah k Bohu ethicky pravý nebo dokonce jedině ethicky hodnotný. „Chybí mi k posouzení toho kriterium objektivity, schopnost ocitnout se z dosahu svého daimonia, mimo kruh svého, určitým způsobem ustrojeného já“. „Věřím jen, že je-li Bůh, je eo ipso nejvýš spravedlivý, a tu neujdu na miligram vypočtenému trestu — vyrovnání — očištění, jsem-li svým ustrojením bytost v podstatě hříšná [?], a naopak, nebude mi ho třeba, nejsem-li jí. A tak, tak je to dobré“. *M.*

Osobní názor spisovatelův (* 1880) je tedy zatím takový. Jinak, ve správném pomyslu Boha, spravedlivost, a zvláště spravedlivost trestající, nestojí na předním místě, jest jaksi teprve následná; předcházejí jiné dokonalosti, jež Boha činí nám nejvyšším, jediným naprostým dobrem. Jako v ničem jiném, co k vývoji člověka přísluší, ve vědě atd., nemůže názor dětský býti směrodatným pro člověka vůbec, tak ani v náboženství, jež nutno pěstovati k dokonalejšímu vývoji, ale na základě zárodků již do dětské duše vložených. Toť cesta jedině přirozená a jedině možná.

*

N o v ý p o j e m b o ž s t v a, „velikého stavitele světa“, vykládá Ernst Koch v díle Das Geheimnis der Welt entschleiert. Je to t e p l o t a, temperatura. Věda prý zove teplotu účinkem nebo jevem průvodním, a nemůže dokázati, čeho jest účinkem, jelikož není účinkem, nýbrž příčinou, prapříčinou. Ona jest nekonečným duchem, který všecky změny působí a v těchto nekonečně malých účincích se jeví. My jsme tedy také nekonečně malými částicemi tohoto božstva, jak už apoštol (1 Kor 6, 19 a j.) pravil: Nevíte, že údy vaše jsou chrámem Ducha svatého, který ve vás jest . . .? Tehda nemohl ovšem říci, jak si to mají představovati, ale dnes víme, že je to teplota, kterou pozorujeme jako pohyb, teplo, energii, vůli atd. Ale jako božstva nemůžeme viděti ani hmatati, tak ani teploty.

Silou boží jest potrava. Potrava jest nahromaděná teplota slunce. Teplota slunce jest mizivě malá část temperatury světové.

Praví li věda, že světlo jest posledním poznatkem, jistí Koch, že světlo jest j n jevem teploty a tato posledním poznatelným pojmem, božstvem.

Člověk jako v lůně mateřském z malých částic božstva vznikl, tak také se v ně rozplyne . . .

V Lípě začíná K. Skalský svou novellu Hřích bratra Marcella: „Ztemněla obloha, na níž zapadlo hellénské slunce. Ocelově šedý a ve své majestátnost nehybný p ř í z r a k d o g m a t u uléhal nad celým k r a j e m . . .“

Theosofické blouznění na postupu!

Vědecký a umělecký.

Mezi těmi, kteří prakticky uskutečňují spojení všech tří polských zemí, stojí v prvních řadách polští knihkupci a nakladatelé. Vyburcoval je zvláště plán knihkupců německých, vtrhnouti s několika milionovým kapitálem do Polska a ovládnouti lacinými vydáními celý knižní trh. Na obranu proti tomuto útoku spojila se největší polská nakladatelství; zevnějším projevem spojenectví byl pak I. sjezd jejich, uspořádaný v srpnu v Lublíně. S největším zájmem byl tu přijat návrh, aby po holandském vzoru bylo založeno ústřední svazové komisionářství pro všecky polské nakladatele, které prý se v Holandsku velmi osvědčilo. Usneseno dále založiti finanční ústav svazový, jenž by poskytoval sortimentním knihkupcům úvěr ve výši od 500—50.000 marek a zálohy na vydané knihy až do 30% katalogové ceny. Svaz založí také zvláštní svůj orgán, jenž bude přinášeti úplnou polskou bibliografii. K tomuto usnesení prohlásil přítomný na sjezdu delegát z ministerstva vnitra polské vlády varšavské, že vláda sama již v nejbližší době zavede úřední registrování všech kdekoli vydaných polských tisků. Kromě toho byly sjezdem přijaty resoluce o odborném školství knihkupeckém a nakladatelském. Je tu navržena dvojí škola: vyšší čtyrsemestrová a nižší dvousemestrová pro praktikanty. Rozumí se, že pronášeny i dlouhé a trpké stesky na nedostatek a drahotu papíru, na nepořádky na poštách, drahách atd.

*

Ant. Macek vydal v Praze v 60 výtiscích, z nich 20 mimo prodej, Čtyři hymny církevní: Veni creator Spiritus, Stabat Mater dolorosa, Stabat Mater speciosa, Dies irae, v původním znění se svým překladem; dva z nich, prvý a čtvrtý, hudebním zpracováním, poslední jmenovitě jako část mše Requiem, známy jsou také širšímu obecenstvu a nejednoho překladatele i v češtině přivábily k pokusu o překlad. Hymnus prvý (z 9. stol.) jest nerýmovaný, ačkoli dvě místa (sensibus — cordibus, longius — protinus) rým připomínají, v rozměru časoměrně iambickém; p. překl. na několika místech podle zobecnělého zvyku klade v začátcích místo iambů daktyly. Jinak tento i ostatní překlady na četných místech jeví proti dosavadním pokrok; někde ovšem nepodařilo se zmoci nesnadnou předlohu stejně plynným i obsahově sytým výrazem. Mimochodem budiž podotčeno, že novější bádání Stabat Mater d. již nepřipisuje Jacoponu da Todi, nýbrž kloní se k autorství sv. Bonaventury.

Jako pátý hymnus přidáno pěkné De profundis saeculo XX, prosba o mír:

Z hlubin hoře k Tvému kříži kroky mé se Kriste blíží,
Synu Boží trpící . . .

O můj králi věčné slávy, slova bouří proudem lávy,
cítím hvězd v Tvém srdci vír;
objímáš Ty všecky světy, zářná slunce, polní květy,
ubohým dej lidem mír!

I tu však třeba se vymaniti ze zvyklosti nevýrazného a nepřiměrného mnohosloví, jímž naši básníci po Vrchlickém rádi verše vyplňují.

*

Znalost řeči domorodců předpisována jesuitským missionářům, jak píše A. Huonder v Kath. Miss. (1918, 284 dd), již ve stanovách a opětovně ve výnosech řádových. Sv. Ignác, který sám jakožto bývalý důstojník neostýchal se posaditi mezi hochy do školy, aby se naučil latině a umožnil si vstup na universitu, praví ve stanovách, že bohoslovná věda nyní nemůže postrádati znalosti řečtiny a hebrejštiny; ale i pro jiné jazyky, jako chaldejský, arabský a indický, kdekoli se za vytčeným účelem ukáží potřebnými a užitečnými a místní poměry velí se jim naučiti, mají schopní učitelé na ústavech řádových býti ustanovováni. V 16. a 17. století zákonodárný sbor jesuitského řádu, generalní kongregace, častěji věcí tou se obíral, opět a opět stanovil pro missijní kněze podmínkou znalost místního jazyka, zkouškami před přísežnými znalci doloženou, aby jím dovedli kázati a zpovídati. Mezi zprávami o těchto studiích uvádí H. také tu, jak Václav Christmann píše svému českému provinciálovi z missií paraguajských (28. pros. 1681), že po čtyrměsíčním studiu zkoušku s úspěchem složil.

Co tato znalost znamenala nejen pro duchovní správu, nýbrž i pro jazykovědu a lidovědu, netřeba dokládati; škoda, že v této tak málo zužitkována.

*

Rozdíly v původu materialismu přírodovědného a dějepisného probírá Dr. M. Kronenberg v Naturwissenschaften (1918, 38 dd), vzpomínaje 100letí narození Marxových. Kolem polovice předešlého století totiž, kdy v přírodovědě vládli Vogt, Czolbe, Büchner atd., vystoupil také Marx se svými názory. „Die Produktionsweise des materiellen Lebens bedingt den sozialen, politischen und geistigen Lebensproceß überhaupt. Es ist nicht das Bewußtsein der Menschen, das ihr Sein, sondern umgekehrt ihr gesellschaftliches Sein, das ihr Bewußtsein bedingt". (Zur Kritik der pol. Oek. 1859).

Dle zobecnělého úsudku má se za to, že tento historický materialismus byl způsoben materialismem přírodovědným, dle něhož duševné nemá samostatného významu vedle hmotného, že všecko ve světě jest výkonem hmoty: das einemal kommen die Atome zusammen und beißen und stinken als Wanzen, das anderemal dichten sie Romeo und Julie, myslí Vogt.

Marx naproti tomu sice mezi činiteli dějinného chodu klade hospodářské na prvé místo, ostatní (právní, umělecké, filosofické, náboženské atd.) na druhé, ale neodvozuje těchto ze hmoty

a ze hmotného dění, an výslovně rozlišuje (v „Kapitálu“) práci na př. stavitelovu od včelí poukazem na i d e u, na zákon ú č e l u, který v p ř e d s t a v ě a v ů l i stavitelově určuje způsob jeho práce. „Außer der Anstrengung der Organe, die arbeiten, ist der zweckmäßige Wille, der sich als Aufmerksamkeit äußert, für die ganze Dauer der Arbeit erheischt“.

Marxismus nevzešel tedy z přírodnického materialismu, nýbrž z H e g e l o v y f i l o s o f i e, z jejího stežejného pojmu, dialektického processu. Ostatně samo jméno historický materialismus obsahuje contradictionem in adiecto, neboť historické n e n í materielní. Jako Hegel dává se podstatě (duchu) thesí a antithesí zvláště v dějinách vyvíjeti v synthesi (sebevědomí), podobně Marx vysvětluje průběh společenského vývoje, jen že vlivem nauk francouzského socialismu a positivismu místo ducha za podmět vývoje položil něco věcnějšího, totiž soustavu h o s p o d á ř s k ý c h p o m ě r ů. Soudí na př. takto: These: Monopol feudalní, předchůdce soutěže — antithese: Soutěž. Synthese: Monopol moderní (měšťácký). Tento jest záporem feudalního, který předpokládá soutěž, ale jakožto monopol jest jejím záporem. Moderní monopol je tedy monopolem synthetickým, zápor záporu, jednota neboli synthese protiv.

Působil sice na Marxa také, a to značně hegelovec Feuerbach, jenž hegelianismus vedl směrem materialistickým („der Mensch ist, was er ißt“), ale nikoli z důvodů přírodovědných, jimiž ani F. ani Marx zevrubněji se neobírali, nýbrž pod vlivem obecného tehdy proudu realistického nebo positivistického, kterému byl znechutil se přepjatý idealismus 18. a 19. století a s ním metafysika vůbec.

*

O d v o j í m t y p u ž i d ů píše Jakob Wassermann v článku „Der Jude als Orientale“ v dekadentském časopise „Daimon“: „Es hatte sich um die Jahrhundertwende eine auffallende Spezies moderner Juden herausgebildet: Mittuer in allen vordersten Reihen. Wir sahen sie, die ohne Fundament waren, alle Fundamente benagen. Sie verwarfen heute, was sie gestern erobert, besudelten heute, was sie gestern geliebt hatten. Wahre Fregolis des Geistes wechselten sie ihre Masken so schnell, dass man auf der Stelle betrogen war, wenn man ihnen vertraute. Sie standen in der Opposition aus Grundsatz und galten deshalb als Revolutionäre. Aber um Revolutionäre zu sein, fehlte ihnen die einfache und elementare Überzeugung, und was die Opposition anlangt, so war sie in einem Sinne, den ich einmal an einer erdichteten Figur ausgeführt, wesenlos. Man kann noch nicht beurteilen, inwieweit die Zeit ihre offensichtlichen Gebrechen und Eigentümlichkeiten modifiziert hat. Ich glaube nicht, dass sie aufgehört haben, ihren zum Teil recht verhängnisvollen Einfluß auszuüben. Sie haben sich nur ein wenig verkrochen und wirken unterirdisch. Sie geben sich nur hin, wo sie sich verlieren können, und bewundern nur dort, wo sie sich verstoßen fühlen. Im Grunde ihres Herzens glauben sie bloss an das Andere,

das Fremde, das Anderssein, dann als Entgötterte sind sie unverwandelbar und suchen mittels eines salto mortale oder einer Ekstase die Ergänzung im Extrem. Die in der Gier und im Krampf vergeudete Seelenkraft macht ihr Gemüt alsbald arm und öde und so werden sie auf das Feld steriler Spekulation gedrängt, d. h. sie treiben Kritik um der Kritik willen, der Formel, dem Urteil, der Gebärde zuliebe. Aber viele unter ihnen leiden; ihr Leiden ist ein tötliches, und sie wissen es, da sie Menschen sind, die stets in ängstlicher und grausamer Selbstkontrolle existieren" . . .

„Der Jude hingegen, den ich den Orientalen nenne — es ist natürlich eine symbolische Figur; ich könnte ihn ebensogut den Erfüllten nennen oder den gesetzmässigen Erben — ist seiner selbst sicher. Er kann sich nicht verlieren, da ihn ein edles Bewußtsein, Blutbewußtsein, an die Vergangenheit knüpft und eine tiefe moralische Selbstverantwortung der Zukunft verpflichtet. Er kann sich auch nicht verraten, da er gleichsam ein offenbartes Wesen ist. Er ist kein Leugner, sondern ein Bestätiger . . ."

Tohoto symbolického žida maje na mysli prorokuje: „Ich kann mich der Überzeugung nicht verschließen, dass der Jude, dieser repräsentative und zugleich fiktive Jude, als Individuum anonym, als Träger einer Weltanschauung und stiller Bildner noch chaotischer Kräfte von weitreichendem Einfluß, berufen ist, dabei (in den Epochen großen Umschwungs Europas) eine entscheidende Rolle zu spielen".

Tklivá obžaloba, hlučné konfiteor a vroucí přání zároveň. Onen „orientální" žid však pozbývá při tom povahy žida a představuje člověka dokonale náboženského vůbec. Přáli bychom si raději obrození Evropy bez tohoto zřejmého vlivu židovstva na vývoj událostí a na podkladě dokonale náboženském. Zajímavý sklon umdlévajícího přemýšlení zpět k náboženství. — Týž časopis má na jiném místě překlad celého „evangelia" Apolloniova. Č.

*

Význam barev byl v biologii často přeceňován. Ve smyslu selekční nauky přikládala se jim důležitost živototvorná. Barevnost ústrojence, která podmíněna je barvivy, pigmenty, je však často výsledkem barevných dojmů a povstává t. zv. druhotnými účinky světelnými, jako na př. iridováním. O fysiologických úkolech barviv, biologii barviv píše pražský fysiolog prof. Ed. Babák v „Přírodě" (č. 3—4.)

Činnost barviv je na prvém místě fotosynthetická. Pomocí jistých barviv využívá se části zářivé energie sluneční, na tělo dopadající, k sestrojování složitých, energií nabitých látek ústrojných z látek nerostných, zcela jednoduchých a energie nechovajících. Zdá se, že fotosynthetický úkon barviv je podložen pohlcováním jistých oblastí paprsků světelných. Význam barviv v kůži je dále ochranný. Brání pronikavým, zvláště ultrafialovým paprskům, aby nevnikaly k útrobám a nepoškozovaly jich. Také tepelný význam mají barviva. Jindy tvořívají barviva buď trvale nebo přechodně reservní látky

a nebo zase barevné exkrety (žlučová, močová). Dýchání pomáhají barviva krevni jako oxyhaemoglobin a haemoglobin. Ve stáří nastávající pigmentace nervových buněk je zjev degenerační. Smyslový úkol barviv vyniká zvláště u očí a světločivých ústrojů vůbec.

Vzhledem na hospodárnost, oikologii, lze zdůrazniti význam barviv jako „zbarvení sympatická“ a t. zv. „svadební háv“, který budí vzrušení druhého pohlaví.

Barviva kožní jednak na světle v oblastech osvětlených vznikají, jednak však závisí také jejich udržování na světle. Než přece lze uvésti případy, kdy zbarvení vzniká a udržuje se celý život nezávisle na světelných vlivech.

Co do původu a chemické povahy jsou barviva rozmanitá. Některá sestrojují se v těle synthesou, jiná jsou výsledkem rozkladu složitějších sloučenin. V novější době získány byly zkušenosti, že v buňkách tvoří se barviva v těsném sousedství jader buněčných. Č.

Vychovatelský.

Apoštolský ústav sv. Cyrila a Metoděje n Velehradě položil si za úkol, přispěti svým dílem za národ česko slovenský k životnímu úkolu církve vůbec, k šíření víry.

Myšlenka t. zv. škol apoštolských vznikla ve Franci v polovici minulého století. P. de Foresta S. J., její původce zamýšlel ve svém mládí sám věnovati se povolání misionářskému, by však nucen zastávati po celý svůj život v Evropě různé důležit úřady. Chtěje tedy aspoň nepřímo pracovati pro misie, založil r. 186 v Avignoně ústav, jemuž dal jméno „škola apoštolská". Úče jeho byl vychovávati schopné, t. j. zbožné, zdravé a nadané hochy aby se stali později misionáři v některém apoštolsky činném řádě který by si sami vyvolili. Pro vzdělání a výchovu chovanců byla vy pracována pravidla, která se stala vzorem všem ostatním podobným podnikům. Výsledky školy aviňonské byly totiž tak potěšitelné, ž brzy byly zařízeny ve Francii, Belgii, Italii, Španělsku, Anglii Americe jiné takové školy, z nichž některé nepřízní doby, hlavně pr náboženské zmatky v republice francouzské, zase zanikly nebo změnil své sídlo, mnohé však se udržely a působí úspěšně dodnes. V dob přítomné spravuje Tovaryšstvo Ježíšovo 10 takových seminářů, z nich vyšlo již na sta zdatných pracovníků na vinici Páně ve všech témě řeholních společnostech a ve všech dílech světa.

Příkladem budiž kvetoucí Apoštolská škola v Turn houtě v Belgii, již r. 1873 založil a dlouho řídil zasloužilý P Boeteman S. J. Dle posledního přehledu, vydaného při 34letém trván jejím, vyslala celkem 399 chovanců do misií, a to 142 do Asie 139 do Ameriky, 72 do Afriky, 29 do Oceanie a 1 do evropských misijních území. Všech 399 rozděluje se na 3 řádů a kongregací. Tyto číslice, k nimž by se daly připojit obdobné z jiných ústavů, jsou s to, aby potlačily pochybnosti, zd jest možno a rozumno vychovávati již od malička pro povolání tal těžké a plné obětí. Podivuhodný je duch vládnoucí v ústavě. Ačkol jsou odloučeni od rodičův a známých, přece cítí se šťastnými a p letech ještě vzpomínají vděčně na pobyt v ústavě. Při tom jest za jímavo, že jsou po celý den ponecháni sami sobě a přece samočinn a dobrovolně zachovávají kázeň a pořádek. Dva kněží o ně pečují jeden jest jejich spirituálem, druhý stará se o časné potřeby domu Všem chovancům tane na mysli cíl, k němuž jsou vedeni úplně be nátlaku; nejvíce působí četba časopisů misijních, dopisy odchovanců školy, působících již někde v daleké zemi, návštěvy misionářů, vrátiv ších se z nějaké příčiny do Evropy, a příklad starších druhů rozhodu jících se obyčejně po 6letých humanitních studiích pro některé působiště Kolem školy jest seskupen podporovací spolek, který jí přispív hmotnými prostředky, takže jest umožněno studovati v ní i velm

chudým hochům. Papež Pius IX udělil všem dobrodincům škol apoštolských hojné odpustky.

R. 1912 vznikla i na půdě Rakouska první apoštolská škola: Collegium Aloysianum na Freinbergu u Lince. Ačkoliv jí při vypuknutí války hrozila dlouho téměř zkáza nepřízní liberální správy hlavního města hornorakouského, která ji usilovala přeměniti ve vojenskou nemocnici, přece se záhy zotavila a poskytuje záruky slibného rozkvětu.

Bylo záhodno, aby také národ český měl takové učeliště, přizpůsobené jeho zvláštním poměrům a dějinnému poslání. Ježto pak národ náš, tato katolická větev Slovanstva, prosycená kulturou západní a přece neodcizená dějinnými sváry ostatním kmenům slovanským, zdá se býti povolán tvořiti most mezi církví římskou a odštěpeným východem, postavil se Ustav sv. Cyrila a Metoděje na Velehradě již při svém vzniku r. 1916 do služeb idey cyrilometodějské. Vychovává tedy misionáře řeholníky hlavně pro národy slovanské, jak pro český tak i pro ostatní. Nutno zdůrazniti, že ústav není t. zv. řádovým juvenátem Tovaryšstva Ježíšova, nýbrž volba řehole jest chovancům úplně volná dle způsobilosti a náklonnosti jednotlivců. Tím se význačně liší od oněch semenišť, jež různé staré i nové společnosti řeholní zařizují výhradně pro sebe. Žákům se uděluje vyučování ve všech předmětech gymnasijních; byli privatisty k. a. gymnasia v Praze Bubenči a obdrželi na konci roku po zkoušce vysvědčení veřejně platná. Letos otevře se 3. třída; počet chovanců jest pro válečné okolnosti velmi omezený, celkem asi 30. Výchova jejich jest určena ve všech jednotlivostech heslem: povolání apoštolské podle příkladu sv. Cyrila a Metoděje. Jak se tato myšlenka prakticky provádí, ukazuje podrobněji pisatelův článek v „Apoštolátě ss. C. a M." 1918, č. 2—4.

Ustav, dílo to zrozené za bouře válečné, bojuje ovšem se značnými obtížemi, hlavně finančními. Lze však doufati, že vzroste víc a více řada příznivců věci tak důležité a časové. O letošících sjezdech velehradských bylo možno zjistiti, že porozumění pro ni se stále šíří a prohlubuje. K tomu kéž přispějí i tyto informační řádky!

*

První český katechetský kurs, uspořádaný koncem srpna na Velehradě, byl myšlenkou velmi šťastnou a pro budoucnost velmi důležitou. Měl ovšem své vady a nedostatky, které lze snadno omluviti a vysvětliti: byltˇ zamýšlen původně jen jako místní pokus několika čilých pracovníků z kněžstva děkanství uhersko hradišťského, kteří určili mu cíle ryze praktické beze vší „teorie" a nemajíce si sami praktických zkušeností z podobných kursů, nahromadili na půl druhého dne ne méně než 10 přednášek ze všech oborů katechetiky. Výsledek byl, že debata, pro praktický kurs přece tak důležitá, u velké části přednášek musila vůbec odpadnouti. Pro budoucí kursy budiž tedy první zásadou: látka jejich budiž omezena, dobře propraco-

vána v krátké, obsažné referáty a volba její vedena pokud možno jednou myšlenkou. A budiž pamatováno, že žádná dobrá prakse neobejde se také bez „teorie“, bez vědeckého podkladu. Nejlépe ovšem, spojí-li se budoucně vždy kurs katechetický s kursem paedagogickým.

Světlou stránkou kursu bylo, že skoro všechny přednášky nesly se novým, čilým, reformním duchem, jenž projevil se většinou i v několika debatách prvního dne. Tak zvláště Leop. Reček zdůraznil nadšeně nutnost a význam metody psychologické ve vyučování bibl. dějepravě, P. Mléčka, Dr. Tauber a j. potřebu lidové apologetiky i na obecné škole a zvláště při církevních dějinách, skoro všichni pak vrcholili v požadavku, aby katecheta nepřednášel jako profesor náboženskou vědu, nýbrž aby vychovával především pro praktický křesťanský život. A zase skoro souhlasně jako hlavní překážka této výchovné činnosti katechetovy uznán náš rakouský katechismus. Jen jeden starší pán ve svém referátě vytýkal zcela vážně, že mnozí katecheti vynechávají i otázky s jednou hvězdičkou, jinak však ozývaly se staré tužby po náboženské čítance, po opravě katechismu neb aspoň jeho seškrtání. Pro podobné škrtání v bibl. dějepravě prohlásil se také Dr. Hejčl v přednášce, jak vykládati dětem bibl. zprávu o stvoření světa. Mluvil zvláště proti periodismu a proti přizpůsobování se různým vědeckým domněnkám.

Vzor skutečně praktické kursovní přednášky podal V. Kubíček, ukazuje ze svých zkušeností, jak připravuje děti k první sv. zpovědi a sv. přijímání. Přednáška jeho byla nejvhodnějším doprovodem jeho „Katolické prvouky“, a myslím, že mnohý a mnohý katecheta bude za ni dlouho povděčen, třebas nemohl ve všem následovati jeho ideálního příkladu. V debatě po ní uznáno obecně za nevhodné vésti děti k prvnímu sv. přijímání ve 2. školním roce, nač si zvláště stěžovali účastníci z pražské arcidiecese; naopak schváleno, že za zvláštních poměrů je nutno připustiti děti teprv o 4. šk. roce. Poukazováno také zde i jindy ještě častěji na nedostatek vhodných modliteb pro děti a voláno zvláště po jednotném kancionálu, jenž by kromě pevného kmene společných písní i modliteb obsahoval v dodatku zvláštní písně jednotlivých diecesí, po případě i krajů. Jaká je dnes jednota třebas jen v modlitbách, ukázala názorně skutečnost, že účastníci kursu nemohli se společně pomodliti ani „Anděl Páně . . .“

Veliký, ke konci až bouřlivý zájem vzbudila přednáška J. Hudečka o příčinách odkřesťanění mládeže a prostředcích proti tomu. Bylo v ní mnoho pravdy, ale zároveň nadhozeno mnoho důležitých otázek, jež nedají se rozřešiti hlasováním, tleskáním atd. Tak o poměru kněze k lidu, k veřejnému životu, politice, národním otázkám, o povinnostech kat. tisku v této době, o národním stanovisku naší hierarchie, šlechty atd. Klidný pozorovatel poznal při přednášce jasně, že i naším kněžstvem jde dvojí mocný proud, že to v něm také vře, ale že není tu namnoze ujasněnosti, že někdy ohledy osobní a stavovské zápasí s důvody rozumovými i citovými. Ale přednášející

promluvil dosti zřetelně a jistě ze srdce mnohých. Není třeba plouti s proudem národního radikalismu, ale ještě méně lze připustiti, aby naší vinou i národnostní důvody šířily nedůvěru k církvi a poškozovaly práci knězovu již u mládeže ve škole a v kostele. A nejdůležitější jest, abychom zahájili **aktivitu** především sami u sebe, v naší vlastní katolické domácnosti české, ve směru kulturním a výchovném: velké světové události převalí se přes naše hlavy, aniž jim zabráníme nebo změníme, ale práce na poli náboženského výchovu naší mládeže a našeho lidu zůstane především nám a její úkoly vzrostou právě válkou neobyčejně.

Doufejme, že kat. kurs znamená počátek této nové úsilnější výchovné práce našeho kněžstva, z něhož bez veliké agitace přišlo na Velehrad skoro 180 účastníků ze všech českých krajů. Je však k tomu také třeba, aby četné praktické podněty, které z kursu vzešly a byly v podobě resolucí předloženy církevní vrchnosti, došly i tam bedlivého povšimnutí.

Není snad ani již nutno vysloviti tu přání, aby budoucí kursy byly pořádány zase jen **na Velehradě**.

*

První valná schůze Paedagogické akademie konána taktéž na Velehradě dne 29. srpna. Proti známému pražskému návrhu o reformě středních škol učiněn tu a Drem B. Vaškem obšírně odůvodněn **projev pro náboženské vyučování na středních školách**. Dr. Jos. Kratochvil pak obnovil svůj častěji již hájený návrh, aby Matice C. M. zřídila **učitelskou akademii pro abiturienty středních škol**, kteří si zachovali náboženské přesvědčení a nemohouce odejíti na universitu chtějí se státi učiteli. Přednesl také návrh učebné osnovy, vypracovaný společně s Msgrem Kachníkem. Nejlépe by vyhovovala akademie dvouroční, k níž by byla připojena cvičná škola. Návrh byl přijat. Konečně usneseno, že budoucí **kursy** velehradské bude pořádati každoročně Paedagogická akademie, v níž jsou zástupci všech našich vychovatelských organisací.

*

Před časem referovali jsme tu, že katolické ženské spolky v Německu zřídily zvláštní **ženskou vyšší školu pro sociální péči**. Tutéž myšlenku uskutečňuje nyní v Praze za podpory pražské obce „Česká zemská komise pro péči o mládež v království českém“. Škola zřízena již počátkem školního roku 1918—19. Účelem jejím jest poskytnouti dívkám a ženám se vzděláním středoškolským potřebné teoretické i praktické přípravy k vyšším ženským povoláním v oboru veřejné péče sociální, na př. povolání úřednic autonomní správy chudinské, zdravotní, bytové, správy policejní, inspektorátu živnostenského, pomocnictví při soudech o mládež, při správě věznic, při úřadech statistických, úřednic dobročinných organisací, poraden o volbě povolání, správkyní ferialních kolonií, sirotčinců pro zanedbanou mládež a pod.

Mezi vyučovacími předměty se uvádějí: socialní hygiena, psychologie, vychovatelství, právní nauky, praktická matematika, těsnopis, psaní na stroji, vedení domácnosti, ruční výcvik, prakse v ústavech. Podmínky přijetí pak jsou: dovršený 18. rok věku, maturitní zkouška na gymnasiu, reálce, lyceu, pedagogiu nebo absolvování vyšší dívčí školy pražské, zkouška z vaření.

*

Pruský ministr spravedlnosti oznámil v pruské sněmovně, že zločinnost mládeže v posledních letech postupně klesá. Statistika z r. 1917 a 1918 vykazuje prý v tom směru veliké zlepšení. Ministr připisuje tento dobrý výsledek ochranným opatřením a úředním zákazům, o jejichž zachovávání příslušné úřady přísně dbaly.

U nás byla sice také vydána některá ochranná opatření, ale bylo jich málo a ještě zůstala většinou jenom na papíře, ježto se úřady nijak nestaraly, aby byla zachovávána. Proto u nás jistě nemožno mluviti o nějakém zlepšení zločinnosti mládeže.

*

Lipský chemik Le Blanc srovnává ve své přednášce (Dtsche Rev. 1918, seš. 9) německý způsob technického studia s anglickým a praví: Německý učenec používá svého času kromě přednášek výhradně k práci badatelské nehledě k tomu, zda z ní vyplynou výsledky technicky zužitkovatelné. Pěstuje vědu pro vědu a také žáky k tomu vede. Účelem doktorských prací v chemii jest, učiti vědeckému bádání, nikoli řešiti určitý technický úkol.

I chemičtí továrníci hledí sice na to, zdali tato práce uchazeče o místo jest vědecky zdařilá, ne na to, jakým předmětem se obírá; soudíť prý správně, že člověk, jenž ve vědecké práci osvědčil se zdatným badatelem, dává nejlepší záruku, že neselže ani při otázkách specielních. Dávají proto svým chemikům čas, aby se v laboratořích důkladně zapracovali.

V Anglii hledělo se na rychlý praktický výcvik; kdo chtěl se státi chemikem v barvírně, hleděl si co nejdřív osvojiti způsoby barvení. Vědecká závěrná práce se nežádala. Anglickému továrníku byl vědecký chemik příliš drahým, spokojil se tedy dílovedoucím, laborantem a pod. V nejnovější době, kdy německý barvířský průmysl ovládl celý svět, i Angličané prý uznali svou chybu; „nesejde na řemeslném osvojení jistých znalostí, praví Le Blanc; vyskytnou-li se nové problemy, stojí před nimi chemik bez dobrého povšechného vzdělání bezradně a nedovede ani ve svém zvláštním oboru raziti potřebného pokroku“.

Le Blanc ze skutečných výsledků ve své vědě může tak souditi, a útok anglického chemika Ramsaye, který sám jako mnozí jiní krajané v Německu studoval, odraziti. Zdali i v jiných odvětvích průmyslu zásada jeho se osvědčuje a zda jest vůbec účelná, jest jiná; Angličanu a ještě víc Američanu čas jsou peníze i vyhýbá se proto badatelské těžkopádnosti, a v jistých oborech, na př. strojnictví předčí nad Němce právě svou konstruktivní obratností.

Rakouská technika řídí se německou, invenčních schopností však dosud málo ukázala, snad pro nedostatečné vybavení svých laboratoří a pro malou podporu se strany průmyslu, který namnoze dává přednost uchazečům cizím, německým a švycarským. Vytýkajíť rakouští továrníci uchazečům domácím, že zvykli příliš na „akademickou svobodu“ a málo na samostatnou práci.

O studiu na školách amerických ostatně nedávno napsal osobní svědek v brněnském pokrokářském deníku m. j.: „T. zv. akademická svoboda naše není právem amerického studenta. V prvých dvou semestrech musí se student řídit přesně i rozvrhem přednášek a všechny navštěvovat, rovněž jako cvičení. Neboť dle výroku jednoho presidenta (ústavu) ‚musí on vědět, jak se má student učit, a ne nezkušený mladík sám‘. Mimo to se ukazuje na to, že kdo si zvolil studium dobrovolně, musí se podvoliti všemu, co k zdárnému skončení jeho jest nutno, zvláště požívá li vlastně k tomu stipendia veřejnosti, neboť to v podstatě hradí učební výlohy, ne on sám svým školným. V dalších semestrech jest ovšem student volnější, ale o nějaké svobodě nenavštěvovat přednášek není ani pak nijaké stopy. Kdo zanedbává studium, jest bez milosti vyloučen, aby nezabíral místa vědychtivějším. Na některých školách zavedena i dosti rozsáhlá samospráva studentova. Vůbec hledí americké vysoké školy rozvíjeti nejrozsáhlejší měrou charakter budoucího inženýra!“ Tedy ne „svobodou“?! Na cyrišském světoznámém polytechnikum professoři prý zcela po školácku vyvolávají jména žáků, jsou-li všichni přítomni.

Za to naši čeští studenti onekdy vydali svoje „Slovo k národu“ (jakobychom těch slov neměli už dosť), a slibují, že ze všech sil chtějí se přičiňovati o svéprávnost všech národů, tedy i našeho národu ve svobodném československém státě, o vybudování socialní spravedlivosti na demokratických zásadách; budou „pracovati k vybudování moderního školství národního, středního a vysokého, vymanivšího se z vlivů protičeských a středověkých dogmat církevních a nepoutajícího ducha ztrnulými formami omezujících ustanovení“ atd.

Oh, zlatá mládeži! Umíš zatím dobře papouškovati, co ti jistí mentoři natroubili. Ale pamatuj si také, co praví Shakespeare:

Toť právě doby kletba,
že slepé vedou šílenci!

Středověká (ani novověká) dogmata by tolik neškodila; co škodí, je domýšlivá hloupost.

*

Ku zřízení hlavní školy v Telči 1775. (Č. d.) O. 23./25. Instruction für die Lehrer der Teltscher Hauptschule.

1. Alle Lehrer sind verbunden die allergnädigst verordnete Schul Commission als ihre hohe Instanz zu erkennen und alle Befehle, welche ihnen von derselben entweder unmittelbahr oder auch durch die Direction der Normal-Schul in Nammen der Schul-Commission werden aufgetragen werden, mit gebührender Achtung, wie auch die Schul-Ordnung mit allem Gehorsam zu befolgen.

2. Sind gehalten denen dirigirenden Personen die gehörige Achtung zu erweißen, solche als ihre Vorgesezte zu betrachten und deren Anordnungen auf das genaueste zu befolgen.

3. Nur jener Lehr Art und Bücher haben sie sich zu bedienen, die von allerhöchsten Orten gebilliget und vorgeschrieben sind, bey welcher es hauptsächlich auf folgende Stücke ankömmt:

Auf das Zusammenunterrichten
auf das Zusammen Lesen
auf die Buchstaben Methode
auf die Tabellen
auf das Katechisiren.

Darüber ist die vollständige Erklärung in dem Methoden Buch enthalten.

4. Ohne Wissen der Direction muß nicht die geringste Abänderung gemachet werden. Bey wesentlichen Neüerungen aber muß auch die Genehmhaltung der k. k. Schulkommission vorhergegangen seyn.

5. Damit auch die Lehrart nicht nur gründlich, sondern zugleich vortheilhaft ertheilet werde, so sollen die Lehrer jene Gegenstände, welche sie der Jugend in der Schule vortragen wollen, zu Hauße sich wohl bekannt machen und alles, was sie lehren, selbst wohl einzusehen beflissen seyn. Besonders sollen sie sich bestreben, alles durch wohl überdachte und schickliche Beyspiele zu erlaütern.

6. Die Lehrer müssen ihren Vortrag also einrichten, daß er deütlich, ausführlich, doch aber nicht langweilig, sondern kurz, zusammenhängend, verständlich, ordentlich, überzeügend und für alle Zuhörer nützlich und brauchbar seye.

7. Müssen die Lehrer besonders den kleinen Schülern das Lernen angenehm machen; es ist mehr auf die Ausbildung und Übung des Verstandes als auf die Anfüllung des Gedächtnisses der Bedacht zu nemmen; sie müssen die Schüler nicht bloß auswendig lernen lassen, sondern sich bemühen, ihnen jeden Lehrgegenstand verständlich zu machen, durch geschickte Fragen also werden sie erforschen, was jene von den erlernten Sachen für Begrife haben; finden sie solche irrig und mangelhaft, so haben sie dieselben zu berichtigen, vornämlich sind aber die Schüler zu gewöhnen, sich über alles nicht in dem abgeschmackten Schultone, sondern natürlich und so auszudrücken, wie wohl gesittete Personen von einem Gegenstand zu reden pflegen; dem unruhigen Alter der Kinder wegen sind viele Kleinigkeiten zu übersehen und grosse Geduld auszuüben.

Die Lehrer müssen die Klugheit besitzen, die Gelegenheiten zu Fehlern zu entdecken und denselben vorzubeügen; alle Arten von Ausschweifungen oder Dingen, welche die Ruhe in der Schule stören, müssen auf das schärfeste untersaget werden.

In Ansehung der Lehrgegenstände sollen sie jederzeit mit dem leichtesten anfangen und so nach und nach, wie es vorgeschrieben ist, zum schwereren übergehen, dann die vorgeschriebenen Materien

in jedem Schulkurse beendigen, auch mit Ende des halben Schul-Jahrs darüber die Prüfungen veranstalten.

8. Soll jeder Lehrer die ihm in der Schulordnung vorgeschriebenen Stunden und Materien auf das genaueste beobachten, und besonders sollen diejenigen, welche den Anfang der ersten Stunde, es seye vor oder Nachmittags, zu geben haben, jederzeit trachten, eine Viertel Stunde früher, als die Uhr, nach welcher sich die Schulen richten, schlägt, in den Lehrzimmern zu erscheinen, auch müssen sie die Kinder anhalten, daß sie beym Herausgehen Banck für Banck paarweiße und jederzeit in gehöriger Ordnung sittsam aus der Schule gehen, daher sollen die Lehrer nicht eher weggehen als nach dem Schlage der Stunde, da ihre Lektion sich endiget. Die Zeit selbst müssen sie nicht unnütz verzehren, sondern mit nützlichen Unterweißungen völlig zubringen.

9. So ein Lehrer wegen einer erheblichen Kranckheit verhinderet werden, Unterricht zu geben, so hat er es bey Zeiten dem Vorgesetzten anzuzeigen, welcher sodann die Verfügung machet, daß seine Stelle indessen durch einen anderen Lehrer oder auf andere Art ersetzet werde, wobey sich keiner weigern soll, nach der Bestimmung die Verrichtungen seines krancken Mit Lehrers auf eine Zeitlang über sich zu nemmen.

10. Da ein liebreiches Betragen bey der Jugend mehr früchtet, sie aufmercksamer und zum Lernen geneigter machet, als ein mürrisches und menschenfeindliches Verfahren, so haben sich die Lehrer aller Ungestümmigkeit zu enthalten und sich bey Ermahnen, Warnen und Strafen einer wahren Bescheidenheit zu gebrauchen; und die Vorschrift in betref dieses Punckts in dem nächstens erscheinenden Methoden Buch enthalten ist.

11. Alle körperliche Strafen sollen so viel möglich, der heftige Gebrauch der Schlägen aber gäntzlich ausbleiben und unter der Schulzeit niemahls eine Züchtigung vorgenommen werden; da aber ein Schüler weder auf Ermahnungen noch Wahrnungen gehorsamm sollte oder sein Vergehen mit Boßheit fortsetzen wollen, so hat der Lehrer den Namen eines solchen Schülers entweder an die Schultafel zu schreiben oder ihn wohl gar auf den für ungehorsame Schüler eigends bestimmten Platz tretten zu lassen, um ihn nach vollendeter Schulzeit zu gebührender Straf zu ziehen.

12. Wenn die Bosheit oder das Laster eines Schülers zu groß wäre, es mag nun in oder außer der Schule seyn begangen worden, so müssen die Lehrer, wenn sie davon Wissenschaft haben, solches ihrem Vorgesezten melden, damit dieser den Eltern von der Bosheit des Kindes mit dem Bedeüten durch ein Zettel Nachricht geben könne, daß dieser Schüler bey ermanglender Besserung und widerholten Vergehen aus der Schule würde verstossen werden.

Das Ausstossen selbst aber ist der Lehrer vorzunemmen nicht befugt, es muß solches auf das Anbringen des Lehrers von denen Vorgesetzten begnemiget werden, nachdem durch die an Eltern er-

theilte Nachricht die Verbesserung eines solchen Schülers nicht ist bemercket worden.

13. Da sowohl gegenwärtige als künftige Schul- und Haus oder Stunden Lehrer in der vom allerhöchsten Orte vorgeschriebenen Lehr Art sollen unterwiesen werden, so liegt denen Lehrern deren Haubtschulen vorzüglich ob, daß sie dieselben nach Bestimmung des Vorstehers in eigenen Stunden mit allem Fleiße, mit möglichster Kürze in allen Wissenschaften und Kenntnissen rechtschaffener Schulleüte unterrichten, daß sie ihnen vorzüglich die bestimmte Lehr Art bey jeder Sache und besonders den rechten Gebrauch der Tabellen bekannt machen, dann alle Vortheile, deren sie sich zu bedienen haben, getreülich zeigen und an Hande geben.

Wenn dergleichen angehende Schulleüte oder Haußinformatoren in der Haubt-Schule selbst zu lehren anfangen, so muß dieses in Gegenwart des Vorgesezten und des Lehrers, der sie unterwiesen hat, geschehen, welche die begangene Fehler zwar anmercken, aber nicht in Gegenwart der Kinder, sondern erst nach der Schule verbesseren und bestimmen, ob der Präparand zum Lehrer dieser oder jener Klasse tauglich seye oder nicht.

14. Weil sich auch junge Geistliche zur Zeit des Unterrichts in der Schule einfinden werden, so sollen die Lehrer denenselben die gehörige Achtung erweisen und ihnen willig und gern alles suchen begreiflich zu machen, was nach Beschaffenheit der Umständen ihnen zu wissen nöthig ist.

15. Die sämmtlichen Lehrer sind verbunden die Katalogen über ihre Schüler vorschriftmässig zu führen, alle Monathe ihre Verzeichnisse der Schüler und Präparanden dem Vorgesezten einzureichen, worinnen zu vermerken ist, was die Schüler und Präparanden lernen, ob sie gehörig und zu rechter Zeit in die Schul kommen, wie vielmal und warum sie ausgeblieben sind, ob sie in der Sittsamkeit und im Fleisse zu oder abgenommen haben, wie es mit ihren Fähigkeiten aussiehe, und wie lang sie diesen oder jenen Lehrgegenstand treiben.

16. Wenn sich Fälle ereigneten, wo es auf neue Anordnungen ankäme, die man nicht im Stande vorauszusehen und die künftig dieser oder jener Umstand nothwendig machen sollte, so sind die Lehrer nicht weniger verbunden dergleichen künftigen Verordnungen das schuldige Genügen zu leisten.

17. Die Lehrer sollen alle Monate einmal bey dem Vorgesezten zusammen kommen, um über nützliche Verbesserung sich gemeinschaftlich beratschlagen zu können. Sie sind schuldig die eingeschlichenen Fehler nebst ihrer Meinung zu entdecken, wie denselben am besten könne abgeholfen werden. Wenn sie etwa gewisse Vortheile zur Verbesserung der Lehr Art sollten ausfindig gemacht haben, so müssen dieselben gleichfalls angezeiget und zu fernerer Überlegung vorgetragen werden. Über alles, was Merkwürdiges vorfällt, wird ein Protokoll aufgenommen, welches alsdann in behöriger Zeit und nach Umständen an Behörde zu überschicken kommet.

18. Da die Schüler täglich die heilige Messe hören und auch zu gewissen in den Schulgesezen bestimmten Zeiten beichten und communiciren sollen, so wird der Vorgesezte veranstalten, daß wenigstens der Familias zu bestimmter Zeit die Kinder in und aus der Kirchen begleite.

Zudeme wird denen Lehrern zur Pflicht aufgegeben, daß sie des ahrs einmal, nämlich zur heiligen Osterzeit öffentlich mit der Jugend ur Kirche gehen und mit selber dort zur Auferbauung des Volkes las allerheiligste Abendmahl empfangen sollen.

19. Endlichen sollen alle Lehrer ihren untergebenen Schülern nit guten Beyspielen vorgehen, sie sollen fromm, arbeitsam, höflich, enügsam, friedliebend seyn und ihre anvertraute Jugend in gutten itten noch mehr durch Handlungen als durch Worte zu unterrichten sich estreben, wobey sie sich sodann alles Schutzes von der k. k. Schulommission und selbst der allerhöchsten k. k. Gnade zu versichern haben.

Brünn, den 10. Junii 1775. De Ville.

(P. d.)

Hospodářsko-sociální.

13. září založena v Brně samosprávná zemská rada hospodářská pro Moravu, mající za účel „domahati se zvýšení osobních přídělů a rozhodující účasti lidu na veškeré úřední organisaci zásobovací a dozorem na všechny její orgány uplatňovati veškeren vliv národa“, zamezovati vývoz ze země, dokud není postaráno o domácí obyvatelstvo, odstraňovati veškeren podloudný lichvářský obchod atd.

Rada „skládá se ze zástupců všech politických stran, a to tak, že polovici členů mají zemědělští výrobci, polovici ostatní vrstvy národa, jak odpovídá účelnosti a zájmovému rozvrstvení“. Předsedou zvolen posl. Fr. Staněk. V soudních okresech zřízeny budou rady okresní, v obcích buďto taktéž rady místní anebo jednatelství důvěrníků rady okresní. Platy na zřízení kanceláří dají obce.

V novinách psáno také, že tato rada zřízena podle zemědělské rady v Čechách. O této však není známo, že by nějak úspěšně byla zasáhla do správného rozdílení potřeb mezi obyvatelstvo! Kromě toho má nová rada moravská na starosti rozdílení nejen potravin, nýbrž i oděvu, obuvi, topiva, slovem všech hmotných potřeb obyvatelstva. Jinak možno tento nový samosprávný ústav jen vítati, pokud bude veden zřeteli hospodářskými a ne politicky stranickými.

Vláda použila toho, že svazy mají též o to pečovati, aby se potraviny nikoli nadbytečné ze země nevyvážely, k zákazu svazů. Kdyby měla ve své správě pořádek, byl by zákaz docela oprávněn. Takto je to jen opotřebovaný prostředek neschopné byrokracie.

Nelze však nepodotknouti, že poslanci, kteří stojí v čele svazů, jsou také částí vlády — nehledě k tomu, že někteří z nich, jako na př. hned předseda Staněk, ve svých okresích nejsou v těch věcech právě tak úzkostliví. Též nelze se ubrániti dojmu, že náčelníci svazu, samým předsedou Staňkem počínajíc, výkonnost svou přeceňují. Na desíti hostinách jednomu nemožno býti zároveň.

*

Finanční politika rakouská, jíž má se pracovati k úhradě výdajuv i dluhů, má do sebe rysy, které se na vlas podobají bankrotářským.

Mnoho a mnoho se napsalo na př. o tom, proč naše valuta tolik poklesla a ne a ne se zlepšiti. Uváděny známé příčiny, z nichžto hlavní jest nedostatek vývozu a proto zlata v domácnosti, a jiné podružné. Avšak tento nepoměr k cizině tíží přímo jen malou část obchodu a obyvatelstva, neboť i dovoz jest o mnoho menší než býval, a i ten z velké části buďto vůbec zbytečný, kdyby se hledělo domácí výroby (na př. u tabáku) anebo jen horním vrstvám sloužící, na př. káva, čaj a pod., jichž obyčejný člověk teď si dopřáti nemůže. (Německým

poluobčanům, kteří Slovanům pořád vyčítají, kolik stát pro ně činí čím oni na to přispívají, mohla by vláda, kdyby chtěla, předložiti eden doklad v podobě bilance trhu knižního, kolik totiž peněz de z Rakouska za německé tiskoviny, ačkoli Němci rakouští proti iným národům ve školství a v jiných ústavech jsou tak štědře vybavem. V miliardových účtech není to sice položka rozhodující, avšak utno-li spořiti, nutno počítati i s menšími obnosy, a to tím více, latí-li dnes marka jen 1·7 K! Proslýchalo se kdysi, že proto má ovoz německých tiskovin býti omezen, ale nestalo se, neboť rakouské ěmectví bez tisku říšskoněmeckého by na kulturní vůdcovství v Rakousku dopadalo příliš uboze. A to je také zhoršování valuty!)

Co však nás všechny přímo více tíží, jest pokles ceny peněz v bchodě vnitrozemním, kde 1 K neplatí již ani tolik, co před válkou latil šesták. Souvisí to ovšem také s poměry mezistátními, ale napomaha k tomu velkou měrou též erár svým nesmyslným řeplácením dodávek a hlavně jich zprostředkovatelů. Netřeba při tom ani mysliti na nehorázné podvody a praktiky, jaké na ř. se ukázaly v obchodě dřívím v Haliči a v Bukovině, stačí podíati se na pravidelné obchodování erární.

Řekne se: vojsko za války musí to a to míti. Zajisté. Ale při ořádné správě v tom jednom „musu" jest obsažen také druhý: musí o dostati za takovou a takovou, a ne, jak se říká, za každou cenu. V pravidelných poměrech reguluje se obchod sám dle nabídky a optávky; za války, která vždy bývá pařeništěm podvodův a vykoisťování, není možno na nabídku čekati, ale možno ji, jako vše statní, vynutiti. Mimochodem budiž jen zmíněno, ač to věru mimohodné není, že na říšské radě bylo žádáno, aby i u vojska se trochu etřilo, a ministr to slíbil, neboť uznal požadavek oprávněným.

Zavádějí se tedy a ještě slibují nové daně, hlavně nepřímé: oštovné, dopravní — zvyšují se však také ceny, a to i za předměty ejpotřebnější, potraviny, uhlí atd. Slibují se vedle tabáku a soli jiné onopoly — co možno podle dosavadních zkušeností očekávati než ové zdražení a nedostatek toho kterého zboží? Na druhé straně zaazuje se jezditi po železnicích atd., tedy ucpávají se prameny příjmů, čkoliv jinak provádí se přímo lichva, jako na př. u kuřiva, jehož onopol se tak přísně střeží.

Jen daň z mimořádných válečných zisků, jež by už dosud byla tátním financím značně ulevila, nemůže býti vypsána, protože sněovny se o ní nedohodly a vláda k rozhodnému kroku se nemůže ozkývati. Pravidelná daň výdělečná sice obsahuje i válečnou, avšak atížení její jest nepoměrné a proto nespravedlivé.

Závislost financí státních na určitých peněžních činitelích, již ikto ovládají veškeren chod záležitostí státních a ovšem nyní také álečných, stala se u nás hrozivou. Východiska pak nikde neviěti, naopak každým novým opatřením se otázka zamotává, živobytí ětšiny obyvatelstva se znesnadňuje.

Neutěšené jsou zvláště vyhlídky intelligence a střed-

ního stavu v městech vůbec. Jich proletarisace úprosně postupuje. Kriminalistika s povděkem zjišťuje, že ve středn stavech vyskytuje se, přese vši tu bídu a psotu jejich, nejmé zločinův. Avšak jest možno, aby tento poměr dlouho obstál? Ko tu mravní síly potřebí a kolik se jí zbytečně napíná! Tuhle na zatčen pro hrubou krádež dělník a při výslechu udá, že má asi 20(mzdy týdně, kdežto vyslýchající zřízenec nemá tolik snad ani měsíčı

Za to vyrůstá nová „šlechta“, jež nebude již jen výjimečn figurkou humoristických listů (po německu Protz), ale společens vládnoucí třídou, aspoň do času, než totiž opět zavládne zdravý roz a mrav a lidé uznají, že peníze nejsou vším. Ve kterém národě daří se tento proud svésti směrem ušlechtilého podnikání osvětné jakž doufáme u nás, kde městské požitkářství nemá tolik půdy a travy, ten i z toho nynějšího zla bude míti blahou památku. Tak stav rolnický, jenž bohužel z veliké části dosud neosvědčil mn účinné lásky bliženské k méně šťastným pokrevencům, upamatuje snad ještě v čas na své povinnosti národní a použije svých prostředk aby také podporou podniků náboženskonárodních ukázal se platn činitelem v budování lepší budoucnosti.

Chtivost zábavy jest při blahobytu peněžním pochopitel jakkoliv nyní nemístná. Mravokárnictví by asi bylo marné, bohuž ale tím méně chváliti možno, když se k tanečním zábavám při vybízí aneb ony aspoň se nezamezují, kde snadno je zameziti.

Kronikáři divadel pozorují, jak se tam uplatňuje ono n obecenstvo, kteréž ovšem bude se domahati také přiměřených l Divadlo stává se jemu místností, kde se má nejen oko a ucho nasy nýbrž i žaludek ukojiti: tak něco jako picknick, jenž ovšem idealn ctitelům mus, pokud vůbec ještě si mohou divadla dopřáti, bude ve rušivým, jednak v požitku uměleckém, jednak z pochopitelné závi

Z Cyrichu tuhle psáno v novinách, že majetníci tanečních m ností, postižení zákazem tanců — pro nebezpečí nákazy španělsk chřipkou — ozvali se proti vládě, jíž vyčítali, že zneuznává jich b hodárné působení: rozptylování obecenstva, mírnění válečných ná atd. Pohrozili prý, že budou žádati náhrady ušlého výdělku. Dopi vatel podotknuv, že bohoslužby z onoho důvodu byly ve Švycař skoro všude zastaveny, dodává, že za příkladem oněch hostinský i továrníci zbraní budou po válce snad žádati, aby buď byla n válka aneb aby jim byla dána za ušlý zisk náhrada.

Kina ovšem jinde i u nás bývají plná, a přibývá jich jak leží. Vždyť pomahají také buditi patriotismus! Kterýsi vídenský r jetník kina ostatně ozval se veřejně proti uměleckému kritikovi, je vytýkal, že kino kazí mládež. Namítl mu — z části právem —, že divadla vůbec má přístup i ta mládež, která do kina vždy nesmí, že v divadle vidí a slyší daleko horší věci než v kinu.

V Mnichově vystoupil arcibiskup Faulhaber, z nejslovutnějš kazatelů německých, proti provozování Schönherrovy „Ďáblic Schönherr naproti tomu v novinách táže se, jak možno hru jeho

ati nemravnou, když jistě nikomu nenapadne, aby jednal tak jako př. muž oné ďáblice atd. Jakoby jen v takové krajnosti byl účinek snického díla a jeho nemravnost!

I na Rusi prý teď bývají divadla tak navštěvována jako nikdy ed tím.

*

Mezi úvahami o příštím životě manželském, o němž lnak opravdoví přátelé lidstva projevují vážné obavy, ale i různí brodinečkové z vyvoleného i nevyvoleného národa snují všelijaké eugenické i polygamické plány, zajímavo jest, co jistý německý isovatel (Fendrich) praví o zásnubě. Jest prý velkou neplechou ezi vzdělanci domněnka, že doba od zásnubu má býti na to, aby se oubenci poznali. F. naopak myslí, že hlavní jest, co předchází. Co jde po něm, přijde pozdě. Je sice nemilé, nemoci se zasnoubiti, jeliž nadešlo přesvědčení, že se jeden k druhému nehodí, ale spíše se elí, nežli zásnub zrušený, an jest jako hluboká trhlina, která dlouho nezacelí.

Něco pravdy v tom jistě jest.

Nešťastné manželství začíná prý neupřímným zásnubem. Mladí é mají se varovati milostné známosti s druhým, při jehož prvém znání mají „i jen pochybný pocit. Kde však v obou upřímné srdce e v klidném taktu, tam později všecky potíže se překonají a i po těžších sklamáních vše se opět urovná“.

Emancipaci zove F. „psychische Entblätterung“, ztrátou ženského dechu, třebas dívka v samostatném postavení, úřadě atd. nabyla obní jistoty.

Naprosto neradí manželům spisův o pohlavní zdravovědě. „Kde še miluje, tam přijde všechno tajné poznání samo sebou; kde však už jest faun a žena nymf, tam neprospějí celé knihovny“.

Politický a vojenský.

Rakouská politika stojí ve znamení líbezností, kterými vláda s Slovany vespolek se častují a — dráždí. Všude cítěná neschopnost byro kracie vybíjí se v justamentech, v odporu slovanském bylo by si přát místo zbytečného deklamování více práce, hlavně práce hospodářské Výstřední požadavky německé v Čechách prováděné nejsou s to, by klidnou budoucnost připravily, ať už válka dopadne jakkoli: buďto bude vše zvráceno a pak zůstane nenávist, anebo se ustálí, co nyní s nařizuje, a pak se odpor jen podnítí. Sázka v tomto běsnění národ nostního fanatismu není však na obou stranách stejně riskantní; na t by ve Vídni měli pamatovati, chtějí-li míti silné Rakousko!

Jihoslovanské věci vzal si se strany vládní místo nového správc Bosny a Hercegoviny Spitzmüllera na starost soukromý politik Tisza jenž v oněch zemích konal informační návštěvy dokonce bez úředníh vědomí rakouské vlády; věru podivno! Připojením by Uhry hosp dářsky mnoho získaly, národnostně a politicky pak by země ty zůstal stejně přívěskem Maďarie jako jím jest Chorvatsko: měly by sna svůj bezmocný sněm, ale o jich osudech rozhodovalo by se v Pešt kam by posílaly svou deputaci, aby beťárská rozhodnutí vyslechla domů donesla. Dualismus nutno, dle Tiszy, zachovati, ale společn říšská rada zalitavská, ovšem se slovanskou většinou býti nesmí. Po zadí úzké Dalmacie najednou může odpadnouti — leda by si Maďař vzali i Dalmacii, aby už to bylo v jednom. Vždyť pro monarchii z války tolik obětovali!

*

Za těch okolností jest pochopitelno, jakou silou mohla působi Burianova mírová nabídka. Toho ovšem dosáhla, aby nepřá telské vlády vydráždila k odporným odpovědem. Že by těmito byl doma posílena válečná nálada, jak se píše, těžko doufati; vždyť podl vlastních zkušeností možno si vypočísti, jak o válce smýšlejí postižen obyvatelé nepřátelských zemí, kteří jsou také lidmi. Jestliže kdy tedy jistě tentokrát ukazuje se prolhanost a podvodnost v poměr vládnoucích tříd dohody a na nich závislého tisku ke skutečném smýšlení obyvatelstva.

Obyčejně se předpokládá, že diplomaté takových kroků nečin bez nějakých záruk, že nepotkají se aspoň s úplným neúspěcher Slyšíme-li však nyní, že podobné pokusy už předcházely, aniž mě jakého výsledku, pozbýváme důvěry v diplomacii a konečně i v t že nabídkou posíleny budou aspoň mírové snahy v obyvatelstvu. Neb kde je teď rozhodující obyvatelstvo? Mezi peněžníky a ostatními v lečnými lichváři, a těch válka netíží; naopak.

Překážky míru jsou na všech stranách, neboť poraženým a náhradě odsouzeným nechce býti nikdo. Mluví se na př. o náhradác

kod Belgii, Srbsku atd. Kdo však nahradí nám škody v Haliči, v Bukovině, v Přímoří atd.?

Zaráží ovšem, jak se nakládá na př. s novým státem polským. est sice pravda, že Poláci si ho nevydobyli, avšak mají-li býti v odruči ještě s větším nebezpečím své samobytnosti nežli dříve, pak est pochopitelno, že dar takový stává se danajským a nevábí k ná- edování.

Píše se o novém možném nebezpečí na východních hranicích. umunskou nynější dynastii zachránil Czernin, a právě v okolí jím kují se pikle dohodové dále, i proti odpovědné vládě. Korunní rinc oženil se proti vuli rodičů s jakousi tanečnicí, která jej ovládá, k jako matka jeho otce. A tak zase snad: Quidquid delirant reges, lectuntur Achivi.

Nespokojenost s mírem brestským ozývá se ještě pořád jest prý také jednou z překážek míru vůbec. Možná, ale možno k mu také poznamenati, že mír, se kterým by všichni byli spokojeni, euzavřen ještě nikdy, co svět světem stojí. Ostatně ani Německu, č mu dal mnohé výhody, nedal všeho, več doufalo, především ne plného klidu na východě a vojenské převahy na jiných stranách.

Rakousko sice zachovalo dosud svá postavení v Italii, v Albanii něco postoupilo, proti Němcům však měl Haig i Foch úspěch, tak e ustoupili na svou „Siegfriedovu“ čáru, ovšem nikoli beze ztrát: stoupili pak i Turci v Palestině, ačkoliv obsadili po Angličanech uležité Baku, poraženi i Bulhaři, kteří jednak špatnými žněmi jednak ládní, asi schválnou liknavostí oslabeni v několika dnech ztratili, čeho a léta dobyli; nespokojenost s 2. mírem bukureštským, jenž jim nedal elé Dobrudže, dohodou dobře využitkována. Ale podmínky bulharského příměří jsou po čertech málo „sebeurčovací“!

Zdali působí ve vnitrozemí našem také „rejdy ententní“, o kterých se často píše, kdož ví! Německé noviny svádějí na př. nedostatky těžbě uhlí nejenom na podvýživu, nýbrž i na agitaci mezi uhlokopy. j. p.

Byly ovšem již horší chvíle za této války. Jedno jest vidno, že dyby konec závisel pouze na situaci vojenské, mohli bychom naň ště dlouho čekati. Ohromné síly světové proti středostátům mobiliso- ané se zahanbením si musejí doznati, že kromě osad a území tureckého všude mají nepřítele na své půdě, a proto nutno bojovati dále. ředostáty pak mají býti nejen poraženy, nýbrž takořka zdeptány, a roto i těmto jest bojovati dále. Třebas ne všecko tak se myslí, jak mluví — kdyby poměr (dosavadních) vítězův a poražených byl bráceny, mluvilo a psalo by se mutatis mutandis právě tak — cesta orozumění se tím zatarasuje. Ještě dobře, že vojevůdcové, na obou ranách, nejsou tak velkohubí jako politikové a jich orgány.

*

Před časy stanovena zvláštní mravouka pro stát a vláštní pro jednotlivce. Politik prý nesmí se mravními

zásadami, jinak krásnými a obdivuhodnými nechati másti. Nejpříkřeji vyslovil tuto zásadu Machiavelli v díle „Libro del Principe“. Dobro vlasti a blaho vládcovo jsou jediným měřítkem, které rozhoduje v politice: na zásady mravní není třeba brát při tom ohled. „Kníže nemuže všeho toho zachovávat, čím lidé zasluhují označení „dobrý“, neboť aby zachoval stát, je často nucen, aby jednal proti lidskosti, lásce k bližnímu a bázni boží“. „Moudrý kníže nesmí a nemůže dostáti svému slovu, když obrátí se to v jeho neprospěch, a když přestanou příčiny, jež jej pohnuly, aby je dal. Knížeti není třeba, aby měl výše jmenované ctnosti (věrnost ve smlouvách a j.), ale musí se aspoň zdát, že je má. Odvažuji se říci, že jest velmi škodlivo, býti vždy poctivým; ale zdáti se zbožným, věrným, lidským, bohabojným, poctivým, jest velmi prospěšno“. Ať se vládce snaží, by zajistil si svou moc, a to všemi možnými prostředky. Velké stádo spokojí se prý pouhým zdáním.

Tři roky před světovou válkou vydal německý vojenský spisovatel Bernhardi dílo „Deutschland und der nächste Krieg“, které za hranicemi Německa bylo ve statisících výtiscích prodáno a říši německé přátel nezjednalo. Spisovatel je žákem Treitschke-ovým a neschvaluje jenom obrannou, nýbrž i výbojnou válku, vyžaduje-li toho blaho státu. Kdo prý má sílu, musí se uplatniti vůči jiným. „Právo má v takových případech, kdo má sílu, aby se udržel a rozmohl. Síla je zároveň nejvyšším právem a právní spor rozhodne se měřítkem síly, válkou, která zároveň vždycky rozhoduje biologicky spravedlivě, protože její rozhodnutí plynou z podstaty věcí samých“. Základem pravého, zdravého vývoje národů je boj — válka. Bez boje mohla by, praví, méněcenná plemena nabýti moci nad zdravými, a následkem toho byl by všeobecný úpadek.

Kdyby však státníci dle těchto zásad jednali, neozvalo by se v nich svědomí, neodsuzovalo by jich? Duševní život nelze přece tak odděliti, aby politická činnost jednotlivcova nedotýkala se pranic jeho vniterního života. Baumgarten píše o Bismarckovi, že v třetím roku politické činnosti projevil touhu po ústraní a útěku z pouště politiky. „Er litt unter dem ewigen Intriguieren, Parlamentieren und Diplomatisieren“ a uvádí slova státníkova: „doufám že budu lepším, až nebudu ministrem; na to odkazuji všechny, kteří mnou trpí (die an mir zu tragen haben)“.

Mezi politikou a křesťanskou mravoukou je shoda možna. Evangelium samo podáva aspoň hlavní rysy křesťanské politické morálky. V popředí musí ovšem být idea křesťanské spravedlivosti. Každý stát musí hájit své právo, ale nenávist a pomstychtivost má potlačovati, a nestavěti se vždy pouze na stanovisko strohého práva, nýbrž pěstovati také slušnost a přejnost, aby duch její byl šířen v lidské společnosti vůbec.

Dr. Jos. Vrchovecký.

HLÍDKA.

O demokracii.

P. Vychodil. (Č. d.)

III.

Pohovořivše si o hlavních bodech svého předmětu více po stránce záporné, pokusme se vyvoditi a stanoviti také zásady kladné, na nichž možno zdárné řešení nesnadných otázek těchto budovati. Zatím arciť jen theoreticky budovati, an stát jakožto lidské společenství není stroj, u něhož by stačily přesné výpočty hmotných sil a případních poruch — na tyto nesmí se nikdy zapomínati! — nýbrž jakýsi organismus, řízený silami živými, jež nepracují sice bezzákonně, avšak ani se zákonností přesně vypočítatelnou. Ve věcech mravních, praví stará známá zkušenost, nelze pohledávati naprosté jistoty, nýbrž nutno spokojiti se jakousi věrojatností. A o mravní věci, moralia v nejširším významu zde po přednosti běží, kde lidský rozum a svobodná vůle, ať jakýmikoliv účinky určovaná, přece konečně rozhoduje.

Kdožkoli tedy pokoušeli se bez bojovné zaujatosti proti tomu neb onomu směru n e j l e p š í z p ů s o b s t á t n í h o z ř í z e n í vyjádřiti některou z obvyklých formulí (monarchie, aristokracie atd.), právě vzhledem k oněm irracionalitám ocítali se na nemalých rozpacích, jsouce si vědomi, že takto vyjádřená soustava praví sice mnoho, ale daleko ne všecko, že vždy konečně sejde na tom, j a k se provádí. Právě i tu jen duch jest, jenž oživuje.

Dějinným vývojem ani přirozeným úkolem stát v osnově své n e p ř e d s t a v u j e rysů d e m o k r a t i c k ý c h v doslovném významu, totiž jako množství jednotek stejnou mocí o sobě i celku rozhoduji-

cích, nýbrž je zbudován na zásadách aristokratických, v původním slova toho významu, značícím výběr nejzdatnějších.

Dějinným vývojem: všechna společenstva, v nichž možno spatřovati zárodky nebo předchůdce společenstev státních, vznikala jako skupiny lidí sobě nějak blízkých kolem náčelníků v tom neb onom vynikajících.

Přirozeným úkolem: státní společenstvo jest na to, aby opatřovalo a zajišťovalo časný, člověka důstojný blahobyt, i záleží příslušníkům přirozeně na tom, aby veden byl lidmi, kteří by to nejlépe dovedli.

Jsou to zase věci tak samozřejmé, že se člověk téměř ostýchá, je zvlášť uváděti. Ale pohříchu bývalo i bývá na to, co v kterémkoli spolku (obchodním, vědeckém atd.) rozumí se samo sebou, často zapomínáno ve spolku státním.

Stát jako fysický a právní podmět má nebo může míti všechno, čeho příroda jeho neb dovednost příslušníků poskytuje: peníze, pozemky, domy, síly, dráhy, lodě atd., ale nemá sám o sobě, jak kdosi poznamenal, ani iota rozumu: ten nucen kupovati u jednotlivcův, a kupuje ho za — moc a právo. Rozum jest a zůstává přece jenom nejvyšší mocností, která stát buduje a řídí, an úkoly jeho poznává a prostředky k nim vybírá. Aby se také provedly, na to potřebí práva a moci.

Kdo ji dává? Dle známého hesla všechna moc z lidu, t. j. dává ji stát, všichni příslušníci státu; v tom právě vidí se demokratický živel státního zřízení. Ale v podstatě je to řád přirozený. Přirozeno totiž jest, aby ti, kteří jsou schopni pro blaho celku i příslušníkův jeho působiti, měli také k tomu přiměřenou možnost, a aby tedy všichni, jichž se týká, tomu se přizpůsobili, t. j. podřizujíce se této moci možnost učinili skutečností.

Tento přirozený řád zdravého rozumu vyjadřuje Písmo (Moudr 6, 4; Jan 19, 11; Řím 13, 1 dd a j.) i nauka křesťanská slovy, že všechna moc jest od Boha. Nestanoví tím předběžného práva na moc pro určité osoby, nýbrž pouze zásadní pravdu, že jako bytost i společnost lidská je tvorem božím, tak také přirozené požadavky všeho společenského řádu, rodinou začínajíc, odvozovati dlužno z moudrosti a vůle boží. Že v Písmě, zvláště starozákonním, často vyslovuje se přímá příčinnost božská, kde rozuměti třeba příčinnost přírodní nebo lidskou, druhotnou, je známo. V této věci zvláště kázal theokratický ráz ústavy starozákonní, nehledíc k případům mimořádným, voliti obraty tomu přiměřené, ačkoliv, jak ze samého vypravo-

vání vidno, působily tu často vlivy čistě lidské, někdy až příliš lidské, pro i proti.

Božský Spasitel Pilátovi, poukazujícímu na svou moc jej odsouditi nebo propustiti, odpovídá: Neměl bys proti mně moci žádné, kdyby ti nebylo dáno shůry. Proto, kdo mne tobě vydal, větší hřích má. (Jan 19, 11.) Ale přes to hřích Pilátův zůstává a hříchem od Spasitele jest nazván, pachateli přímo do očí. Zajisté ostrá to výtka! Není tu tedy otrocké poníženosti ani k osobě ani k jejímu rozhodnutí, avšak ani vzpoury proti zákonné moci.

Často se vtipkuje o výraze „z boží milosti“, zvláště v takových případech, kdy odezírajíce od původního významu, jak právě vyložen, raději bychom řekli: z božího dopuštění. Apoštol národů na uv. místě odůvodňuje Římanům poslušnost k vrchnosti také tím, an poukazuje na to, že vrchnosti nejsou na postrach díla dobrého, ale zlého. Chceš-li pak nebáti se mocnosti? Dobře čiň, a budeš míti chválu z ní. Boží zajisté sluhou jest, tobě k dobru. Pakli zlé činiti budeš, boj se; neboť ne nadarmo meč nosí. (Řím 13, 3 d.)

Jestliže sám Tacitus, za Nerona, myslí, že zlořády panovníků třeba snášeti tak jako neúrodu a podobné pohromy, tím spíše pochopíme, že křesťané v theorii i praxi dávali přednost utrpení před násilnou vzpourou a možným odtud porušením pořádku, bezvládím, a tento směr zůstal i tehdy, kdy mizely exstatické touhy po mučenictví.

Ostatně myšlenka o panovníku „z boží milosti“ není jen původu křesťanského ani židovského. V mythech a pověstech národů všech, i nejkulturnějších, odvozuje se panovnická nejen moc, nýbrž často i osobnost od božstva; odchovancům našich gymnasií mohlo by aspoň známo býti, že na př. u Homera Nestor i Odysseus královskou hodnost nazývají darem Diovým, ba tento dokonce odsuzuje polykoiranii, mnohovladařství.

Anekdoticky včerejšek a dnešek osvětluje a pro nynější i příští poměry výstražná jest nedávná poznámka právě takových novin, jimž theorie „božímilostní“ bývá k smíchu. Proti bavorskému králi jakýsi boháč přeplatil i dostal nájem honitby. Státoprávně demokratický deník nadepsal zprávu o tom s bezděčnou krutou ironií takto: Král z milosti peněžního žoku má přednost před králem z boží milosti! Což právě v demokracii nejvíc hrozí!

Křesťanství odklidivši na dobro všeliké mythické zbožňování panovníků, vytklo místo poměru osobního poměr věcný: všeliká moc jakožto základ společenského řádu je z Boha; mnou králové vládnou

a zákonodárci právo určují, praví božská Moudrost o sobě. (Přísl 8, 15

Tím v zásadě zatarasena cesta osobní libovůli, ana mo určena jakožto nástroj práva, založeného v řádě přirozeném a božském nikoliv jakožto neomezená zvůle pána naproti jeho věci, ač konečn i tato spadá pod příkaz rozumu, jenž neschvaluje bezúčelného, nezř zeného nakládání s jakýmkoli majetkem. Jsme li konec konců všich i jako majetníci jen uživateli věcí nám svěřených, a Tvůrce sám, s tvůrce a pán všeho, nenakládá s ničím bez rozumného účelu, tí méně může rozumně odůvodněna býti libovůle právní a správní vů lidem podstatně rovným a ke stejnému cíli povolaným. Že jméne božím kryla se druhdy i pouhá panovačnost, náleží již k bludům věk

Taková je tresť názoru křesťanského na moc vládní vůbec, v církvi ať ve státě. Příliš málo všímáme si té okolnosti, že kře ťanství, ač lásku bliženskou a tedy společenskou solidaritu ta důrazně vytyčuje, naprosto odpírá názoru, že by soukrom jednotlivec byl tu k vůli celku, na př. k vůli stát neb dokonce jeden k vůli druhému. V té věci naproti každému v střednímu altruismu neb kollektivismu, pokud by omezoval samost nost jednotlivcovu, zastupuje křesťanství názor individualistický: každ člověk jako člověk má přímý a stejný vztah k Bohu a všechny ostat vztahy jsou mu pouze na to, aby jeho osobnímu určení sloužily, t jako on zase svou měrou jiným k tomu přispívá, přispívati má. Nik však není tu na to, aby k vůli celku nebo k vůli druhému sám se ztratil, v celku nebo v druhých zašel: cokoliv pro celek nebo p druhé koná neb obětuje, jest mu prostředkem, aby sám svou osobn uplatnil, zdokonalil a k cíli přivedl. Jakýsi personalismus.

Zní to sice sobecky, ale není v tom sobectví osobního, nezříz ného, nýbrž jedině zdravý zájem, aby důstojnost člověka jakožto jedn tlivce byla uhájena a blahobyt celku na základě blahobytu jednotliv byl zajištěn. I zde platí slovo Spasitelovo, řečené vlastně o časný dobrech vzhledem k věčným: Co by prospělo člověku, byť celý sv získal, ale duši svou ztratil? (Mat 16, 26.) A co by prospělo celk kdyby jednotlivci jeho se měli špatně? Nač by byl?

Jiná poněkud jest u těch, jimž náleží pečovati o celek, rodin obecní, státní atd. Ti jsou skutečně pro ten který celek, jsou je orgány (nástroji), jak se říká, v péči oň jest jich zájem, jímž uplatň svou osobnost a vykonávají spolu svůj životní úkol; neboť ani nesmějí se „obětovati“ tak, aby opatřivše jiné, sami se svým věčn určením se minuli.

Octli jsme se v mravoučném kázání. Ale není jinak možno. sociologie a státověda jest konec konců vědou ethickou, právě jako ředmět její, společnost lidská, jest souborem členův ethicky založeých a ethickými zřeteli povinnosti a práva řízených, i v zájmech a ýkonech docela hmotných, kladně či záporně, správně či nesprávně.

Takto i moc mezi lidmi je zřetelem ethickým. Hmotná, fysická aoc se všemi pomůckami, o které se opírá (bohatství, množství atd.), ůže sice ve společnosti na čas převládnouti, avšak zdravého spoleenského řádu na stále založiti nemůže; vůle lidské donutiti nemožno.

Násilí davů může sice leccos i dobrého vynutiti, ale běda lidstvu, dyby měl pravidelně rozhodovati tento domněle demokratický prostředek, jenž nejednou bývá nástrojem živlů velmi málo demokratických.

Podobně stát policejní, ač na čas dovede zachovati to, v čem evně výhody spořádané společnosti se spatřují, podrývá své základy, tupňuje-li svůj donucovací řád nad potřebu ochrannou a výchovnou soustavné omezování osobní volnosti ve věcech s veřejným řádem esouvivislých. Základy státu mohou zajištěny býti jen příchylností, ež může býti nestejně uvědomělá, třebas i více méně vypočítavá, ale spoň taková, aby proti odstředivým svodům nestálo pouze mravní ědomí závazku, nýbrž i spokojenost, ne-li hrdost na příslušenstv tomu kterému celku. Není možno určiti dopodrobna, která jest nejyšší míra takovýchto státních opatření — záležíť mnoho na okolnostech asových i osobních —, ale toť právě úkolem moudré státní správy, měti a chtíti svou moc prováděti ve prospěch celku, aby nad potřebu etížila. Bezúčelné oběti se znechutí.

Moc láká. Nejsme sice stvořeni k vládě jeden nad druhým — tačí přirozený poměr člověka ku člověku jen bez předsudku proiysliti, abychom to uznali; „maličtí“, jak Písmo říká, bývají co do ovnosti pravými demokraty, dokud výchov a příležitost z nich nečiní yránků. Přirozená však snaha uplatniti svou osobnost, proniknouti vou vůlí, potřebuje k tomu předmětů, jimiž mohou se státi také ruzí lidé a jich úkony.

Ve státním společenstvu zdá se tento poměr přirozeným a nebytným. A přece nejde tu o vůli jednotlivce jako osobnosti, nýbrž o ůli a moc jaksi bezosobní, jde o věc, již jednotlivci, jak nadřízení, ak podřízení zastupují, aby správně byla rozhodnuta a provedena.

Moc podrobuje proto povahu svého nositele vážné zkoušce a nadno ji kazí. O jistých povýšencích se říká, že jim hodnost stoupla o hlavy. Bývá to také námitkou proti demokratismu, a zhusta

oprávněnou. Ale o nic lepší není, jest-li panovačnost vlastností třídní, jako na př. u šlechty. Kdo má mnoho peněz, zvláště nevydělaných, nýbrž jinak lehce nabytých, tomu obyčejně nebývají vzácny. Kdo pak vyrostl v moci a poroučení, takový, řekne se, nezakládá si na tom, aby jsa k nějakému úřadu povolán novou svoji moc nápadně uplatňoval, totiž jako moc, jako nadvládu osobní; neníť mu to nic vzácného. A bývá tomu někdy skutečně tak — mluvívá se o skutečných kavalírech, o šlechticích ducha a pod. Avšak jsou to výjimky, takoví demokratičtí aristokrati. Celkem rodová a dědičná aristokracie osobivou náročností svou podkopala si půdu, jak ve státě, tak v církvi, neukázavši se svých výsad hodnou ani osobnostmi ani činností; že podkopala také trůny, za jichž bezpečné opory se pokládala, budiž jen mimochodem zmíněno. Předsudek její, že jí patří, co kde nejlepšího, ať ve státě, ať v církvi, nazve se snad omylem tragickým, ale nezaviněným nebyl, neboť aspoň revoluce již dávno měly z předsudku toho vyléčiti. Jestliže všechny výsady konečně pro zneužívání vedly k násilnému odporu, není divu, že tato nejostudnější nemůže skončiti jinak, neodpadne-li sama sebou. Jsou-li vážné námitky proti neomezenému dědičnému právu, nadpráví nijak jinak neodůvodněné se neuhájí ani osobní blahosklonností, beztoho prý obyčejně strojenou.

Osobně netřeba při každém zneužití moci předpokládati zlé vůle a s hlediska pouze mravnostního je odsuzovati. Ale tu jde o to, aby nebylo porušováno právo jiných a řád společenský nestával se zlořádem.

Ve společnosti právní právo neb nárok jednoho omezuje se právem jiného (iustitia commutativa). V poměru nadřízených a podřízených (iust. distributiva a legalis) ve státě neb církvi nejde právě o poměr osobní, neboť vládnoucí úkonem své moci neprovádí svého práva osobního, nýbrž podle věcného práva svou povinnost.

Patria potestas, podle níž právo římské, z části i církevní (a mnišské) pohlíželo na moc panovnickou, ve správném pojetí ovšem vyjadřuje právo i povinnost, avšak neurčuje ani nezaručuje jich dostatečně; jestiť jakoby předpokládala: co tatíček činí, dobře činí. Což ovšem nebývá vždy pravda, ani v rodině ani ve státě ani v církvi. Soustava absolutismu se neosvědčila, a jakkoliv církev neustávala poukazovati na povinnosti vladařské, na svědomí, na odpovědnost před Bohem atd., nebylo možno těmito mravně idealními instancemi řádné vlády zajistiti ani po stránce mravnostní, t. j. dobré vůle, tím méně po stránce rozumové, t. j. schopnosti.

Absolutismus, po případě aristokratismus a oligarchismus dějinně

zcela dobře jest vysvětlitelný a pro jisté doby i odůvodněný. Že národové pro svobodnou ústavu kdysi nebyli zralí, jest pouhá pravda. Že však byli nuceni se jí domahati, ačkoli snad ještě pro ni nebyli zralí, jest zase smutná pravda.

I poslušnost může povahy kaziti, povahy poroučejících i poslouchajících. Panská zvůle a otrocká mysl chodívají ruku v ruce. O tom netřeba se šířiti. Přepjatý asketismus, stat pro ratione voluntas, bonum quia praeceptum atd. mají své meze v rationabile obsequium, v psychologické zákonnosti a mravní důstojnosti člověka. Nadřízení vychovávají sice podřízené — říká se: jaký pán, taký krám, ale i podřízení nadřízené; a jelikož toto nejde vždy v mezích zavedeného řádu, bývá porušován, aniž možno při tom odpovědnost pokaždé svalovati na podřízené. Moc ráda podřízené podceňuje a svou výchovnou autoritu přeceňuje, kdežto podřízení naopak nemilý její tlak potom snadno zaměňují se závazkem zákona a vzpírají se i jemu.

Úcta k zákonům a dle nich kázeň, předchozí neb aspoň následná, když už porušeny, jest nejvyšším úkolem zákonodárství a vypěstuje se jen zákony spravedlivými a rozumnými. I když nastanou případy, kdy nutno se odvolati na zásadu: Lex dura, sed lex a nelze ho zmírniti, pravdivé odůvodnění může ostří jeho otupiti, kdežto přepjaté požadavky formalní poslušnosti osobní, jež mnohdy etikettu neb dokonce pánovitost obestírají nimbem sakralním, porušují svědomí, vedou k pokrytectví nebo vzdoru, jenž rozšiřuje se pak i proti povinnostem skutečným. Sebevědomí podřízených je snad někdy neoprávněnou domyšlivostí, ale osobnost a mravnost její lépe se vzdělává, když zákon obrací se k sebevědomí, než když předpokládá pořád nevyspělost a vymáhá slepou poslušnost. Samá dressura nevychovává.

Vývoj státního zákonodárství tedy, přese vše poruchy a přehmaty, zdeově ubírá se tou cestou, aby nejvyšším rozhodčím stal se zákon, nikoliv osoba, a to pro všechny části celku, od nejvyšší až k nejnižší. Stát není jednoho člověka, řečeno již ve starověku (Sofokl. Antig.), a křesťanství, ač mu moc i osoba vladařská byla posvátná, despocii všemožně bránilo. Staletými válkami despotismus přirozeně udržován, a nejednou stránkou vnikal i do života církevního, kde požadavkem naprosté poslušnosti (mimo rozkaz něčeho hříšného) měl nejúrodnější půdu připravenu; byzantinismus tam i zde si sloužil.

Jak už podotčeno, theorie naproti hrůzným spoustám, jež despocie v státě i církvi působila, byla bezradná. Proti přehmatům moci světské dovoláváno se papežské kurie, nejednou s velikým prospěchem pro

společnost evropskou; ale ne vždy bylo zakročení to nezištné. Stanovy klášterní, dle nichž ovšem poslušnost byla přední ctností, omezovaly osobní moc představených potud, že i je zavazovaly k zachovávání řeholních pravidel; tak výslovně nařizuje již Benedikt Nursijský (480—543), zakladatel západního mnišstva, jenž také opatovi káže svolávati kapitoly, arciť jen poradní atd., tak že v klášteřích, ať již jednotlivě samostatných, ať v kongregace spojených, celkem nezdravý absolutismus nebýval toho příkrého způsobu jako jinde.

Ludvík XIV v 17. stol. svou zásadou (stát jsem já) vyslovil pouze osudnou skutečnost, ač již té doby, ba od pol. stol. XVI i státovědné úvahy zaměstnávaly se právem odporu národů proti bezprávnému vykonávání státní moci. Theologičtí spisovatelé celkem neschvalovali násilného odporu proti panovníkům, ačkoli stavům právo odporu přisuzovali žádajíce jinak, by i panovník vázán byl právem a obecnosti sloužil. Toto už dovozovali scholastikové, kteříž arciť, jako moralisté dosud, jednotlivého zákonodárce jeho vlastními zákony přímo nezavazují. Sám Luther na př. původně neschvaloval spolku proti císaři, až jej právníci (jako ve dvojženství Filipově) k tomu přiměli.

Víme ovšem, že to nebyli vždy králové sami, kteří takto vládli, nýbrž jiné osoby, mužského i ženského rodu, skrze ně.

Po veliké revoluci sám proslulý pruský kancléř Hardenberg uznal na tu dobu za nejlepší státní útvar monarchii s demokratickými zásadami.

Jaké jsou to tedy zásady? Jméno jejich totiž nejen že nic o tom nepraví, ale jest i naprosto nevhodné, jelikož demos jako takový jest řádné vlády (zákonodárství atd.) zhola neschopen a kdykoli se jí zmocní, stane se slepým nástrojem obratných demagogů, kteří hřeší na jeho pudy, na jeho slepotu a poddajnost. Jako vládní soustava demokratismus v theorii i praxi znamená jen rozvrat pravidelných poměrů státních, násilí početní převahy a bezvládí. Bývala to instinktivní vzpoura proti bezpráví, ovšem nikoliv instinktivně, nýbrž vědomě a vypočítavě probuzená, ale instinktivně se rozpoutávající a řádící. Bývala to bouře očistná, ale přec jen bouře, jež nemůže býti stavem pravidelným a jež ani vždycky se nevyplatila, any výhody z ní daleko nevyvážily spoust a ztrát; srv. bouře husitské a jich společenské následky, kde přidržováno se „omylu, tehda všem Čechům společného, že svobodným jest již každý, kdo neposlouchá nikoho“ (E. Denis).

Za to, přijmeme-li už i nevhodné jméno, znamená demokra-

tismus docela správný a společnosti lidské jedině prospěšný směr smýšlení, který uznávaje zásadní rovnost všech lidí jako složek právní společnosti vylučuje násilné poddanství a šetří naprosté spravedlivosti všech naproti všem. Tedy osobní svoboda všech, omezovaná pouze zřeteli právními v poměru jednotlivců mezi sebou a ve vzájemném poměru mezi celkem a jednotlivci.

I „poddanství", i námezdní službu dělnickou a čelední lze upraviti na základě právním, mluvním. Čím více při tom bude mluviti obapolná ochota a uznalost, tím lépe. Strohé právo rozhoduj v nejkrajnější nutnosti.

Takto společnost nesena jest aspoň (faktickou) úctou k zákonu a řádu, jenž tyto vztahy upravuje, an jednotlivci jako části celku jest nejpřiměřenější, zaručuje jeho práva a spravedlivě stanoví jeho povinnosti. Nepřímo vyplývá odtud také úcta k těm, již ustanoveni jsou, aby zákon zastupovali a nad prováděním jeho bděli.

Čím hlasatelé demokratismu davy navnazují, že totiž v něm každý jest zároveň zákonodárcem, že tedy neposlouchá nikoho než sebe, svého zákona, že jen v demokratismu jest úplně svéprávný atd., jest velmi důvtipně vypočtená fikce, jež pro tříbení právního smyslu může býti velice prospěšná, ale také velice škodlivá. Prospěšná, pokud v jednotlivci budí uznání: tak asi bych já sám věc zařídil, tak je to správné. Škodlivá, pokud v něm budí nárok, hodnotiti a měniti zákon, jehožto správnost mu není zřejma. Nebylť ještě nikdy a nikde nějaký podrobný zákon všemi tak promyšlen a stanoven, aby se mohlo říci, že všichni jsou s ním srozuměni, že to zákon z vůle všech. A víme, že právě tam, kde t. ř. samospráva zavedena, rozmíšky bývají největší; kolik hlav, tolik smyslů.

Přes to však psychologického a mravního významu v tomto byť i zhusta klamném vědomí svézákonnosti a samosprávy podceňovati nelze. Naši duchovní spisovatelé často s nechutí jednají o touze po svobodě, chtějíce čeliti neposlušnosti a nevázanosti.

Ale právě křesťanství tak znatelně vztýčilo prapor niterné svobody, zákona svobody v srdci napsaného atd., svobody totiž, kterou Kristus nás osvobodil obnoviv zákon lásky k dobru v duších lidských, sjednocení vůle lidské s vůlí boží naproti heteronomii vnějška! Že i v církevním životě zase vplížilo se jako kdysi v mosaismu mnoho těchto vnějších observancí na ujmu „ducha a pravdy", které posvěceny zvykem a snad autoritami zdají se náležeti k jádru věci, jest mezi lidmi

pochopitelno. Ale stejně pochopitelno jest, že reformní hlasy stále a stále proti nim se ozývají, a to ne vždy z pouhého novotářství nebo z nekázně. Reformní popudy nevycházely vždy shora (František Ass. atd. atd.), a ti, již náboženskou věc zastupují mezi obyvatelstvem v duchovní správě všeho druhu, zaslouží svým věděním i svědomitostí, aby byli slyšáni dle svých zkušeností; nejsouť církvi jen tím, čím jest neuvědomělý dav ve státě! A jestliže ve státě záleží na tom, aby se zákony celkem uznávaly a bez odporu plnily, záleží na tom ještě více v životě náboženském, kdež platí: nemám-li lásky, nic nejsem — ani v činnosti. Nepěkné slovo demokratismus zní tím nepěkněji v církvi, ale duch jeho nahoře popsaný jest od začátku duchem ryzího křesťanství. Konečně jest náboženství pro lidi, tedy, ačkoliv autoritativně určeno, zprostředkuje se dle potřeb jejich, i dlužno tyto znáti a jich šetřiti — ne pouze bezohledně poroučeti.

Stát odebral církvi mnohé starosti hmotné, jež byly spojeny s vykonáváním odkazu Spasitelova: Cožkoli jste učinili jednomu z těchto bratří mých nejmenších, mně jste učinili (Mat 25, 40); srv. chudinství, nemocnice atd. A i jemu zbývá ještě mnoho vykonati, na př. co do pojišťování osobního, jež sice zdá se zmenšovati přičinlivost jednotlivce, ale zase odnímá tísnivé obavy. Není sice ve státních opatřeních vždy ducha Kristova, ale pokrok přece je v tom, že co dříve záviselo na dobré vůli, jest nyní stanoveným závazkem. Osobní zásluhy sice ubylo, ale potřebným se více pomohlo.

Podobně jest se školstvím, jež jedině moc státní mohla učiniti závazným, pokud třeba, a vybudovati z povinných daní tak, aby bylo přístupno všem. Arciť by omezená demokracie nebyla se vzchopila na ty velkolepé vědecké a umělecké ústavy, jimiž lidstvo právem se pyšní!

Všechno to a podobné znamená veliké skutky dosahu mravního ve smyslu demokratismu, totiž péče o všechny dle schopností a potřeb. I když namnoze vymykají se vlivu náboženskému, v zásadě i s tohoto hlediska nutno záslužnost jejich uznati a spolupůsobiti dle možnosti, aby přece i jimi šířila se říše boží na zemi. Spolupůsobiti přímo i nepřímo. Nepřímo zvláště tím, aby ti, na nichž záleží, duchem tím byli vedeni, neboť jací občané, takové vlády — opět podle zásady demokratické; co neopatří se shora, hleděti vymoci uvědomělým občanstvem zdola! Přílišné spoléhání na „vrchnosti" bylo zaplaceno úroky věru lichvářskými a na konec přece často selhalo. Církev zajisté mnoho, ba nejvíc přispěla k zachování klidu a pořádku nejenom v zemích pokojných, zvláště monarchických, kde jí působnost kolikrát

hodně znesnadňována, ale i v revolučních, na př. ve Francii, v Portugalsku a j., třeba se to neuznalo. Co Comte připouštěl, že společnost jakž takž udržují ještě řády theokraticko-patrimonialní, any soustavy kollektivistické (demokratické) nesplnily svých úkolů, možno říci ještě dnes.

Základem států tedy jsou dobré, spravedlivé zákony. Potřebí tedy lidí, kteří by je sestavili. Zdravý demokratismus žádá, by všecky úřady zásadně byly přístupny všem obyvatelům. Ale zdravý rozum káže vybírati dle schopnosti, a státnické umění záleží prý v tom, uměti talenty vybrati a je v službu obecnosti postaviti — nestávati se však jejich sluhou.

Kdo pak tuto práci, tento výběr obstará? Demos?

Dále potřeba lidí, kteří by dobré zákony též prováděli, t. j. uměli to a chtěli.

Nastává opět otázka: Kdo má takové vyhledávati?

Vidno, že se tu točíme bezvýsledně v kruhu, neuznáme-li nějakých vůdčích osobností, jež by schopností a svědomitostí budily důvěru a zaručovaly zdar díla, aspoň potud, pokud v těch věcech možno. V každém případě však nutno v demokratismu naléhati na veřejnou odpovědnost všech veřejných činovníků: jako jednotlivec donucen bývá nésti následky své nevědomosti nebo zlovůle, tak toho nutno žádati také na úřadujících osobách. Není snad pro veřejný klid záhodno všechna nedopatření nebo i přehmaty dávati na buben, na př. tisku, interpellací sněmovních a pod., ale nezbytno jest, aby obyvatelstvo mělo jistotu, že o bezpečnost právní a správní jest postaráno, že nerozhoduje libovůle ani protekce.

Nedávno zavedena v Rakousku povinná náhrada za nevinné odsouzení; svědečné zavedeno již dlouho, ale ne v dostatečném rozsahu, i bude tu třeba leccos doháněti. Fiskalismus má právo poplatníka všelijak potahovati: úředníku je stejno, jakou práci koná, je za každou placen a má na ni kdy — poplatník však nucen bez náhrady utráceti čas, i snad peníze za právní poradu, ač nemá snad viny pražádné, an zákon jest nejasný a pod. Ostudné případy podobného druhu naskytují se u nových státních pojišťoven pro soukromé úřednictvo: úředníku neb úřednici napadne, že ten a ten má býti pojištěn, ač to pravda není, a zaměstnavateli nebo zaměstnanci nastává drahé vyřažení rekursů, pochůzek atd.

Nutno tedy naléhati na osobní odpovědnost úředníků, zároveň však také na zjednodušení zákonodárství i správy. Přemíra byrokratismu tíží stát i jednotlivce nejen peněžitě, nýbrž

i společensky, odváděje mnoho schopných lidí k práci neplodné a tlumíc svobodný život občanstva.

Dr. Fiedler ve svém nárysu demokratické správy domnívá se, kdyby mravní způsoby kontroly (tak zove na př. veřejné mínění, tisk, vzájemnou kritiku stran) dostatečně neúčinkovaly, že by „ochrana občanstva proti přehmatům správy svěřena býti musila neodvislým soudům“.

O neodvislosti soudcovské by bylo leccos připomněti. Především, že soudce neodvislého od sebe sama, svých názorů mravních a politických, těžko hledati; známe to ode všech soudů, ani nejvyššího soudu ve Vídni nevyjímajíc. Ale ovšem jedna výpomoc v nouzi by to býti mohla, dokud vůbec zásada neodvislosti a nesesaditelnosti soudců nebude opuštěna. Po mém soudě je to jako s tím hromaděním přísah v úřadech vůbec, nyní i církevních: kdo nemá tolik svědomí, aby jednal poctivě podle původního úředního slibu, najde si vždycky vytáčky, jimiž by své rozhodnutí omluvil.

Neméně však důležito jest, aby též úřední osoby, pokud jsou v právu, byly chráněny od libovůle obecenstva; že právě v demokracii toho velice potřebí, víme všichni. —

Na konec ještě třeba zmíniti se o tom, jak demos, lid, svou vůli chce a může projevovati. Veřejné mínění, tisk, demonstrace atd. ji naznačují, ačkoli velmi často nebývají to projevy lidu, nýbrž jistých straníků, snad i štváčů. Nebývají pak ani závazné.

Závazně projevuje se vůle lidu v řádném, domluvou neb zákonem upraveném hlasování (plebiscitu, volbě atd.) Dle theorie rovnosti projevuje se program demokratický nejvíce v něm: je tu rovnost lidí a jich práv. O této jsme si řekli již nahoře, že jest vlastně protimyslná, pokud není a nemůže býti stejných povinností naproti společenstvu; avšak na ukojení, vlastně ošálení davů je to theorie dobrá.

Rozhoduje ovšem většina. Již tím přivádí se zásada demokratické rovnosti co do výsledku ad absurdum; vždyť ta menšina také je demos, a rozhoduje se proti ní, třebas jen jediným hlasem, jako na př. rozhodnuto o třetí, nynější francouzské republice!

A ta menšina sestává snad z lidí vzdělanějších a poctivějších, a zastává věc správnější!

Ale není jinak možno, má-li se vůbec hlasováním rozhodovati. Máme tu zase právní fikci, že ve většině jeví se vůle celku, ať ji vysvětlujeme tak, že rozhodnutím většiny dán prostředek, přiměti menšinu, aby z povinnosti k němu přistoupila (dle práva germanského),

anebo tak, že co chce většina předpokládají se chtíti všichni (dle práva kanonického).

Že se ve státě neprovádějí a nemohou prováděti všechna usnesení hlasováním všeho obyvatelstva, rozumí se samo sebou. Volí se zástupci (na př. poslanci), a ti zase hlasují mezi sebou. Jaké tu možnosti! Jaká křiklavá bezpráví mohou se tu díti způsobem zcela zákonným! Víme to z volebních geometrií vládních, avšak i mimo ně: násilím různých způsobů zvítězí uchazeč strany, která snad není většinou, uchazeč snad neschopný neb aspoň nepředstavující názorů voličstva, a ten zase volí po svém atd.

Jedna závora možného takto bezpráví dána v t. ř. poměrném zastoupení menšin; týká se přímo sice jen osob, nepřímo však též názorův a věcí.

I v dějinách církevních právo hlasovací (volba papežů, biskupů) hrálo důležitou úlohu; i jeden apoštol (Matěj) volen, los totiž připadl na jednoho ze dvou nevíme jak vybraných (Sk ap 1, 23.) Těžkopádnost i neplechy vedly k zúžení volebních sborů (kardinálů, kapitol), tedy opačným směrem než jakým bere se právo státní. Podobně v řeholích, z nichžto jen starší zachovaly si volební právo v samostatných domech.

V demokracii státní otázka hodnoty s přirozenou důsledností ustupuje do pozadí: koho nebo co většina chce, ten nebo to zvoleno, ať se hodí či nehodí. Následky jsou samozřejmy. Špatné volby však novými spíš nebo později lze napraviti, ač ovšem ne vždy jejich následkův; a sama změna, jest-li příliš častá a překotná, obecnosti neprospívá. V církvi naopak, kde volívalo se doživotně, byla špatná volba osudnější, jelikož nesnadno změnitelná. Zajímati snad bude, jaké opatření pro tento případ má volební řád benediktinský, ze začátku 6. stol., tedy dosti starý. Řehole ta, prozrazující nejedním rysem právo římské (otcovskou moc v opatovi), zavádí též volbu většinou hlasů, ale zdá se míti na mysli většinu relativní („část rozumnější, jakkoli malá"); kdyby však (i jednohlasně) zvolena byla osoba nehodná, má zakročiti diecesní biskup aneb sousední opati a lid, a opatřiti hodnější!

S takovouto nesnází potýká a potýkati se bude každé zřízení lidské, ať ve státě ať v církvi, i když nejvyšší zásadou jest: ne quid detrimenti res publica capiat, a ne ohled na osobu, jak často bývá. Kdo o tom konečně rozhodne?

Všelék pro demokracii slibovaný, totiž vzdělání, rozumí-li se jím

také vzdělání mravní, a to především, může sice zlo zmenšiti, ne však vůbec zameziti; i vzdělaní lidé zůstávají lidmi, jednostrannými v úsudku, osobivými v zájmech. Jde o to, jak tyto zájmy uskutečniti ve shodě s jinými. Práva lidu budí prý ctnosti lidu. Ale něco naprosto dokonalého nelze tu člověku ani vymysliti, neřkuli zříditi. Doslovně demokratický stát není možný leda na Mooreově ostrově Utopii (nemístě, nikde), ve skutečnosti však jest možno snažiti se, aby čím dále tím více ve společnosti lidské pronikaly zásady křesťanského demokratismu i aristokratismu, spravedlivosti i přejnosti. Přísní posuzovatelé demokracie obávají se, že na velkostátní politiku ona vůbec nestačí; a zdá se to býti pravda. Naopak v dějinách vidíme, že pokrok v rozšíření osvěty jen velkostáty byl neli umožňován, aspoň usnadňován: již rozšíření křesťanství v začátcích usnadněno římským imperiem, osadní činnost pozdější byla možna jen mocným a rozpínavým státům; Anglie, Amerika i Francie domohly se tolikého i kulturního vlivu jen proto, že demokratickými se sice zovou, ale ve skutečnosti nejsou. Potíraný imperialismus měl a má také něco dobrého do sebe: rozmach osvěty, průmyslu, obchodu atd. Dále prozírající státníci nerádi se váží úzkoprsým faiáctvím měšťáctva a proletariátu, a ku podivu! i z tohoto strhují za sebou část nadanější a snaživější. Ale i tak možno říci, že trvalé hodnoty tvoří přece jen spravedlivost a přejnost, nikoli zpupná panovačnost; osudy velmocí v minulosti i dnes to dosvědčují.

Na štěstí lidstva Prozřetelnost, neviditelná sice, ale nepopíratelná, umí i z pochybených, ba zlých záměrů vyvoditi výsledky dobré. Zkouškami tříbíc lidi i národy učí je vraceti se k sobě a vzpomínati, čím každý sobě i druhému povinen. I to ukazují dějiny.

Podíl katolického duchovenstva v českém probuzení.

KAREL REBAN. (Č. d.)

Úřední postavení kněžstva jakožto dozorců školství mělo v zápětí, že bylo si všímáno zvláště dětské literatury. Byl to již Rautenkranz a Ziegler, kteří ji pilně pěstovali: v povídce, písni, pořekadle a j. Známy jsou zvláště „Bajky mravné“ (ještě v letech 90. min. stol. se vyskytující v čítankách škol obecných) a „Zábavné hodiny“ Vincence Zahradníka.[1]) Veliké zásluhy o literaturu dětskou má Vinařický a především Doucha. Oba dovedli poskytnouti dítěti příjemného s užitečným ve formě ušlechtilé a vpravdě umělecké.

V práci časopisecké účastnili se kněží hojnou měrou. V Brně chtěl v l. 1816—18 vydávati české noviny piarista Dominik Kinský; neprovedl svého plánu pro překážky se strany úřadův a pro nedostatek čtenářův a přispívatelův.[2]) Na vzniku Krameriova Čechoslava (1. ledna 1820) měl velký podíl Sedláček, jenž horlivě šířil i c. k. Vlastenecké Noviny.[3]) Pro vývoj odborné literatury theologické měl stežejní význam Časopis pro katolické duchovenstvo založený r. 1828. Jest to vedle Musejníku nejstarší český časopis. Musil se těžko probíjeti; již za několik let musil psáti Fr. J. Sláma jeho obranu; avšak účelu svému dostál: sjednotil vlastenecké kněze pod jeden prapor, utužoval národní hrdost, posloužil české věci u vysoké hierarchie i nejvyšších státních orgánů, rázně se zastal utiskované češtiny ve školách způsobem a prostředky, jichž tehdy nikdo jiný neměl.[4])

Královéhradecký profesor pastorálky a potomní děkan chrudimský Dr. Ziegler po zániku Nejedlého Hlasatele vydával poučný a zábavný list pěkné úpravy Dobroslav, který po dvou letech zanikl hlavně vinou censury (1820—22[5]). R. 1823 pokusil se Ziegler o časopis

---

[1]) Již jako kaplan sepsal česky Paedagogiku dle pravidel Niemayerových. Rybička 281.

[2]) Tamt. 219.

[3]) Tamt. 299.

[4]) Seznam přispívatelů a odběratelů v roč. XI. (1838) 172 a v dodatku ročníku XII. (1839) dává obraz o národnostním stavu českého kleru dle vikariátů.

[5]) Rybička 179.

učitelský „Přítel mládeže“ a časopis určený rodičům: „Věrný raditel“.[1]) Vinařickému koncem let třicátých tane na mysli plán filologického časopisu pro studenty, který je má seznamovati s jazykem a literaturou a probouzeti ducha národního.[2]) Již před tím chtěl týž Vinařický vydávati prostonárodní list zobrazující lidové zvyky náboženské a jiné. Podnik ztroskotal o požadavky mladoboleslavského knihtiskaře.[3]) Od Vinařického přejal tuto myšlenku „Lidomilu“ Sláma, který pojal do programu poučení z oboru přírodovědy, dějin, zákonoznalství, školství, národohospodářství a pod. Vyjednával v tom směru s Vlasteneckou společností hospodářskou; plán měl již býti předložen nejvyššímu purkrabí, podrobný prospekt „Čtení pro lid“ byl již vytištěn (r. 1838 měl list počíti svoji pout), ale vše bylo zmařeno; co po letech vydala obojjazyčně Hospodářská společnost, zůstalo daleko za plány Vinařického a Slámovými.[4])

Na sklonku tohoto období založen byl katolický list poučný i zábavný „Blahověst“ (r. 1847) Václavem Štulcem, důležitý v dějinách katolického hnutí v Čechách, který brzy nabyl rázu listu určité strany.

II. Ideová podpora.

1. Všeobecná charakteristika.

Vliv společenského postavení kněží byl ochranou a vydatnou podporou vlasteneckého hnutí: kněžský stav těšil se znamenité vážnosti a rozsáhlému vlivu, k němu pojily se i jiné hodnosti a úřady (zvláště ve školství), kněžstvo požívalo rovné důvěry u kruhů vládních, ve společnosti vyšších stavův i ve vrstvách lidových.

Mezi kněžstvem mnozí učili se světovým řečem, pěstovali hlavně slovanské jazyky, všímali si estetiky, literatury, filosofie, paedagogiky i praktických nauk hospodářských. Obzor duševního života kněžstva byl vyplněn ideály národnostními: myšlenka česká a slovanská je stejně mocná. Bedlivě studují slovanský národopis a starožitnosti; jejich láska k minulosti slovanské těžce nese výsledek výzkumů a dohadů německé vědy, tím bolestněji se na př. Vinařického dotýkají (a ostatních romantiků českých) kritické, střízlivé názory Palackého,[5]) jimiž tento dějiny české zbavoval leckterého nimbu.

[1]) Tamt. 180.
[2]) List Chmelenskému, Korr. II. 255.
[3]) Tamt. 75, 85, 97, 109 a j.
[4]) Tamt. 180, 181, 195, 206, 223.
[5]) Korr. II. 60 a 62.

Kněží vlastenci sledují se zájmem veřejný život, každá událost národní se jich hluboce dotýká, příznivé nebo nepříznivé osudy vynikajících vlastenců prožívají se s největší účastí.[1]) Fary vlasteneckých kněží byly ohnisky ruchu osvětného i vlasteneckého; tak Rautenkranzova v Sedlci, Markova v Libuni, Zieglerova v Dobřanech, Nejedlého v Žebráce, Danešova na Peruci, kde „drobné práci" naučil se V. Štulc a Fr. Pravda.[2]) Kováňská fara Vinařického byla středem národního života na Mladoboleslavsku a milým místem častých schůzek vlastenců, kdež nejeden i fysicky se zotavoval (Šír, Palacký, Šafařík, Čelakovský, Chmelenský a j.) Vinařický uměl roztomile a velmi taktně zvát i hostiti.

Dojemně vroucí národní smýšlení vane z „korunovačního čísla" Časopisu katolického duchovenstva (třetí svazek IX. roč. (1836); v přílohách reprodukce korunovačních klenotů); objemný svazek, obsahující příležitostné básně, úvahy a obřad korunovační, zůstane milou vzpomínkou na poslední královskou českou korunovaci (7.—12. září 1836).

Na pražské arcibiskupy, primasy království, Václava Leopolda Chlumčanského z Přestavlk a Aloisa Josefa hr. z Kolovrat Krakovského působil v duchu národním jejich ceremoniář a důvěrník Vinařický. V této působnosti vznikla jeho básnická kniha „Varyto a lyra" na obranu krásy a lahodnosti českého jazyka.[3])

Abychom správně posoudili odvahu českého duchovenstva, psáti o národních otázkách, nutno si vzpomenouti na tísnivé poměry tiskové. Censura byla tak přísná, úzkostlivá a přepjatá, že svobodnější myšlence nebylo možno dostati se na veřejnost. Vlastenci byli ve velikých nesnázích, aby na nich neulpělo podezření z protirakouského smýšlení.

Tím úctyhodnější jeví se počínání mužů, kteří snažili se získati pro české věci zájem a porozumění ve světě za hranicemi Čech. Co k informaci ciziny v letech třicátých činil Sedláček — přispíval do vídeňských časopisů belletristických a kritických svými literárními referáty, historickými a topografickými články, životopisy a nekrology[4]) — to zůstalo jen episodou, ale informační činnost Vinařického

---

[1]) To se týkalo i soukromého života. Viz na př., kterak Vinařický psal Palackému v rodinném utrpení. Korr. II. 185

[2]) Vzpomínky Fr. Pravdy. Vlast VII. (1890—91), 497—502.

[3]) Při hostině u arcibiskupa kdosi smál se českým skupinám souhláskovým. Vysoká hodnost posměvače bránila přítomnému V—mu v přímém odporu; ale nabídl důkaz, že čeština je bohata na libozvuk. Za krátkou dobu předčítal ve společnosti své básně, v nichž nikde není souhláskových skupin. Korr. II. 300.

[4]) Rybička u. m. 304.

svým rozsahem, svou látkou, úrovní a především prostředky, jichž užívala, zůstane vždy v dějinách českých kulturních styků s cizinou důležitou kapitolou.

Francouzský lékař usadivší se v Karlových Varech, Jan de Carro, vydával již od let třicátých XIX. stol. každoročně francouzský lázeňský almanach s informačními články z různých oborů věd a umění, pokud se o ně zajímaly kruhy lázeňských hostí.[1]) Stálým přispívatelem Almanachu byl Vinařický od r. 1831, kdy Rusové, Poláci i jinonárodní čtenáři uvítali jeho „Coup d'oeil sur la litterature bohême“; tento Přehled českého písemnictví (německý rukopis Vinařického překládal de Carro do frančiny) obrátil na sebe značnou pozornost ciziny. Do dalších ročníků Almanachu karlovarského chystal Vinařický články o Matici České, o znamenitých literárních novinkách, o potřebě znalosti slovanských jazyků pro cizí historiky a archeology, o nutnosti češtiny ve školách. Svými články chtěl obrátiti pozornost kulturní Evropy na české poměry doufaje, že zájem ciziny nebude bez reakce na smýšlení vlády i národa samého. Vskutku tu a tam objevily se stopy zájmu o českou literaturu. Vinařický snil a psal o mezinárodním spolku filologů a historiků; užíval k tomu svých literárních styků s de Carrem. Ročník 1835 a 1836 přinesly opět větší bohemika. Vinařický v r. 1841 prostřednictvím de Carrovým posílá Arnoštu Denisovi adresu českých spisovatelů, z nichž některé získal pro spolupráci v Almanachu. Roku 1842 píše rozsáhlou apologii české literatury proti německé zahraniční kritice (Grosshofinger), jež českému písemnictví upírala samo existenční právo. V rukopis nahlédl sám nejvyšší purkrabí, avšak censura Apologie nepropustila;[2]) marné byly protesty spisovatelovy, ani ve Vídni nepořídil lépe.[3]) Mezitím de Carro obstaral anglický překlad; nenacházel však nakladatele.[4])

Vinařického příspěvky v almanachu karlovarském potkaly se s takovým zájmem, že Rudolf Glaser, redaktor pražského listu „Ost und West“ žádal r. 1841 o německé rukopisy článků těch.[5]) Současně o totéž žádal jeden německý časopis v Karlových Varech. Dobrou pověst a čest jména českého hájil Vinařický článkem o cikánech, jejich

[1]) O Vinařického přátelství s Drem de Carrem viz hlavně v listu k padesáté ročnici doktorátu tohoto lékaře. Korr. II. 500 a III. 65 v pozn. 1.

[2]) Tamt. II. 467.

[3]) Tamt. 495.

[4]) Tamt. 506.

[5]) Tamt. 353 a 354.

lasti a kmenové příslušnosti (Les Bohemiens). Z podnětu de Carrova ıl se Vinařický studovati otázku původu Jana Gutenberga, původce nihtisku, a hájil jeho český původ.[1]) De Carro hledal v Bryselu naladatele pro francouzský překlad (7–8 archů tisku), do Almanachu htěl vzíti jen výtah; Palackému nezdály se výsledky vědecky dosti věřené; německý článek měl výjíti v „Österreichische Blätter für iteratur und Kunst" Dra Adolfa Schmidla, ale nedošlo k tomu, jen Včela" přinesla stručný výtah pojednání, ale Tomek proti výv odům 'inařického polemisoval. Úsilí de Carrovo rozbíjelo se o mocné překážky: ni německý ani francouzský ani anglický překlad nenacházely naladatelů; konečně r. 1846 našel de Carro v Bryselu nakladatele ez krejcaru honoráře, jen za autorské výtisky.) Mimo to Almanach arlovarský na r. 1848 otiskl článek u výtahu zároveň se článkem o eském původu Koperníkově.[2]) Tehdy vznikla myšlenka, vydati souorně bohemika de Carrova almanachu, v nichž počtem i obsahem řevládaly věci Vinařického.[3]) Do Almanachu posílal Vinařický pravielně své články (o písni svatovojtěšské, o českých tancích, literární právy) ještě v letech padesátých;[4]) některé články vyšly i v anglicém překladu Samuela Faulknera Montgomeryho.[5])

2. Česká pastorace.

Míníme tím působení kněžské provázené živým slovem nárcdího jazyka.

O tom, kterak duchovenstvo české se postaralo o nutnou literauru, byla již zmínka učiněna na svém místě, zde máme na zřeteli en praksi.

Kněžské působení není myslitelné bez znalosti lidové řeči. Naše kněžstvo nedalo se strhnouti germanisačními ideály josefinismu, nýbrž achovalo věrnost národu a jeho jazyku. Když i z úřadu, ba ze škol byla čeština vypuzena, zůstala dále v kostelích: národ nepřestal se esky modliti.

O znalost češtiny u budoucích duchovních správců měly pečovati

[1]) Tamt. 462 a j.
[2]) Tamt. 688.
[3]) Program těchto »Mélanges«, tamt. 695.
[4]) Viz III. díl Korr. Vin.
[5]) Tamt. II. 583.

již semináře.[1]) V Hradci Králové se svolením biskupa Marie Tadeáše hr. z Trautmansdorfu vyučuje Josef Mil. Rautenkranz bohoslovce po dobu své dočasné kviescence v zimním semestru 1802/3 češtině s velikým užitkem.[2]) Později profesura pastorálky na tomto diecésním ústavě byla spojena s katedrou češtiny; r. 1817 dostává se obojí Jos. Lib. Zieglerovi, který se své úloze věnoval všemi silami a získal si zásluhy o probuzení vlasteneckého smýšlení posluchačů, kterým zřídil českou knihovnu.[3]) V Budějovicích byl učiněn počátek r. 1811 a 1812, kdy biskup hr. Schaffgotsche udělil Frant. Bezděkovi, alumnu z Prahy přišlému, kdež poslouchal J. Nejedlého, dovolení, by německým kolegům prakticky vykládal třikráte za týden českou mluvnici a pravopis.[4]) Pražský arcibiskup hr. Chlumčanský měl v úmyslu, založiti v semináři místo učitele češtiny, ale nadace nebyla za jeho života formálně provedena.[5]) Týž arcibiskup vyzval Vinařického, by vypracoval „navržení české stolice v pražském semináři". Litoměřický biskup Aug. Bart. Hille, v jehož diecési byl valný nedostatek českých kněží, r. 1834 nahlížeje nutnou potřebu češtiny v duchovní správě pověřil úkolem, učiti bohoslovce češtině, subrektora Josefa Pfeifra;[6]) tento byl opravdu na svém místě, četl s alumny Komenského Labyrint světa, probíral gramatiku i pravopis, alumni odebírali české knihy a časopisy pro svou knihovnu.[7])

Českého církevního zpěvu a chrámové hudby si všímal Josef Vl. Kamarýt; psal pojednání o těchto předmětech, tvořil nové písně kostelní, z nichž mnohá na Táborsku a Budějovicku udržela se dosud.[8]) Příznačné jest jeho pojednání: „Proč má duchovní na české osadě ustanovený uměti dobře česky a má-li také co věděti o české literatuře?"[9]) Podobného rázu jest úvaha Fr. Jabulky O. Pr.: „Jak může duchovní své vlasti prospěti?"[10])

---

1) O češtině v josefinských generálních seminářích v. Košákův čl. o Jiljím Chládkovi v ČKD. 1916, 173 (poměry v Praze) a doklady prof. Samsoura (pro Olomouc) ve Hlídce 1918, 84–96.

2) Rybička u. m. 67.

3) Rybička u. m. 173–174.

4) Tamt. 335.

5) Korr. Vin. II. 53.

6) Tamt. 75, 80.

7) Tamt. 81, 92 a j.

8) Rybička u. m. 164 a 267.

9) ČKD. V. (1832), 590—604.

10) ČKD. XI. (1838), 272–284.

Zmíněný litoměřický biskup Aug. Bart. Hille zavedl r. 1832 v Litoměřicích pravidelná česká kázání[1]) a připravil do tisku českou knihu potěšnou pro nemocné.[2]) Obětavý kanovník Václav Pešina po 150 letech ase u sv. Víta zavedl v adventě r. 1837 staročeské Karlovy roráty postaral se, by se i v budoucnu zpívaly.[3]) České roráty působily po Praze značný rozruch. Týž hodnostář vykonal 4. listopadu 1834 svěcení dětské opatrovny v Praze; slavnost doprovázená dvěma českými promluvami byla prý od dob císaře Ferdinanda II. první veřejný úkon česky provedený[4].) Ku probuzení národního uvědomění na venkově pořádal Vinařický církevně-lidové slavnosti svatoannenské, pouti a pod.; i o české hrobní nápisy bylo pečováno. Z podnetu Vinařického poslalo české duchovenstvo kardinálu Mezzofantimu (známému polyglotovi, který prý rád česky mluvil) do Říma adresu. Tato „Poklona českého duchovenstva" z litoměřické diecese tištěna byla česky, latinsky a německy a opatřena církevním i státním schválením. Kardinálovi byly darem poslány přední české knihy, zejména též Jungmannův Slovník.[5]) Pamětihodné jest, že i ve Vídni počátkem let padesátých konají se české bohoslužby Ign. Fürstem, farářem kostela „Na nábřeží" (Maria am Gestade; musil později ustoupiti redemptoristům) a jedná se o ochranu českých učňů ve Vídni.[6])

3. Národní a politický ruch.

Že ani za nejhlubšího úpadku vědomí národní nevyhynulo, o to přední zásluhu má katolické kněžstvo.

Jesuita Stanislav Vydra (1741—1804), vynikající matematik, slovem i skutkem, horlil pro zvelebení a uplatnění češtiny v úřadech a vědeckém písemnictví, ve mnohých svých posluchačích roznítil lásku k vlasti a její minulosti.[7]) Vládními výnosy z r. 1816 a 1818 počala čeština vnikati do škol a úřadův; k těmto ustanovením nechala se vláda pohnouti jmenovitě pamětním spisem P. Milo Grüna, opata strahov-

---

[1]) Korr. Vin. I. 252.

[2]) Tamt. II. 627.

[3]) Tamt. 243.

[4]) Tamt. 83.

[5]) Tamt. II. 634, 638, 639, 647, 665.

[6]) Z doby Sušilovy 1. 132, 133, 134; moravský kněz vlastenec br. Silva Tarouca, jenž se dobrovolně přihlásil r. 1859 za kuráta ve válce rakousko-italské a řídil nemocnici ve Veroně, žádal doma o českou náboženskou četbu pro vojáky; tamt. 89.

[7]) Rybička u. m. 58—59.

ského a ředitele filosofických studií na universitě pražské; tento rodilý Němec zachoval si tolik spravedlivosti, že ve svém memorialu podaném ke guberniu r. 1815 dokazoval nutnou znalost češtiny pro intelligenty v Čechách.[1]) Rovné právo češtiny hájil velmi důrazně (uvážíme-li censuru tehdejší) Josef Miloslav Rautenkranz, žádaje od české šlechty, by češtinu učinilo řečí politickou, od učenců, by ji zdokonalili na vědeckou; prudce brojil proti germanisující školské soustavě gymnasijní. Řada jeho pojednání a listů k Janu Nejedlému o těchto předmětech mu dobyla čestného místa v kruhu vlasteneckých obran.[2]) Ziegler vydal tiskem Komenského „Umění kazatelské“ a „Kšaft umírající Jednoty“, čímž si způsobil nepříjemnosti nemalé.

Vinařický, jehož vlivu na arcibiskupy již jsme se dotkli, přijímá s radostí vyzvání Aloisa Josefa ze Schrenku, by mu vypracoval memorial o české literatuře.[3]) Zmužilé, otevřené slovo o nespravedlivém útisku češtiny psal týž hr. Hanušovi Krakovskému z Kolovrat.[4]) Také Jan Krbec, přispívatel ČKD., napsal pojednání o potřebě jazyka českého.

Nejedno české město dluhuje díky za své národní probuzení svému českému faráři. V Praze působili na městské vrstvy faráři Krolmus a Arnold, tento druhý přední tvůrce Měšťanské Besedy, oba žalářovaní roku osmačtyřicátého. Plzeň k uvědomění přivedl Sedláček, který m. j. stal se původcem tamní české normální školy, českého divadla, českých oratorií a j., začež byl jmenován čestným měšťanem. Tábor měl svého Kamarýta, Prachatice Slámu, Písek Fr. Rud. Bezděku atd., není snad města v Čechách, na jehož procitnutí vlasteneckém by neměl vynikajícího dílu kněz. Ve Slezsku působí Cyprian Lelek (1812—83; kaplan v Hlučíně, potom farář ve Vodce v Pr. Sl.), který sbíral Sušilovi národní písně ve Slezsku, vydal slabikář a čítanku, v letech čtyřicátých zakládal české spolky střídmosti.[5]) Vinařický, maje býti jmenován čestným děkanem odmítal vytrvale toto vyznamenání a chtěl se tím spokojiti, přijme-li biskup jeho memorial o českém školství.[6])

Když nadešel památný březen r. 1848, největší část kněžstva byla ihned vřelými stoupenci reforem ústavních. Březnový duch svo-

[1]) Tamt. 109—110.

[2]) Tamt. 76—80, kde Rybička práci Rautenkranzovu cení vedle Thámovy nejvýše.

[3]) Korr. Vin. II 505 (r. 1843

[4]) Tamt. 600 (r. 1845).

[5]) Z doby Sušilovy I. 69—72

[6]) Korr. Vin II 644—646, 648, 654

body vane z duchovenských projevů té doby: mluvilo a psalo se o svobodě církve, o národním školství, o nutnosti poučiti lid o pravém pojmu konstituce (což se dálo hojně i s kazatelen). Vinařický v listu Dru Staňkovi vyslovuje myšlenku, že náboženství katolické je podstatně konstituční a katolicismus že to byl, jenž vlády i národy ke konstituci přivedl. S povděkem přijímá uznání, jehož českému kněžstvu dostalo se na druhé schůzi svatováclavské z úst Dra Strobacha a Dra Braunera, a připovídá, že toto kněžstvo ve svobodnějších poměrech tím pilněji bude pracovati.[1]) A této práce se klerus ujal ihned: Vinařický sám učil krajské úředníky v Mladé Boleslavi česky, jinde kněží šířili český tisk, zakládali spolky, pořádali slavnosti a pod. Na konferencích pastorálních i před biskupy mluvilo se otevřeně a směle o svobodě, o rovném právu Čechů. Toho důkazem jest jmenovitě list biskupa litoměřického Hilleho k Vinařickému, Frostovi a jiným právě zvoleným poslancům do prvé říšské rady. Tento list jest památník šlechetného ducha svého původce a obsahuje v několika větách jako in nuce celý program křesťanské, spravedlivé politiky, zejména s ohledem na otázky národnostní.[2]) Mimo to celý český episkopát vydal společné memorandum o velikých událostech této doby; toto memorandum, poslané též poslancům rady říšské, nazývá týž biskup Hille „hlasem církve z Čech volajícím po svobodě ve svatém zájmu lidstva".[3]) (O. p.)

[1]) Tamt. 709.
[2]) Tamt. 720.
[3]) Tamt. 727.

Hus a národní církev.

Píše JIŘÍ SAHULA. (Č. d.)

Zásadní rozdíl mezi učením římským a Husovým je tu zřejmý; také jest vidno, že pochmurná theorie Husova, vedoucí spíše ke sklíčenosti nežli k činorodé ctnosti, není udržitelna. Náleží nám však zkoumati, zdali výměr Husův jest pro tvoření částečných církví způsobilejší než výměr katolický. Husova definice vlastně tíhne k universalitě více než katolická. Mylným výkladem o předzřízení a předzvědění ochromuje praktickou činnost organisační, ponechávajíc rozhodnutí samému Bohu i tam, kde má spolupůsobiti a členstvo si získati i svobodná vůle lidská. Je li dle Husa církev Kristova shromážděním neviditelným, roztroušeným po celém světě i mezi mohamedány a pohany, jak takový výměr může podporovati tvoření určitých viditelných skupin? Vždyť zde schází i nezbytná základna jedné určité formální konfese. Musí-li míti *každá života schopná společnost svou ústřední správu*, jak ji zříditi *na základě theorie o církvi neviditelné?* Taková nauka by uvedla ve zmatek všeliké právní pojmy o příslušnosti k církvi a významu jednotlivých členů v ní, tak že by se nevědělo, kdo má koho spravovati, komu přísluší důvěra věřících, kde jest vlastně viditelné centrum církve bojující atd. A co by vedlo ke zmatkům v celé obrovské společnosti církevní na zemi, to by překáželo silně již při prvých pokusech o utvoření církve částečné. Na podkladě samého Písma bez učící autority živé by se v církvi partikulární jednota víry neudržela; a věroučné tříštění vedlo by i k formálnímu rozkladu společnosti. Je-li dle Husa církev společností obecnou, představující útulek netoliko národů pokřtěných, ale i hříšných pohanů, pak taková theorie není lákadlem ku zřízení viditelných křesťanských společností zvláštních pro určité národy nebo státy.

Důsledkem učení o neviditelné církvi byly nejisté dohady Husovy o správní moci církevní. Dle mistra sv. Petr nebyl hlavou církve ani jí celé neřídil, třeba že byl od Krista ustanoven pro své ctnosti vůdcem. Papež ctnostný jest čelným biskupem církve, hříšný nikoli. Papežství není předmětem víry. Hus však prohlašuje, že chce býti papeži poddán, pokud co přikazuje ve shodě se zákonem božím.[1])

[1]) Sedlák, M. J. Hus, 285—286.

Nad to Hus poučuje jinde: „Kristus jest otec náš a církev svatá jest nejvyšší matka naše. A toho otce a tu matku nejprve máme ctíti, neb v núzi musíme a máme toho otce a matky té naučení a pomoci volati a trestání od nich mile přijíti. A když právě a plně ty rodiče uctíme, tehdy plně zákon křesťanský zachováme; a kterak daleko jich neuctíme, tak daleko přikázání božího nezachováme.“ Jinde dí: „Ten hřeší proti čtvrtému přikázání, necté otce Krista a matky církve svaté, kterýž vida matku svú v údech hříchem zprzněnú, netoliko neutře psoty, ale přidá neb rozmaže“.[1] Smysl těchto slov poukazuje zřetelně k církvi obecné a — viditelné. (Husovy výklady o církvi vůbec často se kříží s pojmem církve neviditelné.) A uvedená napomenutí nejsou žádným lákadlem ke schismatu. Ostatně sama nauka o společnosti předzřízených nenaznačovala praktických právních změn v poměru české společnosti věřících k tělesu církve obecné.

Hus uznával sedm svátostí katolických,[2] tedy také svátost svěcení kněžstva. Nebrojil proti svěcení kandidátu od biskupu posloupnosti apoštolské, zřízených Římem. Nepřipravoval cesty k takovému pražskému arcibiskupu, který by své spojení s církví obecnou přerušil a světil kněze a biskupy pro česká území dle vůle vlastní a českého národa. Otázka nezávislosti duchovenstva a jeho svěcení na církvi obecné byla ovšem životní otázkou takové církve částečné, která by byla chtěla svazky s Římem zpřetrhati.

Mistr neříkal, že není v církevních společnostech zapotřebí svátostných olejů, posvěcených od římských biskupův. I v té příčině tedy nechával v rozpacích ty, kteří by měli sklon k úplné církevní emancipaci.

Uznával-li Hus svátost biřmování, pak v případě připrav k rozkolu býval by nucen naznačiti, kdo tuto svátost má v Čechách udíleti, až římští biskupové ztratí v naší zemi svou pravomoc. Ale Hus ani v té příčině neměnil dogmatiky, nepodal praktického návodu.

Tedy charakter Husovy dogmatiky byl universální, věročlánky mistrovy nebyly zahroceny tak, aby byly praktickou pomůckou rozkolu. Luther své emancipační snahy vyjádřil zřetelnými změnami dogmatiky, ve společnosti českých viklefovcu však nepozorujeme nauk, jež by k utváření pevné kostry zvláštní církve byly stačily.

[1]) K. J. Erben, M. J. Husi sebrané spisy české I, 24, 145.

[2]) Erben, Sebrané spisy III., 257.

Hus pro vládu i proti vládě laiků v církvi.

Vliv Husova odklonu od katolického výměru církve byl na husitskou theorii celkem skrovný a neudržel se dlouho. V praksi však mělo přece značný význam prohlášení mistrovo, že církev svatá jest výlučně shromážděním předurčených, předzřízených. Již tímto názorem byla vlastně viditelná církev bojující a její autorita popřena. Mistr také praktickým počínáním odmítal živou autoritu církve učící a odporoval úředním plnomocníkům této viditelné společnosti. Takto sice nepracoval kladně pro církev separátní, ale svým záporem otvíral bránu převratům jak ve věrouce tak v církevní správě.

Hus napomáhal k přesunům autority. Tvrdil, že vláda církevní se uskutečňuje zákonem Páně, kázáním slova božího a spravedlivým životem. K vyučování náboženství, napomínání a přisluhování svátostmi není zapotřebí úředního povolení; k tomu jest každý kněz oprávněn, ba povinen již svým posvěcením. Z církve nesmí a nemá býti nikdo vyloučen, pokud se z ní hříchem smrtelným nevyloučí sám. Kněz může propadnouti suspensi jen v tom případě, suspenduje-li ho Bůh pro smrtelný hřích.[1]) Je tu ovšem otázka, jak se tyto poznámky shodují s učením mistrovým o církvi předzřízených. Jisto však, že tyto zásady, sloužící zvláště k osobní obraně Husově, lákaly duše vzdorné k odpoutání od viditelného středu církve obecné.

Ale tím ještě nejsou naznačeny obrysy nové organisace. Naopak logickým důsledkem takového odmítání arcipastýřské správy byl by odpor i proti zřízení řádné, viditelné správy v církvi částečné; kněz by byl na knězi vlastně nezávislý, nebyl by podřízen viditelné representaci moci zákonodárné, soudní a výkonné. Individuelní svoboda překážela by ukázněnosti církevní obce — vedla by k anarchii.

Hus však anarchie nechtěl; okolnosti nutily k vyjádření, kdo vlastně má právo udržovati kázeň, třeba že zásady od Husa vyslovené překážely ustavení řádného představenstva, opatřeného dostatečnou mocí. A tu Hus, potíraje autoritu velekněžskou, obrátil zřetel k moci laické. Dle mistra králové a jiní světští pánové k tomu meč nosí a daně přijímají, aby trestali. Kněží mají býti podřízeni všemu lidskému stvoření pro Boha. Nechť velmožové tedy krotí kněžskou zlobu. Králové, knížata a páni mají právo trestati církevní přestupky, ano i smrtelné hříchy vůbec.[2])

---

[1]) Srv. Lenz, Učení, 199—200, 212.

[2]) Lenz, Učení, 200—201.

Takové myšlenky opakuje Hus v různých obměnách a usiluje zdůvodniti je i odvážným překrucováním právního smyslu slov biblických.[1]) Proti konservativním mistrům bohosloví Hus r. 1413 napsal, že oni sami „i jiní kněží nechtí poslúchati krále českého, svého prvého preláta, aby mu dali po jednom úroku“.[2])

Světská vrchnost dle Husa má netoliko právo a povinnost trestati smrtelné hříchy, nýbrž také jest jejím úkolem nutiti liknavé věřící k účasti při bohoslužbách.[3])

Mistr schvaluje laické právo konfiskace církevních statků: „Páni světští mohou odejmouti dle svého dobrozdání statky časné duchovním, habituelně hřešícím“. S přibývajícími statky duchovenskými vzrůstá v království moc papežova na úkor panovníka světského.[4])

Hus napsal v prosinci r. 1412 sboru nejvyšších soudců v království českém, že se nebojí církevní klatby. Hierarchové „tisknú a nuzí knížata, pány, rytíře, panoše i chudú obec a pohoní jich ven z jich země; a to jest proti zákonu božímu, proti ustavení práv duchovních i proti císařským právóm. Protož, milí páni a dědicové království českého, přičiňte se k tomu, ať také nehody přestanú!“ [5])

Mistr dovedl vladařské moci zalichotiti také návrhem změny volebního práva v církvi. „Dříve byl ten obyčej, že buď milý Pán Bůh dal zjevením biskupa; neb lid, kterýž měl veden býti, volil sobě biskupa neb vůdce“. Ale Hus v témže spise uhýbá od demokratického stanoviska ve prospěch moci královské: „Kdyby římský biskup ustanovil nehodného k biskupství neb k jinému důstojenství v království, má král moc, aby toho nepřijal a jiného hodného ustanovil“.[6])

Hus ovšem nemohl neviděti, že celá řada urozenců jeví pramalé povolání a schopnost vlásti nad kněžstvem a osobiti si nad ním i moc kárnou. Proto šetrně připomněl: „Ne darmo každý pánek drží panství od pána nejvyššího, ale aby slúžil jemu, spravuje dobře ten lid jako jeho úředník, aby jemu počet vydal“.[7])

Uvedené i jiné podobné výroky Husovy o moci laiků v církvi byly skutečně řádům církevním velice nebezpečné, sváděly k převra-

[1]) Srv. na př. Flajšhans, Mistra Jana Husi sebrané spisy V/2. 201—202.

[2]) Flajšhans, Obrany ve vyhnanství. 10.

[3]) Erben, Sebrané spisy II, 256—259.

[4]) Lenz, Učení, 208—209.

[5]) Flajšhans, Listy z vyhnanství, 55.

[6]) Flajšhans, M. J. Husa Sebrané spisy V/2, 197.

[7]) Erben I, 213.

tům, z nichž se mohla zroditi církev národní nebo státní s panovníkem a šlechtou v čele.

Ale že ani hořejší rady a pokyny nebyly uvědomělou přípravou Husovou k církvi národní, o tom svědčí jiné věty téhož mistra, které výmluvně odporují výrokům jeho o zvýšení moci velmožů v církvi.

Na př. mistr dovozuje, že moc duchovní převyšuje moc občanskou; duchovní vyniká nad občanskou starobylostí, poněvadž kněžská důstojnost jest ustanovena Bohem samým, kdežto královská jest zřízena na rozkaz boží od kněží. Moc duchovní vyniká též důstojností; proto kněz, jsa v důstojnosti vyšší, posvěcuje krále. Vyniká svou užitečností, protože moc kněžská k správě lidu dostačí, ale královská bez kněžské nikoliv.

Ve „Výkladu písniček Šalomúnových“ mluví mistr o stavu kněžském, „kterýž ku obětem božským jest přižehnán“ a laickém, „kterýž od toho jest otehnán“. Pokračuje: „Nebo ten dvój lid tělesné a duchovní znamená; tělesný, jako větší v počtu, má býti poddán duchovnímu, kterýž jest menší v počtu“. Mají snad taková slova podporovati nadvládu laiků nad stavem duchovním?

Ale jako by se Hus lekl praktických důsledků takové nauky, praví jinde, že králové jsou náměstkové božství Páně na zemi, kněží však pouze člověčenství. Jelikož pak člověčenství jest menší než božství, bylo by možno z toho vyvoditi, že náměstkové Páně podle člověčenství (kněží) podléhají náměstkům jeho podle božství (králům); proto tito mají právo — ano i povinnost stíhati a poháněti kněze a trestati jejich zločiny. Z té příčiny Hus také soudí, že jestliže se má nazývati papež „sanctissimus“, tím spíše by titul takový příslušel císaři.[1])

Hus prozrazuje také jiným způsobem, že se ocítá v bludném kruhu. Dle jeho nauky všecko, co koná člověk žijící v hříchu smrtelném, jest nešlechetné. Konáme-li dobrý skutek ve stavu hříšném, netoliko nám neprospívá, ale docela škodí. „Zlý v tu dobu, když jest zlý, nic dobře nečiní... Modlitba učiněná nehodně, jakožto v smrtedlném hříše... taká modlitba netoliko není užitečná, ale jest škodlivá“. Hříšník také drží nespravedlivě všecko, cokoli má; pozbývá práva k majetku a důstojnostem i proto, že smrtelně hřeší ve všem, ať koná cokoliv; po právu a spravedlnosti mu nenáleží vlastně právo vládnouti. Hus uvádí zvláštní viklefské důvody, že král, vladař a vlastník pro hřích ztrácí právo na své království, vladařství a vlastnictví.[2])

[1]) Lenz, Učení, 202—203. Erben III, 3.

[2]) Lenz, Učení, 101—103, 116—120. Erben I, 208—210. Erben II, 286, 325.

Nauka tak strohá a pochmurná ovšem hatila jurisdikci velmožů nad kněžstvem značně. Velmož, nacházející se v jařmu hříchu smrtelného, neměl by práva rozkazovati biskupům a kněžím; neprávem by mísil svůj hlas do volby hierarchie, nesměl by trestati kněze hříšného. Vždyť by ani neměl práva na vlastní majetek. A jestliže kdekoli buď vrchnost světská neb duchovní se ocitla v porobě těžkého hříchu, kdo se měl vlastně místo ní náhle vlády ujmouti? A kdo vůbec měl se postarati o vrchnost novou, aby veřejný právní řád nebyl přerušen a duše poddaných aby nehynuly?*) (P. d.)

*) Na str. 534 v posl. řádku po slovech: jsou údy církve tito vypadla věta: vyvolení, kteří jsou v stavu milosti v době přítomné.

K dějinám generálních seminářův.

Dr. Jos. Samsour. (Č. d.)

Obraťme nyní pozornost svoji ku generálnímu semináři v Innsbrucku. Pro seminář tento vyhlednuta byla s počátku jesuitská kolej; než nejvyšším rozhodnutím ze dne 12. srpna 1783 bylo nařízeno, že má býti proň použito kláštera františkánského s přiléhajícím collegium nobilium (založeným r. 1775 od Marie Teresie), a že františkáni budou rozděleni do jiných klášterů svého řádu. Generální seminář innsbrucký určen byl původně pro alumny z Gorice, Terstu a Lublaně. Poněvadž však císař Josef II od alumnů diecesí goricke a gradiské upustil, a knížata biskupové brixenský a tridentský o své duchovní sami pečovali, byl pro malý počet generálních seminaristů prozatímně zařízen konvikt jesuitský u sv. Mikuláše.

Dle nejvyššího rozhodnutí ze dne 27. října 1783 mělo tyrolské gubernium na tom trvati, aby žádný duchovní, jenž by od biskupů tridentského, brixenského nebo jiného cizího biskupství v Tyrolsku k duchovní správě byl navržen, budoucně nebyl pro ni vzat, jenž by po šest let svých studií nebyl konal v generálním semináři innsbruckém.

Na vydržování jeho zabrán byl fond zrušené missie v Tyrolsku s 22.000 zl. a jmění konviktu u sv. Mikuláše s kapitálem asi 20.000 zl. Pro stravování alumnů spolu s obsluhou a osvětlením při stole povoleno bylo 15 kr. na hlavu denně. Mimo to měl každý alumnus jednou do roka obdržeti nový oděv a každý třetí rok nový plášť.[1])

Když po té klášter františkánský skutečně pro generální seminánář měl býti zařízen, podali purkmistr a rada města Innsbrucku dne 27. listopadu 1784 císaři žádost, aby františkáni, kteří jsou nutni pro duchovní správu, ponecháni byli ve svém klášteře. Žádost tato byla však odmítnuta. Dekretem dvorní kanceláře ze dne 16. prosince 1784 bylo prohlášeno, že při nařízeném přeložení františkánů do jiných klášterů zůstane; ostatně že bylo učiněno opatření, aby město nemělo nedostatku potřebných duchovních správců. Rovněž bylo dáno dovolení, aby generální seminaristé po skončených studiích do kněžských domů knížat biskupů brixenského a tridentského byli odvoláni a k

[1]) Dekret ze dne 17. dubna 1784.

duchovní správě tam připraveni. Z ročních důchodů 2000 zl., které byly věnovány pro potřeby bývalého františkánského kostela, bylo 1000 zl. určeno pro seminární chrám a 1000 zl. použito pro chudé chovance generálního semináře.

Dle původních nejvyšších nařízení měli si chovanci v generálním semináři innsbruckém stravu z vlastního opatřovati; nejvyšším rozhodnutím ze dne 12. dubna 1787 bylo však ustanoveno, že v pravdě chudí alumni mají býti vydržováni na útraty náboženské matice; na útraty téže matice měly býti přijatým chovancům totéž zaopatření a oděv skytány, jako ostatním fundatistům.[1])

Prvním rektorem nového semináře jmenován byl dosavadní ředitel filosofické fakulty Jan Albertini s ročním platem 1200 zl. Hned v prvém roce obdržel císař Josef anonymní udání, že rektor navštěvuje veřejné plesy a divadla, že na maškarním plese tancoval, a že o něm je rozšířena satira il Cupido di Bergamo. Vlastnoruční list[2]) císařův ze dne 16. listopadu zaslaný hraběti Kolovratovi nařizoval proto, aby naň bylo pilně dozíráno a při nejmenším naskytnuvším se nepříznivém činu aby byl ihned úřadu zbaven; akta neobsahují o tom dále nic, neboť přátelé jeho ve Vídni dovedli vše potlačiti; Albertini řídil generální seminář innsbrucký až do jeho zrušení.

Stál-li v čele generálního semináře innsbruckého muž rázu Albertiniho, pak ovšem je samozřejmo, že i správa jeho vedena byla

---

[1]) Zschokke, u. d. str. 241 dal.

[2]) Viz Sebestian Brunner, Die theologische Dienerschaft am Hofe Joseph II., Wien 1868, str. 375:

Lieber Graf Kollowrat! Aus dem nebengehenden Auszuge eines Schreibens werden sie ersehen, welche leichtsinnige und mit dem Stand eines Priesters nicht wohl verträgliche Handlungen dem jüngst zum Rector des Generalseminarii in Innsbruck ernannten Albertini zu Schulden gelegt werden. So befremdlich es auch ist, daß, wenn diese Facta richtig sind, wie sich fast aus der Quelle, aus der sie mir zugekommen sind, nicht bezweifeln läßt, man von Seite der Landesstelle dieses Individuum primo loco habe in Vorschlag bringen können, so will ich zwar hierüber, weil es eine geschehene Sache ist, hinausgehen, jedoch werden sie den Grafen Heister gemessenst anweisen, daß er auf diesen Albertini die genaueste Aufsicht sowohl selbst, als auch durch andere trage und ihm zu erkennen gebe, daß bei der mindesten gegen ihn vorkommenden widrigen Handlung derselbe von diesem Amte ohnnachsichtlich entfernt werden würde. Joseph. 16 November 1783

Österreichische Biedermanns Chronik (spis zednářský) doznává o Albertinim sama: »Man legte ihm zur Last, daß er die Redoute besuchte, in seiner Kleidung zu profan wäre, und dergleichen Dummheiten wurden mehr angebracht«. Tamže str. 376.)

úplně v liberálních zásadách Rautenstrauchových. Ký proto také div, že i zde opětovaně projevovala se nedůvěra povolaných orgánů církevních v příčině nauky alumnům na fakultě přednášené, jakož i v příčině kázně a mravů chovancův.

Doklad o tom podává nám především přednáška studijní a censurní dvorní komisse ze dne 10. září r 1787.[1]) Dle přednášky této viděl se biskup brixenský jako ordinarius, ač šířeným zprávám předem víry nepřikládal, pohnuta vyžádati si zvláštním listem, jinak, jak sama přednáška se vyslovuje, velmi šetrnými výrazy napsaným, od supplujícího professora pastorálky při lyceu innsbruckém Ertela vysvětlení v příčině 31 vět, jež prý přednášel. K jakému jednání tento krok biskupa brixenského vedl, a s jakým setkal se výsledkem, vysvitne opět nejlépe z přednášky samé.

Vortrag

der Studien und Zensurs Hofkommission vom 10. September 1787.

Die durch den Bischof von Brixen' von dem supplirenden Lehrer der Pastoraltheologie in Innsbruck Ertel wegen 31 Sätze geforderte Erläuterung.

Die Hofkommission erinnert, daß gleich mit Anfange des letzten Schuljahres der für das Lyceum zu Innsbruck neu ernannte Lehrer der Pastoraltheologie Anton Hofer verstorben, dessen erledigte Stelle aber dem Lehrer der hebräischen Sprache und Hermeneutik des alten Testaments Ertel, einem ehemaligen Zöglinge des hiesigen Generalseminariums, aufgetragen worden sey. Dieser habe den Unterricht mit vollkommener Zufriedenheit des Direktors bis zu Ende des Jahres versehen, sodann aber von dem Bischofe von Brixen als Ordinario ein Schreiben erhalten, worinn dieser über 31 Sätze, die Ertel vorgetragen haben sollte, die Erläuterung verlangte.

Der gedachte Lehrer Ertel zeigte die Sache dem Vorsteher der Landesstelle an und erbat sich die Verhaltungsbefehle, wobei er zugleich die umständliche Verantwortung über alles, was ihm zur Last gelegt wurde, überreichte.

Der Gubernial Präsident, welcher zwar die Verantwortung des Lehrers Ertel so bescheiden und gemäßigt verfaßt befand, daß sie den Bischof von seinen irrigen Meinungen vermutlich zurückbringen würde; doch aber ohne eingeholte Belehrung der vereinten Hofstelle diesfalls nichts veranlassen wollte, berichtete die Sache hieher und äußerte sich dahin: daß überhaupt Auftritte dieser Art in einer noch glimmenden vorurtheilsvollen und von einer gewissen Gattung Men-

---

[1]) Uložena je mezi akty státní rady v domácím, dvorním a státním archivu ve Vídni pod číslem 3848 z r. 1787.

schen, welche die heilsame Anstalt der General Seminarien gerne verdächtig machten, sorgfältig genährten Denkungsart ihren Ursprung haben, und daß es nötig sey, dergleichen Absichten an der Quelle zu vereitlen und den Übelgesinnten den Wahn zu benehmen, als ob sie durch ungegründete und theils aus Unwissenheit, theils aus Bosheit herrührende Angaben, die nicht einmal an die vorgesetzte Stelle gerichtet sind, redlichen Lehrern Verdruß oder wenigstens Zeitverlust und üblen Ruf zu verursachen vermögend wären.

Um dahin zu gelangen und zugleich dem Professor Ertel einige Genugthuung zu leisten, glaubet er, daß, wenn diesem für den nebst seinem noch mit versehenen Lehrstuhl die verdiente Remuneration bewilliget wird, ihm auch eine Belobung über seinen so eifrigen, als gründlichen Unterricht zu ertheilen wäre, welche sodann gehörig bekannt zu machen der Gubernialpräsident sich angelegen halten würde.

Der Lehrer der Pastoraltheologie an hiesiger Universität Giftschütz mit Name, welcher vor allem hierüber vernommen wurde, fand die Verantwortung sehr bescheiden und gründlich abgefaßt; doch meinet er, daß sie dem Bischofe, ob sie ihn gleich auf eine bessere Meinung bringen dürfte, von dem Professor Ertel nicht übergeben werden sollte, weil dadurch für boshafte oder vorurteilsvolle Leute nur Ermunterung entstände, dergleichen ungegründete Klagen öfter anzubringen, und die Bischöfe das Recht, über die Reinigkeit der Lehre zu wachen, am Ende so weit ausdehnen könnten, daß öffentliche Lehrer über jede Kleinigkeit zur Rede gestellt und auf solche Art in ihrem Gemüthe gekränkt, um Zeit und guten Ruf gebracht, in ihrer Verwendung gehemmt und in immerwährende Streitigkeiten verwickelt würden.

Die Studienhofkommission sieht die Sache ebenso an, als der hiesige Lehrer Giftschütz und glaubet das Beste diesfalls zu seyn, daß der Gubernial-Präsident die Erläuterungs-Schrift des Lehrers Ertel mit einem Schreiben begleitet zuschicken solle; das Begleitungsschreiben aber folgenden Inhalts seyn sollte: Der Lehrer der hebräischen Sprache und Hermeneutik des alten Testaments Ertel, welchem im vorigen Jahre der erledigte Lehrstuhl der Pastoraltheologie zu versehen aufgetragen war, habe ihm angezeigt, daß der Bischof über 31 Sätze, die Ertel gelehret, und so, wie sie liegen, gelehret haben soll, von diesem eine Erläuterung gefordert hätte. Er (Präsident) habe über die Beschaffenheit und Wahrheit der Sache genaue Nachricht eingeholet und von dem angegebenen Lehrer eine umständliche Vertheidigungsschrift erhalten. Diese hätte ihn von der Unrichtigkeit, und folglich von der gehässigen Absicht der Angabe vollkommen überzeugt, und da er nicht zweifle, daß die Schrift bei dem Bischofe die nämliche Wirkung hervorbringen werde, so wolle er sie ihm mittheilen und ihm dadurch einen Beweis geben, sowohl von der genauen Sorgfalt, die man auf die öffentliche Lehre stets verwendet, als von der vorzüglichen Rücksicht, welche ein so richtig denkender Oberhirt

zu erwarten berechtiget und er in jeder Gelegenheit ihm zu bezeigen bereit sei.

Dieser Anleitung zufolge wäre Ertels Schrift jetzt auf das neue abzuschreiben und an den Stellen zu ändern, wo die Rede an den Bischof, von dem nun keine Erwähnung zu geschehen hätte, gerichtet ist.

Es sey aber, nach ihrem der Studienhofkommission Dafürhalten, auch erforderlich, daß auch Ertel, da der Bischof durch ein eigenhändiges und in sehr schonenden Ausdrücken verfastes Schreiben sich unmittelbar an ihn gewendet hat, demselben seine Ehrfurcht und seinen Dank schriftlich bezeige, und zwar auf nachfolgende Art:

„Sehr empfindlich wäre es ihm gefallen zu vernehmen, daß man sich nicht gescheuet habe, ihm Lehrsätze und Ausdrücke zu Last zu legen, auf die er niemals dachte, andere zu verdrehen und außer dem Zusammenhange in das gehäßigste Licht zu stellen, und so seinen Unterricht als irrig, seine Gesinnung als verdächtig anzugeben. Eben so trostreich wäre ihm hingegen das Vertrauen gewesen, welches der Bischof nicht nur durch sein Schreiben, sondern auch dadurch bezeigt hätte, daß er dem Gerüchte im Voraus keinen Glauben zugestand. Das Bewußtseyn von der Lauterkeit seiner Absichten und von dem Bestreben nur ächte und unverfälschte Lehre vorzutragen, habe die mindeste Störung seiner innerlichen Ruhe nicht gestattet; um sie aber auch von außen zu befestigen, habe er eine schriftliche Erläuterung über die 31 Sätze dahin abgegeben, wo es ihm als offentlichen Lehrer allein gestattet sey, von seinen Handlungen und Betragen im Amte Rechenschaft zu geben".

Übrigens ist die Studienhofkommission mit dem Antrage des Gubernialpräsidentens, daß dem Lehrer Ertel bei Erledigung des noch erwarteten Berichts über das letzte Schuljahr eine Belobung ertheilet werde, um so mehr verstanden, als dessen Vertheidigung sehr gründliche und ausgebreitete Kenntnis zeigt, die dieser junge Mann in einem Fache, das er bisher nicht bearbeitete, nur mit Hilfe einer vorzüglichen Fähigkeit, und da ihn noch ein ordentliches Lehramt beschäftigte, auch nur durch eine nicht gewöhnliche Verwendung erwerben konnte.

Wider das Einrathen der Studien-Hofkommission, welches zur Beruhigung des Ordinarii und des Lehrers abzielet, finde ich nichts einzuwenden.

Den 19ten. Martini.

eiusdem similiter. Izdenczy m. p.

Eod. Ich bin ebenfalls mit dem Einrathen der geistlichen Hofkommission verstanden; auf diese Art wird der Bischof zugleich belehret, daß es nicht eben ihm zustehe, offentliche Lehrer über alles, was auf ihre Rechnung hergesagt wird, zu Rede zu stellen. Eger.

Resol. Aug.

24ten. Ich begnehmige das Einrathen der Studien Hofkommission.
G. v. Hazfeld. (P. d.)

Posudky.

Jiráskova husitská dramata. (O.)

Tolik o klášteřích. Jak se vedlo kněžstvu světskému, ukázal nejlépe Sedlák.[1]) „Ještě nejsnáze uživili se vikáři, kteří zastupovali faráře trvale nepřítomné... Hůře bylo střídníkům, kteří farářům pomáhali v duchovní správě. Ti dostávali obyčejně jen stravu od faráře, jinak byli odkázáni na dary věřících. Také oltářníci neměli ustláno na růžích. Fundace jednoho oltáře zajisté nebyly z pravidla takové, aby stačily na živobytí... Nejhůře však se vedlo třetí kategorii kněží, totiž těm, kteří neměli jistého postavení církevního".[2]) Ti byli nuceni hledati si chleba ve školách a na hradech". Na to pak podává obrázek ze života těchto ubožáků: Jeden „aby ušel takové hanbě, chodil v oděvu prostého rolníka po mlýnech a samotách, aby nebyl poznán, a žebral; dostav pak skývu chleba, u potoka ji pojídal a zapíjel vodou. Trpě z toho bolestmi hlavy a žaludku, pobíhal jako šílený v horku i v zimě, v dešti a sněhu po lesích, až zotavě se obětoval to trápení Hospodinu. A takových jest mnoho a každý mohl vykládati o psotě potulné žebroty" ... K tomu Sedlák dodává: „Smutný to obrázek kněžské bídy na počátku XV. stol. v Čechách!" [3]) Takovým byl stav světského kleru dle historických pramenů, dle Jiráska to byla doba blahobytu!

V následující (362—363) rozmluvě s kejklířem zlehčuje cstrým vtipem čest kněžstva. Neznámý kejklíř a neznámý mnich vypravují o nejmenovaném opatovi a farářovi z Verlunga.

Kejklíř. Ale ta tvá Praha, ta ve snu —

Mnich (se usmívá) Nu, veselá, veselá, pili jsme.

Kejklíř. A povídals jim některou tu, jak jsem ti vypravoval, víš o tom opatovi, jak se díval skulinou —

Mnich. Hehe, (mrká) ale ta o faráři z Verlunga je —

Ve výstupu 5. (366.) se při sprostotách již ani „nemrká".

Hrdinka. A poprvé se vracejí, šeří mniši a kanovníci.

Baba (v temném hněvu): Lakomí svatokupci, svatokrádci, kuběnáři.

Velmi „vkusně" kladeny liturgické řeči katolické na roveň — zvířecím zvukům. Baba totiž praví: „Budou zas výt latinsky" (367.) V katolických kostelích se ozýval a ozývá řeč, jejíž libozvučnost až dodnes dovede nadchnouti nejednoho vzdělance, a žádný psí štěkot.

Ústy Baby klade kult obrazů na roveň modloslužbě.

Hrdinka ... zas kladou malované tabule po oltářích a věsí kříže na kostelní stěny.

---

[1]) Nižší klerus v době Husově. (Studie a texty, I. 283—304.)
[2]) U. m. 284.
[3]) U. m. 286.

Baba. Modloslubové (366.)

O této české „modloslužbě“ napsal **Sedlák**: „Že by se jim (= obrazům) byl lid **klaněl** v našem slova smyslu, t. j. poctu Bohu patřící jim vzdával a tudíž modloslužby se dopouštěl, není pravda. Kdo to tvrdí o XIV. stol., uráží tehdejší náš lid, jako by jej urážel, kdyby to tvrdil o lidu nynějším. Kdo se modlí před křížem, nechce se modliti k tomu dřevu, kdo klečí před obrazem, nechce uctívati plátno nebo barvu, nýbrž osobu, třebas si to vždy zřejmě neuvědomoval“ . . .[1]) Zcela správně napsal proto nejmenovaný Augustinián: „Když nějaké potřeštěné ženské bloudí v názoru o obrazích, z toho ještě nenásleduje, že by se obrazy musely zničiti“.[2]) Zrovna tak napsal i Štítný: „Protož ani jsem z těch, jenž mluviechu, by nemělo mezi křesťany obrazóv býti, mnímť, že sú upřiešili. Neb móžem mieti obrazy miesto písma na památku takových věcí, ale ne, by obraz mohl býti které božie podobenstvie“.[3])

Špiní-li Jirásek katolické řády pro modloslužbu, pak můžeme směle říci, že žádné době nebyl Jirásek něco podobného vytýkati tak málo oprávněn, jako právě této. Vždyť tato doba byla ve znamení pravého opaku, basilejští poslové všude vylučovali z bohoslužby vše, co bylo pověrčivo, a jak přísně! Všimněme si blíže zápiskův Carleriových. Dne 11. června 1435 stěžoval[4]) si Pavel z Miličína na některé řeholníky, že mají pověrčivý obyčej dávati do kalicha ostatek sv. kříže, na to nalévají víno a slibují pozdravení všem, kdož by z něho pili. V důsledku tohoto nařknutí šli legáti dne 13. června k Minoritům, kterým zakázali všechny pověrčivé obyčeje s podotknutím, že by něco takového nemohli trpěti.[5]) Zrovna tak učinili s jakýmsi processím u Dominikánů, na kterém bylo více sesměšňujícího nežli nábožensky povznášejícího. Na prosbu jejich o dovolení jim odpověděli, aby tedy učinili průvod, „ale s velkou pobožností a úctou s vyloučením všeho, co uráží a odvádí lid od zbožnosti, jako panny, dívky a jiné věci“.[6]) Stejně jednali legáti i po uzavření kompaktat v Čechách. O tom nám podává zprávu registr Jana de Turonis. 5. prosince si stěžoval Rokycana na pověrčivost, „která se děje s obrazy a na zneužívání offěr a poutí“. Legáti pak mu dali hned následujícího dne výpisy z kanonického práva „proti zmíněnému zneužívání“, načež Rokycana odvětil, „že to chce sděliti svým kněžím“.[7]) Jak tedy vidno, zasloužila si reformní doba katolické obnovy co nejméně výtky o modloslužbě.

---

[1]) Hus, 7.

[2]) U. d. 29: »Sed quod aliquibus fantasticis mulieribus in ymaginibus **errantibus** debeant propter hoc ymagines deleri« . . .

[3]) **Novotný**, Nábož. hnutí atd., 196.

[4]) Mon. conc. I., 560.

[5]) U. d., 561 . . . »quia nos ista non poesemus tollerare«.

[6]) U. d., 564 . . . »placebat nobis, ut facerent processionem suam, sed cum magna devocione et reverencia exclusis omnibus offensivis, populum a devocione retrahentibus, puta virginibus, puellis et aliis ludicris«.

[7]) U. d., 847.

Na konec všimněme si ještě jedné věci. P. sp. je ve svých husitských dramatech pln lásky a úcty k Husovi a jeho straně jako prý obnovitelům čisté nauky Kristovy a následování života apoštolského, a při tom zcela klidně připisuje svého Roháče „příteli J. S. Macharovi“, který Krista a křesťanství tak potupil. Tato nelogičnost je typická pro novohusitské pokrytectví vůbec.

A Neumann.

Antonín Zamazal, Katolický chrám. Praktické pokyny k jeho stavbě a vnitřní úpravě. Nákl. vlastním. V Mar. Horách 1918. Stran 56 a 14 příloh.

Horlivý pracovník v otázkách církevního umění sebral v knížce množství praktických rad a pokynů o všem, co se týká zevnější i vnitřní úpravy našich chrámů. Příručka jest určena nejen snad stavitelům a odborným řemeslníkům, ale každý kněz a zvláště správce chrámu poučí se tu o mnohém, co by jinak musil pracně shledávati v odborných dílech nebo ve sbírkách církevních nařízení. Celým dílkem pak vane snaha, aby v našich chrámech ovládlo zase pravé náboženské umění a aby znenáhla z nich zmizelo vše, co je znešvařuje a jemnějším duším znechucuje, ať jsou to zbytečné kramářské obrazy, sošky, různé továrnické výrobky, či nevkusné květinové výzdoby, nechutné výšivky na paramentech, příliš divadelní osvětlení, či zase přepjatý slohový purismus. Všechny tyto úvahy jsou krátké, přehledné, psány jadrným a jasným slohem. Připojena také stať o hřbitovech, o válečných pomnících, o křesť. akademii a v přílohách pečlivé nákresy různých kostelních předmětů.

M.

Česká vojna (1618—1620.) Napsal *J. F. Karas.* Praha 1918.

Z tohoto spisu se dovídáme, že císař Rudolf II „zdědil nějakou krůpěj šílené krve“ — po prababě (9.)

„Hus jest jedním z ohromujících mezníků v dějinách lidské myšlenky a je ukazovatelem nové cesty“ (5.) To snad přece spíše Viklef, z jehož literární studnice Hus „nové“ myšlenky vesměs čerpal! Ale sami Angličané nepokládají Viklefa za ohromující mezník; tím méně jím může býti Hus. — „Husem a Tábority počíná český demokratism; žel, svět nepochopil toho ducha“ (5.) I pochopil velmi dobře, a právě proto se postavili netoliko katolíci, ale i sami kališníci proti bezohledným táborským pohlavárům, vyssávajícím drobný lid a ujařmujícím necitelně vlastní souvěrce. Sám Hus měl nejmocnější oporu ve šlechtě a proto se k ní choval velice přátelsky; kdyby býval horoval pro nějaký zvláštní demokratism, býval by se svou propagandou hotov dříve, než odjel do Kostnice.

Řád jesuitský „počal svoje dílo zřízením škol, v nichž měl býti otupen duch české mládeže“ (6—7.) Ignorance, která vrhá na papír takovou zvetšelou frázi, ovšem nepochopuje, jakou pohromu činí rozumu

těch četných utrakvistů a protestantů, kteří v Praze posílali své synky na vzdělání k Jesuitům.

Na str. 7. Karas praví o katolicismu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v polovici XVI století, že byl v úpadku téměř nezadržitelném. „Neměl ani žádných kněží ani věřících — hlásilo se k němu pouze několik pánů". Ale na str. 12. praví, že za Rudolfa II katolíci „zaujímali všeho všady nějakých 6—8 procent zemského obyvatelstva". K tomuto smělému matení čtenářstva poznamenáváme, že nynější dějepisci udávají v polovici stol. XVI jen v Čechách katolického obyvatelstva na 300.000; od té doby do Majestátu přírostek byl jen skrovný, jak sami Jesuité přiznávali.

Jindřicha IV zavraždil Ravaillac prý na popud Jesuitů (13.) Ravaillac byl propuštěn z řádu feuillantů pro své ztřeštěné chování. Když byl 14. května 1410 Jindřich zavražděn, namáhali se ovšem fanatičtí nepřátelé Tovaryšstva nejapným způsobem přičítati vraždu popudu Jesuitův. Pravdou však jest, že Ravaillac sám popíral i na mukách jakoukoli spoluvinu Jesuitů U dvora nedáváno pomluvačům víry žádné — již proto, že král byl velikým příznivcem řádu. Sama králová po smrti svého chotě zvolila za zpovědníka korunního prince Ludvíka XIII Jesuitu Cottona.

O Broumově a Hrobech Karas kaučukovým slohem prohlašuje: „Tam katolíci zapečetili nebo pobořili protestantské kostely" (17.) Zatím pravdou jest, že v Hrobech byl pobořen jeden kostel — a dost. Kostel v Broumově zapečetěn nebyl, třeba že se tak papouškuje dle starších dějepisců dále.

Prý Slavata a Martinic byli všeho schopni (18.) Ale na téže stránce Karas konstatuje, že mezi sektáři „usnesena defenestrace", tedy justiční vražda, zákeřná poprava obviněných, kterým nebylo dovoleno hájiti se před náležitým soudním tribunálem. Žalobci učinili se soudci.

Prý naše země „před dvěma sty lety dobrých patnáct l t bránila svobodu svědomí" (41.) Čí svobodu? Hrůzy inkvisice kališné a táborské převýšily všecko násilí, jaké před tím v Čechách kdy bylo.

Zcela nový objev ohlašuje Karas výrokem, že Jesuité pro své školy „vyklestili, upravili" autory staré, pohanské i novověké; šikovným uspořádáním díla docílili, že pravý opak (řádu nepohodlné) myšlenky spisovatelovy byl považován za jeho myšlenku (8.) Mohli bychom se nyní tázati, kde Karas nalezl doklady k takovým školním podvodům, o kterých nevěděli současní, velice bdělí sektáři — ani novověcí historikové. Také bychom měli právo vyzvati spis.. aby zdůvodnil řadu jiných úžasných svých protikatolických „objevů". Ale on sám vyznává za sebe a patrně i za stejně smýšlející: „Dnes nedovedeme vždy správně pochopit, čím byla našim předkům náboženská otázka" (4.) Souhlasíme. A proto ať před sepsáním populárních historických výkladů dalších trochu studuje, aby tu otázku lépe pochopil.

S.

*

J. Š. Baar, V různých barvách. Nákladem „Dědictví Svatojanského“ v Praze 1918. Str. 143. Cena K 2·50.

Sbírka dvanácti drobných obrázkův a povídek nepřidává literární podobizně Baarově nových rysů. Umělecky i ideově stojí asi na stejné výši, jako byly „Mžikové obrázky“, celkem však nedostihuje jemných drobnokreseb v ostatních sbírkách. Nikoho také nepřekvapí, že i tu aspoň rozsahem převládají obrázky malované „v temných barvách“, ukazující špatné stránky lidských povah nebo kreslící jednoduše, ale ostře a vždy věrně a pravdivě pochmurnou tragiku lidského života. Bezútěšně tu působí zvláště obrázek venkovské necitelnosti „Dva“, končící smrtelným zápasem slepé babičky s vnukem mrzáčkem o sousto jídla, pak „Švestka“, povídka se všedním jinak námětem: služka svedená synem svých pánů a jím zavržená se oběsí. Ostatní povídky, i když někdy čtenáře rozteskní, jsou zladěny i světlejšími paprsky lidské dobroty a místy i úsměvem jemného humoru. A je zajímavo pro spisovatele, že těchto jasnějších barev poskytuje mu nejvíce zase — život dětský, v této sbírce omezený jen na školu. Tyto dětské obrázky náležejí k nejrozkošnějším. Pozná se to, až je snad někdy z různých sbírek spojí v jednu ucelenou knihu.

Po stránce jazykové třeba vytknouti, že spis. užívá někdy zbytečně — v knize pro lid! — cizích slov, na př. rurální listonoš, rivalita a j.

Dr. J. L. Hrdina, Teta blondýna. Plané růže. Nakl. B. Stýblo Praha 1918. Str. 259.

Je příznačné pro dnešní literární poměry, že i Knihovny, jako jest na př. Stýblova, otiskují starší díla, za války patrně rozebraná. Volba jejich ukazuje dosti jasně, jakým směrem se nese záliba většiny dnešního čtenářstva. Práce Hrdinovy nevynikají sice uměleckou hodnotou, ale lehce se čtou, dovedou svým dějem zaujmouti čtenáře a jsou obyčejně založeny i na dobré mravní myšlence. První z obou tu otištěných, označená jako „humoristický románek“, vypravuje dosti povrchně a bez humoru o emancipačních zálibách bohaté pražské slečny, z nichž ji konečně vyléčí sňatek s milovaným mužem: nejčistší a nejvznešenější ideál ženy vidí pak ve svém dítku. Propracovanější je druhý román „Plané růže“, líčící až příliš nápadně do sebe zasahující osudy dvou rozvedených rodin: v jedné trpí ušlechtilá žena vinou nehodného muže, ve druhé ušlechtilý muž vinou nehodné ženy. Sejdou se, třebas nevědí, že také oba nehodní manželé žijí spolu; vznikne láska mezi nimi, ale uznají, že by takové štěstí z rozvodu bylo plané: „A než těšiti se z planého štěstí, raději ponesu životem celou tíhu skutečné bídy svého osudu“. Proto se od sebe odloučí, až je oba po čase osvobodí a spojí bídná smrt jejich nehodných manželů. Již z tohoto řešení rozvodové otázky je viděti, že Hrdina není nijak „moderním“ spisovatelem.

Vlasta Pittnerová, Jindra. Román. Nakladatel R. Promberger. Olomouc 1918. Str. 190.

Spisovatelka vypravuje tu svým způsobem osudy nemanželského děvčete, jehož se ujal hodný hajný a jež později lakotnou jeho dcerou vypuzeno do světa zlákáno je na dráhu zpěvačky v brněnském chantanu. I tu však zachová si čistou duši a oloupeno o své představy o krásném světě, za to posíleno v důvěře v Boha a bohatší o lásku upřímného druha vrací se do svých lesů, „mezi nimiž je lépe než mezi lidmi“. Zajímavý děj jest podán mnohem jednotněji a uceleněji než v ostatních větších pracích spisovatelčiných, nerozplývá se v dlouhých episodách ani v popisování různých zvyků. Či je to tím, že „Jindra“ je vlastně starší než ostatní v poslední době vydaná větší díla? (Byla otištěna již ve „Vlasti“ r. 1901—1902.) Mravní naučení vložená do knihy nejsou sice četná, ale měla býti raději úplně vynechána. Na mnohých místech jako by ovanul spisovatelku skutečně dech pravé poesie lesů, v nichž kdysi sama žila. Jen škoda, že čeština jest i tu stejně nedokonalá! A pak: Hanáci mluví tu týmž nářečím jako lidé od Žďáru!

Jos. Jahoda, Přelety. Praha 1918.

Nový spisovatel představuje se první svou knihou jako zkušený pozorovatel lidového života na venkově i v městě a při tom dobrý vypravěč, jenž ze zachycených úryvků hovoru, z nepatrné sceny na ulici nebo v hostinci dovede vytvořiti zajímavý feuilleton do novin — neboť celá kniha jest nepochybně sbírkou kratičkých feuilletonů, rozměrem skoro na stránku stejně přistřižených. Místo „kukátek“ a „momentek“ užívá velmi často nejjednoduššího způsobu: zaznamenává cizí hovory, jimž nevidĕn naslouchá třebas na lavičce v parku, v okně hostince, pod mostem, pod hřbitovní zdí, v hotelu ze druhého pokoje, před výkladní skříní ze sklepních okének atd. I obsahově jsou to věci často všední, zachraňující se právě jen svou úsečnou formou a někdy ostře zahrocenou myšlenkou. Nejlépe se daří spisovatelovi kresba starých lidí, zvláště prostých venkovanů; o jejich velkých i malých starostech a bolestech vypravuje se zvláštním porozuměním a rád je nechává vážně filosofovati o životních otázkách i současných poměrech („Kristus v nás“, „U Božích muk“ a j.)

Skoro všechny črty neseny jsou tonem vážným, jenž jen v několika málo číslech přechází v satiru. I ta je celkem mírná a neškodná, někdy zcela podařená, někdy zase nejapná a nemožná, jako na př. ve „Skvrnce“, kde dvě paničky v kostele polohlasitě po celou mši vykládají si škodolibě historky o sobě i o jiných (spis. plete si tu mešní obřady, zvláště zvonění ministrantů), nebo ve výsměšné črtě „O ušlechtilých novelách“, kde líčí prostitutku, dělající všechno jinak než v ušlechtilých novelách, nečiní pokání, zbavuje se i svého dítěte, opíjí se radostí nad tím, a přece prý — „spokojená filosofie životního míru

plnila její prosté srdce, tak prostě naivní a dobrácké, jaké u hříšníků miloval Kristus". Tam až vede snaha najíti za každou cenu látku a převrátiti všechno na ruby! *M.*

Knihovna lidu a mládeže.

Karolína Světlá, Poslední paní Hlohovská. Obraz z druhé doby 18. stol. Praha. Povídka spočívá na pověsti o šlechtičně, již by byl císař Josef II ovdověv po druhé, zajisté za choť svou povýšil, kdyby se nebyli na sebe rozhněvali, ježto ona na něm si žádala, aby Čechům takových poskytnul výhod jako Němcům, čehož on žádným způsobem učiniti nechtěl. Na to uprchla slečna ta z Prahy a zosnovala proti němu selské povstání. — Spisovatelka se zálibou podává názory deistické a jednostranně horuje pro českobratrství.

D. V. Grigorovič, Anton ubožák. Přeložila Jana Valešova. Praha 1908. — Spis. dovedně líčí nevolnické poměry, jaké bývaly v Rusku v polovici 19. století a snaží se své ruské čenáře přivésti ku přesvědčení, že i prostý člověk ruský hoden jest úcty, hoden jest svobody. Dobrák Mužík Antonín mnoho vytrpí od bezcitného správce Fedoroviče, za to, že naň podal žalobu do Petrohradu, ač on ji pouze byl psal, jelikož jediný v obci uměl psáti. — Dojemné vypravování hodí se pro 2. a 3. stupeň, ačkoli v prostém čtenáři zůstaví tísnivý cit, že nevinnému nedostane se zadostučinění.

Dr. Jiří Guth, Za sluncem půlnočním. Praha. — Dosti zábavně a poučně líčena tu cesta z Christianie na severní mys a zpět. Dobře by bylo, kdyby byl spisovatel různé cizí názvy buďto v závorkách nebo pod čárou aneb alespoň na konci knihy v abecedním seznamu vysvětlil po česku. Nepěkně se vyjímají některé lehkomyslné a takřka posměvačné narážky protináboženské, ku př. úcty svatých, zázraků se týkající. *A. S.*

Rozhled

Náboženský.

Pro novou církev. V brněnském „Novém lidu" v článku o české církvi národní se praví: „Široké vrstvy lidové prožívají náboženskou krisi . . . A přec bychom nedoporučovali, aby pro nedobrý život církevní zavrhován byl i dobrý prvek křesťanský, vložený Kristem v lůno první církve a znovu objevený hnutím husitským. Prvek tento nutno učiniti základem a podle něho vytvořiti novou českou církev".

Revue českého socialismu „Budoucno" zase soudí takto: „Český socialism s náboženstvím se může klidně rozejít. Sám Hus nám odkázal zcela světský, laický, mravní zákon společenského života, zákon duchovní pravdy a sociální spravedlnosti: milovati se, dobrých násilím netlačiti, pravdy každému přáti a v poznané pravdě státi".

Jaký prvek křesťanský husitské hnutí „objevilo"? To dobré, co si objednal Hus ze zámořského Oxfordu, znali velmi dobře i bez Viklefa Tomáš Štítný, Milíč, Páleč a jiní Čechové; nad to uměli o prvcích zdravé reformy přemýšleti samostatněji než Hus. Dále Hus nám neodkázal „zcela světského mravního zákona". Na všecko se díval očima Písma a theologa anglického; kdyby bývalo v Písmu něco obráceně, byl by Hus beze všech skrupulí hlásal opak zásad výše uvedených také. Hus častokráte zdůrazňuje, že mu je Zjevení boží nade všecko a veškeré idey nutno pozorovati pod zorným úhlem křesťanské theologie a náboženství. Kdo se chce rozejíti s náboženstvím, rozejde se také s Husem. A potřebuje moderní volnomyšlenkář ještě vůbec k svému světskému úsilí rady středověkého theologa?

V rozlučních svých listech kostnických klade Hus zvláštní důraz na milování Boha a na nejpečlivější přípravu k životu posmrtnému; to byly nejvýznamnější body odkazu Husova, které znali jak čeští katolíci tak viklefisté dávno odjinud. *S.*

*

V pasovském bohosl. měsíčníku Dr. Joh. Ernst podává dlouhou řadu návrhů na opravu missálu a breviáře. Jsou to věci ovšem známé, které již dávno měly býti provedeny. Předpokládal by se především nový, srozumitelný překlad Písma, aspoň pokud jej už nyní zhotoviti lze; bude-li se čekati na vědecké šetření Biblické komise v Římě, která má prozkoumati všecky rukopisy, citáty atd. celého světa, nedočká se takového překladu celé pokolení.

Zajímavo jest, že se tu m. j. žádá, by mše sv. skončila se, jak přirozeno, Ite, missa est a požehnáním, aby tedy odpadlo poslední Evangelium a tím více neorganicky připojené Zdrávasy, aneb aspoň invokace (Sv. Michaeli . . .). Onen začátek Evang. sv. Jana beztoho za-

veden až ve století 16. (od Pia V), ve východních obřadech ho není; v oblasti římské liturgie středověké býval ad libitum po mši sv., obyčejně cestou od oltáře jako díkůčinění.

Převelebný obsah tohoto Prologu ovšem radí, aby v mešní liturgii jinak častěji byl čten. To však také přivádí k úvaze, by perikopy biblické vůbec byly při mši sv. předčítány také lidu v jeho jazyce; pisatel připomíná tu moudré rozhodnutí Jana VIII k sv. Methoději v této věci, jak až dosud v Jugoslavii se provádí.

Zmínili jsme se už častěji o těch a podobných věcech. V Němcích za války zvláště poznali, jak se mstí zanedbávání lidové řeči při bohoslužbě, co do modliteb i co do písní. U nás písní sice několik znají, mezi nimi bohužel některé nevalné ceny, ale textů biblických náramně málo; perikopy předčítají se jen před kázáním, a i ty by měly vhodněji býti vybrány, zvláště epištoly.

*

Ze současných názorův o náboženství. Hlavní zástupce marburského novokantismu Cohen, přijímaje známý výrok Kantův za svůj, praví, že náboženství znamená totéž co mravnost. Tak jako věda, umění a mravnost, i náboženství vzniklo z mythu, a povinností jeho je, aby se propracovalo z mythu k ethosu. Idea boží má trvati dále jako ethický prvek. Bohem udržuje se jednota lidstva; náboženstvím lze pravý poměr člověka k člověku vytknout. Jako israelita staví Cohen proroctví starozákonní pro jeho mravní povahu nad křesťanství, jež prý upadlo do mythu, ačkoli nepopírá, že i křesťanství záleží především na mravnosti.

Natorpovi z téže školy jeví se náboženství důvěrou, že existuje zvláštní moc dobra, která jest nad srdcem lidským a veškerenstvem vůbec, s jejíž mocí jedině lze dosáhnouti skutečného vítězství ve světě a nad světem. Důvěra tato jest nezbytným předpokladem a nejsilnější pohnutkou každého energického jednání v mravním zájmu. Jinak zbavuje N. náboženství vší transcendence, tedy i Boha, ponechává je v „mezích pouhé humanity" a cení jeho význam podle práce ve prospěch kultury. Souhlasí se Schleiermacherem, že kořen náboženství tkví v citu, který je dle nauky jeho základem veškerého duševního života, jevícího se vědou, mravností a uměním.

Marburští tedy nemohouce skutečnosti náboženství vyhnouti, dávají mu ve své filosofii úkoly poněkud jiné než má a vyprázdňují vlastní podstatu jeho.

Vaihingerovo dílo „Die Philosophie des Als-ob" má ještě podtitul, z něhož možno obsah celého díla vytušit. „System theoretických, praktických a náboženských fikcí na základě idealistického positivismu". Jako ve filosofii a jiných vědách jedná se též i v náboženství o fikce, „účelné bludy". Kategoriemi theoretického a praktického rozumu neumožňuje se poznání ve smyslu objektivním, nýbrž jenom praktický řád životní; nedospíváme k pravdě, nýbrž k názorům užitečným, jež na něco jsou dobré. V. rozlišuje mezi domněnkou, která prý směřuje k pravdě, a mezi fikcí, jež je bludnou pomůckou. Povin-

ností naší jest, abychom jednali tak, jako kdyby Bůh existoval. Jako vůbec ve vědách tak i v náboženství není dle Vaihingera žádné objektivní pravdy. Hodí-li se nám některá fikce, byť i náboženská, můžeme ji směle přijmout.

Wundt prohlašuje kategoricky, že filosofie nemůže zaujmout místo náboženství, právě tak, jak nemůže vykonat práce, jednotlivým vědám přidělené. Náboženská filosofie má se snažit, aby pochopila vznik a oprávněnost náboženstvi. W. hledí je vtěsnat do rámce psychologického a posuzuje je jako jev psychologický, jenom že ho nevřazuje do psychologie jedincovy, nýbrž do psychologie národů. Náboženství je spojeno s problémy metafysickými, jichž nelze apriori odmítnout.

Stanovisko Euckenovo je dosti známo. Bez náboženství se lidstvo neobejde. Žádný názor, který směřuje proti náboženství, nemůže nás uspokojiti a povznésti. Život beznáboženský vyzní na prázdno. Kolik dokladů máme v novější literatuře!

Aug. Horneffer, bratr známého monisty, píše v díle „Erziehung der modernen Seele“ hned na první straně: „Duše moderního člověka jest nespokojena. Nedochází radosti, ať se snaží a tvoří, jak mnoho chce“. Jak mnoho požitků skýtá svět! jak mnoho oborů, v nichž se můžeme uplatnit, a výsledek? „Schází jemu (modernímu člověku) štěstí, odvaha a síla. Nedůvěřuje sobě ni světu, pociťuje útisk a tíži, i touží po něčem, co ho má vysvobodit a vykoupit. Moderní duše čeká na vykupitele“. Idea vykupitelská, tak nenáviděná četnými stoupenci moderní filosofie, dle níž má býti každý sobě vykupitelem, projevuje se vší mocí ve zklamané duši moderní. „Touha jest nejsilnějším, ovládajícím citem moderního člověka“. „Proniká celý jeho život a vyznívá skoro ze všech moderních výkonů a lidí. Nejrůznějším způsobem dovede se zastřít, nejrůznější pudy dovede vzít do svých služeb“ (9.) „I dokonalý člověk připadá si zbytečným a zívá při svém uspávajícím povolání“ (88.) Přeje si proto smrti a nechává vše stranou. „Chce jenom spáti. Nic, nejhroznější myšlenka, která nejvíc dusí sílu kypící, výbojné osobnosti, stává se jemu nejpříjemnější myšlenkou, jeho cílem a bohem. Ale procitne li ještě jednou z polovičního spánku a vzchopí-li se, dříve než je pozdě, pociťuje děs před světem, božstva zbaveným. Svět je mu nyní nesnesitelným; člověk kleje a souží se; hledí, zda by nemohl znovu najít boha, ať je to z různých bohů kdokoli, a posléze nahlíží, že si musí boha znovu stvořit. Tím je kruh uzavřen, a myslím, že my dnešní lidé stojíme právě před touto uvedenou úlohou“. Ale jest otázka, zda takový lidmi stvořený bůh člověka střízlivého uspokojí, zda splní tužby náboženské, jež ze srdcí lidských pronikají.

E. Hammacher (Hauptfragen moderner Kultur, str. 8.) praví, že moderní život prozrazuje velmi mnoho chvatu a neklidu. Člověk by prý sám před sebou utekl a proto žene se za novými, neslýchanými možnostmi, za novými cíli, jež mají nitro uklidnit; avšak posléze poznává i při všech svých požitcích tím jasněji a silněji prázdnotu a bezpodstatnost všeho. Čím dál tím víc proniká přesvědčení, jež pro-

jevil šl. Hartmann, známý pessimista, v předmluvě svého díla „System der Philosophie im Grundriss (VIII. sv.) „Náboženství je dle mého přesvědčeni nejvyšším kulturním činitelem lidstva, střediskem duševního života jednotlivcova a nejnepostrádatelnějším základem mravního řádu.“ Náboženství Hartmannovo nebylo a nebude však nikdy života schopno, protože jemu schází zdravé jádro.

Náboženství bez osobního Boha a bez víry v život posmrtný zůstane vždy jenom planou frásí bez blahodárného vlivu na život. Stačí pouhý rozum lidský na vybudování pravého náboženství? Kolik takových čistě rozumových náboženství již bylo! Jaká to pestrá směs názorů, navzájem se vylučujících! Není to snad výstrahou, aby člověk nespoléhal v té příčině jenom na svůj rozum? Bergson porovnává náš rozum s lampičkou, jež hoří ve sklepě. Guyau píše v díle o budoucím beznáboženství (Irreligion): „Žádné jiné světlo nám nesvítí než naše intelligence, a v jejím slabém světle velí se — vpřed, do temna! . . . hledáme nový svět bez záruky jeho existence“. Ký div, že u mnohých koncem vší moudrosti jest resignace!

Dr. Dittrich, profesor lipské university, přede dvěma roky v Kantově společnosti přednášel o individualismu, universalismu a personalismu a jsa zastáncem názoru tohoto praví o něm, že spočívá na theistickém základě. Tvůrčím úkonem stvořil Bůh svět a sám jest cílem všeho. „Zdá se to být záhadným a bezúčelným, ale není“ (30) Tento návrat všeho v Boha máme prý chápat jako proces vykoupení. Bůh vykupuje svět, to prý znamená „vykupuje od jeho individualistického a universalistického já . . . Nižší stupeň vývoje ustupuje tak vyššímu a nejvyššímu“. Co je pohnutkou toho? Bůh sám, protože jeho podstatou je „rozumná láska v nejvyšší, absolutní síle.“ Co je naší mravní úlohou? „Stojí ve službách vykoupení světa a tím posledně ve službách božích. Osobnost, jež vážně bere tuto službu, má se vyznamenávati „pokorou v nejvyšším, nejšlechetnějším smyslu tohoto slova, odvahou k sloužení“; nemá se nikdy tak vynášet, jakoby se rovnala Bohu. „Ihr Leben ist nur Gottesdienst vermöge des Göttlichen in ihr“. Těžká služba boží, ana vyžaduje odvahy sloužení. Neboť nejedná se o nic jiného než aby nerozum, neláska, nekultura individualismu, poloviční rozum, zdánlivá láska, poloviční kultura nebo pouhá civilisace universalismu byly odstraněny a nahrazeny rozumem, láskou, kulturou personalismu“. Tak dospěje se k pravé svobodě, již nelze stotožňovat s nezřízeným vyvyšováním sebe. Každá osobnost má mít snahu, aby vykonala co nejvíc a ostatní přenechala světu pozdějšímu. „Co největší aktivismus a energismus ve službách dobra!“ „Gotteinigkeit, Einigkeit mit Gott wird so das letzte und höchste, wiederum religiöse Merkmal der Persönlichkeit überhaupt. Gotteinigkeit, die zugleich Gottinnigkeit ist.“ D. podotýká, že je všeho pantheismu dalek. Stále máme mít před očima dokonalý vzor — Boha. A čerpáme prý tím, že jeho vůli se dobrovolně podrobujeme, „novou sílu k novým dobrým skutkům.“ Musím působit jako někdo kdo slouží Bohu z celého srdce. Svou přednáškou chtěl

D. upozornit na směr nového díla „Moralphilosophie", které chystá do tisku.

*

O Kristu v egyptském mythu píše šl. Ow v díle Joseph von Aegypten und Aseneth.

Antická náboženství byla proniknuta mnohými prvky, které shledáváme i v křesťanství. O předkřesťanském Kristu praví Kiefl, že, existoval-li, byl nanejvýš „mythickým dvojníkem historického Krista; napřed dvojníkem pravého židovského idealu messianského v synagoze diaspory, jež byla pod vlivem hellenistickým, později dvojníkem Kristovým v proticírkevní gnosi . . ." (Der geschichtliche Christus und die moderne Philosophie. Str. 219.) Na to podotýká Ow, že v předkřesťanském Kristu bylo víc krve a masa nežli stínu, což prý vysvítá hlavně z báje o Osirisovi, ale též z jiných bájí západoasijských. Nejjasněji viděti, praví, předkřesťanského Krista v báji jmenovaného egyptského boha. Je to zjev pozoruhodný, že skoro ve všech náboženstvích starých pohanských národů setkáváme se s postavou vykupitelovou a jeho matkou, a obě postavy mají podobné přívlastky jako pravý Vykupitel a jeho matka. Nejzřetelněji to vidíme v egyptském náboženství doby nejstarší. Ký div, že někteří církevní otcové učili souhlasně se sv. Augustinem, že křesťanství je tak starým jak lidstvo samo. „Je stálým věroučným článkem pohanstva," dí Sepp, „že vykupitel má být zrozen z čisté panny bez přičinění mužova." (Heidentum I, 416.) Týž učenec nazval — nikoli neprávem — jisté egyptské slavnosti Osirisovy „ročními pašijemi předkřesťanskými." V kultu bohyně Isidy shledáváme prvky kultu marianského.

I mysteria pohanská jsou v té příčině zajímavá. „Als Christen und Mithrasten sich näher kennen lernten, sahen sie mit Staunen, wie ihre Lehre und Liturgie gewisse Ähnlichkeit zeigte" di Hannapel (Hochland 1907 649).

Jak nepřirozené je často vysvětlení naturalistické, dokazuje Ow na str. 106. Žalostí Isidinou nad smrtí Osirisovou měla dle výkladu naturalistického naznačena býti bolest nad odumíráním přírody; „výklad, který se naprosto nehodí pro Egypt a též ne pro jižní Evropu s její stále zelenou vegetací a plody, které namnoze zrají právě v zimě." Typus Boha-Vykupitele a Matky Boží nebyl výhradně egyptský, nýbrž byl společným majetkem nejstarších a nejšlechetnějších národův.

Dr. Jos. Vrchovecký.

*

Co se píše o změnách v poměru katolického náboženství k novému československému státu, připomíná názory německého spolku pro ethickou kulturu, kterýž ovšem nestojí na půdě zjeveného křesťanství a přebírá hlavní myšlenky z pragmatismu („dollarové filosofie" americké).

Nějaké uvolnění svazku mezi církví a státem, který původně myšlen velice ideálně, ale namnoze velmi neideálně dopadal, může jen církvi a jejímu úkolu prospěti; státu méně, jelikož praepotence jeho

větší již býti nemůže, neb aspoň by lidstvu nebyla zdráva, a byrokratismus církevní beztoho jen jemu sloužil. Jest jen obava, že rozluka nebude klidná a že účinky její přeskočí na pole čistě duchovní, náboženské.

Kláštery zrušiti je snadno, a leckterý ani nezaslouží, aby tak byl dále, jak jest. Ale klášternictví žádná moc světa nezničí. To je v povaze lidské tak zajištěno jako náboženská touha po ústraní a společném životě dle slibů. Vím, že se nás tázati nebudou, kdo k rušení klášterů přikročí, ale mezi námi možno si říci, že kdyby které, zvláště ze ženských, byly zachovány, nutno by bylo je národnostně osamostatniti a i jinak leccos poopraviti.

I názory o poměru náboženství a školy jsou z onoho pramene. Náboženství nemá býti učebním předmětem státní školy, jen jakási mravouka. Že tato u mládeže bez náboženství všude končívá fiaskem, to budiž jen mimochodem zmíněno. Že náboženství nutně je také učebním předmětem, ukazuje zdravý rozum i magna charta našeho náboženství, Nový zákon; vždyť ani Spasitel ani svatopisci nepřednášeli nauk jeho na to, aby pamatovány nebyly! Ale pokud jím má býti, o to by bylo se dohodnouti; že dosavadní methody potřebují zlepšení, není pochyby. Náboženství jest především život, ale na základě víry a vědění: nihil volitum, nisi praecognitum — fides ex auditu; toto praví apoštol i protestanty uznávaný. A víra i rozum samozřejmě obsahuje nejen to, co má býti, nýbrž napřed to, co jest.

Vědecký a umělecký.

O kostelní hudbě v Praze kolem r. 1845 otiskuje letoší vídenská Musica divina současné zápisky jakožto dodavek životopisu Josefa Prokscho. Byly to poměry přímo žalostné, v středisku nejhudebnější země! Varhany obyčejně bídné (z půldruha sta sotva půl tuctu prý trochu v pořádku), za to se troubilo a bubnovalo jen což. V bohoslovném semináři pořádány akademie; při jedné hrán úvod k Fra Diavolo a Dceři pluku. V kostele svatoklementském hrála se o pozdvihování píseň z Čarovného závoje atd.

Zlo prý pochází shora, jednak že ředitelé kůrů ostýchají se žádati od kostelních správ potřebných oprav, jednak že státní účtárna a gubernium oprav těch nepovolují, pokládajíce je za zbytečny. Pisatel prý slyšel od jednoho z těchto úředníků, že „vůbec ve všech kostelích měla by hudba i s varhanami býti odklizena, aby člověk mohl bez vyrušování svou pobožnost v kostele vykonati.“ Vzhledem k takové hudbě měl muž ten zajisté pravdu!

V témž listě byl na jaře uveřejněn pořad hubebních skladeb, jež provozovány v kostele sv. Ludmily na Král. Vinohradech, tedy v bývalém působišti přísného oprávce chrámové hudby Ferd. Lehnera, letos na Zelený čtvrtek a Velký pátek. Byly to m. j. Svendsen Romance (housle a varhany), Goldmark, Air z violoukoncertu op 28, Rheinberg, Sonata č. 14; v pátek Liszt, Variace na basso continuo, Ave Maria od Arcadelta, Saint-Saens, Déluge. 22/3 při tiché mši sv. (anniversarium †) J. Holý, Preghiera pro violoncello a varhany, Čajkovskij, Andante, J. Holý, Dobrou noc! Zpráva dodává: Zu dieser Kraftleistung im Weinberge des Herrn sagen wir nichts als: Dobrou noc!

*

Za hrůzyplných událostí ruských mimoděk vynořuje se otázka, co souditi o poměru velikých mravopisců, jakými byli Dostojevskij, Tolstoj atd., k duši ruského lidu, nebyla-li to, jak dí kritik „Cesty“, pouze zpověď, aby se prostě hřešilo dále, a ne zpověď očistná a nápravná. Je to vlastně otázka o poměru umění k mravnosti vůbec, obrácená na určitý případ, a to případ vzorový, neboť je známo, že onino umělci naprosto nebyli pourlartisty, nýbrž vyslovenými zastánci tendence, po svém soudu ušlechtilé tendence, s nimiž nelze srovnávati potomních výrobců sensace, Gorkého, Arcybaševa atd. Obojí sice jsou na půdě naturalismu, ale u oněch není pouhým dráždidlem, nýbrž má býti prostředkem sebepoznání, v dobrém i zlém, a rukovětí, jak vybřednouti z tohoto a stupňovati ono.

Učinku děl uměleckých na život nelze ovšem stopovati jako účinku nějaké poučky, ve vědě nebo v průmyslu atd. Možno toliko povšechně dohadovati se souvislosti následných jevů v povaze a spole-

čenském životě čtenářstva, jež u oněch spisovatelů jistě bylo i na ruské poměry dosti četné.

Jaký by byl výsledek toho pozorování? Příznivý jistě ne. Ruskoslovanská záliba v dumání, hloubání, rozboru a — mluvení znamenitě tam vystižena, ale mimovolně také jen živena, nepřekonána živlem činorodým: vše to tak jest a nemůže býti jinak — toť závěr. A jelikož jevy rmutné, mravně tísnivé vždy hlouběji působí než povznášivé, převládá výslední dojem beznadějné „vlády tmy.“ Rozvrat, jejž možno překonati jen činiteli realnějšími, než jest poesie. Tápati v samých tmách, to seslabuje zrak pro světlo, broditi se v samém kalu, i na to člověk zvykne, ale póry zdravoty se při tom zacpávají. I cit hnusu se otupí a soucit s nešťastnými přejde ve lhostejnost k neštěstí.

*

Nový názor o myšlenkovém vývoji dramatické činnosti Stan. Wyspiańského snaží se vyložiti v krakovském „Przegladu Powszechném“ (1918, sv. 3—6) prof. Dr. Tad. Sinko, který přede dvěma lety vydal nákladem Akademie velké dílo o antických látkách téhož básníka. Tvrdí, že Wyspiański dosud nebyl správně pochopen, tak jako nikdy současníci nechápou plně velikých událostí a vyjevů, poněvadž jim stojí příliš blízko. Za čtvrt století každý žák střední školy bude psáti skutečné příčiny a logické spojení dnešních válečných událostí lépe než je dnes znají sami vůdcové a diplomati ... Dvě léta po smrti básníkově nejlepší tehdy jeho znalec Adam Siedlecki usoudil, že W. ze stanoviska vývojové logiky náleží XVII. století a že je článkem spojujícím polskou renesanci Kochanowských a Szymonowiczů s romantismem Mickiewicze a Słowackého. Proto pochopíme, proč první diváci jeho dramat plakali nad tím, čemu se básník vysmíval, chtěli se smáti tomu, co jej pudilo k slzám; proč zavírali uši před tím, co jim vytýkal, a napínali zrak k tomu, co bylo nahodilou dekorací. Ohromná popularita W. datovala se od „Svatby“; při „Noci listopadové“ počalo se litovati, že choroba projevila se nešťastně v tvorbě básnikové, a za fantasii chorého mozku pokládána i „Achilleis“ a „Skałka“ i „Návrat Odyseův.“

Dnes však v celém díle W. vidíme základní známku či tendenci, jíž současní neuzřeli: básník chce osvoboditi sebe i národ od vlivu politických idei, jež hlásal romantismus, hlavně Mickiewicz, a nahraditi je ideou o životní síle národa jako bytosti biologické.

Dr. Sinko ukazuje to podrobným rozborem jednotlivých děl W. od biblického „Daniela“ (1892), tvořeného ještě v duchu romantického messianismu, až ke starořeckému „Návratu Odyseovu“ (1907). Za přímo protiromantickou trilogii pokládá tragedie z r. 1831: „Varšavanka“ (1897), „Lelewel“ (1899) a jaksi komentář jejich „Legie“ (1900). Obecenstvo krakovské, poddávajíc se kouzlu hudby a písně, chápalo je jako romantickou apoteosu povstalců, jdoucích do boje s myšlenkou o slavné smrti za vlast. Zatím však básník chtěl

ukázati, jak romantická politika, politika velkých snů a krásných hesel, uškodila listopadovému povstání a místo k životu vedla vlast k záhubě.

„Legii“ možno nazvati „patologickou studií romantického šílení.“ Představitelem tohoto šílení učinil W. domnělého jeho původce, Mickiewicze, ve chvíli, kdy se věnoval praktické politice, kdy tvořil v Italii slavnou Legii, a ukázal, že Mickiewicz dovedl vésti toliko na smrt, třebas tuto smrt pod mystickým vlivem pokládal za jediný, opravdový čin; nedbal snův a rad Krasińského o duchovní oběti, ale zatoužil po legiích jako bojovnících Slávy. Ve jménu této Slávy stanul před papežem, hlásal válku národů a povalení trůnů jako cestu ke svobodě. Ale konečně lid prohlašuje jej zrádcem, kácí kříže, šlape prapory a opouští vůdce . . .

Tento obrat básníkův proti politickému romantismu způsobily dle spisovatele hlavně historické studie Wyspiańského, při nichž se seznámil s pracemi historiků t. zv. školy krakovské čili stańczykowské. Tato škola právě ukazovala nedostatek střízlivé politiky v listopadovém povstání a odsuzovala nerozvážnost různých romantických činů.

Stańczyci podrželi z romantických hesel jedno, sformulované Krasińskim: „S polskou šlechtou polský lid.“ Aby ukázal, jak pohlíží na toto heslo, uváděné v čin sňatky umělců šlechtického původu s krakovskými selkami, napsal W. r. 1900 „Svatbu“. „Kousavější politické satiry na jisté současné idey politické, neviděla evropská scena od Rytířů a Ptáků Aristofanových.“ A poněvadž myšlenka „Svatby“ nebyla pochopena, představil ještě jednou šlechtu a její názory o historickém poslání v tragedii „Vykoupení“ (1902), kde představitelem „šílení po hrobech,“ po mrtvé minulosti, učinil zase Mickiewicze, ne jako historického básníka, ale jako symbolického strážce a kněze královských hrobů na Wawelu.

Všechny tyto scenické postavy Wyspiańského nejsou ovšem postavami skutečnými, nýbrž konstrukcemi historicko-literárními, a boj s nimi byl veden s heslem: „Pryč s poesií romantickou, pryč se všelikou romantikou!“ Básník chtěl odvésti národ se hřbitovů k životu, ale zatím bludným výkladem jeho symbolů stal se mimoděk i jeho hlas novým pokušením, svádějícím národ znova na ony hřbitovy.

I Wyspiański hlásal ovšem zmrtvýchvstání národa, jako romantikové; kdežto však tito činili tak na základě historiosofie, W. opíral se o biologii. Toť základní myšlenka jeho „Akropole“ (1904). Národ vstane z mrtvých, tak jako příroda na jaře. Zmrtvýchvstání jest přírodním zákonem. Jde toliko o to, abychom udrželi své biologické bytí a svou zemi. Na stráži toho má státi nová poesie. Tento názor pak doplňuje idea „Noci listopadové“ (1904) i „Achilleidy“ (1903), že ozbrojená povstání jen vinou krve zatěžují účastníky, ale neuspíší dne svobody.

V posledních dobách života zabýval se W. nejčastěji otázkou smrti. Vžil se do starých náboženských názorů řeckých a zvláště na nauce o palingenesi vybudoval celou trilogii o Odysseovi, z níž se zachovala jen poslední část „Návrat Odysseův“ (1907), umě-

lecky nejdokonalejší dílo W., ale svým obsahem nám cizí.

Zemřel ve věku 38 let, když pověděl národu, co myslí o jeho budoucnosti: vytrvati, žíti, brániti domácího prahu i rodné půdy — a vzkříšení státu přijde samo, jako sama přichází po zimě vesna. „Obrat od politického romantismu k politice vytrvání“, jenž u většiny národa dokonal se teprve za nynější světové války, vybojoval si Wyspiański před patnácti lety. Tehdy nebylo mu rozuměno . . .“

*

Nové literární středisko polské vzniklo v Poznani, kde založeno minulého roku velké vydavatelské družstvo „Ostoja“ („Útočiště“). Družstvo začalo hned vydávati knihy i literárně umělecký a kulturní dvoutýdeník „Zdrój“. Předběžná reklama vyvolala značný boj proti St. Przybyszewskému, jenž nový podnik uvedl svou přednáškou o poznaňském divadle a jehož dílo „Szlakiem duszy polskiej“ bylo jednou z prvních knih vydaných družstvem. Boj vedli jednak jeho literární odpůrci (M. Wierzbiński, G. N. Szuman), jednak konservativní a katolické kruhy z důvodů náboženských a mravních. Proto Przybyszewski ustoupil a prohlásil slavnostně hned v 1. čísle „Zdroje,“ že nechce míti ani nejmenšího podílu v časopise, ba žádal kritiků a referentů, by budoucně úplně pomíjeli jeho jména. Vydavatelem, redaktorem i illustratorem „Zdroje“ jest J. Hulewicz, příspěvky pak uveřejnila tu již řada nejlepších současných jmen: Berent, Dębicki, Jabłonowski, Kasprowicz, Lorentowicz, Lemański, Matuszewski, Oppman, Orkan, Porębowicz, Przesmycki-Miriam, Reymont, Tetmajer, Żeromski a j.

V uměleckém programu 1. svazku obrací se redakce proti výtkám, činěným v předcházejícím boji hlavně katolickými listy, že by nový časopis byl proti náboženství, a praví: „Cesta k nejušlechtilejším pravdám, k nejrozlehlejším cílům, k pochopení Zásvětí vede Uměním, a té cesty užíval sám Bůh, Ježíš Kristus, v nesrovnatelných ve své božské kráse podobenstvích“. „Uměním pro nás je to jediné nedělitelné, co nás nepřetržitelným poutem váže se světem neviditelným, co spojuje sferu nižší, empirickou, se sferou mimosvětovou, s „jasnozřením“ všeliké nadhodnoty životní, ve které život teprve nabývá skutečného obsahu, a člověk v celé své nerozdělitelné sfeře, v jaké žije, ve všech svých rozměrech sám sobě se zjevuje . . . Tomuto umění jest věnován náš časopis, umění, kterým zjevuje se člověk a jeho život v celé plnosti, v celé, žádnými hranicemi neomezené nesmírnosti, Umění-Pravdě“.

V tomto programu ozývají se zřejmě umělecké názory Przybyszewského, jenž napsal svého času v knize „Na drogach duszy“: „Umění je tvorbou života, duše ve všech jejích projevech, neodvisle od toho, jsou-li dobré nebo zlé, ošklivé či krásné“. A letošího roku konečně objevil se ve „Zdroji“ i Przybyszewski sám přes své loňské slavnostní prohlášení a s mocným rozmachem slova i fantasie šíří tu své názory umělecké, společenské i náboženské. Zvláště tyto poslední jsou jako vždy hodně zmateny. Jasně vyznává svou víru

v jakousi panteistickou metempsychosi: „Má duše inkarnací ve stále vyšších životech tak dlouho bude se zdokonalovati, dokud nebude hodna slíti se s Bohem, z něhož vyšla“.

Ve stati o poměru umělce k náboženství jsou zajímavá slova: „Není umělce — skutečného umělce —, ať se nazývá Dante či Shakespeare, Byron či Flaubert, Goethe či Mickiewicz nebo Słowacki, nebo také Kasprowicz, Żeromski či Wyspiański — který by nemohl předčítati svého díla před Kristem. A také pisatel těchto slov nezažil nikdy tak hlubokého, dřeň kostí pronikajícího dojmu, jako když přišel k němu důstojný kněz-asketa a řekl mu: Děkuji vám, pane — od té, co jsem poznal vaše dílo, zcela jinak slyším zpovědi — počínám poznávati člověka“.

Pokud se týká prvních slov, byl na př. sám jmenovaný tam Słowacki mnohem skromnější. Píšeť výslovně své matce r. 1845: „Nejhroznější to kritika mých básní, že všude žvatlají o sobě... Stydím se za mnoho melancholií byronských, bojím se, aby nenakazily jiných... Jedině s tonem Evangelia můžeme srovnávati své útvory, abychom poznali jejich cenu. Před Kristem nesměl bych přednášeti se zápalem ani „Švýcarska“ ani jiných osobních básní...“

Dobrou stránkou „Zdroje“ jest, že si již od počátku všímá české literatury a přináší z ní také překlady — zatím jen z díla Jiřího Karáska ze Lvovic. Básník Witold Bunikiewicz, překladatel Březinův, otiskl tu překlad Karáskových básní „Ostrov vyhnanců“, „Alkibiades“ a „Kurtyzana Tryfajna“, pak obsáhlou studii o jeho osobnosti a díle. Paní Marya Bunikiewiczowa přeložila tu novelu „Genendu“. Karásek sám pak napsal pro „Zdroj“ původní článek „Básník a svět“.

K nečetným polským překladatelům z češtiny připojil se letos také mladý básník a dramatický spisovatel Maciej Szukiewicz, který v denních listech po částech otiskuje překlad Čechových „Písní otroka“, pro městské divadlo krakovské pak přeložil Jiráskovu „Lucernu“. *M.*

*

Roudnický archivář Václav Chaloupecký ve spisku Česká rebelie na Podřipsku (1619—1621) ukazuje, že odboj předbělohorský je dílem českého severu, protestantského Pojizeří, naproti katolickému Polabí, které snažilo se zachovati zemi katolictví a dynastii. Pozadím náboženské myšlenky byla socialní: sedláci chtěli se zbaviti poddanství, chudí rytíři zmocniti se katolických statků.

Přední strůjcové odboje byli stejně vrchnostmi jako katoličtí odpůrci: i oni v každém hnutí selském proti poddanství viděli „anarchii“, odboj tedy nikterak nesměřoval ke svobodě poddaných.

Zajímavo jest, kterak spisovatel, jenž katolické straně ničím nenadržuje, nucen vydati svědectví pravdě o původcích konfiskací. „Je v tom jistě kus ironie osudu, praví, že s konfiskacemi statků politicko-náboženských odpůrců a s vypovídáním jich ze země začali právě protestantští stavové, titíž stavové, kteří r. 1911 vynutili si na

císaři zákon, že pro politická provinění nikdo ztrátou statků trestán býti nemá. Velmi často ukazuje se na to, že i císařští statky účastníků povstání, pokud se jich zmocnili, rozdávali a vůbec začali s konfiskacemi. Neprávem. Mravně zajisté zákon z r. 1611 nevázal císaře, jemuž byl vnucen, jako ty, kteří jej na císaři vynutili. A kdyby i priorita konfiskací zůstala císařským, stavové čeští byli první, kteří své jinak smýšlející spoluobyvatele ze země vypovídali a vyháněli. Prvními emigranty v této době byli páni katoličtí.

Co do národnostní stránky, jak se té doby měnila v Čechách, píše prof. Pekař (Nár Pol. 25. kv. 1918) poukázav na to, že Lutherova reformace vedla k přátelství českoněmeckému: „Méně je známo, jak nebezpečnou germanisaci zevně měl tento obrat v zápětí: počalo se německé stěhování do Čech, a to se všech stran . . . Byla to drobná šlechta i měšťané, hlavně však měšťané a řemeslníci. A brzo začalo se stěhování německých sedláků do Čech, zejména v posledním padesátiletí před r. 1618: poznali jsme, jak zněmčena byla Praha, jak poněmčily se Teplice, Ústí n. L., Most, Stříbro . . . A spolu s poněmčováním měst šlo v neméně povážlivém rozsahu poněmčování venkova . . . Od 13. století, od doby velké kolonisace německé na východě nebylo tak silného přílivu německého živlu do naší země jako v letech 1540—1618, tedy v době, kdy vláda i správa království byla v rukou ryze českých“.

To zní poněkud jinak než dojemné naříkání na př. p. Slaměníkovo nad neochotou českých katolíků přidati se k německým lutheránům (srv. zde str. 506.) Uvedená slova Pekařova praví celkem totéž, co jsme řekli tam: lutheranismus poněmčoval, a že se Čechy tehda neponěmčily ještě více, za to dlužno děkovati katolictví v českém národě.

A ještě příklad, vlastně dva. V tyto vítězné dny (8. listopadu) vzpomínáno Bílé hory, kde 8. listop. 1620 poraženo ne sice české vojsko, neboť vojsko, které bojovalo za kalvinského zimního krále, cizince Fridricha z Falce, nebylo české, nýbrž najaté z ciziny a vedené od Krist. z Anhaltu, Hohenlohe, Thurna, Streifa a podobných „vlastenců“ — ale odbojní stavové, za něž pak trpěla česká země. Poddaný a stavy zotročený městský a selský lid se boje nesúčastnil, žoldnéři v čas utekli, jen Moravané vytrvali a pobiti.

To je pravda o Bílé hoře. Vítězstvím Fridrichovým a jeho německých trabantů byl by zvítězil protestantismus, ale i němectví bylo by zvítězilo ještě důkladněji, a rychleji by bylo postupovalo než postupovalo za t. ř. protireformace, která hájíc katolictví přece byla nucena počítati s českým živlem a jazykem.

Druhý příklad připomíná barbarské povalení sochy P. Marie na Staroměstském náměstí v Praze (3. listop.) prý od žižkovských národních socialistů. Po léta štváno proti tomuto pomníku českého vítězství nad Švedy, pod záminkou, že to pomník „české“ porážky na Bílé hoře, ačkoli pomník zřízen teprve r. 1650 a — mimochodem řečeno — byl nejpěknějším

barokním pomníkem v Čechách. Barbarský kousek byl dobře a netajeně připravován. Upozorněn na to i Národní výbor. Nechceme se o této národní ostudě šířiti, aby se neřeklo, že novému českému státu přiděláváme nesnází, jichž má a bude míti jinak víc než dosť, ale stihlo by české katolíky zasloužené opovržení, kdyby v zájmu nesvaté svornosti a předstírané svobody proti takovému vandalismu a proti překrucovačům dějinné pravdy se nebyli ozvali. A toto opovržení platí už nyní těm tichošlápkům z našich řad, kteří místo co by pomahali budovati snesitelnou budoucnost, střílejí z pohodlného úkrytu do našich zád.

*

Před padesáti lety pravil Palacký, že „v dějezpytu českém naskytuje se mezer a nedostatků množství nesčíselné: kamkoli přihlédneme, v každé stránce a v každém oboru pohřešujeme světla i jistoty“. Vybízel tedy „sbírati všechny ještě pozůstalé písemné památky úsilí a práce ducha českého, zvláště na poli bohoslovném v XV. a XVI. stol.“

Od té doby velmi mnoho vykonáno, avšak ještě daleko ne tolik, abychom mohli říci, že již nepohřešujeme v české minulosti světla ani jistoty.

Vážní světoví vědcové s nevolí obracejí se proti žurnalismu ve vědě, zvláště dějezpytné, a to v učebnách universitních i v písemnictvu. Žurnalismus přirozeně se snaží čtenáře celkově orientovati a jest proto synthetický. Nemoha se pak opříti o dostatečný rozbor podrobností, o analysi, fantasiruje, vymýšlí a bájí — pronášeje úsudky, které jsou „definitivní“. H. Bahr napsal, že je také spisovatel-„diurnista“, der jede Stunde, bevor sie noch trocken geworden ist, mit Ewigkeit bekränzt.

Tak zkresleny předstupují české dějiny v kritických dobách husitismu, protestantismu, osvícenství) před zraky nynějšího, věci neznalého čtenáře. Co řečeno o Hájkově kritikovi, že „mentiendi finem fecit“, ještě daleko není pravda ani teď, právě pro povrchní zálibu v žurnalismu jak u spisovatelstva tak u čtenářstva. Čísti listiny, doklady, to nebaví. Ale s úsudkem chce býti každý snadno a rychle hotov. Není proto divu, že místo dorozumění přibývá invektiv a polemik, jimiž se minulosti křivdí a přítomnosti pravda zatemňuje. Módní expressionismus, hodnotící osobní názor na úkor jen pracně dosažitelné pravdy, není vědecky plodnou methodou, třebas nesoudné obecenstvo oslňoval a uchvacoval. Jen z ruky pilné naděje kvitne! A k této pilné práci i čtenářstvo svym zájmem může a má býti nápomocno.

Vychovatelský.

Ze soukromého paedopsychologického ústavu Josefa Křičky a Ferd. Krcha v Praze vydán spis Dítě a hudba. Ref. J. Novák v Hudební revue (1918, č. 1.) chvále mnoho dobrých stránek spisu vytýká, že neprávem staví se mimo dnešní školu, která ač postižena mnohými chybami přece i co do hudby může u dětí nejvíce vykonati. Obrací se dále proti přeceňování samočinnosti dětské ve skládání hudebním. „Stavěti výhradně na výtvoru dětském bylo by povážlivo“.

Spisovatelé vycházejíce správně z písně lidové dávají přednost měkké tónině písní moravských a slovenských, naproti čemuž N. správně dí, že dětem molová píseň jest málo sympatická. (Totéž možno říci o prostém lidu celkem).

Pro dětské písně umělé mají spisovatelé za nejlepšího skladatele zase dítě, ač hudební skladatelé pro dítě také psáti mohou. N. praví: „Šťastně už odbyli jsme fikci dítěte-spisovatele ve volném slohu, přítomně potýkáme se s dítětem-výtvarníkem a do budoucna vyrůstá nám dítě-skladatel... Léta a léta máme volný sloh, ale o zvýšení úrovně stylistické nikde ani vidu ani slechu. Podobně v kreslení se mnoho a mnoho namluvilo, ale mezi mládeží, která všechny ty experimenty už prodělala, nezříme žádné zvláštní záliby, ba ani zvláštního pochopení v umění. A tak bude i v hudbě . . . Žádati to, v čem se projevuje vyslovený talent, na každém dítěti, jest požadavek nemírný, a umění možno učiti chápat zas jen na skutečném uměleckém výtvoru. To co však tvoří děti, není uměním“.

*

Psychologii dělnického dítěte zkoumá učitel H. Kautz v knize „Um die Seele des Industriekindes“ (Donauwörth 1918), z níž delší část otiskuje revue „Pharus“ (1918, č. 9.) Duše dělnického dítka jest tak rozdílná od duše dítěte městského a venkovského, že zdá se učiteli jakoby novou, neznámou zemí. Příčinou jest již jiná tělesná soustava: mládež průmyslových dělníků je skoro bez výjimky bídněji vyvinuta než dorost lépe postaveného stavu občanského. Stačí podívati se třebas do první třídy dělnického předměstí, abychom poznali tělesnou i zdravotní zaostalost těchto dětí již naproti dětem městským. Úzké tváře, hluboké kruhy kolem očí, příliš vysoká čela, znetvořené lebky, špatně rostlé páteře. ruce a nohy vyschlé jako hulky — všechno to známky tělesného úpadku.

Spisovatel popisuje různé typy dělnických dětí: nejméně je zastoupen typ aktivní, mnohem častěji passivní, velmi často také patologický. Mimo školu jeví se děti tohoto typu jako skutečně zlé. Možno u nich pozorovati všechny chyby hrubých uličníků: bijí, rvou se, ničí, trápí zvířata, kradou . . . Často se zdá, jako by veškera duševní síla těchto anormálních žáků změnila se v čistě fysickou a sna-

žila se násilím rozvíjeti. Někdy podaří se trpělivému učiteli probuditi „dřímající duši“, uhoditi v ní na pravou strunu, ale nejčastěji brzy narazí zase na mrtvý bod, kde zkrátka přestává už všechno.

Výrazu „dřímající duše“ možno však užíti nejen o typu patologickém, ale o dělnickém dítěti vůbec. Nelze zapříti, že dělnické dítě zůstává i ve svém duševním rozvoji za dítětem jiných stavů. Co v takové předměstské třídě jest nejvíce nápadno, je všeobecný nedostatek obrazivosti. Dítě tu nezná skoro pohádkových snů. Jeho celé domácí prostředí je naplněno jen chladným smyslem pro přítomnost a skutečnost. Nezná důvěrných hodinek v babiččině teplé světničce . . . Malý proletář také ovšem někdy sní, ale o tom, jak bude později, až si vydělá hodně peněz. A do těchto snů vtírá se již dech cigaret a alkoholu. Děvče zase strojí pěkně svou loutku a pak sebe. Hry jejich jsou hmotné, nevyplynulé z obrazivosti. Ničit, rvát se, vyhrávat — toť jejich živel.

S nedostatkem obrazivosti jde tu pak současně nedostatečný rozvoj citového člověka, zaviněný ovšem také vadným a nedostatečným domácím výchovem. Škola musí těmto dětem teprve otevírati říši krásného, ušlechtilého a dobrého. Nemají skoro smyslu pro přírodu. Co jest jim hvězda, květina, motýl! Hluk jejich toukací harmoniky nebo nějakého fonografu má pro ně větší cenu než ptačí zpěv. Chytati žáby a mouchy, pleniti zahrady a pole, šlapati a trhati květy, vybírati hnízda ptáčkům: to jest jim nejmilejší činností v přírodě.

Ještě zřetelněji jeví se tento úpadek v rozvoji citu mravního a náboženského. Silný egoistický návyk smazal jemné písmo svědomí. Opláceti, mstíti se rozumí se samo sebou. Děti přijímají zásady rodičův i o krádeži a lži. Ve věcech náboženských jsou duše těchto dětí nesmírně chudobné a ubohé. Když vstupují do školy, nevědí nic o Bohu, o nebi, o duši, o andělu strážném atd.

Naopak jsou u dělnického dítka silně vyvinuty jiné city: sebeáska a ctižádost, k nimž je pudí tvrdé životní podmínky, pak závist, jepřejnost a odpor proti veškeré autoritě, jež vypěstilo zase celé domácí ovzduší. Leckdy ukazují se také ukryté v duši silné schopnosti, energie, vytrvalost a tuhá houževnatost, zvláště když se podaří učiteli šťastně ne probuditi a účelně vésti.

Také psychologie myšlení, představ u dělnických dětí jest rozdílná od dětí městských. Život průmyslových dělníků jest vlastně smíšením života venkovského a prvků velkoměstských, což působí bezprostředně na představivost dětí. A k tomu přistupuje, že mnohé předměstské děti přicházejí ze zcela jiných krajin, přinášejí si tedy zcela jiné představy o životě venku a doma, jak možno jasně zjistiti pokusy.

Proto je chyba, že školy dělnických předměstí posuzují se dle schematu škol městských. Mezi oběma je základní rozdíl, jenž vyžaduje také svého zvláštního postupu při výchovu a vyučování i při posuzování výsledků. *M.*

*

Ku zřízení hlavní školy v Telči 1775. (Č. d.) Gesetze für die Schüler der Teltscher Haupt-Schule.

Vorerinnerung. Diese Gesetze müssen in jedweder Haupt-Schule beobachtet werden, sie müssen von denen Lehrern der Jugend nicht nur vorgelesen, sondern auch erkläret und die Schüler darüber befraget werden. Die erste Stunde jedes Monats hat der Lehrer zum Vortrage dieser Gesetze um so mehr anzuwenden, als ohnehin Regeln der Sittsamkeit erfolgen, welche auch in der ersten Stunde des Monats denen Schülern beyzubringen und zu erklähren seyn werden. Da aber in jeden Schulkurse nur 5 Monathe, diese Gesetze aber in 6 Abschnitte getheilet sind, so hat der Lehrer den 5ten und 6ten Abschnitt zusammen zu nemmen und in einer Stunde vorzutragen.

I. Abschnitt.

Wie sich die Schüler gegen Gott und in der Kirche verhalten sollen.

Man hat eine kindliche Furcht gegen Gott, wenn man sich sorgfältig hütet nichts zu denken, zu verlangen, zu thun und zu lassen, was Gott misfällig ist. Diese innerliche Gedancken müssen durch aüsserliche Zeichen und Handlungen an den Tag geleget werden.

Die Kirche ist der Ort, wo die Christen zusammenkommen, um ihre Unterwerfung und Abhängigkeit vor Gott zu bezeügen, dessen Weisheit, Güte und Barmherzigkeit zu preißen, für die empfangenen Gnaden zu dancken, Vergebung der begangenen Sünden zu suchen, ihre Bedürfnisse vorzutragen und von ihme die nöthige Gnaden zu erbitten. Von daher müssen alle Schüler:

1mo. Die eigentliche Bestimmung dieses heiligen Orts kennen und daran sich erinneren, so oft sie dahin kommen. Ihre Andacht und Sittsamkeit soll jederman in die Augen fallen. Ihr Bezeügen muß zu erkennen geben, daß sie die wahren Bergriffe von dem Hauße Gottes haben

2do. In der Ordnung, welche ihnen ist angewiesen worden, sollen sie in die Kirche langsam, sittsam ohne mit einander zu schwäzen, dann auf denen angewiesenen Plätzen mit Anstand knien.

3tio. Die frömmsten, gesittesten und fleißigsten Kinder, sie mögen aus dieser oder jener Klasse seyn, wird der Lehrer allemal an nächsten bey sich haben, um ihnen dardurch ein Zeichen seiner Achtung, den übrigen Schülern aber ein Trieb zur Nacheifer und Nachammung zu geben.

4to. Die zerstreüeten und jene, die sich sonst oft unerbietig bezeüget haben, muß der Lehrer von dahero auch nahe bey sich haben, um sie zu beobachten und durch seine Aufmerksamkeit in gehörigen Schrancken zu halten.

5to. Alle müssen sich ehrerbietig, andächtig bezeigen, ihr Herz zu Gott erheben, ihn anbethen, dann für die tägliche Wohlthaten von Herzen danken.

6to. Ihre Bedürfnisse und Anliegen müssen sie mit kindlichen Vertrauen vortragen, von seiner Gütte sich erbitten, dessen sie benöthiget sind, aber auch dessen heiligen Willen verehren, wenn es Gott nicht gefällig ist, sie zu erhören.

7mo. Für ihre Landes Obrigkeit, für die Wohlfarth des Vatterlandes, für das beste der katholischen Kirche, für ihr eigenes und das Wohl ihrer Eltern und Verwandten, ja aller Menschen, besonders für Unglückliche haben sie zu betten, noch minder jene auszuschlüssen, welche sie beleidiget haben, und wenn sie das lezte thun, sich zu erinneren, daß auch der Erlöser am Kreuze für seine Mörder gebetten habe; auch müssen sie in ihren Gebethe der Verstorbenen eingedenck seyn.

8vo. Schüler, welche lesen können, sollen mit einem Gebethbuche versehen seyn, auch sowie es sich gehöret, dessen bedienen, hiemit eben das denken, verlangen und bitten, was der Innhalt des in dem Buche befindlichen Gebethes mit sich bringt. Grössere Schüler haben sich auch anzugewöhnen, mit eigenen Worten ihr Anliegen Gott vorzustellen und ihr Herz gegen Gott auszuschütten.

9no. Besonders sollen Schüler in der Kirche auf das aufmerksam seyn, was während der heiligen Meß auf dem Altare geschiehet, sie sollen dessen eingedenck seyn, was von diesen allerheiligsten Opfer in ihren Katechismen stehet, und vornämlich des Bluts sich erinneren, welches Christus an Kreüze vergossen hat, um die Menschen mit Gott auszusöhnen, dann für deren Sünden genug zuthun, sie sollen daraus die Abscheülichkeit der Sünden ermessen, dafür Jesus so schmerzlich gebüsset hat, und die große Liebe recht hoch schätzen, die ihn für die Menschen zu leiden bewogen hat.

10mo. Die Schüler, welche das 9te Jahr zurückgeleget haben, sollen nach der Bestimmung des Vorstehers alle zween Monathe einmal oder wenigstens in den Quatemberzeiten, folglich des Jahr 4mal, ohne die österliche Zeit zu rechnen, beichten und eben so oft das Sakrament des Altars empfangen: wenn dieß geschiehet, sollen die Kinder zuvor ihre Eltern und Vorgesezte wegen begangenen Fehlern, besonders wegen dem Ungehorsame um Vergebung bitten und Besserung versprechen.

11mo. Der Katechet ist schuldig, sie in der Schule öffentlich dazu zu bereiten, in dem er ihnen das, was zum würdigen Empfang beider heiligen Sakramenten gehöret, in einer Vorbereitungs Lektion vorsaget und darauf die Gewissenserforschung kommen läßt, mit ihnen Reue und Leide erwecket und ein Gebethe vorbethet, so sich vor der Beichte schicket; er führet sie paarweise in die Kirche, wo sie, wenn sie sich ihme anvertrauen wollen, ihm selbst oder den Geistlichen, welchen er deßhalben einzuladen hat, beichten. Sie verrichten hierauf jeder für sich in der Stille die auferlegte Buße, wenn solche in Gebethen bestehet, und bereiten sich eben also zu der heiligen Kommunion. Diese empfangen sie unter der heiligen Messe, welche der Katechet zu lesen hat, aus dessen Händen, sie verrichten ihre Danck-sagungs Gebeth, und werden in die Schule zurückgeführet, wo ihnen der Katechet eine kleine Anrede hält, dadurch er sie zur Beharrlichkeit in der Gnade Gottes, zur Sorgfalt, sich von Sünden zu hüten und einen christlichen Lebenswandel zu führen ermahnet. (P. d.)

Hospodářsko-socialní.

Hospodářský rozmach Islandu. Novějšími výzkumy zjištěno na Islandu množství užitečných kovů i upotřebitelných vodních sil, jichž rozumné užití přinese zemi značný prospěch. Dle zpráv časopisu „Geographische Zeitschrift“ utvořila se norskoislandská společnost „Titan“ se sídlem v Christianii, jejíž členy jsou většinou Islanďané. Kapitál jest většinou norský. Společnost tato chce především využitkovati vodní sílu největší řeky islandské, přes 200 km dlouhé, zvané Thjorsaa, na šesti větších spádech. Počítá se, že se tím získá milion koňských sil. To má býti základem islandského velkoprumyslu, jenž má začíti napřed dobýváním salnytru ze vzduchu, pak se mají zříditi doly zinkové. Město Reykjavik i s okolím bude elektricky osvětleno a postaví se elektrická dráha. Dánská firma chce tam dovážeti kanadské obilí, tam je mleti a mouku dovážeti do Evropy.

*

Elektrisace italských státních drah. Dle údajů „Tribuny“ bylo do polovice roku 1917 454 km italských státních drah zařízeno pro elektrický pohon. Další plány zavésti na drahách státních pohon elektrický týkají se zvláště silně používaných tratí, projíždějících Apeniny na příč. Jsou to zvláště dráhy: Porettská, nové rychlíkové spojení Florencie s Boloní, trati: Řím—Castellamare—Adriatico, Neapol—Foggia, Ovada—Janov a Ventimiglia—Cuneo. Zbývá dále ještě elektrisace hlavní trati z Modane do Janova, kde na dvou částích: z Modane do Bussolena a z Ronco do Janova již elektrické vlaky jezdí, na části z Bussolena do Ronco jsou již přípravné práce provedeny. Též rychlíkové spojení z Neapole do Říma bude elektrické.

*

Mužstvo anglických lodí obchodních. Doplňování lodních posádek na anglických lodích obchodních námořníky a topiči působí poslední dobou veliké potíže, protože tito zřízenci mají v podnicích průmyslových dosti skvěle placeného zaměstnání a kromě toho nemají chuti vydávati se v nebezpečí, s jakým je spojena plavba v „uzavřeném území“. Proto není ani dovoleno mužstvu lodí neutrálních v přístavech anglických vystoupiti z lodí, aby nebylo třeba za ty, kteří by se na loď nevrátili, hledati náhrady a po případě odkládati hodinu odjezdu.

Naproti tomu je důstojníkům obchodního námořnictva, jež je svým vzděláním upoutáno na své povolání, pro velké ztráty lodní těžko najíti zaměstnání, tak že zůstávají dlouhou dobu bez výdělku.

*

Olejový motor v námořnictvu. Již před válkou se začalo při plavbě používati olejového motoru jako vhodného výrobce síly. V Rakousku se mu zvláště pro nedostatek oleje nemohlo za války věnovati dosti pozornosti, za to v cizině činí jeho rozšíření značné

pokroky. V Dánsku na př. jsou již celá obchodní loďstva opatřena olejovými motory. Výhody jsou tyto:

1. parní kotel je zbytečný,
2. značně menší váha než u stroje parního,
3. menší posádka, protože netřeba topičů,
4. možno se zásobiti na mnohem delší plavbu (pro stejnou vzdálenost stačí o čtvrtinu až třetinu méně paliva),
5. rychlejší a čistější nakládání paliva,
6. motor je každou chvíli hotov k činné práci.

Z toho lze souditi, že zvláště u obchodního námořnictva parní stroje asi brzy budou vyloučeny.

*

Letecká stanice v Olomouci. Na neřetínském cvičišti u Olomouce zřídí se v nejbližší době stanice pro leteckou poštu z Vídně do Lvova. Řád letecké pošty bude prý ustanoven takto: Odlet z Vídně (u Ošprů) ve 4 h. 30 m. ráno, příchod do Olomouce 6 h. ráno, odlet v 6 h 30 m., příchod do Krakova v 8 h. 30 m., odlet v 9 h., příchod do Lvova v 11 h. 30 m. dopoledne. Nazpět ze Lvova v 10 h. dopoledne, do Krakova v 12 h. 30 m., z Krakova v 1 h. 30 m., do Olomouce ve 3 h., z Olomouce ve 3 h. 30 m., do Vídně v 5 h. odpol.

Dosavadní pokusy s leteckou poštou z Vídně do Kijeva smutně ztroskotaly po několikerém neštěstí. Velkou ctí pro rakouskou dovednost nebyly.

*

Několik významných dat o počtu duchovenstva řeholního a světského, jakož i stavu církevního majetku za Josefa II na Moravě a ve Slezsku r. 1784 obsahuje společná přednáška dvorní komory účetní ze dne 25. června 1784 uložená v c. k. domácím, dvorním a státním archivu pod číslem 2416 z r. 1784. Neváháme ji proto zde podati v doslovném znění:

Gemeinschaftlicher Vortrag der Hofrechenkammer und geistlichen Hofkommission von 25. Juni 1784.

Womittelst das Hauptabellenwerk über den Personal- und Vermögens Stand der Geistlichkeit von Marggrafthume Mähren und Herzogthume Schlesien vorgelegt wird.

Die Stellen bemerken gleich Anfangs, daß das Individuale der Vermögens und Stiftungsfassionen, worauf sich dieses Tabellenwerk gründet, die von Mähren und Schlesien vermuthete Zahl sehr beträchtlich überstiegen habe, nachdem hieran 6220 eingelangt seyen. Die Zahl des Cleri regularis bestehet in folgenden Individuen:

An Mendikanten in Mähren 874, in Schlesien 128, zusammen 1002, worunter 239 Layenbrüder sind.

In Klöstern ohne Sammlung befinden sich in Mähren 614, in Schlesien 23, zusammen 637, die 22 Layenbrüder unter sich zählen. Die Zahl der Mönche beträgt demnach in beeden Ländern 1639.

Der Clerus saecularis beläuft sich auf 1301, in Schlesien auf 225, zusammen auf 1526 Individua.

Der ganze effective Stand der mährischen Geistlichkeit bestehet demnach in Mähren in 2960, in Schlesien im 388, zusammen in 3348 Köpfen; und wenn die pensionirten Exjesuiten mit 85, und die Individuen der aufgehobenen Klöster mit 254 noch dazu gerechnet werden, so macht das Totale 3687 Köpfe aus; woran aber die studirende Jugend noch fehlet, weil die Buchhalterey vom Zustande des Ollmützer Seminariums nicht unterrichtet gewesen ist.

Der Vermögenstand der sämtlichen Geistlichkeit, der Kirchen, Kapellen und Bruderschaften wird bey Mähren und Schlesien folgendermaßen aufgeführt:

Die Einkünfte der Weltgeistlichkeit belaufen sich in Mähren auf 719.526 fr., in Schlesien auf 92.714 fr., zusammen auf 812.240 fr.

Jene der Ordensgeistlichen in Mähren auf 511.340 fr., in Schlesien auf 25.891 fr., zusammen auf 537.231 fr.

Jener der Stiftungen in Mähren auf 233.559 fr., in Schlesien auf 41.082 fr., zusammen auf 274.641 fr. Mithin bestehet die Summe aller noch in den Händen der Geistlichkeit in Mähren und Schlesien befindlichen Einkünfte in 1,624.112 fr.

Wenn nun hiezu die Einkünfte des Religionsfonds von den aufgehobenen Klöstern für Mähren und Schlesien mit 125.607 noch gerechnet werden, so zeigt sich die ganze Erträgnis des geistlichen Vermögens in Mähren und Schlesien mit 1,749.719 fr., die nur zu 5 pr. Cto gerechnet einen Kapitals Werth von 34,994.380 fr. ausmachen. Wird zu dieser Summe das auch zu 5pto berechnete Kapital des geistlichen Vermögens in Nieder Österreich mit 55,234.200 und jenes in Österreich ob der Enns mit 24,810.960 zugeschlagen, so entstehe ein Kapitals Werth von 115,039.540 fr., der bisher nur in den 4 Ländern unter und ob der Enns, Mähren und Schlesien in toden Händen gewesen sey.

Hievon komme zwar die Sammlung, die in Nieder Oesterreich auf 94.705 fr., im Lande ob der Enns mit 22.598 fr., in Mähren und Schlesien mit 62.545 fatiret worden, mithin zusammen mit 179.828 fr., folglich ein Kapital à 5 p Cto von 3,596.560 fr. abzuschlagen.

Wenn aber erwogen werde, daß dieses Vermögen sich nur auf die willkürlichen Fassionen gründe, auch nur zu 5 p Cto berechnet sey, so lasse sich nach Meinung der Stellen mit Grunde schlüssen, daß das geistliche Vermögen an Kapitalien und Realitäten in diesen 4 Ländern die sicheren Einkünfte zu 4 und die unsicheren zu 5, mithin in Durchschnitte zu $4^1/_2$ p Cto berechnet zwischen 120 und 130 Millionen angenommen werden könne.

Ferners hat die Buchhalterey den Entwurf verfaßt, wie hoch beylaüfig die ganze neue Einrichtung der Seelsorge in Mähren und Schlesien nach dem Antrage der Geistlichen Hofkommission zu stehen kommen, und wieviel davon mit eigenen Einkünften, mit Stiftungen, und aus dem Religions Fond zu bedecken seyn werde.

Die Stellen führen davon folgendes Resultat auf:

1. Die Zahl der neuen Seelsorger bestehet aus 77 neuen Pfarren à 400 fr., aus 134 Lokalkaplänen à 300 fr. und aus 65 Kooperatoren à 200 fr. mithin aus 276 Geistlichen, deren Unterhalt im Ganzen auf 84.000 zu stehen kömmt.

2do. Die Unterhaltung von 247 Kapuzinern und 254 Franziskanern, in allen 501 Personen à 200 fr. fordert 100.200 fr.

3to. Die Pensionen zu Unterhaltung der Geistlichen von den aufgehobenen Klöstern à 300 fr. beträgt 48.600 fr.

4to. Die Unterhaltung der aufzuheben angetragenen Mendikanten der 2ten Klasse von 186 Köpfen à 200 fr. fordert 37.200 fr. Die ganze Erfordernis wird also ausgewiesen mit 270.000 fr.

Die Bedeckung wird folgendemaßen hergestellet:

1mo. Zur Seelsorge werden 42 Personen angetragen, die ihre Bedeckung aus den Stiftern mitbringen, folglich die Erfordernis vermindern um 13.400 fr.

2do. Ingleichen werden 60 Cooperatores aus den pensionirten Mendikanten genommen, deren Pension dadurch in Ersparung fällt mit 12.000 fr.

3tio. Durch Verwendung von 70 Geistlichen aus den aufgehobenen Stiftern wird dem Religionsfond ersparet 21.000 fr.

4to. Die sicheren Einkünfte der Kapuziner und Franziskaner betragen 7505 fr.

5to. Die Einkünfte der aufzuheben angetragenen 6 Stifter werfen nach den Fassionen jährlich eine Summe ab von 109.917 fr.

6to. Die fatirten Einkünfte der aufzuhebenden 11 Mendikanten Klöster 2dae Classis betragen 46.897 fr.

7mo. Das Interesse der Stiftungskapitalien dieser Klöster per 92.066 fr. 55 k. à 4 pr. Cto 3.682 fr. 46 k.

8o. Der jährliche Überschuß aus dem Religionsfond dürfte betragen 36.000 fr.

Summe der Bedeckung 249.901 fr. 46 k., wonach sich also ein Abgang von 20·098 fr. 14 kr. zeige, um obbemerkte Erfordernis per 270.000 fr. zu bedecken. (O. p.)

Politický a vojenský.

Světodějné události valí se přes pevninu evropskou měníce zatím zevnější strukturu státu, kdežto od pravidelného zakončení války (porážka jedné strany nebo nerozhodná válka se smírným dorozuměním, jak je chtěl papež Benedikt XV) očekáván především přerod vniterný.

Pro nás nejdůležitější jest obnovená samostatnost československého státu, prohlášená Národním výborem 28. října 1918, jíž m. j. spojeno, co přes tisíc let bylo rozděleno, Slovensko se zeměmi koruny české. Scházejí ještě odloučené části v pruském Slezsku (Moravci) a v Kladsku. O Lužicích možno-li i jen sníti?

(Mimochodem budiž tu podotčeno, že úvodní stať tohoto čísla, o demokracii, byla vytištěna již před těmito událostmi. Měniti v ní netřeba sice ani věty, ale bylo by se něco přidalo na uvítanou.)

Jinak nemožno tu ani jen po kronikářsku zaznamenati všech změn, jež poslední týdny přinesly. Bouřlivý rok 1848 byl idyllickou operettou proti letošímu, jenž ostatně i sám až do října plynul jaksi válečně normálně až mraky shlukly se k výbuchu bouře.

Válka skončena podle starých pojmů vlastně neválečně: na žádném bojišti nesvedena rozhodná vítězná bitva, obrat přiveden nedostatkem zásobování, čilou agitací a odtud vzniklým drobením front. Tak v Turecku, tak v Bulharsku i v Rakousku, z části i v Německu.

Rakouská fronta v Italii přes četné deserce povolila teprve 25. října, kdy celé oddíly odepřely útočiti. Byli-li to Maďaři či chlouba Vídeňáků, deutšmajstři, či Slované, na tom nesejde: stalo se a byli při tom asi všichni, jedni víc, druzí méně.

Vojenský zpravodaj N. fr. Presse Fabius myslí teď, že Rakousko válku prohrálo již tehdy, kdy R u s o v é zničili neb zajali jádro rakouských vojsk a pronikli do Karpat. Škoda, že se to neřeklo a neuznalo již tehdy. Ale nepřekvapuje to, slyšíme-li, že ještě před nějakým časem slavný generalissimus oné doby, arcivévoda Bedřich, docela vážně radil císaři Karlu do odbojných zástupů jen hodně stříleti, to že jistě situaci zachrání!

Stejná bezhlavost vedla vládu i v úzadí. Čím více válečné naděje bledly, tím zmatenější byla politika postavená na tento podklad: na jedné straně v beznaději hledáno dorozumění, na druhé německými štvanicemi od něho upouštěno a národnosti slovy i skutky drážděny. Jestliže kdy, tedy jistě tentokrát německá byrokracie i maďarská oligarchie ukázala se zcela neschopnou potřebám tohoto soustátí porozuměti, neřkuli vyhověti. Na hanbu konservativních živlů právě předposlední ministerský předseda Hussarek dopouštěl se takových nejapností, že nástupce jeho, mírumilovný Lammasch nenašel již leda trosky Rakouska. Za zvláštní zmínku stojí, že v tomto posledním ministerstvu, jenž mělo býti a nestalo se liquidačním, byl poprvé také katolický kněz, nedávno jmenovaný professor morálky na vídenské universitě

Seipel, který převzal socialní péči. Význačným členem byl min. financí, prof. víd. techniky Redlich, jenž byl hlavním činitelem v zákulisí připravované, ale úřady tak neobrabaně rušené domluvy říše s českým národem. Česká delegace majíc o celkových poměrech jasnější zprávy, poslední dobou s Vídní už ani nevyjednávala (passivismus). Pokud nám je známo, rozdíl mezi poctivými passivisty a aktivisty nebyl tak v cílech, samostatný český stát chtěli oboji — jako v taktice: tito měli za to, že by prospěšnější bylo vymoci jej bez nebezpečných otřesův, onino se jich neobávali a proto šli svou cestou, která konečně nastoupena v celku a vedla k netušenému výsledku.

Socialní demokraté zapřeli zatím ze svého programu beznárodnost nebo mezinárodnost a obsadili v nových státech čelná místa. Deutschösterreich, z nejednoho důvodu, zvláště pro výživu, hledající spojení s Německem, právě tyto dny úmrtím ztratilo schopného předáka, Adlera st., tak že již ani neplatí vtip, že je tam zas Doppeladler, jako byl ve starém Rakousku.

Méně šťastna než oba tyto státy jest Jugoslavie, které v poslední chvíli byla odevzdána rakouská námořní moc, které také z řádné demobilisace kynul největší užitek; odvěký nepřítel její, Vlach, zabírá co může z příslušenství jejího.

Poláci a Ukrajinci bojují mezi sebou dál o vých. Halič.

Maďaři zbavili se vraždou hlavního sloupu násilnické oligarchie, ale i hlavního válečného štváče Tiszy. Rudý hr. Karolyi převzal od lidu vládu a měl už asi příležitost přesvědčiti se, že je snadnější duchy revoluce vyvolati než je zapuditi. Extra Hungariam non est vita sotva již se bude říkati, jako se pohodlně říkalo v dualismu.

Německé dynastie mizejí. Nám po nich tak dalece nic není, ale lidskému citu se hnusí pozorovati, jak dnes kydá se hana na ty, kteří včera byli idoly, ba nejednou i nástroji a štvanci těchto štváčů.

*

Nedávno ukončeno české vydání přelíčení Kramářova a j., jehož následky zmařeny císařskou amnestií. Obsáhlá kniha, jež ovšem nečte se hravě, zůstavuje dojem tísnivý, ba hrozný, i kdybychom nevěděli, že celé skvostné sebeobhájení Kramářovo — mluvil 21 hodin — nedovedlo krutého rozsudku zvrátiti. Člověk mimoděk se chytá za hlavu, kterak bylo v právním státě možno, i za nejostřejších opatření válečných, takovou obžalobu sestrojiti proti muži, který jsa důvěrníkem několika zahraničních ministrů v jejich směru snažil se jim býti nápomocen, aby Rakousku aspoň nějakou neodvislost od Německa a dorozumění s mocným sousedem, Ruskem, zjednal, jenž nechtěl nikoho utlačovati, ale jen utlačovaným uleviti a osvětné společenství slovanské pěstovati. Obžaloba, vojácky sice bezohledná, ale také vojácky nemotorná a namnoze přímo podvodná, i obrana Kramářova jsou příznačným svědectvím slepé protislovanské zášti, ale i významným dokladem neschopné rakouské politiky v době předválečné.

Ročník XXXV. Číslo 11.

HLÍDKA.

Hus a národní církev.

Píše Jiří Sahula. (Č. d.)

O vlastnostech soudní moci v církvi vyslovuje se Hus takto: „Soudce má míti moc, jíž by nikomu nekřivdil, má míti dobré svědomí, má míti poznání pravdy“.[1]) Jelikož dle Husa jest zákon boží jediným spravedlivým a dostatečným zdrojem věrouky a mravouky, žádá mistr, aby biskupové a preláti si osvojili důkladnou znalost zákona božího; vždyť by jinak nevěděli, jak mají církev říditi a spravovati.[2])

Obraťme nyní tyto zásady na theorii téhož Husa o vládě v církvi. Velmož, který by chtěl poroučeti biskupovi a kněžím, měl by jako strážce církevní kázně, soudce a exekutor tím spíše si osvojiti důkladné poznání pravdy a zákona božího vůbec; právní řády církevní mají spočívati na pečlivém výkladu slov biblických. Zvláště v úřad soudcovský nad hierarchickými úkony by se nesměl vtírati občan, který by nevynikal značným theologickým vzděláním!

Sám Hus přiznává v polemice proti knězi-kuchmistrovi: „Pánek světský hněvá se, když kdo ruší jemu jeho výpovědi neb ustanovení, ano druhdy jest zlé; i kterak pak Pán Bůh nehněvá se na ty pánky, kteří mu ruší jeho výpovědi a ustanovení?“[3]) Jinde: „Ktož chce právě prozříti, spatří, že světští jsú velmě kněžským neřádem vinni“.[4])

[1]) Flajšhans, Sebrané spisy V/2, 205.
[2]) Lenz, Učení M. J. H. 58 d.
[3]) Flajšhans, Sebrané spisy V/2, 68.
[4]) Erben I, 135.

Také upozorňuje: „Nalezneš-li kde, že který svatý dí, že menší nemá tresktati většího, rozuměj, když menší jest také vinen; neb každý, kdo chce jiného tresktati, má býti o něco vyšší než ten, jehož treskce“.[1])

Přes to však Hus různě se pokouší, aby stíny, které vrhá plán osnovaný k ovládnutí církve od velmožů, byly zmírněny a aby proti laickým patronům zcela nehodným nevznikal bouřlivý odpor. Prý nebylo by divu, kdyby laikové na kněze sahali, jim něco brali, je bili; nebyl by div. „Laikové, jenž sú ruka světská, sahali sú na Krista kněze a na jeho apoštoly a jich potomníky . . . Což tedy chtí kněží? Věrně chtí slúti kněží Kristovi, ale nechtí trpěti s Kristem, chtí i zde hodovati i po smrti“. Pry laikové „i z lásky sahají na ně, aby jim trn z nohy vytrhli, to jest zboží, jenž jest v nich potlačilo slovo boží i život apoštolský“.[2]) Ale ti násilníci doby apoštolské nebyli pokládáni za členy obecné církve a nebylo jim dovoleno mísiti se do vnitřních záležitostí křesťanských obcí!! Ještě menší záruku proti nespravedlivé zpupnosti panské dává tato rada Husova souženému knězi: „Pak-li patron jest zlý, tvá dobrota přemóž jeho zlosť; pak-li vždy nemůžeš přemoci, hledej od Boha a od dobrých lidí pomoci. Pak-li vše neprospěje, že lid snad není tebe hoden aneb ty lidu toho, vzdada beř se jinam. Pak-li můžeš směniti s dobrým knězem, . . . směň se aneb usaď věrného kněze, ať s lidem pracuje, a ty jdi jinam kázat“.[3]) Taková slova ovšem nejsou právním řešením; rada ta by otevřela širokou bránu netoliko despotickému pychu laiků, ale i laickému svatokupectví, které stejně již za Husa bujelo.[4])

Srovnáme-li tedy Husovy kritiky, návrhy a protimluvy o vládě laiků v církvi, přisvědčíme, že působí rozčarování a zklamání jak u politiků a sociologů tak filosofů a právníků. Dlê Husa papež smí i nepotřebuje býti skutečnou viditelnou hlavou církve; laikové jsou i nejsou povoláni k vládě v církvi; stav kněžský je společností nadřízených laictvu i podřízených; rozhoduje tu pouze do jisté míry měřítko mravní, nikoliv určité právní.

Ale právě to kolísání prozrazuje, že mistr neusiloval vštípiti do mysli svých stoupenců zřetelné rysy církve částečné. Nepokoušel se

---

[1]) Erben 242.

[2]) Tamtéž, I, 181, 182.

[3]) Tamtéž I, 445.

[4]) Srv. Sedlák, M. J. Hus, 51—52. Sborník Hist. Kroužku z r. 1894, seš. 3., str. 51. Sedlák v Hlídce XXVII, 178—179.

nastíniti přesnou čáru mezi českými viklefisty a ostatním světem křesťanským. Kritické poměry rozdvojeného církevního řízení, které plodily nesprávnou theorii i v leckteré hlavě theologů orthodoxních, buďtež částečnou omluvou Husových pokusů k nalezení východu z temnoty na světlo.

Praktickým výsledkem Husových pokynů ovšem byl vzrůst aristokratického úsilí o ujařmení kněžstva. Panstvo netrudilo si mysli pracným studiem a srovnáváním detailů Husových názorů; za to v hlavách šlechty pevně utkvěly ty výroky, které třebas jen formou povšechnou a nedosti jasnou odevzdávaly církevní kázeň péči laiků a schvalovaly konfiskaci církevního zboží. Jestliže mistrovy radikální názory nevedly přímo k utvoření církve částečné, tož k velikému převratu lákaly přece — a v těch zmatcích mocní laikové uměli vybojovati pro sebe volnost k povelu, jak se má utvářeti forma církve v království českém.

Hus však ani lichocením šlechtě nebojoval uvědoměle za církev opravdu národní, jak ještě lépe vysvitne z další úvahy.

Cizí živly v církvi Husově.

Již dvorské poměry a tužby silně Husa zdržovaly od návrhů úplné rozluky buď národní nebo státní. Český stát vyšinul se za Karla IV vysoko právě silnou podporou papežské kurie. Tituly „král římský“ a „císař německý“, tolik závislé na podpoře viditelné hlavy církve obecné, přiznávaly panovníkovi značná práva za hranicemi české koruny, prospívaly zmohutnění českého státu, znamenaly nejvyšší světskou hodnost mezi národy katolickými a popřávaly velikého vlivu i na důležité záležitosti církve celé. A král Václav o tyto hodnosti stál. Když ho r. 1400 kurfiřti říše německé sesadili s trůnu, panovník rozhořčením překypoval a hledal úsilně příležitost ku znovudobytí významných titulů.

Václav byl přízniv Husovi nikoli v zájmu zdravé reformace, nýbrž proto, že v něm cítil posilu proti domácí hierarchii. Při tom však jej silně rozčilovalo pomyšlení, že by mohlo vyhloubiti viklefství mezi dvorem královským a papežským nepřeklenutelnou propast. Pokud Václav potřeboval kurie (ať zákonné či vzdoropapežské) k podpoře svých zájmů politických, potud běda tomu, kdo by se byl pokusil o úplnou českou odluku od papežství.

Sněm do Pisy nebyl od kardinálů rozepsán proto, aby se papežská moc potlačila; na hrobě papežské dvojice měla se zroditi silnější,

soustředěná moc kurie. Král tedy podporou kardinálů projevil vlastně ochotu k obrození papežského stolce — ovšem k vůli znovuzískání své vlastní hodnosti v německé říši. S králem brala se toutéž cestou praktická církevní politika Husovy družiny.

Kdyby se byl zahájil v Čechách rozhodný boj proti papežství vůbec, byl by následoval veřejný rozvrat nedozírného dosahu. Církevní vyobcování rozkolníků bylo by vleklo za sebou exkomunikaci občanskou, zrušení smluv obchodních, veliký otřes politiky zahraniční, kulturní isolaci a j. v. Sám arcibiskup pražský měl veliký vliv za hranicemi státu českého potud, pokud setrvával ve spojení s církví obecnou. V době praktického úsilí o potlačení papežské dvojice tvořili konservativci v samém českém národě velikou většinu; k tomu připočísti třeba veliký počet německého obyvatelstva v zemích koruny české vůbec, které lpělo rozhodně na církevních řádech konservativních. Pokus o církevní rozkol v koruně bez veliké války domácí by se byl neobešel. A byly za života Husova vůbec řady viklefovců k vojenské obraně vlastních církevních záměrů sešikovány?

Tedy netoliko celková tvářnost Husovy nauky, nýbrž i mocné okolnosti vnější — hlavně politické — odrazovaly viklefovce od založení církve samostatné.

O vřelém vlastenectví Husově svědčí doklady četné a výmluvné. Zde se ovšem omezíme na poznámky, do jaké míry hleděl uplatniti reformátor národní svéráz v českých věcech církevních.

Na české universitě, která se stala velice mocnou tvrzí viklefovců a jež tak mocně zasáhla do dějin církve obecné vůbec, i po odchodu Němců byla úředním jazykem latina.

A což liturgie v Husově kapli betlémské? Slouženy tam mše sv. jazykem latinským a zrovna tak jako ve chrámech jiných. Konána zde různá svěcení katolická, ba ani exequie nebyly změněny. Bohoslužebná roucha, posvátné knihy, nádoby a obrazy zde byly po vzoru chrámů katolických. Zpěv liturgický byl latinský. Pokud se v kapli zpívaly písně české (před kázáním, snad i po něm a po bohoslužbách), zpívány stejně také v chrámech jiných. Hus jenom přepracoval píseň „Jezu Kriste, ščedrý kněže“ na eucharistickou a báseň „Navštěv nás, Kriste žádúcí“ snad opatřil nápěvem a zavedl v Betlemě jako píseň. Sedlák dodává: „Po nějaké tendenci reformní, jež se tu připisuje Husovi, není nikde stopy. Že se česká píseň po kázání zpívala při tiché mši a tak se začala zaváděti „lidová píseň kostelní“, jak tvrdí Nejedlý (Počátky husitského zpěvu str. 182), je tvrzení libovolné. Ne-

máme dokladu, že se při tiché mši zpívalo česky, a „lidová píseň kostelní“ přece již tu byla před Husem. Na „lidovou píseň mešní“ pak nutno ještě dlouho čekati“. Na rozdíl od jiných kostelů byla část stěn Betlema popsána Credem a Desaterem a později šesti bludy“.[1])

Kalich, rituelní odznak roztržky církevní, nebyl zaveden Husem; nad to pro přijímání pod obojí vznikly mezi samými stoupenci Husovými sváry. Hádky přestaly teprve tehdy, když na požádání Jakoubka ze Stříbra Hus z Kostnice nový obřad odporučil. Mistr však svým souhlasem nemínil děliti Čechův od okolních narodů. Dle traktátu Jakoubkova, dle výroků sv. otcův i jiných theologů katolických projevil názor, že je dovoleno a vhodno, aby věřící laikové přijímali i pod způsobou vína. Hus právě z obavy před věroučnými sváry nepokročil v radikalismu tak daleko jako Jakoubek, který přijímání pod obojí prohlašoval za nutné k spasení.[2])

Poučný jest list, který Hus poslal z Kostnice 21. června 1415 svému nástupci v kapli betlemské Havlíkovi, jenž se nechtěl s laickým kalichem spřáteliti. „Prosím pro Boha, abys již neodporoval mistru Jakoubkovi, aby nenastalo rozštěpení mezi věrnými, ze kterého ďábel se těší“.[3]) Strach před sváry mezi samými viklefovci byl hlavní pobídkou k tomu listu; nikoli radost nad symbolem, který by dělil Čechy od katolictva římského.

Karel IV dal zříditi Emauzský klášter na titul patronů království českého a určil mu veliké slovanské poslání. Snažilť se znenáhla zaváděti slovanskou liturgii netoliko v klášteře tom, ale i jinde v zemi české.[4]) Kdo by býval po smrti Karlově pomýšlel na církev národní, rozhodně by byl navázal nějakým způsobem na významný podnik Karlův. Vždyť samy zdi toho kláštera připomínaly viklefovcům snahu Otce vlasti každodenně. Ale Hus, který s tak velikou uctivostí četl i málo významné řádky literatury viklefské, o specielní Karlův pokus o znárodnění liturgie se nestaral.

Tomáš Štítný hned na počátku své literární činnosti spisoval pouze česky a z důvodů čistě ideálních. Církevní kruhy mu v tom nebránily. Sám Tomáš poznamenal: „Věděl mistr Vojtěch, že já píši, arcibiskupovi jsem ukazoval, korektor věděl od dávna. Mistr František,

---

[1]) Sedlák, Studie a texty II, 133—134.

[2]) Srv. Sedlák, M. J. Hus, 317—318.

[3]) Flajšhans, Listy z Kostnice, 120.

[4]) F. Pelzel, Kaiser Karl der Vierte. I (Urkundenbuch), 91—106. Tomek, Dějepis města Prahy II, 359. Kalousek, Karel IV, 210.

zvláštní jeden z papežových, chválili to, ježto píši; i žádný mi z nich nebránil". Hus však psal větší díla česky teprve v posledních letech života a hlavně proto, že k agitaci na venkově se lépe hodila čeština než latina.[1]) Hus odešel z Prahy do vyhnanství na český venkov v polovici října 1412. Teprve tehdy vycházely z jeho péra obšírnější theologické práce české. Před vyhnanstvím pro lidi latiny neznalé zhotovil jen maličké české spisy a písničky. Jinak všecko, i listy přátelům Čechům i kázání lidu prostému psal výhradně latinsky.[2]) Pak ovšem vytříbenou češtinou a zdokonaleným pravopisem tvořil obsáhlá a významná theologická díla česká. Jestliže však jeho zásadní spor s římskými řády byl již r. 1410 tak výmluvný, proč stylista tak obratný nevyužil své schopnosti již tehdy k získání širšího pole pro jazyk český ve věcech církevních — pomýšlel-li na skutečnou církev národní?

Hus osvědčil, že jsou mu zájmy viklefské nauky milejší než národní solidarita, bez které vznik a trvání církve částečné těžko bylo čekati. Pozoroval, že universita i po odchodu cizinců pro viklefské sváry valem hyne a že se národ z téže příčiny dělí na dva tábory znepřátelené. Když r. 1413 ztroskotaly pokusy o smír mezi čelnými představiteli obou směrů, napsal Hus svému příteli, rektoru university Křišťanovi: „Rozštěpení národa, nevěřím, že by mohlo býti uspáno, poněvadž musí se naplniti proroctví Kristovo, který nepřišel, aby pokoj uvedl, ale meč, jímž by rozdělil otce proti synu a matku proti dceři atd.; a proroctví Pavlovo praví, že nebude dokonalý syn nepravosti, dokud nepřijde rozkol".[3]) Tedy chiliastická iluse nad praktické zkoumání kritického stavu rozeštvaného národa.

V návrhu Husově z r. 1413 na smír viklefistů s konservativci čteme tato významná slova: „Království české zůstaniž při právech, svobodách a obecných zvycích, jimž se jiná království a země těší k spokojenosti své v jakýchkoli schváleních, zamítáních a jiných jednáních k svaté matce obecné církvi se vztahujících".[4]) Jest to snad projev proti ultramontanismu? Hus staví české království s hlediska právního do jedné linie s jinými zeměmi katolickými.

V obraně r. 1414 dí: „Římské církve nikdy jsem nezavrhl, neboť nazývám římskou církví — jako sv. Jeronym, Augustin a jiní

[1]) Sedlák, M. J. Hus, 60.

[2]) Flajšhans, M. Jan Hus (vydání z r 1915 v Matici lidu), 257.

[3]) Flajšhans, Listy z vyhnanství, 67.

[4]) Týž, Obrazy ve vyhnanství, 6.

— všecky křesťany, již víru Kristovu zachovávají, které učili svatí apoštolové Petr a Pavel v Římě".[1]) Ovšem zde reformátor definuje schválně stručně, aby nevysvitl rozdíl mezi výměrem katolickým a církví předurčených. Ale každý tehdejší čtenář vybral si z Husova prohlášení tolik, že mistr nemíní z římské církve vystoupiti a že nehodlá založiti církevní obec částečnou. (O. p.)

[1]) Tamtéž, 22.

Podíl katolického duchovenstva v českém probuzení.

KAREL REBAN. (O.)

O činné účasti kněží v životě politickém svědčí na př., že právě Vínařický vedl onu deputaci z Mladoboleslavska ke kníž. Windischgrätzovi a hr. Lvu Thunovi v červnu r. 1848, jež chtěla Praze přispěti k osvobození od výminečného stavu a vskutku také urychlila hodinu smíru mezi vojenským velitelstvím a občanstvem,[1]) dále značné procento kněží mezi prvními volenými poslanci. Tato účast ve veřejných projevech měla ovšem ten následek, že za reakce vidíme mezi politickými odsouzenci také nejednoho kněze.

Kněží zachovali v této kritické době souručenství s národní věcí, ač dobře postřehli první vlny bojů protináboženských již v samém Národním výboru[2]) (v němž byl z řad kleru V. Štulc). Tato okolnost, že nové hnutí české přijalo u některých zabarvení příliš liberální — kněží si právem stěžovali na ducha německé filosofie Kantovy a Hegelovy, vanoucí z publikací Matice České, později je urážely články náboženské v Naučném Slovníku, objednané redakcí u kněze necírkevního smýšlení a j., nehledě k výpadům Havlíčkovým a programu liberalních směrů — měla v zápětí, že od r. osmačtyřicátého připravuje se půda pro samostatnou politickou stranu českých katolíků, jež je dílem především Štulcovým.

Přes tyto jednotlivé neshody kněžstvo, jsouc si vědomo, že jde s národem a národ s ním, veřejnými bohoslužbami provázelo památné události národní. Za Josefa Jungmanna r. 1847 všude po vlastech československých, kde byl vlastenecky smýšlející kněz, konány smuteční bohoslužby.[3]) Když 19. března 1848 z Prahy odjižděla deputace se žádostí o ústavu do Vídně, na Koňském trhu u sochy sv. Václava sloužil sám arcibiskup Schrenk s velkou assistencí mši sv., načež udělil deputaci požehnání; tamtéž po návratu deputace zpíval Te Deum. 2. června při zahájení Slovanského sjezdu konal Václav Štulc v Týnském chrámu před sochami apoštolů slovanských modlitbu slavnosti přimě-

[1]) Tamt. 722 v pozn. 5, svéživotopisný náčrtek V-ho na konci III. dílu Kor.

[2]) Z doby Sušilovy I. 26.

[3]) Malý u. d. I, 88.

řenou, při čemž „líce mužů a starců smáčena jsou slzami citů netušených“.[1]) Na svatováclavském náměstí slavil srbský protopresbyter pravoslavné služby boží v církevním jazyku staroslovanském. Podobně 11. června sloužil v Týně slovanským jazykem mši Řehoř Ginilewicz, kanovník ze Lvova, obřadem řeckokatolickým. 12. června sloužil farář Arnold mši sv. u sochy sv. Václava na Koňském trhu, po níž došlo k neblahým demonstracím před domem Windischgrätzovým v Celetné ulici, a celebrant odpykal svůj čin vězením. Když potom z venkova ubíraly se gardy Praze „na pomoc“, dálo se tak tu a tam za slavných církevních obřadů. A když bouře se vybila, bylo 13. března 1849 od studentstva pražského bez rozdílu národnosti ve chrámě Týnském uspořádáno rekviem za oběti v uplynulém roce padlé.

Manifestace národní a politické mají tedy ráz náboženský; víry nikdo necítil jako pouta svobody, kněz nebyl vyhoštěn z práce národní.

4. České školství.[2])

Ke školství, jmenovitě národnímu, byl kněz připoután nejen jako učitel náboženství, nýbrž významný činitel nadřaděný; bývaliť vikáři (děkani) zároveň dozorci obecných škol ve svém obvodu. A byla by to vděčná látka pro rozsáhlou studii, co vykonali vlastenečtí kněží pro pravé znárodnění školy, pro její zvelebení výchovné i naučné i pro lepší její poměry hmotné. Zde buďtež jen nejdůležitější věci připomenuty.

J. L. Ziegler ve své snaze povznésti úroveň vyučovací narazil na odpor učitelů samých, kteří na něho žalovali, že z kostela vymítá německé zpěvy a zavádí české; týž pěstoval horlivě učitelské konference.[3]) František Alois Vacek, zvaný dle svého působiště Kopidlenský (1779 až 1854), zavedl r. 1835 v celé diecesi prvý učitelské porady a svými pracemi pro školu dobyl si čestného epitheta „arciotec učitelů“. Knihovny žákovské namnoze byly dílem kněží, kteří pečovali i jinak o ušlechtilé zaměstnání dětské mysli ve volné chvíli: pořádaly se školní slavnosti, vycházky do přírody[4]) a veřejné zkoušky s odměnami. I takovéto drobnůstky, jako pochvalný lístek (odměna) pro malé žáky, došly bedlivé pozornosti a byly prováděny v duchu národním.

---

[1]) Tamt. II. 66.

[2]) Srv. J. Ježek, Zásluhy duchovenstva o české školství. (Hlasy katol. tisk. polku 1879.)

[3]) Rybička u. d. 184.

[4]) Srv. B. M. Kulda, Životopis Tomáše Procházky.

Veliká zásluha o české školství národní připadá vlasteneckému duchovenstvu pro jeho neohrožený boj proti vládnoucí německé soustavě. Jsou to zvláště jména tří kněží: F. J. Sláma, farář v Chrašticích a posléze děkan v Bechyni, S. B. Vrána, farář mirovecký, a K. A. Vinařický, kteří pokládali za své životní dílo pohnouti vládní kruhy k nutným reformám, zejména o vyučování jazykem mateřským, o lepší přípravě budoucího dorostu učitelského, o platu učitelském, o vydržování škol atd. Podivem nás naplní ještě dnes prudké, ohnivé články Slámovy o češtině ve školách národních.[1]) V zájmu zbožnosti, mravnosti a prospěchu společenského zdvíhají svůj hlas proti poněmčování a dovolávají se aspoň vyučování náboženského v jazyku mateřském.[2])

Články vzbudily nesmírný rozruch, vládní kruhy byly jimi pohoršeny; Časopisu duchovenstva hrozilo zastavení, konsistoř pražská, pod jejíž egidou ČKD vycházel, octla se v nemilém podezření, že straní nebezpečné novotě. Vyšetřování vedl, jak mu bylo uloženo konsistoří, Vinařický, ovšem tak, že české věci neublížil, nýbrž naopak vhodným způsobem získal souhlas nadřízených církevních úřadů pro myšlenky, za které Slámovy listy bojovaly. Prozíravý Vinařický, který měl příležitost nahlédnouti do tajů vyšších kruhů, kde se spřádají osudy jiných, chápal, že českému školství nejspíše by prospělo, kdyby ideu jeho přijaly za svou vyšší hierarchie, aristokracie a byrokracie. Proto již asi od r. 1826 pracuje o německém memorialu o stavu školství v Čechách, jejž konečně předložil v dubnu r. 1832 vrchnímu purkrabímu království Českého, Karlu hraběti Chotkovi.[3]) Počátkem r. 1840 nařídila pražská konsistoř učiti náboženství v českých krajích pouze česky.[4]) Velmi otevřené, smělé slovo psal Vinařický o zvrácenosti německého vyučování a jeho katastrofalních následcích v listu arcibiskupovi zaderskému, Janu Ladisl. Pyrkerovi (jehož „Perly posvátné“ přeložil.[5]) Roku 1847 pražští farní dozorci školní otevřeným listem ku panovníkovi, otištěným v Pražských českých novinách, protestují proti vyloučení češtiny z městských škol.[6]) V též době Vinařický podává biskupu Hillemu nový pamětní spis o školství; stěží lze nalézti muže

[1]) ČKD IV. (1831), 576—586; V. (1832), 84—85.

[2]) Malý u. d. I. 50—52.

[3]) Denkschrift über den gegenwärtigen Zustand des böhmischen Sprachunterrichtes an den Lehranstalten Böhmens, česky vytištěn ve 4. svazku Musejníka r. 1872.

[4]) Kor. Vin. II, 316,

[5]) Tamt. 433.

[6]) Tamt. 654.

národní naše školy více zasloužilého než byl Vinařický: plnou svou nergii rozvinul teprve jako vikař v Týně n. Vlt., kterážto nedoceněná působnost leží již za dobovým ohraničením této práce.[1])

5. Snahy osvětné, socialní, národohospodářské a jim příbuzné.

Čestným svědectvím pro smýšlení vlateneckého kleru českého jest kolnost, že přál upřímně vzdělání a blahobytu národnímu a tato dobra ulturní všemožně podporoval.

Poučení mezi lid, vědu do života přinášejí Zieglerovy články ějepisné, zeměpisné a z oborů přírodních.[2]) Praktické ceny byly plány lámovy o dobře redigovaném časopise poučném, s bohatým obsahem ro vrstvy živnostnické a rolnické. (Viz nahoře mezi časopisy.) Nedokončen zůstal v rukopise Slámův spis „Jaromír Myslík", který dle ochované kritiky Vránovy a Vackovy měl býti dílem, z něhož mohl d čerpati vzdělání, rady a poučení o všech otázkách denního života.[3]) Odpomoc mravních vad i hmotných nedostatků v zaostalém českém enkově měl zjednati Sychrův populárně naučný Veleslavín, teprvé ozději (1847) vydaný Dědictvím svatojanským.[4])

Kde působil uvědomělý kněz, tam brzy došlo k založení čtenářských spolkův a knihoven. Tak v Bechyni obé bylo dílem F. J. lámy, chrudimská knihovna byla značně obohacena odkazem Zieglerovým. Puchmajer po osadách, kde působil, zakládal čtenářské spolky; a výzvu Sedláčkovu v c. k. vlasteneckých novinách za necelý rok ylo 9 podobných jinde zřízeno, při čemž někde zahajovací slavnosti onaly se v kostele za vzývání Ducha Svatého.[5]) Také hudební a divadelní kroužky měly často svůj původ na faře nebo na kaplánce, kde yl kněz těmito obory nadšený. Vojtěch Nejedlý na př., příznivec divadelních ochotníků v Žebráce — vyzval K. J. Erbena k dramatické tvorbě; na přání Nejedlého napsal Erben svou první hru „Sládci" se pěvy, jež zhudebnil tamní kaplan Josef Vorel.[6])

---

[1]) Vzácný materiál ku poznání této práce obsahuje bohatá Korespondence V-ho, lavně II. a III. díl.

[2]) Rybička u. d. 189.

[3]) Tamt. 348—349.

[4]) Tamt. 202 v pozn. 7.

[5]) Tamt. 295.

[6]) Tamt. 323.

A nejen dobra duševní byla předmětem činnosti vlasteneckých kněží; dobře postřehli, že národu především schází pevný základ hmotný; proto byl kněz učitelem lidu v racionelním hospodářství, apoštolem střídmosti a šetrnosti, pobízel ku pojišťování u domácích českých ústavů, organisoval chudinství i jiná odvětví sociální péče. Nejeden kraj český dopracoval se svého blahobytu pod vedením zkušeného kněze hospodáře a sociálního pracovníka, příklad fary býval školou celé osadě, ať již běželo o ten či onen obor hospodářský. Různé ústavy spořitelní, pojišťovací a lidumilné vžily se mezi lidem hlavně přičiněním kněze, který jej poučoval, přesvědčoval a podněcoval. Jen odborníci znají jména vynikajících včelařů, pomologů atd. z řad kněžstva této doby.[1])

Na poli charity vykonalo kněžstvo činy, jichž velikost nelze ani odhadnouti. Od opuštěné mládeže až po chřadnoucí starce všichni jsou předmětem péče, kterou kněz-lidumil organisuje, by působnost její byla co nejširší a nejhlubší. Dějiny sociální péče jsou obsaženy v dějinách katolické církve a životopisech jejího kněžstva; vždyť do nedávné doby nikdo se ani nepokusil církve v její práci charitativní nápodobiti.[2])

Tím došli jsme k významné kapitole o hmotných obětech, které národu přineslo české vlastenecké kněžstvo. Připomeňme si, že mnohý z těch obětavců sám žil v nedostatku, by mu zbylo něco na českou knihu, pro českého spisovatele nebo na jiný národní a dobročinný účel. Tím krásněji vysvitne velikost oběti.

III.

Podpora hmotná.

Finanční účinek obětavosti českého kleru objasňuje Jakub Malý význačným porovnáním Hanikýřova 1000zlatového základu k Dědictví svatojanskému se stejně velikým darem bohatého knížete Kinského Matici české, jemuž se za to ovšem dostalo zvučných ód.[3])

---

[1]) Ziegler vynikal v lesním hospodářství; jeho třídílné »Umění lesní« (v Praze 1823) obsahuje mimo jiné původní české odborné názvosloví z velké části z úst českých odposlouchané. Rybička u. m. 177.

[2]) Zajímavou drobností je na př. založení plzeňské opatrovny. Sedláček v řadách svých známých získal 400 členů spolku pro zřízení opatrovny; baron Rothschild z Frankfurtu nad Moh. posílal ročně 100 zl. Rybička u. m. 304 a pozn. 33.

[3]) Malý u. m. I. 31 v pozn.

Kdo to byl, kdo českou knihu nejvydatněji podporoval?

Český kněz.

Pro sebe koupil vše, co vyšlo; předplácel svým osadníkům, kolportoval knihy a noviny mezi spolubratry, školní mládež obdarovával knihou. Čeští knihkupci měli ve svých kolportérských a komisionářských službách téměř jen kněze — ovšem to byli apoštolé tisku, kteří nešetřili sami vlastních peněz. To čteme ustavičně v životech všech českých kněží-buditelů, to je vynikajícím předmětem korespondence s jejich pražskými přáteli. Budiž tu obnovena památka velikého apoštola české knihy, dnes nevděčně zapomenutého P. Schmidingera.

Tento chudičký a nemocný kněz-deficient putoval pěšky hlavně po krajích ještě národnostně neuvědomělých a prodával české knížky. Zkusil nepohody, námahy, lidské hrubosti a posměchu více než dosti, ale přece pravidelně vítězíval on, získal nového čtenáře, novou českou duši. A když umíral, odkázal Matici české vše, co si v chudobě své nastřádal, tisíc zlatých.[1]) O pozůstalost musila Matice vésti dlouholetý soudní spor s příbuznými Schmidingerovými, který ukončen byl až r. 1866, kdy dostala odkaz, který zatím zúročením se zdvojnásobil.[2])

O českou knihu měrou neobyčejnou zasloužil se katolický ústav pro vydávání a šíření české knihy nazvaný Dědictví svatojanské. Má dvojí zásluhu: jest šiřitelem ušlechtilé četby nejen ryze náboženské, nýbrž i jinak poučné a zábavné, jest za dlouhá léta svého trvání mocnou pákou českého nakladatelství, šíříc knihy nejen dobré, nýbrž i levné.

K dědictví svatojanskému, jež r. 1835 vešlo v život, dal základ exjesuita Antonín Hanikýř, bývalý lokalista v Bernardicích na Táborsku v českobudějovické diecési.[3]) Tento šlechetný kněz v kmetském již věku vida vzrůst probuzeného písemnictví českého jakož i překážky, s nimiž musilo bojovati, složil u pražské konsistoře jistinu 1.000 zl. stř. žádaje, by z toho založení podporovány byly vycházející české knihy. Z toho základu rozmnoženého dary a příspěvky příznivců

---

[1]) Dle Malého u. m. IV. 34—35, který se odvolává na závěť Sch—ovu uveřejněnou nedlouho po jeho smrti († 2. února 1852 v Hostomicích), byl odkaz jeho ještě daleko větší; odkázal prý mimo uvedenou sumu pro Matici 1.000 zl. české knihovně strakonické, 1.000 zl. učitelům zvláště zasloužilým a na 500 zl. jiným účelům dobročinným a národním.

[2]) Malý u. m. I. 79—80; V. 211. Pěkně vykreslil postavu neúmorného vlastence a trýzeň jeho cestování Frant. Pravda ve svých Vzpomínkách, Vlast VII. (1890-91), 922.

[3]) Jeho podrobný životopis v ČKD XII. (1839), 335—354.

české knihy, především opět kněží, vzrostla jistina, jejíchž úroků bylo užito na vydávání původních i přeložených knih náboženských, poučných i zábavných. Propagační činnosti kněžstva zdařilo se — jak ukazují výroční zprávy otiskované v ČKD — Dědictví rozšířiti po všech zemích československých. Záhy šly knihy tak dobře na odbyt, že některé tiskly se nákladem až 10.000 exemplářů.[1]) Od té doby plní Dědictví své poslání se stále rostoucí silou. Výbor knih byl vždy pečlivý a dbal nejen cenného obsahu, nýbrž i ušlechtilé formy. Co pro rozšíření zdravé četby lidové vykonalo Dědictví svatojanské, nemá vůbec v českých poměrech soupeře.[2])

O kněžskou pomoc volaly i jiné kulturní snahy české. Mezi prvními členy Musea nacházíme dlouhou dobu největší část ze stavu kněžského. Jmenovitě P. Dominik Kinský, piarista, zasloužil se o Museum české tou měrou, že byl jmenován jeho čestným členem.[3]) Plzeňský premonstrát Sedláček byl členem dopisujícím, přispívajícím a sbírajícím; podpořil Museum svými hmotnými příspěvky i bohatými sbírkami, jež nashromáždil na svých cestách.[4]) Ziegler věnoval Museu 900 zl. a velmi cenný materiál starých knih, obrazů, mincí a listin, tak že ve výročních zprávách byl dán jiným za příklad.[5])

Přímluvou Vinařického zaplatil arcibiskup Chlumčanský Jungmannovi dva opisovatele Slovníku,[6]) Chmelova Slovníku latinskočesko-německého subskribováno bylo u pražské konsistoře (1829) 160 výtisků,[7]) Franta Šumavský svůj německočeský slovník mohl vydati z výnosu půjčky, jejíž 50zlatové úpisy mu odkoupili též mnozí kněží.[8])

Vlastenecký kněz s radostí vypomohl svým přátelům ve hmotné tísni. Na faře kováňské u Vinařického zotavil se Šafařík se svou chotí, Čelakovský, Chmelenský a j. S jakým taktem uměl Vinařický vzpomínati svých vlasteneckých pražských přátel vítanými příspěvky do kuchyně a provázeti ji vtipnou básničkou! Děkovné ódy praví

---

[1]) Malý u. m. I. 66.

[2]) Dodáváme, že ve světové válce od r. 1914 do 1917 zaslalo do nemocnic českým vojínům 22.000 ex. knih.

[3]) Rybička u. m. 220.

[4]) Tamtéž 298—299.

[5]) Tamtéž 190.

[6]) Předmluvy Slovníku str. VI.

[7]) Kor. Vin. I. 102 v pozn.

[8]) Tamt. II. 636.

mezi řádky, jak mile byly tyto dary přijaty.[1]) Vinařický pololetně posílal Palackému peněžitý obnos pro Šafaříka,[2]) Čelakovskému (jehož druhému sňatku r. 1845 žehnal) opatřil v tísni hmotné překlad sv. Augustina O městě Božím. Své přátelství přenesl Vinařický po smrti Čelakovského s otce na ubohé siroty.[3]) Jako dokumenty hrozné lidské bídy, kterou český literát strádal, čtou se prosebné listy Tyla a jeho choti ve smrtelné chorobě mužově k Vinařickému.[4]) Tak i sirotkům po Š. K. Macháčkovi shledávána pomoc mezi obětavými vlastenci.[5])

Čeští kněží účastnili se čestně r. 1838 sbírek ve prospěch Slováků. Dávali i z mála rádi za živa, pamatovali na účely vlastenecké i v závětích.

A posléze nadhazujeme k úvaze otázky: Kolik českých vzdělanců vystudovalo za podpory svých příbuzných nebo domácích? Kolik z kněžských stipendií? Co hladu chudého studenta ukojily příspěvky a podpory hlavně se strany klášterů? Dávno již před Josefem II existovaly klášterní studentské konvikty, a když r. 1785 byly po většině zrušeny, důchody jejich byly obráceny ve studentské nadace.[6]) Co intelligence české do nedávna vděčilo za svůj stav knězi, který v hoších vlohy zjistil, ke studiím připravil, na nich podporoval! To jest veliký dluh, na nějž se příliš často zapomnělo.

Tak dospěli jsme ke konci stručného nástinu, co pro hmotné i mravní dobro národa vykonali čeští kněží v první polovině XIX. věku. Již z těchto nejhrubších rysů jest patrno, že účast vlasteneckého kněžstva na českém probuzení jest kus kulturních dějin českých. Není tedy spravedlivo, dnes činitele tak závažného z národní práce vylučovati, ba dokonce podezřívati jej a pochybovati o ryzosti jeho češství.

Řekne se, že toho všeho bylo přece jen málo, na př. v literatuře. Ovšem, neboť poměry naše v začátcích vůbec byly malé — a dle těch nutno účast duchovenstva oceňovati. Byla to právě doba probouzení. I kněžstvo vyrostlo v prostředí německých škol, i bylo mu zápasiti s týmiž překážkami jako ostatním vzdělancům, aby překonalo nedo-

---

[1]) Tamt. 155—157, 279.

[2]) Tamt. 203.

[3]) Přispíval penězi, dříví poslal po vozařích z Týna n. Vlt. do Prahy.

[4]) Kor. V-ho III. 159—160; 320.

[5]) Tamt. II. 660, 662, 680.

[6]) K tomu srv. publikaci vydanou místodržitelstvím: Studijní nadání v království českém. Sv. IV. (1800—1829), V. (1830—1850), V Praze (1896 e 1897).

statky svého nenárodního výchovu. A to vykonalo, jak vidíme, s nevšedním zdarem, tak že stálo v popředí buditelského ruchu ve všech odvětvích.

Bylo toho dle nynějších poměrů málo, ale na tehdejší poměry a vzhledem k účastenství jiných stavů velmi mnoho!

Končíme pak svůj článek celkovým posouzením zásluh vlasteneckého duchovenstva z péra dojista nepředpojatého: [1])

„V žádném stavu a povolání nemělo národní hnutí české tolik stoupenců a příznivců jako v duchovenstvu, čeští kněží byli netoliko nejpilnější spisovatelé, nýbrž i nejčetnější odběratelé knih a nejúčinlivější apoštolové lásky k vlasti a národu. Nepřepínáme tvrdíce, že bez českého duchovenstva nikdy by literatura česká nebyla dospěla k tak rychlému rozvoji, jak se skutečně stalo... Mohlť se toho času honositi duchovenstvo české muži vysoce osvícenými, kteří by každé církvi byli bývali vzácnou ozdobou, charaktery nejšlechetnějšími, horlivci pro své přesvědčení neunavnými. Věčně nezapomenutelná zůstanou v tom ohledu jména..." (následuje řada jmen vlasteneckých kněží).

[1]) Jakub Malý, Naše znovuzrození I. 30—31.

K dějinám generálních seminářův.

Dr. JOS. SAMSOUR. (Č. d.)

Že nedůvěra netoliko širokých církevních kruhů, nýbrž i obecenstva naproti generálnímu semináři innsbruckému trvala dále, o tom další výmluvné svědectví podává nota dvorního kancléře českorakouského a duchovního dvorního komissaře presidenta bar. Kresela z 3. října r. 1789. Notou touto předkládá baron Kresel dobré zdání duchovní dvorní komisse o zprávě tyrolským guvernerem hr. Sauerem v příčině nauky, kázně a mravů v generálním semináři innsbruckém bezprostředně podané. I tuto notu barona Kresela podáváme tu opět pro její význam v původním jejím znění.

Note

des B. Ö. Hofkanzlers und geistlichen Hofkommissärs Präses Baron v. Kreßel vom 3. Octobris 1789.

Womit in Folge allerhöchsten Handbillets vom 29. August d. J. das Gutachten der geistlichen Hofkommission über den Euer Majestät von dem tyrolischen Gouverneur Grafen Sauer unmittelbar erstatteten Bericht wegen der Beschaffenheit der Lehre, Zucht nnd Sitten beim Generalseminarium zu Innsbruck vorgelegt wird.

Der Gouverneur erinnert, die Verhältnisse, darinn sich das Seminarium befindet, seyn demselben höchst nachtheilig, indem das dortige Publikum sammt dem Adel äußerst abergläubisch und schwach gestimmt sey, acht auswärtige Bischöfe und eben so viele Konsistorien dem Seminari abgeneigt und so auf die alten Gewohnheiten versessen seyn, daß die Zöglinge des Seminar, schon wie sie austreten, ein Gegenstand ihrer Verfolgung werden, zu dessen Beweise er ein Schreiben eines heuer au getretenen Seminaristen von Trient an den Rektor Albertini vorlegt, welches ganz die Denkensart des Bischofs und Konsistoriums von Trient darstelle; nebst dem seyn dort mehrere Exjesuiten, Privatbeichtväter und andere Geistliche, welche sich möglichst bemühen, das Seminarium in Bezug auf Religion unter der Hand in üblen Ruf zu bringen. Anstände wegen der Lehre, die den Seminaristen ertheilt wird, wären bisher nur zween vorgekommen, der eine wegen 31 Sätze des ehemaligen Lehrers und jetzigen geistlichen Kommissionsrath Ertel, der andere wegen des Subrektors, der aus Steyermarkt dahin gez gen wurde, welche beide aber bekanntermassen vollkommen beigelegt worden sind (Pr. 3848.)

Um nun von der Beschaffenheit des Unterrichts versichert zu seyn, hat Graf Sauer durch den Polizeivorsteher Haibe sowohl alle

über die theologische Lehre aufbringliche Auskünfte eingeholet. als auch die beiliegenden Schulnotaten sich verschafft; bei der hierüber mit dem geistlichen Rathe Ertel angestellten Prüfung hat sich gezeigt, daß in diesen Notaten nichts wider das vorgeschriebene Lehrsistem vorkomme, nur hätte die Lehre vom Gebethe, Rosenkranz und der Lauretanischen Litanei mit mehr Einschränkung vorgetragen werden können, worüber aber der Lehrer Ziegler sich ganz recht ausgewiesen hat. Endlich macht der Gouverner noch folgende Anträge:

1mo. Die Rektoren der General-Seminarien anzuweisen, die zum Gebrauche der Zöglinge für die Handbibliotheken beizuschafenden Bücher zur allerhöchsten Genehmigung anzuzeigen.

2do. Mit dem Amte der Studien Präfekte einen größeren Gehalt zu verbinden, und hiezu — schon einige Jahre in der Seelsorge gestandene Männer zu verwenden.

3tio. Den theologischen Studienlauf noch um ein Jahr abzukürzen und den Aufenthalt in den General-Seminarien auf 3 Jahre zu beschränken, welchen Antrag aber Graf Sauer noch vorher mit dem geistlichen Rathe Ertel und dem Rektor Albertini überlegen und das Resultat davon nachtragen wolle,

Baron Kreßel bemerket, daß im wesentlichen mehr oder weniger auch alle übrigen Seminarien in der kritischen Lage seyn, darinn nach dem Bericht des Grafen Sauer jenes zu Innsbruck sich befindet. und eben so seyn mehr oder weniger die Grundsätze und Gesinnung der trientischen höhern Geistlichkeit, welche in obigen Briefe an den Rektor Albertini bemerket worden, die Grundsätze und Gesinnungen der meisten Konsistorialräthe, Ordensgeistlichen, Beichtväter und Bischöfe; denn allenthalben sehen Exjesuiten. Bettelmönche, geistliche Stifter, Bischöfe und Konsistorien ihre alte Grundsätze. Lehren und Absichten durch dieses so sicher als zweckmässig wirkende Institut in Abnahme gerathen und vereitelt.

Indessen sey wider die Zucht und Ordnung im General-Seminarium und die Sitten der Zöglinge, so wie wider die Lehren weder eine Klage, noch Einwendung vorgekommen, und die Begriffe und Grundsätze, welche der Lehrer der Moraltheologie seinen Schülern vom Gebethe beibringt, seyn wahr und bedürfen keiner Ausstellung.

In den beyliegenden Notaten sey ebenfalls bei genauerer Prüfung keine religionswidrige Behauptung gefunden worden, nur hie und da kämen aus der biblischen Hermeneutik und Kirchengeschichte einige besondere Meinungen vor, deren Neuheit Unerfahrne befremden kann; ungeachtet nun aus solchen Schulnotaten einzelner Schüler nicht mit Zuverlässigkeit auf die Beschaffenheit der Grundsätze und der Art der Lehrer sich schließen läßt, so wird doch Baron Kreßel diejenigen Sätze und Behauptungen, die entweder einer Berichtigung und näheren Bestimmung bedürfen, dem tyrol. Gouverneur zu dem Ende bekannt machen, damit er sie den Lehrern in geheim vorhalte, und sie an die genaue Beobachtung der allerhöchsten Entschließung vom Jahre 1787 (Pr. 4832) mit Nachdruck weise.

Dagegen unterscheide der Lehrer der Dogmatik, laut dießfälligen Notaten, nicht allenthalben die eigentlichen Glaubenslehren von Schulmeinungen mit der erforderlichen Genauheit, welches seine Meinungen von der Anbethung des heil. Kreutzes, von der gesetzgebenden Gewalt der Bischöfe und den Primatrechten des Papstes beweisen; auch diese werden dem Lehrer durch den Gouverneur mit der Erinnerung vorgehalten werden, seinen Schülern reine Religionsbegriffe beizubringen, und in dieser Absicht die Glaubenslehren von Schulmeinungen nach den in der regula fidei des Veronius enthaltenen Grundsätzen mit Genauheit und Strenge zu unterscheiden, und insbesondere bei der Lehre von Verehrung des heil. Kreutzes an den Begrif sich zu halten, den Bossuet in seiner Expositio doctrinae catholicae im 4 Kapitel de imaginibus et reliquiis davon vorträgt

Was sodann die Anträge des Gouverneurs betriff, da ist

ad 1mum: jenes, so derselbe wegen der für die Handbibliotheken beizuschaffenden Bücher anträgt, schon unter 3ten November 1784 verordnet worden, mithin der Rektor des Innsbruckker General-Seminariums nur darauf zu weisen.

ad 2um: Tritt Baron Kreßel dem Antrage des Gouverneurs nicht bei, sondern ist der Meinung, daß die Seminarien in Ansehen der Studien Präfekte bey der jetzigen Einrichtung aus folgenden Betrachtungen zu belassen seyn. indem die Studien Präfekte nicht allein dazu bestimmt sind, daß sie die nächste unmittelbare Aufsicht über die Sitten und Verwendung der Zöglinge führen, sondern sie sollen die sämmtlichen theologischen Wissenschaften nach ihrem ganzen Umfange und im Zusammenhange studiren und dadurch sich fähig machen, künftig in Erledigungsfällen theologische Lehrämter zu übernehmen, nebst dem zugleich die täglichen Wiederholungen aus den theologischen Lehrgegenständen mit den Zöglingen abhalten; daher werden hiezu auch nur die fähigsten Köpfe, die zugleich Neigung zum Lehramte haben, gewählt. Wie wenig Kuratgeistliche aber diese Neigung und die zum Präfektenamte erforderlichen Kenntnisse haben, habe die Erfahrung gelehrt. Selbst in Hungarn, wo anfangs Kuratgeistliche als Studienpräfekte angestellt waren, werden dieselben auf Pfarren befördert und in ihre Stelle Geistliche gesetzt, die den Seminariallauf zurückgelegt haben;

ad 3tium: Wäre der von dem Gouverneur dießfalls versprochene weitere Bericht um so mehr zu erwarten, als nicht einzusehen ist, wie bei dem Umstande, daß das theologische Studium von 6 Jahren auf 4 seit einigen Jahren beschränket worden, eine weitere Abkürzung desselben ohne Weglassung wesentlicher Lehrgegenstände und ohne dadurch die Aufnahme desselben zu hindern, oder dem Klerus die zur Seelsorge nöthige Bildung zu entziehen, stattfinden könne.

den 10ten.

Ich dächte, das Einrathen des geistlichen Hofkommissionspräses wäre ohne weiters zur allerhöchsten Genehmigung geeignet, und nur

ad 3tium, nach Einlangung des von dem tirol. Gouverneurs verheißenen Berichts der weitere Vortrag einverständlich mit der Studienhofkommission zu erstatten. Eger.

den 11ten similiter Izdenczy m. p.

den 12ten similiter Reischach.

Voraus gesetzt, daß über diesen Gegenstandt vorerst die geistliche Commission selbst, doch wenigstens die von Zippe gehört worden, bin ich mit dem Vortrag verstanden; überhaupt aber glaube ich, alle Seminarien dahin anzuweisen, daß sie sich in theologischer Lehre mit Schuhlfragen besonders, wenn sie an die Glaubenslehre so sehr angränzen, wenig aufhalten sollen; es wirdt dadurch viel Zeit verloren, undt da ihre Entscheidung, auf welche Arth auch solche geschehe, für den Staat sehr gleichgültig ist, so verschafft ihre Amtirung wenig Nutzen, schadet aber in so weith, daß wann solche gegen jene Grundsätze ausfällt, welche die gemeinsten seyndt, die Seminarien, wo man sie lehret, dem großen Hauffen der Weltlichen und Geistlichen geheßig werden, so bey diesen aus Mangel der Begriffe die Vermuthung erwecken, daß man Dinge in denenselben lehre, welche der katholischen Religion zuwider seyn.

17ten. Gr. v. Hazfeld.

Resolutio Augustissima.

Nach den Majoribus.

Ad 3tium: Mir nach Einlangung des von dem Gouverneur verheißenen Berichts der weitere Vortrag einverständlich mit der Studien Kommission zu erstatten.

Ich genehmige im übrigen ihr Einrathen.

Jakkoli vyšetřování hraběte Sauera provedené na nejvyšší rozkaz stížnosti v příčině nauky, kázně a mravům proti semináři přednášené prohlásilo za neodůvodněné, přece hned následujícího roku knížata biskupové brixenský a tridentský byli nuceni stěžovati si, že jim zřízením generálního semináře dozor nad duchovními chovanci byl odňat, což se jeví tím nebezpečnějším, ježto z různých zpráv zvěděli, že se chovancům přednášejí od professorů theologie nebezpečné a bludné nauky.[1])

*

Zbývá nám nyní ještě krátce zmíniti se o generálním semináři ve Vídni. Pro seminář tento určená byla bývalá akademická kolej jesuitská, jež po zrušení Tovaryšstva Ježíšova byla přidělena různým zeměpanským úřadům a roku 1780 z části benediktinům z

[1]) Zschokke, u. d. str. 243.

Montserratu.[1]) Vlastnoručním listem ze dne 18. února r. 1783 daným hraběti Kolovratovi nařídil císař Josef II, že místo universitního kostela za farní kostel má býti určen chrám dominikánský, praelát montserratský spolu s konventem a fundací má býti spojen se Škoty a dorothejský s klosterneuburským, praelát broumovský že se má nastěhovati do bytu praeláta montserratského, aby mohl míti vrchní dozor na studium theologické a na celý seminář,. dále že dům má býti vyklizen od exjesuitův a professorův, universitní knihovna že zůstane, v domě že mají býti žebraví mnichové zvlášť, řeholní duchovni pohromadě a taktéž i světští duchovní pospolu umístěni, arcibiskupští alumnové tam přeloženi, a kdyby to nedostačovalo, že má býti i dům Pazmanitů k tomu přibrán a vše do 1. listopadu že má býti hotovo. Exjesuiti a professoři mají býti ubytováni v arcibiskupském alumnátě.

Dne 3. března 1783 podal rektor a konsistoř vídenské university u dolnorakouské vlády prosbu, aby 1. budova bývalé jesuitské koleje i při změně nyní nařízené zůstala inkorporována universitě se všemi právy na ní lpícími, a 2. aby správa akademického chrámu opět byla svěřena jeho rektorovi a konsistoři. Jak dvorní komisse duchovní tak i dvorní kancelář poukazovaly na zaručená práva university, což však nikterak není překážkou, aby alumni tam svoje funkce konali. Není však možno, dlužní úpisy na universitu a kostel akademický znějící přepsati na budoucí seminář klerikův a jakousi klášterní korporací učiniti. Budovy kollegia jakož i kostel mohou a mají zcela dobře ve své staré podobě zůstati v opatrování a správě university a pouze jako jiné státní budovy k neomezenému používání a bydlení budoucích alumnů sloužiti. Po této přednášce ze dne 8. května rozhodl císař: „Ani s chrámem ani s budovou nemá universita dále co činiti, nýbrž vše to náleží duchovní komissi. Chtěla li by universita tu neb jiné pobožnosti v tomto kostele vykonávati, musila by se s ředitelem semináře o této věci, zvláště o hodině přátelsky dohodnouti, pak při tom nebude nižádné závady“.

V přednášce ze dne 11. dubna 1784 učinila duchovní komisse návrh, aby jmění universitního kostela obnosem 71.885 zl. bylo přiděleno fondu generálního semináře, pouze kapitál na 282 mší fundačních znějící měl by býti vyloučen a do náboženské matice přibrán, čímž by 8 až 9 chudých chovanců do generálního semináře mohlo býti přijato. Císař vydal v této příčině rozhodnutí: „Poněvadž tento

[1]) Zschokke. u. d. str. 525.

kostel od university byl odloučen a generálnímu semináři přidělen, přísluší tam ovšem i jeho dotace a bude třeba dle rady část příjmů, zůstane-li něco po srážce ročních kostelních výloh a přiměřené úspory pro nepředvídané potřeby při tak velkém chrámu, k vydržování několika alumnů v generálním semináři použíti".

Duchovní komisse musila císaři předložiti i seznam služebního personálu v generálním semináři ustanoveného; ano císař neváhal o mnohých zřízeních, jež týkaly se jeho zamilovaného institutu, osobně se přesvědčiti.

Aby pro seminář získána byla zahrada, obrátil rektor Martin Lorenz ve zvláštním promemoria ze dne 3. února 1787 pozornost na zahradu kláštera pavlanského v okresu Wieden. Císař Josef vydal o tom resoluci: „Tato zahrada je zajisté nejlepší pro seminaristy a já jsem ji osobně prohledl. Bude proto od nynějška k jejich procházce vyhrazena a budovu v ní stojící, jež nemocnicí se nazývá a nyní v špatném stavu je, třeba zaříditi; používati zahrady v příčině zeleniny a ovoce jakož i neméně k procházce má býti farářovi a pavlánům tam ještě pobývajícím na dále dovoleno. Nynější zahrada seminářská a dům na Landstrasse mají býti dražbou prodány". Obě byly po té prodány za 11.950 zl. dvornímu radovi Mitisovi. Později dekretem ze dne 28. února 1788 bylo úplné používání zahrady pavlánské ponecháno generálnímu semináři, aby si chovanci praktickými pokusy vědomosti hospodářské duchovnímu správci potřebné opatřiti mohli. Po zrušení generálních seminářů dekretem ze dne 26. srpna 1790 byla tato zahrada opět pavlánům vrácena za náhradu výloh z náboženské matice na ni použitých.[1])

Počátkem roku 1789 podal rektor Lorenz žádost, aby 1. čtyři studijní praefekti podobně jako v Uhrách byli osvobozeni od konkursní zkoušky předepsané pro dosažení kurátního obročí, 2. aby chovancům generálního semináře opatřeny byly školní knihy a po ukončení studií seminárních jim ponechány, 3. aby nejchudším chovancům, kteří si nemohou opatřiti snídaní a kterým také jiných téměř nevyhnutelných potřeb, jako pudru na vlasy, tabáku, se nedostává, denně 1 kr a podobně jako kapucínským studujícím bezplatná oprava malých částí oděvu byla povolena. Jaké o těchto předmětech bylo mínění duchovní dvorní komisse a jaké učiněno bylo rozhodnutí, vysvitne nejlépe opět z přednášky samé.[2])

(O. p.)

---

[1]) Zschokke, u. d. str. 419 d.

[2]) Uložena v domácím, dvorním a státním archivu ve Vídni mezi akty státní rady z roku 1789 pod číslem 519

Posudky.

Pontifikát Pia X. Napsal *Dr. Karel Kašpar.* V Praze 1918. Otisk z ČKD 1917. Str. 272. C. 3 K.

Životopisy papežů, kteří nenáležejí ještě docela dějinám, bývají psány jednostranně: buď panegyricky neb hanlivě. Bývá to kromě zásadního stanoviska také tím, že se píší málo pragmaticky, že příliš málo hledí k okolnostem, osobním i věcným, za nichž ten který papež působil, za něž on sám osobně buď mohl neb nemohl. Obhájci sami ztěžují si bez potřeby svůj úkol nehistorickým stanoviskem theokratického absolutismu, který jakoby pozemskými okolnostmi nebyl podmíněn cokoli podniká, podniká beze vší pozemské odpovědnosti. Touto takořka nadpozemskou isolací však právě svaluje se na jednotlivou osobu snad bez její viny až do nemožna stupňovaná odpovědnost, již pak dějepis, obzvláště nepřátelský, vytýká a dle takových nároků vytýkati musí.

Pius IX, jeden ze tří velikých posledních papežů, z papežů novověku snad nejvíc hanobený, je hned jedna obět onoho nepoměru. Působil za nejsvízelnějších okolností politických, jichž odraz v oboru náboženském zvěčněn známými dogmaty, ale také ztrátou světského panství a mnohou ne právě nevyhnutelnou ranou v životě náboženském. Od r. 1870 přes pokusy Leona XIII obnoviti patrimonium nastává jakési zjednodušení situace, jehož právě Pius X dle své zhola nepolitické povahy použil ke své opravné, na výsost potřebné činnosti. Přijav tiaru ve věku, kdy lidé s veřejného působiště obyčejně odcházejí, překvapil svět neunavným úsilím reformním, jež by jej mělo staveti i nad jeho slavného předchůdce, kdybychom právě nebyli uvykli ceniti i v papežství zevnější lesk nad hodnoty náboženské.

Pan spisovatel omezuje se, dle nadpisu své knihy, na pontifikát Pia X, poměrně sice krátký (1903–1914), ale plný dalekosáhlých opatření ve správě církevní. Nepopisuje jeho života předešlého ani jeho osobní povahy; obojím by se ledaco z jeho papežské činnosti lépe vysvětlilo. Muž vyspělý v nejskromnějších poměrech občanských, obeznámený ne sice s prací kurialní a byrokratickou, ale za to s prací duchovní správy, což tisíckrát víc váží, muž prostý předsudků kurialní a vůbec vlašské šlechty, a přece zase ne tolik římského života vzdálený, aby nevěděl hned, kde třeba začíti, muž cílevědomý a houževnatý, jejž obtíž a odpor svádí i k umíněnosti ve věcech, v nichž není a nemůže býti důkladněji obeznámen — tak se nám jeví dle jiných zpráv Pius X, a tak by byl p. spis. leckteré z jeho opatření mohl názorněji objasniti.

Vedle toho bylo by, jak nahoře naznačeno, dobře bývalo, vzpomněti též těch osob z okolí papežova, které naň působily a s jeho záměry spolupůsobily. Tu a tam sice poznamenáno, že opatření papež-

ská týkala se především Italie, ale poukazem na jisté osobnosti bylo by se lépe vysvětlilo, jak chyběla tu někdy ona blahoplodná infiltrace vůdčích kruhů římských živly mimovlašskými za Leona XIII; mnohé nedorozumění, mnohá příkrost mohla snadno býti zamezena správnější informací. Přiměřeným pozadím každý obraz získává, i obraz dějepisný. Nadmíru sympatická postava Pia X byla by ve své apoštolské prostotě i horlivosti lépe vynikla, kdybychom viděli, jak na př. z románského šlendriánu vznikly ty nesympatické, někdy až reakcionářské, katolickému světu trapné ostny v některém z přečetných jeho výnosů.

Tyto výnosy zaznamenány s velikou pílí a zevrubností. V tom je hlavní přednost toho spisu. Za to mohly odpadnouti některé podrobnosti, na př. na str. 96dd o výsadách hradčanské kapitoly; nerád bych někoho urazil, ale myslím, že jsou to titěrnosti, jichž právě Pius X přítelem nebyl. („Vždy věrnou“ ostatně jmenuje se také kapitola olomoucká, ne pouze hradčanská.)

Chyb tiskových jest víc nežli vzadu opraveno (Murzi, Aertuys a j.) Slova „pseudoprorok sv. Malachiáš“ mohla by vésti k nedorozumění, jakoby sv. Malachiáš byl se stavěl prorokem, ač jistě za to nemůže, že mu r. 1595, tedy půlpáta sta let po jeho smrti (1148) známá „proroctví“ o papežích, někdy arciť případná, připsána (u Pia X ignis ardens).

Soustavná katolická věrouka pro lid. Napsal P. *Frant. Žák* T. J. Díl II. Část první. V Praze 1917. Nakl. Dědictví sv. Jana Nep. Str. 360. C. 5 K.

Synopsis theologiae dogmaticae specialis. Auct. Dr. *A. Šanda*. Vol. I. Friburgi Br. 1916. B. Herder. Str. 384.

Lehrbuch der Dogmatik v. Dr. *Berhard Bartmann* I. II. Freiburg i. Br. 1917/8. Str. 452 a 551.

I. V tomto druhém sešitě svého díla pojednává P. Žák o Bohu Tvůrci a začíná jednati o Bohu Vykupiteli (osobě Vykupitelově a jeho díle). O správnosti výkladův jeho netřeba se zvlášť rozepisovati, jelikož podány jsou dle uznaných předloh. Otázka by mohla býti jen o tom, jsou-li vždy pro lid dostatečné a vhodné. Majíce na paměti, že v tomto oddílu nejedná se jen o otázkách čistě theologických, nýbrž také přírodnických, pokud zasahují do názoru náboženského (stvoření světa a člověka, antropologie atd.), pochopíme, že tu možno různě souditi o tom, co by bylo přidati, co vynechati, co jinak pověděti. Celkem zdá se mi, že i zde (jako jinde) výklady někdy vlekou s sebou mnoho zbytečné učené, nebo lépe řečeno, doktrinářské přítěže, jež netheologu četbu znesnadňuje a nijak neprospívá (jména a nauky starých bludařů na př. a pod.)

Veliké slohové obtíže látky v češtině málo vzdělávané p. spis. dovedně překonává. Vytknouti sice bylo by lze ledaco, nesnadnější by bylo, pověděti to a ono lépe. Vyrazů však, jako okršlku, opáčný, obožuje (deificat), retorika = výmluvnost a pod. potřeba nebylo. Nadpis: „Přirozenost lidská Pána Ježíše“ plynněji by zněl: Lidská p. P. J. Opakuje se chybný název „trichotonismus“. „Obraznost“ znamená

vlastnost něčeho obrazného; mohutnost duše lépe nazývati obrazivostí.

II. A. Šanda, v Němcích chvalně známý biblista, dříve profesor v Litoměřicích, nyní po Pachtovi na české universitě v Praze, učebnicí svou, sepsanou již r. 1913, podává prý kollejní přednášky z Litoměřic. Prvý díl obsahuje nauku o Bohu a o milosti, tuto ve spojení s naukou o Tvůrci, kteréž rozdělení má, jak známo, vážné důvody pro sebe ale i proti sobě; tato část zaujímá ostatně daleko přes polovici celého I. svazku (str. 166 384), odkudž možno usouditi, že i pro nynější (dvouleté) studium dogmatiky je tu podáno látky dosť.

Ze zvláštností díla budiž jen zmíněno, že v nauce o Bohu předesílá důkazy jsoucnosti boží (metafysický, fysický a morální). Formulace jsou přesné a průzračné, ale vzhledem k novověkému idealismu v noetice nestačí; proti němu bylo by třeba zevrubného rozboru, jak z požadavků m y š l e n í možno se dostati ke s k u t e č n o s t i, když už důkazy ty vůbec z apologetiky sem přejaty.

Theorie hexaemerní snad už by mohly většinou z dogmatiky zmizeti; za to stvoření člověka (§ 71) mohlo by býti zevrubněji vyloženo, třebas ne vzhledem k evolutionismu, ale vzhledem ku zprávě biblické.

V nauce o ctnostech přejato snad příliš mnoho z ethiky a morálky. U ctností t. ř. mravních bude snad ještě potřebí zásadního rozboru, jenž by vzhledem k závislosti aretologie scholastické na peripatetické ukázal, jak dalece tu možno mluviti o (záslužné) „ctnosti“; právě u základní ctnosti, jíž latina zove prudentia (v češtině nemáme výrazu zcela přiléhavého), rozlišení není bez významu.

Ve sporu mezi molinismem a thomismem, či jak tu psáno, novothomismem, rozhoduje se p. spis. docela pro onen.

Mezi nemnohými latinskými příručkami specielní dogmatiky dílo Šandovo zaujme čestné místo.

III. Třetí vydání osvědčené učebnice Bartmannovy (z Paderbornu) jest opravdu na výši nynější dogmatické vědy, jak přesným a jasným výkladem katolické nauky, tak její všestrannou obranou proti námitkám, v nížto především hledí vyhověti potřebám nynějším. Co dílu tomu pro snadné poučení mimo studium obsáhlých děl zvláštní ceny dodává, jsou výklady z dějin dogmat, stručné sice, ale obsažné a výstižné, seznamující s výsledky nejnovějšího bádání celého theologického světa. Též příslušné písemnictví do podrobna uváděno, čímž podány nejen pokyny pro cvičení seminární, ale i pro soukromé další studium. Rukověť opravdu vzácná, jež tak snadno nezklame hledajícího poučení.

P ř e h l e d d ě j i n č e s k é l i t e r a t u r y o d p o č á t k ů l i t e r á r n í h o t v o ř e n í a ž p o n a š e č a s y. Zpracoval Ph. Dr. *Fr. Šimek.*

Kniha určená pro abiturienty středních škol, která právě vyšla již ve čtvrtém přepracovaném vydání, zajisté má pilně přihlížeti k novým odborným výzkumům a odklízeti zastaralé předsudky. Spis. však

na př. praví: „Hus povznesl český zpěv duchovní, jenž do té doby byl církví omezován na nepatrný počet písní. Sám složil čtyři písně podle starších latinských . . ! (33.) Ale tu nestačí lpěti na vývodech Nejedlého, jak dokumentárně ukázal Sedlák. Hus se vzpíral snaze představených, chtějících zameziti šíření bludů písněmi, ale o skutečné povznesení českého zpěvu duchovního neměl zásluh žádných. Z duchovních písní v době Husově známých nelze bezpečně přiřknouti betlemskému kazateli ani jediné. Hus přepracoval píseň „Jezu Kriste, ščedrý kněže“ na eucharistickou ve smyslu remanenčním (protikatolickém); dále báseň „Navštěv nás, Kriste žádúcí“ opatřil nápěvem a zavedl v Betlemě jako píseň, ale ani to není jisté.

Prý Hus prohlásil ve sporu s církví za rozhodčího svůj rozum. Na kostnickém koncilu „srazily se proti sobě idea pravdy a rozumu s idejí autority“ (34.) Není pravda! Hus prohlašoval za rozhodčího Písmo, nikoli rozum vlastní. Vždyť ostatně vlastním hloubáním neobjevil žádné idey nové. A že živá autorita církevní v Kostnici neutkala se s Husovou pravdou, nýbrž naopak s mistrovými bludy, vyčtenými z Viklefa, to patrno i na počátečním coufání a zapírání betlemského kazatele. Kostnický sněm nebyl svolán proto, aby věnoval dlouhý čas debatám s knězem obviněným z kacířství. Důkladného poučení z Písma i rozumu dostalo se Husovi dříve od Pálče. Stanislava ze Znojma a jiných konservativních theologů. Soudcové Husovi v Kostnici měli za úkol rozhodnouti, zda li Hus učil katolicky či ne.

Prý Hus „svým celým životem uváděl ve skutek své myšlenky“, nejen theoreticky, nýbrž i prakticky (34.) Odpovídáme, že lze postihnouti na té praksi nejednu jednostrannost. Hus na př. zapomínal kárati křiklavé svatokupecké činy Václava IV, bál se plísniti světáctví královských miláčků laických i kněžských. Odpouštěl svým stoupencům ty hrubé projevy fanatismu, které přísně káral při katolících. Na své obhájení užíval sofismat sice hodně jízlivých, ale nepodařených.

Také není pravda, že národ do služeb Husova ideálu „dal se celé“. Veliká většina českého obyvatelstva na Moravě zůstala v katolické církvi i po válce husitské. A v Čechách aristokracie získala pro husitství většinu činy násilnými.

Prý Petr Chelčický přátelsky se stýkal s předními kněžími z podobojích (33.) Ale my víme, že ty styky byly většinou prudkými sváry.

Jestliže ve stručném přehledu autor věnuje zvláštní pozornost Ant. Koniášovi (75), měl se zmíniti aspoň dvěma řádky o činnosti tisíců Koniášů táborských; ničili nikoli spisy komicky pověrečné, ale literaturu velice cennou a docela i knihy mistrů kališných.

Nejvýznamnějšímu buditeli národnímu na Moravě z XIX. století (Fr. Sušilovi) věnováno jen deset řádků a nevzpomenuto ani slovem jeho mocného vlivu na celou společnost moravských spisovatelů národních (117.) Hlavní a veliký význam Vinařického a Douchy pro kulturní pokrok národa mohl býti vytčen aspoň třemi řádky. Nestalo se.

Bylo by tu ovšem ještě více oprávněných desiderií se strany katolické, o nichž nemíníme se zatím šířiti.

Uznáváme, že tato příručka jest praktická, přehledná; ačkoli stručná, přece celkem obsažná. Jest pracována pozorněji než „Přehledné dějiny literatury české“ od Dr. J. a Dr. Arne Nováků. Ale od přepracovaného vydání čekali jsme více. *S.*

* * *

Franta Župan, Pepánek nezdara. Díl III. Lojzík vychovatelem. Praha 1918.

Třetí díl knihy, jež byla všeobecně přijata velmi příznivě (viz Hlídku 1917, 37), poněkud zklame čtenáře. Není tu již oné dětské nehledané prostoty, jaká vanula z prvního dílu, ani oněch rozmanitých, velkých i malých dětských problémů, jež plnily duši vyrůstajícího školáka v dílu druhém — celá kniha nesena je jedinou tendencí: ukázati, jak rozmazlené městské dítě může se přetvořiti působením přirozeného venkovského života a zvláště opatrným vedením rozumného druha. Takovým „vychovatelem“ je tu známý z II. dílu Lojzík, syn hajného, hoch nejen tělesně silný, ale i neobyčejně charakterní, moudrý a vyspělý, na svůj věk až příliš vyspělý; jemu je v prázdninách svěřen v jádru dobrý, ale „paedagogicky vzdělanou“ matkou velmi zhýčkaný synek pražského advokáta. Spis. obšírně líčí život venkovských dětí, mezi něž Lojzík uvedl svého svěřence, na pastvě, při hrách a zábavách, lesní vycházky, dobrodružné kousky atd. Pevnou vůlí dobude Lojzík neobyčejné moci nad chlapcem, ovládne a zkrotí jej úplně, takže dřívější protivný rozmazlenec odkládá po něčem své zlozvyky a stává se na konec miláčkem dospělých i dětí, jimž přináší zase část své městské knižní „kultury“: nadšení pro indiány, apače a robinsony. A tak jen ideově souvisí tento díl s předešlými: jako tam na Pepánkovi, tak zde na Rudolfovi znázorňuje spis. svou výchovnou zásadu, že je třeba přirozeně a rozumně vésti dítě tak, aby se mohly volně rozvíjeti jeho síly tělesné i duševní. Vedle pěkně nakreslených dětských postav vystupuje tu i několik rázovitých osob dospělých tak zvláště poctivý hajný a jeho zbožná žena, myslivec a starý uhlíř-pohádkář.

Ad. Piskáček, Smířené bolesti. Románové reflexe. Praha 1918.

První, tuším, kniha populárního hudebního skladatele obsahuje vedle řady realistických povídek o zcela všedních a často již zpracovaných námětech i několik prací, jež se snaží vniknouti hlouběji v záhadné otázky lidských duší a vystihnouti jejich touhu po ztělesnění uměleckého ideálu i touhu po oběti a smiřujícím pokání. Ale je patrno, že tento vniterní život hlubších lidí je spisovateli dosud cizí: jakmile opouští půdu viditelné skutečnosti, stává se jeho sloh umělkovaným a frasovitým; vlastní zkušenosti nahrazuje mlhavými slovy, jež chtějí zníti tajemně, skoro nábožensky, ale rozplývají se bez dojmu

a síly. I v ostatních povídkách, jimž by lépe svědčil prostý sloh, snaží se mluviti za každou cenu obrazně a jaksi povýšeně. Snaha ta vede pak často k hledaným obrazům, jako na př.: „Schody pod ním vrzaly jako měchy při offertoriu“, nebo: „Příroda hýřila teplem, světlem a vůněmi, jako hýřívala Maria z Magdaly, než poklekla u Kristových nohou“. Jinak dlužno přiznati, že spis. hledí na život vesměs vážně a zdůrazňuje hlavně jeho ideální prvky. *M.*

Knihovna lidu a mládeže.

Matka. Kniha pro matky. Napsal *K. Falík.* Nákl. Dědictví svatojanského v Praze 1918, č. 3. Stran 227. C. 3 K.

Po dívkách pamatovalo Dědictví i na matky, věnujíc jim tento podíl, jehož předmět jest ovšem o mnoho obsáhlejší a rozmanitější, ale proto také nesnadnější. Zkušení čtenáři a čtenářky měly by tedy příležitosti dost, vysloviti to neb ono přání; ale celkem asi uznají, že to knížka pěkná, dobrá. Požadavky její jsou sice namnoze hodně idealní, ale celkem nikoli přepjaté. Jak již u knížky pro dívky podotčeno, bylo by na př. u náboženských úkonů dobře bývalo rozlišovati mezi povinností a radou neb dobrým zvykem; prostý příkaz zní jako zákon, jehož tu mnohdy v pravdě není.

Spis. má na mysli hlavně, ač ne výhradně, prosté domácnosti venkovské. Je proto přísnější k módě a panským zvykům, než možno každé matce provésti; tykání dětí rodičům na př. (66) je sice našemu lidu protivné, ale samo v sobě neúcty obsahovati nepotřebuje. Z ostatních pokynů, jež by se mohly vynechati nebo změniti, uvádím na př. str. 33 (nedávati prý prádla z domu), 94 (nebij rukou, ale metlou), 161 (vytáhnouti tonoucího broučka — i chrousta neb housenku?) Na str. 152 Buřilová náhle mění jméno v Buřivalová. Vedle příkazův ochrániti děti od zlých příležitostí (styků, četby atd.) více by bylo zdůrazniti upevňování povah, aby špatnost, jíž často vyhnouti nemožno, od nich se odrazila; proto třeba též jakési samostatnosti.

Rozhled

Náboženský.

O trudném postavení katolické církve v Rusku za bolševické vlády přináší několik zaručených zpráv nový redaktor „Przeglądu Powszechného" (říjen 1918.) P. Jan Urban T. J., známý u nás z velehradských sjezdů unionistických. Jarní revoluce r. 1917 slibovala katolicismu úplnou svobodu. Za ministerstva knížete Lvova utvořena v Petrohradě pro záležitosti kat. vyznání zvláštní komise, v níž byli také zástupci kat. církve, s biskupem Cieplakem v čele. Tato komise vypracovala program poměru, jaký měl nastati mezi vládou a kat. církví, program velmi liberální, zajišťující církvi úplnou svobodu vnitřní správy. První velmi důležitou událostí bylo jmenování biskupa Roppa arcibiskupem-metropolitou mohylovským.

Bohužel za nového převratu bolševického ocitla se církev pojednou v postavení v mnohé příčině horším, než v jakém byla za vlády carské. Nebylo sice vzato katolicismu právo získávati nové vyznavače i mezi pravoslavnými, vláda Leninova nemísí se také do jmenování kněží na jejich místa: ale za to padly na církev jiné rány. Zastaveny vůbec platy na vydržování duchovenstva, akademií a seminářů — platy, jež nebyly vydáním ze státní pokladny, nýbrž — jako u nás — úroky ze skonfiskovaných církevních statků a nadací. Tím kat. kněžstvo ocitlo se v těžkých hmotných poměrech, akademie a seminář v Petrohradě musily býti zavřeny a studující posláni jinam nebo puštěni k rodičům. Důsledkem toho bude ovšem v nejbližší budoucnosti veliký úbytek kněžstva, kdy by ho bylo právě nejvíce třeba.

Dekretem bolševické vlády zaveden také občanský sňatek a rozvod a duchovenstvu vzato vedení matrik, což při všeobecném mravním úpadku způsobeném válkou vedlo k tomu, že mnoho katolíků skutečně odpadlo od církve a používá bolševických sňatku a rozvodů. Bolševická vláda provedla laicisaci všech škol, odstranivši z nich úplně vyučování všelikému náboženství, čímž postiženy i takové školy, jež vydržovala sama církev . . . Důsledkem ovšem bude zánik náboženství u dorůstajícího pokolení. A poměry zhoršují se každým dnem. Několik kat. kněží bylo již zavražděno. V posledních dobách došly zprávy, že mnoho kněží bylo nuceno přestati sloužiti mši sv. ve všední dny pro úplný nedostatek vína a mouky na hostie, poněvadž tyto předměty jsou docela v rukou bolševické vlády.

*

Proti metropolitu Šeptyckému povstala velká bouře v intelligenci ukrajinské. Vyvolal ji svým pastýřským listem (ze dne 31. srpna) „o výchově alumnův a o radách evangelických“. Rozvinuje tu zásady, jimiž dlužno říditi výchov kandidátů kněžství, i ctnosti, jež mají zdobiti kněze, načež ukazuje veliké nedostatky, jaké tu nalezl. „Mezi mnohými chybami mé biskupské práce před válkou — tak píše — byla i ta, že oceňuje kandidáty spoléhal jsem na úsudek jiných a proto snad připustil jsem nejednou ke svěcením lidi, jichž jsem neměl připustiti. Nyní pokládám si to za těžké provinění a rozhodně chci se v té věci napraviti“. Poukazuje ještě na veliký nedostatek řeholníků ve sjednocené církvi — jest prý jich desetkrát méně než v církvi latinské — načež ustanovuje, že od nynějška na 12 let reservuje polovici míst ve lvovském semináři výlučně pro ony kandidáty, kteří složí slib celibátu. Tak míní vytvořiti kádry budoucích missionářů, aby sjednocená církev mohla splniti veliké úkoly, které ji čekají zvláště nyní na východě.

V tomto nařízení viděli Ukrajinci pokus zavésti nucený celibát v rusínské církvi. Denní tisk bil na poplach, „Národní výbor“ pak poslal k arcibiskupovi deputaci, by žádala odvolání rozkazu. Vůdce deputace, posl. Romańczuk, ve svých málo ovšem církevních vývodech zdůrazňoval mravní cenu kněžských manželství, jež prý dávají věřícím vzor rodinného života a v manželkách kněží skytají vesnickým ženám a dívkám přirozené vůdkyně a rádkyně . . . Hlavní váhu však kladl na to, že zavedení kněžského celibátu bylo by ke škodě národa, poněvadž by bylo zničeno semeniště ukrajinské intelligence. Když výklady metropolitovy nepřesvědčily vyslanců, odešli s pohrůžkou, že jej čeká boj, ve kterém národ nikdy neustoupí . . .

Tak se postavila ukrajinská intelligence proti svému pastýři, jejž před rokem, když se vracel z ruského zajetí, vítali s takovým nadšením jako hlavu celého národa. V nynějším protestu jeví se jen znovu dávná snaha sjednocených Rusínů, uplatňovati v církevním životě světský vliv a stavěti se tak proti všem pokusům oživiti církev duchem více katolickým a opravdu náboženským. *M.*

*

Dle Lípy (1918, 78 d) na všeženské schůzi v Praze (1. list.) slečna Machová žádala, by s kostela bělohorského byl odstraněn relief spoutaného lva a obrazy P. Marie, představující zázraky nad českými kacíři.

A. Vetterová-Bečvářova proti tomu myslí, že by se to nemělo dělat, neboť jsou to kamenné archivalie, a historické dokumenty, které nás již nemohou urážeti, „nad nimiž se budeme usmívati se zadostučiněním“, jichž „rušiti nemáme ani práva, poněvadž jsme národem příliš poctivým, než abychom falšovali historické dokumenty“.

Kéž by toto bylo vždy pravda!

Za to navrhuje A. V. B., aby oltář v onom kostele nikdy nebyl zdoben květinami aniž na něm byla sloužena mše s Gloria, nýbrž jen

dvakráte za rok Requiem (8. list. a 21. čna). „Ať národ vykoupí pole a osází Bílou horu smutnými hřbitovními stromy. Nepřijímejme chleba, zachovatele života, z míst, která nás po 300 let napájela žlučí“.

No proč ne? Vždyť chleba máme nadbytek, a o jednu zbytečnost víc nebo méně, co na tom?

*

Polský tisk, a to nejen katolický, zabývá se v poslední době často otázkou, jež nyní také u nás stala se nejvýš časovou: jak upraviti poměr mezi církví a novým polským státem — konkordátem či rozlukou? Dominikán P. Voroniecki v mladém vědeckém měsíčníku „Rok Polski“ (1918, č. 6) rozebírá důkladně oba způsoby a poznamenává, že žádný z nich není ideální: ideální poměr mezi církví a státem — vycházíme-li z povahy církve jako zřízení božského a ve svých cílech nadpřirozeného a tak také státem uznaného — měl by býti poměrem vzájemné shody a harmonického spolupůsobení dvou mocí, to jest takového spolužití, aby se obě podporovaly, žádná však nevměšovala se do záležitostí moci druhé. Je to system, který s theologického stanoviska jest jedině odůvodněn. Oba nejčastěji jmenované způsoby, konkordát a rozluku, nemožno kategoricky ani doporučiti ani odsouditi, neboť mnoho záleží na tom, jak se konkordátu nebo rozluce rozumí a jak se v praksi provádějí. Apoštolský stolec, jehož nauka o této otázce obsažena je v encyklice Lva XIII „Immortale Dei“, v praksi snesl i rozluku, když byla pojímána tak jako v Belgii, že dávala poměrně nejvíce záruk svobody církve. Pisatel varuje, aby v Polsku při praktickém řešení této otázky nenechali se vésti příliš abstrakcí a teorií, ale uvážili dobře také konkretní poměry a vyvolili takový způsob spolužití obou mocí, aby církev měla zajištěnu úplnou svobodu rozvoje a jednání.

Otázkou tou obírá se také jesuita P. Jan Urban v posledním čísle „Przegl. p.“ a soudí, že není třeba pracovati o konkordát v dosavadním významu toho slova, o konkordát, jenž by vymezoval různé obory církevního života, dával státu právo zasahovati v obsazování biskupství a jiných církev. hodností atd. Není však též třeba prohlašovati odluku církve od státu. „Nebylo by jednodušší věcí, věnovati církvi v základní státní ústavě toliko jediný paragraf, v němž by se řeklo, že církev katolická řídí se svým vlastním zákonem, obsaženým v novém kodexu? Tím ušetřila by se zákonodárným státním orgánům námaha tvořiti zákony o právu manželském (s výjimkou občanských následků manželství), zákony o církevních beneficiích atd.“ V Polsku jedná se kromě toho o vrácení nebo náhradu církevních statku skonfiskovaných ruskou vládou. Z nich dlužno utvořiti náboženský fond na vydržování kultu a kněžstva — fond, jejž by spravovali biskupové a nikoli stát, poněvadž státní správa círk. jmění staví církev v situaci neplnoletých, činí duchovenstvo závislým na vládní politice, z kněží dělá úředníky ke škodě náboženství. Neznamená to však, že

by církev měla býti nutně degradována na stupeň soukromých společností: může býti pro ni vytvořena v zákoně zvláštní kategorie a zvláštní stupeň ochranného zákona. *M.*

O českých věcech katolických jednalo, dle novin, zahraniční vedení československého státu s papežským Stolcem; prostředníkem prý byl kard. Bourne (Westm.) Jako nevíme, co v tom pravdy, tak nevíme, zdali se srozuměním toho vedení podány v Praze volnomyšlenkářské návrhy o škole a o manželství, o nichž tu chceme promluviti, předesílajíce hned, že i kdyby o nich všech bylo s Římem nějak jednáno bývalo, o rozluce platného manželství jednáno býti nemohlo.

Nebudiž nikterak zatajováno, že návrhy ty, ačkoliv nejsou ničím novým a chystány byly už kolikrát do vídenské bývalé sněmovny, za nynějších okolností přece jen překvapily a kněžstvo, nezvyklé politicky samostatně vystupovati, ohromily; v bezradnosti jeho nejlépe viděti, jak pochybena jest celá ta poručnická soustava, jíž kněžstvo, vůdce lidu, jest poutáno.

Tázáno se, jest-li pražské národní shromáždění, připravující vlastně teprve budoucí vládu, vůbec oprávněno, takové pronikavé a dalekosáhlé změny podnikati. Samozřejmou odpovědí jest, že teď kdo má moc, jest „oprávněn" ke všemu. A bezúčelno je také poukazovati na to, že československý stát má na tu chvíli mnohem naléhavější úkoly než tyto, které předně tolik nekvapí a pak potřebují důkladnějšího promyšlení. Dosud nový stát přirozeně velice málo mohl vykonati ku spokojenosti obyvatelstva, a těmito věcmi teprve málo mu pomůže. Nám se vždy vytýká, že klademe náboženství nad národnost; ale tímto proticírkevním bojem rozmnožovati dětské nemoci mladého státu a urážeti city většiny národu, to není nevlastenecké. V požidovštělé Vídni, od níž jsme se šťastně „odpoutali", baron Hock šel, když mu dáno na srozuměnou, že teď, v tolikých nebezpečích, není na volnomyšlenkářské experimenty kdy.

Vzhledem k tomu třeba si ujasniti otázku: Kdo je ten národ, který v Praze má demokraticky rozhodovati o svých nábožensko-politických záležitostech? Jsou volnomyšlenkáři český národ?

A dejme tomu, že oni, ačkoli jsou mimo půdu církevní, mají nějaké zdravé návrhy na opravu toho neb onoho zřízení v církvi (i od nepřítele dobře jest se učiti): je zdravý poměr, aby oni svůj názor většině vnucovali za zákon?

Že to neb ono v našem církevním zřízení opraviti nutno, uznává kněžstvo samo, právě v zájmu národu a jeho náboženství. Byrokratismus arci toho neuzná, ale ten třeba překonati. Jde tedy o to, mají-li opravy státi se v duchu náboženství katolického či proti němu, má-li se o nich pokojně jednati či mají-li nám býti vnuceny. Napsal jsem už minule (str. 639) na příklad, že kdo přikročí k rušení klášterů, nebudou se nás ptáti: a tak se zdá i s ostatním, ačkoli ve mnohé otázce by pokojná domluva byla možna a k dobru národa. Nedojde-li k ní a nastane-li z jednostranného násilí kulturní boj pokojné, nepodnikavé většiny s bezohlednou menšinou, nastane pro onu také

chvíle, kdy třeba účinněji rozpomínati se na apoštolský příkaz: Poslouchati dlužno více Boha než lidí (Sk. ap. 5, 29; 4, 19). I soustředění sil v československém státě má meze v příkaze svědomí. Odpovědnost za následky ponesou ti, kdo je svou bezohledností vyvolají.

Dle toho také nutno posuzovati jednání těch zbabělých našinců, kteří nikdy v ničem pro naši věc se neexponovavše domnívají se, že nadlízáním mocnému protivníku „jdou s národem“ a jemu slouží. Právě naopak: upadajíce u něho v opovržení opovrženou činí i svatou věc, již měli hájiti, a poškozují snahy o skutečné dobro národu.

Předměty, o něž asi půjde, jsou: odluka církve od státu, občanský sňatek, výluka náboženství ze škol.

Zavedeno prý již u Prahy spalování mrtvol. Církev ho sice neschválila, právě proto, že ho zneužíváno na agitaci proti ní, ale zásadní námitky z nauky katolické proti němu není; proto jsme se tu schválně o něm nezmiňovali, ačkoliv jinde ostře o něm debatováno. Komu se víc líbí škvaření v peci, měj si je, zvlášť nebude-li při tom tolik hříšné parády jako o bohatých pohřbech.

Odluka církve od státu má světlé i stinné stránky, ale pro oba členy! Ať nám však nevyčítají, že jen my se té odluky tolik bojíme, stát nikoli. Vážný státník, jenž nežije jen dnešku, nýbrž pamatuje také na zítřek, nepronáší toho slova tak lehkomyslně jako efemerní radikálové, an dobře ví, co stát v církvi má. Církev byla před státem a bude i po něm; na papežství již si větší mocnosti zuby vylámaly — qui mange du Pape, en meurt, pravil Thiers, a mnozí to zkusili. Co církvi činívalo odluku na čas bolestnou, bylo hlavně to, že pokaždé byla státem oloupena, tak že jí byla znemožněna i bohoslužba, nerkuli jiná práce mezi příslušníky, jichž muselo se to dotknouti tím bolestněji, když viděli, jak milodary věřících takto všelijakou cháskou rozkradeny, tak že ani stát vlastně z lupu nic neměl.

Ale jinak, kdyby českému národu na odluce záleželo — jak jistě nezáleží! — možno se o ni docela klidně dohodnouti. My katolíci zajisté ze státu na př. rakouského ani v našich zemích daleko neměli jsme těch výhod, jak nám percentuelně patřily; protestanté a židé to každému snadno vypočtou!

Nemohu však zase souhlasiti, když na naší straně v této věci pořád se ukazuje na Sev. Ameriku. Tam předně není státní náboženství ani v rozředěném smyslu možno, jelikož náboženských společností je tam spousta. Dále — není všecko zlato, co se třpytí! Po stránce sociální jest Amerika odstrašujícím příkladem kapitalismu a hrozného pauperismu, nezdravých poměrů ženy. Vzrůst katolictví není poměrně veliký, za to bují nevěra a hrozné pověry všeho druhu; a nejde přece jen o to, aby ve „farních obcích“ sdružení, obyčejně přistěhovalí, zůstali katolictví věrni, nýbrž aby se šířilo a veřejný

život umravňovalo. Dobré zkušenosti jednotlivců jsou přec jen místní a málo praví o celku.

Podobně jest se školstvím. Různost náboženství u nás není pro náboženské vyučování závadou pražádnou a jiné závady rovněž není než právě neznabožství. A tu opět nutno připomněti, že škola nenáleží učitelům ani profesorům, nýbrž národu, rodině; když rodičové nebudou chtíti, aby se jich děti v náboženství vyučovaly a bohoslužbám obcovaly, dobrá — pak nastane církvi misijní povinnost mezi vlastními příslušníky svedenými volnomyšlenkářstvím.

Odvolávati se ve školství na svobodu, jest plané. Vždyť je mnoho lidí a zvláště dětí, kteří o školu vůbec nestoji a přece jest vyučování závazné, a závazné i pro předměty, jichž dítě vůbec potřebovati nebude! Ovšem stát jako vychovatel povinen mysliti dál než takoví zpozdilci — ale církev také jest povinna šířiti království boží na zemi a nenechá si práva a povinnosti té nikým vzíti: Poslouchati dlužno více Boha než lidí, ut supra. Bude-li vyučování náboženství a bohoslužba ze škol vyloučena, nastane sice úpadek náboženských vědomostí i účasti v bohoslužbách (NB Spasitel nejenom nauky hlásal, ale učil také modliti se!), avšak následků neponese jen církev! O náhražce náboženské mravnosti, t. j. laické morálce, škoda každého slova; výsledky její ve Francii nebo v Americe zrovna řvou!

Jak tu již praveno, bylo by možno i žádoucno, aby se otázka náboženství ve škole pokojně projednala a v dohodě upravila lidmi věci znalými, nejlépe s obojí strany. Nevěrcům však jde o to, aby náboženství v mládeži vůbec vykořenili, proto ten nápor proti němu — učitelstvo v čele; tito budou toho brzy litovati, pokud ještě mají kousek vychovatelského svědomí.

Rozluka platného manželství je v církvi katolické dle jasného příkazu Spasitelova zcela vyloučena, tak že manželství rozvedených jest neplatné. Je to snad v jednotlivých případech břímě těžké, ale život takových břemen ukládá i jinak dost, a lidé si jich zbytečně navalují nejvíc. Úlevy, kterých protikatolická snaha chce poskytnouti, jsou jednak velice illusorní, jednak zatěžují na jiné straně buď jednoho z manželů nebo děti neb obojí.

Usnadněná rozluka vedla by ke zvířecí promiskuitě, neboť často nezůstane se při rozluce jedné. Děti pozbudou rodinného útulku. Slovem, nastane rozvrat rodiny a tím rozvrat společnosti! Právě Francie a ještě více Amerika, odkud bereme si vzorky, častými rozvody děsí tamější sociology.

O té věci tedy není dohoda možna.

Občanský sňatek vedle církevního nepříčí se katolické nauce a odsuzován jest jen proto, že jaksi zlehčuje posvátnou závaznost obapolného slibu i navádí k lehkovážným sňatkům i lehkovážným rozchodům; sám o sobě se mezi křesťany za platný sňatek ovšem neuznává.

Zásadně však nemožno nic namítati, vyhradí-li si stát právo veřejnoprávní důsledky z manželství ve svém oboru učiniti závislými na manželské smlouvě před svými zřízenci projádřené, buďto před oddavkami církevními nebo po nich; úkolem církve bude příslušníky své o poměru obojího úkonu poučiti.

Osud nemanželských dětí bývá ovšem nespravedlivě krutý, i podle dřívějšího církevního zákonodárství. Ty křivdy odkliditi jest povinností, jako vůbec vliv dědičnosti jakékoliv nemá býti přepínán, ať v majetku, ať v čemkoli jiném. Raději každý, kdo může, ať stojí za sebe! Ale neulehčí se osud nemanželských dětí, když těchto vyděděnců řádné rodiny bude s rozlukami přibývati!

Překážka celibátu kněžského i řeholnického pro sňatek má padnouti. I o tom, jelikož tu jde o zákon církevní, byla by dohoda možna, jak k vůli jednotlivcům, tak k vůli nemanželským dětem. Bylo by na př. snadno i radno, uznati sňatek odpadlých kněží za platný, pokud chtějí dále žíti ve svazku církevním, když se vzdají všech kněžských práv i požitků. Ale zasahovati světským zákonem do této čistě interní záležitosti i jinak, zvláště co do slibů řeholních, dobrovolných, bylo by přec jen surové. A nebylo by to ani pokrokové. Právě na pokročilém západě vzmáhá se úcta k celibátu kněžskému a řeholnímu.

Netřeba nikterak zatajovati, že manželství na př. u pastorů má své světlé stránky, jmenovitě pro zdárné potomstvo (NB když je zdárné!), a naopak že celibát měl a má také mnoho stránek stinných; lidé jsou a zůstanou lidmi, chybujícími lidmi, ale jako se pro přestupky jinde neruší zákon jinak dobrý, tak netřeba toho šmahem žádati ani zde, zvláště když manželství samo sebou nikterak nepojišťuje od poklesků, pro něž celibát bývá tolik hanoben. Ani příklad pravoslavného kněžstva tuze neláká, a „kněz", který tuhle v novinách o něm tuze vábivě psal, již tím prozradil, že neví, co se ve světě děje.

Ale, jak praveno, i o tom by bylo možno se rozumně dohodnouti mezi oběma stranami, kdyby byla dobrá vůle a skutečná úcta k cizí svobodě.

Příslušníka českého národu vůbec podivem naplňuje, že mají pro národ ten uzákoněny býti věci, celkovému cítění jeho cizí, vzešlé z rozmařilosti a nekázanosti života velkoměstského, kdy naopak v theorii se hlásá charakternost, zocelení vůle a pod. A na národě jest, aby se rázně ozval proti tomu, co jeho zdravé základy podrývá.

Vědecký a umělecký.

O poměru duše k tělu sněm Vienský (1312) slavně prohlásil: Substantia animae rationalis seu intellectivae vere et per se humani corporis est forma.

Nauka tato prohlášena proti domněnce františkána Petra Olivi († 1297), že duše rozumová nebo duchová, tedy nejvyšší „část“ (mohutnost) její má (jako u Platona a později u Descartesa) v těle lidském jen úkol ředitele, hybatele, že tedy není s ním spojena bytně v jednu přirozenost člověckou, nýbrž jen dynamicky. Sněm zabýval se otázkou tou s hlediska christologického, i šlo mu o to stanovit jednotu lidské přirozenosti, v člověku i Bohočlověku. Avšak slova „forma corporis“ zdála se hlásati přímo také t. ř. formismus ontologickou soustavu peripatetickoscholastickou, proti dynamismu než atomismu, i byla u zástupců tohoto zvlášť nepříjemně pociťována jako zápor názoru přírodovědou víc a více přijímaného. Nyní z rukopisného díla Olivova, jesuitou Ehrlem ve Vatikáně šťastně nalezeného, zcela jasně vysvítá, oč vlastně šlo Olivimu a tedy i církevnímu sněmu: o jednotu duše i člověcké přirozenosti, a v jakém smyslu. Sněm sice použil obvyklého odborného výrazu, ale o soustavě formismu vůbec nejednal a rozhodovati nechtěl, tak že pozdější spory (thomismu a scotismu atd.) i novější dohady o dosahu jeho výměru byly a jsou bezpředmětné.

I jinak prý je dílo Olivibo velmi důležito pro nauku o svobodné vůli, příčinnosti, pro požadavek empirismu a samostatnost filosofie; tak ujišťuje B. Jansen, jenž je chystá do tisku a některé části zpracoval (Franzisk. Studien 1918, Philos. Jahrbuch 1918, Stimmen d. Zeit 1918.)

*

Spolek českých mediků vydal k svému padesátému výročí výběr z úvah o vědě a životě, jež prof. Dr. Fr. Mareš uveřejnil za posledních třiceti let v různých časopisech a samostatně vydaných spisech. Jako červená nit táhne se všemi pracemi boj idealismu proti naturalismu, který nazývá škůdcem. Opět a opět zdůrazňuje Mareš, že skutečnost hmotná nepodavá nám nejpotřebnější pravdy. „Kdykoli lidstvo drželo pravdu nad hmotnou skutečností, rostlo jeho tvůrčí umění. A kdykoli vládla nejvyšší hmotná skutečnost, upadalo umění, klesaly trvalé hodnoty života a utrpení rostlo“. „V záchvatu hmotařského šílení počalo již před třiceti lety pronikati poznání, že nade vší hmotnou skutečností stojí duchová pravda“. Již v proslovu k obnovení „Živy“ slíboval, že bude vždy vystupovat proti tomu, aby materialism byl hlásán jako výsledek poznání přírodovědeckého.

O encyklice Lva XIII, stanovící vztah mezi Biblí, věrou a vědou dle církevní nauky, praví, že nejvyšší hlava církve katolické prohlásila tím smír mezi věrou a přírodními vědami, který i přírodozpyt

ami mohou uznat. Je dobře, že si M. všiml tohoto nejofficialnějšího projevu, ale bylo by ještě lépe, kdyby on i jiní pisatelé všímali si enné katolické filosofie vůbec.

Že přírodní vědu opanovala naprostá afilosofie, nelze všeobecně íci, i když je počet přírodozpytců, již vyhýbají se velmi úzkostlivě aždé filosofické otázce, značný. Byli a jsou dosud přírodozpytci, již neskají se ani metafysických důsledků, plynoucích ze zjištěných výsledků řírodovědy. Známé názory o skutečnu — idealism a realism zápasí spolu ode dávna, a není naděje, že spor bude definitivně vyřízen, neboť nerozhodují tu důvody a vědění, nýbrž poaha a vůle člověka". Pak by byl spor tento mimo pravdu a epravdu.

O Haeckl o v ě biogenetickém základním zákonu dokazovali otní přírodozpytci, hlavně Fleischmann, že má víc faktů proti sobě ež pro sebe. „Vývojová theorie není květem nýbrž nutným zlem oologie. Tak Fleischmann". Bud ovou fantastickou nazval ji proto ento přírodozpytec. Mareš si stěžuje, že v našem národě šíří se naturalism Haecklův. „Haecklovo naturalistické evangelium hlásá se u nás, jest německá kultura, která nás ohrožuje". Avšak mělo býti také řipomenuto, že i čelní vědcové němečtí t to „evangelium" odmítli, edy že nemůže býti zváno výrazem německé kultury. Za to co jest nás takových stoupenců nejen mezi polovzdělanci, nýbrž i mezi akaemicky vzdělanými, kteří na Haeckla slepě přísahají! Na jiném ístě nazývá Haeckla fanatikem naturalismu, který vnáší do nejširších rstev lidu „vědeckou mythologii". Na desátém mezinárodním sjezdě vobodných myslitelů v Římě přednesl Haeckel třicet zásad „Spolku onistů." K zásadě osmnácté podotýká Mareš: „A co potom svobodné ıyšlení? Tu máme kongres pro svobodu myšlení, jehož zásadou je aprostá nesvoboda myšlení. Může být větší antinomie?"

Universitní studium má vésti k pravdě, žádá Mareš a s ním lastně každý člověk, protože věc je samozřejmou Vedly však dosud ždy vysoké školy k pravdě? Kdyby všechny bludy, jimž se na ysokých školách učilo, se sebraly, bylo by dílo takové snad mnohem osáhlejším než největší encyklopedie vědění. Na pravdu nestačí věda ama, di Mareš. Ve výměru: „Pravda není v tom, co jest, nýbrž v om, co byt má" (125) poznáváme příbuznost s názorem školy Windelbandovy.

V Boha věří člověk, protože dle Marešova přesvědčení víry této otřebuje při úsilovné snaze o uskutečnění svého idealu dobra, k ěmuž je zavázán. „Člověk potřebuje náboženství, kterážto potřeba est výraz vysokého stupně vývoje, k němuž život dospěl v člověku. amítat tuto potřebu, znamená upadat nazpátek."

Potřebu takovou zamítá naturalism zásadně a nemůže jinak, oněvadž dle jeho nauky je vše klamem, co je mimo prostor a čas příčinný svazek proměn. Naturalism neuznává prý žádných možnoí, nýbrž jen jednu všeobecnou nutnost všeho dějství. „Ale tím vyıčuje právě a popírá lidský rozmysl a lidské jednání.. . Před nutností

přestává všechno rozmýšlení a jednání... Naturalism jest tak vyvrácen životní praxí, která se zakládá na přesvědčení, že jest možno vytvořiti něco vyššího než jest natura." Filosofie naturalismu vede, dí Mareš, k nepravé kultuře, a zásada „vyžití" musí každého posléze zklamat.

O tak zvaném čistě rozumovém náboženství, jež věda má konstruovat, bylo již mnoho napsáno. Mareš prohlašuje: „Věda nemůže náboženství nahraditi aniž může náboženství vytvořiti." Úzký vztah mezi náboženstvím a mravností nedá se zastřít. Méně správně však dodává: Mravní idealy zakládají se na víře a naději, ne na rozumných skutečnostech. [?] Víra a naděje jsou pružiny životní tvořivosti; bez nich by ani života nebylo. Dokud člověk žije, věří a doufá". „Každá mravnost vede k idei boha. Rozumová mravnost má jen svého boha, pro dobro vlastní a vlastního společenstva, i na úkor cizích."

Myšlenky Marešovy zasluhují i přes některé nesprávnosti, jako o zázracích, zjeveném náboženství a j. povšimnutí. Ale prvý omyl jeho filosofie, totiž kantismus, nutno zcela rozhodně opustiti; s tím se výše nedostaneme nikdy. *Dr. Jos. Vrchovecký.*

*

Cenné příspěvky ze židovské lidovědy uveřejňuje Micha Josef bin Gorion ve sbírkách pohádek a povídek: Der Born Judas, Die ersten Menschen und Thiere, pak Abraham, Isak u. Jakob a starožidovský román Josef u. seine Brüder.

V prvé sbírce, rozpočtené na 6 svazků, mají býti podány lidové legendy, pohádky a povídky potalmudské, ze středověku až do chassidismu (sekty v Polsku). O prvém svazku, jenž jedná o lásce a věrnosti, praví tübinský starozákoník Rießer: „Čím dále se čte, tím prohlubuje se přesvědčení o moralitě jakožto základním rysu tohoto lidu; ležíť neuvěřitelná ethická síla v tomto národě. O lásce a věrnosti jednají všechny tyto zkazky. Ale kdo k nim přistupuje s očekáváním, že najde tu opěvovány krásy a radosti lásky, brzy shledá, že nic takového tu není. Jako kovový, strohý zákon stojí láska a její závaznost nad těmito lidmi... Co asi tento lid zažil, aby tak vážného názoru došel!... Nápadný jest u žen rys docela zvláštní hrdosti".

Další tři sbírky vyňaty jsou z třísvazkového díla Židovské zkazky k Bibli; jsou z písemnictva talmudského a midrašského. Rießler i o nich, o jich hloubce a jímavosti, opakuje svou chválu. Do Starého zákona uvádějí prý lépe než nejlepší introdukce. -

Jiným však se tolik nelíbí jednak pro rabínský způsob podání, jednak pro zvláštní ráz vybájených zázračných událostí.

V nynějším ruchu židovstva, jež má tak mocné ochránce jako Wilsona a státníky anglické, budou tyto edice zajisté příznivou propagandou i v německé intelligenci.

Vychovatelský.

Již naše denní listy přinesly stručnou zprávu, že v Lublíně založena nedávno katolická polská universita, děkující za svůj vznik i hmotné zabezpečení neobyčejné přímo štědrosti jediného člověka, p. Jaroszyńského. Polské listy oznamují s radostí, že již letos byly otevřeny tři fakulty: církevního práva a morálních věd, práva a věd společensko-hospodářských a věd humanistických — celkem se 60 stolicemi učitelskými. Brzy přijde řada na lékařství a vědy přírodní. Nová universita, ač se nenazývá výslovně „katolickou", má dle vytvořeného pro ni řádu zajištěn ráz katolického ústavu. Tak dostala Polska universitu, na jakou po mnoho let marně sbírali němečtí katolíci v Rakousku a jaké my dlouho můžeme jí záviděti. V tisku vyslovují se ovšem i některé pochybnosti: tak zejména, bude-li v Polsku dosti vědeckých sil k obsazení všech projektovaných stolic, poněvadž mnoho vědeckých pracovníků skosila válka a mnoho jich zabrala universita varšavská. Zakladatelé počítají prý však na značnou pomoc se strany polských profesorů, kteří dosud působili na universitách ruských a nyní za vlády bolševiků nemají v Rusku co dělat. Důležitější bude druhá obtíž: má li nová universita dle úmyslu zakladatelů státi se ohniskem vědy skutečně katolické, je zřejmo, že katedry mohou být svěřeny toliko učencům známým svým křesťanským světovým názorem a jednolitost tohoto světového názoru musí vyznačovati celou universitu. Najde se nyní i v Polsku dosti takových lidí?

*

Dr. Kiefl z Řezna pokračuje ve svém boji proti náboženské filosofii Foersterově v novém velmi obsáhlém článku v časopisu „Pharus" (říjen 1918 449-488). Dokládá obšírněji své uřívější vývody a polemisuje s některými kat. obhájci Foersterovými, zvl. s univ. prof. Drem. Göttlerem z Mnichova. Výsledek jeho úvah jest asi tento: Foerster jako světský paedagog zaslouží veškeré úcty. Jeho vyučovací příklady jsou a zůstanou kabinetními kusy psychologického umění. Filosoficky vzdělaný vychovatel může se z nich mnohému naučiti, poněvadž i katolický vychovatel pracuje s přirozenými lidskými důvody a nedovolává se vždy nejvyšších náboženských motivů.

Chce li však přece Foerster — jenž do svých vyučovacích příkladů nepřijímá ani jediného náboženského motivu, i kde se jedná o nejtěžší a poslední otázky života a smrti — své vyučování přirozené morálce i ve škole olemovati vyučováním náboženským, totiž nábožensko-psychologickým výkladem o původu a působení náboženství a o metafysickém jádru dogmat jako symbolů a trvá-li přes to na tom, aby církevní vyučování o smyslu dogmat bylo ze školy vyloučeno, není nijakého rozdílu mezi ním a zastanci t. zv. ethického kulturního programu. Raději žádné náboženské vyučování než takové, jež dává

příležitost, aby ve škole výslovně bylo strženo, co církev mimo školu postaví! Pod záminkou, že Foerster má býti jen prvním ukazatelem k víře, uvádí se do naší náb. paedagogiky takový filosofický pojem o náboženství, jenž je neslučitelný s vědeckými základy katolicismu. Pod křesťansky se třpytícím názvoslovím u Foerstera pronášejí se jako křesťanské takové filosofické ideje, jež sami jejich původci (na př. Schopenhauer a James) prohlásili za neslučitelné s křesťanstvím.

Jiní zazlívají F—ovi známý nezpůsob, zneužívati velikých slov křesťanských (vtělení, těla vzkříšení, zjevení a pod.) o věcech docela nepřiměrných. *M.*

*

Ku zřízení hlavní školy v Telči 1775. (Č. d.) II. Abschnitt. Was von den Schülern in der Schule zu beobachten ist.

1mo. Schüler, welche in der Schule Unterricht erhalten wollen müssen von ihren Eltern oder Vormünderen dem Direktor in der behörigen und in Schul Reglement ausgemessenen Zeitfrist vorgestellet werden, damit sie beym Anfange des Schulkurses aufgenommen und in das Verzeichniß eingetragen werden können. Die nicht zu dieser Zeit kommen, mögen abgewiesen und biß zum Anfang des nächsten Kurses verschoben werden, weil nicht zu begehren ist, wegen einen oder zweenen Schülern etwas von denen Lehrgegenständen wieder anzufangen und damit zum Nachtheil deren anderen Kindern einen Theil der Schulzeit zu verlieren.

2do. In der Schule müssen sich die ordentlich aufgenommene Schüler zu bestimmter Zeit und unterbrochen[1]) einfinden, weder gar zu zeitlich noch zu langsam kommen, sauber und reinlich, das ist gewaschen, gekämmter erscheinen. Man erträgt gar gerne die Armuth und ist nicht erlaubt sie zu verachten, aber Uusauberkeit ist unerträglich und immer verächtlich.

3tio. Ist denen Kindern wohl beyzubringen, daß sie zu Hauße schon daran denken, daß das Auslaufen aus der Schule Nothdurft halben nicht gestattet werde, sie müssen sich der Ursachen halber gewöhnen, ein solches eher, als sie in die Schule kommen, zu verrichten. Ist ein Schüler aber genöthiget die Erlaubnis hierowegen zu begehren, so wird es ihme zwar verstattet, aber um sich künftig hievon in voraus zu erinneren, ist solchen Schüler entweder etwas nützliches auswendig zu lernen aufzugeben oder etwas abzuschreiben.

4to. Jedem Schüler ist die Banck, wo er zu sitzen hat, ordnungshalber anzuweißen, das Herumlaufen in der Schule wird so wenig als das Lärmen und Schreyen auf der Gasse vor dem Schulhauße gestattet; sie müssen von Hauße geradeswegs still und sittsam nach der Schule als gleich in die Bäncke gehen und daselbst den Anfang der Schule erwarten.

5to. Jeder Schüler muß mit den nötigen Büchern, mit Papier,

[1]) má býti asi: ununterbrochen.

Federn, Rechen Tafeln und mit allen versehen seyn, was in der Klasse, die er besuchet, sonst noch erforderlich ist.

6to. Die Schule fängt, sobald die Uhr ausgeschlagen hat, mit einen kurzen Gebethe an, dabey alle knien, der dazu bestimmte Schüler bethet langsam, laut und andächtig vor; alle übrigen sprechen ihm in gemässigen Tone, ohne zu schreyen, nach. Nach vollendeten Gebethe sezen sie sich nieder. Wenn der Lehrer die Nammen vorließt, stehet jeder auf, sagt sittsam d a oder h i e r. Die, welche ausgeblieben sind, müssen die Ursache ihres Ausbleibens mit wenig Worten anzeigen, auch wohl durch ein Zettel von ihren Eltern oder Haußwirthen ausweißen. Nach dem Vorleßen der Nammen geben sie sorgfältig Achtung auf alles, was gelehret wird; nur derjenige darf antworten, welchen der Lehrer fraget, wann aber dieser nicht antworten (sic), so ist jenem, der es weiß erlaubt durch Aufhebung einer Hand ein Zeichen zu geben, daß er im Stande zu antworten. aber reden darf niemand, als wenn der Lehrer es befehlget. Beym Antworten muß er den Lehrer ansehen, keine ungebührliche Stellung zeigen oder sich unschicklich an die Banck lehnen.

7mo. Wenn Fremde in die Schule kommen, solche zu besehen, da müssen sich die Schüler nicht umsehen und zerstreuen, sondern desto aufmerksamer und sittsamer seyn und durch ihr ordentliches Bezeugen sich befleißen der Schule Ehre zu machen.

8vo. Beym Herausgeben aus der Schule müssen die Kinder, welche am Ende der Bänke sitzen, nicht eher hervorgehen wollen, biß die ersten heraus sind. Keiner darf den anderen stossen, am wenigsten ist es erlaubt über die Bänke zu steigen. Die Schüler müssen paarweiße sittsam und langsam aus der Schule gehen, und eine Strecke von dem Lehrer begleitet, auch erinneret werden, sittsam sich nach Hauß zu begeben, nicht auf der Gasse verweilen, spielen, schreyen, einander nachzulaufen oder Leichtfertigkeiten zu treiben, wenn sie sich voneinander trennen.

III. Abschnitt. W i e s i c h d i e S c h ü l e r g e g e n i h r e L e h r e r z u v e r h a l t e n h a b e n.

Das 4te Geboth betrift nicht nur die Eltern, sondern auch alle Vorgesezte; da nun die Lehrer in denen Schulen denen Kindern vorgesezet sind, so ist die Pflicht deren Schülern:

1mo. Ihnen alle Ehrerbietigkeit und willigen Gehorsam zu erweißen, auch durch Mienenworte und Thaten jederzeit zu bezeigen, daß sie diese ihre Schuldigkeit erkennen und auszuüben bereit sind.

2do. In der Schule müssen sich die Schüler an den Gehorsam gewöhnen, um zu Hauße ihren Eltern und Vorgesetzten, wie auch künftig der Obrigkeit desto gehorsamer zu seyn, dann wer in der Jugend nicht gehorsammen lernet, der wird auch in männiglichen Jahren meistens immer widerspänstig und zu seinem Untergange allstätts ungehorsam bleiben; dann Gehorsam zieht Liebe und Gunst der Menschen, fürsonderlich bey Kindern zu, Ungehorsam all unangenehmes, worauf die Strafen und Verachtung folgen.

3tio. Schüler haben von dahero all jenes zu befolgen, es mag in denen Schulgesetzen enthalten seyn oder nicht, was ihnen die Lehrer befehlen, und wenn sie zur Rede gesezet werden, so müssen sie nicht frech, sondern so antworten, daß die Hochschäzung, so sie ihren Lehrern schuldig sind, allzeit hervorleuchte.

4to. Liebe und ein wahrhaft kindliches Zutrauen müssen sie zu ihren Lehrern haben; da werden sie gewiß alsdann alles gutes von ihnen reden und denken, in Schulsachen den wahren Rath und Hilfe suchen und erkennen, daß all dasjenige, was die Lehrer mit ihnen vornemmen, zu ihrer Glückseeligkeit abziele und zu ihren besten unternommen werde. Ermahnung- und Warnungen, ja sogar die Straffen müssen sie ohne Wiederwillen annehmen, ertragen und zur Besserung anwenden, hiedurch erlangen sie die Fertigkeit dereinst als Mitglieder des Staats ihren Vorgesezten, ja unseren theüeresten Monarchin, der besten, der gütigsten Landes Mutter gehorsam, unterwürfig, hiemit brauchbar zu seyn. (O.)

*

Boj o školu, z Prahy ohlášený, vyřizuje se tu a tam nedočkavými učiteli zcela hravě: vyhodí se kříž, vynechá se modlitba, odepře se dozor v kostele atd., aby si lidé zvykali na příští věci; někde ovšem je to osobní boj proti katechetovi a duchovnímu správci. Tomu tedy nastává úkol uvážiti a konati svou povinnost ve službě práva jménem rodičův a jich náboženství. Netřeba hned k nezákonnostem odpovídati nezákonnostmi, ale občanstvo ať jedná dle vědomí: když sebeurčení, tož sebeurčení.

Mnozí učitelé přeceňují, jak se zdá, nejen svoje právo ve škole, nýbrž i svou vážnost u lidu, ačkoli mohli se již často přesvědčiti, jak jim lid přeje, o ostatní intelligenci ani nemluvíc.

Po různu se oznamuje, že profesoři žádali odstranění svých ředitelů, avšak také studenti svých profesorů . . .

Protestantská inteligence šikovně používajíc moderního „husitství" přičiňuje se všemožně, aby zástupce katolictví potupila, ponížila a zastrašila, a tak měla s lidem snadnější práci. Na naší straně ačkoli často čteme a mluvíme o mučenících víry, v minulosti i přítomnosti, přece příliš snadno zavládá malomyslnost a plané, specificky „katolické" naříkání. Jací pak bychom to byli učeníci Kristovi a pastýřové stádce jeho, kdybychom za pravdu a svatou věc, když nutno, nedovedli následovati tolik zářných příkladův i z nedávna, nedovedli se obětovně postaviti na její obranu, nejsouce beztoho spokojeni s tím úředním marasmem, ve kterém se náboženská věc u nás octla.

V posledních dnech i čeští protestanté, ač zneuznávají nesnází z rozluky od státu plynoucích, jmenovitě hmotných, prohlásili se pro ni.

Hospodářsko-socialní.

Ve zmatcích válečných nesnadno o pravidelném hospodářství mluviti, neřkuli pravidelně hospodařiti. Státy zatím pomáhají si s troskami svých hospodářských hodnot jak mohou, žijíce z ruky do huby, jak se říká. Politické a národnostní nepřátelství je dosud tak silné, že nedá vzniknouti pravidelným hospodářským stykům; jenom nejkrajnější nouze tu a tam dohání k přerušení nepřátelství a vzájemné výpomoci. Jinak lidskost pořád ještě pláče, že se jí nedbá, že ani mravní ani hmotné mocnosti jí nepomáhají k vítězství.

Peněžní záležitosti bývalého Rakouska zůstávají nevyřízeny. Rakousko-uherská banka odhodlala se konečně k jediné rozumnému kroku, zříditi v nových státech zatím pobočky, aby měna, pokud je společna, neklesla na dokonalý úpadek a nějaké vyrovnání přece se připravovalo.

Přirozeně nejvíc zajímá osud válečných půjček, kdo je bude úrokovati a spláceti, a jakou tedy mají a budou míti cenu. Ze strachu valem by se prodávaly kolem 65% (jen pátá má trochu lepší pověst), kdyby bylo kupců. Co z nich bude, nedovede nikdo říci; kdyby je měla z nějaké značnější části aktivní cizina, bylo by lépe, kdežto tak, jsouce umístěny skoro vesměs doma a jen málo u bývalých spojenců čtyrspolku, kteří dle hrozného tlaku dohody sami nebudou věděti kudy kam, měly by vyhlídky prašpatné. Avšak peněžní ústavy, velkou měrou na nich zúčastněné, časem snad dovedou jich ve svém zájmu povznésti.

Československý stát zřídil si svou poštovní spořitelnu v Praze. Vídenská měla býti, jak známo, jakousi předlitavskou státní spořitelnou, a skutečně také nejednou státu platné služby prokázala, ačkoli byla hodně byrokratickou. Má li česká též podobný úkol, bylo by nutno vybudovati ji obchodničtěji, zříditi ve větších městech pobočky, což by se doporučovalo co nejspíše, kdy oběh hotových peněz vázne; cesta do Prahy a zpět je přece trochu zdlouhavá.

I jinak nutno při hospodářských podnicích všeho druhu, které stát povede, dbáti toho, aby byly vedeny odborně, t. j. zemědělské od zemědělců, průmyslové od průmyslníků, obchodní od obchodníků, ne jak dosud často, od úředníků právnických, a pokud běží o styk s obecenstvem, ne „vrchnostensky“.

Výměna zboží neboli dovoz a vývoz jest ovšem skrovný. Jednak máme něco doma, jednak není zásob ani v sousedstvu. Zvláště průmysl kovodělnický a tkací vázne pro nedostatek surovin, rovněž lékárnický, který byl docela poukázán na Německo. Můžno-li aspoň s těmi surovinami kovů nebo léčiv, které tu jsou, nějak se usamostatniti, teď by na to byla vhodná chvíle, abychom na příští soutěž nepřišli s prázdnýma rukama.

Intelligence ovšem vypočítává napřed, kolik třeba zbudovati vysokých škol, akademií a pod., státník věcí znalých bude napřed uvažovati, kde třeba zříditi jakou továrnu, dráhu a pod. Jmenovitě Morava a Slovensko mají mnoho doháněti, ne snad aby státnímu rozpočtu padly na obtíž, nýbrž aby mu vydělaly, co vydělati mohou.

*

Obtíže výživy místy trošičku polevily, ale ne tuze znatelně. Rozhlěnými událostmi znepokojené a dosavadními dávkami už také namnoze vyčerpané rolnictvo nedává, kolik by bylo potřebí, i přes hrozby bolševismem; také nesmí se zapomínati, že rolník potřebného zboží od obchodníků a živnostníků nedostane leda zase za zboží, za potraviny. Kde jich tedy pořád bráti? Obhady a soupisy zásob nestály za nic, to už se vědělo, když se dělaly.

Výčitky mezi agrárníky a socialisty mají něco pravdy; avšak na obou stranách. Agrarníci lichvařili, socialisté zhola nevhodnou soustavou rozdílecí lichvu jejich jen ještě podporovali; ale ani ti ani oni nechtějí to uznati, a tak neplecha bují dál, ačkoliv se málo vyváží a také vojsko nás o mnoho méně stojí.

*

V živnostenském výboře Národního shromáždění za předsedu zvolen socialista. Státoprávní demokracie, strana „buržoustů" proti tomu protestovala, právem namítajíc, že socialismus kolektivismem svým vylučuje zájmy samostatného živnostnictva; tedy že o nich může rozhodovati jen záporně. Praví se také, že tentokrát agrárníci hlasovali se socialisty. Není pochyby, že socialisté ovládli situaci a že středním stavům velmi nesnadno bude jich náporu se ubrániti, i když jim hodí na pospas panáčky a klaštery s celým příslušenstvím, aby jejich pozornost od sebe odvrátily; to mnoho nevydá, a pak bude teprve zle. Je to podivno v národě a státě zemědělském, neprůmyslovém; ale je to tak! Víd. Arbeiterzeitung táže se za jiné příležitosti o občanských stranách německých: Co s takovou stranou?!

Třídní boj zůstává totiž i dále i v československém státě nezmírněným heslem socialní demokracie. Přidala se sice — proti svému mezinárodnímu programu — k budovatelům národnostního státu, avšak podle všeho jen pod výminkou, že ona jej ovládne a po svém zařídí. Je to t. ř. syndikalismus, ve kterém třídní boj dochází určité, bezohledné organisace. U nás dosud neproveden, jen jaksi dle jména je znám, na západě však, zvlášť ve Francii a v Americe již nejednou ukázal svou sílu.

Zásadně odmítá „státní pověru" a činnost politickou ve státě, jako na př. vykonávána socialní stranou v Němcích a u nás. Nikoliv etatismus a součinnost v něm, vyjednávání ve sněmovně, snad i kompromisy, nic takového! Hlavní je čin. stávka, sabotáž (= passivní resistence, špatná práce, ničení hmot a pracovních závodů) atd Zásadou je společenská mezizávislost tříd, vzájemná dělba práce, z níž i vládnoucí třída vychází, a spolužití se řídí tím, jak se která třída v celku uplatní, i proti kterékoli druhé.

Nedávno zvěstováno, že oba směry v české socialní demokracii, centralisté i autonomisté, se spojili v jednu stranu; pro centralisty, kteří měli jaksi „středisko“ ve Vídni, jest nyní přirozeno, že se ho vzdali a postavili se na půdu autonomismu. Bývalí jich vídenští soudruzi a vůdcové, jako † Adler, Renner, Ellbogen atd., zaujali v Deutschösterreich také čelná místa a již před tím zcela rozhodně ve jménu němectví české nároky potírali (Arbeiterzeitung), ačkoliv nelze upříti, že s bezhlavým čechožroutstvím rakušácké byrokracie mnohdy nesouhlasili.

Zdali nyní nebo něco později naši a jiní socialisté účinněji budou pěstovati internacionalismus, třeba vyčkati. Velice pravděpodobno jest, že zavzní zase hlas: Proletáři všech zemí, spojte se! a naučí národy, národnostně rozeštvané, ani náboženstvím ani osvětou nesmiřitelné, novým pořádkům.

*

Dříve než 8hodinná pracovní doba v Národním shromáždění uzákoněna, zavedena v četných průmyslových závodech dle žádosti dělnictva dobrovolně. Tak na př. i v knihtiskárnách (místo 8¾ hod.) bez ohledu na platný ceník, jenž měl koncem tohoto roku vypršeti, ale byl obapolnou dohodou a za zvýšení mzdy prodloužen, jelikož nebylo teď možno nový projednati. Dosavadní vídenské vedení obojí organisace, zaměstnanců i zaměstnavatelů, ovšem teď přestává, čeští zaměstnavatelé hlásí se k pražskému.

Snad bude veřejnost zajímati, za jakých mezdních podmínek knihtiskaři pracují. Prvý rok po čtyrletém učení mají s drahotním příplatkem po 51·— K týdně, dále až do 23. roku 64·50 K, pak 74·25 K Práce přes onen ustanovený denní čas, která za války pro nedostatek lidí skoro všude byla pravidelnou, platí se kromě toho s 3% přirážkou; práce noční (od 9—12 hod.) 4%, (od 12—6 hod.) 6%, práce ve zrušené svátky s 2% přirážkou Jsou to mzdy minimalní, jež každý knihtiskař, ať dobrý ať slabší, dostati musí; lepším dostává se ovšem příplatků. U sazecích strojů jsou mzdy vyšší.

Z říšskoněmeckých listů se dovídáme, že tam za revolučních výbuchů dělníci žádali až i 5hodinnou práci za mzdu 25—30 M denně bez záruky minimalního výkonu a pod.!

*

Církevní majetek v Rakousku za Josefa II. (O.) Gleichwie aber letzhin das Stift Hradisch gleichfalls aufzuheben befohlen worden, so sey dieser Abgang um so mehr bedecket, als einerseits die fatirten Einkünfte dieses Stifts über Abzug der Pensionen einen reinen Überschuß von 29 979 fr. erwarten ließen, andererseits bey den Mendikanten die kurrenten Messen-Stipendien, die doch verrechnet werden müssten, außer Anschlag geblieben seyen.

Da diese ganze Ausarbeitung auser des Unterhalts für das Personale durch 4 Monate in Brünn und der Reise des Vice Buchhalters nicht die geringste Auslaae, uch weg der auf Tagschreiber gekostet

habe, so hoffen die Stellen, daß diese Arbeit, so wie die vorigen, einer allermildesten Rücksicht und Belohnung nicht ganz unwürdig seyn werde.

So groß auch das Vermögen auszufallen scheinet, so gehet doch das Resultat dahin aus, daß die sicheren Erfordernisse der angenohmenen Bedeckung fast gleich kommen; auf currenten Messen-Stipendien aber eine Rechnung zu machen, wäre um so weniger räthlich, als die Zeiten und Gedanckensart des Volks sich geändert hat, und mit der Sammlung der Mendikanten auch die Einbringung der Meß-Stipendien aufhören muß: diese Ausweise dienen demnach zur höchsten Nachricht, und dörfte dem Personali die Belohnung von 250 # allergnädigst bewilliget werden.

Übrigens hat die geistliche Kommission die Anzahl der nöthigen Geistlichkeit sich wohl gegenwärtig zu halten, damit aus den Seminarien so viele zum Priester Stand gewidmete Subiecta jährlich austretten mögen, als zur Besetzung der durch den Tod oder sonstiger Unfähigkeit erledigten Plätze erforderlich seyn werden. Martini.

1. Jul.

Ich tretté dem vorstehenden Voto vollkommen bey.

Reisach.

Resol. Aug.

Ich nehme diese Ausweise zur Wissenschaft und verwillige dem Personali, so darzu verwendet worden, eine Remuneration von 250 Dugaten.

Die Commission wird sich die Anzahl der bey der künftigen Pfarreinrichtung nöthigen Geistlichkeit wohl gegenwärtig halten, damit künftig aus den Seminarien so Viele zum Priester Stand gewidmete Subjecta jährlich austretten mögen, als zur Besetzung der jeweiligen erledigten Pläze nöthig seyn werden.

Laxenburg 3. Juli 1784. *Dr. J. Samsour.*

Politický a vojenský.

„Vzduch je plný neviditelných guillotin“, žaluje paní Růžena Svobodová. A to ne o Francii, kde to byla národní hračka „svobody“, nýbrž o státě československém. Snad není tak zle, ale mnozí se bojí, že ano.

Snadnější jest nějakou ústavu zavésti nežli zajistiti, tak totiž, aby co nejvíce bylo těch, kteří ji chtějí a jsou s ní spokojeni. Každému ve všem vyhověti nelze, ale lze se státnímu ideálu přibližovati vybíráním toho, co stát upevňuje, a vylučováním toho, co jej rozrývá. Co to pokaždé jest, není tak snadno rozpoznati. Ale státníkovi náleží o to se přičiniti, zvlášť u novotvarů, které postrádajíce vyjetých kolejí delší zkušenosti tak jsou náchylny k převratu, jak jím právě vznikly.

Nedobrověstné tápání takové vidíme na př. u sousedů P o l á k ů, kteří z nových států mají poměrně nejpříznivější podmínky rozsáhlé a bohaté říše, a přece nemohou se ustáliti ani co do vlády ani co do hranic. Vlády jejich pořád se mění, a neviděti konce změn. Protichůdné proudy zmítají říší bez ohledu na to, čeho právě nejvíc potřebuje. A podaří-li se bolševismu převaliti se tam, jsou následky nedozírné.

J u g o s l a v i a nenadále octla se v monarchii, o níž v Rakousku snili; mladší ze synů Petra Karaďorděviče stal se sice jen regentem nové říše (s hlavním městem Sarajevem), i není tedy ještě jisto, jak bude dál, ale bez nějaké samostatnosti krajů chorvatských a slovinských nemožno říši té zdárného vývoje předpovídati. A otázka P ř í m o ř í vzhledem k nárokům italským chová v sobě tolik zápletek i možných ztrát pro Slovanstvo, že irredenta jeví se tu obrácena na ruby.

Nejvíc překvapení skýtá N ě m e c k o ve svém téměř nepochopitelném rozvratu. Krutý tlak dohody, z níž Anglie s Francií závodí ve snaze, bývalého mocného protivníka co nejvíc ponížiti, měl by dle obvyklých zkušeností působiti co nejtěsnější semknutí sil, zatím je však tříští a potlačuje. Státní socialisté (Scheidemann a j.) brání sebe a stát co nejúsilovněji proti mocnémn proudu anarchistů. Tím však že vláda jejich jest příliš zaměstnána na severu, nestačí síly jejich na celek, tak že jih, krutými podmínkami příměří nejvíc postižený, poddává se dávnému směru odstředivému.

Tragikomický, možno-li teď o komice vůbec mluviti, jest cizímu pozorovateli obrat v B a v o r s k u. Novinářský žid Kurt Eisner (prý = Salomon Kosmonowsky) vyšvihl se tu, doslovně přes noc, na pána Bavor, vzdorujícího i Berlínu; zde znajíce jeho podstatu se mu sice smějí, ale sotva od srdce. A to se děje právě v Německu a v Bavorsku, které officielně ze všech velkostátů nejméně bylo židovstvím zamořeno.

Není pochyby: socialismus a židovství podivuhodně si porozuměly

a ku spolupráci se setkaly. Řekl bys, že tak by se snad nejspíš mohlo podařiti, co se nepodařilo ani náboženství ani humanismu ani pacifismu: světové dorozumění, neboť židovství a socialismus ovládá křesťanský svět. Ale ještě ne docela, rozvaliny jeho nejsou ještě dosti důkladně rozdrobeny; to má provésti bolševismus, v Rusku, jak známo, rovněž židovský. Kus nemalého umění je v tom zajisté: šelmu socialismu, teď anarchismu, zplašiti a pak si ji osedlati! A pocítím to teprve, až síla kapitálu se po chuti uplatní!

Na jiné straně, ač dohoda dobyla závratných úspěchův, za to „balkanisace" Evropy a jí usnadněný bolševismus tlumí radost a působí nemalé starosti.

*

Národní shromáždění, řídící zatím československý stát, nastoupilo po 35členném Národním výboře jako řádný zákonodárný sbor, utvořený z dosavadních říšských a zemských poslanců, jichž jednotlivé strany přibraly si každá jistý počet straníků za řádné členy NS; podle jakého klíče, není z počtu samého jasno, neboť strany „klerikalní" přes tolik počet voličů zastoupeny nejslaběji, jak obyčejně. Ministru Hrubanovi nedán ani odbor. Slováci domáhají se většího počtu zástupců, tak že by sbor 250 o několik členů vyrostl. (Mimochodem: Říkáme: Slováci, budeme tedy říkati československý či československý stát? Slovácký říká se dosud o moravských Slovácích, slovenský o uherských. Je to maličkost, ale v úředním názvu, jenž má zůstati po věky, stojí za rozhodnutí).

A propos Slováků! Tázali prý se našich chrabrých vojáčků, kteří je přicházeli osvobodit od Maďarů, zdali jest pravda, že v Praze, jež má jim býti novou metropolí, „kácejí Pannu Marii", čehož oni ve své „zaostalosti" nechápali, jak by to bylo možno a že by to bylo tak tuze krásné. A ještě něco. Jsouce osvobozeni střásli hned se sebe povinný a nenáviděný občanský sňatek (v Uhrách 1895 uzákoněný), a teď slyší, že jej mají dostati z maměky Prahy zas; tedy z bláta do louže! Moravci v Prusku také za takovou svobodu úcty Marianské se poděkovali; takového něco by prý jim jejich protestanté neudělali! Tito jsou asi také zaostalejší nežli Žižkováci; vždyť strůjce toho barbarství sám si je v novinách pochválil.

Nápadno jest a moravské obyvatelstvo nemile překvapuje, že nikde neděje se zmínka aniž viděti jakých známek, co má se díti s moravskou samosprávou. Zemští poslanci její sice jsou v Národním shromáždění ale jinak nepozorovati v ničem, že Morava měla a má svůj sněm a zemský výbor. Dualistická vláda (zemský výbor a místodržitelství) sice zjednodušena, ale právě ne v duchu autonomním, nýbrž v duchu úřednickém, na místodržitelství. V posledních dnech pak zrušením národních výborů tím více na pamět se přivádí hořejší otázka.

Volební právo má býti rozšířeno (aktivní na 21leté, passivní na 30leté, a také na ženy). Důvody stran těch 21 let jsou

pro i proti a zajisté uváženy; za války uváděný důvod vojenské služby snad časem odpadne, ale i jinak zdá se hranice ta přec jen trochu nízkou.

*

Otázku budoucnosti židů v Palestině rozebírá podrobně redaktor „Przegladu Powszechného" (srpen 1918) J. Pawelski T. J. Při varšavské politické vládě je zvláštní referent pro záležitosti židovské — dle jeho zpráv uvádí pisatel doslovně všechna prohlášení vlády anglické, turecké, německé, států neutrálních i projevy tisku o samostatném židovském státě v Palestině, pak projevy židů samých ve všech státech, zvláště také židů polských. Ze všech jest viděti nepochybně touhu židovského národa po dávné otčině, ale zároveň i velikou opatrnost, plynoucí z nejistých poměrů. Činitelé, kteří by mohli rozhodnouti o budoucnosti této věci, nejsou si dosud sami jisti budoucím průběhem událostí, a jednají-li přece o ní, nemají tak na paměti ji, ale spíše zamýšlejí získati nového a mocného spojence.

Jakkoli však bude se vyvíjeti otázka samostatného židovského státu, krajní její linie jsou již dnes patrny. Rozhodujícím činitelem pro celou otázku jest, že Palestina nemůže fysicky umístiti více než milion židů; je to necelých 10% nynějšího počtu židů na světě. Utopií jest tedy stát, který by shromáždil všechny židy, a utopií naděje, že se nějak významněji odlehčí Evropě . . . Vejde ten vyvolený milion do Palestiny a založí židovský stát? Při nejlepší vůli, nejrychlejším tempu a nejlepších podmínkách vystěhovaleckých příprava země na kolonie pro milion obyvatel bude vyžadovati několika desítiletí. Není tedy třeba obávati se již dnes o osudy křesťanské svatyně, jež ostatně jsou zaručeny oběma válčícími stranami.

*

O mravním zákonu a národních právech pojednává professor Sawicki v díle „Politik und Moral", v loni vydaném. Tak jak zavrhuje vším právem bezohledné zásady Machiavelliho, zavrhuje též myšlenku, že je národu vše dovoleno, co se mu zdá prospívati, i kdyby to odporovalo mravnímu zákonu. Byl by to ovšem ideální stav, kdyby se hranice státu kryly s hranicemi národa. „Národ vyvíjí se pravidelně nejvolněji a nejvýhodněji, když je politicky samostatným" (34). Jsou-li všichni příslušníci státu proniknuti jednotným národním vědomím, má v tom stát silnou oporu. Žádný stát nemá práva, aby potlačoval druhý svůj národ, ale ani národ nemá práva, aby násilím rozbil pouto, vížící ho k státu, by se domohl svobody politické. Ale přes to není tím řečeno, že by se utlačovaný národ nesměl cestou zákonnou domáhati svého práva. „A když jest ucelenou veličinou (geschlossene Grösse), smí se jistě též domáhat autonomie v rámci státního celku" (38). Stát prý jedná dobře, když těmto snahám po svobodě vychází ochotně vstříc, slouže tím nejen občanům onoho národa nýbrž i sobě. Takové osamostatnění národů jest ovšem jakýmsi nebezpečím pro státní celek, ale na druhé straně znemožňuje hnutí revoluční. Jenom v mimořádných případech smí se národu přiřknouti

právo, aby se domohl svobody cestou násilnou. „Každý národ má ve svém jazyku, ve svých mravech, ve svém náboženství atd. dobra, jež má stát ctíti. Neděje li se to, smí mu dle zásad katolické morálky spřízněný národ intervencí přispět“ (38). Selhou-li všechny prostředky, smí se užít i moci ozbrojené; ovšem nebude vždy snadno rozhodnouti, kdy ten případ nastal a kdo to má zjistiti!

Schrörs, profesor bohosloví v Bonnu, píše v díle „Kriegsziele und Moral“ (1917, 46) o tom takto: „Wenn ein unter der Herrschaft eines fremden Staates stehender Volksstamm von diesem systematisch in ungerechter Weise unterdrückt wird, so kann ein anderer Staat eingreifen, nötigenfalls auch mit Waffengewalt. Die katholische Moraltheologie erkennt dies ausdrücklich als Grund, ja als Pflicht zu einem gerechten Angriffskriege an. Pius IX hat dementsprechend den Satz des falschen Liberalismus: ‚Das sog. Nichtinterventionsprinzip ist zu verkünden und zu beobachten‘ verworfen“. Přirozeným právem je takové zasáhnutí odůvodněno. Třeba však vždy důkladně zkoumati, jest-li cesta taková opravdu jedinou cestou, jež vede k cíli. „Jsou-li všechny předpoklady k intervenci dány a vyhlídky příznivy, nebude se moci potlačovanému národu upřít právo, aby se chopil příležitosti a přidal se k osvoboditeli“ (39). Každý národ má právo, aby v klidném závodění s ostatními národy uplatnil svou kulturu. Kdyby však nacionalismus nedbal mravních zásad, mohl by se stát lidstvu osudným.

Dr. Jos. Vrchovecký.

*

Reflektory na ochranu pobřeží. Od počátku války učinili konstruktéři američtí značné pokroky ve výrobě reflektorů určených pro Ameriku i cizinu. Pro obranu pobřeží byl volen přístroj se zrcadlem o průměru 152 cm. Rozměr tento se pokládá za největší, v jakém možno vyrobiti skleněné zrcadlo bez velikého nebezpečí, že by se rozbilo, nebo že by náklad byl nepoměrně vysoký. Konáno též mnoho pokusů, jak by se dalo zrcadlo manginové, používané při menších rozměrech, nahraditi zrcadlem kovovým formy parabolní, protože zrcadla kovová jsou laciná, jednoduchá a nerozbijí se. Za to jsou potíže, aby takové zrcadlo mělo formu přesnou, za rozličných teplot se neměnící, tak veliké, že s těmito kovovými parabolnými zrcadly nebylo docíleno uspokojivého výsledku. Zvláště na moři a částečně i na zemi je ztráta světla absorpcí atmosfery tak veliká, že reflektor na vzdálenost přes 5500 m téměř vůbec nepůsobí. Vzdálenosti, ve kterých šedé předměty reflektorem o průměru 152 cm se dají uspokojivě osvítiti, jsou tyto: při zcela čistém vzduchu 9 km, za středních poměrů 5·5 až 7·5 km, při lehké mlze nebo dešti 2·7 km. až 3·7 km, za mlhy a za šera 0·9 až 1·8 km. Ale jsou též známy případy, že byly lodi zpozorovány i na vzdálenost 14·5 km.

*

Vojenský rozhled doufali jsme minule psáti už naposled a prozatím snad také psali. Kéž bychom však se mýlili v předpovědi, že za nedlouhý čas uslyšíme znova o velikých půtkách a lítých bojích.

Dnes hledají se původci války právě minulé. Jsou to tak asi Suchomlinov, Tisza a pruský — generální štáb; kdo v něm hlavně? Ludendorff válku prodlužoval, i když mohl a měl věděti, že je pro čtyrspolek prohrána, což prý bylo odborníkům zřejmo již v r. 1914, při ústupu od Marny! Tak by přece poněkud platilo slovo jiných odborníků předválečných, že moderní válka může býti jen krátká — tato měla býti krátká.

Nejnověji se píše, že Anglie začátkem srpna 1914 mobilisovala, ač její vyslanec v Berlině teprve vyjednával.

Docela spolehlivé zprávy však nutno teprve čekati, neboť dosud se velice lže.

Jedna lež již poodhalena, o německých ponorkách. Pravda prý jest, že válka jejich byla připravena špatně, že jich bylo málo, že jich bylo poměrně mnoho ničeno a že stavěny z materiálu jiných válečných lodí, tak že jen oslabením těchto síly podmořské se jakž takž udržovaly. Že však přes to nadělaly dohodě mnoho škod, vysvítá nepřímo ze samých záznamů jejích; mužstvo asi i tentokrát, jak se zdá, odpykalo neschopnost nejvyšších náčelníků, kteří panovníky i svět obelhávali.

*

Všechny nové státy bojují o své hranice, i náš československý; tento na třech frontách, proti Polákům zatím nekrvavě, proti Maďarům a Němcům. Wilson prý nařídil, aby stát náš měl hranice jako před válkou, což namířeno asi proti Němcům, nikoli proti Slovensku, které z velké části máme obsazeno.

Jak dalece u Němců má se uznati právo sebeurčovací, není dosud jasno. Kterýsi německý vyjednavač za severní Čechy dostal prý v Praze odpověď, že to fráze, teď prý rozhoduje moc; byl by to také skutečně u nás oříšek nerozluštitelný. Z hospodářských důvodů, z obav před silnou soutěží Německa, kloní prý se němečtí severočeští živnostníci k uznání našeho státu i pro sebe. Doufají snad uhájiti své průmyslové prvenství v Čechách, kde by pak také výrobky své odbyli snadněji nežli v Německu. Dlužno však také podotknouti, že na celém severním pomezi našeho státu jest mnoho poboček průmyslu říšskoněmeckého, o nichž bude zvlášť jednati. Horkokrevné podněty vylučovací nehodí se nikdy za podklad zdravých mezistátních poměrů hospodářských, v nichž soused odkázán na souseda.

*

Mluvívalo se, že nastávající mír bude smluven na zásadě: bez annexí a bez náhrad! Aby totiž nezůstal osten nových zápletek a válek. Dnes zatím zásada ta opuštěna, neboť annektovala Italie i Francie. Co do náhrad praví se, že mají býti odškodněni jen soukromníci, nikoli státy za své válečné výdaje.

Jest ovšem nesnadno zjistiti, co která strana na bojištích zpustošila. V územích pak, jež delší dobu byla bojův ušetřena (na př. Srbsko a Černá hora), ačkoliv tam surově pleněno, mnoho také nově upraveno a zlepšeno.

V r. 1871 uložil Bismarck Francii válečnou náhradu 4 miliard marek, což tehda i odborníci peněžní prohlašovali za požadavek nesplnitelný; a byl splněn v krátce.

Mír Brestlitevský uložil Rusku (s Finskem i Ukrajinou) náhradu 6 miliard marek, z nichž 1½ mělo býti splaceno hotovými, 1 ruským zbožím, ostatní 6% půjčkou. Již tehdy podotýkáno, že náhrada ta není náhradou válečnou v obvyklém významu, nýbrž náhradou škod, jež utrpěli soukromí věřitelé němečtí převratem v Rusku. A ruský tisk tuto podmínku přijal velice spokojeně jako vymoženost, ne jako nespravedlivé břímě. (Zajímavo jest, že protikapitalistická vláda ruská v části splátky zvolila také způsob kapitalistický: papíry ruské státní půjčky zaměněny v tuto novou.)

Nyní se mluví zatím pouze o náhradách, jež mají býti uloženy Německu; o Rakousku se nemluví, o Bulharsku a Turecku nedovídáme se vůbec ničeho. Již ve zboží odvedlo Německo hodnoty obrovské (vozidla, lodě, létadla atd.), a i náhrada peněžní vypočítává se na obnosy přímo fantastické. Nebudou sice o nich rozhodovati jen ti, kteří je stanoví, ale není pochyby, že hospodářská síla Německa má býti důkladně podlomena a světová soutěž mu na dlouho znemožněna. Nebudou-li mu pak ani zámořské osady vráceny, jak se také praví, klesne na pouhého odběratele jiných námořních mocí, tak že svoboda moří, o kterou prý také bojovalo, stane se pro ně zbytečnou, leda až na to, že by si mohlo dodavatele vybírati. Že Anglie svobodu moří připustí, jest pravdě velice nepodobno. Jedinou útěchou Německu zůstává, že peněžní mocnáři, kteří jsou mocnější všech skutečných neb titulárních, jsou mezinárodní, a ti že si neublíží tolik, aby z toho měli skutečně škodu. O zlaté tele šlo, jde a půjde. Toho ani Wilson, i kdyby chtěl, nezmění. Stal se z něho sice arbiter mundi ve způsobu, jakého bychom v dějinách asi marně hledali, aspoň v novověkých, ale jest otázka, jíž u nás podle nespolehlivých zpráv ze světa rozhodnouti nemůžeme, není-li jím jen pro ty, kteří od něho něčeho potřebují a žádají. Vždyť nevíme, co jeho krásným slovům říkají doma, nevíme, pokud se jimi chce říditi Anglie, natož Italie. A Japonsko?

Ročník XXXV. Číslo 12.

HLÍDKA.

K dějinám generálních seminářův.

Dr. Jos. Samsour. (O.)

Vortrag

der geistlichen Hofkommission vom 30. Jänner 1789.

Über das bezeichnete Gesuch des Rektors des hiesigen Generalseminariums Martin Lorenz.

1. Machet derselbe das Gesuch, daß die 4 Studienpräfekte gleich jenen von Hungarn von der zur Erhaltung einer Kuratpfründe vorgeschriebenen Konkurs-Prüfung befreiet werden möchten.

Die geistliche Hofkommission erinnert, in Hungarn sey den Studienpräfekten die Befreiung von der Konkursprüfung zugestanden worden, theils weil dort solche Geistliche dazu gewählt werden, welche schon mehrere Jahre in der Seelsorge gearbeitet und sich Verdienste gesammelt haben, theils weil ihre Anzahl dort größer als in den deutschen Seminarien ist, und sie folglich nicht alle zu Lehrämtern in Pest und Preßburg gebraucht werden können, theils endlich, weil sie besser besoldet sind, als die in den deutschen Seminarien, und folglich bey der geringern Erträgniß der hungarischen Pfarren weniger Ursache haben, ihr Amt zu verlassen und sich um eine Pfarre zu bewerben.

Dahingegen seyen die Studienpräfekten in den deutschen Generalseminarien niemal in der Seelsorge gewesen, weil sie gleich nach vollendetem Studienlaufe ihr Amt erhalten; mithin haben sie in dieser Rücksicht gar keinen Anspruch auf die Befreiung von der Konkursprüfung.

Nebstdem seyen vermög höchster Entschließung vom 14ten Junius 1787, um in der Zukunft eine Auswahl von hinlänglich unterrichteten Männern für die theologischen Lehrstühle zu haben, in jedem Generalseminarium für die theologischen Lehrgänge 4 Studienpräfekte angestellet worden, welche sich ganz den theologischen Wissenschaften widmen und zu öffentlichen Lehärternm vorbereiten sollen.

Auf die Erreichung dieser Absicht müsse man um so mehr bedacht seyn, als außer dem nicht abzusehen sei, wie und woher man in der Zukunft hinlänglich unterrichtete Männer für die theologischen Lehrstühle erhalten werde.

Aus dieser Ursache halte sie geistliche Commission nicht für räthlich, den Studienpräfekten die Befreiung von der Konkursprüfung schon im Voraus allgemein und unbedingt zuzusichern, sondern denjenigen des Wiener Generalseminariums zu ihrer Aufmunterung das Versprechen zu machen, daß man auf sie, wenn sie ihr Amt zum Nutzen der unter ihrer Aufsicht stehendeu Zöglinge und zur Zufriedenheit ihrer Vorsteher wenigstens durch 5 Jahre werden verwaltet haben, und nach Verlauf dieser Zeit aus Mangel einer Erledigung zu einem theologischen Lehramte nicht befördert werden könnten, bey Vergebung landesfürstlicher Kurazien, wenn sie nicht länger bei ihrem Amte in den Generalseminarien bleiben wollten, nach dem Maaße ihrer Kenntnisse aus dem Gebiete der gelehrten Theologie und der in Verwaltung ihres Amtes bewiesenen Thätigkeit und Geschicklichkeit den gehörigen Bedacht nehmen werde.

2do. Bittet derselbe, daß den Zöglingen die Schulbücher beigeschaffet und nach vollendetem Seminariallaufe beibelassen werden möchten. Seiner Meinung nach hätten diese Bücher zu bestehen: in einer gut übersetzten, mit Anmerkungen versehenen Bibel, sammt einer Konkordanz, in einem dogmatischen, moralischen und Pastoralbuche, dann in wenigen Predigten und katechetischen Büchern.

Diese Bücher seyen ihnen unumgänglich nothwendig zur Wiederholung der erlernten Kenntnisse, zur Ausübung der Seelsorge und zur Vorbereitung für die Konkursprüfung; der größte Theil der geistlichen Kandidaten aber sei nicht vermögend wegen Mittellosigkeit beim Antritte der Seelsorge dieselben sich anzuschaffen.

Die geistliche Hofkommission erachtet, daß in dem hiesigen Generalseminarium, sowie es in den übrigen geschieht, all denjenigen Zöglingen die Schulbücher aus dem für einen jeden derselben bestimmten Unterhaltungsbetrage von 200 fr. beyzuschaffen seien, welche sich diese Bücher aus eigenem Vermögen nicht beischaffen können, und so auch denjenigen Zöglingen bei ihrem Austritte aus dem Seminarium zu belassen, welche ihren ganzen Studienlauf vollendet haben und den geistlichen Stand beibehalten.

3. Bestehet sein Gesuch darin, daß den ärmsten Zöglingen, deren 3o sind, und welche sich kein Frühstück beschaffen können, auch an einigen andern beinahe unvermeidlichen Bedürfnissen, als Haarpuder, Tabak u. s. w. Mangel leiden, des Tages 1 kr, und gleich den Kapuziner Studenten die unentgeltliche Ausbesserung der kleinen Kleidungsstücke bewilliget werden möchte. Diese Ausgabe, da sich dieselbe jährlich nicht über 250 fr. belaufen dürfte, könnte aus dem von der gewöhnlichen Kirchenausgabe jährlich sich ergebenden, und außer dem auf Zinsen für die Kirche jährlich anzulegenden Überschuß bestritten werden.

Die geistliche Hofkommission ist des Dafürhaltens, daß Tabak und Haarpuder keine wahren Bedürfnisse, und daher entbehrlich seien; und wenn ein oder anderer auch manchmal das Frühstück entbehren muste, so würde dieses als eine nützliche Vorübung zur Seelsorge anzusehen seyn, in welcher der Geistliche das Frühstück sehr oft sich versagen müsse.

Die Ausbesserung der kleinen Kleidungsstücke hingegen, so einige Alumnen aus dem eigenen nicht bestreiten könnten, hätte der Schneider, welcher wegen Ausbesserung der größeren Kleidungsstücke von dem Seminarium eigends unterhalten wird, um se mehr zu übernehmen, als diese Arbeit nur von sehr geringem Belange seyn kann.

. Den 15ten. Ich finde das Einrathen der Hofkommision in allen 3 Punkten mit so wichtigen Gründen unterstützt, daß solches der allerhöchsten Genehmigung wohl würdig geachtet werden dürfte. Eger.

den 16ten. Similiter Izdenczy mp.

eiusd. Ich finde ebenfalls wider das Einrathen nichts einzuwenden.

Reischach.

Resolutio Augustissima.

Wenn man dem geistlichen Stande Vorschub verschaffen will, um der allerdings zu besorgenden Aufliegenheit desselben auszuweichen, so muß man auch gewisse Kleinigkeiten den Zöglingen des General-Seminariums eingestehen und ihnen ihre Lage nicht ohne Noth beschwerlich machen; ich will also ad 1mum et 2dum: das Einrathen der geistlichen Kommission begnehmigen, in Ansehung des weiteren Verlangens des hiesigen Rectors aber ad 3tium: demselben durchaus willfahren, und kann hiernach auch in den übrigen General-Seminarien, da es ohnehin nur auf eine Kleinigkeit jährlich ankömmt, sich benommen werden.

den 17ten Febrſuar 1789.

Že pořádek, kázeň a duch také v generálním semináři vídeňském nebyly právě nejlepší, toho výmluvný doklad skýtá stížnost, kterou r. 1879 podali chovanci druhého ročníku proti rektorům do špatného s nimi nakládání. Na nejvyšší rozkaz bylo uloženo dne 2. července 1789 dvornímu radovi spojené dvorní kanceláře Aug. Zippeovi, aby protokolárně rektory a alumny vyslechl. Dle zprávy [1]), kterou o výslechu vykonaném podal Zippe, rektor Lorenz uváděl proti alumnům hlavně tyto stížnosti:

Někteří chovanci vyznamenávají se nepořádkem při studování, nepořádnou návštěvou přednášek, pozdním přicházením, potulováním

[1]) Viz Zschokke u. d. str. 421 a d.

rovněž tak nepořádkem při svých soukromých studiích a obvyklých repetitoriích. Mnoho času pozbývají mluvením, pračkami, hrou peškem ve spárnách; k denním repetitoriím mnozí se nedostavili, nýbrž dívali se z oken, četli jiné knihy nebo neodpovídali. Rovněž tak stěžoval si rektor do nepořádků při vstávání a modlitbě, při mši sv.; který z alumnů při modlitbě nejvíce spěchal, byl určen za předmodlívače. V neděli k odpoledním bohoslužbám téměř vždy pozdě přišli. Někteří chovají se v kostele nepříkladně, čtou zde pro místo toto zcela nevhodné knihy, jako na př. Neubauer Homerovy spisy u Dominikánů při adorační hodině a na kůru kostela seminárního, jenž na výtku mu učiněnou tuto četbu za cosi lhostejného prohlásil. Ke stolu nepřicházejí mnozí v ustanovenou dobu a utíkají od něho před modlitbou. Při veřejných vycházkách zůstávali mnozí dle libosti doma. Také nechodili řádně spáti, nýbrž mluvili a prali se. Vůbec vynikali chovanci druhého ročníku vždy hrubostí v chování, a při tom nízkým způsobem svých zábav, rvačkami, strkáním do sebe, bitím, hrami peškem, házením hrud sněhových, válením se na podlaze a hlučným povykováním, pročež jim několikráte byly činěny výtky. Také tahali se někteří za vlasy, bili se holí nebo nízkými nadávkami se častovali. Minulého roku ráželi dva alumni nezralé ovoce v zahradě a chtěli odnésti nashromážděné ovoce ze skleníka; také brali dříví a v neobvyklých dobách ve dne a v noci topili, a světla po 10. hodině zhašená opět rozsvěcovali. Pro jejich pračky jsou jejich kleriky brzo roztrhány, o čistotu oděvu, prádla a vlasů pečují jen velmi málo, dvéře přes napomínání zavírají za sebou vždy s největší prudkostí. Při odchodu ke spaní povykovali prudce a rušili ostatní, a když byli proto napomenuti, prováděti tento zlořád ještě hůře. Rovněž tak stěžuje si rektor do hrubosti při stole. V městě v domech soukromých mluvili na pohoršení lidí nerozvážné řeči, ano někteří přišli domů na polo opilí Vůbec žádali někteří z jejich třídy sami, aby pro nesnesitelné hrubosti jiných z jejich musea přišli pryč. Při jedné z těchto příhod převýšila zvláště jejich prudkost a hrubost naproti rektorovi všechno vylíčení.

Tato jejich hrubost, jejich lehkomyslnost svedla je konečně k reptání, a když byli napomínáni, ku zmenšování svých chyb a k popírání důvodů od rektora jim předložených a k tupení domácí kázně a samého institutu. Chovanci M. a Gl., zdálo se, že zapomněli na všechen poměr, ve kterém byli k rektorovi, a odpovídali často s jakousi smělostí a pohrdavým vzezřením; ano někteří v kroužku tázali se docela vicektora Fricka, zda by každý chovanec nemohl obdržeti

roční obnos na svoje vydržování určený do ruky, a zda by nemohl celý institut býti tím ušetřen. Vůbec vyhledávali jakési spojení mezi sebou, aby trestům unikli. Svému musejnímu praefektovi splatili jeho napomenutí nezdvořilostmi, z obavy před škádlením ostatních nesměli jednotliví z nich si stěžovati. Ostatní podepsali pouze ze strachu podané stížnosti. Dále chtěli se tímto spojením proti překvapujícím návštěvám představených, o jejichž příchodu se znameními dorozumívali, zajistiti. Proti studijním praefektům umluvili se tak se chovati, aby jim žádné vážnosti nad sebou nepovolili, k vůdcům na procházkám chovali se tak nezdvořile, že se víckrát neodvažovali je provázeti.

Dvorní rada Zippe navrhoval: Ač někteří chovanci provinění jim za vinu kladená ve svých protokolovaných výpovědech zcela jinak líčili a od rektora byli již potrestáni, měla by jim býti přece, aby vážnost představených byla zachována a upevněna, všechna jejich provinění před shromážděnou kommunitou vytknuta, všichni k nejpřesnější poslušnosti pro budoucnost co nejdůrazněji napomenuti s pohrůžkou, že, proviní-li se budoucně neposlušností, bude zakročeno přísnějšími tresty. Vůdcové měli by býti osmidenním domácím vězením a v této době třídenním postem potrestáni a jim naznačeno, že při budoucích proviněních beze všech vysvědčení o vykonaných studiích budou propuštěni a k obdržení nějakého stipendia za neschopné prohlášeni. To by se nemělo však státi nyní o prázdninách, nýbrž na počátku školního roku, a chovanci druhého ročníku měli by býti mezi ostatní třídy rozděleni.

Co se rektorů dotýče, míní Zippe, je jejich chování k chovancům nestejné, ne vždy spravedlivé, rozvážené a slušné; za půl třetího roku vystoupilo 13 chovanců. Tvrdost, panovačné, libovolné a neslušné nakládání nemůže býti trpěno ve výchovném domě nastávajících duchovních. To bylo by jim třeba vytknouti.

Chování rektorovo, provinění chovancův a nepořádky v domě zatajovati, je pochybeno, ve zprávách nikdy nebylo učiněno žádného oznámení; je proto třeba naléhati na pravdomluvnost při vydávání vysvědčení. Hrozba propuštění zdá se býti zneužívána a nemá účinku. Třeba bylo by rektorům vytknouti, že přimlouváním odvrátili chovance od předsevzetí, žádati o vyšetřovací komisi: a to tím, že nic nepořídí, poněvadž rektorové mají přátele, a že tudíž chovanci jim nemohou škoditi, nebo že by rektory učinili nešťastnými. Dále je jim uložiti slušné, rozvážené chování k alumnům (nespílati.)

S t í ž n o s t i c h o v a n c ů byly tyto:

1. Že se jim nedostává nutných posluh od podomků, poněvadž jich rektoři používají.

2. Že vrátný s nimi špatně nakládá.

3. Že pijí špatnou, nezdravou vodu, jakkoli by z blízkého universitního domu dobrou míti mohli.

4. Že strava mnohdy je špatná, poněvadž stravovatel zažluklého másla k její přípravě používá.

5. Že se jim také od podomků často dostalo výtek a propuštěním bylo hrozeno, čímž příliš citelně byli zahanbeni.

6. Že se jim, onemocní-li, příliš hubená a jednotvárná strava dává.. (Není však vždy pravda, dle výpovědi lékaře.)

Dvorní kancelář učinila souhlasně s dvorním radou Zippem návrh, aby představeným vše, co se jich týká, tajně bylo vytknuto, napomenutí, výtky a potrestání alumnů však aby byly odloženy až po prázdninách.

Císař Josef rozhodl takto: „Nemohu s vámi v tomto nikterak souhlasiti. Zle nedostává se podstatně vrchního řízení a dozoru. Laurent (Lorenz), jak patrno, není mužem, který by uměl pořádek udržovati, dovedl si vážnost zjednati a v naskytajících se případech pravých prostředků se uchopiti, nad to ještě podává nesprávné konduitní listiny. Musí tudíž beze všeho dalšího nastati změna, má-li býti dům uveden do pořádku a v něm zachován. Není třeba zvláště učeného, ani, zejména dle nynějšího převráceného způsobu mluvy, láskyplného muže, nýbrž muže, který spravedlivě, avšak zároveň stejně přísně v udržování kázně postupuje a pro nikoho ohledu nemá. K tomu se mohou zcela dobře snad faráři nebo také řeholní duchovní, kteří byli představenými, hoditi.

Mladé lidi teprve po prázdninách trestati, je nesprávno, poněvadž by obava, že by to na venek vycházejícími alumny na škodu domu ve známost uvedeno býti mohlo, daleko horší následky měla, kdyby beztrestně obecenstvu vypravovali, než kdyby dle spravedlnosti potrestáni uváděli to ve známost. Toto potrestání musí se ihned státi a nesmí žádný ze semináře na prázdniny jíti.

Vůbec musím vám v příčině stížností mně jak z Hradce Štyrského tak Innsbrucku došlých do nemravnosti v tamních seminářích vládnoucí uložiti, byste vydal obecný rozkaz na všechny semináře, že budoucně žádnému alumnu ani jednotlivě ani po dvou vycházeti se nedovoluje ani k rodičům, ani k příbuzným, kupcům nebo knihkupcům, a jdou li na procházku, má se tak státi vždy ve větších

skupinách 10 nebo 12. Rodiče a příbuzní mohou je mimo hodiny k vyučování určené v hovorně nebo v jídelně semináře navštíviti; také nemá býti nikomu dovoleno jiný oděv nositi než talár a plášť. K nákupu věcí alumnům potřebných má býti v každém semináři od představených přijat spolehlivý člověk, který příkazy vykonati a, který, má-li u kupců důvěru, zboží k výběru do domu přinésti může. Nebude-li přepjatý, lidumilný a láskyplný system, který mládež za slabost a bázeň u svých představených považuje, zmírněn, bude se vždy výstředností dopouštěti a nikdy nebude pravý pořádek zachovávati, což znovu představeným všech německých a uherských seminářů per privatas co nejvážněji uložíte".

V tomto rozumu vydán byl také od dvorní kanceláře rozkaz dne 24. července 1789 rektorům generálních seminářů. Nejbližší následek byl, že rektor Lorenz byl přesazen jako referent duchovních věcí do Štyrského Hradce a rektor tamního generálního semináře Luňáček do Vídně, aby, jak císař Josef se vyslovil „seminaristům poněkud více dostupoval na kobylku".

* * *

Dospěli jsme ku konci svého pojednání. Úkolem jeho nebylo, jak hned v úvodě naznačeno, vylíčiti soustavně dějiny generálních seminářů, — k tomu bude třeba ještě dlouhých archivních studií — nýbrž jen podati několik dosud neznámých dokumentů k jejich vnitřním dějinám. Ze všech dokumentů těchto, ač pocházejí od předních stoupenců zásad osvícenských, vysvítá zajisté s dostatek, že vnitřní poměry v generálních seminářích byly v celku neutěšené, kázeň a pořádek uvolněny, alumni v nich vychováváni v duchu necírkevním a přednášeny jim od osvícených professorů naprosto volné názory, s naukou katolickou v mnohé příčině se nesrovnávající. Ký proto div, že časté a vážné pronášeny byly stesky a stížnosti netoliko biskupy, nýbrž i obecenstvem, jež veřejně poukazovalo na nevázanost klerikův a dávalo, nikoli bez práva, vinu této reformě, která přísné svazky dřívější disciplíny církevní rozpoutala. Oprávněnost stížností těchto, jež čím dále stávaly se naléhavějšími, nabývá uvedenými dokumenty nového světla a nezvratného potvrzení. Uvedeme na doklad především hlas jednoho rakouského biskupa, jenž r. 1789 psal biskupu belgickému: „Je jisto, že v našich seminářích náboženství a mravnost úplně jsou zničeny, a že tu škodlivé bludy netoliko jsou podporovány, nýbrž i veřejně přednášeny. To jeví se zřetelně ve Vídni, Prešpurku, ve Lvově, v Praze,

v Štyrském Hradci, Frýburku a Innsbrucku. Chci jen některé z oněch vět uvésti, které ve většině těchto míst veřejně se přednášejí nebo aspoň v modě jsou: 1. Neomylnost církve, ve kterou již pouze malý počet slabých hlav věří, je pochybna. 2. Sněm tridentský prohlásil několik dogmat, která ve starověku nemají záruky. Sněm není neomylný. 3. Je těžko božský původ zpovědi dokázati. 4. Církev nemá moci zákonodárné, aspoň nemohou její předpisy činiti nároků na právní závaznost, pokud se jim nedostalo státní sankce. 5. Církev nemá moci stanoviti překážky manželské. 6. Celibát není dokonalejší stav než manželství. 7. Účel člověka není Bůh a oslava jeho božských dokonalostí, nýbrž člověk je sám sobě blažeností. 8. Svátosti náležejí k zevnějšnosti náboženství a toto nezáleží v přijímání svátostí, které netvoří náboženství. 9. Půst je proti zákonům přírody od okamžiku, kdy obyčejné předpisy střídmosti překročuje. 10. Tresty pekelné nejsou věčné. 11. Církev mnohé čistě scholastické důvtipky prohlásila za dogmata. 12. Láska k sobě samému je jedinou ctností, která vše v sobě obsahuje. 13. Ďábel nepokouší lidí".[1])

I jistý františkánský kněz, jenž musel vykonati konkursní zkoušku ve Vídni, aby obdržel professuru pastýřského bohosloví, psal o vídeňském semináři svému příteli do Tyrolska list, v němž praví toto: „Dlouhé bylo by vypravování, kdybych vše s vámi sděliti měl, co jsem ve Vídni cítil. Věřte mi, že nepřemršťuji, dím-li, že bych raději polovici krve své vycedil, než ještě jednou do tohoto města vkročil. S největší bolestí viděl jsem na universitě jindy tak slavné všeobecný převrat věcí, tak že Vám ani nemohu říci, ke kterému náboženství většina professorů se přiznává aneb co věří o božství Kristově; ale ovoce jejich ať Vám to ukáže. Viděl jsem v tomto generálním semináři tak ohavnou zpustlost, že kdybych jí nebyl na vlastní oči viděl, nikterak bych tomu nevěřil. Je zde 80 seminaristův, ale počet lehkých ženštin, kterým ředitelé přístup dovolili za tím účelem, aby oné mládeži všecken stud odňali, byl mnohem větší. Co mám říci o větách, které se zde hájí? Nejnebezpečnější spisovatelé jsou v rukou všech, a mnozí professoři doplňují ve svých přednáškách, co bezbožného a ohavného jim ještě chybí. Zde se tvrdí, že od nepamětných časů nebylo žádného oekumenického sněmu, neboť ke sněmu jest prý přítomnosti všech správců duchovních první i druhé třídy (biskupův i farářů) nutně potřebí. Tam opět zavrhuje se nejvyšší představený církve, a

[1]) Brunner, Theologische Dienerschaft str. 371 d.

papež klade se na roveň s ostatními biskupy. Tu se vystavují a v posměch uvádějí bully papežské; tam se potupují odpustky, zavrhuje se ústní zpověď. Co Vám o vídeňském generálním samináři pravím, platí více méně i o ostatních ústavech toho druhu v Hradci, v Olomouci, Pavii, Praze, Innsbruku, kdež učitelé bez víry a náboženství jsou ustanoveni. Jansenista Tamburini, byv vyhnán z území benátského pro své rouhání a pohoršlivé proposice, utekl se do Pavie a stal se tam rektorem generálního semináře. V Innsbruku jest pověstný osvícenec (Freigest) a svobodný zednář Albertini. Toto zničení víry a tento úpadek mravů mohli biskupové snadno odvrátiti šlechetným odporem. Ale bohužel! skoro všichni podali k tomu pomocné ruky své a pro úctu k panovníkovi zapomněli na úctu Bohu povinnou. Vyjmete li kardinála Migazziho, arcibiskupa vídeňského, knížete Eszterházyho, biskupa záhřebského, a hrab. Edlinga, arcibiskupa gorického,[1]) mohou všichni ostatní právem se jmenovati hubiteli místo hajiteli svých stád".[2])

Právem lze proto tvrditi, že jakkoli úmysl Josefa II byl při jejich zřízení nejlepší, a jakkoli některé předpisy institutu byly chvály hodny a nesporný pokrok znamenaly, generální semináře minuly se úplně se svým účelem a za císaře Leopolda II r. 1790 osudem zaslouženým, zrušením, stiženy byly.

[1]) Pražský arcibiskup Antonín Petr hrabě Příchovský (1764—93) činí též čestnou výjimku.

[2]) U Brunnera, Theologische Dienerschaft, str. 373 a 374.

Hus a národní církev.

Píše Jiří Sahula. (O)

Povaha Husových styků s cizinci.

Který theolog by uvědoměle připravoval církevní emancipaci svého národa anebo státu, navazoval by styky se živly zahraničními opatrně — a to jen potud, pokud by agitace v cizině mohla prospěti vytčenému cíli. Ale Husovou směrnicí bylo: ať se přikloní k viklefským názorům co největší počet jak Čechů tak cizinců; tito radikalové pak pobádejtež svorně ostatní část věřících, aby nastoupila tutéž cestu!

Ačkoli Hus miloval svůj národ vroucně, vždy měl na zřeteli především zájmy království božího na zemi. Prudce útočil na Čechy, kteří odporovali vlastnostem, jaké připisoval království tomu, a netajil svých sympatií k cizincům, jichž slova nebo skutky zdály se podporou jeho definice svaté církve obecné.

Napsal: „Já pro ctnost a pro užitek církve svaté více miluji cizozemce ctnostného a užitečného církvi svaté než bratra vlastního ne tak užitečného; a zase od přírody více miluji bratra svého, když vidím, že není zjevně zle živ, než cizozemce více prospěšného. A tak má milování zřízeno býti, aby což jest Bohu vzácnější a církvi svaté užitečnější, bylo v milování napřed položeno".[1]) Tak by ovšem jistě nemluvil muž, který by tíhl k separatismu z příčin národnostních.

Ještě určitější je toto prohlášení reformátorovo: „Toto mám já i každý míti v srdci, že (jestliže) by znal, kto nad jiného ctnostnější a tak Bohu milejší, že by ho nad jiné s Bohem miloval. Protož dím to k svému svědomí, že (jestliže) bych znal cizozemce odkud kolivěk v jeho ctnosti, an více Boha miluje a o dobré stojí než mój vlastní bratr, že byl by mi milejší než bratr. A proto kněží dobří Engliši jsú mi milejší než nestateční kněží čeští, a Němec dobrý milejší než bratr zlý; neb dobrota ta má milování táhnúti k sobě, a čím větší, tím více, a največší dobrota najvíce".[2])

Hus také se hájil energicky proti výtce národního šovinismu. V obraně proti soudnímu protokolu (z r. 1409) mistr odmítal r. 1414 žalobu tvrdící, že rozněcuje kázáním svár mezi Čechy a Němci: Po-

[1]) Flajšhans, Postilla, 345.

[2]) Erben I, 156.

pírám to, ač-li nepřátelé Němci a Češi neberou si příležitosti z nespravedlivé příčiny, pak snad pravda to jest; nebot Kristus byl skalou pohoršení, kamenem úrazu nevěřícím; a ten Kristus ví, že více miluji dobrého Němce než špatného Čecha, i kdyby byl bratr můj vlastní".[1]) Z toho zřejmo, že Hus nechtěl činiti z víry služku nacionalismu a že odporoval takové rozluce, která by vznikla hlavně z důvodů národnostních.

V omluvném listě papeži Janu XXIII reformátor napsal, že nebyl příčinou vyhnání některých mistrů německých z Prahy. „Sami nechtíce se držeti základního privileje vysokého učení pražského a nechtíce poslouchati rozkazů dovolených nejjasnějšího vladaře..., myslíce, že bez jejich přítomnossti nemohla by trvati universita pražská, odešli, ač jich nikdo nevyháněl, do vlastí svých, nebo kam se jim líbilo".[2])

Téhož roku prohlašuje proti jiné církevní protokolární žalobě: „Němečtí studenti nebyli vypuzeni nějakým člověkem, ale vlastní přísaha je vypudila... Vrchu nabylo nařízení královské, podle zakládací listiny universitní, kterou císař Karel svaté paměti potvrdil císařskou pečetí".[3]) I v Kostnici se tak obrazoval. Připojil, že král správně daroval národu českému tři hlasy proto, že odepřeli cizinci králi příchylnost stran neutrality, tak že nechtěli vystoupiti z poslušenství papeže Řehoře XII.[4])

Takové výpovědi poučují zřetelně, že Hus v odchodu cizích údů generálního učení nespatřoval vhodné příležitosti k počátkům církve národní. Naopak mistr připomínal, že obstaral od krále a rady list proti třem cizím národům na radu konservativního českého mistra Ondřeje z Brodu. Hus docela zapřisáhl Ondřeje, aby se vyjádřil, jest-li to spravedlivo.[5])

I po odchodu cizinců na samé theologické fakultě (koruně university) působili dále dva němečtí mistři: Jan Hildissen a Hermann Eremita, pokud nebyli vypověděni ze země spolu s Pálčem a jinými mistry českými.

Husova škola byla v těsném styku se školou německých drážďanských mistrů Petra, Bedřicha a Mikuláše, kteří působili v Praze. Jako se po zemi rozcházeli za účelem propagandy viklefismu žáci Husovi,

---

[1]) Flajšhans, Obrany ve vyhnanství, 27.

[2]) Flajšhans, Listy z Prahy, 89

[3]) Týž, Obrany ve vyhnanství, 45.

[4]) Týž, Petr z Mladenovic, Zpráva o Husovi, 63.

[5]) Týž, Obrany ve vyhnanství, 51.

zrovna tak po smrti Husově v zemi hlásali novoty kazatelé školy Drážďanských.[1]) Hus před odchodem do Kostnice 26. srpna 1414 přibíjel a nalepoval své vyhlášky také v řeči německé.[2])

A což ta vysoce poučná cesta Husova krajinami německými do Kostnice! Mile na Husa působilo, když v Pernově (Bärnau) jej přivítal farář s kaplany, pohostil jej a vlídně s ním rozmlouval. Hus pozbyl bázně a na další pouti přibíjel nebo lepil ve všech městech výzvu, aby se dostavili ke koncilu ti, kteří proti němu něco mají. Příjemné bylo reformátorovi, že při jízdě Neustadtem, Weydou a Norimberkem sbíhaly se zástupy, které buď se obdivovaly české výpravě anebo docela se i s viklefskými poutníky přátelily. V Sulzbachu reformátor se představil konšelům a starším a rozmlouval s nimi o víře přátelsky. V Norimberce debatoval s mistry a řečnil k laikům asi čtyři hodiny. Mistři na konec si pochvalovali: „To, co jsme nyní slyšeli, jest katolické a my totéž od mnohých let jsme drželi a učili, držíme a věříme".[3])

Z téhož Norimberka psal mistr 20. října do Čech: „Vězte, že jsem nikdy nejel v shrnuté kápi, ale zřejmě s odkrytou tváří... V Novém Městě velmi rádi mne videli všichni Němci. Weydu jsme přešli, docházejíce u množství lidu oddivu... (V Norimberce) lid stál na ulicích dívaje se a vyptávajíce se, který je M. Hus... Také vězte, že žádného dosud nepoznal jsem nepřítele. A v každé hospodě díkem za nocleh dávám desatero hospodáři a někde je lepím moukou, a hospodyně všecky s muži velmi laskavě mne přijímají. Ani klatby nevyhlašují a všichni chválí intimaci německou. Přiznávám se tedy, že není nepřátelství ke mně většího než u obyvatelů království českého".[4])

Hus také všude na cestě sloužil mši svatou. V jiných listech do Prahy psal: „Ve všech městech dobře se nám vedlo, byli jsme poctěni a ohlášení jsme dali latinská i německá v městech říšských". Prý byl lid rád, když uslyšel od Husa pravdu. „Na vší cestě jeda zjevně jako kněz a sám se hlasitě oznamuje lidu ve všech místech nenalezl jsem zjevného nepřítele, aniž bych jich měl mnoho v Konstancí, kdyby české žákovstvo, jenž lanžuje po obrocích a po lakomství,

---

[1]) Sedlák, Hus, 219, 378.

[3]) Flajšhans, M. J. Hus, 288, 361.

[2]) Flajšhans, M. J. Hus, 369—370. Petr z Mladenovic, 24—25. Sedlák, M. J. Hus, 313.

[4]) Flajšhans, Listy z Kostnice, 17—18.

lidí na cestách nesvodili... Vězte, žeť sú pro mě nikdež služby (boží) nestavili, ani v Konstancí, v níž jest sám papež za mne slúžil".[1])

Ze všeho vidno, že netoliko Hus byl z přátelství Němců potěšen, ale že se nad to na cestě snažil, aby v nich získal co nejčetnější přátele pro kritické chvíle kostnického procesu. Nebývaly by důstojny reformátora, usilujícího — byť i tajně — o církev národní, tak výmluvné projevy přízně ke katolickým Němcům.

Ve vězení Hus psal svým třem dobráckým strážcům německým drobné traktáty.[2])

Arcibiskupa rodem Čecha (Zbyňka Zajíce) Hus nazýval sám ve svých listech mužem „svaté paměti". Přes to snažil se ho zostuditi pro jeho protiviklefskou akci za pomoci živlů zahraničních. Hus docela v jednu chvíli se stavěl jako obránce konservativní víry proti Zbyňkovu „bludu" v otázce Eucharistie; podal se svou družinou na arcibiskupa udání k Stolci papežskému. Na základě nepravdivého obvinění vyšel pak r. 1409 na Zbyňka od Alexandra V půhon.[3]) Škodolibá naděje viklefistů na úspěch denunciace ovšem netrvala dlouho. K svatokupeckým dvěma nástupcům Zbyňkovým choval se Hus daleko šetrněji, ačkoli to byli rodem Němci.

Což ty všecky odvážné a daleké exkursy Husova pomocníka a protektora Jeronyma z Prahy? Oba přátelé o taktice se umlouvali aspoň částečně a druh druhu nechtěl poškozovati akcí samostatných. Ale co pozorujeme? Právě když Hus potřeboval v prudkém boji protiodpustkovém organisačního ducha Jeronymova nejvíce, těkavý Viklefův apoštol a debatér zmizel z Prahy. Jeronym pokoušel se šířiti viklefismus netoliko v Paříži, Polsku, na Litvě a v Budíně, nýbrž i v německých městech Kolíně, Norimberku, Heidelberce a ve Vídni.[4])

Takové pouti naprosto nesvědčily, že by byl chtěl Jeronym přispěti ke vzniku církve národní anebo aspoň státní, ohraničené proti živlu německému, poddanému vladařům cizím. Jeronym cíle Husova životního úsilí jistě dobře znal — ale k počátkům církve národní nepoložil kamene žádného. Ještě zajímavější jest okolnost, že Hus sledoval se zájmem velice sympatickým zahraniční misie spolubojovníka. Když mistr seznal, že viklefství Jeronymovo od hradeb vídenských jest velmi rozhodně odraženo, napsal 1. července 1413 velice prudký

[1]) Tamtéž, 27—28, 32—33.
[2]) Sedlák, Hus, 134, 166.
[3]) Flajšhans, Sebrané spisy V/2, 213 a dále.
[4]) Srv. Helfert, Mistr Jan Hus, 162—163.

kárný list vídeňskému mistru theologie Janu Sybartovi za to, že tento profesor nazval Jeronyma rozsévačem kacířství.[1])

Opravdový průkopník svéprávné církve české byl by neprojevoval přílišné úcty králi Sigmundovi, nebyl by si od něho pokorně vyprošoval ochrany. Hus však 1. září 1414 psal králi uherskému jako „pánu svému milostivému"; naznačil, že jej učinil dědicem království českého král králů. „Vaší pak Milosti žádám poníženě v Pánu,... aby na mou osobu ráčila tak rozšířiti svou milost, abych v míru přicházeje, v samém obecném sněmu mohl veřejně vyznati víru, již držím". Mistr se podepsal: „Já mistr Jan Hus, ponížený prosebník Vašeho Veličenstva ve jménu Pána Ježíše Krista".[2])

Hus rozpisoval agitační listy ve prospěch svých názorů reformačních jak do Uher tak do Polska. V blahopřejném listu králi polskému Vladislavovi (z r. 1410) vyslovil přání, aby mohl vladaře spatřiti; také projevil naději, že mu toho Kristus dopřeje, přispěje-li to nějak ke zdaru jeho kázání. Ale v pozdějším listě témuž králi (11. července 1412) Hus již rozpřádá kázání na své oblíbené thema o svatokupectví; prý svatokupecké kacířství nutno vyloučiti z říše polské i uher Kněžstvo svatokupecké, slyšíc kárná slova, „mne obviňuje před lidmi pomluvami a kaceřováními ... Běda mně, jestliže budu mlčeti! Lépe zajisté bylo by mi umříti, než nestavěti se v cestu takové ničemnosti, která by mne účastna učinila nepravosti a pekla".[3]) Tento list zdá se doslovem propagačního listu jiného. České kněžstvo stěžovalo si, že Hus v Polsku, Uhrách a na Moravě bojuje svými spisy proti Stolci papežskému.[4])

Také k pozvání krále polského ke konci roku 1412 nejbystřejší spoluharcovník Husův Jeronym odebral se do Krakova, kde řečnil i na dvoře. Na Litvu a Malou Rus odebral se s bratrancem královým Vitoldem. Vrátil se do Prahy teprve r. 1414.[5]) Jak theologická extense Jeronymova, tak Husova veliká radost nad smírem krále polského s uherským, jakož i povzbuzení krále Vladislava k boji proti svatokupectví svědčí, že ústředna českých viklefistů projevovala dychtivou tužbu, aby boj proti papežovým odpustkům zabíral i široké oblasti zahraniční.

[1]) Flajšhans, Listy z vyhnanství 82—84.
[2]) Tamtéž 104—107.
[3]) Flajšhans, Listy z Prahy, 65—66, 109 110.
[4]) Týž, M. J. Hus, 285.
[5]) Tamtéž 315.

Zajímavo, že naproti tomu r. 1413 (kdy Hus dlel jako vyhnanec na venkově) konservativní mistři Štěpán Páleč u sv. Havla a Stanislav ze Znojma v Týně kázali horlivě proti viklefství (asi v polovici října) právě v čas, kdy v Praze bylo přítomno poselstvo polské.[1]) Praha pravověrná hleděla před Poláky zdolávati Prahu viklefskou; bylof v živé paměti, jak r. 1410 na Starém městě byl zmrskán v pravé poledne polský posel, který zlořečil Viklefovi a jeho příznivcům.[2])

Přese všechen konservativní protitlak dobyla Husova propaganda mezi polskými šlechtici úspěchů poměrně značných. Vysvítá to nejlépe z poměru Poláků k Husovi v době nejkritičtější — v samé Kostnici. Jestě dříve než do Kostnice byly z Čech zaslány proti uvěznění Husovu protesty šlechty české a moravské, v Kostnici meškající páni čeští a polští sepsali obrněné ohrazení proti přísnému nakládání s Husem; protest přečetl 13. května za přítomnosti všech podepsaných Petr z Mladenovic. Z polských pánů podepsali sami vyslanci krále polského Januš Kališský a Záviše Černý i jiní polští šlechtici.[3])

Ať zkoumáme povahu styků mistra Husa a jeho přátel do roku 1415 s cizinou jakkoli, nepozorujeme v nich žádného úsilí, aby zahraniční pomoc dopomohla Čechům k nějaké formě církve svéprávné. Zřejmá tu jen snaha, aby byli strženy do viklefských vln co nejširší davy a tyto aby silně působily na změnu nauky i v křesťanstvu ostatním. Ráz českých styků s viklefisty anglickými nám napovídá, za jakým účelem ohlašovali pražští viklefisté své hnutí i národům jiným.

Mistrovo jednání ve chvílích rozhodných.

Husovi bylo často podstoupiti přísnou praktickou zkoušku, v níž by bývalo zbabělostí zapírati skutečné cíle zvířeného mohutného hnutí. Vůdce zajisté měl jeviti v obraně cesty nastoupené energii největší již proto, aby dal dobrý příklad těm, které vedl a k statečnosti přečasto povzbuzoval. A tu třeba uvážiti, že Hus v okamžicích nejtěžších mnohonásobně dosvědčuje, že mu nejde o založení sekty anebo jiné formy církve částečné. Dokladů je zde tolik, že omezíme se na konstatování některých nejpoučnějších okolností, hlavně na svědectví, která vyšla z péra reformátora samého.

---

[1]) Flajšhans, Hus, 314—315.

[2]) Sedlák, Hus, 176.

[3]) Petr z Mladenovic, Zpráva, 43—45. Tomek, Dějepis Prahy III, 575—575.

Uvědomělého organisátora separatismu by bylo nikterak nepřekvapilo vypovědění z hlavního místa působnosti, v tom případě byl by ukázal hrdé čelo. Ale Hus ani netajil, že je tísněn značnými rozpaky. Po odchodu na venkov poslal do Betléma list všem svým spolupracovníkům, zvláště pak kněžím-kazatelům, mistrům Havlíkovi, Martínkovi a Mikuláši z Miličína. Nedával jim návodu, jak pokračovati v pevné, rázovité organisaci, jak usilovati dále o dobytí svéprávnosti viklefské. Jiná starost ho tísnila. „Maje horlivost kázati evangelium, tesklivostí naplněn jsem, poněvadž nevím, co činiti mám". Místo zkoumání skutečných okolností srovnává rozpačitě výroky Písma a sv. Augustina o takovém problému. „Vy tedy, můžete-li přestati na radě Augustinově, mne zpravte, neboť mne tísní svědomí, aby má nepřítomnost nebyla k pohoršení, byť se i dostávalo ovcím nutného pokrmu božího. S druhé strany strach se mne zmocňuje, aby má přítomnost pro interdikt zlomyslně smyšlený nebyla příležitostí k odnětí pokrmu, totiž velebné svátosti přijímání a jiných věcí směřujících k spáse".[1])

V Husových dopisech se ustavičně ozývá důraz na povinnost kázání — dle zásady Viklefovy. Každou chvíli mistr bojí se odmlčení jako smrtelného hříchu. Ale kázání samo bez účelné pastorace praktické ještě nepředkládá plánu církve nové. Svůj strach, aby věřící nebyli zbaveni milostí svátostných, projevuje Hus ve vyhnanství r. 1412 i svým listem nejvyššímu soudu zemskému: „Toho mi žel, že nekáži slova božího, nechtě, aby služby boží nestavily a lidu nezamútili".[2]) A komu náleželo v Praze tehdy výhradně právo k službám božím? Kněžstvu konservativnímu, nepodezřelému.

V říjnu r. 1414 sepsal si Hus postup své pře. Tam čteme, jak přední české notability poslaly k papeži a kardinálovi, „několikráte prosíce, aby povolili od takového osobního obeslání (Husova) . . . Žádali také, aby ten pan papež nedopouštěl, aby království české bylo nespravedlivě známkou kacířství ostouzeno . . .Ba žádali, aby na jejich náklad a útraty pan papež poslal své legáty do království českého, aby tehdy opravili, bylo-li by tam co opraviti, a pan král i obce chtěli jim poskytnouti pomoc, aby, jestliže by se nalezli někteří lidé bludaři, byli potrestáni. Mimo to sám mistr Hus pro své obhájení a důkaz neviny, nemoha ke dvoru sám pro nepřátelství přijíti, poslal trojí své zákonné zástupce k onomu dvoru". Reformátor v pořadu tom tvrdě, že byl

[1]) Flajšhans, Listy z vyhnanství, 12—13.

[2]) Tamtéž 55.

odsuzován bez řádného vyšetření, dokládá: „Tohle všecko proti řádu práva a určení svaté matky církve nemělo se státi; byť se i připustilo, že pan papež rozkázal onomu kardinálovi, stížiti postupy“. Proto Hus „odvolal se k budoucímu koncilu, jenž se má konati... Jan Hus nevyhnul se dostavení ke dvoru římskému ani zpurně se ho nevzdaloval, ale vším způsobem o to se snažil, aby se nevinným ukázal, posílaje ke kurii ke své omluvě mnoho zástupců s velikým nákladem... Nepohrdl tedy zpurně klatbou, ale pokorně a trpělivě ji snášel“. Byl vždy hotov vydati počet ze své víry docela i „před jasným a velmožným knížetem Bedřichem, vévodou saským, kurfiřtem svaté říše, před velmožným pánem Ctiborem, knížetem sedmihradským, jenž byl tehdy ve vyslanectvu nejjasnějšího knížete a pána pana Sigmunda, nyní krále římského a uherského“.[1])

Hus odvolával se k arcibiskupovi, kardinálům, papeži, k církevnímu sboru — a naposled, nikoli k „prvnímu prelátu“ svému Václavovi IV, nýbrž ke Kristu.

Ačkoli se viklefovci zavazovali mezi sebou, že bude druh druha hájiti, Hus před odjezdem do Kostnice neustanovil, kdo by měl poděditi v Čechách jeho úkol za dalšího postupu proti konservativcům. Neohlásil, kolem kterého vůdce by se měli pevně soustřediti jeho přivrženci aspoň pro nejkritičtější chvíle. Bystrý Jeronym, jehož organisační schopnost byla značná, místo šikování viklefistů setrvavších v Čechách — spěchá za Husem do Kostnice, protože ani jemu nejde o skutečný rozkol českého národa.

V listech z Kostnice Hus mluví často o Antikristu a jeho svcdech, parafrasuje do únavy výroky biblické, stěžuje si na křivá svědectví, vypravuje o kostnických událostech; povzbuzuje k stálosti v pravdě — ale nikde praktický pokyn k organisovanému odpoutání od církve obecné.

Poučnou scenerii otvírá navštívení mistra Husa Štěpánem z Pálče. Uvězněný sám si vyžádal, aby ho tento protivník a přísný žalobce vyzpovídal. K té zpovědi sice nedošlo, ale oba muži při vzpomínce na bývalé přátelství plakali. Hus docela odprošoval Pálče, že ho ve „Quidamonu“ nazval „fictor“.[2]) Taková episoda byla nejméně způsobilá, aby povzbudila ty, kteří obmýšleli odpoutání od Říma a obecného církevního sboru.

---

[1]) Flajšhans, Obrany ve vyhnanství, 63—73.

[2]) Sedlák, Hus, 346—347.

Když Sigmund Husovi řekl, že kacíře nebude hájiti, Hus v odpovědi děkoval králi za průvod a ubezpečoval, že nechce ničeho zatvrzele držeti; bude-li mu ukázáno, v čem pobloudil, chce to pokorně napraviti.[1])

Hus nezamýšlel provésti nějakou podstatnou roztržku mezi otci sboru za účelem uvolnění církevní obce české. Prohlásil již v domě vdovy Fidy: „Já jsem nepřišel sem toliko ke kardinálům a nikdy jsem nežádal mluviti s nimi zvláště, nýbrž přišel jsem k celému koncilu".[2])

Čteme nové a nové osvědčování loyality, pokud se mistru zdá, že by neodporovalo Písmu. „Hotov jsem pokorně poslechnouti sboru a dáti se poučiti. Ale prosím pro Boha, abyste mi neráčili klásti osidla zatracení... — Já nechci žádného bludu držeti, ale chci se pokorně podrobiti sboru; toliko, abych Boha a svědomí neurazil, abych neříkal, že jsem ty bludy držel, jichž jsem nikdy nedržel... — Učinil jsem veřejné osvědčení v traktátě proti mistru Stanislavu, že chci státi pokorně k rozhodnutí svaté matky církve, jako každý věrný křesťan má státi. Ne všetečně ani potupně jsem kletbu trpěl, ale v odvolání (tedy pokud ještě hlavním přelíčením nebyl konečně usvědčen) jsem kázal a mše slúžil".[3])

Když již měl býti vyveden z kathedrálního chrámu k popravě, znovu prohlašoval, že se nemůže přiznati k bludům, kterých nedržel a nekázal. Cestou k místu popravnímu prosil diváky, aby nevěřili, že učil bludům, z kterých byl obviněn.

Když byl přivázán rukama vzad k sloupu a naposledy napomínán, aby odvoláním život svůj zachoval, odpověděl znovu, že tomu, co na něho bylo křivě žalováno, neučil.[4])

Pokud se ujišťování Husovo zakládalo na pravdě, vyloženo již od jiných. Zde mějme na zřeteli hlavně to, že v okamžicích nejkritičtějších Hus nevolal k rozkolu, ale pronášel omluvy.

Lze tedy celkem říci tolik: Některé návrhy Husovy dávaly sice podnět k velikým převratům, které by jiní byli mohli využitkovati k založení církve svéprávné anebo aspoň k získání některých výsad pro církevní obec českou. Jiné výroky Husovy však jsou v odporu se slovy směřujícími k převratu.

[1]) Tamtéž, 338. Petr z Mladenovic, 72—73.

[2]) Petr z Mladenovic, 31.

[3]) Mladenovic, 98, 100, 102, 103.

[4]) Tamtéž 126, 131, 133.

Původ a ráz Husovy dogmatiky, souvislost jeho s viklefskou Anglií, poměr jeho k římskému středisku a obecnému církevnímu sněmu jakož i k cizím národům, politická směrnice královského dvora (protektora Husova), častá osvědčení reformátorova i jiné četné okolnosti svědčí dostatečně, že mistr nebyl a nechtěl se státi uvědomělým průkopníkem církve částečné. Jakkoli přílišné lpění na dogmatice Viklefově svedlo jej k bludům podstatným, houževnaté odpíral těm, kteří jej upozorňovali, že zavádí nauku novou, lišící se od učení církve obecné a od nejstarší tradice této všenárodní společnosti; neusiloval promyšleně o schisma dle vzoru církve východní; nežádal, aby Řím buď celému českému státu anebo aspoň národu popřál výsad, jakými by se nemohli pochlubiti katoličtí národové sousední — ba nedomahal se ani liturgie slovanské, veřejného a dosažitelného to znaku odlišnosti. Shrnujeme: Hus nebyl uvědomělým předbojníkem ani církve národní v užším slova smyslu ani státní — ba ani církevní privilegované společnosti. Zahrnoval do svých snah křesťanstvo vůbec, tíhl k universalitě.

Posudky.

Dr. Vojtěch J. Nováček, Zprávy zemského archivu království Českého. Svazek IV. V Praze 1915.

Svazek tento datován r. 1915, vydán byl však teprve letos. Věnován jest památce prvního archiváře království Českého Dr. Antonína Gindelyho. Již v prvním článku J. Borovičky: Královský český zemský archiv (1862—1912), v němž vypsány dějiny archivu v prvním padesátiletí, přirozeně vyniká osobnost a působnost Gindelyho, an stál v čele archivu po 30 let. Podle jeho návrhů budovány základy archivu, a jeho vlastní vědecké zájmy a záliby dávaly směr celému dalšímu archivnímu vývoji. Za něho byl archiv zřízen vlastně jen pro archiváře, teprve později přizpůsoben byl skutečným potřebám a možnostem, až se stal z něho skutečný archiv i opravdový úřad, který slouží veřejným zájmům a má určité povinnosti k celé zemi. Gindely však viděl hlavní úkol zemského archivu ve výzkumu archivů, především velkých archivů zahraničních, a rozmnožování sbírky opisů. Avšak tím archiv vlivem svého ředitele octl se téměř mimo domácí snažení dějezpytné; soustavné prozkoumání pramenů k novějším českým dějinám se zanedbávalo. Jednostranný ráz bádání archivního vzbudil konečně zjevný odpor v českých kruzích historických krátce před smrtí Gindelyho. Význam jeho práce v zemském archivu spočívá ve snaze uvésti české dějiny nové doby v souvislost s dějinami evropskými a obrátiti proto pozornost českého bádání historického k důležitým pramenům uloženým v cizích archivech.

Za jeho nástupce Fr. Dvorského (1892—1903) pominula doba výzkumu velikých zahraničních archivů a téměř veškera práce archivní byla věnována bádání v malých archivech domácích. Bylo to snížení úrovně: pro výzkum malých a nejmenších archivů v Čechách zanedbáván byl výzkum velkých archivů domácích i zahraničních. Po odchodu Dvorského za Dr. Vojt. Nováčka obrácena plná pozornost ku vnitřní práci v archivu, k pořádání a katalogizování sbírek, tedy k první povinnosti archivářské, která však je velmi ztížena vzrůstem úředních prací. Přehledné kritické vylíčení činnosti vydavatelské v archivě, ochrany písemních památek v Čechách, a sbírek archivních jest dalším obsahem velmi pěkné poučné práce.

Druhá stať K. Krofty: Antonín Gindely výhradně a podrobně vypisuje Gindelyho život, činnost a význam. Hned prvními svými pracemi uvedl se čestně v učené kruhy a zjednal si uznání i důvěry; svými velikými studijními cestami do ciziny nabyl rozhledu a úžasnou pracovitostí uplatnil zároveň zdárně své nadání badatelské i spisovatelské. Úkolem jeho života stalo se vypsati třicetiletou válku, při čemž chtěl napsati politické dějiny veškeré Evropy. Odolav po-[illegible] tichou vědeckou činnost okázalejšímu působení poli-

tickému, soustředil všecko své úsilí na práci vědeckou, a když se stal r. 1862 archivářem zemským i universitním professorem, počal uskutečňovati své plány z doby předchozí. Dokončil dílo své o Rudolfu II a věnoval se hlavnímu dílu svému, dějinám českého povstání v letech 1618—1620, jichž vyšly čtyři svazky, při čemž dále ještě uveřejňoval hojné příspěvky k dějinám souvisejícím s jeho hlavním spisem. Cena všech jeho prací je v neobyčejném bohatství látky v nich zpracované; Gindely razil tu nové dráhy historickému badání. Podivuhodnou schopností vybíral ze spousty pramenné látky takřka na ráz věci skutečně důležité, ale právě pro ohromný rozsah látky zpracované neubránil se nedostatkům, z nichž hlavní byly jednostrannost, přeceňování diplomatických korrespondencí na ujmu jiných pramenů, nepřesnost a nekritičnost, tak že nevystihl vždy správně a jasně podstatný smysl svých pramenů. Celkem však hodnota věcná díla Gindelyova byla a je dosud veliká: jeho Dějiny třicetileté války řadí se nesporně k základním dílům o novověkých dějinách evropských.

Po ocenění spisovatelské činnosti Gindelyho líčí se působnost jeho jako zemského archiváře a pokračovatele Palackého, jímž se sice nestal, ale Monumenty učinil přece velmi vážný začátek v pracích nezbytných k pokračování tomu. Sněmy českými založil nejdůležitější sbírku původních pramenů k dějinám 16. století, a svými menšími pracemi připravoval také půdu budoucímu pokračovateli Palackého. Činnost jeho universitní měla mnohem menší význam. Jako historik je Gindely historik český a evropský: spisy jeho o českých dějinách l. 1526—1627 jsou nejen valnou většinou prvním, nýbrž namnoze dosud jediným vědeckým samostatným zpracováním tohoto důležitého období, vnesením pak evropského hlediska do tohoto badání dobyl si o české dějepisectví zásluhy trvalé a neocenitelné; jeho pojetí příčin nezdaru českého povstání v podstatné části potkává se opět s uznáním. Spisy jeho svým věcným obsahem i svou vědeckou hodnotou patří také k základním dílům o novějších dějinách rakouských a zajišťují jemu ve vývoji rakouského dějepisectví místo velmi významné. Ale i s hlediska všeobecné historiografie dlužno Gindelyho počítati k vynikajícím pěstitelům novověké historie. Školy však Gindely nezanechal. Nábožensky cítil a smýšlel zprvu jako přísný katolík, později, oženiv se s německou protestantkou již více méně indiferentně. Národnostně probudil se k českému cítění, ale před ním a nad ním tkvěl jeho neobyčejně vroucí a hluboký patriotismus rakouský. Svou příslušnost k českému národu veřejně osvědčoval, a byl od Čechů samých také za Čecha pokládán; nájezdy některých fanatiků (Ferd. Schulze a j.) proti němu byly neoprávněny. Politicky souhlasil se snahami Čechů nejsa však prost pochybnosti, zda by federalistická úprava Rakouska zjednala lepší poměry.

Studie Kroftova, jak sám praví, stala se bezděky Gindelyovou apologií, a splacen důkladným všestranným rozborem Kroftovým zase spravedlivosti dluh a památka Gindelyho významu a ryzosti jeho od krajně nespravedlivých a osobních hrubých útoků očištěna a povznesena

Václav Chaloupecký, Česká rebelie na Podřipsku. V Praze 1918.

Spisovatel z bohatého archivu roudnického narýsoval průběh odboje českého na Podřipsku. Český sever, krajina na Labi a za Labem, rozhodl o odboji předbělohorském. Tam měli své statky přední strůjcové vzpoury, tam byla však také silná bašta katolického panstva, byť i poddaní jejich byli velkou většinou nekatolíci. Panství katolická prostoupena byla pak rytířskými statky, jichž držitelé, většinou rozhodní odpůrci katolíků i dynastie, přidali se nejhorlivěji k povstání. Poddaní však používali doby k drobným vzpourám selským proti vrchnostem nebo úředníkům, vzpourám ne vždy plně oprávněným. V městech bylo asi trochu více porozumění, ale i tam zájmy místní jsou v popředí. Pohnutkou je otázka náboženská, stížnosti na vrchnosti neb aspoň na úředníky, snaha nabýti svobody. Odboj potlačen, na Roudnicku viníci souzeni a přísně odsouzeni, ale vrchnost slitovala se nad lidmi nešťastnými.

Místním zbarvením stává se obraz odboje živějším a pestřejším, a výkladem pramenným stává se poučnějším. Spisovatel vede si objektivně a opravuje některá běžná mínění: poddanství nebylo tehdy tak těžké, sedláci žili ve značném blahobytu, někdy i přepychu; mezi poddanými a vrchností byl tam dobrý patriarchální poměr. Po pravdě se také poukazuje, že stavové protestantští byli první, kteří své jinak smýšlející spoluobyvatele ze země vypovídali a vyháněli. *T.*

Knihovna lidu a mládeže.

Prokop Chocholoušek, Cola di Rienzi. — Vysílen útrapami daleké cesty klesá Cola di Rienzi, bývalý tribun římský, který kdysi se neostýchal samého císaře volati před soudnou stolici svoji, u bran města Prahy. Upozorněni na něj shlukem lidu, přispějí vysílenému ku pomoci mistr Baltazar, lékař, mistr Dětřich, malíř, a mladý Zbišek z Trotiny, miláček Dětřichův a učeník slavného lékárníka královského Angela Florenckého. Poznavše ve vysíleném Vlacha uvedou jej do domu tohoto lékárníka. Colu doprovází dcera jeho Marieta. Dostav se též ke dvoru Karla IV, zamýšlel tohoto získati pro obnovu říše římské, ale žárlivost královnina, jejímž nápojem lásky král málem by byl otráven býval, vše zmařila. — Romanticko naivní povídky Chocholouškovy mladší čtenáře vždy ještě poutají zajímavými příběhy a jsou celkem neškodné.

Asbjörnsen a Moe, Norské pohádky. Přeložila M. Lesná-Krausová. Jan Laichter. Praha 1913. — Spisovatelé norští Asbjörnsen a Moe podávají zde 10 národních báchorek, v nichž hlavní úlohu hrají trolové (zle démonické bytosti, skřítkové, šotkové, obři): O popeláčkovi, jenž ukradl trolovi stříbrné kachny, pokrývku a zlatou harfu; Pták Dam; Vdovin syn; Kari s dřevěnou sukní; Zámek Soria

Moria; Východně od slunce a západně od měsíce; Panna na skleněné hoře; Hoch, jenž se proměnil ve lva, sokola a mravence; Hoch, jenž se chtěl ucházet o dceru panímámy v koutě; Průvodce. Vypravování je vskutku básnické a vyniká živým, krásným líčením přírody i lidu. Ačkoliv látka našim mladým čtenářům poněkud cizí, přece je poutaví. Záhodno však bylo vysvětlit, kdo jsou ti trolové, o nichž stále se mluví. — Hodí se pro mladé čtenáře na 1. a 2. stupni.

Frant. Petr. Do světa širého! Obrazy z dějin zeměpisných. Praha. — Knížečka obsahuje na prvém místě: Marko Polo a jeho putování po Asii v 13. století, dle jeho vlastního popisu, kterýžto znám jsa pod názvem Milion mnohé jiné podněcoval k odvážným cestám a připravil tak nové objevy, jež učinili Portugalci v atlantském okeanu, jako Jindřich Plavec a Bartoloměj Diaz. Podobně podnítil Kryštofa Kolumba k cestě, na které objevil Ameriku. Dále tu podány výpravy Vasca de Gama do Indie, Petra Cabrala do Brasilie a plavba Ferdinanda Magalhaensa kolem světa. Obrazy čtou se dosti pěkně a poskytnou mnohého poučení mladým čtenářům. Hodí se pro 3. stupeň.

S. K. Boltonová. Chudí hoši, kteří se proslavili. Přeložila A. Fischerová. Jan Laichter. Král. Vinohrady 1909. — Celkem podáno tu 27 životopisů mužů, kteří vynikli v různých oborech práce, mezi nimiž většina patří svobodné Americe, z Čechů a Slovanů vůbec není mezi nimi ani jednoho. Spisovatelka zdá se býti quakerkou, ježto kde může upozorňuje, že ten neb onen muž byl quakerem a leckde méně příznivě soudí o katolickém náboženství. Ačkoliv životopisy ty mohou býti mnohému mladíku povzbuzením ku práci, přece dali bychom přednost našim spisovatelům, pojednávajícím o mužích nám bližších.

Dr. A. Matějček, Umění. Jan Laichter. Praha 1914. — Spisovatel seznamuje tu čtenáře s uměním starého Řecka, slovem i obrázkem, a to zcela pěkně. Zájem o theorii a dějiny umění není u širšího vzdělanstva ani u studujících valný, a proto jest vítati každý pokus o probuzení a vedení jeho.

Maupassant. Provázek. Na moři. Chata. Láska. Přeložil Václav Říha. Jan Laichter. Praha 1910. — Provázek, který vychytralý Hoškorn, přicházeje na trh do města, spatří na cestě a zdvihne, stane se mu osudným. Byl viděn svým nepřítelem zlomyslným sedlářem Malandénem, který, když se rozhlásilo, že ztracena byla na cestě tobolka s penězi, nařknul Hoškorna ze zatajení nálezu. Marně dokazuje Hoškorn u úřadu, že o ničem neví, ale starému šibalu nevěří nikdo, ani tehdy, když tobolka poctivým nálezcem byla vrácena. Hoškorn se pro to mrzí až do své smrti. — Na moři. Mladý Žavel při lovu ryb octnul se rukou mezi provazem a válcem, po němž provaz sjížděl do hlubiny. Kdyby byl provaz přeříznut, mohla býti ruka jeho zachráněna; tomu však nechtěl starší bratr, aby nebyl na majetku poškozen. Když byla ruka vysvobozena, bylo, — po ní. Mladý Žavel pak si ji sám uřezal a naložil do soli naspod bečky, do níž dávali nasolené ryby, aby ji pak doma pochoval. Pochovávaje svou ruku povzdechl

jen: „Kdyby byl bratr chtěl přeříznout provaz, mohl jsem míti ruku dodnes, — že nelžu. Ale on hleděl jen na svůj prospěch". — V Chatě líčí spisovatel dovedně život v chatě mezi ledovci v horách v době zimní. Starý Kašpar Hari s mladým Oldřichem Kuncim a psem Samem hlídají přes zimu chatu Hauserovu v horách. Když Hari z lovu na kamzíky se nevrátil, marně hledal jej Kunci, načež, jsa pověrčivý, zabarikádoval se v chatě přemožen bázní, že ho duše Hariho volá. Na jaře našla jej vracející se rodina Hauserova v chatě šíleného. — Láska samečka čížka k zastřelené samičce jest předmětem poslední povídky. Sameček kroužil tak dlouho kolem zastřelené družky, až sám lovcem byl zastřelen. — Povídky se pěkně čtou a zalíbí se malým čtenářům.

A. S.

Rozhled

Náboženský.

Brněnský biskup Schrattenbach o osvícenství a protestantismu. Při svém nastolení na biskupský stolec brněnský dal biskup Schrattenbach duchovenstvu praktické pokyny, které uložil ve spisku pod nadpisem: „Hirtlicher Unterricht des Vinzenz Joseph, Bischofes von Brünn, an die gesamte Geistlichkeit seines Kirchsprengels beym Antritte dieses Bisthums". (Wien 1800, Thomas Edler v. Trattnern.) Mezi jeho pokyny jsou se stanoviska historického nejzajímavější dva, a to stran osvícenců a protestantů.

Biskup charakterisuje osvícence takto: „Das Gift, welches darinnen verborgen ist, ist so künstlich in dem Lieblingsgeschmacke unseres Zeitalters ausgestreuet, daß es den Sinnen Belustigung, dem Wiz Nahrung, und der Einbildungskraft eine reizvolle Täuschung darbietet, wodurch wir (13) zu ernsthaften christlichen Wahrheiten, von welchen doch unsere Ruhe und Glückseligkeit abhängt, ganz stumpf und unempfindlich gemacht werden. Die zierliche Schreibart bezaubert uns mit einem sinnlichen Vergnügen dergestalt, daß wir die bündigste Widerlegung, die nicht mit dem nähmlichen Schimmer der Sprache aufgetragen worden ist, nur mit Eckel und Widerwillen zu durchlesen fähig sind. Die launichten Einfälle, mit welchen der Verfasser seine Meinungen ausgeschmücket hat, erwecken bey uns eine Hochschätzung, die wir allen übrigen Schriften versagen, und die Scheingründe, welche durch schief angebrachte philosophische Wahrheiten unterstützet und mit den scheinbarsten Farben der Gewißheit angemalet werden, machen bey uns solchen Eindruck, daß selbem wegen vermeintlicher Unfehlbearkeit die göttlichen Offenbarungen zurückstehen müßen."

Na to naznačuje stanovisko, jaké mají kněží zaujmouti k filosofii: Laufen wir also bey Durchlesung solcher Bücher nicht sichtbar Gefahr, durch die Weichlich- und Sinnlichkeit, welche dadurch auf das höchste gereizet wird, von der Sittlichkeit und Frömmigkeit ab, und durch die afterphilosophischen Vernunftschlüße zur Irreligion hingeführt zu werden? Ist es also nicht auch strenge Pflicht der Seelsorger eine solche gefährliche Geistesnahrung, welche die Begierde nach dem Unerlaubten spannt, das Herz verderbt und den Verstand verkehrt, aus den Händen derjenigen, die seiner Leitung anvertrauet sind, mit der vorgeschriebenen und nothwendig zu brauchenden Vorsicht, als durch Bitten, Ermahnen und Belehren zu winden?" (14.) Jiný prostředek uvádí o něco dále: „Das sicherste Mittel diesen betrügerischen Fallstricken der Afteraufklärer auszuweichen ist nebst Ablegung der verführensten Bücher, die Ver-

meidung ihrer Gesellschaft, die der Seelsorger seinen Schafen nie genug einzuschärfen vermag." (15.)

Ohledně chování kněžstva k protestantům poukázal na svůj pastýřský list, který vydal jako generální vikář salzburský u příležitosti prohlášení náboženské svobody. Tento list byl přiložen k instalačnímu provolání a jest obsahově velice zajímavým.

V úvodě poukazuje, že úsilí Marie Terezie o upevnění katolicismu bylo sice velmi chvalitebným zjevem, ale při tom otevřeně doznává, kterak podobné snahy „fruchteten mehr nicht, als daß sich die Irrenden, weil sie den Irrtum öffentlich nicht bekennen durften, in Gleiß er verwandelten; und als Gleißner sowohl die Werke des Heiligthums, als auch ihren vorgesetzten Seelenhirten mißhandelten." . . . „Die öfter sowohl in dem uns anvertrauten Bezirke, als auch in den herumliegenden Gegenden ausbrechenden Klagen und Aufstände der Irrenden bewiesen es leider klar genug: daß sich der nie wahrhaft ausgerotete Keim der Religionsfinsternisse, unter dem Scheine des Lichtes weit ergiebiger auszubreiten wußte, als er sich vielleicht öffentlich und sichtbar würde ausgebreitet haben." (4.)

Na to se šíří o opatření Josefa II. a jeho významu pro kněze: „Mißkennet nicht, liebe Brüder! die weisen Verordnungen unseres glorwürdigsten Monarchen, . . . Erkennet vielmehr, daß nun mit einemmale allen diesen Gleißnern die Larve abgezogen wird; indem der Unglaube nimmermehr unter dem Scheine der Wahrheit auftreten kann. Der Gegenstand eurer apostolischen Arbeiten wird nun ganz sichtbar. Es ist euch der öde Theil des Weinberges ausgezeichnet; eure Schafställe werden gereiniget; und ihr kennet die Wölfe in ihrem natürlichen Kleide."

Následuje vlastní stať rozdělená na dvě themata: kázání a udílení svátostí. Při druhém jsou zajímava slova: „Alle die aber, die sich nicht in einer aus diesen drey (= augsburské, helvetské a řecké) benannten Religionen bekennen, sind als Catholiken anzusehen, und folglich bey der Mittheilung der Sakramente, nach ihrer Würdigkeit oder Unwürdigkeit zu behandeln."

Naši protestanti se velmi rádi šíří o nepřátelském chování hierarchie k tolerovaným. Důkaz opaku máme na Schrattenbachovi, který kněžstvu, co nejpřísněji zakazuje používati ostrých výrazu při kázání. Píše: . . . . „enthaltet euch immer aller hitzigen und beleidigenden Ausdrücke: hütet euch Hohn und Spott auf euere Gegner zu werfen, oder bey euern Zuhörern Haß und Unwillen wider sie zu erwecken. Dieses alles würde wider die Liebe streiten, die uns von Gott so sehr empfohlen wird, und wir allen gleich schuldig sind. Glaubet nur nicht: daß ihr je einen Menschen mit euern Worten überweisen, wenn ihr nicht die Sanftmuth zu Hilfe nehmet: oder mit was immer für einen gelehrten Vortrage, auf den Verstand und das Herz eines Irrgläubigen, der eurer Predigt zuhöret, einen Eindruck machen werdet; wenn ihr selbst mit Schimpfen die wahren Vorbereitungen seiner Seele verhindert, oder zernichtet." (9.) O něco dále (19.) pak nařizuje, jak se mají kněží

k protestantům chovati: mají býti snášenliví a laskaví. ... „befleißet euch insbesondere, denselben Beyspiele der Liebe ... und der Verträglichkeit zu geben ... Die Vorurtheile des irrenden kurzsichtigen Landmannes wider euch können noch so tief eingewurzelt, noch so sehr veraltet seyn: so wird ihm doch die heimlich predigende Stimme der so hellscheinenden Liebe des Unrechtes überzeugen, das er euch anthut ... Euer liebevolles Betragen, euere Gutherzigkeit, euere Großmüthigkeit, euere für seine Dürftigkeit stets offnen Hände werden immer zu seiner Belehrung das Meiste beitragen.‘

Nejdůrazněji volá po snášelivosti tento passus: „Endlich liebe Brüder! Gebet Beyspiele der Verträglichkeit; jener Tugend, die bey euern dermaligen Umständen, so zu sagen, das Haupt aller andern seyn muß. Viele aus euch leben mitten unter denjenigen, die nun aus dem Schooße unsrer Kirche ausgetreten sind. Diese werden von euch nichts als Unfrieden, Haß und Feindschaft erwarten; und sich schon zum voraus bereit halten, Gleiches mit Gleichem zu vergelten. Eure noch übrige Gemeinde der Glaubigen wird (20.) diesfalls auf euer Betragen Acht geben; nach eurem Beispiele friedsam oder unfriedsam seyn; und sich nach Aufführung die Verhaltungsregeln gegen ihre ungläubigen Mitbürger bestimmen. Zeiget also, liebe Brüder! daß das Gesetz, dessen Ausleger ihr seyd, die Lehre Jesu Christi: daß es ganz Ruhe, ganz Friede, ganz Liebe ist. Zeiget: daß uns unsere Religion die Liebe gegen alle Menschen einflößt; daß sie das Laster des Unglaubens zwar verdammet: aber dennoch das Ebenbild Gottes, in was immer für einem Sterblichen nicht verkennet; daß sie uns vorschreibt, unseren Nächsten stets und in allen Umständen sanftmüthig zu begegnen; die Beschwerden unsrer allgemeinen Pilgramschaft mit ihm zu theilen; ihm in seinen Bedürfnißen an die Hand zu gehen; seiner Noth eben so wie jener unsrer Glaubensbrüder zu steuern; und ihn durchaus, so lange sichs ohne Unehre und Nachtheil unsrer Religion thun läßt, an allen unsern Handlungen theilnehmen zu laßen“.

Pro historika je to nový doklad, jak opatrně třeba postupovati při práci o době toleranční. *A. Neumann.*

*

V Brně jeden stud. obch. akademie vydal tiskem několik exhort biskupského rady a profesora I. české reálky p. Aloisa Slováka. V jedné (na neděli 26. po sv. Duchu, 17. listop. 1918) čteme také toto: „Tak zde dnes stojíme i my [dle evang. textu snad jako ptactvo nebeské na ratolestech hořčičného stromu?], v rouchu svobody a nesmrtelnosti [co je to?] Tak zde dnes stojíme, vykoupeni hranicí Husovou, vykoupeni krví českých pánů, popravených na náměstí Staroměstském, vykoupeni mukami našich exulantů, staletí bloudících [?] v cizině, vykoupeni hromadnou krvavou, svatou obětí svých legií, tak zde dnes stojíme vykoupeni obrovskou prací myslících mozků, jednajících duší [!] za oceánem i před oceánem, vykoupeni tichým, mlčícím vzdorem svého národa, jenž hned na počátku války

sebe poznal a určil, tak zde dnes stojíme vykoupeni a posvěceni k životu novému ... nejen před tváří celého světa, ale i ‚před tváří Páně‘, jak říkával náš Hus“ [teprv?]

Tak a podobně to jde ve všech třech „exhortách“, jež náhodou máme po ruce, přednesených studentům i jinému obecenstvu v kostele, ovšem katolickém („u jesuitů“ v Brně.)

Je to, jak viděti, poválečná náhražka slova božího, jemuž kazatelna, místo posvátné, jest vybrazena, náhražka hodící se snad za úvodník nějakého volnomyšlenkářského plátku, nikoli však na hlasatelnu křesťanského náboženství.

V jiné z těch „exhort“ sděluje p. řečník, že hned na začátku války byl v policejním vyšetřování, prý také pro jakýsi výrok ve své exhortě. O pochvale bývalé c. k. zemské školní rady za „vlastenecká kázání“ se nezmiňuje.

Uvedli jsme kdysi o válečném třeštění slova Rosenbergova označující je za verrückte Blasphemie. Jest nelze nečí, že psychosa doby zachvátí i ty, kteří by měli býti vůdci na cestě z těchto zmatků. Nedostatek hlubšího rozhledu ve věcech zásadních, jepičí žurnalismus a sháňka po effektu, nedostatek náboženského sebevědomí a modloslužba chvilkového úspěchu kalí mnohým zrak. „Pro strach židovský“, v nynějším smyslu totiž, vzhledem k efemerním veličinám dneška, ztrácí se samostatné měřítko věčných hodnot a potřeb, aby se vyhovělo překotnému reformismu nikoli dle nich, nýbrž dle nálady davů, k náboženství, k povznesení duše lhostejných neb i nepřátelských.

Za války prý náboženství selhalo. Dejme tomu, že tu a tam ano. Co však z toho následuje? Snad abychom dle toho „zreformovali“ náboženství? Či ne spíše, abychom zreformovali život podle náboženství?

Hledají se nové směrnice. Dobrá! Ale nenajdou se přece tam, kde není pro ně obsahu, tedy podkladu. „Ježíš Kristus včera i dnes, onť i na věky“! Stalo se a činí se všecko, aby jeho slovo a jeho dílo proniklo. kdyžtě nám známo, že není nikde jinde spásy nežli v něm? A kterak uplatníme jeho spasnou sílu prostředky cizími, ba od něho odvádějícími, poslouchajíce ne jeho hlasu, nýbrž jeho odpůrcův?

Nemylme se! Stojíme-li na tomto základě, mimo nějž, dle apoštola, nikdo jiného položiti nemůže, známe také cíl a najdeme v duchu jeho také měřítko a cestu. která k šíření a upevnění říše boží na zemi vede, i netřeba nám tolik ohlížeti se na pokřik mimojdoucích. Dobře jest sice i od protivníka se učiti, aby neměl právem co vytýkati. Ale co vytýká právem a co neprávem, to rozsouditi nenáleží jemu, nýbrž vyššímu zákonu, jenž váže jeho i nás, jehož hlasateli chceme býti my. To nazval jsem náboženským sebevědomím, jež majíc ve své víře záruku pravdy, nepoddává se kdejakému závanu smyšlenek cizích, nýbrž naopak měří a cení je podle ní. „Obnoviti vše v Kristu“ nemůže znamenati: obnoviti Krista dle všech. Netěšme se bláhovou nadějí, že bychom takto mohli se všem státi vším, ano že bychom se kdy všem zavděčili. Dle známé bajky byl pes bit, ať v noci štěkal, ať

neštěkal, otci se synkem se nadávalo, ať se vezli nebo šli vedle soumara pěšky. Zmizí-li jedna záminka, najde se jiná, a žádné chytrácké nadbíhání toho nezamezí. Kdo koná svou povinnost (v kostele, ve škole, vůbec v duchovní správě), nebývá tak tuze citlivým k tomu, co se mluví a píše, věda, že psí hlas do nebe nejde. Ale naopak, kdo na tento příliš dbá, pozbývá rovnováhy, potácí se z krajnosti do krajnosti, stává se nesvým a uvádí v opovržení sebe i věc, kterou zastupuje. Překotní reformisté nynější na př. podivili by se, kdyby se mohli přesvědčiti, jaké gaudium splašené jejich nápady působí u „mimostojících" štváčů, kterým přece o skutečnou nápravu nejde.

Nejsou zajisté příjemné okolnosti, ve kterých jsme se octli a ještě octneme. Ale nezlepšili bychom jich slabošstvím. Miliony lidí trpěly a trpí nepřízní doby, a mnozí z nich bez viny, a mnozí také bez zásluhy. Věrné konání náboženské povinnosti nezůstává bez zásluhy a nemizí beze stopy. Bylo by smutným vysvědčením dosavadní duchovní správy, kdyby tyto bouře zastihly nás malichernými a my ve zkoušce odolnosti neobstáli. Nutno pak pamatovati především na ty, kteří jsou nám blízcí, aby ti zmatkem naším nebyli uváděni také ve zmatek. A ti ostatní, kteří z řemesla náboženství tupí, ať se dívají. Totiž na naši neochvějnou stálost a svědomitou věrnost v povinnosti, která když ne lásku, úctu vynutí si jistě a bude semenem veleplodným.

Řada kněží v Čechách prý vstoupila do svazku č. státoprávní demokracie, tedy té politické strany, z níž protináboženské návrhy (manželský, školský) vycházejí a jíž v ministerstvu školství zastupuje Dr. Drtina, muž „vzácné intelligence", jak o něm (dlouholetém universitním profesoru!!) naproti chefovi jeho, ministru Habermannovi, zvlášť poznamenati uznal za dobré pražský „Čech", jenž kolikrát také neví, čí je. Na rozdíl od kněží, kteří vstoupili do strany agrárnické, vyhradili si onino „volnost náboženské a kulturní organisace".

Rozumí se samo sebou, že strana politická neznamená strany a směru náboženského; jen že v tomto případě jest věc náramně choulostivá. Avšak — šťastnou cestu! Zde na Moravě mezi kněžstvem jest rozšířeno přesvědčení, že protináboženské běsnění v Čechách a v Praze nebylo by takových rozměrů nabylo, kdyby tam více kněží bylo na svém místě a kdyby jich tolik nekoketovalo s liberálnictvím. Když na př. nějaký takový katecheta, jenž i na veřejnosti se staví za vůdce kněžstva, prohlásí, že až udělá zkoušky na filosofické fakultě, sekne kolárkem, a přes to katechetou zůstává, pomyslí si každý rozumný člověk, že ne kolárek nebo tonsura neb oholená tvář a j. pod. podrývá úctu ke kněžstvu a náboženství, nýbrž — bezcharakternost jednotlivců u těch, již náhodou se s nimi stýkají. Úsudek pak: a takoví jsou všichni, není sice logický, ale psychologicky pochopitelný.

Prvý československý ministr, který vkročil na slovenskou půdu, byl ministr železnic, kněz. Byla-li v tom vůči Slovákům, na náboženské věci citlivým, vyšší „politika", tedy se podařila.*) Dle novin po-

---

*) Za týmž účelem rozdávaly se dle novin vojákům na Slovensko táhnoucím křížky!

hubičkoval se tam — modo italiano — se zástupcem vítajících Slováků, hodnostářem protestantského vyznání, tedy hezky tolerantně. Ale delegace slovenská do Národního shromáždění nedopadla příliš tolerantně: ze 40 zástupců Slovenska, převahou katolického, jest katolíkův jen asi 10, dle jiných jen 7.

Týž ministr Dr. Isidor Zahradník, člen klubu agrárnického, pravil na voličské schůzi v Sedlčanech: „Dělejte si své spolky náboženské, prohlubujte si v nich náboženský život, ale nerozeštvávejte národ! Ten musí býti u každého na místě prvém. Nejdříve jsem se narodil v Hatlašově a pak teprve mne ve Žlebích křtili — nejdříve jsem Čechem, pak teprve křesťanem“.

Tento „bon mot“ (bon v tomto případě nutno rozuměti jen v hodně nevlastním smyslu) pronesl před mnohými lety také páně ministrův strahovský spolubratr. Ale to byl básník (Boleslav Jablonský), ač ovšem ani všech výroků velevýmluvného p. Dra. Zahradníka nesmíme házeti na zlaté vážky. Neradil bych Jeho Excellenci panu ministrovi, aby tuto nelogickou logiku zaváděl i jen do pragmatiky nynějších svých podřízených. Mohlo by zajisté zatroleně špatně dopadnouti, kdyby některý výhybkář se ve své praxi řídil zásadou: Napřed jsem Čech a potom výhybkář! Ale pro nás, již myslíme česko-nábožensky, rozhodným jest, uznává-li také náš věčný Chef tuto velejemnou distinkci a bude li se nás ptáti, čím jsme byli napřed. Rozumím-li trochu Písmu, zdá se mi, že nikoli! A evangelíci, kteří praví, že mu rozumějí, soudí, aspoň v praxi, také tak.

Pan ministr ještě dodal: „Až bude národ český šťastně zabezpečen, pak si to již sám vyřídí. Náboženskými boji vytrpěl již mnoho, střezme se jich. Nebuďme nesnášeliví, staří copaři!“

Nebylo by tu snad na místě připomněti veleváženému p. řečníkovi starou, vůbec uznanou zásadu, že pravda jest a musí býti nesnášelivá. Vedlo by daleko rozpřádati, kdy, kde a jak. Ani plačtivou vzpomínkou na „náboženské“ boje není věc vyřízena. V prostonarodní mluvě říká se: Ať nám dají pokoj, dáme jim dva! —

Tuhle v kterési venkovské schůzi české státoprávní demokracie vzmohl se oficielní řečník i na tento důvod proti katolickým protestům: Náboženství jest jako láska mezi milenci. Jako prý se tato neukazuje veřejně, tak . . .

Anebo to náboženské vyučování! Zrodili jsme se všichni Čechy, napřed Čechy, a pak jsme byli křtěni. Proč pak tedy se tolik naléhá na to, aby naše mládež byla k češství a v češství vychovávána, v lásce k češství, v dějinách češství atd. vzdělávána? Vždyť to teprv by jako cosi přirozeného mělo přijíti samo sebou!

Nač tedy to obelhávání a nevývratné pravdy zastírání?

*

Jednota katolického duchovenstva v Praze, před lety zrušená, obnovena, ale na širším podkladě. Má totiž obsáhnouti katolické duchovenstvo celého československého státu. Ze všech diecesí jeho jediná Brněnská měla svou Jednotu, dříve pod záštitou bý-

valého hraběte Huyna — ne snad že by byl svéprávnosti kněžstva jej k přál — právě naopak! — ale že to bylo věco extra.

Napsáno tu kdysi po smrti kard. Bauera, který též Jednot nechtěl), že v duchovenské organisaci jsou Jednoty jaksi živlem cizím, neorganickým. Ostatně s jednotami učitelskými, profesorskými a vůbec úřednickými v jádře u nich není neb aspoň nebylo, neboť nebylo tu vlastní svéprávnosti. (O poměru Jednoty brněnské k hraběti Huynovi darmo mluvit. Snad jej nějaké dovednější péro mezi ostatními kousky vylíčí.)

Nová Jednota vyvolána neb urychlena novými událostmi církevnopolitickými, za nichž duchovenstvo katolické zůstalo bez jednotné direktivy, nebo řekněme přímo: bez rady a pomoci. Odmítavé stanovisko nové sněmovny i vlády k hierarchii, se kterou se nepočítá a nejedná, leda ve věcech ne přímo náboženských, zvláště v Praze, tedy na místě rozhodném, kde i osoba arcibiskupova byla závadou, znemožnilo jaksi dosavadní soustavu nařizovací a přimělo kněžstvo k počinu samostatnému jak naproti novotám ve sněmovně chystaným, tak také ve věcech, v nichž duchovenstvo odedávna a marně změn se domáhá, a namnoze právem se domáhá.

Dle hesla: v jednotě síla! správně nová Jednota usiluje sloučiti v sobě kněžstvo celého státu. Obtíže při tom budou veliké jednak pro nedůvěru mnohých, jednak pro obtíže hmotné (vzdálenost Prahy atd.) Ale má li se co platného vykonati, jest soustředění nezbytno. Že hlavní činovníky bude nutno bráti z okolí tohoto střediska, vyplývá ze zmíněných obtíží a bude vždy jakousi nedokonalostí nového díla; ale jakáž pomoc!

Organisace v středisku již provedena a v orgánu Jednoty popsána. Vzdálenému zdá se ne dosti vhodným, že v různých pracovních odborech vyskytují se stejná jména, ač každý odbor sám bude míti práce dost, má li býti řádně vykonána. —

Je to tedy také jakési revolučně, ale pro věc náboženskou potřebné a, dá Bůh, i blahoplodné. Byrokratismus se neosvědčil. Vídenské biskupské sjezdy, o nichž beztoho do veřejnosti málo proniklo, byly příliš úřední a ve věcech církevních neplodné. Styky jejich s panovníkem nebyly sice bez užitku ale vzhledem ke zřízení konstitučnímu to bylo příliš málo; poslední dobou ostatně i tam nastal odpor proti zaostalé nehybnosti a pánovitosti.

Synody málokde konány anebo za mnoho nestály. Řád jejich ostatně je tak zastaralý, že od nich mnoho čekati nelze — samý formalismus a dekretování, na něž netřeba schůzí.

Pastoralní konference po děkanstvích, jakýsi surrogát kněžských porad, jednávají sice někdy o důležitých předmětech, ale rovněž bez propracování společného a řádně připraveného. A nad to jest jich příliš málo.

„Jednota“ stojí před úkoly velikými, s něž tak snadno nebude; stačí jen zmíniti se o otázce patronátní! Ale bylo by tím snadnější, kdyby činnost její byla ztěžována zbrklostmi nezkušených a odpověd-

nosti necítících horlivců, kteří po způsobu neblaze proslulých parlamentníků znají jen heslo: rozsekat!

Nebudiž nikdy zapomínáno, že práva a povinnosti jsou v životě pojmy souvztažné.

*

Slavný moralista Augustin Lehmkuhl T. J. † 23. června 1918 v 83. roce věku vypravuje ve svých vzpomínkách, jak v rodišti jeho (protestantský) učitel dějepisu na vyšší měšťanské škole ostře mluvil proti jesuitům: „kamkoli prý přišli, působili spory. To ve mně chlapci vzbudilo dojem veliké úcty k těm mužům, že tolik byli protestantům trnem v očích“. Na vstup k nim tehdy ještě nepomýšlel; nebyliť v Němcích ani známi.

*

Sjezd českých protestantů konal se v prosinci m. r. Zastoupeno bylo na něm 120, tedy přes 3/4 sborů. Šlo hlavně o spojení obojího vyznání v jakousi českou (husitskou nebo bratrskou) církev.

Čelní mužové v československé republice hlásí se k protestantismu — pokud však také k jeho zásadám křesťanskonáboženským, nevíme. Kdyby šlo po jejich, možná dost, že bychom dostali novou národní církev československé republiky, avšak socialisté o ni nestojí.

V Německu konservativní protestantismus postupuje svorně s katolíky proti pokusům volnomyšlenkářským. I u nás jednotliví zástupcové jeho s nedůvěrou pohlížejí na pražské novotaření ve školství, ale o hromadných projevech neslyšeti.

V Praze žádá se protestantská theologická fakulta, jelikož po rozpadu Rakouska vyššího učeliště nemají. Zdali budou jejich kazatelé i dále vysíláni na studia do Němec, do Švycar a do Skotska, závisí ovšem na úpravě hmotných podpor z cizozemska.

V Čechách, na Moravě a ve Slezsku jest protestantův asi 170.000 ze 6½ milionu českých obyvatel. Na Slovensku jest protestantův asi 1/4 obyvatelstva.

Vědecký a umělecký.

Padělati listiny jest asi tak starý zlozvyk, jak starý jest obyčej cenné listiny pořizovati. Čím více úřední jednání vzrůstalo a se rozšiřovalo, tím nesnadnějším se stávalo, pravost listin, zvláště v odlehlých krajinách zjišťovati.

Netřeba při padělcích listin, jako při padělcích písemných vůbec pokaždé předpokládati zlé vůle, zvláště tam ne, kde se tím nikomu a ničemu neublížovalo. Jako v písemnictví necítila se vždy potřeba rozlišovati přesně skutečnost od báje, a proto jak s dějinami, tak s ostatní skutečností v popisech dosti volně nakládáno, tak také v listinách (darovacích, vyznamenávacích atd.) počínáno si někdy dost libovolně, favores sunt ampliandi, tu a tam pak ovšem i na ujmu druhého, jak to prováděno v padělání zlomyslném.

Rozsáhlá agenda středověkého papežství i imperia poskytovala k padělkům nad jiné více příležitostí. Novější kritika domnívá se, že dokázala středověku tolik padělků, praví W. M. Peitz ve článku Ein diplomatisch-kartographischer Umsturz herrschender Meinungen (Stimmen d. Zt 1918, 195 dd), na nějž tu chceme upozorniti, že dle ní by bylo třeba psychologii středověkého člověka vzhledem k pravdě a klamu jinak posuzovati než u člověka dnešního.

Peitz na jednom příkladě, skupině listin týkající se arcibiskupství Hambursko-Bremského, ukazuje, že tu třeba rozboru nového, jenž domnělé ty padělky listin papežských prokáže pravými. Zevnější známky jsou sice zdánlivě proti nim: jsou na pergamentě (4 prý z 9. stol., 5 z 10) a psány německo kancelářským slohem 11./12. století — kdežto papežské listiny měly svůj znatelně zvláštní ráz a až do polovice 11. stol. psány jsou na papyru. Vniterní známky, na př. udělení mitry prvému arcibiskupovi Anskarovi (846 a 849, ačkoli v Římě samém mitra známa až v druhé polovici 10. století), dále jména a tituly podepsaných úředníků, v Římě jinak neznámé, Island a Gronsko 832 podřízeno arcibiskupství, ač prý objeveny teprve asi 870—880 a 984 atd. — to prý jsou důkazy padělků, jimiž Hamburg měl býti povýšen na velký severský patriarchát.

Podobně jako papežské listiny jeví se padělanými také příslušné císařské, tak že v celé této skupině spatřován jakoby školský příklad středověkých padělků.

Peitz hodlá se jimi obírati zevrubněji v delší práci. V onom článku pouze naznačuje, že tu třeba nového šetření a myslí, že na základě papežského Liber diurnus bude je nutno uznati za pravé.

Některé z důvodů jeho již nyní uveřejněných jsou tyto. Pergamentové listiny ty nejsou originály, ale pozdější opisy původních papyrových listin papežských, pořízené za tím účelem, aby na trvalejší látce byly zachovány. Co do obsahu listin, pokud zaznamenán je také v životopise arcib. Anskara, ukazuje se, že za původní znění

tohoto životopisu (od Rimberta) nutno klásti dosud zavrhované znění B, nikoliv uznávané znění A, jež je pozdějším zpracováním onoho, čemuž nasvědčuje též mluva jeho. Island a Gronsko objeveno skutečně již před r. 832 a zprávu o nich přinesl Anskar ze své misijní cesty do Švedska, což také bylo příčinou, že na říšském sněmu 831 v Diedenhofen založeno severské arcibiskupství. Sem byl také kalif Al-Ma'amum vypravil tři posly, dle jejichžto zpráv pak arabský zeměpisec Al-Chvarizmi přepracoval mapy Ptolemeovy. Seznamy národů shodují se v listinách i v životopise Anskarově.

Peitz přidává ještě poznámku kartografickou. Domnívá se, že Adam Bremský popisoval krajiny dle nějaké mapy podobné t. ř. katalanským mapám námořním, a slibuje si od vyšetření těchto souvislostí (taroionská kosmografie, starořímská říšská mapa Agrippova, estenská mapa v Modeně, mapy kompasové) cenné výtěžky pro vědu zeměpisnou.

*

Pražský Národní výbor hned 29. října 1918 zakázal vývoz uměleckých památek, čímž jistě mnohé pro náš stát zachráněny. Byloť nutno předpokládati, že majetníci jejich, kteří s převratem z jakýchkoli příčin se nesmířili, použijí vlastnického práva a odvezou co budou moci za hranice.

Není pochyby, že ve státě československém bude památnostem všeho druhu věnována náležitá péče, a že chráněno bude, co dosud jakž takž se zachovalo. Vídeň v poslední době si této věci pilně hleděla, mnohdy arciť hodně byrokraticky, „nařizujíc“ na př. zachovávati předměty, jež mohly býti zachovány jen s velkým nákladem, o který však nikdo se nestaral, anebo zachovávati předměty zcela sešlé a znetvořené i v kostelích bohoslužbě určených a pod. A přes to mnoho hynulo nebo bylo zavlékáno za hranice. Neuhlídá se všechno ani největší ostražitostí, ale přece mnoho. Arciť bude na to také potřebí mnoho peněz, neboť znamená-li umění vůbec jakýsi přepych člověka a společnosti, vyžadují takové cenné památnosti také přiměřených nákladů. Mihla se novinami zpráva, že mělo pro umělecké záležitosti utvořeno býti při vládě československé zvláštní ministerstvo (Dr. Hruban?), ale dál se o tom nemluvilo; právě po stránce finanční by tento ministr neměl zatím úkolu tuze záviděníhodného.

Největší část uměleckých památek jako všude i u nás má ovšem původ a ráz náboženský. Bude-li tedy o nich rozhodovati, jako o Mariánském sloupě v Praze, žižkovská a jí podobná luza — po venkově už se obrazoborectví začíná provozovati —, pak ovšem jich tuze mnoho nezachováme, zvláště když po každé najdou se „objektivní“ znalci, kteří ke každému s odpuštěním svinstvu barbarské holoty najdou nějaké vlastenecké odůvodnění. Tak i v lednovém čísle **Topičova sborníku** Hn vykrucuje skácení Mariánského sloupu hluchými frázemi tuctového esthetizujícího dlažďošlapa. Prý „jest jisto, že urážky náboženské nemyslel při této popravě na mysli nikdo. Kriší byl vinen habsburský úskok [!] . . . Mariánský sloup patří jen na hřbitov nebo do lapidaria . . . Vyvozují li z případu záminku k opposiční agitaci také

kruhy církevní, správně řečeno církevně-politické, je to zjev nesprávný a hodný odsouzení". No toť se rozumí! Ale jen u lidí, kteří sami nemají citu nejenom náboženského, nýbrž ani lidsky uznalého. Růžena Svobodová, spisovatelka jistě ne „církevněpolitická", za ženy poznamenala k tomu svéřepému barbarství: „Nejen vesničanky, ale ženy socialistů a anarchistů v průmyslových okrscích zahořekovaly a pohněvaly se, neb ť náboženství jim není přesvědčením, s nímž možno se bíti nebo smlouvati — náboženství jest jejich masem, bytostí, která byla zraněna" (Lípa 1918, 122.)

*

V Žilině dály se porady, jak zachrániti a povznésti lidové umění slovenské, jmenovitě vyšívání, keramiku atd.

Jest rozdíl mezi uměním a uměním totiž uměním svobodným, samostatným, a uměním zorganisovaným, řemeslným, továrním. Jest-li na Slovensku dosud hlav a rukou „tvůrčích", bylo by nejpřednějším úkolem postarati se, aby toto skutečné, opravdové umění nebylo nuceno choditi žebrotou, aby výrobky měly slušný odbyt. Vzdělání odborné (na průmyslové škole neb akademii) podporuje ovšem zručnost a dává popudy k pokroku těm, kdo jsou ho schopni. Na druhé straně však v těchto odvětvích, jež se počítají k t. ř. uměleckému průmyslu, odborné vzdělání vede k jakési tovární uniformitě, tedy tam, kde vlastně umělecká vynalézavost a tvořivost ustupuje do pozadí. Avšak toť konečně osud všeho lidového umění a všech samouků: dokud jest lidové, poutá svojí původností a naivností, byť i technicky bylo méně dokonalé a méně úhledné; jakmile přejde ve školu, v soustavu, pozbývá onoho pelu přirozenosti, stává se „umělým", a kladou se na ně také jiné požadavky. Ale ovšem i když se takto rozvine bohatší umělecký průmysl slovenský po způsobu továrním, vynalézaví jednotlivci i v něm se budou moci uplatniti.

*

Přepych a umění ve spojitosti ukazuje se zvlášť jasně u divadla, přese vše puritánské záchvaty, jež tu a tam vypukly a vedly k založení prostých jevišť. Samo Národní divadlo v Praze na př. prý má 7400 K nahrazené režie denně.) Dobře na to poukazuje oběžník býv. ředitele vídenské dvorní opery Gregora ku členům německého divadelního spolku. Jako často cena věci se poznává teprve při loučení, tak prý teprve nyní snad mnohému stává se zjevno, čeho německé jeviště pozbývá s německými panovníky. Lidé od divadla prý mají jako žádný jiný stav všechny příčiny býti monarchisty, a Gregor vidí ne příliš vzdálen okamžik, kdy se panovníci vrátí; dříve nebo později prý probudí se v srdcích touha po masných hrncích egyptských — občané prý budou srovnávati a shledají, že dříve bylo lépe.

Divadelníci a divadelnice monarchisty! — vtip jistě ne špatný, třebas mu možno i špatně rozuměti . . . Ale že by divadlo tím, co hralo monarchismu, bylo tuze prospělo, nelze právě říci.

Vychovatelský.

Obtížné poměry náboženského vyučování zhoršily se letos ještě úplným nedostatkem učebných knih, velkého katechismu i bibl. dějepravy. Katechismus jest již od počátku roku rozebrán a bývalý c. k. knihosklad prý ho zatím nově tisknout nebude. V městech a předměstích, kde přibylo množství českých dětí z německých škol, jsou vyšší třídy obecných i měšťanských škol skoro bez katechismů.

Doufám, že společný rakouský katechismus zmizí takhle se světa i s Rakouskem. Bez učebné knihy však nemožno zůstati. Nebyl by právě nyní nejlepší čas, aby byla vydána aspoň stručná zatím náboženská čítanka, o níž, jak se tu a tam oznamovalo, pracovalo se u nás již před válkou? Třebas nebude hned dokonalá, pro dnešní beztak prozatímní poměry by stačila, vyzkoušela by se její praktičnost a upravila cesta k dílu dokonalejšímu.

*

Boj proti náb. vyučování ve školách, vedený v Nár. shromáždění, v novinách i veřejnosti, jeví již účinky i v mládeži, rozdílně ovšem dle místních poměrů, osoby katechetovy i všelikých vedlejších činitelů. Hlavní známkou zatím je všeobecný zmatek. Nejvíce ovšem je to pozorovati na středních školách. Hned první neděli po prohlášení ministerského nařízení „dobrovolná účast žáků při náb. úkonech" změnila se namnoze v neúčast — vynucenou. V nařízení pro střední školy se sice praví, že se nesmí činiti nátlak na professory (k dozoru) nebo žáky, v nařízení pro obecné a měšťanské školy stojí, že „není naprosto dovoleno vykonávati nátlak na žáky nebo rodiče v tom či onom směru" — ale jest jisto, že se již nátlak děje s druhé strany, zatím třebas jen se strany studentů, kteří, jak bylo předvídati, pronásledují posměchem své druhy, chtějící plniti náboženské povinnosti. A tato agitace zajisté ještě vzroste. A posměch jest právě u dospívající mládeže zbraní tak účinnou . . .

Podobně bude tomu asi, bude-li uskutečněn další návrh, přijatý dne 12. prosince 1918 ve školském výboru proti hlasům Dra Stojana a prof. Mareše, aby vyučování náb. na všech školách bylo nepovinné. Rozhodovati o účasti dětí mají rodičové nebo jejich zástupcové. Dojde-li k tomu, bude třeba i s naší strany největší bdělosti a činnosti, aby při „soupisech" byla zaručena křesťanským rodičům úplná svoboda, neboť nepřátelské strany netají se tím, že podle výsledku rozhodne se pak o vyloučení náb. vyučování vůbec. Ostatně ministr Habermann slíbil učitelským deputacím počátkem prosince, že toto vyloučení provede sám, bez dlouhého vyjednávání. Opravdu demokratické!

Také okresní učitelské konference, konané v polovici prosince, přijaly do svých požadavků beznáboženskou školu. Na konferenci okresu Brno-venkov vykonalo se hlasování o tom, když byla

značná část členů již odešla, společně pro všechny požadavky. Když pak přece jeden učitel chtěl se zastati náboženství, byl umlčen ... A přece jsme přesvědčeni, a učitelé soukromě sami to potvrzují, že většina jich nesouhlasí s odstraněním náboženství, jinde pak rozhodují často jen důvody osobní nebo nechuť k předepsanému dozoru při náb. úkonech, ne však zásadní přesvědčení o „škodlivosti náb. vyučování pro mravnost dětí", jak svůj návrh odůvodňoval na konferenci učitel Hanus. Jako vždy, ovládáni jsou i v této věci rozvážnější učitelé několika křiklouny a stranickými ohledy.

Celkem řečeno, nastávají dětem i učitelům náboženství příchylným trapné zkoušky zmužilosti a stálosti v náboženském přesvědčení, i nebude divu, že mnoho jich neobstojí. Marasmus dosavadní k martyriu věru špatně vychovával (martyr = svědek), a veřejné vyznávání víry beztoho ve státním liberalismu nebylo u veřejných činovníků rádo vídáno: jen im hezky nestranně, feldgrau, nic nápadného, nic rozhodného! Bojem a vzdorností se povahy arci zocelují, a tak bude i zde. Jen že u dětí se mají povahy teprve vytvářeti, a to právě slovem i příkladem vychovatelův — a ti zatím buďto mají býti vyloučeni neb ukazují se bezcharakterními.

Neníť bez významu, že při bolševických přehmatech profesoři, učitelé a vysokoškolští studenti bývají v čele. Tak v klášteře redemptoristů na Sv. hoře byl to gymn. profesor, arciť jen tělocviku, tedy předmětu po výtce bývalou vládou favorisovaného, jenž rektora oslovoval: ty, občane! A co tropeno studenty v Emauzích s opatem Albanem, je známo a věru ne tuze čestno!

Za pronásledování české národnosti v letech sedmdesátých min. st. mnozí učitelé z prospěchářství byli hlavními sloupy vládní soustavy a špiniteli i udavači kněžstva. Dnes jest mutatis mutandis podobně. Při poplachu s válečnými půjčkami zajímavy budou výsledky šetření, kteří učitelé dělali naháněče k vůli provisím a jakým způsobem. Kněžstvo nebude sice udavačství spláceti udavačstvím, ale všimne si, kdo a jak uměl i umí využitkovati konjunkturu vlasteneckou — černožlutou i červenobílou.

Božský Spasitel několikrát vzmužoval učeníky: Nebojte se! Stejně třeba nyní dodávati mysli malým i velkým dětem, aby pod násilím jakéhokoli druhu neochabovali. Vitae discimus!

*

V mnichovských Katechet. listech (1918, 10/11) podává seminární učitel Jos. K. Brechenmacher zajímavou historii známého příkladu o zámožném kupci a chudém ševci, jejž kupec pohnul ke svěcení neděle, přesvědčiv jej, že neutrpěl škody, ale ještě zbohatl. Příklad rozšířil nejvíce Alban Stolz svým „Kalendářem pro čas a věčnost" 1846, kde však neudává ani místa ani doby, kdy se událost přihodila. „Historický katechismus" Schmidův (1855) však již ví, že se to stalo „na počátku tohoto století" v Lyoně a že švec se jmenoval Louis Berthier. Odtud asi přešel tento výmysl do mnohých jiných německých sbírek příkladů i do školních čítanek . . .

Pisatel stopuje pak příklad ve starých sbírkách. Jest obsažen v díle Ondřeje Hondorfa „Promptuarium exemplorum“ (Frankfurt 1574), kde oba dva lidé jsou ševci bez bližšího udání. Podobně ve velké, často vydávané sbírce neznámého autora „Magnum speculum exemplorum“ z r. 1480. Poslední věta vypravovaného tu příběhu vede teprve na pravou stopu: „Propter hoc ergo sanctus Patriarcha fecit illum bonum consiliarium presbyterum tamquam dignum, erat enim lector“.

Jmenovaný tu patriarcha jest Jan Almužník (Joannes Eleemosinarius), jenž byl v letech 606—616 patriarchou v Alexandrii. Jeho životopis napsal řecky neapolský biskup Leontius, latinský překlad pak přešel do slavného díla „Vitae patrum“ a byl tím neočekávaně rozšířen. Tam se vypravuje také tato událost de duobus clericis calceamenta facientibus et juxta se laborantibus, i s dodatkem o patriarchovi, jenž dobrého rádce, otce četné rodiny, učinil knězem. Životopisec pak připomíná, že mu tuto událost vypravoval „Dei cultor Mennas, qui fuerat vicedominus sanctissimae ecclesiae Alexandrinorum magnae civitatis“.

*

Ku zřízení hlavní školy v Telči 1775. (O.) IV. Abschnitt. Was jeder Schüler gegen seine Mitschüler beobachten soll.

1mo. Jeder Schüler muß eine vorzügliche Liebe und Neigung gegen seine Mitschüler an sich wahrnehmen lassen; einer soll sich dem anderen gefällig zu erweisen suchen.

2do. Wo eine gerechte Ursache sich über einen Mitschüler zu beklagen vorhanden, so muß des Beklagten Schuld nicht vergrößeret werden. Klagen müssen auch keine andere Absicht haben, als um die Ruhe und die Sicherheit wider ungerechte Begegnungen zu verschaffen, damit der Schuldige gebesseret und den Ärgernissen abgeholfen werde.

3tio. Wer ohne Noth aus Bosheit, Falschheit, Rache bey jeder Kleinigkeit über seine Mitschüler Klage führet, der wird selbst als ein unverträglicher, unruhiger, ungeduldiger Schüler, wo so wenig Nächsten Lieb zu finden, daß er die geringste Kleinigkeit nicht zu erdulden vermag.

4to. Keiner muß weder seine eigene, noch die Sachen des Mitschülers verunreinigen oder beschädigen, am mindesten aber darf einer dem andern das Geringste entwenden.

5to. Alles was zur Verachtung und wohl gar zum Hasse Anlaß geben kann, muß sorgfältig vermieden werden. Wenn die Schul Freundschaft auf solche Art unterhalten wird, so kann man sich versicheren eben so viele rechtschaffene, treue und aufrichtige Freunde zu haben, als man fast Mitschülere gehabt hat. Diese Freundschafft, welche in der Schule angefangen und weiters fortgesezet wird, ist in der Folge der Zeit sehr oft von den vortheilhaftesten Wirkungen.

V. Abschnitt. Vom Verhalten der Schüler in ihrem ganzen Betragen.

1mo. Die Haupttugenden eines rechtschaffenen Schülers sind:

Frömmigkeit, Sittsamkeit, Fleiß, Gehorsam, Ehrerbietigkeit gegen Vorgesezte, Lehrer und Vornehme.

2do. Jeder Schüler soll die Vorschriften der Religion kennen lernen, sie hochschätzen und darnach leben. Die Sittsamkeit muß nicht allein in der Kirchen, sondern aller Orten, bey jeder Gelegenheit beobachtet werden und hervorleuchten, damit selbe auch bey anderen Menschen Achtung erwerbe.

3tio. Fleißig sind die Schüler, wenn sie sich beständig und gerne mit demjenigen beschäftigen, was sie in der Schule gelehret und ausser derselben zu thun befohlen wird, welche sich bemühen, alles auf das beste zu erlernen und von dem Erlernten guten Gebrauch zu machen.

4to. Um sie zu diesen Tugenden, welche zwar schon selbst ihre Belohnungen mit sich führen, desto mehr aufzumuntern, wird bey öfentlichen Prüfungen der Namen des sittsamsten, des fleißigsten, der es in einem Gegenstand zum weitesten gebracht hat, öfentlich abgelesen.

5to. Überhaupt müssen sich die Schüler so aufführen und ihr ganzes Betragen so einrichten, daß jedermann die Früchte des Unterrichts, welchen sie in der Schule bekommen haben, in ihrer ganzen Aufführung gewahr werde.

6to. Endlichen müssen sie sich gegen alle Menschen ehrerbietig, freundlich und liebreich bezeugen, niemanden Anlaß geben über ihren Wandel sich zu ärgern, sogar bey den jugendlichen Spielen, welche, wenn sie zur rechten Zeit und am gehörigen Orte geschehen, gar nicht verbothen sind, muß nichts Wildes, Rohes und Ungezogenes vorkommen.

VI. Abschnitt. Vom Verhalten der Schüler bey Erduldung der Strafe.

1mo. Wenn Ermahnen, Warnen, Drohen, Beschämen nichts helfen will, wird die Ruthe, diß unschädliche und in der heiligen Schrift selbst empfohlene Züchtigungs Mittel, gebrauchet. Wenn hiedurch die Besserung nicht erfolget, und besonders, wenn andere Mitschüler in Gefahr sind, verführet zu werden, so ist auch das Verstossen aus der Schule eine Strafe.

2do. Ein Schüler, welcher von dem Lehrer mit mindern Strafen beleget wird, muß erwegen, daß er durch sein übles Verhalten hiezu Anlaß gegeben habe, daß er selbst durch die unangenehme oder auch wohl schmerzhafte Empfindung und andere durch die Betrachtung seiner Strafe von Vergehen abgehalten werden, daß der Lehrer nichts als seine Besserung suche und daß er selbst mit Ernst darauf denken müsse.

3tio. Ist er deßhalben schuldig dem Lehrer zu dancken, weil er ihme und seinen Mitschülern hiedurch eine wirkliche Wohlthat erweißet. Er muß daher nicht auf den strafenden schmähien, dadurch aufgebracht werden oder gar sich deßhalben zu rechen gedäncken.

Brünn den 10. Juni 1775. De Ville.

Nota für Teltsch die Einrichtung der Schule betrefend.

Da man theils aus Mangel der nöthigen Lehrbücher, theils weil die Jugend nicht hierzu vorbereitet ist, mit drey Klaßen nicht

alsogleich anfangen kann, so wird für dermal nur mit zweyen Klaßen nach beiliegenden Lecktionskatalogus der Anfang zu machen seyn. Die Knaben, welche in die Schule aufgenommen werden, sind daher zu prüfen, ob und was sie bereits gelernet haben; jene, welche noch nicht lesen oder keine Buchstaben kennen, gehören in die erste, hingegen die, welche bereits lesen, in die zweyte Klaße.

Es verstehet sich ohnehin, daß man in der ersten Klasse mit der Buchstabenkentniß und zwar nach ihrer Entstehung aus Punkten und Strichen anfangen müße; um aber auch jene Kinder, welche bereits lesen, zu den höheren Gegenständen, die sich immer auf die ersten Regeln beziehen, gründlich vorzubereiten, muß man mit solchen das Namenbüchel tabellarisch abhandeln, ohne die Entstehung der Buchstaben und das Buchstabiren vorzunehmen, weil sie bereits lesen und folglich Buchstaben kennen. Daher wird man diesen Gegenstand bis zu Ende des jetzigen Schulkurses leicht beendigen und bey dem folgenden Schulkurse mit solchen in der zweiten Klaße höhere Gegenstände vornehmen können.

Weil aber nebst dem H. Eckhel und H. Katechet Kallina kein abgerichteter Lehrer vorhanden ist, so wird H. Kallina, in solang kein tüchtiger Lehrer angestellet ist, in der zweyten Klaße lehren, und jeder des Tages fünf Stunden halten müssen, weil vermög § 10 der Schulordnung die Zeit zum täglichen Unterrichte früh von 8 bis 11, dann Nachmittags von 2 bis 4 Uhr bestimmet ist.

Den 14ten Juny 1775. Ig. Mehoffer, Director.

Lections Catalogus für die Hauptschule zu Teltsch.

Erste Klasse.

	Stunden	Lehrer	Bestimmung der Gegenstände
Vormittag	8—9	H. Eckhel	Buchstabenkenntniß nach ihrer Entstehung aus Punkten und Strichen und Buchstabiren
	9—10	H. Eckhel	Anfang im Schreiben nach den Grundstrichen
	10—11	Katechet	Haupttabelle von Katechismus
Nachmittag	2—3	Eckhel	Wie von 8 bis 9 Uhr
	3—4	Eckhel	Anfang im Rechnen

Zweyte Klasse.

	Stunden	Lehrer	Bestimmung der Gegenstände
Vormittag	8—9	H. Katechet	Die Tabelle von Erkenntniß der Buchstaben tabellarisch abhandeln.
	9—10	»	Haupttabelle von Katechismus
	10—11	Eckhel	Schreiben
Nachmittag	2—3	Katechet	Wie von 8 bis 9 Uhr
	3—4	»	Rechnen

Um halb 8 Uhr müssen sämtliche Schüler die hl. Meße hören und H. Eckhel wird dem Schulmeister auftragen, solche in die Kirche und sodann wieder in die Schule begleiten.

Da der Raum der Kirche vermutlich nicht zulassen wird, daß die Kinder an Sonn- und Feyertagen dem Amte und der Predig beywohnen können, so wird H. Eckhel entweder vor- oder nach dem gewöhnlichen Gottesdienste die Zeit zur hl. Meße bestimmen, welche der H. Katechet lesen und nach dieser den Kindern in der Schule statt der Predig eine geistliche Rede halten wird. *Dr. Jos. Samsour.*

Hospodářsko-socialní.

Československý finanční ministr Dr. Rašín, i v bývalé vídenské sněmovně opposicí uznávaný odborník, podal před začátkem správního roku, kryjícího se teď s rokem občanským, svůj rozpočtový výklad. Sám o sobě kdysi (ve „velezrádném“ procesu 30. bř. 1916 při výtkách proti jeho chování a psaní o válečné půjčce) řekl: „Nadšených frází schopen nejsem, tak psáti prostě neumím.“

Takový též byl jeho výklad o našich nynějších, arciť zatímních, ale asi ještě na dlouho platných poměrech. Naproti spoustě horovných podnikatelských návrhů táže se pokaždé a káže se i navrhovatelům tázati: Kolik to bude státi? a: Odkud na to vzíti peníze?

Kterýsi „vlastenec“ vyznal v novinách, že dosud podával chybné fasse, od nynějška však, československému státu že nechce žádných příjmů svých zatajovati, ale poctivě své daně platiti. Bylo by dobře, kdyby aspoň budoucně všichni tak činili, ale proslýchá se, že zatím tomu tak není. Ministr slibuje přísné vyšetření každého případu.

Ochromenou však výrobou všeho druhu, soukromou i veřejnou, ochromena i poplatnost. Na válečné zisky se dosud nesáhlo, avšak stane prý se tak co nejdříve. Z části ovšem, dokud jich ještě lze postihnouti, objeviti by se měly v nových fassích a tedy ve zvýšených daních. Jest jen obava, že platební chuti přese vše vlastenectví nebude přibývati, porostou li jak dosud návrhy výdajů přímo neproduktivních o jaké usilují vedoucí strany, jak č. státoprávní demokracie tak socialistická. K tomu přistupují nemilé zkušenosti s podporami válečnými a s podporami nezaměstnaných. Jaká ta nezaměstnanost mnohdy jest, ukazují jednak spousty pozdních zemědělských plodin, jež ostaly hníti v zemi, jelikož nebylo dělnictva, které by je vydobylo, jednak slabá poptávka po práci vůbec; co vypravovaly noviny z Plzně, že místo 300 dělníků na nouzové práce přihlásili se tam celkem dva zedníci, pozorovati také jinde. Státní péče o všechny, dle socialistického receptu, jest pěkná věc, ale někdo také musí pečovati o stát!

Ne bez příčiny tedy zdůrazňoval ministr potřebu práce, práce především produktivní. Průmysl jest odkázán na zemědělství a naopak. Není pravda, že země naše samy nás dovedou uživiti; jsou sice velmi bohaté, ale všeho přece nemají, zvláště pro nynější způsob výživy — i dříve se k nám mnoho dováželo — nehledě k oděvu atd. Ty lodě, které v cizích přístavech jsou naloženy zbožím pro nás, nedovezou nám toho zboží zadarmo! Jelikož pak peníze naše tak málo platí, nutno starati se o vývoz protihodnot věcných. A nad to nastává nám, jako celé střední Evropě, velmi těžká soutěž se západem, která přese vše přátelské svazky podstoupena a vybojována býti musí, nemáme-li klesati na poplatníky ciziny, především hmotně a nepřímo pak ovšem i duševně a osvětně. •

Osmihodinná pracovní doba naši soutěž velmi znesnadní, dokud nebude zavedena i v zemích západních. Velitel dohodových vojsk Foch přibyv do průmyslových krajin porýnských ihned ji prodloužil podle poměrů francouzských. Není pochyby, že se jí dělnictvo i jinde bude domáhati, a pak by jakási rovnováha nastala, ač ovšem i pak nám bude mnoho doháněti prací strojní, ve které jsme hodně pozadu.

Mnoho se mluví a píše o socialisaci práce a podniků. Možno tím rozuměti ledacos. Nejmenší míra její značí podíl dělnictva z čistého výtěžku, což místy zavedeno a prý se osvědčuje, obyčejně však se jí myslí zrušení soukromého majetku i podnikání („znárodnění" půdy atd.): dělnictvo by práci vedlo i konalo na společný výdělek, buď jako podílník po způsobu nynějších společenstev a společností (akciových na př.), anebo vůbec bez nároků vlastnických.

Je samozřejmo, že i v socialisovaném podnikání budou jedni poroučeti, druzí poslouchati, má li býti jaký pořádek, a že i v něm by každý raději poroučel než poslouchal, raději konal práci lehčí než těžší atd.

Soukromé vlastnictví a podnikání znamená ovšem jakési sobectví, které však má také velmi dobrou stránku: zvýšenou přičinlivost. I podniky společenstevní vždy lépe prospívají — a to nejen ve prospěch zaměstnavatelů, nýbrž i zaměstnanců — jsou-li vedeny jednotnou schopnou silou, která si jich hledí jako svých. Stát bývá nejhorším hospodářem i zaměstnavatelem. Za války i nyní zkusili jsme, že socialistické vedení se hospodářsky neosvědčilo. Omluvou snad jest, že mu bylo bojovati s tolikerými a tolikými překážkami, avšak není zase neznámo, že selhávalo i tam, kde překážek zevních nebylo a chyba byla ve vedení samém. Kromě těch, již byli v něm, a kromě nemyslících, na vtloukané fráze přísahajících davů zajisté nikdo netouží, aby tato hospodářská forma se rozšířila a zpovšechnila. Nedávno badenský ministerský předseda, sám socialní demokrat, ve sněmovně prohlásil socialisaci průmyslových závodů za experiment dělnictvu nebezpečný (lebensgefährlich)! A o zemědělství platí to tím více.

*

Ve zprávě Všeobecné dělnické nemocenské pokladny v Brně, jež teprve teď mohla za r. 1916 býti vydána, praví se o kontrolle nemocných, za války ovšem velice ztížené, že v onom správním roce shledáno 280 závadných případů, že totiž za nemocné hlášení a podporovaní buďto pracovali anebo předpisů nezachovávali. „Zde by členstvo samo vzájemnou sebevýchovou mělo starati se, aby případy zneužívání nemocenského pojištění . . . staly se řídkou výjimkou a vymizely vůbec. Jistý pokrok lze ve směru tom přece pozorovati. Místo cynismu, jevícího se dříve u těch, kteří při práci byli postiženi, pozorují kontroloři začasté nemilé rozpaky a stud . . ."

Zneužívání takových zajisté přibylo od té doby, kdy část nemocenské podpory převalena s pokladen na závody.

*

Peněžními otázkami v užším významu, hodnotou papírových peněz, valutou, válečnými půjčkami atd. zabývá se obšírný dotazník, jejž ministerstvo financí předložilo výboru znalců. Otázek je tolik, že kdyby se na všecky odpovědělo i jen s krátkým odůvodněním, vznikla by z toho celá kniha o nynějších naléhavých záhadách peněžních, v nichž opravdu nesnadno se vyznati a tím nesnadnější z bludiště jejich vybřednouti. Opatření násilná, jako odkolkování bankovek, zrušení válečných půjček a jiných státních dluhopisů, zdají se sice nejkratší a nejjednodušší, ale jsou jimi jen co do provedení. Následky by byly tak spletité, že celý věk by jich nerozřešil. Před sto lety (1811) rakouský pověstný dilettantismus ve věcech hospodářských a zvláště peněžních si také tak „pomohl“, státním bankrotem totiž, ale celá pokolení následující to odstonala: ztracen úvěr v cizině, ochromena domácí podnikavost a zahájena passivnost rozpočtů, ze kterýchžto pohrom se Rakousko pro svou nemotornou politiku k východu nezvetilo vlastně nikdy.

Poměry dnešní jsou potud příznivější, že pokročili jsme daleko v průmyslové schopnosti a vůbec v podnikavosti, tak že nějaké odpisy z onoho jinak beztoho velice problematického bohatství by se bez vážnějších poruch snesly. Ale přílišné znehodnocení by otřáslo nejen majetkovou jistotou domácí, nýbrž i úvěrními poměry mezistátními, jež beztoho ještě nejsou upraveny.

Jugoslavia sáhla k tomuto prostředku, k odkolkování rakouských bankovek, avšak tam jde z velké části o peníze cizí, které za války tam uvedeny a jež nyní mají ustoupiti zhodnocené měně domácí (dinar = 2 K proti dřívější K = 2·50 din.), a ani tak není ještě jisto, jak se věc podaří. Sousedé mohou se sice proti záplavě bankovek jakž takž ubrániti, ale budou se pak brániti i proti ostatním důsledkům.

*

Málo závidění hodné postavení má také ministr výživy, ale ten se zdá býti klidnější; neviděti aspoň, kromě několika nařízení slohu docela stejného jako byl dříve, že by se co měnilo. Zemědělcům se vyhrožuje jako dříve, ti pak vymlouvají se na drahotu svých potřeb jako dříve a kde žijí s dělnickým „proletariátem“ pospolu, nevidí tak veliké potřeby nad ním se slitovávati. Peněz je dost, mzdy jsou vysoké, podpory bez práce také pěkné, býří se a plesá na všech stranách, není tedy tak zle. Vidí-li sedlák na př., že ubohá proletářka bez dlouhého počítaní vydá 50—100 K za půjčení „kroje“ na bál, myslí si, že jí neubližuje, když od ní žádá důkladné záplaty za věci potřebnější, za potraviny. Hýřivost a lichva si hrají do noty, nevinní pak při tom trpí opravdu. Přízrak bolševismu, jenž tu a tam přešel již i u nás ve skutek, nepůsobí jak by měl, a to, co se mluví v NS v Praze, protivy jen přiostřuje: jedni místo práce a výdělku čekají jenom na „dělení“, druzí pak proti němu zbrojí. „Bohatý církevní majetek“ (nyní ovšem válečnými půjčkami zadlužený) už nedráždí laskominy sám. Na čas byla to pro obojí stranu dobrá vějička, jako když tam ten židáček drancujícímu davu vyházel svou zásobu cigorky před

rám, aby se o ni poprali a on nabyl času. Teď však jde o statky ůbec, a tu jedna strana už se odmlčuje, kdežto druhé se z Prahy ště dodává chuti. Říká se tomu také upevňování republiky!

Stran toho dělení pronesl kterýsi velemoudrý vysokoškolský proesor vzácnou, ač ne novou pravdu, že drobné zemědělství víc vynaší, ebo vlastně produkuje, tedy vyrábí, než velkostatkové. Ale pozapomněl a některé, a to velice důležité podmínky, z nichž neposlední jest: . . obdělává-li se půda stejně rozumně a důkladně. A to ve skutečosti nerozumí se samo sebou. Dále přijde v úvahu větší či menší poměrná režie, pak dobytkářství (mléko, maso atd.), občasná změna půdy a různé osivo, zušlechťovací pokusy atd., vesměs to věci, v nichžto robné zemědělství nutně ostává pozadu, nehledě ani k potřebnému elkovývozu do měst a za hranice.

Některé z těchto podmínek nejsou ani u drobného zemědělství eodstranitelné, ale zatím velmi těžko odstranitelné; stačí jen uvážiti oměry jak jsou a nestačí spočítati jen číslice ve statistických přeledech. Nelzeť širých lánův upraviti v několikametrové zelinářské ahrádky!

*

Ve větších městech našich nastává nemalá nouze o byty, různých příčin. V Brně na př. jest ještě mnoho židovských vystěhoalců z Haliče; v prosinci měli se vrátiti domů, obyvatelstvo těšilo se, e bude zbaveno tolika zdražovatelů a lichvářů — nestalo se však, rý na vyšší pokyn.

Obsazují se tedy především rozlehlé místnosti klášterů, residencí p.d., za časté upravované velkým nákladem a přece ne vždy uspoojivě. Jsou to stavby staré, dle našich nynějších návyků k obývání evhodné, nepohodlné. Ba i zdravotní policie našla by v leckterém enském klášteře závady, jež jen úzkostlivou čistotností jsou paralysovány.

Myslí se, že upoutáním větší části obyvatelstva k zemědělství stane poněkud příliv jeho do měst. Ale i přes to bude velmi mnoho ovostaveb potřebí.

Statistikové jsou již po ruce, aby vypočítali, pro kolik lidí mají lomy býti stavěny, tak asi pro 7 – 10, snad i něco víc, ale abychom e vyrovnali Londýnu, Newyorku atd. Nyní totiž ex occidente lux! Tedy soustava villová. Nechybí nic jiného, než každé rodině přiděliti aké ty miliony doll. londýnských a newyorských boháčů, kteří takto ydlí a nepotřebují se tísniti v troglodytských doupatech svého proleariátu . . .

Malířství strak na vrbě jest nyní v bujném rozkvětu! Co však ze provésti, jsou domy z dřevěného betonu, nového staviva, které by poněkud vyvážilo drahotu materialu a mzdy. Takový navrhuje stavitel a inženýr Ph. Gelius, jemuž bylo svým časem svěřeno echnické vedení stavby německého musea ve Mnichově. Mnichovská místní stavební komise tento způsob stavby již schválila, žádá jen provedení stavby na zkoušku a schválení ministerstva. Material a konstrukce jsou tak voleny, že se hodí zvláště pro stavbu malých domku, kdežto obvyklého

materialu a vyškolených dělníků možno použiti ke stavbám větším. Stavební materiál, jenž téměř nic nestojí, nemá odpadků a dá se i necvičenými dělníky zpracovati, je rýnská pemza, jenž je v nevyčerpatelném množství u Koblencu, dále trusky z vysokých pecí a z uhlí a tufový písek. Tyto látky se spracují v beton s přimícháním vápenné malty a cementu. Konstrukce se vytvoří z tesařsky spojených slabých oloupaných, nevyschlých, okrouhlých dřev, jež se úplně zakryjí betonem. Tím se zamezí tvoření otevřených skulin. Dřevo schnouc zmenší svůj objem a tím se vytvoří kanály, jimiž může prouditi vzduch, jenž konservuje dřevo. Nynější poměry nutí používati při stavbách nevyschlého dřeva, kterážto okolnost je zde právě výhodná. I mezistěny a stropy se hotoví tímto způsobem. Ze spodu se přibije ke stropu hustá síť drátěná, která jednak činí strop pevnějším, jednak slouží k tomu, aby omítka lépe držela. I podklad střechy se může pododně zhotoviti.

Tento nový způsob stavby je zvláště vhodný pro přízemní a jednopatrové budovy jakož i hospodářská stavení. Jak vynálezce tvrdí, vyschne stavba brzy, byty se dají lehce zahřáti a drží teplo, v létě pak jsou příjemně chladné.

*

Dráha mezi Mysem dobré naděje a Kongem (dok. 1917). Když dospěla jižní část dráhy Kairo—Mys d. n. koncem roku 1897 až do Bulawaya, měla se vésti k jižnímu pobřeží jezera Tanganjika, aby pak západně od velikých jezer dospěla na sever až k Sudanu a zde se připojila k severní části dráhy vedoucí z Egypta. Stavba dráhy k jezeru Tanganjika se sice provádí, ale pokud známo, není dokončena. Jinak uvázla stavba směrem severním docela, kdežto z Bulawaya na západ se již několik let čile pracuje. Při tom tanulo na mysli připojiti k síti železniční nově objevené uhelné doly ve Vankie, pak se měly dalším prodloužením dráhy na západ učiniti cestovatelům přístupnými největší vodopády světa, vodopády Viktoriiny na řece Zambezi, k čemuž ještě přispělo otevření dolů v Broken Hill. Též bylo ustanoveno bohatý kraj Katanga v jižní části státu Kongo otevříti světovému styku. Když pak již byla hranice tohoto státu překročena, hledáno připojení k řece Kongo, jehož horního toku bylo možno snadno dosáhnouti. Provedení tohoto plánu se zdrželo světovou válkou o dva roky. Nyní je tedy spojení Kapského města s horním tokem řeky Kongo provedeno. Úzké spojení politické a vojenské mělo i pro válku veliký význam.

Trať z Kapského města ke Kongu je přes 3900 km dlouhá. Délka jednotlivých tratí obnáší:

Trať	Délka v km	Vystavěna v roce
Kapské město—Wellington	93	1859
Wellington—Kimberley	950	1885
Kimberley—Vryburg—Mafeking—Bulawayo . .	1147	1890—97
Bulawayo—Vodopády Viktoriiny—Kalomo—Broken Hill—Elisabethville	1327	1904—09

Elisabethville—Kambove	160	1913
Kambove—Bukama	245	1917
Celkem . . .	3922	

*

Tunel pod úžinou Gibraltarskou. Dle „Dépèche Coloniale“ předložil inženýr Bressler ve shromáždění Génie Civil plán tunelu pod Gibraltarem. Myšlenka tato není nová nebot již v roce 1898 učinil Bertier podobný návrh, o němž se však tehdy nejednalo, protože byl považován za příliš dobrodružný. Tunel ten by tvořil část spojení Francie se Senegalem. Přístav Dakar by pak byl východištěm nového spojení s jižní Amerikou jižní částí Atlantického oceanu. Obojí jest oblibeným plánem Fracouzů a Španělů, jenž vrcholí ve spojení ibersko—africko—americkém.

Na nejpříznivějším místě je úžina 760 m hluboká, tunel by tedy musel procházeti ve hloubce asi 840 m pod hladinou moře. Východiště na španělské straně by bylo u Tarify, na marocké straně jsou dvě místa na výběr, jež mají obě své výhody a nevýhody. Při délce tunelu 25 km a 80 km rychlosti za hodinu by trvala jízda tunelem kolem 20 minut. Španělské koleje, jež mají, jak známo, šířku 1·676 m, musily by se přizpůsobiti evropským anebo by se musila pro přijíždějící vlaky pořiditi třetí kolejnice.

Dle průměru výloh u tunelů Mont Cénis, Gotthard, Arlberg a Simplon, jež obnášely 4415 franků za metr, soudí se, že by stál jeden metr podmořského tunelu asi 10.000 franků, což by vydalo celkový náklad asi 250 milionů fr. K tomu by bylo ještě třeba 110 mil franků na stavbu přístavu Dakaru, tak že by bylo celkem pouze a 360 mil. fr. Dosud se pomýšlelo na dopravu vlaků mezi Tarifou a Tangerem po vorech; až se tunel dohotoví, bude možno dojeti za tři dny z Paříže do St. Louis beze střídání vozů, kromě toho je naděje, že až postaví Angličané velkou africkou dráhu, bude lze vykonati za 18 dní cestu z Londýna až ke Kapskému mysu jedním vlakem, jenž pojede pod průplavem Lamanšskym i úžinou Gibraltarskou. Trať z Maroka do St. Louis prý již byla vyšetřena a neposkytuje zvláštních obtíží, protože vede celkem rovinou.

*

Nová pomůcka na rozmnožování kreseb, plánů, prospektů, rozl. tiskopisů. Dosud se dálo obvyčejně tak, že světlo pronikající originál reprodukovalo kresbu na tiskací desku, jíž se pak použilo k vyhotovení kopií. Ale hůře bylo, když bylo třeba rozmnožiti po obou stranách potištěný, popsaný nebo kreslený original. Tu bylo třeba, šlo-li o knihu, ji znovu vysázeti anebo použiti zdlouhavého, obtížného a nákladného světlotisku.

Tu vypomůže manulový tisk, jenž činí zbytečným nákladné zařízení reprodukční dílny i vyškolené pracovní síly.

Vynálezce tohoto tisku vezme skleněnou desku, jež byla potažena vrstvou chromované želatiny a usušena, pak se položí tato deska pre-

parovanou stranou na originál, jenž se otiskuje. Kdežto při dosavadních způsobech snímek světlo procházelo originalem, tak že bylo možno jen po jedné straně potištěné nebo kreslené originaly otiskovati, děje se při tomto zařízení osvětlování zadní stranou plotny na stranu preparovanou, takže lze otisknouti všecky druhy tisku a písma i z originalu neprůsvitného nebo na obou stranách popsaného. Deska se pak vymyje v kyselině nebo ve vodě a vykoupe v barevné lázni, ku př. v rozpustných barvách anilinových, čímž se zbytky vrstvy pro světlo citlivé zbarví a stanou neprůhlednými. Z tohoto negativu pořízeného bez fotografického přístroje se pak obvyklým způsobem učiní otisk na citlivou desku cinkovou nebo aluminiovou, jež se pak může otiskovati v neobmezeném počtu.

Politický.

Rozdělaná práce na všech stranách čeká na jakési aspoň prozaímní ukončení. Střední Evropa zbavena jsouc nebo zbavivši se vůdců, na něž byla uvykla, čeká konečnou úpravu svých poměrů od mírových porad, od vítězné dohody, z části s nadějemi, z části s obavami. Ale aspoň konec nejistoty a s ním snad i skutečný konec válečného vraždění přejí si zajisté ti i oni.

Sebevědomí národů doma sice vzrostlo, ale naproti dohodě velice pokleslo, až nedůstojně pokleslo. České noviny s ošklivostí vyčítají českým slečinkám, že nadbíhají cizím vojákům. Celá střední Evropa nadbíhá m cnostem dohodovým, jakoby zapomínala, že jsou věci, a to věci nejdůležitější, kterých národu žádná cizí moc nemůže dáti, nemá-li ich sám v sobě. Ale ovšem i hlad je zlá věc a svádí k ledačemu. Tenť zatím hlavním a skoro jediným vítězem, před nímž nutno kapitulovati. Jestliže však ani v soukromém životě chudoba cti netratí a t. ř. stydliví chudáci nebývají nejpovrženějšími, možno snad předpokládati, že i obletovaná dohoda bude souditi dle toho.

To by byl zřetel jaksi morální, v němž jest jakoby zahrnuto zjištění, pokud který z usamostatněných států dovede se sám v pořádku udržeti a pokud potřebuje cizího zakročení.

Hmotný zřetel, pokud totiž který z nových států může dohodě jaké výhody, aspoň pro budoucnost nabídnouti, není niktorak podřízený. Vždyť jest jednati s obchodníky, z nichžto Francouzi jsou snad nejnezištnější, ale zatím také obchodně pro nás nejslabší.

Mírový sjezd konečně se dostal k práci. Zatím jen jednostranně, ostatním jest ještě čekati za dveřmi na rozhodnutí vítězů.

Papež není zastoupen a kdoví, bylo-li by záhodno, aby zastoupen byl, nebude-li to jednání opravdu mírové, čehož dle nálady ve státech dohody jest se obávati; ve všech totiž vítězí nálada imperialistická — i v Anglii následkem vítězství ministerstvo válečné dobylo volbami velikého úspěchu. Wilsonova návštěva u sv. Otce byla docela kratičká, z čehož možno souditi, že o politických věcech nejednáno.

Jednání mírového sjezdu jest více tajné než veřejné; je prý to dle úřední prohlášky více jako jednání ministerské rady, nikoliv jednání parlamentní. Uvykli jsme ostatně na taková tajná jednání i jinde; socialističtí vůdcové nových států poznali, že to jinak nejde.

*

Velevýznamné volby v Německu překvapily potud, že občanské strany uhájily přes polovici míst a že neodvislí socialisté tak málo jich dobyli. Ve státech porážkou postižených vždycky vzroste nespokojenost, a ta vhání do řad odbojných. Kruté ponížení a hlad Německa živil tuto náladu, již nyní zoveme zkrátka bolševickou, avšak nerozvážné, veškeren společenský pořádek a bezpečnost ohrožující řádění „Spartakovců“ (Spartacus, vůdce v odboji otroků proti římské

vládě 73 př. K.) semklo ostatní živly k odporu, při čemž ovšem t. ř. mírní socialisté, jsouce u vládního vesla, pochodili nejlépe. Zavraždění spartakovských vůdců, Dra. Liebknechta a Luxemburgové, bezprostředně před volbami, způsobilo sice u jejich strany ohromné rozhořčení a také socialisty vůbec ostře odsuzováno, aspoň na papíře, avšak celkem znamenalo velikou úlevu.

Velevýznamnými jsou volby ty pro Německo také proto, že spořádáním vnitrozemských poměrův usnadněno, ne-li umožněno také jednání o mír s dohodou, kteráž ovšem nemohla jednati se živly neodpovědnými a celek obyvatelstva nezastupujícími.

*

Když už mluvíme o Německu, budiž dovoleno zmíniti se o tom, který jeho ducha ztělesňovati se zdál, Vilému II, jemuž nyní dává se přídomek Krvavý, zdali také v Německu, nevíme, a kdyby ano, bylo by to od nich nespravedlivé, neboť že jednal v jejich duchu a v jejich záměrech, nemohou popříti, i když po nastalém shroucení se ho zříkají. Ještě nedávno nevěděli, jak snížiti druhého kancléře Capriviho, nástupce Bismarckova a prvého kancléře, za něhož Vilém bez překážky začal prováděti, co si umínil, býti „svým“ kancléřem sám. Vytýkali Caprivimu, generálovi, povolnost k Rusku — a jak výhodná by byla bývala!

Vilém sám tuctovým panovníkem nebyl, to uznává kde kdo. Avšak nenaučil se býti panovníkem konstitučním a příliš mnoho spoléhal — po germánsku — na moc, příliš málo na diplomatické dorozumění; a takto vojenská moc sice mu neselhala, selhala však na dobro jeho neschopná diplomacie, což pak přivodilo nepřátelství s celým takořka světem, blokádu, hlad a rozvrat ve vnitrozemí i ve vojsku. U tohoto již od začátku války pohřešujeme příslovné německé kázně, ne sice ve smyslu vojenském, ale vůči obyvatelstvu obsazených krajin. V r. 1866 na př. naše obyvatelstvo méně strádalo od vojáků pruských než od rakouských; v této válce bylo skoro naopak, ač i v ní výhodně lišilo se německé důstojnictvo od rakouskouherského, že aspoň o svoje mužstvo se co možná staralo.

O povaze Vilémově píše katolický poslanec Lederer takto: Na rozdíl od Ludvíka bavorského, kterého pro jeho srdečnost sám Bebel ještě jako jediného krále by byl snesl, Vilém byl chladný; dovedl býti enthusiastický, byl sanguinik, ale přes to chladný.

To co Němci zovou Gottesgnadentum, war bei ihm Erlebnis, dí L. Cítil se něčím vyšším, jakoby prostředníkem mezi Bohem a lidmi, sebevědomým, neomylným, náchylným k obřadnictví, k okázalosti. Frankf. Ztg. napsala: „Der Kaiser ist ein Romantiker, mit all dessen Vorzügen und Fehlern; bei einem Kaiser aber sind diese Vorzüge nichts, die Fehler aber alles.“

Lehkomyslný nebo nesvědomitý nebyl, ruce jeho jsou čisty, dí L. Často, když důležité úkoly jej zaměstnávaly, viděn v parku se modliti, v dómě prý častěji v noci meškal „zcela sám se svým Bohem“, aby dostál „odpovědnosti své před svým Tvůrcem.“ Na hoře Olivné v Jeru-

salemě jednou večer napodobil Spasitele: zůstaviv průvod pozadu, odebral se k jeskyni, kde dle podání Spasitel se byl modlil, klekl a zakryv obličej rukama přitisknut ke skále se modlil.

Takto nebylo prň žádné jiné instance na zemi, ale v náladovosti své nevědomky podléhal vlivům i nekalým, kdežto odporu upřímných rádců nesnesl, ani jich vlastně neměl. Propadl osudu všech příliš sebevědomých mužů, že se stal obětí byzantinismu. Odtud časté a náhlé změny jeho rozhodnutí — „Zickzackkurs" celé jeho politiky domácí i zahraniční, ač o všecko, vědu, umění, průmysl atd. všemožně se staral.

O onom Ludvíku bavorském podotýká L., že v Berlině ani nechtěli uvěřiti zprávě, že právě on p r v ý ze všech německých knížat sesazen, jsouce přesvědčeni, že ten v nejhorším případě bude posledním.

Aura popularis říkali tomu Římané. Aura!

*

Vlády zmocnili se namnoze ž i d é, ode dávna hybný živel socialní demokracie. Lidé nikterak zvlášť vynikající, ani ne vždy bohatí; Kurt Eisner chlubí se, že měl 18 marek v kapse, když se stal vládcem Bavorska.*) Ale dobří psychologové davů. A neprovádějí ani nějakých vladařských divů, naopak. Ale využitkovavše okamžik, stali se krystalisačními body, a davy ve své setrvačnosti jsou rády, že to nějak jde. Děje se snad chyba za chybou, pro niž by jinak byla nová revoluce, ale omluví se: vždyť poměry jsou tak těžké . . .

Orgán francouzského ministra zahraničí napsal o Vídni: „Když se monarchie rozpadla, několik lidí samozvaně ujalo se vlády, a lhostejné obecenstvo nechalo jich dělati, co chtěli".

V též Vídni boj proti křesťanskému manželství vedou židé Ofner a Neumann; tento dokonce zvolen referentem pro sněm. Samy židovské noviny poznamenávají, že již pouhý takt by žádal, aby se židé nepletli do věcí, které se jich netýkají, zvláště když pro své rituelní zvyky vždy žádají výjimek.

Carevna Kateřina říkala: Nové zákony na pergamentě napsati není tak nesnadno, ale kůže poddaných jest příliš citlivá, aby se mohly na ní vytisknouti.

To nyní o kůži křesťanů snad už ani neplatí.

Německorakouský podtajemník ve Vídni Dr. Julius Deutsch napadl vídenského nuncia, že z vojenského skladiště si byl vyžádal nějaké prádlo. Ukázalo se ovšem, že nuncius je poctivě zaplatil a nemocným vojákům rozdal, tak že ministr zahraničí byl nucen vysloviti mu politování nad tou urážkou. Ale když se proti Deutschovi ozvaly křesťanské noviny, bylo to „štvaní proti republice".

Tak se nutné sebeobraně říká i jinde, na př. v Praze. Demokraticky!

*

V československém státě pod h e s l e m o č i s t y bují také udavačství a špiclovství. Svádí se to jako jiné surovosti na válku, ale noviny, které to uveřejňují, přece sesurověti neměly!

---

*) Teď kandidoval prý ve 32 okresích a nezvolen v žádném!

Nejpádnějším trumfem jest „rakušáctví". Jistě hřešilo se jím velice mnoho také na nevinných příslušnících národu našeho, a takoví nesvědomití ničitelé českých existencí zaslouží učiněni býti neškodnými. Avšak vyskytují se četné případy, kde politická neb osobní mstivost všelijakých „bažantů" vybíjí se na lidech nepohodlných, již provinili se pouze tím, že konali svědomitě svoji stavovskou povinnost, a za to mají ustoupiti nesvědomitým štváčům, nahrazujícím potřebné vlastnosti jen touto kvalifikací.

Podle toho noviny také žalují na rostoucí úplatnost. Keťaství posedlo nejen výrobce, obchodníky a peněžní ústavy (úrokování!), ale někdy prý také veřejné zřízence, kteří asi bývalé „rakušáctví" chtějí vypleniti takto.

*

Boje mezi českými bolševiky a legionáři přenesly se z Ruska k nám, zatím jen boje řečnické. Oněm se vytýká, že poškozovali naši věc v cizině, spojujíce se s našimi nepřáteli za jich peníze, jimiž i mezi námi chtějí rozdmýchati sváry a bouře. Bolševici naopak snižují práci legionářů a vůbec činitelů zahraničních pro naši samostatnost, pravíce, že Rakousko bylo by se rozpadlo a náš stát se usamostatnil i bez ní, tak jako se ustavily ostatní státy na půdě jeho samy od sebe, bez legionářů atd.

Poměr českých bolševiků ve straně socialistické ostatně zůstává jaksi neujasněn. Slovem i písmem se jich ona sice odříká, ač dosti nesměle, ale k ráznému a říznému vystoupení, s nímž jinak bývá i při méně důležitých podnětech ihned pohotově, se tentokrát neodhodlává. Či snad to má býti záloha, jako rákoska v koutě, kdyby „buržousty" napadlo neposlouchati již tolik jak dosud? Příjemné sousedství to jistě není s „bratry", kteří nosí ruční granáty místo jou-jou. V NS zvolal kterýsi socialista na státoprávníka: Pošleme na vás ulici! Půjde-li s bombami, tím víc to vydá!

A proto ať žije svoboda!

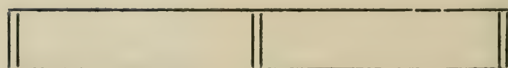
Toto číslo Hlídky opozdilo se pro nepřekonatelné potíže výrobní, v našem závodě pořád ještě „válečné". Prosíme tedy za prominutí. Vynasnažíme se pak všemožně, aby čísla příští se tolik neopozďovala.

VÝBOR ZE SPISŮV ARISTOTELOVÝCH

ORGANON

I

KATEGORIE.

ARISTOTELOVY KATEGORIE.

Přeložil a vysvětlivkami opatřil

DR. PAVEL VYCHODIL.

BRNO 1918

Tiskem a nákladem benediktinské knihtiskárny.

se
n
n
zv
ses
log
filo
zvl
str
měr
tiky
Ari
příč
sprá
dáni
pro
m-
O k
dle
Vo.
Ka
proná
Krom
nem
prostř
vědeck
a d
přib

ÚVOD.

Spisek o kategoriích stavěn ode dávna v čelo Aristotelových spisů l o g i c k ý c h, skupených pod názvem O r g a n o n (nástroj). Jelikož Ar. sám přesného roztřídění věd nepodal a tam, kde jakési třídění naznačuje, logiky jako zvláštního vědeckého nebo filosofického odvětví nejmenuje, sestaveny ony spisy jeho, které zdály se býti rázu formálně logického, pozdějšími peripatetiky v jakýsi úvod do jeho filosofie. Naproti S t o i k ů m, kteří logiku pokládali za zvláštní odvětví filosofie, nazývali ji pouze jakýmsi „nástrojem", nikoli vlastním oddílem jejím; tento názor o poměru logiky k filosofii a příslušný název její mezi peripatetiky zobecněl již do 2. stol. po Kr., skupina logických spisův Aristotelových Organon zvána až asi od 6. stol. po Kr. Nepříčil se ostatně název ten názorům Aristotelovým, který správnou methodu a znalost analytiky pro filosofická bádání předpokládal (srv. na př. Top. I. 1; Met. IV. 3.) Tedy propedeutika, jako dnes.

Název a pořadí spisů těch jest: K a t e g o r i e, H e r m e n e u t i k a, A n a l y t i k a prvá a druhá, T o p i k a, O k l a m n ý c h z á v ě r e c h (Elenchika). Tak řaděny dle obsahu, an rozum, jak vysvětluje T o m á š Aq (in l. 1 Anal. post. lect. 1), napřed obírá se tím, co věc jest (K a t e g o r i e), pak tím, co jest pravdivé či mylné, jak pronáší se soudem (H e r m e n e u t i k a), a konečně rozborem i důkazem snaží se od známého pokročiti k neznámému; tak A n a l y t i k a p r v á obírá se závěry jakožto prostředky vědeckého důkazu, d r u h á pojmem vědy a vědeckým důkazem, T o p i k a důkaznými prameny pravděpodobnosti (τόποι loci, povšechné zásady). E l e n c h i k a, připojovaná i k Topice, sofistickými závěry.

Dle vzniku počítají se tyto spisy z Aristotelových nám dochovaných za nejstarší. Jen že po Kategoriích klade se na místo druhé Topika, po ní Analytiky a pak teprv Hermeneutika.

Kromě těchto nám dochovaných spisů jmenují se ve starých seznamech nebo zmínkách ještě mnohé jiné, jež o logických věcech jednaly. Některé z nich vůbec mylně Aristotelu připisovány, některými pak jmény označovány buďto známé naše spisy nebo jejich části.

Organon stalo se ve středověku učebnicí logiky. Kategorie a Hermeneutika byly na západě záhy známy v latinském překladě Boethiově (ok. 480—525 po Kr.) Ostatní části Organa do latiny přeloženy a na západě rozšířeny teprv asi kolem polovice 12. stol. Ještě do nejnovější doby domníváno se, že i tyto („logica nova" naproti oněm dvěma označovaným jako „logica vetus") přeloženy byly od Boethia a jeho překlady že to byly, ze kterých scholastika 12. a zač. 13. stol. čerpala. Ale M. Grabmann (Die Geschichte der scholastischen Methode. 1911 II 71 dd) z vážných důvodů tomu odporuje. Latina tohoto překladu nepodobá se správné latině Boethiově, jak ji známe ze spisův jeho původních i z oněch překladů. Tyto zachovaly se v četných rukopisech i zaznamenány často v knihovních seznamech středověkých, kdežto po překladech ostatních knih není dosud ani stopy. Buďto tedy, soudí Grabmann, jsou tyto překlady zatím nezvěstny aneb jich vůbec nebylo.

Překlady Analytik, Topiky a Elenchiky, jichž používali scholastikové, pocházejí od Jakoba de Venetia (11.—12. stol.)

*

Svými logickými spisy, hlavně Analytikami stal se Aristoteles, jak vůbec uznáno, zakladatelem vědecké logiky. Jméno její však není od něho, nýbrž od jeho vykladačův a od Stoiku. Jemu samému „logické" (rozumové) zkoumání znamená zkoumání povšechných pojmů věcí bez rozboru jednotlivých případův a bez ohledu na zkušenost přírodní, tak že mu tam, kde této potřebí, postup pouze

logický jest méně cenný, planý, kdežto naopak v rozborech čistě pojmových jest mu on rozumnější a přesnější.

Co do věci vzešla nauka logická u Řeků ze skepse o výsledcích filosofie předsokratické. Kosmogonické výklady starších myslitelů (Herakleita, Demokrita, Eleatův atd.) jakkoli správně zachytily některé stránky daných záhad, celkem nevedly poznání ke kladným výsledkům, a rozpory svými připravily půdu sofistickému popírání předmětné pravdy a věcné platnosti myšlení (skepticismu, subjektivismu, sensualismu).

Sokrates navazuje na sofistickou dovednost a obratnost o jakýchkoli předmětech myšlení v rozmluvách se šířiti a své názory pohotovostí slovní hájiti, hleděl rozmlouvající dále vésti k tomu, aby také zkoumali věcnou správnost svých slov i pojmuv a přes rozšířenou pochybovačnost pokoušeli se o poznání předmětné pravdy. Výraz této pravdy spatřoval především v přesných výměrech, definicích výrazův a jich pojmu, jichž dopátrati se snažil právě rozmluvou, dotazováním na názory rozmlouvajících, vyšetřováním a srovnáváním domněnek a tříbením pojmu. Byla to jakási indukce, omezená arciť na výběr zážitkův a názorův o předmětech a zájmech života duševného, mravního, nikoli přírodního a v širším významě vědeckého. V oné oblasti pravd životních především spatřoval jakousi povšechnost a všeplatnost, o níž jediné mu možna byla jakási skutečná věda, jistota vědní — na rozdíl od nejistoty poznatku přírodních a kosmických.

Platon ve snaze, zajistiti poznatkům povšechnou věčnou platnost, pokročil nad učitele: jednak tím, že pomysly, ideje věcí, výměrem vystižené, osamostatnil a zpodstatnil, přisuzuje věcem a poznatkům zkušenosti jen jakousi účast z oněch jakožto důvod jich bytí, ale i poznání; jednak tím, že obor poznávání a vymezování rozšířil. Zustáváť i jemu sice vědou neboli filosofií vlastní také jen poznání předmětů povšechných a nezměnných, která takto podstatně liší se od ostatní činnosti duševné, ale obepíná celý obor poznatelna, theoretického i praktického, pokud

je lze uvésti na povšechné pojmy. Ona dovednost rozmlouvací, dialektika, stává se u něho naukou o vědění lidském vůbec — nazýváť někdy filosofii přímo dialektikou — pokud jakožto vlastní vědění obírá se nejvyššími a nejobecnějšími pojmy, jich zákony a souvislostí. Poznávání věcí změnných a náhodných dává jen domněnky, ale ty ku správnému jednání stačí.

Přední úkony dialektiky jsou συναγωγή a διαίρεσις, soubor a rozdělení: onou slučují se rozptýlené předměty (poznatky) v jednotu pojmu (ideje), touto rozlišuje se v ní mnohost podle předmětů pojem z nějaké části vyjadřujících.

Nejasný tento poměr jednotlivin k povšechninám neb obecninám zaměstnává pak Aristotela, který zůstávaje v zásadě Sokratikem, po př. Platonikem, podle své sklonnosti k empirismu stanovisko Platonovo překonává: jemu povšechniny nebytují samostatně ve zvláštním světě, nýbrž pouze v jednotlivinách.

I jemu jsou pojmy věcí základem jich poznatelnosti, avšak jakožto jich podstatné tvárnosti (formy) také základem jich jednotlivého bytí, mimo něž jich není. I jemu pojem vyjadřuje se výměrem, objasňuje a znázorňuje se rozdělením (výčtem částí, znakův atd.) Pojmů však nabýváme ne tak srovnáváním a výběrem z různých názorův (indukcí sokratickou) ani platonským vhledem do nezměnných ideí, které v mysli naší působí, nýbrž postřehem a srovnáváním daných jednotlivin, od nichž rozumu vede cesta k povšechninám (Top. 1, 12: ἐπαγωγή indukce). Ta v širším významu obsahuje abstrakci (ἀφαίρεσις), vlastní to cestu ku tvoření pojmů, v užším a obvyklém smyslu indukci, která vede ku tvoření povšechných soudů na základě vyšetřené souvislosti pojmů.

Indukce náleží k úkonům, jimiž na základě daných poznatkův a soudů pokračujeme k dalším a je takto také dokazujeme. Nauka o důkaze (syllogistika) teprv Aristotelem, jak sám podotýká (De soph. el. 34), sestavena a vyložena; jí hlavně udal směr veškeré další práci o logice.

Předchůdcové jeho ovšem, jako každý člověk a myslitel, pokud pravidelně myslí, zákony logickými se řídili, tu a tam příležitostně na pravidla ta poukázali — tak na př. Platon ve Faedr l. l. Sof. 253 co do rozdělování, Faed. 101 o důvodění, nehledíc k prácím o mathematice; avšak Aristotelovi náleží zásluha, že pravidla ta od projednávání určitých předmětův odloučil a je samostatně v jakési souvislosti podal; jest i zde prvým, třeba ne ve všem dokonalým systematikem, původcem l o g i k y t. ř. f o r m á l n í.

Ve scholastice zove se formální logika také d i a l e k t i k o u, jak nazývána již od Stoiků hlavní její část, o důkazech. Aristoteles jako žák a pokračovatel Platonův jest rovněž dialektikem, ale v jiném poněkud významu. Jak zmíněno, Sokrates i Platon v rozmluvách otázkami a odpověďmi objasňoval pojmy věcí. Aristoteles, jehožto spisy dialogické se nám nedochovaly, methody té používá i ve spisech rozpravných; začíná pojmem předmětu, uvádí příklady ze skutečnosti, názory jiných, výrazy mluvy, jmenovitě pak různá hlediska, se kterých možno o předmětě jednati, nesnáze a rozpory (aporie) odtud vyplývající. Sám však pojem dialektiky omezuje na vyvozování pravdy ze zásad, které jsou aspoň věrojatné, a naopak věrojatné usuzování z jevů skutečnosti, pokud právě jsou dány, aby tím důkazy své připravil nebo sesílil: vlastní vědou jest mu jen věda důkazná, vyšetření pravdy v jejích přesných důvodech.

Předpokladem proň jest, že pravdivost logická je shoda poznatku s poznaným předmětem, pokud jest poznatelný, tvárností a pojmem vyjádřený; podklad těchto, látka, ovšem poznání uniká, ale v ní netkví podstata věci, proto o správném poznání nerozhoduje. Pojmy naše tedy dle Aristotela, řádně-li v jich nabývání se postupuje, správně vystihují bytnost věcí. T. ř. logika k r i t i c k á neboli materialní, někdy též noetikou nazývaná, jež jedná o původu a důvodu i spolehlivosti poznatků, zvlášť u něho projednána není, ačkoli častěji záhad noetických po stránce psychologické se dotýká, a právě sofistika k rozborům takovým vybízela. Jádrem logiky jeho v základě jest: pravda či nepravda je

v soudech jakožto spojích pojmů, jejichžto vzájemný poměr vyjadřuje pokaždé poměr skutečna, tak že co ve skutečnosti spojeno, také soudem jako spojené se představuje i vyslovuje, a naopak.

Na zjišťování této souvislosti pojmů důkazem analytickým i synthetickým logika jeho přestává.

Časem vysloveny pochybnosti, zdali tento způsob zpracování, od látky psychologické a vůbec empirické odloučený, byl filosofii i vědecké práci vůbec prospěšný. Že v něm nebezpečí jakéhosi mechanismu jest a že formální logika, zvláště syllogistika, často příliš mechanicky pěstována, jest pravda, avšak to nebezpečí je spojeno s každou theorií. Ostatně Aristoteles, jak zvláště z 2. Analytiky a z Topiky viděti, nezacházel s formulkami logickými jako s prázdnými slovy, bez ohledu na jich věcný význam. Vždyť právě o to jemu aspoň implicite šlo, by uhájil věcnou pravdivost poznání proti sofistům, i nemohl tedy logické správnosti jak oni hledati v pouhé slučitelnosti neb souvislosti slovních výrazů. Vyhýbal se pouze tomu, aby výklady jeho nebyly výklady odborných poznatků, nýbrž výklady správného či nesprávného myšlenkového postupu. Nešetře věcného významu slov byl by zajisté v nebezpečí uváděl i správnost svých příkladů; proto také poukazuje na úsudky klamné.

Ostatně úsudky o přednosti logiky užité neboli konkretní před formální pro onu vždy příznivy nejsou. Mají pravidla logiky platiti pro myšlení vůbec, pro každou vědu.

Jiná jest ovšem, záhodno-li je probírati tak podrobně a obšírně, jak se ve scholastických příručkách děje.

Sporno také jest, správně-li Aristoteles za doklady logických pravidel volil věty co do obsahu bezvýznamné, plané, ničemu jinému neučící, naproti čemuž někteří logikové raději vybírají věty i obsahem poučné. Takto sice vpraví se čtenáři několik cenných pravd, a logická správnost se na nich osvědčí — ač-li jsou logicky skutečně správné, čehož pokaždé nebývá. Avšak pozornost mimoděk na obsah obrácená může vaditi pozornosti, na které logice záleží, totiž pozornosti na vzájemnou souvislost pojmů, jich roz-

sahu. podřadnosti atd. Zejména výroky básnické, jež ovšem více poutají než na př. pouhé obrazce geometrické, nutno po té stránce bedlivě zkoumati.

I na to poukázáno, jak málo Aristotelova logická pravidla, jeví se výslovně — in forma, říkají scholastikové — prováděna v ostatních spisech jeho. Že se jimi všude řídí, není ovšem pochyby, a často i výrazův jejich používá. Ale jinak metho.la ani slovní úprava rozborův jeho celkem daleko není podle nich tak zařízena, jako na př. ve spisech scholastických. Přímo vadou a nemalou závadou jeho spisův jest, že stežejného pravidla o přesném vymezení a důsledném používání směrodatných výrazův a pojmu nebývá šetřeno, odkudž tolik protichůdných výrokuv a pozdějších výkladův. Avšak — odezírajíc i od poruch textových a cizích vsuvek — toť, aspoň pro čtenáře, slabá stránka ve spisech skoro všech velikých myslitelu, zejména takových, již docela nové dráhy razili, jako právě Aristoteles; není ostatně u něho nápadnější než u jiných, daleko méně významných.

V 16. stol. Bacon Verulamský domnívaje se, že aristotelismus, jak dotud pěstován, třeba nahraditi něčím jiným, napsal naproti Aristotelovu svoje Organum novum.

*

Kategorie v nauce Aristotelově vůbec jsou nejvyšší, poslední a nejobecnější určení konečného jsoucna. V naší rozpravě o kategoriích (hl. 4) a v Topice (I. 9) vypočítáno jich deset: οὐσία (podstata, v Top. τί ἐστι, co to jest), ποσόν (kolikost, velikost), ποιόν (jakost), πρός τι (vztah), ποῦ (místo), ποτέ (doba), κεῖσθαι (poloh), ἔχειν (mění), ποιεῖν (činnost), πάσχειν (trpnost).

Starší scholastikové latinsky předkládali je pro snadnější zapamatování tímto dvojverším:

Arbor	sex	servos	ardore	refrigerat	ustos.
substantia	quantitas	relatio	qualitas	actio	passio
Ruri	cras	stabo,	sed	tunicatus	ero.
ubi	quando	situs		habitus	

(Strom šest sluhův horkem osvěžuje rozpálených.
Venku zítra státi budu, však oblečen.)

Známé kategorie Darjesovy (Quis? Quid? Ubi? Quibus auxiliis? Cui? Quo modo? Quando?), dle kterých sestrojována novodobá chrie, připomínají poněkud ony Aristotelovy, které podobně znamenají jakési otázky: především o jednotlivé bytosti, co jest, dále pak o jejích případcích (2.—10.), na př. Aristoteles je člověk, veliký, učený, vychovatel atd.

Jiná jména jejich u Ar. jsou: platonské κοινά (společné, obecné), κοινὰ πρῶτα, κατηγορίαι τοῦ ὄντος (jsoucna), κατηγορούμενα, κατηγορήματα, γένη (rody) nebo σχήματα (obrazce, tvary) τῶν κατηγοριῶν nebo τῆς κατηγορίας.

Hlavní název (kategorie, pův. obžaloba, pak výpověď, výrok a pod.) poukazuje na stránku proforistickou, tedy na věty, soudy, jak na př. Kant svoje kategorie pojal. Aristoteles však ve výčtě jejich (Kat. 4) výslovně káže odezírati od spojitosti větné, a i názvem rody, třídy jsoucna napovídá, že mu přímo jde o roztřídění názvů a pojmů o sobě, nikoliv o věty. Nepřímo ovšem i o tyto, nikoliv o jejich stavbu a logické utváření, nýbrž jen potud, pokud k oněm otázkám, co jsoucno jest a jaké jest, odpovídá se tou kterou kategorií. Hlavní tedy jest, že vypovídá se o tom neb onom jsoucnu ta neb ona kategorie, do které ono náleží; že se vypovídá větou, na př. Aristoteles je člověk, je tu vedlejší. Výpověď je tu výpovědí jednotlivého pronášeného slova určitým směrem, totiž jakožto výrazu souborného, ovšem nikoli pouhého slova a pojmu za účelem dialektickým, disputačním, nýbrž pojmu s obsahem věcným a vzhledem k němu.

V tomto významu výraz kategorie klade Aristoteles prvý. Snad možno vyložiti postup u volbě jeho takto. Nalezeno několik (10) pojmu a slov, pod něž podle významu možno a nutno zařaditi vše, co se o skutečném, jednotlivém jsoucnu vypovídá a snad vypovídati může. Vypovídá se sice celý výrok (praedicatum, to jest přísudek se sponou), ale vypovídané (κατηγορούμενον přísudek) lze také uvažovati samo o sobě, beze spojitost

větné, pokud vyjadřuje a zavírá v sobě celou řadu jednotlivých jevů ontologicky stejných, na př. všechny podstaty, kolikosti, jakosti atd., tedy pojem jeden mnohým jevům společný. Tento pojem může se státi a stává se v určitém případě a v určitém obsahu přísudkem. Každý možný přísudek po stránce ontologické náleží do jedné z oněch (desíti) kategorií, nejvyšších pojmů jsoucna, jež vyjadřuje. Přesunem jakýmsi a brachylogií výraz výpovědi větné (kategorie) přenáší se na její část, přísudek v jeho významu nikoli větném, nýbrž souborném.

Kategorie v tomto významu je tedy asi tolik co třída pojmů po stránce ontologické stejných, jak i v obecné mluvě zvykli jsme výraz onen klásti. Jakožto nejvyšší a nejobecnější druhy všech přísudků, kterými se konečné jsoucno vědecky určuje, stávají se kategorie, pokud určování děje se větami, též formálně přísudky, ne sice jakožto pojmy povšechné a souborné, jelikož podmět jest jednotlivý, ale tak, že každý přísudek některé kategorii podřaděn.

Boethius latinsky je nazval praedicamenta, kterýž název scholastika přijala.

Podmětem je skutečno jsoucí také mimo mysl, která se ho svým způsobem zmocňuje. A jelikož ve skutečnosti jsou pouze jednotliviny, vycházejí kategorie od nich, aby je pojmově roztřídily, spořádaly a podřídily. Předpokládáť se u Aristotela, že pojmy našimi, pokud jsou správné, skutečno věrně se vystihuje. Kategorie jsou tedy jemu i všem, kteří k takovému realismu se hlásí, řadami nebo třídami věcí, nikoli pouze názvů nebo pojmů.

Přese vše pochybnosti, jež časem o počtu a platnosti jednotlivých kategorií se vyskytly (spory o universalia, o rozdíly mezi pojmy atd.), celkem uznávány za správné. Jakmile však nastaly zásadní pochyby o poměru mezi předmětenstvem a poznáním, význam kategorií podstatně změněn, pokud jméno vůbec zachováno.

V 16. a 17. století oprávněné jinak snahy, přesněji vyložiti vznik našich pomyslů, průběh poznání a jeho spolehlivost, pokud pouhá abstrakce nezdála se na to stačiti, vedly k naukám, jimiž důvěra ve spolehlivost

věcného poznání vůbec otřesena. Zdůrazňována sice zkušenost naproti hříčkám se slovy a pojmy, vykládána zákonnost duševného dějstva, avšak spojitost mezi obojí čím dál více přerušována, právě na ujmu oné a poznávání předmětenstva. Ideje, jich souvislost a vzájemné působení byly hlavním předmětem zkoumání, ze samočinnosti psychické dovozováno, co dotud jmíno jevy a zákony přírodními, tak že časem zmizel i pojem věcné podstaty rozplynuv se v soubor smyslových dojmů. Jestliže tato kategorie podstaty pozbyla vztahu ke skutečnosti, tím spíše ostatní, které zatím všelijak děleny a nazývány (modi, relace a j.)

Kant, jehož kategorie vedle Aristotelových staly se nejznámějšími, pojal je jakožto apriorní tvary myšlení, nezávislé na jakékoliv, i vniterné zkušenosti. Zkušenost je jen probouzí k činnosti, aby se jí zmocnily a svůj ráz jí vtiskly. Tím sice umožněna, zdánlivě aspoň, věda o předmětenstvu, ale pokud kategorie v transcendentním idealismu byly nejen podmínkou poznání skutečna, nýbrž i podmínkou skutečna samého jako nám daného předmětu, věcná pravdivost poznání přece byla ohrožena, třebas exaktní vědy, ba ani všechny duchovědy se o tuto theorii nestaraly a šly svou cestou starého realismu.

V Kantově pojetí ostatně, ač zamýšlel třídění Aristotelovo nahraditi lepším, zejména smyslové, empirické a odvozené (doba, místo, pohyb, činnost atd.) vymýtiti a svoje z jednoho základu odvoditi, vyskytly se nové nesrovnalosti. Jednak byl nucen i ony zavržené z části do své soustavy pojmouti, jednak nejsou jeho „Stammbegriffe“ odvozeny z nějakého „společného principu“, nýbrž jen zevně na ně přeneseno roztřídění soudu. Se soudy pak sice kategorie souvisejí, jak víme, ale nespadají v jedno, jelikož kategorie vyjadřují obsah, soudy pak spojitost obsažných pojmů.

Jako každá věda má své kategorie, tak smí ostatně každý vědec roztříditi sobě svůj vědní předmět po svém, má-li za to a dokáže-li, že třídění jeho jest jednak správnější, jednak účelnější. Toho práva čelní myslitelé novověku používají, ač nemožno říci, že by který z nich docela spo-

zojivé roztřídění byl podal. Nehledě k tomu, že vady každé filosofické soustavy jeví se i tuto, sám předmět jest velmi nepoddajný. Renouvier na konci života prý prohlásil, že ačkoli po celý život otázku kategorií studoval, nedostudoval jí: „jestiť to nejtěžší problem, jaký se může filosofu naskytnouti. Je to klíč všeho.“ (L. Prat.)

Ani Aristoteles jí ovšem „nedostudoval“. Ale již pokus jeho, jejž nikoli neprávem zovou genialním a jenž dosud nepozbyl veškery ceny, podle uvedeného svědčí o nevšedním bystrozraku a citu pro stežejní požadavek vědecké práce, an důležitost předmětu toho vystihl. Jest-li totiž filosofie základní vědou vůbec, jsou to právě kategorie, v nichž tento ráz a úkol její se vyjadřuje: ontologicky a noeticky — předmětenstvo nejvyššími pojmy určiti, logicky — určení tato soustavně uspořádati.

Při posuzování Aristotelova obrazce kategorií třeba vždy prohlédati k základnímu rázu jeho filosofie vubec. Kdo jej zásadně odmítá, jak převládající směr idealistický činí, nemůže ovšem než odmítnouti též už jeho pojetí kategorií vůbec. Jako pojmy, tak i kategorie znamenají mu myšlený obraz předmětenstva, jsouena mimo mysl bytujícího. Jsouenem pak, bytostmi (τὸ ὄν) nejsou mu pouze věci nebo bytosti ve významu bytostí samostatných, podstat, nýbrž i případky (συμβεβηκός accidens), na př. kolikost, jakost atd. — vubec vše, o čem se říká, že jest, ačkoliv co do stupně stanoví mezi tímto dvojím jsouenem rozdíl. Vše to pak pojmově vystihnouti a zařaditi chtějí jeho kategorie.

V tom smyslu není už tedy logickou vadou seznamu jeho, že všech 10 kategorií vypočítává vedle sebe souřadné, ač ovšem již ve výčtě mohl naznačiti, jak naznačil jinde, že devět z nich náleží pod pojem a název případku.

Jiná však jest, vyhovují-li tyto kategorie svému pojmu a účelu, jsou-li totiž pojmy nejvyššími a stačí-li pojmouti všechno konečné jsoucno zkušenosti.

Co do prvé otázky namítá se, že poloha a mění nejsou pojmy nejvyššími, jichž by nebylo lze podřaditi vyšším, dále že činnost a trpnost nejsou dvé kategorie ruzné. Kromě

toho jsou předměty, které zasahují do více kategori', tak že dělidlo nezdá se býti správným.

Co do p o č t u kategorií jeho vznikají, kromě důvodů právě uvedených, pochybnosti i z výrokův Ar. samého, an místy uvádí méně než deset kategorií, některé z nich pak jinými názvy. Někdy sice zřejmo, že mu v tom případě nejde o výčet, nýbrž o příklad pouze, někdy však pochybnost není vyloučena. Možno tu počítati s nepřesností výrazu, jež u Ar. není řídká, nebo s poruchou textu, nebo konečně, jak P i a t ve svém spise o Ar. se domnívá, s pokrokem v nazírání spisovatelově a se snahou jeho po zjednodušení?

Všech 10 obhajují spisovatelé scholastičtí, ač nepopírajíce, že možno řadu dle uvedeného také zkrátiti.

Možno či nutno ji však také prodloužiti? Kdo ji vůbec pokládají za pochybenou, jistí, že jí opraviti neb doplniti nelze. Kdo však v zásadě jí neodmítají, poukazují na to, že pokud zakládá se na zkušenosti, není nemyslitelno, že by dle této mohla nastati potřeba kategorií nových. Jednu, a důležitou, sami scholastikové připojují, totiž kategorii p ř í č i n y, která sice značí jakýsi v z t a h a tedy jest v oné řadě zastoupena, avšak není kategorii vztahu podřízena, jelikož není to vztah případkový, nýbrž transcendentní, takový totiž, který s předměty neboli členy svými jest za jedno a proto jest od nich neodlučný (na př. představa a představovaný předmět).

O tom, jakou cestou Ar. kategorií svých došel, nemožno nic jistého říci. Sám se o tom nezmiňuje a stopy pramenů jsou příliš nejasné. Poukazováno na d v o j i c e základních p r o t i v u Pythagorovcu, od nichž prý také přejata jich oblíbená desítka, u A n a x a g o r y a j., hledány stopy u P l a t o n a (Sofistes, Timaios); dle Z e l l e r a je však Aristotelovo roztřídění bližší roztřídění H e r m o d o r o v u, žáka Platonova, než Platona samého.

Ani dohadem jich z jednoho základu odvoditi nelze. Dle prostého zpusobu, jakým podávány, způsobu, který připadá naivním jako celý realismus Aristotelův, bylo by možno souditi, že myslitel při své práci, stopuje pestrou

kutečnost jevu a jich názvy a shledávaje v nich opět a opět vedle rysův odchylných také společné, hleděl si vyšknouti jakási vyšší hlediska, se kterých možno i nutno na rozmanitost jevu patřiti, má li se o nich všestranně, soustavně a spořádaně uvažovati. Zpracovávati, tříbiti a říditi pojmy a názvy směrem k povšechnosti bylo té doby v řeckém myšlení zvlášť oblíbeno. Myslitel domníval se míti dosti zkušenosti, aby posoudil, zda třídy jeho na celou skutečnost postačí, a by mohl předpokládati, jednak že žádná důležitá stránka jevu mu neušla, jednak že žádné jiné není.

Výklad ten, představující objev tak významný v také prostotě, bez hlubších souvislostí genetických, shodoval by se s prostým podáním kategorií u Aristotela, mluvícího o nich jako o něčem samozřejmém. Nezdá se však dosti vědeckým, i hledány výklady jiné.

Prohlédáme-li především k našemu spisu o kategoriích, jest na snadě výklad, že osnova jejich sdělána za účelem dialektickým a že Ar. pracuje tu, jako dialektik, pouze s obsahem slov, nikoli s věcnými pojmy: chce prý si slova dle jich významu přehledně roztříditi a seřaditi, aby dle těchto přehledu ve vědeckých rozpravách pravdu o jsoucnu vyšetřoval a hájil.

Tak soudí hlavně Witten v rozboru a obraně tohoto spisu (Die Kateg. d. Ar.), jehož formální, methodologický ráz zdá se mu dávati za pravdu: tak jak tu pojednáno o slovech, kategoriích a jiných pojmech, podobá se skutečně, jakoby Ar. zamýšlel podati roztřídění reality pouze dialektické, jak ji Witten zove (31), nikoliv empirické. Avšak nehledě k tomu, že u Ar. stránku dialektickou (v širším významu, srv. str. IX) vubec nesnadno rozlišiti od ontologické, jak Witten sám připouští (str. 23, 37 a j.), výklad ten nevystihuje jádra kategorií Aristotelových a puvodu jejich opět nevysvětluje. Vycházíť Ar. od obvyklé mluvy i jinde, kde již nelze mluviti pouze o methodě dialektické, třebas ji to připomínalo. Činíme tak i my, nepochybujíce o tom, že ve mluvě odráží se skutečno, ač naučivše se ovšem důkladněji než Ar. zkoumati poměr mezi předmětenstvem

a podmětem, spolehlivost pomyslu našich a slovního výrazu jejich o onom. Právě o kategoriích dí Ar. (Met. V. 7). že ὁσαχῶς λέγεται, τοσαυταχῶς τὸ εἶναι σημαίνει, a to jest hlavní zřetel, který jej v třídění vede. Že třídí slova (názvy) a pojmy, rozumí se samo sebou. Vždyť jen jimi se vědění o jsoucnu zprostředkuje. Rozhodujícím jest, že se správnost jejich zkušeností ověřuje, a toho Ar. nezanedbává: ve spise o kategoriích sice dokladů podrobných neuvádí, spokojuje se zjištěním, že se tak mluví, a předpokládaje, že vůbec se tak mluví, s přesvědčením, že právem se o skutečnu tak mluví. Pokud v tomto názoru působí ještě předsokratická rozpoloženost hellenského ducha, jednota mezi podmětem a předmětem, člověkem a okolním vesmírem, o níž mluví Witten (40 d) a jež překonávána vzmáhajícím se subjektivismem, bylo by zajímavo stopovati, kdybychom k tomu měli dostatečné doklady. Pro naši otázku jest hlavní to, že Ar. stálým zřetelem na skutečnost a zkušenost postup dialektický opravuje a doplňuje, čině z filosofie vědu místo starší mythologie a novějšího krasořečnictví. A v tomto díle i soustava kategorií má svůj podíl.

Dějinám výkladu jejich náleží výklad čelného zastance filosofie Aristotelovy, Trendelenburga, jehož v podstatě následovali Biese a Grote. Dle nich Ar. v třídění kategorií byl veden třídami tvarů mluvnických (podstatné jméno, příslovce atd.)

Proti tomu namítá již Bonitz a j., že Ar. částí řeči ještě tak přesně nerozlišuje: nejmenuje na př. výslovně příslovcí, přídavné jméno spojuje se slovesem (ῥῆμα) atd. Nad to nejsou jednotlivé kategorie souvztažné k jednotlivým částem řeči, jelikož táž kategorie vyjadřuje se také ruznými tvary (jakost na př. nejen přídavným, nýbrž i podstatným jménem, slovesem atd); jiná. důležitá kategorie. vztahu, nemá příslušného mluvnického tvaru, atd.

Na posuzování kategorií Aristotelových v minulém století nepříznivě působil ve filosofii převládající směr idealistický, jako materialismus odmítaje Aristotelovo dualistické řešení záhad světových neměl pro jeho zmírněný empirismus ani tuze smyslu. Stoupenci neb aspoň nestrannější posuzo-

vatelé tohoto celkem shodují se zásadně v úsudku, že kategorie ty jsou ne tak logické, jako ontologické. V povšechném výčtě a popise jejich, jak jej podává náš spis o nich, vystupuje stránka dialektickologická ovšem do popředí, zcela přiměřeně povaze rozboru logického vůbec. Není však tím ještě dáno, že by to byl celý jejich význam.

Souvisí ostatně otázka tato s kritickou otázkou o původě tohoto spisu a o místě jeho v řadě spisuv Aristotelových.

*

Spis ten, pořadateli nazvaný Κατηγορίαι jedná ve hl. 1—3 (dle rozdělení v Bekkerově vydání akademie berlinské) o poměru slov ku věcem jimi značeným, ve větě i mimo ni, o poměru slov ke druhum pojmů a věcí. Výraz kategorie se tu ještě nevyskytuje.

Teprve hl. 4—9 jedná o 10 kategoriích, o posledních šesti jen zběžně.

Hl. 10d jedná o protikladu, 12—15 jakoby namátko, o některých vztažitých slovech a pojmech, opět bez výslovné spojitosti s vypočtenými kategoriemi. Jsou to t. ř. postpraedicamenta, jako: dříve, zároveň pohyb, mění.

Sloh spisu jest úsečný, výčetný, takořka slovníkový. Jak už podotčeno, nepraví nic o chodu šetření, předkládaje hotové výsledky.

Nesouvislost oněch tří částí (hl. 1—3, 4—9, 10—15) a tento zvláštní, u Ar. jinak neobvyklý sloh činí — nehledíc k některým věcným pochybnostem — spis v celku nebo z části podezřelým.

Starověk o pravosti jeho celkem nepochyboval. Andronikos Rodský (ok. 70 př. K.), pořadatel spisuv Ar., neuznával toliko hl. 10—15, jako v nové době Brandis, Buhle, Biese, Zeller ve svých dějinách řecké filosofie, Maier a j.

Proti celému spisu námitky činil již na začátku předešlého století Krug, pak Spengel (1845), Prantl ve svých dějinách logiky (1855), Rose, Gercke, Dupréel a j. Bonitz v rozpravě o Ar. kategoriích od tohoto spisu

odezírá, kdežto naopak Gomperz ve svém spise o řeckých myslitelích odtud vychází, pojednávaje o vědeckém významu Aristotelově. Jiní otázku pravosti nechávají otevřenu.

Pravost celého spisu zcela rozhodně hájí Schuppe, Witten, Gabryl. Witten zvláště, jako Dupréel z protivného tábora, vyvrací námitky proti jednotnosti spisu, zova methodu Ar. směsí empirie a dialektiky, ukazuje, že postupu oněch tří částí, ač výslovně spojitost jejich nenaznačena, nemožno vytýkati nesouvislosti. Že spis nazván jen podle jedné, třebas hlavní části, není vinou spisovatelovou. Co předchází (hl. 1—3), probírá jednu stránku slovního výrazu, hlavní částka jinou, v třetí pak uvádějí se některé z možných významů a vztahů slov, a to více jako v příkladech nežli v soustavném a doceleném podání.

V tom by tedy oba hlavní z novějších obhájců i odpůrců pravosti, Witten i Dupréel, byli za jedno: třetí část ani obsahem ani slohem neodchyluje se od předešlých tou měrou, aby proto měla býti zamítána.

Námitky slohové se vyvracejí poukazem na to, že máme tu buďto spis začátečníka nebo nepropracovaný hrubý nárys, který v té podobě snad ani nebyl určen pro veřejnost, nýbrž jen soukromé potřebě.

Ani ten ani onen výklad nezdá se však jiným přesvědčivý. Začátečníci nezačínávají takovýmito pudorysy, zvláště jde-li o jich vlastní objevy. Spis náš předkládá své poučky jako něco známého, dukazu nepotřebného, a nikterak nenaznačuje, že to novota. Domněnka pak, že to mimochodný nárys ku vlastní neb žákovské potřebě, zdá se poněkud hledanou; a kdyby v něm byla spatřována pomůcka vyučovací, již tím by jaksi bylo připuštěno, že nejde tu o spis začátečníkův, prvý z dochovaných.

Odpurcové také upozorňují, že spis nejenom jiných se nedovolává — což by se vysvětlovalo jeho prvenstvím — ale ani sám v jiných není zmíněn, ačkoliv obsahem se častěji stýkají. Narážky, které se naproti tomu uvádějí, neplatí prý tak jednotlivému spisu, jako spíše nauce o kategoriích vubec (na př. Fys. III. 1; De an. I. 1; I. 5; Met. VI. 2; VII. 4; VII. 9 a j.), ač ovšem zase slovné znění, na př.

obvyklé rčení „rozlišené kategorie", zdá se poukazovati na zvláštní spis tomuto předmětu věnovaný, jímž, nehledíme-li k Topice, byl by právě spis náš.

Úsečný sloh, jevící se v suchých výčtech, vysvětlují konečně povahou předmětu, poukazujíce na obdobná místa Met. IV. nebo Poet. 16.

Z věcných námitek pozoruhodnější je ta, že v Kategoriích vyskytuje se nearistotelský prý výraz δευτέρα οὐσία a že výraz πρώτη οὐσία v tomto spise má význam protichůdný k onomu, v jakém jej klade Met. VII. 7 a 11: onde značí jednotlivinu, určitou bytost naproti δευτέρα, pojmu druhovému, kdežto v Met. πρώτη οὐσία značí tvárnost, tedy pojem věci, nikoliv určitou věc, sestávající z tvárnosti a látky. (Mimochodem budiž poznamenáno, že scholastika svoje lišení substantia prima (určitá bytost) a secunda (druhový pojem její) opírala o tento spis, Kategorie, který nejdříve byla seznala).

Námitka tato zmíněna již ve starověké obrané pravosti (Schol. 33a 28dd). Ačkoliv οὐσία u Ar. klade se v několikerém významě, příčnosti oné jakýmkoli výkladem hladce odkliditi nelze.

Domnívá se tedy Dupréel, že spis o kategoriích není složen Aristotelem ani v začátcích jeho spisovatelství ani později, nýbrž někým jiným podle Ar. Metafysiky (kniha VIdd) sestaven za účelem vyučovacím, a to dosti neobratně, ba chybně.

Podotýká však již Schuppe (D. Ar. Kat. 61), že nikde neviděti předělavatele: „též jevívá se libovůle žákova v přídavcích, nikoli ve výpustcích — není nic nevěřitelnějšího než to, že by peripatetik šest posledních kategorií jako rozboru nepotřebných byl pominul."

Jak u vniterných sudidel často bývá, nelze z nich samých jistoty se dopátrati. Nauka Aristotelova o kategoriích může i z ostatních nepochybných spisův jeho býti vyšetřena: výsledek pak se celkem shoduje s tím, co podává tento spis, jenž tedy nemůže býti nazván bezcenným padělkem, byť i pochyby o jeho neporušenosti zůstávaly.

*

V následujícím seznamu novějších rozprav o kategoriích uvedeny jen ty, které buď cele neb aspoň obšírněji obírají se Aristotelem. Býváť otázka kategorií, jak zmíněno, i v nejnovější době čile projednávána, a málokdo probíraje ji pomine původce jejího. Pokud však rozpravy o novějším řešení otázky té přestávají na stručné zmínce o Ar., nevidělo se jich tuto uváděti, i když pro studium otázky samé jsou cenné. Tak na př. pěkné jsou přehledy v dissertacích: Theodor Kehr, Über d. Kategorienproblem (u Volkelta, Windelbanda, Jonáše Cohna, Husserla) Erlangen 1910, pak Edm. Lysinski, D. Kategoriensysteme der Philosophie der Gegenwart (u Windelbanda, Renouviera, Hartmanna, Schmitz-Dumonta, Wundta, Cohena, Natorpa, Liebmanna a Riehla), Weida i. Th. 1913.

Podobně neuvedeny zvláště spisy jednající o filosofii Aristotelově vůbec.

LITERATURA.

Starověké překlady a výklady.

Ammonii in Ar Categorias comm., ed. Ad. Busse. Berl. 1895.

Anonymi in Ar. Categorias paraphr., ed. M. Hayduck. Berl. 1883

Dexippi in Ar. Categorias c., ed Ad Busse. Berl. 1888.

Eliae in Porph Isag. et Ar. Categorias c., ed Ad. Busse. Berl 1900.

Die Übersetzung der Categorieen von Jacob von Edessa, hg. v Salomon Schüler. Berl. 189 .

Ioannis Philoponi (olim Ammonii) in Categorias c., ed. Ad. Busse. Berl. 1898.

Aristotelis Categoriae, gr. c. versione arabica Isaaci Honeini fil, ed. Jul. Th. Zenker. Lipsko 1846.

Olympiodori Proleg. et in Categorias comm., ed Ad. Busse. Berl. 1902

Simplicii in Categorias c., ed. C. Kalbfleisch. Berl. 1907.

Novější překlady a výklady.

Bender, Das Organon d. Aristoteles. Stuttgart 1870.

J. H. v. Kirchmann, Das Organon d. Ar. Lipsko 1876.

Ant. Jaroslav Vrťátko, Aristotela Organon. Část I. Kategorie. Praha 1860.

Novější rozpravy.

R. Bauch, Das speculative Prinzip der Arist. Kategorien. Rostock 1884 d.

H. Bonitz, Über die Kategorien des Aristoteles. Vídeň 1853.

Fr. Brentano, Von der mannigfachen Bedeutung des Seienden nach Ar. Freiburg im Br. 1862.

A. Casalini, Le Categorie di Aristotile. Florencie 1881.

E. Dupréel, Aristote et le Traité des Catégories. Archiv f. Gesch. d. Philos. 1909.

F. Gabryl, Kategorje Arystotelesa. Krakov 1897.

Alfr. Gercke, Ursprung der Aristotelischen Kategorien. Archiv f. Gesch. d. Phil. 1898.

Ed. v. Hartmann, Kategorienlehre. Lipsko 1896.

H. Höffding, Über Kategorien Annalen f. Naturphilosopie 1908.

Alex. Horváth, Metaphysik der Relationen. St. Hradec 1914.

O. Külpe, Zur Kategorienlehre. Mnichov 1915.

Lask, Die Logik der Philosophie u. die Kategorienlehre. Tübingen 1911.
Luthe. Die Aristotelischen Kategorien. Ruhrort 1874.
H. Maier, Die Syllogistik des Ar. .. Tübingen 1896.
Gius. Migneco, Prospetto delle Categorie di Aristotile o degli accidenti ontologici. 2. vyd. Palermo 1873.
W. Schuppe, Die Aristotelischen Kategorien. Berlin 1871.
R. Sckl incker, Une nouvelle critique (Bulliot) des dix Catégories d' Aristote. Revue thomiste 1900.
F. A. Trendelenburg, De Aristotelis Categoriis. Berlin 1833.
— Geschichte der Kategorienlehre. Berlin 1846.
Wiktor Wąsik, Kategorje Arystotelesa pod względem historycznym i systematycznym. Varšava 1909.
Rud. Witten, Die Kategorien des Ar. Lipsko 1903. Srv. Archiv für Gesch. der Phil. 1904.
Kasimir Fil. Wize, Allgemeine Kategorienlehre. Berlin 1915.
K. Wotke, Über die Quelle der Kategorienlehre des Ar. Vídeň 1896.
G. Zillgens, De praedicamentorum quae ab Aristotele auctore categoriae nominabantur fonte atque origine. Würzburg 1881.

Kategorie.

Hlava 1.

Homonyma, synonyma, paronyma.

[1a1*] Stejnojmenným slove[1]), čemu pouze jméno je společno, kdežto podstatný pojem ve jméně tom obsažený jest různý, jako na př. živočichem slove člověk i jeho obraz.[2]) Jim zajisté pouze jméno je společno, kdežto podstatný pojem ve jméně tom obsažený jest různý; neboť mělo-li by se udati, co u kterého z nich živočišství jest, udá se u každého jeho zvláštní pojem.

Souznačným slove, čemu jak jméno je společno, tak také podstatný pojem ve jméně tom obsažený je týž, jako na př. živočichem slove člověk i skot. Neboť jak člověk tak skot zove se společným jménem živočich, a podstatný pojem jejich je týž; neboť měl li by se udati pojem obojího, co totiž u kterého z nich živočišství jest, udá se pojem týž.

Odvozeným slove, co lišíc se od jiného mluvnickou obměnou od jeho jména svůj název má, jako na př. mluvovědec od mluvovědy, zmužilý od zmužilosti.

*) t. j. prvá strana, prvý sloupec, prvý řádek ve vydání všech spisův Aristotelových od Imman. Bekkera (královské pruské akademie v Berlině; I. sv. 1831).

[1]) Vlastně, jak Witten (u. m. 13) podotýká, mělo by státi: stejnojmenně se vypovídá . . , jelikož věci teprve pojmenováním stávají se stejnojmennými atd. — Synonyma ostatně teď pojímáme jinak.

[2]) Příklad vysvětluje se tím, že ζῷον = živočich, ale i malba, i předmětů neživých. ζωγραφεῖν vůbec = malovati.

Hlava 2.

Čtverý způsob výpovědi.

[1a16] Mluvené pronáší se jednak ve spojitosti, jednak bez spojitosti. Ve spojitosti na př.: člověk běží, člověk vítězí; bez spojitosti na př.: člověk, běží. skot, běží, vítězí.

Jsoucno vypovídá se někdy o nějakém podmětě, ačkoli v žádném podmětě není, na př. slovo člověk vypovídá se o nějakém člověku jakožto podmětě, ačkoli v žádném podmětě není.[1])

Někdy zase v nějakém podmětě jest, ale o žádném podmětě se nevypovídá (jsoucím v podmětě rozumím to, co jsouc v něčem ne jako část jeho nemůže býti mimo to, v čem jest), jako na př. tato určitá mluvověda v duši jest jako ve svém podmětě, ale o žádném podmětě se nevypovídá, a tato určitá bělost na těle jako na svém podmětě jest (každá barva totiž jest na nějakém tělese), ale o žádném podmětě se nevypovídá.[2])

Někdy se o podmětě [1b] vypovídá a v podmětě také jest, jako na př. věda v duši jako ve svém podmětě jest a o mluvovědě jako podmětě se vypovídá.

Někdy konečně ani v podmětě není ani se o podmětě nevypovídá, jako na př. tenhle člověk nebo tenhle kůň, neboť nic takového určitého v podmětě není ani se o podmětě nevypovídá. Vůbec nevypovídá se určitá jednotlivina[3]) o žádném podmětě, ale ovšem může něco takového v podmětě býti; tahle určitá mluvověda na př. v nějakém podmětě jest, ale o žádném podmětě se nevypovídá.[4])

---

[1]) Podmět (ὑποκείμενον) rozumí se u peripatetiků logicky (mluvnicky), pokud se o něm něco vypovídá, a fysicky, pokud jest podkladem případku. V tomto příkladě (Aristoteles jest člověk) vypovídá se pojem člověk o jednotlivém podmětě, ale není v něm jako jeho případek nebo část. Nesprávně se vykládá, jakoby Ar. tu chtěl říci, že pojem člověka není v nějakém určitém člověku. Obsažen a vyčerpán jím ovšem není, ale jest v něm, jako vůbec podle nauky A—vy (naproti Platonově) pojmy jsou jen v jednotlivinách, nikoli samy o sobě.

[2]) t. j. ne adaequatně: duše není mluvověda, člověk není bělost.

[3]) ἄτομα (individua) καὶ ἓν ἀριθμῷ.

[4]) Jednotliviny nejsou přísudkem, leda v soudech totožných. Soud v nejvlastnějším slova významu je ten, ve kterém se vyjadřuje podřízenost

Hlava 3.

Poměr podmětu a výroku.

[1b10] Kdykoli se něco o jiném jako o svém podmětě vypovídá, rozumí se vše, co se praví ve výroku, též o podmětě jeho, na př když určitý člověk nazve se člověkem a člověk živočichem: pak zajisté i určitý člověk nazve se živočichem, neboť určitý člověk jest i člověkem i živočichem.

U různorodého a vespolek nepodřaděného jsou druhem různé i znaky jejich, na př. u živočicha a vědomosti; jsou-li u živočicha znaky jako pozemní, dvounohý, okřídlený, vodní, u vědomosti nic takového není, neboť neliší se vědomost od vědomosti dvounožstvím. Ale u druhů vespolek podřaděných ovšem mohou znaky býti tytéž; neboť znaky nadřaděných druhů vypovídají se též o podřaděných, tak že všechny znaky, které jsou v onom výroku, budou také v podmětě jeho.

Hlava 4.

Kategorie. Soud.

[1b25] Co se nevypovídá v žádné spojitosti, znamená buďto podstatu neb kolikost neb jakost nebo vztah nebo místo neb dobu nebo stav nebo mění nebo činnost nebo trpnost. P o d s t a t a je, zkrátka řečeno, na př. člověk, kůň; k o l i k o s t na př. dvouloketné, tříloketné; j a k o s t na př. bílé, mluvy znalé; v z t a h [2a] na př. dvojité, půl, větší; m í s t o na př. v Lykei, na náměstí; d o b a na př. včera, vloni; s t a v na př. leží, sedí; m ě n í na př. jest obut, jest ozbrojen; č i n n o s t na př. řeže, pálí; t r p n o s t na př. jest řezán, jest pálen.

Z uvedených jednotlivostí žádná nebývá sama v sobě vypovídána nějakým kladem neb záporem, ale vzájemným jich spojením klad neb zápor vzniká. Každý totiž klad a zápor jeví se buďto pravdivým nebo mylným; co však se nevypovídá

---

podmětu pod přísudek odtažitý a povšechný. Ve školách pravidla soudu: S (podmět) jest P (přísudek) podávána takto: S je totéž co některý P. Anebo: S jest obsažen v P. Anebo: S obsahuje znaky, které má P.

v nižádné spojitosti, není pravdivé ani mylné, na př. člověk, bílé, běží, vítězí.

Hlava 5.

Podstata.

[2a11] Podstatou, jež nejvlastněji, nejpředněji a nejhlavněji tak se zove, je ta, která ani o nijakém podmětě se nevypovídá ani v nijakém podmětě není, na př. určitý člověk, určitý kůň. Druhotnými podstatami zovou se ty, v nichž jako druhových pojmech ony prvotné podstaty jsou obsaženy, a to jak tyto druhy, tak i jejich rody, jako na př. určitý člověk obsažen v druhu člověk, a rodovým pojmem toho druhového jest živočich; druhotnými tedy zovou se tyto podstaty, jako na př. člověk, živočich.

Z řečeného pak vysvítá, že co se vypovídá o podmětě, toho nutně také jméno i pojem se o podmětě tom vypovídá, jako na př. vypovídá-li se člověk o podmětě, totiž určitém člověku, vypovídá se o něm také to jméno; jednotlivého člověka zajisté zoveme člověkem. Ale i pojem člověka bude se o jednotlivém člověku vypovídati; neboť určitý člověk jest i člověkem i živočichem. Bude se tedy o podmětě vypovídati jméno i pojem. Co však v podmětě jest, toho ani jméno ani pojem většinou se o podmětě nevypovídá; někdy sice jméno jeho může se docela dobře o podmětě vypovídati, pojem však nikoli, jako na př. bělost jsoucí v podmětě, totiž na těle, o podmětě tom se vypovídá (nazývá se tělo bílým), ale pojem bělosti se nikdy o těle nevypovídá.

Vše ostatní buďto se o podstatách prvotných jako podmětě vypovídá nebo v nich jako v podmětě jest. To vysvítá z jednotlivých příkladů, třebas jako když se živočich vypovídá o člověku: pak zajisté bude se živočich vypovídati též o určitém člověku; kdyby to neplatilo o [2b] žádném určitém člověku, pak ani ne o člověku vůbec. A s druhé strany jako barva jest na těle, zajisté také na určitém těle; neboť kdyby nebyla na některém určitém, nebyla by ani na těle vůbec. Vše ostatní tedy buďto se o prvotných podstatách jako pod-

mětě svém vypovídá nebo v nich jako v podmětě jest. Nebýti tedy podstat prvotných nemohlo by býti nic jiného.

Z podstat druhotných je druh více podstatou než rod; jestiť onen prvotné podstatě blíže. Máme-li totiž udati o prvotné podstatě, co jest, udáme něco určitějšího a výstižnějšího, udáme-li její druh než kdybychom udali její rod: na př. jednotlivého člověka určitějším způsobem označíme, udáme-li název člověk, než kdybychom udali název živočich, neboť onen znak jest jednotlivému člověku bližší, tento jest povšechnější. A jednotlivý strom znatelněji označíme, řekneme-li strom než kdybychom řekli rostlina. Také proto prvotné podstaty nejvíce podstatami se zovou, jelikož jsou všem ostatním podkladem a vše ostatní o nich se vypovídá nebo v nich jest. A týž poměr, jaký jest mezi prvotnými podstatami a vším ostatním, je také mezi druhem a rodem; jestiť druh podkladem rodu; rodové znaky totiž vypovídají se o druhu, kdežto naopak druhové o rodě nikoli. I odtud tedy je druh více podstatou než rod. Mezi druhy samými však, pokud nejsou rody, není jeden více podstatou než jiný; nic určitějšího zajisté neudáme označíce jednotlivého člověka člověkem, než když jednotlivého koně pojmenujeme koněm. A stejně ani mezi prvotnými podstatami není jedna více podstatou než jiná; neníť jednotlivý člověk o nic více podstatou než jednotlivý skot.

Vedle prvotných podstat právem jen druhy a rody zovou se druhotnými podstatami; neboť mezi všemi kategoriemi jen ony ukazují prvotnou podstatu. Máme-li totiž o určitém člověku udati, co jest, označíme jej sice výstižněji, udáme li jeho druh než udáme-li jeho rod, a znatelnějším jej učiníme, nazveme-li jej člověkem než nazveme-li jej živočichem; avšak kdybychom udali některý z ostatních znaků, na př. bílé nebo běží neb cokoliv jiného takového, udáme tím jen něco k věci nepříslušného. Právem tedy ze všeho jen ještě tyto zovou se podstatami. Dále, prvotné podstaty jsouce podkladem všeho ostatního, po výtce zovou se podstatami. [3a] A jak mají se prvotné podstaty ke všem ostatním určením, tak mají se druhy a rody prvotných podstat ke všem ostatním určením; neboť o nich se vše ostatní vypovídá. Nazveme-li některého člověka mluvo-

znalcem, pak možno také říci o člověku i živočichu, že jest mluvoznalcem.[1]) A tak jest i s ostatními přísudky.

Všeliké podstatě společno jest, že není v podmětě. Prvotná podstata ani v podmětě není ani se o podmětě nevypovídá. U podstat druhotných i takto lze ukázati, že nejsou v podmětě: „Člověk“ se sice o jednotlivém člověku jako podmětě vypovídá, ale v podmětě tom není; neniť v jednotlivém člověku člověk vůbec. Podobně i „živočich“ se o jednotlivém člověku jakožto podmětě vypovídá, ale živočich vůbec v jednotlivém člověku není. Dále u toho, co v podmětě jest, možno zcela dobře vypovídati o podmětě tom jméno toho, co v něm jest, nikoli však pojem.[2]) Za to z podstat druhotných vypovídá se o podmětě jak jméno tak pojem jejich; neboť o určitém člověku vypovídáme pojem člověka, a pojem živočicha tolikéž. Tedy nenáleží podstata k tomu, co jest v podmětě.[3])

Ale to není jen zvláštností podstaty, an i druhový znak[4]) náleží k tomu, co není v podmětě. Na př. „chodec“ a „dvounohý“ vypovídá se o člověku jako podmětě, ale není v podmětě; neboť pojem chodce nebo dvounohého není v člověku. Též pojem znaku vypovídá se o tom, o čem se vypovídá znak, na př. vypovídá-li se slovo „chodec“ o člověku, vypovídá se o něm též pojem chodce; vždyť člověk chodcem jest. Nesmí nás však másti, že části podstat jsou v jich celku jako ve svém podmětě, a že bychom tedy byli nuceni říkati, že ony nejsou podstatami; neboť býti v podmětě neznamená býti v něčem jako část jeho.

Souvisí pak s podstatami a druhovými znaky, že všechno

[1] pokud jím ovšem který jest: co platí o jednotlivině, platí aspoň o některé povšecnině toho druhu a rodu.

[2]) Na př. mluvoznalství, bělost a pod., co ve svém podmětě jest jako jeho nahodový případek, tak se o něm také vypovídá, tedy nikoli svým celým pojmem, jak již nahoře (str. 2) řečeno: jednotlivý člověk jest bílý, ale ne bělost.

[3]) Býti v podmětě možno buď fysicky nebo jen logicky: jen tímto druhým způsobem, nikoli prvým může druhotná podstata (pojem druhový atd.) býti v podmětě jako případek subiectum attributionis, nikoliv inhaesionis). Každá podstata jest bytostí o sobě samostatnou, ať myšlenou, ať skutečnou.

[4]) διαφορά, differentia (specifica atd.)

podle nich vypovídá se souznačně. Všechny z nich odvozené přísudky vypovídají se totiž buď o jednotlivinách neb o druzích. Z podstaty prvotné žádného odvozeného přísudku není, neboť ona se o žádném podmětě nevypovídá; co do podstat druhotných však vypovídá se druh o jednotlivině a rod o druhu i jednotlivině. [3b] Tak též i znaky vypovídají se o druzích i jedincích. A i pojem druhu i rodu vyskytuje se u prvotné podstaty, v druhu pak vyskytuje se pojem rodu; neboť cokoliv se vypovídá v přísudku, všechno vypovídá se též o jeho podmětě. Podobně též v druzích a jednotlivinách vyskytuje se pojem druhových znaků. Souznačným jest nám totiž to, co má společné jméno a týž pojem; vypovídá se tedy vše, co z podstat a druhových znakův odvozeno, souznačně.

Každá podstata zdá se značiti určité tohle. U podstat prvotných jest nepochybno a pravdivo, že značí určité tohle; neboť co znamenají, jest jednotlivina. Druhotné však podstaty co do způsobu výpovědi zdají se sice taktéž označovati určité tohle, na př. ve slově člověk nebo živočich, ale pravda to není, neboť značí spíše nějakou jakost; podmětem totiž není tu jedno, jako jest podstata prvotná, an „člověk“ nebo „živočich“ vypovídá se o mnohých. Ale neznačí prostě jakost, jako ji značí na př. slovo bělost. Bílé totiž neznačí nic jiného než právě jakost. Druh však a rod určují jakost vzhledem k podstatě; značí totiž takovou a takovou podstatu. Výměr rodový jest ovšem obšáhlejší než druhový; slovem živočich zahrnuji totiž více nežli slovem člověk.

Souvisí dále s podstatami, že nemají žádné protivy. Což by také bylo protivou prvotné podstatě, na př. některému člověku nebo některému živočichu? Zajisté tu protivy není. Arciť ani člověk nebo živočich vůbec žádné protivy nemá. Ale to není jen zvláštností podstaty, nýbrž i mnoha jiného, na př. kolikosti; dvouloketnost zajisté nebo třiloketnost, ani desítka ani co jiného takového nemá žádné protivy, leč by kdo mnohost nazval protivou mála, a velikost protivou malého. Ale z určitých veličin žádná druhé protivou není.

Zdá se také, že podstata nepřipouští stupňů. Nepravím, že některá podstata není více nebo méně podstatou než jiná

(neboť zmíněno již, že tomu tak jest[1]), nýbrž že žádná podstata nezove se více nebo méně tím, čím opravdu jest. Na př. jest-li touto podstatou člověk, nebude více ani méně člověkem, ani vzhledem k sobě samému, ani vzhledem druha k druhu; neníť jeden více člověkem než druhý, jako [4a] bílé bývá něco víc nebo méně bílé než jiné, a krásným ove se něco víc nebo méně než jiné. Též u jednoho předmětu se mluvívá o více nebo méně, jako na př. se říká o bílém těle, že jest nyní bělší než dříve, a teplé že jest více nebo méně teplé. Ale u podstaty se o více nebo méně nemluví: ani člověk totiž nezove se více než dříve člověkem ani což jiného, cokoliv jest podstatou. Tedy podstata nepřipouští stupňů.

Nejvlastnějším zdá se však podstatě býti to, že totéž a počtem jedno připouští protivy, čemuž podobného u ostatního, co není podstatou, uvésti nelze, že by jsouc počtem jedno připouštělo protivy, na př. barva, která jsouc jedno a totéž, nemůže býti bílá i černá, ani tentýž a počtem jeden skutek nemůže býti špatný i dobrý; a tak i v ostatním, co není podstatou. Ale podstata i když jest jedna a počtem táž, připouští protivy, jako na př. některý člověk, ač jest jeden a týž, někdy stává se bílým, někdy černým, teplým i studeným, špatným i dobrým. U ničeho jiného se něco takového neukazuje, leč by kdo namítal, že věta a domněnka protivy připouštějí. Táž věta totiž zdá se pravdivou i mylnou, jako na př. věta, že někdo sedí, jest pravdivá, mylnou však se táž věta stává, jakmile on vstal. Podobně jest i s domněnkou: domnívám se na př. správně, že někdo sedí, ale jakmile vstane, domníval bych se tak mylně, podržuje o něm tutéž domněnku. Ale i kdybychom toto připustili, ve způsobu jest přece rozdíl. Neboť u podstat připouští protivy, co samo se mění: co totiž stalo se z teplého studeným a z bílého černým a ze špatného dobrým, to se změnilo (jestiť jinaké). A podobně i vše ostatní, co připouští změnu, připouští také protivy. Kdežto věta a domněnka samy o sobě jsou nezměnné a venkoncem zůstávají tytéž, jen že věc se mění a tím u nich protiva nastupuje; neboť věta,

[1]) Str. 7.

že někdo sedí, zůstává touž. [4b] jmenuje se však někdy pravdivou, někdy mylnou, jakmile věc se změnila. Podobně jest i s domněnkou. Je tedy aspoň co do způsobu zvláštností podstaty, že se změnou sebe samé připouští v sobě protivy. Avšak i kdyby ono se připustilo, že totiž věta a domněnka je schopna protivy, správné to není. Neboť věta a domněnka ne proto zovou se protiv schopnými, že by samy je připouštěly, nýbrž proto, že s něčím jiným nastala změna. Věta zove se totiž pravdivou nebo mylnou proto, že předmět její jest nebo není, ne proto, že by byla schopna protiv. Neboť naprosto není tu nic od jiného měněno, ani věta ani domněnka, i nejsou tedy schopny protiv, aniž by se s nimi neudála nějaká změna. Podstata však zove se protiv schopnou proto, že sama protivy připouští, připouští totiž nemoc i zdraví, bělost i tmavost, a připouštějíc všecko to sama, zove se proto schopnou protiv. Je tedy asi zvláštností podstaty, že jsouc touž a jednou na počet, schopna jest protiv změnou sebe samé.

Tolik tedy o podstatě.

Hlava 6.

Kolikost.

[4b20] Kolikost jest jednak r o z p o j i t á, jednak s p o j i t á, a sestává jednak z částí, jež mají k sobě navzájem nějakou polohu, jednak z částí, které polohy takové nemají.

Rozpojité jest na př. číslo a slovo, spojitá na př. čára, plocha, těleso, kromě toho také čas a prostor. U částí č í s l a totiž není žádné společné hranice, kterou by části jeho souvisely, jako na př. jest-li pět částí desíti, nesouvisí pět s pěti žádnou společnou hranicí, nýbrž jsou odděleny; ani tři se sedmi žádnou společnou hranicí nesouvisejí; a vůbec nelze u čísla najíti společné hranice, nýbrž je vždycky rozděleno; náleží tedy číslo mezi veličiny rozpojité. Podobně i s l o v o náleží mezi veličiny rozpojité. Že totiž slovo jest veličinou, jest nabíledni: měříť se slabikou krátkou a dlouhou. Myslím totiž slovo hlasitě pronášené. Žádnou společnou hranicí zajisté části jeho nesouvisejí; neboť není společné hranice, kterou by slabiky souvisely, ana jest každá oddělena sama pro sebe.

[5a] Čára však je spojitá; možno totiž najíti společnou hranici, kterou části její souvisejí, bod, a u plochy čáru; neboť části plochy jistou společnou hranicí souvisejí. Tak též u tělesa možno najíti společnou hranici, čáru nebo plochu, kterou části tělesa souvisejí. Ale i čas a prostor jsou toho druhu; čas nynější souvisí totiž s minulým a s budoucím. A i prostor náleží mezi spojité; neboť nějaký prostor zaujímají části tělesa, které nějakou společnou hranicí souvisejí, a tedy také části prostoru, které zaujímá kterákoli část tělesa, souvisejí touž hranicí, kterou části tělesa. Je tedy i prostor spojitý; neboť jeho části souvisejí jednou společnou hranicí.

Dále, něco sestává z částí, jež mají v něm navzájem nějakou polohu, něco z částí, jež jí nemají, jako na př. části čáry mají navzájem nějakou polohu; každá z nich totiž někde leží, a možno nalézti i udati, kde která v ploše leží a se kterou mezi ostatními částmi souvisí. Podobně i části plochy mají nějakou polohu; neboť možno taktéž udati, kde která leží a které spolu souvisejí. A podobně jest u tělesa a prostoru. U čísla však nelze ukázati, že by části jeho měly navzájem nějakou polohu nebo někde ležely nebo které části by spolu souvisely. Ani u času, neboť žádná z částí času netrvá; co však není trvalé, kterak může míti polohu? Spíše možno říci, že má nějaké pořadí, jsouc jednak dřívější, jednak pozdější co do času. A u čísla jest podobně, jelikož jednotka se počítá dříve než dvojka a dvojka dříve než trojka, a takto může míti nějaké pořadí, polohy však tu nikterak nenajdeme. A u slova je totéž: žádná část jeho totiž netrvá, nýbrž vysloví se a již nelze jí zachytiti, tak že není u částí jeho žádné polohy, jelikož žádná netrvá. Něco tedy sestává z částí, jež mají polohu, něco z částí, jež polohy nemají.

Vlastně zovou se veličinami jen tyto uvedené, všechny ostatní jen po případku; [5b] vzhledem k oněm totiž také ostatní veličinami zoveme, jako na př. mluví se o množství bělosti, když plocha její jest veliká, o dlouhém ději, když doba jeho je dlouhá, a o mnohém pohybu. To všecko totiž nejmenuje se samo o sobě kolikostí. Tak když se má udati, jak dlouhé jest jednání, určí se dle doby a označí se jakožto

celoroční nebo tak nějak. A má-li se udati velikost bílého, určí se dle plochy jeho; koliká je plocha ta, tolikým nazve se též bílé. Tedy vlastně a o sobě zovou se veličinami jen ony uvedené, ostatní nikoliv o sobě, a když, tedy jen po případku.

Dále, kolikost nemá protivy. Rozpojité, na př. dvojloketné nebo trojloketné nebo plocha a pod., očividně protivy nemá; neníť u něho žádného protikladu, leč by protikladem nazvalo se málo vedle mnoha a velké vedle malého. Toto však nejsou pojmy kolikostné, nýbrž vztažité; samo o sobě totiž nic nezove se velkým či malým, nýbrž jen v poměru k jinému, jako na př. hora se zove nízkou, zrno velkým, pokud toto jest ve svém druhu větší neb ona ve svém druhu nižší. Rozhoduje tu tedy poměr k jinému, sice kdyby se věci nazývaly malými nebo velkými samy o sobě, nikdy by hora nenazvala se nízkou a zrno velkým. Podobně říkáme, že v dědině jest mnoho lidí, v Athenách málo, ač těchto jest několikrát víc než oněch, nebo že v domě jest jich mnoho, v divadle málo, ač jich tu mnohem víc. Dále, dvojloketnost, trojloketnost a vše podobné značí kolikost, veliké nebo malé neznačí tak kolikost, jako spíše poměr; neboť velké i malé určuje se vzhledem k jinému. Je tedy zřejmo, že toto jsou pojmy vztažité. Avšak, ať je klademe za kolikostné či neklademe, protivy nemají žádné; co totiž nelze pojímati samo o sobě, nýbrž jen poměrně, kterak by se tomu mohla přisuzovati nějaká protiva? A i kdyby velké a malé bylo si protivou, pak by následovalo, že totéž obsahuje v sobě zároveň protivy a že ono dvojí jest protivou sobě samému. Vždyť přihází se někdy, že totéž jest velké i malé zároveň; je totiž vzhledem k tomuhle malým, a totéž vzhledem k jinému velkým. Následovalo by tedy, že totéž je v též době velké i malé, tedy že obsahuje zároveň protivy. Avšak nic tuším [6a] protiv zároveň nepřipouští, jako jest u podstaty; tato sice protivy připouští, ale jistě není zároveň nemocná i zdravá. Ale nic také není zároveň bílé i černé. A ani nic jiného není, co by protivy zároveň připouštělo. Také by odtud následovalo, že něco jest protivou sobě samému. Jest-li totiž veliké protivou malého a totéž by

bylo zároveň velké i malé, bylo by to sobě samému protivou. Avšak není možno, aby něco bylo protivou sobě samému. Není tedy velké protivou malého ani mnohost protivou mála. I kdyby tedy se to nazvalo ne vztahem nýbrž kolikostí, není tu žádné protivy.

Protiva kolikosti zdá se býti hlavně u prostoru. Hořejšek totiž kladou za protivu dolejška, zovouce místo ve středu dolním, jelikož střed má největší vzdálenost od hranic světa. Odtud pak očividně se též odvozuje výměr ostatních protiv; co totiž v témže druhu nejvíc od sebe vzdáleno, to zove se protivou.

Nezdá se však, že by určitá kolikost, na př. dvouloketnost, připouštěla vyšší nebo nižší stupeň; neníť jedno více dvouloketné než druhé. Ani u čísla ne; na př. nejsou tři o nic více třemi než pět, ani pět ne více než tři. Ani o čase neříká se, že by byl více časem než jiný. A vůbec u ničeho, co tu zmíněno, nemluví se o více nebo méně. Tedy nepřipouští ani určitá kolikost vyššího nebo nižšího stupně.

Nejvlastnějším jest kolikosti to, že se u ní mluví o rovnosti či nerovnosti. Každá ze zmíněných veličin totiž nazývá se stejnou či nestejnou; tak zove se těleso stejným či nestejným, tak i doba zove se stejnou či nestejnou. A podobně i vše ostatní, co tu zmíněno, zove se rovným či nerovným. Ostatní však, co není veličinou, nikterak nezove se rovným či nerovným; tak na př. jakost nikterak nezove se rovnou či nerovnou, nýbrž podobnou, a bělost rovněž nezove se rovnou či nerovnou[1]), nýbrž podobnou. Je tedy kolikosti nejvlastnějším to, že se o ní mluví jakožto o rovném či nerovném.

Hlava 7.

Vztah.

[6a36] Vztažitým zove se vše takové, cokoliv se, čím samo jest, vypovídá jakožto jsoucí něčeho jiného[2]) anebo nějak

[1]) t. j. ve významu kolikostném, ačkoli podobnost její může míti různé stupně.

[2]) Výměr tento (ὅσα αὐτὰ ἅπερ ἐστὶν ἑτέρων εἶναι λέγεται) nazýván u scholastiků definitio Platonis a připomíná skutečně slova Sofist. 255 D

jinak vzhledem k jinému; tak na př. větším zove se něco, pokud čím je vzhledem k jinému, jelikož nazývá se větším než něco jiného, a dvojitým zove se, co jím je, vzhledem k jinému, [6b] jelikož říká se, že toho dvakrát tolik než něčeho jiného. Podobně má se věc se vším ostatním toho druhu.

Ku vztažitému náležejí také pojmy jako mění, jakost, počitek, znalost, poloha. Neboť všecko toto vypovídá se, čím ono samo jest, jako k jinému příslušné, a ne jako něco jiného: mění totiž vypovídá se jako mění něčeho, znalost jako znalost něčeho, poloha jako poloha něčeho atd. Vztažité tedy jest, cokoliv se, čím samo jest, vypovídá jako jsoucí něčeho jiného nebo nějak jinak vzhledem k jinému, jako na př. hora zove se vysokou vzhledem k jiné; vztažitě tedy zove se hora vysokou. Též podobné zove se něčemu podobným, a vše ostatní toho druhu vypovídá se taktéž vztažitě. Také ležení, stání a sedění jsou jakési polohy, a poloha náleží ke vztahům; ulehnutí vstání a usednuti samo není polohou, ale zove se tak odvozeně dle zmíněných poloh.

(ἑτέρου τοῦτο ὅπερ ἐστὶν εἶναι). Platí především o vztazích t. ř. praedikamentních (relatio secundum esse) t. j. jak ve scholastice říkáno, o vztazích mezi takovými pojmy, quorum totum esse est ad aliud se habere, na př. otcovství, podobnost atd. Jiné jsou t. ř. vztahy transcedentní (rel. secundum dici), které značí vniternou věcnou závislost mezi pojmy jinak samostatně myslitelnými, které tedy netvoří, nýbrž předpokládají bytnost a pojem věcí, o nichž se vypovídají; takový je vztah na př. mezi duší a tělem, mohoucností a skutečností, schopností a předmětem jejím atd. Pojem jejich vztahovým vzhledem se nevyčerpává jako u vztahů praedikamentních, kde vztažitý pojem na př. otec přímo značí jen poměr otcovský, nic víc a nic méně.

Aristoteles nerozlišuje v rozborech svých (srv. i Met. IV. 15) těchto dvojích vztahů i naráží tak v nesnadné otázce této na nepřekonatelné obtíže. Zde v Kategoriích postupem onen výměr poopravuje, ale i tak ho nechává omezeným na třídu vztahů vlastních, nevěda si proto s některými vztažitými pojmy rady; přídavek k onomu výměru: »anebo (vypovídá se) nějak jinak vzhledem k jinému« obsahuje sice jaksi všechny možné vztahy, neurčuje však zase přesněji různé povahy vztažných pojmů. Scholastika při výkladech nauky křesťanské (o Trojici, stvoření, společenském řádě a j.) pojem vztahu na základě aristotelském vytříbila. Stežejná věta světového názoru jejího právě tento pojem připomíná: Unumquodque in rebus naturalibus, quod secundum naturam hoc ipsum quod est, alterius est, principalius et magis inclinatur in id, cuius est, quam in seipsum (Thom. S. Th. 1 q 60 a 5 c.)

U vztahů vyskytuje se také p r o t i v a ; ták na př. ctnost jest protivou špatnosti — obojí náleží ke vztahům — znalost protivou neznalosti. Ale u všech vztahů protivy nebývá; dvojité totiž ani trojnásobné ani co jiného takového žádné protivy nemá.

Vztažité zdá se dále připouštěti také s t u p n ě ; mluvíváť se o větší a menší podobnosti a nepodobnosti, o větší a menší rovnosti, obojí pak náleží ke vztahům; neboť podobné zove se podobným něčemu, nepodobné nepodobným něčemu. Avšak ne všecko vztažité připouští stupně; neboť o dvojitém a ničem takovém neříká se, že jest více a méně dvojité.

Všechno vztažité vypovídá se v z á j e m n ě ; tak na př. sluha zove se sluhou pánovým a pán pánem sluhovým, dvojité dvojitým své polovice a polovice polovicí dvojitého, větší větším menšího a menší menším většího. Podobně jest i v ostatním, jen že někdy nastupuje rozdíl ve výraze; tak na př. vědomost jest vědomostí véditelného a véditelné jest véditelné vědomostí, počitek jest počitkem čitného a čitné jest čitné počitkem. Avšak někdy vzájemnosti té, jak se zdá, není, totiž neudá-li se přesně to, k čemu se druhé vztahuje, a udá-li se nepřesně, na př. řekne-li se: křídlo ptáka, nelze naopak říci: pták křídla. [7a] Prvý totiž výraz, křídlo ptáka, není přesný: neboť křídlo nepraví se býti jeho, pokud jest ptákem, nýbrž pokud jest okřídlen; jsouť křídla též u mnohého jiného, co není ptákem. Jest-li tedy výraz přesný, možno jej obrátiti, na př.: křídlo je křídlem okřídleného — okřídlené jest okřídleno křídlem. Někdy snad i nutno název utvořiti, není-li ustáleného názvu pro to, co vlastně má býti vyjádřeno, na př. řekne-li se: kormidlo lodě, není to výraz přesný; neboť ne pokud jest lodí, kormidlo praví se býti jejím, any jsou též lodě nemající kormidla. Proto zde vzájemnosti není; loď totiž nezove se lodí kormidla. Ale snad by výraz byl přesnější, kdyby se řeklo: kormidlo jest kormidlem okormidleného, nebo tak nějak; není zde totiž ustáleného názvu. Ale jest-li výraz přesný, pak jej možno zaměniti: okormidlené jest okormidleno kormidlem. Podobně je také jinde: hlava na př. přesněji by se přisuzovala hlavatému nežli živočichovi; má

totiž hlavu ne jako živočich, ani mnozí živočichové hlavy nemají. Kde tedy není ustálených názvů, tu možno je nejsnáze najíti tak, že se od jednoho odvodí také pro to, co mu je souvztažné, jako ve zmíněných příkladech okřídlené od křídla, okormidlené od kormidla. Všechno vztažité tedy, přesně-li se označí, vypovídá se vzhledem k něčemu, co lze s ním zaměniti, kdežto uvede-li se ve vztah k něčemu nahodilému a ne k samému tomu, co se takto vypovídá, záměna není možná. Myslím totiž tak, že ani tam, kde se zřejmě mluví o souvstažném a i ustálené názvy pro to jsou, není záměna možná, uvede-li se ve vztah něco nahodilého a ne to, co se vypovídá, na př. označí-li se sluha za sluhu ne pánova, nýbrž člověkova nebo dvojnožcova nebo tak nějak. Dále označí-li se přesně to, k čemu se něco ve vztah uvádí, odezíraje ode všeho ostatního, co s tím souvisí, a ponechajíc jen toho, vzhledem k čemu ono přesně jako souvztažné označeno, bude vždycky vztah vysloven; na př. uvede-li se sluha ve vztah k pánovi, odezírajíc ode všech ostatních případků pánových, na př. že je dvounohý nebo vědyschopný nebo člověk, a ponechajíc jen toho, že jest pánem, vždycky bude sluha jmenován v tomto vztahu, neboť sluha zove se sluhou pánovým. [7b] Neoznačí-li se však přesně to, k čemu se něco ve vztah uvádí, odezírajíc totiž ode všeho ostatního, a ponechajíc jen toho, vzhledem k čemu ono přesně jako souvztažné označeno, nebude vztah vyjádřen. Řekněme totiž: sluha člověka, nebo: křídlo ptáka, a odmysleme si od člověka, že jest pánem, pak již nebude tu vyjádřen vztah mezi sluhou a člověkem, neboť není-li pána, není ani sluhy. Podobně odmysleme si od ptáka, že jest okřídlen: pak už nebude křídlo něčím vztažitým, neboť není-li okřídlence, není ani něčího křídla. Nutno tedy udávati, k čemu se co přesně vztahuje. Jest-li pak tu jaký ustálený název, jest označení to snadné; pak-li není, nutno asi název utvořiti. Při takovém označování pak je zřejmo, že všechno vztažité vypovídá se navzájem.

Dále, vztažité zdá se přirozeně býti současné, a většinou je to pravda. Dvojité zajisté je zároveň s polovicí, a jest-li polovice, pak jest i dvojité, jest-li pán, jest i sluha

a jest-li sluha, jest i pán, a tak i v ostatním. Též se to n a v z á j e m r u š í : není-li totiž dvojitého, není ani polovice, a není-li polovice, není ani dvojitého; taktéž jest i s ostatním podobným. Ale ne u všeho vztažitého zdá se býti pravda, že přirozeně je současné, neboť věditelné zdá se býti dříve než vědomost. Vůbec totiž nabýváme vědomostí o věcech již jsoucích; u málokterých nebo snad u žádné nevidíme vědomost vznikati zároveň s věditelným. Kromě toho přestalo-li věditelné, přestává také vědomost, kdežto s vědomostí nepřestává věditelné; není-li totiž věditelného, není ani vědomosti (sic by to byla vědomost o ničem), kdežto není-li vědomosti, věditelné může zcela dobře býti; tak na př. čtvercovost kruhu ač jest-li věditelná, jest věditelná i když vědomosti o ní vůbec není. Dále, zničen-li živočich, nebude vědomosti, kdežto toho věditelného může zůstati mnoho. Podobně má se věc i co do počitků. Čitné zajisté zdá se býti dříve než počitek. Přestalo-li čitné, přestává spolu i počitek, kdežto s počitkem nepřestává čitné. Počitky totiž dějí se na těle a v těle, a když čitné přestalo, [8a] přestává i tělo (neboť i tělo náleží k čitnému), a když není těla, přestává i počitek, tak že s čitným přestává i počitek. S počitkem naopak čitné spolu nepřestává; přestává-li totiž živočich, přestává i počitek, čitné však zůstává, na př. tělo, teplo, sladké, hořké a vše ostatní, co je čitné. Dále, počitek vzniká zároveň s čivostí, neboť zároveň se živočichem vzniká i počitek, kdežto čitné je dříve nežli živočich nebo počitek; oheň totiž i voda a j., z čeho živočich sestává, je také dříve, než vůbec jest živočich nebo počitek, tak že čitné jeví se býti dříve než počitek.

Jest pak otázka, nenáleží-li, jak se zdá, ke vztažitému žádná p o d s t a t a či jest-li to u některých druhotných podstat možno. U p r v o t n ý c h podstat totiž toho jistě není; neboť ani celky ani části nezovou se vztažitými. Ani o určitém člověku neříká se: tenhle člověk něčeho, ani o určitém volu neříká se: tenhle vůl něčeho. Podobně jest i s částmi; o určité ruce totiž neříká se: tahle ruka něčeho, nýbrž něčí ruka, o určité hlavě neříká se: tahle hlava něčeho, nýbrž

něčí hlava.[1]) Podobně jest i u podstat druhotných, aspoň většinou: tak na př. o člověku vůbec neříká se: člověk něčeho, o volu: vůl něčeho, o dříví: dříví něčeho, nýbrž něčím majetkem se zove. U takových pojmů je tedy zřejmo, že nejsou vztažité, kdežto u některých druhotných podstat je to pochybno: tak na př. hlava zove se něčí hlavou, ruka zove se něčí rukou atd., tak že pojmy ty zdály by se vztažitými. Jest-li tedy onen výměr vztažitého dostatečný, jest buď velmi nesnadno neb docela nemožno dokázati, že žádná podstata nenáleží ke vztažitému; pak-li není dostatečný, značí-li totiž **vztažité** spíše **to, jehož bytností jest býti v nějakém poměru k něčemu**[2]), pak bylo by snad možno něco o tom zjistiti. Dřívější výměr sice hodí se na všecko vztažité, avšak když se něco, čím samo jest, vypovídá jako jsoucí jiného, není to totéž jako pojem vztažitého vůbec.[3]) Z toho pak vysvítá, že zná-li kdo určitě něco vztažitého, bude určitě znáti také to, k čemu se ono vztahuje. Je to také zřejmo z těch pojmů samých. Kdo totiž zná o něčem, že je to vztažité, a býti vztažitým je totéž jako býti **[8b]** k něčemu v nějakém

[1]) t. j. pojem ruky a hlavy je prý vztažitý, pokud máme na mysli jejího majetníka. Vztah počítá Ar. mezi případky, tak že by měla bezpředmětnou býti otázka, jest-li také nějaká podstata vztahem. Avšak i denní mluva vede k pochybnostem, ne sice o tom, může-li podstata býti vztahem, nýbrž o tom, jest-li onen výměr a pojem vztahu správný. A tu se ukazuje jednak příliš volným, jednak poněkud neurčitým, jak viděti také na příkladech A—em zde uvedených. Člověk ani jednotlivý ani pojmový jako samostatná bytost (skutečná nebo myšlená) neobsahuje sám o sobě vztahu k někomu nebo něčemu jinému; vůl taktéž ne. Ale již příklady ruka nebo hlava ukazují pojmy vztažité — každá hlava neb ruka, ačkoliv jako těleso jest samostatná, jako hlava a ruka jest ve vztahu transcendentním) ke svému tělu, neboť nejsou to prostě kolikostné části nějakého tělesa, nýbrž části ke svému tělu příslušné, tedy není to pouze poměr k majetníku. Ostatně Ar. sám ihned se opravuje a výměr svůj určitěji vyjadřuje neboť onen prvý, dle něhož ve vztahu co čím jest vypovídá se jako jsoucí něčeho jiného, jako příslušné k jinému a pod., ačkoliv u každého vztahu nějak se osvědčuje, přece vlastního pojmu jeho nevystihuje. Ostatně bez tautologií nesnadno se tu obejíti.

[2]) Opravený výměr praedikamentního vztahu: ἔστι τὰ πρός τι, οἷς τὸ εἶναι ταὐτόν ἐστι τῷ πρός τί πως ἔχειν.

[3]) Zde rozdíl vztahu praedikamentního a transcendentního poněkud naznačen, ale dále nesledován.

poměru, zná také to, k čemu ono jest v nějakém poměru; neboť nezná-li vůbec toho, k čemu ono jest v nějakém poměru, nebude ani věděti, zda-li jest k něčemu v nějakém poměru. Také v jednotlivých případech se to ukazuje; tak na př. kdo určitě ví, že tohle je dvojité, ví také určitě, čeho je zdvojením, neboť neví-li, čeho určitého zdvojením to jest, neví ani, že to zdvojením vůbec jest. Podobně ví-li, že tohle je pěknější, nutně ví proto také hned určitě, nad co je to pěknější. A nejenom neurčitě bude věděti, že je to pěknější než něco škaredšího; sice by to byl jen domysl, nikoli vědomost, jelikož by pak nevěděl přesně, že je to pěknější než něco škaredšího. Vždyť kdyby náhoda tomu chtěla, mohlo by nic škaredšího nebýti. Je tedy zřejmo, že ví-li kdo určitě něco vztažitého, nutně ví určitě také to, k čemu se ono vztahuje. Hlavu však, ruku a podobné, vesměs to podstaty, lze určitě znáti, co jsou, a přece netřeba znáti toho, k čemu se vztahují; možno totiž přes to nevěděti, čí to hlava nebo čí to ruka. Nejsou to tedy asi pojmy vztažité. Nejsou-li to však pojmy vztažité, pak možno snad právem říci, že žádná podstata nenáleží mezi pojmy vztažité. Jistě však nesnadno o takových věcech, aniž byly častěji uvažovány, rychle rozhodovati, ač není zase bez užitku pochybnosti o nich jednotlivě probrati.

Hlava 8.

Jakost.

[8b25] Jakostí zovu to, dle čeho se co nazývá nějakým. Náleží pak jakost k přívlastkům, jež se rozmanitě vypovídají. Jeden druh jakosti budiž nazván vlastností a stavem.[1]) Liší se vlastnost od stavu, že ona jest mnohem delší a stálejší. Takovými jsou vědomosti a ctnosti; vědomost, i když člověk vědění toho nabyl jen prostředně, očividně jest cosi stálého a nesnadno změnného, leda že by nastala nějaká veliká změna od choroby nebo něčeho takového. Podobně ani ctnost, na př. spravedlivost, rozvážnost a pod., není tuším tak snadno změnná

---

[1]) ἕξις — διάθεσις (habitus — dispositio), výrazy a pojmy, z nichž obzvláště prvý ve scholastické psychologii stal se významným. U Ar., zvláště na tomto místě, význam jejich kolísá; českých docela přiléhavých výrazů není.

a pomíjivá. Stavy pak zove se, co je snadno změnné a rychle míjivé, na př. teplo, chlad, nemoc, zdraví a pod.; dle nich totiž člověku nějak jest, ale snadno jest mu zase jinak, když rozehřátý se ochladí nebo zdravý onemocní [9a] anebo v jiných podobných případech, pokud něco takového prodlením času samo se nezakoření a nestane se nevyléčitelným nebo velmi těžko změnitelným, tak že možno to již nazývati vlastností. Je zřejmo, že vlastnostmi zovou se ty, které jsou trvalejší a těžko měnitelné; o těch zajisté, kteří vědomostí zcela neovládají, jsouce v nich nedosti pevni, neříká se, že tyto jsou jim vlastností, byť se o ně nějak, více nebo méně zajímali. Liší se tedy vlastnost od stavu tím, že tento je nestálý, ona pak trvalejší a stálejší. Jsou pak vlastnosti také stavy, kdežto stavy nejsou nutně vlastnostmi; kdo totiž má vlastnosti, ten je dle nich také nějak rozpoložen, kdo však jest nějak rozpoložen, nemá proto ještě té vlastnosti.

Druhý způsob jakosti je ten, dle něhož mluvíme o pěstnících nebo běhounech, zdravých nebo nemocných, vůbec, kde se mluví o přirozené mohoucnosti neb nemohoucnosti. Neboť v takových případech mluvíme o jakosti ne pro nějakou rozpoloženost, nýbrž proto, že je tu přirozená mohoucnost neb nemohoucnost něco snadno vykonati nebo nic netrpěti, jako pěstníci nebo běhouni zovou se jimi ne proto, že jsou tak nějak rozpoloženi, nýbrž že mají přirozenou mohoucnost něco snadno vykonati, zdraví zovou se tak proto, že mají přirozenou mohoucnost netrpěti snadno každou nahodilostí, nemocní pak, že nemají přirozené mohoucnosti, každou nahodilostí netrpěti Podobně je s tvrdým a měkkým: tvrdé zove se tak, že má mohoucnost nebýti snadno rozdělenu, měkké, že takové mohoucnosti nemá.

Třetí způsob jakosti jsou jakosti trpné a trpné stavy. Jsou to takové, jako na př. sladkost, hořkost, kyselost a vše jim příbuzné, dále teplo a chlad, bělost a čerň. Že jsou to jakosti, jest na biledni: neboť podle nich nazývá, co je má, nějakým, na př. med nazývá se sladkým, že má sladkost, tělo bílým, že má bělost; podobně je také s ostatním. Trpné jakosti zovou se tak ne proto, že nositelé těchto jakostí

[9b] něco utrpěli; vždyť med nezove se proto sladkým, že něco utrpěl, a to ostatní taktéž ne. Podobně teplo a chlad zovou se trpnými jakostmi ne proto, jakoby to, co je má, něco bylo utrpělo, nýbrž proto se zovou jakostmi trpnými, že jmenované jakosti jsou s to, by ve smyslech způsobily trpnost; sladkost totiž působí jakousi trpnost v chuti, teplo ve hmatě, a ostatní podobně. Bělost, tmavost a ostatní barvy však zovou se jakostmi trpnými ne stejným způsobem jako ty zmíněné, nýbrž odtud, že z trpného účinu vznikly. Že z trpných dojmů vznikají mnohé změny barev, jest nabíledni: zastyděvší se zčervená, ulekší se zbledne atd. Když tedy někdo v ústrojí svém následkem nějakých přírodních okolností něco takového zakusil, bude zajisté také míti onu příslušnou barvu; neboť tentýž stav, jaký nastal v těle nyní při zastydění, může také nastoupiti v tělesné soustavě vůbec, tak že přirozeně vznikne také podobná barva.[1]) Takové tedy známky, pokud mají původ v nějakých neodstranitelných a trvalých dojmech, zovou se jakostmi trpnými. Ať se totiž bledost nebo tmavost utvořila v přirozené soustavě, zove se jakostí (neboť podle ní zoveme se nějakými), anebo ať se tatáž bělost nebo tmavost dostavila následkem dlouhé nemoci neb horka, tak že nesnadno mizí, ba i doživotně zůstává, i ta se zove jakostí; neboť i podle ní zoveme se nějakými. Co však vzniká z příčin snadno odklíditelných a rychle mizících, zove se stavem, nikoliv jakostí;[2]) neboť podle toho se nějakými nezoveme. Vždyť ani o tom, kdo studem se začervená, neřekne se, že je červenolící, ani o tom, kdo strachem zbledne, že je bledolící, nýbrž že je nějak vzrušen. Proto zove se to stavem, nikoliv jakostí. Podobně se mluví o trpných jakostech a stavech také v duši. Co totiž hned od narození z nějakých těžko odstranitelných poruch vzniklo, zove se jakostí, na př. [10a] šílenství, zlobivost a pod., neboť podle toho zovou se lidé nějakými, zlobivými, ší-

---

[1]) Smysl nejasného místa snad jest: jako při zastydění neb leku se ukáže barva červená nebo bílá, tak stálá čerweň nebo bledost poukazuje na trvalé příčiny toho druhu v ústrojí.

[2]) proti hořejšímu rozdělení; nelze tu tedy stanoviti přesných názvů, nýbrž nutno spokojiti se popisem dle obvyklé mluvy.

lenými. Podobně i všecky výstřednosti, které nejsou od přirozenosti, nýbrž nějakými jinými okolnostmi staly se těžko odstranitelnými, ba vůbec nevykořenitelnými, i takové zovou se jakostmi; neboť podle nich zovou se lidé nějakými. Co však vzniká z příčin brzy pomíjejících, zove se stavem, na př. dohněvá-li se zlobený; neboť kdo v takovém stavu je dohněván, nezove se ještě zlobivým, nýbrž jen vzrušeným. To tedy zove se stavem, nikoliv jakostí.

Čtvrtý způsob jakosti jest podoba a každému příslušný tvar, kromě toho pak také přímost a křivost a co tomu podobno. Dle všeho toho zajisté zove se něco nějakým: trojúhelné nebo čtverúhelné totiž a přímé nebo křivé zove se tak nějakým. I dle tvaru zove se všechno nějakým. Za to řídké a husté nebo drsné a hladké zdálo by se naznačovati sice též jakost, ale pravděpodobně nenáleží to do rozboru jakostí, neboť vyjadřuje tuším spíše jaksi polohu částí: husté je to tím, že části jsou blízko sebe, řídké tím, že jsou od sebe, hladké tím, že části leží jaksi v přímce, drsné tím, že některé vyčnívají, některé ustupují.

Snad našel by se ještě i nějaký jiný způsob jakosti, ale nejčastěji uváděné jsou tyto.

Co tedy zde uvedeno, jsou jakosti; nějaké je to, co podle nich odvozeně neb jakkoliv jinak po nich se jmenuje. U většiny, ba skoro u všech jsou to názvy odvozené, na př. bílý od bělosti, jazykozpytec od jazykozpytu, spravedlivý od spravedlivosti a j. p. U některých však, jelikož jméno jakosti není ustáleno, nelze odtud jména odvoditi; tak na př. název běhouna nebo pěstníka od tělesné schopnosti své tak jmenovaného neodvozuje se od žádné jakosti [10b] neboť schopnosti, dle nichž oni se nějakými zovou, nemají ustálených jmen, jako nauky, dle nichž pěstníci nebo zápasníci ve svém poměru k nim se zovou; pěstnictvím totiž nebo zápasnictvím zove se nauka, po ní pak odvozeně provozovatelé zovou se takovými. Někdy však, i když ustálený název jest, nejmenuje se příslušník jménem odtud odvozeným, na př. hodný dle ctnosti[1];

[1]) σπουδαῖος — ἀρετή.

maje ctnost zove se hodným, avšak ne názvem od ctnosti odvozeným. Ale to nebývá často. Nějakým tedy bývá něco nazýváno odvozeně dle uvedených jakostí aneb nějak jinak po nich.

Jsou pak u jakosti také protivy, na př. spravedlivost proti nespravedlivosti, bělost proti černi atd., a také v tom, co podle nich přezváno, na př. spravedlivé proti nespravedlivému, bílé proti černému. Ale není tomu tak u všech; červená totiž nebo bledá a podobné barvy nemají protivy, ačkoli jsou jakostmi.[1])

Dále, jest li jedna z protiv jakostí, jest jí též druhá. Je to zřejmo, probíráme-li ostatní kategorie: jest-li na př. spravedlivost protivou nespravedlivosti a spravedlivost jakostí, jest i nespravedlivost jakostí, neboť žádná z ostatních kategorií se na nespravedlivost nehodí, ani kolikost ani vztah ani místo, vůbec nic takového, než jen jakost. Podobně jest i s ostatními protivami v jakostech.

Jakosti také připouštějí stupně. Něco totiž nazývá se bělším nebo méně bílým než jiné, něco spravedlivějším než jiné. A jakost sama připouští vzrůst; co totiž jest bílé, může se státi ještě bělším. Ale není tak u všech, nýbrž jen u většiny. Možno totiž pochybovati, mluví-li se o větší nebo menší spravedlivosti než jest jiná, a podobně též u ostatních vlastností. Někteří totiž to popírají; praví, že vůbec nelze říkati, že jedna spravedlivost nebo zdravota jest větší nebo menší než jiná, leda že někdo má méně zdraví než jiný nebo méně spravedlivosti [11a] než jiný, a podobně co do mluvoznalství a ostatních vlastností. Ale pak tedy aspoň to, co dle nich nějakým pojmenováno, připouští vyšší nebo nižší stupeň; zoveť se jeden mluvy znalejším, zdravějším a spravedlivějším než druhý, a v ostatním tolikéž. Trojúhelné však a čtverúhelné ani který jiný tvar nepřipouští stupňův. Neboť v čemkoliv obsažen pojem trojúhelníka nebo kruhu, to jest vesměs stejně trojúhelné neb okrouhlé, a v čem neobsažen, o tom se neřekne, že jest jím více než jiné; čtverec zajisté není o nic

---

[1]) kdežto černé se pokládá za zápor, tedy protivu bílého.

íce kruhem než obdélník, jelikož žádný z nich neobsahuje pojem kruhu. Vůbec, není-li v obou předmětech stejného pojmu, nemluví se u nich o stupni. Ne všechny jakosti tedy připouštějí stupňů.

V uvedeném tedy není nic jen jakosti zvláštního. Ale podobnost a nepodobnost jen dle jakosti se vypovídá; jedno druhému zajisté není dle ničeho jiného podobno než pokud jest nějaké. Je tedy jakosti zvláštním to, že dle ní se mluví o podobném a nepodobném.

Nesmí však másti možná námitka, že jednajíce o jakosti započítáváme sem mnohé ze vztahů; vlastnosti totiž a stavy kladli jsme mezi vztahy. Skoro u všeho takového druhy arciť kladou se mezi vztahy, jednotliviny však nikoli. Znalost na př., jakožto druh, vypovídá se, čím sama jest, jako příslušná k jinému (zoveť se znalostí něčeho), kdežto jednotlivosti, čím samy jsou, nevypovídají se jako příslušné k jinému; tak mluvoznalství nezove se mluvoznalstvím něčeho ani hudebnictví hudebnictvím něčeho. Jednotlivosti tedy nenáležejí mezi vztahy. Ale nějakými zoveme se podle jednotlivostí, jelikož je také máme; znalými zajisté zoveme se dle toho, pokud máme některou z jednotlivých znalostí. Jsou ony tedy asi také jakostmi, ty jednotlivé, dle nichž také nějakými se zoveme; ty však nenáležejí mezi vztahy. Ostatně kdyby snad něco značilo vztah i jakost, nebylo by nikterak nesprávno, počítati je do obojí třídy.

Hlava 9.

Činnost, trpnost a ostatní kategorie.

[11b] Také činnost a trpnost připouští protivy a stupně: oteplování jest protivou chlazení, oteplování se protivou chlazení se, radování se protivou rmoucení se; připouštějí se tu tedy protivy. A také stupně: oteplovati zajisté lze více a méně, oteplovati se lze více a méně; činnost i trpnost připouští tedy stupně.

O tom tedy budiž tolik pověděno. Též o ležení zmíněno u vztahů, že se názvy jeho odvozují z poloh. O ostatních kategoriích, času, místa a mění, jelikož jsou zřejmé,

nedodáváme nic leč co na začátku řečeno, že totiž mění znamená býti obut, ozbrojen, místo na př. býti v Lykeiu atd., jak nahoře o tom poznamenáno.

Hlava 10.

O protikladech.[1])

[11b15] O stanovených kategoriích dostačiž pověděné. Dále třeba promluviti o protikladech [2]), kolikerým způsobem proti sobě bývají. Klade se jedno proti druhému čtverým způsobem: jako **vztažité**, jako **protiva**, jako **zbavenost a mění**, jako **klad a zápor**. Jednotlivě mají se takové pojmy naproti sobě, zkrátka řečeno, buď jako vztažité, na př. jako dvojité naproti polovici, neb jako protivy, na př. špatné naproti dobrému, neb jako pojmy zakládající se na zbavenosti a mění, na př. slepota a zrak, neb jako klad a zápor, na př. sedí — nesedí.

Cokoliv tedy jest si protilehlé jakožto vztažité, vypovídá se, čím samo jest, o protikladu aneb nějak jinak vzhledem k němu; tak na př. dvojité, čím samo jest, vypovídá se jakožto zdvojení jiného, neboť je zdvojením něčeho. Také vědomost má se naproti věditelnému jako něco vztažitého, i vypovídá se vědomost, čím sama jest, vzhledem k věditelnému. A věditelné, čím samo jest, vypovídá se o svém protikladě, o vědomosti, neboť věditelné vypovídá se jakožto něčemu věditelné, totiž vědomosti.

Cokoliv tedy jest si protilehlé jakožto vztažité, vypovídá se, čím samo jest, jakožto příslušné k jinému anebo jakkoli ve vzájemném poměru.

---

[1]) Odtud až do konce spisku projednána t. ř. postpraedicamenta, pojmy, které v předchozích rozborech častěji zmíněny a nyní poněkud zevrubněji jsou probírány. Jak již v úvodě řečeno, neliší se tato část myšlenkami nebo slohem od předchozí, tak že co do pravosti netřeba jí posuzovati jinak než tuto. Že nevčleněna v soustavný postup, jenž ve hl. 9 stručnou poznámkou o šesti ostatních kategoriích náhle ukončen, a jeví se tedy jako exkursivní přídavek, není u Ar. nic neobyčejného.

[2]) ἀντικείμενον (oppositum) zove se člen vztahu, tedy na př. i **předmět** schopnosti nebo činnosti a naopak (subiectum — terminus); zde přeloženo: protiklad (ačkoli toto znamená též ἀντίθεσις), významem nejbližší by byl asi výraz: protějšek, ale toho slova užívá se jinak ἐναντίον (contrarium nebo contradictorium) protiva neb opak.

Co však se má k sobě jako protivy, nevypovídá se, čím samo jest, nikterak jako souvztažné, nýbrž jako navzájem protivné; dobré zajisté nezove se dobrem špatného, nýbrž jeho protivou, ani bílé bílým černého, nýbrž jeho protivou. Tyto protiklady jsou tedy od sebe rozdílné.

Které protivy pak jsou takové, [12a] že v tom, v čem přirozeně jsou, aneb o čem se vypovídají, jedna z nich nezbytně se nalezá, mezi těmi není nic uprostřed. Kde však není nutně ani jedna ani druhá, tam vždycky jest něco uprostřed. Tak na př. v těle živočichově jest přirozeně choroba a zdraví, i jest v těle živočicha nutně jedno z obou, buď choroba nebo zdraví. Licha a suda vypovídá se o čísle, i jest v čísle nutně jedna z obou, buď licha neb suda. I není mezi nimi nic uprostřed, ani mezi chorobou a zdravím, ani mezi lichou a sudou. Kde však nic z obojího se nutně nenalezá, mezi tím jest něco uprostřed; tak na př. bělost a čerň přirozeně na těle bývá, ale žádná z nich není tělu nutná, neboť není každé bílé nebo černé. Také špatnost a dobrota vypovídá se o člověku i o mnohém jiném, avšak žádná z nich není v tom, o čem snad se vypovídá, nutně; neníť všecko buďto špatné nebo dobré. Mezi tím tedy jest něco uprostřed, jako na př. mezi bílým a černým šedé, bledé a jiné barvy, mezi špatným a dobrým něco, co není ani špatné ani dobré.

Někdy pro tyto mezičleny jsou ustálené názvy, na př. mezi bílým a černým šedé, bledé a jiné barvy; někdy však mezičlenu toho nelze označiti určitým jménem, i vyjadřuje se pak záporem obojí protivy, na př. ani dobré ani špatné, ani spravedlivé ani nespravedlivé.[1])

Zbavenost a vlastnictví[2]) se vypovídá o témž, na př. zrak i slepota o oku, tedy, povšechně řečeno, čemu vlastnictví jest přirozeno, o tom se vypovídá obojí. Zbaveným něčeho pak zoveme vše to, co nějaké vlastnosti je schopno, v tom případě, není-li jí tam, kde přirozeně bývá a kdy tam

---

[1]) tedy nelišné, indifferens; tento výraz (ἀδιάφορος) vyskytuje se u Ar. pouze ve smyslu logickofysikalním (nedílné, nerozeznatelné a pod.), do ethiky zavedli jej Stoikové (u Cicerona: res mediae).

[2]) στέρησις — ἕξις privatio — habitus.

bývá. Bezzubým zajisté zoveme ne to, co vůbec nemá zubův, a slepým ne to, co vůbec nemá zraku, nýbrž to, co ho nemá, ač přirozeně jej mívá; něco totiž od přirozenosti zraku ani zubů nemá, a přece nezove se bezzubým nebo slepým. Zbavenu býti a míti vlastnost není však totéž co zbavenost a vlastnictví. Vlastností totiž je zrak, zbaveností slepota; míti zrak není však zrakem, býti slepým není slepotou. Jakousi zbaveností slepota sice jest, ale býti slepým jest býti zraku zbaven, nikoli zbaveností. Kdyby slepota byla totéž jako býti slepý, vypovídalo by se oboje o témž; avšak říká se sice, že člověk je slepý, [12b] nikoli však že člověk je slepotou. Ale protiklad mezi zbavenu býti a míti nějakou vlastnost zdá se býti týž jako mezi zbaveností a měním, an způsob protikladu je týž; neboť jako jest protiklad mezi slepotou a zrakem, tak také mezi slepým býti a míti zrak.

Ani to, co spadá pod klad a zápor, není samo kladem a záporem; klad totiž jest kladný výrok, zápor jest záporný výrok, kdežto co pod klad a zápor spadá, výrokem není. Ale i o tomto říká se, že má se naproti sobě jako klad a zápor; neboť i zde je způsob protikladu týž. Jako totiž klad má se k záporu, na př. sedí — nesedí, tak má se k sobě také to, co pod oboje spadá, sedění a nesedění.

Že zbavenost a mění nemají se k sobě jako pojmy vztažité, jest nabíledni; neboť z oněch nic nevypovídá se jako takové o protilehlém. Zrak zajisté není zrakem slepoty, aniž nějak jinak ve vztahu k ní se vypovídá; podobně pak ani slepota nezove se slepotou zraku, nýbrž slepota zove se zbaveností zraku, nezove se však slepotou zraku. Také se vztažité vesměs vypovídá naobrat, tak že by také slepota, kdyby byla něčím vztažitým, mohla se vypovídati naobrat s tím, k čemu by se ve vztah uváděla; ale nevypovídá se tak, neboť zrak nezove se zrakem slepoty.

Že pak ani to, co se rozumí zbaveností a měním, nemá se k sobě jako protiva, vysvítá z následujícího. Z protiv, mezi nimiž nic není uprostřed, jedna nutně nalezá se v tom, kde přirozeně bývají neb o čem se vypovídají; není totiž, jak praveno, nic uprostřed mezi těmi, ze kterých jedna nutně se

nalezá v podmětě jí schopném, jako jest na př. u zdraví a nemoci, u sudy a lichy. Kde však jest něco uprostřed, tam nepotřebuje pokaždé jedna z obou se nalezati; nepotřebuje zajisté býti bílý nebo černý ani teplý nebo studený podmět jinak toho schopný, neboť může tu býti něco středního. Nad to však i tam shledali jsme něco uprostřed, kde jedna z obou ve schopném podmětě býti nepotřebuje, vyjímaje ty, ve kterých přirozeně jedna se nalezá, jako na př. teplo v ohni, bělost ve sněhu. V těchto nutně jedna určitá se nalezá, a ne kterákoli dle náhody; nemůžeť oheň býti studený ani sníh černý. Tedy není nutno, [13a] aby v každém schopném podmětě nalezala se jedna z obou protiv, nýbrž jen v těch, ve kterých přirozeně jedna se nalezá, a v těch je tato jedna určitá, a ne kterákoli dle náhody.

U zbavenosti tedy a vlastnictví z obojího, co uvedeno, neplatí nic, neboť v podmětě jich schopném ona neb toto vždycky býti nepotřebuje: co totiž přirozeně nikterak zraku nemá, to nezove se ani slepým ani vidomým, i nenáleží to tedy k protivám takovým, mezi nimiž není nic uprostřed. Avšak ani ne k těm, kde jest něco uprostřed, neboť někdy některé z obou v podmětě toho schopném vyskytuje se nutně; má-li totiž něco přirozeně míti zrak, pak bude se nazývati buďto slepým nebo vidomým, a to nikoli výlučně jedno tak, druhé onak, nýbrž podle toho, jaké náhodou jest; neníť nutně právě toto slepé, druhé vidomé, nýbrž může se státi, že je buďto takové neb onaké, jak se udá. Za to z protiv, mezi nimiž jest něco uprostřed, nepotřebuje, jak praveno, každý podmět míti jednu z obou, nýbrž může ji míti jenom některý, jenž pak bude míti jen tu jednu určitou.

Je tedy zřejmo, že co se k sobě má jako zbavenost a vlastnictví, nemá se k sobě žádným z uvedených dvou způsobů jako protivy.[1])

---

[1]) Míti neb nemíti nějakou vlastnost neznamená — dle Ar. — ještě samo o sobě poměr protivy. V případech kdy jest možno ještě něco třetího atd. . . ., rozumí se to samo sebou. Ale i kdy jest jen dvojí možnost, na př. u živočicha zraku schopného vidění nebo slepota, není prý dán poměr protivy, jelikož není určeno, že právě tenhle živočich musí viděti nebo tenhle neviděti.

Dále možno jest u protiv, jest-li tu schopný podmět, aby v sebe vespolek přecházely, není-li totiž něčemu jen to jedno přirozeno, jako na př. ohni teplo; můžeť zdravé onemocněti, bílé státi se černým, studené teplým, z dobrého může se státi špatné, ze špatného dobré. Špatný zajisté, veden jsa k lepším zaměstnáním a hovorům, může, snad aspoň poněkud, nakloniti se k polepšení. Jakmile jednou byť i skrovný pokrok učinil, může ovšem buď dokonale se změniti neb aspoň velký pokrok učiniti; vždyť učinil-li na začátku i jen jakýkoli pokrok, stává se ke ctnosti vždy náchylnějším, i jest pravděpodobno, že učiní i větší pokrok. A bude-li se stále tak díti, přivede jej to docela k povaze opačné, leč by v tom bránil čas. U vlastnictví a zbavenosti však je vzájemný přechod nemožný. Z vlastnictví ku zbavenosti sice přechod se stává, ale ze zbavenosti k vlastnictví jest on nemožný. Ani slepý totiž opět neprohlédne, ani plešatý nenabude znova vlasův, ani bezzubému zuby nenarostou.

Co se má k sobě jako klad a zápor, [13b] to zřejmě žádným z uvedených způsobů není si protivou; jen u toho totiž nutně jedno jest pravdivé, druhé mylné. Ani u protiv zajisté není nutně jedno pravdivé, druhé mylné, ani u vztahův, ani u vlastnictví a zbavenosti. Na př. zdraví a nemoc jsou protivy, a žádná z nich není pravdivá nebo mylná. Podobně také dvojité a polovice stojí proti sobě jako vztažité, a žádné z nich není pravdivé nebo mylné. Ani u zbavenosti nebo vlastnictví, jako jest na př. zrak nebo slepota, toho není. Vůbec co se nevypovídá v žádné spojitosti, nic není pravdivé ani mylné; a co zde uvedeno, vesměs vypovídá se bez spojitosti. Nejspíše ještě zdá se to přiházeti u protiv nějak ve spojitosti vypovídaných; na př. že Sokrates je zdráv a že Sokrates jest nemocen, jsou protivy. Ale ani zde nepotřebuje býti jedno pravdivé, druhé mylné. Jest-li totiž Sokrates, bude jedno pravdivé, druhé mylné, pak-li není, bude oboje mylné, jelikož ani to, že Sokrates jest nemocen, ani to, že je zdráv, není pravdivé, pak-li Sokrata vůbec není.

U zbavenosti a vlastnictví, není-li vůbec podmětu, není ani jedno ani druhé pravdivé, a jest-li on, není

vždy jedno pravdivé, druhé mylné; že Sokrates má zrak a že Sokrates je slepý, má se naproti sobě jako vlastnictví a zbavenost, a ani když on jest, nepotřebuje býti to neb ono pravdivé nebo mylné (když totiž toho přirozeně ještě míti nemůže, jest oboje mylné), není li však vůbec Sokrata, i tak jest oboje mylné, i že má zrak i že je slepý.

U kladu a záporu však vždycky, ať podmět jest či není, jedno bude mylné a druhé pravdivé. Že Sokrates jest nemocen a že není nemocen, z toho, jest-li on vůbec, očividně jedno jest pravdivé nebo mylné, a není-li ho, taktéž: není-li ho, jest mylné, že jest nemocen, a pravdivé, že není nemocen. Tedy pouze u toho, co se má naproti sobě jako klad a zápor, jest asi ta zvláštnost, že vždycky jedno z nich jest pravdivé či mylné.

Hlava 11.

Protivy.

[13b36] Protivou dobrého nutně je špatné; toť vysvítá z podrobného výčtu, na př. naproti zdraví nemoc, [14a] naproti statečnosti zbabělost atd. Protivou špatného jest někdy dobré, někdy špatné; protivou nedostatku na př., jenž jest cosi špatného, jest nadbytek, rovněž cosi špatného; takto střednost, jež jest cosi dobrého, jest protivou obojího. Takový poměr však zřídka pozorovati, ve většině případů je vždy protivou špatného dobré.

Dále, u protiv, jest-li jeden člen, nepotřebuje býti druhý. Jsou-li všichni zdrávi, bude zdraví, nemoc ne; podobně jest li všecho bílé, bude bělost, čerň ne.

Kromě toho, jest li věta: Sokrates je zdráv, protivou věty: Sokrates jest nemocen, a oboje nemůže býti v témž podmětě zároveň, pak platí-li jedna z protiv, nemůže platiti také druhá; platí-li, že Sokrates je zdráv, nemůže platiti, že jest nemocen.

Jest nabíledni, že protivy přirozeně vyskytují se v tom, co druhem neb rodem je stejné. Nemoc na př. a zdraví se přirozeně vyskytuje v těle živočicha, bělost a čerň na tělese vůbec, spravedlivost a nespravedlivost v duši lidské.

Nutně pak jsou všechny protivy buďto v druhu témž nebo v druzích protivných anebo samy jsou druhy. Bílé a černé na př. jsou v témž druhu (druhem jejich totiž jest barva), spravedlivost a nespravedlivost v druzích protivných (tam je druhem ctnost, zde špatnost), dobro však a zlo není v nějakém jednom druhu, nýbrž samy značí druh pro jiné pojmy.

Hlava 12.

Přednost.

[14a26] Čtverým způsobem zove se jedno přednějším než druhé. Předně a nejvlastněji dle času, dle něhož něco zove se starším a dřívějším než druhé; zoveť se starším a dřívějším proto, že je delší dobu.

Po druhé zove se přednějším to, u čeho v posloupnosti bytí neplatí obdobný protipostup; tak jedna je přednější než dvě, neboť jsou-li dvě, vyplývá odtud přímo, že je také jedna, kdežto jest-li jedna, nepotřebují proto býti dvě, a takto z jednotky nevyplývá naobrat bytí ostatního. Přednějším tedy jeví se to, z čeho samo sebou nenásleduje bytí jiné, jako jest v postupu obráceném.[1])

Po třetí mluví se o přednosti při nějakém pořadí, na př. ve vědách nebo promluvách. V důkazných vědách zajisté něco jest napřed, něco později (prvky totiž jsou v pořadí dříve než obrazce, **[14b]** v mluvnictví hlásky dříve nežli slabiky), v promluvách pak jest podobně: úvod zajisté je v pořadí dříve než výklad.

Kromě uvedeného také lepší a vzácnější zdá se přirozeně býti přednějším. Lidé také říkávají o těch, kteří jsou u nich váženější a oblíbenější, že jsou jim přednější. Ale ovšem je tento způsob asi nejméně případný.

---

[1]) Jádro tohoto (záporného) výměru jest v nepřeložitelném výraze ἀντιστρέφειν s odvozeninami (lat. reciprocus, conversio a pod.); značí »protiobrat« v postupu slovním i myšlenkovém, obdobu, ano i záměnu pojmů.

Prvý zde uvedený způsob přednosti (πρότερον, prius) souvisí přímo se stanovenou kategorií času, ostatní nepřímo. V Met. V. 11 ostatně uvádí Ar. ještě více způsobů tohoto poměru.

Tolik asi je způsobův, jak se mluví o přednějším. Zdá se však, že vedle těchto uvedených jest ještě jiný způsob přednějšího; kde totiž je protipostup v posloupnosti bytí, měla by se jakákoli příčina bytí druhého přirozeně tuším nazývati přednější. Že takové případy jsou, jest na bíledni: bytí člověka na př. a pravdivá o něm výpověď je k sobě ve vzájemném poměru co do souvislosti bytí. Jest-li totiž člověk, je pravdiva výpověď, jíž pravíme, že člověk jest. A naopak: jest-li pravdiva výpověď, jíž pravíme, že člověk jest, jest člověk. Ale pravdivá výpověď ovšem nikterak není důvodem, že věc jest, kdežto věc zdá se jaksi býti důvodem, že výpověď jest pravdiva; neboť podle toho, zda věc jest či není, zove se výpověď pravdivou či mylnou.

Paterým tedy způsobem říká se, že něco jest přednější než druhé.

Hlava 13.

Zároveň.

[14b24] Zároveň vypovídá se vůbec a nejvlastněji o tom, čeho vznik je v též době; tak žádné z nich není dříve ani později. Tu vypovídá se zároveň vzhledem k času. Co do bytnosti však zároveň je to, u čeho v posloupnosti bytí platí též protipostup, aniž jest jedno příčinou druhého, jako na př. u dvojitého a poloviny; tu mezi obojím je poměr vzájemný (neboť jest-li dvojité, je také polovina a jest-li polovina, je také dvojité), ale jedno není druhému příčinou bytí.

Též o tom, co v mezích téhož rodu vespolek roztříděno, říká se, že jest zároveň co do bytnosti. Takto vespolek roztříděno je to, co roztříděno dle téhož dělidla, na př. opeřené vedle pozemního a vodního; to zajisté roztříděno vespolek v mezích téhož rodu; živočich totiž třídí se takto: opeřený, pozemní a vodní, a žádný z nich co do bytnosti není dříve ani později, nýbrž jeví se co do přirozenosti [15a] býti zároveň. Ale i je, totiž pozemní, opeřené a vodní, lze dále roztříditi v druhy. Bude tedy také vše to, co v mezích téhož rodu týmž dělidlem roztříděno, co do přirozenosti zároveň. Ale rody jsou vždy dříve než druhy; neníť u nich v posloupnosti bytí

též postup obrácený, neboť jest sice živočich, jest-li vodní, kdežto jest-li živočich, nepotřebuje ještě býti vodní.

Zároveň tedy vypovídá se přirozeně o tom, předně u čeho sice v posloupnosti bytí jest postup též obrácený, ale není jedno druhému příčinou bytí, dále o tom, co z téhož rodu vespolek roztříděno; vůbec zároveň je to, čeho vznik je v též době.

Hlava 14.

Pohyb.

[15a13] Pohybu je šest způsobů, vznik — zánik, vzrůst — úbytek, jinačení a změna místa.

Většinou pohyby ty, jak zřejmo, se od sebe liší; vznik zajisté není zánikem ani vzrůst ani změna místa úbytkem atd. U jinačení však jest poněkud pochybno, nejinačí-li se jinačené nutně některým z ostatních pohybův. Ale není tomu tak; neboť skoro ve všech stavech svých neb aspoň ve většině jich jinačíme se, nepodléhajíce žádnému z ostatních pohybů; nepotřebujeť růsti ani ubývati, co se ocítá v pohybu nějakého stavu, a tak i v ostatním, tak že jinačení jest asi různé od ostatních pohybů; neboť kdyby bylo s nimi totožné, pak by jinačené zrovna také nutně rostlo neb ubývalo neb některému z ostatních pohybů podléhalo; ale to není nutno. Podobně též rostoucí neb některým jiným pohybem se hýbající nutně by se jinačilo; avšak ledaco jest, co roste a přece se nemění, jako na př. čtverec, připojí-li se k němu gnomon[1]), vzroste sice, ale jinakým nikterak se nestane; a podobně jest v jiných takových případech. Jsou tedy pohyby ty od sebe různé.

Protivou pohybu vůbec jest klid, protivou jednotlivých opět jednotlivé pohyby, vzniku zánik, vzrůstu úbytek, místního přechodu místní klid. Největší protiva jeví se v přechodě na protivné místo, na př. dolů a nahoru, nahoru a dolů. Co by však z vypočtených pohybů zbývajícímu bylo protivou,

[1]) Prodlouží-li se spodní strana čtverce tak, aby se rovnala jeho úhlopříčně, a sestrojí-li se na základě této prodloužené strany nový čtverec, jenž má dvojitou plochu prvého, zove se přírostek gnomon.

nesnadno udati; zdá se, že nic mu není protivou, leč bychom i proti němu položili klid co do jakosti anebo změnu nějaké jakosti v opak, jako u místní změny místní klid nebo místní změnu v opak; jestiť jinačení změna co do jakosti. Byl by tedy protivou pohybu co do jakosti klid co do jakosti anebo změna jakosti v opak, jako na př. zbělení naproti zčernání; jinačení totiž nastává, když nastává změna jakosti v opak.

Hlava 15.

Mění.

Míti vypovídá se několikerým způsobem. Na př. jako vlastnost nebo stav nebo některá jiná jakost; říkáť se, že máme nějakou vědomost a ctnost. Anebo jako kolikost, na př. má-li kdo nějakou velikost; říkáť se, že má výšku tří neb čtyř loktů. Aneb jako to, co jest na těle, na př. plášť nebo kabát. Aneb jako to, co jest na části těla, na př. prsten na prstě. Aneb jako část, na př. ruka neb noha. Aneb jako v nádobě, na př. měřice s pšenicí, džbán s vínem; říkáť se, že džbán má víno, měřice pšenici; o všem tom tedy říká se, že to má, jako je v nádobě. Aneb jako majetek; říkáť se, že máme dům nebo pole. Říká se však také, že máme ženu a žena muže; tento právě uvedený způsob mění jest však významu slova toho nejodlehlejší; neboť slovy, že někdo má ženu, nenaznačujeme nic jiného, nežli že s ní obcuje.

Našly by se snad i některé jiné způsoby mění; ale obvykle vypovídané vypočteny tu asi všechny.

OBSAH.

Opravy. Str. XIX ř. 17. sh. čti: namátkou. — Str. XXI ř. 4. sd. čti: nepochybných.

Ze spisův Aristotelových v českém překladě Dra P. VYCHODILA dosud vydány:

O básnictví. 2. vydání. V Brně 1892. Str. 60. Cena 80 h.

O duši. 2. vydání. V Praze 1914. Str. 79. Cena 2 K.

Ethika Nikomachova. V Brně 1891. Stran 270. Cena 2·40 K.

Politika. Nákladem České akademie. V Praze 1895. Stran 216.

Kategorie. V Brně 1918. Str. XXII + 35. Cena 4 K.

